

Doktori (Ph.D.) értekezés

KOVÁCS ANDRÁS

**A MEGYE MŰKÖDÉSE A KÖZÉPKORI ERDÉLYBEN
(14. SZÁZAD ELEJE–1540)**

DEBRECENI EGYETEM

Történelem- és Néprajz Doktori Iskola

2021

A MEGYE MŰKÖDÉSE A KÖZÉPKORI ERDÉLYBEN
(14. SZÁZAD ELEJE–1540)

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
a történelem tudományágban

Írta: **Kovács András**

Készült a Debreceni Egyetem Történelem- és Néprajz doktori iskolája
(Történelem programja) keretében

Témavezető: Dr. Solymosi László

(olvasható aláírás)

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: Dr.

tagok: Dr.

Dr.

A doktori szigorlat időpontja: 200... .

Az értekezés bírálói:

Dr.

Dr.

Dr.

A bírálóbizottság:

elnök: Dr.

tagok: Dr.

Dr.

Dr.

Dr.

A nyilvános vita időpontja: 2021.

„Én Kovács András teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés önálló munka, a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült, a benne található irodalmi hivatkozások egyértelműek és teljeseek. Nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve 5 éven belül nem vontak vissza tőlem odaítélt doktori fokozatot. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el.”
Kolozsvár, 2021. július 15-én.

Kovács András

TARTALOMJEGYZÉK

I. INDOKLÁS	6
II. A MEGYEI HATÓSÁG	8
1. Az ispánok	8
2. A vajda és az ispánok viszonya, az ispán és a megyei nemesség viszonya.....	22
3. A szolgabírák	23
4. A választott megyei esküdtek	35
III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE.....	37
1. A sedria helye.....	37
1. 1. Belső-Szolnok.....	38
1. 2. Doboka	40
1. 3. Fehér	41
1. 4. Hunyad	43
1. 5. Kolozs.....	45
1. 6. Küküllő.....	48
1. 7. Torda	49
2. Voltak-e az erdélyi megyékben járáások?.....	52
3. Két sajátos eset: Fehér és Hunyad	62
3. 1. Fehér	62
3. 2. Hunyad	66
4. A megyei ítélőszék joghatósága. Mentességek	69
4. 1. A kolozsmonostori konvent birtokai	75
4. 2. Az erdélyi püspök és az erdélyi káptalan birtokai	76
4. 3. A királyi városok és mezővárosok.....	78
4. 4. A szász székek	81
4. 5. A Hétszék és Szeben város „nemesi” birtokai.....	82
4. 6. Felek (Kolozsvár birtoka).....	84
4. 7. Beszterce város birtokai.....	85
4. 8. Volkány, Pócselke, Brassó-vidéke	85
4. 9. Úriszék és szabadispánság.....	86
5. A megyei ítélőszék működése	91
5. 1. Az ítélőszéken résztvevők	91
5. 2. Mikor ülésezett az ítélőszék?.....	94
5. 3. Pereskedés az ítélőszéken.....	95
5. 3. 1. Idézősek saját hatáskörben.....	96
5. 3. 2. Perhalasztások	98
5. 3. 3. A perbéli bizonyítás. Vizsgálatok felperes panasza nyomán	99
5. 4. Ítéletek. Kiegyezések.....	103
5. 5. Fellebbezés a vajdai ítélőszékhez	107
5. 6. Per tárgyalásának megtiltása	112
5. 7. Ítélet megsemmisítése.....	112
5. 8. Perújítás	113
5. 9. Ítéletek végrehajtása	113
6. Felsőbb parancsok végrehajtása	114
6. 1. Vizsgálatok a kolozsmonostori apátság és az erdélyi káptalan ügyeiben	117
6. 2. A megyei jelentés címzettje.....	118
6. 3. A vizsgálat lefolyása.....	119
6. 4. Területi illetékesség a vizsgálatok alkalmával	122
6. 5. Egyéb parancsok végrehajtása	124
6. 5. 1. Oklevél kiállítása	124
6. 5. 2. Birtok visszaszolgáltatása.....	125

6. 5. 3. Idézetek	125
6. 5. 4. Egyéb parancsok	125
6. 5. 5. A királyra háramlott birtokok lefoglalása	126
6. 6. Hiteleshely és megye által is elvégzett vizsgálatok	126
6. 7. Birtokosztály, határjárás, iktatás	129
7. Jobbágyköltözés	131
8. Hiteleshelyi feladatok	134
9. A megyei hatóság jövedelme. Bírságok	136
10. Az erdélyi megyék oklevelezése	139
10. 1. A megyei oklevelezés kezdetei	139
10. 2. Az intulatióban szereplők	139
10. 3. A megyei jegyző	142
10. 4. A megyei oklevelek	147
10. 5. A megyei oklevelek hitelessége és megpecsételése	150
10. 6. Az <i>universitas</i> nevében kelt oklevelek	155
10. 7. Az állítólagos megyei jegyzőkönyv és pecsét	158
10. 7. 1. A megyei jegyzőkönyv	158
10. 7. 2. A megyei pecsét	165
11. A megyei emberek	168
IV. A MEGYÉK MINT A KÖZPONTI HATALOM VÉGREHAJTÓ SZERVEI	178
1. A királyi (vajdai) rendelkezések kihirdetése és azok végrehajtása	178
2. Rendfenntartás	179
3. Részvétel az adóbehajtásban	179
3. 1. A 14. századi adók	179
3. 2. Az udvarnokpénz	181
3. 3. Rendkívüli adók	183
3. 4. Mentességek	189
3. 4. 1. A kolozsmonostori apátság	190
3. 4. 2. A Hétszék és Szeben birtokai	190
3. 4. 2. 1. Az egresi monostor, a szebeni prépostság és a Salgó Miklóstól elkobzott jóságrészek, illetve a kerci apátság birtokai	193
3. 4. 2. 2. Péterfalva és Rovás	195
3. 4. 2. 3. Talmács	195
3. 4. 2. 4. Rukkor	195
3. 4. 2. 5. Fogaras és Omlás	196
3. 4. 3. Felek (Kolozsvár birtoka)	196
3. 4. 4. Brassó birtokai	197
3. 4. 5. A radnai kerület (Beszterce város birtoka)	198
3. 4. 6. Volkány (Segesvár birtoka)	199
3. 5. A megye szerepe a tizedszedésben	200
Következtetések	201
4. Katonáskodás, seregállítás, védelmi funkciók	202
4. 1. A megyei területen fekvő szász birtokok mentessége	202
4. 2. A vajda az erdélyi hadak élén	203
4. 3. A jobbágyok katonai szolgálata	209
4. 4. Hadba szólító parancsok és felmentések	210
4. 5. A megyei csapatok hadjáratok alkalmával	213
4. 6. Az 1463. évi hadiszabályzat	214
V. RÉSZVÉTEL A TARTOMÁNYGYŰLÉSEKEN	216
VI. ÖSSZEFOGLALÁS	220
VII. MELLÉKLETEK	230

1. Az egyidejűleg hivatalban levő szolgabírák (az újkori járások szerint) és a reájuk bízott feladatok	231
1. 1. Belső-Szolnok.....	231
1. 2. Doboka	232
1. 3. Fehér	235
1. 4. Hunyad	236
1. 5. Kolozs.....	237
1. 6. Küküllő	241
1. 7. Torda	242
2. 1. A megyei emberekre bízott feladatok (időrendi áttekintés)	244
2. 2. Az ismert megyei emberek (betűrendes jegyzék)	248
3. Fehér megye ítélőszékével egyszerre tartott alvajdai oktavális székek Szentimrén	249
4. Fehér megye ítélőszékének oktavái	250
5. Az állítólagos megyei jegyzőkönyvet említő 1494. évi oklevél	251
6. Az erdélyi megyék archontológiája a 14. század elejétől 1540-ig.....	253
6. 1. Belső-Szolnok.....	254
6. 2. Doboka	258
6. 3. Fehér	269
6. 4. Hunyad	274
6. 6. Küküllő	294
6. 7. Torda	296
7. Ispánok, szolgabírák és jegyzők személytörténeti adattára	301
Mentességek a megye által beszédett királyi adók alól (térkép)	346
Hunyad megye hat azonos szövegű példányban kiállított 1547. évi oklevele (hasonmás).....	347
Hunyad megye pecsétjének 1630-ból fennmaradt lenyomata (hasonmás).....	349
RÖVIDÍTÉSEK.....	350
Általános rövidítések.....	350
Könyvészeti rövidítések.....	351
A felhasznált kéziratok (levéltári és kéziratári) források őrzőhelyei és azok rövidítései	375

I. INDOKLÁS

Dolgozatunk célja az, hogy áttekintse az erdélyi megyei hatóságok¹ működését a 14. század elejétől a 16. század derekáig. Erdélyi megyék alatt azt a hét megyét értjük, amely a 13. században a tartomány élére kinevezett királyi tisztségviselő, az erdélyi vajda igazgatása alá került.²

A megye történetének korszakai nem mindig azonosak a politikatörténetben alkalmazott periodizációval. A 14. század elején zárult le a megyei intézmény átalakulása, amelynek során a korábbi, a történetírás által „királyinak” nevezett megyék helyét a „nemesi” megye vette át. Ez utóbbi kezdetét a szolgabíráknak a megyei ítélszéken való megjelenése és az egyes megyei hatóságok által kibocsátott oklevelek feltűnése jelzi.³ Erdélyben a fentmaradt legkorábbi megyei oklevelek mind a 14. század első harmadában keltek.⁴

Az újabb változást nem a mohácsi csatavesztés (1526), vagy Buda török kézre kerülése (1541) hozta (legalábbis nem közvetlenül), hanem az új politikai keret, az erdélyi fejedelemség ekkor már zajló kialakulásának elhúzódó folyamata.

Vizsgálódásunk felső időhatára – még ha hivatkozunk is néhány későbbi (főleg archontológiai) adatra – 1540. Ez év április 22-én ugyanis a Tordára összegyűlt erdélyi rendek az erdélyi megyék addigi működési rendjét írásba foglalták és attól részben eltérve, óvatos módosító határozatokat hoztak.⁵ Bár ezek egy része papíron maradt, a megye új fejlődési szakaszának kezdetét jelzik, annál is inkább, hogy ilyenfajta – kizárólag Erdélyre vonatkozó – kodifikációra korábban nem volt példa. A határozat szövege szerint a megye ispánját továbbra is az erdélyi vajda nevezi ki, az alispánt azonban már nem az ispán nevezi ki, hanem a megyei nemesség választja meg. Ez ugyan világos jele a változásnak, de ezzel még csak elkezdődött az erdélyi megyék „önkormányzativá válása,” ami új fejlődési szakaszt jelentett majd azok életében. 1540 utáni fejlődésük a már kialakulóban levő erdélyi állam keretei között zajlik, 1556-tól pedig

¹ Ez alatt az ispán/alispán, két szolgabíró és a megyei jegyző értendő.

² Belső-Szolnok, Doboka, Kolozs, Torda, Hunyad, Fehér és Küküllő. – Nem tekintjük erdélyinek Közép-Szolnok és Kraszna megyéket, mert az elmúlt évek kutatásai tisztázták azt, hogy e két vármegye „földrajzi és társadalomtörténeti szempontból, illetve az illetékes hiteleshelyek tekintetében” nem Erdélyhez, hanem a történeti Magyarország belső területeihez számítottak (Hegyi: A Szilágyság hovatartozása a középkorban; az idézet: uo. 24). Egy 1499. évi megyeösszeírás is a fentebb említett hét megyét mondja Erdélyhez tartozónak, lásd Csukovits: Ismerték-e az összes megyét? 100, 37. jegyz. (az itt idézett forrás: DF 244182).

³ Tringli: Pest 145.

⁴ 1305, majd 1331 körül: Doboka (CDTrans II. 47. sz., említésből ismert oklevél; uo. II. 707. sz.); 1312: Kolozs (uo. II. 198/1. sz.); 1320: Fehér (uo. II. 349. sz.); 1325: Belső-Szolnok (uo. II. 530. sz.); 1331: Küküllő (uo. II. 722. sz.); 1333: Hunyad (uo. II. 786. sz.); 1335: Torda (AOkl XIX. 516. sz.).

⁵ MOE II. 161–168. Eredetije az ENMLt Törzsgyűjteményének a KolozsNLT-ben őrzött részében (CJ-F-00546-1-2-2).

megindul az egykori országrész megyéinek működését szabályozó rendszeresebb erdélyi törvényalkotás.⁶ A megyék 16. század közepe utáni története már az újkori hivaltörténet része.⁷

Holub József (1885–1962) Zala megye történetét feldolgozó monográfiájának 1929-es megjelenése után a nemesi megye működésére vonatkozó kutatások hosszú időre háttérbe szorultak.⁸ Az elmúlt másfél évtizedben azonban a téma újra a magyar történetkutatás érdeklődésének homlokterébe került és jelentős eredmények is születtek.⁹ A sokáig meg nem kérdőjelezett korábbi vélekedéssel ellentétben a középkori megyét ma már nem a „nemesi autonómia” képződményének, hanem a központi hatalom területi, kormányzati egységének, végrehajtó szervének tekintjük. Az is világossá vált, hogy a középkori Magyarország megyéinek működésében jelentős eltérések, sajátos jegyek figyelhetők meg.¹⁰ Az alábbiakban az erdélyi megyékre jellemző sajátosságokat kívánjuk bemutatni és a megyék működésére vonatkozó általános megállapításokra csak annyiban térünk ki, amennyiben az feltétlenül szükségesnek mutatkozik.

Munkánk az erdélyi megyei hatóságot és bíraskodást mutatja be, illetve megvizsgálja a megyék szerepét az adószedésben, katonaállításban és a központi hatalom rendelkezéseinek végrehajtásában. Vizsgálódásaink alapját az érintett megyék által kibocsátott saját oklevelek, illetve a megyékhez intézett királyi, vajdai és alvajdai parancslevelek képezték. Mindkét iratcsoportot – a 14. század elejétől az 1540-es évek végéig kelteket – igyekeztünk összegyűjteni, a teljesség igényével azonban ezt csak az 1526. augusztus 29. előttiak esetében tudtuk megtenni, leginkább a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának Mohács előtti gyűjteményére,¹¹ kisebb részben a Román Nemzeti Levéltár középkori adatbázisára,¹² illetve a tömeges digitalizálás előtti saját levéltári anyaggyűjtésünkre alapozva. Ezen túlmenően igyekeztünk összegyűjteni a témánk szempontjából releváns minden archontológiai és prozopográfiai adatot is (ennek eredményét a melléklet tartalmazza).

⁶ Dáné: Torda bírósági gyakorlata 23.

⁷ Az erdélyi megyék működéséről – Torda megye példáján – korszerű monográfia áll a kutatás rendelkezésére (Dáné: Torda bírósági gyakorlata).

⁸ Tringli: Megyék 487.

⁹ Zsoldos Attila, Tringli István, Csukovits Enikő, C. Tóth Norbert, Neumann Tibor, Horváth Richárd, Piti Ferenc és Kádas István munkáira gondolunk. Ezek felsorolását lásd Tringli: Megyék passim, illetve az irodalmi hivatkozásaink jegyzékében.

¹⁰ Tringli: Pest és Pilis 369.

¹¹ <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/search/>.

¹² arhivamedievala.ro.

II. A MEGYEI HATÓSÁG

1. Az ispánok

Mint közismert, Erdélyben a 14. század elejétől a vajda nevezte ki az ispánokat familiárisai köréből.¹³ E tekintetben a 14. században egyetlen kivételnek az a Fonói János (1317) „besztercei, kolozsi és kolozsvári” ispán tűnik, akit I. Károly király nevezett ki, miközben hadvezéréként részt vett Erdély visszafoglalásában, de későbbi karrierjét a tartományon kívül futotta be.¹⁴ Ispáni kinevezést tartalmazó oklevelet Mohács előttről nem ismerünk, mert a kinevezés, akár csak a vajda esetében,¹⁵ szóban történt, de fennmaradt két olyan vajdai oklevél, amely a vármegye nemességét értesítette az új ispán kinevezéséről a megye élére. Ezek szerint a vajda tetszése tartamára nevezte ki az ispánokat, ez szerepel Szentgyörgyi Péter 1499. évi¹⁶ és Szapolyai János vajda 1525. évi oklevelében is.¹⁷ Az 1525. évi adat alapján úgy tűnik, hogy a vajda ekkoriban az erdélyi megyék ispánjait (Hunyadot kivéve) a tartománygyűléseken nevezte ki (amelyeket e korban jellemzően Tordán, Enyeden és Medgyesen tartottak).¹⁸ Hunyad megye ispánja a korban Hunyad vár várnagya és a vár birtokosának familiárisa.¹⁹ 1512-ben II. Ulászló király újból Brandenburgi Györgynek adományozta Hunyad várát és Hunyad vármegye honorját – azaz a megyéispán kinevezési jogát – is a nála hagyta, minderről pedig értesítette a megye birtokosait.²⁰ A király csak ekkor és néhány, a megyéhez szóló vizsgálati parancs alkalmával érintkezett közvetlenül erdélyi megyei hatóságokkal; az erdélyi megyék a vajda alárendeltjei, miként az archontológiai adatok mellett a hozzájuk intézett nagyszámú vajdai parancslevél is bizonyítja. A Mohács utáni évekből egyelőre két ispáni kinevezést ismerünk: (Szapolyai) János

¹³ E fejezet nyomtatásban is megjelent: W. Kovács: Ispánok. – A továbbiakban a jegyzet nélkül idézett adatok és további könyvészeti hivatkozások megtalálhatók a függelékként csatolt archontológiában és személytörténeti adattárban. – Gábor: A megyei intézmény 180; Makkai: Belső-Szolnok és Doboka 54; Mályusz: Erdélyi társadalom 31. 1342-ben Szécsényi Tamás erdélyi vajda az ispánokat a sajátjának nevezi (TelOkl I. 68 = CDTrans III. 91. sz.). 1434-ben Zsigmond király Csáki László erdélyi vajdának írt parancsában utóbbi dobokai alispánját (vicecomiti tuo) említi (Ub III. 535).

¹⁴ Arch. 1301–1457. II. 76. – Uő: Az ország újraegyesítése 345. Más vélemény szerint 1318-tól már tekinthető az ekkortól vajda Debreceni Dózsa „beosztottjának.” Vő. Kristó: I. Károly harcai 336.

¹⁵ Jakó: Az erdélyi vajdák kinevezéséről 78.

¹⁶ Arch. 1458–1526. II. 483. = DL 65442. („[durante nostro beneplacito]”), idézi Mályusz: Erdélyi társadalom 31., 117. jegyz.

¹⁷ SzapolyaiOkl I. 494–495 (DF 255125). – A durante beneplacito nostro kifejezés szerepel Bátori István 1573. II. 28-i levelén amellyel cegei Vas Györgyöt Kolozs vm ispánjává nevezte ki (Wass cs lt, LXIX/1 [CJ-F-00457-2-69-1]).

¹⁸¹⁸ Neumann: Dózsa legyőzője 98.

¹⁹ DL 37185; Pataki: Hunedoara 155 (DL 37894). Lásd még alább.

²⁰ honorem quoque eiusdem comitatus Hwnyadiensis apud eundem dominum marchionem reliquendum, ac eidem nostro beneplacito simulcum omnibus suis iurisdictionibus et proventibus dandum et conferendum duximus (Pataki: Hunedoara 155 = DL 37894).

király 1531-ben Hunyad megyét és Hátszeg kerületet értesítette arról, hogy érdemeire való tekintettel titkárát, Barcsai Pált hunyadi ispánná nevezte ki,²¹ 1540-ben pedig Kolozs megye nemességének *universitását* értesítette arról, hogy Mikola Lászlót (1530–1536, 1540–1549) újból ispánjukká nevezte ki.²²

A vajda leváltásával elvben az egész erdélyi „tisztikar” is leköszönt, és az új vajda a maga familiárisait nevezte ki az alvajdai, várnagyi és ispáni tisztségekbe.²³ Az ispáni adatsorok ugyan nagyon hézagosak, de éppen a több vajdát is kiszolgáló ispánok esete figyelmeztet, hogy a tisztségviselők cseréje nem volt mindig magától értetődő. Lackfi István és fiai esetében ismert, hogy a család valamely tagjának szolgálatában levő familiárisokat kölcsönösen foglalkoztatták vagy megtartották egy-egy tisztségben, ideértve az ispáni hivatalokat is. Ez a gyakorlat a későbbiekben is megfigyelhető.²⁴ Más esetekben nem a főúri családhoz való kötődés magyarázza a tisztségben maradási.²⁵ Talán az ispáni tisztség jelentéktelensége az oka annak, hogy nem volt fontos betöltőjének leváltása, ugyanakkor bizonyára az ispáni kinevezések szövegében jöhetők csatlakozások köré is szűk volt. A már létező familiárisi kapcsolat és a már megszerzett tapasztalat

²¹ A közöletlen oklevél szövege: Nos Iohannes Dei gratia rex Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. memorie commendamus tenore presentium significando quibus expedit universis, quod quia nos debitum habentes respectum ad preclara fidelis nostri egregii Pauli de Barcha secretarii nostri servitiorum merita, que ipse plurimis iam retroactis annis et nunc quo in obsidione castri ac civitatis istius nostre Budensis per Alemanos acta personaliter nobiscum adherens exhibuit et impendit, honorem comitatus Hwnyadiensis et districtus de Haczak in partibus regni nostri Transsilvanensibus existentium omni ea auctoritate que et alii comites nostri de iure regni nostri utuntur eundem Paulum Barchay in comitem eligendum atque preficiendum duximus dandum et concedendum imo damus et deputamus atque preficiemus presentium per vigorem. Quocirca vobis fidelibus nostris universitati nobilium dicti comitatus Hwnyadiensis et ipsius districtus de Haczak harum serie firmissime comittimus et mandamus quatenus acceptis presentibus prefatum Paulum de Barcha pro vestro comite a modo deinceps reputare et recognoscere eidemque cunctis in rebus que ad honorem eiusdem comitatus pertinerent iuxta pristinam illius comitatus vestri consuetudinem parere et obtemperare de universis etiam proventibus et emolumentis respondere modis omnibus debeatis et teneamini et secus nulla ratione facturi. Presentibus perlectis exhibenti restituti. Datum Bude sabbato proximo post festum Epiphaniarum Domini anno eiusdem millesimo quingentesimo tricesimo primo. – Más kéz írásával: Iohannes rex manu propria. Eredeti, papíron, a szöveg alatt papírfelzetes pecséttel, iktári Bethlen cs lt, 1531. I. 7. [CJ-F-00329-1-149].

²² Iohannes Dei gratia rex Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. fidelibus nostris egregiis et nobilibus universitati nobilium comitatus de Kolos, salutem et gratiam! Quoniam nos fidelem nostrum egregium Ladislaum Mykola in comitem vestrum denovo fecimus et constituimus. Volumus igitur et fidelitati vestre comittimus ut ipsum Ladislaum Mykola pro comite vestro tenere et illi in omnibus parere et obtemperare modis omnibus debeatis et teneamini, secus non facturi, presentibus perlectis exhibenti restituti. Datum in oppido nostro Thorda, tertio die sacri festi Penthecostes, anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo. – Más kéz írásával: Iohannes rex manu propria. – Eredeti, papíron, a szöveg alatt papírfelzetes pecséttel, Jósika cs hitb. lt, 1540. V. 18. [CJ-F-00255-1-527].

²³ Mályusz: Erdélyi társadalom 5.

²⁴ Vas (Wass) Miklós Lackfi István vajda kolozsi (1347, 1349), később pedig Lackfi Dénes dobokai ispánja (1361), Derencsényi Miklós pedig Lackfi Dénes, Miklós és Imre vajdák dobokai ispánja (1364–1372); Drági Jakab Csáki Miklós vajda kolozsi (1417–1419), majd Csáki László belső-szolnoki és dobokai (1431) ispánja, ugyanígy Mikó Kege Miklós mindkét Csáki vajda dobokai alispánja (1415–1416, 1426–1428).

²⁵ Pl. Gerendi Péter fia: Miklós Torda vármegye ispánja volt (1310–1312, 1326) Kán László, majd Szécsényi Tamás vajda alatt is; Drági László Stiborici Stibor, majd Tamási János és Lack Jakab vajdák dobokai ispánja (1397–1400, 1406); Székely István dobokai alispán (1446–1452) Herepei Márk alvajda (1446–1450) familiárisa, de utóbbi leváltása után is tisztségben marad; Fejér Péter Fehér vármegye alispánja Geréb Péter és Bátori István vajdák alatt is (1478, 1483); Sándorházi György pedig Bátori István, majd Drágfi Bertalan vajdák kolozsi alispánja (1491–1492, 1497).

magyarázhatja azt, hogy ugyanazok a személyek karrierjük során több vármegye élén is megfordultak.²⁶

A familiárisi (szervitori) viszonyt ritkán említik konkrétan az oklevelek, olykor a vajda az ispánt a sajátjának nevezi;²⁷ Szilvási Kristóf belső-szolnoki ispánt (1515 e.) és vajdai nótáriust (1487–1498) Telegdi István alvajda ura familiárisának mondja 1496-ban, amikor Szebenbe küldte a vajdai *sallarium*ért²⁸ (a vajda ekkor Bátori István). Néhány esetben azonban az ispánt nem a vajda, hanem az alvajda familiárisának mondják: Szentgyeyi Székely István dobokai (1446–1452) és belső-szolnoki (1452) ispán Herepei Márk alvajda,²⁹ kolozsvári Sértő Péter deák kolozsi és tordai ispán (1462) pedig Tarkői György alvajda embere lehetett, mert korábban annak aljegyzője is volt. Porkoláb Demjén és Szengyeli Mátyás tordai ispánok (1469), továbbá Szőkefalvi Antal fehéri alispán (1451) ugyancsak nem a hivatalban levő két vajda, hanem Rédei János alvajda³⁰ familiárisai voltak. Legalábbis alkalmanként tehát az alvajda is kinevezhette az ispánt, és ez olyankor történhetett meg, amikor a vajda – távollétében – a megyéispánok kiválasztását is helyettesére bízta. Hunyad vármegye ispánjai a 15. század második felében és a 16. század elején Hunyad vár tulajdonosának a várnagyi tiszteet betöltő familiárisai,³¹ de előbbi minőségükben a vajdának is engedelmességgel tartoztak Erdély védelmét illető ügyekben.³² 1526 után az ispánok a hivatalban levő vajda³³ vagy a királlyá választott Szapolyai János familiárisai, akit olykor már vajda korában is szolgáltak.

A hét erdélyi vármegye (al)ispánjainak nagy többsége erdélyi birtokos, de nem feltétlenül annak a vármegyének az élére nyerte kinevezését, ahova birtokainak többsége esett. A 14. század elejétől 1541-ig hivatalban levő jelenleg ismert, háromszáznál alig több tisztviselő hatoda Erdélyen kívüli, és további hatodának kiléte egyelőre tisztázatlan. Mátyás király 1486. évi törvényének 60. cikkelye ugyan kimondta, hogy az alispánt a megyebeli birtokosok közül kell

²⁶ Pl. Vas (Wass) Miklós kolozsi (1347, 1349) és dobokai (1361), Aranyi János dobokai (1378–1379) és hunyadi (1390), Járai Gál kolozsi (1353) és belső-szolnoki (1355), Medvés Antal dobokai (1431–1434) és belső-szolnoki (1434–1435), Szomordoki Domokos dobokai (1446–1448) és kolozsi (1449, 1461), szentgyeyi Székely István dobokai (1446–1452) és belső-szolnoki (1452), Gyerőfi János kolozsi (1449–1451), tordai (1453), belső-szolnoki (1455) és dobokai ispán (1455), Septéri Gyula tordai (1448, 1453) és fehéri (1455), Bádoki Balázs belső-szolnoki és dobokai (1452), belső-szolnoki (1455), végül dobokai (1456) (al)ispán.

²⁷ Pl. Szapolyai János 1514-ben a sajátjainak nevezi az ispánokat (SzapolyaiOkl I. 347).

²⁸ DF 245424; DF 245242.

²⁹ Herepei Márk alvajda Újlaki Miklós vajdának a familiárisa (Arch. 1301–1457. II. 98).

³⁰ Rédei János alvajda Csupor Miklósnak vajdának a familiárisa (Arch. 1458–1526. I. 86).

³¹ Pl. Plávnai Benkovich Miklós hunyadi ispán (1506) a vártulajdonos Corvin János özvegyének, Beatrixnak a familiárisa 1507-ben, ld. Veress: GyulaOkl 1938. 45. (DL 37806), vö. Bónis: Hűbériség és rendiség 229.

³² 1499-ben például II. Ulászló a Szentgyörgyi Péter vajda parancsait végrehajtani vonakodó Bikli János hunyadi ispánnak megparancsolta, hogy amint a reá bízott hivatal méltányossága és becsülete megkívánja, Erdély védelmét illető és egyéb ügyekben a vajdának engedelmeskedjen (DL 37185).

³³ Pl. Gyerőfi László (1527–1528) és Kemény Péter (1510–1516, 1521, 1528) kolozsi ispánokat Perényi Péter vajda a sajátjának nevezi (1527) MNL-OL, P 2257 Családi fondtörédek nr. 214. Gyerőffy család iratai (régí jelzet: MNL-OL, R 319 nr. 716.; az adat ismeretét Szabó András Péternek köszönöm, aki több más Mohács utáni megyei archontológiai adata is felhívta a figyelmem).

kiválasztania az ispánnak,³⁴ de ez semmilyen látványos változást nem hozott Erdélyben.³⁵ Az idegenből Erdélybe hozott ispánok némelyike itt szerzett birtokot. Szőkefalvi Antal fehéri alispánról (1451) ismeretes, hogy Erdélyen kívüli volt, de a tartományban szerzett birtokáról nevezte magát. Szentimrei András, akit 1509-ben még morvaországinak mondanak, a vajda dévai és algyógyi jövedelmeinek kezelőjeként jutott hivatalhoz, 1509-ben Hunyad vármegyei birtokokat szerzett, később pedig hunyadi ispán (1520–1529). A neve alapján Turóc vármegyei Tótprónai Kerubin Szapolyai János erdélyi vajda vagy Turóci Miklós erdélyi alvajda familiárisaként volt Kolozs megye ispánja (1514–1521), de Erdélybe már ennek előtte, Szentgyörgyi Péter vajda (1498–1510) familiárisaként kerülhetett, erre utal ugyanis az, hogy 1514-ben Tótprónainak kötötte le a Torda vármegyei Szentmárton.³⁶ (Tótprónai ezen kívül 1505-ben Fehér vármegyében birtokot vásárolt magának; 1518-ban pedig már Kolozs megyei birtokáról nevezi magát Bányabükki Kerubinnak.)³⁷ Tomori István alvajda (1523–1526) és fehéri ispán (1530) pedig eredetileg Borsodban volt birtokos, és Erdélybe kerülve alakított ki magának Fehér megyében birtokot. Az 1504. évi 2. tc. megismételte azt ugyan, hogy az alispán megyebeli nemes kell legyen és kimondta azt is, hogy az alispán választásához szükséges a megye nemeseinek beleegyezése,³⁸ de nyitva hagyta azt a kérdést, hogy ki jelöli az alispánt és nem egységesítette a megyénként eltérő szokásokat.³⁹ Erdélyben 1540 előtt nincs nyoma annak, hogy a nemességben felmerült volna az ispánválasztás igénye, sőt az 1540. évi határozat is azt írta elő, hogy az ispánokat a vajda, az alispánokat a megye válassza meg.

A vajda ugyanazon familiárisát olykor egyidejűleg két vármegye ispánjává is kinevezte. Tamásfalvi György (1434), Szalmatercsi János (1451) és patai Dezső Antal (1460) egyidejűleg Doboka és Kolozs ispánjai (az utóbbi kettő másodmagával), akárcsak Iklódi Márton és rokona,

³⁴ C. Tóth: Öt megye 408; Kádas: A megye emberei 60, 207. Az itt idézett forráshely: Decreta 1458–1490. 299.

³⁵ 1541-ig jelenleg valamivel több mint 300 (al)ispán nevét ismerjük, ebből kb. ötvenen Erdélyen kívüliek (közéjük számítva a 15. század elejéig Fehér megyei ispánságot viselő és ebben a minőségben említett alvajdákat is), és egyelőre ismeretlen a származása további közel ötven ispánnak. Az Erdélyen kívüliek közé számítottam azokat is, akik birtokszerzéssel lettek erdélyiek, de hivatalviselésük kezdetekor vagy nem sokkal korábban érkeztek a tartományba. A hiányos adatsorok nem teszik lehetővé, hogy az Erdélyen kívüliek időbeni vagy területi megoszlását helyesen értékelhessük, de például a 15. század második felében és a 16. század elején Hunyad vármegye élén feltűnően nagy számban vannak reprezentálva. Bereck várnagyot, kolozsi ispánt (1462) azonosnak vettem Porkoláb Bereck tordai ispánnal (1462–1463); Göci Mátyást, Doboka megye szolgabíráját (1505, 1513) Göci Porkoláb Mátyás dobokai alispánnal (1513); Inakfalvi Székely Tamás kolozsi ispánt (1458) Kercsedti Székely Tamás kolozsi alispánnal (1465–1466). Az 1401-ben feltűnő, csak keresztnévén említett Mihály alvajda (Arch. 1301–1457. I. 13) Salamon fia, tisztségét 1402 legelején is viselte (1402. I. 5.: WassLtBrk 204 [7. sz.] és nyilván azonos Nádas Mihállyal (Salamon fiával), aki székely ispán 1405–1421 között (Arch. 1301–1457. II. 171). Személyére lásd Hegyi–W. Kovács: Alvajda 162–168 (a vonatkozó rész W. Kovács A. munkája).

³⁶ DL 22638. II. Ulászló király nem sokkal később megerősítette Szentgyörgyi adományát (DL 28565).

³⁷ DF 275313. (Az adat ismeretét Hegyi Gézának köszönöm). Lásd még Csomor: A kolozsmonostori apátság 89.

³⁸ Holub: Zala 149 (DRMH 163). Magyarországon az alispánt nagyjából a 16. század közepétől nem az ispán nevezi ki, hanem a megye nemessége választja. Lásd Meznerics: A megyei büntető igazságszolgáltatás 9.

³⁹ Neumann: Alispánválasztás 121.

Iklódi István (1465).⁴⁰ Bongárdi Szilágyi János és kolozsvári Sértő Péter deák kolozsi és tordai ispán volt (1462; mindkét vármegyében másokkal osztoztak a tisztségben); Gyerőfi János előbb Kolozs (1449–1451) és Torda (1453), később egyidejűleg Belső-Szolnok és Doboka (1455) vármegyék ispánja⁴¹ – jóllehet egyik esetben sem egymaga töltötte be e tisztségeket. Drágyi Jakab (1431), Szentegyházi Székely István (1452), Bádoki Balázs (1452) és Huszár Fülöp (1471) ugyancsak egyidejűleg voltak Belső-Szolnok és Doboka ispánjai (az utóbbi három többedmagával). Az ugyanazon ispánra egyidejűleg bízott vármegyék mindig szomszédosok, és az ismert példák alapján Belső-Szolnok–Doboka, Doboka–Kolozs, illetve Kolozs–Torda párosítások figyelhetők meg. Ezen gyakorlatra emlékeztetnek azok az esetek, amikor testvéreket nevezett ki a vajda e szomszédos vármegyék élére.⁴²

Ugyanazon vármegye élére kevéssel a 15. század közepe előtt kezdtek egyidejűleg általában két (ritkán több) ispánt kinevezni, és ez a szokás a későbbiekben is fennmaradt. Mind a hét erdélyi vármegyében nagyjából folyamatosan ugyanakkortól, a 15. század első harmadától vagy közepétől a 16. század elejéig figyelhető meg ez a szokás (Belső-Szolnok: 1452–1509; Doboka: 1446–1510; Fehér: 1435–1510; Hunyad: 1439–1544; Kolozs: 1429–1533; Küküllő: 1448–1536; Torda: 1436–1536).⁴³ Az adatolás megszakításokkal értendő, mert olykor a vármegyei oklevél a feltételezhetően hivatalban levő két ispán közül csak az egyiknek a nevében kelt, vagy csak az egyik ispán (véletlenszerű) említése maradt fenn. Az úzus azonban így is világosan megfigyelhető. Valószínűleg a főméltóságok esetében is létező, de nem kizárólagosan alkalmazott gyakorlat vármegyei bevezetésére került sor.⁴⁴ Olyankor is lehetett két ispán egy vármegye élén, amikor Erdélyt egyetlen vajda kormányozta, továbbá egyes vármegyék élén kivételesen olykor három, sőt négy ispánt is találunk.⁴⁵ Felmerült, hogy a két (al)ispán kinevezésére azért

⁴⁰ Bádoki László valószínűleg egyidejűleg volt Doboka (említve ekként 1444 decemberében, DF 252955) és Kolozs vármegyék ispánja (említve e tisztségben 1445 januárjában, DF 255297), és így fordulhatott elő, hogy a dobokai szolgabírákkal együtt Bonchidán (Doboka vm.) kelt oklevelében (DF 252955) tévesen Kolozs megyei ispánként szerepel, mert az oklevél írója mindkét tisztségről tudhatott. A két oklevél azonos kéz írása, tehát a két vármegyének ekkor azonos volt a jegyzője is. – Indali Pál valószínűleg ugyancsak egyidejűleg Kolozs (1434–1435) és Doboka (1435) vármegyék (al)ispánja.

⁴¹ 1449 és 1453 között Kolozs és Torda esetében valószínűleg megszakítás nélkül tisztségben volt, legalábbis nincs ennek ellentmondó adat.

⁴² Derencsényi Miklós dobokai ispán (1364–1372) és testvére, János belső-szolnoki ispán (1370). Nem egyidejűleg foglalkoztatott testvérek: Tamásfalvi Tamás dobokai (1419–1420) és Tamásfalvi György dobokai és kolozsi ispán (1434).

⁴³ Egy 1408. évi csonka oklevél szerint Drágyi László és [...] Miklós belső[-szolnoki ispánok?], ld. Wass-LtBuk 207 (19. sz.), csonka oklevél.

⁴⁴ Kordé: A székelyispáni méltóság 227–230; Neumann: Drágfi Bertalan 220. 44. jegyz. A vármegyék élére a későbbiekben is általában két ispánt neveztek ki (Dáné: Tisztségviselői kar 1113.: „az 1550-es évek közepére [...], az adóról való számadás szerint, Hunyad vármegye kivételével, már két főispán működött a vármegyékben”). Dáné itt Oborni: Erdély pénzügyei c. munkájára hivatkozik (311–312), de az ismert archontológiai adatokból az derül ki, hogy a szokás már korábban létezett Hunyad vármegyében is.

⁴⁵ Három ispán Torda (1453, 1462, 1463 k.) és Doboka vármegyékben (1471), négy ispán Torda vármegyében (1448) fordul elő, utóbbi esetben azonban Herepei Márk és Somkeréki Erdélyi Miklós a hivatalban levő alvajdák (Arch. 1301–1457. I. 15), noha a megyei oklevél ezt nem említi (TelOkl II. 34). Öt alispánt említenek

került sor, hogy szükség esetén egymást helyettesítsék.⁴⁶ Különbséget a hatáskört vagy a területi illetékességet⁴⁷ tekintve egyelőre Erdélyben sem ismerünk. Az erdélyi vajdai méltósághoz hozzátartozott a hét vármegye ispáni tisztsége; Csánki Dezső (1857–1933) megfogalmazása szerint a vajda (vagy az alvajda) a hét vármegye ispánja, a kinevezett ispánok az ő helyetteseinek tekinthetők a vármegye élén.⁴⁸ Ezért utóbbiakat olykor alispánnak mondják: a tisztség megnevezése ingadozó, olykor ugyanazon tisztségviselő esetében is.⁴⁹ A 14. században többségüket ispánnak, a 15. században inkább alispánnak nevezik. A jelenség magyarázata Mályusz Elemér (1898–1989) szerint az, hogy előbbiek „nem számítanak az előkelők közé, rendesen maguk vezetik a megyéjüket, s így nem állítanak helyetteseket,” míg „a 15. században az alispánok nagyobb szerephez jutnak, időnként az ispánok rovására.”⁵⁰ Utóbbi megállapítását Tagányi Károlyra (1858–1924) hivatkozva tette,⁵¹ aki elsősorban a két terminus előfordulásának gyakoriságára célozott. Ennek azonban különösebb jelentőséget nem tulajdoníthatunk. A 15. századi „alispánokat” is minden bizonnyal ispánoknak tekinthetjük, kivéve azokat a ritka eseteket, amikor ispán és alispán egyidejűleg⁵² tűnik fel az oklevelekben. Az ispán tehát a 15. században legtöbbször alispánnak nevezte magát, de a terminológia hullámzó volt, akárcsak Szlavóniában, ahol a bán nevezte ki az ispánokat.⁵³ Mohács után, 1541-ig az erdélyi vármegyék élén álló tisztségviselő megnevezése az eddig ismert kisszámú adat szerint ispán (az egyetlen kivétel Doboka vármegyéből ismeretes, ahol 1528-ban alispánokat említenek, valószínűleg a korábbi gyakorlat folytatásaként). Az ispán (alispán) tisztséget a szokásos *comes* (*vicecomes*) szóval jelölték a vármegyei ügyekben sokszor eljáró királyi, vajdai és hiteleshelyi kancelláriákon, de Szeben város (minden bizonnyal német anyanyelvű) jegyzője, akinek már ritkábban kellett érintkeznie

Torda vármegye élén ugyancsak 1448-ban (uo. II. 37). 1499-ben Szentgyörgyi és Bazini Péter vajda (1498–1510), aki egyedül töltötte be a vajdai tisztséget, három hónappal saját kinevezése után Torda vármegye élére két ispánt nevezett ki (DL 65442. = Arch. 1458–1526. II. 483).

⁴⁶ Gábor: A megyei intézmény 83–84.

⁴⁷ Vö. Holub: Főispán és alispán 197–198, 202–203. A két alispán kérdésére ld. még C. Tóth: Szabolcs 31–32.

⁴⁸ „A nyomok szerint egyébiránt rendesen az erdélyi vajdák, helyesebben alvajdáik vehetők az erdélyi megyék főispánjainak” Csánki V. 637. Más megfogalmazás szerint „[...] az erdélyi vajdaság területén fekvő [...] megyék területén az erdélyi vajdák vagy helyetteseik gyakorolták az ispáni jogokat [...]” (C. Tóth: Világi igazgatás 319).

⁴⁹ Ispánnak és alispánnak is nevezik a következőket: Györgyfalvi Imre (Doboka, 1423, 1425); Székely István (Doboka, 1449, 1450); Esztényi István (Doboka, 1450); Bádoki Mihály (Doboka, 1475, 1476); Gáldtői Péter (Fehér, 1451, 1455); Gyerőfi János (Kolozs, 1449, 1450); Páznádi Ferenc (Hunyad, 1446–1452); Temesvári Vince (Hunyad, 1479, 1481–1483, 1489–1491); Bádoki Balázs (Belső-Szolnok, 1452, 1455); péterfalvi Porkoláb András (Küküllő, 1478, 1479); Dezső János (Torda, 1448). Tagányi szerint „a vajda hol fő-, hol alispáni címmel nevezte ki a vármegyei ispánokat”, ld. Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka I. 272. (az idézett rész Tagányi Károly munkája).

⁵⁰ Mályusz: Erdélyi társadalom 32.

⁵¹ Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka I. 271. Ld. még Holub: Zala 134.

⁵² Belső-Szolnok (1484), Doboka (1429–1430, 1448, 1476, 1513), Hunyad (1496, 1524), Kolozs (1416, 1434, 1445, 1493, 1510). – Az ispánt a középkori Magyarországon nem nevezték főispánnak (Tringli: Megyék 509), és Erdélyben sem; Közép-Szolnok vármegye esetében ismerünk egyetlen elszigetelt adatot, amikor is *summus comes*nek nevezik az ispánt, vö. W. Kovács: Középszolnok és Kraszna 60.

⁵³ Tringli: Megyék 508.

a megyékkel, 1524-ben a magyar ispán szóból képzett *hispanus*-szal nevezte meg (Kisbarcsai) Mihály (hunyadi alispáni) tisztségét.⁵⁴

Az alispánt az ispán nevezte ki, és az ő familiárisának számított. Például 1398-ban *Swerch*-i János alvajda és Fehér vármegyei ispán saját alispánjának nevezi Mátyás deák alvajdai jegyzőt;⁵⁵ Rápolti György kolozsi ispán az alispánságot tetszése tartamára Szucsáki Mátyásra ruházta át (1467);⁵⁶ II. Ulászló király egy 1498. évi oklevele pedig Bikli János Hunyad megyei ispán alispánjáról ír.⁵⁷ Igaz, ez ekkor már nem biztos, hogy valóban a korábbi familiárisi kapcsolatot jelenti, és az ispán nevezhette a sajátjának az alispánt akkor is, ha az már nem tartozott a familiájába.⁵⁸ Sándorházi György Batori István, később már Drágfi Bertalan kolozsi alispánja (1491–1492; 1497). Az addigi gyakorlattal kívánt szakítani az erdélyi rendek 1540. évi tordai gyűlésének határozata, miszerint akkortól kezdődően az alispánt a megye nemessége választja.⁵⁹

Az erdélyi ispáni tisztség alacsony presztízséről elmondottakat nem módosítja az, hogy olykor az alvajda töltötte be valamely vármegye ispáni tisztségét. Lépes Loránd alvajda (1415–1438) küüllői (1434-ben), Herepei Erdélyi Márk (1446–1450) és Somkeréki Erdélyi Miklós (1448) tordai (mindketten 1448-ban), Rédei János (1468–1472) hunyadi (1468–1469) ispán. A néhány ismert példából semmiféle szokás meglétére nem következtethetünk (a felsoroltak közül még az erdélyieknek sem mindig azokban a vármegyékben voltak birtokaik, amelyek élére a vajda őket kinevezte). Emellett, mint közismert, a 14. században az alvajdák egyben Fehér vármegye ispánjai is voltak, az utolsó alvajda, aki e tisztséget viselte, Váraskeszi Lépes Loránd volt. Legkésőbb 1435-től az alvajdák már bizonyosan nem töltötték be a fehéri ispáni tisztséget, mert ekkortól e vármegye oklevelei már nem az alvajda, hanem az alispán (és a két szolgabíró) nevében keltek (az alvajdát más források sem nevezik Fehér vármegye ispánjának).⁶⁰ A

⁵⁴ nobilis Michael, hispanus comitatus Hwnyadiensis (ProtHermannstadt 37).

⁵⁵ DocVal 506. – Ez korábban is így volt, noha Szécsényi Tamás erdélyi vajda 1342-ben általánosságban ugyan – de az alvajda mellett a saját Fehér megyei ispánját említi oklevelében (TelOkl I. 68 = CDTrans III. 90. sz.).

⁵⁶ Arch. 1458–1526. II. 469. = DL 27031. (idézi Csánki V. 637; Mályusz: Erdélyi társadalom 31, 118. jegyz.).

⁵⁷ DL 37719. – Szapolyai János erdélyi vajda az ispánokat a sajátjainak mondja, az alispánokat viszont az ispánokénak nevezi (SzapolyaiOkl 347). Talán nem véletlen, hogy Kemény Péter kolozsi ispán halála után alispánja, Sándorházi (Szucsáki) Ambrus egykori ura özvegyének is ügyvédje volt 1522-ben (DF 280941).

⁵⁸ Neumann: Alispánválasztás 111–112.

⁵⁹ MOE II. 161, idézi Mályusz: Erdélyi társadalom 33, 135. jegyz. – Erdélyi példák szerint a 17. században valóban a megye választotta az alispánt (Torda, Belső-Szolnok vm.), de arra is van adat (Doboka vm.), hogy a megye a főispán beleegyezésével választ alispánt (Dáné: Torda bírósági gyakorlata 53–54).

⁶⁰ Az utolsó alvajda, aki hivatalviselése elején még Fehér megye ispánja, Váraskeszi Lépes Loránd (1415–1438: WassLt 323. sz.; Arch. 1301–1457. I. 14.), mert Fehér vármegye szolgabírája, Forrói Miklós az ő nevében jár el 1417-ben (Ub IV. 57–58). Másolatban fennmaradt csonka oklevél szerint Váraskeszi Lépes Loránd erdélyi alvajda (1415–1438), Fehér vm. ispánja: 14[–] (f. III. [p.?] Decoll. Ioh. bapt.): SzebenNLt Brukenenthalgyűjtemény CC 1–4., 24. cs Fr. Zimmermann oklevélmásolatai p. 530. (538); eszerint az eredeti jelzete: Karlsb. Handschr. K. 5. V. 2. 1. Theil 82. Megjegyzendő, hogy a vajdai szék helyszíne Szentimre (Fehér vm.), majd a 15.

vármegye élén álló tisztségviselőt azonban ezután is csak néhány alkalommal nevezik ispánnak (1455-ben, 1471-ben és 1499-ben) és általában itt is alispánt emlegetnek (1435, 1451, 1478, 1479, 1483, 1494, 1510, 1511, 1515, 1522, 1524).⁶¹ Ennek nevezi magát Forró Tamás 1522-ben akkor is, amikor az ítélszéken tárgyalta perben való érintettsége miatt helyettest (*substitutus vicecomes*) nevezett ki az ügy tárgyalásának idejére.⁶² (1526 után a vármegye élén álló eddig ismert alig néhány tisztségviselő viszont ispáni címet viselt.) Miután a 15. század elejétől nem az alvajda Fehér megye ispánja, utóbbiakat is ugyanabból a familiárisi körből nevezhették ki, mint a többi vármegye esetében: a Kolozs vármegyei Septéri Gyula, Fehér vármegye ispánja (1455), korábban tordai ispán (1448, 1453) volt (és a többiek is kisbirtokos erdélyi családok tagjai, általában megyebeliek).

Az alvajdai és ispáni tisztség között is volt átjárás,⁶³ de ez nem annyira szembetűnő, mint ami az ispáni és szolgabírói funkciók között látható. (Ispáni és szolgabírói tisztséget sok esetben ugyanazok töltöttek be változó sorrendben „karrierjük” során,⁶⁴ és ugyanazon család tagjai közül időben egymástól nem nagy távolságra szolgabírák és ispánok is kikerültek.) Alvajdai és ispáni tisztség viselésére egyazon családon belül egymást követő generációkban alig néhány esetet ismerünk.⁶⁵

Magyarország belső megyéiben a Jagelló-kor fejleménye az, hogy szolgabírákból – valószínűleg a megye általi választás eredményeként – alispánok lettek.⁶⁶ Erdélyben az ispán

század harmincas éveitől váltakozva Szentimre és Torda (Torda vm.), a század közepén állandóan Torda (Janits: Erdélyi vajdák 33), Fehér vármegye ítélszéket pedig utóljára 1455-ben tartották Szentimrén (DL 30830).

⁶¹ Az 1499. évi említés (DF 275366) csak tartalmi átiratból ismeretes (emiatt a tisztség megnevezése torzulhatott). Az 1483. évi átiratban fennmaradt oklevél lelőhelye: Kemény család csombordi lt 168. sz.

⁶² DL 67262. Az 1500. évi 8 tc. által kimondott elv szerint az ország bírái távozniuk kellett az ítélszékekről saját ügy tárgyalásakor.

⁶³ Dobokai János dobokai ispán (1404) ispánsága után lett alvajda (1406–1409), akárcsak Magyi Pál, aki hunyadi ispán és dévai várnagy (1492), majd alvajda (1502–1503); Túri Benedek alvajda (1505–1507) utóbb tordai (1512, 1527) ispán; Mikola László kolozsi ispánt (1530–1536, majd 1540–1549) e tisztség viselése után, 1537-ben említik alvajdaként, Bánk Pál dobokai ispán (1548) később alvajda és székely alispán (1553), Tomori István pedig alvajdasága után (1523–1526) lett Fehér vármegye ispánja (1530).

⁶⁴ Pl. Móri Mór Móri János dobokai szolgabíró (1315), ispán (1321–1334); Szomordoki László kolozsi ispán (1396), szolgabíró (1398–1407); Mocsi Miklós kolozsi szolgabíró (1419–1424, 1429–1435) és alispán (1425); Devecseri Mihály dobokai alispán (1429–1430), szolgabíró (1431–1436); Bádoki László dobokai szolgabíró (1435–1436), dobokai (1444) és kolozsi ispán (1445); Ispánlakai Benedek, Fehér vármegye alispánja (1435), szolgabírája (1451); Császári Mihály tordai szolgabíró (1444), alispán (1449); Somai Gergely kolozsi alispán (1445), szolgabíró (1465–1466); szentgyeyi Székely István dobokai (al)ispán (1446–1452), belső-szolnoki alispán (1452), dobokai szolgabíró (1453–1455); Szomordoki Domokos dobokai ispán (1446–1448), kolozsi ispán (1449), szolgabíró (1451) és alispán (1461); Pókai András tordai szolgabíró (1447), alispán (1448); Szengyeli Mátyás tordai szolgabíró (1447, 1462–1463), alispán (1469); Székely Lőrinc dobokai szolgabíró (1481), alispán (1487); Béli Benedek, Fehér vm. szolgabírája (1494), majd alispánja (1499); Göci (Porkoláb) Mátyás dobokai szolgabíró (1505, 1513), alispán (1513); Petlendi Egresi Tamás, tordai szolgabíró (1508–1512), alispán (1530); Kidei Ispán Mátyás/Máté, dobokai szolgabíró és alispán (1510; a két különböző név szerepeltetése valószínűleg tollhiba); Kisbarcsai Mihály, hunyadi szolgabíró (1516–1520), alispán (1524); Csomafáji István dobokai alispán (1528), szolgabíró (1530–1538); Komjátszegi István, tordai alispán (1530), szolgabíró (1536).

⁶⁵ Dobokai Miklós kolozsi ispán (1429–1430) valószínűleg Dobokai János alvajda (1406–1409) fia; Kemény Péter kolozsi szolgabíró (1493), majd ispán (1510–1516, 1521, 1528) István erdélyi alvajdának, Kendi Gál dobokai ispán (1513–1524) pedig – ha azonosításunk helyes – Antal alvajdának volt a fia.

⁶⁶ Neumann: Alispánválasztás 120.

megye általi választásának nincs nyoma, a tartománygyűlésen jelenlevő nemesek 1540-ben pedig csak az alispánválasztást akarták elérni,⁶⁷ a szolgabírákból már ispánok lehettek gyakorlatilag a 14. század elejétől (a jelenség 1536-ig folyamatosan és bőségesen adatolható). Ennek különösebb jelentőséget nem tulajdoníthatunk. A vajda ugyanabból a kevésbé tehetős, a tartományon kívül tisztséget szinte soha el nem nyerő családokból nevezte ki az alispánokat, amelyekből a szolgabírákat is a megye nemessége megválasztotta.

Magyarország más részein a király bárói családok általában sok fontos méltóságot viselő tagjaira ruházta egy-egy megye ispánságát. A 14. században, megyénként eltérő időpontban – egy sommás megfogalmazás szerint – „az ispánok egyre inkább kivonták magukat a mindennapi ügyek intézése alól és a megyei ítélőszék irányítását, illetve az azon való ítélkezést az alispánjukra vagy alispánjaikra hagyták.”⁶⁸ Ennélfogva csökkent a megyei hatóság tekintélye. A szolgabírói tisztséget egyre inkább kisnemesek töltötték be, de az ispánok távolmaradásával az alispánok nagyobb tekintélyre tettek szert.⁶⁹ Erdélyben viszont – ahol nem a király, hanem a vajda nevezte ki az ispánokat, akik legfeljebb csak a megyéjükben számítottak fontosnak és bárói családok familiárisaként sem vitték sokra – az ispánok mindvégig részt vettek a megyei ítélőszék ügyeiben, sőt királyi vagy vajdai parancsra, egyszerű királyi vagy vajdai emberek módjára, személyesen hajtottak végre egy-egy parancsot (pl. vizsgálat, birokba iktatás, stb.).

A 14. században az ispánok olykor a gondjukra bízott vagy valamely szomszédos vármegyében található, a vajdai honorbirtokhoz tartozó királyi vár várnagyai. Küküllő megye ispánja Újvár alvárnagya (1361), majd Küküllővár várnagya (1439, 1478); Belső-Szolnok ispánja a vármegyéjében fekvő Bálványosvár várnagya (1370); Doboka ispánja – mivel a vármegye területén nem volt királyi vár – egyidejűleg a Kolozs megyei Léta (1364) vagy Bálványosvár várnagya (1364, 1367, 1371). A kolozsi ispán Léta várnagya (1331, 1408, 1419); a hunyadi pedig Déva vagy Hátszeg (olykor mindkettő) várnagya a 15. század első feléig, 1446-tól mindvégig Hunyad vár várnagya is.⁷⁰ (Hunyad vára a Hunyadi család tulajdona, az ő befolyásuk nyomán kaphatta meg a várnagy a megye ispánságát.)⁷¹ Kivételesen, 1492-ben a hunyadi

⁶⁷ In singulis harum partium Transsylvanarum principales comites, per dominum wayvodam, vicecomites vero ac iudices nobilium per universitatem eorumdem nobilium eligantur (MOE. II. 161). Vö. Neumann: Alispánválasztás 121.

⁶⁸ C. Tóth: Öt megye 408.

⁶⁹ C. Tóth: Öt megye 408–409.

⁷⁰ A várnagyokra vonatkozó adatok: Arch. 1301–1457. I. 272. (Bálványos), 300. (Déva), 326. (Hátszeg), 330. (Hunyad), 358. (Léta), 452. (Újvár). Ide számítható még Arany István dobokai ispán (1378–1379) bálványosi várnagysága is (1377), mert feltételezhető, hogy a két tisztséget egyidejűleg is betöltötte (a hiányos adatsorok ezt legalábbis nem zárják ki). 1548-ban Bánk Pál dobokai ispán Bálványos vár várnagyának írja magát, de ezen a Belső-Szolnok vármegyei, ekkoriban épített Bálványosújvár (= Szamosújvár) értendő.

⁷¹ Corvin János a „comes perpetuus de Hunyad” címet viselte, ld. DF 215904, idézi Neumann: A gróf és a herceg magánháborúja 388. A Hunyad vármegye örökös ispánja címet enyingi Török Bálint kapta meg, az után, hogy 1536-ban János királytól Hunyad várát is adományként megszerezte (Bessenyei: TörökBálintOkm XIX, 116).

ispánok újból egyben dévai várnagyok is (a tisztség betöltői a jelek szerint Erdélyen kívüli nemeselek), mert Dévát 1490-ben II. Ulászló zálogba adta Bátori István vajdának,⁷² aki saját ottani várnagyait nevezte ki a vármegye élére. 1493-ban azonban a király Hunyad vármegye ispánságát újra visszaadta Corvin Jánosnak (†1504),⁷³ az ispáni tisztséget ezután is a mindenkori várnagy töltötte be. Szapolyai János vajda királlyá választása után rövid ideig a hunyadi ispánok már nem Hunyad vár várnagyai. Az ispánok ugyanis Szapolyai kinevezettjei, míg a vár élén még néhány évig a Corvin János javaival együtt Hunyad várat is már korábban megszerző, de Ferdinánd-párti Brandenburi György familiárisai maradtak. E konfliktus miatt várostromra is sor került, és így a vár és a vármegye igazgatása, rövid időre, látványosan szétvált.⁷⁴ Miután azonban a vár 1534 nyarán Szapolyai birtokába került, a két tisztséget újból egyesítették (1544).⁷⁵

Régóta ismert, hogy a királyi várbirtokok eladományozásával a 15. század második felére Erdélyben csak két vár maradt a király birtokában és a vajdai honorhoz kapcsolva, Küküllővár (1464-ig) és Déva,⁷⁶ de élükre a vajdák nem az ispánjaikat, hanem más familiárisaikat, utóbbi élére a 16. század elején több alkalommal az alvajdát nevezték ki – ennek háttérében az ispáni tisztség eljelentéktelenedése és ezen erősségek katonai fontossága állhatott. Pókai Bereck kolozsi és tordai ispánt (1462–1463) ugyancsak várnagynak nevezik, de ez egy korábbi várnagyságára vonatkozhat (a vár nevét egyik esetben sem említik). Péterfalvi András küküllői (al)ispánt 1478-ban egy meg nem nevezett vár várnagyának nevezi egy megyei oklevél.⁷⁷ Ő azonos azzal a Porkoláb Andrással, aki Küküllővármegye ispánja egy következő évi megyei oklevél szerint (1479),⁷⁸ és akinek a neve ugyancsak a várnagyságára utal. A név nélkül említett vár Küküllővár lehet, noha azt Mátyás király 1462-ben zálogként, 1464-ben pedig örökadományként adta a Dengelegi Pongrácoknak, majd 1471-ben újból zálogként Pongrác János vajdának (†1476); 1478-ban néhai Pongrác János özvegye igényelte a várat, 1479 márciusában pedig Mátyás a sajátjának mondott várat Pongrác János özvegyének és fiának kötötte le.⁷⁹ Eszerint tehát legalábbis 1478-ban és 1479 elején Küküllővár újból rövid ideig királyi vár, és emiatt

⁷² BátoriOkl 164–166, 170–172.

⁷³ DL 37679 (Arch. 1458–1526. II. 475–476), vö. Csánki V. 247. 1506-ban II. Ulászló Hunyad várat Corvin János özvegyének adta (Pataki: Hunedoara 132–138. = DL 37794); Hunyad vár várnagyai ekkoriban is a vármegye ispánjai.

⁷⁴ Pataki: Hunedoara XXXI–XXXII, 141–143, 155, 185, 187–188, 254–255, 257–262, 265–270.

⁷⁵ Megjegyzendő azonban, hogy 1531-ben a vármegye két ispánja (Szapolyai-familiárisok) Hunyad vár várnagyainak nevezik magukat, holott a vár ekkor még Brandenburi birtokában volt, és az ő emberei voltak a várnagyok (uo. 259–260).

⁷⁶ Arch. 1301–1457. I. 11, 299, 355. – A 15. század második felében karrierjük során várnagyi tisztségeket erdélyi birtokosok váraiban töltöttek be, de ispáni tisztségüktől függetlenül (ld. alább).

⁷⁷ 1478. IV. 25.: Andreas castellanus, de Petterfalwa, comes [...] comitatus de Kykellew – DL 62907.

⁷⁸ 1479. III. 10.: Andreas Porkolab [...], comes [...] comitatus de Kykellew – DL 45771. (a névhez kapcsolódó birtoknév helye az oklevélben üresen hagyva).

⁷⁹ Csánki V. 859; Ub VII. 199–200. (1479. III. 14).

tölthette be a várnagyságot Küküllő vármegye ispánja. A vajdai és székely ispáni *honor* 1463-tól megvalósuló egyesítésével⁸⁰ a vajda megkapta ugyan az utóbbi tisztséghez rendelt várakat is (Görgény, Hőltővény, Királykő, Töröcsvár),⁸¹ de várnagyságukat nem kötik össze ispánsággal, még a Torda vármegyei Görgény esetében sem. Balázsfalvi Cserényi Pál kolozsi ispán (1493) – Bélteki Drágfi Bertalan vajda familiárisa – 1494-ben ugyan a vajda töröcsvári várnagya (az oklevél töröcsvári *comes*nek nevezi),⁸² de az ispáni és várnagyi tisztséget egyidejűleg nem viselte. A 15. század második felétől tehát az erdélyi ispánok hivatalviselésük alatt csak kivételesen töltötték be várnagyi tisztségeket a vajdai honorhoz tartozó két várban.

Vártulajdonost az ispánok között nem találunk.⁸³ Anyagi lehetőségeiket példázza, hogy Szőkefalvi Antal deák Szőkefalván (Küküllő vm.) kőtemplomot épített, Zombori Péter tordai ispán (1499) pedig 1482-ben római zárandoklatra készült. Folti László hunyadi ispán (1510–1512) 1527-es végrendeletében a folti plébániatemplomnak, a szászvárosi és vajdahunyadi (Hunyad vm.) ferenceseknek hagyatkozott.⁸⁴ Házassági kapcsolataik általában ugyancsak a magukfajta „megyei” nemességhez kötötték őket. Befolyásos, tisztséget viselt rokonok nem gyakoriak: Rápolti György hunyadi ispán (1467) testvére Gothárd kolozsmonostori gubernátor és erdélyi prépost; Gerendi László tordai ispán (1508) annak a Miklósnak a testvére, aki – igaz, csak később – királyi titkár lett, és akit majd I. Ferdinánd Mohács után erdélyi püspökké nevez ki,⁸⁵ Gyerőmonostori Kemény Péter kolozsi ispán (1510–1516, 1521, 1528) apja és fia is erdélyi alvajda volt (István: 1456–1457; János: 1555).⁸⁶ Az 1492. évi törvény egyebek mellett elrendelte, hogy az alispánok a tehetősebb (*ex potioribus nobilibus*) megyei nemesek közül kerüljenek ki,⁸⁷ de Erdélyben a korábbi gyakorlathoz képest nem hozott változást.

A 14. században az ispánok szinte kivétel nélkül megkapták a *magister* rangjelző címet⁸⁸ (amit ugyancsak a 14. században, de jóval ritkábban, a szolgabírák is használtak). Ezután kikopott a használatból, csak a közjegyzőként és alvajdai jegyzőként működő kolozsvári Sértő Péter kolozsi és tordai ispán (1462), illetve Barcsai Pál, a kolozsmonostori konvent jegyzője, országbírói jegyző, vajdai *secretarius*, ítélmester,⁸⁹ tordai (1525–1526) és hunyadi ispán

⁸⁰ Kubinyi: Erdély 67, 72; Kordé: Rozgonyiak 77.

⁸¹ Kordé: A székelyispáni méltóság 224–227; Uő: Határőrzés 35.

⁸² TTár 8 (1907). 104. = DF 244554.

⁸³ Torda vármegye ispánja, Herepei Márk alvajdaként kapta meg I. Ulászlótól Léta várát, ami később a dengelegi Pongrácoké lett (Arch. 1301–1457. I. 358).

⁸⁴ Entz: Erdély építészete II. 528, 519.

⁸⁵ Bónis: Jogtudó értelmiség 325; Horn: Gerendiek 103.

⁸⁶ Kemény István alvajdasága: Arch. 1458–1526. I. 84. A Kemények családfája: Engel: Gen., Mikola rokonsága 6. tábla: Kemény [gyerőmonostori]; Kemény János alvajda és székely alispán (1555): KmJkv II. 5402. sz.

⁸⁷ Kádas: A megye emberei 61 (a forrás: DRMH IV. 36).

⁸⁸ Ung vármegyében a cím az alispánoknak járt, a magyarországi alispánok rangja az erdélyi ispánokénak felelt meg, ld. Engel: Ung 97.

⁸⁹ Jakó: Vajdai kancellária 70–73.

(1531) esetében van rá példa – itt azonban már nem rangjelző szerepe volt. A 14. század első felében a *comes* cím használata, az ország más részeihez hasonlóan, Erdélyben is a szolgabíráknál gyakori, az ispánoknál jóval ritkább.⁹⁰ Az *egregius* (vitézlő) cím az ispánokkal kapcsolatosan tömegesen a 16. század első harmadától adatolható, kivételesen azonban az udvari szolgálatot ellátó, címet szerző Tamásfalvi György kolozsi és dobokai ispán (1434) is megkapta.⁹¹ Megjegyzendő, hogy az említett Sértő Péter és Barcsai Pál, valamint Mátyás deák alvajdai jegyző, Fehér vármegye alispánja (1398) és Szilvási Kristóf vajdai nótárius (1487–1496),⁹² belső-szolnoki ispán (1515 e.) vármegyei tisztségüket javadalomként kaphatták meg (más, nem az írásbeliséghez kapcsolódó tisztségre esetükben nincs példa).

A 14. században több esetet találunk arra, hogy az ispáni szolgálat a karrier fontos állomását jelentette. A bárók familiárisai szolgálatuk révén birtokadományokat tudtak maguk számára megszerezni vagy pallosjogot, néhányukat udvari lovagként, olykor a király személyes szolgálatában levőnek említene, vagy részt vettek az ország határain túlra vezetett hadjáratokban, tehát volt valamilyen kapcsolatuk a királyi udvarral. Néhányan már a 14. században címet használtak pecsétjükön.⁹³

A királyi udvarban teljesített szolgálatra a 15. század második felétől jelenleg alig ismerünk példákat. Ilyen kivétel Folti László, Mátyás király udvarában apród (*parvulus*),⁹⁴ aki utóbb hunyadi ispán (1509–1511), vagy Keresztesi Cseszelicki János, a királyi udvar lovagja és familiárisa (1495, 1501),⁹⁵ aki – Szentgyörgyi Péter vajda familiárisaként – tordai ispán lett (1499). Az Erdélyen kívüli szolgálat vagy tisztségviselés ekkoriban már nem gyakori. Sárdi Budai Nagy Gergely nándorfehérvári vicebán (1517) részt vett Szapolyai havasalföldi hadjáratában (1522),⁹⁶ majd kolozsi ispán lett (1522–1526); Farnasi Veres Márton 1518-ban Erdélyen kívüli szolgálatban indult, később Szapolyai János familiárisaként ő is részt vett a havasalföldi hadjáratban, de az egyetlen elért tisztsége – sok évre rá – a kolozsi ispánság (1530–1533). Ekkoriban az ispáni tisztségek betöltői tehát leginkább szűkebb pátriájukban jutottak feladatokhoz, és egyéb tisztséget általában nem a vajda szolgálatában kaptak, hanem legtöbbször erdélyi

⁹⁰ Ispánok *comes* címmel: [Gerendi] Miklós (Belső-Szolnok, 1325); Móríci Márton (Doboka, 1331, 1332, 1334); Méhesi [?] (Gyerő fia) Miklós (Doboka, 1341); Miklós (Kolozs, 1339). – Nem megyei oklevél (1351) említi a *comes* címet Járai György esetében, aki utóbb kolozsi ispán (1358–1359).

⁹¹ Két alvajdát, Somkeréki Erdélyi Miklóst és szentlászlói Herepei Márkot, tordai ispánokat (1448) is *egregius* címmel illették (1449), ill. korai kivételként Sándorházi Ambrus kolozsi alispánt (1510) már 1477-ben. Az *egregius* címre lásd Kubinyi: A középbirtokos nemesség 9–10.

⁹² 1487: DL 62927; 1498: DL 37032, idézi Neumann: Drágfi Bertalan 229. 99. jegyz.

⁹³ A biztosan azonosítható korai címeres pecsétek közé tartozik pl. cegei Vas (Wass) Miklós dobokai ispáné 1361-ből (DL 73688), ami egy címersisakot ábrázol. Közölve: W. Kovács: A Wass család a középkorban 33 [6. sz. kép], ill. Uő: Wass de Czege, melléklet, 23. ábra. – Cegei Vas János címere fogott bírói oklevélen: Wass cs lt, 1511. XI. 23. (DF 255380), közölve: W. Kovács: A Wass család a középkorban 33.

⁹⁴ DF 246267. Az udvari személyzetre ld. Kubinyi: Királyi udvar a Jagelló-korban 319–323.

⁹⁵ DL 28452. és 28464.

⁹⁶ Szentpáli András dobokai ispán (1536, 1544–1546) ugyancsak részt vett ebben az 1522 őszén lezajlott (második) hadjáratban, ld. C. Tóth: Szapolyai János havasalföldi hadjáratai 1005. 148. jegyz. (DF 255115).

• II. A MEGYEI HATÓSÁG •

birtokosok familiárisaként. Elsőprő többségük esetében a „karrier” egyetlen állomása az ispánság, és csak néhányuk esetében van adatunk más tisztség viseléséről: Szentpáli Pál dobokai (1457) és kolozsi (1458) ispán utóbb losonci Dezsőfi János familiárisaként annak csicsói (Belső-Szolnok vm.) várnagya (1462); Méhesi Tót István kolozsi alispán (1476) vélhetőleg azonos azzal a Szentannai Tót Istvánnal, aki 1462-ben Sebesvár (Kolozs vm.) várnagya a losonci Bánfiak szolgálatában; Sándorházi Ambrus kolozsi alispán (1510) korábban Gyalunak (Kolozs vm.), az erdélyi püspökök várának várnagya (1477–1482); Polyák Albert kolozsi ispán (1499) 1502-ben görgényi „ispán”⁹⁷ (azaz a görgényi váruradalom várnagya), Szentimrei András 1509-ben a vajda dévai és algyógyi jövedelmeinek kezelője, később Brandenburgi György familiárisaként hunyadi ispán és várnagy (1520–1529).⁹⁸

Birtok vagy kiváltság adományozására is kevés adatunk van. 1468-ban Mátyás király Rápolti Györgynek, a korábbi hunyadi ispánnak (1467) – testvére érdemeire való tekintettel – Torda és Kolozs vármegyei jószágrészeket adományozott.⁹⁹ Temesvári Vince hunyadi alispán, majd ispán (1479, 1481–1483, 1489–1491) Hunyad vármegyei birtokokat kap adományba II. Ulászló királytól, Zsombori Péter tordai ispán (1499) évenkénti sóadományt (1496), Folti László 1494-ben Arad megyei jószágrészeire mentességet kapott a borkilenced fizetése alól Corvin Jánostól,¹⁰⁰ majd 1504-ben a királytól Hunyad vármegyei jószágrészeket kapott, de hunyadi ispánságától függetlenül, mert a tisztséget Brandenburgi familiárisaként csak ezután töltötte be. Szapolyai vajda 1523-ban kolozsi ispánjának, Sárdi Budai Nagy Gergelynek Kolozs és Doboka vármegyei jószágrészeket adományozott,¹⁰¹ 1525-ben pedig bírói jogát két Torda vármegyei birtokban Barcsai Pálnak adományozta.¹⁰²

Az ispánoknak a tárgyalat korszakban politikai szerepük nem volt, részvételükről a tartományi „politikában” az egész korszakra vonatkozóan ritkán értesülünk. 1355-ben cegei Vas Miklós az erdélyiek képviselőjében járt el a vajdai kongregáció ügyében a királynál; Bogáti Imre jóval küllői ispánsága után az erdélyi nemesség követe a királynál 1428-ban,¹⁰³

⁹⁷ A görgényi vár és uradalom a székely ispáni méltósághoz tartozott, a székely ispáni tisztséget pedig ekkoriban (az 1504–1507 közötti évektől eltekintve) az erdélyi vajdák viselték (Arch. 1458–1526. II. 83).

⁹⁸ E tisztségek mellett megemlítendő, hogy 1526 szeptemberében Barcsai Pál Szapolyai János helyettesének (locumtenens) nevezi magát (SzebenNLt, Archiv der Evangelischen Landeskirche, Bischofsurkunden 78. sz.), akárcsak (Sárdon kelt parancslevelében) Nagy Gergely (uo. 76. sz.); utóbbi talán azonos a fentebb említett Sárdi Budai „Nagy” Gergellyel.

⁹⁹ DL 26413.

¹⁰⁰ DF 246267.

¹⁰¹ DL 27130.

¹⁰² SzapolyaiOkI I. 495.

¹⁰³ Almakeréki Apafi Miklóssal (Nicolaus Appa) együtt (DL 27136). – A középkori családnevek írásakor a kiejtés szerinti írásmódot használom és nem a történelmi családneveknek csak az újkorban kialakult hagyományörző írásmódját (pl. a Wass helyett a Vas, a Bánffy helyett a Bánfi, a Suky helyett a Zsuki alakot használom). Ugyanezen levéltárak esetében viszont megőriztem a történelmi és levéltári szakirodalomban használt régies alakot.

Zsombori Péter tordai ispán az erdélyi nemesek Budára menesztett küldöttségének tagja 1496-ban.¹⁰⁴ Az 1437-ben indult erdélyi parasztfelkelés idején hárman – Aranyi Miklós, Csáni László és Drági Nagy Jakab – a nemesség képviselőiként kötöttek egyezség a felkelőkkel Apátiban (Doboka vm.),¹⁰⁵ bár nem ispáni minőségükben, mert tisztséget ekkor nem viseltek. Iklódi Márton, aki dobokai (1460, 1465) és kolozsi ispán (1465) volt, egyike azoknak a nemeseknek, akiket az erdélyiek 1467. évi királyellenes összeesküvésekor a felkelők szövetséglevele név szerint is említ.¹⁰⁶ A szervezkedésben részt vevők képviselői a hangadó családok közül kerültek ki; az itt említett famíliák nagy többsége (Dezsőfi, Zsuki, Farnasi Veres, Gerendi, Iklódi, Torockói, Haranglábi) egy vagy több alkalommal adott ispánt a 16. század elejéig.¹⁰⁷

Az erdélyi ispáni tisztség jelentéktelen súlyú volt Magyarország más részeihez képest, minthogy az ispánok kinevezésüket nem a királynak, hanem a vajdának köszönhették. Vagyoni helyzetük alapján a legtöbbet foglalkoztatott családok a néhány birtokkal vagy legtöbbször jószág részzel rendelkező kisbirtokos, a szakirodalomban megyeinek nevezett nemességhez tartoztak, birtokaik, vagy inkább jószágrészeik egy, ritkábban két vármegyében feküdtek. Legtöbbször ügyvédként, fogott bíróként, királyi vagy vajdai emberként szerepelnek az oklevelekben, tehát a megyebeli társaik bizalmi emberei voltak. A hivatalviselést választó erdélyi nemes számára az ispáni (és a szolgabírói) tisztség volt leginkább elérhető, és sokuk számára biztosított karriert, így ők a vajdai hatalomnak ha nem is erős támaszai,¹⁰⁸ de mindenképpen legnépesebb képviselői voltak.

¹⁰⁴ A követségben társai: Erdélyi János, Dési Péter, Bethleni Miklós, Barlabási János és Bolyai Gáspár társaságában (SzNLT, Urk. III/118 = 245425, egykorú, elmosódott írású másolat. Újkori másolata: DF 253810); RegProvHung 2765. tétel.

¹⁰⁵ Demény: Parasztfelkelés 95. (DL 26778).

¹⁰⁶ Ub VI. 293. – Talán a felkelés utáni rendezéssel függhet össze egy bizonyos Vasa-nak a kinevezése az erdélyi megyék alispáni tisztségébe, ha helyesen értelmezzük egy 1468. X. 11-i (f. III. p. Dionisii mart.) oklevél szavait, amely Vasa vicecomes cunctorum comitatum vajdai kiküldöttet említ (DL 30466). Azonos lehet azzal a Vassa-val, aki Bethlen Domokos familiárisa és a király Szebenbe küldött követe 1470 júliusában (DL 45417, Ub VI. 463). A dolog ellen szól az, hogy 1468. VIII. 17-én Belső-Szolnokban Nagy Ambrus és Miskei Török Ferenc személyében ispánok vannak a megyék élén (DL 62892).

¹⁰⁷ Az egynél több ispánt adó családok (zárójelben a 14. század elejétől 1541-ig tisztséget betöltő családtagok száma: almakeréki Apafi (3), Aranyi (3), Bádogi (3), Bogáti (2), rödi Cseh (2), Derencsényi (3), patai Dezső (3), Dobokai (3), Drági (4), Somkeréki Erdélyi (2), Felpestesi (2), Galaci (2), Gerendi (3), Gesztrágyi (2), Göci (2), kiskapusi és inaktelki Gyerőfi (2); Haranglábi (2), Herepei (6), Iklódi (3), Járai (2), szentmiklósi Károly (2), Kemény (2), Kendi (3), Kis (2), Méhesi (2), kápolnai Nagy (2), Péterfalvi (2), Pókai (2), Rápolti (2), szucsáki Sándorházi (2), Sülyei (2), szentgyedi Székely (2), Szentpáli (2), Szilvási (2), Szomordoki (2), Sztrigyi (2), Tamásfalvi (2), méhesi és szentannai Tót (2), Túri (2), cegei Vas/Wass (2), Vessződi (3), Zsuki (2). A birtoknév nélkül említett Horvát, Kis, Török és Nagy családbelieket, minthogy egyelőre családi köteleik tisztázatlanok, a felsorolásban nem szerepeltettük. (Természetesen nem tartozik e körhöz Corvin János herceg, akit – noha Hunyad vár birtokosaként olykor hunyadi ispánként említenek – csak kinevezett várnagya, a megye tényleges ispánja képviselt a vármegyében).

¹⁰⁸ Makkai: Erdély a középkori magyar királyságban 327.

Belső-Szolnok	Doboka	Kolozs	Torda	Fehér	Hunyad	Küküllő
1431						
	1434–1435					
	1451					
1452						
1455						
	1460					
		1462				
	1465					
1471						

Együtt igazgatott erdélyi megyék a 15. században

2. A vajda és az ispánok viszonya, az ispán és a megyei nemesség viszonya

A megye nemessége engedelmisséggel tartozott az ispánnak. Szentgyörgyi és Bazini Péter vajda 1499. évi, Torda vármegye nemességéhez és minden rendű-rangú emberéhez címzett parancsa szerint utóbbiaknak mindenben engedelmeskedniük kellett a frissen kinevezett két ispánnak; a neki vagy az ispánoknak járó jövedelmeket kötelesek voltak utóbbiaknak beszedni. ¹⁰⁹ Ugyanezt ismétli meg II. Ulászló király Hunyad megye és Hátszeg kerület nemeseinek címzett fentebb idézett 1499. évi parancsa (az ispánt sajátjukként ismerjék el, az ítélszékén szokás szerint vegyenek részt és az ott meghozott ítéleteknek vessék alá magukat, az alispánja elleni fellépésüket pedig szüntessék be). ¹¹⁰ Szapolyai János erdélyi vajda 1525. évi oklevelében – amellyel értesítette Torda megye nemességét, hogy tetszése tartamára Barcsai Pál ítélmestert nevezte ki tordai ispánnak – elrendelte, hogy őt fogadják el ispánjuknak és minden törvényes ügyben engedelmeskedjenek neki. ¹¹¹ Az együttműködés nyilván nem lehetett mindig zavartalan: 1500-ban II. Ulászló király megtiltotta Bikli János hunyadi ispánnak, hogy a vármegyei nemességet sokféle módon zaklassa és többeket közülük jogtalanul fogságba vessen. ¹¹² (A fenti parancslevelek közül a Hunyad vármegyéhez szóló kettő azért nem vajdai, hanem királyi parancslevél, mert Hunyad vármegye ispánja – és Hunyadvár várnagyai – ekkoriban nem vajdai kinevezettek, hanem a vár tulajdonosának, Mátyás király törvénytelen fiának, Corvin Jánosnak a familiárisai.) ¹¹³ 1528-ban Hunyad megye Brandenburgi György pártján maradt része azt

¹⁰⁹ DL 65442. = Arch. 1458–1526. II. 483.

¹¹⁰ DL 37719.

¹¹¹ SzapolyaiOkI I. 494–495 (DF 255125).

¹¹² DL 37185.

¹¹³ Bikli János Hunyadvár zálogbirtokosa (Pataki: Hunedoara XX, XXXVIII; az idézett források: DL 37718 és 37770), 1499-ben Corvin familiárisa (DL 30493).

• 2. A vajda és az ispánok viszonya, az ispán és a megyei nemesség viszonya •
panaszolta utóbbinak, hogy „a korábbi vajdák a régi szabadságaikban őket megvédelmezték, de ők most örökös paraszti sorsra (*in perpetuum rusticitatem*) jutottak.”¹¹⁴

3. A szolgabírák

A szolgabírák¹¹⁵ megjelenése az ispáni törvényszéken az új típusú megye, a királyi várszervezet megszűnése után kialakuló, a szakirodalom által nemesinek nevezett vármegye és a vármegyei ítélőszék létrejöttének legfontosabb mutatója. A szolgabíró elnevezés (*iudex nobilium*) – a korábbi közkeletű vélekedésektől eltérően – nem a *iudex servientium*-ból (‘serviensek bírása’) eredeztethető, hanem a „szolgáló,” azaz „segítő” bíró kifejezéssel hozható összefüggésbe, és azt a személyt jelöli, aki az ítélőszéket összehívó ispánnak tanáccsal és segítséggel szolgál. A szolgabírói tisztség a megyebeli birtokosok, a serviensek felett bíraskodó királybírák (a 13. század elejétől: billogosok) eljelentéktelenedésével függ össze, helyüket az ispánok mellé az 1270-es években központi intézkedéssel kirendelt szolgabírák vették át, tehát nem a megyebeli nemesség önszerveződésének eredményeként jött létre.¹¹⁶

Magyarországon a szolgabírákat a 13. században – az erre vonatkozó adatok többsége az 1290-es évekből való – még többnyire a király nevezte ki.¹¹⁷ Kisebb számban, de szolgabírák választására is vannak korai adatok, azonban ezek különféleképpen értelmezhetőek. Ezen esetek egyike Somogy vármegyéből, a másik három pedig az ország különkormányzattal rendelkező tartományai, Erdély és Szlavónia területéről valók. Minthogy az erdélyi és szlavóniai megyék ispánjait nem közvetlenül a király, hanem a vajda, illetve a bán nevezte ki, felmerült az a feltételezés is, hogy „eredetileg csak a király által kinevezett megyéispánok mellé kerültek a király által kinevezett szolgabírák.”¹¹⁸ A szolgabírák erdélyi megjelenését a szakirodalom az alábbi adatokkal hozta összefüggésbe.¹¹⁹

1288-ban, a Torda melletti Keresztesmezőn, László erdélyi alvajda, Nyitrai Péter kolozsi ispán és három másik bíró, *iudices per regnum Transsilvanum constituti*, mint az alvajda

¹¹⁴ Pataki: Hunedoara 203–205.

¹¹⁵ Nyomtatásban megjelent: W. Kovács: Szolgabírák. – Az erdélyi szolgabírákról alig valamivel több mint tíz évvel ezelőtt jelent meg egy összefoglaló (Rüsz Fogarasi: Juzii nobiliari), ám épp a fentebb idézett archontológia elkészülte szolgált alapot arra, hogy a témát újból elővegyük.

¹¹⁶ Tringli: Megyék 497–499. A ‘segítő bíró’ etimológiát elsőként Zsoldos Attila javasolta (Zsoldos: A szolgabírói tisztségnév). A szolgabírói intézmény kialakulását ugyanő tisztázta (Zsoldos: Az özvegy és a szolgabírák). A *iudices nobilium* tisztségnevet elsőként 1273-ban használták az Orbász megyei szolgabírák megjelölésére (uo. 791).

¹¹⁷ Gerics: Árpád-kori jogintézmények 617–619; Uő: Korai rendiség. 274 (115. jegyzet.); Zsoldos: Az özvegy és a szolgabírák 796.

¹¹⁸ Zsoldos: Az özvegy és a szolgabírák 796 és 101. jegyzet.

¹¹⁹ Az alább felsorolandó adatokról nincs szó a Béli Gábor munkájában (Béli: Szolgabírák).

ülönköztársai járnak el.¹²⁰ A hagyományos értelmezés szerint a szövegben „egész Erdélyország által választott bírák,”¹²¹ azaz szolgabírák szerepelnek. Analógiák alapján az „Erdélyország egész területére kinevezett bírák” fordítás is felmerült.¹²² A kutatás korábban kételkedett azt illetően, hogy ők Fehér vármegye ispánjának, illetve szolgabíráinak tekinthetők,¹²³ újabban viszont ezt az adatot tekinti a szolgabírák első előfordulásának.¹²⁴ Ez az 1288-ban említett négy választott nemes határozottan emlékeztet az új típusú „nemesi megyének” nevezett intézmény hatóságára; 1291 februárjában pedig, az Erdélyben tartózkodó III. András dekrétuma szerint a megyésispán csak négy választott nemessel együtt bíraskodhat.¹²⁵

A Fehér megyei Gáldon 1291 májusában kelt oklevelével Benedek *comes*, László erdélyi alvajda helyettese (*comes Benedictus gerens vices Ladizlai vicevaivode Transsilvani*) bizonyította, hogy az erdélyi káptalan kiegészített a *Mokou* fia: Miklós és Lukács ellen az alvajda, továbbá az erdélyi *regnum* által kirendelt társbírák: Gombási Domokos és Szentkirályi Gergely *comesek* előtt régóta folyó perben.¹²⁶ Minthogy az utóbbiakat az oklevél nem nevezi szolgabíráknak, őket fogott bíráknak vélhetnénk. Valójában tekinthetjük őket „ős-szolgabíráknak”, mivel a per az alvajda helyettese és a két kirendelt (*deputatus*) bíró előtt folyt, márpedig az alvajda a 14. század legelejétől egyben a Fehér vármegyei ispáni tiszte is betöltötte.¹²⁷ Ugyanezen Szentkirályi Gergely *comest* pedig alig néhány évvel később, 1303-ben már kétségtávol Fehér vármegyei szolgabíróként említik akkori társával, Forrói Péter *comessel* (megnevezésük immár a később általánossá váló *iudices nobilium provincialium*), akik *Elleus magister* alvajdával együtt birtokba iktatást végeznek.¹²⁸

Az, hogy Erdélyben minden vármegyében csak két szolgabíró volt, Tagányi Károly¹²⁹ szerint azzal magyarázható, hogy az alvajdai ítélőszék és a vajdai közgyűlések mintegy „tehermentesítették” a vármegyei bíraskodást, továbbá az erdélyi vármegyék kisebbek voltak és kevesebb birtokossal is rendelkeztek, mint a magyarországiak, így feladataikat két szolgabírával is elláthatták. A szolgabírák megjelenése Erdélyben a magyarországi intézkedés szerint történhetet. III. András király 1291. évi utasítása szerint a megyésispán csak négy választott nemes

¹²⁰ Az alábbiakban idézendő forráshelyekre lásd Zsoldos: Az özvegy és a szolgabírák 796, 100. jegyz. – CDTrans I. 437. sz.

¹²¹ Eckhart: Magyar jogtörténet 115.

¹²² Gerics: Korai rendiség 274, 115. jegyzet.

¹²³ Gábor: A megyei intézmény 182; Gerics: Korai rendiség 274, 115. sz. jegyz.

¹²⁴ Zsoldos: A megye intézménye. – Eszerint a Fehér megyei szolgabírák első említése 1288 (nyilván e szóbanforgó oklevél alapján).

¹²⁵ Zsoldos: Az özvegy és a szolgabírák 805., az itt idézett forráshely: CDTrans I. 470. sz. = Ub I. 173. – A gyulafehérvári kongregáció határozatai a III. András király által a koronázása után Óbudán augusztus és szeptember fordulóján tartott kongregáción hozott rendelkezések bővített változata (Érszegi: Román nemesek).

¹²⁶ CDTrans I. 479. sz. = Ub I. 178–179.

¹²⁷ 1320-ban Miklós alvajda mint Fehér vármegye ispánja két ottani szolgabíróval együtt bocsát ki oklevelet (CDTrans II. 349. sz.)

¹²⁸ Uo. II. 31. sz.

¹²⁹ Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka I. 280.

társaságában bíraskodhatott.¹³⁰ Ezt a rendelkezést egy újabb királyi, esetleg vajdai rendelkezés követhette, minthogy a szolgabírák száma a 14. század elejétől fogva mind a hét vármegyében egységesen kettő. (Kettőtől eltérő számú erdélyi szolgabíráról az alábbiakban még lesz szó). Szlavóniában 1273-ban a bán, mint a központi hatalom képviselője rendelte el a szolgabírói intézmény létrehozását.¹³¹

Egy 1304. évi oklevél, név nélkül, általánosságban említ szolgabírákat. Minthogy itt a szolgabíráknak (és másoknak) a Doboka vármegyei Biszó földre vonatkozó okleveleit említik, valószínű, hogy Doboka vármegye szolgabíráiról van szó.¹³² 1305-ben már név szerint is említik az ottani szolgabírákat.¹³³ 1310-ben Torda vármegyében említenek név szerint – egy birtokba iktatás alkalmával felsorolt szomszédok között – szolgabírárt (*iudex provincie*) és ennek alszolgabíráját (*viceiudex*);¹³⁴ a vármegye első saját kiadványa, 1335-ből maradt fenn.¹³⁵ 1312-ben, majd 1314-ben Kolozs vármegye hatósága, az ispán és két szolgabíró bocsát ki oklevelet.¹³⁶ Belső-Szolnok és Küküllő vármegyei szolgabírákról csak 1325-ből, illetve 1331-ből maradt fenn az első említés.¹³⁷ Hunyad vármegyében a legkorábbi ismert megyei oklevél említ, 1333-ban, szolgabírákat.¹³⁸

A szolgabírák a 14. században – egészen a bírósági jellegű vajdai közgyűlések 1412. évi megszűntéig¹³⁹ – bírótársakként részt vettek¹⁴⁰ a vajdai közgyűléseken, akárcsak a közgyűlés idejére megyénként választott hat-hat nemesi ülnök. A két csoport között lehetett átfedés, azaz a hivatalban levő szolgabírákat is választhatták ülnöknek. Az 1344. évi vajdai közgyűlésen – és valószínűleg nem csak ekkor – a Küküllő vármegyéből választott hat ülnök közül Bord (*Burd*) és Simon bán fia: (Darlaci) Miklós is, a Fehér vármegyeiek közül Forrói Miklós, a Kolozs vármegyeiek közül pedig Zsuki János ugyanazon évben e vármegyék szolgabírái is.¹⁴¹ Az

¹³⁰ CDTrans I. 470. sz. (a rendelkezés az erdélyi káptalan hiteleshelyi levéltárában maradt fenn).

¹³¹ Zsoldos: Az özvegy és a szolgabírák 799.

¹³² CDTrans II. 43. sz.

¹³³ Uo. II. 47. sz.

¹³⁴ Uo. II. 168. sz.

¹³⁵ AOkl XIX. 516. sz.

¹³⁶ CDTrans II. 198/1., 223. sz.

¹³⁷ Uo. II. 529. sz. (Belső-Szolnok); Uo. II. 722. sz. (Küküllő).

¹³⁸ Uo. II. 786. sz. Vö. Zsoldos: A megye intézménye. – A szolgabíráknak itt felsorolt első említései közül, a kötet 1994-es megjelenése óta Torda vármegyéből került elő újabb adat.

¹³⁹ Istványi: A generalis congregatio 197; Kordé: Az 1412. évi Congregatio; Uő: Kordé: Erdély a konsztanzi zsinat korában 275–276.

¹⁴⁰ Pl. 1366: CDTrans IV. 150. sz.; 1391: ZsOkl I. 1983. = Ub III. 24–25.

¹⁴¹ CDTrans III. 227. sz. Az 1344-ben említett ülnökök közül többen korábban is vármegyék szolgabírái voltak: [Nyíresi] Domokos fia: János (Doboka) 1341-ben, Beztur [fia: Haranglábi] Domokos (Küküllő) 1331-ben, [Tátéi] Kemen fia: Márton (Fehér) 1339–1342 között. Személyükre lásd Hegyi Géza: Az 1344. évi vajdai közgyűlés esküdt ülnökei (kézirat, amelyet a szerző lekötelező szívességéből használhattam). Gábor Gyula megjegyzése, melyet a hét vármegye szolgabíráinak a vajdai kongregáción kiadott 1348-as oklevelére hivatkozva tett, miszerint „az erdélyi vajda a vajdai székre ezen 7 megye szolgabírái közül választotta ki a maga bírótársait” (Gábor: A megyei intézmény 13) tehát pontosítandó: a bírótársak között megtaláljuk az ülnököket és a szolgabírákat is, és az ülnökök közé a hivatalban levő szolgabírák egy részét is beválaszthatták.

1344. évi név szerinti felsoroláson túl a közgyűlések alkalmával kibocsátott vajdai oklevelek csak általánosságban említik a hét vármegye szolgabíráinak részvételét;¹⁴² legkorábbi jelenlétük a vajdai közgyűléseken 1327-ből adatolható.¹⁴³ Az 1348. évi vajdai közgyűlésen kelt a hét erdélyi vármegye szolgabíráinak közös oklevele, az egyetlen ilyen jellegű oklevél. Ez a közgyűlésen résztvevő esküdtek és nemesek bizonyosságát foglalta írásba,¹⁴⁴ ez az oklevél azonban nem a vármegyék közös kiadványa, hanem a vajdai közgyűlés kiadványának számít. A hátlapján látható nyolc befüggesztett pecsét nyomáról a közgyűlésen résztvevő szolgabírák pontos számára azonban nem következtethetünk; a nyolc pecsét ugyanis nem zárja ki azt, hogy mind a tizennégyen részt vettek a közgyűlésen: meglehet, hogy mindenik vármegyének legalább egy szolgabírája (és egy vármegye mindkét szolgabírája) pecsételte meg az oklevelet.¹⁴⁵ Szántói Lack Jakab és Tamási János erdélyi vajdák 1408. március 18-án, a tordai közgyűlésen kelt oklevelét (amelyben a hét erdélyi vármegye szolgabíráival és az esküdt ülnökökkel együtt bizonyították István tordai bíró panaszát), a szöveg szerint nemcsak a vajdák, hanem a szolgabírák pecséteivel is megerősítették, ám az oklevélre az utóbbiak pecsétei mégsem kerültek rá.¹⁴⁶

A szolgabírák akkor is részt vettek az erdélyi közgyűléseken, mikor azokat nem a vajdák, hanem – királyi parancsra – más méltóságviselők tartották. Például 1377-ben, azon amelyet „az erdélyrészi országlakók közössége” számára Demeter zágrábi püspök és Szécsi Miklós horvát bán „a király külön rendeletére” tartottak, ugyancsak igazságszolgáltatás céljából.¹⁴⁷

Mint már említettük, a szolgabírák száma vármegyénként kettő (Magyarország vármegyei többségének négy ilyen tisztségével szemben).¹⁴⁸ Számuk ettől csak a 14. század elején eltérő. 1315-ben Miklós erdélyi vajda három dobokai szolgabíróval küldött ki vajdai emberekként birtokosztály elvégzésére ugyanabban a vármegyében.¹⁴⁹ Ez azonban magyarázható azzal, hogy a tisztség nem sokkal előbb történt bevezetése miatt a két szolgabíró megválasztásának gyakorlata még nem volt teljesen kialakulva.¹⁵⁰

¹⁴² Janits: Erdélyi vajdák 43–44.

¹⁴³ CDTrans II. 607. sz. További példák (1347–1348, 1355–1356, 1358, 1360, 1372, 1377, 1391, 1408. évekből): uo. III. 377., 464., 786., 863–864., 977., 984. sz. IV. 61–62., 217., 992. sz.; DRHC. XV. 159; Ub III. 24; TelOkI I. 331; Ub III. 453, 458; ZsOkI II/2. 6030. sz. A két Kolozs megyei szolgabíró hazatért az 1391. évi vajdai közgyűlésről: DF 255267.

¹⁴⁴ CDTrans III. 458. sz.

¹⁴⁵ Gábor Gyula helyesen zárta ki, hogy a nyolcadik pecsét „Külső-Szolnok” megye szolgabírájává lehetne, mert a vajda az Erdélyen kívüli Szolnok megyének külön közgyűlést tartott (Gábor: A megyei intézmény 10, 13–14).

¹⁴⁶ TelOkI I. 330–331 (DL 73 886).

¹⁴⁷ DRHC. XV. 146.

¹⁴⁸ Az Erdélyen kívüli, két szolgabírási vármegyékre legutóbb lásd C. Tóth: Világi igazgatás 321–323.

¹⁴⁹ CDTrans II. 256. sz. Vö. Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka I. 279.

¹⁵⁰ A szakirodalom említ még négy erdélyi szolgabírást (Kristó: Feudális széttagolódás 133, 346. jegyz.). A hivatkozott oklevelek egyike szerint László erdélyi alvajda helyettese a miriszlói gyűlés alkalmával négy bírótársal (1291: in villa Meruslo in congregatione coram nobis et coram quatuor iudicibus ... exhibuit privilegium: CDTrans I. 467. sz.), a másikban ugyanő az Erdélyország által kirendelt két társbíróval hozott ítéletet (1291:

Egy 1320. február 19-én kelt alvajdai oklevél (Demjén nb. Lapádi) Bökény fia: Péter *magister* és Szentkirályi István *comes* szolgabírákat említi,¹⁵¹ alig néhány nappal később, február 28-án kelt oklevél pedig már Gyógyi Gergely *comes* és Szentkirályi István szolgabírákat.¹⁵² Tagányi Károly ennek alapján úgy gondolta, hogy Fehér vármegyében ekkoriban három szolgabíró volt hivatalban.¹⁵³ Ez a dobokai példa alapján nem zárható ki, könnyen meglehet azonban, hogy a két időpont között történt a szolgabíró-választás, és a korábban hivatalban levők egyikének a megbízatását már nem hosszabbították meg, helyére mást választottak. (Megjegyzendő, hogy két év múlva is, 1322-ben utóbbiak, tehát Gyógyi Gergely *comes* és Szentkirályi István voltak a szolgabírák). Noha az erdélyi rendek 1540. évi tordai gyűlése úgy rendelkezett, hogy Fehér vármegyében – ennek nagy kiterjedése okán – három szolgabírót kell majd választani, a többi vármegyében pedig – továbbra is – kettőt,¹⁵⁴ a rendelkezés nem ment át a gyakorlatba: Fehér vármegye egy 1559. évi irata a két szolgabíró, egy 1561. évi kiadványa pedig a két alispán és a két szolgabíró nevében kelt.)¹⁵⁵

1431-ben egy vármegyei oklevél intitutiója nevek nélkül négy szolgabírárt említ Simon Hunyad vármegyei ispán mellett, ám ezt az oklevelet a szokásostól eltérő fogalmazása (*quatuor iudices nobilium comitatus de eadem*, holott a két szolgabíró név szerinti felsorolása a szokásos),¹⁵⁶ és amiatt, hogy szövege csak gyulafehérvári Dobó József (1735–1820 e.), illetve Kemény József (1795–1855) gyűjteményében újkori másolatként maradt fenn, hamisnak bélyegezhetjük.¹⁵⁷

1493-ban, Kolozs vármegyében négy nemes és szolgabíró tett bevallást egy előttük, mint fogott bírák előtt korábban létrejött egyezségről,¹⁵⁸ de itt is csak egyikük, Sárdi Budai István szolgabírársága (1492–1493) adatolható máshonnan. 1511-ben Szapolyai János vajda parancslevelet intézett Szucsáki János *magister*hez, Bácsi Györgyhöz és Hosdátai Gergelyhez,

Nicolao de Gumbas et Gregorio de Sancto Rege comitibus per regnum Transilvanum iudicibus deputatis nobiscum consedentibus: CDTrans IV. 479. sz.).

¹⁵¹ CDTrans II. 349. sz.

¹⁵² CDTrans II. 350. sz.

¹⁵³ Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka I. 279.

¹⁵⁴ MOE II. 161. Vö. Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka I. 279.

¹⁵⁵ Radák cs lt, 1559. V. 1. és Jósika cs hitb. lt, 93. sz. (1561. XII. 6. [CJ-F-00255-1-93]). Mindkét iratra Bogdándi Zsolt hívta fel a figyelmem, amit ezúton is köszönök.

¹⁵⁶ Lásd az Intitutióban szereplők c. bekezdést az Erdélyi megyék oklevelezése c. fejezetben.

¹⁵⁷ Az oklevélnek több kiadása ismert: Nemzeti Társalkodó 1830. 256; Tudományos Gyűjtemény VII (1831). 31–32 (fejérvári Dobó József gyűjteményéből); Haŕeg 86 (az eredeti hiányában a fentebbi közlésekre hivatkozik, hitelességében nem kételkedik, mint ahogyan Rűsz: Juzii nobiliari 19 sem). Az oklevél 19. századi másolata, ugyancsak Dobó gyűjteménye alapján: Kemény: DiplSuppl III. 121.

¹⁵⁸ *nobiles Petrus Kemeny, Blasius Gerewfy, Michael de Zenthpal et Stephanus de Buda, iudlium comitatus de Colos [...]* (DL 36398, p. 137, nr. 2). A szöveg közölt regesztájában a négy név után: „Kolozs vármegye szolgabírái”, lásd KmJkv II. 2872. sz. – Nem igazolható tehát az, hogy ebben az évben öt [!] szolgabírája lett volna Kolozs vármegyének, továbbá a négy kolozsi szolgabíróra idézett 1517. IV. 29-i oklevélben (Rűsz Fogarasi: Kolozs 4) két szolgabíró és négy esküdt (... et ceteri iurati comitatus) neve olvasható (DF 252670. = 257852).

iudlium comitatus Hwnyadiensis, Batizfalvi Batiz Jakabhoz és Pestesi Nagy Györgyhöz¹⁵⁹ de csak Bácsi és Hosdái szolgabírósága van adatunk. 1514-ben több nemest, szolgabírákat említenek egy Hunyad megyei birtokbaiktatáson,¹⁶⁰ de közülük egyedül Bácsi György szolgabírósága igazolható. 1515-ben Héderfáji Barlabási Lénárd erdélyi alvajda parancslevelet intézett négy Fehér megyei nemeshez és szolgabíróhoz,¹⁶¹ de közülük csak Gáldtői Benedekről tudjuk bizonyítani, hogy ekkor szolgabíró volt. 1520-ban Barcsai Pál ítélőmester négy másik nemes-sel, Hunyad vármegyei szolgabíróval bocsát ki oklevelet,¹⁶² de közülük megint csak egyikük, Kisbarcsai Mihály szolgabíróságáról (1516–1520) tudunk. 1525-ben két nemes, szolgabíró bocsát ki a vármegye jegyzőjével oklevelet az előttük történt kiegyezésről,¹⁶³ de korábbi és későbbi adatokból is kimutatható, hogy közülük csak az egyik, zsombori Roth János (1524–1525, 1536–1540) volt a szolgabíró.

Látható tehát, hogy a kettőnél több szolgabírárt a vármegyei oklevél soha nem említ.¹⁶⁴ Olykor azonban, ha csak rövid ideig is, egyetlen szolgabíró volt hivatalban. (Inakházi) János (Inok fia), dobokai szolgabíró (1361–1364) egyedül bocsátott ki oklevelet, miután alvajdai parancsra ugyancsak egyedül vizsgálatot tartott Doboka vármegyében, minthogy szolgabíróvársa – vélhetően nem sokkal korábban – elhalálozott.¹⁶⁵ Nemcsak az egyik szolgabíró váratlan halála, hanem lemondása¹⁶⁶ miatt is előfordulhatott, hogy a vármegyében csak egyetlen szolgabíró volt, de társát nyilván igyekeztek minél előbb pótolni.

Alszolgabíróként 1310-ben Torda vármegyében (*viceiudex*) említenek, ahol egy birtokba iktatásnál jelent meg és képviselte urát (*pro eodem domino suo*), a szolgabírárt (*iudex provincie*), aki szomszédos birtokos volt.¹⁶⁷ 1339-ben, Fehér vármegyében a szolgabíró az alszolgabíróval együtt végzett vizsgálatot.¹⁶⁸ Kolozs vármegyében egy 1340-re (?) keltezhető oklevélben már a vármegye alszolgabíráját említik (*viceiudex de Culus*), aki egy idézést ejtett meg.¹⁶⁹ Eszerint a szolgabíró helyettese volt, akit birtokjogi ügyekben is képviselt, vagy vármegyei feladatot teljesíthetett annak megbízásából.¹⁷⁰ Megbízatása azonban alkalmi lehetett, és úgy tűnik, a

¹⁵⁹ DF 260301.

¹⁶⁰ MonRustReb 305.

¹⁶¹ DL 63007.

¹⁶² DF 257630.

¹⁶³ WassLt 645. sz.

¹⁶⁴ Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka VII. 297. szerint 1466-ban (DL 27914) három szolgabírája volt Doboka vármegyének. A hivatkozott oklevél egy vajdai mandátum a kolozsmonostori konventnek címezve, a hátla-pon levő helyszíni feljegyzés szerint a vicinis et commetaneis nobilibusque comprovincialibus puta Iohanne Jan-kafy de Ews, Nicolao Ztrigy de Manik, Ladislao de eadem, iudlium comitatus de Doboka filio Simonis Magni de eadem tudta meg az igazságot. A felsoroltak közül azonban csak sztrigyí Mányiki László volt szolgabíró (DF 260784 és 260995).

¹⁶⁵ CDTrans IV. 180. sz.

¹⁶⁶ WassLt 617. sz.

¹⁶⁷ CDTrans II. 168. sz.

¹⁶⁸ Uo. II. 1033. sz.

¹⁶⁹ Uo. III. 35. sz.

¹⁷⁰ Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka I. 283–284.

tisztség nem is állandósult. Erdélyben a későbbiekben már csak a 16. század első felében találkozzunk alszolgabíróval.¹⁷¹ Helyettesítésre azonban a továbbiakban is van példa. Erdélyben a vizsgálatok elvégzésére szinte mindig a szolgabírák egyike ment ki (akit név szerint is megemlítenek), néhány esetben azonban a megyei ember.¹⁷² A 14. század elején említett alszolgabírák a szolgabírótól kaphatták a megbízásukat, a megyei embereket – noha ők is a szolgabírák alkalmi helyettesei voltak – a peres fél választotta ki, ezért a két tisztség nem tekinthető azonosnak.¹⁷³ (A kérdésre a megyei emberek kapcsán a továbbiakban visszatérünk).

A szolgabírák mindig abban a vármegyében birtokosok, ahol a tisztségüket betöltötték.¹⁷⁴ A kivételek valószínűleg csak látszólagosak.¹⁷⁵ Szőkefalvi Kis Illés Fehér (1499),¹⁷⁶ majd Küküllő vármegye szolgabírája (1499, 1513, 1532) is (ha az adatok egyazon személyre vonatkoztathatók). Neve alapján csak szőkefalvi (Küküllő vm.) birtoklásáról tudunk, de Fehér vármegyében is lehettek – egyelőre ismeretlen – birtokai. Frátai/Márkházi Péter Doboka (1384, [1384–1392?]) és Kolozs (1398, 1403–1407) vármegyék szolgabírája (mindkettőben birtokos volt), akárcsak Szilkeréki András (Belső-Szolnok, 1452; Doboka, 1487; a nagy időbeni távolság miatt ez esetben meglehet, hogy csak névazonossággal van dolgunk). Az erdélyi szolgabírák közül egyelőre ők azok, akik esetében tudunk a két vármegyében is betöltött tisztségről.

A szolgabíró a megye nemessége választotta,¹⁷⁷ de nem évenként, mert valójában leggyakrabban csak tisztújítás történhetett,¹⁷⁸ tehát gyakran újráválasztották őket, és hivatalukat több évig viselték. Leggyakrabban a szolgabíró-párok csak az egyik tagja cserélődött – akárcsak más megyékben¹⁷⁹ –, így biztosítva valamiféle átmenetet az ügyek intézésében.¹⁸⁰ Ez a

¹⁷¹ Szentgyedyi Vas (Wass) Zsigmond alszolgabíró 1516. XII. 24. (bethleni Bethlen cs lt, Rokon és idegen családok, Nagy cs lt, P 1960, 4. csomó, 66. tétel, No. 1, p. 9–10). Az adatra – Neumann Tibor útján – Faragó Dávid (Bp.) hívta fel a figyelmem, amit ezúton is köszönök. (Lásd még WassLt 41, 139. jegyz.).

¹⁷² AOkl XIX. 516. sz., CDTrans III. 474., 542. sz., ZsOkl II/1. 4385, 4566. sz., IV. 602. sz., V. 2286. sz.; X. 679., 1524. sz., XI. 861. sz., WassLt 319., 378., 423. sz., TelOkl I. 421, 437–438, 441, 536; DL 12666., DL 36944 [3. sz.], DL 62803., DL 74045.; DF 260809., DF 244105., DF 255257. és DF 257828.

¹⁷³ Kádár–Tagányi: Szolnok–Doboka I. 284.

¹⁷⁴ Más vármegyékben is – a Zsigmond-korban – ugyanez a helyzet, pl. Szabolcsban (C. Tóth: Szabolcs 65). Abaújban is ez az általános, néhány bizonytalan esetet leszámítva, lásd Kádas: Abaúj 112–113.

¹⁷⁵ Az esetek felsorolását lásd a Voltak-e az erdélyi megyékben járások? c. fejezetben. Vö. W. Kovács: Szolgabírák és járások 33–35.

¹⁷⁶ DF 245 290.

¹⁷⁷ Tringli: Megyék 509; C. Tóth: Szabolcs 61.

¹⁷⁸ C. Tóth: Szabolcs 61–64; Kádas: A megye emberei 22.

¹⁷⁹ Szakály: Tolna 416–417; C. Tóth: Szabolcs 65.

¹⁸⁰ Ez a gyakorlat egyedül Küküllő vármegyében nem figyelhető meg, de ott is csak a fennmaradt megyei oklevelek kis száma miatt. – Ez a gyakorlat a megyék archontológiai adatairaiban első látásra szembetűnik, itt csak két megye azon szolgabírópárjait soroljuk fel, amelyekben csak az egyik szolgabíró cserélődött: *Belső-Szolnokban*: Szilágytői János – Girolti Antal (1434–1435), Girolti Antal – Némái Gergely (1435); Szilkeréki Jakab – Deáki Balázs (1449), Deáki Balázs – Szilkeréki András (1452), Deáki Balázs – Szilkeréki Péter (1455); Szilkeréki Péter – Girolti Illés (1468), Szilkeréki Péter – Szucsáki Ravasz Lukács (1470); Szilkeréki Móríci Péter – Szentiványi Keresztesi Antal (1482), Szentiványi Keresztesi Antal – Szilkeréki Demeter (1483), Szilkeréki Demeter – Kodori András (1484–1485); *Dobokában*: Bongárdi János – Bádoki Péter (1332), Bádoki Péter – Cseh János (1334), Bádoki Péter – Boncnyíresi János (1341); Benedek (Lőrinc fia) – János (Demeter fia) (1350), János

gyakorlat úgy is feltűnő, hogy sokszor nincsenek adataink egymást követő évekből. Olykor ugyanazt a szolgabírópárt egy vagy több év megszakítás után választották vissza. Kivételesnek tekinthető az, amikor valakinek a tisztsége nem a választás alkalmával szűnt meg, hanem lemondott a szolgabírásról.¹⁸¹ Megválasztásuk időpontja – már ha ez az év egy adott szakában és valamilyen rendszerességgel történt is – a gyér adatokból nem állapítható meg. Tagányi szerint, aki álláspontját egyetlen, Doboka vármegyei adataira alapozta, a tisztújítás általában az év elején történt,¹⁸² azonban számtalan példát ismerünk (Dobokából is), amikor a váltás nem az esztendő fordulóján történt. A választásról Erdélyben sem rendelkezünk adatokkal. Ezt minden bizonnyal az adott vármegye nemessége bonyolította le a rendszeresen tartott sedriák valamelyikének alkalmával¹⁸³ (és nem a rendszertelenül megtartott tordai vajdai közgyűléseken).¹⁸⁴

A hivatalviselés ideje változó, de a hiányos adatsorok mellett ez alig becsülhető meg (sok esetben egy szolgabírónak csak egyetlen említését ismerjük). Némelyikük közel 10–20

(Demeter fia) – [Inakházi] János (Inok fia) (1361–1362); [Inakházi] János (Inok fia) – Lónai Demeter (1364), Lónai Demeter – [Szentegedyi] Mihály (1367), [Szentegedyi] Mihály – Kendi Tamás (1369–1372); Kegyei Péter – Fűrmenyesi Mihály (1379), Fűrmenyesi Mihály – Zsombori Pál (1380); Frátai [=Márkházi] Péter – Kendi Gergely ([1384–1392?]), Kendi Gergely – Szentmiklósi Jakab (1392–1397); Szentmiklósi Jakab – Bádoki János (1406), Bádoki János – Devecseri Fenesi László (1407), Bádoki János – Szentmiklósi Ferenc (1407); Csomafáji Tót Balázs – Szentegedyi András (1411), Szentegedyi András – Olnoki Pál (1414), Olnoki Pál – Nyíresi István (1414), Nyíresi István – Tőki Kis (vagy Konc) Mihály (1415); Solyomkői Ördög Miklós – Szentegedyi András (1416–1419); Szentegedyi András – Kidei András (1420), Szentegedyi András – Olnoki István (1423), Olnoki István – Nyíresi István (1426–1429), Nyíresi István – Csomafáji Tót Péter (1429–1430); Mikei Péter – Devecseri Mihály (1431–1434), Devecseri Mihály – Bádoki László (1435–1436); Sztrigyi György – Fodorházi András (1443–1445), Sztrigyi György – Kidei Tőki Gergely (1446), Tőki Gergely – Nyíresi Lukács (1448), Tőki Gergely – Feldevecseri Kis István (1449), Feldevecseri Kis István – Kidei Récsei Gergely (1450–1452); Nyíresi Mihály – Szentegedyi István (1453–1455), Nyíresi Mihály – Göci György (1456–1460), Nyíresi Mihály – Mányiki Erdős János (1464–1465), Nyíresi Mihály – Mányiki László (1465–1466), Mányiki László – Kidei Frank (1470), Kidei Frank – Göci [Porkoláb?] Demeter (1471–1473); Szentegedyi Valkai János – Csomafáji Gergely (1475–1480), Csomafáji Gergely – Szentegedyi Székely Lőrinc (1481); Göci Fenesi Mihály – Kidei Frank Gergely (1493), Göci Fenesi Mihály – Tőki Szilkeréki Lukács (1494); Szentegedyi Valkai Péter – Kidei Egyed István (1510), Szentegedyi Valkai Péter – Kidei Ispán Mátyás (1510); Szászssombori Salatiel – Macskási Damján (1513), Szászssombori Salatiel – Göci Mátyás (1513), Szászssombori Salatiel – Macskási Damján (1514–1515), Macskási Damján – Szentegedyi Valkai Péter (1516); Csehi Mór Miklós – Zsombori Roth János (1524–1525), Csehi Mór Miklós – Szentegedyi Valkai István (1528); Csomafáji István – Mányiki Sztrigyi László (1530), Csomafáji István – Zsombori Roth János (1536), Zsombori Roth János – Csehi Nádas György (1540), Csehi Nádas György – Bongárdi Zalai Gáspár (1544).

¹⁸¹ Így tett 1516-ban Zsombori Salatiel, Doboka vármegye szolgabírája (WassLt 617. sz.).

¹⁸² 1415. XII. 31-én még a megye egész éven át hivatalban levő szolgabíráit – Nyíresi Istvánt és Tőki Kis Mihályt – említik, de következő év I. 14-én már solyomkői Ördög Miklós és Szentegedyi András a szolgabírák (Kádár–Tagányi: Szolnok–Doboka I. 264). Szabolcs megyében a Zsigmond-korban a választás Szt. György-napon történt (C. Tóth: Szabolcs 62–63), Sáros megyében a szolgabírák nem egy konkrét határnapon váltották egymást (Kádas: A megye emberei 27).

¹⁸³ Tringli: Közgyűlések működése 397. Erdélyben még az újkorban sem vált szét a vármegyei közgyűlés (megyeegyház) – amelyen elvben a vármegyei tisztviselőket választották – illetve a vármegyei ítélőszék (sedria), lásd TordaVmJkv I. 9.

¹⁸⁴ Miként azt Tagányi Károly vélte, aki szerint a 14. századi vajdai közgyűléseken hat ülnököt választottak és ezek közül ketten voltak a szolgabírák (Tagányi: Megyei önkormányzatunk 18–19). Nézetét később már úgy módosította, hogy a 14. század elejétől a szolgabírákat a vármegyék választották (Kádár–Tagányi: Szolnok–Doboka I. 284).

évet vagy ennél is többet maradt tisztségben,¹⁸⁵ míg mások több ízben is – adatolható megszakításokkal – elvállalták ezt a feladatot.¹⁸⁶ Bár valószínűleg sok tennivalóval járt a hivatalviselés – ez leginkább az ítélszéken való részvételt¹⁸⁷ és parancsok, vizsgálatok, idézések végzését, bírságok behajtását jelentette¹⁸⁸ –, a jelek szerint szívesen vállalták ezt a – jövedelemmel járó – feladatot. Kivételes az 1507-ből való eset, amelynek következtében Szentgyörgyi Péter erdélyi vajda fővesztésre ítélte Ádámosi Porkoláb Imrét, mert szolgabíróként jogtalanul járt el; az ügy részleteit nem ismerjük.¹⁸⁹

Némely családok különösen sokat foglalkoztatottnak számítanak, ezek körében nem ritka, hogy többen is viselték a szolgabírói tisztséget.¹⁹⁰ A tisztség „öröklése” ugyanazon

¹⁸⁵ Pl. Bádoki Péter (Doboka, 1332–1341), Harói Berecki Péter (Hunyad, 1520–1536), Csomafáji István (Doboka, 1530–1538), Dezméri Tamás (Kolozs, 1408–1410, 1413–1417), Dezméri Tamás (Kolozs, 1408–1410, 1413–1417), Györgyfalvi „Henke” László (Kolozs, 1389–1393, 1398–1402), Naláci István (Hunyad, 1520, 1524, 1531–1544), Nyíresi Mihály (Doboka, 1453–1466), Sülyei István (Fehér, 1357–1366), csomafáji Tót István (Doboka, 1530–1538); Zsuki János (Kolozs, 1340–1349, 1353–1359, 1363–1367).

¹⁸⁶ Pl. botházi Porkoláb Mihály (Kolozs, 1476, 1482–1484, 1491).

¹⁸⁷ Különlegesnek számított az, amikor az egyik szolgabíró nem vett részt a vármegyei ítélszéken: 1433-ban Kéméndi Simon, hunyadi szolgabíró (1433) betegség miatt nem lehetett jelen (DL 43 950: Simon iudex nobilium tunc in sede nostra iudiciaria propter quendam suam infirmitatem presens non exitebat).

¹⁸⁸ Szécsényi Tamás erdélyi vajda 1342-ben elrendelte, hogy a vajdai és alvajdai bírságokat csak szolgabíró jelenlétében hajthatja be, és megyésispán elé csak szolgabíró idézhet meg valakit (CDTrans III. 91. sz.).

¹⁸⁹ KmJkv II. 3417. sz. Fővesztésre természetesen nem került sor, csak a fejjátság kifizetésére.

¹⁹⁰ Néhány példa a legalább öt szolgabírárt adó családokra: Belső-Szolnok: Szilkeréki (8), Girolti (6); Doboka: Csomafáji Tót (5); Fehér: Forrói (5); Hunyad: Hosdái (5); Kolozs: Ródi Cseh (5), Györgyfalvi (6), Szucsáki (5); Torda: Komjátszegi és Szengyeli (5–5). – A szolgabírórt adó családok, ahol a vármegye a hivatalviselés helyét jelöli (zárájfelben a 14. század elejétől 1541-ig tisztséget betöltő családtagok száma): *Belső-Szolnok*: Almádi (1), Almakeréki Apafi (1), Deáki (2), Dengelegi (1), Girolti (6), Iklódi (1), Jánoktelki (1), Szentiványi Keresztesi (1), Kodori (1), Mikeházi (4), Némái (3), Péterházi (1), szentgyörgyi Porkoláb (1), Szucsáki Ravasz (1), Szentgyörgyi (1), Szentiványi (1), Szilágytői (3), Szilkeréki (8), Tötöri (1). – *Doboka*: Bádoki (3), Kisdevecseri Balai (1), Bongárdi (1), Cseh (1), Csép (1), Csomafáji (1), Devecseri (1), Kidei Egyed (1), Mányiki Erdős (1), Devecseri Fenesi (3), Fodorházi/Korpádi (1), Frank (1), Füreményesi (1), Galaci (2), Göci (3), Gyulai (2), Kidei Ispán (1), Kendi (2), Kidei (4), Feldevecseri Kis (1), tőki Kis (1), Lónai (2), Marói (1), Csehi Mikei (1), Csehi Mór (1), Móri (2), Csehi/Bádoki Nádasi (1), Nyíresi (4), Olnoki (3), Solyomkői Ördög (1), Kidei Récsei (1), Zsombori Roth (2), Szászszombori (1), Szentgyeddi Székely (1), Székely (1), Szentgyeddi (3), Szentmiklósi (2), Gyekei és Mányiki Sztrigyi (3), Tőki Szilkeréki (1), Sztrigyi (3), Csomafáji Tót (5), Kidei Tőki (1), Szentgyeddi Valkai (3), Bongárdi Zalai (1), Cegői és Zalaházi Zalai (1), Zsombori (2). – *Fehér*: Bagói (1), Balázsfalvi (1), Ispánlaci Balog (1), Béli (1), Gáldi Bolta (1), Csekelaki (2), Csesztvei (1), Csesztvei Csongvai (2), Csügedi (1), Elekesi (3), Forrói (5), Gáldi (1), Gáldtői (2), Gyógyi (1), Hosszútelti (3), Kisenyedi (1), Elekesi Komjátszegi (1), Lapádi (1), Mihálcfalvi (2), Nagyvátyi (1), Ózdi (1), Tompaházi Porkoláb (1), Sülyei (4), Szentkirályi (4), Szentkirályi Sztrigyi (1), Tátéi (2), Csombordi Tompa (1). – *Hunyad*: Alpestesi (1), Aranyi (1), Bácsi (1), Bencefi (1), Harói Berecki (1), Hosdái Bíró (1), Pestesi Bíró (1), Pestesi Csanádfi (5), Szentgyörgyi Császár (1), Harói Csikós (1), Csolnokosi (1), Harói Csuka (2), Keresztúri Furka (1), Hosdái Gálfi (1), Hosdái Gergelyfi (1), Harói (4), Harói Horvát (1), Hosdái (5), Kéméndi (4), Gyerőmonostori Kemény (1), Keresztúri (2), harói Kis (1), Kisbarcsai (1), alpestesi Kónya (1), Lozsádi (1), bakaji Macskási (1), Naláci (1), Szentgyörgyi (2), keresztúri Veres (1), sülyei Volkányi (1). – *Kolozs*: Andrásné (1), frátai Báncsa (1), Botházi (1), budai Budai (3), sárdi Budai (2), ródi Cseh (5), papfalvi Csorónk (2), Dezméri (2), Frátai (4), Gesztrágyi (2), Kiskapusi és Inaktelki Gyerőfi (2), Györgyfalvi (6), Sárdi Hacaki (2), Hesdái (1), Újbudai Kis (1), Korpádi (1), Macskási (4), Mérai (1), Mocsi (4), Nádasi (2), Botházi Nagy (1), Szentmiklósi Nagy (1), Szucsáki Nagy (1), Újbudai Nagy (1), Novaji (1), Nagyszentmihálytelki Olcsárdi (1), Szentmiklósi Nagy (1), Szucsáki Nagy (1), Újbudai Nagy (1), Nádasi (2), Patai (2), Botházi Porkoláb (1), Szucsáki Porkoláb (1), Ródi (1), Szamosfalvi Sándor (1), Somai (1), Frátai Szentes (1), Szopori Szentgyörgyi (1), Szentpáli (2), Szentpéter (1), Szomordoki (4), Novaji Sztrigyi (1), Szucsáki (5, közülük az egyik Szentmihálytelkiként is azonosítható), Szucsáki Tatar (1), Tótházi (1), Újbudai (1), Várcai Vajda (1), Szucsáki Vas (1), Zsuki (2). – *Küküllő*: Baládfi (1), Bördi (2), Péterfalvi Burján (1), Bükkösi (1), Cikmántori (1), Darlaci (1), Ebesfalvi (1), Haranglábi (1), Szőkefalvi Kis (1), Korógyi (1), Héderfáji Lőkös (1), Ádámosi Porkoláb (1), Rákosi (1), Szancsali Sulyok (2),

családon belül még az erősen hiányos genealógiai adatsorok mellett is adatolható olykor (máskor csak valószínűsíthető).¹⁹¹ Az apa az általa megszerzett tapasztalatot olykor át tudta tehát adni fiának, a megyebeli nemesek pedig utóbbit megválasztották a tisztségbe.¹⁹² A szolgabírák fiaiból kerültek ki olykor az ispánok is (vagy ispánok fiai lettek szolgabírák),¹⁹³ ami nemcsak azt bizonyítja, hogy a két tisztséget nagyjából ugyanaz a társadalmi réteg töltötte be, hanem példázza a felemelkedés szűkös lehetőségét is. Olykor testvérek vagy rokonok töltötték be egyidejűleg a szolgabírói tisztséget, mint például Gyulai Loránd és Gyula dobokai szolgabírák 1315-ben. Többen a szolgabírói tisztség elvállalása után nyertek ispáni kinevezést (mindig a saját vármegyéjük, ritkán, ezzel egyidejűleg, egy szomszédos vármegye élére is),¹⁹⁴ mások az ispáni tisztség betöltése után lettek szolgabírák. Az adatolható esetek viszonylag magas száma miatt ez megszokottnak számíthatott, a szolgabírák és az ispánok is ugyanahhoz a „vármegyei”-nek nevezett¹⁹⁵ nemességhez tartoztak. Az ispánok körében főleg várnagyi tisztségre vannak adataink (a vajdai honorhoz tartozó várak, majd később magánvárak esetében), azok azonban, akik szolgabírói tisztséget vállaltak, legfeljebb az ispáni tisztségig jutottak el. Egyedül Szucsáki Porkoláb Demeter volt az, akiről tudjuk, hogy évekkel kolozsi szolgabírósága (1488) után Bánfi Ferenc sebesvári (Kolozs vm.) várnagya lett (1493), Hacaki Gáspár pedig egyidejűleg Kolozs

Abosfalvi Szakál (2), Kerelői Tatár (1). – *Torda*: Csáni (3), Szentmártoni Császári (1), Szentgyörgyi Csegedi (1), Járai (3), Csáni Egresi (1), Petlendi Egresi (1), Egresi (2), Indali (1), Ipolt (1), Járai (2), Keresztúri (2), Kobza (1), Komjátszegi (5), Túrscsáni Nagy (1), Petlendi (1), Pókai (1), Szengyeli Sárosi (2), Petlendi Solymos (2), Szalmás (1), Szarkadi (1), Szengyeli (5), Szentgyörgyi (3), Szentgyörgyi (1), Szentiványi (1), Szentmártoni (2), Szentmiklósi (2), Szentpáli (1), Szindi (1), Indali Szurda (1), szindi Tancs (1), Toldalagi (1), petlendi Veres (1), Zalai (1). Az ismert szolgabírói családok vármegyénkénti megoszlása pedig a következő: Belső-Szolnok: 19; Doboka: 46; Fehér: 27; Hunyad: 30; Kolozs: 49; Küküllő: 16; Torda: 34.

¹⁹¹ Belső-Szolnok: Szilkeréki Jakab (1449) és fia, Demeter (1483–1485). – Doboka: Szentgyörgyi Mihály (1367–1372) és fia, András (1397–1406, 1411, 1414, 1416–1420, 1423), illetve unokája (?), István (1453–1455); Olnoki Barnabás (1384) és fia, István (1423–1429); Nyíresi István (1414–1415, 1426–1430), és fiai, Lukács (1448), illetve Mihály (1453–1466); Göci György (1456–1462) és fia, Demeter (1471–1473, 1487); csomafáji Tót Gergely (1475, 1476–1481, 1487) és fiai, István (1530–1538), illetve László (1476 és 1479); szentgyörgyi Valkai János (1475–1479) és fia, Péter (1498, 1510, 1515–1516). – Fehér: Szentkirályi István comes (1320–1322) és fia, Sándor (1336–1339); Tátéi Márton (1339–1342) és fia, László (1363–1366). – Kolozs: Györgyfalvi „Henke” János (1478), és fia, Salatiel (1497, 1513–1514); Budai István (1492–1493) és fia, Vince (1513–1514, 1521–1522). – Torda: Csáni János (1392) és fia, Mihály (1421); petlendi Solymos Miklós (1436) és fia, Zsigmond, (1453). Hasonló gyakorlat Tolnában is megfigyelhető, lásd Szakály: Tolna 418.

¹⁹² Lehetőséges, hogy Hosdátí Bíró Bálint és pestesi Bíró Máté hunyadi szolgabírák családneve a saját, vagy valamely felmenőjük szolgabírói tisztségviselésével magyarázható.

¹⁹³ Bogáti „Herceg” Péter tordai szolgabíró (1366) fia, Imre, küküllői ispán lett (1416); rödi Cseh Miklós tordai ispán (1444–1446) fia, Péter, kolozsi szolgabíró (1493); Budai Pál kolozsi szolgabíró (1482) fia, Lázár, kolozsi alispán (1497); Budai István kolozsi szolgabíró (1492–1493) fia, Gergely, kolozsi alispán (1522–1526); csomafáji Tót Péter dobokai szolgabíró (1429–1430) fia, György, dobokai alispán (1466); Csomafáji Gergely dobokai szolgabíró (1475, 1476–1481, 1487) fia István dobokai alispán (1528).

¹⁹⁴ Lásd Az ispánok c. fejezetet.

¹⁹⁵ A „vármegyei nemesség”, akárcsak a többi, a történetírásban ugyancsak elterjedt kategória, mint „tehetőes köznemesség”, „nemesi előkelők”, „köznemzeti elit” vagy „középbirtokos nemesség”, alig írható körül a vagyoni helyzet, a társadalmi viselkedésformák, karrierlehetőségek és házassági szokások alapján; a nemesség rétegződéséről csupán egyetlen vármegye, Ung esetében készült elemzés (Engel: Ung). Lásd Pálosfalvi: Körös 7–12. – A szolgabírák, miként az 1415/1417. évi „Javaslatok” tartalmazták, megyéjük „derék és lelkiismeretes férfijai” voltak (C. Tóth: Szabolcs 61; Decreta 1301–1457. 402 [18.]).

vármegye szolgabírája és nótáriusa is volt (1537–1538).¹⁹⁶ A fenti esetek azonban azt mutatják, hogy a szolgabírói tisztség soha nem jelentette valamilyen karrier kezdetét. A vármegyei oklevelekén kívül legtöbbször vajdai és alvajdai emberként, ügyvédként, fogott bíróként tűnnek a szemünk elé.

Sokukról pusztán nevükön kívül semmit nem tudunk, vagyoni helyzetükről csak annyit, hogy egy, legfeljebb néhány faluban voltak szerény jószággrészeik, amelyek legtöbbször egyetlen (olykor két szomszédos) vármegyében feküdtek. Familiárist Bádoki László dobokai szolgabíró (1406–1407) kapcsán említenek, jóval hivatalviselése után¹⁹⁷ (már ha a két név azonos személyt fed); Balázsfavi Lászlónak, Fehér vármegye szolgabírájának (1348) egy famulusát említik, ugyancsak hivatalviselése után (1357).¹⁹⁸ Házassági kapcsolataik általában a saját vagy a szomszédos megye nemességéhez (olykor szolgabírói családokhoz) kötötték őket. Néhányan Árpád-kori közsabad nemzetségekhez tartozó családok leszármazottai.¹⁹⁹

Comes címet főleg a 14. század első felében találunk a nevük mellett,²⁰⁰ a század második felében több megyében is eltűntek a jómódú nemesek a szolgabírák közül.²⁰¹ Ugyancsak a 14. században nevük mellett olykor a *magister* rangjelző cím is szerepel a megyei kiadványokban²⁰² (jóval ritkábban azonban mint az ispánok esetében, akik ugyanebben az időszakban szinte kivétel nélkül megkapták ezt a címet).²⁰³ A következő században azonban már körükben is teljesen kikopott a használatból. A 16. század első harmadától az *egregius* (vitézlő) címmel

¹⁹⁶ Rajta kívül olykor deáknak nevezték még Fodorházi/Korpádi Andrást (Doboka, 1443–1445).

¹⁹⁷ KmJkv I. 305. sz.

¹⁹⁸ CDTrans III. 891. sz.

¹⁹⁹ A szolgabírói családok töredéke köthető valamely nemzetséghez. – Agmánd nemzetség: Péterházi Péter (Belső-Szolnok, 1488), Zsuki István és János (Kolozs, 1312–1314, illetve 1340–1349, 1353–1359, 1363–1367); Becsegergely: Apafi Gegus (Belső-Szolnok, 1325); Bors: Gyulai Gula/Jula és Lorand (Doboka, 1315), Iklódi Máté (Belső-Szolnok, 1519), Szentpáli János és Mihály (Kolozs, 1512, 1525, illetve 1478, 1484, 1491, 1493); Demjén: Lapádi Péter (Fehér, 1320); Kökényesradnót: „Herceg” Péter (Torda, 1366); Nána-Beszter: Bezter fia Haranglábi Domokos (Küküllő, 1331); Szalók: Simon bán fia Tamás fia Kendhidai Balad, Cikmántori János (Küküllő, 1361, illetve 1407); Zsombor: sólyomkői Ördög Miklós (Doboka, 1416–1419). – Egy-egy rokonság genus volta önmagában nem alkalmas tagjai státuszának meghatározására; az előkelő „nobilis” nemzetségek mellett létező királyi szervienti, „kis” nemzetségekre lásd Zsoldos: Közsabad nemzetségek 48, 53, 59–60. (A tanulmányra és erre a szempontokra Hegyi Géza hívta fel a figyelmet, amit ezúton köszönök).

²⁰⁰ Rődi Cseh Mihály (Kolozs, 1334 [?], 1340 [?]), [Ebesfalvi] Oppor (Küküllő, 1331), Móri János (Doboka szolgabírája [1315] és ispánja [1321–1334]), Tátai Márton (Fehér, 1339–1342). – Vármegyei oklevélben: [Szentpéteri?] Mihály comes/magister (Kolozs, 1312–1314), Forrói Péter (Fehér, 1303), Gyógyi Gergely (Fehér, 1320–1322), Györgyfalvi „Henke” Péter (Kolozs, 1334), Gyulai Gula/Jula és Lorand (Doboka, 1315), István (Belső-Szolnok, 1325), Lónai Demeter (Doboka, 1364–1367), Myke (Belső-Szolnok, 1329), Szentkirályi Gergely és István (Fehér, 1303, illetve 1320–1322), Szentpéteri Mihály comes/magister (Kolozs, 1312–1314), Zsuki István és János (Kolozs, 1312–1314, illetve 1340–1349, 1353–1359, 1363–1367).

²⁰¹ Tringli: Megyék 509; Engel: Ung 108; C. Tóth: Öt megye 408.

²⁰² Szolgabírák magister címmel: Apafi Gegus (Belső-Szolnok, 1325), Balad (Küküllő, 1361), Dengelegi István (Belső-Szolnok, 1392, 1399), Frátai Péter (Doboka, 1384, 1382–1392), Kochka Mihály fia: Pál (Torda, 1321), Lapádi Péter (Fehér, 1320), Mikeházi Antal (Belső-Szolnok, 1399), Szentgyeddi Mihály (Doboka, 1367–1372), Szentpéteri Mihály comes/magister (Kolozs, 1312–1314), Szilágytői Lesták (Belső-Szolnok, 1397–1398, 1400), Szilkeréki János (uo., 1397–1398, 1400–1406). – Nem megyei oklevél említi a magister címet a következő esetekben: Bogáti „Herceg” Péter (Torda, 1366), Darlaci Miklós (Küküllő, 1344), Mihálcfalvi Bakó (Fehér, 1393); Szindi Sándor (Torda, 1366).

²⁰³ W. Kovács: Erdélyi vármegyék ispánjai 417.

illették őket, de nem a vármegyei kiadványokban, hanem szolgabírói tisztségüktől függetlenül,²⁰⁴ és jól láthatóan ritkábban, mint azokat, akik ekkoriban ispáni tisztséget viseltek. Ekkorra azonban e rangjelző cím inflálódott, és a 16. század elején széles körben használták, esetünkben azon szolgabírák, akik megkapták, semmivel sem emelkedtek ki ugyancsak jelentéktelen társaik tömegéből.

Noha a 14. század első felének szolgabírái között Erdélyben, akárcsak az ország más részein, még feltűnnek előkelő családok tagjai is, az ő esetükben sem tudunk a szolgabíróin kívül más tisztség viseléséről.²⁰⁵ Sok kisbirtokos család leszármazása azonban még csak töredékesen sem rekonstruálható, emiatt aztán az sem tudható, hogy az esetleg tisztséghez jutók egyazon családhoz vagy a tágabb rokonsághoz tartoztak-e, és az előmenetelt segítették-e rokoni kapcsolatok. A tekintélyesebb nemesek 14. század közepi eltűnése a szolgabírák sorából Erdélyben nem magyarázható azzal, hogy az ispánok kivonták magukat a megyék mindennapi ügyeinek intézéséből és a megyei ítélőszék irányításából,²⁰⁶ mert ez Erdélyben nem történt meg (az ispánok nem bárói családok tagjai, hanem vajdai familiárisok). A megye tekintélyének csökkenése valószínűleg Erdélyben is végbement, de kérdéses, hogy ez valóban itt is a szabadispánságok és az exemptiók elterjedésével magyarázható lenne,²⁰⁷ inkább arra kell gondolnunk, hogy az alacsonyabb státusú nemesek túlsúlyba kerültek a vajdai familiárisok között, a tehetősebbek pedig igyekeztek a királyi aulában szolgálatot vállalni.

A szolgabírákat adó családok más tagjai is csak ritkán viseltek fontosabb tisztségeket. Kivételt képeznek a Gyerőmonostori Kemények, mert közülük Péter, kolozsi szolgabíró (1493) majd ispán (1510–1516, 1521, 1528) atyja és fia is erdélyi alvajda (István: 1456–1458; János: 1555), vagy a Dobokaiak, akik közül János erdélyi alvajda (1406–1409) volt, László pedig zsoldoskapitány Itáliában és udvari lovag (1359, 1363–1369).²⁰⁸ A Zsukiak a magyarszováti (Kolozs vm.) templom építésével, valamint címerszerzéssel (1418) is kiemelkednek a többiek

²⁰⁴ Egregius címmel említik Mikeházi Fülöpöt 1517-ben (Belső-Szolnok, 1519), Nádas Ferencet 1522-ben (Kolozs, 1516–1517, 1533), Szentgyörgyi Györgyöt 1492-ben (Kolozs, 1492), Valkai Pétert 1529-ben (Doboka, 1498, 1510, 1515–1516), továbbá 1522-ben és 1525-ben győrmónostori Kemény Pétert, Kolozs vm. szolgabíráját (1493), majd ispánját (1510–1516, 1521, 1528) is, de nyilván utóbbi tisztségviselésének köszönhetően.

²⁰⁵ Pl. Hunyadban Arany István (1333), Belső-Szolnokban Gegus magister (1325), a Becse-Gergely nemzetség Apafi ágának az alapítója és Szécsényi Tamás vajda familiárisa (1329). Gegus fia és unokája is udvari lovag, utóbbi emellett boszniai várak várnagya a 15. század elején, az Aranyiak közül többen erdélyi megyék ispánjai és királyi várak várnagyai a következő másfélszáz esztendőben (lásd alább).

²⁰⁶ Ahogy ezt Erdélyen kívüli megyék esetében a kutatás leírta (C. Tóth: Öt megye 408).

²⁰⁷ Az elsőként Ung megye kapcsán megfigyelt jelenséget az exemptiókkal magyarázta a kutatás (Engel: Ung 108).

²⁰⁸ Arch. 1301–1457. I. 11–15, II. 14–15, 62, 127, 266; Uő: Gen. (Becsegergely nem, 2. tábla: Apafi; Kökényesradnót nem, 1. tábla: Dobokai; Mikola rokonsága 6. tábla: Kemény [győrmónostori]); Kemény István alvajdája: Arch. 1458–1526. I. 84; Kemény János alvajda és székely alispán (1555): KmJkv II. 5402. sz.

közül,²⁰⁹ több más család részéről a birtokukon álló plébániatemplom építését, anyagi támogatását feltételezhetjük, kúriák építését viszont néhány esetben adatolni is tudjuk.²¹⁰

Ha azonban a hivatalviselésre vonatkozó fenti adatokat összevetjük azzal, hogy 1542 előttről ismert közel 400 szolgabíró több mint 200 családból származik, akiknek tagjai – elsősorban többségükben – más tisztséghez soha nem jutottak,²¹¹ látható, hogy a nemesi társadalom meglehetősen jelentéktelen tagjairól van szó. A nagy számok viszont azt mutatják, hogy Erdély kisbirtokos társadalma számára, akárcsak máshol az országban, ez a tisztség volt a leginkább elérhető.

4. A választott megyei esküdtek

Mátyás király 1486. évi nagy törvénykönyve létrehozta az állandó megyei esküdt tisztségét. Az esküdtek feladata az volt, hogy a király vagy valamelyik nagybíró – Erdélyben a vajda vagy az alvajda – parancsára vizsgálatokat, idézéseket, iktatásokat végezzenek. Az ispán és a megye választotta őket, számuk megyénként a törvény előírása szerint 8–12 körüli. A tisztséget 25 márka büntetés terhe mellett kötelesek voltak elfogadni, megválasztásuk után a megyei ítélszéken esküt kellett hogy tegyenek. Az állandó esküdtek tartását II. Ulászló király 1492. évi 53. törvénye eltörölte.²¹² Vármegyei oklevelek intituliójában Erdélyben ebben a korszakban nem szerepeltek, de máshol is igen ritkán említik. A tisztség bevezetése után nem sokkal, 1489-ben Doboka vármegyében találkozunk megyei esküdt említésével. Ekkor Mátyás király – minthogy egy Doboka vármegyei birtokot (Sárvár) lovászmesterének adományozott – a kolozsmonostori konventnek megparancsolta, hogy küldje ki hiteles emberét, akinek jelenlétében a megye egyik választott esküdtje (*unus ex electis iuratis, tanquam homo noster*), mint királyi ember iktassa be kedvezményezettet a birtokba. A konventi jelentés mellett az eredetiben fennmaradt parancslevél hátlapján található helyszíni feljegyzés is megőrizte a megyei esküdt – Cegői Szalai László – és a hiteleshelyi tanúbizonyság nevét.²¹³ A vármegyei esküdtek 1486-os bevezetésének célja az volt, hogy a királyi (Erdélyben leginkább vajdai) ember helyett ennek feladatait végezze el. A királyi/vajdai embert ugyanis mindig az ügy kedvezményezettje választotta, ez

²⁰⁹ Jékely: Suki.

²¹⁰ Entz: Erdély építészete II. 518, 526.

²¹¹ Szükséges azonban megjegyezni, hogy a szolgabíró adó családok leszármazási rendje legtöbbször nem, vagy csak igen hiányosan állapítható meg. A fentebb tárgyalt világi tisztségeken kívül, ha egy szolgabírói család valamely tagjának tudunk is egyházi tisztségéről, nem ismerjük sem a rokoni kötelezettségeket, sem azt, hogy a családtagok mennyiben segítettek egymás pozíciók megszerzésében.

²¹² Neumann: Választott nemesi esküdtek; 1492. évi LIII. tc. (Corpus Juris Hungarici 1000–1526. 412; Decreta 1458–1490. 271); Hajnik: Perjog 80, 161; Kádas: A megye emberei 64–65.

²¹³ Iuratus Ladislaus Zalay de Cheghw, noster frater Ladislaus iunior sacerdos (DL 27554, 1489. II. 22., a név melletti dátum a kiküldetés napját, s nem az oklevél kiadásának napját jelenti).

pedig magában rejtette a megvesztegethetőség és megfélemlíthetőség veszélyét, miképpen az alacsonyabb társadalmi rangú és kevésbé tehetős szolgabírák és hiteleshelyi kiküldöttek kapcsán maga a törvény is utalt erre.²¹⁴ Éppen ezért, az 1486-os törvény előírásai szerint, az esküdteket a vagyonosabb nemesek (*ex potioribus nobilibus*) közül kell választani (8. tc.), az ügyekben eljáró királyi embernek pedig (10. tc.) becsületes, lelkiismeretes és jómódú birtokosnak kell lennie (*bonus, conscientiosus, atque bene possessionatus*). Az eddig ismert egyetlen, és bizonyosan az 1486-os rendelkezéshez köthető vármegyei esküdt esete nem elégséges ahhoz, hogy messzemenő következtetéseket vonhassunk le. Ami bizonyos az az, hogy akárcsak az eddig vizsgált Nyitra vármegyei esküdtek esetében,²¹⁵ az 1489-es Doboka vármegyei birtokbaiktatáskor – a nyilván több, de előttünk ismeretlen esküdt közül – az iktatandó birtokhoz legközelebb lakó esküdtet választotta a kedvezményezett az ügyében való eljárásra: Cegótelke (az esküdt lakhelye) és Sárvár (az eljárás színhelye) ugyanis egymáshoz közel fekszik. Minthogy más választott esküdtről semmilyen más ügyben egyelőre nem tudunk, nem dokumentálható esetleges fogott bírói tevékenységük, vizsgálatokban való részvételük, továbbá szerepük sem (pl. tized behajtásában).²¹⁶

Ha az intézmény meg is szűnt, esküdtek feltűnnek a későbbiekben is az oklevelek intituációjában: egy 1516-os dobokai oklevél az (általánosságban említett) „alispán, a szolgabírák és az esküdtek” nevében,²¹⁷ míg egy 1517. évi kolozsi oklevél a név szerint megnevezett ispán, két szolgabíró és négy esküdt nevében²¹⁸ kelt.

²¹⁴ Neumann: Választott nemesi esküdtek 261; 1486. évi 9. és 10. tc. (Corpus Juris Hungarici 1000–1526 412, 414; Decreta 1458–1490. 271–272).

²¹⁵ Neumann: Választott nemesi esküdtek 265.

²¹⁶ Az esküdtek ilyen szereplésére lásd Neumann: Választott nemesi esküdtek 267–268.

²¹⁷ Nos vicecomites et iudium ceterique iurati comitatus de Doboka (WassLt 619. sz. = DF 255360). A sedrián kívül, Cegén kelt oklevélben Palatka lakóit eskették meg.

²¹⁸ DF 252670. = 257852.

III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE

1. A *sedria* helye

1997-ben megjelent tanulmányában Csukovits Enikő részletekbe menően tisztázta a középkori Magyarország megyeszékhelyeivel kapcsolatos valamennyi kérdést.²¹⁹ Eszerint a 14. század első évtizedeire az egész Magyarország területén kialakult nemesi vármegye székhelyének a hetente vagy kéthetente tartott vármegyei ítélőszék, a *sedes iudiciaria* (*sedria*) helyszínül szolgáló település tekinthető. A *sedria* mellett a megyei bíraskodás másik helyszíne Magyarországon a nádor (esetleg más bíró) nevében egy vagy több vármegye számára tartott közgyűlés volt.²²⁰ Erdélyben a vajda, olykor az alvajda tartott ugyan a 14. század első felében az egyes vármegyék számára közgyűléseket,²²¹ ez a szokás azonban a század második felére megszűnt, és a továbbiakban csak a hét erdélyi vármegye nemessége, olykor pedig – királyi parancsra – a székelyek és szászok számára tartott tordai közgyűlések maradtak meg.²²² Az előbbi, részlegesnek nevezhető congregatiókhoz képest a tordait olykor általánosabb közgyűlésnek (*congregatio generalior*) nevezték.²²³ A vajdai közgyűlések azonban nem a megyei, hanem a vajdai

²¹⁹ Csukovits: Sedriahelyek. – Rüszt Fogarasi Enikő 2001-ben megjelent tanulmánya (Központi helyek) Kubinyi Andrásnak a városias települések osztályozására („centralitás”) kialakított kritériumait szem előtt tartva (Kubinyi: Városok az Alföldön 13–15) hierarchizálta az erdélyi településeket, ám csak a vásártartás és az egyházi intézmények szempontjából; azt, hogy melyik volt bíraskodási központ – esetünkben az állandó vagy ideiglenes megyei ítélőszéknek van jelentősége – már nem. – E fejezet nyomtatásban megjelent: W. Kovács: Megyeszékhelyek.

²²⁰ Csukovits: Sedriahelyek 365.

²²¹ Szécsényi Tamás erdélyi vajda (1321–1342) valószínűleg csak Doboka vm. nemessége részére Bonchidán tartott közgyűlése: CDTrans II. 673. sz. (1330. IV. 24.); II. 675. sz. (1330. V. 11.); Doboka és Kolozs vm. részére ugyancsak Bonchidán (uo. II. 962. sz. [1337. XII. 2.]) és meg nem jelölt helyen tartott közgyűlése: CDTrans II. 963. sz. (1337. XII. 3.); Désen tartott közgyűlése: uo. II. 961. sz. (1337. XI. 27.). Derencsényi Pető erdélyi alvajda (1337–1342) Szolnok, Doboka és Kolozs vm. részére Bonchidán tartott közgyűlése: uo. II. 1055. sz. (1339. XI. 8.). Ez utóbbi közgyűlést egy 1340. május 1-jei oklevél említi: CDTrans III. 14. sz. – Az erdélyi nemesség egésze számára a vajda tartotta a közgyűléseket és mindig Tordán. 1337-ben Péter alvajda tartott közgyűlést (CDTrans II. 941. sz.). Janits ezt egyszerű elírásnak vélte, szerinte itt az alvajda oktavális törvényszékéről lehet szó (Erdélyi vajdák 42, 86. jegyz.). A keltezésben valóban Pünkösöd oktavája szerepel, de az oklevél az alvajda Tordán megtartott közgyűlését említi. Két oklevéllel is adathozható azonban, hogy ekkor Tamás erdélyi vajda valóban tartott Tordán közgyűlést (CDTrans II. 929–930. sz.). 1326-ben Tamás erdélyi vajda Szentimrén tartott közgyűlést (CDTrans II. 562. sz.). Janits (uo.) aki az oklevelet Lackfi István erdélyi vajda 1348. május 18-i tartalmi átírása alapján idézte (Teleki cs. marosvásárhelyi lt, Kk 17. = DL 73657 = CDTrans III. 434. sz.) ezt is elírásnak tekinthető. Gondolhatnánk arra, hogy a vajdai közgyűlések korai szakaszában létező, egy vagy két szomszédos megye számára tartott közgyűlésről van szó és a kelet helyi okán Fehér megye jöhetne szóba. Az oklevél azonban Kolozs megyei nemesség tiltakozását foglalta írásba, ráadásul az egyes megyék részére tartott közgyűlések esetében mindegyik oklevélben szerepel az, hogy melyik megyének (v. megyéknek tartották). – Arra, hogy a tordai közgyűlések alvajda helyettesítette a vajdát Istváni (A generalis congregatio 195) egy további oklevelet is említi (Ub II. 90 = CDTrans III. 683. sz.). Az oklevélben azonban az alvajda maga mondja el, hogy a közgyűlést a vajda tartotta, sőt vajdai kiadvány is fennmaradt a közgyűlésről (CDTrans II. 682. sz.).

²²² Janits: Erdélyi vajdák 38, 47. – A nádor, mint közismert, Erdélyben nem tartott a megyék számára közgyűlést.

²²³ CDTrans II. 966. sz. (1337. XII. 10.).

igazságszolgáltatás részei, ezeket nem váltakozva az egyes megyékben, hanem 1339-től kivétel nélkül mindvégig Tordán tartották. Az erdélyi megyésispánok – magyarországi társaikkal el-lentétben²²⁴ – nem tartottak közgyűlést megyéjük számára.

Körülbelül 1340-től fogva azonban az egyes vármegyék bíraskodásának helyszínévé kizárólag a vármegyei ítélőszék vált. Csukovits – tanulmánya függelékeként – táblázatban sorolta fel az egyes megyék sedriahelyeként szolgáló helységeket 1526-ig, megjelölve az időtar-tamot, amíg ezt a funkciójukat betöltötték, illetve azt is, hogy vármegyei ítélőszékeket a hét mely napján volt szokás tartani.²²⁵ A hét erdélyi vármegye által kibocsátott középkori (1542 előtti) oklevelek átnézésével lehetővé vált e jegyzéket némiképpen bővíteni (az ebből kimaradt erdélyi vármegyék: Belső-Szolnok, Fehér, Küküllő, Torda), illetve az ítélőszékek helyváltozta-tását jobban megfigyelni. Az alábbiakban ezt a mozgást mutatjuk be mind a hét erdélyi várme-gye esetében.

Az említett tanulmány szerint a sedriák helyszínéül szolgáló helységek általában sűrűn települt vidéken, főútvonal mellett feküdtek, de nem ismert, hogy ezen túlmenően milyen szem-pontok alapján választott magának a megyék hatósága székhelyet, és azt sem tudjuk, hogy egy-általán ők választották-e, vagy a vajda jelölte ki számukra.

A 14. században az oklevelek csak annyit árulnak el, hogy az ítélőszéket *in sede nostra iudiciaria* tartották; a megyeszékhelyek között egyaránt találunk jelentéktelen falvakat és kirá-lyi várost is. Azok a birtokok, ahol tartották az ítélőszéket, a nagy tömeg jelenléténél fogva jelentős pusztításnak voltak kitéve és a birtok tulajdonosainak kárt okozhattak (lásd alább a Fehér megyei, az erdélyi káptalan tulajdonában levő Enyed esetét), de a nemesség számára is nyűg volt az ítélőszék megtartása. 1518 januárjában Bekes János hunyadi alispán amiatt kelt útra a Debrecenben tartózkodó vajdához, hogy a Hunyad megyei nemesség megtagadta az íté-lőszék megtartását.²²⁶

1. 1. Belső-Szolnok

Belső-Szolnok vármegye sedriaszékhelyéről – több kelethely nélküli oklevél (1325, 1329)²²⁷ után – csak későn, 1368-ban hallunk, ekkor a vármegye hatósága a megye egyik

²²⁴ Erdélyen kívüli ispánok tarthattak saját megyéjüknek közgyűléseket és ezeket akár a nádor által tartott közgyűlésekkel azonos évben is megrendezhették (Kádas: Az elit és a megye 220–221, konkrét példák felsorolá-sával).

²²⁵ Csukovits: Sedriahelyek 381–385.

²²⁶ 1517. I. 6.: eodem tempore misso ad wayvodam ad Debrechen, pro eo quod nobiles comitatus Hwnyad-ensem sedem celebrare in possessione Barcha recusabant, expense fl III; 1517. VI. 23.: eodem tempore misso ad Hederfaya cum domini wayvode ex parte rectificationis sedis nobilium comitatus Hwnyadiensis, pro expensis dedi fl II, d L (Pataki: Hunedoara 38).

²²⁷ Az első megyei – de kétes hitelű – oklevél: CDTrans II. 532. sz. (1325. IX. 18.); a következő, ugyan-csak keltezési hely nélküli: uo. II. 537. sz. (1325. X. 4., kétes hitelű okl.); majd napi keltezés és kelethely nélküli, csak tartalmi említésből ismert: CDTrans II. 662. sz. (1329. [VIII. 27. k.]).

mezővárosában, Désen ülésezett.²²⁸ Ugyanez maradt a helyszín 1468-ig,²²⁹ de olykor más helységekben is bocsátott ki oklevelet a vármegye (1398-ban egy alkalommal bírságoló oklevelet *Rettegen*,²³⁰ elismervényeket és egy kötelezvényt 1399-ben, illetve 1400-ban *Bekén*,²³¹ azonban 1398-ban és 1399-ben is Désen tartottak ítélszékét).²³² 1470-től az ítélszék Désről *Szentgyörgyre*²³³ költözött és ott maradt 1509-ig. A vármegye 1539-ben már Németiben bocsátott ki oklevelet;²³⁴ később pedig a sedria csütörtökön, Dész mezővárosban ülésezett.²³⁵ Mindkét település, Dész és Vízszentgyörgy is jelentős folyó, a Szamos, illetve a Kis-Szamos mellékén feküdt, Vízszentgyörgy a Kolozsvárról Bonchida érintésével Dész felé tartó út mentén.²³⁶ Dész királyi város volt (*civitas*, majd *oppidum*), Vízszentgyörgy ellenben kismemesi birtok (a Makrai és a Hermán nemzetségbeli Szentgyörgyi családé).²³⁷ 1370-ben a vármegye ispánja a Dészhez egyébként közeli Bálványosvár várnagya is volt,²³⁸ de a sedria helyét ez nem befolyásolta. A sedriákat kéthetente,²³⁹ 1368-tól szerdánként (*feria quarta*) tartották (akárcsak a helyszínül

²²⁸ CDTrans IV. 712. sz. (1368. VIII. 23.); WassLt 155. sz. (1370. VI. 5.). – Téves az az állítás, miszerint Belső-Szolnok vármegye ítélszéke már 1348-ban Désen ülésezett volna (Rüsz Fogarasi: Dész 181). A hivatkozott oklevél (DL 30647) ugyanis nem Belső-Szolnok, hanem Külső-Szolnok vármegye kiadványa és ennek megfelelően nem is Désen, hanem Szödemeteren kelt (CDTrans III. 455. sz.).

²²⁹ Hurmuzaki II/2. 186 = Ub VI. 348 (3636. sz.) (1468. VIII. 17.). Vö. Lakatos: Mezővárosi oklevelek 282.

²³⁰ TelOkl I. 268 (1398. [VII. 2. k.], in Retek, f. IV. [---] Visit.). – Retteg ekkoriban a csicsói uradalomhoz tartozott, tehát királyi tulajdon, amit az erdélyi vajda kezelt. Lásd Engel: Térkép, Retteg; Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka V. 497.

²³¹ TelOkl I. 271 (1399. XII. 10.); uo. I. 272–273 (1400. IX. 1.); uo. I. 273 (1400. X. 6.). – Beke elnéptelenedett település Néma közelében, a Dészre menő nagy út mellett; kismemesi birtok (1288: CDTrans I. 433. sz., kétes hitelűnek minősítve; lásd még Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka II. 141).

²³² TelOkl I. 264–265 (1398. V. 22.); uo. I. 265 (1398. VI. 26.); uo. I. 266 (1398. [VIII. 21. ?]); uo. I. 271 (1399. k.).

²³³ DF 257678 (1470. VII. 4.); DL 62984 (1509. II. 14.). Vízszentgyörgy, ma pusztá Széplak közelében.

²³⁴ Beszterce v lt, 1539. VI. 12. (in oppido Nemethy, f. V. p. Corp. Chr.). Az oklevelet azonban 2010-ben Beszterce v lt-ban nem sikerült fellelni. Forrás: Berger: Regesten I. 1413. sz. Az oklevélben szereplő Kendi Mihály belső-szolnoki ispánt (vö. Berger II. 1017) emiatt nem szerepeltetjük a függelékben található archontológiában. Németi alatt Szamosújvárnémeti értendő (Engel: Térkép 3BSz30).

²³⁵ Belső-Szolnok vm. hatósága által kiadott oklevelek (1541 u.):

Gyulai-Kuún cs lt, V. (újrarendezett oklevelek), 819. sz. (1564. VII. 13.) [CJ-F-00351-5-819].

Jósika cs hitb. lt 74. sz. (f. V. p. Stephani reg.) (1571 e.) [CJ-F-00255-1-74].

Bánffy cs nemz. lt, 2/L/14. (1585. XII. 9.) [CJ-F-00320-1-2-2-L-14].

Kornis cs lt, 1588. I. 18. [CJ-F-00378-1-195].

Gyulai-Kuún cs lt, V. (újrarendezett oklevelek), 542. sz. (1593. XII. 20.) [CJ-F-00351-5-842].

Bánffy cs nemz. lt, 2/1b/67/9. (1595. I. 20.) [CJ-F-00320-1-2-1b-67-9].

²³⁶ Dész 11 irányba vezető út csomópontja (Lakatos: Mezővárosi oklevelek 283). Az alább még többször szóba kerülő úthálózatra lásd még Sóbányák, sókamarak és sóraktárak a késő középkorban (térkép). In: Draskóczy: A kőszó bányászata és kereskedelme (melléklet).

²³⁷ Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka III. 5; VII. 114; Engel: Térkép, Dész, Széplak.

²³⁸ [Derencsényi] Pető fia: János magister, Belső-Szolnok vm. ispánja (1370) és Bálványos vár várnagya (1364–1371), lásd Arch. 1301–1457. I. 246, 272.

²³⁹ Bírság kifizetésének elhalasztása a 15. napra: TelOkl I. 265 (1398. VI. 26.); perhalasztás a 15. napra: uo. I. 537–539 (1435. V. 4.).

szolgáló Dészétvásárát).²⁴⁰ Egyetlen egyezséglevelet a megye hatósága vasárnap foglalt írásba Désen, az ítélszék színhelyén.²⁴¹

1. 2. Doboka

Doboka vármegye legkorábbi oklevele 1305-ből való,²⁴² a megyei oklevelek keltezésének helyszíne ennek legkorábbi feltüntetésétől fogva (1334–1350) *Bonchida* volt,²⁴³ rövid kitérővel (1361–1362: Keresztes; 1364, 1367–1369: *Jenő*; 1371–1372: *Lóna*; 1378: *Válaszút*; 1379–1380: *Jenő*).²⁴⁴ 1384-től azonban az ítélszék helyszíne újból *Bonchida oppidum* 1544-ig,²⁴⁵ egy kivétellel: 1407-ben (Bonchida mellett) legalább egy alkalommal újból Lónán ülésezett a megyei ítélszék,²⁴⁶ 1524-ben pedig ugyan Szentegyeden állítottak ki oklevelet, a sedria ekkor is Bonchidán volt.²⁴⁷ 1545-ben az ítélszék Szék mezővárosban ülésezett,²⁴⁸ de ezután visszatért Bonchidára (1546, 1559, 1594).²⁴⁹ Kivételt csak akkor találunk, ha a szolgabírák a sedriaszékhelyen kívül vizsgálatot tartottak vagy esküt hallgattak meg, és az oklevelet már a helyszínen kiállították (1439: *Doboka* falu; 1516: *Cege*),²⁵⁰ vagy ha a vajdai közgyűlés alkalomával állítottak ki egy kötelezvényt Tordán (1379).²⁵¹ Az 1422. évi, Apahidán kelt megyei oklevél, amelyben tévesen szerepel Doboka vármegye neve, voltaképpen Kolozs vármegye

²⁴⁰ CDTrans IV. 712. sz. (1368. VIII. 23.); TelOkI I. 239–240 (1392. VIII. 14.) stb. – Dészétvására: CDTrans II. 966. sz. (1337. XII. 10.); Weisz: Vásárok és lerakatok 163; Lakatos: Mezővárosi oklevelek 283.

²⁴¹ TelOkI I. 261 (1397. XI. 4., in Dees, dom. a. Martini ep. et conf.).

²⁴² CDTrans II. 47. sz. [1305. XI. 25. e.]. Az ez utáni, kelethely nélküli oklevelek: uo. II. 707. sz. ([1331. k.] VI. 15.); uo. II. 765. sz. (1332. XII. 21.).

²⁴³ CDTrans II. 794. sz. (1334. I. 17.); uo. III. 559. sz. (1350. II. 16.).

²⁴⁴ Keresztes (elnéptelenedett település Iklódszentivány mellett, Doboka vm.): CDTrans IV. 140. sz. (1361. XII. 14.) uo. IV. 180. sz. (1362. XII. 13.); Jenő: CDTrans IV. 276. sz. (1364. V. 7.); uo. IV. 611. sz. (1367. VI. 29.); uo. IV. 747. sz. (1369. VI. 26.); Lóna: uo. IV. 955. sz. (1371. XI. 18.); uo. IV. 968. sz. (1372. III. 9.); uo. IV. 982. sz. (1372. IV. 6.); Válaszút: WassLt 171. sz. (1378. VI. 29.); Jenő: uo. 173. sz. (1379. VIII. 16.); uo. 174. sz. (1379. IX. 27.); uo. 176. sz. (1380. I. 24.).

²⁴⁵ WassLt 190. sz. (1384. VIII. 16.); Berger: Regesten I. 816. sz. (1525. III. 21.); MTAKt, K 326. doboz No. 668 (1528. II. 21.); WassLt 649. sz. (Wass cs lt, 1530. IV. 26.) [CJ-F-00457-1-457]; iktári Bethlen cs lt, 1536. X. 31. [CJ-F-00329-1-186]; WassLt 664. sz. (1540. III. 16.) [CJ-F-00457-1-464]; Kemény cs malomfalvi lt, 1544. XI. 4. [CJ-F-00370-99].

²⁴⁶ Bonchida: ZsOkI II/2. 5414. sz. (1407. IV. 5.); Lóna: WassLt 276. sz. (1407. V. 31.).

²⁴⁷ WassLt 639. sz. (1524. X. 11.). Az 1525. II. 22-én Szentegyeden kibocsátott oklevél fogott bírói oklevél (WassLt 645. sz.).

²⁴⁸ Kemény cs malomfalvi lt, 1545. III. 24. [CJ-F-00370-101]; Wass cs lt, XVIII/27 (1545. XII. 15.) [CJ-F-00457-2-18-27].

²⁴⁹ Beszterce v lt, 1546. VI. 8. (Berger: Regesten I. 1779. sz.); Kemény cs csombordi lt, 1546. XI. 16.; Bánffy cs nemz. lt, 1559. VIII. 1.; Kolozsmonostori konv. hiteleshelyi lt, Cista comitatum, com. Doboka T. 56. [MNL OL, Filmtár: 46047. sz.] (1575. V. 3.); Bánffy cs nemzetségi lt, Reg. 1b, fasc. 65, nr. 52. (1577. IV. 30.) [CJ-F-00320-1-2-1b-65-52]; Bánffy cs nemz. lt, Reg. 1b, fasc. 65, nr. 56. (1580. VI. 7.) [CJ-F-00320-1-2-1b-65-56]; Kornis cs lt, 1584. III. 10. [CJ-F-00378-1-173] és 1584. XI. 3. [CJ-F-00378-1-158]; Teleki cs mvhelyi lt, 1594. II. 19.; Kornis cs lt, 1596. III. 16. [CJ-F-00378-1-287]. Az ítélszéket tehát a 16. században is végig keddenként tartották.

²⁵⁰ Doboka: DL 74071 (1439. V. 19.); Cege: WassLt 619. sz. (1516. III. 7.). Az 1525. II. 22-én Szentegyeden kelt oklevél (WassLt 645. sz.) fogott bírói oklevél.

²⁵¹ Kötelezvény: WassLt 175. sz. (1379. XI. 28.).

kiadványa, amint azt a szolgabírák neve is mutatja.²⁵² Olyan oklevél is fennmaradt, amely Bonchidán kelt, és a kibocsátók egyikét, Bádoki Lászlót Kolozs megyei ispánnak írja. Ez az oklevél valójában Doboka vármegye hatóságának a kiadványa, mert a benne említett két szolgabíró korábban is dobokai szolgabíróként szerepelt.²⁵³ A sedriahely kiválasztásában a fő szempont itt is a könnyű megközelíthetőség volt. Doboka vármegyében a legállandóbb sedriahely, Bonchida a Kis-Szamos mellékén feküdt, fontos utak csomópontjában.²⁵⁴ A megyeszékhely ingadozása ennek a vármegyének az esetében jelentéktelen, mondhatni látszólagos: Keresztes, Jenő, Lóna, Válaszút és Szék is Bonchida szomszédai, a településcsoport pedig a kelet–nyugat irányban hosszan elnyúló vármegye centrumában, a Kis-Szamos völgyében fekszik. Dobokában a sedriákat kéthetenként,²⁵⁵ 1332–1341 között hétfőn (*feria secunda*),²⁵⁶ majd 1350-től kedden (*feria tertia*)²⁵⁷ tartották, akárcsak Bonchida hetivásárát.²⁵⁸ Szék és Bonchida mezővárosok királyi birtokok voltak (utóbbi 1387-ig, attól fogva pedig a losonci Bánfi családé, akárcsak Válaszút), Jenő és Lóna pedig kismemesi birtokok.²⁵⁹

1. 3. Fehér

Fehér vármegye ispáni tisztségét a 14. század elejétől a mindenkori erdélyi alvajda töltötte be.²⁶⁰ (A 13. században az erdélyi vajda már egyben Fehér vármegye ispánja is;²⁶¹ az alvajda ezt a tisztséget öröklí meg, illetve veszi át ezt az ispáni funkciót.)²⁶² Az első ismert megyei oklevél *Sülyén* kelt 1320-ban,²⁶³ a következő, ugyanabban az évben, *Csesztvén*.²⁶⁴ 1322-ből két

²⁵² TelOkl I. 462 (1422. IX. 30.). Az itt említett szolgabírák: Mocsi Sandrin fia: Miklós és Macskási Péter Kolozs vm. szolgabírái.

²⁵³ WassLt 435. sz. (1444. XII. 15.). A két Doboka vm.-i szolgabíró: Sztrigyi György és Fodorházi András; vö. az előtte és utána kelt dobokai oklevéllel: WassLt 434. és 436. sz..

²⁵⁴ A megye úthálózatára lásd Györffy II. 55, 57.

²⁵⁵ Pl.: TelOkl I. 419 (1415. XII. 17.) és uo. I. 419–420 (1415. XII. 31.); uo. I. 421–422 (1416. III. 24.) és uo. I. 416–423 (1416. IV. 7.).

²⁵⁶ Sedrián, de hétfőn kelt korai oklevelek: CDTrans II. 765. sz. (1332. XII. 21., in Thome ap.); uo. II. 794. sz. (1334. I. 17., in Bonchyda, in Anthonii conf.); uo. III. 62. sz. (1341. VI. 18., in Bonchyda, f. II. p. oct. Corp. Chr.). – A hiányzó év miatt bizonytalan, hogy a hét melyik napján kelt a megye egyik korai oklevele: CDTrans II. 707. sz. ([1331. k.] VI. 15., in Vithi et Modesti).

²⁵⁷ Ítélszék kedden: pl. CDTrans III. 559. sz. (1350. II. 16., in Bunchida, III. f. p. Invocavit); TelOkl I. 135–136 (1364. VIII. 20., a sedria: VIII. 13-án, f. III. a. Assumpt. virg.). stb. – Kivétel az 1379. évi, nem is a sedrián, hanem Tordán kibocsátott megyei kötelezvény, ami hétfőn kelt: WassLt 175. sz. (Torde, f. II. a. Andree ap.).

²⁵⁸ Bonchida vására: uo. II. 966. sz. (1337. XII. 10.); Weisz: Vásárok és lerakatok 142.

²⁵⁹ Engel: Térkép; Györffy II. 87–88 (Szék), 61–62 (Bonchida), 93 (Válaszút), 73 (Jenő), 77 (Lóna); Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka VI. 380 (Szék). Bonchida eladományozása: ZsOkl I. 91. sz. (1387. VI. 3.).

²⁶⁰ Arch. 1301–1457. I. 247.

²⁶¹ Arch. 1000–1301. 150–151.

²⁶² 1320-ban Mihály erdélyi alvajda már Fehér vm. ispánja (CDTrans II. 349. sz., 1320. II. 19.).

²⁶³ CDTrans II. 349. sz. (1320. II. 19., in villa Syle, f. III. p. Invocavit).

²⁶⁴ CDTrans II. 350. sz. (1320. II. 28., in villa Chieztue, f. V. a. Oculi).

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

vármegyei oklevél maradt fenn, mindkettő Tövisen kelt.²⁶⁵ 1339-től²⁶⁶ a 15. század közepéig (1455-ig)²⁶⁷ kivétel nélkül minden vármegyei oklevelet *Szentimrén* állítottak ki. Az ispáni tisztséget is betöltő alvajdák utoljára 1406-ban szerepelnek a szolgabírák mellett az oklevélkibocsátók között,²⁶⁸ 1435-től²⁶⁹ a vármegyei oklevelekben – ugyancsak a szolgabírák mellett – egy (vagy két) alispán jelenik meg, akik nem azonosak az alvajdával (vagy alvajdákkal). Noha 1455 után hosszú ideig nincs megyei oklevelünk, a sedria talán Enyeden működött. 1462-ben ugyanis az erdélyi káptalan panaszára Mátyás király megtiltotta az erdélyi nemességnek, hogy az ítélőszéket Enyeden tartsa, minthogy az nagyon lepusztult.²⁷⁰ A Fehér vármegyei alispánok és a szolgabírák 1478-ban *Lapádon*,²⁷¹ 1478-ban és 1479-ben²⁷² *Szentkirályon* bocsátanak ki oklevelet. 1483-ban,²⁷³ 1499-ben,²⁷⁴ 1509-ben²⁷⁵ és 1510-ben²⁷⁶ *Enyed* mezővárosban működött a sedria és itt maradt a továbbiakban is (1525, 1536, 1554, 1561, 1567, 1575; 1577).²⁷⁷ Kezdetben a kialakulatlan megyeszékhely és a polgárháborús viszonyok között²⁷⁸ az oklevelek keltezési helyszíne (1320, 1322: Sülye, Csesztve és Tövis) alkalmi volt, és az erdélyi alvajda pillanatnyi tartózkodási helyéhez igazodott. Ezután (1339–1455 között) a sedria színhelye *Szentimre* lett. Az erdélyi vajdák igazságszolgáltató tevékenységét az oktavális törvényszékeken a 14. század elejétől az alvajdák látták el, ami pedig a ekkortól 1431-ig folyamatosan a Fehér vármegyei *Szentimrén* működött.²⁷⁹ Az alvajda tehát ekkoriban a vármegye ügyeit is onnan intézte. Zsigmond király egy 1405. évi parancsát Kolozs, Doboka és „Szentimre” (*de Sancto Emerico*) [!]

²⁶⁵ Uo. II. 421. sz. (1322. III. 3., in villa Thywys, f. IV. a. Reminiscere).

²⁶⁶ Uo. II. 1033. sz. (1339. V. 12., in Sancto Emerico, f. IV. a. Penth.); DL 30830 (1455. VI. 12., in Zenthemreh, XII. d. oct. Penth.). – Az 1336-ból fennmaradt Fehér vm.-i oklevél kelet helye bizonytalan, talán az is már Szentimre (CDTrans II. 875. sz.).

²⁶⁷ DL 30830 (1455. VI. 12., in Zenthemreh, XII. d. oct. Penth.). – Fehér vm. 1478. II. 25-i oklevele már Lapádon kelt (DF 257899).

²⁶⁸ ZsOkl II/1. 4792. sz. (1406. VI. 6.).

²⁶⁹ DL 12666.

²⁷⁰ Ub VI. 117 (DF 277549): in magnam desolationem devenisset. Az oklevélre Hegyi Géza hívta fel a figyelmet, amit ezúton is köszönök. – Az alvajdai ítélkezés helyszíne ekkoriban Torda (Pl. 1462: DL 45072, 62879, 74163 [1463. X. 15. = X. d. oct. Mich. arch.]).

²⁷¹ 1478. II. 25. (alig olvasható hasonmás: DF 257899). Az elmosódott írású hasonmás kapcsán felmerült, hogy a kelet helye Kapud lenne (Lakatos: Mezővárosi oklevelek 452). Az oklevél kézbe vételével sikerült tisztázni, hogy az oklevél Lapádon kelt (*in Lapad*). A sedriát ezután a Lapáddal szomszédos Szentkirályon (1478–1479) és Enyeden (1483–1577) tartották.

²⁷² DL 45724 = Ub VII. 178. (4247. sz.); Ub VII. 207 (4296. sz.). Szentkirály alatt a mai Enyedszentkirály értendő.

²⁷³ Kemény cs csombordi lt, 1483. III. 12. (1585. II. 15-i átiratából; a Kemény cs csombordi lt, 168. sz.) = TTár 1907. 101 (Magyarai Károly: Regesták Alsófehér vármegye levéltárából).

²⁷⁴ A kolozsmonostori konv. mlt a Batthyaneum őrzetében (1499. IV. 3., DF 275366). Vö. SzNLt, Urk. II/643 = DF 245287. (1499. VIII. 7.)

²⁷⁵ Rechnungen Hermannstadt 532.

²⁷⁶ SzOkl I. 322–323 (DF 253574).

²⁷⁷ DL 63036 (1525. II. 1., in oppido Enyed, in vig. Purif. Marie).

²⁷⁸ Engel: Az ország újraegyesítése 352–353.

²⁷⁹ WassLt 421. sz. (1431. X. 17.). – Janits: Erdélyi vajdák 33. szerint az alvajdai ítélőszék a harmincas évekig működött Szentimrén, utána felváltva Szentimrén és Tordán. Az általam ismert utolsó Szentimrén kelt alvajdai kiadvány: 1437. X. 14. (DF 275263. = KmLt 148. sz.).

megyéknek címezte²⁸⁰ (utóbbi inkább Fehér megyét jelenthette, mintsem az alvajdai ítélőszéket).²⁸¹ Mivel Szentkirály (1478–1479), majd a vele szomszédos Enyed lett a sedria székhelye (1483–1525), továbbá mert a megye ispánságát nem az alvajdák töltötték be, a megye működése végképp elszakadt az alvajdai ítélőszéktől. Ez lehet tehát az oka a vármegyei ítélőszék Szentimréről történő elköltöztetésének is. E három település mindegyike az egykor a rómaiak által épített nagy út nyomvonalán fekszik;²⁸² Szentimre a 15. század elejéig királyi, attól fogva nemesi birtok, akárcsak Szentkirály, Enyed pedig az erdélyi káptalan birtoka.²⁸³ Az ítélőszékeket meglehetősen rendszertelenül (a hét különböző napjain), de a 14. század közepétől, amikor már jól követhető, általában egyházi ünnepek nyolcadán tartották.²⁸⁴ Újabban felmerült az is, hogy nem az ünnep 8. napját kell ezen érteni, hanem „a hét időtartamát”.²⁸⁵ Az újkori példák szerint is a hét különböző napjain ítélkeztek.²⁸⁶

1. 4. Hunyad

Hunyad vármegye hatóságának 1333-ból maradt fenn az első oklevele. A 14. század utolsó harmadáig *Déván* tartotta ítélőszékét (1333–1371),²⁸⁷ ami azzal magyarázható, hogy a vármegye ispánja a 15. század közepéig dévai várnagy is volt.²⁸⁸ Olykor a hunyadi ispán a hátszegi várnagyi tisztséget is betöltötte, a 15. század közepétől pedig az ispán egyúttal Vajdahunyad várnagya is.²⁸⁹ Az ispáni székhely azonban ekkor már nem befolyásolta a megye sedriahelyválasztását. 1382-ből maradt fenn adat az első olyan Hunyad vármegyei ítélőszékről, amelyet már nem *Déván*, hanem *Barcsán* (a mai Nagybarcsán) tartottak, holott a megye ispánja, aki

²⁸⁰ Ub III. 367–368. = ZsOkl II/1. 4064. sz. (megparancsolta a megyéknek, hogy a kolozsváriakat őrizzék meg szabadságaikban).

²⁸¹ Kolozs megyére is hivatkozik úgy 1516-ban a király kancellária, hogy comitatus Coloswariensis (KvOkl I. 344 = MonRustReb 296 = DF 281123, 1516. VI. 12.).

²⁸² Fehér vm. úthálózatára lásd Györffy II. 124; az egyes települések: uo. II. 186 (Szentimre, Szentkirály), 141 (Enyed 1. sz.). Nagyenyed úthálózati csomópontként lásd Lakatos: Mezővárosi oklevelek 453.

²⁸³ Engel: Térkép; Iczkovits 62 (Szentimre); 62–63 (Szentkirály); 54 (Enyed); Györffy II. 186, 141.

²⁸⁴ Vízkereszt (oct. Epiph.): ZsOkl II/1. 4385. sz. (1406. I. 13.); uo. II/1. 4792. sz. (1406. VI. 6.); TelOkl I. 327–328 (1408. I. 13.); Gyertyaszentelő Boldogasszony (oct. Purificatio Marie virg.): DL 12666 (1435. II. 9.); DL 62911 és Ub VII. 207, 4296. sz. ([1479.] II. 9.); DL 63003 (1515. II. 9.); vigíliáján: DL 63036 (1525. II. 1.); Hamvazószerda (oct. Cinerum): CDTrans III. 893. sz. (1357. III. 5., sedria: III. 1-jén); Ub V. 312, 2727. sz. (1451. III. 19.); Böjtközép (oct. Medii quadr.): ZsOkl II/1. 4566. sz. (1406. III. 24.); Húsvét (oct. Pasce): SzOkl I. 322–323 (1510. IV. 7.); Pünkösd (oct. Penth.): Ub VII. 178, 4247. sz. (1478. V. 17.); DL 30830 (1455. VI. 12., a sedria VI. 1-jén); Úrnapija (oct. Corp. Chr.): CDTrans III. 474. sz. (1348. VII. 1., f. III. p. oct. Corp. Chr.); Keresztelő János születése (oct. Nat. Ioh. bapt.): DL 12666 (1435. VII. 1.); Szt. András apostol (oct. Andree ap.): DL 45760, DF 277589. = TTár 1890. 151. (1478. XII. 7.); Kisboldogasszony (oct. Nat. Marie virg.): TelOkl I. 147 (1366. IX. 22., említve a IX. 15-i sedria); DF 255038 (1478. IX. 15.); DL 62994 (1511. IX. 15.). – A jelek szerint Fehér vm. okleveleinek jó része az alvajdai oktavális ítélőszékek alkalmával kelt. Lásd a függelékben közölt táblázatot is!

²⁸⁵ Lakatos: Mezővárosi oklevelek 452.

²⁸⁶ Bethlen cs bethleni lt, Rokon és idegen családok, 2. csomó, 11. tétel, Bolyay család 1530–1575, no. 7. (in oppido Enyed loco sedis nostre judicarie, in oct. Georgii mart.).

²⁸⁷ CDTrans II. 786. sz. (1333. IX. 29.); TelOkl I. 168–169 (1371. V. 7.).

²⁸⁸ Arch. 1301–1457. I. 248. – Egyedül Saul magister, Hunyad vm. ispánjának várnagyságáról nem tudunk, valószínűleg csak azért, mert az őt említő oklevél tartalmi átiratban maradt fenn (CDTrans IV. 372. sz.).

²⁸⁹ Arch. 1301–1457. I. 248. – Hunyad vm. hatóságának működésére lásd W. Kovács Hunedoara 203–240.

nem szerepel az oklevélkibocsátók között, ekkor is dévai várnagy.²⁹⁰ Ez utóbbi (az ispán, egyben dévai várnagy) – ura, az erdélyi vajda nevében, de csak a váruradalmat érintő ügyben – 1387-ben Déván bocsátott ki oklevelet,²⁹¹ a sedria továbbra is Barcsán volt, és a 15. században végig ez maradt a vármegye ítélszékeének helyszíne.²⁹² A vármegye olykor máshol is kiállított oklevelet, 1496-ban például a Dévától nem messze fekvő Kéménden tanúvallomást foglalt írásba,²⁹³ valószínűleg az egyik szolgabíró, Kéméni István házában. Egy másik, egyezséget tartalmazó 1507-es oklevél pedig Bácsiban kelt.²⁹⁴ Az oklevelek kezdetben ritkán említik a *sedes iudiciariát*; az oklevél törzsszövegében a 15. század végéig alig néhány alkalommal (1382, 1433, 1467, 1488)²⁹⁵ és említése csak 1492-től válik szokássá,²⁹⁶ az oklevelek dátumsorában pedig 1503–1516 között jelenik meg az, hogy a *barcsai ítélszéken* keltek.²⁹⁷ E dátumformulával azonban felhagytak 1520-ban, amikor az ítélszék rövid időre átkerült Bácsiba (1520–1523),²⁹⁸ majd vissza Barcsára (1524).²⁹⁹ 1528-ban „*Bácsi birtokon, azaz ítélszékünk helyszínén*” kelt az oda összegyűlt Ferdinánd-párti nemesek levele³⁰⁰ (ahol nem sokkal később ugyanők egy *congregation*nak nevezett gyűlést³⁰¹ is tartottak) és a továbbiakban is ez maradt a megyei ítélszék helyszíne (1536, 1571, 1573, 1597).³⁰² Egy további egyezséget 1531-ben Pestesen foglalt írásba a vármegye.³⁰³ Az ítélszékeket 1333–1390 között szerdánként (*feria quarta*),³⁰⁴ azután pedig, 1395–1571 között következetesen kedden (*feria tertia*)³⁰⁵ tartották, valószínűleg kéthetenként.³⁰⁶ Az 1528-ban, a vármegye nemeseinek közössége (*universitas*

²⁹⁰ DL 42244 (1382. [XII. 8–12. között], in Barcha, f. [---] p. Nicolai conf.).

²⁹¹ ZsOkl I. 260. sz. (DF 244533).

²⁹² TelOkl I. 223. (1390. I. 26.); DF 257919 (1410. XII. 2.) stb.

²⁹³ DL 31157 (1496. IV. 21. és 1496. V. 1.).

²⁹⁴ DF 260457 (1507. IV. 27.): in possessione Bachy (és nem ex sede) szerepel az oklevélben.

²⁹⁵ in sede nostra iudiciaria sedissemus (1382: DL 42244; 1433: DL 43950); ad sedem Barcha (1467: DF 255032); in sede nostra iudiciaria constituti (1488: DF 261059, DF 255046).

²⁹⁶ 1492-től kezdődően Barcsán kelt összes oklevél törzsszövege említi az ítélszéket. Kivételt képez 1496. évben Balamér birtok határaitól tartott tanúvallomás, amelyet az egyik szolgabíró, Kéméni István lakhelyén, Kéménden foglalt írásba (ErdKJkv I. 125. sz.).

²⁹⁷ Pl: 1503: *ex sede Barcha* (DF 260294); 1504: *in sede Barcha* (Iványi: Gyömrő 424. sz.); 1505: *in sede nostra Barcha* (DL 30965); 1516: *ex sede iudiciaria Barcha* (DL 47135 és DL 47141). – Szabályt erősítő kivétel egy 1508. évi oklevél (*in Barcha*: DF 255076).

²⁹⁸ DF 244563 (1520. VI. 19.); DL 47374 (1520. IX. 25.); DL 47486. = HunyadmÉvk 5 (1887–1888). 104 (1523. I. 13.); DL 47499. = HunyadmÉvk 5 (1887–1888). 104–105 (1523. IV. 14.).

²⁹⁹ DF 260304 (1524. X. 11.); DF 260303 (1524. X. 11.).

³⁰⁰ in possessione Bachy, loco videlicet sedis nostre iudiciarie (1528: Pataki: Hunedoara 200–201).

³⁰¹ in Bachy, in congregatione nostra generali (1528: Pataki: Hunedoara 201–202).

³⁰² Iktári Bethlen cs lt, 1536. III. 7. [CJ-F-00329-1-179], csonka oklevél (in Bachy, f. III. p. dom. Invocavit); Kendeffy cs lt, 1571. II. 6. (f. III. p. Blasii ep. [kedd]); Bánffy cs nemz. lt, 1573. II. 10. (f. III. p. Invocavit [kedd] [CJ-F-00320-1-1-61]); Gyulay–Kuún cs lt, 1597. V. 21. (f. IV. p. dom. Exaudi [szerda!]) [CJ-F-00351-1-374]). Az 1541 utáni adatok ismeretét Fejér Tamásnak köszönöm.

³⁰³ MNL-OL, Sólyom Fekete gyűjt., 1531. XI. 21. = HunyadmÉvk 5 (1887–1888). 108–109. (in Pesthes, f. III. a. Clementis pape).

³⁰⁴ CDTrans II. 786. sz. (1333. IX. 29.); TelOkl I. 223 (1390. I. 26.).

³⁰⁵ ZsOkl I. 3929. sz. (1395. IV. 20.); DF 260303 (1524. X. 11.); iktári Bethlen cs lt, 1536. III. 7. [CJ-F-00329-1-179]; Bánffy cs nemz. lt, 1573. II. 10. [CJ-F-00320-1-1-61]).

³⁰⁶ DF 255046 (1488. VI. 17.); DL 46091 (1488. VII. 1.) = HunyadmÉvk 1 (1880–1881). 68–69 (Sólyom Fekete Ferenc: A magyarság és az oláh incolatus Hunyadban).

nobilium comitatus Hunyadyensis) nevében kelt két oklevél közül az első a *sedrián*, míg a második a *congregatió*n kelt. Az első oklevélnek a következő a keltezése: „kelt Bácsi birtokon, ítélőszékünk helyszínén” (*in possessione Bachi, loco videlicet sedis nostre iudicarie*), míg a másodiknak: „kelt Bácsi birtokon, közgyűlésünkön” (*in Bachi, in congregatione nostra generali*). Mindkettő az ítélőszék szokásos helyszínén és napján kelt (kedden, *feria tertia*), de egyik sem bírói ügyben: a megyei nemesség Brandenburgi Györgynek, Hunyadvár birtokosának írt a vár élére állított *servitor* ügyében.³⁰⁷ Ezt a *congregatió*t tekinthetjük az újkorban minden megyében általánossá váló megyegyűlés³⁰⁸ első erdélyi előfordulásának. A megyegyűlés a sedriából fejlődött ki, attól csak annyiban különbözhetett, hogy „bizonyára különlegesebb ügyek tárgyalására és a tisztújításra nagyobb tömegben a sedriára összejött nemesek gyülekezetét illették a *congregatio* szóval.”³⁰⁹ A megyei nemesek mindkét alkalommal panaszt fogalmaztak meg Hunyadvár várnagyára és a megye ispánja ügyében; ez semmiben sem emlékeztetett a korábban megszokott bíraskodásra (talán arra is sor került, csak éppen oklevél nem maradt róla) és a sorban a második gyűlést pedig már közgyűlésnek nevezték.

A sedria hunyadi helyszínei közül Déva királyi vár volt, Barcsa és Bácsi kismemesi birtokok,³¹⁰ Barcsa az Egregy (ma Cserna) völgyében,³¹¹ a Vajdahunyadot Dévával összekötő út mentén, Bácsi pedig a Sztrigy völgyében,³¹² a Déváról Hátszegre vezető úton feküdt.³¹³

1. 5. Kolozs

Kolozs vármegye a 15. században *Kolozson*, más néven Kolozsagnán tartotta az ítélőszékét, legkorábbi kiadványa 1312-ből maradt fenn.³¹⁴ Minden bizonnyal Kolozsvár értendő a vármegye 1334. évi oklevelében kelethelelyként szereplő *Clusvaron*,³¹⁵ de 1339-től újból Kolozson íródtak a megyei oklevelek.³¹⁶ Egy alkalommal, 1358-ban kivételesen a Kolozs szomszédságában fekvő *Kályánon* kelteztek egyazon napon két vármegyei oklevelet (bevallás elmulasztását tanúsító, illetve határjáró [!] oklevelet).³¹⁷ 1359-ben Kolozs,³¹⁸ 1376-ban *Apahida* (akkori néven *Apáthida*),³¹⁹ 1378-ban újból Kolozs a helyszín.³²⁰ Legkésőbb 1381-ben azonban a sedriát

³⁰⁷ Pataki: Hunedoara 201–202 (1528. VI. 9.); Pataki: Hunedoara 203–205 (1528. XI. 3.).

³⁰⁸ Tringli: Pest 165.

³⁰⁹ Tringli: Pest 165. Lásd még Uő: Két szokásjogi norma 387–388.

³¹⁰ Engel: Térkép; Csánki V. 70 (Bácsi), 74 (Barcsa); Györffy II. 289 (Bácsi, Barcsa).

³¹¹ CDTrans II. 17 (1302. IV. 16.); Györffy II. 277.

³¹² CDTrans III. 357 (1346. X. 30.); Györffy II. 277.

³¹³ A megye úthálózatára lásd Györffy II. 287–288.

³¹⁴ CDTrans II. 198/1. sz. (1312. VI. 4., in Clus, in quind. p. oct. Penth.).

³¹⁵ Uo. II. 825. sz. (1334. VIII. 10., Clusvar, f. IV. a. Assumpt. Marie).

³¹⁶ Uo. II. 1025. sz. (1339. II. 10., Clus, in Cynerum).

³¹⁷ TelOkl I. 108–110; uo. I. 110. (1358. VIII. 1.).

³¹⁸ TelOkl I. 111 (1359. I. 16.).

³¹⁹ DRHC. XV. 98–100 (DF 253617). A kolozsmonostori konvent oklevele szerint az ítélőszékét Apáthidán XI. 19-én (in Elyzabeth) tartották.

³²⁰ TelOkl I. 180. (1378. IX. 15.).

végleg áttették Apahidára,³²¹ és ott is maradt a 15. század végéig (1497).³²² A települést olykor a vármegye ítélszékeének helyszíneként említik az oklevelek.³²³ Kolozs vármegye egy 1398.,³²⁴ illetve 1416. évi oklevelében ugyan a Doboka vármegyei Bonchida szerepel a kiállítás helyeként, de ezek nyilvánvaló elírások a szokásos Apahida helyett.³²⁵ Kolozs vármegye ispánja, patai Dezső Antal a szolgabírák nélkül, családi birtokán, *Patán* bocsátott ki oklevelet (1460), Rápolti György pedig a kápolnai közgyűlésen (1467), de ezek nem a vármegyei ítélszéki kiadványai.³²⁶ 1499-ben Kolozs vármegye alispánjai és szolgabírái *Kolozsvárott* bocsátottak ki oklevelet egy előttük megtörtént birtokelidegenítés ügyében;³²⁷ és hogy ez nem csak elírás, mutatja, hogy egy, a következő évben a kolozsmonostori konvent előtt megtett bevallás szerint is itt működött a megye ítélszéke.³²⁸ 1510-ben Kolozs vármegye nemességének összessége itt bocsát ki oklevelet – amint az oklevélben szerepel: „bírói ítélszékek helyén.”³²⁹ 1512-től a vármegye már a Kolozsvárhoz közeli *Bácson* (a mai Kisbács), tartotta ítélszékeit, legalább 1530-ig,³³⁰ 1530–1533 között azonban a helyszín Kolozsvár,³³¹ utóbb pedig, 1539-től, *Szamosfalva*,³³² a 16. század végén és a 17. század elején újból *Kolozsvár*.³³³ Noha a Kolozs megyei ispánok olykor Léta vár várnagyai is voltak (1332, 1408, 1419), a sedria helyszínét ez nem befolyásolta.³³⁴ A Dobokához hasonlóan kelet–nyugat irányban hosszan elnyúló Kolozs vármegyében is a földrajzi középpontban kerültek el a szomszédos Kolozs, Kályán és Apahida

³²¹ TelOkl I. 201–202 (1381. IX. 11.).

³²² DL 27087 (1497. XI. 8., in Apahyda, f. IV. a. Martini ep.).

³²³ Pl. MTAKt, 1482. III. 13. (DF 244105.); DL 105520 (1484. IV. 7.).

³²⁴ 1398. X. 9-én Kolozs vm. oklevelében a kibocsátás helye Bonchida (WassLt 231. sz.), de ez csak elírás. A keltezési hely Kolozs vm. szokott sedriahelye, Apahida kellene hogy legyen, mert Kolozs vm. ispánja és szolgabírái ugyanazon a napon ott állítottak ki oklevelet (WassLt 230. sz.).

³²⁵ WassLt 328. sz. (1416. I. 29.). – Mint már említettük, egy 1422. évi, Apahidán kelt megyei oklevélben tévesen szerepel Doboka vm. neve, mert az voltaképpen Kolozs vm. kiadványa, az abban említett szolgabírák ugyanis Kolozs vm. szolgabírái (TelOkl I. 462, 1422. IX. 30.).

³²⁶ DL 28844 (1460. VIII. 7.); Arch. 1458–1526. II. 469. = DL 27031. (1[4]67. VI. 4.).

³²⁷ DF 252665. és 257841. (1499. II. 27.).

³²⁸ KmJkv II. 3160. sz. Az oklevél szerint a megye ítélszékeit (1500.) VIII. 19-én (f. IV. a. Stephani, szerdán) tartották.

³²⁹ DF 252688 (1510. I. 2.).

³³⁰ DF 257623 (1512. III. 3.); DF 255218 (1526. II. 7.); ENMLt, Törzsgyűjtemény, 1530. VII. 20. [CJ-F-00546-2-137] (f. IV. p. Margarethe virg.).

³³¹ KmJkv II. 4326. sz. (1530. X. 26., in civitate Koloswariensi, loco scilicet sedis nostre iudicarie, f. IV. a. Sim. et Jude); Suky cs lt, 1533. II. 12. [CJ-F-00423-1-188] = Petrichevich 368 (1950. sz.: in civitate Koloswar, loco scilicet sedis nostre iudicarie, f. IV. a. Valentini mart.).

³³² Suky cs lt, 1539. II. 5. (f. IV. p. Purif. Marie virg., in Zamosfalwa, loco scilicet sedis nostre iudicarie [CJ-F-00423-1-204]); Jósika cs hitb. lt, 1544. V. 21. (f. IV. vid. in profesto Ascens. dom., in Zamosfalwa, loco scilicet sedis nostre iudicarie) [CJ-F-00255-1-25].

³³³ Az ítélszéket továbbra is szerdánként tartották: Jósika cs hitb. lt, 1589. IV. 9. (f. IV. p. Quasimodo) [CJ-F-00320-1-1-121]; uo., 1589. V. 29. (f. IV. a. Corp. Chr.); Bánffy cs nemz. lt, 1597. V. 11. [CJ-F-00320-1-1-121] (f. IV. a. dom. Palmarum.: 1597. III. 16.); Toldalagi cs lt, 1603. II. 9. (f. IV. p. Purif. Marie), az itt említett korábbi ítélszéki időpontja: 1603. I. 12. (f. IV. p. Epiph. dom.). Az 1541 utáni adatok ismeretét Fejér Tamásnak köszönöm.

³³⁴ Rimai Miklós kolozsvári (!) ispán (1331), létai várnagy (1331–1341), Kolozs vm. ispánja (1332); Drági F[erenc?] Kolozs vm. ispánja és létai várnagy (1408); Drági Jakab Kolozs vm. ispánja (1417–1419), létai várnagy (1419), lásd Arch. 1301–1457. I. 249, 358.; II. 65, 205.

települések. Ezekről nem messze található a később helyszíneként egymást követő, ugyancsak szomszédos Kolozsvár, Bács és Szamosfalva.³³⁵ Ezek a települések is fontos útvonalak mentén feküdtek; Bács, Kolozsvár, Szamosfalva és Apahida például a vármegyén nyugat–kelet irányban végigvezető út mentén, a Kis-Szamos völgyében, Kályán valamivel keletebbre, ugyanezen út mentén, Kolozs pedig a Tordára tartó hadiút mentén.³³⁶ Kolozs város, majd mezőváros, Kolozsvár királyi város, Kályán nemesi birtok, Apahida és Bács pedig a kolozsmonostori bencés apátságé volt. Az ítélőszéket kéthetenként,³³⁷ általában szerdán (*feria quarta*) tartották,³³⁸ az ügyek tárgyalása egy-két napot vehetett igénybe.³³⁹

Kolozs megye kapcsán kell említést tennünk egy itteni helység, Tótháza áthelyezéséről a szomszédos Torda megyébe. Ilyen áthelyezésre a megyehatáron vagy annak közelében fekvő helységek esetében került sor, és az áthelyezéskor (amihez mindig királyi engedély kellett) arra hivatkoztak, hogy új megyéjük székhelyét könnyebben elérik, mint a régiét.³⁴⁰ 1526-ban Barcsai Pál magister erdélyi ítélőmester kérésére ennek Kolozs megyei birtokát, Tótházát, mivel a panasz szerint a megyei ítélőszéktől messze feküdt, II. Lajos király Torda megyébe helyezte át. Egyúttal megparancsolta Szapolyai János vajdának, az alvajdának, Kolozs megye ispánjának, alispánjának, szolgabíráinak, a rovóknak és az adószedőknek, hogy a birtokot Torda megyéhez számítsák.³⁴¹ Kolozs megye, mint fentebb láthattuk, ekkoriban Bácsban tartotta az ítélőszéket és ahhoz képest Torda megye ítélőszéke, Torda mezőváros, csak kevéssel esett közelebb hozzá. Itt azonban nem elsősorban a távolságról volt szó. Tótházától nem messze, de már Torda megyében feküdt Barcsai több más birtoka is (Mezőszengyel, Mezőszakál) és ezekből akart egyetlen birtoktestet kialakítani.³⁴² Emellett Barcsait 1525-ben a vajda Torda megye ispánjává is kinevezte, így birtoka a saját joghatósága alá került. Az áthelyezés azonban nem lehetett tartós.

³³⁵ Györffy III. 353 (Kolozs), 351 (Kályán), 342 (Apahida), 356–360 (Kolozsvár), 342 (Bács), 370–371 (Szamosfalva); Csánki V. 305–307 (Kolozs), 364–365 (Kályán), 327–328 (Apahida), 310–324 (Kolozsvár), 330 (Bács), 403 (Szamosfalva).

³³⁶ Kolozs vm. úthálózatára lásd Györffy III. 337–338; a Kolozsra tartó utak: Csánki V. 305.

³³⁷ Pl. WassLt 234. sz. (1398. XI. 6.); uo. 235. sz. (1398. XI. 20.).

³³⁸ Egy további példa, nem megyei oklevélből: f. IV. p. Georgi mart. (1501: DL 29364). – Kivételek: vasárnap kiállított oklevelek: CDTrans II. 198/1. sz. (1312. VI. 4.); uo. II. 223. sz. (1314. VII. 13.); szombaton keltezett idézés: TelOkl I. 126–127 (1363. IX. 23., in villa Kulus, II. d. f. VI. a. Mich. arch.); kedden tartott sedria: DF 257807 (1424. IV. 11., in Apathyda, f. III. p. dom. Iudica); csütörtökön kelt jelentés: WassLt 393. sz. (1429. III. 17., in Apathyda, f. V. p. Judica); kedden tartott ítélőszék: DF 257807 (1424. IV. 11., in Apathyda, f. III. p. dom. Iudica) stb.

³³⁹ 1466. I. 8-án elkezdett ítélőszék másnapján kelt oklevél: DF 255275. = Petrichevich 357 (1878. sz.). (1466. I. 9.).

³⁴⁰ Hajnik: Perjog 79; Tringli: Pest 149; Tringli: Megyék 513.

³⁴¹ Iktári Bethlen cs lt, 131. sz. (CJ-F-00329-1-131), régi jelzet: fasc. 327, nr. 1. (1526. VII. 17., f. III. p. Divis. ap.). Az ügy relátora Gerendi Miklós királyi titkár. – Erről az ügyről szót ejt Jakó Zsigmond az erdélyi vajdák kancelláriájáról írt tanulmányában, Barcsai birtokszerzése kapcsán (Jakó: Vajdai kancellária 72, 89. jegyz.). A tanulmányban azonban Tótháza helyett – nyilvánvaló elírásként – az amúgy is Torda megyében fekvő Keménytelke áthelyezése szerepel. Jakó ugyanerre az 1526. VII. 17-i oklevélre hivatkozik (ENMLt, Bánffy rok. lt, Fasc. 327. No. 1.), amely azonban ekkor még a Bánffy család rokonsági lt-ban volt.

³⁴² Jakó: Vajdai kancellária 72.

1590-ben, amikor Barcsai Pál unokája eladta birtokait, Tótházát már újból Kolozs megyeinek mondják.³⁴³

1. 6. Küküllő

Küküllő vármegye első oklevele 1331-ből marad fenn és *Csávás*on kelt.³⁴⁴ A következő adatunk 1407-ből való, ekkor a keltezésben már *Kápolna* szerepel.³⁴⁵ Az ispán ekkor a küküllővári (al)várnagyi tisztséget is viselte, de a sedria helyszíne mégsem a nem messze fekvő és az alvajdai honorhoz tartozó Küküllővár volt. Ez ugyanis a központi jellegét már a 14. század elején elvesztette.³⁴⁶ Az a tény, hogy a küküllői ispán a Küküllővári várnagy is, máskor sem befolyásolta az ítélőszék színhelyét.³⁴⁷ 1416-ban a Dicsőszentmártonhoz közeli, már a középkorban elnéptelenedett *Kornéltelkén*,³⁴⁸ majd ugyanabban az évben újból *Kápolnán* 1439-ig,³⁴⁹ utána megint *Kornéltelkén* (1448),³⁵⁰ később a Dicsőszentmártonhoz közeli *Szőkefalván* (1478),³⁵¹ 1479-ben pedig *Abosfalván* állít ki a vármegye oklevelét.³⁵² 1509-ben Szeben város a bolkáci (Küküllő vm.) jószágrésze ügyében a nemesek szőkefalvi ítélőszékére kellett hogy küldje megbízottait,³⁵³ 1513-ban és 1532-ben újból *Szőkefalván* bocsát ki oklevelet a vármegye.³⁵⁴ A 16. század második felében az ítélőszék helyszíne Dicsőszentmárton mezőváros.³⁵⁵ Abosfalva, Csávás, Kápolna, Kornéltelke és Szőkefalva egyaránt a vármegyét nyugat–kelet irányban átszelő Kis-Küküllő mentén, a folyó völgyében húzódó nagy út mentén fekszik,³⁵⁶ mindenik

³⁴³ ErdKirKv I/3. 1200. sz.

³⁴⁴ CDTrans II. 722. sz. Csávás alatt a mai Szászcávás értendő.

³⁴⁵ TelOkl I. 325.

³⁴⁶ Györffy III. 544, 556–557; Csánki V. 858.

³⁴⁷ 1361-ben Küküllő vm. ispánja egyben Újvár (Küküllő vm.) várnagya is, a szolgabírákkal együtt ebben az évben kiadott oklevele csak tartalmi átírásból ismert, és kelet hely nélküli (Arch. 1301–1457. I. 250, II. 452; 1361: CDTrans IV. 141. sz.). – 1439-ben is a küküllői ispán egyidejűleg Küküllővár várnagya, a szolgabírákkal együtt kibocsátott oklevele a kápolnai ítélőszéken kelt (DF 253594 = TTár 1889. 750–751.). – 1478-ban péterfalvi [Porkoláb] András [küküllővári] várnagy, a szolgabírákkal együtt kibocsátott oklevele a szőkefalvi megyei ítélőszéken kelt (DL 62907, 1478. IV. 25; vö. Ub VII. 208, 4298. sz.).

³⁴⁸ ZsOkl V. 2286. sz. (1416. IX. 9.). Küküllőpócsfalva, Erdőalja és Dicsőszentmárton között keresendő (1408: Ub III. 452–454; Csánki V. 885.).

³⁴⁹ ZsOkl V. 2342–2344. sz. (1416. X. 7.); uo. V. 2375. sz. (1416. X. 21.); DF 253594 (1439. XI. 11.).

³⁵⁰ TelOkl II. 35 ([1448.] III. 20.).

³⁵¹ DL 62907 (1478. IV. 25.).

³⁵² DL 45771. = Ub VII. 208, 4298. sz. (1479. III. 10., in sede nostra iudiciaria, in Abasffalwa). – 1499-ből az egyik küküllői szolgabíró és a tanúvallatással megbízott másik nemes *Bolkácson* kelt oklevele maradt fenn; az oklevél tehát nem megyei, és ekképpen nem is a sedrián kelt (DF 245292, 1499. XI. 24.).

³⁵³ Rechnungen Hermannstadt 532.

³⁵⁴ DF 261103 (1513. VII. 6.); Nagy Jenő gyűjt., 1532. X. 16. (f. IV. in Galli confessoris) [CV-F-00027-154(30)].

³⁵⁵ SzNLT, Urk. V/719 (1564. IV. 12., f. IV. p. Quasi modo és 1566. III. 27., f. IV. p. dom. Letare) [SB-F-00001-1-U5-719];

Jósika cs hitb. lt, 1572. VII. 9. (f. IV. p. Visit. Marie).

Radák cs lt, 1578. XII. 21. (f. III. p. Thome ap.); uo., 1588. I. 15. (f. II. p. Pauli heremite); uo., 1589. I. 14. (f. II. p. Pauli heremite); uo., 1592. IV. 5. (f. IV. p. Quasimodo).

³⁵⁶ A megye úthálózatára lásd Györffy II. 544.

kisnemesi birtok.³⁵⁷ Kápolna fontosságát az is mutatja, hogy több ízben is helyszíne volt az erdélyi tartománygyűlésnek (1437, 1438, 1449, 1454, 1459, 1467), mert ugyan megyei területen feküdt, de a szász és székely székek összeszögegelésénél.³⁵⁸ A megyeszékhely kiválasztásában tehát elsősorban a földrajzi helyzet, a könnyű megközelíthetőség játszott szerepet. Az oklevelek az ítélszék helyszínének gyakori változása ellenére mindig szerdán (*feria quarta*) keltek.³⁵⁹

1. 7. Torda

Torda vármegye ítélszékének színhelye a középkorban végig a vármegye – és Erdély – egyik legjelentősebb kiváltságolt települése, Torda város (*civitas*, 1453-tól *oppidum*)³⁶⁰ volt. Az első ismert megyei oklevél (1335) pénteken (*feria sexta*) kelt, ebben az ispán és a két szolgabíró által kiküldött megyei ember elvégzett vizsgálatot foglalta írásba a megye és feltüntették a kelethelyet is.³⁶¹ A megye ezutáni oklevelei csak említésként (1338)³⁶² vagy tartalmi említésként (1338)³⁶³ maradtak fenn, a kelethely megjelölése nélkül. A következő fennmaradt oklevél (1366) csütörtökön kelt (*feria quinta*), kelethely nem szerepel benne – minden bizonnyal nem is sedrián kelt – és a Dénes erdélyi vajda kérésére tartott vizsgálat eredményét foglalja magában.³⁶⁴ A megye következő ismert oklevele már hétfőn kelt (1383)³⁶⁵ és legkésőbb ekkortól a sedriát hétfőnként (*feria secunda*) tartották³⁶⁶ (két kivétellel). Torda vármegye sedriahelyének

³⁵⁷ Györffy III. 547 (Abosfalva); 550 (Csávás), 554–555 (Kápolna), 562 (Szökefalva); Csánki V. 866 (Abosfalva), 872 (Csávás), 882 (Kápolna; Alsókápolna 1393-ig a küküllővári uradalomhoz tartozó királyi birtok), 885 (Kornéltelke), 897–898 (Szökefalva).

³⁵⁸ Például 1437. IX. 16-án a nemesek, szászok és a székelyek a felkelt parasztok ellenében itt kötötték meg egyezségüket és nem a Déstől északra található Csicsókápolnán, amint a közvélekedés és a szakkutatás is gondolta (Hegyi–W. Kovács: Parasztfelkelés 21–22., a vonatkozó rész Hegyi G. munkája). A Kápolnán megtartott további tartománygyűlések felsorolása: uo. 24, 42. jegyzet (W. Kovács A.).

³⁵⁹ Kivétel: DL 62907 (1478. IV. 25., in Zekefalwa, in Marci ew.), a megye vizsgálati oklevele, ami szombaton kelt.

³⁶⁰ Torda város a középkorban „Erdélynek legállandóbb politikai központjává s hadászat, közigazgatás és igazságszolgáltatás tekintetében is egyik legfontosabb helyévé” vált (Csánki V. 686).

³⁶¹ Torda megye hatósága 1335. VIII. 18-án, pénteken (Thorde, f. VI. a. Steph. reg.) foglalja írásba vizsgálati jelentését (AOKl XIX. 516. sz.).

³⁶² CDTrans II. 987. sz.

³⁶³ [1338. XII. 7.?] Torda vármegye ispánja és szolgabírái bizonyítják, hogy [Gerend-i] Péter fia: Miklós comes visszaadta Gerusteleke birtokot [Urkund fia:] János fia: Jakabnak. Tartalmi említés az erdélyi káptalan 1338. XII. 9-i oklevelében, leleszi konvent hiteleshelyi lt, Acta anni, f. 12, an. 1379, nr. 39 (DF 219863). Keltezése azon alapszik, hogy az 1338. XI. 30-i alvajdai parancslevél még nem hivatkozik rá, így kiállítására minden bizonnyal Gerendi Miklós comes 1338. XII. 7-én tett bevallását követően került sor. Az adat ismeretét és a keltezés megállapítását Hegyi Gézának köszönöm.

³⁶⁴ CDTrans IV. 437. sz.

³⁶⁵ TelOkl I. 208.

³⁶⁶ Torda megye legutolsó általunk ismert oklevele az 1542 előtti korszakból: iktári Bethlen cs lt, 1536. XII. 4. (in Barbare virg., in oppido Thorda) [CJ-F-00329-1-188]. – Az ismert megyei oklevelek, amelyek nem 1383 után, de nem a szokásos hétfői sedria alkalmával foglaltak írásba: I. Torda vm. szolgabíráinak 1408. VII. 10-i, keddi (Torde, f. III. a. Margarethe virg.) bizonylata egy bírság kifizetésének elmulasztásáról (TelOkl I. 341, vö. Lakatos: Mezővárosi oklevelek 605). Meglehet, hogy az oklevél összefüggésbe hozható azzal, hogy (Tamási) János erdélyi vajda (Ozorai) Pipó temesi ispánnal együtt éppen VII. 10. előtt tartott közgyűlést az erdélyi nemesek

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

kiválasztásakor a földrajzi szempontokon túlmenően döntő lehetett, hogy a 14. században és a 15. század elején, 1412-ig az erdélyi vajdák által a nemesség számára rendszertelen időközönként összehívott közgyűléseket (*congregatio generalis*) is e település határában tartották,³⁶⁷ akárcsak a nemesség, a szászok és a székelyek részvételével ezután zajló (ugyancsak rendszertelen időközönként megtartott) tartománygyűléseit. Az erdélyi vármegyei ítélőszékek helyszínei közül a tordai bizonyult a legállandóbbnak. A fentebb említett vajdai *generalis congregatio*kon egyébként mind a hét erdélyi vármegye szolgabírái is részt vettek, és egy ilyen közgyűlésen, 1348-ban kelt a jelenleg ismert egyetlen olyan oklevél, amelyet a hét erdélyi vármegye szolgabírái közösen állítottak ki).³⁶⁸ A kis számban fennmaradt Torda megyei oklevelek nem szolgálnak példát olyan esetre, hogy a sedriát és a tordai vajdai közgyűlést ugyanazon a napon tartották volna.³⁶⁹

Bírói ügyben oklevelet csak a sedria napján és helyén lehetett kiállítani³⁷⁰ (ítéletet hozni azon kívül tilos volt)³⁷¹ és a fentebbi kivételek is ezt igazolják. A törvényszék napjához azonban még akkor is ragaszkodtak, ha az oklevél nem a sedrián kelt.³⁷²

Közismert, hogy az Árpád-kori ispáni székhelyek a 14. század elejére elvesztették központi szerepüket, és a vármegyei ítélőszékek – a Hunyad megyei Déva kivételével³⁷³ – általában nem ott üléseztek már.³⁷⁴ Hunyad vármegye kivételével a vajdai *honor*hoz tartozó várak sem vonzották a sedriákat, még akkor sem, amikor várnagyuk egyben megyésispán is volt. Erdélyben, akárcsak Magyarország más területein, kismemesi falvakban vagy mezővárosokban tartották a vármegyei ítélőszékeket. Belső-Szolnok, Doboka, Hunyad, Kolozs és Küküllő vármegyék esetében a székhely kiválasztásában elsősorban a földrajzi elhelyezkedés, a könnyű megközelíthetőség számított;³⁷⁵ Fehér és Torda vármegyékben pedig emellett egy-egy bírói fórum, az alvajdai, illetve a vajdai ítélőszék megléte bizonyult döntőnek. Erdély nyugati és keleti határai között hosszan elnyúló három megyéjében – Doboka, Kolozs és Torda – sem jött létre két egyidejűleg működő ítélőszék, bár a terület valamiféle informális felosztása mégiscsak létezett.

számára (ZsOkl II/1. 6213. sz.; az oklevélben: in nuperima congregatione). – 2. Torda vm. 1436. IX. 8-i, szombati (III. d. f. V. a. Nat. Mar. virg., keltezési hely nélkül) jelentése Lépes Loránd erdélyi alvajdához (DF 275261. = TTár 1897. 349.).

³⁶⁷ Janits: Erdélyi vajdák 38; Kordé: Az 1412. évi Congregatio 54–61.

³⁶⁸ CDTrans III. 458. sz. (1348. V. 10., DL 30647.).

³⁶⁹ Lásd fentebb a két oklevelet, amit nem a hétfői sedrián állítottak ki.

³⁷⁰ Tringli: Pest 165.

³⁷¹ Hajnik: Perjog 78 (1447. évi 20. tc., Decreta 1301–1457. 365).

³⁷² Tringli: Pest 164.

³⁷³ Lásd fentebb.

³⁷⁴ Tringli: Megyék 505.

³⁷⁵ Vö. Holub: Zala 210–211.

• 1. A sedria helye •

Vármegye	Az ítélszék		
	helyszíne	működésének ideje	napja
Belső-Szolnok	Dés	1368–1468	szerda
	Vízszentgyörgy	1470–1509	szerda
	Németi	1539	csütörtök
	Dés	1540 e.	csütörtök
Doboka	Bonchida (és a környező települések)	1334–1544	kedd
Fehér	Szentimre	1339–1455	egyházi ünnepek nyolcada
	Lapád	1478	
	Szentkirály	1478–1479	
	Enyed	1483–1525	
Hunyad	Déva	1333–1371	szerda (1333–1390)
	Barcsa	1382–1516, 1524	kedd (1395–1536)
	Bácsi	1520–1523, 1528, 1536, 1547	
	Pestes	1531	
Kolozs	Kolozs	1312–1355	szerda
	Kályán	1358	
	Kolozs	1359, 1378	
	Apahida	1376, 1381–1497	
	Kolozsvár	1499–1510, 1530–1533	
	Bács	1512–1526	
Küküllő	Szamosfalva	1539–1544	szerda
	Csávás	1331	
	Kápolna	1407	
	Kornéltelke	1416, 1448	
	Kápolna	1416–1439	
	Abosfalva	1479	
	Szőkefalva	1478, 1509–1532	
Torda	Dicsőszentmárton	1564–.	hétfő
	Torda	1383–1536	

Az erdélyi megyék ítélszékeinek fontosabb helyszínei 1541-ig

2. Voltak-e az erdélyi megyékben járások?

Az erdélyi megyék középkori archontológiájának összeállítása alkalmat teremtett a szolgabírák területi megoszlásának vizsgálatára is.³⁷⁶ Tagányi Doboka megyéről írva tényként kezelte a járások meglétét. Valóban léteztek-e járások a középkori Erdély megyéiben? Ha igen, volt-e szerepük a szolgabírák választásában? Az alábbiakban ezekre a kérdésekre keressük a válaszokat.

Erdélyben, akárcsak Magyarország más részein – a szolgabírák mindig abban a vármegyében birtokosok (vagy abban a vármegyében *is*) ahol ezt a tisztséget viselik.³⁷⁷ Ez olyan kivételes esetekben is feltételezhető, amikor az egyes személyekre vonatkozó aprólékos adatgyűjtés ellenére sincs erről közvetlen adatunk. Az alábbiakban ezekről a kivételekről lesz szó, ugyanis legtöbb szolgabíráról a lakóhelyére vagy birtokára utaló neve kétséget kizáróan elárulja, hogy melyik vármegyéből való. A szolgabírák területi hovatartozásának minél pontosabb tisztázására a járások szerinti megválasztás tételének (felül)vizsgálata miatt volt szükség. Egyazon vármegyében levő azonos nevű települések szétválasztása és valamely szolgabírói családhoz való rendelése – a jelenleg rendelkezésre álló adatok mellett – nem tekinthető minden esetben véglegesnek.

Hesdái Imrének (Kolozs vm., 1465–1468) nemcsak neve mutatja, hogy a Doboka vármegyei Hesdát birtokosa, hanem erről konkrét adattal is rendelkezünk.³⁷⁸ Ő azonban, valószínűleg a Kolozs vármegyében is birtokos Frátai Hesdái család tagja,³⁷⁹ így itt is szolgabíróvá választhatták. Fűrmenyesi Mihályról (Doboka vm., 1379–1380) tudjuk, hogy a közép-szolnoki Fűrmenyes birtokosa³⁸⁰ – róla csak feltételezhetjük, hogy birtokai voltak Dobokában is. Ugyanígy Tamás fia: Miklós (Kolozs vm., 1358–1359) talán Kolozs vármegyében volt birtokos, de egyelőre csak egy olyan *Járai* Tamás fia Miklósról tudunk, akit 1356-ban egy Doboka vármegyei egyezség kapcsán említene,³⁸¹ ám nevéből ítélve Torda vármegyei birtokos. Girolti Miklós (Doboka vm., 1495, 1505) Belső-Szolnok megyei család tagja, és családjának másik öt tagja valóban ez utóbbi vármegyében volt hosszabb-rövidebb ideig szolgabíró,³⁸² viszont őről tudjuk, hogy a Doboka vármegyei Alsótőkön is birtokolt,³⁸³ és „előnévként” használta is a „Tőki”

³⁷⁶ E fejezet nyomtatásban megjelent: W. Kovács: Szolgabírák és járások.

³⁷⁷ Ugyanez figyelhető meg Magyarország más vármegyéiben is, így például Szabolcs vagy Tolna vármegyében is, lásd C. Tóth: Szabolcs 65; Szakály: Tolna 418.

³⁷⁸ KmJkv I. 1646. sz. ([1461]. XI. 27.).

³⁷⁹ Csánki V. 501; Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka IV. 21.

³⁸⁰ CDTrans III. 1013. sz. (1358. V. 8.); Csánki I. 555.

³⁸¹ CDTrans III. 830. sz. (1356. IV. 6. és VI. 5. között).

³⁸² Belső-Szolnokban szolgabírák: Girolti Antal (1434–1435), Illés (1468), Márton (1487), Miklós (1474), „Veres (Rufus)” Miklós (1407).

³⁸³ 1500-as adat szerint tőki Girolti Miklós (KmJkv II. 3140., 3144. sz.); Alsótőkön jobbágytelkeket vásárolt (1505: KmJkv II. 3378. sz.).

2. Voltak-e az erdélyi megyékben járások?

nevet. A Macskási család három tagja Doboka vármegyében volt szolgabíró, egy pedig Kolozs vármegyében. Ez azzal magyarázható, hogy a Doboka és Kolozs vármegyék határán fekvő, több, eltérő előtaggal megkülönböztetett Macskás nevű faluban birtokoltak. Doboka vármegyei szolgabírák voltak a Macskásiak közül Damján (1513–1516), Darabos Mihály (1378) és Márton fia: János (1390), mert jószágrészeik, Szentkeresztmacskás és Diósmacskás ebbe a vármegyébe estek.³⁸⁴ Macskási Péter viszont kolozsi szolgabíró (1410, 1422–1424, 1425, 1429) volt, mert az ő jószágrésze ebben a vármegyében feküdt.³⁸⁵ Szucsáki Ravasz Lukács, noha Kolozs vármegyei család tagja,³⁸⁶ belső-szolnoki szolgabíró volt 1470-ben. Feleségének a Belső-Szolnok vármegyei Péterházán volt jószágrésze³⁸⁷ és meglehet, hogy Lukács csak hitvese után számított e vármegyében birtokosnak. A Sztrigyi család tagjai Doboka és Kolozs vármegyékben is viseltek szolgabírói tisztséget, ami azzal magyarázható, hogy a család e két vármegyében egyaránt birtokos volt. Sztrigyi György (Doboka vm., 1443–1446), aki valószínűleg a Gyekei (Kolozs vm.) előnevet viselő Sztrigyi Györggyel azonos,³⁸⁸ 1444-ben fogott bíró Dobokában,³⁸⁹ fia pedig Kolozs és Doboka vármegyében egyaránt birtokos.³⁹⁰ Sztrigyi István, aki Kolozs vármegye szolgabírája 1449–1450 között, a Novaji (Kolozs vm.) előnevet viselte.³⁹¹ E család egyik tagja, László (Doboka vm., 1465–1470), a Mányiki (Doboka vm.)³⁹² névvel fordul elő. Más családtagok, akik hasonlóképpen Dobokában voltak szolgabírák (László, 1530; Miklós, 1466), ugyancsak az e vármegyében fekvő Mányikon voltak birtokosok.³⁹³ Komjátszegi Miklós (Kolozs vm., 1429), Torda vármegyei nemes, de a Kolozs megyei Oláhfrátán is birtoka volt.³⁹⁴ Tötöri László (Belső-Szolnok vm., 1370) birtokainak fekvését nem ismerjük; a család névadó birtoka, Tötör, Doboka vármegye Belső-Szolnok felőli határán feküdt. Meglehet, olykor Belső-Szolnokba számították, vagy Tötöri Lászlónak voltak itt előttünk ismeretlen birtokai. Iklódi Máté neve alapján dobokai nemes, 1519-ben viszont belső-szolnoki szolgabíró (1519).

³⁸⁴ Szentkeresztmacskás: KmJkv II. 4189. sz. (1527. V. 17.); Diósmacskás: CDTrans III. 952. sz. (1357. IX. 19.); uo. III. 977. sz. (1358. II. 2.); uo. III. 1007. sz. (1358. IV. 8.); Csánki V. 377; Györffy II. 78–79.

³⁸⁵ ZsOkl VI. 20. sz. (1417. I. 8.).

³⁸⁶ Csánki V. 573–574.

³⁸⁷ Felesége: Péterházi/Gyékényesi Balázs leánya: Ágota (1458: KmJkv I. 1283. sz.; 1487: uo. II. 2647. sz.); Szucsáki Ravasz Lukács még Kidén (Doboka vm.) is birtokos volt (1461: uo. I. 1585. sz.).

³⁸⁸ KmJkv I. 100. sz. (1438. VIII. 2. k.).

³⁸⁹ Uo. I. 536. sz. (1444. XI. 25. u.).

³⁹⁰ Sztrigyi György fia: Imre Gyeke (Kolozs vm.) és Áronsztentmiklós (Doboka vm.) elfoglalása ellen tiltakozott (1449, 1461: uo. I. 695., 1577. sz.).

³⁹¹ DF 255299 (1449. XI. 12.).

³⁹² WassLt 461. sz. (1465. VI. 26.).

³⁹³ Sztrigyi László (Doboka vm. szolgabírája, 1530) Füzükúton (Kolozs vm.; KmJkv II. 4653. sz.) és Mányikon (Doboka vm.) birtokos, ez utóbbi helyen kúriája volt (1535, 1538: uo. II. 4523., 4652. sz.).

³⁹⁴ ZsOkl II/1. 1593. sz. (1402. IV. 23.). A Komjátszegiekre lásd Csánki V. 527, 790. – Tötöri László unokatestvére, Miklós fia: Mihály fia István ekkoriban, 1370-ben, osztály révén szerez jószágrészt a Belső-Szolnok vármegyei Girolton (CDTrans IV. 856. sz.). A Tötöriek családfáját lásd Diaconescu: Structura nobilimii 488.

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

Iklód – a feni esethez hasonlóan – Doboka megye Belső-Szolnok felőli határához közel feküdt, és olykor ez utóbbihoz számították.³⁹⁵

A szolgabírák hivatalviselését más (általában szomszédos) megyében viszont nem az magyarázza, hogy birtokuk közel volt a megyehatárhoz, és ezeket a településeket olykor a szomszédos megyéhez számították (annak ellenére sem, hogy ez utóbbi jelenség egyáltalán nem tűnik ritkának). Sokkal inkább az a magyarázata, hogy ezeknek a szolgabírákat is adó kisbirtokos családoknak legtöbbször két, vagy olykor három szomszédos megyében is voltak szétszórótt jószágrészei. Kisebb birtokok, feleségek birtokai, vagy talán már birtokigények is elegendők lehettek, hogy egy-egy nemes a szomszédos megye nemesi társadalmának tagjává váljon.³⁹⁶

Nagyvátyi György (Fehér vm. szolgabírája, 1536) esetében a fenti megoldás nem alkalmazható, de csak azért, mert sem a családról, sem a birtokairól nem tudunk egyelőre semmit. Neve alapján Erdélyen kívüli, Baranya megyei, aki valamilyen oknál fogva – talán a török előrenyomulása miatt – vetődött Erdélybe.

Néhány esetben ugyanazok a személyek két vármegyének is szolgabírái. Frátai Gál fia: Péter először Doboka (1384, [1384–1392?]), majd Márkházi Gál fia: Péter néven Kolozs vármegyében (1398, 1403–1407) volt szolgabíró, mert mindkét vármegyében (Frátán és Márkházán is)³⁹⁷ birtokos volt. Szilkeréki András (1452) belső-szolnoki, majd dobokai szolgabíró (1487), bár a két hivatalviselés közötti távolság inkább azt valószínűsíti, hogy csak névazonossággal van dolgunk. Szőkefalvi Kis Illés Fehér (1499),³⁹⁸ majd Küküllő vármegye szolgabírája (1499, 1513, 1532) is (ha az adatok egyazon személyre vonatkoztathatók). Neve alapján csak szőkefalvi birtoklásáról tudunk, de Fehér vármegyében is lehettek – egyelőre ismeretlen – birtokai.

Külön problémát okoz annak eldöntése, hogy (azon kívül, hogy a szolgabíró abban a megyében birtokos, ahol a hivatalt viseli) vajon játszott-e szerepet a földrajzi elv a szolgabírák kiválasztásában. A vármegyék ugyanis már a középkorban kisebb igazgatási területekre, járásokra (Erdélyben újkori nevükön: kerületekre) voltak felosztva. Ezeket C. Tóth Norbert terjedelmes tanulmányban mutatta be. Eszerint a Zsigmond-korban a királyi egyenes adókat járásonként szedték be (ezeket az egységeket először az 1427-ből fennmaradt kamarahaszna-összeírások említik),³⁹⁹ a járásokon belül pedig a településeket – későbbi példák szerint is⁴⁰⁰ – meghatározott rend szerint ejtették útba az adószedők. A korábbi történeti irodalom, bár csak

³⁹⁵ Pl. 1493-ban (KmJkv II. 2843. sz.).

³⁹⁶ Kádas: A megye emberei 249.

³⁹⁷ Frátai: WassLt 193., 216, 235. sz.; ZsOkl I. 1619. sz.; Botházán birtokos: ZsOkl II/2. 1593. sz.

³⁹⁸ 1499. X. 31. (DF 245290.).

³⁹⁹ C. Tóth: Járások 392. Ennek bizonyítéka egy 1427-ből fennmaradt és öt északmagyarországi vármegye – Abaúj, Gömör, Sáros, Torna és Ung – birtokosainak adózó portáit felsoroló jegyzék; közlése: Engel: Kamarahaszna-összeírások.

⁴⁰⁰ C. Tóth: Járások 392. Vö. Solymosi: Veszprém 128.

2. Voltak-e az erdélyi megyékben járások?

érintőlegesen foglalkozott a kérdéssel, a járások kialakulását III. András királynak a szolgabírákkal kapcsolatos törvénycikkéhez kötötte (1291. évi 5. és 16. tc.); Gábor Gyula azonban a vármegye 14. századi működéséről írt munkájában úgy vélte, hogy a járásokra történő felosztásra csak a 15. század elején, a dicális összeírások kapcsán került sor.⁴⁰¹ 1464-ből ismeretes egy olyan oklevél, amelyben az akkor hivatalban levő pozsonyi alispán utasítja a vármegye három szolgabíráját, hogy a mátyusföldi járás nemessége számára tartsanak a szokott helyen közgyűlést, s ott válasszák meg a megye negyedik szolgabíráját.⁴⁰² Eszerint tehát a vármegye járásainak nemessége választotta a maga soraiból az egyes szolgabírákat, de a jelek szerint ennek a választás után már nem volt jelentősége, legalábbis az eddig ilyen szempontból vizsgált megyék esetében (Pest).⁴⁰³

Maguknak az erdélyi járásoknak nemhogy a középkori földrajzi kiterjedéséről, de létezésükről sem tudunk semmit. Mai ismereteink szerint Erdélyben – vármegyei területen – két-fajta adónemet szedtek: az udvarnoki pénzt és a hadiadót, és mindkettő szedéséről csak 15. századtól kezdődően vannak adataink.⁴⁰⁴ A kamarahaszna (valamint az élelemadó) fizetése és a kényszerű katonáskodás alól I. Lajos 1366-ban mentette fel az erdélyi nemeseket (ennek fejében támogatniuk kellett a vajdát és az alvajdát a király ellenségeivel és a hűtlen lázadókkal szemben).⁴⁰⁵ Ezért aztán egyetlen olyan középkori adóösszeírás sem maradt fenn, amely Erdély vármegyéire vonatkozna és ezek járásairól tájékoztatna;⁴⁰⁶ adószedést végző szolgabíró nevével jelölt járást Erdélyben nem ismerünk. A szakirodalomban általános vélekedés szerint egy-egy vármegyében a járások száma megegyezett a szolgabírák számával.⁴⁰⁷ Eszerint Erdélyben vármegyénként két-két járassal számolhatunk.⁴⁰⁸ Az erdélyi vármegyei oklevelekben a járásokat egyetlenegyszer sem említik. Meglétük a 17. század legelején már adatolható, az 1603-as országgyűlés az erdélyi vármegyék *két processusra* való korábbi felosztását említi.⁴⁰⁹ Hivatalos

⁴⁰¹ C. Tóth: Járások 399; Gábor: A megyei intézmény 43–44.

⁴⁰² C. Tóth: Járások 401.

⁴⁰³ Más megyéknél azonban, például Pest vagy Pilis esetében a szolgabírák kiválasztásában a járásoknak semmilyen szerepük nem volt. „A szolgabírók nevei alapján semmiféle következtetést nem lehet levonni a arra nézve, hogy valamilyen területi rendező elv lett volna kiválasztásuknál” [...] „A szolgabírák kiválasztásánál nem az volt a lényeges, hogy [a] megye minden szeglete képviselve legyen, hanem az, hogy a fontos nemes családok lehetőség szerint egy-egy taggal képviseljék magukat” (Tringli: Pest 186, 187.).

⁴⁰⁴ Ezekről lásd A megyék részvétele az adószedésben c. fejezetet.

⁴⁰⁵ CDTrans IV. 492. sz.

⁴⁰⁶ Az ismert Mohács előtti adóösszeírások felsorolása: C. Tóth: Járások 402–403.

⁴⁰⁷ C. Tóth: Járások 397; Kristó: Tájszemlélet 198.

⁴⁰⁸ Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka I. 280. E monográfia bevezetőjeként jelent meg A vármegyei intézmény története (1301–1886) c. fejezet, amelynek középkori részét (A vármegye a vajdaság alatt, 1301–1556 /p. 257–330/) Tagányi Károly, a fejedelemségkori részt pedig (A független fejedelemség kora 1556–1691 /p. 330–469/) Pokoly József írta meg.

⁴⁰⁹ Dáné: Tisztségviselői kar 1113 (az itt idézett forrás: EOE V. 217). – Az újkorban a forrásokban *processus* vagy *circulus* megnevezéssel találkozunk, akár magyar nyelvű szövegek környezetben is: SzT I. 1202 (circulus); X. 962 (processus).

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

helységnévtárak⁴¹⁰ és az 1750. évi országos összeírás⁴¹¹ mellett – jobb és korábbi forrás híján – haszonnal forgathatjuk Bél Mátyás (1684–1749) Magyarország-leírásának (*Notitia Hungariae novae historico-geographicae*) erdélyi megfelelőjét, Benkő József (1740–1814) államismereti munkáját, az 1789-ben elkészült *Transsilvania specialist*. Ez utóbbi a vármegyéenkénti két *kerület* (*circulus*), illetve az ezeket még kisebb igazgatási egységekre osztó, általában több *járás* (*processus*) és a hozzájuk tartozó települések felsorolását is tartalmazza.⁴¹² Ezek közül a Benkőnél kerületnek nevezett egységek tekinthetők a középkori járások utódainak⁴¹³ – már ha léteztek ilyenek. A hét erdélyi vármegye kerületeinek Benkő-féle leírása – Hunyad vármegyétől eltekintve – mindenben pontosan egyezik Lipszky János (1766–1809) 1806-ban nyomtatásban is megjelent közismert térképének kerületbeosztásával.⁴¹⁴ Ismerve az erdélyi településhálózat viszonylagos folyamatosságát, továbbá a bíraskodási-közigazgatási határok szívósságát, a fenti források alkalmasnak mutatkoztak annak vizsgálatára, hogy a vármegyéenkénti két-két szolgabíró választása járásonként történhetett-e. A kérdés két erdélyi vármegye, Belső-Szolnok és Doboka esetében merült fel eddig a történeti szakirodalomban: annak idején Tagányi Károly e két vármegye szolgabíróinak területi megoszlása alapján már valószínűsítette a járások meglétét a középkorban.⁴¹⁵

A járáshatárok kialakulásában fontos szerepük lehetett a földrajzi adottságoknak;⁴¹⁶ ez különösen látványosan érvényesült Doboka, Kolozs és Torda vármegyék esetében, tehát Erdély északi felében. Dél-Erdélyben (Küküllő, Hunyad, Fehér vármegyék) ez nem így alakult,

⁴¹⁰ A helységeket vármegyéenként felsorolja, de a kerületekre bontást már nem tartalmazza: Elenchus civitates, oppida et pagos in m[agno] principatu Transylvaniae existentes, distincta serie iuxta comitatus, districtus, et sedes exhibens. [1775?]. Elenchus nomina civitatum, oppidorum et pagorum in m[agno] princ[ipatu] Transylvaniae existentium ordine alphabetico, distinctaque serie, juxta comitatuum processus, districtus, et sedes exhibens. Cibinii 1824.

⁴¹¹ Gyémánt–Câmpeanu–Dörner–Mureșan: Conscriptia din 1750. I/1–2.

⁴¹² A munka jegyzetelt kiadása, magyar fordításban: Benkő: Transsilvania. A munka latin nyelvű kézírata: Kolozsvári Egyetemi Könyvtár, Kézirattár, Ms. 217.

⁴¹³ A két egységnek eredetével kapcsolatosan és egymáshoz való viszonyát illetően Pokoly József nyilvánított véleményt: „Minden járás idővel körökre oszlott fel, melynek keletkezése a XVI. század közepére tehető, s bár biztos időpontot megállapítanunk nem sikerül, annyi látható, hogy nem országos törvény intézkedése, hanem autonom körben, maguknak a vármegyéknek elhatározása folytán keletkeztek. Körülbelül a segédszolgabírói állás rendszeresítésével esik össze keletkezésük, minthogy minden kör egy-egy segédszolgabírónak volt a járása. A segédszolgabírák még 1540-ben nem vármegyei tisztek, hanem alkalmilag felvett kiségitők a vidéki küldetésekben [MOE II. 162]. Ellenben a század végén már mint rendes hivatalnokok fordulnak elő. A segédszolgabíró és köre annyira össze voltak forrva, hogy még a XVIII. század elején is nem helynévvel, hanem szolgabírája után jelölték a kört, mint X vagy X »járását«. Idővel ezen körök valamely helyi jelzővel jelölve járásoknak nevezettek s a régi két járás (*processus*) pedig kerület (*circulus*) nevet nyer. Ezen köröknek a száma a járások nagyságától s a helységek hozzáférhetőségétől függött, azért vármegyéenként és járásonként különböző volt. Így p. o. Belső-Szolnok felső járásában 6, alsó járásában 4, együtt 10, Dobokavármegye felső járásában 4, az alsóban szintén annyi, együtt 8, Küküllővármegyében a felső s alsó járásban 3–3 s így összesen 6 kör, tehát ugyanannyi segédszolgabíró is volt” (Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka I. 353).

⁴¹⁴ Az erdélyi rész térképszelvényei reprintként is megjelentek: Lipszky: Mappa Transylvaniae. – Hunyad vármegye kerülethatárai Lipszky térképén – más erdélyi vármegyékkel ellentétben – meglehetősen bizonytalanul követhetőek, és Benkő leírásával sem egyeznek.

⁴¹⁵ Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka I. 280.

⁴¹⁶ C. Tóth: Járások 408.

2. Voltak-e az erdélyi megyékben járások?

legalábbis a 18. századi kerülethatárok nem ezt mutatják. A sedriahelyek egy része Magyarországon több vármegyéjében a járások (feltételezett) középkori határán állapodott meg,⁴¹⁷ a kérdés vizsgálatában ezt a szempontot is érdemesnek tűnt figyelembe venni, bár sajnos nem elegendő a kerülethatárok legalább hozzávetőleges meghatározásához.

Az újkori beosztás szerint *Belső-Szolnok* vármegyében a Nagy-Szamostól, illetve az egyesült Szamostól északra található rész alkotta a vármegye felső kerületét (e két folyó tehát nagyjából Kelet-Nyugat irányban osztotta fel a vármegyét); ettől délre feküdt az alsó kerület.⁴¹⁸ Utóbbit a délről északra folyó és Dés mellett a Nagy-Szamosmal egyesülő Kis-Szamos osztotta két, nagyjából egyenlő részre (megjegyzendő, hogy a vármegyei ítélszék helyszínei épp ennek mentén feküdtek: Dés, Vízszentgyörgy, Némethi).⁴¹⁹ Az újkori felső kerületből egyetlen szolgabíró adó családot sem ismerünk (e terület nagy részét a csicsói uradalom foglalta el). A szolgabírák elsöprő többsége – amint a helységnévből képzett nevük, illetve ismert birtokaik mutatják – az alsó kerületnek nyugati, tehát a Kis-Szamostól balra fekvő részéből származott, néhány, egymáshoz egyébként általában igen közel fekvő kismemesi faluból (az itteni, szolgabírákat adó családok: Almádi, Deáki, Dengelegi, Girolti, [Iklód]szentiványi Keresztesi, Kodori, Szilkeréki Móríci, Némethi, [víz]szentgyörgyi Porkoláb, Szilkeréki, [Víz]szentgyörgyi). Az alsó kerület keleti, tehát a Kis-Szamos jobb oldaláról származott a szolgabírák kisebb csoportja (Szilágytői, Mikeházi); az alsó kerület keleti felében a bálványosi uradalom feküdt. A kisbirtokos nemesi falvak többsége a Kis-Szamos keleti eső keskeny sávban terült el, ezen kívül pedig a vármegye többi részét nagyterjedésű uradalmak foglalták el (a már említett csicsói és bálványosi uradalmak mellett a bethleni és szécsárdi).⁴²⁰ Ha a szolgabírópárokat vesszük szemügyre, azt találjuk, hogy általában ezek sem az alsó kerületet kettéosztó Kis-Szamos jobb, illetve bal, tehát két különböző oldaláról valók (a felső kerületből – mint már említettük – egyetlen szolgabíró sem származott).⁴²¹ Ezek után tehát kijelenthetjük, hogy *Belső-Szolnok*

⁴¹⁷ Uo. 463–470.

⁴¹⁸ Benkő: Transsilvania I. 437–438 (felső kerület), 430–431 (alsó kerület). – Tagányi szerint „Belső-Szolnok és Doboka vármegyékben, amelyek épen egymás felett, illetőleg alatt voltak, a vármegye két járásának természetes határvonala a Szamos folyó volt. A Szamos bal partján feküdt a felső és jobboldalán az alsó járás” (Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka I. 280).

⁴¹⁹ A sedriaszékhelyekre lásd Csukovits: Sedriahelyek 363–386 és A sedria helye c. fejezetet.

⁴²⁰ Engel: Térkép. A jó forrásadottságokkal rendelkező Belső-Szolnok vármegye váruradalmainak több összeírása nyomtatásban is megjelent, pl. Csicsó vár tartozékainak és jövedelmének összeírása 1553-ból (Makkai: Szolnok-Doboka 41–50). Ezek az összeírások azonban, minthogy nem terjednek ki az egész vármegyére, nem is tartalmazzák a kerületek szerinti felosztást. Megemlítek viszont a kerületeknél kisebb, a váruradalmon belüli egységeket, melyek némelyike már Belső-Szolnok vármegye területén kívüli (pl. Szamosújvár tartozékainak 1603-as összeírásában „Laposcher Gebiet”, „Retegker Gebiet”, „Kentelke Gebiet”, „Varaliar Gebiet”, „Mickolaer Gebiet”, „Nemethi Gebiet”, „Kaplaner Gebiet” (Makkai: Szolnok-Doboka 92, 96, 99, 100, 102, 104, 107).

⁴²¹ A Kis-Szamos által kettéosztott alsó kerület két különböző (keleti és nyugati) részéből származó, egyidejűleg is hivatalos szolgabírák: Szilágytői Lesták és Szilkeréki János (1397–1398, 1400), Mikeházi Antal és Dengelegi István (1399), Szilágytői Miklós és Girolti Veres Miklós (1407), Girolti Antal és Szilágytői János (1434–1435), Girolti Márton és Mikeházi Bálint (1487), illetve Némethi Tamás és Mikeházi Imre (1509). – Tagányi

vármegyében a kerületbeosztásnak semmiféle szerepe nem volt a szolgabírák megválasztásában. Indoknak itt rögtön felhozható, hogy a kismemesi falvak a vármegye viszonylag kis szögletét foglalták el (a középkori Magyarországon máshol is ilyen falvakból verbuválódtak a szolgabírák).

A fentebb vázolt helyzettől jelentősen eltért a *Doboka* vármegyei szolgabírák megválasztásának módja. Ezt a K-Ny irányban hosszan elnyúló vármegyét is, akárcsak Belső-Szolnok alsó kerületét, a D-ről É-nak tartó Kis-Szamos osztotta földrajzi középpontjában két szinte egyenlő nagyságú részre. Az újkorban az ettől a természetes választóvonalától keletre fekvő rész volt a felső, attól nyugatra pedig az alsó kerület⁴²² (a vármegyei ítélőszék színhelyei: Bonchida, Jenő, Lóna, Válaszút és Szék mind e határvonal mentén feküdtek). Ami Belső-Szolnokban kivétel, az itt szabály: az egyidejűleg hivatalban levő szolgabírák – néhány kivételtől eltekintve – a vármegye két (különböző) kerületéből valók. A felső, illetve egyidejűleg az alsó kerületből történő szolgabíró-választás szabályát tulajdonképpen csak igen rövid ideig nem tartották be (1305–1331 között, 1334-ben, 1350-ben, 1364-ben, 1379-ben és 1380-ban, 1453–1470 között, összesen 12 szolgabírópár esetében, de ide soroltuk azt a hat esetet, amikor nem ismerjük legalább az egyik szolgabíró birtokát).⁴²³ Ezeken kívül 1332-től 1545-ig 52 szolgabíró-pár esetében kimutatható, hogy egyikük a későbbi alsó, míg másik a felső kerületből származott. Nehezen hihető az, hogy kétszáz éven keresztül csak a véletlen alakította volna ekképpen a dolgokat. A jelenség mögött érdemes lenne valamilyen gyakorlati megfontolást is találni. Ha a vizsgálókat, idézéseket, egyéb kiszállásokat a megye egyik (feltételezett) kerületében az a szolgabíró végezte, amelyiknek ugyanott volt birtoka, érthető lenne egy ilyenfajta munkamegosztás. És valóban, a legtöbbször – 38 esetben – „a területleg illetékes” szolgabíró végezte a feladatokat,⁴²⁴

(Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka I. 280.) ugyanebbe a csoportba sorolja a Dengelegi István és Némái Mihály (1392), illetve Kodori András és Szentgyörgyi Porkoláb Sandrinus (1476) párost, azonban a felsoroltaknak mind a Szamos bal partján voltak birtokaik. A kiszállások kis számából aligha következtethetünk a hatáskörök területi felosztására azokban az esetekben, amikor a hivatalban levő két szolgabíró a Kis-Szamos két különböző oldalán birtokos. Két ilyen esetet ismerünk: Szilágytői Miklós névadó birtoka a Kis-Szamostól nyugatra feküdt és ugyanazon az oldalon, Somkeréken tartott vizsgálatot (1407: TelOkl I. 317–318), Mikeházi Imre pedig a folyó jobb oldalán birtokos, és ugyanazon az oldalon, Árpástón hallgatott meg egy esküt (1509: DL 62984).

⁴²² Benkő: Transsilvania I. 394–395 (felső kerület), 397–398 (alsó kerület), vö. Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka I. 280–281. Megjegyzendő, hogy a Kis-Szamos folyónak az egyházigazgatás szempontjából is szerepe volt: mert meghatározta a dobokai főesperesség alesperesi kerületeit. 1463-ban ugyanis Benedek borsai plébánost említik, aki Doboka székben, a Szamos folyó másik oldalán alesperes (Benedictus plebanus de Borsa et vicearchidiaconus in sede Doboka, ex alia parte fluvii Zamus; vö. WassLt 457. sz., DF 252978).

⁴²³ [Keresztesi?] Mihály (Kaza fia) és [Tötöri?] Deme (Miklós testvére) (1305), [Gyulai] Loránd [Gyulai] Gyula (Artolf fiai) és [Mórici] János (1315), [Lónai?] Caplon és Csép (d) János (1331), Bádoki Péter és Cseh János (1334), Benedek (Lőrinc f.) és [Galaci?] János (Demeter f.) (1350), Lónai Demeter és [Inakházi/Kidei] János (Inok f.) (1364), Fürményesi Mihály és Kidei (?) (*de Kege*) Péter (1379), Fürményesi Mihály és Zsombori Pál (Pető f.) (1380); Nyíresi Mihály és szolgabíró társai: Szentgyedyi István (1453–1455), Göci György (1456–1457, 1460), Mányiki Erdős János (1464–1465), Mányiki László (1465–1470).

⁴²⁴ CDTrans IV. 180, 982. sz.; DF 253707, 255035, 257681, 260809, 261019, 280925; DL 27338, 28313, 44619, 62849, 62904, 73726 (p. 150–151), 74014, 74065, 74071, 74433; EgyetKvtKvár, Kézirattár, Mss. s. 178/9; KárolyiOkl III. 88–89; WassLt 205, 396, 404, 407, 432, 434, 438, 442, 446, 461, 558, 617, 639. sz.; ZsOkl II/1. 815, 1316. sz., IV. 2398. sz., V. 1331, 1357. sz.

2. Voltak-e az erdélyi megyékben járások?

néhány esetben azonban nem, hanem valamilyen oknál fogva a hivatalban levő társa (4).⁴²⁵ (Ritkán, de előfordul, hogy ismeretlen a szolgabíró birtoka, és ezért eldönthetetlen hogy a saját, vagy a társa illetékességi területére szállt-e ki.)⁴²⁶

Kolozs vármegyében, a 18. században legalábbis, a kerületek közötti határvonalat Szamosfalvától északra a Kis-Szamos folyása, attól délre pedig egy észak-dél irányú választóvonal képezte. Ettől keletre a felső, túloldalt, nyugatra az alsó kerület feküdt;⁴²⁷ a két kerület határvonalának közelében találhatóak egyébként a vármegye ítélszékének helységei is (Kolozs, Apahida, Kolozsvár, Bács, Szamosfalva). Az esetek többségében, bár nem annyira egyértelműen, mint Dobokában, az egyidejűleg hivatalban levő szolgabírák közül az egyiket az alsó, a másikat pedig a felső kerületből választották, összesen 51 szolgabíró-párt. Szép számban találunk azonban kivételeket: 1334–1349, 1353–1359, 1364–1388 között, 1390-ben, 1424-ben, 1425-ben, 1512-ben, illetve 1514-ben vagy egyaránt a felső, vagy egyaránt az alsó kerületből valók a szolgabírák; ezen szolgabíró-párok száma 16.⁴²⁸ Kolozs vármegyében a szolgabírák az esetek elsősorban többségében a megyének abban a felében jártak el, amelybe a birtokai is estek (49)⁴²⁹ és alig néhány esetben a megye másik felében (4).⁴³⁰

A K–Ny irányban hosszan elnyúló *Torda* megye esetében a két kerület közötti újkori határ a vármegye földrajzi középpontjában É–D irányban húzódott, nagyjából a Ludas patak völgyében (a keleti a felső kerület, a nyugati pedig az alsó);⁴³¹ ettől a határvonaltól nem messze, nyugatabbra, az Aranyos völgyében található a vármegye sedriahelye, Torda. Torda vármegyében – némi bizonytalansággal – 20 szolgabíró-pár esetében mutatható ki a kerület szerinti választás, bizonyosan és megszakítás nélkül 1444-től 1512-ig. Néhány esetben nem ez volt a

⁴²⁵ DF 261048; DL 74136 (mindkét szolgabíró a megye keleti feléből való); ZsOkl II/2. 5414, V. 869. sz. – Azokat a ritka eseteket, amikor mindkét szolgabíró kiszállt egy feladat elvégzésére (pl. WassLt 206, 486. sz.), kihagytuk a számításból.

⁴²⁶ Kegyei Péter (WassLt 174. sz.).

⁴²⁷ Felek a felső, Györgyfalva pedig az alsó kerület része; Benkő: Transsilvania I. 352 (felső kerület, a megye nyugati része, az ide tartozó települések felsorolásával), 363–364 (alsó kerület).

⁴²⁸ [Györgyfalvi] „Henke” Péter és [Rödi?] Cseh Mihály (1334), Zsuki János és Rödi Cseh Mihály (1340?), Zsuki János és Dénes (1347), Zsuki János és [Rödi] Cseh Dezső (1349), [Zsuki] János és Rödi Cseh László (1353–1355), [Zsuki] János és [Járai?] Miklós (Tamás f.) (1358–1359), [Györgyfalvi] „Henke” Mihály és Zsuki János (1364–1367); Patai János és szolgabíró társai: Mócsi István (Miske f.) (1373), Tótházi Benedek (1378–1381), Frátai Imre (1386), Tótházi Benedek (1388), Györgyfalvi „Henke” László (1390); Macskási Péter és Szucsáki János (1424, 1425), Inaktelki Gyerőfi Ferenc és Szentpáli János (1512); Papfalvi Csorónk Benedek és [Nagyszentmihálytelki] Olcsárdi János (1514).

⁴²⁹ CDTrans IV. 194. sz.; DF 244105, 252658, 252669, 252672, 255225, 255275, 255295, 255297, 255299, 255316, 257661, 257808, 257828, 257859, 275256, 275262; DL 105488, 105520, 26781, 28131, 28197, 28207, 36944 (3. sz.); kászoni br. Bornemisza cs lt, 3 [régí jelzet: Fő osztály, II. Gyerőffy jószágokat tárgyzó levelek 32. sz.], 163^{r-v}; TelOkl I. 227, 263–264, 298, 342, 402–403, 534, 542, II. 68, 408–409; WassLt 193, 289, 393. sz.; ZsOkl I. 3123. sz., II/1. 3235. sz., II/2. 7783, 7920–7922. sz., IV. 793. sz., V. 2374. sz., VII. 248. sz., XII. 1156. sz., XIII. 1149. sz.

⁴³⁰ DL 36946, p. 15^{r-v}, TelOkl I. 224 (e két esetben mindkét szolgabíró a megye ugyanazon, keleti feléből származott); DF 255278 (Kolozs megye ezen oklevelének kibocsátói a két alispán és egyetlen szolgabíró; a megye másik szolgabírói tisztsége – ő lett volna területileg illetékes – ekkor betöltetlen volt?); DF 253603.

⁴³¹ Benkő: Transsilvania I. 296 (alsó kerület), 302–303 (felső kerület).

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

gyakorlat,⁴³² és itt is előfordul, hogy egy-egy szolgabíró kilétét/birtokát nem, vagy csak bizonytalanul⁴³³ sikerült meghatározni – ezek száma tíz alatt van. Mindazonáltal feltételezhető, hogy létezett a szolgabírák területi kiválasztásában valamiféle rendszer, ami a Doboka és Kolozs vármegyékben megismertekhez hasonló lehetett, amitől olykor, ismeretlen okból eltértek. A kétségtelenül azonosítható családból származó szolgabírópárok esetében (11) meglehetősen kevés kiszállásról van adatunk. Ezek többsége (8) arról tanúskodik, hogy a megye mindkét (keleti és nyugati) felében kizárólag az ott birtokos szolgabíró járt el.⁴³⁴ Ez az elv nem érvényesülhetett olyankor, amikor a szolgabírákat a megye ugyanazon feléből választották (3).⁴³⁵ A szolgabíráknak önálló, járásukra kiterjedő bírói hatásköre volt a mezei károkat okozó állatok lefoglalásakor.⁴³⁶

Doboka, Kolozs és Torda vármegyéktől eltérően Küküllő, Fehér és Hunyad vármegyékben egyáltalán nem figyelhető meg a szolgabírák kerületenkénti megoszlása, legalábbis a 18. századi közigazgatási beosztás szerint. Ezekben a vármegyékben a Benkő által leírt kerülethatárok ekkoriban amúgy sem világos földrajzi határok, vízfolyások mentén húzódnak: Küküllő vármegyében nem a Kis-Küküllő folyó, Fehér és Hunyad vármegyékben pedig nem a Maros képezte a határt.

Küküllő vármegyében a keleti rész alkotta a felső kerületet, a nyugati pedig az alsót.⁴³⁷ Itt csak tíz szolgabíró-párt ismerünk, ezek közül öt esetben mutatható ki az, hogy az egyik szolgabíró a felső, míg a másik az alsó kerületből származott. A minta elégtelennek tűnik következtetések levonására, de annyi talán megkockáztatható, hogy nem volt szokás kerületenként választani. Felmerülhet lehetőségként az is, hogy a két kerület határa a középkorban a vármegyét Kelet-Nyugat irányban átszelő Kis-Küküllő folyó lehetett volna – a vármegye sedriahelyei: Abosfalva, Csávás, Kápolna, Kornéltelek és Szőkefalva ugyanis ennek völgyében találhatóak – ám még ebben a felosztásban sem tudnánk törvényszerűséget felfedezni a szolgabírák választásában, mert csak négy szolgabíró-pár esetében állna az, hogy egyik szolgabírót a vármegye északi, a másikat pedig a déli részéről választották.

⁴³² Szarkadi László és Komjátszegi Miklós (1409–1418); Szarkadi László és Csáni Mihály (1421).

⁴³³ Pl. Szalmás Miklós (1430) vagy Kobza Ferenc (1536). – Legalább egyikük azonosítása bizonytalan a következő párok esetében: [Járai?] László (Dénes fia) és Toldalagi Barnabás (1335); Járai László és *Thorda* (1338); Szentmártoni (Pusztaszentmárton?) János és Indali Gál (1383); Csáni János (Torda fia) és Szentmártoni (Pusztaszentmárton?) Miklós (Pál fia) (1392); Egresi Tamás és Keresztúri (Pókakeresztúr?) Péter (András fia) (1404); Keresztúri (Pókakeresztúr?) László deák és szolgabíróársai: Petlendi Solymos Miklós (1436) és Egresi István (1440).

⁴³⁴ CDTrans IV. 437. sz.; DF 275261 (Keresztúr = Pókakeresztúr); DL 29052; TelOkl I. 208, II. 13–14, 15–16, 26, 34.

⁴³⁵ TelOkl I. 234–235, 349–350; ZsOkl VIII. 1072. sz.

⁴³⁶ Tringli: Mezei károk 798 (az idézett forráshely Werbőczy: Tripartitum 418 [III.33.1.]).

⁴³⁷ Benkő: Transsilvania I. 260 (felső kerület), 265–266 (alsó kerület).

2. Voltak-e az erdélyi megyékben járások?

Fehér vármegyében a 18. századi kerülethatár nem a megyét É-D irányban kettészelő Maros folyását követte, hanem ettől nyugatabbról indulva és délkelet felé haladva osztotta fel a vármegyét alsó és felső kerületre.⁴³⁸ Nem tudjuk, hogy valóban ez volt-e a határ, mert a vármegye sedriahelyei – Szentimre, Szentkirály és Enyed – mind a Maros mentén feküdtek, a megye keleti és nyugati részének természetes határvonalán. A két lehetőség közül bármelyiken is húzódott a határ, a szolgabírák választásában a jelek szerint a kerületeknek nem volt szerepük: a szolgabíró-párok többségében, 15 esetben mindkét hivatalviselő ugyanabból (a felső) kerületből származott, 8 esetben pedig az egyik szolgabíró a felső, míg a másik az alsó kerületből származott.

Hunyad vármegyében, Benkő leírása szerint, három területi egység létezett: Hátszeg (délen), illetve a Maros vidéke (a megye keleti része), továbbá a Maros völgye (a megye északi része, a folyó mindkét partja), melyek 17 további egységre tagolódtak.⁴³⁹ Az ismert szolgabírák közül csak Naláci István (1520, 1524–1544) és Várhelyi Péter (1547) származott a Hátszeg vidékéről, a többiek mind a Maros vidékén, illetve a Maros völgyében voltak birtokosok. Noha az egyidejűleg hivatalos viselő szolgabírák közül az egyik a Maros vidékéről, a másik a Maros völgyéből származott az esetek többségében (20), máskor vagy ugyanabban az egységben voltak birtokosok, vagy a besorolásuk bizonytalan (14). Ha úgy gondolnánk, hogy a két középkori kerület határa nem a Benkő által leírtak szerint alakult, hanem a Maros osztotta alsó és felső kerületre a megyét, akkor is ugyanezt az arányt kapjuk (az együtt hivatalban levő szolgabírák közül az egyik a folyó jobb, a másik meg a bal partján birtokos 22 esetben). Az ismert sedriahelyek földrajzi helyzetéből a vármegye két feltételezett középkori kerületére, úgy tűnik, következtetni nem lehet: Déva a Maros völgyében, Barcsa és Bácsi ehhez ugyan közel, de már az Egregy és a Sztrigy völgyében feküdtek. Minden jel szerint tehát, Dél-Erdély többi vármegyéjéhez hasonlóan Hunyadban sem a kerületek szerint választották a szolgabírákat.

Észak-Erdélyben három megye rendelkezett egymáshoz hasonló földrajzi adottságokkal: Doboka, Kolozs és Torda.⁴⁴⁰ Ezek a központi területtől a vajdaság keleti és nyugati határig sávszerűen nyúltak el. A szolgabírák kiválasztásában a területi elv a jelek szerint itt érvényesült és minden bizonnyal gyakorlati szempontok miatt történt így. Nem biztos, hogy az említett

⁴³⁸ Benkő: *Transsilvania* I. 202 (alsó kerület), 223–224 (felső kerület). *Fehér vármegye világi igazgatási egységeit a terület középkori történetének monográfiája nem említi, minden bizonnyal ezekről okleveles forrás nem is maradt fenn, lásd Iczkovits, passim.*

⁴³⁹ Benkő: *Transsilvania* I. 458–459 (Hátszeg vidéke, Maros vidéke és Maros völgye), 450–453 (a kerületeknél kisebb egységek, a járások felsorolása). A települések felsorolása: Hátszeg vidéke: uo. I. 460; Maros vidéke uo. I. 484; Maros völgye: uo. I. 499–500.

⁴⁴⁰ Györffy II. 326.

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

három megyében a középkorban a keleti és a nyugati részt már kerületeknek nevezték, de a későbbi fejlődés támogatja ezt a lehetőséget.⁴⁴¹

A járásoknak azokban a megyékben sem volt semmilyen jelentőségük az ítélőszéki bíráskodás szempontjából, amelyekben a szolgabírákat – feltételezhetően – a járás nemessége választotta meg. Szerepük Magyarországon egyedül a pénzügyigazgatásban lehetett (a királyi egyenes adót ugyanis járások szerint szedték be). Amennyiben a középkori járások valóban a 13. századi királybírák területi hatáskörét tükrözik,⁴⁴² kiterjedésük mégsem érdektelen a történelem számára. Továbbra sem tudni azonban, hogy – Tagányi szavaival – „a szolgabírák száma alkalmazkodott-e a már ősrégen meglevő járásokhoz,” vagy a „két szolgabírónak megfelelőleg osztatott a vármegye is két járásra.”⁴⁴³ Adalékként megjegyezhető, hogy a *járas* szó – vármegyei igazgatási egység jelentéssel – az erdélyi *magyar nyelvű írásbeliségben* meglepően későn, csak a 17. század második felétől adatolható, a *kerület* szó pedig még későbből, csak a 18. század végéről.⁴⁴⁴ A legkorábbi, 17. század végi kéziratok erdélyi megyetérképek nem tüntetik fel a járásokat.⁴⁴⁵

3. Két sajátos eset: Fehér és Hunyad

3. 1. Fehér

Fehér megye eredetileg Dél-Erdély egész területét magába foglalta (a későbbi Küküllő és Hunyad megyék, valamint a székely és szász területeket); feltételezhető, hogy a megye ispánja viselte eredetileg a vajda címet.⁴⁴⁶ Az Árpád-korból mindössze öt fehéri ispán nevét ismerjük (1097, 1177 körül, 1200, 1201, 1227). Az 1200-ban és 1201-ben említettek egyidejűleg erdélyi vajdák is voltak,⁴⁴⁷ az 1227-ben említett (Csák nembéli Bász fia) Pász fehéri ispán azonban Béla erdélyi herceg (1226–1235) tárnokmestere volt (1227–1233), valószínűleg azért, mert a herceg – ideiglenesen – kivette a megyét a vajda joghatósága alól. (A többi erdélyi megye ispánjai – az Erdély földrajzi határain messze túlnyúló Szolnokon kívül – minden bizonnyal a vajda alárendeltjei maradtak, mert nehezen elképzelhető az, hogy a vajda – miután Fehér megye

⁴⁴¹ Bármilyen rendszer szerint is történt a szolgabírák választása, Magyarországon a kerületeknek a megye működésében nem mindenhol volt szerepük; a bírói parancsok végrehajtására kiküldött szolgabírákat az ebből a szempontból vizsgált Szabolcs esetében nem a járások szerint jelölték ki (C. Tóth: Járások 408).

⁴⁴² Uo. 409; C. Tóth: Bereg 182–183.

⁴⁴³ Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka I. 281.

⁴⁴⁴ SzT V. 909; VI. 498.

⁴⁴⁵ Bartos-Elekes: Mappae comitatum Transylvaniae (a kötet a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárában őrzött Hevenesi-gyűjtemény 91. kötetében fennmaradt kéziratok megyetérképek erdélyi lapjait dolgozza fel).

⁴⁴⁶ Arch. 1000–1301. 150.

⁴⁴⁷ Arch. 1000–1301. 150–151.

3. Két sajátos eset: Fehér és Hunyad

ispánságát más viselte ekkor – úgyszólván hatáskör nélkül maradt volna).⁴⁴⁸ Fehér megye és a vajdai tisztség kapcsolata tehát – e rövid epizódon kívül – már az Árpád-korból adatható.⁴⁴⁹ Ezt az ispáni tisztségét a 14. század elejétől azonban már nem a vajda, hanem helyettese, az alvajda viselte: (Vásári) Miklós erdélyi alvajda (1319–1320) egyben fehér megye ispánja is (1320).⁴⁵⁰ Az alvajdák ekkortól a 15. század első harmadáig Fehér vármegye ispánjai.

Erdély pacifikálása után, 1325-től 1329-ig a vajdai bíraskodás színhelye – amikor az nem a vajdai közgyűlésen történt – a Fehér megyei Szentimre volt,⁴⁵¹ 1329-től azonban már nem a vajda, hanem az alvajda bíraskodott ugyanitt,⁴⁵² a fontosabb egyházi ünnepek oktaváján. Mivel e vármegye ispáni tisztjét a mindenkor alvajda töltötte be, ugyancsak itt állapodott meg és működött 1339–1445 között a megye ítélőszéke. Amennyire a kisszámú megyei oklevélből és az ugyancsak hiányosan fennmaradt alvajdai oklevelek sorozatából megítélhető, Fehér megye sedriája gyakran a szentimrei alvajdai oktavális ítélőszék alkalmával került sor⁴⁵³ (mindaddig, amíg az alvajdák fehéri ispánok is voltak). Mindez azt is jelentette, hogy az alvajda személyesen jelen volt az megyei ítélőszékeken. A vajda szentimrei jelenléte olyankor is kimutatható, amikor a fehéri megyei oklevél csak a két szolgabíró nevében kelt.⁴⁵⁴ A fennmaradt Fehér megyei okleveleken oktavákra keltek és a perhalasztások is oktavákra történtek.⁴⁵⁵ Az után is, hogy e két tisztség legkésőbb 1435-ben szétvált,⁴⁵⁶ Fehér megye ítélőszéke legalább 1455-ig Szentimrén maradt,⁴⁵⁷ majd 1478 előtt⁴⁵⁸ átköltözött Szentkirályra. Bizonyosan ott volt még 1479-ben is,⁴⁵⁹ de rövid ideig, mert legkésőbb 1483-ban Enyedre költözött és ott is maradt a 16.

⁴⁴⁸ Arch. 1000–1301. 151; Zsoldos: Béla herceg bárói 441.

⁴⁴⁹ Vö. Nógrády: Magistratus et comitatus 180.

⁴⁵⁰ Arch. 1301–1457. I. 11; alvajda (1319–1320): CDTrans II. 327., 376–377. sz.; ispán: CDTrans II. 349–350. sz.

⁴⁵¹ A vajda 14. század eleji bíraskodása Szentimrén: CDTrans II. 547., 562–563, 664. sz. – A vajdák 13. század végi itten bíraskodására idézett két oklevél (Janits: Erdélyi vajdák 15, 67. sz. jegyz.) hamis (lásd CDTrans I. 289. és 353. sz.).

⁴⁵² CDTrans II. 766, 781, 826–827, 842, 862, 875, 888, 909. sz.

⁴⁵³ Lásd a mellékletet (3. Fehér megye ítélőszékeivel egyidejűleg tartott alvajdai oktavális székek Szentimrén!)

⁴⁵⁴ Szentimrén – csak a szolgabírák nevében kelt megyei oklevelek, 1408. I. 13-ról: DL 73884. és 73883 = TelOkl I. 327–328, 328–329; ugyanott és ugyanakkor kelt alvajdai oklevél: DL 9682 = Ub III. 445. Csak ilyen és ehhez hasonló szerencsés véletlenekből tudjuk, hogy az alvajda Szentimrén egyidejűleg oktavális alvajdai ítélőszéket és megyei ítélőszéket is tartott. Péter erdélyi alvajda egy 1347. VIII. 25-én kelt alvajdai oklevelében – alvajdai, mert a kibocsátók között nem szerepelnek a Fehér megyei szolgabírák –, megemlíti, hogy az ítélőszékén ott vannak a szolgabírák is. Nyilvánvalóan a Fehér megyei szolgabírákról van szó, ráadásul Fehér megyei birtok ügyét tárgyalta az alvajda (Borsa: Erdélyi vajdák 35, 31. jegyzet, az idézett forrás: CDTrans III. 418). Lásd még a 3. sz. mellékletet (Fehér megye ítélőszékével egyszerre tartott alvajdai oktavális székek Szentimrén!) Az itt vázolt helyzethez hasonlít az, hogy a Pest megyei sedriákat az alnádor székhelyén tartották (bár a nádor nem volt Pest megye ispánja, lásd Tringli: Pest 155).

⁴⁵⁵ CDTrans IV. 533. sz.

⁴⁵⁶ 1435-ben Ispánlaki Benedek és Vessződi János fehéri alispánok és a két szolgabíró a megyei oklevél kibocsátói (DL 12666), nem pedig az alvajda és a két szolgabíró. Az 1438 után hivatalban levő alvajdák már nem viselik a fehéri ispán címet.

⁴⁵⁷ DL 30830.

⁴⁵⁸ DL 45724.

⁴⁵⁹ DL 62911.

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

században is.⁴⁶⁰ Az ítélőszékeket is valamely ünnep nyolcadán tartották az után is, hogy a sedria elvált az alvajdai ítélőszéktől.

Noha a Fehér vármegyei szolgabírák a 15. század első harmadáig itt ispáni tisztséget betöltő alvajdával együtt bocsátanak ki oklevelet, ők nem „az alvajdai szék rendes tagjai”,⁴⁶¹ bíráskodásuk és oklevelezésük – az alább említendő néhány kivételtől eltekintve – a vármegyei és nem az alvajdai igazságszolgáltatás része. Mindazonáltal a megye működésének vannak a többitől eltérő, sajátos jegyei, amelyek az alvajda fehéri ispánságával hozhatók összefüggésbe.

1320-ban Miklós erdélyi alvajda és Fehér megye szolgabírái felkérték (*petimus diligenter*) az erdélyi káptalant, hogy küldje ki tanúbizonyságát Dózsa erdélyi vajda embere mellé, aki Véze birtokot kellett iktassa.⁴⁶² Bár az oklevél kibocsátói között ott van a két szolgabíró, itt nem a megyei, hanem a vajdai (alvajdai) hatáskör gyakorlásáról van szó, mert a kiküldött az vajdai és nem megyei ember;⁴⁶³ efféle kérésre hiteleshelynek címezve más erdélyi megyék esetében nincs példa. Ugyanazon kibocsátók egy másik oklevele, amellyel felkérték az erdélyi káptalant, hogy állítson ki egy oklevelet ugyanebben az ügyben, minthogy erdélyi megyei oklevelek között nincs párhuzama – a vajdai hatáskörhöz kapcsolható.⁴⁶⁴ 1348-ban Péter alvajda és Fehér megye két szolgabírája nevében kelt az az eltiltó (*prohibitionalis*) oklevél, amely nem csak egyszerűen írásba foglalt egy tiltakozást, amint ez más megyékben ilyenkor szokásos volt, hanem egy emberük kiküldéséről is rendelkezett, aki – a panaszt előterjesztő kanonok jelenlétében – a bepanaszoltakat a káptalan birtokának elfoglalásától eltiltotta és minderről értesítette is a káptalant.⁴⁶⁵ Ez is formailag megyei oklevél, de alvajdai intézkedésről szól, ráadásul az oklevelet csak az alvajda pecsétjével erősítették meg. A fenti esetekben Fehér megye szolgabírái nem csak ebben a minőségükben jártak el, hanem mint az alvajda bírótársai.⁴⁶⁶

Zsigmond király egy 1405. évi parancsát Kolozs, Doboka és Szentimre (*de Sancto Emerico*) (!) megyéknek címezte⁴⁶⁷ (utóbbi Fehér megyét jelenthette, nem pedig az alvajdai ítélőszéket). Ez azért kerülhetett így a címzésbe mert Fehér megye és az alvajda ítélőszéke egyaránt Szentimrén működött.

⁴⁶⁰ 1483: TTár 1907. 101; 1536. V. 1. (in oct. Georgii mart.) MNL-OL, Bethlen cs bethleni lt, Rokon és idegen családok, 2. csomó, 11. tétel, Bolyay cs, 1530–1575, no. 7.

⁴⁶¹ Kádár–Tagányi: Szolnok–Doboka I. 275–276.

⁴⁶² CDTrans II. 349. sz. Mai neve: Véza.

⁴⁶³ cum ipso Nicolao, homine Dause vaivode (Ub I. 344).

⁴⁶⁴ CDTrans II. 350. sz.

⁴⁶⁵ CDTrans III. 474. sz. (DL 30648).

⁴⁶⁶ Ehhez némileg hasonló esettel Pest megyében is találkozunk 1322-ben. Az ispán nélküli megyében az ispán helyett az alnádor járt el bírói ügyekben, a szolgabírák az alnádor ítélőszékén segítették bírójukat Pest megyén kívüli ügyben is, mint az alnádor ítélőtársai (Tringli: Pest és Pilis 380). Az alvajdák akárcsak az alnádorok, ekkoriban szinte kizárólag bírói ügyekben jártak el.

⁴⁶⁷ Ub III. 367–368. = ZsOkI II/1. 4064. sz. (megparancsolta a megyéknek, hogy a kolozsváriakat őrizték szabadságaikban).

3. Két sajátos eset: Fehér és Hunyad

1410-ben Zsigmond király a Belső-Szolnok és Fehér⁴⁶⁸ megyékben birtokos Somkeréki Antal Torda megyei birtokát (Gernyeszeg) ért kár ügyében nem Torda megye hatóságát, hanem a vajdát, az alvajdát és Fehér megyét (a szokásos formula szerint: az ispánt vagy alispánt és a szolgabírákat) kérte fel a vizsgálat lefolytatására és elégtétel adására.⁴⁶⁹ Nem tudjuk, hogy a vizsgálatot ki folytatta le és ki szolgáltatott végül igazságot, de itt leginkább az alvajdára gondolhatunk, Fehér megye pedig azért kerülhetett a címzettek közé, mert az alvajda fehéri ispánsága miatt valószínűleg főleg itt töltötte idejét. (Stibor vajda feltüntetése a címzettek között bizonyosan formalitás, mert a vajda ilyen apró-cseprő ügyekkel nem foglalkozott, és ebben az évben nem is járt Erdélyben).⁴⁷⁰

Miután a 15. század első harmadában Fehér vármegye ispánsága elvált az alvajdai tisztségtől, a vármegye működésében nem találunk sajátos jeleket (azon kívül, hogy az ítéлőszékeket továbbra is egyházi ünnepek nyolcadán tartották).

Szükséges még kitérni Fehér megye és Fogarasvidéke viszonyára.⁴⁷¹ A fogarasi *districtus* saját ítéлőszékkel és pecséttel rendelkezett (1413).⁴⁷² Olykor Fehér vármegyéhez számították, például 1464-ben, amikor Mátyás király Vingárdi Geréb Jánosnak adományozta⁴⁷³ és 1466-ban is.⁴⁷⁴ 1467-ben, amikor koronabirtoknak nyilvánította,⁴⁷⁵ 1471-ben, amikor visszaadta a Gerébeknek,⁴⁷⁶ vagy 1483-ban, amikor Mátyás Fogaras *districtust* (újból) a hét szász széknek adományozta,⁴⁷⁷ az oklevél már nem nevezi Fehér vármegyéhez tartozónak. 1470-ben a Fehér és Küküllő megyékbe kiküldött királyi adószedőt Fogaras székbe [!] (*in sede Fogaras*) is kirendeltek a porták összeírására.⁴⁷⁸ A Gerébek, majd Corvin János birtoklása után Fogarast a király Bornemissza János budai várnagyra és udvarbíróra bízta, aki – a vajdát megkerülve – Tomori Pállal és más szervitoraival kezelte.⁴⁷⁹ Tomori Pál fogarasi kapitánysága alatt – talán a fehéri megyeszervezet hatására – Fogaras *districtus* Alsó Részének ispánját említik.⁴⁸⁰

⁴⁶⁸ Iczkovits 39, 50, 54–55, 63–64.

⁴⁶⁹ TelOkl I. 354–355. = ZsOkl II/2. 7322. sz.

⁴⁷⁰ C. Tóth: Zsigmond király tisztségviselőinek itineráriuma 472.

⁴⁷¹ Fogaras korai történetére lásd KMTL 220 (Makkai László: Fogarasföld).

⁴⁷² Lukács: Fogarasföld 56–57. Az oklevelet Sink szék és Fogarasföld bírósága bocsátotta ki, mindkettő függőpecsétjével van megerősítve: ZsOkl IV. 1139. sz. = Ub III. 577. (DL 10120). Pesty (Eltűnt vármegyék II. 63) az oklevelet hamisnak vélte, de a későbbi kutatás nem követte ezt az álláspontot.

⁴⁷³ *districtum nostrum Fogaras vocatum in comitatu Albensi* (Ub VI. 195; DL 16040 és 29295.), idézi Fejér: A fogarasi református eklézsia 125. Ugyanígy Fogaras Fehér vm. része: 1471: Ub VI. 509–510; 1503: Lukács: DocFogaras 5–6. – Máskor azonban Fogaras *districtust* nem nevezik Fehér megyéhez tartozónak: 1462: Ub VI. 136.

⁴⁷⁴ DL 3850 (Szarata és mindkét Porumbák Fehér megyében, Fogaras *districtusban* fekszenek).

⁴⁷⁵ Ub VI. 314.

⁴⁷⁶ DL 17246–17247.

⁴⁷⁷ Ub VII. 344–345.

⁴⁷⁸ Ub VI. 469.

⁴⁷⁹ Szekfű: Serviensek és familiarisok 175; Kubinyi: A budai vár udvarbírói hivatala 84; Draskóczy: Az erdélyi sókamárák ispánjai 32.

⁴⁸⁰ 1508: Kománai Majlád mások mellett ügyvédül vallja *Franciscum litteratum, comitem partium inferiorum terre Fogaras* (DL 62985); 1509: Lukács: DocFogaras 11.

Megjegyzendő, hogy Fogarasföld területe Fehér vármegyével nem, csak annak szigetszerű exklávéival és a szász székekkel, illetve Havasalfölddel volt határos.⁴⁸¹ Fehér vármegye eredetiként fennmaradt oklevelei között 1526-ig nincs olyan, amely a *districtus* ügyeivel foglalkozna. 1540-ben azonban Majlád István, Fogaras liber dominusa Fehér megye ítélőszékén folytatott pert (közelebről meg nem jelölt ügyben) Brassó város és Sárkány colonusai ellen.⁴⁸² Ekkor tehát – ismeretlen ügyben⁴⁸³ – a megyei ítélőszék illetékes volt. (Ekkoriban Fogarast Fehér megyéhez számították).⁴⁸⁴

A kora újkorban „Fogarasföldre [---] olyan sajátos jogállású *districtus*, vidék, amely a középkorban megkezdődött fejlődési folyamat eredményeként 'vármegyei jellegű' bírói-közigazgatási egységgé alakult, és amelyben a vármegye tisztjeinek bírói és igazgatási jogkörét a fejedelem által kinevezett kapitány/*praefectus*, illetve a neki alárendelt tisztek látták el.”⁴⁸⁵

3. 2. Hunyad

Az ispánokat tehát legkésőbb 1482-től el egészen 1530 körül (a vélhetőleg 1492–1493 közötti rövid időszakot leszámítva) – az erdélyi vármegyék közül egyedülként – nem az erdélyi vajda, hanem Hunyad vár birtokosa nevezte ki; ez idő alatt az ispánok egyben Hunyad vár várnagyai is.

Hunyad megye ispáni tisztségét a 14. és a 15. században legtöbbször Déva vár (1326–1338, 1384–1387, 1395, 1433), olykor Déva és Hátszeg (1390–1391, 1413) királyi várak, vagy Déva és Hunyad (1446–1456; 1458) vár várnagyai töltötték be.⁴⁸⁶ 1477-től a hunyadi várnagyok voltak Hunyad megye ispánjai.⁴⁸⁷ Hunyad várát csak 1446-tól említik, Hunyadi János építtette az apja, Vojk által 1409-ben kapott uradalomban; 1456-ban V. Lászlótól új adományul kapta⁴⁸⁸ és ezután is a család kezében maradt. 1479-ben Mátyás király Corvin Jánosnak adományozta a liptói hercegi és hunyadi grófi címet, amelyeket az haláláig viselt, ám a grófi címet az opavai, majd a szlavón hercegi cím megszerzését követően ritkán használta, főként, hogy egy ideig (talán 1490 októberétől 1493 júniusáig) a hunyadi vár és ispánság nem is volt a kezén. 1482-ben Mátyás király formálisan is Corvin Jánosnak adományozta Hunyad várát, amellyel együtt

⁴⁸¹ Engel: Térkép. Fogaras történetére lásd még Györffy II. 447–453; Szádeczky: Fogaras; Lukács: Țara Făgărașului; Pop: Adunările cneziale 195–210.

⁴⁸² Lukács: DocFogaras 35–36.

⁴⁸³ A per a Fehér vármegyei (Majlád: Maylád István 632.) Szűnyogszeghez tartozó Sárkányerdeje ügyében folyhatott (1531-ben Szűnyogszeg in comitatu Albensi et districtu seu terra ... Barcza feküdt; uo. 638).

⁴⁸⁴ A fogarasföldi Sárkány és Párá Fehér vm. része: 1531: Lukács: DocFogaras 28–29.

⁴⁸⁵ Fejér: A fogarasi református eklézsia 126. – A középkori Fogarasföldről lásd még Lukács: Fogarasföld.

⁴⁸⁶ Arch. 1301–1457. I. 248.

⁴⁸⁷ 1477: DF 255037, DF 280952, 1479: DL 45773. Vö. W. Kovács: Erdélyi megyék 57.

⁴⁸⁸ Arch. 1301–1457. I. 330. – 1477-ben Mátyás király a Hunyadi várnagyokat a sajátjainak mondta (Rusu: Hunedoara 100 = DF 277574).

3. Két sajátos eset: Fehér és Hunyad

járt a vármegye ispánsága is.⁴⁸⁹ (Az ekkoriban a megyei oklevelekben említett ispánok a Hunyadi család familiárisai, tulajdonképpen alispánok). Hunyad vár Corviné maradt ennek 1504. évi haláláig,⁴⁹⁰ ám rövid ideig (1492–1493 között?) a vármegye ispánjának nem ő, hanem Bátori István vajda tekinthető, ugyanis a megyei oklevelek által említett ispánok (valójában alispánok), Magyi Pál és Horvát János 1492 őszén Bátori dévai várnagyai, tehát utóbbi familiárisai.⁴⁹¹ 1493-ban II. Ulászló király Hunyad megye ispánságát újra a Corvin János herceg által bírt Hunyad várához csatolta,⁴⁹² ezután az ispán Corvinnak familiárisa, a herceg 1504. évi haláláig.⁴⁹³ Néhai Corvin János és Frangepán Beatrix (†1510) fiának: Kristófnak a halála (†1505. március 17.) után, 1506-ban, II. Ulászló a várat az özvegynek (Frangepán Beatrixnak) és leányának, Erzsébetnek adományozta a megye ispánságával együtt,⁴⁹⁴ és felszólította a megye nemességét, hogy engedelmeskedjen neki, mert az ispáni honor a várhoz tartozik.⁴⁹⁵ Erzsébet halála után (1508 tavasza) Beatrix maradt a vár egyedüli tulajdonosa, ő pedig 1509-ben férjhez ment Brandenburgi György örgrófhhoz. Az asszony 1510 tavaszán meghalt, de még azt megelőzően Hunyad várát és a hozzá tartozó uradalmat II. Ulászló király a férjnek, Brandenburginak adományozta, és ezt az adományt 1510-ben formálisan is írásba foglalta.⁴⁹⁶ 1512-ben az uralkodó újból megparancsolta a megye nemességének, hogy az ispánnak engedelmeskedjen, mert a megye ispánsága a várhoz tartozik.⁴⁹⁷ A vár és uradalma ugyan 1534-ig az örgróf tulajdonában maradt,⁴⁹⁸ de Szapolyai János királlyá választása után (1526) az első ismert ispán – Barcsai Pál (1531)⁴⁹⁹ – már az új király kinevezettje, míg a várnagyok a Habsburg-párti Brandenburgi

⁴⁸⁹ Csánki V. 47, 246; 1482: DL 37652 (Mátyás király adománylevele Corvin Jánosnak Hunyad váráról), DL 37653 (a budai káptalan jelentése arról, hogy Hunyad várát és Hunyad mezővárost és az ezekhez tartozó uradalmat Mátyás király adománylevélenek megfelelően [Corvin] János lipcei hercegnek és hunyadi ispánnak iktatta); Pataki: Hunedoara XIX; Kubinyi: A megyésispánok 1490-ben 170; Neumann: A gróf és a herceg 388, 392. – Mátyás ekkoriban igyekezett az ispánságokat is hívei kezére juttatni, hogy ekképpen biztosítsa Corvin János örökösödését (Kubinyi: A megyésispánok 1490-ben; Tringli: Pest 160). – 1490. X. 2. (BátoriOkl 171): II. Ulászló király zálogba bocsátja Déva várát Bátori István vajdának; 1493. VI. 15.: DL 37679. = Arch. 1458–1526. II. 475–476 (II. Ulászló király parancslevele Hunyad megye nemességéhez, melyben megparancsolja, hogy Corvin Jánost ismerjék el ispánként); 1494. II. 23 (DF 215904: Iohannes Corvinus, comes perpetuus de Hunyad).

⁴⁹⁰ Pataki: Hunedoara XIX.

⁴⁹¹ Horváth–Neumann: Bátori István 126, 647. jegyz.

⁴⁹² Arch. 1458–1526. II. 475–476. = DL 37679. (idézi Csánki V. 247; Neumann: Drágfi Bertalan 220). Korábban Mátyás Hunyad várát Nagylucsei Orbán egri püspökre bízta (1489–1491), ez utóbbi pedig állítólag Biklit, a hunyadi alispánt elfogatta (Kubinyi A.: A megyésispánok 1490-ben 179, 109. jegyz., az idézett forrás: DL 37673 = Jajcza 84–93).

⁴⁹³ Pataki: Hunedoara XIX. – Az ispáni tisztséget 1493–1504 között Bikli János töltötte be, akiről tudható, hogy Corvin familiárisa (1499: DL 30493). – Bikli János 1504. X. 22. e. átadta Hunyad várát és a hozzá tartozó ispánságot Corvin János képviselőinek, Enyingi Török Imrének és Kisasszonyfalvi Istvánfi Istvánnak (Pesty: Krassó 482 = DL 21499).

⁴⁹⁴ DL 37794. = Pataki: Hunedoara 132–138 (1506. XII. 8.).

⁴⁹⁵ DL 37802. = Arch. 1458–1526. II. 490. (1506. XII. 21.): honor illius comitatus Hwnyadiensis ... ad castrum Hwnyad tentus fuerit.

⁴⁹⁶ Pataki: Hunedoara 141–144 (DL 37870, 1510. III. 22.).

⁴⁹⁷ Pataki: Hunedoara 155 (DL 37894., 1512. II. 25.).

⁴⁹⁸ Pataki: Hunedoara XXII.

⁴⁹⁹ Iktári Bethlen cs lt, 1531. I. 7. [CJ-F-00329-1-149].

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

kinevezettjei (1526–1529).⁵⁰⁰ Az ellenségeskedésnek már 1527-ben nyoma van:⁵⁰¹ Szapolyai hívei ostrom alá fogták a várat, az addig összetartozó ispáni és várnagyi tisztség pedig szétvált.

Szükséges szót ejteni Hunyad megye és Hátszeg kerület (*districtus*)⁵⁰² viszonyáról. Hátszeg kerület Hunyad megyéhez tartozott, de annak megkülönböztetett egysége volt. Az 1247-ben még földként (*terra*) említett királyi váruradalmat a 13. század második felében szervezték ispánsággá,⁵⁰³ a királyi váruradalom a 15. század közepéig bizonyosan az erdélyi vajdák kormányzata alatt állt.⁵⁰⁴ A hátszegi kerület települései Hunyad megyéhez tartoztak,⁵⁰⁵ nemesei és román kenézei számára a vajdák, az alvajdák vagy a királyi várnagyok tartottak ítélszékét, 1402-ben például Hátszeg településen, a király házában.⁵⁰⁶ A *districtus* működése a helyi ítélszék működését jelentette, ennek virágkora 1420 körül tartott.⁵⁰⁷ A vizsgálatok elvégzése azonban a megyei hatóságra tartozott⁵⁰⁸ Hátszeg kerületben is. 1467-ben Szentgyörgyi Péter vajda a hunyadi ispánnak és az ottani szolgabíráknak – a szokásos módon – parancsolta meg, hogy (a hátszegi) Brettye, Plop és Mácsó birtokokon tartson vizsgálatot.⁵⁰⁹ Valamely birtok visszaadását elrendelő, vagy ispán kinevezéséről értesítő parancsleveleket – ilyeneket a 15. század végéről ismerünk – nemcsak Hunyad megye, hanem Hátszeg kerület (*districtus*) nemesi közösségének is címezték: így járt el Bátori István vajda, amikor Hunyadvárhoz csatolt nemesi birtokok visszaadását parancsolta meg (1480, 1492),⁵¹⁰ vagy II. Ulászló király 1498-ban, amikor a megye és a *districtus* nemességének parancsolta meg, hogy ismerjék el Biklit ispánjuknak és azt is, hogy jelenjenek meg a megye ítélszékén;⁵¹¹ 1531-ben pedig, amikor I. János király Barcsai Pált Hunyad megye ispánjává nevezte ki, a megye és Hátszeg kerület (*districtus*)

⁵⁰⁰ Stoltz Georg, Hunyad vár tulajdonosának, Brandenburgi Györgynek a várnagya 1526–1529 között (Pataki: Hunedoara 185–186, 189–191).

⁵⁰¹ 1527: Pataki: Hunedoara 187–188; 1529: uo. 225–227, 233–234.

⁵⁰² A *districtus* (kerület) mellett olykor vidék is: in *districtu seu tenutis Hathzaak* (Hateg 54).

⁵⁰³ Arch. 1300–1301. 158. A román történetírás a kerület különállásának okát a román népesség helyi szerveződésében látja (Popa: Hateg, *passim*; Pop: Adunările cneziale 85–86).

⁵⁰⁴ Arch. 1301–1457. I. 325–326.

⁵⁰⁵ Pl. Nuksora (Hateg 40–41) vagy Demsus (uo. 43) 1404-ben. Malomvízi Kened fia: Kende ugyanakkor hátszeg kerületből való, de itt megyét nem is említ az oklevél (uo. 42). Más példa, 1458-ból: in *dicta possessione Ponor, in comitatu de Hwnyad et districtu de Haczak* (uo. 234).

⁵⁰⁶ Hateg 36–37 = ZsOkl II/1. 1877. sz. (in *domo regia, in eadem Haczak habita*). A *districtus* ítélszékének működésére, az ott hozott ítéletekre lásd Pop: Adunările cneziale 86–101.

⁵⁰⁷ Pop: Adunările cneziale 98.

⁵⁰⁸ Csánki megfogalmazása szerint a hátszegi kerület „falvai és lakói, részben mint kenézségek, részben mint több és több szabadságot élvező nemese, külön kerületekben külön életet éltek a megyében, s lassanként Hunyadvár birtokosai, illetve a hunyadvári várnagy, mint egyszersmind Hunyadvármegye fő- és alispánjának hatósága alá kerültek” (Csánki V. 46).

⁵⁰⁹ Ub VI. 287–288. – Más példa: DL 29866.

⁵¹⁰ Feneșan: Ohaba 187–188 (1492. V. 25.): ... *comitibus comitatus Hunyadiensis, item universitati nobilium eiusdem Hunyadiensis et districtus Haczak*. – Ugyanigy egy 1480. évi oklevélben megparancsolta *universis et singulis nobilibus comitatus de Hwnyad et de Haczak*, hogy ad *unum certum terminum*, ... *locum scilicet sedis vestre iudicarie* tegyenek vallomást bizonyos oklevelek megsemmisítése felől. A tanúvallatásra in *sedem iudicariam universorum nobilium comitatus Hwnyad et de Haczak* került sor (DL 29849, idézi Csánki V. 45).

⁵¹¹ DL 37719, vö. Csánki V. 247.

3. Két sajátos eset: Fehér és Hunyad

nemesi közösségének címezte értesítését.⁵¹² Nincs nyoma annak, hogy a kerületet a király vagy a vajda meg akarta volna szüntetni és helyébe megyét szervezzen.⁵¹³ Ilyesmire azonban aligha volt szükség: a felsőbb parancsok végrehajtásában, mint láttuk, a districtus területén is a megye volt illetékes. A hátszegi kerület különleges státusát dokumentálja az a tény is, hogy 1484-ben, amikor az újonnan kinevezett hunyadi ispánok és várnagyok megpróbálták elfoglalni Zsil birtokot, a hátszegiek képviselői Szászvároshoz fordultak segítségért.⁵¹⁴ A hátszegi nemesség közösségének fogalma (*universitas nobilium districtus Hathzak*) a 15. század végén (1494-ben királyi oklevélben) tűnik fel először, nagyjából ugyanakkor mint a megyék esetében.⁵¹⁵ A fentebb idézett 1480. és 1498. évi oklevelek szerint a hátszegi kerületnek már nem volt ugyan külön ítélőszéke, ügyeikben a megye volt illetékes, de a kerületet benépesítő nagyszámú kenézi vagy nemesi jogállású birtokosa, a nekik adományozott kiváltságok⁵¹⁶ magyarázatul szolgálhat a terület különállására. Nem minden hunyad megyei kerület érte meg a 15. és a 16. század fordulóját. Az ugyancsak Hunyad megyei, a dévai váruradalomhoz tartozó jófői kerületet 1478. évi kiváltsága már nem is említi az ottani kenézeket és ez egyben a kerület utolsó középkori említése is.⁵¹⁷

4. A megyei ítélőszék joghatósága. Mentességek

A 15. századtól a száz forint feletti ügyekben a megye nem ítéltetett,⁵¹⁸ és ugyanezt a száz forintos értékhatárt szabta meg az erdélyi rendek 1540. évi határozata is a megyei ítélőszékek számára.⁵¹⁹ Birtokjogra vonatkozó perekre a sedria joghatósága nem terjedt ki, és megyei

⁵¹² Iktári Bethlen cs lt, 1531. I. 7. [CJ-F-00329-1-149]. Ilyenfajta értesítés nem számított különlegesnek, mert 1437-ben Zsigmond király a dévai uradalom román lakóit értesítette az új vajda kinevezéséről (Jakó: Az erdélyi vajdák kinevezéséről 83).

⁵¹³ Erre a véleményre lásd Popa: Hatág 262.

⁵¹⁴ Răduțiu: Valea Jiului.

⁵¹⁵ 1494: HunyadmÉvk 2 (1881–1883). 36–37. = Hurmuzaki II/2. 358–359. – 1506-ban is hátszegi nemesek universitasát említi ugyancsak királyi oklevél: DL 74664 (idézi Pop: Adunările cneziale 94–95). – 1549-ben a Hunyad megyei és a hátszegi kerület nemesinek universitasá ad ki oklevelet: Hurmuzaki XV/1. 437 (idézi Pop: Adunările cneziale 116).

⁵¹⁶ Adó kiváltság a Hunyadvárhoz tartozó kenézek számára 1482-ből: Pataki: Hunedoara 128–129 (DL 37678); 1494-ben II. Ulászló felmentette a hátszegi kerület román nemesait a juhötvened fizetése alól (HunyadmÉvk 2/1881–1883. 36–37. vö. Pop: Privilegii obținute de români 674), 1506-ban pedig megerősítette a hátszegi nemeseket az Oláh- és Székelyzsil folyók melletti rétek és legelők birtoklásában, és a Hunyad megyei aranyosítás jogában (Pop: Adunările cneziale 94–95; az idézett forrás: DL 74664).

⁵¹⁷ Feneșan: Districtul Dobra 313.

⁵¹⁸ Hajnik: Perjog 83; Holub: Zala 209–210. Vö. Werbőczy: Tripartitum 388 (III.7.5.). Olykor ennél magasabb értékhatárban is ítéltetett a megye (Holub: Perjog 83).

⁵¹⁹ Cause ultra summam centum florenorum se extendentes in sedibus iudiciariis comitatum tractari non possunt (MOE II. 163). – Ez a jogelv a későbbiekben is érvényesült. Kitionics János jogtudós (1560–1619) a perjogi gyakorlatról írott munkája szerint „a vármegyékben olyan dolgokról folynak inkább a törvények, melyek

ítéllettel örökjogot birtokra nem lehetett szerezni.⁵²⁰ Nemesek bűnügyeiben Erdélyben a vajda volt az illetékes, I. Lajos király 1366. évi rendelkezése szerint még tettenérés esetén is.⁵²¹ Az ispánokat és a szolgabírákat, akárcsak a többi nemest, hatalmaskodásért 50 márkában kellett elmarasztalni, és ennek kétszeresében, ha ezt hivatali kötelezettségeik végrehajtásakor követték el.⁵²² Az 1540. évi rendelkezés szerint a tetten ért rabló, gyilkos vagy gyújtogató perét a megyei ítélőszéken kellett tárgyalni, nem pedig áttenni a közgyűlés vagyis a nemesek gyűlése elé. Ha az elkövetők a büntett helyszínéről elszöktek, azok kellett elítéljék, akik elfogták és ott, ahol elfogták. Ha egy hely urának szabadispánsága volt igazságot is szolgáltatathatott és a büntetést is végrehajthatta.⁵²³

Az ispán joghatósága csak saját megyéjére terjedt ki. 1322-ben az Almakerékiek és a Bethleniek azt panaszolták a vajda tordai közgyűlésén, hogy Küküllő megye ispánja az Almakerék körüli birtokukat a saját joghatósága alá akarja vonni, mire a közgyűlésen jelenlevő nemesek, székelyek és szászok egybehangzóan vallották, hogy Szt. Mihály arkangyal egyházának létesítése óta (!) mindig Fehér vármegyéhez tartoztak.⁵²⁴ Bármely nemes felett csak annak a megyének az ítélőszéke bíraskodhatott, ahol az érintett birtokai feküdtek. 1417-ben egy Fehér megyei nemes, Pálosi László azért tiltakozott, mert őt az ország törvényei ellenére Küküllő

a jószágok és emberek körül történnek, azaz hatalmaskodásról, bosszú- s kártételekről, jószágok tulajdonságairól és főbe(n) járó dolgokról nem (hanem ha latorsággal vádoltatnának). Annak felette, 100 forintnál feljebb a vármegyék székin törvényt nem tehetnek” (*Directio methodica processus iudiciarii iuris consuetudinarii incltyti regni Hungariae per M. Joannem Kitionich de Koztanicza*. Rövid igazgatás a Nemes Magyar Orszagnak es hozzá tartozó Részeknek szokott törvény folyasiról, mellyet Deákból Magyar nyelvre fordított Kaszoni János Varadgyan. *Leutschoviae* 1650. 401. – A forráshelyre Bogdándi Zsolt hívta fel a figyelmem, amit ezúton is köszönök).

⁵²⁰ Hajnik: Okirati bizonyítás 14; Hajnik: Perjog 82, 351; Holub: Zala 208–209; Tringli: Megyék 502.

⁵²¹ Tringli: Megyék 502. – I. Lajos király 1366. évi rendelkezése szerint *nobiles autem, qui non alias, nisi in specialibus wayvode Transilvani congregacionibus seu iudicibus proscribi possint, cum fuerint per aliquos apprehensi et detenti, regiamque super indulsione suorum excessuum gratiam non habuerint, eidem wayvode assignentur puniendi* (DRHC. XIII. 160. = CDTrans IV. 492. sz.). Verbőci szerint is a birtokjogokat és egyéb fontosabb dolgokat érintő pereket a nyolcados [vajdai/alvajdai] ítélőszékekről lehetett a királyi udvarba fellebbezni (Werbőczy: *Tripartitum* 382 [III.4.6]).

⁵²² Item, quod comites ac vicecomites et iudices nobilium, ratione actuum potentiariorum, per eos vel de bonis ac iuribus eorum possessionariis patratorem, instar aliorum nobilium convincuntur, atque gravantur, ratione vero violentiarum, vel illationis damnorum, que per eos, tempore exequutionis aliquorum negotiorum, committuntur, in dupplo, hoc est in centum marcis, totidem florenos facientibus, onerantur et hoc intelligendum est de violentiis et actibus potentiariis minoribus, qui ad capitalem sententiam non tendunt; nam ratione actuum potentiariorum, qui maiores appellantur, utputa invasionis domorum ac curiarum nobilium, verberationisque et vulnerationis vel interemptionis eorundem, necnon occupationis bonorum ac iurium possessionariorum, et terrarum ipsorum, tam domini quam nobiles, pariter et comites ac vicecomites et iudices nobilium, in amissione capitum ac universorum bonorum iuriumque possessionariorum et rerum quoque mobilium condemnantur (MOE II. 162–163). Kisebbs hatalmaskodásért az erdélyi nemest Verbőci szerint is 50 márkát kitevő forintban kell elmarasztalni, az alispánt és szolgabírákat ennek kétszeresében (Werbőczy: *Tripartitum* 382 [III.4.7.]).

⁵²³ Universe cause criminales manifeste, furum scilicet et predonum ac homicidarum et incendiariorum domorum, et horum similium casuum, in sedibus iudiciariis comitatum mote, ibidem adiudicentur, nec per modum transmissionis ad congregationem, seu dietam generalis universitatis nobilium transmittantur; et hoc verum est, si malefactores ipsi, de loco delicti patratique criminis evaserint et aufugerint, nam ex parte illorum, qui in loco delicti comprehendi poterunt, ibidem et in eodem loco, si dominus loci liber comes fuerit, et ad puniendos castigandosque malefactores auctoritatem regiam habuerit, fiat administreturque iudicium, et illi iuxta eorum demerita puniantur (MOE II. 165). Vö. Werbőczy: *Tripartitum* 416 (III.32.2–4.).

⁵²⁴ CDTrans II. 428. sz.

4. A megyei ítélőszék joghatósága. Mentességek

megye ítélőszékén vonták perbe.⁵²⁵ (Vizsgálatokat azonban a megye a szomszédos megye területén is végezhetett, ha egyazon ügyben több megyében fekvő birtok volt érintve).

Az ítélőszék joghatósága akkor is módosulhatott, amikor egy települést egyik megyéből a másikba helyezték át. 1526-ban II. Lajos király a Kolozs megyei Tótházát, mivel birtokosának panasza szerint a megyei ítélőszéktől messze feküdt, Torda megyébe helyezte át. Egyúttal megparancsolta Szapolyai János vajdának, az alvajdának, Kolozs megye ispánjának, alispánjának, szolgabíráinak, a rovóknak és az adószedőknek, hogy a birtokot Torda megyéhez számítsák.⁵²⁶ Ilyenfajta parancslevél, amellyel a király értesítette az érintetteket valamely birtok áthelyezéséről, eddig csak a fenti került elő, noha a megyehatárok Erdélyben is változtak. Kolozs megye nyugati része például a szomszédos Bihar megyéhez tartozott; még 1498-ban is élt annak az emléke, hogy Sebesvár (melyet Hunyadvárnak is neveztek) – minden bizonnyal a hozzá tartozó uradalommal együtt – Bihar megyéhez tartozott, akárcsak a (Bánffy)hunyard melletti Bedecs 1356-ban.⁵²⁷ Az ítélőszékek területi illetékessége nyilvánvalóan követhette a megyehatárok változását, de közelebbi adataink erről egyelőre nincsenek.

A megye a területén elkövetett bűncselekmény ügyében az ítélőszék illetékesnek számított, akkor is, ha az elkövető nem megyebeli.⁵²⁸ 1349-ben Kolozs megye vizsgálatot tartott egy felei hospes panaszára arról, hogy ökrét ellopták. A tolvajt elfogták, annak rejtegetőjét, Szokoli Andrást azonban, mivel nem találták, csak megidézni tudták.⁵²⁹ A panaszos felei, azaz marosszéki, az elkövető rejtegetője azonban szokoli, azaz Kolozs vármegyei, az ítélőszék emiatt járhatott el az ügyben. 1363-ban Péter alvajda és Fehér megye két szolgabírája azt ítélte, hogy emberük előtt Székely (*Siculus*) Ferenc köteles megesküdni Tordán, a Mindszentek következő nyolcadán egy Tövisen (Fehér vm.) végbement hatalmaskodás ügyében.⁵³⁰ A megye a fenti elv (a területi illetékesség) szerint ítéletet hozhatott volna, de valószínűleg az ügy súlyossága miatt (egy tövisi lakos leányát az udvarhelyi székelyek halálra kínozták) és mivel egy székely volt a vádlott – az ispán az eskütétel helyéül Torda várost jelölte meg. (Ez volt a 14. században a vajdai bíraskodás helyszíne, ahol a vajda a közgyűlések alkalmával bármilyen

⁵²⁵ ZsOkI V. 2286. sz., VI. 442. sz.

⁵²⁶ Iktári Bethlen cs lt, 1526. VII. 17. (f. III. p. Divis. ap.) [CJ-F-00329-1-131]. Az ügy relátora Gerendi Miklós királyi titkár. – Erről az ügyről szót ejt Jakó Zsigmond az erdélyi vajdák kancelláriájáról írt tanulmányában, Barcsai birtokszerzései kapcsán (Jakó: Vajdai kancellária 72, 89. jegyz.). A tanulmányban azonban Tótháza helyett – nyilvánvaló elírásként – az ugyancsak Torda megyében fekvő Keménytelke áthelyezése szerepel (ugyanerre az 1526. VII. 17-i oklevélre hivatkozik: ENMLt, Bánffy rok. lt, Fasc. 327. No. 1., amely azonban ekkor még a Bánffy család rokonsági lt-ban volt).

⁵²⁷ Csánki V. 250. Az idézett oklevelek: DF 260847 (Sebesvár), CDTrans III. 854. sz. (Bedecs). 1498-ban II. Ulászló király totum et omne ius nostrum regium si quod in castro alias Hwnyadwara nunc vero Sebeswara vocato antea in Byhoriensi, in presentiarum autem per translationem in de Kolos comitatibus existente adományozta el (Bánffy II. 333).

⁵²⁸ Tringli: Le contee in Ungheria 165.

⁵²⁹ CDTrans III. 542. sz. – Fele = Mezőfele (Marosszék); Szokol = Mezőszokol (Kolozs vm.).

⁵³⁰ CDTrans IV. 215. sz.

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

ügyben ítéletet hozhatott, ráadásul a congregatió – királyi parancsra – olykor a székelyek és a szászok is részt vettek.). 1471-ben Bodolai Porkoláb Antal halála után Fehér megye tartott vizsgálatot arról, hogy a panaszos Béliediek vagy a dobolyi székelyek jogosultak az elhunyt javait magukhoz venni⁵³¹ (Bodola Fehér megyének Székelyföld és Szászföld közé ékelődött, a Kárpátok kanyarában levő szigetében található és így az ügy nem Sepsiszek ítélszékére tartozott). 1510-ben ugyancsak Fehér megye hatósága volt az, amelyik vizsgálatot tarthatott Bodolai Béli Pál azon panaszára, miszerint a székelyföldi Illyefalváról való románok a juhait elhajtották.⁵³² A Székelyföldön a középkorban bizonyosan meglévő,⁵³³ illetve *lakság* névvel megnevezett további (valószínűsíthető) megyei enklávék⁵³⁴ és Fehér megye hatóságának kapcsolatát ez utóbbi oklevelei nem dokumentálják (és erre vonatkozóan egyelőre más 1541 előtti forrást sem tárt fel a kutatás).

A megyei hatóság illetékessége nem terjedt ki „a Székelyföld zárt tömbjétől távol eső, Torda és Fehér megyék közé ékelődő”⁵³⁵ Aranyosszékre sem, itteni ügyeket nem tárgyaltak egyik sedrián sem. Miután az aranyosszéki székelyek lerohanták az erdélyi káptalan birtokát, a székkal szomszédos, de már Fehér megyébe eső Miriszlót, a káptalan 1494-ben a szokásos módon a kolozsmonostori konvent előtt tiltakozott,⁵³⁶ de tiltakozását megtette Fehér megye hatósága előtt is.⁵³⁷ 1493-ban és 1489-ban a káptalan miriszlói birtokának határjárásakor az ellentmondó aranyosszéki székelyeket a vajdai jelenlét elé,⁵³⁸ nem pedig a megyei ítélszék elé idézték (azért is mert birtokügyről volt szó és azért is, mert kiváltságolt területet érintett). Aranyosszék szervezetét azonban befolyásolta a megyei igazgatás modellje: a székely székek közül egyedülként a szék élén egy ispánt (*comes*) találunk.⁵³⁹

Megjegyzendő, hogy noha mind a székely, mind a szász székek területén voltak megyei zárványok, a székely székek és a megyék joghatóságának konfliktusáról semmilyen adatunk nincs, míg a szász székek esetében ez bőségesen dokumentálható. Ennek magyarázata az, hogy nem Fehér megye székelyföldi és szászföldi zárványai okoztak konfliktusokat, hanem a szász

⁵³¹ DL 45465.

⁵³² SzOkI I. 322–323 (DF 253574).

⁵³³ Fehér megye háromszéki szigeteire lásd Rácz: Háromszék telepesei 5.

⁵³⁴ Botár: Vármegyei enklávék. Később a szerző úgy foglalt állást, hogy „a magánbirtokokkal [azaz nem székely jogú birtokokkal] tarkított Kelet-Erdély, egy-két enklávétől eltekintve, a 14–15. század fordulóján Székelyföldd alakult” (Botár: Csik településtörténete 250). Lásd még Benkő: A középkori Székelyföld 215.

⁵³⁵ Benkő: A középkori Székelyföld I. 389.

⁵³⁶ DL 26459^r.

⁵³⁷ DL 26459^v. A megyei oklevél szövegét a pecséttel megerősített konventi oklevél hátlapjára írták, valószínűleg fogalmazványként.

⁵³⁸ 1493: DF 277615; 1489: DF 277606.

⁵³⁹ Benkő: A középkori Székelyföld I. 409. – A megyei szervezet az újkorban is éreztette hatását, ennek jelei a tolvajkiáltás szokása, a rendszeres cirkálások (gonosztevők felkutatása), a feltárt bűncselekményről készült jegyzőkönyvek, miként „irattárának rendezettsége, a kiváltságlevelek gondosabb megőrzése és gyakori átírása is (uo. 411). Mi több, politikail állásfoglalásában is közelebb állt a belső-erdélyi megyékhez, mint a székely székekhez, 1467-ben például csatlakozott az erdélyi nemesek felkeléséhez (uo. 412).

4. A megyei ítélőszék joghatósága. Mentességek

Hétszék Fehér és Küküllő megyei, utólag Szászföldhöz csatolt szigetei, amelyekre kiterjedtek a szász kiváltságok is (ezek a bíraskodást, az adózást és a katonáskodást érintették). A székelő székeknek azonban nem voltak efféle, egy-két birtokra kiterjedő, megyei területen fekvő birtokai. Aranyosszék nem tekinthető ilyennek, mert – szemben a megyei területeken fekvő szász jogú falvakkal – önálló szervezettel rendelkezett, önálló szék volt, még ha a Székelyföld összefüggő tömbjétől távol is feküdt.

1416-ban Bolgár Miklós alperesként azért nem fogadta el Torda megye ítéletét, mert szerinte az ügyben a királyi sókamaraispánság érintve volt (*dicta causa camaram salium regalium tangeret*) és ezért kérte a per áttételét az alvajda és az erdélyi nemesség elé.⁵⁴⁰ Eszerint a királyi sókamaraispánság ügyeiben a megye nem ítéltetett (az erdélyi sóaknákat egyébként az erdélyi vajda és a kamaraispánok felügyelték).⁵⁴¹ A sókamaraispánok és sószállítók túlkapásainak ügyében a megye végezhetett vizsgálatot, miként 1410-ben a kolozsi szolgabírák meg is tették a kolozsmonostori konvent panaszára, ám ők ekkor a konventnek Zsigmond királytól perbeli cselekmények végzésére egy év tartamára nyert felhatalmazás alapján tették.⁵⁴²

1429-ben az Doboka megye egyik sedriáján a Vas család több tagja tiltakozott az ellen, hogy a Magyarbogatán áthaladó jobbágyaik szekereit és ökreit a csicsói várnagyok elvették azon a jogcímen, hogy tilos utat használtak. A megye oklevélbe foglalta ugyan a jelen levő nemesek vallomását, miszerint a magyarbogáti út soha nem volt tilos út a rettegi és őri várhoz,⁵⁴³ de ítéletet nem hozott, mert a felsorolt települések mind a szomszédos Belső-Szolnok megyébe esnek és ott ez utóbbi volt illetékes. 1482-ben Belső-Szolnok vármegye alispánjai és szolgabírái előtt Bethlen(i) Gergely (ügyvéd útján) azt panaszolta, hogy egy árpástói jobbágját, aki Szentmargitán keresztül Németibe igyekezett, a csicsói várnagyok üldözőbe vették, mert állításuk szerint el akarta volna kerülni a vámot. Kérésére a megye nem marasztalta el ugyan a várnagyokat, de szabályozta a vámszedést.⁵⁴⁴ A megyének ugyanis korlátozott rendeletalkotási jogköre volt.⁵⁴⁵ Erdélyből egyelőre ezt az egyetlen középkori megyei rendeletet ismerjük.

⁵⁴⁰ TelOkl I. 422.

⁵⁴¹ Weisz: Erdélyi sókamarák 241–242; Hóman: A magyar királyság pénzügyei 206.

⁵⁴² ZsOkl II/2. 7783. sz.

⁵⁴³ WassLt 390. sz.

⁵⁴⁴ DL 62914. Úgy döntöttek, hogy azok, akik a Nagyszamos folyó innenső oldalán laknak és Németi (= Szamosújvárnémeti) vagy Búza mezővárosok felé vagy más vásáros helyekre mennének, nem kötelesek vámot fizetni a várnagyoknak, viszont azok akik a folyó túloldalán laknak és nem a rettegi vámnál, hanem máshol kelnek át a folyón, azok megvámolhatók a nevezett birtokokon (... iudicando adinvenimus quod quicunque homines ex ista parte fluvii NagZamus residentia habent, illi dum ad partes oppidorum Nemethi et Buza aut ad alia loca campestralia iter facere et peragere habuerint, ipsis castellanis de Chycho thelonium exolvere non tenentur. Qui autem ex alia parte ipsius fluvii residentia habuerint et ad thelonium ad Retheg non perrexerint, sed aliquas ipsum fluvium transsietaverint, tales in territoriis prescriptarum possessionum legitime calompiari poterint in rebus). Vö. Werbőczy: Tripartitum 379 [III.2.5.]

⁵⁴⁵ Tringli: Le contee in Ungheria 167, 170–171 (SzatmárOkl 181. sz.); Tringli: Mezei károk 799 (az idézett forrás: Werbőczy: Tripartitum 379 [III.2.5.]).

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

1462-ben a Losonci Dezsőfi család tagjai között egy kölcsönügylet miatt indult perben Kolozs megye azt ítélte hogy a felperes Magyarországon, az ottani jogrend szerint (*iure regni Hungarie*) keresse igazát Losonci Alberttel⁵⁴⁶ szemben. Mivel a felperes nem volt megelégedve az ítélettel, kérte a per áthelyezését az alvajdák elé;⁵⁴⁷ utóbbiak azonban helyben hagyták a korábbi ítéletet.⁵⁴⁸ Kolozs megye, majd az alvajdák azért hozhatták ezt az ítéletet, mert a per tárgyát képező kölcsön- és zálogszerződést Szentmárton birtok ügyében ugyan a kolozsmonostori konvent előtt kötötték meg 1427-ben,⁵⁴⁹ de itt nem a Doboka, hanem a Szabolcs megyei Szentmártonról van szó⁵⁵⁰ (bár ez az oklevelek egyikében sem szerepel), ott pedig egyik erdélyi bíróság sem volt illetékes.⁵⁵¹

1489-ben Szacsali Dan felesége jegyajándéka (*rerum parafernaliū et honoris maritatonis*) ügyében Hunyad megye ítélszékeén adta elő keresetét Arca Ladislau ellen,⁵⁵² a megye az ügyet az alperes kérésére tárgyalás nélkül a vajda ítélszéke elé tette át.⁵⁵³ Hitbér, jegyajándék és leánynegyed kifizetéséről azonban a megye állíthatott ki nyugtát,⁵⁵⁴ mint ahogy hiteleshelyi jellegű tevékenysége részeként más, kisebb jelentőségű ügyekben is állított ki oklevelet. A házassággal, hitbérrel és jegyajándékkal, leánynegyeddal stb. kapcsolatos ügyek az egyházi bíróságok elé tartoztak, a Hármaskönyv szerint azonban a megye ítéltetett a hitbér és jegyajándék ügyében indított perekben is, de csak a száz forint értékig.⁵⁵⁵

Arra azonban valóban van példa, hogy a megyei ítélszéke egyházi bíróságra tartozó ügyet vont maga elé: 1390-ben Péter erdélyi püspök egy Kolozs megyei birtokos, Andrásné Mihály panaszára a név szerint említett kolozsi ispánt és a szolgabírákat tiltotta el attól, hogy egy misekönyv és egy papi öltözék ügyében (*de iudicio cuiusdam missalis et indumenti sacerdotalis cuidam ecclesie*) ítéletet hozzanak, egyházi fenyítést helyezve kilátásba.⁵⁵⁶

⁵⁴⁶ Losonci Albert (Zsigmond fia) honti (1493–1498) és nógrádi (1493–1498) ispán (Arch. 1458–1526 II. 580).

⁵⁴⁷ ad v[estrarum] e[gregietatum] [sc. vicewayvodarum] et regni nobilium discussionem provocavit (BánfOkI II. 50–52).

⁵⁴⁸ BánfOkI II. 50–52 (az oklevél hátlapján [...] causa deliberata est sicut per iudices intrascriptos).

⁵⁴⁹ BánfOkI I. 584–585.

⁵⁵⁰ Iványi: Bánffy 484–485; BánfOkI II. 768.

⁵⁵¹ Mint ahogy az erdélyi vajda bírói joghatósága is csak az erdélyi vármegyékre terjedt ki (Werbőczy: Tripartitum 334 [II.65.3.]).

⁵⁵² 1489: DF 260285 (transmissionalis).

⁵⁵³ I. Lajos király 1344. évi oklevele szerint „a házassággal, hitbérrel és jegyajándékkal, leánynegyeddal, papok és nők bántalmazásával, leányok és asszonyok megerőszakolásával, házasságtöréssel kapcsolatos ügyek egyházi bíróság elé tartoznak, hacsak nincsenek bűnügyi vonatkozásaik is” (CDTrans III. 213. sz.). Idézi Bónis: Egyházi bíraskodás 636. – 1458-ban Mátyás király eltiltotta a világi bíróságokat attól, hogy az egyházi bíraskodásba beavatkozzanak (Ub VI. 37; VII. 41).

⁵⁵⁴ 1493-ban Cegei Vas István például nyugtát állíttatott ki Doboka vármegyével arról, hogy Herceg Mihály özvegyének kifizette a hitbért és jegyajándékot. Itt perre nem került sor és ez a kifizetés is egyházi személy, a cegei plébános (és több más nemes) jelenlétében történt (WassLt 484. sz.); ilyenfajta nyugtákat a megye máskor is állított ki (Hunyad, 1500: DF 252623, 1516: DL 47141 = HunyadmÉvk 5/1887–1888. 103).

⁵⁵⁵ Hajnik: Perjog 84 (Werbőczy: Tripartitum 389 [III.7.8.]).

⁵⁵⁶ TelOkI I. 227–228, az oklevelet idézi Temesvári Erdély püspökei 242, és Bónis: Egyházi bíraskodás 643, 164. jegyz.

4. A megyei ítélőszék joghatósága. Mentességek

A királyi városok,⁵⁵⁷ a szász székek megyei – ún. nemesi – birtokai és az egyházi intézmények birtokain élő birtoktalan elemek is mentesültek a megyei bíraskodás alól. Az alábbiakban a megyei bíraskodás alóli kiváltságokat és az ilyen ügyben a megyékhez intézett parancsleveleket soroljuk fel.

4. 1. A kolozsmonostori konvent birtokai

A kolozsmonostori apátság és a birtokain lakó jobbágyok elvben mentességet élveztek a megyei joghatóság alól. A többször is megismételt királyi és vajdai rendelkezések szerint az apátság jobbágysai és birtoktalan szerviensei felett, *a büntetőügyek kivételével*, minden ügyben csak az apát vagy officialisa ítélezhetett. Mint ahogy azonban a kutatás rámutatott, az efféle kiváltságok nem voltak igazi kiváltságok: az ország minden birtokosát megillette a jog, hogy jobbágysai és birtoktalan szolgálai felett – a büntetőügyek kivételével – ő maga ítélezzen: ez volt az úri szék.⁵⁵⁸ A bírói kiváltság írásba foglalásának célja az volt, hogy a kiváltságolt birtokos az idegen birtokon lefoglott jobbágysát hamar ki tudja szabadítani.⁵⁵⁹ A választóvonal a valódi privilégium és az úrszéki bíraskodás elterjedt gyakorlata között itt is a büntetőügyek átengedése volt a kiváltságoltnak (akárcsak a városok esetében).⁵⁶⁰

1339-ben Albert fia: Miklós kolozsi ispán felmentette János kolozsmonostori apátot és kajántói jobbágysait egy reájuk kirótt bírság megfizetése alól, miután az apát bemutatta neki (I. Károly) király és Tamás erdélyi vajda oklevelét, amely szerint az apátság jobbágysai és birtoktalan szolgálai minden tekintetben ki vannak véve a megyei nemesi bíróság illetékessége alól.⁵⁶¹ Az oklevél csak késői tartalmi kivonatban maradt fenn és nem tudni, hogy a büntetőügyekről volt-e benne szó. 1342-ben Kolozsvár lakói is úgy tudták, hogy Kolozsmonostoron és tartozékain csak az apát, illetve bírása vagy officialisa ítélezhet minden felmerült ügyben, és megyei bíró (*iudex provincialis*) ezekben nem volt illetékes.⁵⁶² 1356-ban András erdélyi vajda, miután az apát felmutatta előtte I. Lajos király pátensét, mindenkinek megtiltotta, hogy az apátság jobbágysai és hospesei felett bíraskodjanak;⁵⁶³ 1357-ben I. Lajos király mentesítette az apátot és konventjét az ispánok és szolgabírák és – a király, valamint az erdélyi vajda kivételével –

⁵⁵⁷ Pl. Kolozsvár minden világi bíró alól mentességet szerzett (1476: Ub VI. 556).

⁵⁵⁸ Tringli: Pest 185.

⁵⁵⁹ Tringli: Pest 185. – Jobbágy jogtalan fogvatartásáért három márka bírságban marasztalhatott el a megye (Doboka, 1400: TelOkI I. 273–274).

⁵⁶⁰ Fügedi: Városprivilegiumok 284–285. „a kisebb ügyek átengedése a [város vezetőségének] nem egyéb, mint a vendégtelepek kiváltságos helyzetének elismerése és nem tekinthető városprivilegiumnak olyan oklevél, amelyben a megyéispán hatásköre a városbíró hatáskörének rovására továbbra is fennmarad.”

⁵⁶¹ CDTrans II. 1025. sz. (az elveszett eredeti pátens alakú volt, idézi Csomor: A kolozsmonostori apátság 33). E forráshely és az alábbiakban idézett oklevelek többségének forrása: Jakó: A kolozsmonostori apátság 33–34, 38, 40.

⁵⁶² CDTrans III. 93. sz.

⁵⁶³ CDTrans III. 865. sz.

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

minden más bíró joghatósága alól.⁵⁶⁴ 1369-ben I. Lajos király abban a kegyben részesítette az apátságot és konventjét, hogy az apátság jobbágysai és birtoktalan serviensei felett, a büntetőügyek kivételével, minden ügyben csak az apát vagy officiálisai ítékezhet.⁵⁶⁵ 1384-ben Mária királynő Kolozsvár városnak is megtiltotta, hogy az apátság jobbágysai felett ítékezzen.⁵⁶⁶ 1412-ben Stibor vajda – Zsigmond király parancsa értelmében – Kolozs megyének tiltotta meg, hogy a monostor jobbágysaival folytatott pereket az apát vagy officiálisai ítélete után maga elé vonja, mivel ezeket csak a királyi városok elé lehet fellebbezni.⁵⁶⁷

A meglévő kiváltság ellenére 1404-ben Kolozs megye ítélszéke mondott ítéletet a kolozsmonostori apát gyilkossággal vádolt jobbágysai ügyében, de az ítélettel elégedetlen apát az alvajdák elé terjesztette a per.⁵⁶⁸ 1430-ban pedig Szentiványi Mátyás Torda megyei birtokos a megye ítélszéke előtt hívta perbe a kolozsmonostori apátot, mert ez utóbbi abafáji (Torda vm.) jobbágysai elszántották (Vajda)szentiványi birtokának határát. Az apát az idézésre ugyan nem jelent meg (ügyvédje állítása szerint akkor épp a királyi udvarban volt), ám az újabb határnapon a megye az apátot harmadmagával – két másik szerzetessel – főpapi süvegben (*in satis vestibus infulati*) leteendő esküre kötelezte. Az apát ekkor is kérte a per áttételét az alvajdai ítélszék elé. Az ügy kimenetelét ugyan nem ismerjük, de a vármegye az apátot, mint bármely más birtokost, eskü letételére kötelezhette.⁵⁶⁹ A két eset világosan mutatja a bírói immunitás korlátait: Kolozs és Torda is ítélezett az apátság e két megyébe eső birtokain lakó jobbágysok ügyében, ám a hivatalban levő apátok mindkét alkalommal kérték a per áttételét az alvajdai ítélszék elé.

4. 2. Az erdélyi püspök és az erdélyi káptalan birtokai

1246-ban IV. Béla király az erdélyi püspök birtokain lakókat és az odatelepülő szabad rendű hospeseket kivette nemcsak a vajda, hanem a megyésispán (és minden más bíró) joghatósága alól.⁵⁷⁰ Ugyanezt a bírói kiváltságot adományozta 1282-ben IV. László is úgy, hogy egyedül a püspök vagy az általa állított bírák ítélhessenek, vagy ha ezt elmulasztanák, illetve ha az ügy súlyossága miatt ők nem lennének illetékesek, csak a király ítélezhesseik felettük.⁵⁷¹ Ez utóbbi

⁵⁶⁴ Illés: Az Anjou-kori társadalom 31 (az idézett forrás: CDTrans III. 1134. sz.). Vö. CDTrans III. 1135. sz.

⁵⁶⁵ CDTrans IV. 743. sz.

⁵⁶⁶ Ub II. 589.

⁵⁶⁷ ZsOkl III. 2681. sz. = Ub III. 551 (DL 26767): si qui ex vobis aut vestris iobagiones ipsius domini abbatis et ecclesie sue praedictae in sui aut officialium suorum presentias in quibusvis factis in causam attrahendo de ipsorum domini abbatis aut dictorum officialium suorum iudicio non contentarentur, ex tunc huiusmodi cause non alias nisi ad civitates ipsius regie maiestatis pro saniori et meliori ipsarum causarum deliberatione transmitti debuerint et valuerint.

⁵⁶⁸ ZsOkl II/1. 3207. sz.

⁵⁶⁹ DL 28201.

⁵⁷⁰ CDTrans I. 201. sz. Erre és az alábbiakra lásd még Temesváry: Erdély püspökei 42, 69–70, 88; Jakó: Az erdélyi püspökség birtokai 138.

⁵⁷¹ CDTrans I. 391. sz.

4. A megyei ítélőszék joghatósága. Mentességek

kiváltságot III. András megújította, kiterjesztve azt a püspök más birtokaira is.⁵⁷² 1327-ben I. Károly megparancsolta Szolnok, Kraszna, Szatmár és Ugocsa megyék ispánjainak, hogy az erdélyi egyház megyéjükbeli jobbágyságait ne zaklassák élelemadó és tized követelésével, és tudomásukra hozta azt, hogy az egyház birtokain adódó mindenféle ügyben kizárólag az egyházi bíró illetékes.⁵⁷³ 1367-ben I. Lajos király megtiltotta, hogy az erdélyi püspök jobbágyságait és birtokait szolgáit bárki letartóztassa vagy felettük bármilyen ügyben, de különösképpen mások vétkeiért és tartozásaiért ítélkezzen, minthogy ezek felett – az ország többi kiváltságos székesegyházának főpapjához hasonlóan – egyedül a püspök és officialisai bírálhatnak; a panaszosok tehát náluk keressék igazukat.⁵⁷⁴ 1406-ban Zsigmond király is megtiltotta, hogy az erdélyi püspök jobbágyságai felett bárki más ítélkezzen.⁵⁷⁵

Hasonló bírói „kiváltság” – voltaképpen a szokásos földesúri bírászkodás – illette meg az erdélyi káptalant is. 1357-ben ugyanis András erdélyi vajda egy általános parancslevélben megtiltotta a címzeteknek, közöttük az alvajdáknak és a megyésispánoknak, hogy az erdélyi káptalan jobbágyságait kiváltságaik ellenére bírói székekre kényszerítsék, és harmadszorra is utasította őket, hogy a káptalan jobbágyságai felett ne ítélkezzenek.⁵⁷⁶

Várdai Ferenc erdélyi püspök által a királynak előadott 1523. évi panasz szerint az erdélyi püspökség birtokain élő jobbágyságok (*populi et iobagiones*) felett csak a püspök és falusbírái ítélkezhetek (*iudicaturi soluis episcopi predictae ecclesie aut villicorum suorum reservari habeantur*) oly módon, hogy ha az ellenfél (*pars adversa*) a püspök vagy a *villicusa* ítéletével nem volt megelégedve, fellebbezhetett az ország mindenkori királyához. A király megparancsolta ezért Kolozs megyének, hogy a püspök Kapus és Egerbegy nevű birtokain élő jobbágyságok felett hozott korábbi ítéletük ellenére az ügyet engedjék át a püspöknek; ha a perbeli ellenfél az ítélettel nem lesz megelégedve, terjesszék a pert a királyi jelenlét elé.⁵⁷⁷

Egyelőre nincsen adatunk arra vonatkozóan, hogy a megyék az erdélyi püspök birtokain folyó úriszéki bírászkodásába bármilyen módon beavatkoztak volna. Panaszos kérésére végeztek ugyan olyan vizsgálatokat, amelyekben a püspök valamiféleképpen érintve volt; 1335-ben például Torda megye hatósága vizsgálatot tartott arról, hogy a püspök fenesi (Kolozs vm.) várnagya elpusztította Szentkirály birtokot.⁵⁷⁸ Az erdélyi püspök és a kolozsmonostori apát évszázados birtokvitájában Kolozs megye is csak vizsgálatok elvégzésére szorítkozott. 1426-ban a kolozsmonostori konvent panaszára, miszerint az erdélyi püspök fenesi familiárisa és jobbágyságai

⁵⁷² CDTrans I. 474. sz.

⁵⁷³ CDTrans II. 608. sz. Az oklevélre Hegyi Géza hívta fel a figyelmem, amit ezúton is köszönök.

⁵⁷⁴ CDTrans IV. 595. sz.

⁵⁷⁵ ZsOkI II/1. 4960. sz.

⁵⁷⁶ CDTrans III. 941. sz.

⁵⁷⁷ DL 31042.

⁵⁷⁸ AOkI XIX. 516. sz.

az apát és a konvent kolozsmonostori birtokán hatalmaskodtak, a vizsgálatot ugyan elvégezte, de a pert az erdélyi nemesség elé utalta;⁵⁷⁹ alig pár nappal később pedig rögzítették az apát panaszát arról, hogy az apátság birtokait a püspök román jobbágysai használják.⁵⁸⁰ Az apátság és a püspök között 1439-ben a Bogártelke, illetve Daróc, Makó és Türe közötti határ miatt kiobbant viszályban a területileg illetékes Kolozs megye – alvajdai parancsra – csak vizsgálatot tartott.⁵⁸¹ 1493-ban vajdai parancsra ugyancsak Kolozs megye tartott vizsgálatot a püspök ama panasza ügyében, miszerint a losonci Bánfiak e megyebeli familiárisai hatalmaskodtak.⁵⁸²

4. 3. A királyi városok és mezővárosok

A szabad királyi városok és a királyi tulajdonú mezővárosok⁵⁸³ nem tartoztak annak a megyének a joghatósága alá, amelyiknek a területén feküdtek, és a megyei ítélőszékek nem is tárgyaltak ezeket érintő ügyeket. A bíraskodási kiváltságot az erdélyi városprivilegiumok is tartalmazták és a városok igyekeztek is a mindenkori uralkodóval megerősíteni azokat.⁵⁸⁴

A megyei ítélőszék joghatósága olyankor sem terjedt ki a királyi városok polgáira, amikor megyebeli nemesek és városlakók vitájáról kellett dönten. Ilyen példákat Kolozsvár szolgáltat, mivel szemben a szabad királyi városok többségével (Beszterce, Brassó, Szeben stb.) megyei területen feküdt (és a levéltára is fennmaradt). 1419-ben a kolozsváriak kérésére Zsigmond kijelentette, hogy a szabad királyi városok, a mezővárosok, sőt a szabad falvak sincsenek a nemesi jognak alávetve, és elrendelte, hogy a gyilkosok és gonosztevők a városi jogszokások szerint kötelesek elégtételt fizetni a sértett félnek.⁵⁸⁵ 1486-ban a kolozsváriak azt panaszolták Mátyás királynak, hogy a vásárra jövő nemesek és más birtokos emberek megkárosítják őket azzal, hogy a hitelre vásárolt holmikért nem fizetnek, és azután arra hivatkozva, hogy ők az ország nemesei, az ügyet a nemesek ítélőszékén (*in sede iudiciaria nobilium*) akarják tárgyalatni.⁵⁸⁶ Ez utóbbi alatt a megyei ítélőszéket kell érteni, mert az uralkodó a kolozsváriak panaszára jogorvoslatként azt rendelte el, hogy az efféle ügyeket a vajdai vagy alvajdai szék elé kell

⁵⁷⁹ ZsOkI XIII. 1149. sz. (DL 28191).

⁵⁸⁰ DL 28192.

⁵⁸¹ DF 275262.

⁵⁸² DL 36347.

⁵⁸³ Pl. Dés és Szék (Doboka vm.). Székre lásd WassLt 93., 470. sz.; DF 255327. A városprivilegiumok egyik legfontosabb eleme az volt, hogy a város lakói nem tartoztak a megye joghatósága alá (Tringli: Pest és Pilis 378).

⁵⁸⁴ Pl. Kolozsvár: KvOkI I. 240–240.

⁵⁸⁵ ZsOkI VII. 879. sz. = Ub IV. 104–105 (DF 281041): *civitates nostrae ac oppida et villae liberae legibus et consuetudinibus nobilium regni nostri non conformantur neque subiiciuntur.*

⁵⁸⁶ *allegantes se esse regni nobiles et si quibus deberent aut obligarentur velle in sede iudiciaria nobilium et non alias iuri astare et creditoribus suis respondere* (Ub VII. 424–425. = KvOkI I. 273–274). Az intézkedést II. Ulászló is megismételte (1504: DF 281020). – Kolozsvár város levéltárának középkori okleveleiről Kiss András (1922–2013), a kolozsvári Állami Levéltár egykori főlevéltárosa készített román nyelvű regesztákat, amelyeket önzetlenül a rendelkezésünkre bocsátott. Kéziratának gépelt változata ma levéltári repertóriumként ugyanott (mai hivatalos nevén a KolozsNLT-ben) érhető el, és annak segítségével tekintettük át a városi levéltár okleveleit.

4. A megyei ítélőszék joghatósága. Mentességek

vinni. Meg kell jegyeznünk azonban azt is, hogy a város joghatósága sem terjedt ki nemesekre: I. Lajos király 1366. évi oklevele szerint a városok és szabad falvak csak tettenérés esetén, tolvajlásért vagy hasonló tettekért tartóztathattak le nemeseket.⁵⁸⁷ 1458. évi oklevelével Mátyás megerősítette azt, hogy Kolozsvár büntetőügyekben is ítélkezhet, kivéve azonban a nemeseket érintő ügyeket.⁵⁸⁸ Utóbb ez fokozatosan változhatott, és a 16. század végére a Kolozsváron lakó nemesek az adózás és a hadkötelezettség tekintetében is teljesen beletagozódtak a polgárságba.⁵⁸⁹

A királyi tulajdonú mezővárosok ugyancsak nem tartoztak a megyei ítélőszék joghatósága alá. Erre példa az ugyancsak megyei területen fekvő Dés, amelynek megmaradt az Árpád-korra visszanyúló levéltára és újabban a kutatás számára hozzáférhetővé vált, okleveliről pedig áttekintő jegyzék készült.⁵⁹⁰ Ulászló király a désiek panasza nyomán 1511-ben úgy rendelkezett, hogy a dési lakosokat érintő perekben 100 forint büntetés terhe alatt csak a mezőváros bírása ítélkezhet és a rendelkezést figyelmen kívül hagyókon megyéjük ispánja és szolgabírái kell elégtételt vegyenek.⁵⁹¹ Szapolyai János vajda 1514. évi oklevelének töredéke szerint a désieket csak azután lehetett vajdai vagy alvajdai ítélőszék elé idézni, miután az ügyet tárgyalták a mezőváros bírása és esküdtei előtt;⁵⁹² I. János király 1538. évi oklevele szerint pedig a désieket csak a saját bírájuk és esküdtei előtt lehetett perelni.⁵⁹³ 1536-ban Majlád István erdélyi vajda parancsolta meg (Belső-)Szolnok és Doboka megyéknek, hogy a désieket a megye ítélőszéke

⁵⁸⁷ *nobiles dicte terre et eorum iobagiones in civitatibus vel villis liberis non detineantur pro furto vel latrocinio aut alio criminali facto, si non fuerit in aliquo ipsorum factorum ibidem manifeste apprehensi, nec in ipsis civitatibus vel villis aliquis nobilis de provincia proscribatur* (DRHC. XIII. 159 = CDTrans IV. 492. sz.).

⁵⁸⁸ Ub VI. 16–17 (DF 281043). – Az 1498. évi 38. tc. szerint a szabad királyi város, ha a megyében birtoka volt és erről nemes ellen kisebb hatalmaskodással felérő kárt okozott, a megyei ítélőszék előtt felelni tartozott (Hajnik: Perjog 82; DRMH IV. 114).

⁵⁸⁹ Kolozsvár 1577. évi törvénykezési szabályzata szerint a bíró bíraskodhatott a városban lakó és azon kívül birtokkal nem rendelkező nemes felett; ha a nemes a városban örökséggel, azon kívül pedig megyei birtokkal is rendelkezett és ez utóbbiban is lakott, a bíró csak a kolozsvári jószágokat érintő ügyekben volt illetékes, és csakis büntetőügy esetében foghatta el a nemes; ha a nemes csak megyei birtokkal rendelkezett, de Kolozsváron követett el széksértést, a kolozsvári bíró ítéletlevele alapján a megye ispánja és szolgabírái kellett hogy elégtételt adassanak vele (KvOkl II. 114). A fejedelem által megerősített szabályzat egyebek mellett már azt mondta ki, hogy városi örökséggel nem rendelkező nemes felett a kolozsvári bíró csakis büntetőügyben ítélkezhet és a per végleges eldöntésében a fejedelmi ítélőszék az illetékes, valamint a megyei hatóságnak is a fejedelem kellett hogy megparancsolta az elégtételadást (uo. 118). 1595-ben Kolozsvár a fejedelem kérésére, hogy kényszerítsék hadba az ott lakó nemeseket, azt válaszolta, hogy ezek a „kulcsos” városban lakó nemesek – szemben az enyedi, tordai, dési és (maros)vásárhelyi nemesekkel – már (Bátori) István lengyel király uralma alatt mentesültek a hadkötelezettség alól, mert a városban adóznak, dézsmát fizetnek és csak nevükben nemesek (csak „nomitenus nemesek”), Kolozsvár falait védik és nem tartoznak többé a megye nemesei közé. Akiknek viszont a városon kívül van jobbágyuk, jószágukról zsoldost tartoznak állítani (KvOkl II. 169–172. = Kolozsvár város lt, Fasc B, nr. 5).

⁵⁹⁰ K. Papp: Deés.

⁵⁹¹ DF 253383. Ulászló király parancsa a bárókhoz, officialisokhoz, hatóságokhoz: ... quoniam alioquin si hec mandata nostra non observaretis ipsosque exponentes requisiti pacifice dimittere nolletis, extunc committimus presentibus strictius comiti vel vicecomiti et iuicibus nobilium illius comitatus, in quo fortassis huic mandato nostro contrarium attentatum fieret eisdemque auctoritatem et facultatem nostram damus ut ipsi scita prius premissorum mera veritate vos et vestrum quemlibet sub onere centum florenorum ad observationem prescriptarum mandatorum nostrorum omnino cogere et compellere debeant et teneantur. Vö. K. Papp: Deés 470. (89. sz.).

⁵⁹² DF 253388. Vö. K. Papp: Deés 471 (94. sz.).

⁵⁹³ Dés v lt, 316. sz. (1538. I. 10.) [CJ-F-00024-316]. Vö. K. Papp: Deés 491 (126. sz.).

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

elé ne idézzék.⁵⁹⁴ 1548-ban Gyerőmonostori Kemény János királyi alhelytartó parancsolta meg Belső-Szolnok megyének, hogy Dés *oppidum* lakói fölött ne ítélkezzen. A parancslevél szerint, ha valaki a mezővárost érintő keresetet indítana, csakis Dés bírása és esküdtői előtt keresheti igazát, idegen bíró előtt pedig nem; noha a megye Tötöri Balázs és Miklós nemesek kérésére a mezőváros bíráját megidézte, utóbbit a továbbiakban háborgassa és Dés kiváltságait tartsa tiszteletben.⁵⁹⁵ Ugyanezt a tiltó rendelkezést 1551-ben Martinuzzi György,⁵⁹⁶ 1557-ben pedig Izabella királynő is megismételte.⁵⁹⁷

A megye területén fekvő királyi mezőváros jogi exemptiójára példa a következő eset is: 1513-ban Szapolyai István erdélyi vajda Kendi Gál dobokai ispán és Petki Ferenc panaszára, miszerint Szék oppidum és Székuláj (*Zekelay*) lakói Vasasszentivánról az ottani lakók és a panaszos marháit elhajtották, Prodavizi Imre vicekamarásnak és Szék mezőváros bírájának írt parancslevelében a mezővárost az erdélyi országlakók soron következő közgyűlésének idejére a színe elé idézte.⁵⁹⁸ A megyei ítélőszék tehát ebben az esetben sem volt illetékes.

Torda királyi mezőváros 1291-ben ugyanazokat a kiváltságokat kapta meg III. András királytól, amelyekkel a (dés)aknai, széki és kolozsi királyi hospesek élveztek. Mentessítette a vajda és a tordai ispán vagy officiálisaiak bíraskodása alól úgy, hogy felettük csak a király vagy a tárnokmester, illetve a saját választott bírájuk ítéltethet.⁵⁹⁹ Zsigmond király 1436-ban megerősítette Torda lakóinak az erdélyi vajdák, alvajdák, megyés ispánok és alispánok joghatósága alóli mentességét és őket a saját és a tárnokmester bírói illetékessége alatt hagyta (a rendelkezést Mátyás 1467-ben, Ulászló pedig 1491-ben megerősítette).⁶⁰⁰ 1514-ben II. Ulászló megparancsolta az erdélyi vajdáknak, hogy a nemesek keresetében a tordaiakat és désieket ne idézzék, hanem azokat a saját bírájuk előtt pereljék.⁶⁰¹ Torda megye és Torda mezőváros joghatóságának konfliktusáról nincsenek adataink.

⁵⁹⁴ K. Papp: Deés 491 (121. sz.). Az oklevél eredetijét (1536. XII. 13.) nem sikerült fellelni.

⁵⁹⁵ Dés v lt, 134. sz. (1548. IV. 30.). Vö. K. Papp: Deés 471 (134. sz.).

⁵⁹⁶ K. Papp: Deés 504. (140. sz.). Az oklevél eredetijét (1551. VIII. 16.) nem sikerült fellelni.

⁵⁹⁷ Dés v lt, 167. sz. (1557. V. 2.). [CJ-F-00024-167]. Vö. K. Papp: Deés 520 (167. sz.).

⁵⁹⁸ DF 261152. – Szék levéltára elpusztult. 1471-ben Mátyás király kiváltságokat adományozott a mezővárosnak, amivel magánföldesúri státusukat ismerte el (Lakatos: Mezővárosi oklevelek 546, az idézett forrás: DL 17244).

⁵⁹⁹ Orbán: Torda 125; Csánki V. 685. A kiváltságlevél: CDTrans I. 482. sz.

⁶⁰⁰ Csánki V. 686. Az itt idézett oklevelek a magyar királyi könyvekben maradtak fenn, elektronikus kiadásuk: Libri Regii. Királyi Könyvek. 1527–1918. (DVD). – Zsigmond 1436. IV. 20-i [f. VI. a. Georgii mart.] oklevele: MNL-OL, A 57, Magyar Kancelláriai Levéltár – Libri regii, 3. köt., fol. 60–61: ab omni iudicio et iudicatu waywodarum et vicewaywodarum pretactarum partium nostrarum Transsilvanarum, necnon comitum et vicecomitum parochialium comitatus de Thorda fuerint et existant semper exempti et exonerati et nec unquam quippiam waywoda, vicewaywoda Transsilvani comitesque et vicecomites seu iudices nobilium comitatus Thordensis predicti pro tempore constituti ipsos iudicem, iuratos civesque hospites et populos nostre civitatis Thordensis in causis quibusvis seu causarum articulis ad quorumvis instantiam potuerit seu valuerit adiudicare aut [bona] eorum arestare, iudicatu compellere quovismodo quin uno ipsi et eorum quilibet solius regalis maiestatis et magistris tavernicorum suorum pro tempore constituti iudicio et iudicatu subiacere debeant et sunt reservati.

⁶⁰¹ Orbán: Torda 126. Az idézett oklevél: K. Papp: Deés 471 (95. sz.; DF 253389).

4. A megyei ítélőszék joghatósága. Mentességek

Amennyire a fenti példákból látszik, a bíraskodási kiváltság érvényesítése a szabad királyi városok esetében aligha ütközött akadályba. Dés és Szék mezőváros esetében találtunk arra példát, hogy a megyét parancslevéllel kellett felszólítani a bíraskodási kiváltság betartására. Dés, Szék és Torda is királyi birtok volt, és a mezővárosok közül ezek rendelkeztek a legnagyobb szabadsággal.⁶⁰²

Királyi város és nemesi birtokon lakó jobbágyságot vitában viszont a megye, ha erre parancsot kapott, eljárhatott. 1522-ben Beszterce város panaszára Szapolyai János vajda Kolozs megyének parancsolta meg, hogy ősi Jankafi Lázár légeni jobbágyság részéről a panaszos számára szolgáltatasson igazságot.⁶⁰³

Városlakó, mint egyetlen erdélyi példánk mutatja, vallhatott ügyvédet szolgabíró előtt.⁶⁰⁴

4. 4. A szász székek

1491-ben II. Ulászló király az erdélyrészi szászok panasza nyomán megparancsolta Fehér és Küüllő megyék hatóságának és az ottani nemesek *universitas*ának, hogy a megyei ítélőszéken a szászok és a királyi jobbágyság felett ne ítélik meg. Ez utóbbiak készek felelni bármilyen keresetre, de csak a saját bíráik előtt. Megparancsolta ezért Bátori István országbírónak és erdélyi vajdának, hogy őrizze meg a panaszosokat jogaikban és szabadságaikban.⁶⁰⁵ 1494-ben II. Ulászló király – a Hétszék és a Kétszék elöljáróinak panaszára – megparancsolta az erdélyrészi nemeseknek, hogy a szászokat csak ezek ítélőszékein pereljék.⁶⁰⁶ 1499-ben Szentgyörgyi Péter vajda megparancsolta ispánjainak, várnagyainak, officialisainak és bírságbehajtóinak, hogy a szászokat bírságok kifizetésére ne próbálják rászorítani, ugyanis a szebeni polgármester a Hétszék nevében bemutatta a király oklevelét, miszerint a szászok mentesek azon bírságok kifizetése alól, amelyeket valamely erdélyi megyei ítélőszéken (*coram comitibus vel vicecomitibus cuiuslibet comitatus harum partium [Transsilvanarum]*) róttak ki rájuk, valamely nemes, birtokos ember keresete alapján (*ad instantiam quorumunque tam videlicet egregiorum nobilium, quam possessionatorum hominum*).⁶⁰⁷

1508-ban II. Ulászló király a szászok azon panaszára, miszerint az erdélyrészi nemesek „bizonyos kitalált újítással” (*quadam novitate adinventa*) nem a saját ítélőszékeik, hanem a

⁶⁰² Bácskai: Mezővárosok a XV. században 102. – A magánföldesúri tulajdonú Teke mezőváros (Kolozs vm.) gyakorlatilag jobbágyságot lakóit viszont ott kellett törvény elé állítani, ahol elfogták és nem a geréb vagy a földesúr officialisa ítélt meg (uo. 100; item quando aliquis ob suos excessus captivatur, non portari debet ad Erked, nec ad alium quemcumque locum, sed ubi capitur ibi iudicetur – Ub VII. 461).

⁶⁰³ DF 247712. Csonka oklevél; regesztája: Berger: Regesten I. 760. sz.

⁶⁰⁴ DF 247759. (regesztája: Berger: Regesten I. 816. sz.). Az ügyvédek megnevezésük alapján mind megyebeli nemesek.

⁶⁰⁵ DF 245889.

⁶⁰⁶ DF 245893. (Urk. IV/523).

⁶⁰⁷ DF 245278.

megyei ítélőszékek elé (*sed ad comitatus et sedes eorum parochiales*) idézik őket, az ott hozott ítéleteket semmisnek nyilvánítja.⁶⁰⁸

A szász székek olyan perében, amelyben a megyei nemesség is érintve volt, a király ugyancsak megtilthatta a megyei ítélkezést. 1496-ban II. Ulászló király – a hét szász szék panasza nyomán – megparancsolta Drágfi Bertalan erdélyi vajdának és Kolozs vármegye nemesei közösségének (*universitati nobilium comitatus de Kolos*), hogy Morgondai Mihály, Sink szék királybírója és az Eceliek között (Kolozs megyei?) nemes familiárisok megölése miatt indult perben ne ítélkezzenek, mert a szász székek ki vannak véve címzetek joghatósága alól (*ipsi et quilibet eorum antiqua libertatis et privilegiorum ipsorum prerogativa requirente a iudicio et iudicatu vestro in quibusvis causis exempti et supportati sint et habeantur*).⁶⁰⁹ II. Ulászló 1511. évi oklevele szerint a szászok és a nemesek, vagy a szászok és a székelyek közötti pereket a szászok rendes bírái előtt kellett tárgyalni, akikről pedig nem a vajda elébe (amint a nemesek és a székelyek akarták), hanem a királyhoz kellett fellebbezni.⁶¹⁰

4. 5. A Hétszék és Szeben város „nemesi” birtokai

A szász városok és székek megyei – ún. „nemesi” – birtokai ugyancsak mentesültek a megyei igazságszolgáltatás alól, továbbá a megyei jobbágyságtól szedett adó és a katonáskodás kötelezettsége alól is. A legtöbb királyi és vajdai parancs azonban nem a bírói kiváltságok, hanem a megyékben szedett adó alóli mentesség ügyében kelt (e települések a szász székekkel együtt adóztak), ám ez biztos jele a megyei ítélőszék joghatósága alóli mentességnek. Ide tartoztak: 1.) az egresi monostor és a kerci apátság birtokai,⁶¹¹ illetve a szebeni prépostság és a Salgói Miklóstól elkobzott jószágrészek; 2.) Péterfalva és Rovás; 3.) Talmács; 4.) Rukkor; 5.) Fogaras és Omlás. Az alábbiakban a bírói kiváltságokat – vagy csak a „szabadságokat” – említő adatokat soroljuk fel.

⁶⁰⁸ DF 292134.

⁶⁰⁹ DF 245235. Morgondai Mihályra lásd Török: A Morgondai család 160–161.

⁶¹⁰ Hajnik: Perjog 130. (az idézett oklevél: SzOkl I. 324–327. = DF 245720, 247552, 285623, 247114, 291412. A SzOkl-ban közölt oklevelek mai DF-számai Hegyi Géza konkordanciátáblázatából valók, amiért itt mondok köszönetet).

⁶¹¹ A Hétszék megyei birtokainak megszerzésére vonatkozó további adatokat a Részvétel az adóbehajtásban c. fejezetben, az adó kiváltságok kapcsán soroljuk fel. Nem ismeretesek olyan királyi vagy vajdai parancslevelek, amelyek az egresi monostor és a kerci apátság birtokainak megyei ítélőszék alóli mentességére figyelmeztetnék az érintett Fehér és Küüllő megyék hatóságát. Az eredetileg fogarasföldi Kerc és birtokai 1264-ben, illetve 1322-ben kerültek Szebenszék birtokába (Györffy II. 451–452), az egresi (Csanád vm.) apátság Fehér megyei birtokai (Csanád [= Szászcchanád], Holdvilág/Apátfalva [= Csicsóholdvilág], Monora és Sorostély) pedig 1417-ben (Ub IV. 54–56. = ZsOkl VI. 969. sz.). Ez utóbbi birtokok történetére lásd Györffy II. 137, 165, 174–175, 183–184; Brósz = Az egresi ciszterci apátság 45–48.

4. A megyei ítélőszék joghatósága. Mentességek

Nagy- és Kisekemező, illetve Rüszt a 14. század második felében a szebeni prépostság birtoka volt⁶¹² majd annak 1424. évi megszüntetése⁶¹³ után Zsigmond király mindhárom települést, a Salgai Miklóstól⁶¹⁴ elkobzott bolkácsi és zsidvei részekkel együtt, még ugyanabban az évben Szeben városnak adományozta.⁶¹⁵ 1450-ben Dormánházi Mihály és Herepei Márk alvajdák – Szeben város, illetve a zsidvei és bolkácsi *hospesek* és *villanusok* és az egész *communitas* panaszára – megerősítették Zsidve és Bolkács falvak régi kiváltságait, miszerint a Hétszékhez tartoznak és fölöttük Küküllő megye nem ítélkezhet, mert ők nem jobbágyok. Ha bárkinek keresete lenne a zsidvei és bolkácsi *villanusokkal* szemben, ezek ítélőszéke előtt keresse igazát, ha pedig az ott hozott ítélettel nem lenne megelégedve, a pert a Hétszék ítélőszékére kell áttenni.⁶¹⁶ 1453-ban Zsidve és Bolkács (melyek fele része ekkor Hunyadi János birtoka) elnyerte azt a kiváltságot, hogy akárcsak Hétszék, büntetőügyekben is ítélhessen.⁶¹⁷ A két településnek ezt a kiváltságát Izabella királynő Küküllő megyéhez írt parancslevelével megerősítette.⁶¹⁸

1486-ban Mátyás az erdélyi vajdának és Fehér megyének hagyta meg, hogy az ebben a megyében található Péterfalva és Rovás birtokok lakói felett ne ítélkezzenek (és tőlük semmilyen adót ne hajtsanak be), mert azokat a szász székekhez csatolta és azok szabadságával ruházta fel.⁶¹⁹ Ahogy ez lenni szokott, a megye a régi beidegződések szerint ezt nem tartotta tiszteletben. (A két birtokot korábban Veresmarti Péter özvegye hagyta a szebeni Szűz Mária-egyházra).⁶²⁰ Alig egy évvel később, 1487-ben, a fehéri alispán egy ottani lakost fogságba vetett és a vajda kellett hogy megparancsolja szabadon engedését a megyének.⁶²¹ 1488-ban az alvajda parancsolta meg Fehér megyének, hogy a szebeni Szűz Mária-egyház birtokán, Rováson lakó népek kiváltságait tartsa tiszteletben (és tőlük adót ne szedjen); ekkor a települést Fehér megyeinek mondja.⁶²²

1453-ban V. László király (lényegében a hatalmat gyakorló Hunyadi János) Talmács és Latorvár várakat, továbbá Vöröstornyt, illetve az ezekhez tartozó uradalmat Fehér megyéből

⁶¹² Kisekemező: CDTrans III. 831, 984. sz.; Nagyekemező: uo. III. 984, 1076. sz.; Rüst: Ub IV. 217–220. = ZsOkl XI. 972. sz. – Nagy- és Kisekemező német nevei (Kleinprobstdorf, Großprobstdorf) a prépostság birtoklására utalnak; Küküllő vm.-i birtokok. Rüst Fehér megyéhez tartozott (Györffy II. 181) és minden bizonynyal a szebeni prépostság korai birtoka volt (Thoroczkay: A szebeni prépostság 54–55).

⁶¹³ Temesváry: Erdély püspökei 325–326; Thoroczkay: A szebeni prépostság 54.

⁶¹⁴ Szécsényi „Salgói” Miklós (Engel: Gen., Kacsics nem, 4. tábla: Szécsényi; Engel: Salgai Miklós; erdélyi birtokai elkobzása: uo. 18).

⁶¹⁵ Temesváry: Erdély püspökei 325–326. Az adománylevel: Ub IV. 217–220. = ZsOkl XI. 972. sz.

⁶¹⁶ A bolkácsiak és zsidveiek ab aliis iobagionibus ceterorum nobilium exempti in omnibus iurisdictioni ac legibus et consuetudinibus Saxonum regalium septem sedium fuerint subiecti (Ub V. 291–292. = DF 244770). Vö. Ub V. 336. és Nacu: „Die Dorfhälften” 38.

⁶¹⁷ Ub V. 370–371. Vö. Ub V. 324, 501.

⁶¹⁸ Urk. IV/771 (1559. IX. 8.) [SB-F-00001-1-U4-771].

⁶¹⁹ Ub VII. 411–412 (DF 245073). Péterfalva alatt a mai Kispéterfalva (Petiş, Petersdorf) értendő.

⁶²⁰ 1460-ban zálogként kerültek Veresmarti Péter szebeni királybíróhoz (Ub VI. 75–76), majd ennek özvegye 1486 előtt a Hétszékre hagyta (Ub VII. 411–412. = DF 245073).

⁶²¹ DF 245086. (Ub-online).

⁶²² DF 245105.

kiszakítva a Hétszéknek adományozta, amelynek kiváltságait az adományozott birtokra kiterjesztette.⁶²³ Hétszék ekkor, a talmácsi uradalommal együtt szerezte meg Rukkor felét, de később elvesztették és csak 1486-ban szerezték vissza a szászok.⁶²⁴ 1488-ban Mátyás király az erdélyi megyéket és az ottani adószedőket tiltotta attól, hogy Rukkorra adót vessenek ki.⁶²⁵ Ez a tiltás a biztos jele a bírói kiváltságok meglétének, és ugyanez érvényes Fogarasra és Omlásra is. Fogaras *districtus* (amelyet olykor Fehér megyéhez számítottak) és Omlás Mátyás király adományaként⁶²⁶ volt a Hétszéké. 1470-ben a Fehér és Küküllő megyékbe kiküldött királyi adószedő, Piry Miklós, akit Fogaras székbe [!] (*in sede Fogaras*) is kirendeltek a porták összeírására és az egyforintos adó beszédésére, Fogaras tulajdonosától, Szeben várostól kért kiküldötteket, hogy ezek társaságában a saját emberei a feladatot elvégezhessék.⁶²⁷

4. 6. Felek (Kolozsvár birtoka)

A Szászföldön kívül is van arra példa, hogy a megyének nem volt joghatósága olyan települések felett, amelyek ugyan a területén feküdtek, de valamely város birtokai voltak. Ilyen volt a Kolozsvár melletti Felek. 1367-ben I. Lajos király ugyanis megengedte Kolozsvárnak, hogy a Felek nevű erdőben alapítandó falut magához csatolja és kizárólagos joghatósága alá helyezze, megparancsolva a mindenkori erdélyi vajdának és az alvajdájának, az ispánoknak és várnagyoknak, hogy ne merészeljenek ott joghatóságot gyakorolni.⁶²⁸ Későbbi adatok azt bizonyítják, hogy mindez így is valósult meg. 1506-ban a kolozsvári előjárók panaszára Szentgyörgyi Péter erdélyi vajda megtiltotta Kolozs megyének, hogy szamosfalvi Gyerőfi Tamás és bizonyos feleki jobbágyság közötti vitában ítéletet hozzon és oklevelet állítson ki, mert Kolozsvár város Felek nevű birtokát királyi kiváltságlevelek mentesítettek a vajdai és megyei joghatóság alól. Egyúttal megparancsolta Gyerőfinek, hogy igazát a panaszosok – Kolozsvár város – előtt keresse.⁶²⁹

⁶²³ Ub V. 375–376, 384–385.

⁶²⁴ Ub VII. 468–469. Rukkorra és a vele olykor összetévesztett Oltrákovicára vonatkozó forrásokat helyesen szétválasztva felsorolja Nacu: „Die Dorfhälften” 39, 12. jegyzet. – Köszönöm Hegyi Gézának, hogy a két birtok történetére vonatkozó gyűjtését önzetlenül a rendelkezésemre bocsátotta.

⁶²⁵ DF 245103.

⁶²⁶ Ub VI. 436 (1469. XII. 10.); uo. VII. 344–345 (1472. VIII. 11.).

⁶²⁷ Ub VI. 469.

⁶²⁸ CDTrans IV. 577. sz. – Kolozsvár jogát, hogy a birtokain élő jobbágyság felett ítélkezzen, a későbbiekben is megerősítették (1473: Ub VI. 557).

⁶²⁹ DF 281009. (1506. VII. 6.; közlése: Simon: Feleacul 234–235. és Pop et alii: Feleacul 77, mindkét helyen 1506. VII. 3-i hibás keltezéssel).

4. 7. Beszterce város birtokai

Mátyás király 1474–1475-ben⁶³⁰ Radna oppidumot és a hozzá tartozó Radnavölgyét Dobokából kiszakítva Besztercéhez csatolta és ennek kiváltságaival felruházta. Beszterce város más birtokain sem érvényesült Doboka megye joghatósága: 1526-ban II. Lajos király Mark Pemfflinger szebeni királybíró panaszára megparancsolta Doboka megye nemesei *universitasának*, hogy a Besztercéhez tartozó Szentgyörgy, Dipse, Lekence, szász *colonusait* ne háborgassák, ha azok az elhajtott állatok nyomait nem akarják vagy nem tudják megmutatni, mert ez az eljárás csak a nemesek, a székelyek és a románok (*Wolachos*) körében szokásos; e rendelkezése betartását a vajdának és az alvajdának is elrendelte.⁶³¹

4. 8. Volkány, Pócelke, Brassó-vidéke

Nem tartozott a megyei bíraskodás alá Volkány (Segesvár birtoka) és Pócelke (Medgyes birtoka). 1478-ban Mátyás király arról értesítette Fehér megyét, hogy a területén fekvő Volkányt kivonta a joghatósága alól és Segesvárhoz csatolta, lakóinak pedig ugyanazokat a szabadságokat adta, amelyek a várost is megilletik.⁶³² Ezt az intézkedést és az adományozást 1487-ben pápens alakú oklevelében ő maga,⁶³³ 1491-ben II. Ulászló,⁶³⁴ 1521-ben pedig II. Lajos,⁶³⁵ 1531-ben I. János király, 1543-ban Izabella királynő, 1590-ben Bátori Zsigmond vajda⁶³⁶ is megerősítette. Pócelke esetében egyelőre csak a megyei adószedés alóli mentességükre van adatunk.⁶³⁷

Brassó birtokai, eltérően a többi szász városétól, nem megyei területek közé ékelődtek, bár birtokai, a törösvári és a höltövényi uradalmakban bírt falvak éppenséggel Fehér megye szigetszerű exklávéihoz tartoztak, a Barcaság és Fogarasföld, illetve a Barcaság és Székelyföld közé ékelődve. 1540-ben Majlád István erdélyi vajda és székely ispán, Fogaras *liber dominusa* kötelezvényében megemlítette azt, hogy Sárkány lakóit és Brassó várost (Sárkány birtokosát)

⁶³⁰ Hegyi: Radna 50 (az idézett források: Mátyás király a radnai kerület előjáróit értesítette, hogy a kerületet Besztercéhez csatolta: Ub VI. 420–421; Radna oppidumot és tartozékát, Radnavölgyét Doboka megyétől elvéve Besztercéhez csatolta és ennek kiváltságaival felruházta: Ub VII. 43–44).

⁶³¹ Hurmuzaki XV/1. 288–289 (DF 247813). – 1481-ben pallosjogot kapott öt Besztercéhez tartozó jobbágyfalú (Jád, Aszúbeszterce, Péntek, Felsőwallendorf és Szászújfalú: Ub VII. 271–272).

⁶³² possessionem eiusdem ecclesiae [Segeswariensis] Wolkan vocatam in comitatu Albensi Transsilvanensi habitam, ab eodem scilicet comitatu et iurisdictione sua sequestrandam eidem civitati nostrae Segeswariensi ac sedi et pertinentiis suis ex gratia nostra speciali duximus incorporandam (Hurmuzaki II/2. 300. = DL 36636). Vö. DL 13225.

⁶³³ DF 278460. = Hurmuzaki II/2:300. = Müller: Die Schäßburger Bergkirche 342. Vö. DL 13225.

⁶³⁴ 1491-ben II. Ulászló király – megerősítve Mátyás király rendelkezését – a segesvári Szt. Miklós-egyház birtokát, a Fehér megyei Volkányt Segesvár városhoz csatolta (DF 278462. = Müller: Die Schäßburger Bergkirche 344–345).

⁶³⁵ DF 278467.

⁶³⁶ Müller: Die Schäßburger Bergkirche 357–360.

⁶³⁷ Lásd a Részvétel az adóbehajtásban c. alfejezet vonatkozó részeit (III. 3. 4–6).

Fehér megye ítélőszékén perelte, a pert megnyerte és erről a megye ítéletlevelet állított ki.⁶³⁸ A városok megyei területen fekvő birtokai élvezték birtokosuk kiváltságait a bíraskodás, adózás, katonáskodás tekintetében. Brassót és Sárkányt valószínűleg azért lehetett Fehér megye ítélőszékén perelni, mert itt a per a Fehér vármegyei⁶³⁹ Szűnyogszeghez tartozó Sárkányerdeje ügyében folytatható.⁶⁴⁰

A fentiekben megyei területek kiszakításáról (és városi joghatóság alá rendeléséről) esett szó. Vannak példák kisebb jószágrészek törvénytelen elcsatolásáról. 1496-ban például Csukás Györgynek, a hét szász szék főbírájának panaszára II. Ulászló király megparancsolta Bikli János hunyadi várnagynak (és ispánnak), hogy a Szászvárostól Hunyad várhoz csatolt földeket adja vissza.⁶⁴¹

4. 9. Úriszék és szabadispánság

A megyei ítélőszékek előtt általában a megye nemességének apró-cseprő perei folytak, de a megyei ítélőszék megkerülhetetlenné vált a jobbágyköltözés kapcsán indult pereknél és az úriszéki pereknél.⁶⁴² Ha bárkinek egy jobbágy ellen volt panasz, igazát először a jobbágy földesuránál kellett keresse, s az köteles volt a jobbágyai részéről igazságot szolgáltatni. A földesúr bírói széke volt az úriszék, de ott általában nem ő maga, hanem valamilyen officiális ítélt, abban a faluban ahol a jobbágy lakott. A bíraskodást azonban rábízhatta a falu előljárójára (bírájára, *villicus*ára, gerébére)⁶⁴³ is. Az ítélelhozatalnál egyik szolgabírónak is jelen kellett lennie, hogy az ítéletet meghallgassa⁶⁴⁴ és az ő elmondása alapján a megye a következő sedria alkalomával erről oklevelet állított ki. Ha az úriszéken hozott ítélettel a panaszos nem volt megelégedve, a pert a megyei ítélőszék elé lehetett fellebbezni. Leggyakrabban olyan eseteket találunk, amelyben valamilyen sérelmet elszenvedett jobbágy ura kérte az elkövető jobbágy urától a jóvátételt. Általános jogelv szerint a bepanaszolt bírāja volt az illetékes.

A 14. század elejétől kezdve több erdélyi birtokos is szerzett a birtokára „szabadispánságot.”

1327-ben I. Károly arról értesítette Belső-Szolnok vármegyét, hogy (Gombási) András comes fiának: Domokosnak somkeréki jobbágyságait kivette a vármegye joghatósága alól; ha a jövőben e jobbágyságok ellen valami keresetük lesz, András és Domokos bírói székén keressék

⁶³⁸ Brassó v lt, kiváltságlevelek, 440. sz. ([BV-F-00001-1-440], 1540. IX. 11., sab. p. Nat. virg.), az oklevél közölve: Lukács: DocFogaras 35–36.

⁶³⁹ Majláth: Maylád István 632. – 1531-ben Szűnyogszeg in comitatu Albensi et districtu seu terra ... Barcza feküdt (uo. 638).

⁶⁴⁰ Majláth: Maylád István 631.

⁶⁴¹ Amlacher: Broos 61–62 (Urk. V/1864).

⁶⁴² C. Tóth: Öt megye 406.

⁶⁴³ iudex et gragabo (1401: TelOkI I. 281–282).

⁶⁴⁴ Werbőczy: Tripartitum 408 [III.26.7.].

4. A megyei ítélőszék joghatósága. Mentességek

igazukat. Ha pedig ezek elmulasztának a panaszosoknak igazságot szolgáltatni, nem a bevádolt jobbágyukat, hanem ők magukat kell a királyi parancs megszegőiként az erdélyi vajda színe elé idézni.⁶⁴⁵

Szécsényi Tamás erdélyi vajda 1342. évi oklevele már általánosságban mondta ki, hogy „a nemeseket a birtokaikon lakó jobbágyok és birtoktalan szolgálók felett bíraskodási jog illeti meg, a rablás, a tolvajlás és a hatalmaskodás kivételével. Ha egy nemes a jobbágysági és szolgálói részéről nyújtandó igazságszolgáltatást elhanyagolná, a vajda, alvajda, vagy a megyésispán a nemest vonja felelősségre.”⁶⁴⁶ A gyakorlat azonban az volt, hogy az ügyet előbb a megyei ítélőszék előtt tárgyalták és csak utána került át az alvajda vajda vagy a vajda elé.

A jobbágyok kisebb ügyeiben tehát (nem értve közéjük a tolvajlást, rablást, emberölést stb.) az úriszék (*sedes domini terreni*)⁶⁴⁷ volt illetékes. Az úriszéken a földesúr vagy tisztartója ítélte; a megye általában egy szolgabíráját küldte ki a „meghallgatásra” és az ott hozott ítéletet a megye foglalta írásba. Az úriszékről ugyancsak a megyéhez lehetett fellebbezni.⁶⁴⁸ (A megyei ítélőszéken a jobbágy már nem személyesen volt jelen, hanem ura képviselte.)

Ugyanezt a kiváltságot ismételte meg 1365-ben I. Lajos király is. Eszerint az erdélyrészi nemesek – az ország többi nemeseinek módjára – bármely ügyben szabadon bíraskodhatnak népeik, jobbágyaik és birtoktalan famulusaik felett, kivéve lopás, rablás és gyilkosság esetét. Ha utóbbiak ellen valakinek keresete lenne, földesuruk vagy ennek officialisai előtt kérjenek jogorvoslatot, akiket vonakodásuk esetén idézzenek az ő (a király) vagy rendes bíráik színe elé.⁶⁴⁹ A király jobbágysági felett az officialisuk ítélhetett, ha pedig ezek elmulasztották volna az elégtételadást, a vajdai ítélőszék előtt lehetett perelni őket.⁶⁵⁰

Szobi Bertalan erdélyi alvajda 1393. évi oklevele szerint pedig „az erdélyi részek bevett törvényei és jogszokásai szerint valamely nemes bármely jobbágysági vagy birtoktalan embere részéről a szolgabíró kérésére bármely ügyben igazságot nem szolgáltat vagy szokott bírása előtt nem válaszol, az a felperes keresetében marasztaltassék el és rendes bírájának pedig

⁶⁴⁵ CDTrans II. 595. sz.

⁶⁴⁶ CDTrans III. 91. sz. Lásd még Hajnik: Perjog 97.

⁶⁴⁷ 1485-ben a bálványosi alvárnagyok elfogták Bethlen Gergely egyik jobbágyságát, akit azonban nem engedtek sem az úriszék (ad iura sedis domini terreni sui), sem a vármegye ítélőszéke (nec ad iura nobilium provincialium exmississent) elé (DL 62923).

⁶⁴⁸ Tringli: Megyék 502. Az úriszéki bíraskodásra lásd Hajnik: Perjog 97–104 (Földesúri bíraskodás c. fejezet) és Mályusz: Erdélyi társadalom 25–27. – Fellebbezésekre példa: WassLt 563, 617. sz.; DF 255032; TelOkl I. 413–415; II. 23–24, 52–54.

⁶⁴⁹ CDTrans IV. 396. sz. – Ezt a jogelvet a későbbiekben is sokszor kimondták; egy kiragadott példa: DL 107465 (1458).

⁶⁵⁰ 1366-ban I. Lajos elrendelte, hogy „nullus iobagionum nostrorum aut vel aliorum quorumcumque in ipsa terra nostra iobagiones habentium alibi in rebus vat persona arrestetur vel in pignoretur aut iudicetur, nisi per suum dominum vel officialem. Quiquidem domini vel officiales, a querelantibus satisfacere non curaverint, possint et debeant coram wayvoda vel vices eius gerentibus iuridice conveniri per querelantes, facientes autem contra premissa penam actus potentie incurrant” (DRHC. XIII. 160. = CDTrans IV. 492. sz.).

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

fizessen tíz márkát; az erdélyi vajda vagy alvajda írásos parancsára a szolgabírák elégtételt kell hogy vegyenek ettől [az igazságot nem szolgáltató alperestől].”⁶⁵¹

Az eljárás általában úgy zajlott, hogy az egyik szolgabíró a panaszos nemes kérésére és annak társaságában kimentek arra a birtokra, ahol a bűncselekmény történt; a panaszos ott az elkövető jobbágy urától ítéletet (maga vagy a kárt szenvedett jobbágysai nevében elégtételt) kért.⁶⁵² Ha az elkövetők ura nem szolgáltató igazságot, vagy a panaszos az ítélettel nem volt megelégedve, a következő sedrián tiltakozóoklevelet állíttatott ki és ugyanott indíthatta keresetét. A megyei oklevelek között sűrűn találunk tiltakozásokat, mely szerint valamely jobbágy ura (vagy officiális, vagy a falu bírása)⁶⁵³ nem szolgáltató igazságot a panaszosnak.⁶⁵⁴ Olykor azonban maga az officiális tett panaszt a vármegye előtt, hogy a jobbágysai halállal fenyegették meg őt (Hunyad, 1382).⁶⁵⁵

Földesúr akkor bíraskodhatott büntetőügyekben a jobbágysai fölött, ha ún. szabadispánsága volt.⁶⁵⁶ 1338-ban I. Károly király Vas Miklóst és birtokait vajdai joghatóság alá helyezte (főleg oklevelek bemutatásakor és birtokügyekben kell hogy személyesen ítélkezzen fölöttük), kiemelve, hogy felettük a megye többet nem bíraskodhat.⁶⁵⁷ Pallosjogot kaptak a Vasok (1363; Doboka, Kolozs és Torda megyei birtokukra),⁶⁵⁸ a Torockóiak (1366),⁶⁵⁹ a somkeréki Erdélyiek (1414),⁶⁶⁰ a Zsukiak (1418; ezt 1447-ben megerősítették),⁶⁶¹ a Vessződi, Bolyai és Hidegvízi nemesek (1447)⁶⁶² és a Szunyogszegi Majládok (1516).⁶⁶³ Az 1495. évi 15. tc. szerint a megyei bíraskodás alóli mentességgel rendelkező nemesek is felelni tartoztak a megyei ítélőszéken az ellenük emelt panaszra abban a megyében, ahol birtokaik voltak.⁶⁶⁴

⁶⁵¹ „huius partis Transsiluane lex et consuetudo ab antiquo assueta id requirit, ut quicumque nobilis ex parte alicuius iobagionis sui aut cuiuscunque hominis sui inpossessionati ad petitionem iudicis nobilium super aliquo facto iudicium et iustitiam facere neglexerit, aut in presentia iudicis sui ordinarii respondere debens non responderit, talis in huiusmodi actione et propositione contra actorem, iudici vero suo ordinario in decem marcis convinci debet et agravari et super hiis ad litteratoriam commissionem voyuode vel viceuoyuode iidem iudices nobilium satisfactionem recipere et impendere debent” (ZsOkl I. 3148. sz.)

⁶⁵² Pl. DL 62880.

⁶⁵³ Pl. Gyeke: TelOkl I. 277–278.

⁶⁵⁴ Pl. CDTrans IV. 747. sz., TelOkl I. 534.

⁶⁵⁵ DL 42244.

⁶⁵⁶ Hajnik: Perjog 99; Holub: Zala 228; Sinkovics: A magyar nagybirtok 17; Mályusz: Magyar társadalom 338, 418; Tringli: Pallosjog.

⁶⁵⁷ CDTrans II. 983. sz.: a iudicatu et iurisdictione comitum parochialium et iudicum nobilium et aliorum quorumcunque iudicium gratiose exhimentes

⁶⁵⁸ Illés: Az Anjou-kori társadalom 34, 1. jegyz. (CDTrans IV. 198. sz.).

⁶⁵⁹ 1366: CDTrans IV. 454. sz.; 1373: DRHC. XIV. 410–411.

⁶⁶⁰ TelOkl I. 403–404.

⁶⁶¹ ZsOkl VI. 1693. sz.; 1447: DF 255158. – A Vizaknaiaknak pallosjogot adományozó oklevél (1455) hamis (Ub V. 596; Jakó: Vizakna 193–194. = DL 30831).

⁶⁶² Ub V. 216–217.

⁶⁶³ Majláth: Majlád István 632 (DL 31163). – A Tuzsoni Bolgároknak is lehetett pallosjoguk, mert úri-székük bűnügyekben is ítélkeztek és akasztásra ítélték (1448: TelOkl II. 33–34).

⁶⁶⁴ Hajnik: Perjog 92 (DRMH IV. 62).

4. A megyei ítélőszék joghatósága. Mentességek

Fehér vármegye szolgabíráinak egy 1408. évi oklevele szerint Bolgár Miklós familiárisát korábban akasztás általi halálra ítélték, és az ítéletet végre is akarták hajtani (*nece patibuli adiudicasset ipsumque ad interemptione patibuli adduxissemus*).⁶⁶⁵ Bár semmilyen más adatunk nincs az ügyről, megkockáztatható az is, hogy az ítéletet a két szolgabíró jelenlétében az alvajda hozta meg. A fennmaradt oklevél egy nyugta, amit a felperes részére állítottak ki.⁶⁶⁶ Halálra ítélestről Fehér vármegye egy másik oklevelében is szó esik: 1408-ban Bolgár Miklós lopás miatt elfogatta a Hadréviek egyik jobbágját, akit akár halálra is ítéltetett volna (*fecisset detineri et eundem iuxta formam iuris nece patibuli condemnare potuisset*), a jobbágyot azonban ura kiváltotta.⁶⁶⁷ 1444-ben pedig Torda megye ispánja és szolgabírája Bolgár László pako-csai kenézének fia által előadott panasz nyomán ítélték halálra három embert bírói illetékességük alapján (*nos commissimus eosdem ... in capitali sententia fore esse convictos et perplexos, auctoritate nostra iudiciaria presentibus eidem in hac parte attributa mediante*).⁶⁶⁸ Halálos ítéletet a megye az ország más részein is hozhatott,⁶⁶⁹ ezért az ismert erdélyi esetek nem tekinthetők sem kivételesnek, sem megmagyarázhatatlannak. Az erdélyi megyei ítélőszékek – nem nemesek felett⁶⁷⁰ – a későbbiekben is hozhattak halálos ítéletet, ezt bizonyítja Torda megye 17. századi bírósági gyakorlata is.⁶⁷¹

Kolozs megye egy 1466. évi okleveléből az derül ki, hogy Zsuki Mihály az után akasztatott fel két jobbágyot és segítőiket, hogy a fejükre a megye ítélőszéke előtt esküt tett.⁶⁷² (A Zsukiaknak bizonyosan volt pallosjoguk).⁶⁷³ 1401-ben a monyorósi (Doboka vm., ma Sajómagyaros) bíró és geréb azért nem szolgáltatott igazságot Tuzsoni Miklósnak mihálcfalvi Cseh Lőrinc famulusa részéről, mert állításuk szerint uruknak szabadispánsága van (*dominus noster est liber comes*).⁶⁷⁴ 1466-ban pedig Szobi Péter erkedi (Kolozs vm.) officiálisa, Farkas Jankó azért nem adta vissza Zsuki Mihálynak az utóbbtól ellopott állatokat, mert állítása szerint urának szabadispánsága (*liberum comitatum*) van és ezzel a joghatósággal ítélezett (*premissumque legem atque iudicium in et sub iudicio eiusdem domini sui fecisset*).⁶⁷⁵

⁶⁶⁵ TelOkl I. 327–328.

⁶⁶⁶ Unde huiusmodi fassione facta prenominatus Nicolaus dictus Bolgar super eadem fassione nostras litteras pro se postulabat elargiri, quas nos eidem duximus concedendas sui iuris ad uberiorem ad cautelam (TelOkl I. 328).

⁶⁶⁷ TelOkl I. 328–329.

⁶⁶⁸ TelOkl II. 15–16.

⁶⁶⁹ Pest megyében például a szolgabírói szék (Tringli: Pest 168), Szabolcs megyében a megyei hatóság (Tringli: Levelesítő jegyzék Zalából 12).

⁶⁷⁰ Tringli: Le contee in Ungheria 165.

⁶⁷¹ Dáné: Torda bírósági gyakorlata 158.

⁶⁷² DF 255275. – Az ítélet végrehajtása, legalábbis a 14. században, még a panaszos dolga volt (Tringli: Levelesítő jegyzék Zalából 11–12), Erdélyben ez még a 15. század elején is így volt (1408: TelOkl I. 327–328).

⁶⁷³ 1418: ZsOkl VI. 1693. sz.; 1447: DF 255158.

⁶⁷⁴ TelOkl I. 281–282.

⁶⁷⁵ DF 255275.

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

A jobbágyságot felett annak állandó lakhelyén kellett hogy ítélkezzen a saját földesura.⁶⁷⁶ 1381-ben Nádasi Péter Kolozs megyei nemes azért tiltakozott, mert három szökött jobbágyságot Vásárhelyen, a székelyek földjén (*terra Siculorum*) a hadnagy és a székbíró elfogatott, majd a székelyek vénei azt ítélték, hogy november 1-jéig haza kell hogy térjenek, de azután bárhol letelepedhetnek.⁶⁷⁷

Ha az úriszéki bíraskodást megakadályozták, ez a szék szabadságának megsértését jelentette (*libertatis sedis iudicarie infringendo* szabadítottak ki jobbágyságot; Küküllő 1448).⁶⁷⁸

A királyi váruradalmakon lakó románok felett a várnagy officiálisai ítélkezett. Ez is úriszéki bíraskodás volt, aminek a meghallgatására ugyancsak a vármegye szolgabíráját hívták ki. 1371-ben a dévai (Hunyad vm.) várnagy officiálisai akartak ítélkezni a vár négy kerületéből való kenézek és románok felett, akik azonban őket az ítélethozataltól eltiltották, mondván, hogy az officiálisok kizárólag a románok törvénye szerint (*iuxta legem Olachorum*) ítélhetik el a vádlottat, nem pedig az ország más törvényei szerint (az eset Hunyad megye oklevelében maradt fenn).⁶⁷⁹ 1435-ben az almási (Kolozs vm.) vár várnagya azt ítélte, hogy a váruradalom románjai *modo Volahorum* kell hogy megesküdjenek ártatlanságukról más román papokkal és előljárókkal együtt (az eset Kolozs megye oklevelében maradt fenn).⁶⁸⁰ A román jogot tehát alkalmazták az úriszéken, ám ennek fellebbezési fórumán, a megyei ítélőszéken már nem. A román jognak a megyei bíraskodással kapcsolatosan két említése ismeretes; mindkét esetben királyi váruradalmon élő románokról esik szó, akik olykor korlátozott önkormányzattal rendelkezettek.⁶⁸¹ Legtöbbször azonban az úriszéken az ország szokásjogát alkalmazták a román jobbágyságok esetében is.⁶⁸²

A mezőn tilosban legelő állatokat a károsult lefoglalhatta és zálog címén három napig magánál tarthatta, és saját birtokára hajthatta, míg tulajdonosuk kártérítést fizetve kiváltotta azokat, vagy ha ez nem történt meg, a három nap után a megye hatóságának kellett átadni, és az ítélőszék vette kézbe a kártérítés ügyét.⁶⁸³ Ha a tolvajokat, rablókat és nagyobb bűnös

⁶⁷⁶ Hajnik: Perjog 98–99.

⁶⁷⁷ TelOkl I. 201–202.

⁶⁷⁸ TelOkl II. 33–34.

⁶⁷⁹ CDTrans IV. 925. sz.; Ioan-Aurel Pop a kenézi gyűlésekről írt monográfiájában tárgyalja ugyan az esetet (Adunările cneziale 103–104.), de azt, hogy ezt Hunyad vármegye hatósága foglalta írásba, nem említi. A vármegye jogköre csak annak kapcsán kerül szóba, hogy az szándékosan korlátozta volna a büntetőügyekben is illetékes, ősi kenézi bíraskodás hatáskörét.

⁶⁸⁰ DF 275256. Az oklevelet részletesen ismerteti Csomor: A kolozsmonostori apátság 73. és Dani 318–320.

⁶⁸¹ Makkai: Románok magyar oklevelekben 6.

⁶⁸² Pl. TelOkl II. 33–34.

⁶⁸³ Tringli: Mezei károk 794–795, 804 (az idézett forrás: Werbőczy: Tripartitum 418 [III.33.1.]); Uő: Birtokvédelem 13.

4. A megyei ítélőszék joghatósága. Mentességek

elkövetőit olyan birtokon vagy városban fogták el, amelyiknek nem volt pallosjoga, három napig tarthatták fogva, utána át kellett őket adni a megyei törvényszéknek.⁶⁸⁴

5. A megyei ítélőszék működése

5. 1. Az ítélőszéken résztvevők

A megyei ítélőszék működésével kapcsolatosan alig találni a fentebbieken kívül sajátos jegyeket. Az ítélezés során ugyanazt a szokásjogot alkalmazták az ország egész területén, így Erdélyben is.⁶⁸⁵ Az ítélőszéken az alispán és a szolgabírák bíráskodtak; a szolgabírák az ítélőszék bírának számítottak (így nevezi egyiküket egy 1500. évi Hunyad megyei oklevél).⁶⁸⁶ Mellettük részt vett a megye nemességének képviselői (az ispán és a szolgabíró az ítélőszéket az elterjedt formula szerint *unacum nobilibus comprovincialibus ... comitatus*⁶⁸⁷ tartotta). A mellettük említett minden rendű-rangú ember alatt a 15. században már valószínűleg elsősorban a minden rendű-rangú birtokost kell értenünk, miként Rápolti György kolozsi ispán 1467. évi okleveléből kiderül. Ő ugyanis az oklevelét *universis et singulis nobilibus et alterius cuiusvis status et conditionibus possessionatis hominibus ... in comitatu de Clos commorantibus* címezte.⁶⁸⁸ Ezt sejteti az is, hogy Kolozs megye hatósága „testvéreivel, azaz a megye nemességével” tartotta az ítélőszéket (1525).⁶⁸⁹

A 14. század első feléig – miként azt Erdélyen kívüli példák bizonyítják – még nem nemes jogállású elemek is részt vettek a sedrián.⁶⁹⁰ Ezután, legalábbis alkalmanként jobbágyság is megjelent az ítélőszéken (nem tudjuk azonban, milyen minőségben, talán az úriszéken hozott ítélet fellebbezése miatt): 1487-ben Dobokában a felperes a tőle elszökött és megvádolt jobbágyságát az ítélőszéken találta.⁶⁹¹

⁶⁸⁴ Tringli: Mezei károk 797–798 (az idézett forrás: Werbőczy: Tripartitum 416. [III.32.1]).

⁶⁸⁵ Amikor az ítélőszék consuetudójára hivatkoznak, akkor nem a megye saját szokásjogát, hanem az ítélőszék szokásos eljárását kell érteni alatta. 1465-ben az alvajdák megerősítették a megye ítéletét és a megyei oklevél hátlapjára az írnok ezt írta: *Iudicium intrascriptum approbamus, propterea iuxta consuetudinem sedis vestre idem iudicium vestrum debito modo exequatis* (DL 62880). Ugyanígy: DL 62882. A megyék szabályozhatták ítélőszékük eljárásrendjét, Werbőczy megfogalmazása szerint „a különböző vármegyék [dönthetnek] ... a törvényszakoknak és perfolymoknak megtartásában, hogy tudniillik a megye törvényszékén a megyei ispán előtt kezdett peres ügyet itt rövidebb, amott hosszabb perrel végezzék” (Tringli: Mezei károk 799; az idézett forrás: Werbőczy: Tripartitum 379 [III.2.5.]).

⁶⁸⁶ DF 252623.

⁶⁸⁷ Pl. DF 247260.

⁶⁸⁸ DL 27031. = Arch. 1458–1526. II. 469.

⁶⁸⁹ Mályusz: Erdélyi társadalom 91, 110. jegyz. Az ott idézett oklevél (DF 252672) szerint Kolozs megye hatósága az ítélőszéket *una cum nonnullis fratribus nostris huius comitatus nobilibus comprovincialibus constitutis et existentibus* tartotta.

⁶⁹⁰ Zsoldos: A szolgabírói tisztségnév 15–16.

⁶⁹¹ DF 261058.

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

A megjelent nemesek közül az ítélőszék tartamára ülnököket (*assessores, coassessores*) választottak, akik az ítélet meghozatalában segítettek (Belső-Szolnok: 1443,⁶⁹² 1487;⁶⁹³ Doboka: 1398,⁶⁹⁴ 1487,⁶⁹⁵ 1495;⁶⁹⁶ Kolozs: 1359,⁶⁹⁷ 1459,⁶⁹⁸ 1484;⁶⁹⁹ Torda: 1484,⁷⁰⁰ 1485,⁷⁰¹ 1508;⁷⁰² Fehér: 1487.⁷⁰³ Nem választott tisztségviselők voltak, nem számítottak a megye állandó tisztségviselőinek, csak alkalmi bírótársként működtek. Sem számukat, sem nevüket nem ismerjük, mert az oklevelek csak általánosságban említik őket, a címzésben – akárcsak az ország más részein⁷⁰⁴ – csak egészen kivételesen szerepeltek (Kolozs, 1484).⁷⁰⁵

1540 körülől azonban – amennyiben a nem túl sok ismert oklevél alapján általánosíthatunk – bár az az intituációban továbbra is ritkán szerepelnek (Doboka, 1545),⁷⁰⁶ azt egyre sűrűbben megemlítik, hogy az ispán és a szolgabírák mellett részt vesznek az ítélkezésben (Doboka, 1536,⁷⁰⁷ 1544,⁷⁰⁸ 1545,⁷⁰⁹ 1546,⁷¹⁰ 1559;⁷¹¹ Fehér, 1536,⁷¹² 1554,⁷¹³ 1561;⁷¹⁴ Kolozs,

⁶⁹² DF 247260. Ülnökök a 15. század első felében máshol is megjelentek a megyei ítélőszékeken (Tringli: Pest és Pilis 393).

⁶⁹³ DL 62926.

⁶⁹⁴ DL 73823.

⁶⁹⁵ DF 261058.

⁶⁹⁶ DF 252983.

⁶⁹⁷ CDTrans III. 1055. sz.

⁶⁹⁸ DL 27318 (a közlésben hibás jelzettel megjelent rövid regesztája nem tesz említést a Kolozs megyei ülnökökről: Ub VI. 63).

⁶⁹⁹ DL 105520: az alispán és szolgabírák et universi nobiles comprovinciales et assessores dicti comitatus.

⁷⁰⁰ EMOKl 393. sz. (DF 253523).

⁷⁰¹ WassLt 474. sz.

⁷⁰² TelOkl II. 305–307.

⁷⁰³ 1487-ben egy vajdai parancslevél címzettjei a fehéri ispán és a szolgabírák mellett az ülnökök is: DF 245090.

⁷⁰⁴ Tringli: Pest és Pilis 394.

⁷⁰⁵ DL 105520: az alispán és szolgabírák et universi nobiles comprovinciales et assessores dicti comitatus.

⁷⁰⁶ Kemény cs malomfalvi lt, 1545. III. 24. [CJ-F-00370-101]: nos universitas nobilium comprovincialium iuratorum et assessorum comitatus de Doboka.

⁷⁰⁷ Iktári Bethlen cs lt, 1536. X. 31. [CJ-F-00329-1-186]: Az ispánok és a szolgabírák ... damus pro memoria, quod in sede nostra iudiciaria ex matura deliberatione dominorum iuratorum assessorum conclusum est quod stb. – 1540-ben azonban az ispán és a szolgabírák unacum ceteris fratribus nostris nobilibus tartják az ítélőszéket, ülnököket nem említenek (Wass cs lt, LIV/5 = WassLt 664. sz.).

⁷⁰⁸ Kemény cs malomfalvi lt, 1544. XI. 4. [CJ-F-00370-99]: damus pro memoria quod cum ... unacum ceteris fratribus nostris nobilibus iuratis et assessoribus pro faciendo moderativo iudicio causantium pro tribunali consedissemus stb.

⁷⁰⁹ Wass cs lt, Fasc. XVIII/27: 1545. XII. 15. [CJ-F-00457-2-18-27]: unacum ceteris fratribus nostris nobilibus iuratis et assessoribus stb.

⁷¹⁰ Beszterce v lt, I/a. 1622. sz. (1546. VI. 8.): unacum ceteris fratribus nostris nobilibus iuratis et assessoribus eiusdem comitatus; Kemény cs csombordi lt, 1546. XI. 16. [az onlajn adatbázisból hiányzik a felvétel!]: az ispánok és a szolgabírák ... damus pro memoria, quod nobis ... unacum ceteris fratribus nostris nobilibus iuratis et assessoribus pro faciendo moderativo iudicio causantium pro tribunali consedissemus stb.

⁷¹¹ Bánffy cs nemz. lt, 27. doboz. Fasc. IV.a, 1559. VIII. 1.: unacum ceteris fratribus nobilibus iuratis assessoribus stb.

⁷¹² Bethlen cs bethleni lt, Rokón és idegen családok, 2. csomó, 11. tétel, Bolyay család 1530–1575, no. 7. (1536. V. 1.): unacum duodecim iuratis assessoribus.

⁷¹³ 1554. II. 19.: unacum duodecim iuratis assessoribus nobilibus (Batthyaneum, az erdélyi káptalan mlt, Centuria, f. F, nr. 32 [V/98], az oklevél ismeretét Hegyi Gézának köszönöm).

⁷¹⁴ unacum duodecim iuratis assessoribus nobilibus (Jósika cs hitb. lt, 93. sz., 1561. XII. 6. [CJ-F-00255-1-93]).

1539).⁷¹⁵ Fehér megye ekkoriban kelt oklevelei következetesen megemlítik, hogy az esküdtek létszáma 12 (az 1486. évi 8. tc. is 12 esküdt választását írta elő, de a későbbiekben is ez volt általános, Magyarország belső megyéiben is).⁷¹⁶

A megyei törvényszék ítélkezésben részt vevő ülnökök nem tévesztendő össze azokkal a választott esküdtekkel (*electi iurati*), akik választását az 1486. évi 8. tc. rendelte el és a megyei hatóság tagjaiként a királyi/vajdai emberek munkáját kellett végezzék. (Az 1492. évi 53. tc. ezek választását megszüntette).⁷¹⁷

1494-ben az erdélyi vajdák az általános formulától eltérően nemcsak a dobokai ispánhoz vagy alispánhoz és a szolgabírákhoz, hanem az ottani ülnökökhöz is intézték vizsgálatot parancsukat;⁷¹⁸ 1518-ban az alvajda ugyanígy járt el, amikor Doboka, Kolozs és Torda megyéknek írt.⁷¹⁹ Küküllő sedriáján is ugyanígy választhattak ülnököket, de a fennmaradt csekélyebb számú oklevélben nincs említésük. Hunyad megye nagy számban fennmaradt oklevelei azonban egyáltalán nem említene ülnököket.⁷²⁰ Az ítélőszéken részt vevő nemesek vagy a közülük választott ülnökök egyszerű birtokosok voltak, mint ahogy a sedriánál sokkal jelentősebb más világi vagy egyházi bíróságok sem voltak „szakbírákból álló kollégiumok,” hanem csak egyszerű társbírók.⁷²¹

A szolgabírák megválasztása, vagy a megye nemességét érintő fontosabb ügyben való intézkedés ugyancsak a sedriákon történhetett.⁷²² Ezeket a fontosabb gyűléseket Magyarország belső részeiben a 16. század elején már nem sedriának nevezték, hanem megyegyűlésnek (*congregatio*) kezdték nevezni, a politikai szerepvállalás ezeken a gyűléseken kezdődött el.⁷²³ Erdélyben ilyenféle megyegyűlés megtartására csak a 16. század első harmadából vannak példánk és talán ezek az első jelei az „önkormányzati” megye kialakulásának. 1528-ban, előbb

⁷¹⁵ Suky cs lt, 1539. II. 5. [CJ-F-00423-1-204]: universitas nobilium comitatus de Colos damus pro memoria, quod ... nobilis Petrus de Hozywthelky, coassessor prefate sedis nostre iudicarie petit a nobis stb.

⁷¹⁶ Degré: A Négyeskönyv perjogi anyaga 60.

⁷¹⁷ Neumann: Választott nemesi esküdtek; Holub: Zala 225; Tringli: Pest és Pilis 393. – Lásd még A választott megyei esküdtek c. fejezetet (II. 4.). – Korábban az 1444. évi 10. tc. elrendelte, hogy mindegyik megyében a megyebeli nemesek az ispán és a szolgabírák mellé négy-négy becsületes ember válasszanak, akik az ítélethozatalban és az oklevelek kiállításában segítsenek. Az intézmény azonban 1446 előtt elhalt (Kádas: A megye emberei 63; vö. Decreta 1301–1457. 329), Erdélyben nincs is nyoma, hogy a megválasztásukra sor került volna.

⁷¹⁸ WassLt 485. sz. (DF 255337): ... ceterisque nobilibus comprovincialibus coassessoribus scilicet sedis iudicarie eiusdem comitatus.

⁷¹⁹ WassLt 624. sz. (DF 255361): egregiis et nobilibus vestris, comitibus vel vicecomitibus et iudicibus nobilium – utólag beszúrva: ceterisque comprovincialibus assessoribus.

⁷²⁰ A vajdahunyadi uradalom számadásai szerint 1517-ben Bekes János (Pataki: Hunedoara 29) ispán az ura, Brandenburg György itteni jövedelmeiből vendégelte meg az ítélkezésre összegyűlt nemeseket. Ők azonban valószínűleg nem ülnökök voltak, hanem fogott bírák, és minden bizonnyal nem a megyei ítélőszékről van szó, mert attól eltérően nem kedden (f. III.) ítélkeztek, hanem csütörtökön (f. V.): Eodem die [f. V. p. Martini] ad hospitalitatem diversorum nobilium, qui fuerant invitati ad iudicium celebrandum inter Hwnyadienses et Kenderesz, et exponit [?], iterum quintodecimo die ad quem iudicium terminandum et deliberandum fuit prorogatum, expositi sunt fl. VI. (Pataki: Hunedoara 31).

⁷²¹ Bónis: Egyházi bíraskodás 639.

⁷²² Tringli: Megyék 506, 507.

⁷²³ Tringli: Megyék 514.

június 9-én, majd november 3-án Hunyad megye tartott ilyen *congragatio generalist*. A helyszín az ítélőszék szokásos helyszíne, Bácsi volt, és ezt a gyűlést is kedden tartották, a kibocsátó azonban nem az ispán és a két szolgabíró, hanem Hunyad megye nemeseinek közössége (*universitas nobilium /districtus/ comitatus de Hwnyad*). A Hunyad vár tulajdonosának címzett két levélben (Stolcz) György hunyadi várnagy tisztségéből történő elmozdítását próbálták elérni,⁷²⁴ illetve a hátszegi Volkánynál a vajda által épített torony és a vajda túlkapásai miatt panaszkodtak.⁷²⁵

5. 2. Mikor ülésezett az ítélőszék?

Az ország más megyei ítélőszékeihez hasonlóan az erdélyiek is általában kéthetente⁷²⁶ üléseztek, mert a pereket a 15. napra halasztották,⁷²⁷ az eskütétel időpontját is a 15. napra (*in quindenis datarum presentium; in die quindecimo*) tűzték ki,⁷²⁸ vagy a következő ítélőszékről elmondták, hogy arra a 15. napon fog sor kerülni.⁷²⁹ Úgy látszik azonban, hogy olykor kivételesen háromhetente tartották meg az ítélőszéket. Egy 1415-ben, Dobokában indult per megyei oklevelei a következő évi ítéletlevél átírásainak köszönhetően ugyanis kivétel nélkül megvannak (az utolsó mozzanat az alvajdai ítélőszék elé való felterjesztés).⁷³⁰ Ebben az egymás után következő (általában kéthetente ülésező) ítélőszékekre történt halasztások sorozatát követhetjük nyomon. Az egyik ítélőszék alkalmával, július 30-án a halasztás a harmadik hét ugyanazon napjára, a 22. napra történt (*ad vigesimam secundam diem*), azaz augusztus 20-ra;⁷³¹ mindkét dátum keddre esik. Augusztus 20-án pedig a felek abban állapodtak meg, hogy a pert Szt. Mihály oktavája utáni legközelebbi ítélőszékre halasztják⁷³² és erre október 8-án került sor.⁷³³ Ha augusztus 20. és október 8. között tartottak is további ítélőszékeket, a két dátum azt mutatja, hogy olykor nem kéthetente került sor az ítélőszékre. Ezt a szabályt erősítő kivételnek tekinthetjük. A sedriákat azonban mindig a hétnek ugyanazon napján tartották.⁷³⁴

Egy további kivétel Fehér megye, ahol az ítélőszékeket fontosabb ünnepek oktaváján tartották és emiatt a perhalasztások is ezekhez igazodtak.⁷³⁵ Fehér megye 1455. június 12-i

⁷²⁴ 1528. VI. 9. (in Bachy, in congregatione nostra generali, f. III. a. Anthonii conf.; Pataki: Hunedoara 201–202). Az ügy egyéb körülményeire lásd még Csepregi: A reformáció nyelve 113.

⁷²⁵ 1528. XI. 3. (in possessi[one Bachy?], loco scilicet et die nostre congregationis (Pataki: Hunedoara 203–205).

⁷²⁶ Hajnik: Perjog 82 (1492. évi 53. tc., DRMH IV. 28).

⁷²⁷ TelOkl I. 274, 537–539; CDTrans IV. 955. sz.; WassLt 229–237. sz.; DL 73823; ZsOkl II/2. 5703. sz.; VII. 743. sz. – Perhalasztás, de nem a vármegyei ítélőszék elé: WassLt 190. sz.

⁷²⁸ WassLtBrk 203–204 (6. sz.); TelOkl I. 416–423.

⁷²⁹ WassLt 400. sz.

⁷³⁰ TelOkl I. 416–423.

⁷³¹ TelOkl I. 418.

⁷³² TelOkl I. 418.

⁷³³ TelOkl I. 418–419.

⁷³⁴ Más megyékben is így volt (Holub: Zala 221).

⁷³⁵ CDTrans IV. 533. sz.

oklevele, pünkösdi oktavájának 12. napján kelt,⁷³⁶ de éppen ez az adat bizonyítja, hogy ekkor már nem csak a fontosabb egyházi ünnepek nyolcadán kezdték az ítélőszéket (miként a 14. században és a 15. század első harmadában is).

Nincs arról adat, hogy az ítélőszék helyszínén bárki is tartózkodott volna az ítélőszék ülései között. A királyi vagy (al)vajdai parancsra végzendő vizsgálati felszólításokat nem a sedria napján mutatták be, mert akkor már a jelentést állították ki az elvégzett vizsgálatról vagy idézésről.⁷³⁷

Az ítélőszék – akárcsak az ország más részein⁷³⁸ – napnyugtáig ülésezett, az esküt is addig lehetett letenni (Doboka, 1514).⁷³⁹ Az ítélőszék működésének más részleteiről szinte semmit nem tudunk. Feljegyezni csak azt volt érdemes, ha valamilyen rendkívüli esemény zavarta meg az ítélőszék munkáját. Belső-Szolnok vármegye 1399 körül kelt oklevele szerint az aknai emberek fegyveresen a Désen ülésező ítélőszékükre támadtak, *sedem regiam destruendo*.⁷⁴⁰

5. 3. Pereskedés az ítélőszéken

Ha a per a megyei ítélőszéken indult, akkor a máshol is szokásos módon történt: a panaszos fél (felperes) előadta a sérelmét, keresetét; a megye erről előterjesztő oklevelet (*propositionalis*) állított ki.⁷⁴¹ Az erdélyi rendek 1540. évi határozata szerint a megyei ítélőszéken a felperes egyszerre legfeljebb három keresetet nyújthatott be és erről az ítélőszék nótáriusa az alperes számára oklevelet kellett hogy kiállítson, az ügy tárgyalását pedig a következő ítélőszékre kellett halasztani.⁷⁴² Ha a bevádolt nem volt jelen, szükség volt a megidőzésére. A bizonyítás történhetett oklevéllel, de maga a megye is adhatott utasítást vizsgálat elvégzésére, vagy tanú kihallgatására, olykor eskü letételére.⁷⁴³ Vizsgálat esetén a megyei hatóság kiküldte maguk közül az egyik szolgabírárt (ritkábban a megyei embert), vagy csak a megjelent nemességet kérdezték ki az ügyről. A vizsgálat elvégzése utáni ítélőszéken már hozhattak ítéletet. Ha az alperes ott volt az ítélőszéken, amikor a felperes előterjesztette keresetét, általában ártatlannak vallotta magát (a megyei ítélőszéken rögtön válaszolni kellett),⁷⁴⁴ ha azonban nem volt ott, megidézték.

⁷³⁶ DL 30830.

⁷³⁷ C. Tóth: Szabolcs 85.

⁷³⁸ C. Tóth: Szabolcs 83–84.

⁷³⁹ WassLt 609. sz.

⁷⁴⁰ TelOkl I. 271 = ZsOkl I. 6225. sz. (1399 körülre keltezve). Akna alatt Désakna értendő.

⁷⁴¹ TelOkl I. 537–539.

⁷⁴² In quolibet comitatu ad unam admonitionem iudicis nobilium, non plures quam tres dumtaxat actiones contra in causam attractum in sede iudiciaria actor proponere debet; ut autem huiusmodi actiones etiam in causam attracto pateant et innotescant, notarius sedis iudiciarie copiam seu paria propositarum actionum ei dare teneatur, sicque ad futuram sedem causa ipsa prorogari debebit (MOE II. 164).

⁷⁴³ Tringli: Pest 167, 168.

⁷⁴⁴ Hajnik: Okirati bizonyítás 37.

Az ítélszék legtöbbször eskü letételére kötelezte az egyik peres felet, panasz vagy ártatlanság bizonyítására, pénzbírságban vagy vérdíjban marasztalta el a pervesztes felet, de hozhatott halálos ítéletet is, de csak nem nemesek felett.⁷⁴⁵ Az ítélettel elégedetlen fél a szentimrei (utóbb Tordára áthelyezett) alvajdai ítélszék vagy a 15. század utolsó harmadában a vajdai ítélszék elé fellebbezhetett, ahol az alvajda vagy a vajda és a tartomány nemesei hoztak ítéletet.

5. 3. 1. Idézők saját hatáskörben

Szécsényi Tamás erdélyi vajda 1342. évi oklevele szerint megyésispán elé csak szolgabíró idézhetett valakit.⁷⁴⁶ Erdélyben ez a megyei bíraskodás során így is történt; a felperes kérésére, miután előadta keresetét, a szolgabíró idézte meg az alperest vagy vádlottat (ha az nem volt jelen az ítélszéken). A szolgabíró csak a sedria felhatalmazása alapján járhatott el.⁷⁴⁷ A 15. század elején néhány alkalommal nem a szolgabíró, hanem a megyei ember végezte el az idézést.⁷⁴⁸ Arra nincs példa, hogy bármelyik erdélyi megye hatósága megkeresse valamelyik hiteleshelyet, s felkérje, hogy az alperest idézze meg a megjelölt határnapra;⁷⁴⁹ a pecséttel való idézés⁷⁵⁰ szokása ugyancsak ismeretlen az erdélyi megyék gyakorlatában.

Bárkit is csak a saját birtokán kellett megidézni⁷⁵¹ (akárcsak más ítélszékek esetében). 1416-ban Tuzsoni Bolgár Miklós azért sem akarta elfogadni Doboka vármegye ítéletét, mert őt nem a saját, hanem a felesége birtokáról idézték meg (1416).⁷⁵² Ha az idézés az ítélszékük elé, az egyik peres fél kérésére történt (az előttük folyó perben), a megye idézőoklevelet állíthatott ki (*citatoria*);⁷⁵³ ha a megidézett nem jelent meg, perbehívó (*evocatoria*),⁷⁵⁴ vagy bírságoló oklevelet (*iudicialis*)⁷⁵⁵ állítottak ki. Az idézés történhetett azonban vajdai (vagy alvajdai) parancsra is, ennek lefolyásáról a megye jelentést állított ki (megjelölése ugyancsak *citatoria*; 1328, 1363, 1390);⁷⁵⁶ ám mivel ezek a perek nem a megye előtt folytak, az idézés a vajdai közgyűlés (1328, 1363), vagy az alvajdai ítélszék elé (1390) történt; itt a megyei hatóság csak felsőbb parancs végrehajtója.

⁷⁴⁵ Nemesembert csak a vajdai ítélszéken lehetett halálra ítélni (Tringli: Le contee in Ungheria 165).

⁷⁴⁶ Hajnik: Perjog 207 (CDTrans III. 91. sz.).

⁷⁴⁷ Holub: Zala 154–155; Tringli: Megyék 510.

⁷⁴⁸ Pl.: 1416: ZsOkl V. 2286. sz.; 1419: TelOkl I. 437–438, 441.

⁷⁴⁹ Ilyen gyakorlat létezett Magyarország néhány megyéjében: Baranya, Győr, Pozsony, Somogy, Sopron, Vasvár és Zala (C. Tóth: A megyék és a hiteleshelyek 352).

⁷⁵⁰ Ekkoriban ez „egy megpecsételt idézőlevél vagy egy megpecsételt üres papírlap kiküldését jelentette” (Tringli: Pest és Pilis 395).

⁷⁵¹ Olykor az idézésről kiállított oklevél külön hangsúlyozza, hogy a megidézettet saját jószágrészen idézték meg (pl. TelOkl I. 419, 437–438; DL 62920).

⁷⁵² TelOkl I. 422.

⁷⁵³ CDTrans III. 542. sz. (*citatoria*); TelOkl I. 417, 437–438; DL 45760 (az alispánok és a szolgabírák jelentik *pro comitibus* az idézés megtörténtét).

⁷⁵⁴ DF 252669 = 257849 (*Evocatoria tertia* etc.); DF 261019 (*evocatoria*); DL 105520 (*evocatoria tertia*); Kemény cs malomfalvi lt, középkori oklevelek, 101. sz. (1545. III. 24.) [CJ-F-00370-101].

⁷⁵⁵ CDTrans III. 35. sz. (*iudicialis*).

⁷⁵⁶ 1328: CDTrans II. 625. sz.; 1363: CDTrans IV. 212. sz.; WassLt 206. sz. (*citatoria*).

A fentiektől némiképp eltér az az 1372-es eset, amikor is a Doboka ítélőszékén megjelent felperes, bizonyos Kidei János kérésére Szentiványra kimenve egy ottani hospeszt, Keszüi Lökös jobbágját a megye megidézte ugyan, de nem a sedria elé, hanem egyből a vajdai közgyűlés elé.⁷⁵⁷ Ez bizonyára azzal függhet össze, hogy Lökös, a cegei Vas család tagja, a megye joghatósága alóli mentességet jelentő szabadispánság birtokában (1363)⁷⁵⁸ korlátozott hospeskiváltságot adhatott szentiványi jobbágynak.⁷⁵⁹ 1406-ban Szt. György oktaváján Szentimrére összegyűlt erdélyi nemesek egyhangúan azt nyilatkozták, hogy a vajda nem parancsolhatta volna meg a fehéri szolgabírának, hogy egy Fehér megyei nemest ne Szentimrére, az ország nemeseinek ítélőszékére (*sedem videlicet regni nobilium iudiciariam*), hanem Hunyad városba idézzék a jelenléte elé, és a szolgabírák az alvajdák szentimrei jelenlétére kell őt megidézniük.⁷⁶⁰

Ha a megidézett fél nem jelent meg, perbehívó parancsot állítottak ki (*evocatoria*).⁷⁶¹ Ha a halasztásra azért került sor, mert a peres fél nem jelent meg, bírságot róttak ki. Ennek mértéke a szokásos⁷⁶² három márka volt.⁷⁶³ Ha az alperes háromszori idézésre sem jelent meg, a harmadik elmulasztott terminuskor rótták ki a bírságot (alkalmanként három forintot).⁷⁶⁴ 1415/1416-ban Doboka megyében egy sokáig húzódó perben, amelynek kivételesen minden mozzanatát ismerjük, az első idézéstől a pernek az alvajdai ítélőszék elé történt áttételéig, több egymás utáni alkalommal kilenc-kilenc márka bírságot szedtek be. Úgy tűnik, hogy az első háromszori halasztás után kilenc márkát szedtek be (de ebbe nem számították be azt az alkalmat, amikor az alperes más perben való elfoglaltság miatt kért halasztást), és utána minden újabb halasztásért már kilenc márkát szedtek be (kivéve azokat az alkalmakat, amikor a felek közös kérésére halasztották a pert).⁷⁶⁵ 1508-ban Torda megyében három meg nem jelenésért

⁷⁵⁷ CDTrans IV. 982. sz.

⁷⁵⁸ WassLt 130. sz. = CDTrans IV. 198. sz.

⁷⁵⁹ A jelenségre lásd Solymosi: Hospeskiváltság 1275-ből 19. – Szentivány alatt Vasasszentivány értendő. – Megyei oklevélből tudjuk azt, hogy ugyanilyen kiváltságot adott Bebek György a Kolozs megyei Petri hospeseinek: ha bármilyen rendű-rangú ember menne ez utóbbiakhoz, azt senkinek sem kötelesek kiadni (*talem libertatem ipsis concessisset, quod cuiuscunque conditionis homines in possessionum suam annotatam advenirent, nullum ex[tra]dare deberent et tenerentur*: DL 36946, fol. 15^v).

⁷⁶⁰ ZsOkI II/1. 4691. sz.

⁷⁶¹ DF 255102; DF 261019; WassLt 639. sz.; DL 30830; DL 105520 (*evocatoria*).

⁷⁶² Hajnik: Perjog 236, 3. jegyz.

⁷⁶³ Doboka: 1398: WassLt 229. sz.; 1414: ZsOkI IV. 2328. sz.; 1509: WassLt 563. sz. (bírságolások távolmaradásért). – Kolozs: TelOkI I. 340–341; 1484: DL 105520; 1513: DF 252669 (mindegyik alkalommal bírságolás távolmaradásért).

⁷⁶⁴ WassLt 639. sz.; Kemény cs malomfalvi lt, 1545. III. 24. [CJ-F-00370-101].

⁷⁶⁵ Első kilenc márka: ZsOkI V. 1112. sz. Ennek folyamata: a megye igazolást állít ki arról, hogy a következő sedriára megidézték az alperest (V. 869. sz.), megjelent az alperes nevében a hatánap feltevője, azonban *ratione prioritatis* termini halasztják a pert (uo. V. 870. sz.), az alperes ügyvédje új időpontot kér (uo. V. 909. sz.), a felek kérésére halasztják a pert (uo. V. 956. sz.), az alperes nem jelent meg, kilenc márkában elmarasztalják (uo. V. 1112. sz.). – Második kilenc márka: ZsOkI V. 1332. sz. Ennek folyamata: a megye igazolást állít ki arról, hogy a következő sedriára megidézték az alperest (uo. V. 1331. sz.), az alperes nem jelent meg, kilenc márkában elmarasztalják (uo. V. 1332. sz.). – Harmadik kilenc márka: ZsOkI V. 1656. sz. Ennek folyamata: a megye igazolást állít ki

alkalmanként három márka büntetést róttak ki, akárcsak a negyedik határnapon, ekkor azonban ítéletet is hoztak.⁷⁶⁶ (Megyénként eltérő volt a gyakorlat, hogy hány sikertelen idézés után hoztak ítéletet).⁷⁶⁷

Mint ahogy birtokpert nem tárgyalhatott a megye – hacsak a felek ebben előre meg nem egyeztek és akkor a megye hatósága fogott bírónak járt el⁷⁶⁸ – ugyanúgy – legalábbis elvben – birtokügyben sem idézhetett a megye. A gyakorlat mindazonáltal létezett: 1383-ban János erdélyi alvajda azért kérte meg az erdélyi káptalant az ítélszékére való idézésre, mert a korábbi idézést Torda megye végezte el, márpedig „a szokásjog szerint birtokügyben senkit sem lehet szolgabírói oklevéllel perbe hívni vagy idézni” (*iuxta regni consuetudinem in facto possessionario mediantibus litteris aliquorum iudicum nobilium non incumbit evocari vel citari*).⁷⁶⁹

5. 3. 2. Perhalasztások

A pert igen sokszor érdemi tárgyalás nélkül elhalasztották pl. megegyezés érdekében⁷⁷⁰ vagy az alperes (vagy ügyvédje)⁷⁷¹ vagy a felek (vagy ügyvédjeik)⁷⁷² kérésére, oklevelek be nem mutatása,⁷⁷³ az ügy nehézsége (*propter arduitatem*),⁷⁷⁴ a felek más perben való elfoglaltsága miatt (*causa/ratione prioritatis termini*),⁷⁷⁵ ítélőtársak kis száma miatt (*propter paucitatem nobilium comprovincialium*),⁷⁷⁶ valamelyik fél meg nem jelenése⁷⁷⁷ esetleg más, nyomós ok (*rationabili quadam de causa*)⁷⁷⁸ vagy egyáltalán nem részletezett okok⁷⁷⁹ miatt. Ha a felek ki is egyeztek egymással, kötelesek voltak a békebírói díjat (*iudicium pacis*) az ispánnak és a szolgabíróknak megfizetni.⁷⁸⁰ Megeshetett az is, hogy noha a feleknek a kiegyezés érdekében perhalasztást engedélyezett a vármegye, ám az egyik fél az egyezségtől visszalépett és a vármegye erről állított ki bizonylatot.⁷⁸¹

arról, hogy a következő sedriára megidézték az alperest (uo. V. 1357. sz.), a felek kérésére halasztják a pert (uo. V. 1358. sz.), a felek kérésére újból halasztják a pert (uo. V. 1429. sz.), az alperes nem jelent meg, kilenc márkában elmarasztalják (uo. V. 1656. sz.). – Negyedik kilenc márka: ZsOkl V. 1687. sz. Ennek folyamata: a megye igazolást állít ki arról, hogy a következő sedriára megidézték az alperest (uo. V. 1686. sz.), az alperes nem jelent meg, kilenc márkában elmarasztalják (uo. V. 1687. sz.).

⁷⁶⁶ TelOkl II. 305–307.

⁷⁶⁷ Holub: Zala 236.

⁷⁶⁸ Gábor: A megyei intézmény 157; Tringli: Le contee 166.

⁷⁶⁹ DRHC. XVI. 428–429 (DL 30404).

⁷⁷⁰ CDTrans IV. 955. sz. (prorogatoria); WassLt 190., 234 sz. (utóbbi: prorogatoria); ZsOkl VI. 452. sz..

⁷⁷¹ Ub III. 223–224; TelOkl I. 417–418.

⁷⁷² TelOkl I. 420; CDTrans IV. 594. sz.; DF 255267; WassLt 236. sz.; ZsOkl VI. 452. sz.

⁷⁷³ WassLt 229, 233. sz. (prorogatoria).

⁷⁷⁴ WassLt 232. sz. (prorogatoria).

⁷⁷⁵ TelOkl I. 274, 417; WassLt 230–231., 235. sz. (mindegyik: prorogatoria). Vö. Holub: Zala 240; Halász: „Ratione prioritatis termini.”

⁷⁷⁶ WassLt 398. sz. (prorogatoria).

⁷⁷⁷ TelOkl I. 421, 481–482 (prorogatoria); CDTrans III. 809. sz.;

⁷⁷⁸ ZsOkl VII. 743. sz. (prorogatoria).

⁷⁷⁹ CDTrans IV. 533. sz.

⁷⁸⁰ WassLt 234. sz. (prorogatoria).

⁷⁸¹ ZsOkl II/2. 5703. sz. (retractio pacis reformationis).

Per elhalasztását a király, a vajda (vagy a kormányzó), az alvajda egyaránt megparancsolhatta a megyének. 1398-ban a vajda nemcsak két fél összes perének elhalasztását kérte Doboka megyétől, hanem azok nehézsége miatt (*ob sui arduitate*) áttételüket is az alvajdai ítélőszék elé.⁷⁸² A perhalasztás indoka a vajda távolléte (1518),⁷⁸³ a peres fél hadjáratban való részvétele (1452, 1459, 1470),⁷⁸⁴ esetleg a vajdai szolgálat miatti távollét (1474, 1523).⁷⁸⁵ Ilyenfajta parancsleveleket az érdekelt peres fél eszközölhetett ki, címzettjei pedig ilyen ügyekben is azok a megyei hatóságok voltak, ahol az érdekelt fél birtokai feküdtek: az említett 1518-as esetben például a parancslevél Doboka, Kolozs és Torda megyéknek, 1474-ben Doboka és Belső-Szolnok megyéknek van címezve.

5. 3. 3. A perbeli bizonyítás. Vizsgálatok felperes panasza nyomán

A felperes panasza nyomán általában az egyik szolgabíró végezte a vizsgálatot, amelynek eredményéről a következő ítélőszék alkalmával állítottak ki jelentést. 1398-ban Belső-Szolnok megye nemessége (ez alatt az ítélőszéken résztvevő nemeseket kell érteni) nem az egyik szolgabírárt, hanem a bálványosi várnagyot bízta meg a vizsgálat elvégzésével,⁷⁸⁶ meglehet, hogy csak azért, mert az uradalmi jobbágyokat panaszolták be (az ügy körülményeit azonban nem ismerjük, csak annyit tudunk, hogy a várnagyok a vizsgálatot nem végezték el).

A vizsgálati oklevelek sztereotip megfogalmazása alatt, miszerint a szolgabíró „a vármegyében vizsgálatot tartott” nem kell feltétlenül azt érteni, hogy az minden esetben ki is ment a helyszínre. Megelégedtek a sedrián, a királyi táborban, az oktavális törvényszéken vagy az országgyűlésen összegyűlt, az érintett megyebeli nemesek kikérdezésével⁷⁸⁷ (ezekhez esetünkben hozzászámítható az erdélyi tartománygyűlés). Nehezen hihető például az, hogy Fehér megye szolgabírája, Kisenyedi János 1510-ben Bodolai Béldi Pál⁷⁸⁸ panasza ügyében valóban elutazott volna Fehér megyének a Kárpátok kanyarában levő szigetére, vagy annak közelében levő, de már székelyföldi Illyefalvára, ahova a panaszos juhait elhajtották (a távolság Bodoláig

⁷⁸² Ub III. 222.

⁷⁸³ WassLt 624. sz. (1518-ban Barlabási Lénárt alvajda megparancsolta Doboka, Kolozs és Torda megyéknek, hogy Vas (Wass) Balázsnak összes perét Szapolyai János erdélyi vajdának Erdélybe való visszaérkezése után tartandó első közgyűlésére halasztotta).

⁷⁸⁴ DL 74118 (1452-ben Hunyadi János kormányzó megparancsolta a vajdának és az alvajdának, illetve Doboka megyének, hogy Dobokai Kristóf és ennek apja, Miklós pereit halasszák el, mert Kristóf vele hadjáratban van); DF 257512 (1459-ben Mátyás király megparancsolta a vajdának, az alvajdának és Kolozs megyének, hogy Gyerővásárhelyi Gyerő fia: István, illetve László egri püspök pereit halasszák el, mert hadjáratban vesznek részt); DF 260995 (1470-ben Rédei János alvajda megparancsolta Doboka megyének, hogy Iklódi Péter pereit halassza el, mert az a király szolgálatában van).

⁷⁸⁵ DL 107477 (1474-ben Péter erdélyi alvajda megparancsolta Doboka és [Belső-]Szolnok megyéknek, hogy a Magyar Balázs vajda szolgálatában levő Iklódi Péter pereit halasszák el); DL 63028 (1523-ban Szapolyai János erdélyi vajda megparancsolta az alvajdának és Fehér megyének, hogy Rovási Cseh János és Bolyai Zsigmond pereit halasszák el).

⁷⁸⁶ TelOkl I. 268.

⁷⁸⁷ Hajnik: A perdöntő eskü 17; Hajnik: Perjog 288–289.

⁷⁸⁸ SzOkl I. 322–323 (DF 253574).

Kisenyedtől légvonalban is 200 km, a sedria székhelyétől, Enyedtől pedig több mint 250 km). 1502-ben a vajdai ítélőszéken folyó perben az egyik fél egyébként azt panaszolta, hogy az oklevél címzettjei, Küküllő megye és egy bizonyos Szőkefalvi *Kaar* Antal (a szolgabíró vagy inkább a megyei ember?) ki sem mentek ki Bord birtokra, hogy a felperes tanúit meghallgassák.⁷⁸⁹

A megye a panaszos fél kérésére a legkülönbözőbb ügyekben végzett vizsgálatokat: birtok elfoglalásáról⁷⁹⁰ (emellett: birtok pusztítása,⁷⁹¹ jogtalan használata),⁷⁹² más kisebb-nagyobb hatalmaskodásokról⁷⁹³ (pl. famulus bántalmazása;⁷⁹⁴ állatok elhajtása;⁷⁹⁵ határjelek lerombolása,⁷⁹⁶ árvíz okozása gátemeléssel⁷⁹⁷ stb.), különféle vétségekről (pl. gyalázás,⁷⁹⁸ fenyegetés,⁷⁹⁹ hamis út használata),⁸⁰⁰ eltulajdonított ingóságokról (pl. lopott egyházi javakról),⁸⁰¹ igazságszolgáltatás vagy elégtételadás megtagadásáról,⁸⁰² jobbágyok és javaik elhurcolásáról,⁸⁰³ jobbágyok megsebesítéséről, bántalmazásáról,⁸⁰⁴ erőszakos elköltöztetéséről,⁸⁰⁵ szökéséről.⁸⁰⁶ Az oklevelek többségére ráírták az oklevél fajtáját: vizsgálati oklevél (*inquisitoria*).

A kijelölt szolgabíró legtöbbször egyedül végezte a vizsgálatot; 1392-ben Belső-Szolnok vármegye egyik szolgabírája (Losonci) Dezsőfi Miklós officiálisával ment ki (Druget) János nádor fia, Simon alparéti birtokára, indoklása szerint *propter maiorem et communem iustitiam*.⁸⁰⁷ Néhány esetben a szolgabíró a megyei emberrel *együtt* végezte a vizsgálatot,⁸⁰⁸ és ezt

⁷⁸⁹ DL 62963.

⁷⁹⁰ WassLt 423. sz. (Legen. Gyeke. Propria visio et prohibitoria), 442. sz.; DL 30965; TelOkl I. 536, II. 26; ZsOkl II/2. 6238. sz., VII. 12. sz.; DF 260971–260972 (inquisitoria).

⁷⁹¹ TelOkl I. 224; DF 255257 (inquisitoria).

⁷⁹² TelOkl I. 542 (inquisitoria); ZsOkl X. 679. sz.; DF 257808 (inquisitoria).

⁷⁹³ DL 62849 (inquisitoria), 74014, 74045 (inquisitoria); WassLt 378, 434 (inquisitoria), 438 (inquisitoria), 446 (inquisitoria); DF 261014 (fassio inquisitorialis); DF 261048; DL 26459; DL 45359 (inquisitoria); DF 255037 (inquisitoria); DF 280952; DF 260282 (inquisitoria); DF 255295 (inquisitoria); TelOkl I. 263–264; WassLt 289. sz.; ZsOkl XIII. 1149. sz.; DL 28207; DF 244105; DF 257828 (inquisitoria).

⁷⁹⁴ DL 46336 (inquisitoria).

⁷⁹⁵ WassLt 393. (inquisitoria), 432. (inquisitoria), 435. sz.; SzOkl I. 322–323; TelOkl I. 298, 367–368; II. 34; DL 62803 (inquisitoria); DL 105488 (inquisitoria); DL 62907; ZsOkl VIII. 1072. sz.; DL 29052.

⁷⁹⁶ CDTrans II. 1033. sz.

⁷⁹⁷ BánfOkl II. 352–354 = EMOkl 424. sz. (DF 253614: inquisitoria).

⁷⁹⁸ DL 62994.

⁷⁹⁹ DL 42244.

⁸⁰⁰ DL 74071.

⁸⁰¹ ZsOkl IV. 602. sz.

⁸⁰² TelOkl I. 534.

⁸⁰³ EgyetKvtKvár, Kézirattár, Mss. sertar 178/9 (inquisitoria); TelOkl I. 534 (inquisitoria); DL 45874 (fassionalis); ZsOkl IV. 793. sz. (Inquisitoria); DF 260283.

⁸⁰⁴ ZsOkl II/2. sz. 6641., 7783. sz.; TelOkl I. 366, 410, 430; DF 255299. A jobbágy megverését uruk hatalmaskodásnak tekintette, az erőszak elkövetője azonban nyilván jogos birtokvédelemnek, de a vizsgálati oklevelek mindig a panaszos álláspontját foglalták írásba. Pl. 1427-ben Zsuki Mihály panasza szerint a madarakra vadászó szováti jobbágyságot megverték Bogáti Imre jobbágysága a szomszédos Aranykútról (DF 255256; inquisitoria). Egy adott területen csak a föld birtokosa vadászhatott, vagy akinek az engedélyt adott, lásd Tringli: Vadászati jog 213.

⁸⁰⁵ TelOkl I. 402–403.

⁸⁰⁶ DL 74435 (Inquisitoria); WassLt 361. sz.

⁸⁰⁷ TelOkl I. 239–240.

⁸⁰⁸ DF 244105, DF 257828.

a gyakorlatot egyszer meg is indokolták: *pro evidentiori veritate* (Doboka, 1475).⁸⁰⁹ A vizsgálatokat olykor nem a két szolgabíró egyike, hanem a megyei ember (esetleg a megyei ember és az egyik szolgabíró) végezte el. (A megyei ember jelentését ugyancsak a következő ítélőszéken foglalta írásba az ítélőszék). Az olyan (nem a sedrián) lefolytatott vizsgálat esetében, amikor nagyszámú tanút hallgattak ki és ezek egyenkénti vallomását is bevették, de az írásba foglalás (az oklevél kiállítás) csak később, az ítélőszéken történt meg, minden bizonnyal magukkal vitték a megyei jegyzőt, aki a helyszínen feljegyzést készíthetett. Voltaképpen egyetlen ilyen esetről tudunk, de maga az oklevél nem említi a jegyzőt. 1491-ben Kolozs megye Szentpáli Mihály szolgabírát és maguk közül (*certos ex nobis*) Gyerőfi Gergelyt és Andrást küldték ki, akik Gyerőmonostoron tartottak vizsgálatot, de az oklevelet később, az ítélőszék helyszínén, Apahidán állították ki.⁸¹⁰

Arra Erdélyben nincsen példa, hogy a megyék – akárcsak a király vagy a vajda (alvajda) – megkeressék az erdélyi két hiteleshely egyikét, hogy adjanak tanúbizonyságot a kijelölt szolgabíró vagy megyei ember mellé, aki vizsgálatot végzett vagy idézett a megyei ítélőszék előtt levő ügyben.⁸¹¹ (Az egyetlen, már említett 1320. évi Fehér megyei kivételben, amikor is a megye ispánja – egyben erdélyi alvaja – felkérte az erdélyi kápalant, hogy az erdélyi vajda embere mellé küldje ki a tanúbizonyságát,⁸¹² az alvajdai és nem a megyésispáni hatáskört láthatjuk).

A bajvívást mint bizonyítási formát még igen későn, a 15. század közepén is alkalmazták a megyei ítélőszéken. 1450-ben ugyanis az egyik lozsádi nemes Hunyad megye hatósága előtt egy másik ugyancsak lozsádi nemessel szemben bajvívással akarta bizonyítani azt, hogy egy jószág rész vásárolt birtok és így a nőágot is illeti. Mivel az alperes elfogadta a párbajt és a megye meg is ítélte mint bizonyítási formát, Hunyadi János kormányzó elrendelte, hogy „az erdélyi részek dicséretes szokásának megfelelően katonai fegyverzetben vívják meg a párbajt” (*iuxta consuetudinem laudabilem partium Transilvanarum in armis militaribus dimicare debeant et teneantur*) Tordán, az alvajdai ítélőszék alkalmával. Erre ott sort is kerítettek.⁸¹³ Az erdélyi megyék bíráskodási gyakorlatában ez az egyetlen ismert esete ennek a bizonyítási formának.

⁸⁰⁹ DF 260809.

⁸¹⁰ DF 257828.

⁸¹¹ A néhány magyarországi vármegyében létező gyakorlat vizsgálatának szükségességét felvetette Borsa Iván (A hiteleshelyekről 102.), majd részletesen bemutatta C. Tóth Norbert (A megyék és a hiteleshelyek).

⁸¹² CDTrans II. 349. sz.

⁸¹³ DL 29802. – 1464-ben Zalában, a renneki sedria – miután az előtte folyó perben az alperes és a felperes megegyezett a bajjal történő bizonyításban – a kúriába tette át egy ügyet, azzal az indoklással, hogy bajt csak a kúriában lehet megítélni s nem a megyei törvényszéken (Holub: Zala 258).

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

A perdöntő bizonyításnak fontos eszköze az eskü volt. Ez többféle lehetett. Az alperes a vád alól a tisztítóesküvel tisztázhatta magát. Ha a felperes a bepanaszolt fejére tett esküt,⁸¹⁴ keresetét bizonyítottak vették.⁸¹⁵ A megye más bizonyítási eljárás nélkül, ilyen eskütétel alapján a bevádoltakat (jobbágyokat?) gyilkosnak mondta ki (Belső-Szolnok, 1509)⁸¹⁶ vagy a szökött jobbágyot visszaadta urának (Doboka, 1487, 1510),⁸¹⁷ jobbágyot rablásért elmarasztalt (Torda, 1486).⁸¹⁸ Ha a megye (ugyancsak jobbágyügyben) kötelezte ilyen eskü letételére a felpereseket, az alperes (nemes) kérhette az ügy áttételét az alvajdai ítélőszék elé.⁸¹⁹ (A fejre esküvés mint bizonyítási mód az úriszéken is létezett).⁸²⁰ Esküt az ítélőszéken kellett letenni vagy a templomban – egy özvegy esetében ez utóbbira találunk példát 1406-ban⁸²¹ – és legalább az egyik szolgabíró jelenlétében.

A per különféle szakaszaiban állíthattak ki emlékeztetőlevelet (*memorialis*): ha eskütelt rendelek el,⁸²² vagy olykor akkor is, ha tiltakozást rögzítettek (pl. a dévai várkerületben lakó román kenézek 1371-ben tiltakoztak az ellen, hogy ügyükben a dévai várnagy ítélőszékén az officiálisok nem akarnak a román jog szerint ítélni).⁸²³

Bizonyágleveleket (elismervények, mentesítő okleveleket, felmentvényeket: *expeditoria*) a megye bírság megfizetéséről⁸²⁴ vagy elengedéséről,⁸²⁵ a bírságfizetés elhalasztásáról;⁸²⁶ elégtételadásról,⁸²⁷ vérdíj,⁸²⁸ pénztartozás,⁸²⁹ hitbér és jegyajándék⁸³⁰ kifizetéséről, eskü letételéről⁸³¹ adott ki. Felmentvényt adtak az alperesnek, ha a felperes a pert nem folytatta,⁸³² vagy a

⁸¹⁴ Kivételiesen ezt el lehetett kerülni: 1516-ban Szentkirályi Gesztrágyi László ad capita iamfatorum ... iobagionum ... tanquam publicorum et potentiarorum predonum coram dicto ... iudlium iuxta regni consuetudinem iurare fecisset. Az eskü után azonban a megvádolt jobbágyok urának, Vas Balázs alperes familiárisa az ítéletlevél lepecsételtetését és kiadatását letiltotta. Az ítélőszék ekkor megengedte Vas Balázsnak, hogy a neki adott határidőig ő maga hozzon ítéletet, de a felperes ezzel nem volt megelégedve. Az úriszékről a per újból a megyéhez került, és a megyei ítélőszék a jobbágyokat esküre kötelezte. Ezek megesküdték az ártatlanságukra és végül a megye a felperes Gesztrágyi Lászlót és társát a jobbágyok vérdíjában elmarasztalta, és őket hamisan esküvőknek és becsületvesztetteknek nyilvánította (WassLt 617. sz.).

⁸¹⁵ Holub: Zala 259.

⁸¹⁶ Littera sententialis ad capita quorundam homicidarum (DL 62984).

⁸¹⁷ DF 261058 (a felperes állítását két tanú is támogatta); DF 253023.

⁸¹⁸ DF 257685.

⁸¹⁹ TelOkl II. 52–54.

⁸²⁰ DF 255275.

⁸²¹ Certamen 2/2015. 207. (17. sz.).

⁸²² WassLtBruk 205. (11. sz.); CDTrans IV. 215. sz.

⁸²³ CDTrans IV. 925. sz. (*memorialis*).

⁸²⁴ TelOkl I. 266, 525 (*expeditoria*), II. 27–28, II. 37.

⁸²⁵ ZsOkl V. 465. sz.

⁸²⁶ TelOkl I. 265.

⁸²⁷ CDTrans IV. 313–314. sz.

⁸²⁸ CDTrans III. 893. sz.; DF 252672.

⁸²⁹ DF 261054; WassLt 649. sz. (*expeditoria*).

⁸³⁰ WassLt 484. sz. (*expeditoria*); DF 252623.

⁸³¹ DL 62769; DL 13553; CDTrans III. 62. sz.; WassLt 171, 219, 373. sz. (*expeditoria*); 396, 619. sz.; WassLtBruk 204–205 (10. sz.); 207. (18. sz.); DF 253622.; ZsOkl II/1. 878. sz., V. 2375. sz.; XI. 861. sz.; XII. 1156. sz. (*expeditoria*); TelOkl II. 15.

⁸³² DL 28193 (*expeditoria*).

pert megnyerő félnek, ha megállapították, hogy a bírói részt nem ő, hanem a pervesztes kell hogy kifizesse.⁸³³

5. 4. Ítéletek. Kiegyezések

A megyék által kiállított ítéletlevelek neve *adiudicatoria*, olykor *sententialis*. Leggyakrabban eskü letételét (1), vérdíj (2) vagy bírság megfizetését (3) ítélték meg, pénzösszegben vagy becsértékben marasztaltak el (4) és halálos ítéleteket mondtak ki (5).

1. A megye által hozott ítéletek tekintélyes része eskü letételére kötelezte az egyik peres felet, panasz vagy ártatlanság bizonyítására (gyilkossági ügyben,⁸³⁴ hatalmaskodás vagy tolvajlás ügyében,⁸³⁵ hegyvámot érintő vitában,⁸³⁶ pénzösszegekről,⁸³⁷ ház elvitele,⁸³⁸ jobbágy hovatarozása,⁸³⁹ birtok kiváltása,⁸⁴⁰ károkozás,⁸⁴¹ fosztogatás,⁸⁴² adósság⁸⁴³ stb. miatt folyó vitában). Erről emlékeztető (*memorialis*) oklevelet⁸⁴⁴ állíthattak ki, vagy a per lezárultával ítéletlevelet (*adiudicatoria*).⁸⁴⁵ Ugyancsak eskü nyomán dönthettek jobbágy visszaadásáról.⁸⁴⁶ A megyei oklevelekre, amelyek szerint az alperes esküt kell hogy legyen ártatlanságának bizonyítására,⁸⁴⁷ vagy a felperes kell hogy megesküdjön keresetének igazolására,⁸⁴⁸ az esetek nagy számához képest csak alig néhány esetben írták rá, hogy eskületételi oklevél (*iuramentalis*). Ha az alperes nem tette le az előírt esküt,⁸⁴⁹ őt a felperes keresetében elmarasztalták (pl. hatalmaskodás miatt),⁸⁵⁰ az ítéletről olykor csak az oklevél hátlapjára írt rájegyzésből tudunk; eszerint eskü le nem tétele miatt a bepanaszoltat elmarasztalták (*convictus est*).⁸⁵¹ A megyei hatóság előtt letett eskü általános volt, a fogott bírák dönthettek úgy is, hogy az általuk megítélt eskü

⁸³³ DL 62922 (*expeditoria*).

⁸³⁴ CDTrans IV. 86. sz.

⁸³⁵ TelOkl I. 273, 416–423; DL 62920 (*adiudicatoria*); DL 62923; DL 73823; DL 73823; DL 43950; DL 28201; WassLt 397. sz. (*adiudicatoria*); ZsOkl V. 2344. sz.; DF 253594; WassLtBruk 204–205 (10. sz.); DL 13535, DL 13537.

⁸³⁶ WassLtBruk 207–208 (19. sz.).

⁸³⁷ WassLtBruk 203–204 (6. sz.).

⁸³⁸ DL 62880.

⁸³⁹ WassLt 609. sz.

⁸⁴⁰ DL 46529.

⁸⁴¹ CDTrans III. 622. sz.; ZsOkl XII. 944. sz.

⁸⁴² KmJkv I. 1234. sz.

⁸⁴³ TelOkl I. 438–439.

⁸⁴⁴ WassLtBruk 205. (11. sz., *memorialis*).

⁸⁴⁵ WassLt 397. sz.

⁸⁴⁶ DF 261058 (*adiudicatoria*); WassLt 557. sz. (*adiudicatoria*).

⁸⁴⁷ WassLt 173. sz. (*iuramentalis*); CDTrans IV. 211. sz. (*iuramentalis*).

⁸⁴⁸ TelOkl I. 438–439 (*iuramentalis*).

⁸⁴⁹ Pl. DL 44014; WassLt 243. sz.

⁸⁵⁰ DL 62920 (*adiudicatoria*); DL 62922 (*expeditoria*); DL 62923.

⁸⁵¹ DL 44014.

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

valamelyik szolgabíró előtt kellett letenni,⁸⁵² sőt a fogott bírói ítélet be nem tartásának szankcionálása (bírság behajtása, elégtétel behajtása) is olykor a megyei hatóság feladata volt.⁸⁵³

2. Vérdíj megfizetése. Vérdíjban (*in vivo homagio*) marasztalnak el megjelenés és eskületétel elmulasztásáért,⁸⁵⁴ vagy hamis vád miatt;⁸⁵⁵ holt ember vérdíjában (*in homagiis mortuis*) marasztalják el a hamis esküt tevőt, akit becsületvesztettnek is nyilvánítottak.⁸⁵⁶ Az erdélyi rendek 1540. évi határozata szerint az alispánok és a szolgabírák nem részesülhettek a gyilkosok vérdíjából.⁸⁵⁷

3. Bírság megfizetésére az alperest kötelezték azért, mert nem jelent meg az ítélszéken (*iudicialis*).⁸⁵⁸ A bírságolás a pert le nem záró, közbenső intézkedésnek számított (a harmadik távolmaradásig), a meg nem jelent alperest bírságolás után általában újra megidézték (*citatoria et iudicialis*),⁸⁵⁹ ezért a bírságoló oklevél megnevezése ilyenkor emlékeztető is (*iudicialis; memorialis*).⁸⁶⁰ Azt, aki ítélszéken nem jelent meg, minden egyes távolmaradásért általában három márka bírságban marasztalták el,⁸⁶¹ vagy pervesztesnek mondták ki a felperes keresetében.⁸⁶² Negyedszerre végleges feleletadásra idéztek.⁸⁶³ Ha az alvajdához fellebbezett perben született ítéletet a peres fél nem jelentette a megyei ítélszékeknek, hat márka bírságra ítélték (és perének elvesztésére).⁸⁶⁴ 50 márka bírságban marasztalták el azt, akinek perbeli ellenfele tisztítóesküt tett.⁸⁶⁵

⁸⁵² KmJkv I. 838, 895, 1409, 1415–1416. sz. – Kolozs megye ítélszékein leteendő eskü: KmJkv I. 1454. sz. – A fogott bírák által megítélt pénzfizetést is a szolgabíró előtt kellett teljesíteni: KmJkv I. 1416. sz.

⁸⁵³ KmJkv I. 1041. sz., II. 2899. sz.

⁸⁵⁴ WassLt 563. sz.

⁸⁵⁵ TelOkl II. 68.

⁸⁵⁶ WassLt 617. sz.

⁸⁵⁷ *vicecomites et iudices nobilium de homagio interemptorum hominum ... nullam portionem habent* (MOE II. 162).

⁸⁵⁸ WassLt 321. sz., 563. sz.; TelOkl I. 418–419, 419, 421, 421–422; DF 252669.

⁸⁵⁹ DF 255297 (*citatoria et iudicialis*).

⁸⁶⁰ WassLt 321. sz. (hátlapján azonos írással, címzésben: *iudicialis*; egykorú írással: *Pro comite. Memorialis*).

⁸⁶¹ Egy távolmaradás 3 márka bírság: DL 105520. Háromszori távolmaradás 9 márka bírság: Kemény cs malomfalvi lt, 1545. III. 24. [CJ-F-00370-101]; ötszöri távolmaradás 15 márka bírság: Feneşan: Ohaba 191. Távolmaradás bírsága: 16 (?) Ft uo. (utóbbi két oklevél csak késői másolatban maradt fenn). Háromszori távolmaradás után 25 márka bírság az ispán és a nótárius javára: DF 253523 (EMOkl 393. sz.). 1501-ben Szentgyörgyi Péter vajda ügy rendelkezett, hogy a vajdai ember Kolozs megye ítélszékein tartson vizsgálatot és a *communis inquisitionis* távolmaradó feleket a megye 16 márka bírsággal sújtsa (DL 29364).

⁸⁶² Pl. 100 arany Ft zálogösszeg ügyében: DL 30830; 15 Ft-ot érő ló miatt: Feneşan: Ohaba 191; 58 marha miatt: CDTrans IV. 362. sz. – A megyei törvényszéken zálogos birtok tárgyában száz forintig lehetett perelni az 1504. évi 7. tc. szerint (Holub: Zala 210).

⁸⁶³ Négyezeri távolmaradás bírsága: 12 Ft (TelOkl II. 305–307).

⁸⁶⁴ DF 257583.

⁸⁶⁵ TelOkl II. 28–29.

4. Ítéletet hozhattak a követendő utakról és a vámfizetésről (*adiudicatoria*),⁸⁶⁶ ügyvéd-valló levél érvényességéről;⁸⁶⁷ 50 Ft elmarasztalás járt hatalmaskodás miatt,⁸⁶⁸ három márka más jobbágyának jogtalan fogva tartása miatt.⁸⁶⁹ Belső-Szolnok vármegye hatósága a bálványosi várnagyot vizsgálat le nem folytatása miatt 12 márka bírságban marasztalta el.⁸⁷⁰ Az ítélőszék elmarasztalhatott az okozott kár becsértékében (pl. állatok elhajtása miatt,⁸⁷¹ több hordó bor elvitele),⁸⁷² a felperes keresetében (200 Ft-ot érő ingóságok elhurcolása miatt),⁸⁷³ vagy a további sokféle ok miatt: egy deák megverése (25 márka),⁸⁷⁴ igazság ki nem szolgáltatása (30 márka)⁸⁷⁵ stb. Fogott bírák egyezségének el nem fogadása vagy be nem tartása miatt a vétkes felet az egyezés szerinti összegben marasztalhatták el (pl. 50 Ft,⁸⁷⁶ 200 ezüst talentum).⁸⁷⁷

5. Főbenjáró ítélet rablók (útonállók) és gyilkosok esetében. Belső-Szolnok vármegye 1484-ben főbenjáró ítélettel sújtotta Bethlen Gergely málomi jobbágyait kifosztó rablókat (*decrevimus ad capita prescriptorum predonum dare et conficere litteras nostras sententiales*), amit azonnal végre lehet hajtani.⁸⁷⁸ Rablásért más alkalommal is a felperes keresetében való elmarasztalás járt, de a kiszabott büntetést ekkor nem ismerjük (Doboka, 1513).⁸⁷⁹

1499-ben Szentgyörgyi Péter megparancsolta Fehér megyének, hogy vizsgálja ki Pókafalvi Kereki Péter panaszát, miszerint Nagybereken lakó Stan Vona nevű jobbágyát a Krakkóban lakó Ág János és Ombozi Miklós famliárisa: Polyák felakasztották, miután a nyílt úton rablók módjára elfogták, a felnyergelt lovát és a pénzét pedig elvették. A parancslevél szerint . az elkövetőket el kellett fogni, a panaszost pedig megidézni; ha a panasz igaznak bizonyul, az elkövetőket vétkükhöz megfelelően ki kell végezni (*iuxta eorum demerita mortem ipsis administraretis*).⁸⁸⁰ A bevádoltak valószínűleg nem nemesek, a megye pedig vajdai felhatalmazásból a halálbüntetés végrehajtója.

⁸⁶⁶ DL 62914 (*adiudicatoria*); WassLt 390. sz.

⁸⁶⁷ TelOkl I. 264–265.

⁸⁶⁸ TelOkl I. 537–539 (*in facto potentiario, scilicet in quinquaginta marcis fore convictum*); TelOkl II. 305–307.

⁸⁶⁹ TelOkl I. 273–274.

⁸⁷⁰ TelOkl I. 268.

⁸⁷¹ DF 281253 (*adiudicatoria*); DL 62926; 1546: Beszterce v lt, I/a. 1622. sz. – Állatok elhajtása ügyében Kolozs megye ítélőszéke 50 arany Ft-ot ítél meg a kárvallottaknak, de végül fogott bírák ítélete alapján megelégedtek 8 Ft-tal (1467: KmJkv I. 1739. sz.).

⁸⁷² A megye ítélete nem ismert, csak a Kolozs megye ítélőszéke előtt zajló pereskedést említik és azt, hogy az alperes végül megfizette az okozott kárt (KmJkv I. 375. sz.).

⁸⁷³ DL 62920, DL 62922.

⁸⁷⁴ ZsOkl II/1. 3207. sz. A megye bántalmazás esetén a kisebb hatalmaskodás, vagyis az erőszak díját, 25 márkát ítélhetett meg (Hajnik: Perjog 83). Később ennek díja 50 márka volt (Werbőczy: Tripartitum 382 [III.4.7.]). 1435-ben Belső-Szolnok megye hatalmaskodásért 50 márkában marasztalta el Somkeréki Miklóst (TelOkl I. 537–539).

⁸⁷⁵ TelOkl I. 525.

⁸⁷⁶ WassLt 489. sz.

⁸⁷⁷ WassLt 645. sz.

⁸⁷⁸ DL 62919.

⁸⁷⁹ KárolyiOkl III. 88–89 (*Littere sententiales ad caput Emerici Thorday ut predonis tamquam latronis*).

⁸⁸⁰ DL 261081.

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

A legtöbb hatalmaskodási per kiegyezéssel ért véget és ez a magyarázata annak, hogy nagyon kevés végső ítéletet kimondó oklevéllel rendelkezünk, a legtöbb esetben a felek kiegyeztek, sokszor fogott bírák segítségével.⁸⁸¹ Az egyezséglevelek neve *compositionalis*. Ilyen egyezséglevelet állítottak ki vérontások és elkövetett jogtalan cselekedetek utáni kiegyezésekről,⁸⁸² arról, hogy a perbeli felek perük eldöntését fogott bírák ítéletének vetették alá,⁸⁸³ vagy azok segítségével egyeztek ki birtok felosztása ügyében.⁸⁸⁴ Sok ugyanilyen tárgyú oklevélről hiányzik az oklevél típusának a megjelölése, de ugyancsak egyezésekről szólnak (birtok felosztásáról,⁸⁸⁵ visszaváltásáról és kifizetéséről,⁸⁸⁶ ingóságok miatt folyó perben,⁸⁸⁷ bírság felelől,⁸⁸⁸ egyezségek eskü elengedéséről [*expeditoria*]),⁸⁸⁹ kiegyezésekről kisebb hatalmaskodás ügyében,⁸⁹⁰ fogott bírák útján létrejött egyezésekről (gyilkosság miatt folyó perben,⁸⁹¹ jobbágyok kölcsönös meggyilkolása miatt,⁸⁹² birtok visszaszolgáltatása,⁸⁹³ famulus elfogása miatt,⁸⁹⁴ birtok felosztásáról [*divisionalis*];⁸⁹⁵ birtokhatár ügyében,⁸⁹⁶ kártételek miatt,⁸⁹⁷ útonállás⁸⁹⁸ miatt folyó perben vagy vitában). Az oklevelek nem mindegyikében jelölik meg, hogy a megyei ítélőszék előtt folyó perben⁸⁹⁹ születtek, így elképzelhető, hogy a kiegyezések egy része egyszerű bevallás.⁹⁰⁰ Perbeli kiegyezés csak az ítélőszék előzetes beleegyezésével történhetett⁹⁰¹ és a peres felek meg kellett hogy fizessék az ítélőszéknek a békebírói díjat (1398: *iudicium pacis*).⁹⁰²

⁸⁸¹ Tringli: Segítők a hatalmaskodásokban 692.

⁸⁸² CDTrans II. 198/1. sz. (*compositionalis*).

⁸⁸³ WassLt 319. sz.; ZsOkl I. 2137. sz.; DL 28197 (*compositionalis*).

⁸⁸⁴ CDTrans II. 794. sz.

⁸⁸⁵ CDTrans II. 786. sz.; IV. 856. sz.; ZsOkl I. 3929. sz. (a vármegye hatósága – másokkal együtt – fogott bíróként jár el: *fecimus divisionem*, de itt sincs ítélethozatal birtokügyben); DF 260457; DF 260457.

⁸⁸⁶ CDTrans IV. 140. sz.; WassLt 407. sz. (*expeditoria*); DL 27311.

⁸⁸⁷ DRHC. XIV. 414.

⁸⁸⁸ WassLt 645. sz.

⁸⁸⁹ ZsOkl II/1. 5021. sz.; WassLt 388. sz. (*expeditoria*).

⁸⁹⁰ TelOkl I. 261; DL 45325 (*expeditoria*; kiadása: HunyadmÉvk 5/1887–1888. 96–97, 1478. X. 20-i hibás keltezéssel).

⁸⁹¹ CDTrans IV. 86. sz.

⁸⁹² TelOkl I. 314–315.

⁸⁹³ CDTrans II. 662. sz.

⁸⁹⁴ TelOkl I. 282–283. Az alperes kötelezte magát, hogy kifizeti a jogtalanul elfogott famulus 10 márkányi vérdíját.

⁸⁹⁵ WassLt 439. sz. (*divisionalis*); CDTrans II. 421. sz.; TelOkl I. 259–260.

⁸⁹⁶ DL 46960.

⁸⁹⁷ CDTrans IV. 708. sz.

⁸⁹⁸ TelOkl I. 222.

⁸⁹⁹ Megyei ítélőszék előtt folyó perben született kiegyezések: CDTrans II. 198/1. sz. (*compositionalis*); ZsOkl I. 2137. sz. stb.

⁹⁰⁰ Pl. WassLt 319. sz.

⁹⁰¹ CDTrans II. 198/1. sz.

⁹⁰² WassLt 234. sz. Vö. Hajnik: Perjog 406.

5. 5. Fellebbezés a vajdai ítélőszékhez

Szécsényi Tamás erdélyi vajda 1342. évi oklevele szerint, ha a megyésispán megyebeli nemesen követett el sérelmet, vagy adósa lenne ilyen személynek, az ügyben a vajda illetékes ítélkezni.⁹⁰³ A vajda nevében az alvajda tartott ítélőszéket a Fehér megyei Szentimrén, mert a vajdák személyes ítélkezése a 14. század második harmadától 1412-ig a tordai (vajdai) közgyűlésre korlátozódott.⁹⁰⁴ Ebben a korszakban a szentimrei alvajdai (v. oktavális)⁹⁰⁵ ítélőszék volt a megyei ítélőszék fellebbezési fóruma, az alvajdai ítélőszék fellebbezési fóruma pedig a vajdák tordai közgyűlése. A legutóbbi meghatározás szerint „közgyűlésnek (1398: *congregatio generalis*) hívjuk azt a bíraskodási intézményt, amikor az ország egyik nagybírája, más báró vagy ispán, királyi parancsra vagy anélkül, általában több megye lakosait összehívva, helyben intézte el a peres ügyeit.”⁹⁰⁶ Magyarországon a megyék számára legtöbbször a nádor tartott közgyűléseket, ezért szokás ezeket nádori közgyűléseknek is hívni. (Pontosabban a közgyűléseket a nádor nevében tartották és a nevükben eljáró ítélőmesterek ítélkeztek ott).⁹⁰⁷ Erdélyben azonban nem az ottani hét megye nemességének, hanem a tartomány nemességének tartott közgyűlést a vajda.⁹⁰⁸ Noha a kettő mai szemmel nézve ugyanazt jelenti, a hangsúly mégsem az egyes megyék részvételén van, még akkor sem, hogy a hét megye szolgabírái részt vettek⁹⁰⁹ a vajdai közgyűléseken, akárcsak a közgyűlés idejére megyénként választott hat-hat nemesi ülnök.⁹¹⁰ (A szolgabírák és az ülnökök is a bizonyítási eljárásban működtek közre és megbízatásuk csak a közgyűlés idejére szólt, aminek megkezdése előtt minden bizonnyal esküt tettek).⁹¹¹ 1399. évi adat szerint a jelenlevő alispánok is részt vettek a bizonyítási eljárásban.⁹¹² A megyei hatóságoknak azonban semmilyen szerepe nem volt a vajdai közgyűlések alkalmával, itt nem bíráskodtak és – pár kivétellel – okleveleket sem bocsátottak ki. A vajdai közgyűlések nem a megyei igazságszolgáltatás részei.⁹¹³ A tordai vajdai közgyűlések helyszíne valószínűleg nem esett

⁹⁰³ CDTrans III. 91. sz.

⁹⁰⁴ Janits: Erdélyi vajdák 32–33.

⁹⁰⁵ A megnevezés onnan ered, hogy a fontosabb egyházi ünnepek oktaváján tartották.

⁹⁰⁶ Tringli: Pest 172.

⁹⁰⁷ Tringli: Pest 174.

⁹⁰⁸ A szokásos formulák szerint: *universitati nobilium partis Transilvane* (1344: CDTrans III. 196. sz.); *universitati nobilium et aliorum cuiusvis status hominum partis Transsilvane* (1368: Ub II. 313); *universitati nobilium et alterius cuiusvis status et conditionis hominum dicte partis Transsilvane* (1369: Ub II. 329) stb.

⁹⁰⁹ Janits: Erdélyi vajdák 43–44. Pl. 1366: CDTrans IV. 150. sz.; 1391: ZsOkl I. 1983. = Ub III. 24–25. legkorábbi jelenlétük a vajdai közgyűléseken 1327-ből adatolható (CDTrans II. 607. sz.). Minderről lásd még A szolgabírák c. fejezetet (II. 2.).

⁹¹⁰ 1344: CDTrans III. 227. sz. (az oklevél kivételes módon név szerint is felsorolja az ülnököket).

⁹¹¹ Tringli: Pest 174.

⁹¹² Istványi: A generalis congregatio 196, 24. jegyz. (DL 42694 = ZsOkl I. 5671. sz.).

⁹¹³ Az erdélyi kongregációkról – a szűkebb Magyarország kongregációitól eltérően – nem maradtak fenn proskripcionális oklevelek, még ha van is arra példa, hogy az oklevél, talán csak a magyarországi minta átvételként, ezt jelölte meg a közgyűlés céljaként (Janits: Erdélyi vajdák 44, 101. jegyz.; az itt idézett forrásban – Ub II. 378 = CDTrans IV. 996. sz. – „a gonosztevők megfégzése” [pro compescendis malefactoribus] áll). Istványi (A generalis congregatio 197), Janitsra hivatkozva ugyancsak a proskripcionális oklevelek hiányát emelte

egybe Torda megye önálló működési helyével, Torda városával. A vajdai közgyűléseket ugyanis nem a megye „székhelyén,” Torda városban, hanem a mellette fekvő mezőn (*prope civitatem Torde*),⁹¹⁴ Keresztesmezőn (*in loco Kereztus*),⁹¹⁵ más néven Keresztes faluban (*in villa Kereztes*),⁹¹⁶ *in villa Cruciferorum iuxta Torda*)⁹¹⁷ tartották, még ha ezt ritkábban is említik az oklevelek.⁹¹⁸

A megyei ítélőszék fellebbezési fóruma az alvajda (alvajdák) szentimrei (Fehér vm.) oktavális ítélőszéke volt; ilyen peráttételekre a 15. század elejétől kezdődően vannak példánk (1404,⁹¹⁹ 1405,⁹²⁰ 1409).⁹²¹ Miután a Tordán tartott vajdai közgyűlések megszűntek 1412-ben,⁹²² az alvajdai oktavális szék vette át ezek helyét, amely az 1430-as években Szentimréről át is költözött Tordára.⁹²³ Mindkét ítélőszék a tartomány nemességének igazságszolgáltatási fóruma volt és a bíraskodásban Erdély nemessége is részt vett. A megyei oklevelek szokásos megfogalmazása szerint a pert az alvajda (1433),⁹²⁴ alvajdák és az ország nemessége elé (1415, 1416, 1433, 1435, 1446, 1447, 1452, 1453, 1462, 1464, 1465, 1467, 1478),⁹²⁵ vagy az

ki. Királyi parancsra Ozorai Pipó temesi ispán tartott ugyancsak Tordán közgyűlést az erdélyi nemesség és „minden rendű-rangú ember” számára, ahol Somkeréki Antal jobbágycsúcsot proskribálta. Utóbbit azonban ez alól (a *nota seu labe proscriptionis et criminis*) Zsigmond király felmentette (TelOkI I. 396–397 = ZsOkI IV. 1766. sz.).

⁹¹⁴ 1406: TelOkI I. 309–310.

⁹¹⁵ 1322: CDTrans II. 428. sz. (*in Kereztes*); CDTrans II. 430. sz. (*in loco Kereztus*).

⁹¹⁶ 1329: CDTrans II. 633. sz.

⁹¹⁷ 1306: CDTrans II. 51. sz. – Már az első ismert vajdai kongregáció (1288) helyszíne is: *villa cruciferorum de Torda* (CDTrans I. 437. sz.). – Keresztesmező egyik korai említése (*in villa cruciferorum prope Tordensem civitatem*) azonban hamis oklevélben szerepel (CDTrans I. 561. sz., 1297. IV. 21).

⁹¹⁸ A megyei oklevelek azonban ilyet soha nem említenek, ezért feltételezhető, hogy a sedriát a városban tartották, akárcsak a 17. század elején, mígnem a várost ért háborús veszteségek szükségessé nem tették az ítélőszék elköltöztetését Csapószentgyörgyre, majd Bogátra (Dáné: Torda bírósági gyakorlata 94).

⁹¹⁹ 1404: ZsOkI II/1. 3207. sz.

⁹²⁰ 1405-ben Doboka megye „a vajdák” elé teszi át a pert (WassLtBuk 206–207., 16. sz. [transmissionalis]), de már ekkor ez alatt az alvajdai ítélőszéket kell érteni, a pert ott is tárgyalják (WassLtBuk. 207., 17. sz.).

⁹²¹ Belső-Szolnokban ugyancsak az alvajdák elé tesznek át egy pert: 1409: WassLtBuk 208 (21. sz.).

⁹²² Janits: Erdélyi vajdák 48; Kordé: Az 1412. évi Congregatio; Uő: Kordé: Erdély a konstanzi zsinat korában 275–276. – Kivételesen 1412 után is zajlottak tanácskozások Tordán, melyeket a vajda tartott a tartomány nemeseinek: [1415. III. 4. – 1419. III. 20.]; Ub III. 651. = ZsOkI 312. sz.: tractatus). 1427-ben a király tartott congregatio generalist: ZsOkI XIV. 83, 377, 491–492. sz.). További példák: Janits: Erdélyi vajdák 48.

⁹²³ Janits: Erdélyi vajdák 49, 140. jegyz. (a Tordára költözött alvajdai ítélőszék első kiadványa 1432. I. 13-án kelt: DL 26882); Kordé: A székelyispáni méltóság 236. – 1432 és 1437 között az alvajdai oktavális ítélőszék helyszíne felváltva Szentimre és Torda. Az általam ismert utolsó Szentimrén kelt alvajdai kiadvány: 1437. X. 14. (DF 275263. = KmLt 148. sz.).

⁹²⁴ DL 43950.

⁹²⁵ 1415: TelOkI I. 413–415: *ad vestram in presentiam et regni nobilium*; 1416: TelOkI I. 416–423 (transmissionalis); *ad vestram in presentiam et regni nobilium*; 1433: *in presentias [!] vestrarum nobilitatum* (DL 43950); 1435: TelOkI I. 537–539 (transmissionalis); *ad vestram presentiam et regni nobilium*; 1435: DF 275256 (transmissionalis); *ad vestram et universorum regni nobilium*; 1446: TelOkI II. 23–24 (transmissionalis); *ad vestram et regni nobilium presentiam*; 1447: *in presentiam vestrarum egregietatum et regni nobilium deliberandi et discutiendi transmitti postulavit* (TelOkI II. 29); 1452: DL 74117 (transmissionalis); *ad vestram et regni nobilium presentiam*; 1453: *discussioni vestrarum egregietatum et regni nobilium provocavit* (TelOkI II. 52–54); 1462: *ad v[estram] e[gregietatum] [sc. vicewayvodam] et regni nobilium discussionem provocavit* (BánfOkI II. 50–52); 1464, 1465: *in v[estrorum] e[gregiorum] et regni nobilium presentiam* (DL 62880, 62882); 1467: DF 255032 (transmissionalis); *ad vestram et regni nobilium presentiam*; 1478: ErdKLt 342. sz. (DF 277589, transmissionalis); *ad vestram et regni nobilium presentiam*.

országglakók elé (1478: *in presentiam universorum regnicolarum*)⁹²⁶ tették át. A század utolsó harmadában, 1485-ben, 1487-ben és 1489-ben „a vajda és az ország nemesei elé” tették át a pert.⁹²⁷ A per áttételét az *apellare* (1485), a *prorogare* (1415, 1416, 1435, 1446, 1452, 1467),⁹²⁸ *provocare* (1453,⁹²⁹ 1462)⁹³⁰ vagy a *transmittere* (1433, 1435, 1447, 1487, 1489)⁹³¹ igével fejezték ki, a peráttevő oklevél megnevezése (amikor az oklevélen feltüntetik az irat típusát) mindig *transmissionalis*.

A korábbi kutatás azt állapította meg azt, hogy a megyétől a vajda vagy az alvajda ítélőszéke elé soha nem került át halasztással per, mert ez mindig valamelyik peres fél kérésére történt.⁹³² Kivételes esetben ez úgy látszik mégis megtörténhetett, például akkor, ha a megye illetékességével kapcsolatban kétség merült fel (1361).⁹³³ 1378-ban Kolozs megye azért tett át (*prolongavimus*) egy pert a (szentimrei) alvajdai oktavális ítélőszékre, „az ország nemesei elé” (*in presentiam regni nobilium*), mert az ítélőszék nem volt illetékes ítélni a perben (*iudicare non valuimus*) úgy, hogy az alperes több érintett rokona nem volt jelen.⁹³⁴ 1398-ban a vajda parancsolta meg Doboka megyének, hogy az előttük folyó pert tegyék át (*dimittatis*) az alvajda ítélőszéke elé (*in presentiam nostri vicevaivode*), hogy ott ez utóbbi és az erdélyi részek nemessége hozzon ítéletet.⁹³⁵

Mátyás király 1464-ben újból elrendelte a közgyűlések (köztörvényszékek) tartását, mert ez tűnt a gyors ítélezések legjobb eszközének. Ezek sorozata 1467-ben kezdődött el és a nevük ekkor *iudicium generale* volt. Nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, mert a régi eljárásrend már nem volt alkalmas a perek gyors befejezésére. A bírságokat azonban kirótták

⁹²⁶ DF 257682.

⁹²⁷ 1485. V. 18-án Belső-Szolnok vármegye a vajdai jelenlét és az erdélyi részek nemessége elé (*in presentia domini vayvode; in presentiam vestre magnificentie et nobilium regni harum partium*), a legközelebbi oktavális törvényszékre (*ad octavas quamprimum celebrandas*) tett át (*produxit appellandum*) egy pert (DL 62923; Janits: Erdélyi vajdák 69, 171. jegyz.); 1487. I. 3-án Belső-Szolnok vármegye a vajda és az ország nemesei (*in presentiam universorum regni nobilium*) elé (DL 62926); 1489. VIII. 25-én Hunyad vármegye a vajda és az ország nemesei elé teszik át (*commissimus transmittendum*) a pert (DF 260285).

⁹²⁸ 1415: TelOkl I. 413–415; 1416: TelOkl I. 416–423; 1435: TelOkl I. 537–539; 1446: TelOkl II. 23–24; 1467: DF 255032.

⁹²⁹ TelOkl II. 52–54.

⁹³⁰ BánfOkl II. 50–52.

⁹³¹ 1433: DL 43950, 1435: DF 275256; 1447: TelOkl II. 28–29; 1478: ErdKLt 342. sz. (DF 277589); 1489: DF 260285.

⁹³² „A pernek halasztás következtében az egyik fórumról a másikra való átkerülése csak a vajdai és alvajdai bíráskodás esetében volt lehetséges. A megyétől mindig csak formászerű fellebbezés útján juthatott a per a vajda vagy az alvajda elé” (Janits: Erdélyi vajdák 51). Ezzel szemben „az alvajdától a congregatio elé nemcsak akkor jutottak az ügyek, ha azt valamelyik fél kérte, vagy ha a dolog súlyos volta miatt az alvajda jobbnak látta a per végleges befejezését a vajdára és a közgyűlésre bízni, hanem akkor is, ha az ügynek az alvajda előtt történt halasztgatása közben congregatio időpontja következett; akkor ugyanis a halasztott pert nem az alvajda, hanem a vajda előtt folytatták. Megtörtént az is, hogy a congregatio bizonyítékok híján be nem fejezett pert a vajda az alvajda elé utalta.”

⁹³³ CDTrans IV. 102. sz.

⁹³⁴ TelOkl I. 181. Itt az alvajdai ítélőszékről van szó, mert az oklevél szerint a tartomány nemesei elé (*in presentiam regni nobilium*) teszik át a pert, Szt. Mihály oktavájára.

⁹³⁵ Ub III. 222, 223–224.

és 1468-tól szokássá vált, hogy a megyék adóval váltották meg a közgyűlések tartását.⁹³⁶ 1471-ben Mátyás mentesítette a hét erdélyi megye, továbbá Aranyos- és Marosszék birtokosait (ezek kérésére) a köztörvényszékek tartásának terhe alól.⁹³⁷

A 16. század elején – Verbőci szerint – az erdélyi megyéktől a vajdai székhez csak a három forint értéket meghaladó pereket lehetett áttenni.⁹³⁸ Az erdélyi rendek 1540. évi tordai határozata már úgy rendelkezett, hogy a nemesek közötti perek közül a 12 forintot meghaladó bírsággal végződő ügyeket kell „a diéta vagyis a nemesek közgyűlése” elé áttenni, mégpedig „a felülvizsgálat és az alaposabb tárgyalás végett.”⁹³⁹ Ugyanitt kimondták azt is, hogy a jobbágyok visszahozatala vagy jobbágy gyalázása, megverése, megsebesítése miatt indult pereket a megyei ítélőszéken kell tárgyalni, és azt is, hogy a gyalázkodás nem számít még a kisebb hatalmaskodási ügyek közé sem.⁹⁴⁰ Azokat a pereket, amelyekben a alperes elfogadta a felperes esküjével történő bizonyítást, a megyei ítélőszéken kellett tárgyalni, nem pedig átadni a nyolcados törvényszékek vagy a közgyűlés [az erdélyi tartománygyűlés] elé. Ha azonban az alperes tagadta a felperes vádjait, az alperes nem volt köteles ártatlanságáról esküt tenni még akkor sem, ha a felperes kész volt az igazát az alperes esküjével bizonyítani, ellenben a felperesnek mindig késznek kellett lennie arra, hogy a vádját tanúkkal vagy oklevelekkel bizonyítsa.⁹⁴¹

A fellebbezés útján alvajdai ítélőszéken született ítéletet a perbeli feleknek kellett az azután következő legközelebbi megyei ítélőszékkel tudatniuk (1416).⁹⁴² Ha a per áttételét kérő fél elmulasztotta értesíteni a megyét az alvajdai ítélőszéken született ítéletről, bírságban marasztalták el és a per megtiltották a per folytatását. 1462-ben Kolozs megye Gesztrágyi Albertet hat márká bírságban marasztalta el és keresetétől való elállásra ítélte (*in cessione sue cause seu*

⁹³⁶ Minderre lásd Tringli: Levelesítő jegyzék Zalából 4–5.

⁹³⁷ KmJkv I. 2010. sz. = SzOkl VIII. 124–126. – Ilyenfajta, királyi parancsra tartott közgyűlésről csak az Erdélyen kívüli Közép-Szolnok megyéből van adatunk: KmJkv I. 1430. sz. Az itt megadott 1460. évi feltételezett keltezés valószínűleg javítandó 1467 utáni évre. A protokollumbejegyzésben említett Bélteki Drágfi István közép-k-szolnoki ispán hivatalviselését e feltételezett éves keltezés és egy másik keltezetlen oklevél alapján tette a kutatás 1460-ra (Arch. 1458–1526. II. 133).

⁹³⁸ Hajnik: Perjog 122 (Werbőczy: Tripartitum 382 [III.4.13.]).

⁹³⁹ MOE II. 166. – Minderről lásd a Fellebbezés a vajdai ítélőszékhez c. fejezetet.

⁹⁴⁰ Cause colonorum, in facto vituperiorum ac verberum, vulnerationumque et damnorum eorum, sedibus iudicialiis comitatum reservantur; vituperia tamen inter actus potentiarios etiam minores non computantur. Cause autem nobilium, inter sese mote ac birsagia exinde subsequentia, ultra duodecim florenos se extendentia, pro revisione et evidentiore discussione ad dietam seu congregationem generalem nobilium transmittuntur. Verum cause in facto reductionis iobagionum suborte non transmittuntur (MOE II. 165–166).

⁹⁴¹ Cause quoque ad fidem solius actoris, per in causam attractum submissee, in sedibus comitatum iudicialiis terminari debent, nec ad terminos octavales, nec ad congregationes generales transmittantur. Hic tamen advertendum est, quod si in causam attractus actionem contra se per actorem propositam negaverit, et actor iuramento persone proprie in causam attracti eam actionem sumiserit, non tenetur in causam attractus huiusmodi iuramentum acceptare. Nam actor semper debet esse paratus ad actionem suam verificandam, et in causam quoque attractus innocentiam suam non iuramento per actorem (et ut prefertur) imponendo, sed testibus, vel humanis vel literalibus declarare, longe autem secus est de iuramento persone actoris per in causam attractum submisso; nam in causam attractus per huiusmodi iuramentum videtur in manus hostiles se submisisse; sed actor, si veram iustitiamque proponit actionem, tenetur etiam testimonio condigno illam comprobare (MOE II. 165)

⁹⁴² TelOkl I. 422–423: quam causam ad sedem nostram iudiciariam primam post dictas octavas fiendam per partes volumus nobis, iuxta vestrum arbitrium et determinatum reportari.

litis commisimus fore convictum), mert a három évvel korábban az alvajdák elé áttett perében hozott ítéletet a megyei hatósággal elmulasztotta közölni.⁹⁴³

Az alvajda a szentimrei ítélőszékén hozott döntéséről maga is tájékoztathatta a megyét: 1366-ban Péter erdélyi alvajda arról értesítette Doboka megyét, hogy Vas Dezső keresetét elutasította, mert abban egy 22 évvel korábbi ügyet adott elő (1366).⁹⁴⁴

A megye ítéletét az alvajdai szék helybenhagyhatta és utasíthatta a megyét, hogy szokásának megfelelően, azt végre is hajtsa (1465).⁹⁴⁵ Olykor azonban az alvajdai szék enyhített a megye ítéletén (pl. az alperesnek nem eskütársakkal, hanem csak egymagában kell az esküjét letennie, 1433).⁹⁴⁶ A megyétől fellebbezett per alakulásáról legtöbbször nem maradtak fenn oklevelek: e két utóbbi esetben az alvajda ítéletét csak a megye perátküldő levélére ráírt feljegyzésből ismerjük.

A vajdától a királyi kúriába lehetett fellebbezni, kivéve – II. Ulászló király rendelkezése szerint – a hatalmaskodás négy esetét,⁹⁴⁷ amelyek ügyében a vajda előtt kellett ítéletet hozni.⁹⁴⁸

⁹⁴³ DF 257583.

⁹⁴⁴ WassLt 141. sz. – 1509-ben Szentgyörgyi Péter vajda egy hét évvel korábbi birtokfoglalás kivizsgálására kérte fel Kolozs megyét (DF 245005).

⁹⁴⁵ De generali regni nobilium voluntate ad b. Georgii martyris prorogata. Iudicium intrascriptum approbamus, propterea iuxta consuetudinem sedis vestre idem iudicium vestrum debito modo exequatis (1465: DL 62880). – Iudicium vestrum intrascriptum approbamus, propterea ex consuetudine sedis vestre exequatis ita quod in die sedis vestre proxima ante festum beati Michaelis archangeli [IX. 29.] Gregorius filius condam Anthonii de Bethlen super intrascripto suum deponat iuramentum, ex parte autem condam Michaelis Apafy, eo quod filii sui in tenera etate existerent, Franciscus filius eiusdem dum adultam pervenerit etatem similiter suum deponat super intrascriptis iuramentum. Bricius [?] (1465: DL 62882).

⁹⁴⁶ Iudicando commissimus eo modo, quod Nicolaus de Aran non sexto se, sed sola sua in persona iurabit (DL 43950).

⁹⁴⁷ A bűncselekmények felsorolása az 1540. évi határozatban: házak megtámadása, gyilkosság, vérontás, birtok elfoglalása (MOE II. 167), de a középkori törvények mind ugyanezt tekintették hatalmaskodásnak. Lásd Tringli: A hatalmaskodások törvényes alapjai 408.

⁹⁴⁸ Hajnik: Perjog 124. Eszerint az ilyen ügyeket mindaddig a vajda/alvajda ítélőszékén kellett tárgyalni és ott kellett végleges ítéletet hozni, nem pedig felküldeni a királyi kúriába. – Minthogy azonban a vajda/alvajda ítélőszékén hozott igazságtalan ítéletekkel sok nemes birtokvesztésre ítélték, 1540-ben elhatározták, hogy a bűnügyeket, de a magszakadással és a hűtlenséggel (nota infidelitatis) kapcsolatos birtokügyeket is az országbíró illetve a király elé kell utalni: quamvis nonnulli dominorum specialiumque nobilium harum partium Transsylvanarum, regnante serenissimo principe quondam domino Wladislao rege, sub specie boni, quod scilicet communitati nobilium in prosecutione causarum et expensis, ad easdem necessario faciendis, parcere viderentur, quattuor casus, videlicet invasionem domorum ac curiarum nobilium, interemptionesque eorumdem, necnon effusionem fraterni sanguinis, et novas occupationes iurium possessionarium atque terrarum, ita exceperunt ordinassentque, ut in presentia dumtaxat wayvodali discuti terminarique deberent, nec per appellationem in curiam regiam more solito transmitti possent, sed qualemcumque wayvoda vel vicewayvoda Transsylvanus in casibus premissis ferret pronunciarique sententiam, illa perpetuo rata maneret atque firma; sed quia sub hoc colore nonnulli nobilium decepti, plurima bona iuraque possessionaria ipsorum, per indebitam iniquamque ipsorum wayvodarum ac vicewayvodarum, vel ignoranter, vel studiose latam pronunciatamque sententiam, amiserunt, vix et difficulter capitibus eorum salvis permanentibus, prout rerum gestarum experientia notorietasque testatur etiam modo; proinde communi omnium dominorum ac nobilium deliberatione statutum est, regie maiestatis domini nostri clementissimi ad id accedente consensu, quod a modo imposterum, universe cause, tam ratione premissorum quattuor casuum, quam etiam occasione bonorum ac iurium possessionarium per defectum seminis quorumcumque decedentium, vel note infidelitatis, aut etiam aliter, sive in octavalibus, sive per modum brevium evocationum, in presentia wayvodali, ac vicewayvodali, per quospiam mote vel movende, per eosdem wayvodas ac vicewayvodas Transsylvanenses, in curiam regiam, more ab antiquo consueto, transmitti debeant; ita, ut cause in octavalibus terminis mote, in presentiam iudicis curie regie ad terminos similiter octavales, relique vero cause coram eisdem

5. 6. Per tárgyalásának megtiltása

A megyei ítélőszék volt a birtokos társadalom legalsó bírói fóruma, a perek jelentős része itt indult. Ezért volt jelentősége annak, hogy a vajda (vagy az alvajda), ritkábban a király megtilthatta a megyei ítélőszéknek valamely per tárgyalását.⁹⁴⁹

A vajda azonban nem csak konkrét személyek pereinek a tárgyalását tilthatta meg, hanem ügýtípusok tárgyalását, ami voltaképpen a megyei ítélőszék hatáskörének korlátozását is jelentette. 1499-ben Szentgyörgyi Péter vajda – Szengyeli Benedek és Bongárdi Porkoláb Demeter panaszára – az összes erdélyi megyének megparancsolta, hogy a királyi adó (*contributio regie maiestatis*) és az udvarnoki pénz (*pecunia udvarnicalis*) behajtásakor kiszabott bírságok ügyét ne tárgyalják, mert ezek az ügyek a vajdai ítélőszékre tartoznak.⁹⁵⁰

5. 7. Ítélet megsemmisítése

A vajda (kormányzó) vagy az alvajda – indokolt panasz esetén – megtilthatta a megyének, hogy adott ügyben elmarasztaló ítéletet hozzon. 1444-ben így járt el Váraskeszi Lépes Lóránt erdélyi kormányzó, aki megtiltotta Torda megyének, hogy Bolgár László lopással vádolt jobbágját elmarasztalja.⁹⁵¹ A panaszos azonban valószínűleg nem egy, a megye előtt még folyamatban

wayvodus ac vicewayvodus, per modum brevis evocationis, vel personali ex prohibitione, admonitioneque, aut aliter modo prenarrato suborte, semper in conspectum solius regie maiestatis, non ad octavales quidem terminos sed ad unum dumtaxat brevem et condecens terminum, cum cunctis huiusmodi causarum processibus semper transmittantur, maturius revivende atque discutiende (MOE II. 167–168).

⁹⁴⁹ 1420-ban Csáki Miklós vajda megtiltotta az alvajdának, az ispánoknak és az alispánoknak és Erdély más bíráinak hogy ítélkezzenek a Keresztúri család név szerint felsorolt tagjai felett mindaddig, míg azok a nagykorúságot elérik (ZsOkl VII. 2278. sz.); 1440-ben I. Ulászló király megtiltotta az ország bíráinak és különösen Doboka megyének, hogy ítélkezzen a Keresztúri család név szerint felsorolt tagjai felett mindaddig, míg azok a törvényes kort elérik (DL 62807). Losonci Dezső vajda megtiltotta Doboka megyének Keresztúri László és Péter feletti ítélkezést és elrendelte ezek javainak visszaadását (DL 62817).

A legtöbb ilyen emlék jelenleg két azonos nevű, de különböző Iklódi családdal kapcsolatosan ismeretes, és Hunyadi János kormányzó, valamint Mátyás király kegynylvánításai állnak az esetek mögött.

1457-ben V. László megparancsolta az ország bíráinak, de különösen azon megyei hatóságoknak, ahol az Iklódiaknak birtokai voltak, hogy ezek jobbágjai fölött – a büntetőügyeket kivéve – ne bíraskodjanak (DL 107461).

1447-ben Hunyadi János a vajdának, az alvajdának és Doboka megyének parancsolta meg, hogy ne engedjék perelni Iklódi Balázs fia: István özvegyét: Túri Péter leányát, Borbálát, mert utóbbit – Iklódi István birtokaival együtt – védelmébe vette. (DF 260963. A családra lásd Engel: Gen., Borsa nem 3. Iklódi.)

1470-ben Bethlen Domokos erdélyi alvajda megtiltotta Fehér megye hatóságának, hogy – apjuk érdemére való tekintettel – Iklódi István kiskorú árváit, akik ügyvédet nem vallhatnak és perbe sem léphetnek, megidézze vagy perbe fogja; emellett megparancsolta, hogy a gyermekeket a címzett vegye oltalmukba (DF 261008). Az ügy háttéréről még annyit tudunk (Bethlen Domokos alvajdának egy 1470. XI. 20-i okleveléből), hogy a király megparancsolta néhai Iklódi István – örökjogú, de néhai Iklódi Mártonnak elzálogosított, majd Iklódi Péternek adományozott – szopori és őri birtokainak megvédelmezését (DF 261012).

1474-ben Péter alvajda megtiltotta Doboka és (Belső-)Szolnok megyéknek, hogy Iklódi Péter pereit tárgyalják mindaddig, míg az a vajda szolgálatában van (DL 107477. – Személyére lásd Draskóczy: A máramarosi sókamara 1458–1490. 104; Nógrády: Kegyelemlevél 240, 25. jegyz. – A családra lásd Engel: Gen., Dési (temeshegyi, iklódi); Csánki II. 77. – Iklódi Péter és testvére Csupor Miklós familiárisai: DF 261010.

1482-ben Bátori István vajda Belső-Szolnok, Doboka és Torda megyéknek tiltotta meg, hogy Iklódi István kiskorú árváját, Benedeket ítélőszékük előtt bárki is perelje, mielőtt az a törvényes kort elérné (DF 261047).

⁹⁵⁰ DF 261080. Az udvarnoki pénz mibenlétét lásd alább, az adózásról szóló fejezetben.

⁹⁵¹ TelOkl II. 12–13.

levő ügyet akart befolyásolni, hanem egy már meghozott döntéssel volt elégedetlen. Lépes Lőránt parancsát tehát vagy a fellebbviteli ítélőszék döntésének, vagy még inkább az „alapfokon” meghozott ítélet megsemmisítésének tekinthetjük.

5. 8. Perújítás

A vajda (vagy az alvajda) valamely per újratárgyalására (*novum iudicium*) is utasíthatta a megyét.⁹⁵² 1507-ben Szentgyörgyi Péter vajda arra utasította Kolozs megyét, hogy újból tárgyaljon egy pert, de ha a felek egyike elégedetlen lenne az új ítélettel is, terjesszék azt elébe.⁹⁵³ 1522-ben Szapolyai János vajda ugyanezt parancsolta meg Torda megyének (*causam denuo et ex novo ... revidere discutereque et adiudicare; novi iudicii providere*), mert az egyik peres fél ügyvédje hanyagságból (*ex simplicitate et ignorantia*) nem jelent meg a megyei ítélőszék előtt.⁹⁵⁴

5. 9. Ítéletek végrehajtása

Az ítéleteket a felek meghallgatása és az oklevelek bemutatása,⁹⁵⁵ valamint – a formulává meredezett kifejezés szerint – hosszas vita (*diutius tractando disscernentes decrevimus*)⁹⁵⁶ után hozták meg.

Az ítéletek végrehajtására azonban a megyének korlátozott eszközei voltak. A gyanúsítottak fogvatartását például megoldották: 1481-ben Bátori István ugyanis azt parancsolta meg Küküllő megyének, hogy két vajdai emberét a legközelebbi ítélőszékükig tartsák fogságban.⁹⁵⁷ 1467-ben Szentgyörgyi János vajda megparancsolta Kolozs vármegye hatóságának, hogy Radó György és társai ügyében a losonci Bánfiak ellenében hozott korábbi ítéletüket – elégtétel megadását – hajtsák végre. Ezt azonban a Bánfiak fegyveres familiárisaikkal és jobbágyaikkal akadályozták meg: amikor a felperesek kimentek a birtokaikra az alispánokkal és a szolgabírákkal együtt, utóbbiakat megverték és meg is akarták ölni. A vajda vármegyéhez intézett mandátumával megparancsolta ugyan a pervesztes Bánfiaknak az elégtételadást, de elrendelte azt is, hogy amennyiben a megye hatósága ehhez nem lenne elég, ennek kérésére a vármegye nemesége és minden rendű-rangú birtokosa felkelve legyen a segítségükre.⁹⁵⁸ 1525-ben Szapolyai János erdélyi vajda az összes erdélyi megyének megparancsolta, hogy adjanak elégtételt Vas Balázsnak, aki Doboka megye ítélőszékén pert nyert Ádámosi Horvát Gáspár és Gesztrágyi

⁹⁵² WassLt 609., 619. sz.

⁹⁵³ DF 255227.

⁹⁵⁴ TelOkl II. 390–392. Vö. Hajnik: Perjog 433, 12. jegyz.

⁹⁵⁵ *auditis ambarum partium propositionibus, allegationibus et documentis*: DL 62923.

⁹⁵⁶ DL 62914, 62919, 62923, 62926.

⁹⁵⁷ DF 261055.

⁹⁵⁸ BánfOkl II. 87–89 (DF 261003).

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

László valamint ezek jobbágysai ellen.⁹⁵⁹ Ezek szerint a felperest a javára hozott valamely megyei ítélet után a pert elvesztő alperesek bárhol fekvő ingóságaiból, majd birtokaiból ki lehetett elégíteni.

Szapolyai János vajda 1514. évi, Belső-Szolnok hatóságának és nemességének írt levelében arra utasította az alispánokat, hogy akadályozzák meg a felkelést, a vétkeket fogják el és azokat akár halálbüntetéssel is sújtásák.⁹⁶⁰

Mindkét fentebbi esetben tehát a megye nemessége kellett hogy segítsen az (al)ispánnak az ítélet végrehajtásában. Ez talán annak is a jele, hogy utóbbiak szolgálatában alig, vagy legalábbis kis számban állhattak familiárisok; ez egybevág azzal, hogy az oklevelek is alig említenek familiárisokat az ispánok és alispánok szolgálatában. A hiányzó karhatalmat („állami erőszakmonopóliumot”)⁹⁶¹ tehát a megye nemessége pótolta (nyilván változó sikerrel). Az erdélyi rendek 1540. évi tordai határozata – miután előadta azt, hogy a nagyhatalmú (*potentes*) nemesek semmibe veszik a sedria ítéletét – úgy rendelkezett, hogy a vajda le kell hogy foglalja azok birtokát, akik az alispán és a szolgabírák ítéleteinek ellenszegülnek, sőt utóbbiakat gyalázzák és megverik.⁹⁶²

A legtöbbször azonban – különösen kisebb jelentőségű ügyekben – nem értesülünk arról, hogy a megye miként hajtotta végre az ítéletet.

6. Felsőbb parancsok végrehajtása

Az erdélyi megyék, akárcsak máshol az országban, felsőbb utasításra is végeztek vizsgálatokat vagy hajtottak végre parancsokat. A királyi udvar nagybírának joghatósága nem terjedt ki Erdélyre. Erdélyben ezek a parancsok jellemzően a vajdától vagy helyettesétől, az alvajdától érkeztek. A királytól jövők egészen kivételesek és minden bizonnyal valamilyen sajátos körülménnyel

⁹⁵⁹ WassLt 646. sz.

⁹⁶⁰ MonRustReb 105. = SzapolyaiOkI I. 346–347.

⁹⁶¹ C. Tóth: Szabolcs 87.

⁹⁶² Quia solent plerique dominorum ac potentum iudiciarie deliberationi sedis iudiciarie comitatus violententer sese opponere, nec exequutionem super causis et rebus in iudicio reobtentis in bonis eorum fieri permitttere, sicque miseri nobiles coguntur cum talibus frustra lite contendere, expensasque et labores eorum in prosecutione causarum faciendas amittere; quia vero iudicia absque personarum acceptione et timore, potentibus et miseris, equaliter et equa lance debent administrari, et exequutiones quoque exinde necessarie peragi, propterea statutum est, ut a modo deinceps vicecomites ac iudices nobilium quorumcumque comitatum, finitis et iure determinatis causis in eorum presentia vertentibus, in cunctis exequutionibus exinde necessario subsequendis, tam contra potentes, quam etiam alios infime conditionis homines, equaliter procedere teneantur. Quicumque vero potentum, aut aliorum nobilium, contumacia ductus, huiusmodi exequutiones in bonis suis peragere non permiserit, sed violententer se opponere presumpserit, vicecomitemque ac iudicem nobilium, aut verbali dehonestacione, vel verberibus affecerit, mox talium bona dominus wayvoda Transsylvanus, auctoritate regie maiestatis, exnunc illi per suam maiestatem attributa, absque onni personarum acceptione, pro sua maiestate teneatur occupare (MOE II. 166–167).

• 6. Felsőbb parancsok végrehajtása •

magyarázhatóak (amelyet azonban nem minden esetben ismerünk).⁹⁶³ Még a királyi parancsnál is ritkábbnak számított az, amikor valamelyik más kúriai nagybíró utasított vizsgálat elvégzésére erdélyi megyét. Ilyen körülmény lehetett a vajdai tisztség üresedése. 1498. július 31-én vingárti Geréb Péter országbíró parancsolta meg Kolozs megyének egy vizsgálat elvégzését.⁹⁶⁴ Ez semmi mással nem magyarázható mint azzal, hogy a nyár végén a leváltott Drágfi Bertalan erdélyi vajda már ekkor nem volt hivatalban.⁹⁶⁵ A megye hosszú ideig nem foglalkozott a dologgal és csak több mint hét (!) hónapra rá, 1499. március 18-án végezte el a kért vizsgálatot, a válaszát pedig a szokásoknak megfelelően az akkor már hivatalban levő erdélyi vajdának, Szentgyörgyi Péternek címezte.⁹⁶⁶

A parancsok egy része oltalomlevél. 1405. július 28-án például, amikor Zsigmond király megerősítette Kolozsvár kiváltságait,⁹⁶⁷ megparancsolta Kolozs, Doboka és „Szentimre” (nyilvánvalóan: Fehér) megyéknek, hogy a kolozsváriakat őrizték meg szabadságaikban.⁹⁶⁸ (Általában azonban nem készültek az egyes megyéknek szóló parancslevelek, hanem legtöbbször az oklevélben felsorolták, hogy a város kiváltságait az ország valamennyi méltóságviselője, megyéje stb. köteles tiszteletben tartani). 1407-ben Szántói Lack Jakab és Tamási János erdélyi vajdák az erdélyi alvajdáknak és az erdélyi megyék ispánjainak parancsolta meg, hogy ne vonják felelősségre Somkeréki Jánost az utóbbi által elkövetett gyilkosság ügyében.⁹⁶⁹ 1499-ben Szentgyörgyi Péter vajda megparancsolta Belső-Szolnok megyének, hogy a Nagydemeter királyi birtokon lakó Friedmann (*Frydman*) Mathias Beszterce várossal szemben védelmezze

⁹⁶³ A király nevében kelt ismert parancslevelek: ZsOkl I. 5116. sz. (1397: Zsigmond Brassóban kelt oklevelével megparancsolta Kolozs megyének, hogy tartson birtokosztályt a kérelmező Papfalviak számára és azokat védelmezze meg jószággrészükből; lásd a Birtokosztály, határjárás, iktatás c. fejezetben mondottakat); DL 26890 (1453: V. László Kolozs megyéhez; birtokfoglalás ügyében tartsanak vizsgálatot a kolozsmonostori konvent tanúbizonyosságának jelenlétében); DL 31042 (1523: II. Lajos király megparancsolta Kolozs megyének, hogy a püspök Kapus és Egerbegy nevű birtokain élő jobbágyok felett hozott korábbi ítéletük ellenére az ügyet engedjék át a püspöknek).

⁹⁶⁴ DL 27089.

⁹⁶⁵ Drágfi Bertalan erdélyi vajda leváltásának időpontját legutóbb 1498 augusztusára tette a kutatás (Neumann: Drágfi Bertalan 234). Maga Drágfi királyi privilégium méltóságsorában utoljára 1498. VII. 14-én szerepel (Arch. 1458–1526. I. 87, 77. jegyz.)

⁹⁶⁶ A parancslevél hátlapjára írt fogalmazvány szerint (DL 27089). Eddigi ismereteink szerint ez az egyetlen olyan országbírói parancslevél, amelynek címzettje valamelyik erdélyi megyei hatóság. Természetesen nem számíthatók ide azok az esetek, amikor az erdélyi vajdai és az országbírói tisztséget ugyanaz a személy töltötte be (Bátori István, 1479–1493 között és Szentgyörgyi és Bazini Péter gróf, 1500–1510 között, lásd Arch. 1458–1526. I. 87–88). Ők az erdélyi vajdai jogkörükben jártak el, még ha a parancslevelek olykor csak országbírói tisztségüket említik is (pl. Bátori István országbíró, 1483: TelOkl II. 158). Az országbírónak a 14. században inkább csak elveikben terjedt ki a nem kiváltságolt birtokosok feletti bírói illetékessége Erdélyre, de 1366-ban ez is megszűnt (Bertényi: Az országbírói intézmény 115–116). Verbőcinél is az szerepel, hogy a kúria nagybírójának nincs bírói joghatósága Erdélyben (Werbőczy: Tripartitum 334 [II.65.3]).

⁹⁶⁷ ZsOkl II/1. 4063. sz.

⁹⁶⁸ ZsOkl II/1. 4064. sz. – Ezen a napon ugyanezt a Hétszéknek is megparancsolta (ZsOkl II/1. 4064. sz.).

⁹⁶⁹ TelOkl I. 325–326.

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

meg.⁹⁷⁰ A király, mint az özvegyek és árvák védelmezője,⁹⁷¹ a védelemmel a vajdát, a vajda pedig a megyei hatóságot bízta meg.⁹⁷²

A királyi parancslevelek egy kisebb részében nem is elsősorban a megye a címzett, hanem a vajda vagy az alvajda.⁹⁷³ A király az alig néhány vizsgálati parancs mellett olykor legfeljebb adóügyben írt közvetlenül a megyének⁹⁷⁴ (de ilyen ügyben is leginkább a vajdának,⁹⁷⁵ a királyi adószedőknek,⁹⁷⁶ az adószedőknek és a közreműködő megyének,⁹⁷⁷ vagy ritkán a kincstartónak és a megyének⁹⁷⁸ címezte parancslevelét).

A parancs címzettje kezdetben nem a megyei hatóság, hanem annak csak egyik tagja, az ispán. 1349-ben I. Lajos király Belső-Szolnok megye alispánjának (tehát nem a teljes megyei hatóságnak!) parancsolta meg, hogy vizsgálja ki a désaknai polgárok és hospesek panaszát.⁹⁷⁹ Ez azzal magyarázható, hogy ekkoriban a megyék bevonása a vizsgálatokba nem volt bevett gyakorlat (ez csak a 15. század elejétől terjedt el).

Vajdai (alvajdai) parancsra Kolozs megye azonban már a 14. század második felében egyre sűrűbben végzett vizsgálatokat a kolozsmonostori konvent e megyébe eső birtokait illetően (ezt a maga konvent érintettsége miatt nem tehette meg). E gyakorlat korai kiforratlanságát jelzi az, hogy 1366-ban a vajda nemcsak Kolozs,⁹⁸⁰ hanem Torda⁹⁸¹ megyét is felkérte a kolozsmonostori konvent birtokait érintő vizsgálat elvégzésére (két megye egyidejű felkérése ezután soha nem történt meg).

1434-ben Csáki László erdélyi vajda megparancsolta Tamásfalvi Gergely fiának: György kolozsi és dobokai ispánnak valamint az ottani szolgabírárnak, hogy vajdai emberrel együtt vizsgálják ki György erdélyi püspök azon panaszát, miszerint név szerint felsorolt nemesek fegyveresen a püspök Köblös nevű birtokára rontottak, ott öt jobbágyát megölték és többeket megsebesítettek. Mivel a püspök a panaszát nem a fehérvári káptalan vagy a

⁹⁷⁰ DF 247432. – Máskor azonban az alvajda a megye ispánjának – talán mint familiárisának, bár az oklevél erről nem ejt szót – parancsolta meg, hogy a megye egyik birtokosát védje meg birtokaiban: 1513-ban héderfaji Barlabási Lénárd alvajda Kendi Gál dobokai ispánnak parancsolta meg, hogy Vas Balázst védje meg szentgothárdi birtokaiban WassLt 602. sz. (DF 255357).

⁹⁷¹ Tringli: Birtokvédelem a középkori Magyarországon 17.

⁹⁷² Erdélyi példa: DRHC. XIV. 382–383 (DL 27434). Vö. Werbőczy: Tripartitum 200 (I.115.4.).

⁹⁷³ 1468-ban Mátyás megparancsolta Bethlen Domokos alvajdának és Doboka megyének, hogy kikiáltott közgyűlés módjára tartsanak vizsgálatot (DF 255033). – 1492-ben II. Ulászló vizsgálat elvégzésére utasította Kolozs megyét, amely azonban már a vajdának címezte a jelentését (DF 252658).

⁹⁷⁴ Szabályt erősítő kivételként 1472-ben Mátyás király megparancsolta az egyik erdélyi megye hatóságának, hogy a *contributio* befizetését megtagadó nemeseket szorítsa rá a fizetésre (DL 257817).

⁹⁷⁵ Vajdának címzett parancslevel: DL 36614.

⁹⁷⁶ Adószedőknek címzett sok parancslevel közül néhány: Ub VI. 535; VII. 53; DF 245103.

⁹⁷⁷ Megyei hatóságnak és adószedőknek címzett parancslevel: 1485: Ub VII. 399–400; 1501: 247093; 1504: DF 245617; 1543: Urk. IV/416 (Izabella királynő parancslevele adószedőihez és Fehér megye hatóságához).

⁹⁷⁸ 1503-ban Ulászló király megparancsolta a kincstartónak és Kolozs megyének, hogy Hunyad oppidum lakóitól taxát és *contributiót* ne követeljenek (DL 36850). Hitelessége kérdéses.

⁹⁷⁹ CDTrans III. 526. sz.

⁹⁸⁰ CDTrans IV. 425. sz.

⁹⁸¹ CDTrans IV. 426. sz.

kolozsmonostori konvent előtt, se nem a megyei ítélőszéken, hanem a vajda előtt adta elő, ez utóbbi volt az, aki vizsgálatot rendelt el az ügyben. Minden bizonnyal a püspök akaratát láthatjuk abban, hogy a vajda nem a konventet, hanem a megyét kérte fel a vizsgálat elvégzésére.⁹⁸²

6. 1. Vizsgálatok a kolozsmonostori apátság és az erdélyi káptalan ügyeiben

A vajda (vagy az alvajda) általában az erdélyi hiteleshelyekkel végeztette a vizsgálatokat. Az, hogy olykor a megyét és nem a két erdélyi hiteleshely egyikét kérte fel vizsgálat elvégzésére, annak tudható be, hogy ezekben az esetekben éppenséggel utóbbi volt a panaszos vagy a bepanaszolt (például a kolozsmonostori apát és konventje, vagy a birtokain lakók: 1355,⁹⁸³ 1362,⁹⁸⁴ 1363,⁹⁸⁵ 1366,⁹⁸⁶ 1404,⁹⁸⁷ 1436,⁹⁸⁸ 1439,⁹⁸⁹ 1441,⁹⁹⁰ 1454,⁹⁹¹ 1460⁹⁹²).

Néhány alkalommal Kolozs megyét maga a konvent is felkérte arra, hogy a saját birtokait érintő ügyekben vizsgálatot végezzen (mert saját ügyben ezt nem tehetette meg; 1413, 1423, 1426).⁹⁹³ Tiltakozásait is Kolozs megye előtt tette meg (1425, 1426).⁹⁹⁴ 1410-ben a kolozsmonostori konvent jobbágyságait érintő hatalmaskodás kivizsgálását Kolozs megye éppenséggel a konvent által Zsigmond királytól a perbeli cselekmények végzésére egy év tartamára nyert felhatalmazása alapján végzete el.⁹⁹⁵ A megyét azért is kérhették valamely vizsgálat elvégzésére, mert szolgabírája könnyebben kiszállt a panaszos birtokára, mint a távolabbi hiteleshely (pl. 1394-ben a tordai szolgabírák tartottak vizsgálatot az aradi káptalan Egyházasfalva nevű Torda megyei birtokának elfoglalása ügyében és nem a két erdélyi hiteleshely egyike).⁹⁹⁶

1494-ben az erdélyi káptalan Fehér megyét kérte fel, hogy e megyébe eső orbói birtokán a fellázadt aranyosszéki székelyek által véghezvitt pusztítást kivizsgálja. Mielőtt azonban erre sor került volna, a káptalan – az egyik kanonokja útján – a kolozsmonostori konvent előtt is előadta panaszát, megtette a tiltakozását és erről oklevelet állíttatott ki. A konvent a tiltakozásról az ilyenkor megszokott pátens alakú, hátlapján megpecsételt oklevelet állíttatott ki és ezt a

⁹⁸² A bepanaszolt nemesek: Tompa István, [---] Albert (a név kiszakadt) és Szentpáli László (DF 277473, vö. ErdKLt 264. sz. = TTár 1890. 138). Közlös alatt a Kolozs megyei Almásközlös értendő.

⁹⁸³ CDTrans III. 789. sz.

⁹⁸⁴ CDTrans IV. 179. sz.

⁹⁸⁵ CDTrans IV. 192., 207. sz.

⁹⁸⁶ CDTrans IV. 426–427. sz.

⁹⁸⁷ ZsOkl II/1. 3235. sz.

⁹⁸⁸ DF 275261.

⁹⁸⁹ DF 275262.

⁹⁹⁰ DL 26781.

⁹⁹¹ DF 281061.

⁹⁹² DL 28844 (Csomor: A kolozsmonostori apátság 83).

⁹⁹³ ZsOkl IV. 602. sz., X. 679. sz., XIII. 1149. sz. (DL 28191). – Olykor pedig az alvajdák kérésére végzett Kolozs megye az apátság birtokait érintő vizsgálatot, a vajdai kiküldött és az erdélyi káptalan tanúbizonyossága jelenlétében (Ub V. 451–452; DL 28842.), vagy Torda megye az itteni birtokok ügyében (DF 275261).

⁹⁹⁴ ZsOkl XII. 620. sz. (DF 275241, lásd még Csomor: A kolozsmonostori apátság 66); ZsOkl XIII. 1204. sz. (DL 28192).

⁹⁹⁵ ZsOkl II/2. 7783. sz.

⁹⁹⁶ ZsOkl I. 3651. sz.

tiltakozást előadó kanonok vissza is vitte a káptalannak, amely csak ezután fordult a megyéhez. A megyei vizsgálat, már ha ilyesmire egyáltalán sor került, csak megerősítette a panaszt. Hogy azonban a megye véletlenül se írjon mást, mint ami a konvent előtt már korábban megtett panaszban szerepelt, és ami már amúgy is írásba volt foglalva, a káptalan a kolozsmonostori konvent oklevelét átadta Fehér megye írnokának, aki a kibocsátók kivételével lényegében lemásolta az oklevelet és ezt a „fogalmazványt” a konventi oklevél hátlapjára írta, keltezés nélkül, Fehér megye okleveleként. Csak a külalak tekintetében fogalmazvány, mert egy letisztázott konventi oklevél szó szerinti megismétlése.⁹⁹⁷

Erdélyben kisebb számban maradtak fenn a vajdai vagy királyi parancsra készült megyei jelentések, mint a sedriákon kelt, a megye legszorosabban vett igazságszolgáltatási tevékenységével kapcsolatos oklevelek.⁹⁹⁸ Utóbbiakból ugyan eleve többet bocsátott ki a megye, de a későbbi iratsejtelezések általában épp ezt a csoportot nem kímélték. A parancs teljesítésével kapcsolatos megyei jelentések ritkábbak voltak és eleve fontosabb ügyekben keltek, mint a megyei ítélőszék tucatügyekben kiállított oklevelei.⁹⁹⁹ Erdélyben a megyék saját bírói működése során keletkezett oklevelek nagy száma több családi levéltár fennmaradásának és a későbbi iratsejtelezések – mai szemmel nézve szerencsés – felületességének köszönhető. Bár jogbiztosító értékük nem, vagy alig volt, mégis sok esetben megtartották a 18. századi levéltárrendezők által értéktelennek minősített okleveleket.¹⁰⁰⁰

6. 2. A megyei jelentés címzettje

Zsigmond király 1434. évi, Csáki László erdélyi vajdának és Doboka vármegyének szóló parancsára¹⁰⁰¹ a dobokai ispán és az egyik szolgabíró személyesen végzett vizsgálatot a kolozsmonostori konvent tanúbizonyságának jelenlétében a szászok által elfoglalt két nemesi birtok ügyében, az arról szóló konventi jelentést pedig – nyilvánvalóan a szászok érintettsége miatt – a királynak címezték.¹⁰⁰² Máskor azonban a királyi parancsra (birtokfoglalás és hatalmaskodás ügyében) elvégzett vizsgálatról a megye a vajdának tett jelentést (1493).¹⁰⁰³ Ez valószínűsíthető akkor is, amikor nem maradt fenn a megye jelentése, mert a király nevében kelt parancslevél (ugyancsak birtokfoglalás és hatalmaskodás ügyében) vizsgálat lefolytatását és a vajda elé történő idézést írt elő (1453).¹⁰⁰⁴

⁹⁹⁷ DL 26459.

⁹⁹⁸ Máshol is alakulhatott így: pl. Sáros megyében is a saját hatáskörben kelt megyei oklevelek, és nem a nagybírói parancsra írt relációk vannak többségben (Kádas: Sárosi „reform” 127).

⁹⁹⁹ Tringli: Megyék 502.

¹⁰⁰⁰ Megyei oklevelek hátlapján szereplő 18. századi feljegyzések: Nullius valoris (= semmit sem ér; DL 28313); Nichil valet (= nem jó semmire; DF 257661).

¹⁰⁰¹ DL 27293 = Ub IV. 514–516.

¹⁰⁰² DL 27293 = Ub IV. 526.

¹⁰⁰³ DF 252658 (Inquisitoria).

¹⁰⁰⁴ DL 26890.

6. 3. A vizsgálat lefolyása

Az egyszerű vizsgálatot mindig a tanúkat is állító panaszos kérésére rendelték el, akik mindig meg is erősítették az állítását; mindezt a csekély bizonyító erővel rendelkeztek és csak arra volt elegendő, hogy ennek alapján a pert megkezdjék.¹⁰⁰⁵ Az egyszerű vizsgálatot a megye saját hatáskörben, a panaszos kérésére rendelte el.¹⁰⁰⁶

Ha a vizsgálat felsőbb parancsra történt, a (legtöbbször vajdai) parancslevelet az ügyben érdekelt panaszos vitte el a megye hatóságának,¹⁰⁰⁷ és a soron következő sedrián kézbesíthette, vagy ritkábban már azelőtt valamilyen módon eljuttatták az (al)ispánhoz és a szolgabírákhoz (vagy közülük az egyikhez). Az oklevél kézbesítése után a megyei hatóság kijelölte maguk közül általában az egyik szolgabíró – ritkábban a *homo noster*-nek nevezett megyei embert – és kiküldte a vizsgálat elvégzésére. Ő a birtokra kiszállva – vagy „a megyében” – elvégezte a vizsgálatot, majd annak eredményét *ad nos reversus* a következő sedrián jelentette: általában azt, hogy a panaszban foglaltak igaznak bizonyultak. Ezt a megye a sedrián írásba foglalta. A parancslevelek nagy többsége az ún. egyszerű tudományvétel elvégzésére szólt.¹⁰⁰⁸

A parancs kézbesítésével olykor nem várták meg a soron következő sedriát és az írásba foglalással sem az azután következő sedriát. Lackfi Dénes vajda 1366. április 23-i, Gyulafehérváron kelt két – a címzésen kívül azonos szövegezésű – vizsgálati parancsát¹⁰⁰⁹ alig pár napra rá végre is hajtotta Kolozs és Torda megye is (előbbi jelentése április 28-án, utóbbi április 30-án kelt).¹⁰¹⁰ Kendi Antal alvajda 1478. május 13-i parancsa szintén gyorsan eljuthatott a Fehér megyei hatósághoz, mert a vizsgálatról szóló jelentésüket már május 17-én kiállították Szentkirályon,¹⁰¹¹ a sedria helyszínén. Bátori István 1479. december 16-i, Szebenben kelt parancsára Doboka megye állítólag már másnap (!?) megejtette a vizsgálatot, az arról szóló jelentést a következő sedrián, 1480. január 4-én állították ki.¹⁰¹² Mindezek a példák azt jelzik, hogy a parancsot két egymás utáni sedria között is kézbesíteni lehetett és azt a megye végre is tudta hajtani. Ha nem is létezett állandó „ügyelet,” olykor találtak módot arra, hogy az ügyeket intézni lehessen. 1466-ban Iklódi István azt panaszolta, hogy öt évvel azelőtt, amikor Doboka megye ítélszéken esküt kellett tennie, Iklódi Márton, az akkori dobokai ispán úgy próbálta azt megakadályozni, hogy a szolgabíró elküldte az ítélszékről. A panaszos azonban az esküt

¹⁰⁰⁵ Tringli: Vadászati jog 217.

¹⁰⁰⁶ Hajnik: Perjog 287.

¹⁰⁰⁷ DF 274530.

¹⁰⁰⁸ Tringli: Pest 163.

¹⁰⁰⁹ CDTrans IV. 426. sz.

¹⁰¹⁰ CDTrans IV. 434., 437. sz. (mindkét oklevél kelet hely nélküli, meglehet, hogy nem a sedrián keltek).

¹⁰¹¹ DL 45724 (e Szentkirály alatt a Fehér megyei Enyedszentkirály értendő).

¹⁰¹² DF 280925.

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

mégiscsak letette, mégpedig az ítélőszék officiális és település bírása, továbbá több nemes előtt (utóbbiak nyilván a sedriára gyűltek össze).¹⁰¹³

Sajátos módja a felsőbb parancsra elvégzett vizsgálatnak az, amikor meghirdetett (vagy kikiáltott) közgyűlés módjára történt, azaz *per modum proclamare congregationis*. Ezekre sokkal ritkábban került sor, mint tudományvételre.¹⁰¹⁴ A felperes parancslevelet eszközölt ki a királytól (vagy a vajdától), amelyben az meghagyta a megyének, hogy hirdessen kikiáltott közgyűlést és ott végezze el a tanúkihallgatást.¹⁰¹⁵ A kikiáltott közgyűlések tartását Zsigmond király 1435. évi törvénykönyve rendelte el és Mátyás király törölte el 1486-ban.¹⁰¹⁶ Erdélyből egyelőre alig néhány ilyen parancslevelet ismerünk. A vizsgálatot, amint a parancslevelekből kitűnik, az ítélőszéken¹⁰¹⁷ vagy a megjelölt vitás birtokon¹⁰¹⁸ kellett megtartani, a szolgabírák által oda beidézt tanúk kikérdezésével, a királyi vagy vajdai ember és valamelyik erdélyi hitelshely tanúbizonyosságának jelenlétében. Ha az érintett fél a kolozsmonostori konvent volt, a tanúbizonyosság kiküldésére az erdélyi káptalanat kérték fel; a megye és a káptalan is jelentést kellett hogy írjon (Kolozs, 1454).

Év	A parancslevél címzettje	A parancs elrendelője	Forrás
1449	Belső-Szolnok vm.	ismeretlen (alvajda?)	KmJkv I. 682. sz.
1453	Kolozs vm.	király	DL 26890 ¹⁰¹⁹
1454	Kolozs vm.	alvajdák	DF 281061 ¹⁰²⁰
1468	Doboka vm. és Bethlen Domokos alvajda	király	DF 255033 ¹⁰²¹
1471	Fehér vm.	király	DF 277573
1480	Hunyad vm.	vajda	DL 29848–29849

¹⁰¹³ prefatus Martinus, tunc comes dicti comitatus, tanquam iustitie relator die et termino huic congruo, iudium coram quibus talismodi depositio iuramenti fieri debuisset sede de eadem eduxisset in ipsius exponentium grande preiudicium et iuris sui derogamen manifestum; denique tunc annotatus exponens lege et consuetudine regni in hac parte observata, nolens tamen sui iuramentum negligenter perturbare, coram officiali loci sedis vestre iudicarie, necnon iudice terrestri presentibus ibidem plerisque nobilibus comprovincialibus suum ut debuisset termino et loco suis deposuisset (DF 260975).

¹⁰¹⁴ Tringli: Pest 163.

¹⁰¹⁵ Holub: Zala 253.

¹⁰¹⁶ Tringli: Pest 163.

¹⁰¹⁷ 1442: KmJkv I. 404. sz.; 1468: DF 255033 = CJ-F-00329-1-29.

¹⁰¹⁸ DF 281061.

¹⁰¹⁹ A parancslevél szerint a megye a vizsgálatot a felsorolt a szomszédok, a györgyfalvi és a patai nemesek, továbbá a királyi emberek egyikének és a kolozsmonostori konvent tanúbizonyosságának jelenlétében kellett hogy megtartsa a két birtok egyikén.

¹⁰²⁰ 1454-ben, amikor a kolozsmonostori apátság gubernátora Kolozsvár várossal való perében kész volt az állítását a szomszéd birtokosok tanúvallomásának alávetni, az alvajdák a vallomások bevételeivel a megyét bízták meg. Kiküldték melléjük az alvajdai embert (a felsoroltak egyikét) és felkérték az erdélyi káptalan is tanúbizonyossága kiküldésére; a parancslevél azonban a vizsgálatot nem nevezi kikiáltott közgyűlés módjára tartottnak.

¹⁰²¹ A parancslevél szerint az alvajda és a megye a vizsgálatot Mátyás szomszédai, a Doboka megyei nemesek ad unum certum et brevem terminum sedis vestre iudicarie per vos ipsos partibus prefigendum per modum proclamare congregationis generalis in eandem sedem vestram iudicariam vestri in presentiam in simul

A vizsgálatoknak újabb módszerei, a szemle (*revisio*) és a köztudományvétel (*attestatio et communis inquisitio*), akárcsak az ország más részeiben,¹⁰²² az erdélyi megyék esetében is a 15. század utolsó évtizedeiben jelentek meg (Torda, 1486;¹⁰²³ Hunyad, 1490, 1496;¹⁰²⁴ Fehér, 1499,¹⁰²⁵ 1501).¹⁰²⁶ Ezekben az esetben a *communis inquisitio*t vajdai parancs rendelte el és a megye válaszlevele vagy csak annyit tartalmazott, hogy a panaszos által előadott cselekmény igaz, esetleg tartalmazta a tanúk név szerinti felsorolását és azt, hogy a panasz megfelel a valóságnak (1486), vagy a tanúk nevei mellett ezek részletező vallomásait is (1496, 1499).¹⁰²⁷ A vizsgálat sor kerülhetett a megyei ítélőszéken (1490, 1486), vagy a vitás birtokon (1496, 1499).¹⁰²⁸

Az egyszerű vizsgálati oklevelek tárgymegjelölése az *inquisitoria*, akárcsak a hiteleshelyek ilyen típusú okleveleinek. A vajda vagy az alvajda parancsára a megye vizsgálatot tartott a legkülönbébb ügyekről: birtokfoglalás ügyében¹⁰²⁹ (az érintett birtokon; leginkább ezt kell érteni akkor is, amikor az oklevél csak annyit árul el, hogy a „megyében” tartottak vizsgálatot); emellett birtok határaitól és adójáról,¹⁰³⁰ hatalmaskodás ügyében;¹⁰³¹ károkozásról,¹⁰³² gyilkosság miatt,¹⁰³³ igazság ki nem szolgáltatása miatt;¹⁰³⁴ jószággrész hovatarozásáról,¹⁰³⁵ erdő

convocatis tartsák meg a felsorolt királyi emberek egyikének és a kolozsmonostori konvent tanúbizonyságának, illetve a felek vagy ügyvédek jelenlétében per unum ex vobis, puta iudicibus nobilium in aliqua possessionum partium earundem illac legitime vocatis et accersitis et presentibus prestandis super omnibus premissis ... sciatis, inquiratis et experiamini certitudinis veritatem.

¹⁰²² Minderre lásd Tringli: Pest 165.

¹⁰²³ A vajda megparancsolta a megyének, hogy mindkét Lupsa szomszédjait és a többi megyebeli nemest kikiáltott közgyűlés módjára hívják ítélőszékükhöz (ad unum certum et brevem terminum sedis vestre iudiciarie per vos ipsis partibus prefigendum per modum communis inquisitionis in eandem sedem vestram iudiciariam vestri in presentiam insimul convocatis), hogy azok eskü alatt tegyenek vallomást (DL 37066, p. 22–23. = Cercetări Istorice 10–12/1934–1936. 19–21, a DF 253537 alapján).

¹⁰²⁴ 1490: DL 29866 (Telegdi István alvajda parancslevele); *communis inquisitio* Hunyad megye 1496. évi oklevelében (DL 31157 = ErdKJkv I. 125. sz., a parancslevél: uo. 124. sz.).

¹⁰²⁵ *attestatio* és *communis inquisitio* Fehér megye 1499. évi oklevelében (DF 275366). Az oklevél első része, a kibocsátók neveivel együtt, leszakadt és elveszett. A kibocsátó azonban Fehér megye, mert a vizsgálatot az ispán és az egyik szolgabíró végezte, a kelet hely pedig Enyed, ahol a megye ítélőszéke volt ekkoriban (vö. Kemény cs csombordi lt 168. sz. = TTár 1907. 101; SzOkl I. 322–323).

¹⁰²⁶ DL 29364.

¹⁰²⁷ Ugyanígy tartalmazza a tanúk név szerinti felsorolását és ezek részletező vallomásait Kolozs megye egy 1491. évi oklevele, ekkor azonban nem felsőbb parancsra végeztek vizsgálatot, és eljárását a megye a korábban is alkalmazott *inquisitio* szóval jelölte (DF 257828).

¹⁰²⁸ DL 31157. = ErdKJkv I. 125. sz.

¹⁰²⁹ TelOkl II. 127–128 (*inquisitoria*); CDTrans IV. 194. sz. (*inquisitionalis*); IV. 425–426., 434., 437. sz.; DL 26781; DL 30146; DF 255278; DF 275261; DF 281061; DL 28844; ZsOkl I. 3651. sz., II/1. 3235. sz.; WassLt 192. sz. – Olykor csak a vajdai mandátum maradt fenn, pl. DF 245005.

¹⁰³⁰ ErdKJkv I. 125. sz. (az oklevél több mint nyolcvan tanú vallomását rögzítette).

¹⁰³¹ DL 36944 (3. sz.); DL 36347; DL 45771; DL 74136; DL 62904 (*inquisitoria*); DL 74065 (*inquisitoria*); DL 107468; DF 260294 (*inquisitoria*); DF 260809 (*inquisitoria*); DF 261074; DF 280925 (TTár 1907. 99.); DF 275262 (*inquisitoria*); Ub VII. 177 (DL 45724), 207 (*relatoria, inquisitoria*); DF 253603; TelOkl II. 33–34, 408–409; DF 245090; DF 261051.

¹⁰³² ZsOkl I. 2357., 2371. sz.

¹⁰³³ ZsOkl II/1. 3235. sz.

¹⁰³⁴ ZsOkl I. 2597. sz.; TelOkl I. 208, 227, 239–240, 277–278, 534; DL 29052; DF 257661.

¹⁰³⁵ WassLt 205. sz.

jogtalan használatáról, ingóságok eltulajdonításáról,¹⁰³⁶ birtok visszaváltásáról és kifizetéséről,¹⁰³⁷ halastó jogtalan halászatáról,¹⁰³⁸ magasra emelt gát okozta kárról;¹⁰³⁹ szökött jobbágyokról,¹⁰⁴⁰ fogott bírói döntésről¹⁰⁴¹ a megyében követendő utakról és vámokról,¹⁰⁴² jogtalanul szedett vámokról;¹⁰⁴³ arról, hogy elhunyt birtokos vagyona és gyermeke fölött ki jogosult gyámkodni.¹⁰⁴⁴ A vizsgálat – régebbi szóval „tudomány”¹⁰⁴⁵ – eredményét tartalmazó oklevél a panaszos eltiltását is rögzíthette.¹⁰⁴⁶ Olykor a vajda nemcsak arra utasította a megyét, hogy az előtte elhangzott panaszt vizsgálja ki, hanem arra is, hogy az ügyet ítélszékhén tárgyalja és ott hozzon ítéletet (Fehér, 1487)¹⁰⁴⁷ vagy csak, hogy intse meg a bepanaszoltat (Torda, 1447).¹⁰⁴⁸ A megye (al)vajdai parancsra „a panaszos által előadandó ügyben” is vizsgálatot kellett hogy tartson.¹⁰⁴⁹

6. 4. Területi illetékesség a vizsgálatok alkalmával

Vizsgálat lefolytatására mindig a területileg illetékes megyét kérték fel; olyankor, ha egy birtokosnak több megyében fekvő birtoka is érintve volt, azt a megyét kérték fel, ahova a birtokok többsége esett (az ismert esetekben pedig általában legfeljebb két szomszédos megyében birtokos nemesekről van szó). 1456-ban Doboka megye hatósága nemcsak a dobokai Ördöggúton és Magyaregregyen, hanem a szomszédos Kraszna megye azonos nevű mezővárosában történt hatalmaskodás ügyében is végzett vizsgálatot;¹⁰⁵⁰ 1458-ban Kolozs megye hatósága Kolozs és Torda megyei birtokok elfoglalásának ügyében is vizsgálódott, mert a panaszos több birtoka közül az egyik utóbbi megyébe esett;¹⁰⁵¹ hasonlóképpen 1475-ben Doboka megye Doboka és Belső-Szolnok,¹⁰⁵² 1479-ben pedig Doboka és Kolozs¹⁰⁵³ megyei birtokok ügyében végzett

¹⁰³⁶ TelOkl I. 317–318; WassLt 404. sz. (inquisitoria); faépület jogtalan eltulajdonítása: DF 257612 (inquisitoria).

¹⁰³⁷ WassLt 407. sz. (expeditoria).

¹⁰³⁸ EMOkI 282., 284. sz. (DF 253707: inquisitoria).

¹⁰³⁹ WassLt 486. sz.; DL 30185.

¹⁰⁴⁰ DL 62924 (közlése, sok hibával: Transilvania 7/1874. 7. és Hurmuzaki II/2. 295–296).

¹⁰⁴¹ WassLt 514. sz.

¹⁰⁴² DF 257919. – Az útkényszerre lásd Weisz: Vásárok és lerakatok 108–119.

¹⁰⁴³ DL 74340.

¹⁰⁴⁴ DL 45465.

¹⁰⁴⁵ Kovács: A magyar jogi terminológia 72. Idézi Tringli: Birtokvédelem 29, 56. jegyz. Idevágó megyei példánk: DF 260294. Az oklevél hátlapján 16. századi írással: Twdoman.

¹⁰⁴⁶ DL 74065 (inquisitoria; prohibita est).

¹⁰⁴⁷ 1487: DF 245090.

¹⁰⁴⁸ DL 30185.

¹⁰⁴⁹ Pl. DL 74338, DF 255230.

¹⁰⁵⁰ DL 74136.

¹⁰⁵¹ DF 255278.

¹⁰⁵² DF 260809. (A belső-szolnoki birtokok Doboka vm. határához közel és ítélszékhének, Bonchidának közelségében voltak).

¹⁰⁵³ DF 280924.

vizsgálatot.¹⁰⁵⁴ Arra egyelőre nem került elő adat, hogy azokban az esetekben, amikor a vizsgálatot egy olyan birtokon kellett elvégezni, ahol annak egy része egy más megyéhez tartozott, kiszállt volna oda a másik megyéből is egy szolgabíró.¹⁰⁵⁵ A vizsgálat tartása más megyében nem sértette az illető megye bírói joghatóságát, a kiküldött szolgabíró átmehetett a szomszédos megyébe is.¹⁰⁵⁶

A területi illetékesség természetesnek tekinthető gyakorlatától eltérően, Péter erdélyi alvajda a kolozsmonostori konvent megtámadásának kivizsgálására nem Kolozs, hanem Doboka megyét kérte fel,¹⁰⁵⁷ valószínűleg azért, mert a bepanaszoltak Kolozs megyeiek voltak (egész Fenes és egy kolozsvári lakos a rokonaival együtt; 1362). 1366-ban Dénes vajda nemcsak Kolozs,¹⁰⁵⁸ hanem Torda megyét¹⁰⁵⁹ is felkérte, hogy vizsgálja ki a kolozsmonostori apát panaszát, miszerint Dátos és Lekence nevű birtokait (Torda vm.) Tamás erdélyi vajda elfoglalta. Itt a panaszosra való tekintettel vonhatták be a vizsgálatba Kolozs megyét is, mert utóbbi válasza szerint ők a saját megyéjükben végezték el a vizsgálatot a „szomszédok” körében,¹⁰⁶⁰ de emellett Torda megye is elvégezte a vizsgálatot.¹⁰⁶¹ Ehhez némiképpen hasonlóan 1404-ben Kolozs megye vizsgálta ki a kolozsmonostori apátnak a konvent nevében is előadott panaszát, miszerint abafáji birtokukat (Torda vm.) Járai Péter és György elfoglalták, ottani officiálisukat, Indali Lukácsot pedig lefejezték.¹⁰⁶² Azok az esetek, amikor egy panaszosnak egy szomszédos megyében is voltak birtokai, eleve kisebb számban fordulhattak elő. A fenti eset szerint a kolozsmonostori apátság – amely elsősorban Kolozs megyei birtokos volt – a könnyebben elérhető Kolozs megyei hatóságot arra is felkérhette, hogy a más megyében fekvő birtoka ügyében tartson vizsgálatot még olyankor is, amikor a panasz *kizárólag* a szomszéd megyében fekvő birtokkal volt kapcsolatos. Erre nem a kiterjesztőleg értelmezett területi jogelv lehet a magyarázat, hanem inkább az, hogy Kolozs megye a kolozsmonostori konvent hiteleshelyi hatáskörét és területi illetékességét átvéve járt el a konvent saját ügyeit illetően, amelyben a hiteleshely nem járhatott el. 1410-ben ugyanis Kolozs megye egyik szolgabírája Henrik frater

¹⁰⁵⁴ Holub megállapítása szerint az „inquirálás, vizsgálat tartása olyan cselekmény volt, amely az illető megye bírói joghatóságát nem sértette, s így a kiküldöttek, ha szükség volt rá, átmehtek a határos területen a szomszédos megyébe is (Holub: Zala 206).

¹⁰⁵⁵ Hasonló esetekben azonban ez a gyakorlat létezett Pest megyében (Tringli: Pest 166).

¹⁰⁵⁶ Holub: Zala 206.

¹⁰⁵⁷ CDTrans IV. 179. sz.

¹⁰⁵⁸ CDTrans IV. 425. sz.

¹⁰⁵⁹ CDTrans IV. 426. sz.

¹⁰⁶⁰ CDTrans IV. 434. sz.

¹⁰⁶¹ CDTrans IV. 437. sz.

¹⁰⁶² ZsOkl II/1. 3235. sz.; DL 28131.

kolozsmonostori apátnak és konventjének Zsigmond királytól perbeli cselekmények végzésére egy év tartamára nyert felhatalmazása alapján végzett vizsgálatot.¹⁰⁶³

A vizsgálat a nemesek és nem nemesek körében történt, és általában az derült ki, hogy a vizsgálatot elrendelő oklevélben leírtak mindenben megfelelnek az igazságnak, kivéve az okozott kár pontos összegét.¹⁰⁶⁴ Egyéb részleteiről keveset tudni: 1496-ban a hunyadi szolgabírák Balamér birtok szomszédjait külön-külön megeskették a szent ereklyékre, az evangéliumra és a korona iránti hűségre és egyenként kikérdezték őket.¹⁰⁶⁵

1494-ben egy túl magasra emelt gát miatt a vizsgálatot a két szolgabíró végezte el, a megye írnoka, több helybéli nemes, illetve molnármesterek (*sagaces magistros et scientificos*) – mai szóval bírósági szakértők – és szomszédok jelenlétében.¹⁰⁶⁶ Vajdai parancsra írt relációban – ami azonban nem az ítélszéken kelt – olykor a két szolgabíró és a jegyző szerepel az *intitulatióban* (Doboka, 1525).¹⁰⁶⁷

6. 5. Egyéb parancsok végrehajtása

6. 5. 1. Oklevél kiállítása

A vajda (vagy az alvajda) oklevél kiállítására is utasíthatta a megyét, ha azt valamilyen oknál fogva elmulasztották. 1400-ban egy panaszos fél kérésére az alvajda felszólította Kolozs megyét, hogy állítsanak ki oklevelet arról, hogy az ítélszékek előtt nem került sor a kitűzött eskü letételére;¹⁰⁶⁸ 1429-ben az alvajda Doboka megyének egy záloglevél kiállítását parancsolta meg;¹⁰⁶⁹ 1466-ban Szentgyörgyi és Bazini János vajda azért kellett hogy megparancsolja Doboka megyének, hogy legközelebbi ítélszékekön állítsák ki oklevelüket Iklódi István kérésére egy vizsgálatról, mert az új szolgabírák a másik félnek való kedvezésből ezt elmulasztották;¹⁰⁷⁰ 1469-ben pedig egy vizsgálati oklevél kiállítását parancsolta meg Kolozs megyének;¹⁰⁷¹ 1516-ban a vajda megparancsolta Doboka megyének, hogy egy már meghozott ítéletükről állítsanak ki oklevelet, mert a panaszos szerint ezt elmulasztották megtenni.¹⁰⁷² 1522-ben Szapolyai János

¹⁰⁶³ ZsOkl II/2. 7783. sz. Kolozs megye szolgabírái Stibor erdélyi vajdához. Noveritis quod nos litteris annualibus serenissimi principis domini Sigismundi, Dei gratia illustris regis Hungarie etc. domini nostri gratiosi pro religioso viro fratre Henrico abbate de Colosmonostra et pro suo monasterio sive conventu emanatis nobis preceptorie directis summo cum honore receptis unum ex nobis videlicet predictum Thomam de Dezmer ad infra-scriptam inquisitionem faciendam nostro pro testimonio fidedignum duximus transmittendum (DL 28141).

¹⁰⁶⁴ Pl. TelOkl II. 408–409.

¹⁰⁶⁵ ErdKJkv I. 125. sz.

¹⁰⁶⁶ WassLt 486. sz.

¹⁰⁶⁷ WassLt 645. sz.

¹⁰⁶⁸ WassLt 243. sz.

¹⁰⁶⁹ EMOkl 257. sz. (DF 253694).

¹⁰⁷⁰ DF 260976.

¹⁰⁷¹ DF 255301.

¹⁰⁷² WassLt 614. sz.

vajda zsuki Lepsényi Mihály panaszára megparancsolta Kolozs megyének, hogy a panaszosnak Botházi Bot Péter nemes elleni perében vegyék be mindkét rendből való emberek¹⁰⁷³ vallomáseit és arról 16 márka büntetés terhe alatt állítsanak ki oklevelet.¹⁰⁷⁴

6. 5. 2. Birtok visszaszolgáltatása

A vajda több alkalommal is a megyére bízta valamely elfoglalt birtok visszaadását. 1466-ban Szentgyörgyi János vajda megparancsolja Doboka megyének, hogy adassák vissza Lónai Györgynek a Csomafájiak által elfoglalt jószágrészt;¹⁰⁷⁵ 1481-ben Bátori István megparancsolta Küküllő megyének, hogy Sulyok György szancsali jószág részét, amelyet éppen a vajda parancsából foglaltak le két embere kifosztása miatt, adják vissza.¹⁰⁷⁶ 1499-ben Szentgyörgyi Péter vajda megparancsolta Doboka megye nemesei közösségének (*universitati nobilium*), hogy a váradi püspök egy perben lefoglalt javait adják vissza, mert azokat a védelmébe vette.¹⁰⁷⁷

6. 5. 3. Idéзések

A szolgabírák nemcsak a megyei ítélőszékre, hanem a tartománygyűlésre is idézhettek. 1467-ben az alvajdák Iklódi Istvánnak a székelyvásárhelyi tartománygyűlésen előadott panaszának nyomán megparancsolták az egyik dobokai szolgabírónak, hogy Iklódi Ozsvát özvegyét, Orsolyát házasságon kívüli kapcsolata miatt a legközelebbi kongregációra idézze meg.¹⁰⁷⁸ (Mivel a panaszos és rokonai ki akarták zárni az asszonyt néhai férje birtokaiból, az ügy nem a megyei, hanem az alvajdai ítélőszékre tartozott. Az oklevélben azonban nincs szó hiteleshelyi tanúbizonyság kiküldéséről).

6. 5. 4. Egyéb parancsok

A szolgabírák vajdai és alvajdai parancsok végrehajtói Erdélyben. Vajdai emberekként jelen voltak birtokosztály végrehajtásánál (1315),¹⁰⁷⁹ vagy alvajdai parancsra – a kiküldött alvajdai ember mellett, mintegy tanúbizonyságként – elégtételadásnál (1394).¹⁰⁸⁰ A megyei hatóságot a vajda birtok visszaváltásához és zálogösszeg visszafizetéséhez küldte ki (1480).¹⁰⁸¹ Olykor a vajda a megyére bízta ítéletének végrehajtását (pl. ha elégtételt ítélt meg).¹⁰⁸² Más alkalommal

¹⁰⁷³ utriusque status et conditionis homines (tehát nemesek és jobbágyok is).

¹⁰⁷⁴ DF 255231. – Egy másik hasonló eset: DF 257533.

¹⁰⁷⁵ DF 260771.

¹⁰⁷⁶ DF 261055.

¹⁰⁷⁷ KárolyiOkl III. 33–34 (DL 99192).

¹⁰⁷⁸ evidenti nota infamia criminis adulteri moraretur: DF 261001.

¹⁰⁷⁹ CDTrans II. 256–257. sz. Vajdai ítéletével alapján végrehajtják a birtokosztályt: KmJkv I. 2272. sz. Vö. Werbőczy: Tripartitum 112 (I.45.).

¹⁰⁸⁰ WassLt 222. sz.

¹⁰⁸¹ DF 261040.

¹⁰⁸² DF 257637. (Kolozs, 1503).

az alvajda az általa kiszabott bírság megkésztetéséről értesítette a megyét (minden bizonnyal azért, mert ez utóbbira hárult a behajtása).¹⁰⁸³ Az alvajdák eskütétel meghallgatására is kiküldhetett szolgabírákat.¹⁰⁸⁴ Fogott bírói ítélet tartalmazhatta azt, hogy az egyezséget megszegő fél a vajdának és helyettesének tartozik büntetést fizetni, akik a fizetni vonakodó felet a saját emberükkel, valamint – az egyezés szerint – a megyésispánnal és a szolgabírákkal fogathatták el és birtokaikat foglalhatták el.¹⁰⁸⁵ Az ispánok feladata volt az útkényszer betartatása is a saját megyéjükben.¹⁰⁸⁶

6. 5. 5. A királyra háramlott birtokok lefoglalása

Az örökös nélkül meghalt nemes birtokai – oldalági rokonok híján – a királyra háramlottak¹⁰⁸⁷ és Erdélyben ezek a vajda kezébe kerültek. A birtok lefoglalását a vajda pedig a megyésispánnal végeztette el. 1431-ben Csáki Miklós vajda megparancsolta Drági Jakab dobokai és (belső-)szolnoki ispánnak és familiárisainak, hogy Fejes István gykei és szentmiklósi jószág részeit, melyeket korábbi parancsára a címzett a király számára le kellett foglaljon, szolgáltatassa vissza, mert az erdélyi nemesek elmondásából értesült, hogy a család nem halt ki.¹⁰⁸⁸ Itt azonban nem a megye járt el, hanem a vajda, familiárisa, az ispán útján.

6. 6. Hiteleshely és megye által is elvégzett vizsgálatok

A vizsgálatok során a megyék ugyanazt a feladatot látták el, mint a hiteleshelyek; a parancs végrehajtója mellett azonban nem találjuk meg a hiteleshelyi tanúbizonyságot.

A királyi kúriában működő bíróságok esetében a 15. század első negyedében vált általánossá, hogy az ide befutó panaszokat három intézménnyel vizsgáltatták ki: a területileg illetékes megyével, valamint két hiteleshellyel.¹⁰⁸⁹ Erdélyből már 1410-től kezdődően ismerünk olyan eseteket, amikor a vajda (vagy az alvajda) nemcsak a két erdélyi hiteleshely egyikét (ritkábban mindkettőt), hanem a területileg illetékes megyét is utasította egy-egy vizsgálat elvégzésére.¹⁰⁹⁰ Ez a királyi udvarban működő bíróságok gyakorlatának átvételét jelentette. Az

¹⁰⁸³ ZsOkl II/2. 6164. sz. = Fekete Nagy: Petróczy II. 71 (DL 39499): ideo exactores exigere teneantur.

¹⁰⁸⁴ TelOkl II. 38.

¹⁰⁸⁵ KmJkv I. 2117. sz.

¹⁰⁸⁶ Mátyás király parancslevele a hunyadi várnagyaihoz Vízközi Andrásához és Győri Déneshez, hogy akadályozzák meg a Hunyad megyei hamis utak használatát (1484: Pataki: Hunedoara 129 = DL 37660). Az oklevél nem nevezi a címzetteket Hunyad megye ispánjainak, de ekkoriban már a hunyadi várnagyok egyben a megye ispánjai is (lásd Hunyad megye archontológiáját a függelékben). – Az útkényszerre lásd Weisz: Vásárok és lera-
katok 108–119.

¹⁰⁸⁷ Tringli: Királyi jog.

¹⁰⁸⁸ DF 257669 = DL 37294.

¹⁰⁸⁹ Hajnik: A perdöntő eskü 21; Borsa: A hiteleshelyekről 102–103.

¹⁰⁹⁰ Korábban a kutatás a kevés ismert példa alapján úgy vélte, hogy a hiteleshely és a megyék által egyidejűleg végzett vizsgálatok csak a 15. század második felében terjedtek el Erdélyben (Janits: Erdélyi vajdák 37). Az ismert példák – időrendi sorrendben – a következők:

Anjou-korban ugyanazon ügyben kelt három különböző hatóság által (általában két hiteleshely és egy megye) kiállított vizsgálati oklevél ért fel a tanúbizonyítással.¹⁰⁹¹ Bevezetésére talán azért került sor, mert a hiteleshelyi vizsgálat – a megyeihez képest – körülményesebb volt: a vajdai vagy a királyi ember végezte el, a hiteleshelyi tanúbizonyosság csak tanúsította az eljárás lefolytatását és ezután – olykor helyszíni feljegyzések felvétele után – a hiteleshelyhez visszamenve ez utóbbi állította ki az oklevelet.¹⁰⁹² A megyék által elvégzett vizsgálatoknál azonban a megye szolgabírája „egy személyben volt a vizsgálat elvégzője és tanúbizonyosság.”¹⁰⁹³ Mindezek ellenére az ismert erdélyi példák azt bizonyítják, hogy a hiteleshelyek hamarabb elkészültek a jelentéssel, mint a megyék.

Az első ilyen ismert példa 1410-ből, Hunyad megyéből való, amikor is Bethlen János azt panaszolta, hogy Brettye nevű birtokának vámját Szilvás és Goncága birtokok felé kerülük el. Az alvajda október 17-én két, de csak a címzésében eltérő oklevéllel a megyét és az erdélyi káptalant is megbízta a vizsgálat lefolytatásával. A megye is és a káptalan is ugyanazon a napon, december 2-án jelentett. A káptalan beérte a szokásos, sablonszerű válasszal, miszerint kiküldte

1410. X. 17-én Nadabi László erdélyi alvajda Hunyad megyét (DF 257919) és az erdélyi káptalant (DF 257920) utasította vizsgálat elvégzésére a bretteyi (Hunyad vm.) vámot elkerülő hamis utakról; mindkettőjük XII. 2-án jelentett.

1416. IX. 24-én Csáki Miklós vajda Kolozs megyét és a kolozsmonostori konventet is felkérte egy légeni (Kolozs vm.) hatalmaskodásnak a kivizsgálására (WassLt 332. sz.); a konvent X. 10-én (WassLt 333. sz.), a megye X. 21-én jelentett (WassLt 334. sz.).

1420. IV. 10-én ugyanő azonos szövegezésű parancslevélben kérte fel Kolozs megyét (DF 255272) és a kolozsmonostori konventet (DF 255228) egy sármási (Kolozs vm.) hatalmaskodás kivizsgálására (ZsOkl VII. 1599. sz.; elírás a közlésnek az az állítása, hogy a vajda Szolnok megyét is felkérte volna a vizsgálat elvégzésére).

1439. III. 31-én Vizaknai Miklós alvajda Kolozs megyét és a váradi káptalant kérte fel annak a panasznak a kivizsgálására, miszerint az erdélyi püspök Kolozs megyei jobbágysai a kolozsmonostori konvent itteni birtokait pusztították; a megye IV. 22-én (DF 275262), a káptalan VI. 1-jén (DL 28978) jelenett.

1456. VII. 1-jén Tarkói „Rikalf” György és Gyerőmonostori Kemény István alvajdák Doboka megyét és a kolozsmonostori konventet is felkérték Losonci István egyik familiárisának ördögkúti, magyaregregyi (Doboka vm.) és krasznai (Kraszna vm.) hatalmaskodásainak kivizsgálására; a konvent VIII. 19-én (DL 74135), a megye VIII. 24-én (DL 74136) jelentett.

1465. VI. 17-én Vizaknai Miklós és Somkeréki Erdélyi István alvajdák Kolozs megyét és a kolozsmonostori konventet is (DL 26895) felkérték, hogy a szamosfalvi Gyerőfiak szamosfalvi (Kolozs vm.) hatalmaskodását kivizsgálják; a megye VI. 30-án jelentett (DF 253603).

1475-ben Solyomkői Menyhért Gergely (Doboka m.) a kolozsmonostori konvent, az erdélyi káptalan és Kolozs megye vizsgálati okleveleivel igazolta panaszát, miszerint őt Kolozsváron megverték (DL 27200, idézi Janits: Erdélyi vajdák 37, 49. jegyz.).

1478. V. 13-án Kendi Antal alvajda azonos szövegű parancslevéllel felszólította Fehér vármegyét és az erdélyi káptalant is, hogy tartsanak vizsgálatot egy pókafalvi (Fehér vm.) hatalmaskodás ügyében (Ub VII. 177; a vármegyéhez intézett parancs: DL 45724, a káptalannak írt felkérés: DL 45726). A vármegye május 17-én (Ub VII. 178. = DL 45724), az erdélyi káptalan pedig május 22-én (Ub VII. 180. = DL 45726) jelentett az alvajdának.

1478–1482 közötti, közelebről nem ismert időpontban az erdélyi káptalan, a kolozsmonostori konvent és Fehér megye vizsgálta ki Tátéi György leányának: Berekszői Forgács Imréné Erzsébetnek Gerendi Miklós ellenében egy kisenyedi (Fehér m.) makkerdő jövedelmeinek eltulajdonítása ügyében előadott panaszát (DL 28326, idézi Janits: Erdélyi vajdák 37, 49. jegyz.).

A két erdélyi hiteleshely és ismeretlen megye tartott vizsgálatot Bátori István erdélyi vajda csonka oklevele szerint (é. n.: DL 29057), 1493. e. pedig a két hiteleshely és Doboka megye tartott vizsgálatot egy hatalmaskodás (Bánf Okl II. 313–314; idézi Janits: Erdélyi vajdák 37, 49. jegyz.).

¹⁰⁹¹ Hajnik: Perjog 292; Tringli: Segítők a hatalmaskodásokban 700.

¹⁰⁹² Tringli: Pest 166.

¹⁰⁹³ Tringli: Pest 166.

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

tanúbizonyságát, akinek jelenlétében az egyik alvajdai ember a megyében vizsgálódva azt tudta meg, hogy az oklevélben leírt panasz mindenben megfelel az igazságnak.¹⁰⁹⁴ A megye már részletezőbb választ adott, amiben elmondta, hogy mindannyian részt vettek a vizsgálatban (tehát az alispán és a két szolgabíró is) és konkrétan felsorolta, hogy mely helységekbe szálltak ki (Brette, Hátszeg, Hunyad, Déva, Szászváros) és a panaszt is alaposabban kifejtette (nemcsak a szilvási és goncágai utak hamisak, hanem az ebből szétágazó kisebb utak is).¹⁰⁹⁵

Legtöbbször azonban a megye válasza semmivel sem mond többet, mint a hiteleshelyé. Amikor a hiteleshely mellett a megye is vizsgálatot kellett hogy végezzen, általában valamilyen hatalmaskodásról van szó. Az ismert néhány példa a két erdélyi hiteleshely – a kolozsmonostori konvent és az erdélyi káptalan – egyébként is jól adatolható illetékességi területéhez szolgáltat újabb adalékokat: Doboka és Kolozs megyékben a kolozsmonostori konvent, Küküllő és Fehér megyékben az erdélyi káptalan volt az illetékes. Ha mindkét erdélyi hiteleshely az érintettek között volt, a váradi káptalanhoz kellett fordulni. 1439-ben például Vizaknai Miklós alvajda a kolozsmonostori apát azon panaszára, miszerint az erdélyi püspök Kolozs megyei jobbágyság az apátság itteni birtokait pusztították, Kolozs megyét¹⁰⁹⁶ és a váradi káptalant¹⁰⁹⁷ kérte fel az ügy kivizsgálására. 1475-ben Dengelegi Pongrácz János vajda a Vingárdi Gerébek által Doboka és Belső-Szolnok megyékben véghezvitt hatalmaskodás miatt Doboka megyét¹⁰⁹⁸ és – minden bizonnyal az elkövetőkre való tekintettel – az erdélyi káptalant (!)¹⁰⁹⁹ kérte fel az ügy kivizsgálására. 1478 szeptemberében Mátyás király ugyan a kolozsmonostori konventet utasította Magyar Balázs egykori erdélyi vajda Küküllő vármegyei hatalmaskodásának a kivizsgálására,¹¹⁰⁰ de a jelentést nem ismerjük, talán el sem készült, mert 1479 legelején Vingárdi Geréb Péter vajda már Küküllő megyét¹¹⁰¹ és az erdélyi káptalant¹¹⁰² kérte fel ugyanazon ügy kivizsgálására; a vizsgálat elvégzése után a megye a királynak címezte jelentését.¹¹⁰³

A 15. század utolsó harmadából arra is van példa, hogy a vajda a területileg illetékes megyét és mindkét erdélyi hiteleshelyet felkérte ugyanazon (hatalmaskodási) ügy kivizsgálására. Az, hogy melyikük mikorra készült el a jelentéssel, nyilván számos tényezőtől függött, és nem lehet megítélni, melyikük volt a hatékonyabb, ki készült el hamarabb a jelentéssel. Volt

¹⁰⁹⁴ Hat. 59–60 (DF 257920). Brette alatt a mai Magyarbrette, Szilvás alatt a mai Alsó- és Felsőszilvás értendő (mindegyik Hunyad megyében).

¹⁰⁹⁵ DF 257919.

¹⁰⁹⁶ DF 275262.

¹⁰⁹⁷ DL 28978.

¹⁰⁹⁸ DF 260809 (a megye XI. 21-én jelentett).

¹⁰⁹⁹ DL 30325.

¹¹⁰⁰ 1478. IX. 12.: DF 278725 = Ub VII. 193–194.

¹¹⁰¹ 1479. I. 26.: DL 45771 = Ub VII. 205–206, 4293. sz.

¹¹⁰² 1479. I. 26.: DF 275413 = Ub VII. 205, 4292. sz.

¹¹⁰³ 1479. III. 10.: DL 45771 = Ub VII. 205, 4292. sz.

olyan, hogy utolsónak éppenséggel a megye jelentett.¹¹⁰⁴ A király által elrendelt kivizsgálások alkalmával a jelentést a vajdának kellett megküldeni. 1492-ben II. Ulászló király például Kolozs megyét, a kolozsmonostori konventet és az erdélyi káptalan¹¹⁰⁵ is felkérte egy Kolozs megyei hatalmaskodás kivizsgálására; a konvent december 29-én,¹¹⁰⁶ a megye január 23-án,¹¹⁰⁷ a káptalan március 3-án¹¹⁰⁸ jelentett Bátori István országbírónak és erdélyi vajdának.

6. 7. Birtokosztály, határjárás, iktatás

A megyét főleg vizsgálatok elvégzésére vagy idézés megejtésére utasították; határjárással, birtokba iktatással csak jelentéktelen esetekben bízták meg, mert a megyének nem volt közhitelű pecsétje.¹¹⁰⁹ Csak néhány kivétel ismert.

Belső-Szolnok vármegye 1325. évi oklevelét, amely rögzítette azt, hogy vajdai parancsra a királyi privilégium alapján kijelölték Dés város határait – a dési hamisítványokkal való feltételezhető kapcsolata miatt – hamisnak nyilvánította a kutatás.¹¹¹⁰

1355-ben Kont Miklós erdélyi vajda határjárás és iktatás elvégzésére utasította Kolozs megyét. A szokatlan lépésre azért kerülhetett sor, mert a hiteleshelyként is működő két erdélyi egyházi intézmény vitájáról volt szó: a kolozsmonostori konvent apátja azt panaszolta a vajdának, hogy az erdélyi püspök az apátság Monostorfalva és Bogártelke nevű birtokait (Kolozs vm.) elfoglalta.¹¹¹¹ A szolgabírák ugyan kimentek a helyszínre, de válaszlevelükben azt írták, hogy „korábban nem volt szokás birtokok visszaszerzését vagy határjelek emelését szolgabírókkal végeztetni” (*licet hactenus consuetudo non fuisset, quod aliqua recaptatio*

¹¹⁰⁴ Az ismert esetek:

1467. VI. 5-én Szentgyörgyi János vajda Hunyad megyét (Ub VI. 287–288. = DL 104806), az erdélyi káptalan (DL 104808) és a kolozsmonostori konventet (DL 104807) is felkérte, hogy vizsgálják ki azokat a pusztításokat, amelyeket a törökök ellen indult százsz csapatok vittek végbe a Bethlen család descensus alól felmentett Hunyad megyei birtokain.

1479. XII. 16-án Bátori István vajda Doboka megyét, az erdélyi káptalan és a kolozsmonostori konventet is felkérte egy vizsgálat elvégzésére egy ombozi, devecseri (Doboka vm.) és bárói (Kolozs vm.) jószágrészeket érintő hatalmaskodás kivizsgálására. A káptalan XII. 25-én (DL 45806), a konvent XII. 29-én (DF 280924), Doboka megye pedig utolsóként, 1480. I. 4-én (DF 280925) jelentett.

1488. V. 22-én Telegdi István alvajda Kolozs megyét, a kolozsmonostori konventet (DL 27072) és az erdélyi káptalan is felkérte, hogy ugyanabban az ügyben végezzenek vizsgálatot; elsőként a megye jelentett május 22-én (DL 36944, 3. sz.), majd a konvent (DL 27072, fogalmazvány a hátlayan) és a káptalan is VI. 2-án (DL 36942).

1493. VII. 1-jén Losonci László és Béltői Drágfi Bertalan Kolozs megyét, a kolozsmonostori konventet és az erdélyi káptalan is felkérte egy körösfői hatalmaskodás kivizsgálására (Körösfő az erdélyi püspökség birtoka). A konvent VII. 12-én (DL 32515, csonka!), a káptalan VII. 21-én jelentett (DF 277614), a megyei jelentés dátuma kiszakadt (DL 36347, az oklevél csonka!).

¹¹⁰⁵ 1492. XII. 13-án II. Ulászló király Kolozs megyét (DF 252658 = DF 257833), a kolozsmonostori konventet (DF 252657 = 257831) és az erdélyi káptalan (DF 252659 = 257832)

¹¹⁰⁶ XII. 29-én (DF 252657 = 257831).

¹¹⁰⁷ I. 23-án (DF 252658 és 257833).

¹¹⁰⁸ III. 3-án (DF 252659 és 257832).

¹¹⁰⁹ Hajnik: Okirati bizonyítás 13; Tringli: Megyék 503.

¹¹¹⁰ CDTrans II. 537. sz.

¹¹¹¹ CDTrans III. 789. sz.

possessionum vel reambulatoria mediante iudicium nobilium fieri possit). Ennek ellenére a parancsot jogszerűen (*legitime*) végre akarták hajtani, de az végül megghiúsult András erdélyi püspök képviselőjének tiltakozása miatt.¹¹¹²

1358-ban Domokos erdélyi alvajda határjelek és a birtoklást igazoló oklevelek vizsgálatára utasította Kolozs megye szolgabíráit, amit azok végre is hajtottak. Az ügyről kiállított megyei oklevél megnevezése *rehambulatoria* (határjáró oklevél).¹¹¹³ Meglehet, hogy azért nem a kolozsmonostori konventet bízták meg a vizsgálattal, mert arra az apátság birtokainak szomszédságában került sor.

1397. december 21-én Zsigmond király Brassóban kelt oklevelével megparancsolta Kolozs megyének, hogy tartson birtokosztályt a kérelmező Papfalviak számára és azokat az ő személyében (*nostre maiestatis in persona*) védelmezze meg jószágrészükből.¹¹¹⁴ Kolozs megye az összehívott szomszédok jelenlétében a birtokosztályt végre is hajtotta (ennek időpontja nem ismert), de arról csak a következő év március 27-én, az apahidai ítélőszéken bocsátott ki oklevelet. Ez a részek közötti határvonal részletes leírását is tartalmazta,¹¹¹⁵ ugyanúgy, ahogyan azoknál a hiteleshelyi okleveleknél volt szokásos, amelyek a királyi vagy vajdai ember eljárását tanúsították. A Papfalviak a megyei oklevelet – vélhetően az eljárás rendkívülisége miatt – ugyanabban az évben át is írták az alvajdával annak szentimrei ítélőszékén.¹¹¹⁶ A parancslevelet a király kíséretében Brassóban tartózkodó és a birtok megosztását kikényszeríteni akaró két Papfalvi-családtagnak sikerült kieszközölnie a birtoklásban őket háborgató, név szerint is említett rokonuk ellenében, ekképpen megkerülve egy elhúzódó és bizonytalan kimenetelű pereskedést. A szokásoktól eltérő megyei eljárás ezzel a kivételes körülménnyel magyarázható. Az ügyüket sikerrel keresztülvivő családtagok maguk vihették el az oklevelet Kolozs megye tisztségviselőinek, minden bizonnyal csak az után, hogy január második felében¹¹¹⁷ az uralkodó távozott Erdélyből és így ők is hazatérhettek. (A decemberben kelt királyi parancs végrehajtását a téli időjárás mellett minden bizonnyal a családtagok közötti elhúzódó egyezkedések is késleltették).

Vajdai vagy alvajdai parancsra a megye végezhetett birtokba iktatást is. Néma óvatossággal így értelmezhető Kolozs megye csak tartalmi átíratként fennmaradt 1393. évi oklevele, miszerint (Szobi) Bertalan alvajda parancsára és az alvajdai ember jelenlétében az ispán foglalta le Sárd birtok és egy ottani malom harmadát, majd azt a felperesnek iktatta az alvajdai

¹¹¹² CDTrans III. 791. sz.

¹¹¹³ CDTrans III. 1029., 1032. sz. (*rehambulatoria*).

¹¹¹⁴ ZsOkl I. 5116. sz.

¹¹¹⁵ ZsOkl I. 5229. sz.

¹¹¹⁶ DL 28767.

¹¹¹⁷ Engel–C. Tóth: *Itineraria* 72.

• 6. Felsőbb parancsok végrehajtása •

ítélőszéken ki nem fizetett bírság miatt.¹¹¹⁸ Az eset nem egyedülálló, 1425-ben Csáki Miklós erdélyi vajda megparancsolta Györgyfalvi Imre kolozsi ispánjának vagy helyettesének és a szolgabírónak, hogy küldjenek ki maguk közül egy szolgabíró, aki az egyik peres felet vezesse be a vitás birtokrészbe.¹¹¹⁹

7. Jobbágyköltözés

Zsigmond király egy 1391. évi, Kolozsváron kelt oklevelében biztosította az egyházi, nemesi és királyi birtokokon élő erdélyi jobbágyok számára a szabad költözést – a földbér megfizetése után. Rendelkezése szerint, ha valaki nem engedte elköltözni a jobbágyát, az új földesúr felkereshette őt egy vagy két szolgabíró kíséretében, és ha indokolatlan volt a visszatartás, a költözést akadályozó egyházi vagy világi földesúrra tíz márkányi büntetést szabhattak ki.¹¹²⁰ A nemesi megye ezután illetékessé vált a jobbágyköltözések ügyében. Erdélyben, akárcsak Magyarország északkeleti megyéiben,¹¹²¹ a 15. század elejétől találunk erre nézve adatokat.

A megyei oklevelek a jobbágyköltözési ügyek közül természetesen a törvénytelennek tekintetteket adatolják. 1405-ben Bethlen János azért tiltakozhatott Belső-Szolnok megye előtt, mert jobbágya Bátonba költözött, és állítása szerint, a földbért nem fizette meg.¹¹²² Kolozs megye hatósága előtt 1414-ben jobbágy erőszakos elköltöztetése,¹¹²³ 1429-ben pedig titokban történt elköltözés miatt tiltakoztak.¹¹²⁴ Ekkoriban tehát a megye csak rögzítette a panaszt, de nem járt el aktívan a jobbágyköltözések ügyében.

1447-ben Herepei Márk, Balai György és Jánosi István erdélyi alvajdák Tordán tartott ítélőszéke alkalmával Szarvadi Benedek fia: László és Csáni Torda fia: László az erdélyrészi nemesek követei, Magyarország főpapjai, bárói, nemesei és előkelői *universitasától* visszajöve bemutatták ez utóbbiak és Újlaki Miklós vajda egy-egy oklevelét. Az első a magyarországi rendek *universitasa* nevében kelt és Újlaki Miklós, illetve Pelsőci (Bebek) Imre erdélyi vajdákhoz szólt: az erdélyi nemesek panaszára, miszerint jobbágyaik nagy számban szöktek városokba és a királyi kamarák birtokaira (*ad civitates, districtos, possessiones et loca camerarum regalium*) engedély, illetve a földbér (*terragium*) lefizetése nélkül, elrendelte azok visszavitelét

¹¹¹⁸ ZsOkl I. 3123. sz.

¹¹¹⁹ ZsOkl XII. 890. sz.

¹¹²⁰ Mályusz: Erdélyi társadalom 68 (a hivatkozott oklevél: ZsOkl I. 2003. sz.); Gulyás: Zsigmond jobbágyköltözéssel kapcsolatos rendelkezései 246; Uő: A jobbágyság költözése a Felső-Tisza vidékén 57–58.

¹¹²¹ C. Tóth: Öt megye 406.

¹¹²² ZsOkl II/1. 3680. sz.

¹¹²³ TelOkl I. 402–403.

¹¹²⁴ DL 28198.

korábbi lakhelyükre és a felettük való ítélkezést.¹¹²⁵ A második bemutatott oklevél Újlaki Miklósé. Eszerint Tordafi László és Benedek fia: László, az erdélyiek követői azt panaszolták, hogy jobbágyaik a városokba, mezővárosokba és a királyi kamarákhoz szöktek; megparancsolja ezért a hivatalban levő három alvajdának azok visszavitelét.¹¹²⁶ Az oklevelek bemutatása után az alvajdák az ispánoknak parancsolták meg a szökött jobbágyok visszavitelét.¹¹²⁷ Minthogy a parancs az összes erdélyi megyéhez szólt, mindenhol az ispánok feladata lett a szökött jobbágyok visszavitele. Ezzel együtt a későbbiekben is van adat arra, hogy a megye hatósága csak vizsgálatot tartott egy jobbágy jogtalan elvitele (1450),¹¹²⁸ szökése (1465)¹¹²⁹ vagy jogtalan visszatar-tása (1471)¹¹³⁰ miatt (igaz, az ügyek folytatását, már ha volt egyáltalán, nem ismerjük).

Ha a kárt vallott birtokos a jobbágya szökését nem a megyének, hanem a vajdának (vagy alvajdának) panaszolta is el, ez utóbbi is a területileg illetékes megyének (olykor az összesnek) adta ki parancsba, hogy intézkedjen a jobbágyok visszavitele felől. 1465-ben a Bethlen(i)ek Vásárhelyen előadott panasz nyomán Somkeréki Erdélyi István alvajda Kolozs megyének parancsolt meg, hogy Szentmártonból a szomszédos Örményesre, Pelsőci (Bebek) Pál jószággrészére szökött két jobbágyot a szokásos bírságolás után vigye vissza.¹¹³¹ A megye az április 1-jén kelt parancsnak jóval később tett eleget, mert eljárásáról csak a szeptember 25-i ítélőszéken állított ki oklevelet.¹¹³² Ugyanebben az évben Vizaknai Miklós és Erdélyi István alvajdák által a tartomány nemeseinek tartott tordai tanácskozásuk alkalmával Iklódi István panaszára ugyan közvetlenül a Vessződiéknek parancsolták meg egy hozzájuk szökött jobbágy visszavitelét, de hozzátették azt is, hogy Iklódit és a Fehér megyei szolgabírákat felhatalmazták ennek végrehajtására, ha a címzettek ezt nem tennék meg.¹¹³³ 1482-ben Mátyási Sztrigyi Márton panaszára Bátori István vajda az összes erdélyi megye hatóságának megparancsolt, hogy annak jobbágyait vigyék vissza.¹¹³⁴

1486-ban Runyai Zsoldos Lázár alvajda Kolozs megyének parancsolt meg, hogy a panaszos Bethlen Gergely jobbágyának ügyében – aki ura engedélye és a *terragium* megfizetése nélkül

¹¹²⁵ Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae. Ex fide domesticorum et exterorum scriptorum concinnata a Stephano Katona. (Tomulus VI.) Ordine XIII. Pestini 1790. 537–539 (DL 62837, 1447. IV. 4.). Az oklevelet említi: Knauz Nándor: Az országos tanács és az országgyűlések története 1445–1452. Pest 1859. 68. Az 1447 márciusában Budán megtartott országgyűlésre lásd Mátyusz: A magyar rendi állam 88.

¹¹²⁶ DL 62837 (1447. IV. 2.; Bude, in Ramispalm.).

¹¹²⁷ DL 62837.

¹¹²⁸ EgyetKvtKvár, Kézirattár, Mss. sertar 178/9.

¹¹²⁹ DL 62885.

¹¹³⁰ DF 261014.

¹¹³¹ DL 62883 (1465. IV. 1.). Ma Mezőszentmárton és Mezőörményes. Mindkét település Kolozs megyéhez tartozott.

¹¹³² Eszerint az egyik szolgabíró a panaszos ügyvédjével szállt ki Örményesre, ott azonban Barna Mihály, Almás vár várnagya és Dan kenéz megtagadta a szökött Nicolae kenéz kiadatását (DL 62885, 1465. IX. 28.). Almás alatt a Kolozs megyei Almás vár értendő, Váralmás területén; Örményes az almási uradalomhoz tartozott.

¹¹³³ DF 260964.

¹¹³⁴ DF 255042.

(Mező)szentmártonról az erdélyi káptalan kecseti jószág részére szökött – tartsanak vizsgálatot, majd javaival együtt és a szokásos bírságokkal hozza vissza és adja át a panaszosnak.¹¹³⁵

1497-ben Kolozs megye nemességének közössége egy erre vonatkozó alvadjai parancslevél bemutatása után Ősi Jankafi Lőrinc szökött jobbágyainak visszavételére utasította az ispánt és a szolgabírákat, minthogy a panaszos jobbágyai a földbér lefizetése nélkül távoztak. Az *universitas* nemcsak egy királyi mandátumra, hanem az erdélyi részek régi szokására is hivatkozott, amikor az alispánoknak és szolgabíráknak megparancsolta, hogy a jobbágyokat a szokásos büntetés mellett javaikkal együtt korábbi lakhelyükre vigyék vissza.¹¹³⁶ 1501-ben, amikor Szentgyörgyi Péter vajda Fehér, Torda és Küküllő megyéknek megparancsolta, hogy Szancsali Simon jobbágyait – akik urunk engedélye és a *terragium* lefizetése nélkül költöztek el – vigyék vissza urukhoz, ugyancsak az ország régi szokásjogára hivatkozott; eszerint az alispán és a szolgabírák feladata volt a szökött vagy erővel elvitt jobbágyok visszavitele.¹¹³⁷

A fenti esetekben a megye nem önállóan járt el, hanem vajdai parancsra.¹¹³⁸ Adataink szerint az erdélyi megyék szerepvállalása a jobbágyköltözési ügyek intézésében a 15. század második felétől igazolható.

1483-ban Belső-Szolnok megye állított ki Bethlen Gergely számára oklevelet arról, hogy a panaszos visszaviheti az éj leple alatt titkon elszökött jobbágyait, mert senkit sem lehet megfosztani az igazságtételtől (*communis iustitia nullipiam est deneganda*).¹¹³⁹

Az ítélszéken talált szökött jobbágyot az alispán elfogathatta,¹¹⁴⁰ a megye pedig a szökött jobbágy ügyében kerestetőlevelet (*reductionalis*) állíthatott ki.¹¹⁴¹ Azt a nemest, akihez a jobbágy szökött, a szolgabírák megbírságozhatták.¹¹⁴²

Erdélyben a király csak ritkán, különös kegyenilyánításként adott (konkrét ügyben) parancsot jobbágyköltözés ügyében. 1458-ban (Iklódi) István, a királyi kancelláriai nótáriusa és Iklódi Balázs fia: Péter kérésére parancsolta meg az ország bíráinak, de különösen a megyék ispánjainak, hogy tegyék lehetővé a jobbágyok költözését a kérelmezők birtokára.¹¹⁴³ II. Ulászló király 1496.

¹¹³⁵ DL 62924 (közlése, sok hibával: Transilvania 7/1874. 7. és Hurmuzaki II/2. 295–296). Mindkét település Kolozs megyéhez tartozott.

¹¹³⁶ DF 244161.

¹¹³⁷ iuxta regni huius consuetudinem et legem tales iobagiones profugi aut violenter abducti per vicecomites parochiales et iudices nobilium ad pristina eorum habitaculum reducendi sunt (DF 245565).

¹¹³⁸ A megye szerepére a jobbágyköltözési ügyek intézésében lásd Gulyás: A magyarországi jobbágyköltözés 384.

¹¹³⁹ DL 62916 (*reductionalis*).

¹¹⁴⁰ DF 261058.

¹¹⁴¹ 1483: DL 62916 (*reductionalis*).

¹¹⁴² 1453: KmJkv I. 1104. sz.

¹¹⁴³ DL 107464. Iklódi Balázs kancelláriai jegyzőségére lásd még Bónis: Jogtudó értelmiség 233 (a jegyzet szövegében szereplő Ikladi név elírás). Ettől nem független az sem, hogy a király ugyanekkor az Iklódiak birtokait saját védelme alá helyezte (1458: DL 107466).

évi, az erdélyi nemesek küldöttségének kérésére kiadott rendelete a szökött jobbágyok visszavitelét korábbi lakhelyükre a mindenkori vajda vagy officialisai kötelességévé tette.¹¹⁴⁴

Az 1504. évi dekrétum már azt írta elő, hogy a jobbágy elvitelét a megye színe előtt kell kezdeményezni.¹¹⁴⁵ Az erdélyi rendek 1540. évi határozata szerint megyei ember nem hozhattott vissza szökött jobbágyot, ezt csak a szolgabíró tehette meg.¹¹⁴⁶

8. Hiteleshelyi feladatok

Az írásbeliség 14. századi terjedése ellenére is a megye csak igen kis mértékben tudta lebonyolítani a kisebb jelentőségű magánjogi ügyleteket és ezzel részben tehermentesíteni a hiteleshelyeket, legalábbis az erdélyi megyékben.¹¹⁴⁷ Az ok a közhitelű pecsét hiánya lehetett. A megye előtt – akárcsak a hiteleshelyek előtt – a legkülönbébb ügyekről lehetett bevallásokat tenni; az ezekről kiállított oklevelek megnevezései követik a hiteleshelyek azonos tárgyú okleveleinek megnevezését.

1. *Alliciatoria et prohibitoria*: bizonyáglevél eladásra szánt birtok felkínálásáról a szomszédoknak (ezt követően tiltakozás hangzik el, amiért az oklevél *prohibitoria* is).¹¹⁴⁸ A megye csak írásba foglalta ugyan a bevallást, de nem volt szerepe a szomszédok elővásárlási jogának biztosításában.¹¹⁴⁹

2. *Divisionalis*: birtok felosztásáról szóló bevallás nyomán kiállított „osztálylevél.”¹¹⁵⁰

3. *Fassionalis*: bevallások jószággrész lekötéséről,¹¹⁵¹ visszaadásáról¹¹⁵² (a birtok kiváltása történhetett az egyik szolgabíró jelenlétében),¹¹⁵³ átengedéséről családtagnak;¹¹⁵⁴

¹¹⁴⁴ SzNLt, Urk. III/118 = DF 245425 (egykorú, elmosódott írású másolat). Újkori másolata: DF 253810.

¹¹⁴⁵ Gulyás: A jobbágyság költözése a Felső-Tisza vidékén 58; Uő: A magyarországi jobbágyköltözés 384 (a hivatkozott jogszabály: 1504:16. tc., lásd DRMH IV. 166–169).

¹¹⁴⁶ MOE II. 162.

¹¹⁴⁷ Általánosságban éppen ennek az ellenkezőjét fogalmazta meg Istváni: Megyei írásbeliség 536.

¹¹⁴⁸ DF 257624. Az *alliciatoria*, mint oklevélfajta megnevezése, meglehetősen ritka, nem szerepel sem A magyarországi középkori latinság szótárában (LLMAeH), sem a középkori irattípusokat felsoroló összeállításban, lásd Borsa: Irattípusok. Magyar megfelelője a kínálatólevél lehetett (vö. SzT VI. 892).

¹¹⁴⁹ Degré: A szomszédok öröklése. – Azt, hogy a megyének nem volt szerepe a szomszédok elővásárlási jogának biztosításában, egy erdélyi eset is bizonyítja. 1435-ben Szomordoki György azt panaszolta Csáki László erdélyi vajdának, hogy egy tordai polgár a tiltása ellenére Györgyfalvi Péternek adott el egy nádasi (Kolozs vm.) jószággrészt, holott a szomszédság okán ez őt (azaz a panaszt) illette volna. A vajda az oktavális ítélőszék elé idézte a feleket, oda viszont a panaszos nem jött el, mire a vajda a megparancsolta a Kolozs megyének, hogy védje meg Györgyfalvit a vásárolt birtokában (DL 26777). A megye tehát nem volt illetékes a szomszéd elővásárlási jogának érvényesítésében (Szomordoki is a vajda előtt adta elő a panaszát), az viszont többször előfordult, hogy a megye parancsba kapta egy megyebeli nemes birtoklásának megvédelmezését.

¹¹⁵⁰ WassLt 439. sz. (*divisionalis*).

¹¹⁵¹ DF 245091 (*fassionalis*).

¹¹⁵² WassLt 461. sz. (*fassionalis perpetuitas*).

¹¹⁵³ DF 260784.

¹¹⁵⁴ DL 26442 (*fassionalis*).

8. Hiteleshelyi feladatok

jószágresz elajándékozásáról,¹¹⁵⁵ jobbágyok szökéséről¹¹⁵⁶ vagy elhurcolásáról,¹¹⁵⁷ állatok elhajtásáról,¹¹⁵⁸ jobbágytelkek cseréjéről,¹¹⁵⁹ birtok határaitól.¹¹⁶⁰ A legfontosabb és legnagyobb számú oklevélcsoport a bevallások között a kisebb-nagyobb értékű zálogosítások (általában: *impignoratoria*, *obligatoria*; ritkán: *fassio*).¹¹⁶¹ *Fassionalis*nak nevezték olykor a vizsgálat során bevett vallomásokat rögzítő oklevelet is.¹¹⁶² A bevallást tiltakozás formájában is meg lehetett tenni (*fassio protestatoria*).¹¹⁶³

4. *Prohibitoria*, *inhibitoria*: eltiltások birtok elidegenítésétől, zálogosításától¹¹⁶⁴ vagy elfoglalásától,¹¹⁶⁵ további hatalmaskodástól,¹¹⁶⁶ birtok,¹¹⁶⁷ erdő használatától,¹¹⁶⁸ vizek halálszatától,¹¹⁶⁹ adomány kérésétől,¹¹⁷⁰ perbeli ellenfél védésétől,¹¹⁷¹ vármegyei ítélőszék általi kivizsgálástól.¹¹⁷² A tiltakozók ezzel valamilyen jogsérelmet próbáltak elhárítani.

5. *Procuratoria*: ügyvédvalló oklevél. A megye előtt ügyvédet lehetett vallani és a vármegye erről oklevelet állított ki.¹¹⁷³ Feltűnő az ügyvédvalló oklevelek kis száma: a megye –

¹¹⁵⁵ DL 46091 (HunyadmÉvk 1/1880–1881. 68–69.); DL 26442; KmJkv II. 4326. sz.

¹¹⁵⁶ DL 28198 (*fassionalis*); DL 62885 (*fassionalis*).

¹¹⁵⁷ DL 45874 (*fassionalis*).

¹¹⁵⁸ DL 14375 (*fassionalis*).

¹¹⁵⁹ DF 253613, DF 252665.

¹¹⁶⁰ CDTrans II. 722. sz.

¹¹⁶¹ 60 márka finom ezüst: CDTrans II. 918. sz. – 2 Ft: = TTár 1907. 118 (DF 244563; *impignoratoria*). – 2 Ft és 50 dénár: DF 257693. – 4 Ft: DF 257681 (*obligatoria*). – 4 Ft és 40 dénár: HunyadmÉvk 5/1887–1888. 104–105 (DL 47499; *impignoratoria*). – 5 Ft: DF 255038 (*impignoratoria*); DF 260916. – 6 Ft: DF 245092. – 8 Ft: DF 255035 (*impignoratoria*). – 8 és fél Ft: DF 257539. – 9 Ft: DL 27338 (*impignoratoria*); HunyadmÉvk 5/1887–1888. 102 (DL 47135; *impignoratoria*). – 11 Ft és 50 dénár: Kemény cs csombordi lt, 1546. XI. 16. (*impignoratoria*). – 12 Ft: ZsOkl II/2. 5414. sz. (*impignoratoria*); DL 27377 = DL 73726, p. 150–151; EMOkl 441. sz. (DF 253538.); DF 260304; DF 261103 (*impignoratoria*). – 15 Ft: WassLt 664. sz. – 16 Ft: DF 257632. – 20 Ft: DF 260303. – 25 Ft: DF 255316; DF 255317 (*fassio*). – 32 Ft: KmJkv II. 3059. sz. – 42 Ft: ZsOkl IV. 2398. sz. – 45 Ft: WassLt 436. sz. – 60 Ft: DF 257859. (vám zálogosítása); Sacerdoțeanu 220–221. – 33 asperus: HunyadmÉvk 5/1887–1888. 98–99 (DL 45957; *impignoratoria*); Révay cs központi lt, malomvízi Kende cs iratai, fasc. III. no. 10. (1547. VI. 21., *impignoratoria*).

¹¹⁶² DL 45874 (*fassionalis*); DF 260794 (*fassio*).

¹¹⁶³ DF 260804.

¹¹⁶⁴ CDTrans II. 532. sz.; DF 260841–260842 (*prohibitoria*); WassLt 558. sz. (*prohibitoria*); Ub V. 312 (*prohibitoria*); TelOkl I. 216, 223–224; DF 255218; WassLt 358, 474. sz.

¹¹⁶⁵ DF 255076; DF 257678 (*inquisitoria cum prohibitoria*); DF 261059 (*prohibitoria*); DF 280954; WassLt 420. sz. (*prohibitoria*), 423. sz. (*propria visio et prohibitoria*), 441. sz. (*prohibitoria*), DL 74139 (*prohibitoria*); Iványi: Gyömrő 424. sz.; DL 28192 (*prohibitoria*);

¹¹⁶⁶ AOkl XIX. 516. sz.

¹¹⁶⁷ DL 62921 (*inhibitoria*), DL 74022 (*prohibitoria*), DL 74062 (Doboka. *Prohibitoria*); DL 62804 (Bethlem. *Prohibitoria*); DF 255240 (Swk. *Prohibitoria*); DF 260962; CDTrans IV. 276. sz. (*prohibitoria*); WassLt 216., 276, 328., 382. sz. (Legen. *Prohibitoria*), 456. sz. (*prohibitoria*); ZsOkl I. 5031. sz.; TTár 1907. 101; TelOkl II. 195–196 (*prohibitoria*); TelOkl II. 195–196; DF 287769 (*prohibitoria*); CDTrans IV. 529. sz.; TelOkl I. 180; ZsOkl VI. 623. sz.; ZsOkl X. 292. sz.; XI. 426. sz.; DF 257586 (*prohibitoria*); DF 253763; DF 280941 (*inhibitoria*).

¹¹⁶⁸ WassLt 431. sz.

¹¹⁶⁹ DF 255239.

¹¹⁷⁰ DF 260914.

¹¹⁷¹ DL 74130.

¹¹⁷² DF 255046.

¹¹⁷³ 1338: CDTrans II. 987. sz. (Torda vm.; tartalmi említés; bizonytalan, hogy ide sorolandó-e); 1390: TelOkl I. 223 (Hunyad vm.); 1444: TelOkl II. 14 (Torda vm.); 1525: Berger: Regesten I. 816. sz. (Doboka vm.); 1423: ZsOkl X. 1524. sz. (Kolozs vm.; az oklevél megnevezése: *procuratoria*); Suky cs lt, 1533. II. 12. [CJ-F-00423-1-188] (Kolozs vm.) – A vármegye ügyvédvalló oklevelét említik: DL 74130 (1455, Belső-Szolnok).

közhitelű pecsét híján – még e legegyszerűbb közhitelű oklevél esetében sem tudta átvenni a két erdélyi hiteleshely – a Kolozs megyei kolozsmonostori konvent és a Fehér megyei Gyulafehérváron működő erdélyi káptalan szerepét.¹¹⁷⁴

6. *Protestatoria*: tiltakozó oklevél. Tiltakozások a következők miatt: malom elidegenítése¹¹⁷⁵ vagy építése,¹¹⁷⁶ malom hídjának elpusztítása;¹¹⁷⁷ birtok foglalása, javak elvitele, hatalmaskodás;¹¹⁷⁸ javak lefoglalása,¹¹⁷⁹ birtok zálogosítása,¹¹⁸⁰ birtokosztály,¹¹⁸¹ pénzösszeg át nem vétele,¹¹⁸² jobbágyság kifosztása;¹¹⁸³ ítélőszéken elhangzott (határjelekre vonatkozó) kijelentés;¹¹⁸⁴ elzálogosított ékszer vissza nem adása¹¹⁸⁵ stb.

9. A megyei hatóság jövedelme. Bíróságok

Szécsényi Tamás erdélyi vajda 1342. évi oklevele szerint, a vajdai és alvajdai bíróságok beszedője csak szolgabíró jelenlétében hajthatja be a büntetéseket, amelyekből, régi szokás szerint, a szolgabíró részre illette meg.¹¹⁸⁶

1399-ben Belső-Szolnok vármegyében egy bírágként lefoglalt juhnyáját adtak át az ispánnak, aki – az ország szokása szerint – egyharmadát a szolgabírónak adta tovább és ezt ők maguk között felosztották.¹¹⁸⁷ Eszerint a bírág kétharmada az ispánt, egyharmada a szolgabírákat illette.¹¹⁸⁸ A bírág megfizetéséről a megye nyugtát állított ki,¹¹⁸⁹ de a bírágot az ispán el is engedhette.¹¹⁹⁰ A bírágot a bírágsszedő szedte be,¹¹⁹¹ de annak behajtására az ispán és a két szolgabíró is kiszállhatott (Belső-Szolnok, 1398).¹¹⁹² 1413-ban Stibor vajda, miután elengedte Bethleni János számára a vajdai és alvajdai bíróságok bírói részét, ezek beszédésétől a megyék

¹¹⁷⁴ Akárcsak az észak-kelet-magyarországi régió megyéi esetében (C. Tóth: Öt megye 405–406).

¹¹⁷⁵ Ub III. 561 (itt: az egyház által haszonbérletbe adott malom elidegenítése).

¹¹⁷⁶ TelOkI I. 180–181.

¹¹⁷⁷ DF 287768.

¹¹⁷⁸ CDTrans III. 559. sz. (protestatoria); IV. 712. sz.; WassLt 174. sz.; DF 287768; DL 28199.

¹¹⁷⁹ TelOkI I. 535–536.

¹¹⁸⁰ WassLt 276. sz.; CDTrans III. 731. sz. (prohibitionalis), DF 255025 (prohibitoria).

¹¹⁸¹ Feneşan: Ohaba 190–191.

¹¹⁸² WassLtBrk 211 (31. sz.).

¹¹⁸³ WassLt 390. sz.

¹¹⁸⁴ WassLt 613. sz.

¹¹⁸⁵ DF 287770.

¹¹⁸⁶ CDTrans III. 91. sz.

¹¹⁸⁷ TelOkI I. 271.

¹¹⁸⁸ A bírág kétharmada szokás szerint a bíróságot, egyharmada a perbeli ellenfelet illette (Hajnik: Perjog 443; Holub: Zala 276). Zsigmond király 1435. évi nagyobb törvénykönyve szerint az ispán és a szolgabírák két egyenlő részben kellett maguk között megosszák (Hajnik: Perjog 447; Holub: Zala 276; Kádas: A megye emberei 21. Lásd Decreta 1301–1457. 262).

¹¹⁸⁹ TelOkI II. 37.

¹¹⁹⁰ ZsOkI V. 465. sz.

¹¹⁹¹ 1365: CDTrans IV. 362. sz.

¹¹⁹² TelOkI I. 265.

9. A megyei hatóság jövedelme. Bírságok

ispánjait (vagy alispánjait) és bírságbeszedőit tiltotta el (1413).¹¹⁹³ Az ispánoknak olykor a per-vesztes bírságának kilencede és tizede járt (ez volt az ún. bírói tized; ¹¹⁹⁴ Belső-Szolnok, 1485),¹¹⁹⁵ a szolgabíráknak pedig az előttük letett eskü után járt pénz (*pecunia iuramentalis*; Torda 1487).¹¹⁹⁶ Az erdélyi rendek 1540. évi határozata szerint a megyei ítélőszéken jogtalanul vagy rosszhiszeműen kirótt bírságokat (ezt huszonnegyedmagával letett esküvel kellett bizonyítani) el lehetett törölni. A határozat szerint a jogtalan bírságot kirovó szolgabíró leváltható és elítélhető volt, a korábban be nem hajtott bírságokat el kellett törölni.¹¹⁹⁷ Az alispán és a szolgabíró nem részesedett a felperesnek az őt ért károk fejében megítélt összegből.¹¹⁹⁸

Az ispán a familiaritás szabályainak megfelelően a megyéből neki járó jövedelmeket (*proventus*) átruházhatta helyettesére, az alispánra. Így járt el Rápolti György kolozsi ispán, amikor Szucsáki Mátyást alispánnak nevezte ki (1467).¹¹⁹⁹

Szentgyörgyi és Bazini Péter vajda 1499. január 1-jei oklevelével megparancsolta Torda megye nemességének és minden rendű-rangú emberének, hogy a neki vagy az akkor kinevezett ispánoknak járó – nem részletezett – jövedelmet (*proventus*) szolgáltatassák be.¹²⁰⁰ Ugyanez történhetett a többi megye esetében is, egyetlen kivétellel: Hunyad megye ispánjait 1479-től

¹¹⁹³ ZsOkl IV. 847. sz.

¹¹⁹⁴ A bírót az általa megítélt és előtte teljesítendő készpénzfizetések után illette meg (Hajnik: Perjog 449).

¹¹⁹⁵ DL 62922.

¹¹⁹⁶ Itt az eskü nyomán egy bírságot is megítéltek (TelOkl II. 171–172). Vö. Hajnik: Perjog 449. – Az erdélyi rendek 1540. évi határozata szerint, ha egy falusbíró esküt kellett hogy legyen a szolgabíró előtt, utóbbinak ezért negyven dénár járt: Item, quodcumque integre possessioni vel totali portioni possessionarie domino aut nobilium, in eadem possessione habite, iuramentum in sede iudiciaria comitatus in una et eadem causa decernitur, extunc iudex possessionis, vel portionis possessionarie, tercio semet hominibus rusticis, honeste conditionis, et non infamia aliqua denigratis, in personis omniun colonorum sacramentum seu iuramentum huiusmodi, coram iudice nobilium deponat, et ei non plures, quam quadraginta denarios, pro pecuniis iuramentalibus persolvat; si autem unicus dumtaxat colonus, vel duo unius partis essent iuramento prestando gravati, ille quoque, vel illi coloni, quadraginta denarios iudici nobilium dare tenebuntur; ubi vero iuramentum eiusdemodi deponere negligerent, aut recusarent quovismodo, extunc in actione et acquisitione actoris convincuntur eo facto (MOE II. 163–164).

¹¹⁹⁷ Quoniam hactenus ex fassione nonnullorum iudicum nobilium multa birsagia perhibentur fuisse accumulata, licet indebite, eo, quod ipsi iudices nobilium, tamquam homines simplices, vel ignorantia ducti, vel interdum animi passione odio scilicet vel favore moti, iniustas fecissent fassiones et attestaciones, ut igitur de cetero huiusmodi incommoditates et birsagia cessent, e medioque tollantur, conclusum est, quod si quis dominorum, aut nobilium, contra se aut familiares, vel iobagiones suos, quempiam iudicum nobilium iniquam fassionem, seu attestationem fecisse intellexerit, et eam invalidare, infringereque voluerit, extunc idem dominus, aut nobilis, cum tribus bone fame et honeste conditionis nobilibus, huiusmodi fassionem seu attestationem, inique per iudicem nobilium factam esse, scitu debeat, teneaturque verificare et comprobare. Quod si facere poterit, teneatur insuper ad caput ipsius iudicis nobilium, vigesimo quarto se nobilibus, bone similiter fame et honeste conditionis iuramentum prestare, quo deposito iudicem nobilium non solum ab officio deponere, sed etiam in facto, penaque periurii condemnare poterit. Si tamen id nequibit, in homagio eiusdem iudicis, sexaginta et sex florenos faciente, eidem solummodo iudici nobilium persolvendo, convincuntur eo facto, et hoc idem etiam de Volachis nobilibus est intelligendum atque tenendum, ita tamen, ut Volachus ipse nobilis cum Hungaris nobilibus et verificationem et iuramenti depositionem premissam facere, peragereque teneatur. Item, quod antiqua birsagia executoribus carentia, que vulgari vocabulo fekeu birsag nuncupantur, omnino aboleantur atque deponantur (MOE II. 164–165).

¹¹⁹⁸ vicecomites et iudices nobilium ... de damnis per actorem recuperatis, nullam portionem habent (MOE II. 162).

¹¹⁹⁹ Arch. 1458–1526. II. 469. = DL 27031. (idézi Csánki V. 637; Mályusz: Erdélyi társadalom 31, 118. jegyz.).

¹²⁰⁰ DL 65442. = Arch. 1458–1526. II. 483.

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

kezdődően – rövid ideig tartó megszakítással (1492–1493) – nem a vajda nevezte ki (mint a többi erdélyi megye esetében), hanem a (vajda)hunyadi uradalom birtokosai: kezdetben Corvin János herceg, majd Frangepán Beatrix (1505–1509) és végül Brandenburgi György (1510–1530). Az uradalom fennmaradt számadásai szerint a mindenkori ispánt a várbirtokos fizette az uradalom jövedelmeiből. 1517-ben amikor, amikor a mindvégig Budán tartózkodó¹²⁰¹ Brandenburgi György magához rendelte ispánjait, Bekes (Jánost) vagy (Szentimrei) Andrást, fizette az utazásuk költségeit,¹²⁰² akárcsak ezek kiszállásait az adóbegyűjtés alkalmával,¹²⁰³ útjaikat a vajdához,¹²⁰⁴ máskor meg az ispánok ruházkodásának költségeit fizette.¹²⁰⁵

Az 1540. évi tordai országgyűlés határozata szerint az ispánt és a szolgabírákat illette a hatalmaskodási ügyek bírságainak kétharmada.¹²⁰⁶ A határozat foglalkozott a bírságok (*birsagia*) behajtásával is. Eszerint a megyei hatóság (ispán, alispán, szolgabírák) ki kellett hogy menjen a bírságot vagy a királyi adót meg nem fizető makacskodó birtokára és ott – ha az adós az újbóli felszólítás ellenére sem teljesítette a kérést – egészbirtok esetén 12, fél birtok esetén 6, jószágrészes esetén pedig 3 márkát hajthatott be (márkánként 3 forintot számítva), és egy hároméves tinót elhajthatott (amit harmadfűtuloknak neveztek). Ha a település bírása nem akart elégtételt nyújtani, a szolgabíró a nyájából vehetett elégtételt, és akár szántásra alkalmas ökröt is elhajthatott. Az alispánok vagy a szolgabírák a bírság vagy az adó behajtásakor nem járhattak el a megye *exmissionalis*¹²⁰⁷ oklevele nélkül. Ugyanezt az eljárást kellett követni a királyi adó (*subsidium seu contributio regie maiestatis*) behajtásakor is. Mivel a végrehajtást végző (al)ispán vagy szolgabíró a munkájáért nem kap fizetséget, élelmezéséről a pert megnyerő fél kellett hogy gondoskodjon.

¹²⁰¹ Pataki: Hunedoara XXIV.

¹²⁰² Circa festum Georgii martiris, dum fui vocatus per illustrissimum dominum Budam pro danda ratione, tunc ego Bekes exposui fl XXXII (Pataki: Hunedoara 28). András deákkal mintha szűkmarkúbb lett volna: Andree litterato, comiti Hwnyadiensi, proficiscenti circa illustrissimum dominum cum VII^[C] pro expensis dati fl X (uo. 30).

¹²⁰³ Ego Iohannes Bekes in exactione taxe extraordinarie pluribus vicibus ambulans ad castella Monosthor et Morsina exposui fl XII (uo. 29).

¹²⁰⁴ Circa festum Exaltationis sancte crucis Andree literato, comiti et castellano Hwnyadiensi, proficiscente ad Medyes circa dominum wayvodam, prout habuit in commissis ab illustrissimo domino, eidem pro expensis dati fl VII. (uo. 29).

¹²⁰⁵ Andree litterato, comiti et castellano Hwnyadiensi, pro vestimentis de commissione illustrissimi domini gratiosissime dati fl XII (uo. 31).

¹²⁰⁶ de byrsagiis dumtaxat et oneribus, que ex violentia seu actu potentiario proveniunt, vicecomites ipsi cum iudicibus nobilium duas partes habent, verumtamen in causis coram eis emergendis, etiam post latam et pronunciatam sententiam, non nisi facta exequutione, portiones suas rehabere possunt, nam ante exequutionem late sententie partes litigantes inter se concordandi semper habent auctoritatem (MOE II. 162).

¹²⁰⁷ Azaz kiküldő, általában az ítélet végrehajtását elrendelő oklevél; itt: valamely bírság behajtását elrendelő. Vö. Hajnik: Perjog 402 (1494. évi 16. és 17. tc. [DRMH IV. 62]). A fennmaradt erdélyi példák szerint az *exmissionalis* okleveleket a megyei universitas nevében állították ki.

10. Az erdélyi megyék oklevelezése

Azon túlmenően, hogy Erdélyben az ispán vagy alispán mellett nem négy, hanem mindig két szolgabíró állott, az erdélyi megyei okleveles gyakorlat mindenben a magyarországi mintákat követte.¹²⁰⁸ Az alábbiakban néhány helyi vonásra térünk ki (pl. a megyei oklevelek elsőprő többsége név szerint is említi a szolgabírákat), továbbá foglalkozunk a megyei jegyzőkönyvvvel és megyei pecséttel.

10. 1. A megyei oklevelezés kezdetei

A megyei oklevelezés a megyei hatóság kialakulásával a 14. század elején indult meg, ekképpen: 1305, majd 1331 körül: Doboka;¹²⁰⁹ 1312: Kolozs;¹²¹⁰ 1320: Fehér;¹²¹¹ 1325: Belső-Szolnok;¹²¹² 1331: Küküllő;¹²¹³ 1333: Hunyad;¹²¹⁴ 1335: Torda.¹²¹⁵ Korábbi időpontokból ispáni okleveleket nem ismerünk Erdélyből, sem helyettesétől, a *curialis comestól*. Az erdélyi megyei oklevelek többsége az ítélszéken, saját igazságszolgáltatási ügyben kelt és csak kisebb része a vajdai/alvajdai (v. királyi) parancs elvégzéséről írt bizonyosságlevél.

10. 2. Az intituatióban szereplők

Az oklevelek általában a teljes megyei hatóság nevében, tehát az ispán(ok) vagy alispán(ok) és a két szolgabíró nevében keltek, ritka kivételként a név szerint említett ispán és az általánosságban említett szolgabírák nevében,¹²¹⁶ vagy éppenséggel fordítva, az általánosságban említett alispánok és a név szerint említett két szolgabíró nevében.¹²¹⁷ Nevük említése nélkül, „a megye

¹²⁰⁸ Szentpétery: Az erdélyi okleveles gyakorlat 5: „az erdélyi magyar megyék (Kolozs, Doboka, Belső-Szolnok, Torda, Küküllő, Fehér, Hunyad), élükön az ispánnal, alispánnal és – a magyarországi többi megyéktől eltérően – két-két szolgabíróval egészen olyan módon, olyan formákban adták ki latin okleveleiket az általuk vagy előttük intézett ügyekben, mint a magyarországi megyék általában.”

¹²⁰⁹ CDTrans II. 47. sz. (említésből ismert oklevél), uo. II. 707.

¹²¹⁰ CDTrans II. 198/1.

¹²¹¹ CDTrans II. 349. sz.

¹²¹² CDTrans II. 530. sz.

¹²¹³ CDTrans II. 722. sz.

¹²¹⁴ CDTrans II. 786. sz.

¹²¹⁵ AOKI XIX. 516. sz.

¹²¹⁶ Az általános szabály alóli kivétel Kolozs vármegye 1339. évi (?), Belső-Szolnok vármegye 1368. évi és Hunyad vármegye 1382. évi oklevele. Mindhárom oklevél a név szerint említett ispán és az általánosságban említett szolgabírák nevében kelt (CDTrans II. 1030. sz., uo. IV. 712. sz. és DL 42244). Az ispán mellett ezekben az esetekben két szolgabíró volt, mert ezeket az okleveleket is három pecséttel erősítették meg.

¹²¹⁷ Az általánosságban említett alispánok és a név szerint említett két szolgabíró nevében kelt Kolozs megye 1446. évi oklevele (TelOKI II. 23–24). Az oklevelet három pecséttel erősítették meg, valószínűleg a két szolgabíróéval és az egyik alispánéval.

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

szolgabírái” nevében kelt néhány oklevél.¹²¹⁸ A megyei oklevelezés kezdetén, 1312-ben Kolozs vármegye ispánja és két szolgabírája még Tamás fenesi várnaggyal együtt bocsátott ki oklevelet (az oklevél viszont csak három, egy nagyobb és két kisebb gyűrűspecséttel van megerősítve).¹²¹⁹ Doboka megye „alispánjai, szolgabírái és ülnökei” a kibocsátói egy 1516. évi oklevélnek.¹²²⁰

A 14. században, ha a megyei hatóság valamely tagja érdekelt fél volt az írásba foglalt ügyben, a másik kettő szerepel kibocsátóként. 1325-ben Belső-Szolnokban az ispán és az egyik szolgabíró foglalta írásba a másik szolgabíró tiltakozását, aki az oklevél intituliójában sem szerepel és a pecsétjét sem nyomta rá az oklevélre.¹²²¹ Az ispán érintettsége okán 1355-ben Kolozs megyében a két szolgabíró foglalta írásba ispánjuk perének elhalasztását.¹²²² 1367-ben Doboka vármegye két szolgabírája igazolta, hogy ispánjuk elégtételt kapott egy egyezség nyomán;¹²²³ 1398-ban Belső-Szolnok vármegye két szolgabírája saját ispánjuk számára állított ki nyugtát egy pénzösszeg kifizetése felől;¹²²⁴ ugyanott 1399-ben elismervényt állítottak ki arról, hogy az ispán a bírságból nekik járó részt átadta.¹²²⁵ 1400-ban Belső-Szolnok szolgabírái bizonyították, hogy ispánjuk elégtételt kapott egy bírság kifizetése felől.¹²²⁶ A 16. század elején olyankor, amikor az ispán vagy az ülnök volt az egyik érdekelt fél, a megyei oklevél már az *universitas* nevében kelt.¹²²⁷

A szolgabíró azonban, ha a társa valamiért hiányzott, egymagában nem, hanem csakis az ispánnal együtt bocsátott ki oklevelet. Kivételesen, társa halála miatt, Inak fia: János dobokai szolgabíró egymaga írta meg jelentését Péter erdélyi alvajdának.¹²²⁸ 1372-ben [Kendi] Tamás (Doboka vm. szolgabírája 1369–1372), minthogy hivatali társát érintette az írásba foglalt ügy, (Derencsényi) Pető fia: Miklós magister ispánnal együtt adott ki oklevelet a vármegye ítélszé-kén.¹²²⁹

¹²¹⁸ Hunyad vármegye 1371. évi (CDTrans IV. 925. sz.), Torda megye 1394. évi oklevele (DL 30146) és Kolozs megye 1355. évi (CDTrans III. 791. sz.), illetve 1404. évi oklevele (ZsOkl II/1. 3207. sz.), amelyeket a két szolgabíró pecsétjével erősítették meg (utóbbira utólag kerülhetett rá ezen felül az egyik alvajda pecsétje). – A két (név szerint említett) szolgabíró nevében kelt oklevelek felsorolását lásd alább.

¹²¹⁹ CDTrans II. 198/1. sz. A kibocsátók közül Cseh Jakab kolozsi ispán Kán László vajda familiárisa (1312: CDTrans II. 195. sz.). Fenes az erdélyi püspökök vára (Arch. 1301–1457. I. 312), a püspökök, Benedeket azonban (1309–1320; Arch. 1301–1457. I. 69) Kán László jelöltjeként választották meg (Kristó: Kán László és Erdély 285–286). Tamás várnagy (aki vagy a püspök, vagy maga Kán László embere) feltűnése az ispán mellett utóbbi szavának nyomatékosítását szolgálhatta.

¹²²⁰ WassLt 619. sz.

¹²²¹ CDTrans II. 532. sz.

¹²²² CDTrans III. 809. sz.

¹²²³ CDTrans IV. 611. sz. Az oklevél mégis mintha három pecséttel lenne megerősítve (?!).

¹²²⁴ TelOkl I. 266 (az oklevél két pecséttel megerősítve).

¹²²⁵ TelOkl I. 271 (két pecséttel megerősítve).

¹²²⁶ TelOkl I. 272–273 (két pecséttel megerősítve).

¹²²⁷ DF 252688, DF 257632, Suky cs lt, 1539. II. 5. [CJ-F-00423-1-204].

¹²²⁸ CDTrans IV. 180. sz.

¹²²⁹ CDTrans IV. 968. sz.

A két szolgabíró az ispán nélkül is bocsátott ki oklevelet (olyan ügyekben is, amikor az ispán nem volt érintett), de önállóan nem ítéleztek.¹²³⁰ Találó megfogalmazás szerint a szolgabírák önállóan a „sok jövés-menéssel” járó ügyekben járhattak el – ilyenek elsősorban a helyszíni kiszállással járó jelentések – és „ezen igazoló iratok kiállítása azonban nem hatalom, hanem kötelesség.”¹²³¹ Fehér megyének ismeretes ugyan egy 1408. évi oklevele, ami csak a szolgabírák nevében kelt és a meghozott ítéletet is tartalmazza,¹²³² de ez valójában egy nyugta, amit a pert megnyerő félnek állítottak ki,¹²³³ annak kérésére, arról, hogy az eljárás törvényes volt, és nem ítéletlevél az ott meghozott ítéletről, miként a korábbi kutatás gondolta.¹²³⁴ Az ítélet végrehajtása ugyanis nem a megye, hanem a pernyertes sértett dolga volt.¹²³⁵ A Szentimrén megtartott megyei ítélőszék napján a fehéri ispáni tisztséget betöltő alvajda is ugyanott (alvajdai) ítélőszéket tartott.¹²³⁶ Nyilvánvalóan mindkét ítélőszéken az alvajda hozta meg az ítéleteket – a megyei fórumon a szolgabírákkal együtt – az ő nevét csak az alvajdai oklevélben feltüntették, a megyei nyugtát azonban a két szolgabíró is kiállíthatta.

Ha két ispán is volt egyidejűleg hivatalban, már az egyikük jelenléte is elégséges volt az ítélőszék megtartásához.¹²³⁷ (Legtöbbször az oklevelek intitutiói a hivatalban levő több ispán mindegyikét felsorolják, de ezen oklevelek is csak három pecséttel vannak megerősítve).

¹²³⁰ A két szolgabíró nevében kelt oklevelek:

1.) Bizonyáglevelék/nyugták (eltiltásról: WassLt 276. sz., Ub III. 561; eskü letételéről: WassLt 219, 373. sz.; bírságfizetés elmaradásáról: TelOkI I. 238, 279, 340–341, 341; CDTrans IV. 362. sz.; bírság kifizetéséről: TelOkI I. 266; egyezség létrejöttéről: TelOkI I. 222, 259–260, 282–283, 314–315; bírság felosztásáról: TelOkI I. 271; a panaszos számára nyugtát állítottak ki az ítélőszéken meghozott ítéletről: TelOkI I. 327–328, 328–329; a megyei nemesség döntéséről egy ügyvédvalló levél érvényességét illetően: TelOkI I. 264–265; idézésről: CDTrans III. 35. sz.); kötelezvény: CDTrans II. 825. sz., ZsOkI VII. 248. sz.; idézésről történt távolmaradásról: TelOkI I. 462.

2.) Jelentések kiszállásokról, pl. valamilyen vizsgálat, idézés vagy kiegészítés ügyében: TelOkI I. I. 208, 227, 234–235, 277–278, 298, 349–350, 430, 534, II. 408–409; WassLt 193, 289, 378, 393, 404. sz.; WassLtBruk 205. (11. sz.), 207. (18. sz.); ZsOkI I. 3123. sz., II/2. 5414, 7783, 7920–7922. sz., IV. 602, 793, 2652. sz., ZsOkI X. 679. sz., XII. 1156. sz., XIII. 1149. sz.; DL 28131, DL 28207, 62803, 74014, 74045, 74071, 74433, 105488; DF 255225, 255295, 257808, 275262, DF 275236, 277400; CDTrans III. 1032. sz., IV. 194, 212, 256. sz.; Bornemisza cs lt, 3 (régijelzet: Fő osztály, II. Gyerőffy jószágokat tárgyzázó levelek 32. sz.), 163^{f-v}. Jelentés a vajdának címezve, a két szolgabíró és a megyei jegyző nevében: WassLt 645. sz.

3.) Bírságotlani (TelOkI I. 268), pert áttenni az alvajda elé (CDTrans IV. 102. sz.) vagy elhalasztani (TelOkI I. 147, 413–415, CDTrans III. 809. sz., DF 255267), úgy látszik, az ispán nélkül is lehetett (ez utóbbi esetben az ispán érintettsége okán kelt az oklevél a két szolgabíró nevében). Doboka megye szolgabíráinak 1405. X. 6-i oklevele is a vizsgálat nyomán meghozott ítéletet is tartalmazza (a felperest esküre kötelezték), de mivel a felperes ezzel nem volt megelégedve, áttették az alvajdák elé (WassLtBruk 206–207. [16. sz.]). Az alvajdák azonban a szolgabírák oklevelét vizsgálati oklevélnek (requisitionalis) nevezik, lásd WassLtBruk 207. (17. sz.).

Egyetlen kivételnek Torda megye 1404. IX. 8-i oklevele tűnik, amikor az ottani szolgabírák esküre kötelezték az alperest: Certamen 2/2015. 204–205 (10. sz.).

¹²³¹ Dáné: Torda bírósági gyakorlata 21.

¹²³² TelOkI I. 327–328 (DL 73884).

¹²³³ A gyakorlatra lásd Tringli: Levelesítő jegyzék Zalából 12.

¹²³⁴ Mályusz: Erdélyi társadalom 33.

¹²³⁵ Tringli: Levelesítő jegyzék Zalából 12; Uő: Mezei károk 797.

¹²³⁶ DL 9682 = Ub III. 445.

¹²³⁷ Szentegedyi Székely István dobokai ispán mellett 1446–1452 között többek is feltűnnek ebben a tisztségben, ám 1449. XII. 2-án egyedül bocsát ki oklevelet (WassLt 441. sz.), bár az is meglehet, hogy ekkor egyedül töltötte be a tisztséget.

10. 3. A megyei jegyző

A vármegyei nótáriust csak ritkán, név szerint pedig még ritkábban említik az oklevelek.¹²³⁸ Az 1542 előtti időszakból egyelőre csak tíznel alig valamivel több vármegyei jegyzőt ismerünk; legtöbbször megyei oklevelekben fordulnak elő. Erdélyben az első vármegyei nótáriust 1423-ból ismerjük, Kolozs vármegyéből, Péter deákot.¹²³⁹ Az 1542 előtről ismert megyei jegyzők a következők:

Antal deák (*litteratus*) (Fehér és Küküllő vm., 1438)¹²⁴⁰

Csomaíjai Pál *magister* (Kolozs vm., 1476;¹²⁴¹ Torda, 1478)¹²⁴²

sárdi Hacaki Gáspár (Kolozs vm. szolgabírája és jegyzője [1537–1538],¹²⁴³ *notarius sedis* [*comitatus*?] (1543),¹²⁴⁴ protonotáriusa [1544])¹²⁴⁵

Hosdái János *magister* Hunyad vm. szolgabírája (1500, 1509), jegyzője (1507, 1524, 1526, 1529–1531)¹²⁴⁶

Hosdái Lukács deák (*litteratus*) (Hunyad vm., 1544)¹²⁴⁷

János deák (*litteratus*) (Kolozs vm., 1511;¹²⁴⁸ Doboka vm., 1512)¹²⁴⁹

Kidei Damján *magister* (Doboka vm., 1543–1546)¹²⁵⁰

Kisdevecseri/Devecseri Fábián *magister* (Doboka vm., 1520–1525;¹²⁵¹ Belső-Szolnok vm., 1520)¹²⁵²

László *magister* (Kolozs vm., 1487)¹²⁵³

¹²³⁸ C. Tóth: Szabolcs 71.

¹²³⁹ C. Tóth: Szabolcs 72 (ZsOkl X. 1524. sz.). – Az 1317-ben említett Devecseri Ferenc Doboka megyei jegyző nevét említő oklevél 17. századi hamisítvány (CDTrans II. 271. sz.).

¹²⁴⁰ DL 27648.

¹²⁴¹ DF 255205.

¹²⁴² DF 261029.

¹²⁴³ Kemény: DiplApp X. 237. ([Kolozsmonostori konv. lt, XVIII/111.]); Batthyaneum, kolozsmonostori konv. mlt., LXXVIII/28).

¹²⁴⁴ KmJkv II. 4797. sz.

¹²⁴⁵ Jósika cs hitb. lt, 1544. V. 21. [CJ-F-00255-1-25].

¹²⁴⁶ DL 37797; DF 260303. és Révay cs központi lt, Kende, fasc. II. nr. 10., 1526. IX. 5., János deák (*litteratus*), családnév nélkül (Révay cs központi lt, Kende, fasc. II. sine numero, 1526. XII. 2.); 1529. I. 7.: GyfKáptLt, Prot. I. p. 8–9. = Kemény cs csombordi lt, I/35. = ErdKáptJkv 154. sz.), János deák (*litteratus*), családnév nélkül; 1530. V. 25. (in profesto Ascens. dom., Hunyad megyei családok, R 391, 1. csomó, 8. tétel, 2°, Hosdát, Sólyom Fekete gyűjt.-ből, János deák (*litteratus*), családnév nélkül.

¹²⁴⁷ 1544. VI. 18. (III. d. f. II. inter octavas Corporis Christi) Batthyaneum, Erd. kápt. mlt, V/64 (notarius sedis comitatus Hwnyadiensis).

¹²⁴⁸ notarius sedis iudicarie comitatus de Kolos: DF 255230.

¹²⁴⁹ DL 74340.

¹²⁵⁰ Bánffy cs nemz. lt, 1543. I. 21. [CJ-F-00320-1-2-1b-9-16]; Kemény cs csombordi lt, 1546. XI. 16. (rég. jelzet: I/42. sz.) – Talán ide vonható az megcsontult oklevél is (DL 32423.), amelyben a kibocsátók [---] de Derse et Damianus *litteratus*, notarius sedis comitatus de Doboka.

¹²⁵¹ DF 261121; WassLt 643–645. sz.; DL 65482.

¹²⁵² DF 261121.

¹²⁵³ KmJkv II. 2637. sz.

• 10. Az erdélyi megyék oklevelezése •

László *magister* ([Torda vm. jegyzője?], 1484)¹²⁵⁴

Miklós deák (*litteratus*), a vármegye esküdt jegyzője (*notarius ... iuratus*; Kolozs vm., 1524–1533)¹²⁵⁵

Németi (*de Nemethy*) Albert *magister, honestus*, [Belső]-Szolnok vm. nótáriusa (1479)¹²⁵⁶

Péter deák (*litteratus*) (Kolozs vm., 1423)¹²⁵⁷

Sebestyén (Doboka vm., 1516)¹²⁵⁸

Szőkefalvi [János?] (Fehér vm., 1536)¹²⁵⁹

Szucsáki Miklós *magister* (Doboka vm., 1530)¹²⁶⁰

Tamás, Fehér vm. nótáriusa (*notarius Albensis*) (1510)¹²⁶¹

Tordai Gáspár *magister*, deák (*litteratus*) (Torda vm., 1519)¹²⁶²

Újfalusi Lukács deák (*litteratus, nobilis*) (Doboka vm., 1494–1495)¹²⁶³

Megyei kancellária még a 15. század elején sem alakult meg, az írásbeliség hordozója még vármegyénként egyetlen ember,¹²⁶⁴ az ugyanazon napon, ugyanazon ítélszéken kelt oklevelek írása azonos.¹²⁶⁵

A jegyző (*notarius*) kiválasztásának egyetlen szempontja a szakértelem lehetett. Esetükben semmiféle karierről nem beszélhetünk. Tanultságukra a deák (*litteratus*)¹²⁶⁶ szó utal, a *magistert*¹²⁶⁷ rangjelző címként használhatták,¹²⁶⁸ a nevük mellett megjelenő *honestus*¹²⁶⁹ megbecsültségükre utal.

¹²⁵⁴ Torda vármegye ispánja és két szolgabírája szentannai Tót Miklóst Baládfi (Baladfy) György comes és László *magister notarius* ellenében 25 márka bírságban elmarasztalták (DF 253523, regeszta: EMOkl 393. sz.). Kiskendi Baládfi Györgyöt 1486-ban és 1507-ben említik (KmJkv II. 2583., 3397. sz.).

¹²⁵⁵ DL 26855; KmJkv II. 4326. sz.; Suky cs lt, 1533. II. 12. [CJ-F-00423-1-188] = Petrichevich 368, 1950. sz.).

¹²⁵⁶ Ub VII. 221 (DL 62912).

¹²⁵⁷ ZsOkl X. 1524. sz.

¹²⁵⁸ WassLt 617. sz.

¹²⁵⁹ Fehér vármegye 1536. V. 1-jei oklevelében: Lecta per Zwkeffalwy (bethleni Bethlen cs lt, P 1960, Rokon és idegen családok, 2. csomó, 11. tétel, Bolyay cs, f. 7., az adat ismeretét Szabó András Péternek köszönöm). Talán azonos Szőkefalvi János deákkal, aki Mohács előtt ügyvédkedett és 1534–1539 között a vajdai kancellária jegyzője (Jakó: Vajdai kancellária 76). 1543-ban királynői jogügyi igazgató (*director causarum reginalis maiestatis*), fogott bíróként említene (KmJkv II. 4799. sz.), 1549-ben *egregius* és *nobilis* (uo. II. 4930. sz.); Szőkefalván (Küküllő vm.) birtokos (1553: uo. II. 5244. sz.), utolsó adatunk róla 1553-ból való, amikor is a vajdai ítélszéken korábban létrejött egyezségről tanúskodik (uo. II. 5264. sz.).

¹²⁶⁰ WassLt 649. sz.

¹²⁶¹ DL 62989.

¹²⁶² DF 277759^v.

¹²⁶³ WassLt 486, 488–489. sz.

¹²⁶⁴ Istványi: Megyei írásbeliség 546.

¹²⁶⁵ CDTrans IV. 313–314. sz. (DL 3706–3707).

¹²⁶⁶ Pl. DL 27648.

¹²⁶⁷ Pl. Ub VII. 221 (DL 62912.); DL 37797.

¹²⁶⁸ Akárcsak például a kolozsmonostori konvent jegyzőinek esetében (KmJkv I. 122).

¹²⁶⁹ Ub VII. 221 (DL 62912).

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

Mint ahogy a szolgabírákat sem, úgy valószínűleg a jegyzőket sem választották újra, legfeljebb megerősítették tisztségükben. Minthogy azonban a vármegyei jegyzőt csak szórványosan említik az oklevelek, a tisztségben töltött időt egyetlen esetben sem ismerjük.

A 17. században bizonyosan esküt tettek. Eszerint a törvényeket tiszteletben tartják, az ügyvédek által előadott ügyeket írásba foglalják, az oklevelet kiadják, vezetik a jegyzőkönyvet, a peres felek által beadott okleveleket megőrzik.¹²⁷⁰ Ugyanakkor már 1530-ban is Miklós deákot a vármegye saját *esküdt* jegyzőjének nevezi (*notarius noster iuratus*).¹²⁷¹ A notarius az *ítélőszék* nótáriusa (1476: *sedis nostre notarius*;¹²⁷² é. n.: *notarius sedis comitatus*;¹²⁷³ 1495, 1512: *notarius sedis iudicarie comitatus*),¹²⁷⁴ a vármegye nótáriusa (1494: *notarius comitatus*),¹²⁷⁵ olykor a vármegye hatósága (az ispán és a szolgabírák) együttesen a sajátjuknak nevezik (1530: *notarius noster*).¹²⁷⁶ Ha korábban az ispán (alispán) írnokai lehettek, ekkorra már bizonyosan a vármegyei ítélőszék hosszabb ideig tartó megbízásából végezték munkájukat.

Legtöbbször ugyanabból a kisnemesi, a szakirodalomban megyei nemességnak nevezett csoportból kerültek ki, amelyből a szolgabírák is. Újfalusi Lukács deák (*litteratus*), Doboka vármegye jegyzője (1494–1495), nemes (*nobilis*).¹²⁷⁷ Hosdát János *magister*, Hunyad vármegye jegyzője (1507; 1524) annak a kisnemesi családnak a tagja, amelyből Hosdát (Bíró)¹²⁷⁸ Bálint hunyadi szolgabíró (1495–1496, 1505, 1507–1508) is származik. Németi Albert, belső-szolnoki nótárius (1479), amint a neve mutatja, a Belső-Szolnok vármegyei Németin volt birtokos.¹²⁷⁹ Antal deák, Fehér és Küküllő vármegyék nótáriusa (1438) Kornéltelkén (Küküllő vm.) vásárolt jószágrészt.¹²⁸⁰ Őt ekkor csak keresztnevéen említik, ezért lehet, hogy nem birtokos ember, hanem jobbágy származású, vagy a szegényebb városiak közül került ki,¹²⁸¹ de meg lehet, hogy azonos azzal a Szőkefalvi Antal deákkal, aki utóbb Fehér vm. alispánja (1451). Sárdi Hacaki Gáspár, Kolozs vármegye szolgabírája és ugyanakkor nótáriusa (1537–1538), „protonótáriusa” (1544) annak a kisnemesi családnak¹²⁸² a sarja, amelyből Hacaki Dénes, Kolozs vm. szolgabírája (1497) is származott. Hacaki Gáspár egyébként a kolozsmonostori

¹²⁷⁰ Dáné: Torda bírósági gyakorlata 63–64.

¹²⁷¹ DL 36404, fol. 34^v–35^r, nr. 1, regesztája: KmJkv II. 4326. sz.

¹²⁷² DF 255205.

¹²⁷³ DL 32423 (é. n., 16. század második harmada).

¹²⁷⁴ WassLt 488. sz.; DL 74340.

¹²⁷⁵ WassLt 486. sz. (1494. X. 14.).

¹²⁷⁶ DL 36404, fol. 34^v–35^r, nr. 1, regesztája: KmJkv II. 4326. sz.

¹²⁷⁷ WassLt 486. sz. (1494. X. 14.), 488. sz. (1495. X. 1.), 489. (1495. XI. 17.).

¹²⁷⁸ DL 31157 (1496. IV. 21., 1496. V. 1.).

¹²⁷⁹ A családra lásd Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka VI. 259; KmJkv II. 992.

¹²⁸⁰ 1437: DL 27648 (1437. I. 26.).

¹²⁸¹ Bónis: Jogtudó értelmiség 204; Vö. KmJkv I. 120.

¹²⁸² Csánki: Történelmi földrajz V. 499.

konvent jegyzője (1543).¹²⁸³ Kolozs megyében utóbb, a 16–17. században többször előfordult, hogy a vármegye és a területén fekvő hiteleshely, a kolozsmonostori konvent jegyzője azonos legyen.¹²⁸⁴

Az eddigi példák alapján – akárcsak a szolgabírák – a jegyzők ugyanabban a vármegyében vállaltak hivatalt, ahol a legfontosabb birtokuk is feküdt. Azonban kivételek is akadnak: a neve alapján a Doboka vármegyei Csomafáján birtokos Pál, akinek – ha az azonosításunk helyes – Kraszna vármegyében is voltak jószágrészei, Kolozs vármegyének volt a jegyzője (1476). Fehér vármegye jegyzője, akinek csak családnevét említik – Szőkefalvi (1536) – Küküllő vármegyében lehetett birtokos. Névadó birtokukon kívül azonban máshol általában nincs jószágrészüik. Más kancelláriák jegyzőinek is a nagy többsége a kis- és középnemesség soraiból került ki.¹²⁸⁵

Olykor két szomszédos vármegyének a jegyzői tisztét azonos személy töltötte be, pl. Antal deák Fehér és Küküllő vármegyéknek is a jegyzője (1438),¹²⁸⁶ Devecseri Fábián egyidejűleg dobokai (1520–1525)¹²⁸⁷ és belső-szolnoki (1520)¹²⁸⁸ jegyző, Csomafáji Pál kolozsi (1476)¹²⁸⁹ és tordai (1478)¹²⁹⁰ jegyző. Máskor az íráskép és egyéb apró jelek árulkodnak arról, hogy két (ugyancsak szomszédos) vármegyének azonos a jegyzője. Doboka vármegye 1419. július 4-i oklevelének kelet helye a sedria ekkori helyszíne, Bonchida. E szó előtti kihúzás alatt azonban Apahida helységnév kezdete olvasható (*Appath*),¹²⁹¹ valószínűleg azért, mert a jegyző korábban még ott, azaz Kolozs megye sedriahelyén állíthatott ki oklevelet. Ugyanez a kéz írta nemcsak Doboka vármegye három másik oklevelét (1419, 1420, 1422),¹²⁹² hanem Kolozs vármegye 1417–1422 között kelt összes oklevelét¹²⁹³ és egy 1424. évit is.¹²⁹⁴ A közös jegyzősködésként tudható be az is, hogy az 1422. szeptember 30-án, Apahidán kelt oklevélben Kolozs vármegye ekkori szolgabíráit tévedésből Doboka vármegyeinek írta.¹²⁹⁵ Doboka és Kolozs

¹²⁸³ KmJkv I. 102; Bogdándi: Kolozsmonostor 67. – Szegedi Csomai Benedek fia: Miklós deákot, pápai közjegyzőt, Kolozs vármegye nótáriusának és a kolozsmonostori konvent jegyzőjének (1521–1533) állítja a szakirodalom (KmJkv I. 80, 101. és ennek nyomán Bogdándi: Kolozsmonostor 67). A hivatkozott forrásokban megyei írnokságának említését nem találtuk.

¹²⁸⁴ Bogdándi: Kolozsmonostor 67.

¹²⁸⁵ Bónis: Jogtudó értelmiség 188; Vö. KmJkv I. 121.

¹²⁸⁶ DL 27648.

¹²⁸⁷ DF 261121; WassLt 643–645. sz.; DL 65482.

¹²⁸⁸ DF 261121.

¹²⁸⁹ DF 255205.

¹²⁹⁰ DF 261029.

¹²⁹¹ DL 73976 (= ZsOkl VII. 743. sz.).

¹²⁹² DF 253486 és 253046, DL 73996.

¹²⁹³ DL 62788, 62790–62792, DL 73974, DF 255271, DL 73973–73974, 73979, 73996.

¹²⁹⁴ DF 257807.

¹²⁹⁵ DL 73996 (= TelOkl I. 462).

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

vármegyének a későbbiekben is azonos volt a jegyzője (1426–1430).¹²⁹⁶ Doboka megye ispánja és szolgabírái 1444. december 15-i, Bonchidán kelt oklevelében a jegyző tévedésből Kolozs megyét írt.¹²⁹⁷ Ezen oklevél írója állította ki Doboka vármegye valamivel korábbi okleveleit is,¹²⁹⁸ de 1444-ben, amíg Dobokában írnokoskodott, valószínűleg ugyanezt tette Kolozsban is (bár itt nem maradt fenn oklevél ebből az évből). Abban, hogy e két szomszédos vármegyében, legalábbis alkalmanként (1450, 1465¹²⁹⁹ stb.), azonos jegyző működött, semmi meglepő nincs, mert a két vármegye ítélőszéke ekkoriban Bonchidán (Doboka vm., 1384–1544), illetve Apahidán (Kolozs vm., 1381–1497) ülésezett, a közöttük levő távolság pedig a Szamostól délre futó, a kora újkorban is létező úton alig 15 km.¹³⁰⁰

Ugyanakkor az, hogy két szomszédos vármegye élén azonos ispán volt, nem feltétlenül jelentette mindig azt is, hogy azonos írnok dolgozott a két vármegye ítélőszékén. Egyidejűleg azonos ispán állott Doboka és Kolozs vármegyék élén (1434–1435, 1451, 1460), de különböző írnokok írták az ekkor kelt okleveleket (1434–1435),¹³⁰¹ vagy nem maradtak fenn eredeti oklevelek mindkét megyéből (1451, 1460; az archontológiai adatok ezekből az évekből nem megyei oklevelekből valók). E két vármegyében azonos ispán mellett azonos írnokra is van példa (1465),¹³⁰² amiben a fentebb tárgyalt példák után semmi meglepő nincsen. Belső-Szolnok és Doboka vármegyék élén is olykor azonos ispán állott (1431, 1452, 1455),¹³⁰³ és azonos jegyző is (1452,¹³⁰⁴ 1455),¹³⁰⁵ de nem mindig maradt fenn eredeti oklevél mindkét vármegyéből (1431). Végül megemlíthetjük azt, hogy 1465-ben Iklódi Márton és István személyében Doboka és Kolozs élén (sőt talán Belső-Szolnok élén is)¹³⁰⁶ azonos ispánok állottak, de az ekkor kelt megyei okleveleket különböző kéz írta.¹³⁰⁷

¹²⁹⁶ Dobokában ugyanez a kézírás már korábban is feltűnik (1420: DF 253046.), majd 1426–1430 között adatolható (DL 74014, DF 252928, DL 74022, 28193, DF 252929, DL 74433, DF 252934, DL 43769, DF 252933, 252936, 252938, 253011, DL 74045, DF 252939, 252940–252941, 252948; kivétel: 1429: DL 253051.), Kolozsban pedig 1425–1430 között (DL 74013, 28189, 28191–28192, 62803–62804, DF 255256, DL 28197, DF 252935, DL 28198, DF 255257, 28199, DF 255255, DL 105488, 74046, DF 257808).

¹²⁹⁷ WassLt 435. sz. (DF 252955).

¹²⁹⁸ WassLt 434. sz. (DF 252956.), uo. 431–432. sz. (DF 252952–252953).

¹²⁹⁹ Doboka: DF 252970; Kolozs: DL 62885.

¹³⁰⁰ Györffy II–III, térképmellékletek (Doboka vármegye a XIV. század elejéig; Kolozs vármegye a XIV. század elejéig). – Az Apahida és Bonchida közötti út nem is az egyetlen, mert párhuzamosan futott a Kolozsvártól Szamosújvárra tartó nagy országúttal (Land-Strasse von Clausenburg nach Szamos-Ujvár, lásd Első katonai felmérés).

¹³⁰¹ Doboka: 1435. IX. 13. (DL 74062.); Kolozs: 1434. XI. 24. (DL 44014.); 1435. V. 4. (DF 275256.); 1435. VIII. 3. (DL 74061).

¹³⁰² Doboka: DF 252970; Kolozs: DL 62885.

¹³⁰³ 1471-ben a két vármegye élére kinevezett alispánok közül csak az egyik azonos, az írnok azonban különböző (Belső-Szolnok: DF 260794; Doboka: DL 27338).

¹³⁰⁴ Belső-Szolnok: DF 260971–260972; Doboka: DL 74117.

¹³⁰⁵ Belső-Szolnok: DL 74130; Doboka: DL 27311.

¹³⁰⁶ 1487-ben egykori belső-szolnoki ispánként említik (DF 261054). Valószínűleg 1465 körül töltötte be ezt a tisztséget, ebben az évben ugyanis – Iklódi Mártonnal együtt – Doboka és Kolozs vármegyék ispánja.

¹³⁰⁷ Doboka: DF 252970; Kolozs: DF 253603.

Az ítélszék alkalmával a peres felek között létrejött kiegyezések körül olykor a jegyző is bábáskodott,¹³⁰⁸ vagy ha a kiegyezés nem az ítélszéken történt, a jegyző a legközelebbi ítélszék alkalmával állította ki oklevelet.¹³⁰⁹ Több példánk van arra, hogy az ítélszék előtt ügyvédként képviselte megbízóit: Németi Albert, az épp hivatalban levő belső-szolnoki jegyző 1479-ben a vármegye ítélszékén Bálványosvár (Belső-Szolnok vm.) várnagyainak ügyvédje,¹³¹⁰ de ugyanő korábban is vállalt ügyvédi megbízatást és akkor *litteratus*nak említik.¹³¹¹ A többi vármegyei jegyzőről is kimutatható, hogy ügyvédként tevékenykedtek.¹³¹² Jegyzőt tehettek meg szolgabírának is (Hosdát János), ez az ország más részein is előfordult,¹³¹³ de arra is van példánk, hogy a szolgabíró egyben jegyző is volt (sárdi Hacaki Gáspár).

10. 4. A megyei oklevelek

Bíráskodási ügyekben Erdélyben a vármegye az ítélszék alkalmával adott ki okleveleket, a vármegyei ítélszék szokásos helyszínén. A 14. században a hét erdélyi vármegye szolgabírái részt vettek a Tordán tartott vajdai közgyűléseken, ezt számtalan, ott kibocsátott vajdai oklevél megemlíti. Vajdai közgyűlésen, Tordán kelt az erdélyi vármegyék szolgabírái által közösen kibocsátott egyetlen oklevél 1348-ban,¹³¹⁴ továbbá Doboka vármegye szolgabíráinak 1379. november 28-i oklevele.¹³¹⁵ Hacsak ezeket nem a vajdai kancellária jegyzője állította ki, ezeken a közgyűléseken részt vettek a vármegyei jegyzők is. 1378-ban Kolozs megye két szolgabírája az alvajda parancsára nemcsak a megyében végezte el a kért vizsgálatot, hanem pár nappal később Tordán, a vajdai közgyűlésen is tudakolóztak az ügyben, az erről írt jelentésük pedig – ismeretlen okból – az alvajdai ítélszék székhelyével, Szentimrével szomszédos Fahídon (Fehér megye) kelt.¹³¹⁶

1467-ben Rápolyi György kolozsi ispán az erdélyi nemesség kápolnai közgyűlésén bocsátott ki oklevelet.¹³¹⁷ Egy 1495. évi oklevél szerint a Doboka vármegye jegyzője, Lukács deák abban az évben, augusztus 20-a körül részt vett a nemesek tordai gyűlésén volt (*in civitate*

¹³⁰⁸ DF 255205; WassLt 489. sz.

¹³⁰⁹ WassLt 488. sz.

¹³¹⁰ Ub VII. 221 (DL 62912).

¹³¹¹ KmJkv I. 1874. sz.

¹³¹² Pl. Csomafáji Pál, Kolozs vm. nótáriusa (1476), ügyvéd (1467, 1468, 1469: KmJkv I. 1737., 1801., 1882. sz.).

¹³¹³ Kubinyi: A Jagelló-kori értelmiség 12, 19 (60. jegyz.).

¹³¹⁴ CDTrans III. 458. sz.

¹³¹⁵ WassLt 175. sz. (A vajdai kongregáció 1379. XI. 8–30. között zajlott, vö. DRHC. XV. 653–654, 680–682). – A Doboka vármegyei Keresztesen, és nem a Torda város melletti Keresztesen kelt Doboka vármegye 1361. XII. 14-i oklevele (CDTrans IV. 140. sz.).

¹³¹⁶ DRHC. XV. 391–392 (DL 28755). A két szolgabíró talán az alvajdával kellett találkozni, ezért volt Szentimre közelében.

¹³¹⁷ DL 27031. = Arch. 1458–1526. II. 469.

Thordensi in congregatione universorum regni nobilium personaliter interfuisse), de ottlétének okáról semmit nem tudunk.¹³¹⁸

A jegyző előtt bevallást is lehetett tenni és erről az oklevelet a jegyző az ítélszéken állította ki.¹³¹⁹ Ugyanígy végrendelkezni is lehetett vármegyei jegyző előtt, legalábbis egy 1494-es panasz szerint egy ezzel kapcsolatos oklevél kiállítását a Torda vármegyei nótárius elmulasztotta, amiért is Losonci László és Bélteki Drágfi Bertalan erdélyi vajdák e vármegye hatóságának megparancsolta, hogy a vármegye legközelebbi ítélszéke alkalmával állíttassák ki vele az oklevelet.¹³²⁰ A bevallást tartalmazó oklevelet – nyilván a felek kérésére – olykor több példányban is kiállították. Hunyad megye 1547. június 21-i záloglevelét nem kevesebb mint hat eredeti, megpecsételt példányban állították ki.¹³²¹

Okleveleket vasárnap és egyéb ünnepnapokon is állítottak ki,¹³²² oklevélkibocsátásokra ugyanis nem vonatkozott a (szolgai) munka tilalma.¹³²³

Az írnok – aki az az oklevelet megfogalmazta és meg is írta – általában nem készített külön fogalmazványokat, amit az okleveleken található kihúzások és betoldások is bizonyítanak.¹³²⁴ Fogalmazvány leginkább az ítélszéken kívül lezajlott vizsgálatok alkalmával készülhetett.¹³²⁵ A nótárius feladata volt az ítélszéken megtárgyalt ügyek írásba foglalása: az oklevelek megfogalmazása, lejegyzése, a letisztázott oklevelek elolvasása és javítása, felolvasása a felek és megyei hatóság előtt.¹³²⁶ Erre utalnak a vármegyei okleveleken a 16. század első felében szórványosan feltűnő *lecta et correcta* jegyzetek.¹³²⁷ Ezek után pecsételték meg az iratot a

¹³¹⁸ WassLt 489. sz. Ekkor a Doboka vármegyei jegyzőt ebből a vármegyéből való peres felek keresték meg, hogy a jelenjen majd meg a fogott bírák által később meghozandó döntésén.

¹³¹⁹ Hunyad vármegye Barcsán kelt 1524. X. 11-i oklevele (DF 260303.); Doboka vármegye 1516. II. 12-i oklevelében, a szöveg alatt azonos kéz írásával: *Lecta et correcta per notarium in dictionibus interlinealibus, hiis videlicet intra metas possessionis Gyeke existens, ac Gaspar Horwath in quatuor locis, per Sebastianum notarium* (WassLt 617. sz.); WassLt 649. sz. (1530. IV. 26.).

¹³²⁰ DF 255059.

¹³²¹ Az oklevél szövegét egy levélre egymás alá kétszer írtak le, majd a két szöveg között a papírt egy vékony részt kivételével elvágták. A hátapon a tartalommegjelölést ugyancsak kétszer írták le, a két előlapnak megfelelő elhelyezésben, és mindkét oklevelet – zárt oklevélre emlékeztető módon – jobb szélén három-három pecséttel erősítették meg. Három ilyen levél, tehát összesen hat oklevél készült el (Révay cs központi lt, III/10., 1547. VI. 21., a hasonmást lásd a mellékletben).

¹³²² TelOkI I. 261 (Belső-Szolnok megye hatósága a sedria székhelyén, Désen írásba foglal egy kiegyezést, amelynek feltételeit a 15. napig teljesíteni kell); ErdKJkv I. 125. sz. (Hunyadmegye szolgabírái jelentést tesznek az alvajdának egy tanúvallatásról).

¹³²³ Csukovits: A középkori írástudók „munkaideje” 5, 10.

¹³²⁴ Istványi: Megyei írásbeliség 544.

¹³²⁵ Erdélyben eddig két megyei oklevélfogalmazványról tudunk. 1494-ben az erdélyi káptalan panaszát a kolozsmonostori konvent foglalta írásba. A káptalan ezt az oklevelet átadhatta Fehér megye hatóságának, a megyei írnok pedig a kibocsátóktól és a kelteztől eltekintve voltaképpen lemásolta a konvent oklevelét, annak hátlapjára (DL 26459). Egy másik, Kolozs megyei oklevélfogalmazvány vingárti Geréb Péter országbíró 1498. VII. 1-jei, vizsgálatot elrendelő parancslevelének a hátlapján maradt fenn (DL 27089).

¹³²⁶ Tringli: Pest 159.

¹³²⁷ Ilyenfajta jegyzeteket egyelőre csak Doboka megye néhány okleveléből és Fehér megye egyetlen okleveléből ismerünk. Ezeket a jegyzeteket tehát nem a tartomány egészében vezették be, és talán csak az írnok személyével áll összefüggésben. – Doboka: 1524. X. 11., a szöveg alatt jobbra, azonos írással: *Lecta et correcta*

szolgabírák és az (al)ispán,¹³²⁸ akiknek elsőprő többsége nem tudott olvasni.¹³²⁹ Néhány (al)ispán és szolgabíró neve mellett szerepel a deák (*litteratus*) megnevezés, ők talán el tudták olvasni az oklevelet.¹³³⁰ A deák elnevezés nem jelentett magasabb fokú iskolázottságot, a szolgabírói tisztség teendőinek ellátásához elsősorban gyakorlati jogtudásra, a mindennapok szokásjogának ismeretére volt szükség,¹³³¹ ez azonban nem feltételezte az egyetem elvégzését.¹³³² A szolgabírák és ispánok között egyetemi végzettséggel rendelkezőket nem ismerünk (de Szentés György kolozsi szolgabíró [1458] és a nálánál nyilván jobb anyagi és karrierlehetőségekkel rendelkező Sztrigyi Péter alvajda és fehéri ispán [1406] egy-egy fiáról tudjuk, hogy egyetemi tanulmányokat folytattak).¹³³³

Az okleveleken további feljegyzést általában a fizetés elmaradásáról találunk,¹³³⁴ de olykor a teljes kifizetést is feljegyezték, vagy szövegszerűen,¹³³⁵ vagy csak *solvit*-jellel,¹³³⁶ olykor az oklevél kiállításáért kifizetett konkrét összeget,¹³³⁷ vagy természetbeni juttatást (egy köből zabot).¹³³⁸

A megyei okleveleken „kancelláriai jegyzetek” Magyarország két megyéjében is (Szabolcs és Tolna), Mátyás király 1486. évi nagy törvénykönyvébe foglalt megyei esküdtek

per notarium in dictionibus inter linealibus (WassLt 639. sz.); 1525. III. 21.: a szöveg alatt, jobb oldalt: Lecta et correcta in dictionibus interlinealibus per notarium (DF 247759, az oklevél regesztája, a jegyzet nélkül: Berger: Regesten I. 816. sz.); 1540. III. 16.: a szöveg alatt jobb oldalt: Lecta et correcta per notarium (WassLt 664. sz.); 1546. VI. 8.: (Beszterce v lt, I/a. 1622. sz.; az oklevél regesztája, a jegyzet nélkül: Berger: Regesten I. 1779. sz.); 1546. XI. 16.: a szöveg alatt azonos írással: Lecta et correcta (Kemény cs csombordi lt). – Fehér: 1536. V. 1.: Lecta per Zwkeffalwy (bethleni Bethlen cs lt, P 1960, Rokon és idegen családok, 2. csomó, 11. tétel, Bolyay cs, f. 7., az adat ismeretét Szabó András Péternek köszönöm).

¹³²⁸ 1516-ban Doboka vármegye ítélőszékén az egyik szolgabíró vallomása alapján az ítélőszék nótáriusa által kiállított ítéletlevelet mutatja be az egyik peres fél az ispánnak és a szolgabírának lepecsételés végett, de perbeli ellenfele az ítéletlevél lepecsételését és kiadását letiltotta (WassLt 617. sz.).

¹³²⁹ 1398-ban Belső-Szolnokban az ispán az ügyvédvalló oklevelet a megye nemessége előtt felolvastatta és csak azután derült ki annak pontos tartalma (TelOkl I. 264–265.); 1467-ben Hunyad megyében a szolgabíró embere és a peres felek sem tudtak oklevelet értelmezni (DF 255032).

¹³³⁰ Doboka: Devecseri András deák, ispán (1455), Szakácsi [Nagy] György deák, alispán (1493–1494), Zutori István deák, alispán (1510). – Fehér: Mátyás deák, alvajdai jegyző, alispán (1398), Szőkefalvi Antal alispán (1451). – Hunyad: Páznádi Ferenc deák (al)ispán (1446–1452), Szentimrei András deák ispán (1520–1529). – Kolozs: Deák (*litteratus*) Bálint ispán (1468). – Torda: Keresztúri László deák, szolgabíró (1436–1440), Pál deák (1446) ispán. – A szolgabírák, ispánok közül sokan ügyvédként is eljárak, közülük többen bizonyára olvasni is tudtak (Kubinyi: Jagelló-kori értelmiség 9).

¹³³¹ Tringli: Pest és Pilis 381; Kádas: A megye emberei 227.

¹³³² Kubinyi: A Jagelló-kori értelmiség 7.

¹³³³ Szentés Máté és Sztrigyi Lászlóra vonatkozó adatok: Tonk: Erdélyiek egyetemjárása 84–85, 290 [1509. sz.] és 82, 273 [1227. sz.].

¹³³⁴ Doboka. Inquisitoria. Non solvit. (1426: DL 74014 = ZsOkl XIII. 380. sz.; 1430: DL 74045); Panchel. Adiudicatoria. Non solvit. (1428: DL 43769); Non solvit. (1428: WassLt 388. sz.; 1429: WassLt 398. sz.); Michaelis Magyar. Inquisitoria. Zentheged. Non solvit. (1453: WassLt 446. sz.); Swk. Inquisitoria. Non solvit. (1427: DF 255256; 1429: DF 255225); DL 74046 (1430: TelOkl I. 525, a közlésből hiányzik a solvit); Ews. Prohibitoria. Non solvit. (1431: WassLt 420. sz.); Non solvit (1434: DL 74056; 1447: DL 74101).

¹³³⁵ Solvit totum (DF 261048).

¹³³⁶ 1429: WassLt 393. sz.

¹³³⁷ Solvit XII d[enarios]. (1485: WassLt 474. sz.).

¹³³⁸ Solvit I cubulum avene (DF 255038).

bevezetése után nem sokkal jelentek meg,¹³³⁹ tehát nagyjából fél évszázaddal korábban, mint Erdélyben).

A megyei oklevelek olykor meglehetősen hibásak, gondozatlan kiállításúak. Rendszerint zárt alakban vannak kiállítva, ritkábban pátensként. Eleinte hártýára, majd papírra íródtak, mert a megyék működésének kezdetétől fogva kevésbé jelentős ügyekben bocsátottak ki oklevelet, olyanokban, amelyek nem igényeltek hártýát.¹³⁴⁰ Magyarországon az első papírra írt megyei oklevél 1325-ből, Szabolcsból maradt fenn.¹³⁴¹ Erdélyben a megyék nem sokkal később kezdték el maguk is papírra írni okleveleiket (Kolozs: 1334;¹³⁴² Doboka: 1341;¹³⁴³ Fehér: 1357;¹³⁴⁴ Belső-Szolnok: 1368;¹³⁴⁵ Hunyad: 1382)¹³⁴⁶ de egy rövid ideig olykor ezután is írtak még hártýára (Kolozs: 1339;¹³⁴⁷ Doboka: 1361;¹³⁴⁸ Belső-Szolnok: 1370).¹³⁴⁹ A későbbiekben azonban a megyéknél csak egészen kivételesen írtak hártýára, olyankor, ha maradandó érvényű ügyletet foglaltak írásba (pl. bevallás birtok adományozásáról, Hunyad, 1488).¹³⁵⁰ Küküllő vármegyének a 14. századból eredeti oklevelei nem maradtak fenn, így az áttérést a hártýáról a papírra itt nem tudjuk adatolni. Torda vármegye első, 1335. évi oklevele hártýa,¹³⁵¹ míg a következő csak 1366-ból maradt fenn, és ezt már papírra írták,¹³⁵² de az áttérés hamarabb végbe-mehetett.

10. 5. A megyei oklevelek hitelessége és megpecsételése

A Fehér megyei ispán és szolgabírák [1322.] március 3-i¹³⁵³ oklevelét – a kibocsátók március 17-i kérésére¹³⁵⁴ – az erdélyi káptalan írta át.¹³⁵⁵ 1336-ban a Fehér megyei ispán és a szolgabírák előtt létrejött egyezséget a korábban esküre kötelezett fél az erdélyi káptalannal is írásba kellett foglaltatnia.¹³⁵⁶ A hiteleshelyi oklevél tehát a 14. század elején inkább elfogadottnak számított.

¹³³⁹ C. Tóth: Szabolcs 72.

¹³⁴⁰ Rácz: Megyei papíroklevelek 313.

¹³⁴¹ Uo. 309.

¹³⁴² CDTrans II. 825. sz. A legkorábbi megyei papír oklevél Erdélyből.

¹³⁴³ CDTrans III. 62. sz.

¹³⁴⁴ CDTrans III. 893. sz.

¹³⁴⁵ CDTrans IV. 712. sz.

¹³⁴⁶ DL 42244.

¹³⁴⁷ CDTrans II. 1025. sz. – Tévedés hogy Kolozs megye 1363. IV. 12-i oklevele (DL 28914) hártýa lenne (CDTrans IV. 194. sz.).

¹³⁴⁸ DL 73688. A kiadásban papír szerepel: CDTrans IV. 140. sz.

¹³⁴⁹ CDTrans IV. 856. sz.

¹³⁵⁰ DL 46091 (HunyadmÉvk 1/1880–1881. 68–69).

¹³⁵¹ AOKI XIX. 516. sz.

¹³⁵² CDTrans IV. 437. sz.

¹³⁵³ CDTrans II. 421. sz.

¹³⁵⁴ CDTrans II. 422. sz.

¹³⁵⁵ CDTrans II. 425. sz.

¹³⁵⁶ CDTrans II. 875. sz.

A megyei oklevelet nagyobb jelentőségű ügyekben – mint például birtok lekötése vagy felosztása, amelyekre a megyei ítélőszéken csak kivételesen került sor – utóbb hiteleshellyel írást írták át.¹³⁵⁷ Amikor a szolgabírák fogott bíróként jártak el, a vármegyei nótárius foglalhatta írásba az egyezséget. Ez történt 1526-ban Hunyad vármegyében, amikor az egyik peres fél a szolgabírákat kérte fel fogott bírónak, megjegyezve, hogy a későbbiekben valamely hiteleshely előtt is megteszi a bevallását; az oklevelet a szolgabírák a szokásos pecsétjükkel (*sub sigillis nostris communibus utimur*) erősítették meg.¹³⁵⁸

1417-ben egy Küküllő vármegye előtt zajló pert a felperes az alvajda elé tétetett át, hogy ott arról is szülessen döntés, hogy a megye által kiállított oklevelek érvényesek-e vagy sem, de az alvajda azokat hitelesnek (*pristino vigore permanere et vires sufficienter habere*) ítélte.¹³⁵⁹

Kolozs vármegye egy 1451. évi oklevelének szövege megtalálható a kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvében. Ez azonban nem az oklevél hitelességével összefüggő ügy. Az oklevél bemásolására amiatt kerülhetett sor, hogy Papfalvi János Kolozs vármegye ítélőszéke előtt folytatott pert a kolozsmonostori apáttal, amelynek során kijelentette, hogy noha olyan oklevelek vannak a birtokában, amelyek segítségével az apát jószágrészeket csatolhatna el Kolozsvártól, azokat nem adja át.¹³⁶⁰

A perbeli felek – igazuk bizonyítására – okleveleket is bemutathattak az ítélőszéken. 1416-ban Doboka vármegye ítélőszéke előtt sólyomkői Ördög Miklós a vármegye 13 korábbi oklevelét mutatta be, amit a vármegye át is írt.¹³⁶¹ A peres eljárás során bemutatott oklevelek hitelességével ritkán akadt dolga a megyének. 1468-ban Kolozs megye semmisnek nyilvánította (*absque vigore relinquimus*) a király által az erdélyi részekbe (*hic in partibus Transsilvanis*) kiküldött bíró, Lábatlani László azon oklevelét, amelyet Kidei Gáspár Benedek mutatott be Zsuki János ellenében, és megparancsolta, hogy az ilyen oklevelek akkor és az elkövetkezőkben is érvénytelenek legyenek, mert az országlakók összessége az ilyen okleveleket semmisnek nyilvánította (*universe regnicole de partium voluntate talis modi litteras sedassent et deposuissent*).¹³⁶² Efféle jogértelmezések nem gyakoriak a megyék részéről: itt minden bizonnyal egy korábbi, valószínűleg az 1459-es tartománygyűlésre hivatkozik a megye. A bemutatott oklevél is 1459-ben kelhetett, mert Lábatlani László ennek az évnek az őszén tevékenykedett királyi megbízottként Erdélyben testvére, Lábatlani János székely ispán helyetteseként. Utóbbi, királyi megbízásból, Medgyesen tartott a három erdélyi nemzet részére gyűlést, amin viszont a rendek

¹³⁵⁷ WassLt 436., 464. sz.; DL 28767.

¹³⁵⁸ ... nosque in subscriptis pro se iudices electos adoptavit communes interim donec de negotiis infra scriptis suis in aliquo alio loco credibili aliam facere posset fassionem clariorem – Szlovák Nemzet Levéltár, Révay cs központi lt, Kende, fasc. II. nr. 10. (1526. IX. 5.). Az oklevél hasonmását Csiba Baláznak (Pozsony) köszönöm.

¹³⁵⁹ ZsOkl VI. 442. sz.

¹³⁶⁰ KmJkv I. 971. sz.

¹³⁶¹ TelOkl I. 416–423.

¹³⁶² DF 255170 (regesztája: Petrichevich 357, 1880. sz.).

határozatot fogadtak el egyebek mellett arról, hogy a király követét nem segítik és meggátolják az új és szokatlan adók bevezetését.¹³⁶³

A megyei oklevelek bizonyító ereje – autentikus pecsét híján – kisebb volt, mint a hiteleshelyeké, de az ispán vagy az alispán és a szolgabírák nevében és pecsétje alatt kiadott okleveleket az 1435. évi 2. törvénycikk is *littere fidedigne*-nek mondja, s ezt az 1492. évi 34. törvénycikk is megerősítette.¹³⁶⁴ Az 1415/1417. évi „Javaslatok” 18. cikkelye szerint címerrel rendelkező nemeseket kellett szolgabírává választani¹³⁶⁵ és az 1486. évi 9 tc. szerint is a szolgabírák „*arma et sigilla cognoscibilia habere debeant et teneantur*”.¹³⁶⁶ A címerhasználatra vonatkozó előírás azonban Erdélyben bizonyosan csak részlegesen valósult meg.¹³⁶⁷ A megyei oklevél megpecsételésének céljából – mintegy „hivatali” pecsétet – Erdélyben sem vésettek a megyei hatóság tagjai, hanem a már meglévő, minden bizonnyal örökölt pecsétnyomójukat, esetleg a megválasztás után készített pecsétnyomót használhatták erre a célra.¹³⁶⁸

Az (al)ispán(ok) és a két szolgabíró (vagy csak az utóbbiak) által kibocsátott megyei okleveleket maguk, azaz a megyei hatóságnak az intitulációban is felsorolt tagjai a saját pecsétükkel erősítették meg.¹³⁶⁹

Fehér megyében, ahol az ispáni tisztséget (a 15. század első harmadáig) az erdélyi alvajda viselte, az oklevelek az alvajda és a két szolgabíró nevében keltek, és ennek megfelelően

¹³⁶³ Lábatlani László 1459-ben testvérét, Lábatlani Jánost helyettesítette a székely ispáni teendőkben (Arch. 1458–1526. I. 121). Ebben az évben október végén és november elején királyi megbízásból bírótársaival, Héderfáji István és Székely Mihály beszercei ispánokkal ítélőszéket tartott Tordán. November 25-én és 26-án Lábatlani János – ugyancsak királyi megbízásból – a három erdélyi nemzet részére Medgyesen tartott gyűlést (Mályusz: Erdélyi társadalom 42–43; Kordé: A székely ispáni méltóság 145–147). Vö. KmJkv I. 1395. sz.

¹³⁶⁴ Szentpétery: Oklevéltan 230–231 (1435:2; Decreta 1301–1457. 262; 1492:34; DRMH IV. 20–21).

¹³⁶⁵ Decreta 1301–1457. 402 (1415/1417:18); uo. 262 (1435:2).

¹³⁶⁶ Hajnik: Okirati bizonyítás 13; Uő: Perjog 350 (az idézett forráshely: 1486:9; Decreta 1458–1490. 271–272).

¹³⁶⁷ Címerpajzsos pecsét megyei oklevélen ritkán fordulhatott elő és még ritkábban maradt fenn, pl.:

Lázár cs meggyesfalvi lt, 1410. XII. 2. (DF 257919);

Janoktelki Antal (Péter fia) Szentiváni István (János fia), belső-szolnoki szolgabírák 1408. VII. 18-i oklevelén (DL 62777).

Más ispáni/szolgabírói pecséteken azonban nincs címerpajzs, de ettől még tekinthetjük a pecséten levő ábrázolást címer előképének (Zichy: Járαι 156), pl.:

[Járαι cs (Csáni-ág)] György magister (Jakab fia) kolozsi ispán pecsétje közölve: TelOkl I. 111. és Turul 31 (1913). 146(1359. I. 16., DL 73678), eszerint egy horgonyt ábrázolna, más – nézetünk szerint megalapozottabb – vélemény szerint azonban (hadi) csáklya (Zichy: Járαι 156).

(Derencsényi) Miklós magister (Pető fia) dobokai ispán és [Inakházi] János (Inok fia) szolgabíró pecsétjei: TelOkl I. 131–132 (1364. V. 7., DL 73704).

Frátai Péter (Gál fia) kolozsi szolgabíró pecsétje (bizonytalan azonosítás): TelOkl I. 264 (1398. IV. 24., DL 73818).

Olnoki Pál és Szentgyedi András (Mihály fia) dobokai szolgabírák pecsétjei két oklevélen is: DL 73844 (1401. XI. 29.), illetve Brukenthal-gyűjtemény, RS 267. sz. (1406. VIII. 26.).

¹³⁶⁸ Tringli István: Opponensi vélemény C. Tóth Norbert: Szabolcs megye hatósága a Zsigmond-korban (1387–1440) című PhD-értekezésről (Vita/Szabolcs 510).

¹³⁶⁹ C. Tóth: Szabolcs 109; Kádas: A megye emberei 38.

az okleveleket három pecséttel erősítették meg,¹³⁷⁰ de olykor csak az alvajdai pecséttel (1348, 1363).¹³⁷¹

Ha az oklevél csak a szolgabírák nevében kelt, két gyűrűspecséttel volt megerősítve,¹³⁷² és ez igaz a Fehér megye által kiadott oklevelek esetében is.¹³⁷³ Az ispán egyetlen szolgabíróval is bocsáthatott ki oklevelet,¹³⁷⁴ ilyenkor is két pecsét van az oklevélen.

A legtöbb vármegyei oklevél hátlapján azonban három gyűrűspecséttel (vagy nyomát) találunk: az (al)ispánét és a két szolgabíróét. Feltűnő következetességgel három gyűrűspecsét (vagy töredékük, nyomuk) van azokon a 15. századi okleveleken is, amelyek két (vagy több) (al)ispán és a két szolgabíró nevében keltek.¹³⁷⁵ Kolozs vármegye 1446. március 16-i oklevelét,

¹³⁷⁰ 1363: DL 73699.

¹³⁷¹ 1348: CDTrans III. 474. sz. (DL 30648). Ez is formailag megyei oklevél, de alvajdai intézkedésről szól. A pajzs alakú egyetlen pecsét bizonyosan Péter erdélyi alvajdáé és nem valamelyik szolgabíróé. Ez a pajzs alakú pecsét (vagy nyoma) látható más alvajdai kiadványain is: pl. 1343: DL 107453, 1344: DF 277303, 1345: DL 37282, 1348: DL 29143. – Egy további Fehér megyei okleveleken is csak egyetlen pecsét nyoma látható (minden bizonnyal az alvajdáé): 1363: TelOkl I. 126.

¹³⁷² Pl. TelOkl I. 264–265; TelOkl I. 265; TelOkl I. 268; TelOkl I. 266; TelOkl I. 271; TelOkl I. 272–273; DL 62769; TelOkl I. 317–318; ZsOkl II/2. 6238. sz.; Hunyad vm.: DL 73737. (CDTrans IV. 925. sz.; a közlésben hibásan szerepel, hogy csak egy pecsét nyoma látszana rajta; az oklevélen két pecsétzalag bevágása látható).

¹³⁷³ TelOkl I. 147, 327–328, 328–329.

¹³⁷⁴ Holub: Zala 223. – CDTrans II. 532. sz.

¹³⁷⁵ Belső-Szolnok: 1452. VIII. 9. (DF 260971–260972); 1455. X. 8. (DL 74130); 1468. VIII. 17. (DL 62892. = Ub VI. 348); 1470. VII. 4. (DF 257678); 1471. VII. 3. (DF 260794); 1482. III. 27. (DL 62914); 1509. II. 14. (DL 62984).

Doboka: 1443. VI. 18. (DF 253707); 1448. IV. 30. (DF 252959. = WassLt 438. sz.); 1448. VIII. 13. (DF 252957. = WassLt 439. sz.); 1450. III. 15. (EgyetKvtKvár, Kézirattár, Oklevélgyűjtemény [ms. srtar] 178/9.); 1450. VI. 16. (DL 62849); 1451. X. 5. (DF 252960. = WassLt 442. sz.); 1452. II. 8. (DL 44619); 1452. V. 23. (DL 74117); 1453. III. 13. (DF 252962. = WassLt 446. sz., itt a leírásban hibásan négy pecséttel); 1453. VI. 19. (DF 255240. = Petrichevich 356, 1871. sz.); 1455. VII. 8. (DL 27311); 1456. VIII. 24. (DL 74136); 1457. VII. 19. (DL 74139); 1460. IX. 30. (DF 252969. = WassLt 456. sz.); 1465. VI. 26. (DF 252970. = WassLt 461. sz.); 1470. V. 15. (DF 260995); 1471. I. 8. (DL 27338); 1471. VII. 9. (DF 261014); 1471. VII. 9. (DF 261014); 1475. V. 30. (DL 62904); 1475. XI. 21. (DF 260809); 1476. III. 5. (DL 28313); 1481. III. 27. (DL 45874); 1505. I. 21. (DF 253538); 1510. I. 8. (DF 253023. = WassLt 557. sz.); 1510. IV. 9. (DF 253024. = WassLt 558. sz.); [1510? VI. 4. u.] (DF 255397. = WassLt 563. sz.); 1528. II. 20. (MTAKt, K 326. doboz, no. 668; az oklevélre Szabó András hívta fel a figyelmet); 1530. IV. 26. (Wass cs lt, XV/7. = WassLt 649. sz.); 1536. X. 31. (iktári Bethlen cs lt [CJ-F-00329-1-186]); 1540. III. 16. (Wass cs lt, LIV/5. = WassLt 664. sz.); 1544. XI. 11. (Kemény cs malomfalvi lt [CJ-F-00370-99]); 1546. VI. 8. (Beszterce v lt, I.a./1622. sz. = Berger: Regesten 1779. sz.); 1546. XI. 16. (Kemény cs csombordi lt).

Fehér: 1435. VII. 1. (DL 12666); 1455. V. 12. (DL 30830); 1478. II. 25. (DF 257899); 1478. V. 17. (DL 45724. = Ub VII. 178. [4247. sz.]); 1478. IX. 15. (DF 255038); 1478. XII. 7. (DL 45760); 1478. XII. 7. (DF 277589. = TTár 1890. 151, zárópecsét); 1479. II. 9. (DL 62911); 1510. IV. 7. (DF 253574).

Hunyad: 1390. I. 26. (DL 73785. = TelOkl I. 223); 1439. III. 10. (Barcsay cs lt, DF 280909); 1467. VII. 21. (iktári Bethlen cs lt, DF 255032); 1468. X. 25. (DL 45325. = HunyadmÉvk 5/1887–1888. 96–97); 1469. VII. 3. (DL 45359); 1477. (DF 255037); 1479. III. 16. (DL 45773–45774); 1481. VIII. 14. (Révay cs központi lt, 87/1/12, DF 260282); 1481. IX. 4. (Révay cs központi lt, 87/1/13, DF 260283); 1483. VI. 24. (DL 45957. = HunyadmÉvk 5/1887–1888. 98–99).

Kolozs: 1408. IX. 5. (DL 73897. = TelOkl I. 342); 1429. IV. 6. (DL 28198, az egyik pecsét nagyobb); 1441. VIII. 23. (DL 26781); 1445. [I. 10. k.] ([f. [---] Pauli her.], Suky cs lt, DF 255297); 1445. XI. 10. (Suky cs lt, DF 255296); 1449. XI. 12. (Suky cs lt, DF 255299); 1450. VI. 3. (DL 14375); (145[---], DL 74435); 1458. VI. 28. (Suky cs lt, DF 255278, a középső pecsét nagyobb); 1458. VII. 26. (DL 74142. = TelOkl II. 68); 1462. III. 17. (Bánffy cs nemz. lt, DF 260989. = BánfOkl II. 50–52); 1462. V. 5. (Jósika cs hitb. lt, DF 257583); 1465. VI. 26. (ENMLt, Törzsgyűjtemény, DF 253603. = EMOKl 343. sz.); 1465. IX. 25. (DL 62885); 1466. VI. 11. (Jósika cs hitb. lt, DF 257586); 1468. VII. 20. (Suky cs lt, DF 255170); 1468. VII. 20. (Suky cs lt, DF 255170); 1482. IX. 18. (DL 74218); 1497. VI. 7. (Mike Sándor gyűjt., DF 253613); 1499. II. 27. (Kemény cs malomfalvi lt, DF

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

amely „az alispánok” és a név szerint felsorolt két szolgabíró nevében kelt, ugyancsak három pecséttel erősítették meg.¹³⁷⁶ Valószínűleg legtöbbször elégségesnek gondolták, hogy csak az egyik (al)ispán és mindkét szolgabíró erősítse meg pecsétjével az oklevelet. Ennek oka az lehetett, hogy a szolgabírák (al)ispán nélkül is adhattak ki oklevelet, továbbá az, hogy a 14. században csak egyetlen (al)ispán volt a megye élén és a három pecsét használatának gyakorlata azután is megmaradt. Két vagy több (al)ispán esetén is legfőljebb három pecséttel volt megerősítve az oklevél, sőt a nemesség közössége nevében kelt oklevelek is olykor három pecséttel vannak megerősítve.¹³⁷⁷

Doboka vármegye 1446. szeptember 13-i¹³⁷⁸ oklevelét, amely két alispán és két szolgabíró nevében kelt, már csak két pecséttel erősítették meg. Ugyanígy, Fehér vármegye 1451. március 19-i,¹³⁷⁹ Kolozs vármegye 1431. október 10-i¹³⁸⁰ és Torda vármegye 1436. szeptember. 8-i¹³⁸¹ oklevelét (amelyek mindegyike két alispán és a két szolgabíró nevében kelt) két pecséttel erősítették meg. Mindez azt jelenti, hogy vagy a kibocsátók nem mindegyike pecsételte meg az oklevelet, vagy nem mindnyájan vettek részt a sedria munkájában. A néhány ismert eset kivételnek számít, úgy látszik a két pecsét számított a hitelesség minimumának.

Amíg az alvajda töltötte be Fehér megye ispáni tisztségét (1438?),¹³⁸² az itteni megyei oklevelet az alvajdai pecséttel erősítette meg és emellé került a két szolgabíró kisebb gyűrűspecskéje is (1357); olykor a három pecsétnek csak a nyoma látszik (1363).¹³⁸³ Csak az alvajda zárópecsétjével van megerősítve egy 1363. évi megyei oklevél (amely a szolgabírák nevében is kelt),¹³⁸⁴ mert ennek tekintélye, úgy látszik, önmagában elégséges volt az oklevél

252665. és 257841); 1512. III. 3. (Jósika cs hitb. lt, DF 257623); 1512. III. 31. (Jósika cs hitb. lt, DF 257624); 1513. V. 18. (Kemény cs malomfalvi lt, DF 252669. és 257849); 1513. VII. 20. (ENMLt, Törzsgyűjtemény, DF 253763); 1514. I. 4. (Kolozsvár v lt, DF 281253); 1514. XII. 13. (Kornis cs lt, DF 257693); 1516. V. 28. (Suky cs lt, DF 255316); 1521. V. 15. (Suky cs lt, DF 255317); 1533. II. 12. (Suky cs lt [CJ-F-00423-1-188] = Petrichevich 368, 1950. sz.).

Küküllő: [1448.] III. 20. (DL 74107. = TelOkl II. 35, három alispán, két szolgabíró); 1513. VII. 6. (Bánffy cs nemz. lt, DF 261103); 1532. X. 16. (f. IV. in Galli conf., Nagy Jenő gyűjt. 19. sz.). – Torda: [1436.] IX. 8. (a kolozsmonostori konv. mlt, DF 275261. = KmLt 144. sz.); 1440. IV. 4. (DL 13535); 1440. IV. 18. (DL 13537); 1440. VI. 6. (DL 13553); 1446. V. 9. (DL 74098. = TelOkl II. 26); 1446. IX. 26. (DL 74099. = TelOkl II. 27); 1447. II. 20. (DL 74101. = TelOkl II. 27–28); 1447. III. 13. (DL 74102. = TelOkl II. 28–29); 1448. III. 4. (DL 74105. = TelOkl II. 34, négy ispán és két szolgabíró); 1448. V. 6. (DL 74109. = TelOkl II. 37, öt alispán és két szolgabíró); 1449. I. 13. (iktári Bethlen cs lt, DF 255025); 1453. XII. 17. (DL 74123. = TelOkl II. 52–54); 1461. X. 5. (DL 107468); 1493. VII. 29. (Bánffy cs nemz. lt, DF 260914); 1508. XI. 6. (DL 74330. = TelOkl II. 305–307); 1512. VII. 5. (Bánffy cs nemz. lt, DF 260916).

¹³⁷⁶ 1446. III. 16. (DL 74096. = TelOkl II. 23–24).

¹³⁷⁷ Kolozs: 1539. II. 5. (f. IV. p. Purif. Marie virg., Suky cs lt [CJ-F-00423-1-204]); Doboka: 1545. III. 24. (Kemény cs malomfalvi lt [CJ-F-00370-101]).

¹³⁷⁸ 1446. IX. 13. (Bánffy cs nemz. lt, DF 260962 = CJ-F-00320-2-227).

¹³⁷⁹ DL 62850 (1451. III. 19., 1451. III. 19) = Ub V. 312. (2727. sz.).

¹³⁸⁰ 1431. X. 10. (Wass cs lt, DF 252946. = CJ-F-00457-1-276 = WassLt 420. sz.).

¹³⁸¹ [1436.] IX. 8. (a kolozsmonostori konv. mlt, DF 275261. = KmLt 144. sz.).

¹³⁸² Az utolsó ismert alvajda, aki Fehér vármegye ispánja is volt: Váraskeszi Lépes Loránd (alvajda 1415–1438 között).

¹³⁸³ CDTrans III. 893. sz. (DL 62708., 1357. III. 5.); három pecsét nyomával: CDTrans IV. 215. sz. (DL 73699., 1363. X. 20.).

¹³⁸⁴ CDTrans IV. 211. sz. (DL 73697., 1363. IX. 22.).

hitelesítéséhez. Ha az oklevél a két szolgabíró nevében kelt, az oklevelet csak ők pecsételték meg (1366, 1408).¹³⁸⁵ Fehér megyében is, a 15. században, amikor az oklevél két (al)ispán és a két szolgabíró nevében kelt – a főttebbi kivételen túl – általában csak három pecséttel erősítették meg az oklevelet.

Az alvajdák később is, de csak alkalmanként, egy-egy erdélyi vármegye ispánjai voltak. Rédei János erdélyi alvajda és Körei Kristóf hunyadi ispánoknak (1468–1469) az ottani szolgabírákkal együtt kiadott oklevelén három egyforma nagyságú gyűrűspecst lenyomata látható (de ezek egyike sem Rédei alvajda címerpajzsos pecsétje).¹³⁸⁶ Tudunk Lépes Loránd alvajda küüllői ispánságáról (1434), de megyei oklevele nem maradt fenn.

Egyes ispánok valamely királyi vár várnagyai voltak. Pecséteik letöredeztek az oklevelekről, csak nyomuk maradt meg. Derencsényi Miklós magister (Pető fia), Belső-Szolnok vármegye ispánja (1364–1372), Léta (1364, Kolozs vm.) és Bálványos vár (Belső-Szolnok vm., 1364–1371) várnagyának pecsétje a szolgabírákéval azonos nagyságúnak tűnik.¹³⁸⁷ Mátéházi Márton hunyadi ispán (1333), Déva várnagyának (1326–1338) pecsétje valószínűleg az, amelyik nagyobb a szolgabírák gyűrűspecstjénél,¹³⁸⁸ akárcsak Aranyi János hunyadi ispán (1382–1384, 1387–1390) és dévai várnagy (1384, 1387–1390) megyei oklevelén levő pecsétje.¹³⁸⁹ Ugyanez figyelhető meg Kis (*Parvus*) Lőrinc hunyadi alispánnak (1410),¹³⁹⁰ kazai Kakas Gyula hunyadi ispán, hátszegi várnagynak (1413)¹³⁹¹ a szolgabírákkal közösen kiadott oklevelén.

10. 6. Az *universitas* nevében kelt oklevelek

A megyei hatóság valamelyik tagjának érintettsége miatt, vagy a megye nemességének egészét érintő ügyekben bocsátott ki a nemesség *universitas*ának ügyében kelt okleveleket. Erdélyben a legkorábbi ilyen oklevél 1467-ben kelt, de a következő csak 1497-ben. Ezután, a 16. század első felében már egyre gyakrabban állítottak ki ilyeneket, ami a megyei nemesség közösséggé alakulásának, öntudatának erősödését jelentette.¹³⁹² A megyéknek küldött parancsokat a szokott formula szerint sokáig az ispánnak vagy alispánnak és a szolgabíráknak címezték, de a 15.

¹³⁸⁵ CDTrans IV. 533. sz. (DL 73715., 1366. IX. 22., hátlapján két gyűrűspecst bevágásaival); TelOkl I. 328–329 (DL 73883, 1408. I. 13.).

¹³⁸⁶ 1469. VII. 3. (DL 45359). – Rédei János erdélyi alvajda címerpajzsos pecsétje: DL 29527, DL 74190, DL 107474, DF 253519, DF 254742.

¹³⁸⁷ 1364. V. 7. (DL 73704. = TelOkl I. 131–132). – D[rági?] Ferenc és Angyali István ispánoknak, létai várnagyoknak (1408) és a két szolgabíró nevében kelt hárompecsétos oklevélről a pecséték letöredeztek, nyomaik nagysága sem állapítható meg (1408. IX. 5., DL 73897. = TelOkl I. 342, a közlés tévesen két pecsétről ír).

¹³⁸⁸ 1333. IX. 29. (DL 40652. = CDTrans II. 786. sz.).

¹³⁸⁹ DL 42244.

¹³⁹⁰ 1410. XII. 2. (szárhegyi Lázár cs meggyesfalvi lt, DF 257919). Várnagyi tisztségét nem említi az oklevél.

¹³⁹¹ 1413. VI. 13. (DL 63051. = ZsOkl IV. 751. sz.).

¹³⁹² Tringli: Megyék 515–516; Tringli: Pest 170.

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

század második felében egyre gyakrabban a megyei nemesség *universitasának* is (1466, 1496, 1499),¹³⁹³ vagy csakis az utóbbinak (1511, 1521, 1540).¹³⁹⁴ 1466-ban a vajda egy oklevél kiállítását kérte a megye ispánjától vagy alispánjától és szolgabírától, illetve a megye *universitásától*, mert az új szolgabírák a másik félnek való kedvezésből ezt elmulasztották,¹³⁹⁵ illetve ugyancsak a fentieknek címzett parancsával vizsgálatot rendelt el arról, hogy vajon korábban maga az ispán akadályozta-e meg egy eskü letételét.¹³⁹⁶ E két esetben tehát a vajda a megyei hatóság egy-egy tagjának érdekeltsége miatt címezhetette az okleveleit az *universitasnak* is. Az oklevelek között van olyan, amely tartománygyűlésre hívja a nemességet (1511)¹³⁹⁷ vagy kiváltságok tiszteletben tartását parancsolja meg (1521).¹³⁹⁸ A megyei nemesség közösségének a fogalma nem szokványos sedriai ügyekben került a parancslevelekbe.

Kolozs megye nemessége *universitasának* 1467-ben kelt oklevele látszólag a fentebbi két kategória egyikébe sem illeszkedik bele. A peres felek egyikének, a Losonciaknak az ügyvédje bemutatott egy vajdai perhalasztó oklevelet, a másik fél azonban, Radó György, ezt letiltotta.¹³⁹⁹ A megye a bemutatott perhalasztó oklevelet a saját emberével visszaküldte a vajdához és a feleknek megparancsolta, hogy ítélethozatal végett jelenjenek meg a vajda színe előtt.¹⁴⁰⁰ Az ügyben érintettek egyike sem volt ekkor a megyei hatóság tagja, igaz, ebből az évből csak az ispán (Rápolti György) és az alispánja (Szucsáki Mátyás) nevét ismerjük,¹⁴⁰¹ és a pernek a vajda elé való áttétele sem számít szokatlannak. Az ügy előzményéhez tartozik azonban, hogy Radó György bepanaszolta a vajdánál a Losonciakat amiatt, hogy – Kolozs megye korábbi ítéletét semmibe véve – nem adtak neki elégtételt. Mi több, az alispánt és a szolgabírákat, akik kimentek a Losonciak birtokára, hogy Radó számára elégtételt vegyenek, familiárisaikkal és jobbágyaikkal megverették és elűzték. Ezt követően a vajda megparancsolta Kolozs megyének, hogy újból menjenek ki a Losonciak birtokára és Radónak adassanak elégtételt, meg azt is, hogy – „ha ők erre nem lennének elégségesek” – a megye nemessége és minden rendű-rangú embere keljen fel és segítse az alispánt és a szolgabírákat az ítélet végrehajtásában.¹⁴⁰² Nyilvánvaló azonban, hogy a megyének erre nem voltak eszközei és az ügy megoldását az *universitas* nevében inkább a vajda elé küldték.

¹³⁹³ 1466: DF 260975–260976; 1496: DF 245235; 1499: KárolyiOkl III. 33–34.

¹³⁹⁴ 1511: SzapolyaiOkl I. 318 (DF 246277); 1521: DF 278467; Jósika cs hitb. lt, 1540. V. 18.

¹³⁹⁵ DF 260976.

¹³⁹⁶ 1466: DF 260975.

¹³⁹⁷ SzapolyaiOkl I. 318 (DF 246277).

¹³⁹⁸ 1521: DF 278467.

¹³⁹⁹ A megyei kiadványokat le lehetett tiltani (Hajnik: Okirati bizonyítás 14).

¹⁴⁰⁰ BánfOkl II. 90–91. (DF 261003).

¹⁴⁰¹ Csánki V. 637. (DL 27031. = Arch. 1458–1526. II. 469).

¹⁴⁰² BánfOkl II. 87–89 (DF 261003).

1497-ben ugyancsak Kolozs vármegye nemességének *universitasa* nevében kelt az az oklevél, amely – a király parancsának megfelelően és az erdélyi részek régi szokása szerint is – felhatalmazta az alispánt és a szolgabírákat, hogy ősi Jankafi Lőrinc szökött jobbágysait korábbi lakhelyükre visszavitessék.¹⁴⁰³ 1519-ben Belső-Szolnok vármegye nemességének közössége (*universitas nobilium comprovincialium comitatus Zolnok interioris*) nevében kelt és az alispán kérésére kiállított az az *exmissionalis* (kiküldő) oklevél, amellyel az alispán és az egyik szolgabíró átvehette Szentiványi János özvegyétől a nekik járó bírságot.¹⁴⁰⁴ *Exmissionalis* a megnevezése egy 1545. évi oklevélnek is, amelyet Doboka vármegye nemessége (*universitas nobilium comprovincialium*) bocsátott ki. Eszerint győmonostori Kemény János ügyvédje bemutatta ítélszéken a megye korábbi ítéletlevelét (*litteras nostras adiudicatoriales*) és kérte, hogy az *universitas* a bírságokról idéző és megbízó oklevelet (*de eisdem iudiciorum oneribus penes alias litteras nostras adiudicatoriales litteras etiam nostras evocatorias scilicet exmissionales*) állítson ki. A megye a szolgabírótól azt tudta meg, hogy utóbbi háromszor is megidézte az ítélszékekre csehi Kabos Andrást, hogy a kérelmezőnek elégtételt adhasson, de az egyszer sem tette azt meg. Mindezért Kabos Andrást 9 márkában marasztalják el Kemény János ellenében és az alispánokat és a szolgabírákat pedig felhatalmazták, hogy elégtételt adjanak a panaszosnak.¹⁴⁰⁵ Mindhárom fentebbi esetben (1497, 1519, 1545) a nemesség *universitasa* volt az, amely felhatalmazta, „kiküldte” a megye hatóságát valamilyen ítélet végrehajtására vagy bírság behajtására. A szokás, amelyre az 1497. évi oklevél hivatkozik, valójában nem erdélyi és még csak nem is régi: csak az 1492. évi 16. tc. rendelte el azt, hogy az ispán és a szolgabírák csak a megye által kiállított oklevéllel hajthassa végre az ítéletet.¹⁴⁰⁶

A fentebb bemutatott 1467. évi Kolozs megyei oklevél mellett már csak néhány olyanról tudunk, amely azért kelt az *universitas* nevében, mert az ügy valóban a megye nemességének egészét érintette. 1525-ben Fehér megye nemesi *universitasa* a megyei csapatkapitányok kifizetéséről,¹⁴⁰⁷ egy keltezés nélküli töredék szerint pedig Torda megye nemessége a hadiadó felől intézkedett.¹⁴⁰⁸

A 16. század elejétől a nemesi *universitas* nevében adták ki az okleveleket olyan ügyekben is, amelyekben a megyei hatóság egyik tagja – az ismert példák alapján az ispán vagy az ülnök – érdekelt fél volt: Kolozs megyében 1510-ben az ispán a panaszos (jobbágysai megverését tárgyalta a megye),¹⁴⁰⁹ 1524-ben pedig az ispán a zálogba vevő fél,¹⁴¹⁰ 1539-ben pedig,

¹⁴⁰³ DF 244161.

¹⁴⁰⁴ DF 255102.

¹⁴⁰⁵ Kemény cs malomfalvi lt, 1545. III. 24. [CJ-F-00370-101].

¹⁴⁰⁶ Hajnik: Perjog 402; az idézett forrás: DRMH IV. 62.

¹⁴⁰⁷ DL 63036: Tárgymegjelölés: Super sallarium capitaneorum.

¹⁴⁰⁸ DL 32312.

¹⁴⁰⁹ Az ispánt az alispánja képviselte, tehát magánjogi ügyletben is (DF 252688).

¹⁴¹⁰ DF 257632. Az ispán személyére lásd DF 253622.

ugyancsak Kolozsban a birtokvitában érintett panaszos a vármegyei ítélőszék ülnöke (*coassessor prefati sedis nostre*).¹⁴¹¹ 1575-ben Dobokában, az ispánt érintő ügyben a két szolgabíró és az *universitas* nevében kelt az oklevél.¹⁴¹²

Kivételes eset az, amikor a megyei hatóság valamely tagja ugyan érintve volt, az oklevél mégsem az *universitas* nevében kelt. 1522-ben, amikor Fehér megye hatósága az alispán Béli Herepei Gergely panaszát tárgyalta, az alispán helyébe egy helyettes alispánt (*in causa subscripta substitutus vicecomes*) választott.¹⁴¹³ A 14. században, amennyiben az ispán volt az érdekelt fél, még a két szolgabíró állította ki az oklevelet.¹⁴¹⁴

Olykor aktuálpolitikai megfontolásokból kelt a megye oklevele az *universitas* nevében. 1528-ban Hunyad megye nemességének Brandenburgi György pártján maradt része minden bizonnyal a nagyobb hatás kedvéért kért két ízben is segítséget urától a vajda (Szapolyai János) ellenében.¹⁴¹⁵

10. 7. Az állítólagos megyei jegyzőkönyv és pecsét

10. 7. 1. A megyei jegyzőkönyv

1547. június 19-én szamosfalvi Mikola László alhelytartó pecsételetlen oklevele szerint¹⁴¹⁶ csernátoni Damokos Mihály felperes a Torda vármegyei Pusztaszentmiklós és Sospatak nevű jószágrészekért náznánfalvi Tamási Ferenc alperes ellenében folyó perben bemutatta előtte Fráter György váradi püspök, kincstartó és királyi helynök 1547. május 7-i oklevelét. Ez utóbbi irat szerint csernátoni Damokos Pálnak Bogáti László leányától: Ilonától született fia: Damokos Mihály felperes náznánfalvi Tamási Ferenc és paniti Alárd Miklós¹⁴¹⁷ alpereseket perbe fogta a pusztaszentmiklósi és sospataki jószágrészekért, amelyeket állítása szerint korábban Bogáti László kötött le 10 arany Ft-on Meggyes Balázsnak. Állításának igazolására bemutatta Torda vármegye 1494. július 21-i oklevelét, miszerint Losonci László és Bélteki Drágfi Bertalan erdélyi vajdák (1494. június 29. körül) Tordán kelt parancsára a két ispán és a két szolgabíró a vármegyei jegyzőkönyvet a vármegyei notáriussal előhozatták és abból a Bogáti László

¹⁴¹¹ Suky cs lt, 1539. II. 5. [CJ-F-00423-1-204].

¹⁴¹² Kolozsmonostori konv. hiteleshelyi lt, Cista comitatum, com. Doboka T. 56. [MNL OL, Filmtár: 46047. sz.], 1575. IV. 12. (f. III. p. dom. Quasi modo).

¹⁴¹³ DL 67262.

¹⁴¹⁴ 1367: CDTrans IV. 611. sz.; 1400: TelOkl I. 272–273. Minderről lásd bővebben Az intulatióban szereplők c. alfejezetet (9.2.).

¹⁴¹⁵ Pataki: Hunedoara 201–202, 203–205.

¹⁴¹⁶ DL 36 638. (szövegét lásd a függelékben; az oklevél átirat szövegének a levéltári másolattal történő összeolvasásáért Vasile Rus professzornak mondok köszönetet). Az iratra Hunyad vármegye oklevelei kapcsán, a megyei oklevelezést érintve korábban is hivatkoztam, de a hitelességét – hibásan – nem vizsgáltam, lásd W. Kovács: Hunedoara 220. – A fejezethez fűzött megjegyzésekért C. Tóth Norbertnek, Neumann Tibornak és Dáné Veronának tartozom köszönettel. – Nyomtatásban megjelent: W. Kovács: Vármegyei jegyzőkönyv.

¹⁴¹⁷ Alárd Miklós felesége Bogáti Ozsvát leánya: Anna (1590), lásd ErdKirKv I/3. 1203. sz.

birtokzálogosítására vonatkozó oklevelet kikerestették, illetve tartalmilag átírták. A tartalmilag átírt, de keltezés nélküli oklevél szerint pedig Bogáti László – fiai, leányai, testvérei és rokonai terhére is magára vállalva – pusztaszentmiklósi és sóspataki (Torda vm.) jószágrészeit, minden haszonvételükkel és tartozékaikkal együtt, szavatossággal vállalásával tíz arany Ft-on lekötötte Erdőszentgyörgyi Meggyes Balázsnak úgy, hogy ő vagy utódai azt bármikor visszaválthatják. A 16. századi irat tehát – amúgy mellékesen – nem kevesebbet állít, mint azt, hogy a 15. század végén Torda vármegye ítélszékén olyan jegyzőkönyvet vezettek, amelybe bemásolták az ott kiállított okleveleket.

Ismeretes Losonci László és Drágfi Bertalan erdélyi vajdák 1494. június 30-án, Tordán – a fenti parancslevéllel közel egy időben – kelt, eredetiben fennmaradt oklevele.¹⁴¹⁸ Torda vármegye 1494. július 21-i oklevelében szereplő Székely Miklós és Sásvári Miklós ispánoknak ugyan ez az egyetlen említése ebben a minőségben (az egyszeri említés azonban egyáltalán nem rendkívüli), Csegedi Gergely és Túrcsáni Szurda István szolgabírákat viszont egy évvel korábban is említi hiteles, eredetiben fennmaradt megyei oklevél.¹⁴¹⁹ A vármegyei keretoklevél hétfőn kelt, akárcsak Torda vármegye minden más, a sedria alkalmával kibocsátott oklevele.¹⁴²⁰ Bogáti László, aki eszerint valamikor 1494 előtt Meggyes Balázsnak¹⁴²¹ idegenítette el (a mára már elpusztult) Pusztaszentmiklóson¹⁴²² és a vele szomszédos Sóspatakon¹⁴²³ birt jószágrészeit, létező személy volt, 1452-ben még kiskorú és csak 1500 körül halt meg.¹⁴²⁴ A birtokok elidegenítésére, ha az valóban megtörtént, 1481. július 23. előtt kerülhetett sor, mert ekkor Mátyás király a hűtlenségbe esett Meggyes Balázs birtokait Bátori Istvánnak adományozta el.¹⁴²⁵ A Bogátiak – legalábbis ideiglenes – szentmiklósi és sóspataki birtoklása 1446-ból igazolható is: az ekkor Torda vármegye szolgabírája által lefolytatott vizsgálat szerint Bogáti Péter – aki a fenti László apja¹⁴²⁶ – már 12 éve elfoglalva tartotta Bolgár László itteni jószágrészeit.¹⁴²⁷ Azonban a Bogátiak 1446 utáni birtoklására vagy a jószágrészek elzálogosítására egyelőre semmilyen más adat nem került elő.¹⁴²⁸ Bolgár László magszakadásával jószágrészeit, a két birtok felét, 1451-ben Hunyadi János kormányzó eladományozta másoknak.¹⁴²⁹ Bogáti László

¹⁴¹⁸ DL 29881.

¹⁴¹⁹ DF 260914.

¹⁴²⁰ Lásd A sedria helye c. fejezetben. – A sedria időpontja még a 17. század elején is hétfő, lásd Dáné: Torda bírósági gyakorlata 93.

¹⁴²¹ 1493-ban néhai (DL 30483). Személyére lásd C. Tóth: Erdélyi Bátori birtokok 56.

¹⁴²² Csánki V. 737–738. Pusztaszentmiklós elnéptelenedett település Kerelősóspatak közelében, lásd KmJkv I. p. 1042. és Engel: Térkép, Szentmiklós (Torda vm.).

¹⁴²³ Ma Kerelősóspatak (Csánki V. 730), mai román neve Șăușa.

¹⁴²⁴ Kiskorú: KmJkv I. 1077. sz.; Engel: Gen., Kökényesradnót nem, 2. tábla: Bogáti.

¹⁴²⁵ Csánki V. 802; DL 28427. Iktatás: KmJkv I. 2375. sz. – Sóspatak: BátoriOkI 144–145 (DL 18529). Vö. Horváth–Neumann: Bátori István 58; C. Tóth: Erdélyi Bátori birtokok 56.

¹⁴²⁶ Engel: Gen., Kökényesradnót nem, 2. tábla: Bogáti.

¹⁴²⁷ TelOkI II. 26. (DL 74098).

¹⁴²⁸ KmJkv I. passim; Csánki V. 730, 737–738; Engel: Térkép, Sóspatak, Szentmiklós (Torda vm.).

¹⁴²⁹ DL 30189.

leányát, Ilonát 1476–1486 között említik az oklevelek,¹⁴³⁰ férje az 1547-i irat szerint Damokos Pál lenne, kettejük fia pedig az a Damokos Mihály, akit 1522 és 1549 között említenek.¹⁴³¹ Az anya és fia közötti időbeni távolság azonban ezt a leszármazást kétségesse teszik, bár a családban a 18. században létezett ennek a hagyománya.¹⁴³²

1547-ben Damokos Mihály akarta tehát megszerezni a pusztaszentmiklósi és sóspataki jószágrészt, az akkori tulajdonosok pedig Bethlen Farkast mondták birtoklásuk szavatosának (*evictor*).¹⁴³³ A Bethlenek itteni birtoklása nemcsak adatolható,¹⁴³⁴ de 1534-ben éppen Bethlen Farkas volt az, aki a főttebbi alperesek atyafiainak (és másoknak) engedte át a birtokot (az irat a kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvében és tisztázatként is fennmaradt).¹⁴³⁵

Damokos Mihály Bethlen elleni perének további lefolyásáról nincsenek adataink; 1548-ban perhalasztásban egyeztek meg, talán éppen ebben az ügyben.¹⁴³⁶ Az alsócsernátoni Damokos család levéltárában nincsenek sem a pusztaszentmiklósi és sóspataki jószágért folytatott perére vonatkozó, sem a Bogátiakkal való rokonságát igazoló más levelek.¹⁴³⁷ Családja leszármazásának tisztázásáig egyelőre eldönthetetlen, hogy Damokos Mihály miért a Bogátiakra való hivatkozással próbálta megszerezni a Bethlenek itteni jószág részét.

Noha a fentebbihez hasonló, sőt sokkal nagyobb értékű birtokzálogosításról az erdélyi megyék is állítottak ki viszonylag sűrűn oklevelet,¹⁴³⁸ mégis valószínűtlen, hogy Bogáti László pusztaszentmiklósi és sóspataki jószág részeit bármikor is lekötött volna Torda vármegye

¹⁴³⁰ Engel: Gen., Kökényesradnót nem, 2. tábla: Bogáti.

¹⁴³¹ SzOkl III. 215, 298. – Források idézése nélkül közli a Damokos család leszármazását, és emiatt használhatatlan az erre vonatkozó régebbi genealógiai irodalom (Deák: Alcsernátoni Damokos család; Pálmay: Háromszék 133). – A Damokos család fiági leszármazása a korszakból ismert ([...] Iohannes litteratus de Thorda pro Michael Domokos dicto, filio condam Pauli, filii olim Dominici Nywthody de Alchernathon: DF 278720. = SzOkl III. 223).

¹⁴³² Alsócsernátoni Damokos cs lt, fasc. 2, p. 7–12 (régi jelzet: fasc. 8, no. 228. [1773. III. 10.]). A 16. század végéig terjedő iratanyagot Csáki Árpád (Sepsiszentgyörgy) lekötő szívésségéből használhattam, akinek ezt ezúton is köszönöm.

¹⁴³³ DL 36638. – Bethlen Farkast 1511–1552 között említik (Engel: Gen., Becsegergely nem, 3. tábla: Betleni [Bethlen]).

¹⁴³⁴ DL 32555., 27781. – 1519-ben Bethlen Miklós nem jelent meg a vajdai ítélőszék előtt, hogy Meggyes Balázs leányának atyai birtokokba – egyebek mellett szentmiklósi és sóspataki jószág részekbe – történő beiktatása elleni tiltakozásáról számot adjon (DL 61104., vö. DL 30140., 31018).

¹⁴³⁵ 1534-ben Bethlen Farkas más jószág részek mellett Sóspatakot és Pusztaszentmiklóst átengedte szentgyörgyi Kemény Lászlónak, csernátoni Bernát Balázsnak, paniti Alárd Ferencnek és sámsondi Erdély Mihálynak (KmJkv II. 4452. sz.).

¹⁴³⁶ SzOkl IV. 15; Damokos Mihály náznánfalvi Tamási László elleni perének 1549. évi halasztása esetleg összefügg a fentebbi perrel (SzOkl III. 298–299).

¹⁴³⁷ Alsócsernátoni Damokos cs lt (vö. DF 278708–278720. és SzOkl III., passim). – Az 1547. évi irat 1756. évi hiteles másolata: uo., Fasc. 10, nr. 186.

¹⁴³⁸ 60 márká finom ezüst: CDTrans II. 918. sz. – 2 Ft: DF 244563. = TTár 1907. 118. – 2 Ft és 50 dénár: DF 257693. – 4 Ft: DF 257681. – 4 Ft és 40 dénár: HunyadmÉvk 5 (1887–1888). 104–105 (DL 47499). – 5 Ft: DF 255038; DF 260916. – 8 Ft: DF 255035. – 8 és fél Ft: DF 257539. – 9 Ft: DL 27 338; HunyadmÉvk 5 (1887–1888). 102 (DL 47135). – 11 Ft és 50 dénár: Kemény cs csombordi lt, 1546. XI. 16. – 12 Ft: ZsOkl II/2. 5414. sz.; DL 27377. = DL 73726., p. 150–151; EMOKl 441. sz. (DF 253538); DF 260304; DF 261103. – 16 Ft: DF 257 632. – 20 Ft: DF 260303. – 25 Ft: DF 255316–255317. – 32 Ft: KmJkv II. 3059. sz. – 42 Ft: ZsOkl IV. 2398. sz. – 45 Ft: WassLt 436. sz. – 60 Ft: DF 257859. (vám zálogosítása); Sacerdoțeanu 220–221. – 33 asperus: HunyadmÉvk 5 (1887–1888). 98–99 (DL 45957).

hatósága előtt, mert valószínűleg feltűnt volna, hogy jogtalanul elfoglalt jószágreszről van szó, amint az 1446-ban – éppen Torda vármegye által – lefolytatott vizsgálat azt megállapította.

Azt viszont, hogy Erdélyben már a 15. század utolsó harmadában vármegyei jegyzőkönyvet vezettek volna, az alábbi okok miatt nem tekinthetjük vitán felülinek:

1. Vármegyei jegyzőkönyvek a középkori Magyarország fejlettebb írásbeliséggel rendelkező északi vármegyéiből maradtak csak fenn (Zólyom [1500], Liptó [1515]),¹⁴³⁹ ám azok is csak a 16. század elejéről;¹⁴⁴⁰ ezek kivonatos bejegyzéseket tartalmaznak. 1422-ben Borsodban *registrum*-ot említenek, amelyet az újabb szakirodalom jegyzőkönyvnek értékelt.¹⁴⁴¹ Erdélyből egyelőre – e tanulmányban tárgyalt eseten kívül – Mohács előtti vármegyei jegyzőkönyv említése nem került elő.

2. Oklevelek átírására is sor kerülhetett ugyan a vármegye előtt,¹⁴⁴² de ezeket mindig a peres felek mutatták be, akiknek a kérésére az átírás megtörtént; ez akkor is így volt, amikor valamelyik vármegye a saját korábbi oklevelét írta át.¹⁴⁴³ Borsa Iván megállapítása szerint – amelyet az ország egészére nézve tett – „nem [...] ismert egyetlen olyan megyei oklevél sem, amely a megye megőrzésében levő példányról átírat formájában másolatot adott volna ki.”¹⁴⁴⁴ A fenti sorok megjelenése után, kivételként ismertté vált Szabolcsból egy 1505. évi eset, amikor is a megye királyi parancsra kiállította az öt évvel korábbi ítéletlevelük *par*-ját, amelyet az

¹⁴³⁹ Liptó megye ítélszékhéne (sedria) 1515-ben kezdődő kötete (DF 266608) és Zólyom megye megcsonkult jegyzőkönyve 1500. évi kezdettel (DF 290202), vö. Borsa: Megyei levéltári fondképződés 43, 16. jegyz.; Zólyomra lásd Föglein: A vármegyei jegyzőkönyv 143; Neumann: Alispánválasztás 122.

¹⁴⁴⁰ Borsa: Megyei levéltári fondképződés 41, 43 (2. és 16. jegyzet). – A bírságok behajtására vonatkozó regisztrumra Erdélyben is van példa (pl. 1408-ból, bírságokra vonatkozóan, DL 39499: secundum series continentiarum regestorum iudicialium domini wayvode, domini nostri metuendi proinde in ipsam congregationem generalem Torde cellebrata confectarum ... iudicia seu iudiciorum onera ... exigere valuissent ...), de ezek egyébként sem tekinthetők a vármegyék későbbi közgyűlési vagy törvényszéki jegyzőkönyvei közvetlen elődjének, lásd Borsa: Megyei levéltári fondképződés 41; Tringli: Megyék 516.

¹⁴⁴¹ C. Tóth: Szabolcs 73–74, 80–81 (mindkét helyen a hivatkozott oklevél: ZsOkl IX. 752. sz.). Jelen sorok írója nem tartja kétségen felülinek, hogy ekkoriban már megyei jegyzőkönyvet vezettek volna Borsodban.

¹⁴⁴² DL 62892. = Ub VI. 348; VII. 221 (= DL 62912); TelOkl II. 35.

¹⁴⁴³ TelOkl I. 537–539; DL 12666, itt a kérelmező az oklevelet coram nobis [ti. az alispánok és szolgabírák] reperiendo kérte annak átírását, talán valamilyen korábbi fogalmazvány alapján?

¹⁴⁴⁴ Borsa: Megyei levéltári fondképződés 39. – Szatmár vármegye 1359. VIII. 15-i oklevelét (DL 51819), amely chirographumként, de proto- és eschatocollum nélkül is fennmaradt, Istványi Géza a megyei levéltári fondképződés első nyomának gondolta, mert szerinte az 1340-es években „szokássá vált, hogy a fontosabb fassionalis oklevelek contextusát lemásolják”, lásd Istványi: Megyei levéltárak 247–28, vö. Istványi: Megyei oklevéladás. Ugyancsak erre az oklevélre hivatkozva úgy vélte, hogy a megye az általa kiadott oklevelekről a saját levéltárában oklevélkivonatokat őrzött meg, amelyek „a regisztrumot, protocollumot pótolták kezdetlegesebb és célszerűtlenebb módon, mint a hiteleshelyek gyakorlatában a kiadott chirografált oklevelek par-jainak megőrzése. [...] Sok oklevélről már a XIV. század közepe táján készítettek ilyesféle kivonatot. Valószínűleg ezeknek a kivonatoknak alapján írták azokat a par-okat, amelyeket a felek néha kikértek”, lásd Istványi: Megyei írásbeliség 545. – Borsa viszont az arbitronalis oklevelek megszerkesztésében gyakorlatlan vármegyei jegyző – későbbi hasonló alkalmakra készített – csonka másolatának tartja (Borsa: Megyei levéltári fondképződés 39). Az oklevél csonka másodpéldányát a legújabb kiadása is „fogalmazvány-változatnak” tekinti, amely „nem tünteti fel a kiadót és dátumot, hátlapja üres”, lásd SzatmárOkl 158. sz.

ítélőszék jegyzője aládájában őrzött (*quarum paria in capsella seu conservatorio notarii sedis iudicarie eiusdem comitatus reposita haberentur*).¹⁴⁴⁵

3. Felsőbb hatóság – Erdélyben leginkább a vajda és az alvajda – valóban kérhette az igazgatásuk alatt álló valamelyik megye hatóságától oklevél kiállítását. Így járt el Lépes Loránd alvajda, amikor felszólította Doboka megyét, hogy egy zálogösszeg fogott bírák előtt történt megfizetéséről állítson ki oklevelet.¹⁴⁴⁶ 1494-ben Losonci László és bélteki Drágfi Bertalan vajdák megparancsolták Torda megyének, hogy legközelebbi ítélőszékükön állítsák ki oklevelüket egy végrendelkezéssel kapcsolatosan, mert azt a jegyző többszöri kérés ellenére is megtagadta.¹⁴⁴⁷ Ezekben az esetekben azonban nem korábbi oklevelek újbóli kiállításáról van szó, hanem olyanokról, amelyeket korábban valamilyen ok miatt elmulasztottak kiállítani.

4. Egyetlen erdélyi vármegyei oklevélen sem maradt fenn a regisztrumba való bevezetést bizonyító rájegyzés (igaz, ez önmagában még nem zárna ki a megyei jegyzőkönyv létét).

1539. február 5-én Kolozs vármegye nemességének közössége (*universitas nobilium*) az ítélőszékükön egy korábbi, 1536. április 19-én írásba foglalt ítéletüket adta ki tartalmi átiratként (*tunc in termino celebrationis sedis nostre iudicarie causa prenotata partes inter easdem iuxta iudiciariam nostram deliberationem erat hoc modo iudicialiter pronunciata nostroque in registro sive decreto conscripta ...*). A tartalmi átirást egy korábbi, valamelyik peres fél vagy a vármegyei hatóság által megőrzött irat alapján jegyezték le. Az irat 18. századi kivonatolója a tartalmi átiratban kiadott megyei oklevelet protocollumból kimásoltnak vélte.¹⁴⁴⁸

Egy keltezés nélküli, de vélhetőleg a 16. század első feléből származó magyar nyelvű irattöredék vármegyei regisztrumot említ, de itt talán valamiféle összeírásról, esetleg egy (korábbi?) tanúkihallgatási jegyzőkönyvről lehet szó.¹⁴⁴⁹ A vármegyei jegyzőkönyvek rendszeres vezetése Erdélyben nagyjából a 16. század második felében indulhatott meg. Eleinte csak alkalmi feljegyzések készülhettek. 1561-ben Fehér vármegye ítélőszéke előtt megjelent Sárpataki Tamás deák (*litteratus*), aki azt nyilatkozta, hogy ugyanazon év május 1-jén Sárpataki Márton egy lakatlan sárpataki telkét neki lekötötte, és azt kérte, hogy az ügyletről készült feljegyzés alapján a vármegye állítson ki oklevelet (*que premissa omnia in protocollo nostro consignata haberentur, quas quidem signatura, ut in litteris nostris inscribi et transummi faceremus eidemque sub sigillo nostro iurium suorum uberiolem ad cautelam dari et emanari facere*

¹⁴⁴⁵ C. Tóth: Szabolcs 80. Az itt idézett oklevél: SzabolcsOkl II. 750–751. sz. (DL 62976).

¹⁴⁴⁶ DF 253694. (EMOkl 257. sz.).

¹⁴⁴⁷ DF 255059. – További példa: 1469: DF 255301.

¹⁴⁴⁸ Suky cs lt, 1539. II. 5. [CJ-F-00423-1-204]: *Deliberatum sedrie comitatus Colosiensis de anno 1536 emanata ac e protocollo per Petrum Hosszútelti anno 1539 excerptum*.

¹⁴⁴⁹ DL 108297. A forrásra Hegyi Géza hívta fel a figyelmem, amit ezúton is köszönök. Az 1541 előtti magyar nyelvemlékeket közlő Középkori leveleink c. munka nem tartalmazza. A töredékben említettek közül Hacakai Gáspár Kolozs vm. szolgabírája és nótáriusa (1537–1538), nótáriusa (1543), protonotáriusa (1544), Szentpáli András pedig dobokai ispán (1536, 1544–1546 között, 1549-ben néhai).

deberemus requisivit diligenter). Kérésére a vármegye ezt az *inscriptionalis* oklevelet állította ki, de nem keltezéssel ellátott átírt oklevéllel, hanem mintegy tartalmi említésként igazolt egy korábbi ügyletet.¹⁴⁵⁰ 1562-ben ugyancsak Fehér vármegye állította ki újból korábbi oklevelét, amelyet saját protokollumában lelt fel (*in serie registri seu prothocolli nostri comperiebamus*).¹⁴⁵¹

További konkrét adatunk 1572-ből, Bihar vármegyéből van. Ekkor Bátori István megparancsolta Bihar vármegyének, hogy egy iratot a jegyzőkönyvből az egyik peres félnek másolatként állítson ki.¹⁴⁵² 1575-ben Fehér vármegye hatósága arról tudósított, hogy fejedelmi parancsra a vármegyei jegyzőkönyvből (*protocollum*) tartalmi átírásként újra kiállította egy saját korábbi ítéletlevelét (*adiudicatorialis*), mert korábban abból kimaradt a záradék (*clausula*).¹⁴⁵³ Ugyanebben az évben Doboka vármegye a saját jegyzőkönyve alapján állít ki újra oklevelet. Az egyik peres fél ugyanis arra hivatkozott somlyói Bátori István előtt, hogy az igazságát bizonyító irat *fogalmazványa* Doboka vármegye jegyzőkönyvében megtalálható (*in libro sive protocollo dicti comitatus Dobocensis signatura clarius expressa denotataque haberetur*), és erről a fogalmazvánnyal a vármegye pecsétjével megerősített másodpéldány kiállíttatását kérte. Bátori megparancsolta a vármegyének, hogy a jegyzőkönyvi fogalmazvánnyal állítson ki másodpéldányt (*nos eiusdem signature paria sub sigillo dicti comitatus Dobocensis iuris eiusdem ad cautelam per vos extradari facere dignaremur*). A vármegye erre a protocollumból előkereste a fogalmazvánnyal és azt tartalmi átírásként foglalta az oklevelébe. Eszerint 1563-ban Tötöri Balázs ispán panaszára a vármegye elmarasztaló ítéletet hozott szökött jobbágysági ügyében.¹⁴⁵⁴ Ekkor tehát a vármegyei jegyzőkönyvek léteztek és ezek – akárcsak a későbbiekben – bírászkodási jegyzőkönyvek voltak.¹⁴⁵⁵ Az első vármegyei jegyzőkönyv-kötetek vagy töredékei csak a

¹⁴⁵⁰ Ispánlaci Balázs deák (litteratus) és gáldtői Piski János alispánok, illetve harói Elekesi Boldizsár és Gáldi Bolta Ambrus szolgabíráknak 1561. XII. 7-én (in oct. Andree ap.), Enyed oppidumban megtartott ítélőszékükön, lásd Jósika család hitb. lt, 1561. XII. 7. Az iratra Bogdándi Zsolt hívta fel a figyelmem, amit ezúton is köszönök.

¹⁴⁵¹ SzNLT, Urkunden, V., 693. sz. (1562. IV. 6.), az adatra Bogdándi Zsolt hívta fel a figyelmem.

¹⁴⁵² A Román Nemzeti Levéltár Bihar Megyei Igazgatósága (Nagyváradon), Ugrai-Bölöni cs. lt, ser. 1., Nr. 13, f. 20., 1572. II. 21. (az adat ismeretét Fejér Tamásnak köszönöm).

¹⁴⁵³ Szalánci László ispán, Székely Mihály alispán, Istvánházi János és Gáldtői Márton szolgabírák Enyed oppidumban 1575. IV. 22-i (f. VI. a. Alberti ep.) jelentésükben egy korábbi ítéletlevelükre hivatkoznak, amelyet akkor hiányosan állítottak ki, de később a vármegyei jegyzőkönyv alapján újra kiállították: *quas nostras litteras (prout premissa clausula in protocollo nostro expresse denotata habebantur, sed per scribam ex litteris nostris quoquomodo fuerat exmissa), premissas adiudicatorias transmissionales in ea parte et in totum reformamus, restauramus et renovamus*, lásd Béli cs. mezőmehesi lt, 124. sz. – Az adatra Bogdándi Zsolt hívta fel a figyelmem, amit ezúton is köszönök.

¹⁴⁵⁴ Bádoki Balázs és Iklódi Novaji Menyhért, Doboka vármegyei szolgabírák Bonchida oppidumban 1575. IV. 12-én (f. III. p. dom. Quasi modo) kelt jelentésében, amelyet Tötöri Balázs ispán érdekében állítottak ki, lásd Kolozsmonostori konv. hiteleshelyi lt, Cista comitatum, com. Doboka T. 56. [MNL OL, Filmtár: 46047. sz.], az adatra Bogdándi Zsolt hívta fel a figyelmem.

¹⁴⁵⁵ A fenti adatokkal egybehangzóan Jakó Zsigmond ugyancsak a 16. századra teszi a tartósabb megőrzést igénylő megyei regisztrumok megjelenését, amelyek a megyei levéltárak alapjait alkothatták, lásd Jakó: Az erdélyi levéltárügy 28.

17. század elejétől kezdődően maradtak fenn. (Jellegüket tekintve ezek törvénykezési jegyzőkönyvek, tehát az ítélszék előtt lezajlott perek anyagait tartalmazzák).¹⁴⁵⁶

5. Vármegyei levéltár a középkori viszonyok között nem is alakulhatott ki, de nem elsősorban a vármegyei hatóság állandó, a vármegyei ítélszék helyének időnkénti váltakozása és a vármegye székházának hiánya miatt,¹⁴⁵⁷ hanem azért, mert a keletkezett iratok csekély bizonyító ereje¹⁴⁵⁸ miatt erre tulajdonképpen nem is volt szükség;¹⁴⁵⁹ a vármegyei ítélszék által kiállított középkori okleveleket az érdekelt peres felek, illetve ezek levelesládái őrizték meg. Levéltár híján levéltárosa sem volt a vármegyének; az adat, miszerint 1533-ban Hunyad vármegyének egyenesen allevéltárosa [!] lett volna, téves olvasaton alapul.¹⁴⁶⁰ Igaz, a megyék működése során keletkezett oklevelek fogalmazványát vagy másolatát őrizhette ideiglenesen¹⁴⁶¹ maga a megyei jegyző is (lásd az említett 1505. évi szabolcsi esetet).

6. A vajdai kancellárián 1473 körül megindult ugyan a regisztrum-vezetés (a hiteleshelyek jóval korábban induló gyakorlata¹⁴⁶² után nagy késéssel), legalábbis Magyar Balázs vajda néhány 1473-ban kelt oklevelén látható a *Registrata* jelzet. Ezzel együtt, mivel a vajdák változásától független erdélyi kormány szerv nem alakult ki, vajdai levéltár sem alakult ki; erre még az után sem került már sor, hogy 1519-ben, Barcsai Pál protonotarius személyében, állandóan Erdélyben tartózkodó vezetője lett a vajdai kancelláriának.¹⁴⁶³

7. A csak tartalmilag átírt oklevél fogalmazása birtokzálogosító oklevelek szokásos formuláit követi, ahogy azt leginkább a hiteleshelyek által kiállított hatalmas mennyiségű efféle oklevélből megszokhattuk. A szövegből hiányzik a dátum és a kibocsátók – az ispán és a

¹⁴⁵⁶ TordaVmJkv I. 8–9 (Az erdélyi vármegyei jegyzőkönyvek c. fejezet).

¹⁴⁵⁷ Fekete Nagy: A levéltárak kialakulása 34. „Változás ebben csak akkor következik be, amikor az alispán választott tisztségviselő lesz és a megyei levéltárat hivatalával együtt szabályosan átadja utódjának”. Vö. Föglein: A vármegyei levéltárak őrzőhelye 239.

¹⁴⁵⁸ Istványi: Megyei írásbeliség 517–518. – A megyei oklevelek jogbiztosító „értéke” az újkori levéltárrendezők előtt is nyilvánvaló volt. Pl.: Nullius valoris (DL 28313); Nichil valet (DF 257661), mindkét esetben 18. századi kéz írásával.

¹⁴⁵⁹ „Amíg a városok gondosan őrizték irataikat, s jegyezték fel fontosnak tartott jogügyleteiket, adókirovásokat- és beszédéseket stb., és ezzel korán (a 13. századtól) megkezdtek levéltári fondjuk kialakítását, addig az igazgatási és bírósági hatóságot jelentő megyék – gazdasági érdekeik egyáltalán nem vagy csupán csekély mértékben fűződve ehhez – csak századokkal később gondoltak arra, hogy bizonyos hozzájuk érkezett iratokat vagy általuk kiadott iratok másolatát/fogalmazványát saját érdekükben megőrizték” (Borsa: Megyei levéltári fondképződés 37). Istványi ezzel szemben feltételezte, hogy „valamiféle levelesládája vagy leveles zsákja tehát már a XIV. század második felében lehetett a megyének”, lásd Istványi: Megyei levéltárak 249.

¹⁴⁶⁰ Az iratban nem vicearchivarius (1533: HunyadmÉvk 5 [1887–1888]. 108–109), hanem vicearchidiaconus szerepel (vicearchidiaconus comitatus Hwnyadiensis, MNL OL, Hunyad megyei családok, R 391, 1. csomó, 8. tétel, 4^r, Hosdát, Solyom Fekete gyűjt.-ből, 1533. VI. 22.), lásd W. Kovács: Erdélyi megyék 94 (az irat előke-rezését Szabó András Péternek köszönöm). – Hunyad vármegye levéltárosáról 1780-ból ismeretes adat, lásd Föglein: A vármegyei levéltárosi állás 60. – Istványi Géza a témához kapcsolódóan több tanulmányt is írt. A megyei írásbeliség első korszaka c. munkájában (Századok LXXI[1937]. Pótfüzet. 545, 9. jegyz.) jelezte, hogy Iratmeg-őrzés, levéltár a XIV. századi megyében címmel fog tanulmányt közölni a LtKözl XV. évfolyamában [1937]. Ott végül A megyei levéltárak első nyomai a XIV. században c., már idézett munkája jelent meg (245–249).

¹⁴⁶¹ A 17. század elején Torda vármegyében csak a vármegyei jegyzőkönyv lehetett tartósan az azt vezető jegyzőnél, tisztségváltás esetén a főbírónál, lásd Dáné: Torda bírósági gyakorlata 64, vö. TordaVmJkv I. 569.

¹⁴⁶² KmJkv I. 135.

¹⁴⁶³ Jakó: Az erdélyi fejedelmek levéltáráról 106.

szolgabírák – nevei, tartalmaz viszont részletező, formulás részeket (pl. a birtok tartozékainak sablonos felsorolását). Az, hogy az állítólagos regisztrumba éppen a kibocsátók neveit és a keltezést nem vezették be, még talán érthető lenne (pl. a kolozsmonostori konvent jegyzőkönyve is az egy napon felvett jegyzeteknél olykor az *eodem die* kifejezéssel utalt az időpontra),¹⁴⁶⁴ de hogy a másolat kiállításakor épp ezeket nem tartották volna fontosnak jelezni, erősen kétséges. Az oklevél által említett *registrum et codex* nem arra utal, hogy ezalatt valamilyen korábbi, pecsételetlen fogalmazványt, egyszerű feljegyzést értsünk (aminek a kiállítását az eredetivel együtt kérhette a kedvezményezett, esetleg megőrzését is a jegyzőnél), és a formulás részek megléte is arra utal, hogy nem egy kivonatos, szűkszavú emlékeztető feljegyzést, hanem csonkítatlan, teljes szöveget őrzött meg a könyv alakú (?) regisztrum. (Megeshet azonban az is, hogy a formulás részeket a tartalmi átírás készítésekor emelték be a szövegbe.) Megjegyzendő az is, hogy a vármegyei jegyzőkönyveket a 16. század második felében ugyan *protocollum* néven említik, de a megnevezés változása vagy ingadozása önmagában nem lenne elegendő, hogy kizárjuk a középkori megyei *registrum* létezését.

8. Az erdélyi rendek 1540. évi tordai gyűlésén a vármegyék működéséről hoztak több határozatot. Foglalkoztak a vármegyei jegyzővel is, akinek feladatai között említik, hogy a felperes számára a keresetről oklevelet kell hogy kiállítson (amivel a pert halasztani lehet), de nincs szó arról, hogy azt bármiféle protokollumba be kellene vezetnie. Ugyan az itt hozott rendelkezések egy része papíron maradt (az például, hogy Fehér vármegyében három szolgabírárt kell választani), de ha a jegyzőnek ekkor már lett volna protokollum-vezetési kötelezettsége, bizonyosan szót ejtettek volna róla.¹⁴⁶⁵

9. Benkő József, a *Transsilvania specialis* szerzője szerint az 1780-as években még megvolt Hunyad megyének 1500-tól induló jegyzőkönyve.¹⁴⁶⁶ Noha állítását modern szakkiadvány is idézte,¹⁴⁶⁷ azt egyelőre más adat nem támasztja alá.

10. 7. 2. A megyei pecsét

Az (al)ispán és a két szolgabíró nevében kelt okleveleken rendszerint három pecsét van. Az (al)ispán – Magyarországtól eltérően – mindvégig a megyében marad, mert nem országos tisztviselője, hanem a vajda (olykor az alvajda) helyi (jelentéktelen) familiárisa.

Amikor a szolgabírák az alispán nélkül bocsátottak ki okleveleket, azt csak saját pecsétjeikkel erősítették meg. A vármegyei nemesség öntudatának erősödésével megjelentek a vármegyei *universitas* nevében kiállított oklevelek, és Erdélyben szórványosan a 15. század utolsó

¹⁴⁶⁴ KmJkv I. 136.

¹⁴⁶⁵ MOE II. 164.

¹⁴⁶⁶ Benkő: *Transsilvania* I. 455.

¹⁴⁶⁷ Kosáry–Kulcsár–Szakály: *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba* I/3. 320.

harmadában¹⁴⁶⁸ és főleg a 16. század első felében találkozunk ilyenekkel.¹⁴⁶⁹ Ezeket is az (egyik) (al)ispán és a két szolgabíró pecsétjével erősítették meg. Az ilyen oklevelek vagy azért keltek az *universitas* nevében, mert a vármegye egészét érintették, vagy mert az ispán vagy az ülnök ügyét tárgyalták.¹⁴⁷⁰ Ezeket is azonban kivétel nélkül az (al)ispán és a szolgabírák gyűrűpecsétjével erősítették meg, nyilván azért, mert a vármegyéknek még ekkor sem volt saját pecsétjük. (A megyei okleveleken legtöbbször a pecsét nyoma vagy értelmezhetetlen töredéke maradt fenn, de a pecsétek száma világosan látszik, és az is, hogy az három).

A közösség fogalmának megjelenésével egy időben azonban valóban megjelent a vármegyei pecsét is.¹⁴⁷¹ 1498-ban II. Ulászló király címert adományozott Somogy vármegyének és annak alapján készült el az új pecsétnyomó is, amelyet azonban csak a vármegye egészét érintő ügyekben használtak. Ilyenfajta pecsétje volt állítólag Hunyad vármegyének is, amelyen a COMITATUS HUNIAD[IENSIS] AN[NO] 1490 felirat és a Hunyadi család címere szerepelt volna. Azért ez a körülményes fogalmazás, mert a pecsétnyomó ma nincs meg.¹⁴⁷² Megjegyzendő, hogy a korábbi szakirodalom ennek meglétét általában elfogadta. Borsa Iván szerint azonban „közvetlen adatunk sincs arra, hogy más megye ilyent [ti. címereslevelet] kapott volna,

¹⁴⁶⁸ A legkorábbi példa: Kolozs vármegye levele Szentgyörgyi és Bazini Gróf János vajdához: BánfOkl II. 90–91 (1467. VI. 17. [DF 260998]); ugyancsak Kolozs vm. universitasának oklevele (exmissionalis): 1497. V. 10. (DF 244161).

¹⁴⁶⁹ További példák a megyei universitas nevében kelt, de ugyancsak három pecséttel megerősített oklevelekre: Belső-Szolnok, 1519: DF 255102 (exmissionalis). – Doboka: Kemény cs malomfalvi lt, 1545. III. 24. [CJ-F-00370-101] (exmissionalis). – Kolozs, 1510: DF 252688, papírfelzetes (címeres?) azonosítatlan pecsét, talán az ispáné; 1524: DF 257632; Suky cs lt, 1539. II. 5. [CJ-F-00423-1-204]; Jósika cs hitb. lt, 1544. V. 21. [CJ-F-00255-1-25]. – Hunyad: Pataki: Hunedoara 201–202 (a közlés szerint több gyűrűpecsét nyomával), 203–205 (a közlés szerint pecsételés nyoma nélkül). – Torda: itt csak egy keltezés nélküli töredék maradt fenn, a megerősítés módja nem állapítható meg (DL 32312).

¹⁴⁷⁰ Pl. Fehér vármegye 1525. évi oklevele, mellyel a megyei csapatkapitányok fizetéséről intézkedtek – három pecséttel – valószínűleg az (egyik) alispán és a két szolgabíró pecsétjével – volt megerősítve, tárgymegjelölés: Super sallarium capitaneorum (DL 63036).

¹⁴⁷¹ Tringli: Megyék 516.

¹⁴⁷² Szathmári P.: Vármegyepecsét; Nyáry: Heraldika 86; Tornya: Hunyadmegyei pecsét; Szinte: Hunyadmegye czimere (a pecsét a leírás szerint 27 mm átmérőjű). – Ezekre a közlésekre hivatkozik a további kutatás is, vö. Tagányi: Magyarország címertára 27–28; Jakó: Sigilografia 608–609; C. Tóth: Szabolcs 109; W. Kovács: Hunedoara 221. – A pecsét 19. századi rajza megtalálható Kemény József gyűjteményében is, egy öt kötetnyi, a pecséteket Antalffy Boldizsár festett másolataiban bemutató kéziratban is (Kemény József gyűjteménye, Erdély pecsétjei I–V. [a Kolozsvári Akadémiai Könyvtár őrizetében], II. Törvényhatósági és egyesületi pecsétek [ms. KJ 413/II.], p. 11, 31. sz.). Forrásként ezt használta Pál-Antal Sándor, ahonnan a rajz hasonmását is közölte, elfogadva a korábbi közlések 1490. évi keltezését (Pál-Antal: Vármegyék pecsétjei 270, 272, 277 [6. jegyz.], 280 [4. sz. rajz]) és ugyanezt a véleményt ismételte meg a tanulmánya újraközlésekor: A Székelyföld és városai. Történelmi tanulmányok és közlemények. Marosvásárhely 2003 [Erdély emlékezete]. 341–342, 344, 350, 360), de itt már a vármegye egy másik – felirata szerint 1606. évi – pecsétjének rajzát is közölte, ugyancsak a Kemény-gyűjtemény alapján (uo., Erdély pecsétjei II. p. 11, 32. sz.). – Egy nemrégiben kiadott munka (Județul Hunedoara. Monografie. Vol. II. Coord. Ioan Sebastian Bara, Denisa Toma, Ioachim Lazăr. Iași – Deva 2012. 208) illusztrációként közli ugyan a 19. századi közlésekből ismert pecsét vörös viaszba nyomott lenyomatát, de az írat jelzetét és keltét már nem (az is meglehet, pecsétlenyomat-gyűjteményből való). – Hunyad megye 1490. évinek mondott pecsétének lenyomata máshonnan is ismert, pl. MNL OL Pecsétgyűjtemény, V14, Pákei család pecsétgyűjteménye, 1. tétel, 4. lap, 2. sor, 2. szám (Vö. Sunkó: Pecsétgyűjtemény 106), de mivel nem egy iratot megerősítő pecsétlenyomat, korát ez alapján nem lehet meghatározni. – A pecsétnyomó ma nem található sem a Dévai Múzeumban, sem a RNLt Hunyad Megyei Igazgatóságán Déván (Ionuț Codrea, a Dévai Múzeum régészének szíves szóbeli közlése), sem a Magyar Nemzeti Múzeum pecsétgyűjteményében (Orgona Angelika, a MNM tudományos főmunkatársának szíves szóbeli közlése).

ahogy arra sincs adat, hogy címeradomány alapján más megye 1550 előtt a megye egészét szimbolizáló pecsétet készített és használt volna.”¹⁴⁷³ És valóban, amennyiben Hunyad vármegye címer- vagy pecsétadományt kapott volna, minden valószínűség szerint arról készült volna királyi adománylevél. Ilyen azonban másolatként vagy említésből sem ismert. Borsa megjegyezte ugyanakkor azt is, hogy „Hunyad megye 1490-i pecsétjén levő címer, amely lényegében a Hunyadi család címerével azonos, nem hasonlítható össze ezzel a címerképpel”.

Hunyadnak a korszakban kelt oklevelein ez a pecsét nem fordul elő, ezeken is három pecsét nyoma látszik (az ispáné és a szolgabíráké). A szakirodalomban idézett megyei okleveleken túl ugyan előkerült néhány Mohács előtti is,¹⁴⁷⁴ illetve 1542-ig további öt. Ezek közül kettő az ispán és a két szolgabíró nevében kelt, rajtuk ugyancsak három-három gyűrűspecsét nyoma látható (1531, 1536).¹⁴⁷⁵ További három 1528. évi oklevél ugyan éppenséggel a vármegye nemességének *universitasa* nevében kelt, de ezek egyikén sincsenek meg már a pecsétek.¹⁴⁷⁶ (Meglehet egyébként, hogy utóbbi levelek mögött nem is a vármegyei nemesség összességét kell keresni, hanem valójában csak a Brandenburgi György pártján állókat, akik urukhoz címezték misszilis levelüket, de a nagyobb nyomaték kedvéért önmagukat *universitasként* jelölték meg). A megye a 16. században ezután is mindvégig az ispán és szolgabírák három pecsétjével erősítette meg az okleveleit.¹⁴⁷⁷

¹⁴⁷³ Kivételként említhető Hajnik Imre, Tagányi Károly és Borsa Iván véleménye. Hajnik 1887-ben megfogalmazott véleménye szerint „a megyék közül ... egyedül Somogy megye nyerte e jogot [hiteles pecsét jogát] 1490-ben II. Ulászlótól” (Hajnik: Okirati bizonyítás 13). Tagányi szerint „ezen címér a megyei főispánság pecsétén 1490-, a tisztség pecsétén pedig 1499. évszámmal van ellátva, mely szerint tehát ez volna a legrégebb megyei címér, mert a somogyi csak 1498-ban kelt. Hogy azonban mi, munkánk 21. lapján mégis Somogyét vettük a legrégebbnek, annak oka az, hogy az ott emlegetett 1550. évi pozsonyi országgyűlés 62. czikke csakis Somogy címéréről tud” (Tagányi: i. m. 27–28). – „Az 1526 előtt kiadott közületi armálisok közül ugyanis több város címereslevele mellett egyedül Somogy vármegyéé maradt ránk, s közvetlen adatunk sincs arra, hogy más megye ilyent kapott volna, ahogy arra sincs adat, hogy címeradomány alapján más megye 1550 előtt a megye egészét szimbolizáló pecsétet készített és használt volna” lásd Borsa: Somogy pecsétje) 1.

¹⁴⁷⁴ Borsa: Somogy pecsétje 15, 17. jegyz.: „Hunyad megye oklevelein 1490 és 1526 között következően 3 kis méretű pecsét vagy annak nyoma látható: 1494: DL 72748 [sajtóhiba; a helyes jelzet: 74248, közlése TelOkI II. 195–196]; 1496: DL 46336; 1500: DL 46529 [HunyadmÉvk 5 (1887–1888). 99]; 1505: DL 30965; 1510: DL 46960 és DL 46961 [HunyadmÉvk 5 (1887–1888). 100–101]; 1516: DL 47135 [HunyadmÉvk 5 (1887–1888). 102] és DL 47141 [HunyadmÉvk 5 (1887–1888). 103.]; 1523: DL 47486 [HunyadmÉvk 5 (1887–1888). 104] és DL 47499 [HunyadmÉvk 5 (1887–1888). 104–105].” – A Hunyad vármegyei, 1490 utáni eredeti oklevelek sorozata, a legutóbbi számbavétel óta, a DL és DF bővülésének és a kibocsátó-adatok gépi feldolgozásának köszönhetően gyarapodott ugyan, de ezek is mind három gyűrűspecséttel voltak megerősítve: 1492: DF 287768 és DF 260287; 1494: DF 255060; 1495: DF 274530; 1496: DL 46336 és DF 287769–287770; 1498: DL 37718; 1503: DF 260294; 1507: DL 30965; 1508: DF 255076; 1520: DF 244563 [TTár 1907. 118] és DL 47374; 1524: DF 260303–260304, DF 252623. Egy eredeti, de közlése óta megsemmisült 1504. évi oklevél a leírás szerint ugyancsak három gyűrűspecséttel volt megerősítve, lásd Iványi: Gyömrő 424. sz.). Egy további oklevél csak egykorú másolatként maradt fenn: 1508: DF 260457.

¹⁴⁷⁵ HunyadmÉvk 5 (1887–1888). 108–109 (1531. XI. 21.); iktári Bethlen cs lt, 1536. III. 7. [CJ-F-00329-1-179; csonka oklevél]).

¹⁴⁷⁶ Pataki: Hunedoara 200–201 (1528. V. 29., a közlés szerint gyűrűspecsét töredékével); uo. 201–202 (1528. VI. 9., a közlés szerint több gyűrűspecsét nyomával); uo. 203–205 (1528. XI. 3., a közlés szerint pecsételési nyoma nélkül).

¹⁴⁷⁷ Hunyad vm.: Bánffy cs nemz. lt, 1573. II. 10. [CJ-F-00320-1-1-61]; Gyulay-Kuún cs lt, 1597. V. 11. – Az eddig idézetteken kívül ugyancsak az ispán és a szolgabírák két vagy három gyűrűspecséttel vannak

Hunyad vármegye pecsétjén levő címer pajzsa – stíluskritikai megfontolásokból – 17. századinál korábbi nem lehet.¹⁴⁷⁸ A bizonyosan nem középkori COMITATUS HUNIAD[IEN-SIS] AN[NO] 1490 feliratú pecsét jelenleg ismert legkorábbi lenyomata egy 1630. évi, a megye *universitas*ának nevében kiadott iraton maradt fenn. Tartalmát tekintve az írat Hunyad megye nemességének az 1630. április 7-re¹⁴⁷⁹ meghirdetett kolozsvári országgyűlésre küldött követei számára adott instrukciók.¹⁴⁸⁰

Középkori pecsétnyomó létéről tehát egyelőre adatunk nincs, használata nemcsak 1542 előtt, de a 16. század végéig sem bizonyítható.

11. A megyei emberek

Az erdélyi rendek által az 1540. évi tordai gyűlésen hozott határozatok szerint a megyei embert nem a szolgabíró, hanem a panaszos fél választhatta kisebb horderejű ügyek kivizsgálására, a szolgabíró akadályoztatása esetén, vagy ha a helyszín távol esett a szolgabíró lakhelyétől. Jelentését a következő (megyei) ítélőszék előtt kellett elmondania, eskü alatt, hogy a vármegye hatósága erről oklevelet állíthasson ki. Büntetőügyben nem esküdhetek és nem eskethettek és szökött jobbágyot sem hozhattak vissza, ezekben az ügyekben csak a szolgabíró járhatott el.¹⁴⁸¹ A határozat által említett viceiudexben a szolgabíró eseti helyettesét kell látnunk: ilyen a megyei ember is. Alszolgabírákat a 14. század első feléből adatolt néhány előzmény után 1516-ban¹⁴⁸² és az 1540. évi határozat elfogadása után néhány évvel említene 1543-ban,¹⁴⁸³ mindkét

megerősítve a többi erdélyi megye 16. századi oklevelei is (ezek felsorolásától itt eltekintek); Küküllő megye *universitas*ának nevében kelt oklevél is két gyűrűspeccsével van megerősítve (MNL OL, Radák cs lt, 1588. II. 15.). Az itt felsorolt iratokat Fejér Tamás szíveségéből ismerem.

¹⁴⁷⁸ Kovács András (Kvár) és Lövei Pál (Bp.) szíves szóbeli közlése.

¹⁴⁷⁹ 1630, profest. dom. Quasimodo.

¹⁴⁸⁰ Bánffy cs nemz. lt, 1626. sz. (régí jelzet: Appendix 30). A pontos keltezés a pecsét papírfelzete miatt nem látszik. Az iratot 2018-ban Dáné Veronka, a Debreceni Egyetem Történeti Intézetének adjunktusa találta meg. Itt mondunk köszönetet neki, hogy felhívta rá a figyelmünkre, illetve az írat és a pecsétlenyomat fényképét a rendelkezésünkre bocsátotta és a közlés lehetőségét önzetlenül átengedte.

¹⁴⁸¹ Primo, quod in singulis harum partium Transsylvanarum principales comites, per dominum wayvodam, vicecomites vero ac iudices nobilium per universitatem eorumdem nobilium eligantur; in comitatu siquidem Albensi propter eius magnitudinem tres, in aliis autem singulis comitatibus duo iudices nobilium, per eandem universitatem semper erunt eligendi. Viceiudices tamen nobilium, per principales iudices eligi non possunt, neque debent; sed in casibus factum minoris potentie concernentibus ac vestigiorum animalium et hiis similibus, per hominem lesum eligatur nobilis unus, honeste conditionis, qui propter iudicis nobilium remotam forsitan residentiam, vel aliter ob eius absentiam, in eiuscemodi casibus et factis, loco iudicis nobilium procedat, et tandem coram vicecomite ac iudicibus nobilium, in sede iudiciaria comitatus, fassionem sub iuramento faciat, et sic littere super huiusmodi negotio necessarie conficiantur. Isti tamen nobiles in negotiis, que ad capitalem sententiam tendunt, iuramentum dare prestareque, et iobagiones reducere non possunt, sed tam in eiuscemodi negotiis, quam etiam in facto reductionis iobagionum, solus iudex nobilium procedere debet (MOE II: 161–162).

¹⁴⁸² Bethleni Bethlen cs lt, Rokon és idegen családok, Nagy cs lt, P 1960, 4. csomó, 66. tétel, No. 1, p. 9–10. (Faragó Dávid adata. Lásd még WassLt 41, 139. jegyz.). Ekkor a kincstartó parancsára András deák tordai concivis társaságában Cegén (Doboka vm.) vizsgálatot tartott.

¹⁴⁸³ Újbudai Horvát Tamás alszolgabíró Bálint pap társaságában a Zsukiakat megidézte (1543: KmJkv II. 4797. sz.).

esetben alkalmi feladatok – tanúkihallgatás, idézés – elvégzőiként. Alkalmi segítőkként korszakként is többféleképpen nevezhették őket.¹⁴⁸⁴

Az alábbiakban megvizsgáljuk, mennyire felel meg ez a késői kodifikáció a korábbi, oklevelekből megismerhető tényleges gyakorlatnak. A megyei hatóságok (Erdélyben: az ispán/alispán és a két szolgabíró) oklevelei legtöbbször a „mi emberünket,” olykor a „közülünk külön erre a célra kiküldött embert”¹⁴⁸⁵ vagy külön formula nélkül „közülünk valókat” emlegetnek, szóhasználatuk szerint „tanúbizonyoságként kiküldtük emberünket az alábbi vizsgálat” (vagy más feladat) „elvégzésére.” A „(*certos*) *ex nobis*” egy alkalommal fordul elő, de ekkor megnevezik mind a kiküldött szolgabírárt, mind a mellé rendelt embereket.¹⁴⁸⁶ Az erdélyi megyei oklevelek – néhány kivételtől eltekintve – név szerint is megnevezik az intulatióban a szolgabírákat (szemben azokkal az Erdélyen kívüli megyékben keletkezettekkel, amelyek csak általánosságban említik őket), ezért világosan elkülönül bennük, hogy egy adott ügyben a szolgabíró vagy a megyei ember jár-e el. Egyébként is, az *unum ex nobis videlicet XY* formulával csak akkor találkozunk erdélyi megyei oklevelekben, ha valamely feladat elvégzésére a szolgabírárt vagy az (al)ispánt küldték ki.¹⁴⁸⁷ A feladatot teljesítő szolgabírákkal szemben a megyei emberek meglehetősen ritkán fordulnak elő, 1542 előttről egyelőre csak 26 említésükről tudunk.¹⁴⁸⁸ Ez a kis szám természetesen nem tesz lehetővé semmiféle statisztikai megfigyelést; a 14. században ráadásul csak négyszer fordulnak elő (és mindannyian a század első felében),¹⁴⁸⁹ de ennek különösebb jelentőséget nem tulajdoníthatunk: a megyei ember kiküldése soha nem vált általános gyakorlattá, mert az – a fenti országgyűlési határozat szerint is – csak *ad hoc*,

¹⁴⁸⁴ Kádas: A megyei emberei 68.

¹⁴⁸⁵ TelOkI I. 421. – A fejezet nyomtatásban megjelent: W. Kovács: Megyei emberek.

¹⁴⁸⁶ Pl. 1435-ben: *nostrum hominem ... ad infrascriptam inquisitionem faciendam nostro pro testimonio duxissemus transmittendum* (DL 12666). – A kivételek, amikor nem „a mi emberünket” (*nostrum hominem*) említik: *modo simili unum ex nobilibus dicti comitatus* (1475: DF 260809); *Paulum Buday, iudicem nobilium nostrum et Georgium Gerewfy nobilem virum comprovincialem* (1482: DF 244105); *duos ex nobis, videlicet prefatum Georgium, unacum nobili Georgio de Fodorhaza* (1488: DL 36944. [3. sz.]); *certos ex nobis videlicet prefatum Michaellem de Zenthpal* [az egyik szolgabíró], *Gregorium et Andream Gyerewffy ad infrascriptam inquisitionem faciendam de sede nostra iudiciaria nostro pro testimonio duximus transmittendos* (1491: DF 257828).

¹⁴⁸⁷ A megyei emberek megnevezésének kérdését és a szolgabíráktól való megkülönböztetésük nehézségeit alaposan körüljárja C. Tóth: Szabolcs 58; Kádas: Megyei emberek Északkelet-Magyarországon 108–113; Uő: A megyei emberei 17–20.

¹⁴⁸⁸ AOkI XIX. 516. sz.; CDTrans III. 474., 542, 559. sz.; ZsOkI II/1. 4385., 4566. sz., IV. 602. sz., V. 2286. sz.; X. 679., 1524. sz., XI. 861. sz.; WassLt 319., 378., 423. sz., TelOkI I. 421, 437–438, 441, 536; DL 12666, DL 36944 [3. sz.], DL 62803, DL 74045; DF 260809, DF 244105, DF 255257. és DF 257828. – A megyei emberek említései közé nem számíthatjuk olnoki Herceg Ferencet, mert Doboka vármegye 1482. VI. 18-i oklevelében ugyan Zsombori Nagy Albert dobokai alispán, illetve Csomafáji Gergely és Göci Demeter szolgabírák kiküldöttként írták (DF 261048), de nevét – minden bizonnyal egyidejűleg – kihúzták és átjavították az egyik szolgabíró, Csomafáji Gergely nevére. Tehát utóbbi az, aki V. 21-én Iklódon (Doboka vm.) az Iklódi család birtokfoglalása ügyében vizsgálatot tartott. – Hunyad vármegye tartalmi átiratként és csonkán fennmaradt 1365. évi oklevelében említett T[amás?] fiáról: Balázsról, akit kiküldenek [hogyan tartson vizsgálatot?], nem lehet eldönteni, hogy szolgabíró-e vagy megyei ember, mert az oklevél szövege csak általánosságban említi a kibocsátók között a szolgabírákat (CDTrans IV. 372. sz.). A megyei emberek megoszlása: Belső-Szolnok: 1; Doboka: 7; Fehér: 4; Kolozs: 12; Küküllő: 1; Torda: 1.

¹⁴⁸⁹ 1335: AOkI XIX. 516. sz.; 1348, 1349, 1350: CDTrans III. 474, 542, 559. sz.

*specialiter*¹⁴⁹⁰ történt, ha a pillanatnyi körülmények úgy hozták. Bár Erdélyben a 15. században valóban sokkal több alkalommal említenek megyei embereket, nem biztos, hogy ezt nálunk is a „szolgabírói feladatok megszorodásával”¹⁴⁹¹ kell magyarázni, legfeljebb a teendők alkalmankénti felgyűlésével, és ilyenkor valóban a szolgabírák tehermentesítésében volt szerepük.¹⁴⁹²

A megyei emberek 14. századi előfordulásakor csak egyszer találkozunk név szerinti említéssel, ekkor egy birtokos nemes (*nobilis*) látta el ezt a feladatot,¹⁴⁹³ de a másik három esetben a jogi státusukról sem tudunk meg semmit. A 15. században ezzel szemben a megyei embert mindig megnevezik az oklevelek – igaz, egyik alkalommal (1423) csak a keresztnévét említik, lakóhelye (birtoka) nélkül, valószínűleg azért, mert nem volt nemesember (Péter deákról, Kolozs vármegye nótáriusáról van szó, aki megyei emberként jár el).¹⁴⁹⁴ Doboka megyében 1416-ban egy bizonyos Szász János,¹⁴⁹⁵ Kolozs megyében 1419-ben „Mocson lakó Ferenc” jár el megyei emberként,¹⁴⁹⁶ 1424-ben pedig Zutoron lakó Nemes (*dictus*) Miklós,¹⁴⁹⁷ Belső-Szolnokban, 1435-ben pedig Fejér (*dictus*) István.¹⁴⁹⁸ Két esetben ugyan ismert a családnév (vagy csak ragadványnév), de a birtoknév már nem. Ők négyen talán birtoktalan familiárisok lehettek. Különösen igaz ez az elsőre, mert akiket (valamely) „birtokon lakó”-ként említenek, azok legtöbbször jobbágyok:¹⁴⁹⁹ a névtan megfigyelései szerint „a jobbágyok nevében vannak ugyan, de csak kis számban fordulnak elő *de* + helyneves alakok” és a „*de* + helynév »le volt foglalva« a nemesi birtokok jelölésére.”¹⁵⁰⁰ „Nemesnek mondott” Miklósról pedig neve alapján megköztatható, hogy csak nemrég került be a birtokosok közé.

Nevük tanúsága szerint azonban a többi megyei ember – akárcsak a szolgabírák – nemesek, és abban a megyében birtokosok, amelynek ítélőszéke kiküldte őket, de olykor az oklevelek ezt meg is jegyzik. Doboka megye 1475. évi oklevele szerint a szolgabíró mellé kirendeltek „ugyancsak egy megyebeli nemes” (*modo simili unum ex nobilibus dicti comitatus*),¹⁵⁰¹ Kolozs megye 1482. évi oklevele szerint „egy megyebeli nemes férfit” (*nobilem virum comprovincialem*).¹⁵⁰² Olyankor, amikor a megye azért küldte ki az egyik szolgabíráját, hogy a

¹⁴⁹⁰ TelOkI I. 421.

¹⁴⁹¹ Gábor: A megyei intézmény 88; Holub: Zala 162; Kádas: Megyei emberek Északkelet-Magyarországon 113.

¹⁴⁹² Kádas: Megyei emberek Északkelet-Magyarországon 122.

¹⁴⁹³ CDTrans III. 474. sz.

¹⁴⁹⁴ ZsOkI X. 1524. sz.

¹⁴⁹⁵ TelOkI I. 421.

¹⁴⁹⁶ TelOkI I. 437–438.

¹⁴⁹⁷ ZsOkI XI. 861. sz.

¹⁴⁹⁸ TelOkI I. 536.

¹⁴⁹⁹ Erdélyi példák: KmJkv I. 2086, 2406. sz.; WassLt 497. sz.

¹⁵⁰⁰ Fehértói: Helynevek mint családnévek (I.) 201; vö. Uő: Magyar megkülönböztető nevek 26, 28.

¹⁵⁰¹ DF 260809.

¹⁵⁰² DF 244105.

vajda vagy az alvajda kérését teljesítse, és a szolgabíró mellé még egy megyei ember is társult, utóbbi talán lehetett megyén kívüli is. Erre egyetlen bizonytalan példát ismerünk: Kolozs megye 1488. évi válaszlevele Telegdi István erdélyi alvajdához a megyebeli szolgabíró mellett egy megyén kívüli (?) embert említ, de a szöveg – talán a 18. századi másoló hibájából – csonkán és nyilvánvalóan romlott szöveggel maradt fenn, a keltezése ugyanis a több példányban is fennmaradt parancslevélnél korábbi.¹⁵⁰³ A szóban forgó oklevél szerint Kolozs vármegye egy szamosfalvi (tehát ugyancsak Kolozs megyei) hatalmaskodás kivizsgálására az egyik – értelemszerűen Kolozs megyei – szolgabírája, Szopori Szentgyörgyi György mellé állítólag Fodorházi Györgyöt küldte ki, de ilyen nevű települést csak a távolabbi Dobokában, vagy a még távolabbi Belső-Szolnokban találunk.¹⁵⁰⁴ Ugyanakkor a Kolozs megyei Korpádiak ekkoriban Fodorházinak is nevezték magukat,¹⁵⁰⁵ Korpád pedig két falunyi távolságra fekszik a kivizsgálás helyszínétől, Szamosfalvától (persze könnyen megeshet az is, hogy egyszerű másolási hibával van dolgunk).

A megyei emberek ugyanabból a társadalmi körből kerültek ki, mint a szolgabírák. Egyikük, Mikó Péter 1430-ban Dobokában megyei ember, a következő évben ugyanott szolgabíró.¹⁵⁰⁶ Nyíresi István fia: Lukács 1427-ben ugyancsak Dobokában megyei ember, míg egy Nyíresi Lukács, aki vele vélhetőleg azonos, 1448-ban szolgabíró.¹⁵⁰⁷ Mocsi Sandrinus fia: Miklós megyei ember Kolozsban (1429), ugyanott szolgabíró (1419–1424, 1429–1435) és alispán (1425)¹⁵⁰⁸ is. A jelenség azzal magyarázható, hogy a megyei ember és a szolgabíró kiválasztásánál is a legfontosabb szempont a megbízhatóság, az ügyek intézésében való jártasság lehetett,¹⁵⁰⁹ és „a korábbi feladatviselés megalapozhatta a lokális tekintélyt.”¹⁵¹⁰ A Gyerőfiek, a Korpádiak, a Szentkirályiak, Szentpéteriek vagy a Tötöriek közül – hasonlóan az előbbiekhöz – nemcsak megyei emberek, hanem szolgabírák is¹⁵¹¹ kerültek ki. A Kolozs megyében jelentősebb birtokokkal rendelkező Gyerőfiekén kívül a többi família egy-két szomszédos faluban rendelkezett jószágrészekkel. Megjegyzendő azonban, hogy míg a szolgabírák kivétel nélkül birtokosok, addig alkalmi helyettesük – ha a fentebbi feltételezésünk helyes – birtoktalan famulus

¹⁵⁰³ Másolat Mária Terézia 1750. X. 6-i oklevelében, DL 36944 (3. sz.). Az oklevélben szereplő május 14-i keltezés (in Apahida, f. 4ta in vig. Ascens.) javítandó, mert csak a tanúvallatást elrendelő és bizonyosan 1488. V. 22-én kelt alvajdai parancslevél után állíthatták ki. Telegdi István erdélyi alvajda 1488. V. 22-i, két hasonló tartalmú vizsgálati oklevele az erdélyi káptalan VI. 2-i (V. d. f. V. a. Trinitatis) oklevelébe foglalva (DL 36942) és a kolozsmonostori konventnek címezve is fennmaradt (DL 27072).

¹⁵⁰⁴ Engel: Térkép, Fodorháza.

¹⁵⁰⁵ Csánki V. 528–529; W. Kovács: Erdélyi megyék 108–109.

¹⁵⁰⁶ DL 74045; WassLt 423. sz., vö. W. Kovács: Erdélyi megyék 129 (itt tévesen: Mikei).

¹⁵⁰⁷ WassLt 378, 438. sz., vö. W. Kovács: Erdélyi megyék 134.

¹⁵⁰⁸ DF 255257, vö. W. Kovács: Erdélyi megyék 130.

¹⁵⁰⁹ Neumann Tibor: Választott nemesi esküdtek 268.

¹⁵¹⁰ Kádas: Megyei emberek Északkelet-Magyarországon 116.

¹⁵¹¹ W. Kovács: Erdélyi megyék 113–114, 125, 143–144, 145, 151. Szentkirály alatt itt a mai Enyedszentkirály, Szentpéter esetében pedig Uzdiszentpéter értendő.

is lehetett. Ez utóbbi esetek azonban a kivételek: a két csoport társadalmi háttére azonosnak tekinthető.¹⁵¹²

Általában azokban a megyékben járnak el, amelyik hatósága kiküldte őket. Ez alól egyetlen biztos kivételt találtunk. 1416-ban Küküllő megye ([Szász]szentivánon birtokos) embere a megye határához közel eső Páloson idéz perbe egy ottani nemest,¹⁵¹³ ez a település azonban már Fehér megyének – a Székelyföld és Szászföld közé beékelődő – egyik apró zárványába esett. Emiatt a beidézett később törvénytelennek is tartotta a peres eljárást.¹⁵¹⁴ Más volt a helyzet, ha egy birtok két szomszédos megyére is kiterjedt: 1475-ben Doboka megye hatósága egy vizsgálat lefolytatására küldte ki (a szolgabíróval együtt) emberét, aki értelemszerűen a vizsgálatot a teljes birtokra elvégezte (a birtok nagyobb része már Belső-Szolnok vármegyébe esett).¹⁵¹⁵

Magukból az oklevelekből nem derül ki az, hogy a megyei embert a panaszos kérésére vagy a szolgabírák elhatározásából küldték-e ki. Sztereotip megfogalmazásuk szerint a megye a panaszos (felperes) kérésére küldte ki a megyei embert, a kérés azonban nem arra vonatkozott, hogy *megyei embert* küldjenek ki, hanem arra, hogy az ügy elintézésére *valakit* (általában szolgabírárt) küldjenek ki (mert ugyanez a megfogalmazás áll azokban az oklevelekben is, amelyekben a szolgabírárt küldik ki). Életszerűbbnek tűnik az a feltevés, hogy a megyei ember kijelölésébe – akárcsak a királyi emberek esetében¹⁵¹⁶ – az érdekelt félnek is volt beleszólása. Ezt támogatja az a megfigyelés is, miszerint mindig a vizsgálat helyszínével szomszédos vagy attól egy-két faluval távolabb lakó birtokost bíztak meg, valószínűleg az őt ismerő panaszos ajánlására.¹⁵¹⁷ Az, hogy a megyei ember az érintettel nemcsak szomszédos, hanem esetleg rokon is

¹⁵¹² Tringli: Le contee in Ungheria 162.

¹⁵¹³ ZsOkl V. 2286. sz.

¹⁵¹⁴ ZsOkl VI. 442. sz. Nem számítható a megyén kívüli eljárásba az 1349. évi eset, amikor is Kolozs megye embere Szokolon idéz perbe, mert a település ebbe a vármegyébe esett, csak a panaszos volt székelyföldi, felei (CDTrans III. 542. sz.; Fele = Mezőfele, Câmpenița).

¹⁵¹⁵ DF 260809.

¹⁵¹⁶ Engel: Királyi emberek 590–596; C. Tóth: Szabolcs 69.

¹⁵¹⁷ A megyei ember lakhelye, illetve az eljárás helyszíne mindig szomszédos, vagy egy-két falu távolságra eső település (megyei ember lakhelye/eljárás helyszíne): Kisludas/Buzd (1348: CDTrans III. 474. sz.); Ispánlaka/[Magyar]csesztve (1406: ZsOkl II/1. 4385. sz.); [Enyed]szentkirály/Miklós-laka (1406: ZsOkl II/1. 4566. sz.); [Nádas]papfalva/Kolozsmonostor (1413: ZsOkl IV. 602. sz.); Császári/[Szentegyed] (1414: WassLt 319. sz.); Mocs/Tuzson (1419: TelOkl I. 437–438., 441); Korpád/Apahida (1423: ZsOkl X. 679. sz.); Zutor/[Topa]szentkirály (1424: ZsOkl XI. 861. sz.); Nyíres/Mohaly (1427: WassLt 378. sz.); [Uzdi]szentpéter/[Mező]szentmárton (1427: DL ZsOkl XIV. 677. sz.), Mocs/Szovát (1429: DF 255257), Mikó/[Magyar]jegregy (1430: DL 74045), Berekszeg (?) /Szentgothárd és Omboz (1431: WassLt 423. sz.), Kisenyed/Dálya és Vingárd (1435: DL 12666), Tötör/Kecset (Doboka vm.), Kodor, Törpény, Felsőgyékényes, Alsógyékényes és Keménye (Belső-Szolnok vm.; 1475: DF 260809). – 1488-ban a Boroszlón vizsgálatot végző Gyerőfi György (DF 244105) és az 1491-ben Gyerőmonostoron vizsgálatot végző Gyerőfi Gergely és András családja ettől nem messze kiterjedt birtokkal rendelkezett (Csánki V. 482–492). – A megyei ember birtoka és a vizsgálat helyszíne közötti távolság csak kivételesen nagyobb: Küküllő megye ([Szász]szentivánon birtokos) embere kivételesen – és az alperes szerint jogtalanul – Fehér megyének a Székelyföld és Szászföld közé eső zárványában (Páloson) idézett perbe (1416: ZsOkl V. 2286. sz.; lásd fentebb).

lett volna – miként ez más megyék esetében felmerült¹⁵¹⁸ – nem állapítható meg, mert az oklevelekben ugyanazon név sokszor csak egyszer fordul elő és a családfák sem rekonstruálhatók. Erre utalhat esetleg az az eset, mikor 1491-ben Kemény Péter ügyében az egyik szolgabíró mellé megyei emberként Gyerőfi Gergelyt és Andrászt küldték ki a vizsgálat elvégzésére, ők a panaszos távoli rokonai lehettek, bár ennek bizonyítása még várat magára.¹⁵¹⁹ A két megyei embert ugyanis nem tudjuk elhelyezni a Gyerőfi család családfáján, noha a 15. század végén már jobb forrásadottságokkal rendelkezünk, és a tekintélyesnek számító Kemény és a velük távolabbi rokonságban álló Gyerőfi családok leszármazása is ismert (mivel a Kemény családnak több levéltára is napjainkig fennmarad).¹⁵²⁰ (Gyerőfi Gergelyről és Andrásról gyaníthatjuk, hogy közeli rokonok, talán testvérek voltak).

Úgy tűnik, hogy a kiküldött megyei embert a törvényszéken megjelenő nemesek közül (alkalmilag) jelölték ki,¹⁵²¹ tehát ott voltak az ítélőszéken, amikor a feladattal megbízták őket. Róluk ugyanis olykor az oklevelek megjegyzik, hogy az ítélőszékről küldték ki, a megyei hatóság képviseletében (1423: *de sede nostra iudiciaria, vice nostra ... duximus destinandos*;¹⁵²² *de sede nostra iudiciaria nostro pro testimonio duximus transmittendum*).¹⁵²³ Minthogy azonban a feladattal megbízott megyei ember, mint láthattuk, többnyire az érdekelt fél szomszédja, feltételezhető, hogy nem mindig volt ott a sedrián olyan szomszédos birtokos, akit a feladattal meg lehetett bízni. Ilyen esetben az érdekelt fél közvetíthette valamikor később a sedria megbízatását annak a nemesnek, akit megyei emberként kiküldtek.

Amikor a megyei hatóság felsőbb parancsra (király, vajda, alvajda) járt el, az (al)ispán vagy az egyik szolgabíró teljesítette a parancsot (legtöbbször az utóbbi, ritkábban az előbbi is). Erdélyen kívüli megyékben is általában az egyik szolgabíróra, nem pedig megyei emberekre bízták valamely nagybíró parancsának végrehajtását.¹⁵²⁴ Néhány alkalommal – 1475-ben,¹⁵²⁵ 1482-ben,¹⁵²⁶ talán 1488-ban¹⁵²⁷ és végül 1491-ben¹⁵²⁸ – a megyei hatóság a kiküldött szolgabíró mellé kirendelt ugyan egy (vagy két) megyei embert is, de őket valószínűleg – miként az 1475. évi oklevél elmondja – minden alkalommal csak a „nyilvánvalóbb igazság érdekében” (*pro evidentiori veritate*). Ezt az eljárást – ami Erdélyben csak a 15. század utolsó negyedében

¹⁵¹⁸ Kádas: Megyei emberek Északkelet-Magyarországon 119, 121.

¹⁵¹⁹ DF 257828.

¹⁵²⁰ Engel: Gen. Mikola rokonsága, 2. tábla: Gyerőfi (szamosfalvi).

¹⁵²¹ Neumann: Választott nemesi esküdtek 268.

¹⁵²² DL 26770 (ZsOkl X. 679. sz.).

¹⁵²³ DF 257828. – Ugyanígy, minden bizonnyal egy korábbi ítélőszék alkalmával bízták meg az akkor ott jelen levő Pétert, Kolozs vármegye nótáriusát egy ügyvédvallás meghallgatásával (1423: ZsOkl X. 1524. sz.).

¹⁵²⁴ Kádas: Sárosi „reform” 138; Uő: Megyei emberek Északkelet-Magyarországon 121–122; Uő: A megye emberei 20.

¹⁵²⁵ DF 260809.

¹⁵²⁶ DF 244105.

¹⁵²⁷ DL 36944 [3. sz.].

¹⁵²⁸ DF 257828.

figyelhető meg – Magyarország más megyéiben is alkalmazták.¹⁵²⁹ Ezek szerint tehát a megye olyankor küldte ki emberét *szolgabíró nélkül*, amikor valamelyik helybéli panaszos kérésére saját hatáskörben járt el (kisebb jelentőségű ügyekben).

Mi lehetett az oka annak, ha a megye nem egy, hanem két emberét küldte ki valamely eljárás lefolytatására? A megyei emberek amúgy is kisszámú említései között ilyenekkel viszonylag ritkán találkozunk. 1423-ban Balázs frater kolozsmonostori apát kérésére Apahidán az egyház ottani szántóföldjének felszántása miatt Papfalvi Jakab fia: László és Korpádi György tartottak vizsgálatot.¹⁵³⁰ Közülük Papfalvi László birtoka Kolozsmonostornak, míg Korpádi Györgyé Apahidának szomszédosa. Az ítélszéken (amit ekkoriban éppen Apahidán tartottak) az apát is részt vett, és meglehet, hogy ő ragaszkodott Papfalvi kiküldéséhez (aki talán a panaszt is előadta), míg a megye azt látta szükségesnek, hogy a vizsgálaton – a szokásnak megfelelően – egy szomszédos birtokos (is) részt vegyen. 1491-ben Kolozs megye egy tanúkihallgatásra küldte ki szolgabíróját, melléje meg két megyei embert, talán a meghallgatott tanúk nagy száma miatt.¹⁵³¹

A szolgabírák (és az ispánok/alispánok, ha szerepelnek az oklevél kibocsátói között) egyik esetben sem voltak az ügyben érintettek, tehát bizonyosan nem emiatt küldték ki a megyei embereket (szolgabírák helyett), sőt, több esetben a megyei ember a vizsgálatot az egyik szolgabíróval *együtt* végezte (Doboka, 1475; Kolozs, 1482, 1488, 1491),¹⁵³² a fentebb idézett 1475. évi dobokai oklevél indoklása szerint a nyilvánvalóbb igazság (*pro evidentiori veritate*) kiderítése érdekében.¹⁵³³ Egyik alkalommal a megyei ember minden jel szerint éppenséggel a hivatalban levő szolgabíró fia (Doboka, 1427).¹⁵³⁴

Okkal gyanakodhatunk arra, hogy bizonyos esetekben a megyei ember kiküldésére valóban azért került sor, mert az eljárás helyszíne távol esett a vármegyei ítélszéktől és a szolgabírák lakhelyétől is, viszont közel volt a kiküldött megyei ember lakhelyéhez. Például 1430-ban Dobokában Egregy, a hatalmaskodás helyszíne, illetve Rákos, az elkövetők ezzel szomszédos lakhelye a Ny–K irányban hosszan elnyúló Doboka megye nyugati szélén, a bonchidai ítélszéktől kb. 70 km-re feküdtek, viszont a kiküldött megyei ember, Mikói Péter birtokának közelségében.¹⁵³⁵ Máskor azonban a vizsgálat helyszíne nem volt távol a sedriától, és ilyenkor

¹⁵²⁹ A szolgabírót ugyancsak elkísérte a megyei ember néhány más magyarországi megyében is, pl. Sáros, Nyitra, Pozsony, Zala (Kádas: Sárosi „reform” 128).

¹⁵³⁰ ZsOkl X. 679. sz.

¹⁵³¹ DF 257828.

¹⁵³² DF 260809, DF 244105, DL 36944 [3. sz.], DF 257828.

¹⁵³³ DF 260809.

¹⁵³⁴ WassLt 378. sz.

¹⁵³⁵ DL 74045. A már elnéptelenedett Mikó egykor Drág és Hídalmas között feküdt (vö. Lipszky: Mappa Transilvaniae 16. térképlap; Engel: Térkép, Mikó). Egregy = Magyaregregy, Alsóegregy (Românași); Rákos = Almásrákos (Răcăș).

a fenti magyarázat nem állja meg a helyét. Az idézett 1540. évi törvényszöveg alapján arra kell gondolnunk, hogy ilyenkor valóban a szolgabírák egyéb ügyben való elfoglaltsága miatt vagy a panaszos kérésére került sor a megyei ember kiküldésére. 1335-ben a tordai ítélőszékéről azért küldtek ki embereket, hogy a vizsgálatot még aznap elvégezhessék (az oklevelet ugyanazon napon állították ki, amelyiken a panaszt előadták).¹⁵³⁶

Egyik alkalommal a megye az írnokát küldte ki megyei emberként, valószínűleg azért, mert éppen egy ügyvédvallást kellett meghallgatni, és a közel húsz ügyvéd nevére már a helyszínen tanácsos volt valamilyen feljegyzést készíteni (Kolozs, 1423).¹⁵³⁷ Ugyanígy feltételezhető, hogy Kolozs megye egy 1491. évi vizsgálatában a két megyei ember és az egyik szolgabíró valamelyike ugyancsak tudott írni. Feltételezhető az is, hogy az 1491-ben Kolozs megyében, Gyerőmonostoron vizsgálatot végző két megyei ember és a szolgabíró közül valamelyik tudott írni, mert az apahidai sedrián utólag kiállított megyei oklevél helyenként szó szerint idézte a tanúk vallomásait, talán a vizsgálat alkalmával felvett helyszíni feljegyzés alapján.¹⁵³⁸

A kiküldött megyei ember, amikor nem vizsgálatot tart, vagy amikor nem idéz, éppen mint a hiteleshelyi tanúbizonyság, csak tanúsítja az előtte megtörténteket (kiegyezést, elégtételadás kérését, kártérítés megfizetését, eskü letételét vagy ügyvédvallást). 1348-ban azonban Fehér megye embere nemcsak tanúbizonyságként volt jelen, hanem – parancsra (*ad faciendum prohibitionem infra scriptam dedissemus et transmissemus*) – *eltiltotta*¹⁵³⁹ a hosszútelki nemeseket az erdélyi káptalan buzdi birtokának használatától (a dékánkanonokkal együtt). Mint-hogy ekkoriban Fehér megye ispáni tisztségét az erdélyi alvajda töltötte be (és az ő neve mellett ez utóbbi tisztség szerepel az említett megyei oklevél intituliójában), nem lehet kétségünk afelől, hogy itt valójában az alvajdai hatáskör gyakorlásáról lehet szó.

Az 1540. évi tordai gyűlésen hozott határozatok tehát egy korábban is létező gyakorlatot foglaltak írásba. Ezt látszanak alátámasztani a fentebb megismert okleveles adatok is, kivéve talán azt, hogy az eljárásáról szóló jelentést a megyei ember mindig már a legközelebbi ítélőszéken előadta volna. Az esetek többségében ez valóban így történhetett,¹⁵⁴⁰ nagy ritkán

¹⁵³⁶ AOkI XIX. 516. sz.

¹⁵³⁷ ZsOkI X. 1524. sz.

¹⁵³⁸ DF 257828. – 1523-ban Pest megyében előfordult, hogy a vizsgáltra nem csak a szolgabírákat, hanem az írnokot is kiküldték, és a kihallgatott tanúk nagy száma miatt ezek vallomásairól már a helyszínen feljegyzést készítettek (Tringli: Pest 167, 634. jegyz.: *registrum etiam super premissa attestatione et communi inquisitione*).

¹⁵³⁹ *tam ipse Stephanus homo noster verbo nostro quam predictus ... decanus nomine predicti capituli ipsos nobiles de Huzyuteluk ... legitime prohibuisset ab usu ... terrarum ... predictae ville ... ecclesie Transsilvane Buzd vocate* (Ub II. 56–57).

¹⁵⁴⁰ Eljárás időpontja / az oklevél kelte: 1416. VIII. 31. / IX. 9. (ZsOkI V. 2286. sz.); 1416. III. 20. / III. 24. (TelOkI I. 421); 1419. III. 24. / III. 29. (TelOkI I. 437–438); 1419. VII. 14. / [VII. 19. után] (TelOkI I. 441); 1423. V. 26. / V. 27. (ZsOkI X. 679. sz.); 1424. VII. 11. / VII. 19. (ZsOkI XI. 861. sz.); 1427. III. 23. / III. 25. (WassLt 378. sz.); 1427. VI. 10. / VI. 18. (DL ZsOkI XIV. 677. sz.); 1429. IV. 14. / IV. 20. (DF 255257); [1429.] XII. 31. / 1430. I. 3. (DL 74045); 1475. XI. 7. / XI. 21. (DF 260809).

• III. A MEGYEI HATÓSÁG MŰKÖDÉSE •

azonban a megyei ember eljárását valószínűleg nem a soron következő sedrián foglalták írásba,¹⁵⁴¹ már ha feltételezzük azt, hogy a kéthetente üléselő vármezei ítélszékét mindig megtartották, azaz soha semmi nem jött közbe.¹⁵⁴² A vizsgálat időpontja sincs mindig megadva az oklevélben,¹⁵⁴³ és emiatt értelemszerűen azt sem tudjuk, hogy mennyi időre rá állították ki az oklevelet. Fehér megyében valószínűleg nem kéthetente, hanem jelentősebb ünnepek nyolcadán tartották az ítélszékét, itt meg emiatt (és persze a fennmaradt oklevelek kis száma miatt) az esetek egy részében bizonytalan, hogy vajon már az eljárás utáni legközelebbi ítélszéken elmondta-e a megyei ember a jelentését.¹⁵⁴⁴

Végül megemlítendő, hogy a megyei emberek pecséttel való kiküldését – ellentétben más magyarországi megyék gyakorlatával¹⁵⁴⁵ – nem említik az oklevelek, még olyankor sem, amikor egyedül, tehát nem szolgabíró társaságában járnak el. (Mindez nem meglepő, mert az erdélyi megyék szolgabíráinál is ismeretlen a pecséttel való kiküldés).

A megyei ember tehát a szolgabíró *eseti* helyettese, és ugyanazon külső hiteleshelyi munkára emlékeztető feladat elvégzésére küldi ki a megyei hatóság, mint a szolgabírót. Nem a megyei hatóság tagja és emiatt nem is szokás őket a megyei archontológiákban szerepeltetni. Erdély mind a hét megyéjéből ismerünk (legalább egy, olykor több) példát megyei ember kiküldésére. Működésükben – esetleg Fehér megyét kivéve – nem fedezhető fel lokális sajátosság; a megyei ember az alábbi ügyekben járt el:

1. Vizsgálatot tartott¹⁵⁴⁶ (az esetek nagy többségében), esetleg egyidejűleg meghallgatta a tanúkat.
2. Tanúsította az előtte megtörténtekeket (kiegyezést,¹⁵⁴⁷ elégtételadás kérését,¹⁵⁴⁸ eskü letételét¹⁵⁴⁹ vagy ügyvédvállást).¹⁵⁵⁰

¹⁵⁴¹ Eljárás időpontja / az oklevél kelte: 1431. X. 6. / XI. 6. (WassLt 423. sz.); 1482. II. 9. / III. 13. (DF 244105).

¹⁵⁴² A késedelmes oklevélbe foglalás magyarázata az lehet, hogy olykor vagy nem tartották meg kéthetente a sedriát, vagy ha meg is tartották, talán a megyei ember nem tudott azon megjelenni. Például Bátor István erdélyi vajda 1482. II. 9-én Kolozsvárott kelt oklevelében parancsolta meg Kolozs megyének egy vizsgálat elvégzését, amit a szolgabíró és egy megyei ember még aznap (!) végrehajtott, jelentésüket mégis csak III. 13-án foglalták írásba (DF 244105). Ilyenfajta késedelmes írásba foglalásokra alig két példát találunk (lásd az előző jegyzetet).

¹⁵⁴³ AOkl XIX. 516. sz.; CDTrans III. 542. sz.; ZsOkl IV. 602. sz., X. 1524. sz.; WassLt 319. sz.; TelOkl I. 536; DL 36944 [3. sz.]; DF 257828.

¹⁵⁴⁴ Eljárás időpontja / az oklevél kelte: 1348. VI. 20. / VII. 1. (CDTrans III. 474. sz.); [1405.] XII. 19. / 1406. I. 13. (ZsOkl II/1. 4385. sz.); 1406. II. 11. és II. 24. / III. 24. (ZsOkl II/1. 4566. sz.); [1434.] XII. 2. / 1435. II. 9. (DL 12666).

¹⁵⁴⁵ Pl. Abaúj, Gömör, Sáros (Kádas: Sárosi „reform” 128); Szolnok (1378: DRHC. XV. 444 = DL 77709).

¹⁵⁴⁶ AOkl XIX. 516. sz.; ZsOkl IV. 602. sz., X. 679. sz.; WassLt 378, 423 sz.; CDTrans III. 559. sz.; DL 12666, 62803, 74045; DF 255257.

¹⁵⁴⁷ WassLt 319. sz., TelOkl I. 536.

¹⁵⁴⁸ ZsOkl II/1. 4385., 4566. sz.

¹⁵⁴⁹ ZsOkl XI. 861. sz.

¹⁵⁵⁰ ZsOkl X. 1524. sz.

• 11. A megyei emberek •

3. Panaszos fél kérésére a megyei ítélőszék elé idézett.¹⁵⁵¹

4. Elkísérte a szolgabírókat akkor, amikor utóbbit a megyei hatóság kiküldte, hogy a vajda vagy az alvajda kérésének (vizsgálat,¹⁵⁵² tanúkihallgatás)¹⁵⁵³ eleget tegyen; ilyenkor a megyei embernek a hiteleshelyi tanúbizonyságra emlékeztető szerepe van.

5. Fehér megye esetében – alvajdai parancsra – birtok használatától is eltilthatott (ám az egyetlen ismert, 1348. évi esetben¹⁵⁵⁴ az alvajdai hatáskör gyakorlását láthatjuk, mert az alvajda ekkoriban még Fehér megye ispánja is).¹⁵⁵⁵

A kora újkorban a megyei ember feladatait legalábbis részben az akkor már főbíráknak nevezett (fő)szolgabírák helyettesei, a szolgabírák (alszolgabírák) végezték, legalábbis amennyire ezt két megye, Belső-Szolnok és Torda működése kapcsán a kutatás tisztázni tudta. Az alszolgabírákat azonban ekkor már nem csak egy-egy eljárás elvégzésére jelölték ki, hanem változó számú, de állandó tisztségviselőként tartották számon. A felperes nevében ők szólították fel, intették meg, végül idézték meg az alperest a megyei ítélőszék elé; helyszíni szemlét végeztek, kimentek vallatni és minderről jelentést készítettek.¹⁵⁵⁶

¹⁵⁵¹ ZsOkI V. 2286. sz.; TelOkI I. 421, 437–438, 441.

¹⁵⁵² DF 260809, 244105.

¹⁵⁵³ DF 257828.

¹⁵⁵⁴ CDTrans III. 474., 542. sz.

¹⁵⁵⁵ Arch. 1301–1457. I. 247.

¹⁵⁵⁶ Dáné: Torda bírósági gyakorlata 60–62.

IV. A MEGYÉK MINT A KÖZPONTI HATALOM VÉGREHAJTÓ SZERVEI

Ahogy az ország többi részében is, az erdélyi megyei hatóságoknak elsősorban bíraskodásban, a jogszolgáltatásban volt szerepük. Ezeken kívül a központi hatalom végrehajtó szervei is voltak és négy területen volt jelentősebb szerepük:

- 1.) a királyi (vajdai) rendelkezések kihirdetésében és azok végrehajtásában
- 2.) a rend fenntartásában
- 3.) az adó behajtásában.
- 4.) védelmi funkciókat láttak el.

1. A királyi (vajdai) rendelkezések kihirdetése és azok végrehajtása

A megyei hatóságnak a vajda parancsainak végrehajtásán túlmenően azok kihirdetése is feladata volt.

1526-ból Szapolyai János erdélyi vajda Fehér megyéhez intézett parancsa maradt fenn, amellyel meghagyta, hogy a tartománygyűlésen (*dieta*) az induló hadjárat ügyében hozott rendelkezéseket a megye hatósága hirdesse ki az ítélszékre összehívott megye nemességének.¹⁵⁵⁷ Az ispánok más alkalmakkor is a vajdai parancsok egyszerű végrehajtói: 1526-ban Szapolyai Jánosnak a két szász szék dékánjaihoz és plébánosaihoz küldött üzenetét – nyilván a földrajzi közelség miatt – küüllői ispánja, Bogáti János vitte el.¹⁵⁵⁸ Az ispánoknak és a szolgabíráknak tehát a vajdai parancsok végrehajtásában ugyanolyan szerepük volt mint a többi erdélyi hivatalselőnek (alvajdának és várnagyoknak).¹⁵⁵⁹

Erdélyben a pénzforgalmi rendelkezések betartatása egyike volt a vajdai jogköröknek,¹⁵⁶⁰ és ezek végrehajtásában a megyéknek is szerepük volt. 1499-ben Szentgyörgyi Péter vajda megparancsolta Doboka megyének, hogy hirdesse ki azt a rendelkezését, miszerint a tartományból tilos kivinni a hat forintnál drágább szarvasmarhákat és a lovakat (*gradarios*), ezek szűkösségére való tekintettel; a címzettek, ha valakit ezen mégis rajtakapnának, portékájukat

¹⁵⁵⁷ SzapolyaiOkI I. 513–514 (DL 63046): ad terminum diei celebrationis sedis vestre illius comitatus sedem vestram proclamatum quo citius poterit, facere atque omnibus nobilibus istic convocatis de et super ipsa ordinatione ... debeatis.

¹⁵⁵⁸ SzapolyaiOkI I. 531 (DF 246299).

¹⁵⁵⁹ Szapolyai vajda egy 1514. évi parancsa végrehajtását az alvajdákra, a várnagyokra, az ispánokra, alispánokra és a szolgabírákra bízta (SzapolyaiOkI I. 406–407).

¹⁵⁶⁰ Neumann: Dózsa legyőzője 98.

• 1. A királyi (vajdai) rendelkezések kihirdetése és azok végrehajtása •
elkobozhatják.¹⁵⁶¹ Ugyanígy a só forgalmazásával kapcsolatos rendelkezések betartatása a só-kamarások mellett a megyék ispánjaira és szolgabíráira tartozott.¹⁵⁶²

2. Rendfenntartás

A mindenkori vajda feladata a rend fenntartása a tartományban. Ebben szerepük volt az ispánoknak is. II. Ulászló király Hunyad megye és Hátszeg kerület nemeseinek és minden rendűrangú birtokosának címzett 1499. évi parancsában kijelentette, hogy nemrégiben az ispánnak írt parancslevelében annak feladatául szabta a tolvajok, útonállók, hamis pénzt verők és más becsstelen emberek felkutatását és megbüntetését.¹⁵⁶³ 1514-ben Szapolyai János erdélyi vajda Belső-Szolnok megye nemességéhez címzett levelében az ispánokat ugyanakkor arra is utasította, hogy helyetteseiket hagyják otthon, akik napról-napra járják be a megyét, és ha bujto-gató nemeseket (vagy nem nemeseket) találnának, azonnal avatkozzanak közbe, a vétkeket fogják el, és szükség esetén akár halálbüntetéssel is sújtsák.¹⁵⁶⁴

3. Részvétel az adóbehajtásban

Az erdélyi megyék adózása egy lokális adó és a kamarahaszna alóli mentesség okán eltér az ország más területeinek adózásától, és gyökeresen különbözik Erdély székely és szász kiváltságolt területeinek adózásától is.¹⁵⁶⁵ Az alábbiakban a földesúri, egyházi és királyi („ál-lami”) adók közül – egy szükséges rövid kitérő kivételével – csak az utóbbiakról lesz szó.

3. 1. A 14. századi adók

A pénzügyigazgatás legfőbb szervei a kamarák voltak; az erdélyi kamara valószínűleg már létezett az Árpád-kor végén.¹⁵⁶⁶ III. András 1291. évi rendelkezése szerint az új pénzt mindenhol az ispán a vidék négy jobb emberével együtt kellett, hogy forgalomba hozza.¹⁵⁶⁷ I. Károly király 1324-ben felmentette az erdélyi nemességet és ezek jobbágyságait a szállás- és élelemadó (a *descensus* és a *victualia*), továbbá a *collectának* nevezett adó fizetése alól, amelyet addig a

¹⁵⁶¹ KárolyiOkl III. 40–41.

¹⁵⁶² Draskóczy: A kőszó bányászata és kereskedelme 219–220 (az itt idézett forrás: Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár Cod. Lat. 321. 18r).

¹⁵⁶³ DL 37719.

¹⁵⁶⁴ MonRustReb 105. = SzapolyaiOkl I. 346–347. Vö. Neumann: Szapolyai és a Dózsa-féle parasztháború 78–79; Neumann: Bulgária-Erdély-Temesvár 126.

¹⁵⁶⁵ Rövidebb változata korábban nyomtatásban megjelent angolul (W. Kovács: Tax Collection) és magyarul is (W. Kovács: Királyi adó). – A tanulmányhoz fűzött megjegyzéseket Hegyi Gézának és Weisz Boglárkának köszönöm.

¹⁵⁶⁶ Weisz: Kamaraispánok az Árpád-korban 85, 87.

¹⁵⁶⁷ CDTrans I. 470. sz.

• IV. A MEGYÉK MINT A KÖZPONTI HATALOM VÉGREHAJTÓ SZERVEI •

tartomány élére kinevezett királyi méltóságviselőnek, az erdélyi vajdának és officiálisainak kellett beszolgáltatni.¹⁵⁶⁸ 1336-tól a jobbágynépeség állami egyenesadója a kamara haszna (*lucrum camerae*) lett, amely a nevét abból a korábbi gyakorlatból kölcsönözte, amellyel a királyi kincstár (kamara) az évenkénti pénzüjtés és a régi pénz kényszerbeváltásával tett szert haszonra. Az adófizető egység ekkortól a „kapu” (*porta*) volt.¹⁵⁶⁹ Az erdélyi kamara 1336. évi kamarabérleti szerződése szerint a hatásköre alá tartozó megyékben – Fehér, Hunyad, Torda, Kis- és Nagyküküllő, Belső-Szolnok, Doboka, Kolozs – a portális adó kivetése a kamaraispán hatáskörébe tartozott, az adót a kamaraispán embere az (esztergomi) érsek, a tárnokmester és a megyei hatóság emberének jelenlétében kellett beszedni; a fizetést megtagadókra kirótt bírság harmadát az ispán és a szolgabírák kapták.¹⁵⁷⁰ 1366-ban azonban I. Lajos király mentesítette az erdélyi nemeseket és birtokaikat a kamara haszna (és az élelemadó) fizetése alól.¹⁵⁷¹ Ugyanebben az évben még adatolható a királyi jövedelmek alvajda általi beszédése.¹⁵⁷² Noha az 1366. évi oklevélnek nem ismertek későbbi királyi megerősítései, az erdélyi megyei nemesség jobbágysai ezek szerint hosszú ideig (1467-ig) mentességet élveztek ezen adó alól.

Erdélyen kívül a 14. század elején a collectát megye rótt ki és szedte be. I. Károly 1336. évi rendelkezése szerint azonban a kamaraispánok végezték saját apparátusukkal, az egyes megyékbe kiküldött adórovókkal és adószedőkkel (*dicatores, exactores*). Ezek tevékenységét azonban ezután is ugyancsak a megyei hatóság segítette.¹⁵⁷³

Rendkívüli és lokális adó beszédésére olykor Erdélyben is sor került. Egy 1368. évi oklevél szerint Járai Péter erdélyi alvajda szentimrei officiális Doboka és Kolozs megyék szolgabíráival együtt kellett, hogy beszedje az ország nemesei által neki rendelt telkenkénti négy dénárt.¹⁵⁷⁴ Erről az adóról más adatot nem ismerünk.

¹⁵⁶⁸ CDTrans II. 510. sz. Vö. Weisz: A kamara haszna okán szedett collecta 556 (a *collectát* a pénzváltás megtagadásáért kellett fizetni; ha elmaradt az új pénz kibocsátása, a kamara haszna címén szedték a *collectát*). A descensus és a bírói hatóság összefüggésére lásd: Tringli: Pest és Pilis 379. A vajdai descensust már az 1290. évi törvény eltörölte, de valójában 1324-ig megmaradt Erdélyben, Szlavóniában pedig 1351-ig (Weisz–Zsoldos: A báni joghatóság 472).

¹⁵⁶⁹ Engel: Kamarahaszna-összeírások 3.

¹⁵⁷⁰ Decreta Regni Hungariae 1301–1457, 90–94 (CDTrans II. 886. sz.). Vö. Hóman: A magyar királyság pénzügyei 236.

¹⁵⁷¹ CDTrans IV. 492. sz. Vö. Illés: Az Anjou-kori társadalom 54–55.

¹⁵⁷² 1366-ban (Járai) Péter erdélyi alvajda megparancsolta Sólyomkői Botos Jánosnak, Drági Jakab és Bethleni Jakab magistereknek, hogy a birtokaikra embere által kirótt adót a kirovás szerint (*secundum dicationem*) fizessék ki (CDTrans IV. 543. sz.). Itt nyilvánvalóan nem királyi birtokokról van szó, hanem a címzettek birtokairól (*de vestris possessionibus extradari facientes*) vö. Illés: Az Anjou-kori társadalom 48 (jegyzetben). 1366-ban az erdélyi vajdai *honor*hoz tartozó királyi váruradalmak jövedelmeinek (*iura regalia, collecta*) behajtója Pál szebeni prépost, aki mellé (Járai) Péter alvajda küldött ki embert (CDTrans IV. 544. sz.).

¹⁵⁷³ Gábor: A megyei intézmény 114–118; Engel: Kamarahaszna-összeírások 6; Kádas: A megye emberei 48–49.

¹⁵⁷⁴ TelOkI I. 92. (1350 körüli hibás keltezéssel). Az oklevél valószínűbb keltezése: [1368]. VIII. 9. (CDTrans IV. 710. sz.).

3. 2. Az udvarnokpénz

Az erdélyi megyék nemesei a királyhoz menesztett küldöttségeik¹⁵⁷⁵ ellátására szedték a jobbágyaiktól az udvarnokpénzt (1435, 1448, 1456, 1477, 1488, 1490, 1499: *pecunias udvarnicales*)¹⁵⁷⁶ vagy az udvarnoki dénárokat (1466: *denarios udvarnicales*).¹⁵⁷⁷ Egykorú magyar megnevezése az adónak, egy 1491. évi adat szerint – hacsak nem elírással van dolgunk – *udvarló-pénz* lehetett;¹⁵⁷⁸ ahol az *udvarló* melléknévnek a később is (1619, 1710) adatolt ‘udvari szolgálatot teljesítő’ jelentésével kell számolni.¹⁵⁷⁹ Eddig ismert legkorábbi említése 1435-ből való. Eszerint Zsuki János és Almakeréki Apafi Miklós, az erdélyi nemeselek követei azt panaszták Zsigmond királynak, hogy sokan a bárók, ezek fiai, továbbá a nemeselek, más egyházi és világi birtokosok közül, különösen pedig Losonci Bánfi István és Dezső, Szántói Lack Dávid bán fia: György, néhai Maróti János macsói bán fia: László és Pelsőci Bebek fiai¹⁵⁸⁰ megtagadták a királyhoz küldendő követség kiadásait fizetni. Az uralkodó elrendelte, hogy a nemeselek, a főpapok, a bárók és ezek fiai, azaz minden birtokos ember fizessen, kivéve az erdélyi püspököt, az erdélyi káptalant, az apátokat, ezek birtokait és jobbágyságait; megparancsolta továbbá az erdélyi vajdának és az alvajdának, hogy a felsoroltakat kényszerítsék a fizetésre.¹⁵⁸¹ Az udvarnokpénz Erdélyen kívüli beszédéséről nincs adatunk.

Az (al)ispánok és szolgabírák Erdélyben közvetlenül részt vettek e lokális (és rendkívüli) adó beszédésben. 1448-ban az erdélyi alvajdák megparancsolták Szolnok megye báróinak, nemeseinek és minden rendű-rangú emberének, hogy a jobbágyaiktól gyűjtsék be az udvarnokpénzt, mert az erdélyi részek nemesei úgy határoztak, hogy Kémeri Miklóst és Gyerővásárhelyi Gyerő fiát, Jánost küldik követeikként az ország prelátusaihoz, báróihoz és előkelőihez Budára, ám a pénz befizetését sokan elmulasztották. Így újból megparancsolták, hogy a megye legközelebbi ítélőszékének első napjára a pénzt gyűjtsék össze; ha pedig a nemeselek ismét megtagadnák ennek teljesítését, az alispánok és szolgabírák feladatává teszik, hogy három márka bírság terhe alatt minden egyes birtokról ezt az adót beszédjék.¹⁵⁸²

1456-ban, az alvajdák által az erdélyi nemeselek, székelyek és szászok számára Tordán tartott gyűlésen a nemeselek *universitasának* képviselői előadták, hogy korábban az erdélyrészi

¹⁵⁷⁵ Erdélyi követek a királyi udvarban pl. 1369: CDTrans IV. 736. sz.; 1435: CDHung XI. 459–461 (az oklevélre Hegyi Géza hívta fel a figyelmet, amit ezúton is köszönök); 1496: DF 253810.

¹⁵⁷⁶ 1448: DL 44524; 1456: WassLt 454. sz.; 1477: DL 45675; 1488: DF 245105; 1490: DF 245120; 1499: DF 261080.

¹⁵⁷⁷ 1466: DL 31170.

¹⁵⁷⁸ *pecunias wlgariter wdwarlorenz* [!] (DF 245385, egykorú másolatban fennmaradt oklevél).

¹⁵⁷⁹ SzT XIII. 707.

¹⁵⁸⁰ A felsoroltakra lásd Engel: Gen. (Tomaj nem 4. tábla: Losonci Bánfi; Tomaj nem, 6. tábla: Losonci Dezsőfi; Kolos rokonsága, 1. tábla: Lack [szántói]; Gútkeléd nem 2. Maróti; Ákos nem 1. Bebek-ág, 3. tábla: Bebek [pelsőci ág]); 1301–1457. II. 22, 148, 138, 156, 26–27.

¹⁵⁸¹ CDHung XI. 459–461. (1435. IV. 1.).

¹⁵⁸² DL 44524.

• IV. A MEGYÉK MINT A KÖZPONTI HATALOM VÉGREHAJTÓ SZERVEI •

nemesség néhai Cegei (Vas) Lökös Tamást beválasztotta a királyhoz küldendő követségbe, és neki felszerelésekre és lovakra 32 aranyforint udvarnokpénzt (*pecunias udvarnicales*) adtak. Lökös Tamás örökösei ekkor azt vallották, hogy az elhunyt ruhákat és lovakat vásárolt a pénzből.¹⁵⁸³ Ezek szerint az udvarnokpénzt csak a megyei nemesség fizette, a székelyek és szászok azonban nem. A szászok mentessége mellett szól az is, hogy megyei területen fekvő, de a Hét-székhez (központja: Szeben) csatolt birtokok esetében királyi, vajdai és alvajdai parancslevelek tiltották is az erdélyi nemességet és a megyéket az udvarnokpénz beszedésétől (1488;¹⁵⁸⁴ 1491;¹⁵⁸⁵ 1492;¹⁵⁸⁶ 1501;¹⁵⁸⁷ 1505).¹⁵⁸⁸

1477-ben Mátyás király Dengelegi Pongrác János erdélyi vajda özvegyének, Erzsébetnek kérésére ennek jobbágysait felmentette az erdélyrészi országlakosok által követi és egyéb költségek fejében a jobbágyoktól szedett udvarnokpénz fizetése alól, és meghagyta az erdélyi vajdának, az alvajdának és a megyei hatóságoknak, hogy azt Erzsébet jobbágysaitól többet ne szedjék.¹⁵⁸⁹ Bár a király ezek szerint elengedhette a beszedését, ez mégsem az uralkodót megillető adó volt, mert 1499-ben és 1501-ben is Szentgyörgyi Péter vajda a királynak járó adót (*contributio regie maiestatis; taxa regalis*) és az udvarnokpénzt (*pecunia udvarnicalis*) külön adónemként említette.¹⁵⁹⁰

1492-ben, amikor II. Ulászló király a kolozsmonostori apát kérésére mentesítette az apátság jobbágysait az udvarnokpénz fizetésének kötelezettsége alól, maga az apát is olyan

¹⁵⁸³ WassLt 454. sz. – Az erdélyrészi követek költségei fejében átadott pénzről (pro ambasiatorum istius partis expensis) szól egy korábbi, 1437. évi végi adat, de ekkor nem nevezik udvarnokpénznek: TelOkI I. 545 (az erdélyi nemesek bizonyára a parasztfelkelés miatt indítottak követséget ekkor a királyhoz, bár ezt az adatot a korábbi kutatás nem kapcsolta a parasztfelkelés történetéhez). Az erdélyiek Magyarországra küldött követségeire lásd még a Részvételek a tartománygyűléseken c. fejezetet.

¹⁵⁸⁴ 1488-ban Telegdi István alvajda királyi exemptionalis oklevélre hivatkozva megtiltotta Fehér megyének, hogy királynak járó taxát, azaz udvarnokpénzt szedjenek a rovási népektől, mert a birtok a szebeni Szűz Mária-egyházé (DF 245105, Ub-online).

¹⁵⁸⁵ 1491-ben II. Ulászló király tiltotta az erdélyi nemeseket attól, hogy az egresi apátság birtokairól (Monora, Csanád, Sorostély és Holdvilág) az udvarnokpénzt követeljék. A birtokok megvédelmezésével Geréb László erdélyi püspököt és Bátori István erdélyi vajdát bízta meg (DF 245385, Ub-online).

¹⁵⁸⁶ 1492-ben Bátori István vajda eltiltotta az alvajdát, az erdélyi megyéket és mindenféle officiálist attól, hogy a Hétszékhez tartozó Csanád, Monora, Sorostély, Holdvilág, Bolkács, Zsidve, Nagy- és Kisekemező birtokokról a collectát vagy udvarnokpénzt szedjék, katonáskodásra kényszerítsék őket, mert ezek nem nemesi birtokok (DF 245158, Ub online).

¹⁵⁸⁷ 1501-ben Szentgyörgyi Péter erdélyi vajda eltiltotta a hivatalban levő ispánokat, alispánokat és a vámszedőket attól, hogy a segesvári Szent Miklós-egyház birtokán, Volkányon királyi taxát és udvarnokpénzt szedjenek (DF 278466).

¹⁵⁸⁸ 1505-ben Szentgyörgyi Péter erdélyi vajda megparancsolta Fehér és Küküllő megyéknek, hogy a szebeni plébánia birtokait, Nagyekemezőt, Kisekemezőt és Rüszt (az oklevél szerint: Fehér megyében), továbbá Bolkácsot és Zsidvét (Küküllő megyében) ne számolják a nemesi birtokok közé, onnan udvarnokpénzt ne szedjenek (DF 245623). – Az udvarnokpénzt tehát olykor taxának (1488) vagy collectának (1492) is nevezték.

¹⁵⁸⁹ universos populos et iobagiones eiusdem domine Elizabeth in quibuslibet bonis et possessionibus suis in partibus Transsilvanensis existentibus commorantes a solutione contributionis quam regnicole partium nostrarum Transsylvanarum interdum pro executione negotiorum suorum in curia nostra regia vel alias eorum nuntiis in expensis generaliter imponere consueverunt, que wlgó pecunia wdvarnicalis appellatur, eximendos duximus et supportandos (DL 45675).

¹⁵⁹⁰ DF 261080 és DF 278466.

alkalmi adónak nevezte ezt, amelyet az erdélyrészi országlakók szoktak megszavazni, de amit, elmondása szerint, az apátság népei emberemlékezet óta nem fizettek.¹⁵⁹¹

II. Ulászló király 1496-ban úgy rendelkezett, hogy az erdélyi nemesek a királyi udvarba vagy országgyűlésre indított küldöttség ellátására kell beszedeniük a jobbágyaiktól az udvarnokpénzt (amelyet ők neveznek ekképpen), de ennek fizetése alól mentesülnek azok, akik a királyi udvarban élnek és azok akiket a király az országgyűlésbe vagy más ügyben magához hívott.¹⁵⁹²

Valószínűleg az udvarnokpénzre vonatkozik a (vajda)hunyadi uradalom 1521. évi számadásának egyik bejegyzése; az *wdwarlók*ként emlegetett pénzt ekkor (Szentimrei) András Hunyad megye (al)ispánja, hunyadi várnagy szedte be.¹⁵⁹³

Az udvarnokpénz tehát olyan alkalmi adó volt, amelyet az erdélyrészi nemesek szavaztak meg, mégpedig azért, hogy az udvarba küldött követek költségeit fedezzék. Ez az oka annak is, hogy a székelyek és a szászok nem fizették, hiszen kiváltságolt népekként saját ügyeikben önállóan jártak el, a megye nemessége ráadásul nevükben nem is ajánlhatott volna fel semmilyen adót.

3. 3. Rendkívüli adók

A rendkívüli adók különösen sok adatunk van Mátyás trónra léptétől fogva,¹⁵⁹⁴ de beszédük-ről elsősorban a szász városok fennmaradt levéltáraiból vannak adataink.¹⁵⁹⁵ A magyar országgyűlés által megszavazott adó Erdélyre is érvényes volt, de az erdélyi nemességnek nem volt adómegajánlási joga.¹⁵⁹⁶

¹⁵⁹¹ quod tametsi universitas regnicolarum partium regni nostri Transsilvanarum sepius quendam inter sese contributionem exigere consueverit, quam pecunia wdarnicalem appellant, tamen populi et iobagiones ipsius ecclesie sue ab illa contributione semper exempti et supportati sunt reputati et habiti (DL 32511). Az oklevelet idézi Jakó: A kolozsmonostori apátság 64., 286. jegyz. Lásd még Szabó: A kolozsmonostori apátság gazdálkodása 56, 159. jegyz.

¹⁵⁹² dum et quotiescunque aliqua regni necessitas cogetur prefati regnicole sive Budam sive ad alia loca erga maiestatem nostram, aut congregationes regni generales pro expensis maioribus et expeditionum suorum negotiorum aliquam pecuniarum contributiones de numero suorum iobagionum ordinauerint et expedierint, quas ipsi pecunias udvarnicales nominant; tunc nullus nobilium aut alterius cuiuscunque status et possessionariorum hominum in predictis partibus Transilvanis bona et iobagiones habentium a solutione huiusmodi pecuniarum udvarnicalium habeatur supportatus, sed in negotio communi communiter etiam iuxta bonorum exigentiam unusquisque contribuat, demptis tamen et exceptis his, qui in curia nostra residerent vel alias per literas nostras vocati fuerint, sicque in huiusmodi congregationibus et aliis regni negotiis personaliter interesse debeant (SzNLt, Urk. III/118 = DF 245425, egykorú, elmosódott írású másolat; újkori másolata: DF 253810, p. 9., 1496. VI. 23.).

¹⁵⁹³ LXXXXVII g: wdwarlo, das ist für die zerung, so die edelleut herauf gethan haben zum konig hat er Andreasch innen behalten vnd zwischen sy nit geben (Pataki: Hunedoara 45). Mai olvasata: 97 Groschen: die für die Anstrengung, die die Edelleut getan haben (auf dem Weg zum) König (waren) hat Andreasch behalten und ihnen nicht verteilt A szövegrész értelmezését Mezei Eugennek (Kolozsvár) köszönöm.

¹⁵⁹⁴ 1464-ben is szedik Erdélyben a rendkívüli adót (contributio generalis pro defensione regni ... Hungarie: DL 30207); 1468-ban Mátyás király a mindenkire kötelező kincstári adók (tributum fisci regalis) fizetése alól menti fel az aranyosszéki és marosszéki székelyeket (KmJkv I. 1793. sz.).

¹⁵⁹⁵ Kubinyi: A Mátyás-kori államszervezet 106–111.

¹⁵⁹⁶ Mályusz: Erdélyi társadalom 59; Kubinyi: Erdély 69.

• IV. A MEGYÉK MINT A KÖZPONTI HATALOM VÉGREHAJTÓ SZERVEI •

1467-ben Mátyás király megszüntette a kamara hasznát (*lucrum camerae*), és helyébe a *tributum fisci regalis* lépett,¹⁵⁹⁷ amit Erdélyben is be akartak vezetni. Az 1467-es erdélyi lázadás után azonban visszatértek az adózás régi módjára (ha egy portán több család lakott, akkor is egy porta után kellett adót fizetni). A hetvenes évektől, amikor Mátyás rendkívüli adót (*subsidium*, azaz segély vagy *contributio*, adó) szedtetett, abba betudták a kamara hasznát is; a *lucrum camerae* (vagy portális adót) külön már nem is szedték be; a két adó portánként együtt tett ki egy forintot.¹⁵⁹⁸ Szemben a kamarahasználal, majd a helyette bevezetett a *tributum fisci regalis*szal, a rendkívüli adó elvben nem volt kivethető az országgyűlés beleegyezése nélkül. Ez utóbbi által rendszeresen megszavazott, jobbágyportánként fizetendő adót évről évre,¹⁵⁹⁹ sőt olykor évente többször is behajtották. A magyar országgyűlés által megszavazott adó Erdélyre is érvényes volt,¹⁶⁰⁰ de sem a rendkívüli adó, sem a regáléjövodelmek nem a vajdához, hanem a királyi kincstartóhoz tartoztak, vagy az általa kinevezett „erdélyi királyi jövedelmek adminisztrátorához”, akik többször erdélyi sókamaraispánok is voltak.¹⁶⁰¹

Az 1494–1495. évi ún. Ernuszt-féle királyi számadáskönyv fenntartotta az erdélyi megyékbe küldött királyi adórovók (*exactores et dicatores*) neveit (mindkét évben Istvánfi István és Kápolnai Miklós sókamaraispánok),¹⁶⁰² fizetésüket (300/331 Ft) és a hét erdélyi megyére kivetett adó összegét is. Az adószedőket mindegyik megyében az ispán és szolgabírái kísérték el, akik szintén fizetséget kaptak a kincstártól (168/148 Ft). A kincstár 1495-ben az adókivetés idején királyi parancsra tíz vagyonosabb erdélyi nemesnek (*potioribus nobilibus regni Transsilvanensis*) tiszteletdíjat folyósított, vagy elengedték a birtokaikról járó adót (valószínűleg azért, mert közbenjártak az adó ellenszegülés nélküli beszedése ügyében, és talán az erdélyi hadak mozgósításban is szerepük volt).¹⁶⁰³

¹⁵⁹⁷ Thallóczy: A kamara haszna 95; Nőgrády: A lázadás ára 137.

¹⁵⁹⁸ Gyöngyössy: A kamara haszna 146–147; E. Kovács: Mátyás és az erdélyi lázadás 19; Tringli: Az újkor hajnala 54 (a *lucrum cameræ* beszámították az évi egy forintnyi hadiadóba). – Két példa az erdélyi egyforintos adó fizetésére: 1470-ben a fogarasi területben (in sede Fogaras) portánként 1 Ft-nyi adót szedtek (Ub VI. 469); 1478-ban Mátyás felmentette Vizakna (Fehér vm.) sóvágóit az egyforintos adó fizetése alól (Ub VII. 179). 1473-ban a megyei jobbágyok egyforintos adót fizetnek (Ub VI. 545–546; idézi Kubinyi: A Mátyás-kori államszervezet 106).

¹⁵⁹⁹ Solymosi: Az Ernuszt-féle számadáskönyv 414.

¹⁶⁰⁰ Mályusz: Erdélyi társadalom 59; Kubinyi: Erdély 69.

¹⁶⁰¹ Szekfű: Serviensek és familiarisok 101; Kubinyi: A kincstári személyzet 30, 42, 116. jegyz.; Kubinyi: Erdély 68; Draskóczy: A Mátyás-kor erdélyi sókamaraispánjai 541.

¹⁶⁰² Draskóczy: A kőszó bányászata és kereskedelme 69–70; RegProvHung 584. tétel.

¹⁶⁰³ Kubinyi: Erdély 69, 72–73. Az idézett forrás új, kritikai kiadása: RegProvHung 584–595, 611–615, 746, 2584–2593, 2762–2763, 2765. sz. tételek és az ezekhez kapcsolódó jegyzetek – 1494-ben megtarthatták a birtokaikból beszedendő adót Dengelegi Pongrácz Mátyás, (Harinai) Farkas Tamás, Erdélyi János, Bethlen Miklós, Gerendi Miklós, valamint Bánfi Ferenc, János és Mihály (RegProvHung 610–615). – A tíz erdélyi nemes, akiknek a kincstár 1495-ben pénzt folyósított: Apafi Ferenc, Bethlen Miklós, Mikola Ferenc, Gerendi Miklós (fejenként 100 Ft), Barlabási János (150 Ft), Erdélyi János és Farkas Tamás, Dési Péter (fejenként 200 Ft), Kendi Antal, Almási Mihály (fejenként 70 Ft), lásd RegProvHung 2765. tétel, jegyzetben a személyükre vonatkozó adatokkal. – Közülük néhányan a pozsonyi békét (1491) követő 1492. évi budai országgyűlésen erdélyi követek (Neumann: Békekötés II. 322–323. Az ekkor említett erdélyi követek: Gerendi Miklós, [Teremi] Sükösd Miklós, Somkeréki

A nemesek (jobbágynak) megadóztatása – a három nemzet *contributio*inak egyike – nem tartozott a tartomány királyi jövedelmeinek legnagyobb tételei közé. Ezt tanúsítják az I. Ferdinánd király erdélyi uralma alatt (1552–1556) készült instrukciók és jelentések is,¹⁶⁰⁴ melyek közül talán a legfontosabb a Werner György és Bornemisza Pál királyi biztosoké.¹⁶⁰⁵ A Habsburg-adminisztráció fejlett írásbeliségének köszönhetően e rövid időszakból korábban nem ismert részletességű adataink vannak, amelyek a középkori állapotokat is tükrözik. Haller Péter kincstartó szerint az erdélyi *contributio* beszedésének hiányosságai az ispánok hanyagságának tulajdonítható; utóbbiak a vajdai hatalommal sem voltak rávehetőek a beszedésre, és ezt a *contributio* begyűjtői is megerősítették (1553).¹⁶⁰⁶ Gyalui Vas László erdélyi pénzügyigazgató 1554. évi, I. Ferdinándnak címzett levele szerint az erdélyi vármegyék *contributio*jának hátralékát a vajdák hatalma nélkül lehetetlen beszedni.¹⁶⁰⁷

Erdélyi megyék területére vonatkozó adóösszeírások 1526 előtről nem maradtak fenn.¹⁶⁰⁸ A megyék részvételét a királynak járó adó beszedésében az alábbi, egyelőre szórványos okleveles adatok bizonyítják. A jobbágyság a királyi (állami) adót a földesúri adón felül fizették.

1463-ban a tolnai országgyűlés egyforintos rendkívüli adót vetett ki és az adó kirovása és beszedése a megyék kezébe került, ezt a feladatot minden megyében két jómódú nemes végezte el.¹⁶⁰⁹ 1464. december 4-én Mátyás király az adórovóinak (*dicatoribus*) Patai Dezső Antalnak és Zsuki Mihálynak parancsolta meg, hogy a számadásukat mutassák be neki.¹⁶¹⁰ Ők tehát közvetlenül a királynak számoltak el. Zsuki Mihály és Patai Dezső Antal is előkelő Kolozs megyei nemesek, utóbbi 1460-ban kolozsi és dobokai ispán volt.

Erdélyi János és Márton, Bethlen Miklós, Szamosfalvi Mikola Ferenc, Barlabási János és Lénárd, Szobi Mihály, Gáldi Benedek, Hosszúaszói Bálint, Barcsai János, Kendefi Mihály). – Az erdélyi megyékre kivetett összegek (1494/1495): Kolozs: 5643/5583, Fehér: 6788/6688, (Belső-)Szolnok: 2806/2756, Doboka: 3102,5/31000, Hunyad 5654,5/5604,5 Küküllő: 3377/3307, Torda: 4071,5/4051,5, összesen: 31442,5/31090 forint. Ebből azonban csak 17057,5/19615,5 folyt be (RegProvHung 584–593, 2584–2593. tételek). Az ispánok, szolgabírák és adószedők fizetése: uo. 594–595, 2610, 2612. tétel.

¹⁶⁰⁴ Oborni: Erdély pénzügyei 173, 180 (I. Ferdinánd király 1553. évi utasítása Haller Péter kincstartó számára).

¹⁶⁰⁵ Geschichte des Ungarischen Reichs und seiner Nebenländer. I–IV. Von Johann Christian Engel. Halle 1797–1801. III. 10–12 (De contributione subsidiorum in Transylvania c. fejezet. Ez utóbbi rész román fordítása: Călători străini II. 55–58).

¹⁶⁰⁶ Oborni: Erdély pénzügyei 253–254, 259.

¹⁶⁰⁷ Oborni: Erdély pénzügyei 268–270.

¹⁶⁰⁸ C. Tóth: Járások 402–403; Solymosi: Az Ernuszt-féle számadáskönyv 414. – Szentlászlói (Túz) Osvát kincstartó 1490-es évek elejéről származó jegyzékének Erdélyre vonatkozó része: Neumann: A királyi városok adóztatása 105 (korábbi, hibás kiadása: Fejérpataky: II. Ulászló jövedelmei 170).

¹⁶⁰⁹ Kádas: Az adószedés megyei kezelése 139–140; Uő: A megye emberei 87.

¹⁶¹⁰ DF 255167. – A tekintélyes Kolozs megyei család tagja, Zsuki Mihály 1462-től a királyi udvar aulicusa, királyi familiáris, akinek 10 lovasra évi 200 arany forintnyi fizetést adott (DF 255166, idézi: Draskóczy: A kőso bányászata és kereskedelme 225); öt később az erdélyi lázadás leverésekor Mátyás király 1467 végén kivégeztette, lásd Nógrády: A lázadás ára 133. – Az 1464. évi egyforintos adóra lásd Kádas: Az adószedés megyei kezelése 138–139.

• IV. A MEGYÉK MINT A KÖZPONTI HATALOM VÉGREHAJTÓ SZERVEI •

Az 1467. évi reform után általában a kincstartó nevezte ki az adószedőket.¹⁶¹¹ 1470-ből egy Piri (*de Piry*) Miklós Fehér és Küküllő megyei királyi adószedőről (*exactor*) van tudomásunk,¹⁶¹² aki minden bizonnyal a szolgabírákat és alispánt is adó¹⁶¹³ Hont megyei Piri¹⁶¹⁴ család tagja, és aki egy évvel később Pozsony város adóját hajtotta be. Őt Ernuszt János kincstartó Pozsony városnak írt levelében a király emberének nevezi.¹⁶¹⁵ Mátyás király egy 1472. évi, sérült oklevele az egyik – valószínűleg erdélyi – megye hatóságát sürgette meg, hogy a *contri-*
butiót beszedje a nemesek birtokairól.¹⁶¹⁶ 1475-ből fennmaradt Belső-Szolnok megye által választott adórovó és adószedő, Kodori Gál deák neve. Őt ekkor már néhaiként említik, és azelőtt meghalt, hogy elszámolt volna az uralkodónak vagy officiálisainak az (1474-ben kivetett) egyforintos királyi adó beszédésekor általa begyűjtött pénzekkel.¹⁶¹⁷ Az 1474. szeptember 21-én kezdett országgyűlés 1474. október 2-ára keltezett törvénye szerint az adószedés rövid ideig rendi kezelésbe került. Az adót minden megyében a helyi nemesség által a tehetősebbek közül megválasztandó két adószedőnek kellett a birtokosok jobbágyportáinak összeírása után beszedje.¹⁶¹⁸ A megyei nemességre bízott adószedés már 1475-ben megszűnt.¹⁶¹⁹

Az 1498. évi Szent György-napi országgyűlés a megyékre bízta a nem bandériumtartó nemesek egyforintos adójának a felét, az úgynevezett hadi pénzt (*pecunia exercitua-*
lis).¹⁶²⁰ A hadiadót azonban korábban is beszédtek, Erdélyben is.¹⁶²¹ Ebben az évben azonban a teljes adót megyei választott adószedő szedte be.¹⁶²² A hadiadó beszédésére Erdélyben ebből az évből Belső-Szolnok megyéből van adat, amikor is II. Ulászló király – Beszterce város panaszára – a kincstartónak (egyben a leleszi prépostnak), a királyi jövedelmek – a *quingagesima* és a *pecunia exercitua-*
lis – erdélyi és Belső-Szolnok megyei kivetőinek és beszédőinek szóló szóló parancslevelével eltiltotta a címzetteket attól, hogy „Radnavölgye mezővárosban” és

¹⁶¹¹ Kádas: Az adószedés megyei kezelése 142.

¹⁶¹² Ub VI. 469 (= DF 244966: Nicolaus Piry, dicator et exactor presentis contributionis unius floreni auri comitatum Albensis et de Kykellew regie maiestatis). Az egyforintos királyi adó Fehér és Küküllő megyei beszédője Szebennek írt levelében a város embereinek kiküldését kéri, mert a fogarasszéki porták összeírását csak ezek jelenlétében végezheti el (audivimus enim, quod sine hominibus vestris eundem connumerare non possumus).

¹⁶¹³ Arch. 1458–1526. II. 125–127.

¹⁶¹⁴ Bakács: Hont 176, 374 (Miklóst 1460–1474 között említik, 1475-ben már csak az özvegyét). Pir (vagy Pír) elnéptelenedett település Teszér mellett a Selmec völgyében (Engel: Térkép, Felső-, Alsó és Középpér).

¹⁶¹⁵ DF 240574, az oklevelet idézi Kádas: Az adószedés megyei kezelése 142, 79. jegyzetben. Az oklevél kivonata: Archív mesta Bratislavy 3632. sz.

¹⁶¹⁶ DF 257817. A címzett valamelyik erdélyi megye lehetett, mert az oklevél a Kemény család malomfalvi levéltárában maradt fenn.

¹⁶¹⁷ Kádas: Az adószedés megyei kezelése 154.

¹⁶¹⁸ Kádas: Az adószedés megyei kezelése 132.

¹⁶¹⁹ Kádas: Az adószedés megyei kezelése 135.

¹⁶²⁰ Kádas: Falu, város, megye 62.

¹⁶²¹ Pl. a kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvében fennmaradt keltezés nélküli, kiadója által 1454-re datált bejegyzésben már említik – egy birtokátruházás kapcsán – a hadiadót (*exercitua-*
lis contributio: KmJkv I. 1161. sz.)

¹⁶²² Kádas: A megye pénze; Uő: Az adószedés megyei kezelése 145; Uő: A megye emberei 50–51.

tartozékain lakó jobbágyoktól ezeket az adókat beszedjék, mert azokat Mátyás király a megyéből kiszakítva a városhoz csatolta.¹⁶²³

1498-at követően a korábbi egyforintos adót megosztották: általában 50, néha 60 dénárt a király kapott és királyi adószedők szedték be, míg a maradékot, *pecunia exercitualis* néven a megyei adószedők.¹⁶²⁴ A *pecunia exercitualis* Brandenburi György vajdahunyadi uradalmán is beszedték a birtok 1511–1513 között kelt legkorábbi számadásai szerint.¹⁶²⁵ 1514-ben katonákat állított ki a vajda számára, talán a visszatartott királyi adó egy részéből.¹⁶²⁶

1499-ben és 1500-ban a városokat és a városok örökölt birtokait felmentették ezen adó alól, tehát nem kényszerítették azokat arra, hogy a jobbágyokkal együtt viseljék a katonai szolgálat terhét (fizetniük kellett viszont a kezükön levő zálogbirtokok után, valamint az egyes polgárok birtokai után is). 1525-ben azonban a rákosi országgyűlésen kötelezték a városokat minden birtokuk után fizetni, majd az 1525. évi hatvani országgyűlésen ezt a kötelezettséget az újonnan megszerzett városi birtokokra korlátozták.¹⁶²⁷

1499. február 4-én Szentgyörgyi Péter vajda megsürgette Doboka megye hatóságát és az ottani nemesség *universitasát*, hogy az adóösszeírók (*connumeratores*) kimutatása szerinti királyi adót (*contributio regie maiestatis*) a megye jobbágyaitól gyűjtsék be, mert lejárt a Harinai Farkas Tamás és Somkeréki Erdélyi János adószedők által kitűzött határidő.¹⁶²⁸ A két adószedő Doboka illetve Belső-Szolnok megyei tekintélyes nemes; Farkas Tamás asztalnokmester volt 1474–1476 között,¹⁶²⁹ 1493-ban székely alispán és görgényi várnagy,¹⁶³⁰ Erdélyi János pedig – ha valóban róla van szó – 1497-ben alkincstartó.¹⁶³¹

1513-ban Szapolyai János vajda megtiltotta Kolozs megyének, hogy Zsuki István 53 portát kitevő vagyonából járó 47 forint királyi adót beszedje (*subsidia maiestatis regie*). A parancsot Kolozs megye hatóságának és az adószedőknek címezte (*exactoribus presentis*

¹⁶²³ KolozsNLt, Beszterce város lt, 314. sz. (1498. XII. 5. [CJ-F-00044-1-314]). A DF-ből hiányzó oklevél közlései: Hurmuzaki II/2. 396–397 (értelemszavará hibákkal), XV/1. 150 (regesztá: Berger: Bistritz I. 390. sz.).

¹⁶²⁴ Kubinyi: A mohácsi csata és előzményei 165, 58. jegyz., 167; Kubinyi: Politika és honvédelem 220–221; Draskóczy: Királyi jövedelmek 77; Rady: Jagello Hungary xxii; 1498:16. tc., 1523:19. tc., vö. DRMH IV. 96–99, 258–259; Kádas: A megye emberei 51.

¹⁶²⁵ Pataki: Hunedoara 4 (= DF 267285/15). Vö. Pataki: A vajdahunyadi váruradalom 24.

¹⁶²⁶ 1514-ben II. Ulászló király azért parancsolta meg Szapolyai Jánosnak, hogy a vajdának az erdélyiek által megszavazott *subsidiumot* ne szedesse be Brandenburi vajdahunyadi és más erdélyi birtokairól, mert az korábban 600 lovaszt állított ki a vajda számára, ráadásul a nagyszámú saját fegyveresét is eltartotta (MonRustReb 285–286).

¹⁶²⁷ Kubinyi: A magyarországi városok országrendisége 19.

¹⁶²⁸ ille terminus quem ... connumeratores videlicet et exactores presentis contributionis regie maiestatis ad exsolvendum e medio iobagionum vestrorum prefixerant, completus est (KárolyiOkl III. 32–33).

¹⁶²⁹ Engel: Gen., Kacsics nem 5. tábla: Farkas (szeszármai, harinai); Arch. 1458–1526. I. 115.

¹⁶³⁰ RegProvHung 2765. tétel; W. Kovács: Vice-voivodes 130, 64. jegyzet (mindkét helyen az idézett oklevél: TelOkl II. 190).

¹⁶³¹ Arch. 1458–1526. I. Főpapok és bárók 131. – Bizonyos azonban, hogy István egykori erdélyi alvajda (1462–1465, 1476) fia. Lásd uo. 85–86; Engel: Genealógia, Kacsics nem, 5. tábla: Farkas (szeszármai, harinai) és Becsegergely nem, 4. tábla: Erdélyi (somkeréki).

• IV. A MEGYÉK MINT A KÖZPONTI HATALOM VÉGREHAJTÓ SZERVEI •

subsidii),¹⁶³² 1518-ban ugyanő Hunyad megye hatóságának parancsolta meg, hogy az erdélyi nemesek által a királynak felajánlott 60 dénáros adót (*subsidium sue maiestatis*) hajtsa be és adja át az adószedőknek;¹⁶³³ 1526-ban pedig arra utasította Fehér megyét, hogy a királyi adót (*subsidia maiestatis regie*) fizesse meg a kincstartó emberének.¹⁶³⁴

A király felmentést adhatott a megye által beszedett hadiadó alól, és erről értesítette a megyét: 1526-ban II. Lajos király megparancsolta Belső-Szolnok megye hatóságának, hogy a váradi püspökségnek e megyében található birtokairól ne szedje be a *subsidiumot*, mert azt Perényi Ferenc váradi püspöknek és Bihar megyei ispánnak adományozta a király javára tett korábbi költségei ellentételezéseként úgy, hogy azt majd a püspök szedhesse be.¹⁶³⁵

A be nem fizetett adó miatt a fizetést elmulasztó nemes birtokaiból lehetett elégtételt venni, és ezt a megye kellett, hogy végrehajtsa. 1523-ban Tomori István erdélyi alvajda értesítette Torda megyét, hogy Háportoni Forró Tamás az adót (*subsidium regie maiestatis*) megfizette, ezért nem kell a birtokaiból elégtételt venniük.¹⁶³⁶

Az adószedés kapcsán indult perek is a vajdai, nem pedig a megyei ítélőszékre tartoztak: 1499-ben Szentgyörgyi Péter vajda megparancsolta az összes erdélyi megyének, hogy a királynak járó *contributio* és az udvarnokpénz beszedése okán indult pereket ne a megyei ítélőszék, hanem a vajda előtt tárgyalják.¹⁶³⁷ Nem mond ellen ennek az elvnek a következő ügy sem: 1483-ban Bátori István vajda Csicsó vár udvarbírájának (*provisor curie*) megparancsolta, hogy állítsa Belső-Szolnok megye legközelebbi ítélőszéke elé a vár birtokosának, Szerdahelyi Mihálynak azon rettegi szolgálait és jobbágysait, akik rovóknak adták ki magukat és megadóztatták Erdélyi István virágosberek, németi és csépáni jobbágysait.¹⁶³⁸ A per tehát nem az adózás ügyében, hanem az azzal kapcsolatos csalás miatt indult és a vajda csak a jogkörével élve adott utasítást az udvarbírónak (ráadásul az elkövetők nem nemesek, hanem jobbágyok voltak).

Az eddigiekből is nyilvánvaló, hogy az adó kivetése és beszedése megyénként történt. 1526-ban, amikor II. Lajos király Barcsai Pál magister erdélyi ítélőmester kérésére ennek

¹⁶³² SzapolyaiOkI I. 390–391.

¹⁶³³ SzapolyaiOkI I. 413–414. = HOkm V. 419–420. (DF 261117).

¹⁶³⁴ SzapolyaiOkI I. 513–514 (DL 63046) Vö. DRMH IV. 258.

¹⁶³⁵ Szabó: Országgyűlések II. Lajos korában 219–220. (= DL 30083; a közlés fejregesztájában tévesen szerepel címzettként Külső-Szolnok megye Belső-Szolnok helyett). Itt a püspökség Belső-Szolnok megyei Bálványos váráról, illetve Doboka és Kolozs megyei jószágairól van szó, vö. RegProvHung 597. tétel. – A hadisegélyt a király máskor is elengedte. 1514-ben II. Ulászló megparancsolta Szapolyai János vajdának, hogy a vajdahunyadi uradalomban ne szedesse be a *subsidiumot*, hanem hagyja azt az uradalom birtokosánál, Brandenburgi Györgynél (MonRustReb 285–286). Hunyad megye hatóságának címzett parancslevélről nem tudunk, valószínűleg illet nem is kellett kiállítani, mert a megyében Brandenburgi familiárisai voltak ekkor az (al)ispánok (Archontológia 1458–1526. II. Megyék 406).

¹⁶³⁶ Szabó: Országgyűlések II. Lajos korában 195 (DL 47526).

¹⁶³⁷ DF 261080.

¹⁶³⁸ TelOkI II. 157–158 (DL 74219).

Tótháza nevű Kolozs megyei birtokát áthelyezte Torda megyébe, parancslevelét, hogy ezt tartásuk tiszteletben, mások mellett az adórovóknak és az adószedőknek is címezte.¹⁶³⁹

Az adószedők munkáját az ispánok segítették, ez utóbbiakat a vajda, vagy ennek akadályoztatása esetén az alvajdák utasították a kiváltságoltak mentesítésére. 1513. április 2-án Turóci Miklós erdélyi alvajda azt írta Szeben városnak, hogy arra utasította az adószedőket és az ispánokat, hogy a mostani *subsidium* be nem fizetése miatt – Lulai János szebeni kamaraispán és a vajda egyezségének megfelelően – a vajda visszatértéig ne büntessék a Szebenhez tartozó birtokokat és egyházakat. Elmondása szerint ebben az ügyben már írt az adószedőknek és ugyanezt előszóban elmondta a Fehér megyei alispánjának, aki a napokban nála járt, továbbá a levele bemutatójával egy olyan parancslevelet küld, amellyel az érdekelt feleket a vajda szerencsés visszatértéig türelemre inti.¹⁶⁴⁰

A királyi adók mellett a megye tisztségviselői részt vehettek földesúri adók beszédésében is. Így történt ez a 16. század elején a vajdahunyadi uradalomban, mert ennek birtokosának, Brandenburg Györgynek az emberei nemcsak a megye (al)ispánjai voltak 1510–1530 között,¹⁶⁴¹ hanem az uradalom intézői is. Ők a földesúri adók mellett beszédették az ország szokása szerinti *taxa regiát* és a *quinquagesimat* is.¹⁶⁴² A fennmaradt számadásoknak egy jelentős részét 1517 óta bizonyosan Bekes János¹⁶⁴³ foglalta írásba, aki hunyadi várnagy és Hunyad megye ispánja (Szentimrei) András deákkal együtt. 1530 (nyarán?) a királyi adót az egész megyében az I. Ferdinánd partján levő uradalom emberei szedték be, amikor a megye ekkor már a királlyá koronázott Szapolyai János hűségén volt. Az adószedők egyikét a János-pártiak elfogták és a nála talált pénzt elvették.¹⁶⁴⁴

3. 4. Mentességek

A szász székek és városok birtokában levő, jogilag hozzájuk „csatolt” falvakban nem szedték a megyei nemesség jobbágysági által fizetett adókat.¹⁶⁴⁵ A megyétől való „elcsatolás” elsősorban a

¹⁶³⁹ Iktári Bethlen cs lt, 1526. VII. 17. (f. III. p. Divis. ap.) [CJ-F-00329-1-131].

¹⁶⁴⁰ Urk. V/1235 (1513. IV. 2., SB-F-00001-1-U5-1235).

¹⁶⁴¹ Arch. 1458–1526. II. 406.

¹⁶⁴² Pataki: Hunedoara 2–3; Uő: A vajdahunyadi váruradalom 94–96.

¹⁶⁴³ Pataki: Hunedoara 28.

¹⁶⁴⁴ Registrum super taxam regiam quam in toto comitatu exegerunt et nos quoque siquidem cum maxima astucia exigere et reservare potuimus; pro cuius taxe ratione proposueramus Thoma[m] Porkolab et Michaellem Nogy. Hi in exactione illius taxe exposuerunt fl IIII et ad avenam emendam ex his dederunt fl III. Insuper et pro feno equis fodinalibus refalcate sunt fl IIII. Insuper et Thoma Porkolaab in eadem exactione per Johannistas captus et depredatus, ab eodem receperunt fl XVI. Nichilominus ex eadem taxa manibus meis assignaverunt in pecuniis in toto fl LXXII (Pataki: Hunedoara 53).

¹⁶⁴⁵ A sommás megfogalmazás szerint „a földesúri birtokok népe a kamara hasznát, illetve az országgyűlések által megállapított kötelezettségeket (contributio, subsidium, taxa stb.) telkenként egységesen megállapított összegben fizette. Ezzel szemben a szászok adója előre meghatározott összegű volt, melynek elosztása már az ő feladatuk volt” (Draskóczy: A szászföldi adóztatás 81). – A szászok megyei birtokaira lásd Müller: Stühle und Distrikte 306–309. A szászok által adományba kapott megyei jobbágyságvallaknak csak egy része szerepel a Hétszék háztartásfőinek 1488. évi összeírásában, lásd Draskóczy: Az erdélyi Szászföld 4–6.

• IV. A MEGYÉK MINT A KÖZPONTI HATALOM VÉGREHAJTÓ SZERVEI •

joghatóság alóli mentességet jelentette, de ezzel járt a megyékben szedni szokott adó és a megyebeli katonáskodási kötelezettsége alóli mentesség is. Ez természetesen nem azt jelentette, hogy adófizetési vagy katonáskodási kötelezettségeik megszűntek volna, hanem csak azt, hogy e kötelezettségeket az új közegük szerint kellett hogy teljesítsék. Dolgozatunknak nem célja a megyei adózás és megyei katonaaállítás kötelezettsége alól kivett valamennyi terület felsorolása (ide tartozott például az egész Székelyföld és a Szászföld, egy ideig a megyei szervezeten kívüli Fogarasföld, továbbá a más módon adózó városok, valamint a birtokaik, és bizonyos mezővárosok is). Ezek közül az alábbiakban csupán azokkal foglalkozunk, amelyekkel kapcsolatosan a megyei adószedők eltiltására, az adók alóli mentességre vonatkozó adatokkal rendelkezünk, jellemzően olyan településekkel, amelyek korábban a megye joghatósága alá tartoztak, később azonban valamilyen kiváltságolt városhoz, székhöz vagy kerülethez kerültek. Az ilyen ügyekben kelt parancsok igen fontos, máshonnan nem pótolható adatokat őriztek meg, leginkább a megyei adószedésről és részletezik azt is, hogy milyen adófajtát nem kellett beszedni.

3. 4. 1. A kolozsmonostori apátság

Mint fentebb említettük, a kolozsmonostori konvent birtokai Zsigmond király 1435. április 1-jei és II. Ulászló király 1492. augusztus 27-i oklevele értelmében mentesültek az udvarnokpénz fizetésének kötelezettsége alól.¹⁶⁴⁶ Zsigmond király említett oklevele az erdélyi püspök és az erdélyi káptalan, illetve minden más egyházi birtok jobbágyságát is mentesítette ezen adónem fizetése alól.

3. 4. 2. A Hétszék és Szeben birtokai

Az erdélyi szászok a középkorban kétféle adót fizettek: a kiváltságleveleik alapján megállapított cenzust (*census*) mint földesuruknak és a rendkívüli adót (*subsidium, taxa, contributio*).¹⁶⁴⁷ A megyei területen fekvő, de szász kiváltságokkal rendelkező települések lakói ugyancsak nem a megyei jobbágyság módjára adóztak. A 15. századból több olyan királyi, vajdai és alvajdai parancslevél maradt fenn, amelyek tiltják a megyei adó kivetését és behajtását a kiváltságolt településeken. Mivel e birtokok többsége a Hétszékkal szomszédos Fehér és Küküllő megyék területén feküdt, a címzettek leggyakrabban e két megye hatósága és az oda kiküldött adószedők, királyi oklevelek esetében pedig általában a vajdák és az alvajdák. Például Mátyás király 1475. június 9-i oklevelének címzettjei az egyforintos királyi adó (*contributio*) erdélyrészi, de leginkább Fehér és Küküllő megyei beszedői, a kedvezményezettek pedig a hétszéki és a kétszéki, barcasági (*terra*), brassói és besztercei (mindkettő: *civitas*) szászok, továbbá a kerci és

¹⁶⁴⁶ 1435: CDHung XI. 459–461; Jakó: A kolozsmonostori apátság 64., 286. jegyz. (az itt idézett forrás: 1492: DL 32511).

¹⁶⁴⁷ Simon: Az erdélyi szászok adói a Jagelló-korban 1. (a korábbi szakirodalom felsorolásával).

egresi apátságok, illetve a szebeni prépostság szászokhoz csatolt birtokai. E mentesség oka az, hogy a szászoknak közösen kellett 10.000 aranyforintot befizetniük úgy, hogy ennek a tehernek az elosztásáról maguk gondoskodnak.¹⁶⁴⁸ A megyéktől városokhoz és szász székekhez csatolt birtokok adózási rendje csak későn állapodott meg véglegesen. 1473-ban Beszterce Szebenbe küldött követe úgy értesült, hogy a megyéktől a Hétszékhez csatolt birtokokra kivetik a (megyékben szedett) adót és azok adózni is fognak.¹⁶⁴⁹ Az adómentesség megőrzését úgy látszik a későbbiekben olykor ki kellett járni.¹⁶⁵⁰

A települések felmentését az adószedés alól az alvajdáknak, a megyéknek, az adókivetőknek és az adórovóknak címzett, ismétlődő vajdai (olykor királyi) parancsokkal kellett biztosítani.¹⁶⁵¹

¹⁶⁴⁸ Ub VII. 53. = DF 244998.

¹⁶⁴⁹ Hegyi: Radna 51. Az itt idézett forrás: certe possessiones ipsis septem sedium Saxonibus annexas de novo et per regiam maiestatem donatas, que alias ad comitatus nobilium connumerare fuissent, dicari deberent et dicati sunt de facto (Ub VI. 546). Vö. Ub VII. 135–136.

¹⁶⁵⁰ 1494. X. 28-án (Tolnai) Máté deák azt írta Szeben városának, hogy a kincstartó nem engedélyezte Offenbánya adójának elengedését – az offenbányai kamara a város által bérbevett szebeni kamarához tartozott –, de az adószedőknek azt írta, hogy Szeben tartozékait, amelyeket addig sem adóztatták a nemesi birtokokkal együtt, most se adóztassák (RegProvHung 605. tétel, az idézett oklevél: DF 245525); 1495. X. 22-én (Ernusz) Zsigmond kincstartó arról tájékoztatta a szebeni polgármestert, hogy megírta Istvánfi Miklós adószedőnek, hogy az egresi apátság négy birtokát és a város más birtokait mérje fel (végezze el az adó kirovását), de az adójukat nem kell beszednie (RegProvHung 2584, jegyz.; az idézett forrás: DF 245418).

¹⁶⁵¹ A parancslevelek időrendben a következők:

1434. VII. 23-án Csáki László erdélyi vajda megparancsolta (Lépes) Lóránt erdélyi alvajdáknak és külvölői ispánnak, illetve az ottani szolgabíráknak, hogy a szebeni Szűz Mária-egyház plébániatemplom jószágágrészein, Bolkács és Zsidve felerészén lakó jobbágyokat ne kényszerítsék a királyhoz induló követeknek ellátására szedett hozzájárulás (contributio pecuniarum) fizetésére, mert azt csak a nemesek jobbágyainak kell fizetniük (Ub IV. 528. = DF 244749 = Urk. II/105).

1469. IV. 25-én Mátyás király megerősíti a szebeni Szűz Mária-egyház birtokainak (Nagy- és Kiseke-mező, Rűsz, Bolkács, Zsidve) és a Hétszékhez tartozó kerci apátság birtokainak azon kiváltságát, miszerint ezek a joghatóság, az adózás és a katonáskodás tekintetében birtokosuk és a hétszéki szászok kiváltságait élvezik; tiltja a vajdát, az alvajdát, az adókivetőket és adószedőket, hogy a felsorolt birtokok népeit az erdélyi nemesi birtokok módjára adóztassák, bármilyen contributiót vagy collectát szedjenek, vagy azok módjára katonáskodásra kényszerítsék (Ub VI. 394–395. = DF 245176 = Urk. II/533).

1476. VIII. 2-án Mátyás király megparancsolta János csanádi püspöknek, hogy az egresi apátság Monora, Csanád, Holdvilág [=Apátfalva] és Sorostély nevű birtokainak kiváltságait tartsa tiszteletben, mert azok adózás és katonáskodás tekintetében Szeben város és a Hétszék joghatósága alá tartoznak (Ub VII. 104–105. = DF 245012).

1485. X. 4-én Mátyás király megtiltotta Fehér és Küküllő megyéknek, illetve az Erdélyben levő a királyi adószedőknek, hogy az egresi és a kerci apátságok, illetve a szebeni, segesvári és brassói egyházak birtokairól, továbbá Omlásról és Talmácsról adót (taxam seu contributionem) szedjenek. A parancs comitibus vel vicecomitibus et iudicibus nobilium comituum Albensis et Kikellew et item dicatibus et exactoribus quarumlibet contributionum seu taxarum nostrarum in partibus regni nostri Transilvanarum pro tempore constituendis szólt (Ub VII. 399–400 = DF 245886, 1486. évi ái: DF 247052; a közlésben a 13. sorban az értelemzavaró cumque szó az eredetiben szereplő nunquam-ra javítandó).

1488. XII. 24-én Mátyás király megparancsolta az egresi apátnak, hogy Csanád, Monora, Sorostély és Holdvilág birtokokon, amelyeket korábban Szeben városra és a Hétszékre bízott, ne szedjen az ott lakó népektől vagy jobbágyoktól adót és ne szorítsa őket solutio vagy census megfizetésére (DF 245101, Ub online). Mátyás király megparancsolta Szebennek és a Hétszéknek, hogy Csanád, Monora, Sorostély és Holdvilág birtokok lakóit a fölösleges exactiók megfizetésétől az új egresi apáttal szemben megvédelmezzék (DF 245102, Ub online).

1490. X. 25-én Bátori István erdélyi vajda megparancsolta Telegdi István alvajdáknak, hogy az egresi apátság és a kerci prépostság birtokain lakó népektől és szászoktól az udvarnokpénzt – amit az erdélyi részekben a nemesektől, vagyis ezek jobbágyaitól szokás szedni – ne követeljék, mert azok minden censust, collectát és más adót a Hétszékkel és Kétszékkel együtt szoktak fizetni (DF 245120).

1491. XI. 5-én II. Ulászló király megparancsolta az erdélyi nemeseknek, hogy az egresi apátság birtokairól (Monora, Csanád, Sorostély és Holdvilág) az udvarnokpénzt (*pecuniis wlgariter wdwarloperiz* [!]) ne követeljék; az erdélyi püspököt és az erdélyi vajdát megbízta a panaszos Hétszék kiváltságainak védelmezésével (DF 245385, egykorú másolat).

1492. III. 28-án Bátori István erdélyi vajda megparancsolta Almási Mihály erdélyi alvajdának és Fehér megye ispánjainak, hogy az egresi apátság birtokain (Holdvilág, Csanád, Monora, Sorostély), továbbá Bolkács, Zsidve, Nagy- és Kisekemező birtokok lakóit ne kényszerítsék az elmúlt nyáron a nemesi birtokokról szedett húszdénáros királyi adó megfizetésére (*ad solutionem illius taxe viginti denariorum quos in dicta preterita estate de bonis singulorum nobilium et possessionatorum hominum in illis partibus Transsilvanis existentibus pro regia maiestate solverunt et exigerunt*), mert az adózás (*taxa, census*) tekintetében a szászokhoz tartoznak (DF 245153, Ub-online). Itt az 1490 szeptemberében az országgyűlés által megszavazott 20 (vagy 50) dénáros adóról lehet szó (Neumann: Királyi hatalom és országgyűlés 51–52), amit ezek szerint 1491 nyarán be is szedtek Erdélyben.

1492. X. 10-én Bátori István erdélyi vajda megparancsolta Telegdi István alvajdának, az erdélyi megyéknek és mindenféle officialisnak, hogy a Hétszékhez tartozó Csanád, Monora, Sorostély, Holdvilág, Bolkács, Zsidve, Nagy- és Kisekemező birtokokról *collectat* vagy *udvarnokpénzt* (*nobiles et possessionati homines ... ab eisdem Saxonibus ... pro omnibus collectis sive pecuniis udvarnicalibus ac aliis bellorum exercituationibus in medium et ceterum aliorum regnicolarum ad instar aliorum villarum nobiliarum contrahere et computare niterentur*) ne szedjenek, katonáskodásra őket e kényszerítsék, mert ezek nem nemesi birtokok (DF 245158, korábbi jelzete: SzNLT, Urk. II/514).

1493. V. 21-én II. Ulászló király megparancsolta Drágfi Bertalan és Losonci László vajdáknak, hogy az egresi apátság birtokain lakó népeket védelmezzék meg a nemesekkel szemben, mert a katonáskodás és az adózás tekintetében (*tam in exercituatione, quam etiam in taxarum connumeratione*) a Hétszékhez tartoznak, a nemesek katonáskodásra és udvarnokpénz fizetésére akarják őket kényszeríteni (*nobiles ... ipsos exponentes in medium ipsorum exercituare et udvarnicationes ... facere artarent et compellerent*), lásd DL 36614 (korábbi jelzete: SzNLT, Urk. II/525).

1495. I. 7-én két, a címzés kivételével azonos szövegű oklevelében II. Ulászló király megparancsolta Fehér és Küküllő megyéknek és a vajdáknak is, hogy az egresi apátság birtokairól (Monora, Sorostély, Holdvilág és Csanád) a taxát ne próbálják behajtani, mivel azok az adózás tekintetében nem a megyékhez, hanem a szász Hétszékhez tartoznak és adójukat is ezekébe kell beszámítani (a Fehér megyének címzett parancslévél: DF 245217; a Küküllőnek címzett: DF 245215).

1495: DF 245417. Vö. DF 245418, idézi Draskóczy: Az erdélyi Szászföld 5, 23. jegyz.

1499. V. 19-én Szentgyörgyi Péter erdélyi vajda kolozsvári ítélőszékén – a hétszéki szászok panasza nyomán – az ott résztvevő név szerint is felsorolt nemesek bizonyítják azt, hogy a szebeni Szűz Mária-egyház birtokain – Bolkács, Zsidve, Nagy- és Kisekemező, illetve Rűsz (Küküllő vm.) – a küküllői (al)ispán vagy a királyi intézők és adószedők (*alique factores regie maiestatis utputa dicatores contributionis ac aliorum tam ordinariorum quam etiam extraordinariorum censuum proventuumque et collectarum regiae maiestatis de medio nobilium regnicolarum harum partium Transsilvanarum regie maiestati aut in medium ipsorum regnicolarum quovis modo provenire debentium, exactores*) semmiféle adó (*census et taxas*) megfizetésére nem kötelezhetik az ottani lakosokat, mert ezek a szászok közé, nem pedig a nemesek (*regnicolas, nobiles*) közé tartoznak, adót (*census, redditus*) a szászokkal együtt fizetnek. Lásd DF 245280 = Urk. II/636 = SB-F-00001-1-U2-636 = VerArch 15 (1880). 238–239 (A. Amlacher). Az oklevelet 1505. VI. 9-én átírta az erdélyi káptalan (Urk. IV/51 = DF 245616 = SB-F-00001-1-U4-51) és ezzel együtt 1505. VIII. 26-án Szentgyörgyi Péter erdélyi vajda (Urk. IV/62 = DF 245627 = SB-F-00001-1-U4-62). 1583. évi átírás: Urk IV/12010. (Ub-online).

1504. VII. 25-én II. Ulászló király Fehér és Küküllő megyéknek, továbbá az adórovóknak és adószedőknek (*item dicatoribus et exactoribus quarumlibet contributionum seu taxarum nostrarum in partibus regni nostri Transsilvanensi pro tempore constituendis*) megparancsolta, hogy a szász egyházak birtokain (a kerci és az egresi apátságok birtokain, a szebeni és a segesvári egyházak birtokain, Brassó város és az ottani egyház birtokain, Talmácson és Omláson) az adót ne szedjék be, mert azokat a szászok cenzusába kell beszámítani (1504: *Urkundenbuch zur Geschichte des Kisder Kapitels vor der Reformation. Hermannstadt 1875. 143–145 = Hurmuzaki II/2. 522–523* [DF 245617]).

1508. VIII. 26-án II. Ulászló király megtiltja Szentgyörgyi Péter erdélyi vajdának és Batthyány Benedek kincstartónak, továbbá a mindenkori alvajdának, az adószedőknek, az erdélyi megyék ispánjainak és szolgabíráinak azt, hogy a szebeni Szűz Mária-plébánia birtokain (Nagyekemező, Kisekemező, Rűsz, Bolkács, Zsidve), továbbá a kerci apátság birtokain lakó jobbágyoktól bármiféle adót szedjenek, katonáskodást vagy más szolgálatot kérjenek, mert ezeket illetően (*in solutionibus quarumlibet taxarum et collectarum nostrarum, quam etiam in omnibus exercituationibus ac servitiorum oneribus*) a szebeni egyházhhoz tartoznak. A felsorolt településeket ne sorolják a nemesi birtokok közé; ezeket a kiváltságokat még Mátyás király adományozta, de ő maga is megerősítette (DF 245663).

1509. IX. 9-én Szentgyörgyi Péter erdélyi vajda utasítja a 60 dénáros királyi adó Fehér megyei beszedőit (*dicatoribus presentis subsidii*), hogy a szebeni Szűz Mária-plébánia birtokán, Rűsz faluban (Rews) és a kerci

3. 4. 2. 1. Az egresi monostor, a szebeni prépostság és a Salgói Miklóstól elkobzott jószágrészek, illetve a kerci apátság birtokai

1416-ban Zsigmond király megparancsolta Csáki Miklós erdélyi vajdának, hogy az egresi apátság Monora, Csanád, Apátfalva és Sorostély nevű birtokain (Fehér vm.) élő *hospeseket* és népeket hagyja továbbra is az erdélyi hét szász szék bandériumában hadba vonulni, és gátolja meg, hogy az erdélyi nemesek azokat a saját bandériumukba kényszerítsék.¹⁶⁵² 1417-ben a király – speciális káplánja, Imre egresi ciszterci apát kérésére – megtiltotta, hogy az egresi monostor ugyanezen birtokait az apát halálakor bárki elfoglalja, vagy jövedelmeit, *censusát*,

apátság Fehér megyei birtokain lakó jobbágyokat ne kényszerítsék az ország lakói által felajánlott adó megfizetésére (*super colonos et iobagiones earundem taxam atque subsidium pretactum ad presens per dominos regnicolas benivole oblatum exigere et extorquere aut eosdem ad persolvendum huiusmodi subsidia artare et compellere ... nusquam et nequaquam presumpmatis*); a szebeniek kiváltságát a királyi adó gyakorlatlan szedői (*dicatores inexpectes*) nem vették figyelembe (DF 245679).

1511. IV. 14-én Szapolyai János erdélyi vajda megparancsolta Küküllő megyének és az erdélyrészi adószedőknek (*dicatoribusque exactoribus censusum et collectarum seu pecuniarum udwarnicalium*), hogy a nemesi birtokokról szedett adót (rendes és rendkívüli *taxa regalis*) Bolkács, Zsidve, Nagyekemező, Kisekemező és Rüs lakói (*incole et inhabitatores*) ne követeljék, mert az adózás tekintetében (*in dandis censibus regie maiestatis ceterisque cunctis redditibus et collectis ac aliis quibusvis expeditionibus*) a szászok kiváltságait élvezik Szentgyörgyi Péter vajda kiváltságlevele (*exemptionalis*) szerint [1499. V. 19., DF 245280], amelyet a szebeni polgármester mutatott be neki (DF 245708 = Urk. IV/147).

1513. II. 21-én II. Ulászló király az erdélyi szászok panaszára megparancsolta az alvajdáknak és az erdélyi megyék ispánjainak, hogy a szászokhoz tartozó prépostságok, apátságok és más egyházak jobbágyságait ne szorítsák rá az erdélyi nemesség universitasa által Szapolyai János erdélyi vajda számára felajánlott félforintos *subsidium* vagy *contributio* fizetésére, mert ezek a jobbágyok a szászok kiváltságainak megfelelően ez utóbbiakkal együtt *census* és *taxa* fizetnek (DF 245721); ugyanekkor II. Ulászló király megparancsolta Szapolyai János erdélyi vajdának, hogy hagyja meg alvajdáinak és az erdélyi ispánoknak ugyanennek a rendelkezésnek a végrehajtását (DF 245722).

1513: Urk. V/1235 [SB-F-00001-1-U5-1235]. Tartalmát lásd fentebb.

1514. XII. 1-jén II. Ulászló király megtiltotta Szapolyai János erdélyi vajda alvajdáinak, *officialisainak* és adószedőinek, hogy az erdélyi országlakók által a vajdának felajánlott *subsidium*ot a Szebenhez és a szebeni egyházhoz tartozó falvakról (Kerc és tartozékai, Zsidve, Bolkács, mindkét Ekemező, Rüs és Szentmihályfalva) erővel beszedjék, mert ezek lakói csak a királynak adóznak; Szeben városnak pedig megparancsolta, hogy a fenti birtokokról a *subsidium* behajtását akadályozza meg (DF 245739).

1514. XII. 26-án II. Ulászló király megparancsolta Szapolyai János erdélyi vajdának, hogy ne engedje meg Szeben városhoz tartozó birtokok (Kerc és tartozékai, Zsidve, Bolkács, mindkét Ekemező, Rüs és Szentmihályfalva) kifosztását az erdélyi nemesektől a vajda számára szedett *subsidium* be nem fizetése miatt; korábbi parancslevele ellenére az alvajdák és a *subsidium* beszedői ki akarják ezeket a falvakat fosztani, holott ezek a királynak szedett adót fizetik, a szászokkal együtt, a rendes és rendkívüli adókat; a *subsidium* megfizetésére a fenti birtokok lakóit ne kényszerítse, mert ezek jövedelmeit nem nélkülözheti (DF 245741).

1515. II. 2-án Szapolyai János erdélyi vajda megparancsolta Fehér és Küküllő megyének, illetve az adószedőknek (*dicatoribus et exactoribus presentis subsidii nostri per dominos regnicolas nobis oblatis*), hogy az országlakók által neki felajánlott, akkor szedett adó miatt a szebeni egyház e két megyében lévő birtokainak népeit ne zaklassák, mivel azt ezúttal elengedte (SzapolyaiOkl I. 360–361. = DF 245745).

1543. VI. 28-án Izabella királynő megtiltotta az adószedőknek és Fehér megye hatóságának bármiféle adó (*census, taxa, contributio*) beszedését Szeben város következő nemesi birtokairól: Kerc, Földvár, Rukkor, Apátfalva, Mese, Keresztúr (= Szászkeresztúr), Szentmihály és Rovás (Urk. IV/416 [SB-F-00001-1-U4-416]).

Az alispánokhoz és dicátorokhoz küldött, Szeben tartozékainak adóztatását tiltó két 1509. évi vajdai parancslevél említése: Rechnungen Hermannstadt 507, 508.

¹⁶⁵² ZsOkl V. 1896. sz. = Ub IV. 17–18 (DF 244677). Az egresi monostor e négy birtokát I. Károly király már 1315-ben a szebeni szászok védelme alá helyezte (CDTrans II. 228. sz.). Apátfalva magyar és német (Abtsdorf) neve az egresi apátság birtoklására utalnak. Apátfalva másik neve: Holdvilág (1491: DF 245385).

• IV. A MEGYÉK MINT A KÖZPONTI HATALOM VÉGREHAJTÓ SZERVEI •

collectáját beszedje, mivel a birtokok védelmét a hét szász székre bízta.¹⁶⁵³ 1495 májusában (Ernuszt) Zsigmond kincstartó 100 forintnyi sót utalt ki Szebennek a királyi adó beszédésekor e négy birtokon elszenvedett káraik enyhítésére.¹⁶⁵⁴

1424-ben Zsigmond király Szeben városnak adományozta a szebeni Szent László király prépostságot három birtokával (Nagy- és Kisekemező, Rüszt) együtt, továbbá a Küküllő megyei Bolkács és Zsidve birtokokból a Salgói Miklóstól elkobzott részeket.¹⁶⁵⁵ Ettől fogva ezek a birtokok nem a megyei birtokok módjára adóztak, hanem Szeben kiváltságainak megfelelően, ám ezt be is kellett tartatni. 1494 áprilisában Szeben város polgármestere a vajdához és onnan „a szolgabírákhoz” (itt nyilván az adószedésben részt vevő Küküllő megyei szolgabírákra kell gondolni) kellett küldjön egy famulust az Ekemezőről (bizonyára az adó fejében) elhajtott marhák ügyében, majd valamivel később, júliusban újból a vajdához a szolgabírák által Ekemezőre kivetett adó ügyében (*ex parte dicationis per iudices nobilium facte*). Ugyanő 1495 folyamán újból intézkedett: famulusát küldte Bolkácsra a nemesek adószedése miatt, Kolozsvárra az alvajdához, illetve Istvánfi Istvánhoz (az adószedést felügyelő sókamaraispánhoz), Szeben meg nem nevezett tartozékainak adóztatása ügyében, 1497-ben pedig egy meg nem nevezett birtokról a szolgabírák által elhajtott marhák ügyében kellett közbenjárnia a vajdánál.¹⁶⁵⁶

A kerci apátság és birtokai a joghatóság, az adózás és a katonáskodás tekintetében Hét-szék kiváltságait élvezték már a 13. századtól fogva;¹⁶⁵⁷ a birtokokat 1474-ben Mátyás király újból a szebeni Szűz Mária-egyház védnöksége alá helyezte és birtokait ennek adományozta,¹⁶⁵⁸ adományozta, ám a vajda emberei ezután is olykor adóztatni akarták.¹⁶⁵⁹

¹⁶⁵³ ZsOkl VI. 969. sz. = Ub IV. 53–56. Az oklevél 1494. évi megerősítéséből (DF 245208).

¹⁶⁵⁴ RegProvHung 605. tétel, jegyz. (az idézett oklevél: DF 245417).

¹⁶⁵⁵ Temesváry: Erdély püspökei 325–326. Az adománylevél: Ub IV. 217–220. = ZsOkl XI. 972. sz. (DF 244687). Vö. Müller: Stühle und Distrikte 305. 1552-ben Bátori András erdélyi vajda Küküllő megye ispánjainak kellett hogy megparancsolta, hogy adják vissza Szeben városnak és a Hétszéknek a bolkácsi és zsidvei részeket (Urk., IV. 643. sz. [SB-F-00001-1-U4-643]).

¹⁶⁵⁶ A teljesség igénye nélkül: Rechnungen Hermannstadt I. 142 (Rüszt), 169, 174, 184–186, 194, 250. – Bolkács és Zsidve egy része továbbra is Küküllő vármegye része maradt, erre legutóbb lásd Nacu: „Die Dorfhälften” 38–39.

¹⁶⁵⁷ 1264-ben István ifjabb király a kerci kolostor népeit mentesítette az erdélyi vajda és a bárók beszállásolásaitól (*descensus*) és biztosította számukra, hogy az adókat a szebeniek kiváltsága szerint és azokkal együttesen fizethetik (CDTrans I. 250. sz.); ezt a kiváltságot később rendre megerősítették (uo. I. 316., 577. sz., II. 49. sz.), 1322-ben I. Károly király a kiváltságot ki is terjesztette és Kercet birtokaival együtt Szebenhez csatolta (uo. II. 420. sz.). Lásd még 1469: Ub VI. 394–395. = DF 245176.

¹⁶⁵⁸ Ub VII. 5–6 (1474), 138–139 (1477). – Az 1477. évi adományt 1494-ben Ulászló király is megerősítette: RegProvHung 605. tétel, jegyz. (az idézett oklevél: DF 245206). – Kerc birtokai (Cârța, Kerz, 1SZF9): Apátfalva (téreképen: 6; Szászapátfalva; Apoș, Abstdorf, 1SZF12), Földvár (7; Feldioara, Marienburg, 1SZF10), Glimboka (8; Glâmboca, Hühnerbach, 10SZF8), Kercisóra (9; Sztrezakercisóra; Cârțișoara, Oberkerz, 7FG1), Keresztúr (10; Criț, Deutsch-Kreuz, Szászkeresztúr, 1SZF18), Kisdisznód (11; Cîsnădioara, Michelsberg, 18SZF6), Kolun (12; Colun, Kellen, 2SZF9), Mese (13; Meșendorf, Meschendorf, 3SZF18), Miklóstelke (14; Cloașterf, Klosdorf, 2SZF18), lásd CDTrans II. 420. sz.; ZsOkl VI. 1712. sz. = Ub IV. 68; ZsOkl VI. 1736. sz. = Ub IV. 71; Müller: Stühle und Distrikte 305; Hegyi Géza: Erdély és a Szilágyság birtokviszonyai 1341-ben (a CDTrans IV. téreképmelléklete).

¹⁶⁵⁹ 1493: Rechnungen Hermannstadt 163.

3. 4. 2. 2. Péterfalva és Rovás

1486-ban Mátyás király az erdélyi vajdának és Fehér megyének meghagyta, hogy az abban a megyében található Péterfalva és Rovás birtokok lakóitól a megyei nemesség (jobbágysai) által fizetett adót (*taxa, collecta*) ne hajtsák be, mert azokat a birtokokat a szász székekhez csatolta és felmentette az erdélyi vajda és a fehéri ispán joghatósága, valamint a katonáskodás terhe alól.¹⁶⁶⁰ 1488-ban királyi *exemptionalis* oklevélre hivatkozva tiltotta meg Telegdi István alvajda Fehér megyének, hogy királynak járó taxát és udvarnokpénzt szedjen a rovási népektől, mivel a birtok a szebeni Szűz Mária-egyházé.¹⁶⁶¹ 1506-ban Szeben város a Fehér megyei szolgabírákhoz eljuttatott vajdai oklevéllel próbált kárpótlást nyerni a királyi adó fejében (*propter dicam regiam*) Rovásról és a szebeni egyház más birtokiról elhajtott marhák ügyében.¹⁶⁶² Rováson egyébként mindvégig voltak nemesi jószágrészek, amelyek ügyében a megyei és a vajdai ítélőszékek maradtak illetékesek.¹⁶⁶³

3. 4. 2. 3. Talmács

A király ki is szakíthatott egy települést a megye joghatósága alól. 1453-ban V. László király – lényegében a hatalmat főkapitányi címmel gyakorló Hunyadi János – Talmács és Latorvár várakat, továbbá Vöröstornyt, illetve az ezekhez tartozó uradalmat Fehér megyéből kiszakítva a Hétszéknek adományozta, amelynek kiváltságait az adományozott birtokra kiterjesztette;¹⁶⁶⁴ az adományt 1468-ban Mátyás is megerősítette.¹⁶⁶⁵ 1485-ben a megyei adószedőket tiltani kellett attól, hogy Talmácsról (és más szász birtokról) adót szedjenek be.¹⁶⁶⁶ A későbbiekben ebből az uradalomból alakult ki a szász Talmács fiúszék.¹⁶⁶⁷

3. 4. 2. 4. Rukkor

1453-ban Rukkor felét V. László király a talmácsi uradalommal együtt Hétszéknek adományozta,¹⁶⁶⁸ de sorsa a többi birtoktól eltérően alakult, mert miután elvesztették, csak 1486-ban

¹⁶⁶⁰ Ub VII. 411–412 (DF 245073).

¹⁶⁶¹ DF 245105.

¹⁶⁶² Rechnungen Hermannstadt 440.

¹⁶⁶³ DF 245090–245092.

¹⁶⁶⁴ Ub V. 374–376, 384–385. Talmács, Latorvár, Vöröstorony, Kistalmács, Bojca, Plopy, Porcsesd, *predium Crevczerfelth*, Oltalsósebes, Oltfelsősebes (*utraque Sebes*).

¹⁶⁶⁵ Ub VI. 358.

¹⁶⁶⁶ A parancs Fehér és Küküllő megyékhez, továbbá dicatoribus et exactoribus quarumlibet contributionum seu taxarum nostrarum in partibus regni nostri Transilvanarum pro tempore constituendis szólt (Ub VII. 399–400. = DF 245886; a közlésben a 13. sorban az értelemzavaró cumque szó az eredetiben szereplő nunquam-ra javítandó).

¹⁶⁶⁷ Wagner: Ortsnamenbuch 354.

¹⁶⁶⁸ Ub V. 375.

• IV. A MEGYÉK MINT A KÖZPONTI HATALOM VÉGREHAJTÓ SZERVEI •

szerezték vissza a szászok.¹⁶⁶⁹ 1488-ban Mátyás király az erdélyi megyéknek és az ottani adószedőknek (*comitibus vel vicecomitibus et iudicibus nobilium preterea dicatoribus et exactoribus taxarum seu contributionum nostrarum quarumcunque in partibus regni nostri Transsilvanensi*) tiltotta meg, hogy Szeben szék félbirtokára, Rukkorra (*Rwken*) adót vessenek ki; annak adóját a szászok cenzusába kellett számítani.¹⁶⁷⁰

3. 4. 2. 5. Fogaras és Omlás

Fogaras kerület (*districtus*) és az omlási uradalom 1469-ben jutott királyi adományként a Hét-szék birtokába;¹⁶⁷¹ az adományt Mátyás király 1472-ben és 1483-ban újból megerősítette.¹⁶⁷² 1486-ban Fogaras visszakerült a korábbi tulajdonosok, a Vingárti Gerébek birtokába.¹⁶⁷³ Az omlási uradalom falvai, mely továbbra is a Hét- és Kétszéké maradtak, utóbb a szász Szelistye (*Grossdorf*) fiúszéket alkották.¹⁶⁷⁴ 1554-ben I. Ferdinánd király a szász *universitas* panaszára megparancsolta Gyalui Vas László erdélyi pénzügyigazgatónak, hogy az erdélyi szászok birtokaiba bekebelezett Szelistye, Gallis, Vále, Kákova, Szibiel és Tiliska román falvakat, melyeket soha nem számítottak abba a megyébe, amelyben feküdtek és sohasem fizették a nemesek adóját (*censum seu contributionem*), hanem csak a szászokét, ne számítsa a nemesi birtokok közé és ne kényszerítse azokat sem a nemesek, sem mások adójának (*taxam seu dicam*) megfizetésére. Ugyanezt a vajdának, illetve Fehér és Küküllő megyéknek is megparancsolta.¹⁶⁷⁵ 1556-ban Petrovics Péter királyi helynök kellett megparancsolja Fehér megye hatóságának, hogy Szelistye kerület (*districtus*) lakóitól ne követeljen adót.¹⁶⁷⁶

3. 4. 3. Felek (Kolozsvár birtoka)

1377-ben I. Lajos király Felek falu birtokosának, Kolozsvár városnak adta az ottani román jobbágyok juhötvenedét (ez a királynak járó adó volt) és megtiltotta az adószedőknek, hogy azt a továbbiakban beszedjék.¹⁶⁷⁷ 1415-ben Zsigmond király is biztosította a várost, hogy Felek

¹⁶⁶⁹ Ub VII. 468–469. Rukkorra (*Rucăr, Ruckersdorf, 1FH37*) és a vele olykor összetévesztett Oltrákovi-cára (*Racovița, Rakowitza, 7SZF7*) vonatkozó forrásokat helyesen szétválasztva felsorolja Nacu: „Die Dorfhälften” 39, 12. jegyzet. – Köszönöm Hegyi Gézának, hogy a két birtok történetére vonatkozó gyűjtését önzetlenül a rendelkezésemre bocsátotta.

¹⁶⁷⁰ DF 245103. – A birtok kisebbik része továbbra is Fehér megyéhez tartozott (Nacu: „Die Dorfhälften” 39–40).

¹⁶⁷¹ Ub VI. 436–437.

¹⁶⁷² Ub VI. 532–533.

¹⁶⁷³ Ub VI. 195; DL 65135., Fogaras birtoklására vonatkozó további adatokkal együtt idézi Balogh: Az erdélyi renaissance 227–228.

¹⁶⁷⁴ Wagner: Ortsnamenbuch 356.

¹⁶⁷⁵ Hurmuzaki XV/1. 507–508 (eredetije: Urk. IV/699 [SB-F-00001-1-U4-699]). A két megyének címzett 1553. XI. 23-i általános parancslevél a Szeben birtokában levő megyei birtokok adómentessége ügyében: Urk. IV/685 (SB-F-00001-1-U4-685).

¹⁶⁷⁶ Hurmuzaki XV/1. 522 (az irat helyes kelte: 1556. VIII. 29., eredetije: Urk. IV/743 [SB-F-00001-1-U4-743]).

¹⁶⁷⁷ DF 280997. Lásd még DF 281002.

román lakói juhötvened és élelmiszer beszolgáltatására nem kötelezhetők;¹⁶⁷⁸ 1478-ban Mátyás király megparancsolta az erdélyi adószedőknek, hogy Kolozsvár két birtokán, Feleken és Fejéreden (ez utóbbit ő adományozta a városnak) a jobbágyokat ne kényszerítsék a tartományban szedett adók megfizetésére, mert e két birtok adóját a városéba kell beszámítani.¹⁶⁷⁹ 1509-ben Perényi Imre nádor és királyi helytartó arra utasította a *taxa* és *contributio* erdélyi beszedőit, hogy Felek lakóit ne számítsák a megyei jobbágyok közé és ezek adóit ne próbálják ott beszedni;¹⁶⁸⁰ ugyanezt a parancsot II. Ulászló király 1510-ben megismételte Várdai Ferenc kincstárnak és a nemesi birtokok adószedőinek címezve.¹⁶⁸¹ A megyék részvételével szedett adók alól a későbbiekben (1557, 1560) is mentességet élvezett.¹⁶⁸²

3. 4. 4. Brassó birtokai

Brassó város Fehér megyébe eső birtokai ugyancsak mentesültek a megyei adózás alól. 1496 januárjában II. Ulászló király – Brassó város előljáróinak panaszára – megparancsolta a Fehér megyei adórovóknak és adószedőknek, hogy élelmezést (*victualia*) ne kérjenek Tohán, Zernyest, Újfalú, Sárkány és Párárt birtokokról (Fehér vm.), mert azokat Mátyás király a lelki üdvéért a brassói plébániatemplom Krisztus Teste-oltárnak adományozta és adózás tekintetében is a városhoz csatolta, lakói tehát nem a nemesi birtokok jobbágyainak módjára adóznak.¹⁶⁸³

Töröcsvárat és uradalmát 1498-ban kapta meg Brassó zálogként II. Ulászló királytól.¹⁶⁸⁴ 1500. július 24-én¹⁶⁸⁵ II. Ulászló király a Brassó város birtokain élő jobbágyokat és lakosokat a királynak járó *contributio* és *taxa* fizetése és a katonáskodás tekintetében, az erdélyi országlakók közül kivéve, a szászok közé sorolta, és megparancsolta Szentgyörgyi Péter vajdának,

¹⁶⁷⁸ Ub III. 642. = ZsOkI V. 58. sz.

¹⁶⁷⁹ Ub VII. 197. Fejérd falu felét és Kolozs mezővárost (*oppidum*) 1470-ben adományozta Mátyás király Kolozsvárnak (KvOkI 234–235). Felek adómentessége ügyében kelt 1468. évi általános királyi parancslevél: KvOkI 229.

¹⁶⁸⁰ DF 281010. (közlése: Simon: Feleacul 235; Pop et alii: Feleacul 78).

¹⁶⁸¹ DF 281231.

¹⁶⁸² KvOkI II. 55–57(1557); II. János király 1560. évi parancslevele Kolozs megye hatóságához és adószedőjéhez, hogy Feleket véglegesen töröljék a Kolozs megyei adólajstromból, a *taxát* és a *contributiót* ne követelje az ottaniaktól, mert adózás tekintetében nem a megyéhez, hanem Kolozsvár városhoz tartoznak KolozsNLt, Kolozsvár város lt, 1560. XI. 22. (A 1, 84. sz. [CJ-F-00001-A-1-84], régi jelzet: Fasc. D, Nr. 26; az oklevelet néhai Kiss András főlevéltáros kéziratosságtárából ismerem).

¹⁶⁸³ DF 247078. Tohán, Zernyest (Fehér megye, töröcsvári uradalom); Újfalú (Barcaújfalú: Szász föld, höltővényi uradalom, korábban Fehér vm.); Sárkány, Párárt (Fogaraszvidék, vö. Engel: Térkép). – Utóbbi két birtok történetére lásd Nussbächer: Posesiunile oraşului Braşov în Ţara Făgăraşului 325–333. – Újfalut (és a mára elnéptelenedett Komlóst) 1462-ben kapta meg Brassó (Ub VI. 127–128), de 1468-ban, amikor Mátyás király megparancsolta barcasági adószedőjének, Forró Lászlónak, hogy Újfaluról [= Barcaújfaluról] ne szedje be a két aranyforintnyi adót, mert azt a brassóiaknak hagyta (Ub VI. 317), a birtok adója még a királyé. – Brassó birtokszerzeményeit röviden felsorolja Nussbächer: Administraţia oraşului Braşov 85. – Tohán és Zernyest birtokokat 1409-től kezdszerezte meg a város (Ub III. 478, 569).

¹⁶⁸⁴ DF 247080 (Ub-online). = Trauschenfels: Rechtslage 3–4, III. sz. A töröcsvári uradalom lekötésére Brassónak és ezután sorsára nézve lásd Nussbächer: Bran 30–31. Brassó birtokaira lásd még Cîmpeanu: Districtele săseşti Bistriţa şi Braşov 148–150.

¹⁶⁸⁵ DF 247090 (Ub-online) = Trauschenfels: Rechtslage 6–7, Nr. V.

• IV. A MEGYÉK MINT A KÖZPONTI HATALOM VÉGREHAJTÓ SZERVEI •

Bornemisza János kincstartónak és az adószedőknek, hogy a felsoroltakat csak a fenti módon adóztassák. Az oklevélben említett birtokok Pütkörc, Zajzon, Tatrang, Hosszúfalva, Szentmihály, Türkös, Bácsfalva, Krizba, Apáca (törösvári uradalom), Sárkány, Mikefalva,¹⁶⁸⁶ Újfalva (Barcaújfalva) (a város tartozékai), Zernyest és Tohán (utóbbi kettő a brassói Szűz Mária-plébániaegyházé)¹⁶⁸⁷ egy része Fehér megyei, de így mentesültek a megyei adószedés alól. 1501. június 24-én II. Ulászló király a brassói és barcasági előjárók panaszára megparancsolta nemcsak a megyei hatóságoknak, hanem az erdélyrészi nemesek *universitasának* is, hogy Brassó városra és barcasági birtokaira sehol ne rójanak ki adót, az adószedők ne követeljék a *taxát* és a *censust*, mert ekképpen a panaszosok kétszeresen adóznának; megparancsolta egyúttal Szentgyörgyi Péter vajdának a kedvezményezettek védelmét.¹⁶⁸⁸ 1506-ban Telezdi István királyi kincstartó¹⁶⁸⁹ kellett felszólítsa a sókamaraispán erdélyi helyettesét, a kamarási címet viselő¹⁶⁹⁰ Csehi *litteratus* Györgyöt, hogy az erdélyi nemesek adóját (*taxa nobilium*) ne követelje Brassó fentebbi birtokairól.¹⁶⁹¹ Az adat szerint tehát a megyék adóztatása is Csehi feladata volt.¹⁶⁹² 1533-ban Bátori István vajda Brassóhoz írt levelében elmondta, hogy megkapta a város levelét (miszerint Törösvár és tartozékai a brassói egyházhoz tartoznak és a „szent királyok” kegyéből mentesülnének a *contributio* vagyis a *taxa regia* és az *exercitatio* fizetése alól, illetve hogy ezeket a szászokkal együtt fizették volna), ám nemrégiben, amikor a szászok fejenként két arany forintot fizettek a királynak *subsidium* gyanánt, az adó befizetését megtagadták, így most az uradalom lakói sem a szászok, sem a nemesek módjára nem fizettek adót.¹⁶⁹³ Ugyanebben az évben a vajda megparancsolta, Dobó Ferenc sókamaraispánnak, a megyéknek és az adószedőknek, hogy Brassó fentebb említett birtokairól ne szedjenek semmiféle adót.¹⁶⁹⁴

3. 4. 5. A radnai kerület (Beszterce város birtoka)

Nem sokkal azon 1467. évi országgyűlési határozat után, amely kimondta, hogy Radna, Omlás és Fogaras királyi váruradalmak nem adományozhatók el, a radnai kerületet (*districtus Radna*) Mátyás 1469 őszen Beszterce városhoz csatolta. A szász területek is királyi birtoknak számítottak, tehát ez nem jelentette az 1467. évi határozat semmibevételét, amely mögött egyébként

¹⁶⁸⁶ Mikefalva másik neve Páro (Nussbächer: Posesiunile oraşului Braşov în Țara Făgăraşului 326).

¹⁶⁸⁷ Zernyes és Tohán megszerzésére lásd Müller: Stühle und Distrikte 306; Ub V. 411.

¹⁶⁸⁸ DF 247093.

¹⁶⁸⁹ Erdélyi alvajda (1487–1493, 1495–1498) és királyi kincstartó (1504–1506), lásd Arch. 1458–1526. I. 87, 132.

¹⁶⁹⁰ Csehre lásd Draskóczy: A kőso bányászata és kereskedelme 70.

¹⁶⁹¹ DF 246402.

¹⁶⁹² Lásd még DF 246401.

¹⁶⁹³ Brassó v lt, Schnell gyűjtemény, II. 102. sz. (BV-F-00001-03-2-102).

¹⁶⁹⁴ Brassó v lt, Kiváltságlevelek, 415. sz. (BV-F-00001-1-415). A felsorolásban szereplő Tatárfalva Tatranggal azonos.

is az uralkodó akarata sejthető.¹⁶⁹⁵ 1472-ben Mátyás király – Beszterce város előljáróinak panaszára – megparancsolta a királyi adó Doboka megyei rovóinak és szedőinek, hogy a radnavölgyi kerületben (*in districtu Rodna Velgje*) lakó románokat (*Vallachos*) ne adóztassák;¹⁶⁹⁶ a parancsot 1498-ban – ugyancsak Beszterce panaszára – II. Ulászló király a *quingagesima* és a *pecunia exercitualis* erdélyi és Belső-Szolnok megyei beszedőinek címezve megismételte.¹⁶⁹⁷ Az eladományozás után a radnavölgyiek adóját Beszterce szedte be.¹⁶⁹⁸

3. 4. 6. Volkány (Segesvár birtoka)

Volkányt 1487-ben Mátyás király csatolta Fehér megyétől Segesvárhoz,¹⁶⁹⁹ és az intézkedést II. Ulászló király 1491-ben,¹⁷⁰⁰ János király pedig 1531-ben megismételte.¹⁷⁰¹ 1501-ben Szentgyörgyi Péter erdélyi vajda – hivatkozva Anthon Polnar segesvári polgármester által bemutatott királyi adománylevélre – utasította a hivatalban levő ispánokat, alispánokat és a vámszedőket, hogy a segesvári Szent Miklós-egyház birtokán, Volkányon, királyi *taxát* és udvarnokpénzt ne szedjenek; megtiltotta emellett azt is, hogy a megye a volkányiakat bírságolja, miként az korábban többször is megtörtént.¹⁷⁰² 1521-ben, amikor II. Lajos maga is megerősítette Volkány Segesvárhoz való tartozását, megparancsolta Fehér megye hatóságának és nemesi *universitásának*, hogy Segesvár kiváltságainak kiterjesztését tartsa tiszteletben.¹⁷⁰³ 1527-ben Perényi Péter erdélyi vajda parancsolta meg az erdélyi megyei hatóságoknak, az adórovóknak és adószedőknek, hogy Volkányt ne kényszerítsék a megyebeliek adójának megfizetésére, mert ekképpen kétszeresen adóznának.¹⁷⁰⁴

¹⁶⁹⁵ Hegyi: Radna 50 (az itt idézet törvénycikk: Ub VI. 314; Mátyás király oklevele, mellyel a radnai kerület előljáróit értesítette, hogy a kerületet Besztercéhez csatolta: Ub VI. 420–421; Radna oppidumot és tartozékát, Radnavölgyét Doboka megyétől elvéve Besztercéhez csatolja: Ub VII. 43–44).

¹⁶⁹⁶ Hegyi: Radna 50–51. (Ub VI. 535); Pop: Privilegii obținute de români 672.

¹⁶⁹⁷ KolozsNLt, Beszterce város lt, 314. sz. (1498. XII. 5.). A DF-ből hiányzó oklevél közlései: Hurmuzaki II/2. 396–397 (értelemzavaró hibákkal) és XV/1. 150; Berger: Bistritz I. 390. sz.

¹⁶⁹⁸ Goldenberg: Istoria Bistriței și a Văii Rodnei 64–67.

¹⁶⁹⁹ DF 278460. = Hurmuzaki II/2:300. = Müller: Die Schäßburger Bergkirche 342. Vö. DL 13225.

¹⁷⁰⁰ DF 278462. = Müller: Die Schäßburger Bergkirche 344–345.

¹⁷⁰¹ Müller: Die Schäßburger Bergkirche 357–358.

¹⁷⁰² DF 278466 (másolata: DL 13225). = Müller: Die Schäßburger Bergkirche 347–348.

¹⁷⁰³ DF 278467. = Müller: Die Schäßburger Bergkirche 354–355. Az oklevél közvetett bizonyítéka lehet annak, hogy Erdélyben is beszédtek a jobbágyokra 1521-ben kivetett adót (Az összefüggésre Draskóczy István hívta fel a figyelmem az előopponensi jelentésében, amit ezúton is köszönök). Ennek az adónak az erdélyi beszédéről közvetlen adat nem került elő, vö. C. Tóth: 1522. évi költségvetés 92. – Ulászló király 1493-ban megparancsolta, hogy Segesvárt vezessék be újra a Küküllő megyei Bún és Hétúr birtokába, melyeket 1490-ben Mátyás király Küküllő megyéből kiszakítva Segesvár városhoz és székhöz csatolt, de később a két birtokot Bátori István vajda elfoglalta (DL 28647). Az oklevelet idézi Nussbächer: 1493 in Schässburg 61, 8. jegyzet. és Hegyi: Az újbírói (bonyhai) uradalom 18, 44. jegyz. Ez a tipikus eset, ami a megyei adószedés körüli visszaéléseket produkálja. 1499-ben, amikor Szentgyörgyi Péter vajda kérésére a kolozsmonostori konvent be akarta vezetni Segesvárt a két birtokba (azokat Küküllő megyeinek mondja az oklevél) Bethlen(i) Miklós familiárisa ellentmondott (DF 245282); Hétszék és Bátori György 1499-ben is pert folytatott a két birtokért (DF 245281).

¹⁷⁰⁴ Müller: Die Schäßburger Bergkirche 355–356.

3. 4. 7. Póceltelke (Medgyes birtoka)

1508-ban II. Ulászló király felmentette a medgyesi Szt. Margit-templom póceltelki jószágreszén lakó jobbágyokat mindenféle rendes vagy rendkívüli királyi adó vagy *taxa* fizetése alól (a póceltelki birtokot a város vásárolta temploma számára).¹⁷⁰⁵ A város középkori számadáskönyv-töredékében szerepel a póceltelki jobbágyoktól beszedett adó (1509).¹⁷⁰⁶ 1514-ben II. Ulászló megparancsolta Küküllő megyének, hogy Medgyes város póceltelki jószágreszén semmiféle adót (*taxát*, *contributiót* és *subsidiomot*) adót ne szedjen.¹⁷⁰⁷

A fentebb felsoroltakon kívül az 1494/1495. évi királyi számadáskönyv további, adómentességet élvező, megyei területen fekvő birtokok felsorolását tartalmazza.¹⁷⁰⁸

3. 5. A megye szerepe a tizedszedésben

Az egyház tizedszedőit ugyancsak segítette a megye.¹⁷⁰⁹ András erdélyi püspök 1335. évi – a nemesség képviselőinek egyetértésével hozott – szabályzata szerint a püspöki tizedszedőnek a megyésispán tanúbizonyságának jelenlétében, a falu bírójával közösen kellett a rovást elvégeznie; a tizedfizetés megtagadása miatt kiróható három márkányi bírság 2/3 része az ispánt, 1/3

¹⁷⁰⁵ DL 29926, idézi Csánki: Magyarország történelmi földrajza V. 890–891.

¹⁷⁰⁶ Bedeus: Mediascher Stadtbuch 63.

¹⁷⁰⁷ II. Ulászló király 1514. XII. 19-i parancslevele Küküllő megyéhez (átírva I. Ferdinánd király 1552. XI. 13-i oklevelében), Medgyesi szász evangélikus egyházközség lt, 120. sz. Az oklevél ismeretét Adinel Dincănek köszönöm. Az 1552. évi irat kivonatos másolata: MNL-OL, Magyar Kancelláriai Levéltár, Libri regii (A 57), vol. 3, 101–102.

¹⁷⁰⁸ A fentebb felsoroltokon kívül nem szedték be az adót a szebeni kamarához tartozó Offen- vagy Aranyosbányáról (Torda vm.), Abrudbányáról (az erdélyi káptalan birtoka, Fehér vm.), az erdélyi püspökség birtokairól (Gyalu, Kolozs vm., továbbá Szentmihálykőhöz és Gyulafehérvárhoz tartozó birtokok, Fehér vm.), a váradi püspökség birtokairól (Bálványos vár és az ehhez tartozó Belső-Szolnok megyei, illetve kisebbrészt Doboka és Kolozs megyei jószágreszéről), a püspök testvérének, Vingárdi Geréb Péter országbíró birtokairól (Fogarasz vár, a Küküllő megyei Nádasd és Szentlászló, a Fehér megyei Vingárd és Martonfalva, mindegyik uradalommal együtt), Corvin János herceg hunyadi uradalmáról (Hunyad vm.), III. István moldvai vajda csicsói (Belső-Szolnok) és küküllői (Küküllő vm.) uradalmairól, Bátor Miklós váci püspök Torda, Kolozs és Küküllő megyei birtokairól, Szászváros Fehér megyei birtokairól, a királyi sokkamarákról, Désről, Aknáról (Belső-Szolnok vm.), Székéről, Szekulájáról/Kisszékéről (Doboka vm.), Kolozsról (Kolozs vm.), Tordáról (Torda vm.), Vizaknáról (Fehér vm.), lásd RegProvHung 596–604, 606, 609, 2594–2613. – A királyi számadáskönyv ugyan nem említi Hunyad (Bánffy hunyadi), mezővárost, de az adózás alól felmentett Losonci Bánfi Ferenc, János és Mihály egyik birtokaként (RegProvHung 615) ott valóban nem szedhettek adót. Újkori másolatban maradt fenn II. Lajos király 1519. évi oklevele amely két másik oklevelet írt át: Ulászló király 1499. évi oklevelét, melyben a királynak és az erdélyi vajdának teljesített szolgálatai viszonzásaképpen megparancsolta Szentgyörgyi Péter erdélyi vajdának, hogy Hunyadi oppidum polgárait és hospeseit őrizze meg eddigi kiváltságaiban és II. Ulászló király 1503-ban kelt oklevele, melyben megparancsolta Bornemissza János kincstartónak, a királyi adóbehajtóknak és Kolozs megye hatóságának, hogy (Bánffy)hunyadi várostól – az Erdély kereskedelmének szervezésében játszott szerepe miatt – semmiféle királyi adót (*taxa* vagy *contributio*) ne követeljenek (DL 36850). Minthogy II. Lajos király 1519. évi – csak újkori másolatként fennmaradt – átíróoklevelében említett Kach Antal hunyadi lakos neve alapján, aki szerepel a város saját, 1502. évi eredeti kiadványában is (DF 245919 = SB-F-00001-1-U5-25), az oklevelet hitelesnek tekinti a kutatás (Lakatos: Mezővárosi oklevelek 232). Mivel azonban II. Ulászló király 1499. évi oklevele nem tesz említést az adómentességről, csak általánosságban erősíti meg a kiváltságokat, a fenti okleveleket eredetiek előkerüléséig egyelőre kétes hitelűeknek tekintjük.

¹⁷⁰⁹ Köszönettel tartozom Hegyi Géának, hogy az erdélyi tizedszedésre vonatkozó regesztáit önzetlenül átengedte. Az alábbi bekezdés minden egyes hivatkozása ebből a gyűjtésből való. – Lásd még Hegyi: Decima Volahorum 265, 50. jegyz. Az itt idézett forráshelyek szerint a tizedszedők munkáját mellőlük kirendelt egy-egy szolgabíró (1397) vagy (al)ispán (1411) segítette.: 1397: Decreta 1301–1457. 173 [LXVI. tc.]; 1411: uo. 233–234 [VI. tc.]. Lásd még Ila: A dézsma adminisztrációja 231.

része pedig a tizedszedőt illette.¹⁷¹⁰ A megyei hatóság erővel is fel kellett hogy lépjen a tizedfizetést megtagadókkal szemben. 1384-ben Goblinus erdélyi püspök panaszára, miszerint a megye nemesei és sokan mások a tizedfizetésre kötelezettek közül megtagadták annak fizetését, Mária királynő megparancsolta Fehér megye ispánjának vagy alispánjának és szolgabíráinak, hogy a makacskodókat erővel és bírsággal szorítsák rá a tized megfizetésére.¹⁷¹¹ 15. század eleji adat szerint a megyésispánok a szokásjog alapján jogosultak voltak a dézsma tizenhatod részére és továbbra is kötelességük volt segíteni a beszedést.¹⁷¹² Megesett azonban az is, hogy az ispánok maguknak foglalták le az erdélyi káptalannak járó teljes tizedet (Hunyad, 1471).¹⁷¹³ A megye a – a királynak járó – ötvened beszedésében is részt kellett vegyen. 1460-ban Mátyás király nemcsak a vajdánt, az alvajdát, a juhötvenedszedőket, hanem Fehér megye ispánját vagy alispánját is eltiltotta attól, hogy az ötvenedfizetés alól felmentett háportoni és tordasi (Fehér m.) jobbágyság adóját beszedje.¹⁷¹⁴ Ezen adónem elmaradása miatt bírságozhatott (Fehér, 1493).¹⁷¹⁵

Következtetések

1336-tól Erdélyben is szedték a jobbágynépeség állami egyenesadóját, a kamarahasznát (a *lucrum camerae*) és más lokális adókat, de I. Lajos király 1366-ban felmentette az erdélyieket ezek fizetése alól. Egyelőre csak 15. századi adataink vannak arról, hogy az erdélyi megyékben szedték az ún. udvarnokpénzt, az erdélyi nemesek a királyi udvarba küldött követeinek ellátására. 1467-ben, amikor Mátyás király a *lucrum camerae* helyett bevezetett *tributum fisci regali* Erdélyben is be akarta szedetni, felkelés tört ki. Annak gyors leverése után azonban már csak az egyre sűrűbben kivetett egyforintos adót szedték be. A megyei területek adójának begyűjtését a tartomány élére kinevezett méltóságviselő, az erdélyi vajda (és helyettese, az alvajda) felügyelte, az adó pedig – az 1494/1495. évi adója az utalványok és egyéb kiadások levonása után – a kincstartóhoz került.¹⁷¹⁶ Az adószedők olykor a megye (legtöbbször azonban szomszédos vagy távolabbi megyék) nemesei közül kerültek ki, akárcsak az ország más részein.¹⁷¹⁷ Azok a települések, amelyeket valamely kiváltságolt városhoz (Kolozsvár, Beszterce, Brassó) vagy a szász Hétszékhez csatoltak, vagy amelyek kiváltságban részesültek,

¹⁷¹⁰ CDTans II. 849. sz. – 1436. évi adat szerint a megyésispán vagy alispánja és a szolgabírák három márka bírság mellett kellett hogy az elmaradt tizedet behajtsák és a püspöki tizedszedőknek átadják (Ub IV. 614).

¹⁷¹¹ Süttő: Anjou II. 45–46 (81. sz.).

¹⁷¹² ZsOkl II/1. 3567. sz.

¹⁷¹³ Rusu: Hunedoara 100 (az itt idézett forrás: DF 277574. Mátyás király parancslevele a hunyadi várnagyokhoz szól, akik ekkoriban minden bizonnyal a megye ispánjai is voltak).

¹⁷¹⁴ DL 36511.

¹⁷¹⁵ Hegyi: A románok tizedfizetése 29, 37 (az idézett forrás: DF 244553).

¹⁷¹⁶ RegProvHung 593. – 1526-ban Szapolyai János felszólította Fehér megyét, hogy a királyi adót a kincstartóknak fizessék meg (SzapolyaiOkl I. 513–514).

¹⁷¹⁷ Pálosfalvi: A Hunyadiak kora (Királyi adószedés a középkori Magyarországon c. fejezet).

• IV. A MEGYÉK MINT A KÖZPONTI HATALOM VÉGREHAJTÓ SZERVEI •

mentesültek a megyék joghatósága alól, nem fizették a megyék által szedett adókat, és a megyei csapatokban sem katonáskodtak.

A források arról nem tesznek említést, hogy a megyék fel voltak-e osztva területi részegységekre, járásokra, és ha igen, ezek játszottak-e szerepet az adószedésben.¹⁷¹⁸

4. Katonáskodás, seregállítás, védelmi funkciók

4. 1. A megyei területen fekvő szász birtokok mentessége

A megyei területen fekvő szász jogú birtokok nemcsak a bíraskodás és az adózás, hanem a katonáskodás tekintetében is ki voltak véve a megyék joghatósága alól, bár a királyi, a vajdai és az alvajdai parancslevelek ez utóbbit ritkábban említik. Az egresi (1416, 1476, 1492, 1493)¹⁷¹⁹ és a kerci apátság (1469, 1508)¹⁷²⁰ Hétszékhez csatolt birtokán lakók¹⁷²¹ ennek bandériumában és nem az erdélyi nemesekében harcoltak. Ugyanezt kell érteni a Hétszékhez csatolt más birtokok lakói esetében is, amikor a megyékhez intézett parancslevelekben a katonáskodás, katonaállítás (*exercitatio*)¹⁷²² kötelezettsége alóli felmentésekről hallunk. Ezekbe a mandátumokba az ilyen felmentések azért kerültek be, mert a birtok lakóinak nem kellett a *nemesi* csapatokhoz csatlakozniuk. Zsigmond király 1416. évi, Csáki Miklós erdélyi vajdának címzett parancslevele azonban világosan elmondja, hogy az egresi apátság birtokain lakóknak nem kell ugyan a nemesi bandériumokhoz csatlakozniuk, a Hétszék szász csapataihoz viszont igen.¹⁷²³ Hétszék megyei birtokainak mentességére 1493-ban II. Ulászló király a vajdáit (Bélteki Drágfi Bertalant és Losonci Lászlót),¹⁷²⁴ 1492-ben Bátori István vajda az alvajdáit, (al)ispánjait és officialisait kellett hogy emlékeztesse.¹⁷²⁵ A két apátság birtokain kívül, amint a megyei adóztatást is tiltó parancslevelekből kitűnik, nem kellett a megyék kötelékében katonáskodniuk Nagy- és Kisekemező, Rüs, Bolkács, Zsidve,¹⁷²⁶ Péterfalva és Rovás¹⁷²⁷ lakóinak az után, hogy e településeket a Hétszékhez csatolták. Ugyanígy, II. Ulászló 1500. évi parancsa szerint, a Brassó birtokában levő települések sem a megyei hadakat erősítették (mert jogilag

¹⁷¹⁸ Lásd erre a Voltak-e az erdélyi megyékben járások? c. fejezetet.

¹⁷¹⁹ 1416: ZsOkl V. 1896. sz. = Ub IV. 17–18; 1476: Ub VII. 104–105. = DF 245012; 1492: DF 245158; 1493: DL 36614 (korábbi jelzete: Urk. II/525).

¹⁷²⁰ 1508: DF 245663.

¹⁷²¹ A szebeni egyház összes birtokára vonatkozóan a katonáskodási kiváltság: 1469: Ub VI. 394–395. = DF 245176.

¹⁷²² Pl. 1469: Ub VI. 394; 1508: DF 245663.

¹⁷²³ 1416: ZsOkl V. 1896. sz. = Ub IV. 17–18.

¹⁷²⁴ DL 36614 (az egresi apátság birtokai).

¹⁷²⁵ DF 245158 (az egresi apátság birtokai, továbbá Bolkács, Zsidve, Nagy- és Kisekemező).

¹⁷²⁶ 1469: Ub VI. 394–395. = DF 245176 (Nagy- és Kisekemező, Bolkács, Zsidve, Rüs); 1492: DF 245158 (utóbbi oklevélben Rüs nem fordul elő); 1499: DF 245280; 1508: DF 245663.

¹⁷²⁷ 1486: Ub VII. 411–412. = DF 245073.

ezek is a szászokhoz tartoztak).¹⁷²⁸ A szász jogú, de megyei települések mellett (amelyek a katonáskodás terheit a szászok kiváltságainak megfelelően kellett hogy viseljék) egyes birtokosok is mentesülhettek a megyei nemességet terhelő kötelezettségek alól. 1521-ben a gerébséget viselő szász előkelő, Eceli Tabiási Péter, aki nemesi birtokokkal is rendelkezett Erdélyben, amelyek miatt a nemesek között tartozott katonáskodni (*teneretur inter nobiles exercituare*), azt a kiváltságot kapta II. Ulászló királytól, hogy csak a szászok körében, azok jogszokása szerint teljesítsen szolgálatot. Az oklevél azt a nehezen vitatható indoklást tartalmazza, miszerint hadjárat idején a megadományozott két helyen egyszerre nem lehet (*tempore expeditionum dupplici in loco hoc est inter nobiles et Saxones personaliter exercituare nequit*). A pátens alakú oklevelet a király Szapolyai János erdélyi vajdának és főkapitánynak címezte.¹⁷²⁹

4. 2. A vajda az erdélyi hadak élén

Erdély védelme a 14. században az országrészt kormányzó honorbirtokos, a vajda bandériumain alapult, amelyek – analógiák alapján feltételezhetően – a honorhoz tartozó uradalmak parasztnépéből és a honorhoz tartozó megyék nemeseiből, a megyei csapatokból állhattak; a Balkán irányába indított hadjáratok alkalmával leginkább ezeket mozgósították.¹⁷³⁰ Emellett a „lovagok,” a királyi aula nemesei a királyi haderő kemény magvát alkothatták és szükség esetén a király költségén nagyobb harcértékű zsoldosokat is felfogadtak.¹⁷³¹ Az erdélyi vajdai *honor*hoz tartozó megyék nemeseit – és nem a vajda familiárisait – kell látnunk „az erdélyi részek nemeseiben,” akik Lackfi Miklós erdélyi vajda vezetése alatt részt vettek (az 1368. évi) havasalföldi hadjáratban,¹⁷³² és akiket I. Lajos király 1367. december 15-i parancslevele említ. A címzettek az „erdélyrészi nemesek és birtokos emberek” voltak és az uralkodó felszólította őket, hogy készüljenek fel a hadjáratra lóval és fegyverrel, hogy amikor közéjük megy, vagy követe és levele útján értesíti őket, teljes hadi készülettel útra kelhessenek.¹⁷³³ Küküllői János szerint az egyik ütközetben nemcsak a vajda és alvajdája, Járai Péter esett el, hanem Cegei Vas Dezső és Veres Péter küküllővári várnagy is. Vas Dezső a királyi udvar lovagja (*miles*), több balkáni hadjárat résztvevője volt, akárcsak testvére Veres Péter.¹⁷³⁴ Mivel *miles* címmel említik őket, ők minden bizonnyal nem a megyei, hanem a királyi udvarból küldött „elit” csapatokhoz

¹⁷²⁸ DF 247090.

¹⁷²⁹ DL 31164. Vö. Müller: Die Gräven 120–121. – Eceli Tabiási Péter gerébségét II. Ulászló király 1515-ben erősítette meg (DL 31009).

¹⁷³⁰ Engel: Adatok az Anjou-kori magyar hadseregről 74–77, 82.

¹⁷³¹ Engel: Adatok az Anjou-kori magyar hadseregről 77–81. A 14. századi hadszervezet e két eleme II. András hadügyi reformjaiban gyökerezik (Zsoldos: A hadszervezet átalakulása 212–226).

¹⁷³² Johannes de Thurocz: Chronica Hungarorum. I. Textus, cap. 168; II. Commentarii 2, 616–618.

¹⁷³³ CDTrans IV. 648. sz.

¹⁷³⁴ Arch. 1301–1457. I. 483; WassLt p. 35 (ahol azonban a második sorban Vas László neve Vas Dezsőre javítandó).

• IV. A MEGYÉK MINT A KÖZPONTI HATALOM VÉGREHAJTÓ SZERVEI •

tartoztak.¹⁷³⁵ A megyei csapatok a vajda, vagy valamelyik familiárisának vezetése alá voltak beosztva. Gyulai Miklós Doboka megyei nemes ugyanebben a hadjáratban urai, a királyi had vezére Lackfi Miklós és a Hunyad megyei Déva várnagya alá beosztva vett részt.¹⁷³⁶

Az Anjou-kor után az erdélyi nemességhez (vagy akár a vajdához) intézett közvetlen hadba szólító (modern szóval: mozgósítási) parancsokat nem tárt fel eddig a kutatás. Egy 14–15. század fordulóján kelt oklevélben László erdélyi vajda – mivel neki magának is meg kellett jelennie a királyi hadban – megparancsolta Dobokai János magisternek, hogy ő is induljon el és másokat is értesítsen.¹⁷³⁷ A vajdák minden bizonnyal általában szóbeli utasításokat adtak az ispánoknak,¹⁷³⁸ és a megyékhez intézett, hadba hívó vajdai parancslevelek is csak a fejlettebb írásbeliséggel rendelkező Jagelló-korból maradtak ránk. Emiatt általában csak közvetett adataink vannak az erdélyi megyei csapatok háborús részvételéről.

A megyék ellenőrizték, hogy a nemesek engedelmeskednek-e a királyi¹⁷³⁹ (Erdélyben vajdai)¹⁷⁴⁰ parancsoknak, és ugyancsak a megyék közvetítették a hadbahívó parancsot a nemesség felé.¹⁷⁴¹

A 15. században a nagy létszámú megyei csapatok helyét egyre inkább a minőségi, akár pénzen felfogadott főúri bandériumok vették át. Az Erdéllyel szomszédos területekre, Moldvába és Havasalföldre vezetett hadjáratok esetében nem a megyei hadak leginkább névtelen

¹⁷³⁵ Erdélyi nemes, de ugyanilyen udvari *miles* volt az a Bethleni Gergely is, aki királyi parancsra, Frank erdélyi vajda utasításainak megfelelően járt el követségben (Öreg) Mircse havasalföldi vajdánál (1394: ZsOkl I. 3464. sz.). 1395-ben királyi parancsra a Losonci István és Bebek Ferenc vezetése alatt Havasalföldre küldött csapatoknál kellett ellenőriznie, hogy vajon megfelelő számú és fegyverzetű íjászt alkalmaztak-e (uo. I. 3913. sz.), 1406-ban pedig Zsigmond király, szolgálatai jutalmául, birokadományban részesítette (uo. I. 4517. sz.). Mindegyik alkalommal királyi udvar apródjának (*aule iuvenis*) mondják.

¹⁷³⁶ in presentem regium exercitum contra Layconem versus partes Transalpinas iam inchoatum, unacum magnifico viro, domino Nicolao, woyuda Transsilvano et comite de Zonuk, capitaneo scilicet eiusdem exercitus regalis, ac magistro dicto Lepes, castellano de Dewa, dominis suis vett részt a hadjáratban (DRHC. XIII. 547–548., 1368. IX. 16). Az oklevélre Fejér közlése alapján hibás, 1338. évi keltezéssel hivatkozik Borosy: Hadsereg-szervezés 787, 26. jegyz. Ugyanebben a tanulmányban (783, 7. jegyz.) hivatkozik egy 1320. évi oklevélre, miszerint az erdélyi vajda bálványosi várnagya király parancsából az erdélyi hét vármegye nemességének hadjáratában van. Az oklevél azonban hamis (CDTrans II. 368. sz.).

¹⁷³⁷ DL 74423. Forrás: CDTrans VI. köt., Jakó Zsigmond kéziratosszerű regesztája. A kéziratot dr. Jakó Klára bocsátotta a rendelkezésemre, amit ezúton is köszönök. A közöletlen oklevél szövege: Nobili viro magistro Iohanni de Doboka sincere nobis dilecto! Ladislaus wayvoda Transsilvanus etc., dilecte noster! Noveritis per presentes, quod presens exercitus domini nostri regis vim iter arripuit. Cum nos personaliter adesse intendimus, quare commissimus vestre dilectioni, quatenus statim visis presentibus ad presentem exercitum modo exercituantium iter arripiatis, sicut etiam prius in litteris nostris vobis intimaveramus. Aliud in premissis non facturi. Quilibet autem vestri unus alteri insinuare debeatis. Datum in Chepa, sabbato proximo post festum beati Iacobi apostoli. A kelet-hely a Bihar megyei Cséfa, ami 1391 eleje óta Losonci István báné (Jakó: Bihar 227), így a kibocsátó Losonci István erdélyi vajda (1376–1385, 1386–1391) lehet (Arch. 1301–1457. I. 13). A kelet-hely segítségével történő keltezés lehetőségére Hegyi Géza hívta fel a figyelmem.

¹⁷³⁸ Minden bizonnyal ez volt az általános. 1513. IV. 2-án Turóci Miklós erdélyi alvajda élőszóban utasította Fehér megyei alispánját – aki azokban a napokban nála járt – arra, hogy ne büntessék a Szebenhez tartozó birtokokat és egyházakat a *subsidium* be nem fizetése miatt (Urk. V/1235, 1513. IV. 2.).

¹⁷³⁹ Deér: Zsigmond király honvédelmi politikája 12.

¹⁷⁴⁰ Erdélyben a vajda adhatott felmentést a hadbavonulás alól. 1427-ben Jakcs Mihály székely ispán Csáki László vajdát kérte arra, hogy mentesítse a hadbavonulás kötelezettsége alól a Keresztúriakat (Doboka vm.; ZsOkl XIV. 1175. sz.).

¹⁷⁴¹ Deér: Zsigmond király honvédelmi politikája 30.

tömegéről emlékeznek meg a fennmaradt királyi adománylevelek, hanem a királyi udvarból küldött főúri bandériumokról, ezek vezetőiről és ismert megyei birtokos családokról (pl. 1395 és 1396,¹⁷⁴² 1443).¹⁷⁴³ Mindez nem erdélyi sajátosság.

Felmerülhetne az is, hogy a hadjáratba készülők erdélyi nemeseket, akiket szép számmal, de rendkívül szótan említene az oklevelek,¹⁷⁴⁴ tekinthetjük-e azon megyei csapatok részének, akik a vajda vezetése alatt harcoltak.¹⁷⁴⁵ Egy részüknél ez így volt, de talán inkább csak a kevésbé tehetőseknél, amit az alábbi két kiragadott példával lehetne szemléltetni. A nikápolyi csatában Somkeréki Erdélyi Antal valószínűleg a Garai-bandérium tagjaként vett részt (1396),¹⁷⁴⁶ mert később Garai Miklós nádor közbenjárására kapott birtokadományokat és Garai-familiárisként jutott tisztségekhez Erdélyen kívül (egészen az alnádorságig vitte);¹⁷⁴⁷ 1424-ben a Kolozs és Torda megyei birtokokkal rendelkező (Tuzsoni)¹⁷⁴⁸ Bolgár István Ozorai Pipó (temesi ispán)¹⁷⁴⁹ bandériumában készült harcolni¹⁷⁵⁰ (a szörényi végeken) és nem a vajda vezetése alatti megyei csapatokban.¹⁷⁵¹ Ők – sok más erdélyi társukhoz hasonlóan – azon tekintélyesebb nemesek közé tartoztak, akik familiárisként az ország valamelyik főúrnak szolgálatába szegődhettek el,¹⁷⁵² és főúri familiárisként, nem pedig a jobbágyokat is magában foglaló megyei csapatokkal vonultak hadba. A familiárisként szolgálatot nem vállaló, kevésbé tehető nemesekre utalhat Zsigmond király erdélyi ügyben kelt, de nem minden gyanú fölött álló 1426. évi oklevele, amely az „uratlan” nemeseket (*nobiles dominos ... non habentes*) mentesítette a személyes hadba vonulás kötelezettsége alól (*ab ingressu presentis nostre exercitualis expeditionis duximus supportandos*) a szerveződő hadjáratban.¹⁷⁵³ Zsigmond király 1435. évi

¹⁷⁴² Jakó: Három erdélyi vajda 202, 89. jegyz. és 204, 103. jegyz. (a megadományozottak között száz előkelők is).

¹⁷⁴³ Pálosfalvi: From Nicopolis to Mohács 108, 120. jegyz. (Kolozs, Szabolcs, Temes, Borsod, Hunyad, Fehér, Somogy megyei résztvevők). Csernátó Tamás [DL 29253] kézdíszéki, Bölöni Forró Simon és Balázs, illetve Szentgyörgyi Forró László fia: Székely János [DL 29252] sepsiszekiek, Farnasi [Veres] Dénes Kolozs megyei [DL 30808], Lónai Tamás Doboka megyei [DL 29479]).

¹⁷⁴⁴ Pl. KmJkv II. 3816. sz.; Pálosfalvi: From Nicopolis to Mohács passim.

¹⁷⁴⁵ A vajdák által mozgósított erdélyi haderő kapcsán ritkán említik a megyei csapatok részvételét, erre általában csak közvetett és bizonytalan adataink vannak. 1397 decemberében a Brassóban tartózkodó Zsigmond király Papfalvi Gergely és Jakab panaszára utasította Kolozs megyét birtokaik megvédelmezésére. A Papfalviakról nem ismeretes, hogy bármilyen tisztséget viseltek volna, de eldönthetetlen, hogy ők vajdai familiárisként vagy a fegyverbe szolgált Kolozs megyei csapatok részeként voltak a király mellett Brassóban (ZsOkI I. 5116. sz.); maga Stibor vajda is a közeli Sinken volt ekkor (C. Tóth: Zsigmond király tisztségviselőinek itineráriuma 468).

¹⁷⁴⁶ TelOkI I. 292–294, 299–300; Kranzieritz: A nikápolyi csata 167, 171.

¹⁷⁴⁷ Arch. 1301–1457. II. 69.

¹⁷⁴⁸ Arch. 1301–1457. II. 248. A család birtokai: Csánki V. 619, 831.

¹⁷⁴⁹ Arch. 1301–1457. I. 204. II. 180.

¹⁷⁵⁰ TelOkI I. 471.

¹⁷⁵¹ Egy további példa: Szentlászlói Márk Újlaki István familiárisaként (sub banderio et in familiaritate eiusdem) harcolt a törökök ellen a királyi seregben Havasalföldön és Szerbiában (Szerbia 78 = DL 30431).

¹⁷⁵² Rokona, Tuzsoni Bolgár Miklós 1404-ben királykői várnagy, 1418-ban ugyancsak Ozorai Pipó familiárisa (Arch. 1301–1457. II. 248).

¹⁷⁵³ Hegyi: Decima Volahorum 260. – Az oklevél közléseit lásd uo. 260, 22. jegyz., hitelességének kérdését pedig uo. 260–265. Vö. ZsOkI XIII. 804. és 1107. sz. (az átíró- és az átírt oklevél is hamis).

• IV. A MEGYÉK MINT A KÖZPONTI HATALOM VÉGREHAJTÓ SZERVEI •

dekrétuma szerint az „uratlan” kismanesek a saját költségükön és a megyésispán vezetésével tartoztak hadba vonulni, a familiárisként szolgáló nemesek pedig uruk pénzén.¹⁷⁵⁴

Egy 1410-es évek második felében kelt oklevél szerint az erdélyi nemesek Zsigmond király parancsára, hogy szálljanak fegyverbe – Tordán elhatározták, hogy harmadrészük, a parasztoknak pedig tizedrésze szálljon fegyverbe.¹⁷⁵⁵ Az ügy egyéb részletei nem ismeretesek, de figyelmet érdemel, hogy nem fejenkénti hadbaszállásról van szó, ráadásul a nemeseknek beleszólásuk volt a hadrakelés módjába. Az elvi fejenkénti hadakozástól való eltérést minden bizonnyal a pillanatnyi körülmény figyelembevételével a vajda és a nemesség közösen meghozott döntése rögzíthette. 1526-ban például Szapolyai János vajda az enyedi tartománygyűlésen a nemesekkel és a szászokkal döntött úgy, hogy nemcsak a világi, hanem az egyházi férfiak is fejenként kötelesek részt venni a török elleni hadjáratban (kivéve birtokonként egy papot, akik otthon maradhattak).¹⁷⁵⁶

Egy 1415–1417 körüli országgyűlési javaslat tervezete szerint az erdélyi vajda 225 lándzsást kellett hogy tartson,¹⁷⁵⁷ Zsigmond király 1432–1433. évi hadügyi tervezete szerint az erdélyi vajdának és a székely ispánnak is két-két bandériumot kellett kiállítania az Erdélyt fenyegető támadás kivédésére, vagy az onnan induló havasalföldi és török elleni hadjáratok alkalmával.¹⁷⁵⁸ Zsigmond megkísérelte a nemesi felkelés megrendszabályozását: a felkelés meghirdetésekor biztost rendelt mindegyik megyébe, aki az ispánnal együtt közgyűlésre hívta az ottani nemeseket, közölte velük a király parancsát és a felkelteket a táborba vezette (1395).¹⁷⁵⁹ 1399-ben Zsigmond felhívást küldött minden megyének, hogy az általa kijelölendő nemesek egy szolgabíró társaságában járják be az egész megyét, írják össze minden birtokos jobbágyait és népeit, és az így összeállt regisztrumot küldjék fel neki.¹⁷⁶⁰ Erdélyben ennek egyelőre nincs

¹⁷⁵⁴ Hegyi: Decima Volahorum 264. Az itt idézett forrás: Decreta 1301–1457. 279–280 [1435. 2. tc.]. Lásd még Kádas: A megye emberei 50, 219. jegyz.

¹⁷⁵⁵ Borosy: Telekkatonaság 43 (az idézett forrás: SzOkl III. 38 [1420 körüli kelettel]. = Ub III. 651. = ZsOkl V. 321. sz. [utóbbi két közlés 1415. III. 4.–1419. III. 20. közötti keltezéssel]).

¹⁷⁵⁶ SzapolyaiOkl I. 517–518 (DF 246295, 292046).

¹⁷⁵⁷ Az alábbi adatokra összefoglalóan lásd Jakó: Az erdélyi vajdák kinevezéséről 81. Az idézett forrás: Decreta 1301–1457. 398 (emellett a székely ispán 125, az erdélyi püspök 150 lándzsást kellett hogy készenlétben tartson).

¹⁷⁵⁸ Decreta 1301–1457. 420 (versus partes Transsylvanas).

¹⁷⁵⁹ Jakó: Három erdélyi vajda 200–201. (az idézett forrás: ZsOkl I. 4187. sz.). – Bár konkrét említése több mint száz évvel későbbi, az itteni nemesség valószínűleg már ekkor fejenként kellett hogy hadba szálljon (Pálosfalvi: From Nicopolis to Mohács 317, 199. jegyz., az idézett oklevél: 1502: DF 245574; 1514: MonRustReb 105. = SzapolyaiOkl I. 346–347). Egyébként a velencei követ már 1462-ben is a fejenkénti hadba vonulásról tudott Erdélyben („el vajvoda Transilvano faceva chiamar tuti zentilhomini et popoli che pono portar arme per soccorer el Valacho” [= Vlad, Havasalföld fejedelme]) lásd MDE I. 146 (idézi Pálosfalvi: From Nicopolis to Mohács 205).

¹⁷⁶⁰ Gábor: A megyei intézmény 236–237 = ZsOkl I. 5683. sz.; Holub: Zala 299.

nyoma, egyébként is a mozgósítás a vajdára volt bízva, aki pedig familiárisaival – az alvajdájával és a megyésispánokkal – végeztette azt el, olykor akár írásos parancs nélkül.¹⁷⁶¹

A megyének emellett a hadsereg élélmzése körüli visszaélések vizsgálatában is szerepe volt. Zsigmond király 1427-ben, Brassóban kelt hadi szabályzata szerint a hadak által okozott és meg nem térített károkról a megye ispánja és két szolgabírája saját pecsétjük alatt kelt oklevelet kellett hogy kiállítson, hogy a kúriai bíróságok ezek alapján hozzanak ítéletet az elégtételadás felől.¹⁷⁶² 1435-ben Zsigmond a telekkatonaság keretében kiállított katonák egy részét¹⁷⁶³ a megyésispán vezetése alá rendelte, a Jagelló-korban pedig ebből alakult ki a megyei bandérium.¹⁷⁶⁴ Erdélyben azonban ekkor is az Anjou-korból örökölt, a honorrendszeren alapuló katonai struktúra volt érvényben.

Nincs nyoma annak, hogy Zsigmond király rendelkezését, miszerint a nemesek minden húsz jobbágy után kötelesek saját költségükön egy íjászt kiállítani (1397; késői műszóval nevezik ezt telekkatonaságnak) alkalmazták volna Erdélyben, itt ugyanis a parasztság az ország más részeihez képest nagyobb arányban vett részt a honvédelemben. Az adószedéssel kapcsolatos oklevelek csak a királyhoz indított erdélyi követek ellátására szedett udvarnokpénz begyűjtéséről szólnak.

A szászokat is az elvben fejenkénti hadkötelezettség terhelte.¹⁷⁶⁵ 1434-ben Küküllő megye Szeben város megyei területen fekvő két birtokán, Bolkácson és Zsidván csak az udvarnokpénzt próbálta beszedni (az ellen pedig a város tiltakozott).¹⁷⁶⁶ Katonaállítás címen ekkoriban még nem szedett adót a megye, ha létezett volna ilyenfajta adó, azt az adószedők megpróbálták volna beszedni a városok megyei birtokairól is, mint ahogy a későbbiekben ez rendszeresen előfordult.

Az 1498. évi 21. tc. szerint a király a jövedelméből saját bandériumát, a végvárat, továbbá az erdélyi vajda, a székely ispán, a horvát bán és a temesi ispán által állított egy-egy bandériumot kellett hogy fizesse. Bandérium tartására köteleztek tételesen felsorolt főpapokat és egyházi testületeket (20. tc.), méltóságviselőket (21. tc.), illetve név szerint felsorolt főurakat

¹⁷⁶¹ 1480-ban azonban Bátori István vajda írásos parancsban mozgósította a megyéket: *Scriptimus ad universos comitatus et sedes harum partium, ut se dispositos tenere debeant* (Ub VII. 250. Az adatra Liviu Cîmpeanu hívta fel a figyelmet, amit ezúton is köszönök).

¹⁷⁶² *Decreta 1301–1457. 244–245.* = Vö. Kőszeghy: Zsigmond király két honvédelmi szabályzata 588.

¹⁷⁶³ A jobbágyokról összeírását a megyei nemesség egy közepes vagyonú választott tagja a megye szolgabírájával együtt kellett elvégezze (Borosy: Telekkatonaság 16–17).

¹⁷⁶⁴ Pálosfalvi: Nikápolytól Mohácsig 28. Vö. *Decreta 1301–1457. 279–280.*

¹⁷⁶⁵ Kubinyi: Mozgósítási problémák 51, 24. jegyz.

¹⁷⁶⁶ Ub IV. 528. = DF 244749.

• IV. A MEGYÉK MINT A KÖZPONTI HATALOM VÉGREHAJTÓ SZERVEI •

(22. tc.).¹⁷⁶⁷ A megyei csapatok a vajdai bandérium részei voltak,¹⁷⁶⁸ és a vajdák vezetése alatt vonultak hadba. Ezt bizonyítják a megyei csapatok ügyében kelt parancslevelek, amelyeket a király a vajdának, a vajda pedig alvajdáinak és a megyéknek címzett.¹⁷⁶⁹

1500-ban II. Ulászló király a Szentgyörgyi Péter vajda parancsait végrehajtani vonakodó Bikli János hunyadi ispánnak és Hunyad vár várnagyának (1493–1504) meg kellett hogy parancsolja, hogy amint a reá bízott hivatal méltányossága és becsülete megkívánja (*que equitas et honor tui officii tibi commissi requirit*), Erdély védelmét illető és egyéb ügyekben engedelmeskedjen a vajdának.¹⁷⁷⁰ Ez az eset látszólag ellentmond annak, hogy az erdélyi megyei hadak is a vajda vezetése alá voltak rendelve, háttérben azonban az áll, hogy a hunyadi ispán ekkoriban – az erdélyi megyéispánok közül egyedülként – nem az erdélyi vajda, hanem a vár birtokosának, Corvin Jánosnak volt a familiárisa.¹⁷⁷¹ Corvin János halála után birtokai – közöttük a (vajda)hunyadi uradalom – Brandenburgi Györgyhez kerültek. A hunyadi várnagy ekkoriban egyben Hunyad megye ispánja is, az uradalom birtokosa pedig a kiállított katonák költségével járult hozzá Erdély védelméhez. 1514-ben például II. Ulászló király azért parancsolta meg Szapolyai Jánosnak, hogy a vajdának az erdélyiek által a parasztfelkelés leverésére megszavazott *subsidiuum*ot ne szedesse be Brandenburgi vajdahunyadi és más erdélyi birtokairól, mert az korábban 600 lovast állított ki a vajda számára, ráadásul a nagyszámú saját fegyveresét is eltarotta.¹⁷⁷² 1517 tavaszán, amikor András deák hunyadi ispán a vajda vezetése alatt két ízben is a háborúba indult, annak költségét, a „hópénzt,” 17 forintot,¹⁷⁷³ vagy kisebb költségeket, például az ugyanazon év tavaszán a közeledő török hírére Hátszegbe küldött alispánnak adott három forintot¹⁷⁷⁴ ugyancsak az uradalom jövedelmeiből fizették (még akkor is, ha az nem a vajdai honorhoz tartozó királyi tulajdon).

¹⁷⁶⁷ DRMH IV. 100–104; Corpus Juris Hungarici 1000–1526. 606–608. – Az erdélyi püspök egy bandériumot, az erdélyi káptalan pedig 200 lovast kellett hogy kiállítson. – A püspöki csapatokról korábban is van adat. Geréb László 1492-ben a Meszesen túli familiárisainak mozgósításával Szántói Becsk Györgyöt mint csapatkapitányt bízta meg és levelében jelezte azt is, hogy a Meszesen inneni familiárisait egyenként értesíti a teendőkről (Neumann: Békekötés II. 318., az idézett oklevél: DL 65152). Máskor azonban a püspöki csapatok is a vajda vezetésével indultak hadba. 1524-ben II. Lajos király azt parancsolta meg Várdai Ferenc erdélyi püspöknek, hogy az erdélyi vajda kapitánysága alatt szálljon hadba (DL 82661).

¹⁷⁶⁸ Benisch: Marino Sanuto 92.

¹⁷⁶⁹ Felsorolásukat lásd alább.

¹⁷⁷⁰ DL 37185.

¹⁷⁷¹ 1499: DL 30493.

¹⁷⁷² MonRustReb 285–286. – A vajda számára csapatok fenntartása céljából megszavazott évi 20 dénáros adó: MonRustReb 253 = Corpus Juris Hungarici 1000–1526. 706.

¹⁷⁷³ Andree literato comiti et castellano Hwniadiensi duobus vicibus proficienti cum domino wayvoda ad exercitum vel bellum, eidem pecunie lunales dati sunt fl XVIII (Pataki: Hunedoara 28).

¹⁷⁷⁴ Eodem tempore misso vicecomiti ad Haczak ob famam ingressionis in Transilvaniam Thwrcorum, expense facte fl III (Pataki: Hunedoara 39); 1518. X. 3: Eodem tempore rursum misso vicecomite cum exercitu ad Haczak ob famam Thwrcorum qui Transilvaniam depopulare nitebantur, expense facte fl IIII (uo. 40).

A királyi udvar az 1494/1495. évi adóból néhány tekintélyesebb erdélyi nemesnek pénzt folyósított, akik talán az adó zavartalan beszedésében, esetleg az erdélyi hadak mozgósításában voltak az udvar segítségére.¹⁷⁷⁵

4. 3. A jobbágyok katonai szolgálata

A nemesek mellett a jobbágyok is katonai szolgálatra voltak fogva.¹⁷⁷⁶ A jobbágyok a vajda vezetése alatt harcoló megyei csapatokat erősíthették; hadba hívásuk annyira gyakori és olyan megterhelő lehetett, hogy ezt 1437-ben a felkelt parasztok és a nemesek küldöttei között Kolozsmonostoron kötött egyezés is érintette. Ez megtiltotta, hogy a bandérium tartására kötelezett főurak felderítői (*exploratores*) az országlakókat (*regnicolas*) fölősegesen fegyverbe szólítsák.¹⁷⁷⁷ A felkelés földrajzi kiterjedése miatt – az elsősorban Belső-Szolnok, Doboka és Kolozs megyét érintette¹⁷⁷⁸ – valószínűleg leginkább a megyénként hadakozásra induló nemesek okozta korábbi kártételek miatt kellett írásba foglalni a katonáskodók ellátására vonatkozó passzust is. Az egyezés szerint a csapatok „nyáridőben a mezőn, télidőben a falvakban vagy városokban szálljanak meg,” az élelmet pedig vásárolják „méltányos becsértéken, nem pedig erőszakkal és áron alul,” mint ahogyan eddig tették.¹⁷⁷⁹ Az ugyanazon év októberben megkötött egyezés újból rögzítette, hogy a parasztok vajdai vagy alvajdai parancsra kötelesek „a hadra kelők módjára” a sereghez csatlakozni.¹⁷⁸⁰ A beszállásolás alól, aki tehette, felmentést kért,

¹⁷⁷⁵ RegProvHung 611–615.

¹⁷⁷⁶ Rázso (Zsoldosság 199, 210. jegyz.) szerint „1420-ban Zsigmond megparancsolta Csáky Miklós vajdának, hogy minden harmadik erdélyi nemeset és tizedik parasztot rendeljen ki a határvédelemre.” A hivatkozott forrás itt Leopold Kupelwieser: *Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen bis zur Schlacht bei Mohacs, 1526* című munkája (Wien–Leipzig 1899). 38. Itt – valójában a 39. oldalon – szerepel ugyan ez az értesülés, Csáky Miklós vajda hátszegi csatája kapcsán, de 1421-re téve a parancslevél keltét, és forrás nélkül. A szakirodalom egy 1420. évi török betörésről és Csáky Miklós erdélyi vajda 1420. évi, Hátszeg melletti csatájáról tud (Gündisch: *Die Türkeninfälle in Siebenbürgen* 398), az elveszett szebeni városkönyv egyik bejegyzéséből (I. köt., p. 5), ami csak Karl Joseph Eder 1803. évi közléséből ismert (Observationes 65). Ezek kapcsán írja Eder ugyanitt a következőket: „Legi litteras originarias vavvoda Nicolai de Chaak sub haec tempora editas, quibus perhibetur, decretum fuisse a Transsilvanis in conventu Thordensi, ut tertius quisque nobilium et decimus rusticorum ad bellicam expeditionem deputetur. In tab. nat. Sax.” Itt tehát már nem Zsigmond király, hanem Csáky Miklós vajda oklevelére történik a hivatkozás, év nélkül. A hivatkozott oklevél István erdélyi püspöknek, Csáky Miklós erdélyi vajdának és Nádaszi Salamon fia: Mihály székely ispánnak a Hétszékhez intézett keltezés nélküli levele, amelyben felszólítják a szászokat, hogy tizedüket felfegyverkezve készüljenek a király szolgálatára (DF 244643). Az oklevelet először Johann Karl Schuller közölte (Umriss I. Urkundenbuch 18–19) keltezés nélkül, majd Friedrich Schuler v. Libloy hivatkozott rá (Siebenbürgische Rechtsgeschichte I. 311, 5. jegyz.), 1400-ra téve a keltét. Az oklevél (amelyet fentebb már idéztünk) valóban említést tesz Zsigmond királynak az erdélyi nemességhez intézett parancsáról, és arról, hogy a nemesek elhatározták, hogy harmadrészüket, a parasztoknak pedig tizedrésze szálljon fegyverbe (SzOkl III. 38 [1420 körüli kelettel]. = Ub III. 651. = ZsOkl V. 321. sz. [utóbbi két közlés 1415. III. 4.–1419. III. 20. közötti keltezéssel]). Megjegyzendő az is, hogy 1514-ben a Belső-Szolnok megyei nemeseknek jobbágyaik egytizedét is besorozva kellett hadba indulniuk (lásd alább).

¹⁷⁷⁷ Borosy: Telekkatonaság 45.

¹⁷⁷⁸ Hegyi–W. Kovács: Parasztfelkelés 20–21 (a vonatkozó rész Hegyi Géza munkája).

¹⁷⁷⁹ Demény: Parasztfelkelés 81, 88 (1437. VII. 6.).

¹⁷⁸⁰ Uo. 98, 102 (1437. X. 10.).

• IV. A MEGYÉK MINT A KÖZPONTI HATALOM VÉGREHAJTÓ SZERVEI •

hogy így óvja birtokait és jobbágyságait,¹⁷⁸¹ de ezeket a kiváltságokat nem mindig tartották be,¹⁷⁸² ami nem meglepő, ha tudjuk, hogy ezek fölött éppen a megyei hatóság kellett hogy őrködjön.¹⁷⁸³ A mozgósított jobbágyságok száma hadjáratonként eltérő lehetett: 1514-ben a Belső-Szolnok megyei nemeseknek jobbágyságaik egytizedét is besorozva kellett hadba indulniuk,¹⁷⁸⁴ 1526 augusztusában II. Lajos király a parasztok felét próbálta mozgósíttatni,¹⁷⁸⁵ 1529 novemberében pedig a szebeniek úgy tudták, hogy az akkori hadfelkelés alkalmával a nemesek minden hetedik jobbágyságát szólították fegyverbe.¹⁷⁸⁶

4. 4. Hadba szólító parancsok és felmentések

Az erdélyi nemest – birtokai után – személyes katonai szolgálatra kötelezték.¹⁷⁸⁷ Erdélyben, királyi parancsra, a vajda vagy az alvajda mozgósított.¹⁷⁸⁸ Ez utóbbiak vagy a megyék,¹⁷⁸⁹ olykor a vajdához címzett parancs útján maga a király,¹⁷⁹⁰ a szokás szerint intézkedtek a folyamatban levő perek elhalasztásáról.

1476-ban Somkeréki Erdélyi István erdélyi alvajda arról tudósította Brassó város előljáróit, hogy Pongrácz János erdélyi vajda nevében megparancsolta az összes (erdélyi) megyének, hogy Szent Jakab következő ünnepén fegyveresen gyűljenek össze Torda mezővárosban tartandó közgyűlésre, mivel Bátori István és Drakula László a királyi hadsereggel ugyanakkorra

¹⁷⁸¹ Pl. 1456: DF 255165; 1458: DF 260980; 1467: DF 260187.

¹⁷⁸² A beszállásolás alóli mentességgel rendelkező Bethlen család birtokain 1467-ben a török ellen mozgósított századok a panasza szerint 1100 Ft értékű kárt okoztak (Kubinyi: Mozcósítási problémák 53; Uő: A Mátyás-kori államszervezet 58).

¹⁷⁸³ 1458: DF 260980. A gyakran megfogalmazott elv szerint a királyi rendelkezések végrehajtása az ispán és a szolgabíró feladata és ugyanitt is csak ezt a formulává merevedett parancsot ismételte meg a királyi oklevél: *alioquin commissimus et presentibus firmiter committimus fidelibus nostris comitibus vel vicecomitibus et iudicibus nobilium illorum comitatum in quibus forsitan huiusmodi mandata nostra non observarentur ut ipsi scita prius premissorum veritate vos et quemlibet vestrum ad eorundem mandatorum nostrorum plenariam observationem etiam cum vestris damnis et gravaminibus in talibus fieri solitis artius compellant et astringant auctoritate nostra regia presentibus ipsis in hac parte attributa et iustitia mediante.*

¹⁷⁸⁴ MonRustReb 105. = SzapolyaiOkI I. 346–347.

¹⁷⁸⁵ Borosy: Telekkatonaság 51.

¹⁷⁸⁶ *apud nobiles vero septinus iobagio levatur*: Schnell-gyűjtemény, III, 116. sz. (1529. XI. 26., BV-F-00001-03-3-116), töredékes közlése: Hurmuzaki XV/1. 344. A jobbágyságok hetedrészének mozgósításáról a közel-múltban Szatolóczi Gábor fogalmazott meg véleményt (Szatolóczi: A magyar vármegyei hadszervezet 26). Eszerint a 16. század első felében a jobbágyságok és a zsellérek hetedét is személyes hadkötelezettség terhelte portaszámától vagy annak hányadától függetlenül.

¹⁷⁸⁷ Két kiragadott példa: 1485-ben Zsombor Péter úgy zálogosította el Oláhrákos nevű Doboka megyei birtokát, hogy e birtok után továbbra is ő tartozik katonáskodni a saját költségén (si ... generalis vel particularis exercitus in regno Transsilvanensis aut extra regnum eveniret, extunc prefatus Petrus de Sombor de ipsa possessione OlahRakos propriis suis expensis exercituare debeat et teneatur. Lásd KmJkv II. 2548. sz. – 1495-ben pedig Abafői István úgy zálogosította el a Torda megyei Járán levő jószág részeit Ilyei Mihálynak és Simonnak, hogy utóbbiak a táborban is [in omnibus et singulis servitiis, tam exercitibus, quam aliis quibusvis servitiis] szolgálni tartoznak, de minden collectától és censustól mentesek. Lásd KmJkv I. 1388. sz.).

¹⁷⁸⁸ Kubinyi: Mozcósítási problémák 52, 14. jegyz.; 1437: HOkI 397–398; 1476: Ub VII. 101–102, 250.

¹⁷⁸⁹ Pl. TelOkI I. 441, 442, 447. Megyékhez (is) szóló parancsok per elhalasztása ügyében (Hunyadi János kormányzó, 1452: DL 74118; Mátyás király, 1459: DF 257512; Rédei János alvajda, 1470: DF 260995).

¹⁷⁹⁰ A vajdához és minden más bíróhoz címzett királyi parancs (a kérelmező a királyi hadjáratában): DF 257676.

gyűlnek oda össze;¹⁷⁹¹ 1502-ben Szentgyörgyi Péter arról írt a szebenieknek, hogy az erdélyi nemeseknek, székelyeknek és szászoknak is megparancsolta, hogy készüljenek a fejenkénti hadbaszállásra.¹⁷⁹² 1514-ben Szapolyai János erdélyi vajda Belső-Szolnok megye nemességéhez címzett levelében Medgyesre gyűlésbe hívta őket, és – mint írja – noha a keresztesek előrenyomulása miatt a gyűlést elhalasztotta, megparancsolta, hogy fejenként jelenjenek meg fegyveresen a kitűzött napon Enyeden.¹⁷⁹³

A fenti adatok is alátámasztják a szakirodalom azon megállapítását, miszerint az erdélyi nemességet ekkoriban (és minden bizonnyal korábban is) általános, fejenkénti hadkötelezettség terhelte¹⁷⁹⁴ (ami alatt azt kell érteni, hogy minden háztartásból egy férfit hívtak hadba).¹⁷⁹⁵ A megyékhez intézett felmentések azt mutatják, hogy ezt szigorúan is vették: aki nem jelent meg a hadjáratban, annak birtokát a vajdák elkobozták (1438).¹⁷⁹⁶ 1502-ben a király – a rákosi országgyűlés után az országban máshol is jelentkező zúgolódással egyidejűleg¹⁷⁹⁷ – Szentgyörgyi Péter vajda panaszra nyomán megparancsolta Küküllő megye nemességének és főleg a tehetősebbeknek, hogy engedelmeskedjenek a királyi, vajdai és alvajdai parancsoknak, mert ezeket felhatalmazta, hogy a rendzavarókat (*rebelles*) megbüntessék. Bár az oklevél nem részletezi, hogy a nemesség milyen parancsoknak nem engedelmeskedett, valószínűleg a seregállítással, esetleg az adószedéssel kapcsolatos parancsokról volt szó, mert a megyének ebben a két ügyben voltak leginkább feladatai.¹⁷⁹⁸

A hét megye nemességén túl a tartomány haderejét a másik két rendi nemzet, a székelyek és a szászok (a szász városok) csapatai jelentették. A polgárokat – akárcsak a jobbágyokat – olykor fejenként mozgósították,¹⁷⁹⁹ máskor pedig a városoktól nem fejenkénti felkelést, hanem zsoldosokat kértek a vajdák.¹⁸⁰⁰ A szász városoknak címzett hadba szólító parancsok

¹⁷⁹¹ Ub VII. 100–101.

¹⁷⁹² Pálosfalvi: From Nicopolis to Mohács 317, 199. jegyz. Az itt idézett 1502. évi oklevél: DF 245574. Ebben (Szentgyörgyi) Péter vajda a következőket írta a szebenieknek: *mediantibus aliis litteris nostris preceptoris universitatis regnicolarum partium istarum Transsilvanarum tam Siculis quam nobilibus et Saxonibus et alterius cuiusvis status et conditionis hominibus eo mandamus, ut ipsi per singula capita ipsorum ad resistendum viribus ipsorum hostium se ipsos ita appromptuare debeant more exercituantium, ut mox et incontenti visis aliis litteris nostris aut egregii Pauli de Magh vicewayvode nostri illuc quo necesse erit profecisci debeant.*

¹⁷⁹³ MonRustReb 105. = SzapolyaiOkl I. 346–347. Vö. Neumann: Szapolyai és a Dózsa-féle parasztháború 78–79; Neumann: Bulgária-Erdély-Temesvár 126. – Megjegyzendő az is, hogy ekkor és korábban is a többi magyarországi megye nemessége is fejenkénti kellett hadba szálljon, pl. 1466: Decreta 1458–1490; 1514: MonRustReb 88, 112, 235; 1522: C. Tóth: Politikatörténeti források 62.

¹⁷⁹⁴ C. Tóth: Szapolyai János havasalföldi hadjáratai 1000.

¹⁷⁹⁵ Kubinyi: Hadszervezet 201 (az alább tárgyalandó, 1463-ra keltezett erdélyi hadiszabályzatra hivatkozva); Kubinyi: Politika és honvédelem 224 (1523:19. t. c.; 1525:40. tc.).

¹⁷⁹⁶ Erdélyi példa: BánfOkl I. 616–617.

¹⁷⁹⁷ Pálosfalvi: From Nicopolis to Mohács 315, 190. jegyz. A hivatkozott oklevél: DL 21121.

¹⁷⁹⁸ *mandata et commissiones quas pro necessitate negotiorum illius regni fecissent.*

¹⁷⁹⁹ Kubinyi: Városaink háborús terhe Mátyás alatt 98; A legutóbbi hadtörténeti monográfia szerint „a becslések szerint a 15. század végén feltehetően csupán 500000 lakossal rendelkező erdélyi vajdaság Európa egyik legmilitarizáltabb régiójának számított.” Magyarország hadtörténete I. 332 (a vonatkozó rész B. Szabó János munkája).

¹⁸⁰⁰ Kubinyi: Hadszervezet 201.

• IV. A MEGYÉK MINT A KÖZPONTI HATALOM VÉGREHAJTÓ SZERVEI •

sokasága¹⁸⁰¹ maradt fenn ezek hiánytalanul megőrződött levéltáraiban, de semmi okunk kételkedni abban, hogy a megyei nemességet és a székelyeket is legalább ugyanilyen mértékben igénybe vették. A szászokhoz írt parancsok olykor meg is említik azt, hogy a megyei nemességet is mozgósították, akárcsak a címzetteket.¹⁸⁰² Az egyes megyéknek, a szászoknak és a székelyeknek címzett parancslevelek mellett a 14. századtól kezdve a 16. első feléig valószínűleg mindvégig a megyei előkelőbb birtokosok (1541: *personas principales*) is kaptak parancslevelet,¹⁸⁰³ de ezek többségét a későbbi levéltárrendezések bizonyára kiselejtezték.

Az 1463. évi 8. tc. szerint a toborzással megbízottak (*levatores et sollicitatores*) ekkortól a megyék ispánjai¹⁸⁰⁴ és ők jártak el a magukat a katonai szolgálat alól kivonókkal szemben; Magyarországon a király velük tudatta, ha valakit felmentett a katonai szolgálat alól.¹⁸⁰⁵ Ezt az egyes megyéknek címzett vajdai (vagy alvajdai) felmentések és parancsok is bizonyítják (1480, 1487).¹⁸⁰⁶ 1471-ben Dengelegi Pongrác János vajda azt a tordai tartománygyűlésen kelt oklevélét, amellyel Vessződi Lőrincet – öregségére való tekintettel – felmentette a hadrakelés kötelezettsége alól, nem Fehér megyének, hanem alvajdáinak, seregei csapatkapitányainak, parancsnokainak, vezetőinek és toborzóinak (*vicewayvodis nostris, item capitaneis, belliductoribus, levatoribus et sollicitatoribus quorumlibet nostrorum exercituum tam generalium quam partialium*) címezte.¹⁸⁰⁷ A parancslevél keltekor a megyék már minden bizonnyal túl voltak a hadjárat kihirdetésén és ezért kellett a csapatkapitányoknak is címezni a parancsot. Olykor ez utóbbiak is és a megyei hatóságok is a címzettek között voltak, és mindazon megyék is, ahol a

¹⁸⁰¹ Kubinyi: Városaink háborús terhe Mátyás alatt 98; Uő: Mozgósítási problémák 51, 14. jegyz.

¹⁸⁰² Macedóniai Miklós erdélyi alvajda levele a szász városokhoz és a szász universitashoz. 1527. IV. 10. (f. IV. p. Iudica): Nos ad dominicam Ramispalmarum proxime venturam (IV. 14.) unacum dominis nobilibus, equitibus videlicet et peditibus istius comitatus obviam illius ad oppidum condescendemus (Hurmuzaki XV/1. 294). Az adat ismeretét Florin Ardeleannak (Kolozsvár) köszönöm. – Ub VII. 250. Az adatra Liviu Cîmpeanu (Nagyszeben) hívta fel a figyelmem, amit ezúton is köszönök.

¹⁸⁰³ Majlád István erdélyi főkapitány Szebenhez és a szász universitashoz írt 1541. évi levele szerint: nos ... scripsimus ad omnes comitatus nobilium, sedes Siculorum et omnes personas principales, quibus firmiter commissimus ... per singula ipsorum capita, pedites et equites ... bellico cum apparatu consurgere teneantur (Hurmuzaki XV/1. 402).

¹⁸⁰⁴ Holub: Zala 302.

¹⁸⁰⁵ Kubinyi: Mozgósítási problémák 50.

¹⁸⁰⁶ Pl. 1480-ban Bátori István vajda megtiltotta Fehér vármegyének, hogy Hídvégi Nemes Mihályt a havasalföldi részekbe induló hadba kényszerítse (SzOkl VIII. 146–147, az oklevél eredetije elveszett vagy lap-pang). Az 1487. évi felmentést (DL 62927) lásd alább. – Erdélyen kívüli példa: 1427. IX. 22-én Csáki László vajda a Nándorfehérvári tábor alól arról értesítette Közép-Szolnok megyét (amelynek a vajda ekkor az ispánja, lásd Arch. 1301–1457. I. 201), hogy rokonát, Szántói Becsk fiát, Istvánt betegeskedése miatt és egyéb okból felmentette az alól, hogy az épp zajló hadjáratban részt vegyen (CsákyOkl I. 344–345. = DL 65021, idézi: Borosy: Telekkatonaság 45); később megparancsolta a megyének, hogy Becsk fiát: Istvánt ne büntesse amiatt, hogy a hadjáratban nem jelent meg (1430: DL 65028). 1493-ban Béltéki Drágfi Bertalan erdélyi vajda, mint Közép-Szolnok és Kraszna megyék ispánja felmentett két évre egy ottani nemest, Szántói Becsk Lászlót az Erdélybe, a törökök ellen indítandó hadjáratokban való részvétel alól. Eszerint ekkor az ispánságai alá tartozó megyei hadakat Erdély védelmében felhasználhatta (Neumann: Drágfi Bertalan 227; az itt idézett oklevél: DL 65158).

¹⁸⁰⁷ DL 62895. A megyei csapatkapitányt a megye választotta (Kubinyi: Politika és honvédelem 222; B. Szabó–C. Tóth: A magyar elit 1526. évi katonai szerepvállalásáról 300). – Ehhez hasonló (ugyancsak a csapatkapitányoknak címzett) vajdai rendelkezés, szamosfalvi Mikola Ferenc javára: Jósika cs hitb. lt, 1494. IV. 13. (dom. a. Tib. et Val. mart.) CJ-F-00255-1-552. Az oklevél a király felmentő (exemptionalis) oklevelére hivatkozik.

felmentett nemes birtokai feküdtek. 1512-ben Barlabási Lénárd erdélyi alvajda Kolozs és Doboka megyék hatóságainak ([al]ispánjainak és szolgabíráinak), továbbá az erdélyi részek más vezetőinek és toborzóinak (*aliisque levatoribus seu sollicitatoribus*) címezte oklevelét, amellyel megparancsolta, hogy Zsuki Istvánt ne kényszerítsék a hadseregbe visszamenni, mert utóbbinak (Szapolyai) János erdélyi vajda megengedte, hogy a király jelenlegi hadjáratából hazatérjen és a további részvétel alól felmentette.¹⁸⁰⁸ 1519-ben Szapolyai János vajda Morgondai János Sink szék királybíró közbenjárására parancsolta meg az alvajdáknak, bármilyen sereg csapatkapitányainak, parancsnokainak, vezetőinek és a megyéknek, különösen pedig Fehér megyének, hogy Réteni (*de Rethy*) Kristófot és Mohai Adorjánt ne kényszerítsék hadba, mert a legutóbbi tordai közgyűlésen felmentette őket ez alól, mindaddig, míg a vajdai hivatalt viseli.¹⁸⁰⁹

A fenti adatok szerint a katonáskodás alól Erdélyben a vajda – olykor helyettese, az alvajda útján – adhatott felmentést. Talán a vajda akaratát láthatjuk megnyilvánulni egy 1487. évi esetben is, amikor Telegdi István alvajda – az erdélyi *vajda* nótáriusa, Szilvási Kristóf magister kérésére – Keresztúri Györgyöt felmentette a török ellen induló hadjáratban való részvételtől, és erről parancslevelet írt az érintett Doboka megye hatóságának.¹⁸¹⁰

4. 5. A megyei csapatok hadjáratok alkalmával

Egyelőre kevés konkrét említését ismerjük az erdélyi megyei csapatoknak. Minden bizonnyal a megyei csapatokhoz tartoztak azok a nemesek, akik 1522 novemberében vettek részt Szapolyai János havasalföldi hadjáratában, mégpedig ispánjukkal, Sárdi Budai (Nagy) Gergely vezetésével. Erről csak egy későbbi vizsgálatból tudunk, és maga a forrás nem is megyei csapatokat említ, de a kikérdezettek személye (Farnasi Veres Márton, Bikali Vitéz Tamás és András, Sárdi Hacaki András) nem hagy kétséget afelől, hogy itt Kolozs megyei csapatokról van szó.¹⁸¹¹

1525-ben a Fehér vármegye által kiállított és Orsovára küldött hadtest parancsnokai (*capitanei videlicet huius comitatus in exercituatione subtus castrum Orswa deputati*) az Enyeden tartott ítélőszéken bemutattak egy, az elmaradt járandóságuk vármegye általi behajtását elrendelő, a megyének címzett vajdai parancslevelet. Ennek nyomán a vármegye felhatalmazta az alispánokat és a szolgabírákat, hogy szerezzenek elégtételt mindazok javaiból, akik a

¹⁸⁰⁸ DF 255177. – A következő évben adómentességet kapott (SzapolyaiOkl I. 390–391).

¹⁸⁰⁹ DL 63022. Mindkét település a Szászföldön fekszik (Nagysinkszék, Köhalomszék és Segesvárszék közötti határ vonalán), de Fehér megyéhez tartoznak.

¹⁸¹⁰ Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka VI. 14; Horváth–Neumann: Bátori István 78 (DL 62927). Keresztúr alatt Sajókeresztúr, más néven Bethlenkeresztúr értendő (Keresztúri György 1467-ben a Bálványosi uradalom falvainak iktatásakor szomszéd birtokos Dobokában [BánfOkl II. 96. = DL 27917], 1475-ben a Sárvárral szomszédos Keresztúr szomszédosa [DL 62905], 1479-ben Keresztúri János és György a Kentelkével szomszédos Keresztúr birtokosai [DL 62912]; 1480-ban Keresztúri György, János és Simon a Szentandrásal szomszédos Keresztúr birtokosa [KmJkv I. 2395. sz.]).

¹⁸¹¹ C. Tóth: Szapolyai János havasalföldi hadjáratai 1005–1006, 1009 (179. jegyz.).

• IV. A MEGYÉK MINT A KÖZPONTI HATALOM VÉGREHAJTÓ SZERVEI •

csapatkapitányok fizetésével tartoznak.¹⁸¹² E példa szerint hadjáratok idején a megyei bandériumok vezetői a csapatkapitányok¹⁸¹³ (akik azonban az ispánok közül is kikerülhettek), felettük pedig az erdélyi vajda.

1514-ben Patócsi Péter hunyadi ispán és Hunyad vár várnagya csak „a vajda különös utasításából e mostani hadjárat idejére Hunyad megye seregeinek parancsnoka.”¹⁸¹⁴ Szapolyai János erdélyi vajda 1522. évi havasalföldi hadjáratában a Kolozs megyei nemesség ugyancsak a kolozsi ispán, Sárdi Budai Nagy Gergely vezetésével vett részt a harcokban.¹⁸¹⁵ A megyék azonban csak meghirdették a nemesi hadfelkelést és intézkedtek a perek elhalasztásáról, legfeljebb ellenőrizték, hogy a nemes engedelmeskedik a királyi¹⁸¹⁶ (vajdai) parancsnak.

Az erdélyi megyei hadakat – az 14. század gyakorlatához hasonlóan – általában a tartománnyal szomszédos területeken vetették be (1480,¹⁸¹⁷ 1522: Havasalföld; 1525 előtt:¹⁸¹⁸ Orsova). Minden bizonnyal alsó-magyarországi vagy havasalföldi hadszíntérre gondolhatunk olyankor, amikor „török elleni” hadjáratról értesülünk (1487).¹⁸¹⁹

Egy Zsigmond-kori jegyzék hadjárat alkalmával az erdélyi nemesség 300 (?) katonájával számolt,¹⁸²⁰ amivel az erdélyi hadszervezetben – a székelyek és a szászok mellett – a legkisebb súlyt képviselte.¹⁸²¹

4. 6. Az 1463. évi hadiszabályzat

Külön meg kell említenünk az 1463-ra keltezett erdélyi hadiszabályzatot, amelynek 1798-ban állítólag egy eredetiről készült másolata került elő és akkor közölte Kovachich,¹⁸²² majd annak nyomán 1872-ben a *Székely oklevéltár* első kötete.¹⁸²³ Az 1463. évi hadiszabályzat utolsó mondata – amelynek eredetije vagy kéziratos forrása azóta sem került elő – hivatkozik még

¹⁸¹² DL 63036. – A megyei kapitányok állításáról az 1523. évi dekrétum rendelkezett (DRMH IV. 260; Melléklet 182–183; Corpus Juris Hungarici 1000–1526. 820).

¹⁸¹³ Legalábbis a szlavóniai analógia alapján ez gyanítható, lásd Kubinyi: Politika és honvédelem 222.

¹⁸¹⁴ MonRustReb 155; Neumann: Bulgária–Erdély–Temesvár 143.

¹⁸¹⁵ C. Tóth: Szapolyai János havasalföldi hadjáratai 1009, 179. jegyz.

¹⁸¹⁶ Deér: Zsigmond király honvédelmi politikája 12.

¹⁸¹⁷ SzOkI VIII. 146–147.

¹⁸¹⁸ DL 63036. Fehér megye 1525. II. 1-jei oklevele a megyei csapatkapitányok elmaradt fizetéséről intézkedett. A megyei csapatok (capitanei videlicet huius comitatus in exercituatione subtus castrum Orswa deputati) azonban jóval korábban lehettek a vár alatt, mert Orsovát már 1522-ben elfoglalták a törökök (C. Tóth: Politika-történeti források 51, idézi Pálosfalvi: From Nicopolis to Mohács 399). Az is megeshet, hogy az 1524 őszén elesett Szörényvár (uo. 415) körüli harcokban jártak a megyei csapatok Orsova alatt; a törökök mindkét várat még az év vége előtt lerombolták (uo. 415).

¹⁸¹⁹ DL 62927. Telegdi István erdélyi alvajda parancslevele Doboka megyéhez, továbbá cunctis etiam aliis belliductoribus levatoribusque et sollicitatoribus presentis exercitus contra Turcos instaurati; a kelet hely: Datum prope civitatem Zazsebes, in descensu nostro campestri.

¹⁸²⁰ C. Tóth: Szapolyai János havasalföldi hadjáratai 1009, 180. jegyz.

¹⁸²¹ B. Szabó: A Szapolyaiak hadserege 215.

¹⁸²² Kovachich: Scriptorum minores II. 384–387.

¹⁸²³ SzOkI I. 196–199. – Legutóbbi kiadása: Ub VI. 152–154.

Zsigmond király 1435. évi dekrétumára, amelyet ugyancsak megerősít.¹⁸²⁴ Mályusz kételkedett a hitelességében,¹⁸²⁵ míg Borosy András szerint a szabályzat nem hiteles; „stílusa, fordulatai is inkább XVI., mint XV. századi eredetre vallanak”; mindazonáltal „1463-ban létezhetett egy – generális kongregáció által kiadott – hadiszabályzat.”¹⁸²⁶ A szabályzattal az újabb kutatás a székely hadviselés kapcsán foglalkozott, és arra a következtetésre jutott, hogy „az 1463. április 26-ra datált erdélyi hadiszabályzat más forrásokkal való összehasonlítás alapján tartalmi szempontból – legalábbis a székelyeket érintő cikkelyek vonatkozásában – hitelesnek mondható, s az is valószínűsíthető, hogy a megadott időpontban vagy akörül keletkezett.”¹⁸²⁷ E rendelkezés szerint a nemesek és más birtokosok a hadfelkelés kihirdetése idején fejenként kötelesek hadba indulni, kivéve a súlyos betegeket vagy az öregeket; a támadásoknak leginkább kitett Hunyadban a nemesek *harmada*, más megyékben pedig *negyede* otthon kellett hogy maradjon. Az egytelkes vagy jobbágytalan nemesek ugyancsak fejenként szállnak hadba, *negyedrésziüknek* azonban otthon kell maradnia.¹⁸²⁸ A nemesek jobbágysai ugyancsak fejenként kötelesek hadba indulni, *ötödük* azonban a végeket, a várakat és házaikat kell hogy őrizzék. Az ispánok (*comites parochiales*) az egyes megyék *universitasai* által erre a célra kirendelt legalább öt megbízható emberrel évenként kötelesek voltak a hadra fogható nemesek számát és nevét összeírni, illetve egy regisztrumba bevezetni. Emellett számba kellett venniük (*debent perlustrare*) a hadba hívhatók lovait és a fegyvereit,¹⁸²⁹ hogy általános hadfelkelés esetén, vajdai parancsra vagy a véres kard körülhordozásakor a nemesek késedelem nélkül a megjelölt helyen összegyűlhessenek, onnan pedig a vajda vezetése alatt induljanak hadba, és az egyik ispán elől kell hogy haladjon (*sub ducatum domini wajvodae procedere, altero comite cuiuslibet comitatus sub signo publico praeunte*). A várakat őrző várnagyok, a kúriák udvarbírái, a birtoktalan nemesek és a magyar

¹⁸²⁴ Kovachich: *Scriptores minores* II. 387.

¹⁸²⁵ Mályusz: *Erdélyi társadalom* 53, 97 (217. jegyz.), de a forrást több helyen is felhasználta (pl. 63).

¹⁸²⁶ Borosy: *Telekkatonaság* 54–55, 126. jegyz. – Borosy a kongregáció emlegetésével valószínűleg a hadiszabályzat utolsó mondatára gondolt, ott azonban az szerepel, hogy a fentiekkel, azaz a szabályzattal együtt Mátyás király megerősíti Zsigmond királynak a rendek egyetértésével elfogadott dekrétumát is. Az erdélyi szász oklevéltár szerkesztői is a szöveg közlésekor Zsigmond király 1435. III. 12-én kiadott dekrétumára utalnak vissza (Ub V. 154).

¹⁸²⁷ Kordé: A székely ispánok katonai szerepe 727–728. = Uő: A székely ispáni méltóság 187. – Hiteles forrásként idézi az újabb szakirodalom is, pl. Sófalvi: *Határvédelem* 8. – Kubinyi András mérvadó véleménye szerint a hadiszabályzat „vitatott hitelességű, azonban nagyjából mégis a valóságot tükrözi” (Kubinyi: *Hadszervezet* 201).

¹⁸²⁸ Ezzel szemben Geréb Péter erdélyi vajda Doboka megye nemességének és minden rendű-rangú birtokosának címzett 1478. II. 2-i parancslevele a fejenkénti hadbaszállást rendelte el és a gyülekezést Medgyesre, kivéve azonban az egytelkes, szegény nemeseket (Josephus Franciscus Trausch: *Diplomatarium Transsilvanicum*, vol. II., supplementa ab anno 1124–1600 [számozatlan oldalak, Brassói Fekete Templom lt, Tq 77/II., az oklevél csak másolatból ismert]).

¹⁸²⁹ Számtalan adat azt mutatja, hogy hadba vonuláskor a nemesek maguk kellett hogy gondoskodjanak pénzről, fegyverről és lóról. Például 1363-ban Gombási Domokos somkeréki nemes unokáinak, Herepei Péternek és Tátéi Istvánnak 20 forintot, két közepes minőségű mellvasat és egy négylovas szekeret hagyott örökbe, hogy a királyi hadjáratban részt vehessenek (CDTrans IV. 195. sz.).

jobbágyok – az ispánok és nemesek rendelkezésének megfelelő számban – otthon kellett hogy maradjanak.

Megjegyzendő azonban, hogy Erdélyben efféle összeírásoknak a 16. század első feléből semmi nyoma nem maradt meg. Hunyad megye különleges szerepe a tartomány védelmében azonban a kortársak előtt is nyilvánvaló volt, 1528-ban a megye nemessége azt állította Perényi Péternek címzett panaszában, hogy „Erdélyben egyetlen más vármegye sem tett annyi szolgálatot a király és a Szent Korona számára” mint ők.¹⁸³⁰

V. RÉSZVÉTEL A TARTOMÁNYGYŰLÉSEKEN

Magyarországon az országgyűléseken megyénként képviseltették magukat a nemesek.¹⁸³¹ Az erdélyiek jelenléte alig mutatható ki a magyarországi országgyűléseken. Az erdélyiek alkalmanként részt vettek azokon, de a meghívók közül csak a szász városoknak szólók maradtak fenn.¹⁸³² Az erdélyi megyék részvételére a magyarországi országgyűléseken töredékes adataink vannak. 1397-ben János erdélyi alvajda – ura parancsára – arra utasította Belső-Szolnok megyét, hogy a vajda által kitűzött napra (augusztus 8-ra) és helyre két előkelő embert küldjön el, pénzzel ellátva, a vajdához és a székely ispánhoz.¹⁸³³ Országgyűlést nem említ az oklevél, de a kiadások emlegetése okán feltételezhető, hogy nem egy erdélyi tanácskozásról van szó, hanem talán Zsigmond király 1397. évi temesvári országgyűléséről, amelyen a magyarországi megyék négy-négy követtel képviseltették magukat.¹⁸³⁴ Az erdélyi megyék egyenlő számú követeiről tanúskodik a kiadások felosztása is. Broniszláv alvajda 1455. évi oklevele szerint az erdélyi nemesek útjára a saját pénzéből kölcsönzött 200 forintból somkeréki Erdélyi Miklós a Belső-Szolnok vármegyére eső 28 forintot megtérítette.¹⁸³⁵ A későbbi országgyűléseken azonban már nem a megyéjük, hanem az erdélyi nemesség közösségének képviselőjében jelentek meg, valószínűleg a vajda kíséretéül.¹⁸³⁶ A királyi tanács köznemesi ülnökei közé erdélyi megyék

¹⁸³⁰ Pataki: Hunedoara 204.

¹⁸³¹ Tringli: Pest 148.

¹⁸³² Mályusz: Erdélyi társadalom 59–60. – Pl. az 1495 május–júniusában tartott országgyűlésre az erdélyieknek küldött meghívók közül egy sem maradt fenn (Neumann: Királyi hatalom és országgyűlés 49).

¹⁸³³ Mályusz: Erdélyi társadalom 60. Az idézett forrás: TelOkl I. 260. – Noha már 1437-ben említik az erdélyrészi követek költségeit, itt nem országgyűlést, hanem inkább a parasztfelkelés miatt a királyi udvarba küldött követséget sejtethetünk (TelOkl I. 544–545), noha az oklevelet eddig nem hozták kapcsolatba a parasztfelkeléssel (Demény: Parasztfelkelés passim).

¹⁸³⁴ Mályusz: Erdélyi társadalom 60. – Az erdélyiek részvételére Mályusz által említett oklevelek egyike (Erdélyi társadalom 100, 251. jegyzet), Mátyás királynak az erdélyiekhez írt 1463. évi oklevele (Kovachich: Supplementum II. 160–161) vagy hibás szöveggel maradt ránk, vagy hamis. A kelethegyként írt Jajcán Mátyás király csak 1463. X. végétől 1464. január elejéig tartózkodott (Horváth: Itineraria regis Matthiae Corvini 75.), az oklevélben említett Szentgyörgyi és Bazini János gróf viszont csak később, 1465–1467 között volt erdélyi vajda (Arch. 1458–1526. 85).

¹⁸³⁵ Mályusz: Erdélyi társadalom 60. A hivatkozott oklevél: TelOkl II. 55 (DL 74128).

¹⁸³⁶ Mályusz: Erdélyi társadalom 60; Rady: Jagello Hungary xlv.

képviselőit nem választották be.¹⁸³⁷ A királyhoz menesztett alkalmi erdélyi küldöttségek pontos összetételét csak ritkán ismerjük.¹⁸³⁸

Az erdélyiek számára a 14. században és a 15. század elején (1412-ig)¹⁸³⁹ általában a vajda tartott közgyűléseket (*congregatio generalis*) Tordán. Ez a közgyűlés azonban elsősorban a vajdai bíraskodás helyszíne, de a tartomány ügyeit érintő általános kérdéseket is tárgyaltak. A 15. században a rendek már több alkalommal tartománygyűlést tartottak, ezeken a nemesség mellett részt vettek a szász és székely székek küldöttei is. A három rend küldötteinek (vármegyéék, székelyek és szászok) névsora általában nem ismert, így a vármegyei küldötteké sem. Ha tudjuk is a nemesi küldöttek egy részének¹⁸⁴⁰ a nevét, nem ismert sem a vármegyéenkénti megoszlásuk, sem a pontos számuk.¹⁸⁴¹

Annyi bizonyos, hogy a küldöttek kiválasztása vármegyéenként történhetett. 1478-ban vingárdi Geréb Péter vajda felszólította losonci Bánfi György,¹⁸⁴² Drági Zsigmond,¹⁸⁴³ Solymosi Ördög Antal,¹⁸⁴⁴ Zalai László,¹⁸⁴⁵ Keresztúri György¹⁸⁴⁶ Doboka megyei nemeseket, hogy 50 márka büntetés terhe alatt személyesen jelenjenek meg a Kolozsvárott tartandó tanácskozáson, amelyen az összes erdélyi vármegye nemessége képviselve lesz.¹⁸⁴⁷ Ez egyébként az egyetlen olyan, valamelyik megye nemességéhez szóló vajdai parancslevél, amely a meghívottakat név szerint is felsorolja. A címzettek közül Losonci Bánfi György az egyetlen aki bárói

¹⁸³⁷ Kubinyi: Erdély 66; Kubinyi: A királyi tanács ülnökei 262.

¹⁸³⁸ 1496-ban az erdélyrészi országlakók panaszait Erdélyi János, Dési Péter, Bethleni Miklós, Barlabási János, Zsombori Péter és Bolyai Gáspár mondta el Budán (SzNLT, Urk. III/118 = DF 245425, egykorú, elmosódott írású másolat. Újkori másolata: DF 253810).

¹⁸³⁹ Kordé: Az 1412. évi Congregatio 52–53.

¹⁸⁴⁰ 1515-ből azon előkelő nemesek neve ismert, akik – társaik nevében is – a szászokat és székelyeket meghívták a tartománygyűlésre: Erdélyi Márton, Bethlen Miklós, Horvát János, Apafi Ferenc, Sükösd Gáspár. Bizonyára ők maguk azok között voltak, akik az országgyűlésre elmentek, de a vármegye megjelölése itt is elmaradt (SzOkl III. 188).

¹⁸⁴¹ Mályusz: Erdélyi társadalom 39–48. Vö. Deutsch: Die „Unionen” der „Nationen”; Bichicean: Adunările de stări.

¹⁸⁴² Losonci Bánfi György. A felsoroltak közül az egyetlen, amelyik bárói család tagja, bár ő maga semiféle tisztséget nem viselt. István székely ispán fia (Engel: Gen., Tomaj nem 4. tábla: Losonci Bánfi; Iványi: Bánffy 623). Testvéreivel 1470 körül osztozott meg a valkói uradalmon és ez a Kraszna megyei erőfölényük elvesztését is jelentette a somlyói Bátoriak javára, lásd Hegyi: A Szilágyság birtokviszonyai 88–89. 1473-ban e György testvére vett részt a Kolozsvárott január 10-én tartott erdélyi tartománygyűlésen (BánfOkl II. 152).

¹⁸⁴³ Drági Zsigmond. Drági „Nagy” Jakab kolozsi ispán (1417–1419), létai (KL; 1419) és hátszegi várnagy (HD; 1422 e.), dobokai (1429–1431) és belső-szolnoki ispán (1431) fia (Engel: Gen., Brassói-rokonság 2. tábla: Drági).

¹⁸⁴⁴ Solymosi Ördög Antal valószínűleg azonos azzal az Ördög Antallal, akit 1481-ben már néhaiként említenek és akinek Solyomkőn volt kúriája (KmJkv I. 2330. sz.), mert a Doboka megyei Solymos ekkoriban Szobi Mihály sajói uradalmának része (1473: KmJkv I. 2108. sz.; Engel: Térkép). Solymosi Ördög Antimusszal azonos (Engel: Gen. Zsombor nem 1. tábla: Ördög [solyomkői, esküllői]).

¹⁸⁴⁵ Zalai László: Zalaházi (1482: KmJkv I. 2343. sz.) vagy Cegői (1482: uo. I. 2405. sz.), 1489-ben Doboka megye választott esküdte (1489: DL 27554).

¹⁸⁴⁶ Keresztúri György 1487-ben felmentést kapott a török elleni hadjáratban való részvétel alól (Horváth–Neumann: Batori István 78), azonosítására vonatkozó további adatokat lásd fentebb (a Hadba szólító parancsok és felmentések c. fejezetben).

¹⁸⁴⁷ DL 62910. A meghívólevelet említi: Horváth–Neumann: Batori István 46, 211. jegyz. Az oklevél hátlapján, egykorú kéz írásával: Doboka. (Az oklevél a bethleni Bethlen család levéltárában maradt fenn).

családból származik, a többiek abból a körből valók, amely az ispánokat, a szolgabírákat és az esküdteket adta: Drági Zsigmondnak a hiányos adatsorok mellett ugyan nem ismert semmiféle tisztsége, de az apja több erdélyi megye ispánja volt a század első harmadában, Zalai György 1489-ben Doboka megye választott esküdtje. Keresztúri György ugyancsak nem viselt tisztséget, de 1487-ben a hadjáratban való részvétel alóli felmentést tudott magának kieszközölni.

1502-ből Szentgyörgyi Péter vajda Torda megye nemességének címzett oklevele maradt fenn. A parancslevél október 22-én, Szászsebesen kelt és 16 márka büntetés terhe alatt megparancsolta a Torda megyei nemeseknek (és minden rendű-rangú birtokosnak), hogy november 6-án jelenjenek meg Enyeden, ahol (királyi parancsra) tartománygyűlést (*universitati dominorum regni nobilium partium istarum Transsilvanarum unam generalem dietam seu congregationem*) fog tartani, és ahol a többi erdélyi megye küldöttei is jelen lesznek.¹⁸⁴⁸

Figyelmet érdemel, hogy az összes meghívó büntetés kiszabását helyezte kilátásba a távolmaradók számára. Ez tehát egy terhes kötelezettségnek számított. 1465-ben Mátyás király egyenesen felmentette losonci Bánfi István fiát: Jánost a sűrűn megtartott erdélyi tartománygyűléseken való részvétel kötelezettsége alól.¹⁸⁴⁹ (1478-ban a vajda nem őt, hanem testvérét hívta a gyűlésbe).

1505 őszén a nemesek, székelyek és szászok által Tordán tartott közgyűlés egy új, közös bíróság választását rendelte el, saját képviselőikből; 1506 elején már ennek a bíróságnak a tagjai gyűltek össze Segesváron. A nemesek ekkor 14 megbízottat választottak, vagyis vármegyéenként kettőt-kettőt.¹⁸⁵⁰ Az 1478. évi meghívó szerint a vajda a Doboka megyei tehetősebb, „nemesebb férfiakat” (*nobiliores viros*) hívta a tanácskozássra, és az oklevél elmondja, hogy az összes megye képviselve lesz. (A hátlapon levő, azonos kéz írásával írt megyenév okán is valószínűsíthető, hogy a többi vármegyébe is hasonló tartalmú parancs ment ki.) Nem tudjuk, hogy 1478-ban ki volt a megyésispán Dobokában, talán nem is kell őt ezen oklevél címzettjei között keresnünk, mert az ispánok „hivatalból” részt vehettek ezeken a tanácskozásokon, már ha egyáltalán szükség volt ott a jelenlétükre. Bárhogy is volt, annyi bizonyos, hogy az erdélyi nemesség vármegyéenként képviselte magát nem csak ezeken a szűkebb összejöveteleken, hanem a tartománygyűléseken is.

A 16. század elején a tartománygyűlések neve *dieta* vagy *congregatio generalis*.¹⁸⁵¹ 1511-ből maradt fenn Szapolyai János erdélyi vajda levele Hunyad megye nemességének

¹⁸⁴⁸ DF 281252. Az oklevél a Torda megyei Hosdái család örökségével együtt került Kolozsvár város levéltárába, ahol ma is őrzik. Bár a szakirodalom hírt adott róla (Kovács Kiss: Végrendeletek 266), a középkorászok figyelmét e fontos oklevél elkerülte.

¹⁸⁴⁹ BánfiOkI II. 72.

¹⁸⁵⁰ Mályusz: Erdélyi társadalom 44–45. – A hivatkozott forrás: SzOkl I. 309–313 (DF 245640. = SzNLT Urk. IV/76).

¹⁸⁵¹ Neumann: Dózsa legyőzője 98.

(*universitati nobilium comitatus Hwnyadiensis*) címezve, amely szerint a király parancsára rövidesen Erdélybe megy és akkor tárgyalni szeretne velük; ezért megparancsolja, hogy március 26-ra küldjék el hozzá követeiket Tordára¹⁸⁵² (ami akkoriban is az erdélyi tartománygyűlések egyik helyszíne). 1514-ből Szapolyai vajda Belső-Szolnok megye ispánjának vagy alispánjának és a szolgabíráknak címzett parancslevele maradt fenn. Ebben megparancsolta, hogy fegyveresen és fejenként jelenjenek meg Enyeden, noha korábban Medgyesre hívta őket gyűlésbe (*dieta*).¹⁸⁵³

Az 1542. március 29-i, Tordán összeült erdélyi diéta arról döntött, hogy a nemesség vármegyénként küldjön egy-egy követet a későbbi, alkalmanként összehívandó országgyűlésekre. Egyúttal a helytartó mellé egy tanácsot választott és a megyéket egy-egy tanácsstag képviselte. A megyéket képviselő tanácsstagok¹⁸⁵⁴ és a hivatalban levő ispánok nevei arról tanúskodnak, hogy a megyéket a tanácsban nem feltétlenül a megyésispán képviselte, de az ispáni tisztség nem volt kizáró ok; a tanácsurak közül egyedül Mikola László az, akinek egyidejűleg viselt ispáni tisztségéről tudunk (Kolozs, 1530–1536, 1540–1549).

¹⁸⁵² SzapolyaiOkI I. 318 (DF 246277).

¹⁸⁵³ SzapolyaiOkI I. 346–347 (DF 247578).

¹⁸⁵⁴ EOE I. 84–86 (Urk. IV/395). 1542-ben: Bethlen Farkas (Belső-Szolnok), Kendi Ferenc (Doboka), Mikola László (Kolozs), Bagdi György (Fehér), Tabiási János (Küküllő), Torockói Ferenc (Torda), Pestesi András (Hunyad).

VI. ÖSSZEFOGLALÁS

Erdély hét vármegyéjében (Belső-Szolnok, Doboka, Fehér, Hunyad, Kolozs, Küllő, Torda) a tartomány élén álló királyi tisztségviselő, az erdélyi vajda nevezte ki a 14. század elejétől az ispánokat familiárisai köréből. (Ugyanígy kapcsolódtak a szlavón báni tisztséghez az ottani megyék, de más méltóságviselők, mint a macsói bán, az országbíró és a nádor is több megye igazgatását kapták meg).¹⁸⁵⁵ Az erdélyi megyés ispánok leváltása nem mindig következett be a vajda leköszöntével. A már létező familiárisi kapcsolat és a már megszerzett tapasztalat magyarázhatja azt, hogy ugyanazok a személyek karrierjük során több vármegye élén is megfordultak. Néhány esetben azonban az ispán nem a vajda, hanem az alvajda familiárisa. Hunyad vármegye ispánjai a 15. század második felében és a 16. század elején Hunyad vár tulajdonosának a familiárisai, várnagyok, de előbbi minőségükben a vajdának is engedelmességgel tartoztak Erdély védelmét illető ügyekben. Az addigi gyakorlattal kívánt szakítani az erdélyi rendek 1540. évi tordai gyűlésének határozata, miszerint az alispánt a megye nemessége választja. Olykor a vajda helyettese, az alvajda töltötte be valamely vármegye ispáni tisztségét. A 14. században az alvajdák egyben Fehér vármegye ispánjai is voltak, utolsó említésük ez utóbbi tisztségben 1406-ból való. Legkésőbb 1435-től az alvajdák már bizonyosan nem töltötték be a fehéri ispáni tisztséget. A 14. században az ispánok olykor a gondjukra bízott vagy valamely szomszédos vármegyében található, a vajdai honorbirtokhoz tartozó királyi vár várnagyai. A 15. század második felétől az erdélyi ispánok hivatalviselésük alatt csak kivételesen töltöttek be várnagyi tisztségeket a vajdai honorhoz ekkoriban tartozó két várban (Küllővár és Déva). A hét erdélyi vármegye ispánjainak nagy többsége erdélyi birtokos, de nem feltétlenül annak a vármegyének az élére nyerte kinevezését, ahova birtokainak többsége esett. A vajda ugyanazon familiárisát olykor egyidejűleg két vármegye ispánjává is kinevezte. Az ugyanazon ispánra egyidejűleg bízott vármegyék mindig szomszédosak és az ismert példák alapján Belsőszolnok–Doboka, Doboka–Kolozs, illetve Kolozs–Torda párosítások figyelhetők meg. Ugyanazon vármegye élére kevéssel a 15. század közepe előtt kezdtek egyidejűleg általában két (ritkán több) ispánt kinevezni és ez a szokás a későbbiekben is fennmarad. Valószínűleg a főméltóságok esetében is létező, de nem kizárólagosan alkalmazott gyakorlat vármegyei bevezetésére került sor. Az ispánokat olykor alispánnak nevezik: a tisztség megnevezése ingadozó, olykor ugyanazon tisztségviselő esetében is; az „alispánokat” is minden bizonnyal ispánoknak tekinthetjük, kivéve azokat a ritka eseteket, amikor ispán és alispán egyidejűleg tűnik fel az oklevelekben. Vártulajdonost az ispánok között nem találunk, politikai szerepük nem volt. Vagyoni helyzetük

¹⁸⁵⁵ Kádas: Az elit és a megye 211.

alapján a legtöbbet foglalkoztatott családok a néhány birtokkal vagy legtöbbször jószágrésszel rendelkező kisbirtokos, a szakirodalomban „megyei”-nek nevezett nemességhez tartoztak, birtokaik, vagy inkább jószágrészeik egy, ritkábban két vármegyében feküdtek. Legtöbbször ügyvédként, fogott bíráként, királyi vagy vajdai kiküldöttként szerepelnek az oklevelekben; a hivatalviselést választó erdélyi nemes számára az ispáni (és a szolgabírói) tisztség volt leginkább elérhető, és sokuk számára csak ez biztosított karrierlehetőséget.

A szolgabírói tisztséget Magyarországon az 1270-es években hozta létre a királyi hatalom; Erdélyben valószínűleg helyi képviselője, az erdélyi vajda közreműködésével tette ezt. Erdélyben a szolgabírákat a 14. század első évtizedeiben mindegyik vármegyében oklevelesen is említik; számuk a későbbiekben vármegyéenként egységesen kettő. Az ispánnal és a megyei nótáriussal együtt alkották a szakirodalom által „nemesi”-nek nevezett vármegye hatóságát. A két szolgabíró az egyes vármegyék nemessége választotta a maga soraiból. Legkésőbb 1327-től bírótársakként részt vettek az erdélyi vajdák által az itteni nemesség számára tartott bíraskodási közgyűléseken, ennek 1412. évi megszüntetéséig. A bíraskodás mellett hatósági feladatokat is elláttak (alvajdai vagy vajdai parancsra). A szolgabírák jelentéktelen helyi kisbirtokosok, akik semmilyen komolyabb tisztséget nem viseltek (olykor megyéjük ispánjai voltak).

Mátyás király 1486. évi nagy törvénykönyve létrehozta az állandó megyei esküdt tisztségét. Az esküdtek feladata az volt, hogy a király vagy valamelyik nagybíró – Erdélyben a vajda vagy az alvajda – parancsára vizsgálatokat, idézéseket végezzenek. Az ispán és a megye választotta őket, számuk megyénként a törvény előírása szerint 8–12 körüli. A tisztség bevezetése után nem sokkal, 1489-ben Doboka vármegyében találkozunk megyei esküdt említésével. Az állandó esküdtek tartását II. Ulászló király 1492. évi 53. törvénye eltörölte, de esküdtek a későbbiekben is feltűnnek erdélyi megyei oklevelek intituliációjában.

Erdélyben, akárcsak Magyarorszag más területein, általában kismemesi falvakban vagy mezővárosokban tartották a vármegyei ítélszékeket. Belső-Szolnok, Doboka, Hunyad, Kolozs és Küküllő vármegyék esetében a székhely kiválasztásában elsősorban a földrajzi elhelyezkedés, a könnyű megközelíthetőség számított; Fehér és Torda vármegyékben pedig emellett egy-egy bírói fórum, az alvajdai, illetve a vajdai ítélszék megléte bizonyult döntőnek. Az ítélszéket két- vagy háromhetente tartották (kivéve Fehér megyét).

Fehér megye különleges helyzetének gyökerei az Árpád-korig nyúlnak vissza, amikor is alkalmanként a vajda Fehér megye ispánja is volt. Erdély pacifikálása után, 1325-től 1329-ig a vajdai bíraskodás színhelye – amikor az nem a vajdai közgyűlésen történt – a Fehér megyei Szentimre volt, 1329-től azonban már nem a vajda, hanem az alvajda bíraskodott ugyanitt, a fontosabb egyházi ünnepek oktaváján. Mivel e vármegye ispáni tisztjét a mindenkori alvajda töltötte be, ugyancsak itt állapodott meg és működött 1339–1445 között a megye ítélszéke. Az

ország más megyéiben megfigyelhető gyakorlattól¹⁸⁵⁶ eltérően Fehér megye sedriáját nem két-hetente tartották, hanem a szentimrei alvajdai oktavális ítélőszék alkalmával (mindaddig, amíg az alvajdák fehéri ispánok is voltak) és az alvajda személyesen jelen volt a megyei ítélőszékeken. Váraskeszi Lépes Loránd volt az utolsó alvajda (1415–1438), aki hivatalviselése idején Fehér megye ispánja is volt.¹⁸⁵⁷ A fennmaradt Fehér megyei oklevelek mind oktavákon keltek és a perhasztások is oktavákra történtek. A megyei ítélőszék nyolcadokon való tartásának szokása túlélte nemcsak az alvajdai ítélőszék Szentimrérről történt elköltöztetését, de magát az alvajdai tisztséget is. Alkalmanként Fehér megyéhez számították Fogarasföldet is (pl. 1464-ben), legtöbbször azonban nem. Területe Fehér vármegyével nem, csak annak szigetszerű exklávéival és a szász székekkel, illetve Havasalfölddel volt határos. Fehér vármegye eredetiként fennmaradt oklevelei között 1526-ig nincs olyan, amely a districtus ügyeivel foglalkozna. 1540-ben azonban Majlád István, Fogaras liber dominusa Fehér megye ítélőszékén folytatott pert folytatott pert a fogarasföldi Sárkány ügyében.

Az erdélyi megyék közül Fehér mellett még Hunyad működésében figyelhetők meg sajátos jegyek. Hunyad megye ispáni tisztségét a 14. és a 15. században legtöbbször Déva vár, olykor Déva és Hátszeg királyi várak, vagy Déva és Hunyad (1446–1456; 1458) vár várnagyai töltötték be. 1477-től a hunyadi várnagyok voltak Hunyad megye ispánjai. 1482-ben Mátyás király törvénytelen fiának, Corvin Jánosnak adományozta a családi birtokot, a vajdahunyadi uradalmat és Hunyad várát, amelyekkel együtt járt a vármegye ispánsága is.¹⁸⁵⁸ A vár Corvin János halála után a leányára, majd ennek férjére, Brandenburgi Györgyre szállt. Az ispánokat tehát legkésőbb 1482-től el egészen 1530 körül (a vélhetőleg 1492–1493 közötti rövid időszakot leszámítva) – az erdélyi vármegyék közül egyedülként – nem az erdélyi vajda, hanem Hunyad vár birtokosa nevezte ki; ez idő alatt az ispánok egyben Hunyad vár várnagyai is.

Noha nincs adat arra, hogy az erdélyi megyék a középkorban járásokra lettek volna osztva, a tartomány nyugati és keleti határa között hosszan elnyúló északi megyék esetében (Doboka, Kolozs és Torda) megfigyelhető az, hogy a két szolgabíró egyikét szinte mindig a koraújkorban adatolt „felső”, míg a másikat az „alsó” kerületből választották. E három megyében az ítélőszék a feladatokat is általában úgy osztotta le számukra, hogy azt a területileg „illetékes”, nyilván nagyobb helyismerettel rendelkező szolgabíró végezhesse el. Az ugyancsak észak-erdélyi Belső-Szolnok, továbbá Fehér, Hunyad, Küküllő megyék esetében nem

¹⁸⁵⁶ Tringli: Megyék 505. – Olykor hetente is tartottak sedriát: Hajnik: Perjog 78; Csukovits: Sedriahelyek 377.

¹⁸⁵⁷ Hasonló a helyzet a szlavóniai Körös és Zágráb megyében is, ahol a két megye ítélőszéke egyben a szlavón báné is (Arch. 1458–1526. II. 420, 451).

¹⁸⁵⁸ Magyarország több megyéjében is – hosszabb-rövidebb időre – az ispáni cím egy megyebeli vár birtoklásáva, másol azonban főpapi tisztséggel vagy bárói méltósággal volt összekapcsolva (Neumann: Alispánválasztás 107); Arch. 1458–1526. II. passim.

bizonyítható az, hogy a szolgabírákat az újkorban adatolt két járás szerint választották volna és a feladatok eszerint történő felosztása sem figyelhető meg.

A megyei ítélőszék joghatósága alól menteséget élveztek a szabad királyi városok polgárai, amikor megyebeli nemesek és városlakók vitájáról kellett dönten. Ilyen példákat Kolozsvár szolgált, mivel – szemben a szabad királyi városok többségével (Beszterce, Brassó, Szeben stb.) – megyei területen feküdt. A királyi tulajdonú mezővárosok (pl. Dés, Szék, Torda) ugyancsak mentesültek a megyei ítélkezés alól. A kolozsmonostori apát és az erdélyi püspök elsősorban a szokásos földesúri bíraskodásra voltak jogosultak, de a pallosjogot szerzett nemesek a nagyobb büntettek elkövetői felett is bíraskodhattak és így mentesültek a megyei bíraskodás alól.

Szászokat megyei nemes ellenében sem lehetett a megyei bíróság elé idézni. A szász városok és székek megyei – ún. „nemesi” – birtokai ugyancsak mentesültek a megyei igazgatszolgáltatás alól, továbbá a megyei jobbagyságtól szedett adó és a katonáskodás kötelezettsége alól is. A legtöbb királyi és vajdai parancs azonban nem a bírói kiváltságok, hanem a megyékben szedett adó alóli mentesség ügyében kelt, ám ez biztos jele a megyei ítélőszék joghatósága alóli mentességnek. Ide tartoztak a Szeben központú Hétszék birtokai: 1.) az egresi monostor, és a szebeni prépostság bizonyos birtokai, a Salgói Miklóstól elkobzott jószágrészek, illetve a kerci apátság birtokai; 2.) Péterfalva és Rovás; 3.) Talmács; 4.) Rukkor; 5.) Fogaras és Omlás. A megye joghatósága nem terjedt ki a királyi városok megyei birtokaira: Kolozs megyében Felekre (1376-tól Kolozsvár birtoka), Doboka megyében Radna mezővárosra és a radnai kerületre (1474/1475-től Beszterce város birtoka), Fehér megyében Volkányra (1478-tól Segesvár birtoka), Pócsstékere (Medgyes birtoka). Brassó birtokai, eltérően a többi szász városétól, nem megyei területek közé ékelődtek, bár a törösvári és a höltövényi uradalmakban bírt falvak épenséggel Fehér megye szigetszerű exklávéihoz tartoztak, a Barcaság és Fogarasföld, illetve a Barcaság és Székelyföld közé ékelődve.

A középkori megye legfontosabb feladata a bíraskodás volt. A megye egészét érintő döntéseket is sedriákon hozhatták, ám ezeket a fontosabb ügyeket tárgyaló gyűléseket, amelyeken például sor került a szolgabírák megválasztására, a 16. század elején Magyarország belső részeiben kezdték megyegyűléseknek nevezni. Ezt az „önkormányzati” megye kialakulásának jeleként értékelte a kutatás. Az első, congregatio generalisnak nevezett gyűlést 1528-ban, Hunyad megyében, az ítélőszék szokásos helyszínén tartották és ezen a hunyadi várnagy tisztségéből történő elmozdítását próbálták elérni, illetve a hátszegi Volkánynál a vajda által épített torony és a vajda túlkapásai miatt panaszkodtak a megyei nemesek.

Birtokügyben (és a 15. századtól a száz forint feletti ügyekben) a megye nem ítélt, sőt még birtokba iktatást sem végezhetett. A megyei ítélettel elégedetlen nemes kérhette

perének áthelyezését a szentimrei (utóbb Tordán működő) alvajdai ítélőszék vagy a 15. század utolsó harmadában a vajdai ítélőszék elé, de nemesek bűnügyében eleve a vajda volt illetékes. A 16. század elején – Verbőci szerint – az erdélyi megyéktől a vajdai székhöz csak a három forint értéket meghaladó pereket lehetett áttenni. Az erdélyi rendek 1540. évi tordai határozata már úgy rendelkezett, hogy a nemesek közötti perek közül a 12 forintot meghaladó bírsággal végződő ügyeket kell „a diéta vagyis a nemesek közgyűlése” elé áttenni, mégpedig „a felülvizsgálat és az alaposabb tárgyalás végett.” A vajdától a királyi kúriába lehetett fellebbezni, kivéve – II. Ulászló király rendelkezése szerint – a hatalmaskodás négy esetét, amelyek ügyében a vajda előtt kellett ítéletet hozni.

A megyei ítélőszék működésével kapcsolatosan alig találni a fentebbieken kívül sajátos jegyeket. Az ítélezés során ugyanazt a szokásjogot alkalmazták az ország egész területén, így Erdélyben is. A pecséttel való idézés ismeretlen Erdélyben; szolgabíró vagy megyei ember nem hiteleshelyi tanúbizonyság jelenlétében végzett vizsgálatot vagy idézést. A bajvívást mint bizonyítási formát még igen későn, a 15. század közepén is alkalmazták a megyei ítélőszéken, bár igen ritkán. Az erdélyi rendek 1540. évi határozata a perrendtartás több, máshonnan nem megismerhető részletét megőrizte.

Az erdélyi megyék, akárcsak máshol az országban, felsőbb utasításra is végeztek vizsgálatokat vagy hajtottak végre parancsokat. A királyi udvar nagybíráinak joghatósága nem terjedt ki Erdélyre: a tartomány megyéinek nemessége a vajda bírói hatásköre alá tartozott. Egészen kivételesen, a vajdai méltóság üresedésekor fordulhatott elő 1498-ban, hogy az országbíró, és nem a vajda utasította Kolozs megyét egy vizsgálat elvégzésére. A parancslevelek nagy többsége az ún. egyszerű tudományvétel elvégzésére szólt.

A 15. század közepétől a megyéknek szerepük volt a szökött jobbágyok visszahozatalában (korábban csak rögzítették az ügyben megtett tiltakozásokat). Nem önállóan jártak el azonban, hanem csak vajdai (ritkábban királyi) parancsra. Az erdélyi rendek 1540. évi határozata szerint megyei ember nem hozhatott vissza szökött jobbágyot, ezt csak a szolgabíró tehette meg.

A megye előtt – akárcsak a hiteleshelyek előtt – a legkülönbébb ügyekről lehetett bevallásokat tenni; az ezekről kiállított oklevelek megnevezései követik a hiteleshelyek azonos tárgyú okleveleinek megnevezését. Közhitelű pecsét híján a megyék nem tudták átvenni a két erdélyi hiteleshely helyét.

A megyei oklevelezés a megyei hatóság kialakulásával a 14. század elején indult meg (1305, majd 1331 körül: Doboka; 1312: Kolozs; 1320: Fehér; 1325: Belső-Szolnok; 1331: Küllő; 1333: Hunyad; 1335: Torda). Az első erdélyi vármegyei írnok említése 1423-ból maradt fenn. A nótáriusok ugyanabból a kishemesi, a szakirodalomban megyei nemességnek nevezett

csoportból kerültek ki, amelyből a szolgabírák is. Olykor két szomszédos vármegyének a jegyzői tisztét azonos személy töltötte be. Azon túlmenően, hogy az oklevelek általában a teljes megyei hatóság nevében, tehát az ispán(ok) vagy alispán(ok) és a két szolgabíró nevében keltek, az erdélyi megyei okleveles gyakorlat mindenben Magyarország belső megyéinek mintáit követte. A két szolgabíró az ispán nélkül is bocsátott ki oklevelet, de önállóan nem ítékeztek. Ha két ispán vagy több ispán volt egyidejűleg hivatalban, már az egyikük jelenléte is elégséges volt az ítélszék megtartásához és noha az oklevelek intituliói mindegyiket felsorolják, ezen oklevelek is csak három pecséttel vannak megerősítve. A megye a nemesség egészét érintő ügyekben bocsátott ki az universitas nevében kelt okleveleket. Erdélyben a legkorábbi ilyen oklevél 1467-ben kelt (ebben egy ítélet végrehajtásának terhé próbálták a vajdára átruházni), de a következő csak 1497-ben, és számuk a 16. század első harmadában kezd gyarapodni. A megye nemességének közössége nevében kelt oklevelek megjelenését a megye önkormányzati intézménnyé való átalakulása egyik jelenként értékelte a kutatás.

Az önkormányzati megye, másként a „megyei autonómia” kialakulásának egy további jele a megyei pecsét bevezetése és bíraskodási jegyzőkönyv vezetése lenne. A szakirodalom tényként kezeli azt, hogy Hunyad megyének COMITATUS HUNIAD[IENSIS] AN[NO] 1490 köriratú pecsétje lett volna. Ennek középkori használata azonban nem bizonyítható. E megye okleveleit a 16. század közepéig és szórványos emlékek tanúsága szerint a 16. végéig is a két szolgabíró és az ispán pecsételte meg. A megye a 17. században valóban használta a fentebbi köriratú pecsétet; készítésének körülményei azonban tisztázatlanok. Vármegyei jegyzőkönyvet Torda megye csak másolatban ismert 1494. évi oklevele említ, amely szerint egy korábbi zálogosításra vonatkozó oklevelet jegyzőkönyvből tartalmilag átirtak. Ezt a zálogosítást azonban korabeli birtoktörténeti adatok erősen kétségessé teszik. Adataink szerint a vármegyei jegyzőkönyvek rendszeres vezetése Erdélyben jóval később, nagyjából a 16. század második felében indulhatott meg.

A középkori Erdélyben a megyei ítélszéken kelt oklevelek olykor megemlítik, hogy a peres eljárás során kiküldték egy emberüket általában valamely vizsgálat elvégzésére. E kiküldött olykor tanúsította az előtte megtörténteket (kiegyezést, elégtételadás kérését, eskü letételét vagy ügyvédvallást), panaszos fél kérésére a megyei ítélszék elé idézett, vagy elkísérte a szolgabírókat akkor, amikor utóbbiak a megyei hatóság kiküldte, hogy a vajda vagy az alvajda kérésének (vizsgálat, tanúkihallgatás) eleget tegyen; ilyenkor a megyei embernek a hiteleshelyi tanúbizonyosságra emlékeztető szerepe van. A megyei ember nem a megyei hatóság állandó tagja (ez utóbbiak az ispán és a két szolgabíró tartozik). Az erdélyi rendek által az 1540. évi tordai gyűlésen hozott határozatok szerint a megyei embert nem a szolgabíró, hanem a panaszos fél

választhatta kisebb horderejű ügyek kivizsgálására, ha a helyszín távol esett a szolgabíró lakhelyétől, vagy ha a szolgabíró más módon volt akadályoztatva.

A megyék a központi hatalom végrehajtó szervei is voltak: kihirdették a királyi hatalom erdélyi képviselőjének, az erdélyi vajdának a rendelkezéseit és végrehajtották azokat, részt vettek a rendfenntartásban, a királyi adók behajtásában, és a megyei seregek kiállításában.

Az erdélyi tartománygyűlésen a hadjáratok ügyében hozott rendelkezéseket, a vajda rendelkezéseit (pl. amelyekkel megtiltotta bizonyos árucikkek kivitelét), a megye hirdette ki a megyei ítélőszéken. Az ispán feladata volt a tolvajok, útonállók, hamis pénzt verők és más becsutelen emberek felkutatása és megbüntetése. 1514-ben a bujtotatókat kellett elfogniuk, akiket akár halálbüntetéssel is sújthattak.

A megyék részt vettek az állami (királyi) adók bejajtásában is. 1336-tól Erdélyben is szedték a jobbágynépeség állami egyenesadóját, a kamarahasznát (a *lucrum cameraet*) és más lokális adókat, de I. Lajos király 1366-ban felmentette az erdélyieket ezek fizetése alól. Egyelőre csak 15. századi adataink vannak arról, hogy az erdélyi megyékben szedték az ún. udvarnokpénzt (*pecunia udvarnicalis*, *denarius udvarnicalis*), az erdélyi nemesek királyi udvarba küldött követeinek ellátására. 1467-ben, amikor Mátyás király a *lucrum camerae* helyett bevezetett *tributum fisci regalist* Erdélyben is be akarta szedetni, felkelés tört ki. Annak gyors levetése után azonban már csak az egyre sűrűbben kivetett egyforintos adót szedték be. A megyei területek adójának begyűjtését a tartomány élére kinevezett méltóságviselő, az erdélyi vajda (és helyettese, az alvajda) felügyelte, az adó pedig a kincstartóhoz került. Az adószedők olykor a megye, legtöbbször azonban távolabbi megyék nemesei közül kerültek ki, akárcsak az ország más részein. Azok a települések, amelyeket valamely kiváltságolt városhoz (Kolozsvár, Beszterce, Brassó) vagy a szász Hétszékhez csatoltak, mentesültek a megyék joghatósága alól, nem fizették a megyék által szedett adókat. Az adózással kapcsolatos források sem tesznek említést arról, hogy a megyék fel voltak-e osztva területi részegységekre, járásokra, és ha igen, ezek játszottak-e szerepet az adószedésben.

A megyei területen fekvő szász jogú birtokok nemcsak a bíraskodás és az adózás, hanem a katonáskodás tekintetében is ki voltak véve a megyék joghatósága alól. E birtokok lakóinak nem a vármegyék, hanem a Hétszék csapataihoz kellett csatlakozniuk, ők a katonáskodás terheit a szászok kiváltságainak megfelelően kellett hogy viseljék. Ugyanígy vármegyei, tehát „nemesi” birtokokkal rendelkező és gerébséget viselő szász előkelők királyi kiváltságlevéllel felmentést kaphattak a nemesek közötti katonáskodás alól.

Erdélyben nemcsak az Anjou-korban, hanem a középkor végéig a honorrendszeren alapuló katonai struktúra volt érvényben. Nincs nyoma annak, hogy Zsigmond király rendelkezését, miszerint a nemesek minden húsz jobbágys után kötelesek saját költségükön egy íjászt

kiállítani (késői műszóval nevezik ezt telekkatonaságnak) alkalmazták volna Erdélyben, itt ugyanis a nemesség és a jobbágyság is már ekkor az ország más részeihez képest nagyobb arányban vett részt a honvédelemben. 1434-ben Küküllő vármegye Szeben város megyei területen fekvő két birtokán, Bolkácson és Zsidvén csak az udvarnokpénzt próbálta beszedni. Katonaállítás címen ekkoriban még nem szedett adót a megye. Ha létezett volna ilyenfajta adó, azt az adószedők megpróbálták volna beszedni a városok megyei birtokairól is, mint ahogy a későbbiekben ez többször előfordult.

A megyei csapatok a vajdai bandériumba tartoztak és a vajdák vezetése alatt vonultak hadba (ezt bizonyítják a megyei csapatok ügyében kelt parancslevelek, amelyeket a király a vajdának, a vajda pedig alvajdáinak és az erdélyi megyéknek címzett). Úgy tűnik azonban, hogy csak a legkevésbé tehetős nemesek (egy alkalommal őket „uratlan nemesek”-nek nevezik) harcoltak a megyei csapatokban. A tehetősebbek familiárisként maguk szegődtek valamely méltóságviselő szolgálatába.

1463-tól a megyék ispánjai végezték a toborzást, a megyék közvetítették a hadbahívó parancsot a nemesség felé. A megyék ellenőrizték, hogy a nemesek engedelmeskednek-e a vajdai parancsnak, ezt az egyes megyéknek címzett vajdai (vagy alvajdai) felmentések és parancsok is bizonyítják (1471, 1480, 1487, 1512, 1519). A megyei csapatokat – kisszámú konkrét említésük szerint – az Erdéllyel szomszédos területeken vetették be (a törökök ellen, Havasalföldön és Orsova körül).

Az erdélyiek alkalmanként részt vettek a magyar országgyűléseken. A királyhoz menesztett alkalmi erdélyi küldöttségek pontos összetételét csak ritkán ismerjük. Az erdélyiek számára a 14. században és a 15. század elején (1412-ig) általában a vajda tartott közgyűléseket (*congregatio generalis*) Tordán. Ez a közgyűlés elsősorban a vajdai bíráskodás helyszíne, de a tartomány ügyeit érintő általános kérdéseket is tárgyaltak. A 15. században a rendek már több alkalommal tartománygyűlést tartottak, amelyeken a nemesség mellett részt vettek a szász és székely székek küldöttei is. A három rend küldötteinek (vármegyék, székelyek és szászok) névsora általában nem ismert, így a vármegyei küldötteké sem. A küldöttek kiválasztása vármegyénként történhetett, a vármegye képviselőit a vajda hívta meg a tartománygyűlésre.

Áttekintve a fentieket, elmondható, hogy az erdélyi megyék működése nem különbözött számottevően azokétól, amelyek a szűkebb Magyarországon feküdtek. Sajátos szint kölcsönzött viszont az erdélyi fejlődésnek az, hogy a megyei igazgatás nem terjedt ki a kiváltságolt székely és szász székekre, Beszterce- és Brassóvidékére, valamint Fogarasra. A szabad királyi városok vagy a szász Hétszék kiváltságolt, de megyei területen fekvő elszórt birtokai lokális konfliktusokat okoztak főleg az adószedés miatt, Fehér megye jelentéktelen kiterjedésű szászföldi és székelyföldi szigetei ugyanakkor nem, mert a szász városok és a székely előkelők vármegyei

birtokszerzései nem elsősorban ezeket a területeket célozták meg.¹⁸⁵⁹ A vármegyei birtokot szerző székelyföldi előkelők számára éppen a nemesi jogon történő birtoklás jelentett előnyt,¹⁸⁶⁰ ezért fel sem merült a székely kiváltságok kiterjesztése a vármegyei birtokokra (szemben a szász városok vármegyei birtokaival).

A történeti szakirodalomban visszatérő jelleggel felmerül az erdélyi és szlavóniai fejlődés hasonlósága.¹⁸⁶¹ A szlavón bán bírói székhelye Kőrösön volt és joghatósága Kőrös, Zágráb, Varasd és Verőce megyékre terjedt ki. Ő nevezte ki Kőrös és Zágráb megyék ispánjait, illetve a honorhoz tartoztak a szlavóniai királyi váruradalmak is (ezek nagy részét azonban I. Lajos és Zsigmond eladományozta).¹⁸⁶² Zsigmond uralmának végére a szlavóniai királyi váruradalmak magánkézbe jutottak és egyedül Kőrös város maradt báni birtok.¹⁸⁶³ A bán a hatalomgyakorlásban a magánbirtokaira, a rá bízott betöltetlen egyházi javadalmakra kellett hogy támaszkodjon és ezért fontossá vált az is, hogy a szlavóniai nemességet együttműködésre bírja. Innen eredt a legfontosabb különbség is a két tartomány között: míg Erdélyben a vajda bárkit kinevezhetett alvajdának a familiárisai közül (az ispánokról nem is beszélve), a szlavón bánnak számolnia kellett a nemesség ellenállásával.¹⁸⁶⁴ A szlavóniai megyék – szemben az erdélyiekkel – rendszeresen küldtek követeket a magyar országgyűlésekre,¹⁸⁶⁵ az erdélyi megyék nemessége nem képviseltette magát a királyi tanács köznemesi ülnökei között sem.¹⁸⁶⁶

A vicebánok 1402-ig viselték Zágráb és Kőrös megyék ispánságát, majd ezt követően csak Kőrös megyéét, Zágráb megyének pedig külön ispánja volt, akit a vicebánnal hasonlóan a bán nevezett ki. Az 1480-as évektől a vicebánok újból egyszerre kőrösi és zágrábi ispánok.¹⁸⁶⁷ Mivel az ispánokat a szlavón bán nevezte ki a familiárisai köréből, ezért „rangjuk, ispáni címük ellenére, az anyaországi megyék alispánjaiéval volt azonos”. Mindkét megyében időnként feltrúntak alispánok is, „akiket az ispán nevezett ki a saját familiárisai köréből, így társadalmi

¹⁸⁵⁹ Benkő: A középkori Székelyföld 198–202; Makkai: Erdély a középkori magyar királyságban 329–330.

¹⁸⁶⁰ Benkő: A középkori Székelyföld 205.

¹⁸⁶¹ Pl. Mályusz: Erdélyi társadalom 16–17; Kubinyi: Erdély 66 (a két tartomány viszonya Magyarországhoz alig különbözött egymástól).

¹⁸⁶² Arch. 1301–1457. I. 16. Varasd (király által kinevezett) ispánja volt a megyében fekvő, összefoglalóan Zagorjának nevezett királyi várának a várnagya is, aki a 14. század közepe után általában a zagorjai ispán címet viselte. Miután Zsigmond király a várakat a század végén Cillei Hermannak adományozta, Hermann és leszármazói Zagorja grófjának nevezték magukat, ők voltak a megye örökös ispánjai és ők nevezték ki a megye ispánjait, akik ugyan ispáni címet viseltek, de alispánként tevékenykedtek (Arch. 1301–1457. I. 223). Varasdott ugyan a késő középkorban Szlavónia területéhez számították, és törvényszéke a szlavón báni törvényszékbe olvadt, a megye ispánjait nem a szlavón bán nevezte ki (Arch. 1458–1526. II. 316). Verőce megye ispánságát rendszerint a pozsegi ispán, majd a Marcaliak verőcei várának várnagya viselte (Arch. 1301–1457. I. 231, 457). A megye ispánságát az 1460-as évektől általában kettéosztották, és egyik felét vagy a (dalmát-horvát-)szlavón, vagy a boszniai (hajjai) bánok, másik felét az egyik helyi birtokos család töltötte be (Arch. 1458–1526. II. 184).

¹⁸⁶³ Arch. 1301–1457. I. 16.

¹⁸⁶⁴ Kubinyi: Erdély 66–67.

¹⁸⁶⁵ Arch. 1458–1526. II. 513, 516, 518.

¹⁸⁶⁶ Kubinyi: Erdély 71.

¹⁸⁶⁷ Pálosfalvi: Grebeni Hermanfi László 284; Arch. 1458–1526. II. 420.

státuszuk nagyjából a szolgabírákénak felelt meg, akikkel egyébként általában eljártak.”¹⁸⁶⁸ A szlavóniai ispánok és alispánok státusza tehát azonos lehetett az erdélyi ispánokéval és alispánokéval. Kőrös, Zágráb és Varasd megyékben is a szolgabírák száma négy,¹⁸⁶⁹ míg Pozsegában kettő.¹⁸⁷⁰ Kőrös megye ítélőszéke egyben a szlavón báné is, így birtokügyekben is illetékes volt, fej- és jószágvesztő ítéleteket is hozhatott és privilegiális okleveleket is kiállíthatott,¹⁸⁷¹ ami jelentős eltérés az erdélyi viszonyokhoz képest.¹⁸⁷²

Az erdélyi megyék ispánságai korszakunkban mindvégig az erdélyi vajdai honorhoz tartoztak, az erdélyi ispánok a vajda kinevezettjei, alacsony státusú familiárisai voltak. Soha nem voltak politikai tényezők és a helyzetüknél fogva soha nem is válhattak azokká; a királyi oklevelek méltóságsoraiban korszakunkban Erdélyből egyedül a vajdának volt helye.¹⁸⁷³ Míg a jelentős katonai erő és kiterjedt terület felett rendelkező vajda kinevezése vagy lecserélése elsőrangú belpolitikai kérdésnek számított, a honorhoz tartozó megyék ispánjainak vagy az erdélyi királyi várak várnagyainak kinevezése már nem, mert azok kizárólag a vajdára voltak bízva. Az erdélyi megyék ispánjai a királyi udvarral vagy a vajdán kívül más báróval úgyszólván soha nem kerültek közvetlen kapcsolatba (az alkalmanként egy-egy konkrét ügy elintézésére napokra-hetekre Erdélybe küldött bárók kivételével) és így nem is rendelkeztek udvari kapcsolatokkal. Magyarország belső területein az egyes bárói tisztségek viselői kapták meg egy vagy több megye ispánságát is, ők azonban nem vettek részt a megye életében, ezt a feladatot az általuk kinevezett alispán látta el. Az erdélyi megyék ispánjai azonban mindvégig megyéjükben tartózkodtak és ők maguk látták el a tisztségükkel járó apró-cseprő feladatokat, amelyek közül a legjelentősebb a sedrián való elnöklés volt.

¹⁸⁶⁸ Arch. 1458–1526. II. 420.

¹⁸⁶⁹ Arch. 1458–1526. II. 420, 451, 316.

¹⁸⁷⁰ Arch. 1458–1526. II. 184.

¹⁸⁷¹ Arch. 1458–1526. II. 420; Pálosfalvi: Grebeni Hermanfi László 281.

¹⁸⁷² Talán ugyanebbe az irányba fejlődhetett volna az alvajdák vezette Fehér megyei ítélőszék is, ha a 15. század első harmada végén az alvajdai ítélőszék nem vált volna el a megyei sedriától. A vajdai közgyűlések megszűnte után (1412) az alvajdai ítélőszék vált Erdély legfontosabb bírói fórumává, melyet továbbra is Szentimrén, majd 1433-tól kezdődően felváltva Szentimrén és Tordán tartottak.

¹⁸⁷³ Ezzel szemben Pozsony mellett több más jelentősebb magyarországi megye ispánja is feltűnik a méltóságsorokban I. Károly és I. Lajos uralkodása alatt (Kádas: Az elit és a megye 212–214).

Kovács András

A NEMESI MEGYE MŰKÖDÉSE A KÖZÉPKORI ERDÉLYBEN

VII. MELLÉKLETEK

(kézirat)

1. Az egyidejűleg hivatalban levő szolgabírák (az újkori járások szerint) és a reájuk bízott feladatok

Az alábbi jegyzékben csak azok a szolgabírák szerepelnek, akiknél a velük együtt hivatalban levő másik szolgabíró nevét is ismerjük. Azok a szolgabírópárok, amelyek a vármegye azonos (vagy meghatározhatatlan) kerületéből származtak, behúzott sorban szerepelnek; azokat a szolgabírópárokat, ahol az egyikük (vagy mindkettejük) birtoka azonosíthatatlan volt, az arányok érzékeltetése végett tüntettük fel. A szolgabírák nevei előtt tüntettük fel, hogy melyik kerületben voltak birtokosok, jegyzetben pedig azt, hogy felsőbb parancsra vagy megyei emberként mikor és hol jártak el (azokat az eseteket vettük figyelembe, amelyeknél csak az egyik szolgabíró szállt ki). Azokat a szolgabírópárokat, amelyeket a feltételezett kerületek szerint választottak, dőlt betűvel szedtük. Rövidítések: *ism.* = a szolgabíró birtokainak fekvése ismeretlen; *f.* = fia

1. 1. Belső-Szolnok

A = Alsó kerület (Benkő: Transsilvania I. 430–431)

F = Felső kerület (Benkő: Transsilvania I. 437–438)

B = a Kis-Szamos folyó bal partja

J = a Kis-Szamos folyó jobb partja

1. A J [Almakeréki Apafi] <i>Gegus</i>	ism. István comes (1325)
2. A B [Szilkeréki] István (Márton f.)	DO [Tötöri] ¹⁸⁷⁴ László (Myke f.) (1370)
3. A B Dengelegi István	A B Némái Mihály (Pető f.) (1392)
4. A J [Szilágytői] Miklós (Kozma f.)	ism. István ¹⁸⁷⁵ (Pető f.) (1392)
5. A J Szilágytői Lesták	A B Szilkeréki János (1397–1398)
6. A J Mikeházi Antal	A B Dengelegi (d) István (1399)
7. A J Szilágytői Lesták	A B Szilkeréki János (1400)
8. A B Szilkeréki János	ism. Jánoktelki/Jánoki Antal (1405–1406)
9. A J Szilágytői Miklós (Kozma f.) ¹⁸⁷⁶	A B Girolti Veres Miklós (1407)
10. ism. Jánoktelki Antal ¹⁸⁷⁷	A J Szentiványi István (1408)
11. A B Girolti Antal	A J Szilágytői János (1434–1435)
12. A B Girolti Antal	A B Némái Gergely (1435)
13. A B Szentgyörgyi Miklós	A B Dengelegi Zsigmond (1443)
14. A B Deáki ¹⁸⁷⁸ Balázs	A B Szilkeréki Jakab (1449)
15. A B Deáki Balázs	A B Szilkeréki András ¹⁸⁷⁹ (1452)
16. A B Deáki Balázs	A B Szilkeréki Péter (1455)
17. A B Szilkeréki Péter	A B Girolti Illés (1468)
18. A B Szilkeréki Péter	KL (!) Szucsáki ¹⁸⁸⁰ Ravasz Lukács (1470)

¹⁸⁷⁴ Tötör (Doboka vm.!).

¹⁸⁷⁵ Pető fia: István (**ism.**) (Losonci) Dezsőfi Miklós officialisával kiment Alparétre (**A B**), ahol azonban (Druget) János nádor fia: Simon officialisa nem szolgáltatott igazságot két alsóbogáti (**A B**) jobbágy útonállása ügyében (1392: TelOkI I. 239–240).

¹⁸⁷⁶ Szilágytői Miklós (**A J**) az erdélyi alvajdák parancsára és Somkeréki János panaszára, miszerint elhunyt osztályos atyjafia házáat kirabolták, Somkeréken (**A J**) vizsgálatot tartott (1407: TelOkI I. 317–318).

¹⁸⁷⁷ Jánoktelki Antal (**ism.**) Bethleni János panaszára, miszerint málomi (**A J**) jószággrészét Apa fia: Miklós karácsonytelki jobbágysai elfoglalták, vizsgálatot tartott (1408: ZsOkI II/2. 6238. sz.).

¹⁸⁷⁸ Deáki: elnéptelenedett település, ma pusztá Kodor szomszédságában.

¹⁸⁷⁹ Szilkeréki András (**A B**) Dengelegi Zsigmond és Jakab (**A B**) panaszára Kecseti László (**DO** és **BSz**) dengelegi (**A B**) hatalmaskodása ügyében vizsgálatot tartott (1452: DF 260971–260972).

¹⁸⁸⁰ Szucsák (Kolozs vm.!).

19. A B Szilkeréki Miklós	A B Szilkeréki Mihály (1471)
20. A B Girolti Miklós	A B Deáki Mihály (1474)
21. A B Kodori András ¹⁸⁸¹	A B Szentgyörgyi Porkoláb Sandrinus (1476)
22. A B Szilkeréki Móríci Péter	A B Szentiványi Keresztesi Antal (1482)
23. A B Szentiványi Keresztesi Antal	A B Szilkeréki Demeter (1483)
24. A B Kodori András ¹⁸⁸²	A B Szilkeréki Demeter (1484–1485)
25. A B Girolti Márton	A J Mikeházi Bálint (1487)
26. A B Szilkeréki Miklós	A B Almádi Mihály (1495)
27. A B Némái Tamás	A J Mikeházi Imre ¹⁸⁸³ (1509)
28. A J Mikeházi Fülöp	DO Iklódi ¹⁸⁸⁴ Máté (1519)

1. 2. Doboka

F = felső kerület: a Szamos folyásától Ny-ra eső rész (Benkő: Transsilvania I. 394–395)

A = alsó kerület: a Szamos folyásától K-re eső rész (Benkő: Transsilvania I. 397–398)

54 szolgabírópár esetében az egyik szolgabíró az alsó, a másik a felső kerületből származik. Az erdélyi megyék közül az egyes szolgabírák területi megoszlása itt követhető a legkönnyebben (alig néhány esetben hiányzik a „családnév” és kevés az olyan birtok, amelynek problémás a lokalizálása).

1. F [Keresztesi] Mihály (Kaza f.)	F [Tötöri?] Deme (Miklós testvére) (1305)
2. A [Gyulai] Loránd A [Gyulai] Gyula (Artolf f.-i) és A [Móríci] János (1315)	
3. F [Lónai] Caplon/Coplon	ism. Csép (d) János (1331)
4. F Bádoki Péter	A Bongárdi János (1332)
5. F Bádoki Péter	ism. Cseh (d) János (1334)
6. F Bádoki Péter	A [Boncnýiresi] János (Domokos f.) (1341)
7. ism. Benedek (Lőrinc f.)	A [Galaci] János (Demeter f.) (1350)
8. F [Inakházi/Kidei] ¹⁸⁸⁵ János (Inok f.) ¹⁸⁸⁶	A [Galaci] János (Demeter f.) (1361–1362)
9. F Lónai Demeter	F [Inakházi/Kidei] János (Inok f.) (1364)
10. F Lónai Demeter	A [Szentegedyi] Mihály (Jakab f.) (1367)
11. F Kendi Tamás	A Szentegedyi Mihály ¹⁸⁸⁷ (1369–1372)
12. F Macskási Darabos Mihály	A Bongárdi Mihály (1378)
13. ism. (KSz) Fűrmenyes ¹⁸⁸⁸ Mihály	F Kegyei (de Kege) Péter ¹⁸⁸⁹ (1379)
14. ism. (F?) Fűrmenyes ¹⁸⁹⁰ Mihály	A Zsombori ¹⁸⁹¹ Pál (Pető f.) (1380)

¹⁸⁸¹ Kodori András (A B) az alvajda parancsára és Somkeréki Erdélyi István panaszára a somkeréki (A J) malom elfoglalásáról a megyében vizsgálatot tartott (1476: TelOkl II. 127–128).

¹⁸⁸² Kodori András (A B) Bethleni Gergely kérésére Ongori János özvegyének officiálisát úrnője birtokán egy egresi (A J) jobbágy elhurcolása miatt megidézte (1484: DL 62922).

¹⁸⁸³ Mikeházi Imre (A J) Bethleni Balázs kérésére Árpástón (A J) egy meggyilkolt jobbágy özvegyének esküjét meghallgatta (1509: DL 62984).

¹⁸⁸⁴ Iklód (Doboka vm.!).

¹⁸⁸⁵ Inakháza elnéptelenedett település Bonchida határában, az alsó és a felső kerület határán. János (Inok fia) Kidén (F) is birtokos.

¹⁸⁸⁶ Kidei János (F) alvajdai parancsra Kolozsmonostoron (F) vizsgálatot végzett; szolgabíró társa [Galaci?] János (Demeter fia) (A?) ekkor nincs életben (1362: CDTrans IV. 180. sz.).

¹⁸⁸⁷ Szentegedyi Mihály (A) Kidei János (F) kérésére Vasasszentivánon (A) vajdai közgyűlésre idézett (1372: CDTrans IV. 982. sz.).

¹⁸⁸⁸ Fűrmenyes (Közép-Szolnok vm.!).

¹⁸⁸⁹ Kegyei Péter (F) Szekulájon/Kisszéken (A) [cegei] Vas István (F) kérésére vizsgálatot végzett (1379: WassLt 174. sz.); Kegyei Péter szolgabíró-társának, Fűrmenyesi Mihálynak a birtokai ismeretlenek, neve alapján közép-szolnoki.

¹⁸⁹⁰ Közép-Szolnok vm! Ha voltak Doboka megyei birtokai, feltételezhető, hogy ezek Fűrmenyeshez közel, Doboka felső kerületében feküdtek.

¹⁸⁹¹ Szászszombor (A).

• 1. Az egyidejűleg hivatalban levő szolgabírák és a reájuk bízott feladatok •

15. F Olnoki Barnabás	<i>A Márkházi [=Frátai] Péter (Gál f.) (1384)</i>
16. F Macskási János (Márton f.)	<i>A Szentmiklósi Jakab¹⁸⁹² (1390)</i>
17. F Kendi Gergely	<i>A Márkházi [=Frátai] Péter ([1384–1392?])</i>
18. F Kendi Gergely	<i>A Szentmiklósi Jakab (1392–1397)</i>
19. F Olnoki Pál	<i>A Szentgyeddi András¹⁸⁹³ (1396–1406)</i>
20. F Bádoki János	<i>A Szentmiklósi Jakab (1406)</i>
21. F Bádoki László¹⁸⁹⁴	<i>A Devecseri Fenesi László¹⁸⁹⁵ (1407)</i>
22. F Bádoki János	<i>A Szentmiklósi Ferenc (1407)</i>
23. F Csomafáji Tót Balázs	<i>A Szentgyeddi András (1411)</i>
24. F Olnoki Pál	<i>A Szentgyeddi András (1414)</i>
25. F Olnoki Pál	<i>A Nyíresi István¹⁸⁹⁶ (1414)</i>
26. F Tóki Kis Mihály¹⁸⁹⁷	<i>A Nyíresi István (1415)¹⁸⁹⁸</i>
27. F Solyomkői Ördög Miklós	<i>A Szentgyeddi András (1416–1419)</i>
28. F Kidei András	<i>A Szentgyeddi András (1420)</i>
29. F Olnoki István	<i>A Szentgyeddi András (1423)</i>
30. F Olnoki István¹⁸⁹⁹	<i>A Nyíresi István (1426–1429)</i>
31. F Csomafáji Tót Péter	<i>A Nyíresi István¹⁹⁰⁰ (1429–1430)</i>
32. F Mikói Péter	<i>A Devecseri Mihály (1431)</i>
33. F Bádoki László¹⁹⁰¹	<i>A Devecseri Mihály (1435–1436)</i>
34. F Kidei István¹⁹⁰²	<i>A Devecseri Fenesi László (1439)</i>
35. F Fodorházi András¹⁹⁰³	<i>A Sztrigyi György¹⁹⁰⁴ (1443–1445)</i>
36. F Tóki Gergely	<i>A Sztrigyi György (1446)</i>
37. F Tóki Gergely	<i>A Nyíresi Lukács¹⁹⁰⁵ (1448)</i>
38. F Tóki Gergely	<i>A Feldevecseri Kis István (1449)</i>

¹⁸⁹² Szentmiklósi Jakab (A) László erdélyi alvajda kérésére Cegén (A) vizsgálatot tartott (1390: WassLt 205. sz.); Szentmiklósi Jakab (A) és Macskási János (F) szolgabírák László erdélyi alvajda kérésére Szentgyeddi Tamást (A) megidézték (1391: WassLt 206. sz.).

¹⁸⁹³ Szentgyeddi András (A) Bolgár Miklós kérésére Gyekén (A) vizsgálatot tartott (1401: ZsOkl II/1. 815. sz.), kiment Cegére (A) egy eskü meghallgatására (1401: Certamen 2/2015. 207), Bolgár Miklós kérésére Monyoróson [= Sajómagyaróson] (A) fogott bírói ítéletet hallgatott meg (1401: ZsOkl II/1. 1316. sz.).

¹⁸⁹⁴ Neve minden bizonnyal elírás Bádoki János helyett.

¹⁸⁹⁵ Devecseri Fenesi László (A) Iklódi Balázs (F) kérésére Keresztesen [elneptelenedett település Nagyiklód határában] (F) egy birtoklekötés tanúsított (1407: ZsOkl II/2. 5414. sz.).

¹⁸⁹⁶ Olnoki Pál (F) előtt a Dobokai-rokonság tagjai (F) hidalmási, dobokai, derzsei és jenői (mindegyik F) jószág részeket kötöttek le egymásnak (1414: ZsOkl IV. 2398. sz.).

¹⁸⁹⁷ Tóki Konc (vagy Konc) Mihály (F) idézte meg Bolgár Miklóst annak budaki [kisbudaki] (A) jószág részén (1415: ZsOkl V. 869. sz.); viszont később ugyanabban az ügyben Nyíresi István (A) szolgabíró idézett (1415: uo. V. 1331. és 1357. sz.).

¹⁸⁹⁸ Lásd az előző jegyzetet!

¹⁸⁹⁹ Olnoki István (F) arról, hogy az almási vár emberei Felegregyet (F) elpusztították volna, vizsgálatot tartott (1426: DL 74014. = ZsOkl XIII. 380. sz.); Dobokai Miklós kérésére lozsádi (F) jobbágyok ügyében vizsgálatot tartott (1427: ZsOkl XIV. 1190. sz.).

¹⁹⁰⁰ Nyíresi István (A) kiment Szentgyeddi (Vas) László (A) kérésére Szentgyedre (A) egy (úriszéki) ítélet meghallgatására (1429: WassLt 396. sz.); Ősi Jankafi György (A) kérésére Szentgothárdon (A) tartott vizsgálatot (1430: uo. 404. sz.); Szentgyeddi Lökös Tamás (A) kérésére kiment Szentgyedre (A) egy zálogügylet meghallgatására (1430: uo. 407. sz.).

¹⁹⁰¹ Bádoki László (F) Dobokai László (F) kérésére Dobokai Mihály (F) hatalmaskodása ügyében tartott vizsgálatot (1436: DL 74065).

¹⁹⁰² Kidei István (F) Dobokai János (F) kérésére az egregyi (F) vámot illetően tartott vizsgálatot (1439: DL 74071).

¹⁹⁰³ Fodorházi András (F) Dengelegi Pongrácz alvajda parancsára egy dobokai halastó (F) használatát illetően vizsgálatot tartott (1443: DF 253707).

¹⁹⁰⁴ Sztrigyi György (A) egy szilvási (A) lopást illetően tartott vizsgálatot (1444: WassLt 432. sz.); Cegei Lökös Tamás kérésére egy szentgyeddi (A) hatalmaskodás ügyében tartott vizsgálatot (1444: uo. 434. sz.).

¹⁹⁰⁵ Nyíresi Lukács (A) Cegei Tamás (A) kérésére egy mohalyi (A) erdő felgyújtása ügyében tartott vizsgálatot (1448: WassLt 438. sz.).

39. <i>F Kidei Récsei Gergely</i> ¹⁹⁰⁶	<i>A Feldevecseri Kis István</i> ¹⁹⁰⁷ (1450–1452)
40. <i>A Nyíresi Mihály</i>	<i>A Szentgyedyi István</i> ¹⁹⁰⁸ (1453–1455)
41. <i>A Nyíresi Mihály</i> ¹⁹⁰⁹	<i>A Göci György</i> (1456–1457, 1460)
42. <i>A Nyíresi Mihály</i>	<i>A Mányiki Erdős János</i> (1464–1465)
43. <i>A Nyíresi Mihály</i>	<i>A Mányiki László</i> ¹⁹¹⁰ (1465–1470)
44. <i>F Kidei Frank</i> ¹⁹¹¹	<i>A Mányiki László</i> (1470)
45. <i>F Kidei Frank</i> ¹⁹¹²	<i>A Göci Demeter</i> (1471–1473)
46. <i>F Csomafáji Gergely</i> ¹⁹¹³	<i>A Szentgyedyi Valkai János</i> ¹⁹¹⁴ (1475–1480)
47. <i>F Csomafáji Gergely</i>	<i>A Szentgyedyi Székely Lőrinc</i> (1481)
48. <i>F Csomafáji Gergely</i>	<i>A Göci Demeter</i> ¹⁹¹⁵ (1482)
49. <i>F Csomafáji László</i> ¹⁹¹⁶	<i>A Szentgyedyi Székely Lőrinc</i> ¹⁹¹⁷ (1486)
50. <i>F Szilkeréki</i> ¹⁹¹⁸ <i>András</i>	<i>A Zsombori</i> ¹⁹¹⁹ <i>Roth András</i> (1487)
51. <i>F Marói Lőrinc</i>	<i>A Zsombori</i> ¹⁹²⁰ <i>Mátyás</i> (1487)
52. <i>F Kidei Frank Gergely</i>	<i>A Göci Fenesi Mihály</i> (1493)
53. <i>F Tőki Szilkeréki Lukács</i>	<i>A Göci Fenesi Mihály</i> (1494) ¹⁹²¹
54. <i>F Tőki</i> ¹⁹²² <i>Girolti</i> ¹⁹²³ <i>Miklós</i>	<i>A Kisdevecseri Balai Mihály</i> (1495–1496)
55. <i>F [Tőki] Girolti Miklós</i>	<i>A Göci Mátyás</i> (1505)
56. <i>F Kidei Egyed István</i>	<i>A Szentgyedyi Valkai Péter</i> (1509–1510)
57. <i>F Kidei Ispán Mátyás</i>	<i>A Szentgyedyi Valkai Péter</i> ¹⁹²⁴ (1510)
58. <i>F Macskási Damján</i> ¹⁹²⁵	<i>A Szászsombori Salatiel</i> (1513–1515)
59. <i>F Macskási Damján</i>	<i>A Szentgyedyi Valkai Péter</i> ¹⁹²⁶ (1516)

¹⁹⁰⁶ Kidei Récsei Gergely (F) Dobokai Teresztyén kérésére (F) egy dobokai (F) hatalmaskodásról ügyében tartott vizsgálatot (1450: DL 62849); Cseh (F) úriszékén történt elégtételadást tanúsít (1452: DL 44619).

¹⁹⁰⁷ Feldevecseri Kis István (A) Bethlen Antal (A) kérésére egy nyíresi (A) hatalmaskodás ügyében tartott vizsgálatot (1450: EgyetKvtKvár, Kézirattár, Mss. s. 178/9.). Feldevecseri Kis István (A) szentgothárdi (A) földek elfoglalása ügyében tartott vizsgálatot (1451: WassLt 442. sz.).

¹⁹⁰⁸ Szentgyedyi István (A) egy szentgyedyi (A) hatalmaskodás ügyében tartott vizsgálatot (1453: WassLt 446. sz.).

¹⁹⁰⁹ Nyíresi Mihály (A) az erdélyi alvajdák parancsára ördökgúti és magyaregregyi (F) hatalmaskodás ügyében tartott vizsgálatot (1456: DL 74136).

¹⁹¹⁰ Mányiki László (A) tanúsított egy boncnyíresi (A) birtokátruházást (1465: WassLt 461. sz.).

¹⁹¹¹ Kidei Frank (F) egy jenői (F) jószággrész lekötését tanúsította (1470: DL 73726, p. 150–151).

¹⁹¹² Kidei Frank (F) egy hidalmási (F) jószággrész lekötését tanúsította (1471: DL 27338); Iklódi Péter (F) kérésére egy vajdaházi (F) hatalmaskodás ügyében vizsgálatot tartott (1471: DF 261014); Szilkeréki András kérésére Iklódi Pétert annak vajdaházi (F) jószággrészéről megidézte (1473: DF 261019).

¹⁹¹³ Csomafáji Gergely (F) vajdai parancsra egy kecseti (F) és kodori (Belső-Szolnok vm.) hatalmaskodás ügyében tartott vizsgálatot (1475: DF 260809); Lónán (F) tanúsította egy kiegyezés megkötését (1476: DL 28313).

¹⁹¹⁴ Szentgyedyi Valkai János (A) előtt a Nyíresiek (A) a móríci (A) jószággrészüket leköttették a Mányiki Strigyieknek (1475: DF 255035); vajdai parancsra egy (sajó)keresztúri (A) hatalmaskodás ügyében vizsgálatot tartott (1475: DL 62904); ombozi, devecseri (A) pusztítások ügyében vizsgálatot tartott (1480: DF 280925).

¹⁹¹⁵ Göci Demeter (A) Iklódon (F) vizsgálatot tartott (1482: DF 261048).

¹⁹¹⁶ Csomafáji László neve talán elírás Csomafáji Gergely helyett.

¹⁹¹⁷ Szentgyedyi Székely Lőrinc (A) egy (aranyos)szentmiklósi (A) jószággrész lekötését tanúsította (1486: DF 257681).

¹⁹¹⁸ Szilkerék (Belső-Szolnok vm.)

¹⁹¹⁹ Zsombor = Szászsombor (A).

¹⁹²⁰ Zsombor = Szászsombor (A).

¹⁹²¹ Mindkét szolgabíró vizsgálatot végez Szilváson (A) (1494: WassLt 486. sz.).

¹⁹²² Tők (Doboka vm.)

¹⁹²³ Girolt (Belső-Szolnok vm.)

¹⁹²⁴ Szentgyedyi Valkai Péter (A) Göci Bernát (A) kérésére kiment Göcre (A) egy eltiltás meghallgatására (1510: WassLt 558. sz.).

¹⁹²⁵ Macskási Damján (F) Doboka (F) faluba ment ki egy eskü meghallgatására (1513: KárolyiOkl III. 88–89).

¹⁹²⁶ Szentgyedyi Valkai Péter (A) Szentgotárdon (A) esküt hallgat meg (1516: WassLt 617. sz.).

• 1. Az egyidejűleg hivatalban levő szolgabírák és a reájuk bízott feladatok •

60. F Csehi Mór Miklós	<i>A Zsombori Roth János</i> ¹⁹²⁷ (1524–1525)
61. F Csehi Mór Miklós ¹⁹²⁸	<i>A Szentgyedi Valkai István</i> (1528)
62. F Csomafáji István	<i>A Mátyási Sztrigyi László</i> (1530)
63. F Csomafáji István	<i>A Zsombori Roth János</i> (1536–1537)
64. F Csehi Nádas György	<i>A Zsombori Roth János</i> (1540)
65. F Csehi Nádas György	<i>A Bongárdi Zalai Gáspár</i> (1544)
66. F Bádoki Nádas György	<i>A Bongárdi Zalai Gáspár</i> (1545–1546)
67. F Bádoki Nádas György	<i>A (?) Zsombori</i> ¹⁹²⁹ László (1548)

1.3. Fehér

A szolgabírák kiküldései – a kis számú ismert eset mellett – alig állapítható meg preferencia, talán csak az, hogy általában azt a szolgabíró küldték ki, akinek a lakhelye közelebb esett a kivizsgálás helyszínéhez.

F = felső kerület (Benkő: Transsilvania I. 223–224)

A = alsó kerület (Benkő: Transsilvania I. 202)

Ny = A Marostól Ny-ra eső terület

K = A Marostól K-re eső terület

1. F K Szentkirályi Gergely	F K Forrói Péter comes (1303)
2. F K [Lapádi] Péter	F K Szentkirályi István (1320)
3. F Ny Gyógyi Gergely	F K Szentkirályi István (1320)
4. F K Csekelaki Miklós	F K Szentkirályi Sándor (1336)
5. F K Szentkirályi Sándor <i>Languis (d) János alszolgabíró (viceiudex)</i>	<i>A K Tátéi Márton</i> ¹⁹³⁰ (1339)
6. F K Forrói Mihály	<i>A K [Tátéi] Márton (Kemin f.)</i> (1342)
7. F K Forrói Mihály	F K Balázsfalvi László (Balázs f.) (1348)
8. F K Mihálfalvi Bakó	F K Sülyei István (1357)
9. F K Sülyei István	<i>A K Tátéi László (Márton f.)</i> (1363–1366)
10. F K Mihálfalvi Péter	F K Forrói Miklós (1406)
11. F K [Csombordi] Tompa Jakab	F K Forrói Miklós (1408)
12. <i>A Ny</i> Gáldi Bolta Albert	<i>F K Csesztvei Jakab</i> (14[–])
13. F K Sülyei Gergely	<i>A K Csügedi Miklós</i> (1435)
14. F K Bagói Miske	F K Forrói Imre (1435)
15. F K Ispánlaki Benedek	F K Hosszútelki László (1451)
16. F K Csekelaki Adorján	F K Szentkirályi Sztrigyi Dénes (1455)
17. F K Sülyei Mihály ¹⁹³¹	F K [Sülyei] Volkányi Miklós (1478–1479)
18. F K Csongvai Gergely	F K Hosszútelki Ozsvát (1483)
19. F Ny Béli Benedek	F K Ózdi Illés (1494)
20. F B Csesztvei Csongvai György	<i>A K Kisenyedi János</i> (1510)

¹⁹²⁷ Roth János (Arany)szentmiklóson (A) idéz (1524: WassLt 639. sz.); a két szolgabíró és a nótárius Szentgyeden (F) foglal írásba egy egyezséget (1524: WassLt 645. sz.).

¹⁹²⁸ Csehi Mór Miklós (F) más ügyben Keresztúrra (A/F?) ment, és ott egy egyezséget foglalt írásba (MTAKt, K 326. doboz No. 668: 1528).

¹⁹²⁹ Zsombor = Szászszombor (bizonytalan azonosítás) (A).

¹⁹³⁰ Tátéi Márton (A K) Languis (d) János alszolgabíróval együtt a püspök panaszára, miszerint Sárd (A Ny) határjeleit Krakkó és Igen hospesei lerombolták, vizsgálatot végzett (1339: CDTrans II. 1033. sz.). Megj.: [Táté közelebb van Sárdhoz, mint a másik szolgabíró lakhelye, Szentkirály].

¹⁹³¹ Sülyei Mihály (F K) Kendi Antal alvajda parancsára Pókafalvi Geréb Tamás özvegye és fiai panasz tárgyában, miszerint Gáldi, a Geréb és a Gáldtői családok felsorolt tagjai Pókafalvára (F K) támadtak, a megyében vizsgálatot tartott (1478: DL 45724); Pongrácz vajda özvegyét megidézte (1478: DL 45760); az alvajda parancsára a megyében vizsgálatot tartott a Bodolai Béli, az Ispánlaki Béli és a Geréb család tagjainak panasz tárgyában, miszerint Töröcsvár várnagyi bodolai (Fehér vm.) kúriájukat feldúlták (Béli cs lt, Ub VII. 206).

21. F K Ispánlaki Balog Pál	A Ny Gáldi Ferenc (1511)
22. F K Elekesi Komjátszegi István	A Ny Gáldtői Benedek (1515)
23. F K Tompaházi Porkoláb Józsa	F K [Ispánlaki] Balog Pál (1511, 1522)
24. F K Forrói János	F K Hosszútélki Zsigmond (1525)
25. F K Elekesi Boldizsár	BAR (!) Nagyvátyi (<i>Nagwathi</i>) ¹⁹³² György (1536)

1. 4. Hunyad

D = Maroson inneni kerület

É = Maroson túli kerület

Vid. = Maros-vidéke, a megye K-i része, Vajdahuntyad mezővárossal (Benkő: Transsilvania I. 458, 484)

Völgy = Maros völgye, a megye Ny-i része, Jófő és Déva mezővárosokkal (Benkő: Transsilvania I. 459, 499–500)

Hátszeg = Hátszeg-vidéke (Benkő: Transsilvania I. 459)

Az újkorban 17 járás létezett, felsorolásuk: Benkő: Transsilvania I. 450–541.

1. Vid. D Keresztúri Péter (Pál f.)	Völgy É Aranyi István (1333)
2. Vid. D [Pestesi] Csanádfi István	Völgy É Demeter (Barnabás f.) (1382)
3. Vid. D [Pestesi] Csanádfi István	Völgy É Harói Demeter (1390)
4. Vid. D Pestesi Csanádfi István	Vid. D Pestesi Mihály (Bence f.) (1395)
5. Vid.? D Szentgyörgyi ¹⁹³³ János	Vid. D Alpestesi Egyed (László f.) (1410)
6. Vid.? D Szentgyörgyi János	Vid. D Pestesi Csanádfi István (1413)
7. Vid. D Alpestesi Csanád Fábián	Völgy É Kéméndi Simon ¹⁹³⁴ (1433)
8. Vid. D Alpestesi Csanád Fábián ¹⁹³⁵	Vid.? D Szentgyörgyi István (1439)
9. Vid. D Alpestesi Csanád Bertalan	Völgy É Kéméndi Pál (1467)
10. Vid. D Alpestesi Csanád Bertalan ¹⁹³⁶	Vid. D Lozsádi Benedek (1468–1469)
11. Vid. D Alpestesi Lógó Máté	Völgy É Harói Csuka Tamás ¹⁹³⁷ (1477–1479)
12. Vid. D Alpestesi Máté ¹⁹³⁸	Völgy É Harói János ¹⁹³⁹ (1481)
13. Vid. D Alpestesi Máté	Völgy É Harói Csuka Tamás (1483)
14. Vid. D Hosdátí Gergelyfi Bálint	Völgy É Harói Kis Bálint (1488)

¹⁹³² Baranya vm.?

¹⁹³³ Itt és az alábbiakban is bizonytalan, hogy melyik Szentgyörgyről van szó.

¹⁹³⁴ Kéméndi Simon (**Völgy É**) vizsgálatot tartott Aranyi Miklós és a Rápoltiak (**Völgy É**) határvitájában (1433: DL 43950); a másik szolgabíró birtoka Alpestes, a Maros-vidéken, a Marostól D-re fekszik.

¹⁹³⁵ Alpestesi Csanád Fábián (**Vid. D**) előtt a Kisbarcsai családtagok kisbarcsai (**Vid. D**) és felpestesi (**Vid. D**) jószágrészeket zálogosítanak el egymásnak (1439: DF 280909); a másik szolgabíró birtoka, Szentgyörgy (= Sztrigyszentgyörgy), ugyancsak a Maros vidékén fekszik és a Marostól délre.

¹⁹³⁶ Alpestesi Csanád Bertalan (**Vid. D**) Hosdátí Mihály (**Vid. D**) panaszára, miszerint Hosdátí Antal és Gergely (**Vid. D**) megtámadta, a megyében vizsgálatot tartott (1469: DL 45359). A másik szolgabíró Lozsádi Benedek volt (ugyancsak **Vid. D**), *kettejük közül a közelebb lakót küldték ki*.

¹⁹³⁷ Harói Csuka Tamás (**Völgy É**) Szentimrei Sztrigyi Mihály (Szentimre = elnéptelenedett település Petrény mellett, Hunyad megyében; **Vid. D**) panaszára, miszerint egy jobbágy meglopta, vizsgálatot tartott (1477: DF 280952). Annak ellenére ő végezte a vizsgálatot, hogy a másik szolgabíró, Alpestesi Lógó Máté (**Vid. D**) lakott közelebb.

¹⁹³⁸ Alpestesi Máté (**Vid. D**) Demsusi Arka Ladislau (**Hátszeg D**) panaszára, miszerint Szálláspataki *Danchwl* jobbágysai (**Hátszeg D**) a panaszos négy cigány jobbágysát Havasalföldre szöktették, vizsgálatot tartott (1481: DF 260283). A másik szolgabíró, Harói János (**Völgy É**) sem hátszegi; *a vizsgálatot a két szolgabíró közül a közelebb lakó végezte el*.

¹⁹³⁹ Harói János (**Völgy É**) Demsusi Arka Ladislau (**Hátszeg D**) panaszára, miszerint várhelyi (**Hátszeg D**) jobbágysát Felsőszilvási Dragota fia: Nam (**Hátszeg D**) megtámadta, őt pedig Demsuson sértegette, vizsgálatot tartott (1481: DF 260282). A másik szolgabíró, Alpestesi Máté (**Vid. D**) sem hátszegi; *a vizsgálatot a két szolgabíró közül nem a közelebb lakó végezte el*.

• 1. Az egyidejűleg hivatalban levő szolgabírák és a reájuk bízott feladatok •

15. Vid. D Keresztúri Kelemen	Völgy É Harói Kis Bálint ¹⁹⁴⁰ (1488)
16. Vid. D Pestesi Bíró Máté	Vid.? D Szentgyörgyi ¹⁹⁴¹ Császár Demeter (1489)
17. Vid.? D Szentgyörgyi Császár Demeter	Vid. D Keresztúri Furka Balázs ¹⁹⁴² (1492–1494)
18. Vid. D [Keresztúri] Furka Balázs	Völgy É Harói [Kis] Bálint (1494)
19. Vid. D Hosdátai Bálint ¹⁹⁴³	Völgy É Harói Csuka Máté ¹⁹⁴⁴ (1495–1496)
20. Vid. D Hosdátai Bíró Bálint	Völgy É Kéméndi István ¹⁹⁴⁵ (1496)
21. Vid. D Hosdátai Bálint ¹⁹⁴⁶	Völgy É Harói Miklós (1496–1499)
22. Vid. D Hosdátai János	Völgy É Harói Csuka Mátyás (1500)
23. Vid. D Keresztúri Veres László	Völgy É Harói Csikós Pál (1500)
24. Vid. D Hosdátai Vince ¹⁹⁴⁷	Völgy É Harói Máté (1503)
25. Vid. D Hosdátai Bálint ¹⁹⁴⁸	Völgy É Harói Bálint (1505)
26. Vid. D Hosdátai Bálint	Völgy É Harói Kis Bálint (1508)
27. Vid. D Hosdátai Gergely	Vid. D Bácsi György (1510–1511)
28. Vid. D Hosdátai Gergely	Vid. D Kisbarcsai Mihály (1516)
29. Vid. D Kisbarcsai Mihály	Völgy É Harói Berecki Péter (1520)
30. Hátszeg D Naláci István	Völgy É Harói Berecki Péter (1520)
31. Vid. D Hosdátai Pál	Völgy É Harói Berecki Péter (1523)
32. Hátszeg vid. D Naláci István ¹⁹⁴⁹	Völgy É Harói Berecki Péter (1524–1536)
33. Vid. D Hosdátai Gálfi Bálint	Hátszeg vid. D Naláci István (1544)
34. Vid. D Kisbarcsai Benedek	Hátszeg vid. D Várhelyi Péter (1547)

1. 5. Kolozs

F = felső kerület (a megye Ny-i része; az ide tartozó települések felsorolása: Benkő: Transsilvania I. 352)

A = alsó kerület (a megye K-i része; Benkő: Transsilvania I. 363–364)

¹⁹⁴⁰ Harói Kis Bálint (**Völgy É**) Szentimrei Sztrigyi Dénes (Szentimre = elnéptelenedett település Petrény mellett, Hunyad megyében; **Vid. D**) panaszára, miszerint Tompai Balázs jobbágysai Alsóbácsiban (**Vid. D**) gazteteket követtek el, vizsgálatot tartott (1488: DF 255046). A másik szolgabíró, Keresztúri Kelemen (= Csernakeresztúr, **Vid. D**) birtoka a kivizsgálás helyszínéhez közelebb volt, mégsem őt küldték ki.

¹⁹⁴¹ Szentgyörgy = elnéptelenedett település Dédács környékén (Hunyad vm.).

¹⁹⁴² Keresztúri Furka Balázs (**Vid. D**) az *ítélőszéken* tartott vizsgálatot arról, hogy Bajesdi *Ytha* a bajesdi és ohábai jószágrészeit Bajesdi *Wladwlnak* (**Hátszeg vid.**) leköttette (1492: Sacerdoteanu 220–221). A másik szolgabíró, Szentgyörgyi Császár Demeter (**Vid.? D**) sem hátszegi.

¹⁹⁴³ Hosdátai Bálint (**Vid. D**) az erdélyi vajda parancsára Balamér (**Hátszeg vid. D**) birtok szomszédai körében tanúvallatást tartott (1495: DF 274530). A másik szolgabíró ekkor Harói Csuka Máté (**Völgy É**), kettejük közül a közelebb lakó végezte el a vizsgálatot.

¹⁹⁴⁴ Harói Máté (**Völgy É**) Barcsai Ákos (**Vid. D**) panaszára, miszerint famulusát Batizfalvi György (**Vid. D**) bántalmazta, vizsgálatot tartott (1496: DL 46336). A másik szolgabíró ekkor Hosdátai Bálint (**Vid. D**); a két szolgabíró birtoka nagyjából azonos távolságra fekszik a vizsgálat helyszínétől.

¹⁹⁴⁵ Balamér (**Hátszeg vid.**) birtok határaitól a két szolgabíró Hosdátai Bíró Bálint (**Vid. D**) és Kéméndi István (**Völgy É**) közösen tartottak alvajdai parancsra tanúvallatást (1496: ErdKJkv I. 125. sz.).

¹⁹⁴⁶ Hosdátai Bálint (**Vid. D**) vádi és naláci nemesek kérésére Vádon (**Hátszeg vid.**) vizsgálatot tartott (1496: DF 287769). A másik szolgabíró ekkor Harói Miklós (**Völgy É**), kettejük közül a közelebb lakó végezte el a vizsgálatot.

¹⁹⁴⁷ Hosdátai Vince (**Vid. D**) Demsusi Archa Ioan (**Hátszeg D**) panaszára, miszerint Bajesdi Waczko nevű familiárisát (**Hátszeg D**) Bakács Péter Boldogasszonyfalván (**Hátszeg D**) megsebesítette (1503: DF 260294). A másik szolgabíró ekkor Harói Máté (**Völgy É**), kettejük közül a közelebb lakó végezte el a vizsgálatot.

¹⁹⁴⁸ Hosdátai Bálint (**Vid. D**) Arca Ioan (**Hátszeg vid.**) panaszára, miszerint Ohába nevű birtokának határait Kitid (**Vid.**) lakói lerontották, vizsgálatot tartott (1505: DL 30965). A másik szolgabíró ekkor Harói Bálint (**Völgy É**), kettejük közül a közelebb lakó végezte el a vizsgálatot.

¹⁹⁴⁹ Naláci István (**Hátszeg vid. D**) előtt Demsus felosztásakor néhai Pásztói Domokos fia Zsigmond a demsusi és várhelyi (**Hátszeg D**) jószágrészeinek felét néhai Szálláspataki Szerencsen Mihály özvegyének és Malomvízi Kendefi Miklós feleségének leköttette (1524: DF 260304). A másik szolgabíró ekkor Harói Berecki Péter (**Völgy É**), kettejük közül a közelebb lakó szállt ki a birtokra.

1. *A Zsuki István* *F [Szentpéteri] Mihály (Dénes f.) (1312–1314)*
2. *A [Györgyfalvi] „Henke” Péter* *A [Rödi] Cseh Mihály (1334)*
3. *A Zsuki János* *A Rödi Cseh Mihály (1340?)*
István comes kolozsi alszolgabíró (1340?)
4. *A Zsuki János* *ism. Dénes (1347)*
5. *A Zsuki János* *A [Rödi] Cseh Dezső (1349)*
6. *A [Korpádi] Bogár János* *F (?) [Szucsáki?] János (István f.) (1351)*
7. *A [Zsuki] János* *A Rödi Cseh László (1353–1355)*
8. *A [Zsuki] János* *ism. [Járai?] ¹⁹⁵⁰ Miklós (Tamás f.) (1358–1359) ¹⁹⁵¹*
9. *[A Györgyfalvi] János (Mihály f.)* *F (?) [Szucsáki?] [Szentmihálytel ki?] András*
(Miklós f.) (1360–1361)
10. *A Zsuki János (Domokos f.)* *F Budai György (1363) ¹⁹⁵²*
11. *A [Györgyfalvi] „Henke” Mihály* *A Zsuki János (Domokos f.) (1364–1367) ¹⁹⁵³*
12. *A Patai János* *A Mocsi István (Miske f.) (1373)*
13. *A Patai János* *A Tótházi Benedek (1378–1381) ¹⁹⁵⁴*
14. *A Patai János* *A Frátai Imre ¹⁹⁵⁵ (1386)*
15. *A Patai János ¹⁹⁵⁶* *A Tótházi Benedek (1388)*
16. *A Györgyfalvi „Henke” László* *F Mérai Bálint (1389)*
17. *A Györgyfalvi „Henke” László ¹⁹⁵⁷* *A Patai János (1390)*
18. *A Györgyfalvi „Henke” László* *F Gesztrágyi László ¹⁹⁵⁸ (1391–1393)*
19. *A Mocsi Miklós* *F Nádas Domokos ¹⁹⁵⁹ (1396)*
20. *A Frátai Péter ¹⁹⁶⁰* *F Gesztrágyi László (1398) ¹⁹⁶¹*
21. *A Györgyfalvi „Henke” László ¹⁹⁶²* *F Szomordoki László (1398–1402)*

¹⁹⁵⁰ Jára (Torda vm!).

¹⁹⁵¹ Pétertelke (F) határjárását mindkét szolgabíró végezte (1358: CDTrans III. 1032. sz.).

¹⁹⁵² Budai György (F) vizsgálatot végzett Bogártelke, Almás és Jegénye (F) birtokokon (1363: CDTrans IV. 194. sz.); mindkét szolgabíró Kajántón (F) a kolozsmonostori apát jobbágyságait megidézett (1363: CDTrans IV. 212. sz.).

¹⁹⁵³ Mindkét szolgabíró Szucsákon (F) idézett az alvajda színe elé (1364: CDTrans IV. 256. sz.); Zsuki János (A) a megyében tartott vizsgálatot Ottó kolozsmonostori apát panaszára Dátos és Lekence Torda megyei birtokok elfoglalásáról (1364: CDTrans IV. 434. sz.).

¹⁹⁵⁴ Patai János (A) és Tótházi Benedek (A) Fenes (Szászfenes) és Monostor (Kolozsmonostor) (F) határáról tartottak vizsgálatot (DRHC. XV. 391–392 = DL 28755).

¹⁹⁵⁵ Frátai Imre (A) Réva birtokon (A; elnéptelenedett település Botháza, Berkenyes és Magyarfráta környékén) vizsgálatot tartott (1386: WassLt 193. sz.).

¹⁹⁵⁶ 1388-ban Patai János (A) Petriben (F) vizsgálatot tartott (1388: DL 36946, p. 15 ^{r-v}).

¹⁹⁵⁷ Györgyfalvi „Henke” László (A) Andrásné Mihály (F) panaszára Szucsáki Ravasz Péter (F) pusztításai ügyében vizsgálatot tartott (1390: TelOkl I. 224); Szentpéteri (A; Uzdiszentpéter) Székely István kérésére vizsgálatot tartott arról, hogy Tuzsoni Miklós (A) egy jobbágy részéről nem szolgáltatott igazságot (1390: TelOkl I. 227).

¹⁹⁵⁸ Gesztrágyi László (F) László fia: Imre alvajdai emberrel együtt Sárd (F) harmadát bírság fejében lefoglalta (1393: ZsOkl I. 3123. sz.).

¹⁹⁵⁹ Nádas Domokos (F) Valkói László (F) kérésére arról, hogy Gyerőfi Gyerő és László egy sztanai (F) jobbágyuk felől nem szolgáltatott igazságot, vizsgálatot tartott (1396: DF 257661).

¹⁹⁶⁰ Frátai Péter (A) tartott vizsgálatot Dombon (A) Tuzsoni Bolgár Miklós (A) kérésére (1398: TelOkl I. 263–264).

¹⁹⁶¹ Az ispán és a két szolgabíró közösen végeznek Papfalván (F) birtokosztályt (1398: ZsOkl I. 5229. sz.).

¹⁹⁶² „Henke” László (A) Dezméren (A) egy egyezséget hallgatott meg (1402: DF 257859).

• 1. Az egyidejűleg hivatalban levő szolgabírák és a reájuk bízott feladatok •

22. <i>A Frátai Péter</i> ¹⁹⁶³	<i>F Szomordoki László</i> ¹⁹⁶⁴ (1403–1407)
23. <i>A Dezméri Tamás</i>	<i>F Szucsáki János</i> ¹⁹⁶⁵ (1408)
24. <i>A Dezméri Tamás</i> ¹⁹⁶⁶	<i>F Macskási Péter</i> ¹⁹⁶⁷ (1410)
25. <i>A Dezméri Tamás</i> ¹⁹⁶⁸	<i>F Szucsáki Péter</i> (1410)
26. <i>A Dezméri Tamás</i> ¹⁹⁶⁹	<i>F Macskási Péter</i> (1410)
27. <i>A Dezméri Tamás</i> ¹⁹⁷⁰	<i>F Papfalvi Csorónk Benedek</i> ¹⁹⁷¹ (1413–1414)
28. <i>A Dezméri Tamás</i> ¹⁹⁷²	<i>F Szucsáki Tatár Péter</i> (1415–1417)
29. <i>A Mocsi Miklós</i> ¹⁹⁷³	<i>F Budai Gergely</i> (1419)
30. <i>A Mocsi Miklós</i>	<i>F Macskási Péter</i> (1422–1424)
31. F Macskási Péter	F Szucsáki János (1424)
32. <i>A Mocsi Miske</i>	<i>F Szomordoki Imre</i> (1425)
33. F Macskási Péter ¹⁹⁷⁴	F Szucsáki János (1425)
34. <i>A Mocsi Miske</i>	<i>F Szomordoki Imre</i> ¹⁹⁷⁵ (1426–1427)
35. <i>A Komjátszegi Miklós</i> ¹⁹⁷⁶	<i>F Macskási Péter</i> ¹⁹⁷⁷ (1429)

¹⁹⁶³ Frátai Péter (A) vajdai parancsra Dezméren (A) vizsgálatot tartott (1403: kászoni br. Bornemisza cs. lt, 3 [régi jelzet: Fő osztály, II. Gyerőffy jószágokat tárgyzó levelek 32. sz.], 163^{r-v}); Füzükúton (A) tartott vizsgálatot Oroszfáji Péter (A) panasza ügyében (1404: TelOkI I. 298); vajdai parancsra Szilvási Miklós panasza ügyében, miszerint szilvási (A) birtokát Bolgár Miklós (A) elpusztította, vizsgálatot tartott (1405: TelOkI II. 408–409); vajdai parancsra Bethlen János (A) panaszára Bozkúton (A) e birtok használatától az ősi Jankafiakat (DO) eltiltotta (1405: DL 62767).

¹⁹⁶⁴ Szomordoki László (F) alvajdai parancsra arról, hogy a kolozsmonostori apátság (F) abafáji officialisát, Indali Lukácsot (TD) Járai Péter és György (TD) lefejezték, Abafája (TD) birtokot pedig elfoglalták, vizsgálatot tartott (1405: ZsOkI II/1. 3235. sz.; DL 28131).

¹⁹⁶⁵ Szucsáki János (F) kiment Papfalvára (F) Andránháza (F) felosztásának ügyében meghozandó fogott bírói ítélet meghallgatására (1408: TelOkI I. 342).

¹⁹⁶⁶ Dezméri Tamás (A) Ősi Janka fiainka kérésére egy szentgyeydi (A) jószággrésről vizsgálatot tartott (1410: WassLt 289. sz.).

¹⁹⁶⁷ A Macskásiak a Doboka és Kolozs vármegyék határán fekvő, több, eltérő előtaggal megkülönböztetett Macskás nevű faluban birtokoltak. Macskási Péter jószággrésze Kolozs megyében feküdt.

¹⁹⁶⁸ Dezméri Tamás (A) arról, hogy a széki (DO) sókamaraipánok a kolozsmonostori apátság Apahida nevű birtokán (A) hatalmaskodtak, vizsgálatot tartott (1410: ZsOkI II/2. 7783. sz.).

¹⁹⁶⁹ Dezméri Tamás (A) Oroszfáji László (A) panaszára, miszerint Régen felől jövő jobbágyát Teke és Báni (A) között Kozmatelki Székely Péter (A) megebesítette, vizsgálatot tartott (1410: ZsOkI II/2. 7920. sz.); Tuzsoni Bolgár Miklós (A) panaszára, miszerint Marócházi Miklós (A) jobbágyainak juhait Ercsei Alárd fia: Kis Jakab (A) Báldról (A) hatalmaskodva Méhesre (A) hajtotta, vizsgálatot tartott (1410: ZsOkI II/2. 7921. sz.); Tuzsoni Bolgár Miklós (A) panaszára, miszerint füzükúti (A) jószággrészt Szécsármai (BSz) [és Harinai, DO] Farkas Tamás feldúlta, vizsgálatot tartott (1410: ZsOkI II/2. 7922. sz.).

¹⁹⁷⁰ Dezméri Tamás (A) Szentpéteri László (A) panaszára, miszerint Dombon (A) lakó bizonyos Nicolae kenéz Tuzsoni Bolgár Miklós (A) hozzájárulásával Szentpéter birtokra (Uzdiszentpéter; A) törtek és a panaszos egyik jobbágyát hatalmaskodva elköltöztették, vizsgálatot tartott (1414: TelOkI I. 402–403).

¹⁹⁷¹ Papfalvi Csorónk Benedek (F) a kolozsmonostori apát (F) panaszára, miszerint Andránházi Mihály (F) az apát egyik jobbágyától három ökröt és más javakat elvett, vizsgálatot tartott (1413: ZsOkI IV. 793. sz.).

¹⁹⁷² Dezméri Tamás (A) az ősi Jankafiak (A) panaszára, miszerint a Wassok (DO) Légen birtokon (A) 300 szekérnyi szénájukat elégettették, vizsgálatot tartott (1416: ZsOkI V. 2374. sz.).

¹⁹⁷³ Mocsi Miklós (A) Zsuki János (A) kérésére kiment Tuzsoni Bolgár Miklós (A) kötelezvényének meghallgatására (1419: ZsOkI VII. 248. sz.).

¹⁹⁷⁴ Macskási Péter (F) a kolozsmonostori apát (F) kérésére kiment Bácsba (F) egy eskü meghallgatására (1425: ZsOkI XII. 1156. sz.).

¹⁹⁷⁵ Szomordoki Imre (F) a kolozsmonostori apát (F) kérésére Szászfenesen (F) vizsgálatot tartott (1426: ZsOkI XIII. 1149. sz.).

¹⁹⁷⁶ Komjátszeg (Torda vm.). – Komjátszegi Miklós (A) Ősi Jankafi György panaszára (A), miszerint Vas Mihály szentgothárdi (A) jobbágyai elhajtották a lovait, vizsgálatot tartott (1429: WassLt 393. sz.).

¹⁹⁷⁷ Macskási Péter (F) meghallgatja Kolozsvár város (F) bírāja és a kolozsmonostori konvent (F) közötti egyezséget (1429: DL 28197).

36. *A Mocsi Miklós*¹⁹⁷⁸
 37. *A Mocsi Miklós*¹⁹⁸⁰
 38. *A Frátai János*
 39. *A Novaji Fülöp*¹⁹⁸³
 40. *A Novaji Sztrigyi István*¹⁹⁸⁵
 41. *A Patai János*
 42. *A Patai [János]*
 43. *A Frátai Szentés György*
 44. *A Frátai/Hesdái Báncsa*¹⁹⁸⁷ Imre
 45. *A [Frátai] Hesdái*¹⁹⁸⁹ Imre¹⁹⁹⁰
 46. *A Hesdái Imre*
 47. *A Botházi Porkoláb Mihály*
 48. *A Györgyfalvi „Henke” János*
 49. *A Botházi Porkoláb Mihály*
 50. *A Botházi Porkoláb Mihály*¹⁹⁹²
 51. *A Szopori Szentgyörgyi György*¹⁹⁹³
- F Újbudai Kis Gergely*¹⁹⁷⁹ (1429–1434)
*F Szomordoki Imre*¹⁹⁸¹ (1434–1435)
*F Andrásné Nagy Gergely*¹⁹⁸² (1439)
*F Andrásné Nagy Gergely*¹⁹⁸⁴ (1441–1446)
F Újbudai Balázs (1449–1450)
F Szomordoki Domokos (1451)
F Szucsáki Vas Fábián 145[-]
*F Szucsáki Fábián*¹⁹⁸⁶ (1458)
*F Szucsáki Nagy Kelemen*¹⁹⁸⁸ (1462–1465)
F Somai Gergely (1465–1466)
F Szucsáki Nagy Kelemen (1468)
F Szucsáki Mihály (1476)
F Szentpáli Mihály (1478)
*F Budai Pál*¹⁹⁹¹ (1482)
F Szentpáli Mihály (1484)
F Szucsáki Porkoláb Demeter (1488)

¹⁹⁷⁸ Mocsi Miklós (A) Zsuki Péter (A) panaszára oláhzsuki (A) jobbágyok ügyében vizsgálatot tartott (1429: DF 255225); Györgyfalvi „Henke” Domokos özvegye (A) panaszára, miszerint [uzdi]szentgyörgyi (A) jobbágyát Tuzsoni Tót Miklós (A) elhurcolta (1434: TelOkI I. 534).

¹⁹⁷⁹ Újbudai Kis Gergely (F) [Szamosfalvi] Mikola fia: Miklós Középlakra (F) hajtott ökrei ügyében vizsgálatot tartott (1429: DL 105488); [Kalota]szentkirályon (F) eltöltést hallgatott meg (1430: DF 257808); a kolozsmonostori apát (F) kérésére Egeresen (F) vizsgálatot tartott (1431: DL 28207).

¹⁹⁸⁰ Mocsi Miklós (A) Tuzsoni Bolgár László (A) panaszára, miszerint Tuzsoni Semjén (A) az osztatlan erdejüket használja, vizsgálatot tartott (1435: TelOkI I. 542).

¹⁹⁸¹ Szomordoki Imre (F) meghallgatta Gyerőfi Miklós (F) tiltakozását, illetve az almási (F) várnagy ítéletét (1435: DF 275256).

¹⁹⁸² Andrásné Nagy Gergely (F) az erdélyi alvajdák parancsára a kolozsmonostori apátság Bogártelke (F) nevű birtokának pusztításáról vizsgálatot tartott (1439: DF 275262).

¹⁹⁸³ Novaji Fülöp (A) Oroszfáji Miklós (A) kérésére Tuzsoni Bolgár Lászlót ennek tuzsoni (A) jószággrészen (A) megidézte (1445: DF 255297); Oroszfáji Miklós (A) panaszára, miszerint Tuzsoni Bolgár László (A) nyulasi (A) jobbágysai az ő [nyulasi] birtokait pusztították, vizsgálatot tartott (1445: DF 255295).

¹⁹⁸⁴ Andrásné Nagy Gergely (F) az erdélyi alvajdák parancsára a kolozsmonostori apátság Egeres (F) és Jegenye (F) nevű birtokainak elfoglalásáról vizsgálatot tartott (1441: DL 26781).

¹⁹⁸⁵ Novaji Sztrigyi István (A) Oroszfáji Miklós (A) panaszára, miszerint nyulasi (A) kenézét Torockói Ellős megverte, vizsgálatot tartott (1449: DF 255299).

¹⁹⁸⁶ Szucsáki Fábián (F) az erdélyi alvajdák parancsára Botházi Szentés György és András botházi, magyar- és oláhfrátai (A) (Kolozs vm.) és marocházi (DO!) birtokainak elfoglalása ügyében vizsgálatot tartott (1458: DF 255278); Marocháza valójában Doboka megyei település. Kolozs megye ezen oklevelének kibocsátói a két alispán és egyetlen szolgabíró. A megye másik szolgabírói tisztsége ekkor betöltetlen volt? *Szucsáki Fábián (F) Zsomori László és Gergely [= Magyarzsombor, DO] dái jobbágya [Dál, KL] és Szentkirályi [= Kalotaszentkirály, KL] Gesztesi János közötti egyezséget meghallgatta* (1458: TelOkI II. 68).

¹⁹⁸⁷ Frátai Báncsa Imre (BánfOkI II. 50), Hesdái Báncsa Imre (KmJkv I. 1658. sz.), Hesdái Imre (DF 253603).

¹⁹⁸⁸ Szucsáki Nagy Kelemen (F) az erdélyi alvajdák parancsára a szamosfalvi (A) jobbágyok borkimérése körül támadt vizsályt kivizsgálja (1465: DF 253603).

¹⁹⁸⁹ Hesdát (Doboka vm.!) Hesdái Imre valószínűleg a Kolozs vármegyében is birtokos Frátai Hesdái család tagja.

¹⁹⁹⁰ Hesdái Imre (A) bizonyítja, hogy Bethlen Antal familiárisa: Szilkeréki András (BSz) ura [mező]szentmártoni (A) jobbágyát, aki [Mező]örményesre (A) szökött, az almási várnagytól visszakérte (1465: DL 62885; Mezőörményes az almási uradalom része); Zsuki Mihály (A) földesúri ítélszékén hozott ítéletet hallgatott meg (1465: DF 255275).

¹⁹⁹¹ Budai Pál (F) az erdélyi vajda parancsára kivizsgálta Gesztrágyi Benedek (F) panaszát, miszerint Boroszló (F) nevű birtokán Szentmihálytelki Tompa Mihály (F) meg akarták ölni (1482: DF 244105).

¹⁹⁹² Botházi Porkoláb Mihály (A) Bálint deák rákosi nemest, csicsói [BSz] udvarbíró [a váruradalomhoz tartozó, Kolozs megyei] Vajdakamarásról (A) megidézi (1484: DL 105520).

¹⁹⁹³ Szopori Szentgyörgyi György (A) a Szamosfalvi Mikola és Szamosfali Gyerőfi családtagok panaszára, miszerint Kolozsvár város lakói szamosfalvi (A) birtokukat feldúlták, vizsgálatot tartott (1488: DL 36944, 3. sz.).

• 1. Az egyidejűleg hivatalban levő szolgabírák és a reájuk bízott feladatok •

52. <i>A Botházi Porkoláb Mihály</i>	<i>F Szentpáli Mihály</i> ¹⁹⁹⁴ (1491)
53. <i>A Szopori Szentgyörgyi György</i>	<i>F Sárdi Budai István</i> (1492)
54. <i>A Ródi Cseh Péter</i>	<i>F Sárdi Budai István</i> ¹⁹⁹⁵ (1493)
55. <i>A Györgyfalvi „Henke” Salatiel</i>	<i>F Hacaki Dénes</i> (1497)
56. <i>A Ródi Cseh Gergely</i>	<i>F Gesztrágyi Ábrahám</i> (1499) ¹⁹⁹⁶
57. F Inaktelki Gyerőfi Ferenc	F Szentpáli János (1512)
58. <i>A Györgyfalvi „Henke” Salatiel</i>	<i>F [Sárdi] Budai Vince</i> ¹⁹⁹⁷ (1513–1514)
59. F Papfalvi Csorónk Benedek	F [Nagyszentmihálytelki] Olcsárdi János (1514)
60. <i>A Botházi Péter</i> ¹⁹⁹⁸	<i>F Nádas Ferenc</i> (1516–1517)
61. <i>A Györgyfalvi ifj. „Henke” Salatiel</i>	<i>F [Sárdi] Budai Vince</i> (1521–1523)
62. <i>A Szentmiklósi Nagy Lőrinc</i>	<i>F Bikali Ambrus</i> (1524)
63. <i>A Györgyfalvi ifj. „Henke” Salatiel</i>	<i>F Szentpáli János</i> ¹⁹⁹⁹ (1525–1526)
64. <i>A Györgyfalvi ifj. „Henke” Salatiel</i>	<i>F Várcai Vajda Vasile</i> (1530)
65. <i>A Szamosfalvi Sándor András</i>	<i>F Nádas Ferenc</i> (1533)
66. <i>A Szamosfalvi Gyerőfi Mihály</i>	<i>F Sárdi Hacaki Gáspár</i> (1536)
Újbudai Horvát Tamás alszolgabíró 1543. VII. 15. (KmJkv II. 4797. sz.)	
67. <i>A Patai „Henke” Sebestyén</i>	<i>F Zutori László deák</i> (1549)

1. 6. Küküllő

1. A = alsó kerület (a megye Ny-i része; az ide tartozó települések felsorolása: Benkő: Transsilvania I. 265–266)
 2. F = felső kerület (a megye K-i része, Benkő: Transsilvania I. 260)
- D = a Kis-Küküllő folyótól D-re eső terület
É = a Kis-Küküllő folyótól D-re eső terület

1. F D [Haranglábi] Domokos	(Bezter f) F D [Ebesfalvi] Oppor (László f.) (1331)
2. <i>A É</i> [Bord] Burd	<i>F D</i> [Szalók nb. Darlaci] Miklós (1344)
3. <i>A É</i> [Szentpáli] László (Barnabás f)	<i>F D</i> [Szalók nb. Kendhidai] Balad (1361)
4. <i>A É</i> Radnóti Bord László	<i>F D</i> Cikmántori János (1407)
5. A D Bükkösi János (Boncha f.)	A D Kerelői Tatár Lőrinc (1416)
6. <i>A D</i> Petlendi Burján Pál	<i>F É</i> Héderfői Lőkös Domokos (1448)
7. <i>A É</i> Abosfalvi Szakál Imre	<i>F É</i> Korógyi András ²⁰⁰⁰ (1478–1479)
8. A D Szancsali Sulyok Demeter	A D Szőkefalvi Kis Illés (1513)
9. A D Szőkefalvi Kis Illés	A D Szancsali Sulyok Menyhárt (1532)
10. A É [Abosfalvi] Rákosi Mihály	ism. Ipolt János (1536)

¹⁹⁹⁴ Szentpáli Mihály (F) Gyerőmonostori Kabos Jakab panaszára Gyerőmonostor (F) szomszédjai között tanúvallatást tartott (1491: DF 257828).

¹⁹⁹⁵ Sárdi Budai István (F) II. Ulászlókirály parancsára, a Kabosok és a gyerőmonostori Kabosok panasz ügyében, miszerint gyerőmonostori, erdőfalvi, deritei, bedecsi, berendi, és szentmiklósi (F) jószágrészeit Dob-sza Antal elfoglalta, vizsgálatot tartott (1493: DF 252658).

¹⁹⁹⁶ Gesztrágyi Ábrahám (F) Vingárdi Geréb Péter országbíró parancsára Monyorókerék és (Kalota)szentkirály (F) birtokok elfoglalása ügyében vizsgálatot tartanak (DL 27089^v).

¹⁹⁹⁷ Budai Vince (F) Dámoson (F) felszólította a Bánfiakat, hogy Gyerőmonostor Kemény Péter (F) ispán Jákótelkére (F) hurcolt jobbágját adják vissza (1513: DF 252669).

¹⁹⁹⁸ Botházi Péter (A) [Szamos]szentmiklósi kimenve bevette Szentmiklósi Lőrinc felesége: Orsolya asszony bevallását a frátai (A) halastavakban levő részének elidegenítéséről (1516: DF 255316).

¹⁹⁹⁹ Szentpáli János (F) Kemény Péter kérésére kiment Berendre (F) egy kiegyezés meghallgatására (1525: DF 252672).

²⁰⁰⁰ Korógyi András (F) Vingárdi Geréb Péter parancsára Eceli Tabiási László (KK) ama panaszára, miszerint 1474-ben Magyar Balázs erdélyi vajda Kissáros, Bábahalma, Kocsárd (KK: A), Bürkös (FH), Almás, Somogyon, Darlac, Désfalva (KK: F) nevű birtokait elpusztította, vizsgálatot tartott (1479: DL 45771).

1. 7. Torda

A = alsó kerület (a megye Ny-i része; Benkő: Transsilvania I. 296)

F = felső kerület (a megye K-i része; Benkő: Transsilvania I. 302–303)

1. [A Járai?] László (Dénes f.)	F Toldalagi Barnabás (1335)
2. (A?) Járai László	ism. Thorda (1338)
3. A Szindi Sándor	F Bogáti Herceg Péter ²⁰⁰¹ (1366)
4. (A?) Szentmártoni ²⁰⁰² János	F Indali Gál ²⁰⁰³ (1383)
5. A Csáni János (Torda f.) ²⁰⁰⁴	(A?) Szentmártoni ²⁰⁰⁵ Miklós (Pál f.) (1392)
6. A Komjátszegi Imre	F Szengyeli László (1401)
7. F Egresi Tamás	(F?) Keresztúri ²⁰⁰⁶ Péter (András f.) 1404
8. A Komjátszegi Imre	F Szentmargitai Miklós (1408)
9. A Szarkadi László	A Komjátszegi Miklós ²⁰⁰⁷ (1409–1418)
10. A Szarkadi László	A Csáni Mihály ²⁰⁰⁸ (János f.) (1421)
11. ism. Szalmás Miklós	F Szentiványi Péter (1430)
12. A Petlendi Solymos Miklós	(F?) Keresztúri ²⁰⁰⁹ László deák (1436)
13. ism. (A?) Keresztúri ²⁰¹⁰ László deák	A Egresi István (1440)
14. A Császári Mihály	F Szengyeli Domokos ²⁰¹¹ (1444)
15. A Szindi Tancs Péter	F Toldalagi Tamás ²⁰¹² (1446)
16. A Szindi Tancs Péter	F Szengyeli/Szentgyörgyi [!] Mátyás (1447)
17. A Szindi Tancs Péter ²⁰¹³	F Pókai András (1448)
18. A Petlendi Veres Pál	F Szengyeli Miklós (1449)
19. A Petlendi Solymos Zsigmond	F Szengyeli Domokos (1453)
20. A Csáni László	F Szentgyörgyi János (1461)
21. A Csáni László	F Szengyeli Mátyás ²⁰¹⁴ (1462)
22. A Petlendi Pál	F Szengyeli Mátyás (1463)
23. A Komjátszegi János	F Szengyeli Sárosi Albert (1484)

²⁰⁰¹ Bogáti Herceg Péter (F) Dénes erdélyi vajda parancsára Ottó kolozsmonostori apát panasza ügyében, miszerint Dátos (F) és Lekence (F) birtokokat néhai Tamás erdélyi vajda elfoglalta, vizsgálatot tartott (1366: CDTrans IV. 437. sz.).

²⁰⁰² Valószínűleg Pusztaszentmárton (A).

²⁰⁰³ Indali Gál (F) Szentpáli Tamás panaszára, miszerint jobbágynak Sályi Tamás (F) nem szolgáltatott igazságot egy lekencei (F) jobbággy felől, vizsgálatot tartott (1383: TelOkI I. 208).

²⁰⁰⁴ Csáni János (A) László erdélyi vajda parancsára Dátosi Bolgár Miklós (F) panaszát, miszerint Dátos (F) és Lekence (F) nevű birtokaira Bogáti György (F) bírságbehajtókat küldött, kivizsgálta (1392: TelOkI I. 234–235).

²⁰⁰⁵ Valószínűleg Pusztaszentmárton (A).

²⁰⁰⁶ Valószínűleg Pókakeresztúr (F).

²⁰⁰⁷ Komjátszegi Miklós (A) Szentkirályi Bolgár Miklós kérésére (Póka)keresztúron (F) egy jobbággy megverésének ügyében vizsgálatot tartott (1409: TelOkI I. 349–350).

²⁰⁰⁸ Csáni Mihály (A) a kolozsmonostori apát panaszára, miszerint a konvent abafáji (F) birtokáról Szentiványi István [Vajdaszentivány; F] elhajtotta, vizsgálatot tartott (ZsOkI VIII. 1072. sz.).

²⁰⁰⁹ Minden bizonnyal Pókakeresztúr (F), amelyen több birtokos család osztozott; Torda megye másik Keresztúr nevű települése, Gerendkeresztúr az alsó járásban fekszik (és a Gerendiek birtoka). *Keresztúri László deák (F?) a kolozsmonostori konvent apátjának panaszára, miszerint abafáji (F) birtokukra Losonci István mal-mot építtetett, vizsgálatot tartott (1436: DF 275261).*

²⁰¹⁰ Valószínűleg Pókakeresztúr (F).

²⁰¹¹ Szengyeli Domokos (F) előtt [Pakocsán? (F)] a pakocsai és tombi (KL) kenézek az erkedi (KL) bírákkal kiegészítettek (1441: TelOkI II. 13–14); Szengyeli Domokos (F) Pakocsán (F) meghallgatta a pakocsai kenéz esküjét (1444: TelOkI II. 15–16).

²⁰¹² Toldalagi Tamás (F) Bolgár László panaszára, miszerint szentmikliói (F) és (kerelő)sóspataki (F) jószággrészét Bogáti Péter elfoglalta, vizsgálatot tartott (1446: TelOkI II. 26).

²⁰¹³ Szindi Tanács Péter (A) arról, hogy Járai Péter (A) Bolgár László oklosi (A) jobbágynak lovát elhajtotta, vizsgálatot tartott (1448: TelOkI II. 34).

²⁰¹⁴ Szengyeli Mátyás (F) Toldalagi András panaszára, miszerint todalagi (F) ökreit és lovát elhajtották, Toldalagon (F) és Pókán (F) vizsgálatot tartott (1462, 1463: DL 29052).

• 1. Az egyidejűleg hivatalban levő szolgabírák és a reájuk bízott feladatok •

24. *A Túrcsáni Nagy János*
25. *A Túrcsáni Szurda István*
26. *A Petlendi Egresi Tamás*
27. *A Petlendi Egresi Tamás*
28. **ism.** Kobza Ferenc

- F Szentgyörgyi*²⁰¹⁵ *Csegedi Gergely (1485–1487)*
F Szentgyörgyi Csegedi Gergely (1493–1494)
F Szengyeli Sárosi Bernát (1508)
F Szengyeli Mátyás (1512)
A Komjátszegi István (1536)

²⁰¹⁵ Csapószentgyörgy (F).

2. 1. A megyei emberekre bízott feladatok (időrendi áttekintés)

	Az oklevél kelte (és jelzete)	A megye (és az ítélszék helyszíne)	A megyei hatóság	A megyei ember(ek) és megnevezése (megne- vezésük)	A jogi cselekmény idő- pontja, helyszíne és tárgya
1.	1335. VIII. 18. (DL 96182 = AOkI XIX. 516. sz.)	Torda (Torda me- zőváros)	Jakab mag- ister ispán, illetve László (Dé- nes fia) és Toldalagi Barnabás szolgabírák	nincs megnevezve „nostrum hominem ad premissa exequenda destinavimus”	Két [nemes?] VIII. 18-i tilta- kozására arról, hogy az erdélyi püspök fenesi (Kolozs vm.) várnagya <i>Szentkirályon</i> hatalmaskodott, <i>vizsgálatot</i> <i>tartott</i> .
2.	1348. VII. 1. (DL 30648 = CDTrans III. 474. sz.)	Fehér (Szentimre)	[Járai] Péter erdélyi al- vajda, fehéri ispán, illetve Forrói Mi- hály és Ba- lázsfalvi László szol- gabírák	István kisludasi (<i>de</i> <i>Bothludas</i>) nemes (Fehér vm.) „hominem nostrum videlicet Stephanum nobilem de Bothludas vice nostra ad facien- dum prohibitionem infra scriptam de- dissemus et transmissi- semus”	A z a l v a j d a és a két fehéri szolgabíró p a r a n c s á r a (!) VI. 20-án, Miklós dékánka- nonokkal együtt, az erdélyi káptalan buzdi birtokán (Fe- hér vm.) ennek használatától a <i>hosszútelti</i> nemeseket <i>eltil- totta</i> [!]. Megj.: az eltiltás inkább az alvajdai ember tevékenysé- gére emlékeztet.
3.	1349. [XI. 4. előtt] (DF 252758 = CDTrans III. 542. sz.)	Kolozs [Kolozs]	cegei Vas Miklós is- pán, Zsuki János és [rődi] Cseh Dezső szol- gabírák	nincsenek megnevezve „homines nostros desti- navimus”	<u>Meg nem jelölt időpontban</u> egy felei (Marosszék [!]) hos- pes panaszára, arról, hogy ökrét ellopták, <i>vizsgálatot</i> <i>tartottak</i> , a tolvajt elfogták, ennek rejtegetőjét, Szokoli Andrást azonban, mivel nem találták, november 4-re <i>meg- idézték</i> . Megj.: a panaszos felei [= mezőfelei], azaz marosszéki, az elkövető rejtegetője azon- ban szokoli [= mezőszokoli], azaz Kolozs vármegyei.
4.	1350. II. 16. (DF 252762. = CDTrans III. 559. sz.)	Doboka (Bonchida)	Gilétfi László is- pán, Lőrinc fia: Benedek és Demeter fia: János szolgabírák	a panaszos „petens nos ut ad supradictam ho- minem nostrum videre transmitteremus”	1350. II. 16-án Vas Miklós kérésére arról, hogy a székaknai hospesek a lovaikat lenyilazták, vizsgálatot tart.
5.	1406. I. 13. (DL 26384 = ZsOkI II/1. 4385. sz.)	Fehér (Szentimre)	Nadányi László és Sztrigyi Pé- ter erdélyi alvajdák, fe- héri ispánok, illetve Mi- hálcfalvi Jak fia: Péter és Forrói Mik- lós szolgabí- rák	ispánlakai Veres István (Fehér vm.) „nostru hominem vide- licet Stephanum dictum Veres de Spanlaka ad infrascripta peragenda duxissemus destinan- dum”	<i>Tanúsítja</i> , hogy [1405.] XII. 19-én a miklóslakai Csegez János [<i>Magyar</i>] <i>cseesztvén</i> csombordi Tompa Jakabtól elégítelt kért utóbbi jobbá- gya miatt, majd az elégté- teladás kitűzött határideje előtt a jobbágyot elfogatta.

• 2. 1. A megyei emberekre bízott feladatok (időrendi áttekintés) •

6.	1406. III. 24. (DL 26384 = ZsOkl II/1. 4566. sz.)	Fehér (Szentimre)	Nadányi László és Sztrigy Pé- ter erdélyi alvajdák, fe- héri ispánok, Mihálcfalvi Jak fia: Pé- ter és Forrói Miklós szol- gabírák	Szentkirályi Miklós fia: János (Szentkirály = Enyed- szentkirály; Fehér vm.) „nostru hominem vide- licet Iohannem filium Nicolai de Zentkyral ad infrascripta peragenda duxissemus destinan- dum”	<i>Tanúsítja</i> , hogy II. 11-én, majd II. 24-én kiment <i>Miklóslakára</i> a panaszos csombordi Tompa Jakabbal, ahol ez utóbbi az ottani bí- ráktól elégtételt kért.
7.	1413. V. 17. (DL 28147 = ZsOkl IV. 602. sz.)	Kolozs (Apahida)	Papfalvi Csoronk Be- nede és Dezméri Ta- más szolga- bírák	Papfalvi Gál (Papfalva = Nádaspap- falva; Kolozs vm.) „nostrum hominem”	<u>Meg nem jelölt időpontban</u> a kolozsmonostori apát kéré- sére a monostorból ellopott ingóságok ügyében [<i>Kolozs- monostoron</i>] vizsgálatot tar- tott.
8.	1414. III. 27. (DF 252872 = WassLt 319. sz.)	Doboka (Bonchida)	marói Szé- kely Péter alispán, Szentegyadi Mihály fia: András és Olnoki Pál szolgabírák	Császári György (Császári ma Vasas- szentiván része; Do- boka vm.) „nostrum hominem”	<i>Tanúsítja</i> , hogy <u>meg nem je- lölt időpontban</u> öelőtte [való- színűleg Szentegyeden] egy- felől a szentegyadi Vassok másfelől szentmiklósi Fejes István úgy egyeztek ki, hogy a [Szentgothárd és Gyeke kö- zött fekvő] Köröserdőért és a Gyepeserdőért folyó perüket fogott bírák ítéletének vetik alá.
9.	1416. III. 24. (TelOkl I. 421. = DL 73953)	Doboka (Bonchida)	Kege (d) Miklós alis- pán, só- lyomkői Ör- dög Miklós és Szent- egyadi Mi- hály fia: András szol- gabírák	Szász János „cum nos sumus infor- mati per relationem hominis ex nobis speci- aliter ad hec per nos de- putati”	III. 20-án esküllői Ördög Mi- hály kérésére Tuzsoni Bolgár Miklóst III. 24-re a a megye ítélőszéke elé <i>megidézte</i> .
10.	1416. IX. 9. (DL 30772. = ZsOkl V. 2286. sz.)	Küküllő (Kornél- telke)	Bogáti Imre ispán Bük- kösi János és kerelői Tatár Lőrinc szolgabírák	Szentiványi György (Küküllő vm.; Szent- ivány = Szászszenivány) „nostrum hominem”	VIII. 31-én Bálint fia: Lőrinc felperes kérésére Lépes Aport és Penye fiát: Lászlót Páloson IX. 9-re a megye ítél- őszéke elé <i>megidézte</i> . Megj.: Pálos – amint ez ké- sőbb a perben fel is merül (1416: ZsOkl V. 2343. sz.; 1417: ZsOkl VI. 442. sz.) – nem Küküllő, hanem Fehér megyei település (vö. KmJkv I. 1001).
11.	1419. III. 29. (TelOkl I. 437– 438. = DL 73972)	Kolozs [h. n.; Apa- hida]	Drági Jakab ispán, Mocsi Miklós és Budai Ger- gely szolga- bírák	Mocson lakó Ferenc (Kolozs vm.) „nostrum hominem videlicet Franciscum in dicta Machy residen- tem”	III. 24-én Tuzsonon papfalvi Csoronk András felperes (Te- lOkl I. 439) ellenében Tu- zsoni Bolgár Miklóst a me- gye ítélőszéke elé <i>megidézte</i> .
12.	[1419. VII. 19. után] (TelOkl I. 441. = DL 73979)	Kolozs (Apahida)	Drági Jakab ispán, Mocsi Miklós és Budai Ger- gely szolga- bírák	Mocson lakó Ferenc (Kolozs vm.) „nostrum hominem videlicet Franciscum in dicta Machy residen- tem”	VII. 14-én Tuzsonon papfalvi Csoronk András ellenében Tuzsoni Bolgár Miklóst a megye ítélőszéke elé <i>meg- idézte</i> .

• VII. MELLÉKLETEK •

13.	1423. V. 27. (ZsOkl X. 679. sz. = DL 26770)	Kolozs (Apahida)	Mocsi Mik- lós és Macs- kási Péter szolgabírák	Papfalvi Jakab fia: László és Korpádi György (Kolozs vm.; Papfalva = Nádaspapfalva; Ko- lozs vm.) „nostros homines ... de sede nostra iudiciaria vice nostra ad infra- scripta peragenda et restituenda duximus destinandos”	V. 26-án Balázs frater ko- lozsmonostori apát kérésére <i>Apahidán</i> az ahhoz tartozó szántóföld felszántása miatt <i>vizsgálatot tartottak</i> .
14.	1423. XII. 15. (ZsOkl X. 1524. sz. = DL 74002)	Kolozs (Apahida)	Sárdi And- rás alispán, Mocsi Mik- lós és Macs- kási Péter szolgabírák	Péter deák, a vármegye nótáriusa [származása ismeretlen; Kolozs vm.? „nostrum hominem”	<u>Meg nem jelölt időpontban</u> tuzsoni Bolgár János és Ist- ván <i>ügyvédvallását meghall-</i> <i>gatta</i> . Megj. A meghallgatás <i>Tuzso-</i> <i>non</i> történhetett, Bolgár Já- nos jószággrészen.
15.	1424. VII. 19. (ZsOkl XI. 861. sz. = DF 253489)	Kolozs (Apahida)	Sárdi And- rás alispán, Mocsi Mik- lós és Macs- kási Péter szolgabírák	Zutoron lakó Nemes (d) Miklós (Kolozs vm.) „nostrum hominem (?)” [sérült, kopott oklevél]	VII. 11-én Zsombori János panaszára a Dezméri Mikola fia: László által ennek jobbá- gya ügyében megítélt esküt [<i>Topa</i>]szentkirályon meghall- <i>gatta</i> .
16.	1427. III. 25. (WassLt 378. sz. = DF 252929)	Doboka (Bonchida)	Olnoki Ist- ván és Nyí- resi István szolgabírák	Nyíresi István fia: Lu- kács (Doboka vm.; Nyíres = Boncnyíres) „nostrum hominem” Megj.: a megyei ember valószínűleg a szolgál- bíró fia	III. 23-án a megyében Szent- egyedi Lökös Tamás pana- szára Göci György mohalyi hatalmaskodásáról <i>vizsgálá-</i> <i>tot tartott</i> .
17.	1427. VI. 18. (ZsOkl XIV. 677. sz.)	Kolozs (Apahida)	Mocsi Miske és Szomordoki Imre szolgál- bírák	Szentpéteri Miklós (Kolozs vm.; Szentpéter = Uzdiszentpéter) „nostrum hominem”	VI. 10-én Bethleni János fia- inak kérésére [<i>mező</i>]szentmár- <i>toni</i> jobbágyuk elhajtott ökré- nek ügyében <i>vizsgálatot tar-</i> <i>tott</i> .
18.	1429. IV. 20. (DF 255257)	Kolozs (Apahida)	Komjátszegi Miklós és Macskási Péter szolgál- bírák	Mocsi Sandrinus fia: Miklós (Kolozs vm.) „nostrum hominem”	IV. 14-én a megyében arról, hogy Bogáti Imre aranykúti jobbágya felgyújtotta a pana- szos Zsuki Péter szováti erde- jét, <i>vizsgálatot tartott</i> .
19.	1430. I. 3. (DL 74045)	Doboka (Bonchida)	Nyíresi Ist- ván és cso- mafáji Tót Péter szolgál- bírák	Mikóci Péter (Doboka vm.) „nostrum hominem”	[1429.] XII. 31-én a megyé- ben arról, hogy Zsombori Já- nos jobbágyainak rákosi pásztorai Dobokai Miklós és Mihály [<i>magyar</i>]egregyi er- dejét kivágták és ottani juhait elhajtották, <i>vizsgálatot tar-</i> <i>tott</i> .
20.	1431. XI. 6. (WassLt 423. sz. = DF 252948)	Doboka (Bonchida)	[szentmár- toni] Med- vés Antal al- ispán, Deve- cseri Mihály és Mikei [= Mikóci] Péter szolgabírák	Berekszegi János (<i>de</i> <i>Berekszeg</i> ; Berekszeg el- néptelenedett település Szentegyed határában Doboka vm., lásd WassLt 466) „nostrum hominem”	X. 6-án <i>Szentgothárdon</i> és <i>Ombozon</i> arról, hogy a Va- sok Doboka vármegyéből Kolozsba átmenve az ősi Jan- kafiak és szentmiklósi Feje- sek légeni és gyerkei jószággré- szeit elfoglalták, <i>vizsgálatot</i> <i>tartott</i> .
21.	1435. II. 9. (DL 12666)	Fehér (Szentimre)	Ispánlaki Benedek és Vessződi	kisenyedi Keresi Mi- hály (Fehér vm.) „nostrum hominem”	[1434.] XII. 2-án a megyében arról, hogy Dályai Jakab több állatát, ingóságait és egy

• 2. 1. A megyei emberekre bízott feladatok (időrendi áttekintés) •

			János alispánok, Sülyei Gergely és Csügedi Miklós szolgabírák		jobbágyát vingárdi Geréb János <i>Vingárdról</i> jöve elvitte, <i>vizsgálatot tartott</i> .
22.	1435. III. 23. (TelOkI I. 536. = DL 74057)	Belső-Szolnok (Dés)	Girolti Antal és Szilágytői János szolgabírák	Fejér (dictus) István (Belső-Szolnok vm.?) „nostrum hominem”	<i>Bizonyságlevél</i> arról, hogy <u>meg nem jelölt időpontban</u> és helyen előtte Losonci Dezső visszaadta a panaszos Somkeréki Miklós jobbágyainak utóbbiak állatait.
23.	1475. XI. 21. (DF 260809)	Doboka (Bonchida)	Nagy Pál és Bádoki Mihály alispánok szentegyházi Valkai János és Csomafáji Gergely szolgabírák	id. Tötöri István (Doboka vm.) „... modo simili unum ex nobilibus dicti comitatus” Megj.: az egyik szolgabíró (Csomafáji Gergely) végzi a vizsgálatot, a megyei ember a nyilvánvalóbb igazság (pro evidentiore veritate) kiderítése érdekében van jelen.	A vajda X. 15-i kérésére XI. 7-én a megyében arról, hogy a vingárdi Gerébek a Kodoriak és iklódi Dézsi János kecseti (Doboka vm.) és kodori, törpényi, felsőgyékényesi, alsógyékényesi és keményei (Belső-Szolnok vm.) jószággrészeit elpusztította, <i>vizsgálatot tartott</i> .
24.	1482. III. 13. (DF 244105)	Kolozs (Apahida)	szucsáki Nagy Benedek és Bozkúti János alispánok, illetve Budai Pál és botházi Porkoláb Mihály szolgabírák	Gyerőfi György (Kolozs vm.) „Paulum Buday, iudicem nobilium nostrum et Georgium Gerewfy nobilem virum provincialem” Megj.: az egyik szolgabíróval, Budai Pállal együtt végzi a vizsgálatot.	A vajda II. 9-i kérésére II. 9-én a megyében arról, hogy a panaszos Gesztrágyi Benedek boroszlói (Kolozs vm.) birtokán szentmihálytelki Tompa Mihály hatalmaskodott, <i>vizsgálatot tartott</i> .
25.	1488. [V. 22. után] ¹ (DL 36944 [3. sz.])	Kolozs [h. n.; Apahida]	szucsáki Nagy Benedek alispán, szopori Szentgyörgyi György és szucsáki Porkoláb Demeter szolgabírák	Fodorházi György (Doboka vagy Belső-Szolnok vm.-i [?!]) „duos ex nobis, videlicet prefatum Georgium, unacum nobili Georgio de Fodorhaza” Megj.: az egyik szolgabíróval, szopori Szentgyörgyi Györggyel együtt végzi a vizsgálatot	Az alvajda V. 22-i kérésére, <u>meg nem jelölt időpontban</u> a szamosfalvi Mikolák és a Szamosfalvi Gyerőfiek panaszra nyomán, miszerint a kolozsvári lakosok Szamosfalvát pusztították, <i>vizsgálatot tartott</i> .
26.	1491. V. 11. (DF 257828)	Kolozs (Apahida)	[szucsáki] Sándorházi György alispán, Szentpáli Mihály és botházi Porkoláb Mihály szolgabírák	Gyerőfi Gergely és András (Kolozs vm.) Megj.: az egyik szolgabíróval, Szentpáli Mihállyal együtt végzik a tanúkihallgatást „certos ex nobis videlicet prefatum Michaellem de Zenthpal, Gregorium et Andream Gyerewffy ad	<u>Meg nem jelölt időpontban</u> Gyerőmonostoron (Kolozs vm.) gyerőmonostori Kemény Péter megöléséről <i>vizsgálatot tartottak és kihallgatták a tanúkat</i> . „certos ex nobis videlicet prefatum Michaellem de Zenthpal, Gregorium et Andream Gyerewffy ad

¹ Másolat Mária Terézia 1750. X. 6-i oklevelében: DL 36944 (3. sz.). Az oklevélben szereplő V. 14. (in Apahida, f. 4^a in vig. Ascens.) keltezés javítandó, mert a tanúvallatást elrendelő és bizonyosan 1488. V. 22-én kelt alvajdai oklevél után állítható ki.

				egyik szolgabíró], Gregorium et Andream Gyereffy”	infrascriptam inquisitionem faciendam de sede nostra iudiciaria nostro pro testimonio duximus transmittendos”

2. 2. Az ismert megyei emberek (betűrendes jegyzék)

Berekszegi János (Doboka, 1431; WassLt 423. sz. – Berekszeg elnéptelenedett település Szentegyed környékén [?]: Doboka vm.)

Császári György (Doboka, 1414; WassLt 319. sz. – Császári ma Vasasszentivány része: Doboka vm.)

Fejér (dictus) István (Belső-Szolnok, 1435; TelOkl I. 536. – Lakhelye/birtoka ismeretlen.)

Fodorházi György (Kolozs, 1488; DL 36944 [3. sz.]. – Neve alapján Doboka vagy Belső-Szolnok vm.-i [?!], de valószínűbb, hogy a Fodorházi, másként Korpádi család tagja, vö. Csánki V. 528–529).

Gyerőfi András (Kolozs, 1491; DF 257828. – Kolozs vm., lásd Csánki V. 482–492)

– Gergely (Kolozs, 1491; DF 257828. – Kolozs vm., lásd Csánki V. 482–492)

– György (Kolozs, 1482; DF 244105. – Kolozs vm., lásd Csánki V. 482–492)

ismeretlen nevű: Torda vm., 1335 (AOkl XIX. 516. sz.); Kolozs vm., 1349 (CDTrans III. 542. sz.)

Ispánlaki „Veres” István (d Veres; Fehér, 1406; ZsOkl II/1. 4385. sz. – Ispánlaka: Fehér vm.)

István kisludasi (*de Bothludas*) nemes lásd **Ludasi**

Keresi (kisenyedi) Mihály (Fehér, 1435; DL 12666. – Kisenyed: Fehér vm.)
kisenyedi lásd **Keresi**

Korpádi György (Kolozs, 1423; ZsOkl X. 679. sz. – Korpád: Kolozs vm.). Lásd még Fodorházi

Ludasi (*de Bothludas*) István, nobilis (Fehér, 1348; CDTrans III. 474. sz. – Kisludas: Fehér vm.)

Mikói Péter (Doboka, 1430; DL 74045. – Mikó: Doboka vm.). 1431-ben Doboka vármegye szolgabírája (WassLt 423. sz.).

Mocsi Sandrinus fia: Miklós (Kolozs, 1429; DF 255257. – Mocs: Kolozs vm.). Ugyanott szolgabíró (1419–1424, 1429–1435) és alispán (1425)

Mocson lakó Ferenc (Kolozs, 1419; TelOkl I. 437–438, 441. – Mocs: Kolozs vm.)

Nyíresi István fia: Lukács (Doboka, 1427; WassLt 378. sz. – Nyíres = Boncnyíres: Doboka vm.). Nyíresi Lukács 1448-ban Doboka vármegye szolgabírája (WassLt 438. sz.)

Papfalvi Gál (Kolozs, 1413; ZsOkl IV. 602. sz. – Papfalva = Nádaspapfalva: Kolozs vm.)
– Jakab fia: László (Kolozs, 1423; ZsOkl X. 679. sz. – Papfalva = Nádaspapfalva: Kolozs vm.)

Péter deák, a vármegye nótáriusa (Kolozs, 1423; ZsOkl XI. 861. sz. – Lakhelye/birtoka ismeretlen)

Szász János (Doboka, 1416; TelOkl I. 421. – Lakhelye/birtoka ismeretlen)

Szentiváni György (Küküllő, 1416; ZsOkl V. 2286. sz. – Szentiván = Szászszeniván: Küküllő vm.)

Szentkirályi Miklós fia: János (Fehér, 1406; ZsOkl II/1. 4566. sz. – Szentkirály = Enyed-szentkirály: Fehér vm.)

Szentpéteri Miklós (Kolozs, 1427; ZsOkl XIV. 677. sz. – Szentpéter = Uzdiszentpéter: Kolozs vm.)

Tötöri István, id. (Doboka, 1475; DF 260809. – Tötör: Doboka vm.)

Veres lásd **Ispánlaki „Veres”**

Zutoron lakó „Nemes” Miklós Miklós (d Nemes; Kolozs, 1424; ZsOkI XI. 861. sz. – Zutor: Kolozs vm.)

3. Fehér megye ítélszékével egyszerre tartott alvajdai oktavális székek Szentimrén

Fehér megye ispáni tisztségét a hivatalban levő erdélyi alvajda viseli (1336–1435)		
Fehér megye szentimrei ítélszékének kezdete	A szentimrei alvajdai oktavális ítélszék kezdete	Melyik ünnep oktaváján ülésezett a megyei ítélszék?
1336. I. 15. (f. II. p. oct. Epiph.) Megj.: egy korábbi eskütétel ekkorra (I. 15-re) volt kitézve. DF 277306. = CDTrans II. 875. sz.	Nem maradt fenn oklevél!	<i>Vízkereszt</i>
1339. V. 12. (f. IV. a. Penth.) DL 30375. = CDTrans II. 1033. sz.	Nem maradt fenn oklevél!	–
Nem maradt fenn oklevél!	1347. VIII. 22. Az alvajda 1347. VIII. 25-én (IV. d. oct. Assumpt. Marie) Szentimrén ad ki oklevelet és ebben megjegyzi, hogy az ítélszékén ott vannak a szolgabírák (Ub II. 49 = CDTrans III. 418)	<i>Nagyboldogasszony</i> (Assumpt. Marie)
Az oklevél kelte: 1348. VII. 1. (f. III. p. oct. Corp. Chr.) DL 30648. = CDTrans III. 474. sz. [a dátum megegyezik Keresztelő Szt. János születésének oktavájával, az alvajdai ítélszék kezdetével]	Az alvajdai <u>ítélszék</u> kezdete: 1348. VII. 1. (oct. Nat. Ioh. bapt.; DF 255253 = CDTrans III. 476. sz.)	<i>Keresztelő Szt. János születése</i> (Nat. Ioh. bapt.)
1357. III. 1. (oct. Cynerum). Megj.: A megyei ítélszék előtt vérdíjat fizettek meg 1357. III. 1-jén; a megye egy másik oklevele III. 5-én (V. d. oct. Cynerum) kelt, vö. CDTrans III. 891, 893. sz.	<i>Nincs</i> , de az alvajda 1357. II. 28-án (f. III. p. Invocavit) Szentimrén ad ki oklevelet (DF 272939. = CDTrans III. 890. sz.)	<i>Hamvazószerda</i> (oct. Cynerum)
1363. IX. 22. (in quind. Nat. virg.) Megj.: eskütétel ekkor kitézött időpontja: X. 7. (II. d. oct. Mich. arch.) D 73697. = CDTrans IV. 211. sz.	<i>Nincs</i> , de az alvajda 1363. IX. 12-én (f. III. p. Nat. virg.) Szentimrén ad ki oklevelet (DL 73696 és 73698. = CDTrans IV. 207–208. sz.)	<i>Kisboldogasszony</i> (Nat. virg.) 15. napján
1363. X. 20. (f. VI. p. Luce ev.) Megj.: eskütétel kitézött időpontja: Torda, XI. 8. (in oct. Omn. sanct.) DL 73699 = CDTrans IV. 215. sz.	–	–
1366. IX. 22. (VIII. d. oct. Nat. virg.) Megj.: Perhalasztás IX. 15-ről (in oct. Nat. virg.) X. 6-ra (ad oct. Mich. arh.) DL 73715 = CDTrans IV. 533. sz.	<i>Nincs</i> , de az alvajda ugyan-ezen a napon (in quind. Nat. virg.) Szentimrén ad ki oklevelet (DL 32200. = CDTrans IV. 532. sz.)	<i>Kisboldogasszony</i> (Nat. virg.)
1391. VII. 11. (f. III. a. Margarete virg. et mart.) DL 29210 és DL 67252. = Ub III. 80. = ZsOkI I. 2137. sz.	<i>Nincs</i> , de az alvajda ugyan-ezen a napon (VIII. d. oct. Nat. Ioh.) Szentimrén ad ki oklevelet (DF 277306)	–
1406. I. 13. (in oct. Epiph.) DL 26384 =	Az alvajdai <u>ítélszék</u> kezdete:	

• VII. MELLÉKLETEK •

ZsOkl II/1. 4385. sz.	1406. VII. 1., lásd 1406. I. 24. (XII. d. oct. Epiph.) DL 73865 = TelOkl I. 308.	Vízkereszt (Epiph.)
1406. III. 24. (in oct. Medii quadrag.) DL 26384 = ZsOkl II/1. 4566. sz.	–	Böjtközép
1406. V. 1. (in oct. Georgii) DL 26384 = ZsOkl II/1. 4691. sz.	–	Szt. György
1406. VI. 6. (in oct. Penth.) DL 26384 = ZsOkl II/1. 4792. sz.	1406. VI. 7. (II. d. oct. Penthec.) DL 42918 = ZsOkl II/1. 4799. sz.; 1406. VI. 17. (XII. d. oct. Penth.) DF 257488.	Pünkösöd
1408. I. 13. (VIII. d. Epiph.) DL 73884. és 73883 = TelOkl I. 327–328, 328–329. Csak a szolgabírák szerepelnek az intitulasióban!	1408. I. 13. (in oct. Epiph. dom.) DL 9682 = Ub III. 445.	Vízkereszt

4. Fehér megye ítélőszékének oktavái

Az erdélyi alvajdák már nem viselik a Fehér megyei ispáni tisztséget	
	Melyik ünnep nyolcadán ülésezett a sedria?
Szentimre	
1435. II. 9. (in oct. Purif. Marie) DL 12666.	Gyertyaszentelő Boldogasszony
1435. VII. 1. (in oct. Nat. Ioh. bapt.) DL 12666.	Keresztelő Szt. János születése
1451. III. 19. (III. d. oct. Cinerum) DL 62850 = Ub V. 312, 2727. sz.	Hamvazószerda
1455. VI. 12. (XII. d. oct. Penth.) Megj.: a sedria VI. 1-jén (in oct. Penth.) DL 30830.	Pünkösöd

Lapád 1478. II. 25. (DF 257899)	Böjtközép (f. IV. in oct. Med. quadrag.)
Szentkirály	
1478. V. 17. (in oct. Penth.) DL 45724. = Ub VII. 178.	Pünkösöd
1478. IX. 15. (in oct. Nat. Marie virg.) DF 255038.	Kisboldogasszony
1478. XII. 7. (in oct. Andree ap.) DL 45760; DF 277589. = TTár 1890. 151.	Szt. András apostol
[1479.] II. 9. (in oct. Purif. Marie virg.) DL 62911; Ub VII. 207, 4296. sz.	Gyertyaszentelő Boldogasszony

Enyed	Melyik ünnep nyolcadán ülésezett a sedria?
1483. III. 12. (in oct. [Medii quadrag.]) (TTár 1907. 101)	Böjtközép

1499. IV. 3. (f. IV. p. Resurr. dom.) DF 275366.	jelentés tanúkihallgatásról, nem ocataván!
1510. IV. 7. (in oct. Pasce) DF 253574. = SzOkl I. 322–323.	Húsvét
1511. IX. 15. (in oct. Nat. Marie virg.) DL 62994.	Kisboldogasszony
1515. II. 9. (in oct. Purif. Marie virg.) DL 63003.	Gyertyaszentelő Boldogasszony
1522. DL 62262.	napi kelet nélküli oklevél!
1525. II. 1. (in vig. Purif. Marie) DL 63036. Vigilia!	Gyertyaszentelő Boldogasszony
1536. V. 1. (in oct. Georgii mart.) MNL-OL, Bethlen cs bethleni lt, Rokon és idegen családok, 2. csomó, 11. tétel, Bolyay család 1530–1575, no. 7.	Szt. György
1554. II. 19., in loco sedis nostre iudicarie [in oppido Enyediensi], f. II. p. dom. Reminiscere; a (korábbi) sedria időpontja: 1554. II. 9., in oct. Purif. Marie (Erd. kápt. mlt., V/98. = ErdKLt 886. sz.)	Gyertyaszentelő Boldogasszony
1561. XII. 7. (in oct. Andree ep., in oppido Enyediensi, Jósika cs hitb. lt, 1561. XII. 7. [CJ-F-00255-1-93]	Szt. András apostol
1567. XII. 7. (in oppido Enyediensi, loco scilicet sedis nostre iudicarie, in oct. Andree ep.) Bánffy cs nemz. lt, 1567. XII. 7. [CJ-F-00320-1-1-48]	Szt. András apostol
1575. IV. 10. (in octavis Resurrectionis Domini), Béldi cs lt, 1575. IV. 22. (f. VI. a. Alberti ep. proxime preteriti)	Húsvét
Erdélyi káptalan országos lt (F3), Centuriae B. 25., 1577. X. 16. (f. IV. ipso videlicet die festi beti Galli confessoris [= 1577. X. 16.], instante scilicet octavis festi beati Michaelis archangeli [1577. X. 6.], in oppido Enyediensi, loco scilicet sedis nostre iudicarie).	Szt. Mihály arkangyal

5. Az állítólagos megyei jegyzőkönyvet említő 1494. évi oklevél

I. 1494. [június 29. körül], Torda.

Ladislau de Lossoncz et Bartholomeus Dragffy de Bewlthewk, wayuode Transsilvanensium et comites Siculorum, nobilibus viris, comitibus vel vicecomitibus et iudicibus nobilium comitatus Thordensis favorem! Dicitur nobis in persona nobilis Ladislai de Bogath, qualiter, licet ipse alias pro quibusdam negotiis suis ipsum summe urgentibus evitandis quasdam totales portiones suas possessionarias in possessionibus videlicet Zenthmyklos et Sospathak vocatis in comitatu Thordensi existentibus, nobili et agili quondam Blasio Meggyes pro certa summa pecuniaria vigore aliarum litterarum comitum vel vicecomitum et iudicum nobilium prefati comitatus Thordensis superinde confectarum in sede iudiciaria eiusdem pignori obligasset, prout in antiquis registorum codicibus continentiis litterarum impignoratitiarum clarius continetur et inveniebatur et eadem littere impignoratitiae nunc propter tutiorem conservationem et custodiam e manibus prefatis exponentis abalienate fuissent et idem exponens modo renovationis huiusmodi litterarum impignoratitiarum de ipso registro et codice ipsius sedis vestre iudicarie admodum speret [?] concessuras pro tuitione iuris sui, quapropter requirimus vestras nobilitates nichilominusque auctoritate officii nostri vobis in persona regia committimus et mandamus, quatenus agnitis presentibus de predicto registro et minuto prenotate sedis vestre continentia, prout sunt et iterum novas et alias litteras impignoratitias factum prescriptarum portionum suarum possessionariarum impignoratitiarum sub sigillis vestris annotato exponenti per notarium ordinarium iam fate sedis vestre confici et emanari facere noveritis et eidem exponenti dare et concedere debeatis communis iustitia suadente caventes tamen, ne fraus aut dolus in hac parte eveniat aliqualis, secus non facturi. Datum in oppido Thorda, in congregatione regnicolarum feria [!] proxima [!] festum beatorum Petri et Pauli apostolorum, anno

Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quarto.

Belefoglalva Torda vármegye 1494. július 21-én kelt oklevelébe (2. sz.), DL 36638 és DF 257561. – A regesztában a DL 36638 névalakjai.

2. 1494. július 21., Torda

Nos Nicolaus Zekel et alter Nicolaus de Saswar comites, item Gregorius Cheghedy de Zenthgyewrgy et Stephanus Zonda de Thurczan, iudices nobilium comitatus Thordensis, memorie commendamus, quod, cum nos unacum nobilibus dicti comitatus feria secunda proxima ante festum Beate Marie Magdalene Thorde, sede videlicet nostra iudiciaria pro tribunali consedissemus, tunc nobilis Ladislaus de Bogath e medio aliorum nobilium in nostram et eorundem nobilium comprovincialium exsurgens presentiam presentavit nobis litteras preceptorias magnificorum dominorum Ladislai de Lossoncz et Bartholomei Dragffy de Bewlthewk, wayuodarum Transsilvanensium et Siculorum comitum, dominorum nostrorum metuendorum, quas honore, quo tenemur, recepimus in hec verba: *<Következik Losonci László és Drágfi Bertalan erdélyi vajdák 1494. [június 29. körül] kelt oklevele, 1. sz.>* Unde nos unacum nobilibus comprovincialibus prenotatis visis et intellectis tenoribus prefatarum litterarum preceptoriarum dominarum wayuodarum obedire volentes, ipsum antiquum registrum et codicem nostrum prefate sedis nostre iudiciarie cum eodem notario nostro ordinario dicte sedis nostre ad sedem nostram iudiciariam adduci et ipsum registrum investigari et requiri fecimus, in quo quidem registro nostro dicte sedis nostre prescriptas litteras impignoratitias prefati Ladislai Bogathi sic consignasse comperimus et reinvenimus in hec verba, qualiter prefatus Ladislaus de Bogath coram comite et vicecomite et iudicibus nobilium dicti comitatus eotunc existentibus personaliter constitutus onera et quevis gravamina filiorum suorum et filiarum suarum, fratrum et consanguineorum suorum, si in infrascriptis persistere nollent, in se assumendo oraculo vive vocis fassus extitisset in hunc modum, quomodo ipse pro aliquibusdam suis necessitatibus ipsum urgentibus evitandis totales portiones suas possessionarias in possessionibus Puzthazenthmyklos et Sospathak, omnino in predicto comitatu Thordensi existentibus habitas ipsum iure hereditario concernentes simulcum cunctis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, utpote terris arabilibus, agris, pratis, fenilibus, silvis, nemoribus, aquis aquarumque decursibus, et generaliter cum omnibus utilitatum integritatibus ad easdem prescriptas portiones possessionarias iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus quovis nominis vocabulo vocitatis et nominatis nobili et agili quondam Blasio Meggyes de Erdewzenthgyergy in et pro decem florenis puri auri plene ab eodem receptis atque levatis usque tempus remissionis et redemptionis pignori obligasset tali modo, ut, dum temporis in eventu ipse dictus nobilis Ladislaus de Bogath aut sui posterius ipsas prescriptas portiones possessionarias eiusdem Ladislai Bogathy ab eodem nobili quondam Blasio Meggyes redimere et remutare vellet vel haberet potestatis facultatem, tunc idem Blasius Meggyes rehabitis ipsis decem florenis eidem Ladislao de Bogath aut suis posteris remittere debeat et teneatur absque omni calumnia sive processu litis; assumpsisset etiam idem Ladislaus de Bogath eundem Blasium de Meggyes in pacifico dominio dictarum portionum possessionariarum et utilitatum earundem usque tempus redemptionis contra quoslibet iuridice impetitores tueri et protegere propriis suis laboribus et expensis vigore et testimonio presentium mediante. Super qua quidem fassione eiusdem Ladislai de Bogath secundum litteratorium mandatum prefatorum magnificorum dominorum wayuodarum de novo, secundum continentiam registri nostri dedimus litteras nostras sub sigillis nostris emanatas. Datum Thorde in sede videlicet nostra iudiciaria, die quo supra, anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quarto.

Belefoglalva Fráter György váradi püspök, kincstartó és királyi helynök 1547. május 7-i (III. d. f. VI. p. Viti et Modesti mart.) oklevelébe, amit szamosfalvi Mikola László alhelytartó 1547. június 19-i (sab. p. Inv. s. cr.), megpecsételéssel nélküli oklevele írt át: DL 36638. – Ezekkel együtt átírta az erdélyi káptalan 1764. április 24-i oklevele (DF 257561).

6. Az erdélyi megyék archontológiája a 14. század elejétől 1540-ig

Az összeállítás – természetesen – nem előzmény nélküli. A 14. századra Wertner Mór állított össze archontológiai listákat (az erdélyi megyék árpád-kori ispánjairól és 14. századi ispánjairól és szolgabíráiról is).²⁰¹⁷ Erdélyi archontológiai adatokat Csánki Dezső is szép számmal közölt, elsősorban, történeti földrajzában V. kötetében.²⁰¹⁸ 1996-ban Engel Pál kiadta a középkori Magyarország 1301–1457 közötti archontológiáját. Ez utóbbi munka tartalmazza az erdélyi vármegyék ispánjait is a jelzett korszakból.²⁰¹⁹ Mindazonáltal az adatgyűjtést nem volt célszerű csak 1458-tól elkezdni. Egyrészt az 1301–1457 közötti időszakból is kerültek elő ispánokra vonatkozó újabb archontológiai adatok, másrészt úgy tűnt, hogy az ispánokat és a vármegyék szolgabíráit érdemes együtt bemutatni. E két tisztség viselése között ugyanis volt átjárás: szolgabírákból lettek ispánok és fordítva. A megyéispánok többségének ezen a szinten megrekedt a karrierje, és – főképpen a 15. században – az országos politikához meglehetősen kevés közülük volt, legföljebb Erdélyben volt szerepük. (Mindez egybecseng azzal a megállapítással, hogy az erdélyi ispánok rangja – minthogy a 14. század elejétől őket nem a király, hanem az erdélyi vajda nevezte ki familiárisai köréből – alacsonyabb volt magyarországi társaikénál és voltaképpen alispánoknak tekinthetők.) A szolgabírák számbavételét az is indokolta, hogy – noha nem volt politikai szerepük – legalábbis részben ugyanazokból a helyi, szerény vagyonú, de a vármegyéjükben hangadó családokból kerültek ki, mint az ispánok. Jegyzékemben feltüntettem egy tisztség összes előfordulását (tehát nemcsak az elsőt és utolsót), ugyanis viszonylag ritkán, leginkább az ispánok tisztségviselése esetében ismerünk egynél több említést. A hivatkozott források napi keltezése után ezek levéltári őrzőhelye vagy a közlés helye szerepel. Az összeállítás végén található az archontológiai listákban előforduló személyek betűrendes felsorolása. Ugyanitt reájuk vonatkozó egyéb adatok is megtalálhatók. E személytörténeti adattár tartalmazza a javasolt azonosítások magyarázatát is.²⁰²⁰ Az általam megállapított azonosító nevek („családnevek”) az archontológiai részben szögletes zárójelbe kerültek. A magyarországi, Mohács előtti iratanyag ismert egyoldalúsága miatt – az oklevelek nagy része leginkább birtokjogi adatokat tartalmaz – az ispáni és szolgabírói tisztséget viselőkről szinte kizárólag csak annyit tudunk meg, hogy hol és milyen jogon voltak birtokaik. Olykor ügyvédként, királyi vagy vajdai emberként tűnnek elő az oklevelekben, de általában szerény, megyék keretén belüli életpályákat futnak be. Az esetleg viselt egyéb tisztségeket ugyanitt, az összeállítás végén található *Személytörténeti adattárban* találja meg az olvasó.

Az összegyűjtött archontológiai adatok elsöprő többsége a vármegyei hatóságok által kibocsátott oklevelekből származik, melyek összegyűjtését (levéltári jelzeteik megállapítását) könnyűszerrel el lehetett végezni a Magyar Országos Levéltár Mohács előtti gyűjteménye elektronikus adatbázisának segítségével.²⁰²¹ Meglehetősen ritka az az eset, amikor tanúkihallgatás alkalmával vagy birtokba iktatásnál a szomszédok felsorolásakor említik valakinek az ispáni vagy szolgabírói tisztségét. Az ispánokat az erdélyi vajda nevezte ki, de ezek a kinevezések általában szóban történtek.²⁰²² A kevés Árpád-kori

²⁰¹⁷ Lásd az egyes megyéknél.

²⁰¹⁸ Csánki V. passim.

²⁰¹⁹ Arch. 1301–1457. I. 246–251.

²⁰²⁰ A tisztséget viselők meghatározása, egy bizonyos családhoz kötése ugyanis nem bizonyult mindig egyszerű feladatnak. Ha csak a keresztnévet említik az oklevelek (pl. Saul magister, Hunyad vm. ispánja, 1365), közelebbi meghatározása nem volt lehetséges. Máskor, ha nemcsak a tisztségviselőnek, hanem apjának a nevét is említi a megyei oklevél, nagy valószínűséggel meghatározható volt a kiléte (pl. Demeter fia: János – Doboka vm. szolgabírája 1350–1361 között – minden bizonnyal azonos azzal a Galaci Demeter fiával: Jánossal, aki ekkoriban éppen a vármegyében több alkalommal királyi vagy vajdai kiküldött). Olykor azonban, noha vármegyei oklevélből ismert ugyan a család- és keresztnév is, bizonyosan nem volt megállapítható, hogy melyik – azonos nevű – családkhoz tartozik az illető (pl. Nagy Ambrus, Belső-Szolnok vm. ispánja 1468-ban).

²⁰²¹ ColDiplHungarica – A tisztségviselőkre vonatkozó adatok egy része is a digitális oklevélkatalógusban hozzáférhető regesztákból származik.

²⁰²² Jelenleg csak két, ispáni kinevezéssel kapcsolatos oklevelet ismerünk. Szentgyörgyi Péter erdélyi vajda 1499. I. 1-jén értesíti Torda vármegye nemeseit és más rendű-rangú embereit, hogy új ispánokat nevezett ki és kéri, hogy nekik mindenben engedelmeskedjenek (Arch. 1458–1526. II. 483. = DL 65442, idézi: Mályusz: Erdélyi társadalom 31, 91, 117. jegyzet) és ugyanő 1525-ben Torda vm. nemességét értesíti, hogy a vm. ispánjává Gerendi László helyett Barcsai Pált nevezte ki (iktári Bethlen cs lt, 1525. I. 2., DF 255125 = SzapolyaiOkI I. 494–495).

• 6. Az erdélyi megyék archontológiája a 14. század elejétől 1540-ig •

archontológiai adat többsége királyi oklevelek méltóságsorából való. Minthogy a 14. század elejétől az erdélyi vármegyék ispánjai a mindenkori erdélyi vajda familiárisai, a *Személytörténeti adattár* általában csak abban az esetben említi ezt a viszonyt, ha arról konkrét okleveles említés ismert.²⁰²³

Fehér vármegye ispáni tisztségét a mindenkori erdélyi alvajda viselte, viszont az archontológia és a névmutató is csak azoknak az alvajdáknak a nevét tartalmazza, akiknek ispáni minőségükben kiállított megyei oklevelét ismerjük.

Egyelőre megoldhatatlan feladat maradt az 1526–1541 közötti megyei oklevelek hiánytalan átnévése is. A korszak iratairól ugyanis nem áll a rendelkezésünkre egy olyan, úgyszólván mindent számba vevő segédlet, amilyennel a Mohács előtti korszak okleveleiről rendelkezünk (a legtöbb családi levéltár esetében az 1526–1541 közötti iratokat nem emelték ki az illető levéltár egységeiből és nem tették időrendi sorrendbe). A Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága kezelésében levő Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának részét képező több gyűjtemény és családi levéltár e korszakból való iratait időrendbe helyezték, mások azonban a kutatás számára továbbra is hozzáférhetetlenek. E korszak archontológiai adatait kár lett volna kihagyni az összeállításból, azonban az itt jelzett fogyatékoságot szem előtt kell tartani. Az 1540–1690 közötti korszakra az erdélyi vármegyék főispánjairól Lázár Miklós – sajnos igen gyéren jegyzetelt – összeállítása áll a kutatás rendelkezésére.²⁰²⁴

Az egyes megyékre vonatkozó adatok felsorolása előtt az illető megyék archontológiáját vagy történeti földrajzat tárgyaló korábbi fontosabb munkák bibliográfiai adatai találhatók.

Archontológiai adatokat Szabó András Péter, Hegyi Géza, Bogdándi Zsolt, Neumann Tibor bocsátott önzetlenül a rendelkezésemre.

6. 1. Belső-Szolnok

Vö. Wertner: Siebenbürgens Komitatsbeamtenkörper 303–306; Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka VII. 178–179, 204–206, 212–213, 218; Arch. 1000–1301. 209–211; Arch. 1301–1457. I. 246; W. Kovács: Erdélyi megyék 25–29.

A megye nemesi *universitas*a által kibocsátott oklevél: 1519. XI. 9. (DF 255102).

Hamis oklevélben szerepel: Szentgyörgyi István belső-szolnoki 1317. V. 2. (CDTrans II. 271. sz. = DL 107725.)

Ispánok és alispánok

[Gerendi] Miklós comes (Péter fia)	1325. VIII. 2. (CDTrans II. 529. sz.) 1325. IX. 18. (CDTrans II. 532. sz.) ²⁰²⁵
[Zsuki?] Mihály magister (Albert fia)	1329. [VIII. 27. k.] (CDTrans II. 662. sz.) 1332. VI. 8. (CDTrans II. 753. sz.)
[Torockói] István (<i>Elleus</i> fia)	1349. IX. 17. (CDTrans II. 526. sz.) ²⁰²⁶
[Járai] ²⁰²⁷ Gál magister (<i>Pascha</i> fia)	1355. VI. 11. (CDTrans III. 793. sz.)
[Besenyő?] Pál	1368. VIII. 23. (CDTrans IV. 712. sz.)
[Derencsényi] János magister (Pető fia) bálványosi várnagy (1364–1371)	1370. VI. 5. (CDTrans IV. 856. sz.)
[Szavai] László (Márk fia)	1392. VIII. 14. (TelOkl I. 239–240.)

²⁰²³ Az erdélyi vajdák és alvajdák hivatalviselését lásd erre az időszakra lásd Arch. 1301–1457. I. 11–15.

²⁰²⁴ Lázár: Erdély főispánjai. – Kiegészítések hozzá: Torma: Adalék. Lásd még: Koncz: Hunyadvármegye főispánjai 145–147.

²⁰²⁵ 1325. X. 4. (CDTrans II. 537. sz., kétes hitelű oklevél).

²⁰²⁶ Alispán.

²⁰²⁷ Zichy: Járai 146.

6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 1. Belső-Szolnok. Ispánok

Andrásházi Darabos Mihály magister (István fia)	1397. XI. 4. (TelOkl I. 261.) ²⁰²⁸ 1400. X. 6. (TelOkl I. 273.)
Galaci Miklós	1405. II. 25. (ZsOkl II/1. 3680. sz.)
Drági László és [---] Miklós	1408. XI. 8. (WassLtBruk 207 [19. sz.])
Drági Jakab dobokai ispán (1429–1431)	1431. V. 7. (DF 257 669.) ²⁰²⁹
[Szentmártoni] ²⁰³⁰ Medvés Antal ²⁰³¹ (1434–1435)	1434. X. 27. (TelOkl I. 535.) 1435. V. 4. (TelOkl I. 537–539.) ²⁰³²
Tárkányi [Boda] Dénes	1443. I. 2. (DF 247260.)
Szentgyeydi Székely István és Bádoki Balázs Bádoki Balázs egyidejűleg dobokai alispán (1452) Székely István egyidejűleg dobokai alispán/ispán (1446–1452)	1452. VIII. 9. (DF 260971–260972.) ²⁰³³
Szamosfalvi Gyerőfi János és Bádoki Balázs Gyerőfi János egyidejűleg dobokai ispán (1455)	1455. X. 8. (DL 74130.)
Iklódi István (1465. k.) ²⁰³⁴ dobokai ispán (1465)	
[Sándorházi] ²⁰³⁵ Nagy Ambrus és Miskei Török Ferenc	1468. VIII. 17. (DL 62892.)
Nagy Pál és Török Ambrus	1470. VII. 4. (DF 257678.)
Galaci Lőrinc és Borzafői Huszár Fülöp Huszár Fülöp egyidejűleg dobokai alispán (1471)	1471. VII. 3. (DF 260794.)
Makrai Kis Tamás	1474. V. 25. (DF 260804.)
Szilvási Tót István	1476. IV. 10. (TelOkl II. 127.)
Nagy Barnabás és Bot Miklós	1482. III. 27. (DL 62914.) ²⁰³⁶
Szórád	1483. II. 19. (DL 62916.) 1485. III. 30. (DL 62921.) ²⁰³⁷
Nagy János 1484. II. 4. (DL 62919.) – IV. 14. (DL 62920.); é. n. DL 63055.	
Kidei Fegyveres György	1485. V. 18. (DL 62922.) ²⁰³⁸

²⁰²⁸ Közbenső adatok: 1398. VI. 26. (TelOkl I. 265.); 1398. VIII. 21. (uo. I. 266.); [1399. k.] (uo. I. 271.); 1400. IX. 1. (uo. I. 272–273).

²⁰²⁹ Szolnok vm. ispánja.

²⁰³⁰ Ub IV. 525–526.

²⁰³¹ Alispán.

²⁰³² Közbenső adat: 1434. XII. 1. (TelOkl I. 535–536). Mindegyik oklevélben alispán.

²⁰³³ Alispánok.

²⁰³⁴ Egy 1487. III. 17-i oklevélben említik korábbi belső-szolnoki alispánságát (DF 261054). Valószínűleg 1465 körül töltötte be a tisztséget, ebben az évben ugyanis – Iklódi Mártonnal együtt – Doboka és Kolozs vármegyék ispánja.

²⁰³⁵ DF 260809.

²⁰³⁶ Alispánok.

²⁰³⁷ Közbenső adatok: 1484. II. 4. (DL 62919.); 1484. IV. 14. (DL 62920); é. n. DL 63056.

²⁰³⁸ Mindkét oklevélben alispán.

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 2. Belső-Szolnok. Ispánok •

	1487. I. 3. (DL 62926.)
Nagy Máté	1495. V. 27. (DF 260841.) ²⁰³⁹
Horvát Kelemen és Palásti Péter	1509. II. 14. (DL 62984.)
Szilvási Kristóf	1515. VIII. 27. e. (DL 27605.) ²⁰⁴⁰
Mányiki Sztrigy Simon	1519. XI. 9. (DF 255102.) ²⁰⁴¹
Makrai Bertalan	1527. VI. 14. (Berger: Regesten I. 981–982. sz.)
Kozárvári László	1529. VIII. 13. (Berger: Regesten I. 1169.sz.) 1536. VI. 29. u. (Bánffy cs nemz. lt)

Szolgabírák²⁰⁴²

[Almakeréki Apafi?] Gegus magister és István comes	1325. IX. 18. (CDTrans II. 532. sz.) 1325. X. 4. (CDTrans II. 537. sz.) ²⁰⁴³
<i>Myke</i> comes	1329. [VIII. 27. k.] (CDTrans II. 662. sz.)
[Szilkeréki] István (Márton fia) és [Tötöri?] ²⁰⁴⁴ László (Myke fia)	1370. VI. 5. (CDTrans IV. 856. sz.)
Dengelegi István és Némái Mihály (Pető fia)	1392. V. 1. (TelOkl I. 238.)
[Szilágytői] Miklós (Kozma fia) és István (Pető fia)	1392. VIII. 14. (TelOkl I. 239–240.)
Szilágytői Lesták magister és Szilkeréki János magister (Jakab fia)	1397. XI. 4. (TelOkl I. 261.) 1398. V. 22. (TelOkl I. 264–265.) 1398. VI. 26. (TelOkl I. 265.) 1398. [VII. 2. k.] (TelOkl I. 268.) ²⁰⁴⁵ 1398. [VIII. 21.?] (TelOkl I. 266.)
Mikeházi Antal magister és Dengelegi (d) István magister	1399. XII. 10. (TelOkl I. 271.) [1399 k.] (TelOkl I. 271.)
Szilágytői Lesták és Szilkeréki János (Jakab fia)	1400. IX. 1. (TelOkl I. 272–273.) 1400. X. 6. (TelOkl I. 273.)
Szilkeréki János (Jakab fia) és Jánoktelki/Jánoki Antal (Péter fia)	1405. II. 25. (ZsOkl II/1. 3680. sz.)

²⁰³⁹ Alispán.

²⁰⁴⁰ Az erdélyi káptalan egy keltezetlen oklevéltöredéke szerint Szilvási Kristóf ispán megvett bizonyos birtokokat Nyíresi Tamástól (DL 36607.), a birtok iktatása szolító parancsot a fenti időpontban állították ki, ebben azonban Szilvási Kristófot már nem nevezik ispánnak.

²⁰⁴¹ Alispán.

²⁰⁴² Szolnok megye igazgatása az Árpád-korban még egységes igazgatásának tekinthető, szolgabíráit (*iudices iuratorum*) már 1299-ben említik (Arch. 1000–1301. 209, az itt idézett forrás: CDTrans I. 580. sz.).

²⁰⁴³ Kétes hitelű oklevél.

²⁰⁴⁴ Doboka vm.

²⁰⁴⁵ Ebben valószínűleg tévesen: Szilkeréki Jakab fia: Jakab.

6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 1. Belső-Szolnok. Szolgabírák

	1406. VII. 28. (DL 62769.)
Szilágytői Miklós (Kozma fia) és Girolti Veres (Rufus) Miklós	1407. III. 2. (TelOkl I. 317–318.)
Jánoktelki Antal (Péter fia) és Szentiványi István (János fia)	1408. VII. 18. (ZsOkl II/2. 6238. sz.)
Girolti Antal és Szilágytői János	1434. X. 27. (TelOkl I. 535.) 1434. XII. 1. (TelOkl I. 535–536.) 1435. III. 23. (TelOkl I. 536.)
Girolti Antal és Némái Gergely	1435. V. 4. (TelOkl I. 537–539.)
Szentgyörgyi Miklós és Dengelegi Zsigmond	1443. I. 2. (DF 247260.)
Deáki Balázs és Szilkeréki Jakab	[1449.] IV. 14. (KmJkv I. 682. sz.)
Deáki Balázs és Szilkeréki András	1452. VIII. 9. (DF 260971–260972.)
Deáki Balázs (1449–1455) és Szilkeréki Péter	1455. X. 8. (DL 74130.)
Szilkeréki Péter és Girolti Illés	1468. VIII. 17. (DL 62892.)
Szilkeréki Péter és Szucsáki ²⁰⁴⁶ Ravasz Lukács	1470. VII. 4. (DF 257678.)
Szilkeréki Miklós és Szilkeréki Mihály	1471. VII. 3. (DF 260794.)
Girolti Miklós és Deáki Mihály	1474. V. 25. (DF 260804.)
Kodori András és Szentgyörgyi Porkoláb Sandrinus	1476. IV. 10. (TelOkl II. 127.)
Szilkeréki Móríci Péter és Szentiványi Keresztesi Antal	1482. III. 27. (DL 62914.)
Szentiványi Keresztesi Antal és Szilkeréki Demeter	1483. II. 19. (DL 62916.)
Kodori András és Szilkeréki Demeter	1484. II. 4. (DL 62919.) 1485. V. 18. (DL 62922.)
Girolti Márton és Mikeházi Bálint	1487. I. 3. (DL 62926.)
Péterházi Péter	1488. IV. 4. (DL 30052.)
Szilkeréki Miklós és Almádi Mihály	1495. V. 27. (DF 260841.)
Némái Tamás és Mikeházi Imre	1509. II. 14. (DL 62984.)
Mikeházi Fülöp	1519. X. 20. (DL 28030.)
Mikeházi Fülöp és Iklódi Máté	1519. XI. 9. (DF 255102.)
Mikeházi Fülöp	é. n. (DL 63056/11.)

²⁰⁴⁶ Kolozs vm.

Székely János

1537. XII. 2. (Kolozsmonostori konv. hiteleshelyi lt, Cista comitatum, Cista com. Doboka, B, nr. 9., Filmtár: 46046. sz. tekercs)

Megyei jegyzők

Németi Albert

1479. XII. 7. (DL 62912.)

Kisdevecseri Fábián
dobokai jegyző (1520–1525)

1520. V. 20. (DF 261121.)

6. 2. Doboka

Vö. Wertner: Árpádkori megyei tisztviselők (I.; TTár 1897). 466; Uő: Újabb adalékok (I.; TTár 1905). 50; Uő: Adalékok (II.; TTár 1907). 4–5; Uő: Siebenbürgens Komitatsbeamtenkörper 244–253; Kádár-Tagányi: Szolnok-Doboka VII. 279–280, 295–298, 302–303, 307, 309–310; Györffy II. 41–94; Arch. 1000–1301. 147–148; Arch. 1301–1457. I. 246–247; W. Kovács: Erdélyi megyék 31–47.

A megye nemesi *universitasa* által kibocsátott oklevél: 1545. III. 24. (Kemény cs malomfalvi lt [CJ-F-00370-101]). Hamis oklevélben szerepel: Iklódi Ferenc dobokai ispán és Keresztúri Gáspár dobokai alispán 1317. V. 2. (CDTrans II. 271. sz. = DL 107725.)

Ispánok és alispánok

[Dobokai] Miklós (Mikod/*Mykud* bán fia)

1317. V. 10. (CDTrans II. 272. sz.)

[Mórici] János (Márton fia) magister/comes

1321. XI. 4. (CDTrans II. 410. sz.)
1334. I. 17. (CDTrans II. 794. sz.)²⁰⁴⁷

[Méhesi?] Miklós comes (Gyerő fia)

1341. VI. 18. (WassLt 63. sz.)

[Somkeréki Erdélyi] László magister (*Geleth* fia)

1350. II. 16. (WassLt 93. sz.)

[Cegei] Vas (*d*) Miklós magister

1361. XII. 14. (CDTrans IV. 140. sz.)

[Derencsényi] Miklós magister (Pető fia)

1364. V. 7. (TelOkl I. 131–132.)
1372. III. 9. (WassLt 158. sz.)²⁰⁴⁸

Létai (KL; 1364) és bálványosi (BSz; 1364–1371) várnagy

[Aranyi?] István magister

1378. VI. 29. (WassLt 171. sz.)
1379. IX. 27. (WassLt 174. sz.)²⁰⁴⁹

[Aranyi?] Miklós fia: István magister bálványosi (BSz) várnagy (1377)

[Szentgyörgyi]²⁰⁵⁰ Miklós magister (István fia)

[1384]. VIII. 16. (WassLt 190. sz.)

²⁰⁴⁷ Közbenső adatok: [1326.] III. 30. (WassLt 18. sz.); 1326. IV. 25. (uo. 19. sz.); 1326. V. 3. (uo. 20. sz.); [1331. k.] VI. 15. (uo. 26. sz.); [1331. IX. 10. e.] (CDTrans II. 718. sz.); [1331. IX. 10.] (uo. II. 719. sz.); 1332. VI. 8. (uo. II. 753. sz.); 1332. XII. 21. (uo. II. 765. sz.); 1333. VII. 26. (uo. II. 781. sz.); 1333. VIII. 29. (uo. II. 783. sz.). – 1315-ben dobokai szolgabíró.

²⁰⁴⁸ Közbenső adatok: 1364. VIII. 13. (TelOkl I. 135–136.); 1367. VI. 29. (WassLt 146. sz.); 1369. VI. 26. (uo. 152. sz.); 1371. XI. 18. (uo. 156. sz.).

²⁰⁴⁹ Közbenső adat: 1379. VIII. 16. (WassLt 173. sz.).

²⁰⁵⁰ A birtoknév nélkül említett István fia: Miklós mgr valószínűleg azonos azzal az István fia: Miklóssal, aki Szentgyörgyön keltezi (in Sancto Georgio, in Ioh. a. port. Lat.) levelét [Losonci] Miklós székely ispánhoz (1382–1385; vö. Arch. 1301–1457. I. 193), lásd WassLt 189. sz. (1384. V. 6-ra keltezve). Az oklevél valószínűbb kelte tehát [1382–1385]. V. 6. Szentgyörgy = Vízszentgyörgy, elnéptelenedett település Széplak határában, B-

Göci Mihály magister (1392)	1392. X. 22. (WassLt 216. sz.)
Drági László magister (Péter fia)	[1396. V. 28. u.] (Wenzel: Stibor 92.) 1400. X. 20. (TelOkl I. 274.) ²⁰⁵¹
Drági Ferenc magister (Péter fia)	1401. XI. 1. (WassLtBruk 203–204 [6. sz.]) ²⁰⁵²
Dobokai János erdélyi alvajda (1406–1409)	[1404.] XII. 29. (ZsOkl. II/1. 3567. sz.)
Drági László magister (Péter fia)	1406. IX. 28. (ZsOkl II/1. 5021. sz.)
Sárvári Székely (d) Ágoston	1411. VI. 9. (WassLtBruk 211 [31. sz.])
Marói Székely Péter ²⁰⁵³	1414. III. 27. (WassLt 319. sz.) 1414. VII. 31. (WassLt 321. sz.) 1414. VIII. 28. (ZsOkl IV. 2398. sz.)
[Mikói] Kegye (<i>Kege d</i>) Miklós	1415. VII. 16. (TelOkl I. 417.) ²⁰⁵⁴
Jánosdi Domokos	1415. VII. 30. (TelOkl I. 417–418.) ²⁰⁵⁵
Mikói (<i>de Mico</i>) Kegye (<i>Kege d</i>) Miklós	1415. VIII. 20. (TelOkl I. 418.) 1416. IV. 7. (TelOkl I. 416–423.) ²⁰⁵⁶
Tamásfalvi Tamás (Gergely fia)	1419. VII. 4. (ZsOkl VII. 743. sz.) 1420. VI. 18. (WassLt 361. sz.) ²⁰⁵⁷
Györgyfalvi Imre	1423. VI. 15. (ZsOkl X. 801. sz.) 1425. VII. 30. (ZsOkl XII. 890. sz.) ²⁰⁵⁸
[Mikói] Kegye (<i>Kege</i>) Miklós	1426. V. 14. (WassLt 373. sz.) 1428. XI. 2. (WassLt 388. sz.) ²⁰⁵⁹
Drági Jakab	1429. I. 11. (WassLt 390. sz.) 1430. III. 7. (WassLt 400. sz.) 1431. V. 7. (DF 257669. = DL 37294.)

Szolnok). A kelethely, az írás és a pecsét egyezése folytán István fia: Miklós azonosítható az [1384?]. III. 29-i levél írójával (WassLt 186–187. sz.), és így feltehetően az 1384. évi dobokai ispánnal is (WassLt 190. sz.) István fia: Miklós magister azonos tehát Szentgyörgyi (v. Pestesi) cs (Hermán nb) István fia: Miklós mgr-rel. (A fentebbi oklevél új keltezését és az azonosítást Hegyi Géza javasolta).

²⁰⁵¹ Közbenső adatok: 1397. X. 23. (ZsOkl I. 5031. sz.); 1398. VI. 18. (Ub III. 223–224. = ZsOkl I. 5376. sz. és 5164, hibásan I. 22-re keltezve); 1398. X. 8. (WassLt 229. sz.); 1398. X. 22. (DL 73823; WassLt 232. sz.); 1399. VII. 15. (TelOkl I. 270.); 1400. X. 19. (TelOkl I. 273–274).

²⁰⁵² 1408-ban kolozsi ispán és Léta várnagya (TelOkl I. 342).

²⁰⁵³ Alispán.

²⁰⁵⁴ Alispán.

²⁰⁵⁵ Alispán.

²⁰⁵⁶ Közbenső adatok: 1415. X. 8. (TelOkl I. 418–419.); 1415. XII. 17. (uo. I. 419.); 1415. XII. 31. (uo. I. 419–420.); 1416. I. 14. (uo. I. 420.); 1416. III. 10. (uo. I. 421.); 1416. III. 24. (uo. I. 421). Mindegyik oklevélben: alispán.

²⁰⁵⁷ Közbenső adat: 1420. II. 27. (WassLt 358. sz.).

²⁰⁵⁸ Alispán.

²⁰⁵⁹ 1426. X. 8. (ZsOkl XIII. 1196. sz.); 1426. XII. 3. (uo. XIII. 1439. sz.); 1427. XII. 30. (WassLt 382. sz.). Mindegyik oklevélben alispán.

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 2. Doboka. Ispánok •

[belső-]szolnoki ispán (1431)

[Feldevecseri] Devecseri Mihály (Miklós fia)	1429. XII. 13. (WassLt 397–398. sz.) 1430. III. 7. (WassLt 400. sz.) ²⁰⁶⁰
Szentmártoni Medvés Antal	1431. XI. 6. (WassLt 423. sz.) 1434. VI. 16. (Ub IV. 525–526. = DL 27293) ²⁰⁶¹
Tamásfalvi György (Gergely fia) egyidejűleg kolozsi ispán (1434)	1434. X. 23. (DF 277473.)
Indali Pál egyidejűleg kolozsi alispán (1434–1435)	1435. IX. 13. (DL 74062.) ²⁰⁶²
Benedek és Gergely	1443. VI. 18. (DF 253707.)
Szilágyi Nagy Jakab	1444. I. 28. (WassLt 431. sz.) ²⁰⁶³
Bádoki László	1444. XII. 15. (WassLt 435. sz.) ²⁰⁶⁴
Szomordoki Domokos (1446–1448) és Szentgyedyi Székely István	1446. IX. 13. (DF 260962.) 1448. IV. 30. (WassLt 438. sz.) ²⁰⁶⁵
Bádoki Antal és Szomordoki Domokos szentgyedyi Székely István 1448. VIII. 13. (WassLt 439. sz.) ²⁰⁶⁶ –1449. XII. 2. (WassLt 441. sz.) ²⁰⁶⁷ szentgyedyi Székely István és Esztényi István 1450. III. 15. (KvEKt Kézirattár, oklevélgyűjtemény, Mss. sertar, 178/9. sz.) ²⁰⁶⁸ –1450. VI. 16. (DL 62849) ²⁰⁶⁹	1448. VIII. 13. (WassLt 439. sz.)
Szentgyedyi Székely István és Szalmatercsi János Szalmatercsi János egyidejűleg kolozsi alispán (1450–1451)	1451. X. 5. (WassLt 442. sz.) ²⁰⁷⁰
Szentgyedyi Székely István és Gyerőmonostori Kabos Péter	1452. II. 8. (DL 44619.) ²⁰⁷¹
Szentgyedyi Székely István és Bádoki Balázs egyidejűleg belső-szolnoki alispánok (1452)	1452. V. 23. (DL 74117.) ²⁰⁷²
Szentmiklósi Károly László és Újbudai Bálint	1453. III. 13. (WassLt 446. sz.) 1453. VI. 19. (DF 255240. = Petrichevich 356, 1871. sz.)

²⁰⁶⁰ Mindegyik oklevélben alispán. Utóbb dobokai szolgabíró (1431–1436).

²⁰⁶¹ Mindkét oklevélben alispán.

²⁰⁶² Alispán.

²⁰⁶³ Alispán.

²⁰⁶⁴ Az oklevélben tévesen Kolozs megyei ispánként szerepel. A hivatkozott oklevél valójában Doboka vm. hatóságának a kiadványa, mert Bonchidán kelt és mert a benne említett két szolgabíró – Sztrigyi György és Fodorházi András – korábban is Doboka vm. szolgabírájaként szerepelt. Bádoki László azonban 1445-ben már valóban Kolozs vm. ispánja (DF 255297, vö. Arch. 1301–1457. I. 250).

²⁰⁶⁵ Mindkét oklevélben alispánok.

²⁰⁶⁶ Alispán.

²⁰⁶⁷ Ispán.

²⁰⁶⁸ Mindketten alispánok.

²⁰⁶⁹ Mindketten ispánok.

²⁰⁷⁰ Mindketten alispánok.

²⁰⁷¹ Mindketten alispánok.

²⁰⁷² Mindketten alispánok.

Szamosfalvi [Gyerőfi, <i>filius Gerew</i>] János és Devecseri András deák (<i>litteratus</i>) Gyerőfi János belső-szolnoki ispán (1455)	1455. VII. 8. (DL 27311.)
[Szentmiklósi] Károly István és Bádoki Balázs	1456. VIII. 24. (DL 74136.)
Szentmiklósi Károly István és Szentpáli Pál	1457. VII. 19. (DL 74139.)
Iklódi Márton és Patai Dezső Antal ²⁰⁷³	1460. IX. 30. (WassLt 456. sz.)
Varsányi Péter	1464. IX. 26. (DL 62880.) ²⁰⁷⁴
Iklódi Márton	1465. I. 30. (DL 62882.)
Iklódi Márton és Iklódi István kolozsi ispánok	1465. VI. 26. (WassLt 461. sz.)
Csoma-fáji György	1466. IV. 29. (DF 260784.) ²⁰⁷⁵
Nagy Pál és Bertalan	1470. V. 15. (DF 260995.) ²⁰⁷⁶
Miskei Ambrus, (Kápolnai) Nagy Tamás és (Borzafői) ²⁰⁷⁷ Huszár Fülöp	1471. I. 8. (DL 27338.) ²⁰⁷⁸
Kápolnai Nagy Tamás és (Borzafői Huszár) Fülöp ²⁰⁷⁹	1471. VII. 9. (DF 261014.) ²⁰⁸⁰
Körtvélyesi György	1473. VIII. 3. (DF 261019.)
Oláh András	1475. III. 14. (DF 255035.)
Bádoki Mihály és Nagy Bálint	1475. V. 30. (DL 62904.)
Nagy Pál és Bádoki Mihály	1475. XI. 21. (DF 260809.) ²⁰⁸¹
Nagy Pál és Bádoki Mihály	1476. III. 5. (DL 28313.) ²⁰⁸²
Zsombori (Nagy) Albert	1479. XII. 7. (DL 62912.) ²⁰⁸³ 1480. I. 4. (DF 280925.)
Zsombori Nagy Albert és Esztényi Kis Tamás	1481. III. 27. (DL 45874.) ²⁰⁸⁴
Zsombori Nagy Albert	1482. VI. 18. (DF 261048.) ²⁰⁸⁵

²⁰⁷³ Dezső Antal egyidejűleg kolozsi ispán.

²⁰⁷⁴ Alispán.

²⁰⁷⁵ Alispán.

²⁰⁷⁶ Alispánok.

²⁰⁷⁷ DF 260794.

²⁰⁷⁸ Alispánok.

²⁰⁷⁹ Huszár Fülöp egyidejűleg belső-szolnoki ispán.

²⁰⁸⁰ Alispánok.

²⁰⁸¹ Alispánok.

²⁰⁸² Alispánok.

²⁰⁸³ Alispán mindkét oklevélben.

²⁰⁸⁴ Alispánok.

²⁰⁸⁵ Alispán.

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 2. Doboka. Ispánok •

Ezbedy Bernát	1486. I. 31. (DF 257681.)
Szentgyedyi Székely Lőrinc	1487. III. 20. (DF 261054.) ²⁰⁸⁶ 1487. V. 29. (DF 261058.) ²⁰⁸⁷
Szakácsi (Nagy) ²⁰⁸⁸ György (deák) ²⁰⁸⁹ és (Mányiki) ²⁰⁹⁰ Sztrigyi István	1493. XII. 3. (WassLt 484. sz.) ²⁰⁹¹
Farkas Pál ²⁰⁹²	1494. VIII. 11. (DF 257836.)
Szakácsi (Nagy) György deák	1494. X. 14. (WassLt 486. sz.) ²⁰⁹³
Csomafáji Kidei János	1495. XI. 17. (WassLt 489. sz.) ²⁰⁹⁴ 1496. V. 10. (DF 261074.)
(Győrmonostori) ²⁰⁹⁵ Dobszai Antal és Gesztvágyi Albert	1505. I. 21. (DF 253538.)
Gyulai Valkai Márton és Kidei Ispán Máté	1509. (?) VI. 4. u. (WassLt 563. sz.) ²⁰⁹⁶
Gyulai Valkai Márton és Zutori István deák	1510. I. 8. (WassLt 557. sz.) ²⁰⁹⁷
Gyulai Valkai Márton és Sárdi Kis Antal	1510. IV. 9. (WassLt 558. sz.) ²⁰⁹⁸
Kendi Gál	1513. IV. 5. (KárolyiOkl III. 88.) ²⁰⁹⁹ 1525. III. 21. (DF 247759.)
Göci Porkoláb Mátyás alispán 1513. V. 29. (WassLt 587. sz.) ²¹⁰⁰	
Szentpáli András	1527. VI. 4. (Bischofsurkunden 88. sz.)
Csomafáji Baksa (<i>Boxa</i>) János és Csomafáji István	1528. II. 21. (MTAKt, K 326. doboz, no.

²⁰⁸⁶ Alispán mindkét oklevélben.

²⁰⁸⁷ Egy dátum nélküli, a közlönye által 1479. III. 18. utánra keltezett protokollumbejegyzés (KmJkv I. 2272. sz. = DL 29056) Szentgyedyi Székely Lőrinc alispán és Csomafáji László szolgabíró nevét említi és Bátori István országbíró és választott erdélyi vajdát említi. Az oklevélnek ezt a keltezését a kutatás megpróbálta beilleszteni Bátori István erdélyi vajda kinevezésének kronológiájába (Horváth–Neumann: Bátori István 48), noha Bátori vajdai kinevezésére csak később, V. 17–28 között került sor (uo. 48). Mivel azonban Székely Lőrinc alispán hivatalviseléséről csak 1487-ből (1487. III. 20.: DF 261054.), Csomafáji László szolgabíró hivatalviseléséről pedig 1486-ból van adat (1486. I. 31.: DF 257681), a jegyzőkönyvbejegyzés valószínűbb kelte ezek szerint 1486–1487 körül lehet. Ez megfelel Bátori vajda hivatalviselésének is (1479–1493).

²⁰⁸⁸ 1486: DL 27944., 1495: DL 27981.

²⁰⁸⁹ KmJkv I. 2272. sz.

²⁰⁹⁰ KmJkv II. 3936. sz.

²⁰⁹¹ Alispánok.

²⁰⁹² A kolozsmonostori konventnél tett bevallásban: Paulus Farky, comes comitatus de Colos (KmJkv II. 2925. sz.).

²⁰⁹³ Alispán.

²⁰⁹⁴ Alispán mindkét oklevélben.

²⁰⁹⁵ KmJkv II. 3458. sz.

²⁰⁹⁶ Alispánok. – A keltezés azzal indokolható, hogy Gyulai Valkai Márton dobokai alispán, Kidei Eged István és Szentgyedyi Valkai Péter szolgabírák egyidejű hivatalviselésére 1510. I. 8-án adatolható, de ekkor már Zutori István deák a másik alispán (WassLt 557. sz.), 1510. IV. 9-én pedig Gyulai Valkai Márton és Sárdi Kis Antal alispánok, illetve Szentgyedyi Valkai Péter és Kidei Ispán Mátyás szolgabírák bocsátanak ki oklevelet (uo. 558. sz.).

²⁰⁹⁷ Alispánok.

²⁰⁹⁸ Alispánok.

²⁰⁹⁹ Közbenő adatok: 1513. X. 16. (WassLt 602. sz.); 1514. IV. 4. (uo. 609. sz.); 1516. I. 15. (uo. 613. sz.); 1516. II. 12. (uo. 617. sz.); 1524. X. 11. (uo. 639. sz.).

²¹⁰⁰ Az oklevél 1513. VI. 2-án kelt.

668.)²¹⁰¹

Gyulai János és Drági Ferenc	1530. IV. 26. (WassLt 649. sz.)
Szentpáli András	1536. V. 7. (KmJkv II. 4592. sz.)
Szentpáli András és Gyulai János	1536. X. 31. (iktári Bethlen cs lt [CJ-F-00329-1-186])
Kendi Antal és Gyulai János	1540. III. 16. (WassLt 664. sz. [CJ-F-00457-1-464])
Szentpáli András és szavai Almádi Bálint	1544. XI. 4. (Kemény cs malomfalvi lt [CJ-F-00370-99])
Szentpáli András	1545. XII. 15. (Wass cs lt, XVIII/27. [CJ-F-00457-2-18-27] = Crestomație II. 138–139.) 1546. XI. 16. (Kemény cs csombordi lt) ²¹⁰²
Bánk Pál és Kisesküllői Székely Sebestyén	1548. X. 23. (Kolozsmonostori konv. hiteleshelyi lt, Cista comitatum, comitatus Doboka, T/90.)
Bánk Pál bálványosi (szamosújvári) várnagy (1548) ²¹⁰³	

Szolgabírák

[Keresztesi] Mihály (Kaza fia) és [Tötöri?] Deme (Miklós testvére) ²¹⁰⁴	[1305. XI. 25.] (CDTrans II. 47. sz.)
[Gyulai] Lorand (Artolf fia) (1315), [Gyulai] Gula/Jula comes (Artolf fia) és [Mórici] János (Márton fia)	1315. XI. 13. (CDTrans II. 256. sz.)
Gula/Jula comes (Artolph/Ortalph fia)	[1315. X. 16. e.] (CDTrans II. 252. sz.) 1315. XI. 8. (CDTrans II. 253. sz.)
[Lónai] Caplon/Coplon és Csép (Cheph d) János	[1331 k.] VI. 15. (WassLt 26. sz.) [1331. IX. 10. e.] CDTrans II. 718. sz.) 1331. IX. 10.] (CDTrans II. 719. sz.)
Bádoki Péter és Bongárdi János	1332. XII. 21. (CDTrans II. 765. sz.)
Bádoki Péter és Cseh (Cheh d) János	1334. I. 17. (CDTrans II. 794. sz.)
Bádoki Péter és [Boncnyíresi] János (Domokos fia)	1341. VI. 18. (WassLt 63. sz.)
Benedek (Lőrinc fia) és [Galaci] ²¹⁰⁵ János (Demeter fia)	1350. II. 16. (WassLt 93. sz.)
[Galaci] János (Demeter fia) és	

²¹⁰¹ Alispánok.

²¹⁰² Közbenső adat: 1546. VI. 8. (Beszterce v lt, I. a/1622. sz. = Berger: Regesten 1779. sz.).

²¹⁰³ Bálványosújvár (= Szamosújvár) értendő. Szamosújvári udvarbíró és várnagy, prefektus (1540–1542, 1544, 1546, 1548–1552). Lásd P. Kovács: Szamosújvár 211.

²¹⁰⁴ iudices provincie.

²¹⁰⁵ Azonosítására lásd CDTrans III. 462, 491.

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 2. Doboka. Szolgabírák •

[Inakházi] ²¹⁰⁶ János (Inok fia)	1361. XII. 14. (CDTrans IV. 140. sz.) 1362. XII. 13. (CDTrans IV. 180. sz.).
[Inakházi] János (Inok fia) és Lónai Demeter comes	1364. V. 7. (TelOkl I. 131–132.) 1364. VIII. 20. (TelOkl I. 135–136.)
Lónai Demeter comes és [Szentgyedyi] Mihály (Jakab fia)	1367. VI. 29. (WassLt 146. sz.)
Szentgyedyi Mihály magister (Jakab fia) és Kendi Tamás (Raphael fia)	1369. VI. 26. (WassLt 152. sz.) 1371. XI. 18. (WassLt 156. sz.) 1372. III. 9. (WassLt 158. sz.) 1372. IV. 6. (WassLt 159. sz.)
Macskási Darabos Mihály és Bongárdi Mihály	1378. VI. 29. (WassLt 171. sz.)
Fülményesi Mihály ²¹⁰⁷ és Kegyei (<i>de Kege</i>) Péter	1379. VIII. 16. (WassLt 173. sz.) 1379. IX. 27. (WassLt 174. sz.) 1379. XI. 28. (WassLt 175. sz.)
Fülményesi Mihály és Zsombori Pál (Pető fia)	1380. I. 24. (WassLt 176. sz.)
Olnoki Barnabás és Márkházi [=Frátai] Péter (Gál fia) ²¹⁰⁸	1384. VIII. 16. (WassLt 190. sz.)
Szentmiklósi Jakab és Macskási János (Márton fia)	1390. XII. 20. (WassLt 205–206. sz.)
Frátai [=Márkházi] Péter (Gál fia) és Kendi Gergely	[1384 és 1392 között?] (ZsOkl II/2. 6386. sz.) ²¹⁰⁹
Kendi Gergely és Szentmiklósi Jakab	1392. X. 22. (WassLt 216. sz.) 1393. X. 28. (WassLt 219. sz.) 1394. X. 20. (uo. 223. sz.) 1397. V. 29. (TelOkl I. 259–260.)
Olnoki Pál és Szentgyedyi András (Mihály fia)	[1396. V. 28. u.] (Wenzel: Stibor 92.) 1397. X. 23. (ZsOkl I. 5031. sz.) 1398. VI. 18. (Ub III. 223–224. = ZsOkl I. 5376. sz. és 5164. sz.) ²¹¹⁰ 1398. X. 8. (WassLt 229. sz.) 1398. X. 22. (DL 73823; WassLt 232. sz.) 1399. VII. 15. (TelOkl I. 270.) 1400. X. 19. (TelOkl I. 273–274.) 1400. X. 20. (TelOkl I. 274.) 1401. I. 11. (TelOkl I. 277–278.) 1401. XI. 1. (WassLtBruk 203 [6. sz.]) 1401. XI. 29. (TelOkl I. 281–283.) 1404. IX. 16. (WassLtBruk 205 [11. sz.]) 1405. X. 6. (WassLtBruk 206–207 [16. sz.])

²¹⁰⁶ Azonosítására lásd CDTrans III. 487–488.

²¹⁰⁷ Fülményes (Közép-Szolnok vm.!).

²¹⁰⁸ Márkházi [=Frátai] Péter kolozsi szolgabíró (1398, 1403–1407).

²¹⁰⁹ Az 1408. X. 24-én kelt alvajdai oklevél Frátai Péter és Kendi Gergely dobokai szolgabírák okleveléről tesz említést. Márkházi/Frátai Péter dobokai szolgabírásgáról egyelőre csak 1384-ből van adat, társa, Kendi Gergely dobokai szolgabírásgáról pedig 1392–1397 között. Kettejük egyidejű hivatalviselésére valószínűleg valamikor 1384 és 1392 között kerülhetett sor. Frátai Pétert említései: 1381, 1384, 1384: DRHC XVI. 59–60; WassLt 190, 193. sz. stb.

²¹¹⁰ Hibásan I. 22-re keltezve.

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 2. Doboka. Szolgabírák •

	1406. VIII. 26. (WassLtBruk 207 [18. sz.])
Bádoki János és Szentmiklósi Jakab	1406. IX. 28. (ZsOkl II/1. 5021. sz.)
Bádoki László [!] ²¹¹¹ és Devecseri Fenesi László	1407. IV. 5. (ZsOkl II/2. 5414. sz.)
Bádoki János és Szentmiklósi Ferenc	1407. V. 31. (WassLt 276. sz.)
Csomaőji Tót Balázs és Szentgyedii András (Mihály fia)	1411. VI. 9. (WassLtBruk 211 [31. sz.])
Szentgyedii András (Mihály fia) és Olnoki Pál	1414. III. 27. (WassLt 319. sz.)
Olnoki Pál és Nyíresi István	1414. VII. 31. (WassLt 321. sz.) 1414. VIII. 28. (ZsOkl IV. 2398. sz.)
Nyíresi István és Tóki Kis (vagy Konc) Mihály	1415. VII. 16. (TelOkl I. 417.) ²¹¹² 1415. VII. 30. (TelOkl I. 417–418.) 1415. VIII. 20. (TelOkl I. 418.) 1415. X. 8. (TelOkl I. 418–419.) 1415. XII. 17. (TelOkl I. 419.) 1415. XII. 31. (TelOkl I. 419–420.)
Sólyomkői Ördög (d) Miklós és Szentgyedii András (Mihály fia)	1416. I. 14. (TelOkl I. 420.) 1416. III. 10. (TelOkl I. 421.) 1416. III. 24. (TelOkl I. 421.) 1416. IV. 7. (TelOkl I. 416–423.) 1419. I. 3. (ZsOkl VII. 12. sz.)
Szentgyedii András (Mihály fia)	1418. IV. 2. (WassLt 353. sz.)
Sólyomkői Ördög Miklós és Szentgyedii András (Mihály fia)	1419. VII. 4. (ZsOkl VII. 743. sz.)
Szentgyedii András (Mihály fia) és Kidei András	1420. II. 27. (WassLt 358. sz.) 1420. VI. 18. (WassLt 361. sz.)
Szentgyedii András (Mihály fia) és Olnoki István (Barnabás fia)	1423. VI. 15. (ZsOkl X. 801. sz.)
Olnoki István (Barnabás fia) és Nyíresi István	1426. IV. 2. (ZsOkl XIII. 380. sz.) 1426. V. 14. (WassLt 373. sz.) 1426. X. 8. (ZsOkl XIII. 1196. sz.) 1426. XII. 3. (ZsOkl XIII. 1439. sz.) 1427. III. 25. (WassLt 378. sz.) 1427. XI. 18. (ZsOkl XIV. 1190. sz.) 1427. XII. 30. (WassLt 382. sz.) 1428. IX. 8. (DL 43769.) 1428. XI. 2. (WassLt 388. sz.) 1429. I. 11. (WassLt 390. sz.)
Nyíresi István és Csomaőji Tót Péter	1429. XI. 15. (WassLt 396. sz.)

²¹¹¹ Neve minden bizonnyal elírás Bádoki János helyett.

²¹¹² Az oklevélben tóki Kis Mihály másik neve: Konc Mihály.

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 2. Doboka. Szolgabírák •

	1429. XII. 13. (WassLt 397–398. sz.) 1430. I. 3. (DL 74045.) 1430. III. 7. (WassLt 400. sz.) 1430. V. 2. (WassLt 404. sz.) 1430. VII. 18. (WassLt 407. sz.)
[Feldevecseri] Devecseri Mihály (Miklós fia) és Mikói Péter	1431. XI. 6. (WassLt 423. sz.)
Devecseri Mihály	1434. VI. 21. (Ub IV. 526.)
Devecseri Mihály (Miklós fia) és Bádoki László	1435. IX. 13. (DL 74062.) 1436. IV. 10. (DL 74065.)
Kidei István és Devecseri Fenesi László	1439. V. 19. (DL 74071.)
Sztrigyi György és Fodorházi András	1443. VI. 18. (DF 253707.) 1444. I. 28. (WassLt 431. sz.) 1444. III. 3. (WassLt 432. sz.) 1444. VII. (TTár 1907. 93. = Petrichevich 355, 1866. sz.) 1444. VIII. 4. (WassLt 434. sz.) 1444. XII. 15. (WassLt 435. sz.) ²¹¹³ 1445. IX. 21. (WassLt 436. sz.)
Sztrigyi György és Tőki Gergely	1446. IX. 13. (DF 260962.)
Tőki Gergely és Nyíresi Lukács	1448. IV. 30. (WassLt 438. sz.) 1448. VIII. 13. (WassLt 439. sz.)
Tőki Gergely és Feldevecseri Kis István	1449. XII. 2. (WassLt 441. sz.)
Feldevecseri Kis István és Kidei Récsei Gergely	1450. III. 15. (KvEKt Kézirattár, 178/9. sz.) 1450. VI. 16. (DL 62849.) 1451. X. 5. (WassLt 442. sz.) 1452. II. 8. (DL 44619.) 1452. V. 23. (DL 74117.)
Nyíresi Mihály és Szentgyedi [Székely?] István (András fia)	1453. III. 13. (WassLt 446. sz.) 1453. VI. 19. (DF 255240. = Petrichevich 356, 1871. sz.) 1455. VII. 8. (DL 27311.)
(Boncnyíresi) ²¹¹⁴ Nyíresi Mihály és Göci György	1456. VIII. 24. (DL 74136.) 1457. VII. 19. (DL 74139.)
Nyíresi Mihály és Göci György	1460. IX. 30. (WassLt 456. sz.)
Göci György	1462. X. 6. e. (KmJkv I. 1658. sz.)
Nyíresi Mihály és Mányiki Erdős János	1464. IX. 26. (DL 62880.) 1465. I. 30. (DL 62882.)

²¹¹³ Az oklevélben elírás, hogy Kolozs vm. kiadványa lenne.

²¹¹⁴ WassLt 461. sz.

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 2. Doboka. Szolgabírák •

Nyíresi Mihály és Mányiki László	1465. VI. 26. (WassLt 461. sz.) 1466. IV. 29. (DF 260784.)
Mányiki László	1466. IX. 20. (DL 27914.)
Mányiki László és Kidei Frank	1470. V. 15. (DF 260995.)
Kidei Frank	1470. V. 15. (DL 73726.)
Kidei Frank és Göci Demeter	1471. I. 8. (DL 27338.) 1473. VIII. 3. (DF 261019.)
Szentegyadi Valkai János és Csomafáji Gergely	1475. III. 14. (DF 255035.) 1480. I. 4. (DF 280925.)
Csomafáji Gergely	1480. (KmJkv I. 2314. sz.) ²¹¹⁵
Csomafáji Gergely és Szentegyadi Székely Lőrinc	1481. III. 27. (DL 45874.)
Csomafáji Gergely és Göci Demeter	1482. IV. 18. (DF 261048.)
Csomafáji Gergely	1484. II. 18. (DL 27546.) ²¹¹⁶
Szentegyadi Székely Lőrinc és Csomafáji László ²¹¹⁷	1486. I. 31. (DF 257681.)
Szilkeréki András és Zsombori Roth András	1487. III. 20. (DF 261054.)
Marói Lőrinc és Zsombori Mátyás	1487. V. 29. (DF 261058.)
Galaci János	1493. e. (WassLt 484. sz.)
Göci Fenesi Mihály és Kidei Frank Gergely	1493. XII. 3. (WassLt 484. sz.)
Göci Fenesi Mihály és Tőki Szilkeréki Lukács	1494. X. 14. (WassLt 486. sz.)
Tőki Girolti Miklós és Kisdevecseri Balai Mihály	1495. XI. 17. (WassLt 489. sz.) 1496. V. 10. (DF 261074.)
Szentegyadi Valkai Péter	1498. VIII. 9. (WassLt 496. sz.)
Szentegyadi Valkai Péter	1499. V. 15. (DF 244179.)
(Tőki) Girolti Miklós és Göci Mátyás	1505. I. 21. (DF 253538.)
Szentegyadi Valkai Péter és Kidei Egyed István	1509. (?) VI. 4. u. (WassLt 563. sz.) ²¹¹⁸

²¹¹⁵ [1481?]. III. 28. előtti protokollumbejegyzés szerint Csomafáji Gergely az elmúlt évben szolgabíró.

²¹¹⁶ A kolozsmonostori konvent 1484. III. 1-jén kelt oklevelében szerepel. Az oklevél említi még az elmúlt év augusztus 30-án Csomafáj László szolgabíró volt (talán elírás Csomafáji Gergely helyett?).

²¹¹⁷ Egy dátum nélküli, a közlönye által 1479. III. 18. utánra keltezett protokollumbejegyzés (KmJkv I. 2272. sz.) Szentegyadi Székely Lőrinc alispán és Csomafáji László szolgabíró nevét említi. Szentegyadi Székely Lőrinc alispán hivatalviseléséről csak 1487-ből van adat, Csomafáji László pedig 1486-ban szolgabíró, ha neve nem elírás Csomafáji Gergely helyett (1475–1484). A jegyzőkönyvbejegyzés valószínűbb kelte ezek szerint 1486–1487.

²¹¹⁸ A keltezés azzal indokolható, hogy gyulai Valkai Márton Doboka vármegyei alispán, Kidei Eged István és Szentegyadi Valkai Péter szolgabírák egyidejű hivatalviselésére 1510. I. 8-án adatolható, de ekkor már

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 2. Doboka. Szolgabírák •

	1510. I. 8. (WassLt 557. sz.)
Szentegyadi Valkai Péter és Kidei Ispán Mátyás	1510. IV. 9. (WassLt 558. sz.)
Szászsombori Salatiel	1511. XI. 23. (WassLt 567. sz.) 1512. VI. 7. (WassLt 572. sz.) 1512. VII. 8. (WassLt 575. sz.) 1513. I. 28. (WassLt 582. sz.)
Szászsombori Salatiel és Macskási Damján	1513. IV. 5. (KárolyiOkl III. 88.)
Szászsombori Salatiel (és Göci Mátyás) ²¹¹⁹	1513. VI. 3. (WassLt 588. sz.)
Szászsombori Salatiel és Macskási Damján	1514. IV. 4. (WassLt 609. sz.) 1515. II. 27. (WassLt 617. sz.) ²¹²⁰
Macskási Damján és Szentegyadi Valkai Péter	1516. I. 15. (WassLt 613. sz.) 1516. II. 12. (WassLt 617. sz.)
Szentegyadi Vas Zsigmond alszolgabíró	1516. XII. 24. (Bethleni Bethlen cs lt, Ronkon és idegen családok, Nagy cs lt, P 1960, 4. csomó, 66. tétel, No. 1, p. 9–10) ²¹²¹
Csehi Mór Miklós és Zsombori Roth János	1524. X. 11. (WassLt 639. sz.)
Zsombori Roth János	[1525.] I. 24. (WassLt 643. sz.) 1525. II. 22. (WassLt 645. sz.) ²¹²²
Zsombori Roth János és Csehi Mór Miklós	1525. III. 21. (DF 247759.)
Csehi Mór Miklós és Szentegyadi Valkai István	1528. II. 21. (MTAKt, K 326. doboz, no. 668.)
Csomafáji István és Mátyási Sztrigyi László	1530. IV. 26. (WassLt 649. sz.)
Csomafáji István és zsombori Roth (Rod) János	1536. X. 31. (iktári Bethlen cs lt [CJ-F-00329-1-186]) 1537. XII. 2. (Kolozsmonostori konv. hiteleshelyi lt, Cista comitatum, Cista Doboka, B, no. 9., Filmtár: 46046. sz. tükercs)
Csomafáji István	[1538. XII. 29. e.] (KmJkv II. 4672. sz.)
Zsombori Roth János és Csehi Nádas György	1540. III. 16. (WassLt 664. sz.)
Csehi Nádas György	1543. I. 21. (Bánffy cs nemzetségi lt [CJ-F-00320-1-2-1b-9-16])

Zutori István deák a másik alispán (WassLt 557. sz.), 1510. IV. 9-én pedig Gyulai Valkai Márton és Sárdi Kis Antal alispánok illetve Szentegyadi Valkai Péter és Kidei Ispán Mátyás szolgabírák bocsatának ki oklevelet (uo. 558. sz.).

²¹¹⁹ Bizonytalan adat; Héderfői Barlabási Lénárt alvajda parancslevele kettejüknek, szolgabírónak (szolgabíráknak?).

²¹²⁰ 1516. II. 12-i oklevélben említett ítélszék dátuma.

²¹²¹ Viceiudex nobilium comitatus Dobocensis. Az adatra – Neumann Tibor útján – Faragó Dávid hívta fel a figyelmem, amit ezúton is köszönök. (Lásd még WassLt 41, 139. jegyz.).

²¹²² Szentegyadi Valkai Péterrel és Szentegyadi Valkai Istvánnal, valamint Devecseri Fábiánnal, Doboka vármegye jegyzőjével együtt kibocsátott fogott bírói oklevél.

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 2. Doboka. Szolgabírák •

Csehi Nádas György és Bongárdi Zalai Gáspár	1544. XI. 4. (Kemény cs malomfalvi lt [CJ-F-00370-99])
Csehi Nádas György	1545. III. 24. (Kemény cs malomfalvi lt, [CJ-F-00370-101])
Bádoki Nádas György és Bongárdi Zalai Gáspár	1545. XII. 15. (Wass cs lt, XVIII/27. [CJ-F-00457-2-18-27] = Crestomație II. 138–139.) 1546. VI. 8. (Beszterce v lt, I. a/1622. sz. = Berger: Regesten 1779. sz.) 1546. XI. 16. (Kemény cs csombordi lt)
Bádoki Nádas György és Zsombori László	1548. X. 23. (Kolozsmonostori konv. hiteleshelyi lt, Cista comitatum, comitatus Doboka, T/90.)

Választott nemesi esküdt (1486–1490)

Cegői Zalai László	1489. III. 22. (DL 27554.)

Megyei jegyzők

Újfalusi Lukács deák	1494. X. 14. (WassLt 486. sz.) 1495. XI. 17. (WassLt 489. sz.)
János deák	1512. VII. 8. (DL 74340.)
Sebestyén	1516. II. 12. (WassLt 617. sz.)
Kisdevecseri/Devecseri Fábián deák	1520. V. 20. (DF 261121.) [1525.] I. 24. (WassLt 643. sz.) 1525. II. 14. (WassLt 644. sz.) 1525. II. 22. (WassLt 645. sz.) 1525. V. 16. (DL 65482.) ²¹²³
belső-szolnoki jegyző (1520)	
Szucsáki Miklós magister	1530. IV. 26. (WassLt 649. sz.)
Kidei Damján deák, magister	1543. I. 21. (Bánffy cs nemzetségi lt [CJ-F-00320-1-2-1b-9-16]) 1545. XII. 15. (Wass cs lt, XVIII/27. [CJ-F-00457-2-18-27] = Crestomație II. 138–139.) 1546. XI. 16. (Kemény cs csombordi lt) ²¹²⁴

6. 3. Fehér

Vö. Wertner: Siebenbürgens Komitatsbeamtenkörper 253–255; Uő: Adalékok (II., TTár 1907). 7; Györffy III. 95–204; Iczkovits 12; Arch. 1000–1301. 150–151; Arch. 1301–1457. I. 11–15 (az

²¹²³ Egy keltezés nélküli oklevéltöredék egyik kibocsátója Damianus litteratus, notarius sedis comitatus de Doboka (DL 32423). Ő talán azonos Kidei Damján dobokai jegyzővel, akit 1546. XI. 16-án is említnek.

²¹²⁴ Talán ide vonható az megcsönkult oklevél is (DL 32423.), amelyben a kibocsátók [---] de Derse et Damianus litteratus, notarius sedis comitatus de Doboka.

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 3. Fehér. Ispánok •

alvajdák hivatalviselésére vonatkozó adatok), 247 (Fehér vm.); W. Kovács: Erdélyi megyék 49–54. A megye nemesi *universitasa* által kibocsátott oklevél: 1525. II. 1. (DL 63036.).

Ispánok és alispánok

[Vásári] Miklós	1320. II. 19. (CDTrans II. 349. sz.) 1320. II. 28. (CDTrans II. 350. sz.)
erdélyi alvajda (1319–1320) ²¹²⁵ Miklós, az alvajda <i>viceiudex</i>	1319. VIII. 8. (CDTrans II. 327. sz.)
Mihály magister	1322. III. 3. (CDTrans II. 421. sz.) 1332. XII. 21. (CDTrans II. 766. sz.) ²¹²⁶
egyidejűleg erdélyi alvajda (1322–1332) ²¹²⁷	
[Zsámboki] Simon	1336. I. 15. (CDTrans II. 875. sz.)
egyidejűleg erdélyi alvajda (1333–1336) ²¹²⁸	
[Derencsényi Orros] Pető (Péter)	1339. V. 12. (CDTrans II. 1033. sz.)
erdélyi alvajda (1337–1342)	
[Járai (Váradjai)] Péter (Mihály fia)	1348. VII. 1. (CDTrans III. 474. sz.)
egyidejűleg erdélyi alvajda (1344–1349)	
Mocsk Domokos	[1357. III. 1. e.] (CDTrans III. 891. sz.) 1357. III. 5. (CDTrans III. 893. sz.)
egyidejűleg erdélyi alvajda (1356–1359)	
<i>Swerch</i> -i János magister	1398. VII. 1. (ZsOkl I. 5387. sz.)
erdélyi alvajda (1396–1401)	
Mátyás deák, alvajdai jegyző, alispán 1398. VII. 1. (ZsOkl I. 5387. sz.)	
Nadányi László és Sztrigyi Péter	1406. I. 13. (ZsOkl II/1. 4385. sz.) 1406. III. 24. (ZsOkl II/1. 4566. sz.) 1406. VI. 6. (ZsOkl II/1. 4792. sz.)
egyidejűleg erdélyi alvajdák (Nadányi László: 1404–1406; Sztrigyi Péter 1404–1408)	
Váraskeszi Lépes Loránd	14[–] ²¹²⁹
erdélyi alvajda (1415–1438)	
Ispánlaki Benedek és Vessződi János	1435. II. 9. (DL 12666.) ²¹³⁰ 1435. VII. 1. (DL 12666.)
Szőkefalvi Antal deák és Gáldtői Péter ²¹³¹	1451. III. 19. (DL 62850. = Ub V. 312.)
Gáldtői Péter	1454. VII. 12. (DF 277534.) ²¹³²

²¹²⁵ 1319. VIII. 8. (CDTrans II. 327. sz.); [1320. VII. 2.] (uo. II. 376–377. sz.).

²¹²⁶ Közbenső adat: [1322.] III. 17. (CDTrans II. 422. sz.).

²¹²⁷ 1322. III. 3. (CDTrans II. 421. sz.); [1322.] III. 17. (uo. II. 422. sz.); 1332. XII. 21. (uo. II. 766. sz.).

²¹²⁸ Alvajda: 1333. VII. 26. (CDTrans II. 781. sz.); 1336. X. 18. (uo. II. 912. sz.). Volt alvajda: 1337. IV. 9. (uo. II. 927. sz.).

²¹²⁹ Csonka oklevéltöredék, az év hiányzik, a keltezésből ennyi látszik: f. III. [p.?] Decoll. Ioh. bapt.; Brukenthal-gyűjt., CC 1–4., 24. csomó, Fr. Zimmermann oklevélmásolatai, p. 530 (538.); eszerint az eredeti jelzete: Karlsb. Handschr. K. 5. V. 2. 1. Theil 82.

²¹³⁰ Alispánok.

²¹³¹ Alispánok.

²¹³² Alispán.

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 3. Fehér. Ispánok •

Gáldtői Péter és Septéri Gyula	1455. VI. 12. (DL 30830.) ²¹³³
Herepei Péter	1471. VI. 3. (KmJkv II. 2027. sz.)
Lozsádi István és Bra[ncsikai] ²¹³⁴ Tamás	1478. V. 17. (DL 45724.) ²¹³⁵ 1478. II. 25. (DF 257899) ²¹³⁶
Németi Fejér Péter és Brancsikai Tamás	1478. IX. 15. (DF 255038.) ²¹³⁷ 1479. II. 9. (DL 62911.) ²¹³⁸
Németi Fejér Péter	1483. III. 12. (Tört. Tár 1907. 101.) ²¹³⁹
Rákosi Gáspár és Sülyei Oszvát	1494. [IV. 29. u.] (DL 26459.) ²¹⁴⁰
Horvát Simon	1499. IV. 3. (DF 275366.)
Béldi Benedek	1499. VIII. 5. (DF 245287.) ²¹⁴¹
Csesztvei Mike Tamás és Gáldi Cucor Balázs	1510. IV. 7. (SzOkl I. 322.) ²¹⁴²
Béldi Herepei Gergely	1511. IX. 15. (DL 62994.) ²¹⁴³ 1524. VII. 17. (DL 67263.) ²¹⁴⁴
(Háportoni) ²¹⁴⁵ Forró Tamás alispánhelyettes 1522. (DL 67262.) ²¹⁴⁶	
(Béldi) Herepei Gergely és Vessződi Elek	1525. II. 1. (DL 63036.) ²¹⁴⁷
Kövesdi Tomori István	1530. XII. 31. (MNL-OL, P 2269, K. Papp Miklós által gyűjtött iratmásolatok, 163. sz., mely szerint eredetiének jelzete: Magyar Kamara lt, Publ. fasc. XVI., no. 59.)
[Gyerőmonostori] Kemény Péter	1533. VII. 11. (Kemény cs malomfalvi lt [CJ-F-00370-89])
Hosszútelki Ferenc	1536. V. 1. (bethleni Bethlen cs lt, P 1960, Rokon és idegen családok, 2. csomó, 11. tétel, Bolyay cs, f. 7.)
Gerendi Péter	1546. III. 7. (Beszterce v lt, 1609. sz. = Ber-

²¹³³ Ispánok.

²¹³⁴ Branyicska (Hunyad vm.).

²¹³⁵ Alispánok.

²¹³⁶ Alispánok. Az alig olvasható oklevél keltezése: in Lapad, f. IV. in oct. Medii quadrag.

²¹³⁷ Mindkét oklevélben alispánok.

²¹³⁸ Közbenső adat: 1478. XII. 7. (DL 45760. és DF 277589).

²¹³⁹ Kemény cs csombordi lt, 1483. III. 12. (1585. II. 15-i átiratából; a Kemény cs csombordi lt, 168. sz.).

Alispán.

²¹⁴⁰ Alispánok.

²¹⁴¹ Alispán. Az adat 1499. VIII. 5-re vonatkozik.

²¹⁴² Alispánok.

²¹⁴³ Alispán mindegyik oklevélben. – Közbenső adatok: 1515. II. 9. (DL 63003.), 1522. (DL 67262.),

1524. VII. 17. (DL 67263.), ebben is Bényei néven.

²¹⁴⁴ Ebben Bényei néven.

²¹⁴⁵ KmJkv II. 3618. sz.; SzapolyaiOkl I. 446.

²¹⁴⁶ Az alispán által kinevezett alispánhelyettes (substitutus vicecomes).

²¹⁴⁷ Alispánok.

Szolgabírák

Szentkirályi Gergely comes ²¹⁴⁸ és Forrói Péter comes ²¹⁴⁹	1303. X. 16. (CDTrans II. 31. sz.)
[Demjén nb. Lapádi] Péter magister (Bökény fia) és Szentkirályi István comes	1320. II. 19. (CDTrans II. 349. sz.)
Gyógyi Gergely comes és Szentkirályi István	1320. II. 28. (CDTrans II. 350. sz.)
[Gyógyi] Gergely comes és [Szentkirályi] István comes	1322. III. 3. (CDTrans II. 421. sz.) [1322.] III. 17. (CDTrans II. 422. sz.) 1322. IV. 2. (CDTrans II. 425. sz.)
Csekelaki Miklós (Lukács fia) és Szentkirályi Sándor (István fia)	1336. I. 15. (CDTrans II. 875. sz.)
Szentkirályi [István fia:] Sándor és Tátéi [Kemény/Kemin fia:] Márton Languis (d) János alszolgabíró (viceiudex)	1339. V. 12. (CDTrans II. 1033. sz.)
Forrói Mihály és [Tátéi] Márton (Kemin fia)	1342. V. 1. (CDTrans III. 86. sz.)
Forrói Mihály és Balázsfalvi László (Balázs fia)	1348. VII. 1. (CDTrans III. 474. sz.)
Mihálcfalvi Bakó és Sülyei István	[1357. III. 1. e.] (CDTrans III. 891. sz.) 1357. III. 5. (CDTrans III. 893. sz.)
Sülyei István és Tátéi László (Márton fia)	1363. IX. 22. (TelOkl I. 126.) 1363. X. 20. (TelOkl I. 128.) 1366. IX. 22. (TelOkl I. 147.)
Mihálcfalvi Péter (Jak fia) és Forrói Miklós	1406. I. 13. (ZsOkl II/1. 4385. sz.) 1406. III. 24. (ZsOkl II/1. 4566. sz.) 1406. V. 1. (ZsOkl II/1. 4691. sz.) 1406. VI. 6. (ZsOkl II/1. 4792. sz.)
[Csombordi] Tompa Jakab és Forrói Miklós	1408. I. 13. (TelOkl I. 328–329.) 1408. I. 13. (TelOkl I. 327–328.)
Forrói Miklós	1417. X. 19. (Ub IV. 57–58.)
Gáldi Bolta Albert és Csesztvei Jakab	14[–] ²¹⁵⁰
Sülyei Gergely és Csügedi Miklós	1435. II. 9. (DL 12666.)
Bagói Miske és Forrói Imre	1435. VII. 1. (DL 12666.)

²¹⁴⁸ 1291-ben Benedek comes, László erdélyi alvajda helyettese (comes Benedictus gerens vices Ladizlai vicevaivodae Transsiluani), illetve Gombási Domokos comes és az itt említett Szentkirályi Gergely comes, az Erdélyország részére (v. által) az alvajda helyettese mellé kirendelt társbírák (per regnum Transiluanum iudicibus deputatis nobiscum consedentibus) bocsátanak ki oklevelet (1291. V. 8.: DF 277204. = CDTrans I. 479. sz.), de kétséges, hogy ők tekinthetők Fehér vm. ispánjának, illetve szolgabíráinak.

²¹⁴⁹ iudices nobilium provincialium.

²¹⁵⁰ (f. III. [p.?] Decoll. Ioh. bapt.) csonka oklevél másolata; SzebenNLt, SzNLt, Fr. Zimmermann oklevélmásolatai, p. 530 (538.); eszerint az eredeti jelzete: Karlsb. Handschr. K. 5 V. 2. 1. Theil 82.

6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 3. Fehér. Szolgabírák

Ispánlaki Benedek és Hosszútelki László	1451. III. 19. (DL 62850. = Ub V. 312.)
Csekelaki Adorján és Szentkirályi Sztrigyi Dénes	1455. VI. 12. (DL 30830.)
Szentkirályi Gyula	1462. VIII. 10. (DF 253717. = EMOkI 335. sz.)
Gáldtői Sülyei Illés	1471. VI. 3. (KmJkv II. 2027. sz.)
Sülyei Mihály és (Sülyei) ²¹⁵¹ Volkányi Miklós	1478. II. 25. (DF 257899) ²¹⁵² 1478. V. 17. (DL 45724.) 1478. IX. 15. (DF 255038.) 1478. XII. 7. (DL 45760.) 1479. II. 9. (DL 62911.)
Csongvai Gergely és Hosszútelki Ozsvát	1483. III. 12. (Tört. Tár 1907. 101.)
Hosszútelki Gáspár	(1484 k.?) (DL 62986.) ²¹⁵³
Béldi Benedek és Ózdi Illés	1494. (IV. 29. u.) (DL 26459.)
Elekesi György	1498. XII. 31. (SzNLt, Urk. V/1199)
Gáldtői Tamás	1499. IV. 3. (DF 275366.)
Elekesi István	1499. VIII. 5. (DF 245287.)
Szőkefalvi Kis Illés ²¹⁵⁴	1499. X. 31. (DF 245290.)
Kisenyedi János és Csesztvei Csongvai György	1510. IV. 7. (SzOkI I. 322.)
Gáldi Ferenc és Ispánlaki Balog Pál	1511. IX. 15. (DL 62994.)
Gáldtői Benedek és Elekesi Komjátszegi István	1515. II. 9. (DL 63003.)
Gáldtői Benedek	1515. XI. 20. (DL 63007.) ²¹⁵⁵
Tompaházi Porkoláb Józsa és (Ispánlaki) Balog Pál	1522. (DL 67262.)
Forrói János és Hosszútelki Zsigmond	1525. II. 1. (DL 63036.)
Elekesi Boldizsár és Nagyvátyi (<i>Nagwathi</i>) György	1536. V. 1. (bethleni Bethlen cs lt, P 1960, Rokon és idegen családok, 2. csomó, 11. tétel, Bolyay cs, f. 7.)

Megyei jegyzők

Antal deák küküllői jegyző (1438)	1438. V. 10. (DL 27648.)
Tamás	1510. XI. 10. (DL 62989.)

²¹⁵¹ KmJkv I. 1960. sz.

²¹⁵² Az alig olvasható oklevél keltezése: in Lapad, f. IV. in oct. Medii quadrag.

²¹⁵³ 1509. VII. 25-i vallomás szerint 25 évvel azelőtt Fehér megye szolgabírája volt.

²¹⁵⁴ 1499–1513 között Küküllő megye szolgabírája, lásd ott.

²¹⁵⁵ 1515-ben héderfáji Barlabási Lénárd erdélyi alvajda parancslevelet intézett négy Fehér megyei nemeshoz és szolgabírához (Gáldtői Benedek, Gáspár Tamás, Gasparo Pesthy de eadem, Kertész János), de közülük csak Gáldtői Benedekről tudjuk bizonyítani, hogy az előző évben is szolgabíró volt.

Szőkefalvi²¹⁵⁶

1536. V. 1. (bethleni Bethlen cs lt, P 1960, Rokon és idegen családok, 2. csomó, 11. tétel, Bolyay cs, f. 7.)

6. 4. Hunyad

Vö. Wertner: Árpádkori megyei tisztviselők (I.; TTár 1897). 477; Uő: Újabb adalékok (I.; TTár 1905). 53; Uő: Adalékok (I.; TTár 1907). 14; Uő: Siebenbürgens Komitatsbeamtenkörper 255–256; Uő: Hunyadmegye tisztkara; Uő: Márton főispán; Csánki V. 3–249; Györffy III. 275–301; W. Kovács: Hunedoara 203–240; Arch. 1000–1301. 271; Arch. 1301–1457. I. 248; W. Kovács: Erdélyi megyék 55–64.

A megye nemesi *universitasa* által kibocsátott oklevelek: 1528. VI. 9. (Pataki: Hunedoara 201–202); 1528. XI. 3. (uo. 203–205).

Ispánok és alispánok

[Mátéházi] Márton (Máté fia) dévai (HD) várnagy (1326–1338) ²¹⁵⁷	1333. IX. 29. (CDTrans II. 786. sz.)
Saul magister	1365. V. 7. (CDTrans IV. 372. sz.)
[Aranyi] János magister (Miklós fia) dévai várnagy (1384, 1387–1390) ²¹⁵⁸	1382. [XII. 8–12. között] (DL 42244.) 1387. X. 16. (ZsOkl I. 260. sz.)
[Aranyi] Miklós fia: János és István dévai (1390) és hátszegi (HD; 1390) várnagyok ²¹⁵⁹	1390. I. 26. (TelOkl I. 223.)
[Aranyi] Miklós fia: János	1391. VIII. 8. (DL 30744.)
[Zagyvafői] László magister (Miklós fia) dévai várnagy (1395)	1395. IV. 20. (ZsOkl I. 3929. sz.) ²¹⁶⁰
János magister dévai várnagy (1397)	1397 (Csánki V. 246.) ²¹⁶¹
Kis (<i>Parvus</i>) Lőrinc	1410. XII. 2. (DF 257919.) ²¹⁶²
Kazai Kakas Gyula hátszegi várnagy (1413)	1413. VI. 13. (ZsOkl IV. 751. sz.) ²¹⁶³
Dengelegi Zsigmond dévai várnagy (1433)	1433. III. 24. (DL 43950.)

²¹⁵⁶ lecta per Zwkeffalwy.

²¹⁵⁷ Arch. 1301–1457. I. 248. – Téves azonosítása: HunyadmÉvk 12 (1901). 137–139.

²¹⁵⁸ Arch. 1301–1457. I. 300.

²¹⁵⁹ Uo.

²¹⁶⁰ 1295. IV. 19-i hibás keltezéssel közli: HunyadmÉvk 1 (1880–1881). 77–78 (Sólyom Fekete F.). He-lyes keltére lásd Karácsonyi: Jegyzék 66–67.

²¹⁶¹ A galaci Buda cs lt-ban levő (mára elveszett) oklevél alapján.

²¹⁶² Alispán.

²¹⁶³ Egy 1431. V. 15-i (csak újkori másolatban fennmaradt) oklevél egy bizonyos Simon hunyadi ispánt és négy szolgabíró említ. A négy szolgabíró említése miatt és mert eredetije ismeretlen, az oklevelet hamisnak kell bélyegezzük (Kemény: DiplSuppl III. 121). Vö. Kenderesi: Vajda Hunyadivár 31–32; Wertner: Hunyadmegye tisztkara 63.

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 4. Hunyad. Ispánok •

Rápolti Mátyás és Aranyi Miklós	1439. III. 10. (DF 280909.)
Rápolti Mátyás és [Páznádi] Ferenc deák Rápolti egyúttal dévai (1446–1458), Páznádi hunyadi várnagy (1446–1456) ²¹⁶⁴	1446. VI. 29. (DL 29482.)
Páznádi Ferenc deák hunyadi várnagy (1446–1456)	1452. I. 18. (Ub V. 335–336.) ²¹⁶⁵
Vingárti Geréb János hunyadi várnagy	1465. IX. 10. (Ub VI. 224.) ²¹⁶⁶
Dédácsi Illés és Kéméndi Péter	1467. VII. 21. (DF 255032.) ²¹⁶⁷
Rédei János ²¹⁶⁸ és Körei Kristóf	1468. X. 25. (DL 45325.) 1469. VII. 3. (DL 45359.)
Laki György és Polyeni János hunyadi várnagyok	1477. V. 27. (DF 280952.) ²¹⁶⁹
Vajcai András és Temesvári (Kis) Vince hunyadi várnagyok	1479. III. 16. (DL 45773.) ²¹⁷⁰
<i>Corvin János herceg ispánjai (1479–1504)²¹⁷¹</i>	
Temesvári (Kis) Vince és Nagy Pál (1481–1483) hunyadi várnagyok ²¹⁷³	1481. II. 13. (ErdKáptJkv 109. sz.) 1481. IX. 4. (DF 260283.) ²¹⁷²
Győri Dénes hunyadi várnagy (1484)	1484. VII. 2. (DL 37660.) ²¹⁷⁴
Vízközi András (1484–1488) hunyadi várnagy	1484. VII. 2. (DL 37660.) ²¹⁷⁵ 1488. VII. 1. (DL 46091. = HunyadmÉvk 1/1880–1881. 68–69.) ²¹⁷⁶
Temesvári Kis Vince (1489–1491)	1489. IV. 2. (Jajca 87.) 1491. VII. 9. (KmJkv II. 2737. sz.)

²¹⁶⁴ Arch. 1301–1457. I. 248, 300, 330. Rápolti Hunyadi János várnagya.

²¹⁶⁵ Alispán.

²¹⁶⁶ Csak várnagyként szerepel.

²¹⁶⁷ Alispánok.

²¹⁶⁸ Rédei János egyidejűleg erdélyi alvajda (1468–1472).

²¹⁶⁹ Alispánok. Vö. még DF 255037. (1477).

²¹⁷⁰ Alispánok.

²¹⁷¹ 1479-ben Mátyás király Corvin Jánosnak adományozta a lipői hercegi és hunyadi grófi címet, amelyeket haláláig viselt. A grófi címet az opavai, majd a szlavón hercegi cím megszerzését követően ritkán használta, főként, hogy egy ideig – talán 1491 augusztusától (BátoriOkI 171) 1493 júniusáig (vö. DL 37679. = Arch. 1458–1526. II. 475–476.) – a hunyadi ispánság nem is volt a kezén. 1482-ben Mátyás király Corvin Jánosnak adományozta Hunyad várát (DL 37652), amivel együtt járt a vármegye ispánsága is (Neumann: A gróf és a herceg 388). Corvin János a haláláig (1504-ig) tekinthető a vármegye ispánjának, alkalmanként ispánnak (1479: DL 27714.; 1482: DL 37652.; DL 37657.; 1493: DL 37679. = Arch. 1458–1526. II. 475–476), vagy örökös ispánnak (comes perpetuus de Hunyad) nevezik (1494: DF 215904).

²¹⁷² Közbenső adat: 1481. VIII. 14. (DF 260282.).

²¹⁷³ Hunyad vár várnagyai: 1482. VII. 12. (DL 37653.); 1483. VI. 24. (DL 45957). – Csak Temesvári Vince hunyadi várnagyot említi egy iktatólevél: 1482. IV. 8. (DL 37653).

²¹⁷⁴ Vízközi Andrással együtt csak mint várnagyok szerepelnek mindketten Mátyás király parancslevelében.

²¹⁷⁵ Lásd az előző jegyzetet; első ismert oklevél, amelyen ispánként szerepel: 1488. II. 26. (DF 261059).

²¹⁷⁶ Közbenső adat: 1488. VI. 17. (DF 255046.).

hunyadi várnagy²¹⁷⁷

*Bátori István erdélyi vajda ispánjai (1492–1493)*²¹⁷⁸

Magyi Pál és Horvát János (1492)

1492. V. 1. (DF 287768.)

1492. V. 8. (Sacerdoțeanu 220.)²¹⁷⁹

dévai várnagyok²¹⁸⁰

Corvin János ispánjai (1493–1504)

1493. VI. 15. (DL 37679.)²¹⁸¹

(Bikali)²¹⁸² Bikli János (1493–1504)²¹⁸³

1494. II. 4. (DF 260287.)

1504. I. 2. (Iványi: Gyömrő 424. sz.)²¹⁸⁴

hunyadi várnagy²¹⁸⁵

János deák, hunyadi alvárnagy

1494. I. 13. (DL 29875^v)

(Németi)²¹⁸⁶ Felpfestesi Zakariás és Bojtori György

1496. II. 6. (DL 29568.)

Rohodi János

1496. III. 8. (DL 46336.)²¹⁸⁷

Bojtori György

1496. VI. 7. (DL 46352.)

(Németi) Felpfestesi Zakariás

1500. IX. 1. (Feneșan: Ohaba 189.)²¹⁸⁸

Frangepán Beatrix ispánjai (1505–1509)

1506. XII. 21. (DL 37802.)²¹⁸⁹

Török András és Gáldi László (1505)

1505. VII. 1. (DL 30965.)

Plávnai Benkovics Miklós²¹⁹⁰ (1506)

1506. XII. 24. (DL 30970.)

²¹⁷⁷ Hunyadi ispán és Hunyad vár várnagya: 1489. (DL 86798.); 1491. XII. 17. (DF 245389).

²¹⁷⁸ Lásd a következő jegyzetet.

²¹⁷⁹ Két 1492. évi oklevél dátum nélkül megemlékezik Laki Kis korábbi várnagyságáról: DL 29868 (idézi Lupescu: Domeniul cetății Hunedoara 27, 86. jegyz.); Costin Feneșan: Ohaba și Ponor 188–189.

²¹⁸⁰ Magyi Pál és Horvát János 1492. X. 20-án Bátori István erdélyi vajda dévai várnagyai (DF 255055.), vö. Horváth–Neumann: Bátori István 126., 647. jegyz.

²¹⁸¹ II. Ulászló király Hunyad megye ispánságát újra Corvin János herceg Hunyad várához csatolta (az oklevél közlése: Arch. 1458–1526. II. 475–476.); lásd még Neumann: Drágfi Bertalan 220.

²¹⁸² KmJkv II. 3261. sz.

²¹⁸³ Corvin János familiárisa (1499: DL 30493). – Bikli János 1504. X. 22. e. átadta Hunyad várát és a hozzá tartozó ispánságot Corvin János képviselőinek, Enyingi Török Imrének és Kisasszonyfalvi Istvánfi István-nak (Pesty: Krassó 482 = DL 21499; DL 3770; DF 267781).

²¹⁸⁴ Közbenső adatok: 1494. VIII. 12. (TelOkl II. 195–196; DF 255060.); 1495. IX. 13. (DL 46320.); 1495. X. 13. (DF 274530.); 1496. XI. 8. (DF 287770.); 1498. V. 24. (DL 37718.); 1500. XI. 3. (DL 46529. = HunyadmÉvk 5/1887–1888. 99); 1500. XI. 24. (DF 252623.); 1502. XI. 25. (KmJkv II. 3261. sz.); 1503. II. 21. (uo. II. 3272. sz.); 1503. V. 16. (DF 260294).

²¹⁸⁵ Várnagy, pl. 1494. II. 4. (DF 260287.); 1494. VIII. 12. (TelOkl II. 195–196.; DF 255060.); 1495. IX. 13. (DL 46320.); 1495. X. 13. (DF 274530.); 1496. I. 3. (Amlacher: Broos 61–62. = Urkunden V. [Nova collectio posterior] 1864. sz.); 1496. XI. 8. (DF 287770.); 1499. II. 25. (DL 30493.); 1503. V. 16. (DF 260294.), volt várnagy: 1504. VII. 28. (DL 37765), de még 1504. VIII. 14-én (DL 21331, idézi: Csánki V. 46) és 1504. X. 2-án is várnagyként említik, amikor megegyezett Corvin János képviselőivel Hunyad vár átadásáról (DL 3770, idézi: Pataki: Hunedoara XXXVIII). 1504. X. 22-én már nem viseli a várnagyi tisztséget, ekkor a vár átadásáért kapott pénz átvétele felől nyugtát ad Corvin János képviselőinek (DL 37771).

²¹⁸⁶ 1485-ben Zacharias Felpsthewsy de Nemethy (KmJkv II. 2519. sz.).

²¹⁸⁷ Ispán.

²¹⁸⁸ Ispán.

²¹⁸⁹ II. Ulászló király Hunyad várát és uradalmát Corvin János özvegyének, Frangepán Beatrixnak adományozta (Arch. 1458–1526. II. 490). – Keltezetlen oklevél említi gyepesi Mór Péter hunyadi várnagyot, Frangepán Beatrix familiárisát, de a hunyadi ispáni tisztséget nem (Pesty: Krassó 512–513).

²¹⁹⁰ Corvin János herceg özvegyének, Frangepán Beatrixnak a familiárisa (1507: Veress: GyulaOkl 45).

Hunyad vár kapitánya ²¹⁹²	1507. IV. 15. (DF 219226.) ²¹⁹¹
Németi (Felpesesi) Zakariás (1508)	1508. I. 4. (DF 255076.) ²¹⁹³
<i>Frangepán Beatrix és Brandenburgi György ispánja (1509)</i>	
(Endrédi) ²¹⁹⁴ Bekes János (1509–1512)	1509. III. 20. (DF 267265.) ²¹⁹⁵ 1512. ²¹⁹⁶
<i>Brandenburgi György ispánjai (1510–1530)</i> ²¹⁹⁷	
Folti László ²²⁰⁰ (1509–1512)	1509. VII. 14. (DL 46902.) ²²⁰¹ 1512. II. 10 (TörtLapok 1/1874. 2–3.)
hunyadi várnagy	
Iregdi Patócsi Péter ²²⁰² (1513–1516)	1513. XII. 28. (Pesty: Krassó III. 497.) ²²⁰³ 1516. I. 8. (DL 47135.)
hunyadi várnagy	
Szentimrei András deák és (Endrédi) Bekes János (1517–1529)	1517. [IV. 24. u.] ²²⁰⁴ 1529. IV. 6. (ErdKáptJkv 156. sz.)
hunyadi várnagyok ²²⁰⁵	

²¹⁹¹ Ekkor csak várnagyként említik. – Fennmaradt egy 1507. IV. 27-re keltezett megyei kiadvány (DF 260457.), amely valójában 1557-ben kelt (a tízes helyi érték tollban maradt). Az oklevélben szereplő Alpestesi Balog Ferenc udvarbíró és Zalasdi János hunyadi várnagyok ugyanis szerepelnek egy 1557. évi kiadványban (Révay cs. közp. lt, Malomvízi Kende cs iratai, Fasc. III, nr. 24).

²¹⁹² 1506. XI. 29. (Amlacher: Broos 78; Nicolaus Benkowsch, capitaneus Hwnyadiensis).

²¹⁹³ Alispán.

²¹⁹⁴ DL 37797.

²¹⁹⁵ Csak mint hunyadi várnagy szerepel.

²¹⁹⁶ Wekes Janisch, amtmann zu Hwnyad (Pataki: Hunedoara 9).

²¹⁹⁷ Brandenburgi György 1531-ig tulajdonosa Hunyad várnak, amikor is annak tulajdonjogát átruházta I. Ferdinánd királyra (Pataki: Hunedoara 262–265.), de még 1533-ban is az ő várnagyai voltak a vár élén (uo. 271–279). – A vármegye ispánja 1531-ben Barcsai Pál, aki már Szapolyai János familiárisa.

²¹⁹⁸ II. Ulászló király Brandenburgi Györgynek adományozta Hunyad várát és a hozzá tartozó uradalmat.

²¹⁹⁹ II. Ulászló király Hunyad megye ispánságát Brandenburgi Györgynél hagyta, minthogy Hunyad megye honorja mindig is Hunyad várához tartozott; a várat pedig még Beatrix életében férjének: Brandenburginak adta.

²²⁰⁰ Brandenburgi György familiárisa (DF 267268. = Pataki: Hunedoara 154).

²²⁰¹ Közbenő adatok: 1510. XI. 26. (DL 46960.); 1510. XI. 29. (Podmaniczky I. 613); 1511. II. 11. (Feneşan: Ohaba 190–191.); 1511. IV. 1. (Feneşan: Ohaba 191.); 1510. XII. 18. (Podmaniczky I. 611.), alispán; 1511. XII. 20. (DF 267268. = Pataki: Hunedoara 154 = Pesty: Krassó 496–497).

²²⁰² Brandenburgi György familiárisa (MonRustReb 306). Patócsi Péter az erdélyi vajda különleges parancsából Hunyad vármegye hadainak vezére a mostani hadjáratban (ex speciali mandato domini waywode Transsilvanensis etc. belliductor gentium comitatus predicti Hwnyadiensis presentis exercitus – 1516. II. 26. DL 47141).

²²⁰³ Csak mint hunyadi várnagy szerepel; ispánként: 1514. XII. 24. (MonRustReb 306).

²²⁰⁴ A vajdahunyadi uradalom 1517. IV. 24. és XII. 31. közötti számadása már ispánként említi Szentimrei Andrást (Pataki: Hunedoara 28–29), akárcsak egy 1519. IX. 16-i oklevél (SzapolyaiOkl I. 427). Mindketten ispánokként először 1520. VI. 19-én szerepelnek (DF 244563). – András hunyadi várnagy: 1519. V. 24. (Pataki: Hunedoara 178–179); 1519. IX. 16. (SzapolyaiOkl I. 427).

²²⁰⁵ Pl. 1518. VIII. 14. (Pataki: Hunedoara 177.), 1520. VII. 1. (uo. 181–183).

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 4. Hunyad. Ispánok •

Kisbarcsai Mihály 1524. XI. 15. (Prot. Hermannstadt. 37.)²²⁰⁶ – 1524. XII. 3. (DF 252623.)²²⁰⁷

Szapolyai János ispánjai

Barcsai Pál magister	1531. I. 7. (iktári Bethlen cs lt [CJ-F-00329-1-149])
Horvát Bertalan, Kabos Mihály és Balátfi (<i>Balatffy</i>) András, <i>egregii</i>	1531. V. 1. (Pataki: Hunedoara 259–260.) ²²⁰⁸
Barátfi (<i>Barthffy</i>) András és ilyei Erdélyi (<i>Erdely de Ilye</i>) Mihály	1531. XI. 21. (Hunyad megyei családok, R 391, 1. csomó, 8. tétel, 3 ^r , Hosdát, Sólyom Fekete gyűjt.-ből. = HunyadmÉvk 5/1887–1888. 108–109.)
Hunyad vár várnagyai (1531)	
Felpestesi András	1536. III. 7. (iktári Bethlen cs lt [CJ-F-00329-1-179]) ²²⁰⁹
Nényei (<i>Nenyey</i>) István és Horvát Péter	1544. V. 27. (Hunyad megyei családok, R 391, 1. csomó, 8. tétel, 5 ^r , Hosdát, Sólyom Fekete gyűjt.-ből)
Hunyad vár várnagyai (1544)	
Olcsárdi István prefektus és Kerekszállási Markos János	1547. VI. 21. (Révay cs közp. lt, malomvízi Kende cs iratai, fasc. III. no. 10.)
Hunyad vár várnagyai (1547)	
István deák	15[4]7 (?) (Révay cs közp. lt, malomvízi Kende cs iratai, fasc. III. no. 9.) ²²¹⁰
<i>Brandenburgi György hunyadi várnagyai (1526–1533)</i>	
Stoltz Georg ²²¹¹	1526. V. 23. (Pataki: Hunedoara 185–186.) 1529. XII. 4. (Pataki: Hunedoara 239.) ²²¹²
István pap és Morzsinai Gáspár	1530. IX. 20. (Pataki: Hunedoara 246.) 1531. III. 2. (Pataki: Hunedoara 254–255.) 1531. IV. 16. (Pataki: Hunedoara 257–258.) 1531. V. 5. (Pataki: Hunedoara 261.) 1532. I. 20. (Pataki: Hunedoara 265–269.) 1533. II. 28. (Urkunden V. 530. sz.)

²²⁰⁶ nobilis Michael, hispanus comitatus Hwnyadiensis.

²²⁰⁷ Alispán.

²²⁰⁸ I. János király levele az ispánokhoz, familiárisaihoz. Hunyad vár várnagyi tisztségét ekkor a Ferdinánd-párti Brandenburgi György emberei viselik. Hunyad vára 1534 nyarától I. János királyé (Pataki: Hunedoara 284).

²²⁰⁹ Csonka oklevél.

²²¹⁰ Stephanus litteratus comes [comitatus Hwnyadiensis], castellanus castri Hwnyad. Fráter György, váradi püspök, thesaurarius, locumtenens reginalis maiestatis oklevelében. A hátlapon levő 18. századi regeszta az 1547. évszámot adja meg az oklevél kelteként.

²²¹¹ † 1530-ban (Pataki: Hunedoara 242–243).

²²¹² Közbenső adatok: 1528. I. 4. (Pataki: Hunedoara 189–191.); 1528. VI. 9. (uo. 201–202).

1533 (Pataki: Hunedoara 271–279.)

Szolgabírák

Aranyi István és Keresztúri Péter (Pál fia)	1333. IX. 29. (CDTrans II. 786. sz.)
[Pestesi] ²²¹³ Csanád fia: István és [Harói] ²²¹⁴ Barnabás fia: Demeter	1382. [XII. 8–12. között] (DL 42244.) ²²¹⁵
[Pestesi] Csanádfi (Chanadini) István és Harói Demeter	1390. I. 26. (TelOkl I. 223.)
Pestesi Csanád fia: István és Pestesi <i>Benche</i> fia: Mihály	1395. IV. 20. (ZsOkl I. 3929. sz.) ²²¹⁶
Szentgyörgyi János és Alpestesi Egyed (László fia)	1410. XII. 2. (DF 257919.)
Szentgyörgyi Mihály fia: János fia: János és Pestesi Csanád (Chanad) fia: [István?] fia: István	1413. VI. 13. (ZsOkl IV. 751. sz.)
Alpestesi Csanád Fábián és Kéméndi Simon (Gergely fia)	1433. III. 24. (DL 43950.)
Alpestesi Csanád Fábián és Szentgyörgyi István	1439. III. 10. (DF 280909.)
Alpestesi Csanád Bertalan és Kéméndi Pál	1467. VII. 21. (DF 255032.)
Alpestesi Csanád Bertalan és Lozsádi Bereckfi Benedek	1468. X. 25. (DL 45325.) 1469. VII. 3. (DL 45359.)
Harói Csuka Tamás és Alpestesi Lógó Máté	1477. V. 27. (DF 280952.) ²²¹⁷ 1479. III. 16. (DL 45773.)
[Alpestesi Lógó] Máté	1481. I. 14. (DF 287767.)
Alpestesi Máté ²²¹⁸ és Harói János	1481. II. 13. (ErdKáptJkv 109. sz.) 1481. VIII. 14. (DF 260282.) 1481. IX. 4. (DF 260283.)
Harói Csuka Tamás és Alpestesi Máté ²²¹⁹	1483. VI. 24. (DL 45957.)
Harói Kis Bálint és Hosdái Gergelyfi Bálint	1488. II. 26. (DF 261059.)
Harói Kis Bálint és Keresztúri Kelemen	1488. VI. 17. (DF 255046.) 1488. VII. 1. (DL 46091. = HunyadmÉvk

²²¹³ Lásd alább.

²²¹⁴ CDTrans IV. 166. sz. (1366. VII. 8.).

²²¹⁵ iudices (az adat forrása Jakó Zsigmond kéziratosszerű regesztája az Erdélyi okmánytár számára [V. 701. sz.]; a hozzáférést Jakó Klárának köszönöm).

²²¹⁶ 1295. IV. 19-i hibás keltezéssel közli: HunyadmÉvk 1 (1880–1881). 77–78 (Sólyom Fekete F.). A hibás keltezést idézi Makay Dezső: A Csanád nemzetség Waffa és Bogyoszló vonala. Turul 1896. 29.

²²¹⁷ Vö. még DF 255037.

²²¹⁸ Minden bizonnyal Alpestesi Lógó Mátéval azonos.

²²¹⁹ Minden bizonnyal Alpestesi Lógó Mátéval azonos.

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 4. Hunyad. Szolgabírák •

	1/1880–1881. 68–69.) ²²²⁰ 1488. VIII. 26. (DL 26442.)
Pestesi Bíró Máté és Szentgyörgyi Császár Demeter	1489. VIII. 25. (DF 260285.)
Szentgyörgyi Császár Demeter	1489. XII. 26. (DF 257598.)
Szentgyörgyi Császár Demeter és Keresztúri Furka Balázs	1492. V. 1. (DF 287768.) 1492. V. 8. (Sacerdoțeanu 220.) 1494. II. 4. (DF 260287.) 1494. VIII. 12. (TelOkl II. 195.)
Harói Bálint ²²²¹ és [Keresztúri] Furka Balázs	1494. IX. 2. (DL 46274.) ²²²²
Hosdági Bálint és Harói Csuka Máté	1495. X. 13. (DF 274530.) 1496. III. 8. (DL 46336.)
Kéméndi István és Hosdági Bíró Bálint	1496. IV. 21. (ErdKáptJkv 123. sz.) 1496. V. 8. (ErdKáptJkv 125. sz.)
Hosdági Bálint és Harói Miklós	1496. VIII. 9. (DF 287769.) 1496. XI. 8. (DF 287770.) 1499. II. 10. (DL 46475.)
Hosdági János és Harói Csuka Mátyás	1500. IX. 1. (Feneșan: Ohaba 189.)
Keresztúri Veres László és Harói Csikós ²²²³ Pál	1500. XI. 3. (DL 46529.) 1500. XI. 24. (DF 252623.)
Hosdági Vince és Harói Máté	1503. V. 16. (DF 260294.)
Hosdági Bálint és Harói Bálint	1505. VII. 1. (DL 30965.)
Hosdági Bálint	1507. VIII. 8. (DL 37797.) ²²²⁴
Harói Kis Bálint és Hosdági Bálint	1508. I. 4. (DF 255076.) ²²²⁵
Harói Csuka Máté	1509. VIII. 8. (DF 255079.) ²²²⁶

²²²⁰ A közlésben hibásan: Valentinus et Petrus de Haro ac Clemens de Kerezthwr iudlium comitatus Hwnyadiensis. Ezt a hibás közlést ismételte meg Hurmuzaki II/2. 305. Az eredetiben: Valentinus Parvus de Haro ac Clemens de Kerezthwr stb.

²²²¹ Minden bizonnyal Harói Kis Bálinttal azonos.

²²²² Az oklevélben per nobiles Valentinum de Haro et Blasium Furka iudlium comitatus Hwnyadiensis formában szerepelnek, a ragozhatatlan iudlium szó miatt nem eldönthető, mindkettejükre vonatkozik-e vagy csak Furka Balázsra.

²²²³ Chykos.

²²²⁴ Fennmaradt egy 1507. IV. 27-re keltezett megyei kiadvány (DF 260457.), amely valójában 1557-ben kelt (a tízes helyi érték tollban maradt). Az oklevélben szereplő ispánok (Alpestesi Balog Ferenc udvarbíró és Zalasdi János hunyadi várnagyok) ekkor töltötték be tisztségüket, így e két szolgabíró Alpestesi Kónya János és Csolnokosi ([---]) is ekkor lehettek hivatalban.

²²²⁵ Bálint szolgabírást említi az erdélyi káptalan 1508. VIII. 5-i oklevele is (DL 29928).

²²²⁶ Szentgyörgyi Péter erdélyi vajda parancslevele egregiis Georgio Basy de Felpeshtes, Iohanni et Georgio de Kemend et Matheo Chwka de Haro, iudlium comitatus Hwnyadiensis. A iudlium tisztségnév ragozhatatlansága miatt csak Harói Csuka Mátéről állítható bizonyossággal, hogy szolgabíró volt.

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 4. Hunyad. Szolgabírák •

Hosdát János	1509. X. 31. (DL 27590.)
Hosdát Gergely és Bácsi György	1510. XI. 26. (DL 46960.) 1511. II. 11. (Feneşan: Ohaba 190.) 1511. IV. 1. (Feneşan: Ohaba 191.) 1511. IV. 17. (DF 260301.) ²²²⁷ 1512. II. 10. (TörtLapok 1. [1874] 2–3.)
Bácsi György	1512. XII. 18. (DF 255088.) 1515. III. 25. (DL 29948.) ²²²⁸
Hosdát Gergely és Kisbarcsai Mihály	1516. I. 8. (DL 47135.) 1516. II. 26. (DL 47141.)
Kisbarcsai Mihály és Harói Berecki Péter	1520. VI. 19. (DF 244563.)
Kisbarcsai Mihály	1520. IX. 20. (DF 257630.) ²²²⁹
Harói Berecki Péter és Naláci István	1520. IX. 25. (DL 47374.)
Hosdát Pál és Harói Berecki Péter	1523. I. 13. (DL 47486.) 1523. IV. 14. (DL 47499.)
Harói Berecki Péter és Naláci István	1524. X. 11. (DF 260303.)
Harói Berecki(i) Péter	1524. XII. 3. (DF 252623.)
Naláci István ²²³⁰	1526. IX. 5. (Révay cs. közp. lt, Kende II-10.)
Harói Berecki Péter és Naláci István	1531. XI. 21. (Hunyad megyei családok, R 391, 1. csomó, 8. tétel, 3 ^r , Hosdát, Sólyom Fekete gyűjt.-ből. = Hunyad-mÉvk 5/1887–1888. 108–109.)
Harói Berecki [Péter] és [Naláci] István	1536. III. 7. (iktári Bethlen cs lt [CJ-F-00329-1-179]) ²²³¹
Hosdát Gálfi Bálint és Naláci István	1544. V. 27. (Hunyad megyei családok, R 391, 1. csomó, 8. tétel, 5 ^r , Hosdát, Sólyom Fekete gyűjt.-ből)
Kisbarcsai Benedek és Várhelyi Péter	1547. VI. 21. (Révay cs közp. lt, malomvízi

²²²⁷ Szapolyai János vajda parancslevele Szucsáki János magisterhez, Bácsi Györgyhöz és Hosdát Gergelyhez, iudlium comitatus Hwnyadiensis, Batizfalvi Batiz Györgyhöz, Pestesi Nagy Györgyhöz.

²²²⁸ 1514-ben több nemest Hunyad megyei birtokba vezetés során említik: presentibus vicinis et cometanéis suis universis et presertim nobilibus Georgio Bassy de Felpesthes, Nicolao Boythor, Ambrosio de Alpesthes, Dionisio et Benedicto de eadem, item Simone Salffy de Salffalva, Andrea de Barcha, Benedicto de Dedach, Alexio de Nemethy, Iohanne Nemes de eadem, Georgio de Bachy iudlium dicti comitatus (MonRustReb 305). A iudlium tisztségnév ragozhatatlansága miatt csak Bácsi György állítható bizonyossággal, hogy szolgabíró volt. Más adatok is csak az ő szolgabíróságát igazolják.

²²²⁹ 1520-ban Barcsai Pál ítélőmester négy másik nemessel (Folti László, Bakaji Macskási Gáspár, Kémendi Miklós, Kisbarcsai Mihály), Hunyad vármegyei szolgabíróval kibocsátott oklevél, de közülük csak egyikük, Kisbarcsai Mihály korábbi szolgabíróságáról tudunk.

²²³⁰ Szálláspataki Szerecsen János és Naláci István szolgabíró [szolgabírák?], fogott bírák által kiállított oklevél. A szolgabírói tisztség a nevek után említve; előbbire talán, utóbbira bizonyosan vonatkozatható.

²²³¹ Csonka oklevél.

Megyei jegyző

(Hosdát) János deák	1507. VIII. 8. (DL 37797.) 1524. X. 27. (DF 260303.) 1526. IX. 5. (Révay cs. közp. lt, Kende II-10.) 1526. XII. 2. (Révay cs. közp. lt, Kende II-sn.) 1529. I. 7. (ErdKáptJkv 154. sz.) 1530. V. 25. (Hunyad megyei családok, R 391, 1. csomó, 8. tétel, 2 ^r , Hosdát, Sólyom Fekete gyűjt.-ből)
Hosdát Lukács deák	1544. VI. 18. (Erd. kápt. mlt, V/64.)

6. 5. Kolozs

Vö. Wertner: Árpádkori megyei tisztviselők (I.; TTár 1897. 479.); Uő: Adalékok (II.; TTár 1907). 15–16; Uő: Siebenbürgens Komitatsbeamtenkörper 257–266; Csánki V. 250–637; Balázs: Kolozs megye kialakulása; Györffy III. 323–381; Rűsz Fogarasi: Kolozs 1–12; Arch. 1000–1301. 163; Arch. 1301–1457. I. 248–250; W. Kovács: Erdélyi megyék 65–80.

A megye nemesi *universitasa* által kibocsátott oklevelek: 1467. VI. 17. (BánfOkI II. 90.), 1497. V. 10. (DF 244161.), 1510. I. 2. (DF 252688.), 1524. X. 19. (DF 257632.), 1539. II. 5. (Suky cs lt [CJ-F-00423-1-204]), 1544. V. 21. (Jósika cs hitb. lt [CJ-F-00255-1-25]).

Ispánok és alispánok

[Rödi?] Cseh Jakab	1312. III. 1. (CDTrans II. 195. sz.) 1314. VII. 13. (CDTrans II. 223. sz.) ²²³²
Miklós	1315. XI. 9. (CDTrans II. 255. sz.)
[Fonói] János magister	1317. II. 24. (CDTrans II. 268. sz.) ²²³³
Zsuki Mihály	1324. III. 19. (CDTrans II. 479. sz.)
Rimai Miklós magister (Miklós fia)	1331. VIII. 8. (CDTrans II. 715. sz.) ²²³⁴ 1332. I. 20. (DL 76008.) ²²³⁵
Mérai Miklós	1334. II. 17. (CDTrans II. 796. sz.)
Miklós ispán ²²³⁶	1337. XII. 3. (CDTrans II. 963. sz.) 1337. XII. 10. (CDTrans II. 966. sz.)
[Zsuki] Miklós (Albert fia)	1339. II. 10. (CDTrans II. 1025. sz.)
Miklós comes ²²³⁷	[1339?]. II. [24]. (CDTrans II. 1030. sz.)

²²³² Közbenső adat: 1312. VI. 4. (CDTrans II. 198/1. sz.).

²²³³ Besztercei, kolozsi és kolozsvári [!] ispán. 1324 e. az erdélyi részek kapitánya, királynéi pohárnokmester (CDTrans II. 482. sz.).

²²³⁴ Kolozsvári [!] ispán, létai várnagy (1331).

²²³⁵ Idézi Arch. 1301–1457. I. 249.

²²³⁶ Az előzővel vagy a következővel azonos. – Miklós, Kolozs vm. ispánjának 1337 k. oklevele a MNL-OL nyilvántartása szerint egykor a Teleki cs marosvásárhelyi lt-ban (DL 74439).

²²³⁷ Talán az előzővel azonos.

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 5. Kolozs. Ispánok •

[Cegei ifj.] Vas Miklós magister	1347. VI. 13. (CDTrans III. 396. sz.)
Tamás alispán [1347–1349] ²²³⁹	1349. XI. 12. (CDTrans III. 547. sz.) ²²³⁸
Gombási (<i>dictus de Gunbasi</i>) János magister	1351. X. 19. (CDTrans III. 622. sz.)
[Járai] ²²⁴⁰ magister (<i>Pascha</i> fia)	1353. IX. 25. (CDTrans III. 731. sz.)
[Almakeréki Apafi] János magister (<i>Gegus</i> fia)	1355. VIII. 26. (CDTrans III. 809. sz.)
[Járai cs Csáni-ág] ²²⁴¹ György magister (Jakab fia)	1358. VIII. 1. (CDTrans III. 1031–1032. sz.)
	1359. I. 16. (CDTrans III. 1055. sz.)
[Cegei Vas] Veres Péter	1359. [XII. 8.]. (CDTrans III. 1096. sz.) ²²⁴²
[Cegei Vas Veres Péter?] ²²⁴³	1361. II. 10. (CDTrans IV. 102. sz.)
[Nádasi?] László magister (László fia)	1366. IV. 28. (CDTrans IV. 434. sz.)
	1367. III. 24. (CDTrans IV. 594. sz.) ²²⁴⁴
[Bethleni] Gergely magister (János fia)	1373. IX. 22. v. 28. (DRHC. XIV. 414.) ²²⁴⁵
Ősi Jankafi János ²²⁴⁶	1378. VIII. 25. (TelOkl I. 179.)
	1378. IX. 15. (TelOkl I. 180, 180–181, 181.)
Turóci Jakab	1381. IX. 11. (TelOkl I. 201–202.)
Iklódi Gergely magister (Beke fia)	1388. I. 22. (DF 257800.)
	1390. IX. 25. (TelOkl I. 227–228) ²²⁴⁷
Szomordoki László magister (Domokos fia)	1396. II. 2. (DF 257661.)
Kályáni Mihály magister (Dénes fia)	1398. III. 27. (ZsOkl I. 5229. sz.)
	1398. XII. 18. (WassLt 237. sz.) ²²⁴⁸
D[rági?] Ferenc és „Angyali” (<i>dictus de Angal</i>) István	1408. IX. 5. (TelOkl I. 342.) ²²⁴⁹

²²³⁸ Közbenső adat: 1349. [XI. 4. e.] (CDTrans III. 542. sz.). Egykori kolozsi ispán: 1367. III. 24. (CDTrans IV. 594. sz.).

²²³⁹ 1367. III. 24-i oklevélben mint Vas Miklós egykori kolozsi ispán alispánja szerepel (CDTrans IV. 594. sz.).

²²⁴⁰ Zichy: Járai 146.

²²⁴¹ Azonosítására: CDTrans III. mutató, p. 494 és Zichy: Járai 146. 1344-ben a vajdai közgyűlésen Torda megyei ülnök (uo. 227. 27. sz.).

²²⁴² Alispán.

²²⁴³ Az oklevélből az ispán neve kiszakadt.

²²⁴⁴ Közbenső adat: 1366. IX. 9. (CDTrans IV. 529. sz.).

²²⁴⁵ A szövegben (DF 257795) in Kolus, f. quinta p. Mathei ap. (=1373. IX. 22.) olvasható, de valószínűleg elírásról van szó a f. quarta p. Mathei ap. (=1373. IX. 28.) helyett, mert Kolozs megye mindvégig szerdánként (f. IV.) tartotta az ítélőszéket.

²²⁴⁶ Iohannes filius Iwanka.

²²⁴⁷ Közbenső adatok: 1389. I. 27. (TelOkl I. 216.); 1389. XII. 29. (DF 255239.); 1390. IV. 27. (TelOkl I. 223–224.); 1390. VI. 1. (TelOkl I. 224).

²²⁴⁸ Közbenső adatok: 1398. IV. 24. (TelOkl I. 263–264.); 1398. X. 9. (WassLt 230. sz.); 1398. X. 9. (uo. 231. sz.); 1398. XI. 6. (uo. 234. sz.); 1398. XI. 20. (uo. 235. sz.); 1398. XII. 18. (uo. 236. sz.).

²²⁴⁹ Franciscus de D[---et] Stephanus de Angal dictus, castellani de Leta, comites de [Clu]s.

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 5. Kolozs. Ispánok •

egyidejűleg létai várnagyok (1408)

Péter	1414. XI. 7. (TelOkl I. 402–403.) ²²⁵⁰
Bagdi Demeter	1416. I. 29. (WassLt 328. sz.) ²²⁵¹
Esztári Imre	1416. X. 21. (WassLt 334. sz.)
Drági Jakab	1417. V. 19. (ZsOkl VI. 452. sz.) 1419. VII. 19. u. (TelOkl I. 441. sz.) ²²⁵²
létai (KL; 1419) és hátszegi (HD; 1422 e.) várnagy	
Sárdi András	1423. III. 17. (ZsOkl X. 292. sz.) 1424. VII. 19. (ZsOkl XI. 861. sz.) ²²⁵³
Mocsi Miklós (<i>Sandrinus</i> fia)	1425. VI. 6. (ZsOkl XII. 620. sz.) ²²⁵⁴ 1425. VIII. 15. (ZsOkl XII. 944. sz.) ²²⁵⁵
Haranglábi Gál	1426. X. 9. (ZsOkl XIII. 1204. sz.) ²²⁵⁶ 1427. VI. 18. (ZsOkl XIV. 678. sz.)
Dobokai Miklós és [Palotai, Gyéresi] Cibak László	1429. IV. 6. (DL 28198.) 1430. III. 22. (TelOkl I. 525.)
Károlyi Lanch [= László] és Kömörői (<i>de Kemere</i>) János	1431. X. 10. (WassLt 420. sz.)
Tamásfalvi György (Gergely fia) dobokai ispán	1434. X. 23. (DF 277473.)
Indali Pál	1434. XI. 24. (DL 44014.) 1435. V. 4. (DF 275256. = Dani 318– 320.) ²²⁵⁷
dobokai ispán (1435)	
Szamosfalvi Gyerőfi László	1439. IV. 22. (DF 275262.)
Csomaíji Erdélyi (<i>Erdely</i>) Péter és Sárosi János	1441. VIII. 23. (DL 26781.)
[---] és Bádoki László ²²⁵⁸	1445. [I. 10. k.] (DF 255297.) ²²⁵⁹

²²⁵⁰ Alispán.

²²⁵¹ Alispán.

²²⁵² Közbenső adatok: 1417. VI. 30. (ZsOkl VI. 623. sz.); 1417. VI. 30. (uo. VI. 624. sz.); 1419. III. 29. (TelOkl I. 437–438. = ZsOkl VII. 229. sz., utóbbi III. 24-i keltezéssel); 1419. IV. 19. (TelOkl I. 438–439.); 1419. V. 3. (uo. I. 439).

²²⁵³ 1423. XII. 15. (TelOkl I. 466–467.); 1424. IV. 11. (ZsOkl XI. 426. sz.). Alispán mindegyik oklevélben.

²²⁵⁴ Alispán mindkét oklevélben. – Mocsi Miklós kolozsi szolgabíró 1419–1424 és 1429–1435 között.

²²⁵⁵ Az oklevél sérült és benne csak Mocsi Miklós ispán és Szomordoki Imre szolgabíró neve olvasható; a másik szolgabíró neve kiszakadt).

²²⁵⁶ A közlésben X. 10-i hibás keltezéssel.

²²⁵⁷ Alispán mindkét oklevélben.

²²⁵⁸ Bádoki László egy 1444. XII. 15-i oklevélben (Wass cs lt, DF 252955. = WassLt 435. sz.) tévesen Kolozs megyei ispánként szerepel. A hivatkozott oklevél valójában Doboka vm. hatóságának a kiadványa, mert Bonchidán kelt, és az említett két szolgabíró – Sztrigyi György és Fodorházi András – korábban is Doboka vm. szolgabírájaként szerepelt.

²²⁵⁹ f. [---] Pauli her.

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 5. Kolozs. Ispánok •

Somai Gergely és Simon [?]	1445. XI. 10. (DF 255296.) ²²⁶⁰
Szamosfalvi Gyerő fia János ²²⁶¹ és Szomordoki Domokos	1449. XI. 12. (DF 255299.)
Szamosfalvi Gyerő fia János és Szalmatercsi János Szalmatercsi János dobokai ispán (1451)	1450. VI. 3. (DL 14375.) 1451. VII. 21. (KmJkv I. 971. sz.) ²²⁶²
[Szamosfal]vi Gyerő fiai Mihály és János [1451 u.?	145[-] (DL 74435.) ²²⁶³
Szentpáli Pál ²²⁶⁴ és Szancsali Mihály	1458. VI. 28. (DF 255278.)
Dobai Gergely és Inakfalvi Székely Tamás	1458. VII. 26. (TelOkl II. 68.)
Patai Dezső Antal dobokai ispán (1460)	1460. VIII. 6. (DF 281062.) 1460. VIII. 7. (DL 28844.)
Szomordoki Domokos	1461. XII. 23. (KmJkv I. 1652. sz.) ²²⁶⁵
Bongárdi Szilágyi János, Kolozsvári Sértő Péter és (Pókai Porkoláb) ²²⁶⁶ Bereck várnagy tordai ispánok (1462)	1462. III. 17. (BánfOkl II. 50.) 1462. V. 5. (DF 257583.)
Iklódi Márton és Iklódi István dobokai ispánok (14659)	1465. VI. 26. (DF 253603.)
Kercsedi Székely Tamás és Bácsi Porkoláb János	1465. IX. 25. (DL 62885.) ²²⁶⁷ 1466. VI. 11. (DF 257586.) ²²⁶⁸
[---]-i Simon ²²⁶⁹ és Kercsedi Székely Tamás	1466. VII. 16. (DL 36944.) ²²⁷⁰
Rápolti György	1467. VI. 23. (DL 27031.) ²²⁷¹

²²⁶⁰ Alispánok. – Egy 1446. III. 16-i oklevél (TelOkl II. 23–24.) az általánosságban, nevük nélkül említett alispánok és a név szerint felsorolt két szolgabíró nevében kelt.

²²⁶¹ Engelnél (Arch. 1301–1457. I. 250.) Gyerőfi János ispán neve helyett tévesen Gyerőfi László szerepel.

²²⁶² Alispánok mindkét oklevélben.

²²⁶³ A keltezés évét jelölő utolsó szó, illetve a napi keltezés is kiszakadt. Az oklevél azonban 1451. VII. 21. u. kelhetett, ekkor ugyanis még szamosfalvi Gyerőfi János és Szalmatercsi János az alispán (KmJkv I. 971. sz.).

²²⁶⁴ 1457-ben dobokai ispán (DL 74139).

²²⁶⁵ Alispán.

²²⁶⁶ DL 29052.

²²⁶⁷ Alispánok mindkét oklevélben.

²²⁶⁸ Közbenső adat: 1466. I. 9. (DF 255275.), az alispánok közül csak Bácsi Porkoláb Jánost említi.

²²⁶⁹ Az újkori másolatban: „Simon filius magistri de Mucz” áll, vélhetően másolási hiba.

²²⁷⁰ Alispánok.

²²⁷¹ Közlés: Arch. 1458–1526. II. 469.

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 5. Kolozs. Ispánok •

Szucsáki Mátyás 1467. VI. 23. (DL 27031.)²²⁷²

Zalai Pál [Nagy György fia] ²²⁷³ és Bálint deák	1468. VII. 20. (DF 255170.)
Méhesi Tót István	1476. V. 22. (DF 255205.) ²²⁷⁴
Zsombori Mór Gergely	1478. XI. 18. (DF 257682.) ²²⁷⁵
Szucsáki Nagy Benedek és Bozkúti János	1482. III. 13. (DF 244105.) ²²⁷⁶ 1482. IX. 18. (DL 74218.)
Szucsáki Nagy Benedek	1484. IV. 7. (DL 105520.) ²²⁷⁷ 1488. V. 14. (DL 36944.)
[Szucsáki] ²²⁷⁸ Sándorházi György	1491. V. 11. (DF 257828.) ²²⁷⁹ 1492. XI. 21. (DF 280954.)
[Balázsfalvi] ²²⁸⁰ Cserényi Pál	1493. I. 23. (DF 252658., 257833.)
Nagy Tamás	1493. VII. 1. után (DL 36347.) ²²⁸¹
[Szucsáki] Sándorházi György és Budai Lázár	1497. VI. 7. (DF 253613.) ²²⁸² 1497. XI. 8. (DL 27087.)
Gesztrágyi Benedek és Várkői Amadé György	1499. II. 27. (DF 257841.)
Gesztrágyi Benedek és Szentannai Polyák Albert	1499. III. 18. u. (DL 27089.)
[Gyerő]monostori Kemény Péter	1510. I. 2. (DF 252688.)
Szucsáki Sándorházi Ambrus 1510. I. 2. (DF 252688.) ²²⁸³	
Gyerőmonostori Kemény Péter és Drági Márton	1512. III. 3. (DF 257623.)

²²⁷² Rápolti György levele a megyéhez, amelyben értesítette őket, hogy hivatalát Szucsákira mint alispánjára ruházta.

²²⁷³ Az oklevélben: Paulus Georgius Magny [!] de Zala.

²²⁷⁴ Alispán.

²²⁷⁵ Alispán.

²²⁷⁶ Alispánok mindkét oklevélben.

²²⁷⁷ Alispán mindkét oklevélben.

²²⁷⁸ KmJkv II. 2708. sz.

²²⁷⁹ Alispán mindkét oklevélben.

²²⁸⁰ KmJkv II. 3736. sz.

²²⁸¹ A megyei oklevél és az átírt parancslevél is csonka, és a keltezés mindkettőből hiányzik. A parancslevél azonban ugyanakkor kelt, mint Losonci László és békési Drágfi Bertalan erdélyi vajdák által a kolozsmonostori konventnek (DL 32515.) és az erdélyi káptalannak (DF 277614.) címzett, azonos tartalmú, 1493. VII. 1-jei oklevelei. Sárdi Budai István és Rödi Cseh Péter egyidejű szolgabíróságáról 1493. I. 23-ról (DF 252658.) ismeretes adat, de ekkor még Cserényi Pál Kolozs vm. ispánja.

²²⁸² Alispánok mindkét oklevélben.

²²⁸³ „vicecomes egregii Petri Kemen de Monosthor, in persona prefati domini sui.”

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 5. Kolozs. Ispánok •

	1514. I. 4. (DF 281253.) ²²⁸⁴
Gyerőmonostori Kemény Péter és Tótprónai ²²⁸⁵ Kerubin	1514. XII. 13. (DF 257693.) 1521. V. 15. (DF 255317.) ²²⁸⁶
Szucsáki Sándorházi Ambrus	1517. IV. 29. (DF 252670.) ²²⁸⁷
Sárdi Budai Gergely ²²⁸⁸	1522. VI. 18. (DF 280941.) 1526. II. 7. (DF 255218.) ²²⁸⁹
Gyerővásárhelyi Gyerőfi László	1527. IX. 27. (MNL-OL, R 293., Megyei iratok, 5. d, no. 2., f. 2.)
[Gyerővásárhelyi] Gyerőfi László és [Gyerőmonostori] Kemény Péter	1528. V. 17. (MNL-OL, P 2257, Családi fondtörédek, No. 214. Gyerőffy család iratai [régi jelzet: R 319, no. 716], f. 1.)
Szamosfalvi Mikola László és Farnasi Veres Márton	1530. X. 26. (KmJkv II. 4326. sz.) 1533. II. 12. (Suky cs lt [CJ-F-00423-1- 188]; vö. Petrichevich 368, 1950. sz.)
Szamosfalvi Mikola László ²²⁹⁰ és Koronkai Mihályfi Péter	1536. VIII. 2. (Bánffy cs nemzetségi lt [CJ- F-00320-2-596])
Szamosfalvi Mikola László	1540. V. 18. (Jósika cs hitb. lt [CJ-F-00423- 1-306]) ²²⁹¹
Szamosfalvi Mikola László és Gyerőmonostori Kabos Mihály	1549. X. 2. (Suky cs lt [CJ-F-00423-1-306])

Szolgabírák

Zsuki István comes és [Szentpéteri] Mihály comes/magister (Dénes fia)	1312. VI. 4. (CDTrans II. 198/1. sz.) ²²⁹² 1314. VII. 13. (CDTrans II. 223. sz.)
Dezméri Miklós (Mikola fia)	1315. XI. 9. (CDTrans II. 255. sz.)

²²⁸⁴ Közbenső adatok: 1512. III. 31. (DF 257624); 1512. VII. 8. (DL 65459); 1513. V. 18. (DF 252669. és 257849.); 1513. VII. 20. (DF 253763).

²²⁸⁵ Egy alkalommal Bányabükki néven fordul elő (1518., DF 275313).

²²⁸⁶ Tótprónai Kerubin ispánként: 1517. IV. 29. (DF 252670).

²²⁸⁷ Szucsáki Sándorházi Ambrus Kolozs megye alispánja egy keltezés nélküli oklevélben is: Erdélyi kápt. mlt, V/90 (az adatot Hegyi Gézának köszönöm).

²²⁸⁸ Azonos Nagy Gergely nándorfehérvári vicebánnal (1514, Arch. I. 1458–1526. 146.); lásd még KmJkv II. 3638. sz.: Sárdi Budai Nagy Gergely. Vö. W. Kovács–Szabadi: Íntregiri. – A vajda helyettese: 1526. IX. 11. (Bischofsurkunden 76. sz. [SB-F-00003-1-76]).

²²⁸⁹ Közbenső adatok: 1522. VIII. 29. (KmJkv II. 3871. sz.); 1523. II. 19. (DL 27130); 1523. IX. 30. (DF 257539); 1524. X. 19. (DF 257632); 1524. VI. 15. (DF 253622); 1525. X. 4. (DF 252672. és 257855).

²²⁹⁰ Egyidejűleg erdélyi alvajda.

²²⁹¹ Újbóli kinevezése ispánnak.

²²⁹² iudices provincie.

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 5. Kolozs. Ispánok •

[Györgyfalvi] „Henke” Péter comes és [Rődi] Cseh (Cheh d) Mihály	1334. VIII. 10. (CDTrans II. 825. sz.)
Zsuki János comes [Domokos fia] és [Rődi] Cseh (d) Mihály comes [Rődi Jakab fia] István comes, alszolgabíró (viceiudex)	[1340?] XI. [22.] (CDTrans III. 35. sz.)
Zsuki János comes [Domokos fia] és Dénes	1347. VI. 13. (CDTrans III. 396. sz.)
Zsuki János (Domokos fia) és [Rődi] Cseh Dezső	1349. [XI. 4. e.] (CDTrans III. 542. sz.) 1349. XI. 12. (CDTrans III. 547. sz.)
Bogár János [Korpádi Márton fia: Beke fia] és [Szucsáki] ²²⁹³ János (István fia) (1351) szolgabírák	1351. X. 19. (CDTrans III. 622. sz.)
[Zsuki] János (Domokos fia) és Rődi Cseh László ²²⁹⁴	1353. IX. 25. (CDTrans III. 731. sz.) 1355. VIII. 26. (CDTrans III. 809. sz.)
[Zsuki] János (Domokos fia) és [Járai?] ²²⁹⁵ Miklós (Tamás fia)	1358. VIII. 1. (CDTrans III. 1031–1032. sz.) 1359. I. 16. (CDTrans III. 1055. sz.)
[Szucsáki?] ²²⁹⁶ András (Miklós fia) és [Györgyfalvi] ²²⁹⁷ János (Mihály fia)	1360 (CDTrans IV. 86. sz.) 1361. II. 10. (CDTrans IV. 102. sz.)
Zsuki János (Domokos fia) és Budai György	1363. IV. 12. (CDTrans IV. 194. sz.) 1363. IX. 23. (TelOkl I. 126–127.)
[Györgyfalvi] „Henke” Mihály és Zsuki János (Domokos fia)	1364. II. 6. (TelOkl I. 131.) 1365. II. 28. (TelOkl I. 138–139.)
Zsuki János (Domokos fia) és [Györgyfalvi] „Henke” Mihály	1366. IV. 28. (CDTrans IV. 434. sz.) 1366. IX. 9. (CDTrans IV. 529. sz.) 1367. III. 24. (CDTrans IV. 594. sz.)
Patai János (Imre fia) és Mocsi ²²⁹⁸ István (Miske fia)	1373. IX. 22. v. 28. (DRHC. XIV. 414.) ²²⁹⁹
Patai János (Imre fia) és Tótházi Benedek (Tamás fia)	1378. IV. 7. (DRHC. XV. 391–392.) 1378. VIII. 25. (TelOkl I. 179.) 1378. IX. 15. (TelOkl I. 180, 180–181, 181.) 1381. IX. 11. (TelOkl I. 201–202.)
Patai János (Imre fia) és Frátai Imre (Beke fia)	1386. II. 7. (WassLt 193. sz.)

²²⁹³ 1361: CDTrans IV. 102. sz.

²²⁹⁴ 1353: Chech (d) László.

²²⁹⁵ Zichy: Járai 145.

²²⁹⁶ CDTrans IV. 607 (Szucsáki cs alatt).

²²⁹⁷ CDTrans III. 231, 569, 572, 785. sz.; uo. IV. 474 (Györgyfalvi cs alatt).

²²⁹⁸ Másként Szentkirályi (= Enyedszentkirály, FH) v. Bagói (= Magyarbagó, FH) cs tagja (Iczkovits 50–51).

²²⁹⁹ A szövegben (DF 257795) in Kolus, f. quinta p. Mathei ap. (=1373. IX. 22.) olvasható, de valószínűleg elírásról van szó a f. quarta p. Mathei ap. (=1373. IX. 28.) helyett, mert Kolozs megye mindvégig szerdánként (f. IV.) tartotta az ítélőszéket.

Patai János (Imre fia) és Tótházi Benedek (Tamás fia)	1388. I. 22. (DF 257800.) 1388 (DL 36946.) ²³⁰⁰
Györgyfalvi „Henke” László és Mérai Bálint	1389. I. 27. (TelOkl I. 216.) 1389. XI. 3. (TelOkl I. 222.) 1389. XII. 29. (DF 255239.)
Györgyfalvi „Henke” László és Patai János (Imre fia)	1390. IV. 27. (TelOkl I. 223–224.) 1390. VI. 1. (TelOkl I. 224.) 1390. VII. 13. (TelOkl I. 227.) 1390. IX. 25. (TelOkl I. 227.)
Györgyfalvi „Henke” László és Geszttrágyi László (János fia)	1391. [IV. 2. u.] (DF 255267.)
Nádasi Domokos (1393, 1396)	1393. IX. 5. (ZsOkl I. 3148. sz.)
Györgyfalvi „Henke” László és Geszttrágyi László (János fia)	1393. X. 3. (ZsOkl I. 3123. sz.) 1393 (DF 257801.) ²³⁰¹
Nádasi Domokos (Lőrinc fia) és Mocsi Miklós (István fia)	1396. II. 2. (DF 257661.)
Frátai Péter (Gál fia) és Geszttrágyi László [János fia]	1398. III. 27. (ZsOkl I. 5229. sz.) 1398. IV. 24. (TelOkl I. 263–264.)
Györgyfalvi „Henke” László és Szomordoki László	1398. X. 9. (WassLt 230. sz.) 1398. X. 9. (WassLt 231. sz.) 1398. XI. 6. (WassLt 234. sz.) 1398. XI. 20. (WassLt 235. sz.) 1398. XII. 18. (WassLt 236. sz.) 1398. XII. 18. (WassLt 237. sz.) 1402. V. 10. (DF 257859.)
Frátai Péter magister (Gál fia) és Szomordoki László	1403. VI. 6. (kászoni br. Bornemisza es lt, 3 [régi jelzet: Fő osztály, II. Gyerőffy jó- szágokat tárgyazó levelek 32. sz.], 163 ^{r-v}) ²³⁰² 1404. VI. 18. (DL 28131.) 1404. VII. 30. (TelOkl I. 298.) 1405. IX. 23. (DL 62767.) 1405. X. 28. (TelOkl II. 408–409.) 1406 (DL 73869.) 1407. I. 5. (TelOkl I. 314–315.)
Szucsáki János (László fia) és Dezméri Tamás	1408. VI. 6. (TelOkl I. 340–341.) 1408. IX. 5. (TelOkl I. 342.)
Dezméri Tamás és Macskási Péter	1410. VII. 23. (WassLt 289. sz.)
Dezméri Tamás és Szucsáki Péter	1410. VII. 23. (ZsOkl II/2. 7783. sz.)

²³⁰⁰ f. IV. post [---].

²³⁰¹ Csonka; napi keltezése kiszakadt.

²³⁰² 18. századi másolatban fennmaradt oklevél szövegében tévesen Patai Gál fia: Péter szerepel.

Dezméri Tamás és Macskási Péter	1410. IX. 17. (TelOkl I. 366–368.)
Papfalvi Csoronk Benedek és Dezméri Tamás	1413. II. 1. (Ub III. 561.) 1413. V. 17. (ZsOkl IV. 602. sz.) 1413. VI. 28. (ZsOkl IV. 793. sz.) 1414. XI. 7. (TelOkl I. 402–403.)
Dezméri Tamás és Szucsáki Tatár (d) Péter	1415. V. 22. (DL 43283.) ²³⁰³ 1415. V. 22. (TelOkl I. 413–415.) 1416. I. 29. (WassLt 328. sz.) 1416. X. 21. (WassLt 334. sz.) 1417. V. 19. (ZsOkl VI. 452. sz.) 1417. VI. 30. (ZsOkl VI. 623. sz.) 1417. VI. 30. (ZsOkl VI. 624. sz.)
Mocsi Miklós (Sandrinus fia) és Budai Gergely	1419. III. 29. (TelOkl I. 437–438.) ²³⁰⁴ 1419. III. 29. (DF 255271.) 1419. IV. 19. (TelOkl I. 438–439.) 1419. V. 3. (TelOkl I. 439.) 1419. VII. 19. u. (TelOkl I. 441.)
Mocsi Miklós (Sandrinus fia) és Macskási Péter	1422. IX. 30. (TelOkl I. 462.) ²³⁰⁵ 1423. III. 17. (ZsOkl X. 292. sz.) 1423. V. 27. (ZsOkl X. 679. sz.) 1423. XII. 15. (TelOkl I. 466–467.) 1424. IV. 11. (ZsOkl XI. 426. sz.)
Macskási Péter és Szucsáki János (Jakab fia)	1424. VII. 19. (ZsOkl XI. 861. sz.)
Mocsi Miske és Szomordoki Imre	1425. VI. 6. (ZsOkl XII. 620. sz.) 1425. VIII. 15. (ZsOkl XII. 944. sz.) ²³⁰⁶
Macskási Péter és Szucsáki János (Jakab fia)	1425. X. 24. (ZsOkl XII. 1156. sz.)
Mocsi Miske és Szomordoki Imre	1426. IX. 26. (ZsOkl XIII. 1149. sz.) 1426. X. 9. (ZsOkl XIII. 1204. sz.) ²³⁰⁷ 1427. VI. 18. (ZsOkl XIV. 677–678. sz.) 1427. VI. 19. (ZsOkl XIV. 685. sz.)
Komjátszegi Miklós és Macskási Péter	1429. I. 12. (DL 28197.) 1429. III. 17. (WassLt 393. sz.) 1429. IV. 6. (DL 28198.) 1429. IV. 20. (DF 255257.)
Mocsi Miklós (Sandrinus fia) és Újbudai Kis Gergely	1429. VIII. 31. (DL 28199.) ²³⁰⁸ 1429. XI. 30. (DF 255225.) 1429. XII. 14. (DL 105488.) 1430. III. 22. (TelOkl I. 525.) 1430. VI. 7. (DF 257808.)

²³⁰³ Az oklevélben szerplő de Chutak, valószínűleg elírás de Zvchak helyett.

²³⁰⁴ A ZsOkl VII. 229. sz., III. 24-i keltezéssel közli.

²³⁰⁵ Az oklevélben tévesen Doboka vármegye szolgabíróiként szerepelnek.

²³⁰⁶ Az oklevél sérült és benne csak Mocsi Miklós ispán és Szomordoki Imre szolgabíró neve olvasható; a másik szolgabíró neve kiszakadt.

²³⁰⁷ A közlésben X. 10-i hibás keltezéssel.

²³⁰⁸ Sérült oklevél, a két szolgabíró neve közül csak Mocsi Sandrinus fia: Miklósé látszik.

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 5. Kolozs. Szolgabírák •

	1431. IV. 18. (DL 28207.)
	1431. X. 10. (WassLt 420. sz.)
	1434. III. 3. (DL 74056. = TelOkl I. 534.)
Mocsi Miklós (Sandrinus fia) és Szomordoki Imre	1434. XI. 24. (DL 44014.)
	1435. V. 4. (DF 275256. = Dani 318–320.)
	1435. VIII. 3. (TelOkl I. 542.)
Frátai János és Andrásházi Nagy Gergely	1439. IV. 22. (DF 275262.)
Andrásházi Nagy Gergely és Novaji Fülöp	1441. VIII. 23. (DL 26781.)
	1445. [I. 10. k.] (DF 255297.) ²³⁰⁹
	1445. V. 26. (DF 255295.)
	1445. XI. 10. (DF 255296.)
	1446. III. 16. (TelOkl II. 23–24.)
Újbudai Balázs és Novaji Sztrigy István	1449. XI. 12. (DF 255299.)
	1450. VI. 3. (DL 14375.)
Szomordoki Domokos és Patai János	1451. VII. 21. (KmJkv I. 971. sz.)
Patai [János] és Szucsáki Vas Fábián	145[-] (DL 74435.) ²³¹⁰
Szucsáki (Vas) ²³¹¹ Fábián	1458. VI. 28. (DF 255278.)
Szucsáki (Vas) Fábián és Frátai Szent György ²³¹²	1458. VII. 26. (TelOkl II. 68.)
Szucsáki Nagy Fábián ²³¹³	1460. VIII. 7. (DL 28844.)
Szucsáki Nagy Kelemen és Frátai Báncsa Imre	1462. III. 17. (BánfOkl II. 50.)
	1462. V. 5. (DF 257583.)
Hesdái Báncsa Imre	1462. X. 6. e. (KmJkv I. 1658. sz.) ²³¹⁴
Hesdái Imre és Szucsáki Nagy Kelemen	1465. VI. 26. (DF 253603.)
Somai Gergely és Hesdái Imre	1465. IX. 25. (DL 62885.)
	1466. I. 9. (DF 255275.)
	1466. VI. 11. (DF 257586.)
	1466. VII. 16. (DL 36944.)

²³⁰⁹ A keltezés egy része kiszakadt: [f. [---] Pauli her.].

²³¹⁰ A keltezés évét jelölő utolsó szó, illetve a napi keltezés is kiszakadt. Az oklevél azonban 1451. VII. 21. u. kelhetett, ekkor ugyanis még szamosfalvi Gyerőfi János és Szalmatercsi János az alispán (KmJkv I. 971. sz.).

²³¹¹ DL 74435.

²³¹² Szent Györgyöt oláhfrátai birtokosként és (egykori?) szolgabíróként említik 1461. IV. 13-án is (DF 255310).

²³¹³ A néhány év távolságra említett Szucsáki Vas Fábián, Szucsáki Fábián és Szucsáki Nagy Fábián valószínűleg ugyanazt a személyt jelöli. Minden bizonnyal szolgabíró az a Szucsáki Bíró Fábián is, aki 1460. VII. 3-án bevallást tett a kolozsmonostori konvent előtt arról, hogy bizonyos peres felek nem jelentek meg Apahidán és nem tették le a fogott bírák által előírt esküt a szolgabírák ítélőszéke előtt (KmJkv I. 1454. sz.).

²³¹⁴ [Ba?]nceza Imre; a közölt regesztában: Hosdat-i [...]uceza Imre.

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 5. Kolozs. Szolgabírák •

Hesdái Imre és Szucsáki Nagy Kelemen	1468. VII. 20. (DF 255170.)
Frátai Gergely	1471. II. 21. (DL 26901.)
Botházi Nagy Simon	1473. V. 5. (DL 27050.) 1473. V. 19 (DL 27051.)
Botházi Porkoláb Mihály és Szucsáki Mihály	1476. V. 22. (DF 255205.)
Györgyfalvi „Henke” János és Szentpáli Mihály	1478. XI. 18. (DF 257682.)
Budai Pál és Botházi Porkoláb Mihály	1482. III. 13. (DF 244105.) 1482. IX. 18. (DL 74218.)
Botházi Porkoláb Mihály és Szentpáli Mihály	1484. IV. 7. (DL 105520.)
Szopori Szentgyörgyi György és Szucsáki Porkoláb Demeter ²³¹⁵	1488. V. 22. u. ²³¹⁶ (DL 36944.)
Szentpáli Mihály és Botházi Porkoláb Mihály	1491. V. 11. (DF 257828.)
Sárdi Budai István és Szopori Szentgyörgyi György	1492. XI. 21. (DF 280954.)
Sárdi Budai István és Rődi Cseh Péter	1493. I. 23. (DF 252658.) 1493. VII. 1. után (DL 36347.) ²³¹⁷
[Sárdi] Budai István	1493. VI. 14. (KmJkv II. 2872. sz.) ²³¹⁸
Hacaki Dénes és Györgyfalvi „Henke” Salatiel	1497. VI. 7. (DF 253613.) 1497. XI. 8. (DL 27087.)
Gesztrágyi Ábrahám és Rődi Cseh Gergely	1499. II. 27. (DF 257841.) 1499. III. 18. u. (DL 27089v.)
Györgyfalvi Salatiel	1500. X. 10. (DF 255066.)
Sárdi Hacaki Dénes	1504. III. 16. (DF 252888. ²³¹⁹ = DF 257845.)
Sándorházi Ambrus (?)	1504. XII. 3. (DF 257846.) ²³²⁰

²³¹⁵ 1493-ban sebesvári (Kolozs vm.) várnagy (DL 32515).

²³¹⁶ Az oklevélben szereplő május 14. (in Apahida, f. 4^a in vig. Ascens.) keltezés javítandó, mert a tanúvallatást elrendelő és bizonyosan 1488. V. 22-én kelt alvajdai oklevél (DL 36944.) után állíthatták ki.

²³¹⁷ A megyei oklevél és az átírt parancslevél is csonka, és a keltezés mindkettőből hiányzik. A parancslevél azonban ugyanakkor kelt, mint Losonci László és bélteki Drágfi Bertalan erdélyi vajdák által a kolozsmostori konventnek (DL 32515.) és az erdélyi káptalannak (DF 277614.) címzett, azonos tartalmú, 1493. VII. 1-jei oklevelei. Sárdi Budai István és Rődi Cseh Péter egyidejű szolgabíróságáról 1493. I. 23-ról (DF 252658.) ismeretes adat, de ekkor még Cserényi Pál Kolozs vm. ispánja.

²³¹⁸ Kemény Péter, Gyerőfi Balázs, Szentpáli Mihály és Budai István iudlium comitatus de Colos. Vélhetőleg közülük csak az utóbbi szolgabíró.

²³¹⁹ A DF 252888 technikai hiba miatt jelenleg (2020. márc.) a DF 252887 alatt érhető el a DL/DF internetes adatbázisban.

²³²⁰ Szentgyörgyi Péter erdélyi vajda parancslevele Ladislao Gyerevfy de Wasarhel, alteri Ladislao literato de Warcza, Paulo Kabos de Derythe et Ambrosio Sándorhazy iudlium comitatus de Colos (DF 257846 = CJ-F-00370-76). Sándorházi Ambrus később (1510-ben és 1517-ben) kolozsi alispán.

Szentpáli János	1506. V. 20. (DF 261149.)
Újbudai Nagy Domokos	1509. XII. 15. (KmJkv II. 3525. sz.)
Szomordoki Mihály	1510. I. 2. (DF 252688.)
Szentpáli János	1511. XI. 13. (DF 255230.)
Inaktelki Gyerőfi Ferenc és Szentpáli János	1512. III. 3. (DF 257623.) 1512. III. 31. (DF 257624.)
Györgyfalvi „Henke” Salatiel ²³²¹ és (Sárdi) Budai Vince	1513. V. 18. (DF 252669.) 1513. VII. 20. (DF 253763.) 1514. I. 4. (DF 281253.)
Papfalvi Csorank Benedek és [Nagyszentmihálytelki] Olcsárdi János	1514. XII. 13. (DF 257693.)
Nádasi Ferenc és Botházi Péter	1516. V. 28. (DF 255316.) 1517. IV. 29. (DF 252670.)
Nagyszentmihálytelki Olcsárdi János	1518. XII. 10. (KmJkv II. 3691. sz.) 1518. XII. 29. (KmJkv II. 3698. sz.)
Sárdi Budai Vince és Györgyfalvi ifj. ²³²² „Henke” Salatiel	1521. V. 15. (DF 255317.) 1522. VI. 18. (DF 280941.) 1523. IX. 30. (DF 257539.)
Bikali Ambrus és Szentmiklósi Nagy Lőrinc	1524. VI. 15. (DF 253622.)
Szentpáli János és Györgyfalvi ifj. „Henke” Salatiel	1525. X. 4. (DF 252672.) ²³²³ 1526. II. 7. (DF 255218.)
Várcai Vajda Vasile és Györgyfalvi ifj. „Henke” Salatiel	1530. X. 26. (KmJkv II. 4326. sz.)
Györgyfalvi ifj. „Henke” Salatiel	1531. I. 14. (Kemény József gyűjteménye [CJ-F-00594-1-1-14])
Nádasi Ferenc és Szamosfalvi Sándor András	1533. II. 12. (Suky cs lt [CJ-F-00423-1-188], vö. Petrichevich 368, 1950. sz.)
Ródi János	1536. IV. 18. (Kemény: DiplApp IX. 223. [Kolozsmonostori konv. lt, XVIII/286.])
Sárdi Hacaki Gáspár és Szamosfalvi Gyerőfi Mihály	1536. VIII. 2. (Bánffy cs nemzetségi lt [CJ-F-00320-2-596])
[Sárdi] Hacaki Gáspár	1537. II. 4. (Kemény: DiplApp X. 237. [Kolozsmonostori konv. lt, XVIII/111.])

²³²¹ „Henke” Salatiel egykori szolgabíró: 1514. XII. 13. (DF 257693).

²³²² Az oklevélben Kys, de később minden esetben ifjabbként (minor) szerepel.

²³²³ Közbenső adat Györgyfalvi Kis Salatielre: 1525. X. 11. (DF 255232).

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 5. Kolozs. Szolgabírák •

megyei jegyző	1538. II. 2. (Kolozsmonostori konv. mlt., LXXVIII/28.)
Újbudai Horvát Tamás alszolgabíró	1543. VII. 15. (KmJkv II. 4797. sz.)
Zutori László deák és Patai „Henke” Sebestyén	1549. X. 2. (Suky cs lt [CJ-F-00423-1-306])

Megyei jegyzők

Péter	1423. XII. 15. (ZsOkl X. 1524. sz.)
Csoma-fáji Pál ²³²⁴	1476. V. 22. (DF 255205.)
János deák	1511. XI. 13. (DF 255230.)
Miklós deák	1524. II. 1. (DL 26855.) 1531. I. 14. (Kemény József gyűjteménye [CJ-F-00594-1-1-14]) 1530. X. 26. (KmJkv II. 4326. sz.) 1533. II. 12. (Suky cs lt [CJ-F-00423-1-188], vö. Petrichevich 368, 1950. sz.)
[Sárdi] Hacaki Gáspár	1537. II. 4. (Kemény: DiplApp X. 237. [Kolozsmonostori konv. lt, XVIII/111.]) 1538. II. 2. (Kolozsmonostori konv. mlt., LXXVIII/28.)
szolgabíró Sárdi Hacaki Gáspár ²³²⁵	1543. VII. 15. (KmJkv II. 4797. sz.)

6. 6. Küküllő

Vö. Wertner: Siebenbürgens Komitatsbeamtenkörper 269–271; Uő: Adalékok (I.; TTár 1907). 21; Csánki V. 839–971; Györffy III. 533–564; Arch. 1000–1301. 167; Arch. 1301–1457. I. 250; W. Kovács: Erdélyi megyék 81–83.

Ispánok és alispánok

<i>Ders</i> magister ispán	1331. XI. 6. (CDTrans II. 722. sz.)
Perényi (<i>de Puren</i>) Péter	[1344. III. 17. e.] (CDTrans III. 192. sz.)
[Kállói] Ubul magister újvári (KK) várnagy	1361. (CDTrans IV. 141. sz.)
István küküllői (KK) alvárnagy	1407. VIII. 31. (TelOkl I. 325.)
Bogáti Imre	1416. IX. 9. (ZsOkl V. 2286. sz.) 1416. X. 21. (ZsOkl V. 2375. sz.) ²³²⁶
[Váraskeszi] Lépes Loránd erdélyi alvajda (1415–1438)	1434. VII. 23. (Ub IV. 528. = DF 244749.)

²³²⁴ Tordai jegyző 1478-ban (DF 261029).

²³²⁵ notarius sedis [comitatus?].

²³²⁶ Közbenső adat: 1416. X. 7. (ZsOkl V. 2342–2343. sz.).

[---] ispán küküllővári várnagy	1439. XI. 11. (DF 253594.)
Herepei István, Jakab és Mihály	[1448.] III. 20. (TelOkl II. 35.) ²³²⁷
Péterfalvi Porkoláb András [küküllővári] várnagy	1478. IV. 25. (DL 62907.) ²³²⁸ 1479. III. 10. (DL 45771.)
Vécsei ²³²⁹ Balázs és Mikeszászi Horvát Mihály	1513. VII. 6. (DF 261103.)
Vessződi ²³³⁰ János	1518. VII. 14. (DL 31016.) ²³³¹
Bogáti János, ispán (1526)	1526. VIII. 24. (SzapolyaiOkl 531.) 1526. IX. 13. (Bischofsurkunden 77. sz.) ²³³²
Péterfalvi Kristóf deák ²³³³	1526. XI. 16. (Kolozsmonostori konv. hiteleshelyi lt, Cista comitatum, com. Küküllő L nr. 1. [MNL-OL, Filmtár: 46048. sz.])
Haranglábi Miklós és Eceli Tabiási János	1532. X. 16. (Nagy Jenő gyűjt. [CV- F-00027-154(30)])
Haranglábi Miklós és Pálosi ²³³⁴ Gergely	1536. XI. 22. (bethleni Bethlen cs lt, P 55, 10. csomó, 7, Szentmiklós, f. 188; másolata: uo. P 55, 30. csomó, Birtokjogi iratok, 37. tétel; Bethlen cs, vegyes iratok, 1536, f. 1–2.)
Csapói Porkoláb György	1538. I. 8. (Erdélyi iratok, 1527–1938, R 298, Vegyes erdélyi iratok, 9. d, Évrendezett iratok, 1527–1600) ²³³⁵

Szolgabírák

[Haranglábi] Domokos (Bezter fia) és [Ebesfalvi] Oppor (László fia)	1331. XI. 6. (CDTrans II. 722. sz.)
[Bordi] Burd és [Szalók nb. Darlaci] Simon bán fia: Miklós	[1344. III. 17. e.] (CDTrans III. 192. sz.)
Balad magister és [Szentpáli] László (Barabás fia)	1361. (CDTrans IV. 141. sz.)
Cikmántori János (Jakab fia) és Radnóti Bord László	1407. VIII. 31. (TelOkl I. 325.)

²³²⁷ Alispánok.

²³²⁸ Alispán.

²³²⁹ de Wece.

²³³⁰ de Vezeud.

²³³¹ Alispán. Megölését említik.

²³³² Közbenső adat: 1526. IX. 7. (Bischofsurkunden 74. sz.).

²³³³ Alispán.

²³³⁴ Palossy.

²³³⁵ Alispán.

• 6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 6. Küküllő. Szolgabírák •

Bükkösi János (Boncha fia) és Kerelői Tatár Lőrinc	1416. IX. 9. (ZsOkl V. 2286. sz.) 1416. X. 7. (ZsOkl V. 2342. sz.) 1416. X. 21. (ZsOkl V. 2375. sz.)
Péterfalvi Burján [---] és [---] Mihály	1439. XI. 11. (DF 253594.)
Héderfái Lökös Domokos és Petlendi Burján Pál	[1448.] III. 20. (TelOkl II. 35.)
Abosfalvi Szakál Imre és Korógyi András	1478. IV. 25. (DL 62907.) 1479. III. 10. (DL 45771.)
Szőkefalvi Kis Illés	1499. XI. 24. (DF 245292.)
Ádámosi Porkoláb Imre	1507. IV. 29. (KmJkv II. 3417. sz.)
Szancsali Sulyok Demeter és Szőkefalvi Kis Illés	1513. VII. 6. (DF 261103.)
Szőkefalvi Kis Illés és Szancsali Sulyok Menyhárt	1532. X. 16. (Nagy Jenő gyűjt. 19. sz. [CV-F-00027-154(30)])
[Abosfalvi] Rákosi Mihály	1534. XI. 3. (Kolozsmonostori konv. hiteleshelyi lt, Cista comitatum, Cista com. Küküllő, B, nr. 62., [MNL-OL Film-tár, 46048. sz.])
[Abosfalvi] Rákosi Mihály és Ipolt János	1536. XI. 22. (bethleni Bethlen cs lt, P 55, 10. csomó, 7, Szentmiklós, f. 188; másolata: uo. P 55, 30. csomó, Birtokjogi iratok, 37. tétel; Bethlen cs, vegyes iratok, 1536, f. 1–2.)
Abosfalvi Rákosi Mihály	1538. I. 8. (Erdélyi iratok, 1527–1938, R 298, Vegyes erdélyi iratok, 9. d, Évrendezett iratok, 1527–1600)

Megyei jegyző

Antal deák fehéri jegyző (1438)	1438. V. 10. (DL 27648.)

6. 7. Torda

Wertner: Siebenbürgens Komitatsbeamtenkörper 307–308; Uő: Adalékok (III.; TTár 1907). 170–171; Csánki V. 638–838; Arch. 1000–1301. 273; Arch. 1301–1457. I. 251; W. Kovács: Erdélyi megyék 85–90.

Ispánok és alispánok

Gerendi Miklós (Péter comes fia)	1310. VI. 9. (CDTrans II. 168. sz.) 1312. IV. 19. (CDTrans II. 197. sz.)
[Balogsemjén nb. Kállai Egyed fia:] <i>Iwahun</i> magister	1319. XII. 18. (CDTrans II. 343. sz.)
Gerendi Miklós (Péter comes fia)	1326. VII. 24. (CDTrans = uo. II. 565. sz.)
Jakab magister	1335. VIII. 18. (AOkl XIX. 516. sz.)

6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 7. Torda. Ispánok

[Zsuki?] Mihály (Albert fia)	[1338. III. 12. e.]. (CDTrans II. 987. sz.)
Olaszi Cine (<i>d</i>) Péter fia: Marót magister	1350. IX. 25. (CDTrans III. 573. sz.)
Túri János	[1366.] IV. 30. (CDTrans IV. 437. sz.)
Szilvási Bertalan	1415. IV. 8. (TelOkl I. 410.)
Köte (<i>Kethe</i>) János	1430. I. 2. (DL 28201.)
Köte János és Sülyei Illés	[1436.] IX. 8. (DF 275261. = TTár 1897. 349)
Meggyesfalvi Alárd fia: Jakab és Szentkirályi Semjén	1440. IV. 4. (DL 13535.) ²³³⁶ 1440. VI. 6. (DL 13553.)
Szentkirályi Oláh János és Méhesi Balázs	1440. VI. 24. (KmJkv I. 253. sz.) ²³³⁷
Ródi Cseh Miklós	1444. III. 16. (TelOkl II. 13–14.) 1444. VI. 15. (TelOkl II. 15–16.) ²³³⁸
Ródi Cseh Miklós és Pál deák	1446. V. 9. (TelOkl II. 26.)
Hadrévi (<i>de Hudrey</i>) Biró László és Nádasdi János	1446. IX. 26. (TelOkl II. 27.)
Csúcsi Miklós, Patai Dezső János és György	1447. II. 20. (TelOkl II. 27–28.) 1447. III. 13. (TelOkl II. 28–29.)
Herepei Márk, [Somkeréki] Erdélyi Miklós, Patai Dezső György és János ²³³⁹	1448. III. 4. (TelOkl II. 34.)
Patai Dezső János, Pókai András, Septéri Gyula, Hadrévi László és Sáromberki Nagy Imre ²³⁴⁰	1448. V. 6. (TelOkl II. 37.)
Mezőcsáni Thorda fia: László és Eresi Császári Mihály	1449. I. 13. (DF 255025.) ²³⁴¹
Földvári Imre, Szamosfalvi Gyerőfi János és Septéri Gyula ²³⁴²	1453. XII. 17. (TelOkl II. 52–54.)
Járai Miklós és Margai László	1461. X. 5. (DL 107468.)
Bongárdi Szilágyi János, Kolozsvári Sértő Péter és Pókai [Porkoláb] Bereck ²³⁴³ kolozsi ispánok	1462. III. 22. (DL 29052.)
Ficsor János, [Pókai] Porkoláb Bereck és Bongárdi Szilágyi János	1463. k. (DL 29052.)

²³³⁶ Közbenső adat: 1440. IV. 18. (DL 13537.).

²³³⁷ Alispánok.

²³³⁸ Közbenső adatok: 1444. V. 4. (TelOkl II. 14.); 1444. VI. 1. (uo. II. 15.).

²³³⁹ Erdélyi Miklós (1448-ban), illetve Herepei Márk (1446–1450 között) erdélyi alvajda.

²³⁴⁰ Alispánok.

²³⁴¹ Alispánok.

²³⁴² Alispánok.

²³⁴³ Az oklevélben hol „Briktius castellanus”, hol pedig „Briktius porkolab” néven szerepel.

6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 7. Torda. Ispánok

Ficsor János és [Pókai] Porkoláb Bereck	1463. V. 1. u. (DL 29052.)
Porkoláb Demjén és Szengyeli Mátyás	1469. III. 15. (KmJkv I. 1851.) ²³⁴⁴
Kerelői Erdély János	1484. III. 22. (DF 253523.) ²³⁴⁵ 1487. XII. 3. (TelOkl II. 171.)
Szentannai Tót Balázs és Lukai Bernát	1493. VII. 29. (DF 260914.)
Székely Miklós és Sásvári Miklós	1494. VII. 21. (DL 36638.)
Zsombori Péter és Keresztesi Cseszelicki János	1499. I. 1. (DL 65442.) ²³⁴⁶
Losonci Dezsőfi János és Szancsali Sulyok Benedek	1508. XI. 6. (TelOkl II. 305.)
Túri Benedek és Gerendi László	1512. VII. 5. (DF 260916.)
Túri Benedek	1513. V. 16. (DL 47051.)
Csáni Nagy Mihály	1520. X. 15. (DF 275302.)
Gerendi László	1525. I. 2. e. (SzapolyaiOkl 494.)
Barcsai Pál	1525. I. 2. (SzapolyaiOkl 494.) ²³⁴⁷ 1526. X. 31. (Szebeni kápt. lt, I/102. SB-F- 00011-1-102) ²³⁴⁸
erdélyi vajdai ítélőmester (1519–1527) ²³⁴⁹	
Túri Benedek	1527. VII. 27. (Kolozsvár v lt, Diversa 21/5.) ²³⁵⁰
Petlendi Egresi Tamás és Komjátszegi István ²³⁵¹	1530. VIII. 15. u. (Kemény: DiplApp IX. köt. 164. [Kolozsmonostori konv. lt, II/81.]) ²³⁵²
Kecseti Balázs	1530. IX. 12. (f. II. p. Nat. virg., MNL-OL, Erdélyi iratok, 1527–1938, R 298., Ve- gyes erdélyi iratok, 9. d, Évrendezett iratok, 1527–1600)
Gerendi Márton	1536. V. 7. (KmJkv II. 4592. sz.)
Kecseti Balázs és Gerendi Márton	1536. XII. 4. (iktári Bethlen cs lt [CJ-F-

²³⁴⁴ Alispánok.

²³⁴⁵ Közbenső adatok: 1485. XI. 28. (WassLt 474. sz.); 1486. II. 13. (DF 257685); 1486. X. 9. (DL 37066.
= Cercetări Istorie 10–12/1934–1936. 19–21.); 1487. XII. 3. (TelOkl II. 171–172).

²³⁴⁶ Szentgyörgyi és Bazini Péter gróf erdélyi vajda értesíti Torda megyét, hogy a mondottakat nevezte ki
a megye ispánjainak (Arch. 1458–1526. II. 483).

²³⁴⁷ Kinevezése az ispáni tisztségnek abba a részébe, amely Gerendi László halálával üresedett meg.

²³⁴⁸ Közbenső adatok: 1525. VIII. 20. (DF 255129.); 1525. IX. 3. (DF 255134), 1526. IV. 2. (Berger:
Regesten I. 871. sz.); 1526. V. 15. (DF 255139); 1526. V. 18. (DF 255141); 1526. V. 19. (DL 36644.); 1526. VIII.
24. (iktári Bethlen cs lt [CJ-F-00329-1-132]). – Hunyadi ispán (1531).

²³⁴⁹ Arch. 1458–1526. I. 88. (megszakításokkal 1531-ig).

²³⁵⁰ Kiss András ny. főlevéltáros kézíratos regesztáiból. Vö. Kovács Kiss: Végrendeletek 266.

²³⁵¹ Alispánok.

²³⁵² Alispánok.

Gerendi Péter

1540. IV. 4. GyfKáptLt, Cista diversorum
comitatum, Cista 1., fasc. 4., nr. 4.
[MNL-OL, Filmtár, 43582. sz.])

Szolgabírák

Járai Domokos (Marcellus fia) szolgabíró²³⁵³
Zalai (d) Pál alszolgabíró²³⁵⁴

1310. VI. 9. (CDTrans II. 168. sz.)

Kocka²³⁵⁵ Mihály fia: Pál magister

1321. XI. 4. (CDTrans II. 410. sz.)

[Járai?] László (Dénes fia) és Toldalagi Barnabás

1335. VIII. 18. (AOkl XIX. 516. sz.)

Járai László és *Thorda*

[1338. III. 12. e.]. (CDTrans II. 987. sz.)

Szindi Sándor és Bogáti Herceg Péter

[1366.] IV. 30. (CDTrans IV. 437. sz.)

Szentmártoni János (Beke fia)²³⁵⁶ és Indali Gál

1383. III. 30. (TelOkl I. 208.)

Csáni János (Torda fia) és
Szentmártoni Miklós (Pál fia)

1392. I. 22. (TelOkl I. 234–235.)

Komjátszegi Imre és Szengyeli László

1401. II. 14. (TelOkl I. 279.)

Egresi Tamás és Keresztúri Péter (András fia)

1404. IX. 8. (WassLtBruk 204–205 [10. sz.])

Komjátszegi Imre és Szentmargitai Miklós

1408. VII. 10. (TelOkl I. 341.)

Szarkadi László (Miklós fia) és Komjátszegi Miklós

1409. III. 11. (TelOkl I. 349–350.)

Szarkadi [László?] és Komjátszegi Miklós

1418. III. [14?]. (TelOkl I. 430.)

Szarkadi László (Miklós fia) és
Csáni Mihály²³⁵⁷ (János fia)

1421. X. 20. (ZsOkl VIII. 1072. sz.)

Szalmás [Salmas] Miklós és Szentiványi Péter

1430. I. 2. (DL 28201.)

Petlendi Solymos [Solmus] Miklós és
Keresztúri László deák

[1436.] IX. 8. (DF 275261. = TTár 1897. 349)

Keresztúri László deák és Egresi István

1440. IV. 4. (DL 13535.)
1440. IV. 18. (DL 13537.)
1440. VI. 6. (DL 13553.)

Keresztúri László deák

1440. VI. 24. (KmJkv I. 253. sz.)

Szengyeli Domokos és Császári (*Cassari*) Mihály

1444. III. 16. (TelOkl II. 13–14.)
1444. V. 4. (TelOkl II. 14.)
1444. VI. 1. (TelOkl II. 15.)

²³⁵³ iudex provincie.

²³⁵⁴ viceiudex.

²³⁵⁵ Kochka.

²³⁵⁶ Azonos Harói Beke fia: Jánossal (1368: CDTrans IV. 658. sz.).

²³⁵⁷ VIII. 26-án vizsgálatot végez (ZsOkl VIII. 1072. sz.).

	1444. VI. 15. (TelOkl II. 15–16.)
Szindi Tancs (<i>Danch</i>) Péter és Toldalagi Tamás	1446. V. 9. (TelOkl II. 26.) 1446. IX. 26. (TelOkl II. 27.)
Szindi Tancs (<i>Thanch</i>) Péter és Szengyeli/Szentgyörgyi [!] ²³⁵⁸ Mátyás	1447. II. 20. (TelOkl II. 27–28.) 1447. III. 13. (TelOkl II. 28–29.)
Szindi Tancs (<i>Danch</i>) Péter és Pókai András ²³⁵⁹	1448. III. 4. (TelOkl II. 34.) 1448. V. 6. (TelOkl II. 37.)
Szengyeli Miklós és Petlendi Veres Pál	1449. I. 13. (DF 255025.)
Szengyeli Domokos és Petlendi Solymos Zsigmond	1453. XII. 17. (TelOkl II. 52–54.)
Szentgyörgyi János és Csáni László	1461. X. 5. (DL 107468.)
Csáni László és Szengyeli Mátyás ²³⁶⁰	1462. III. 22. (DL 29052.)
Szengyeli Mátyás és Petlendi Pál	1463. V. 1. u. (DL 29052.)
Komjátszegi János és Szengyeli Sárosi Albert	1484. III. 22. (DF 253523.)
Túrcsáni Nagy János és Szentgyörgyi Csegedi Gergely	1485. XI. 28. (WassLt 474. sz.) 1486. II. 13. (DF 257685.) 1486. X. 9. (DL 37066.) 1487. XII. 3. (TelOkl II. 171.)
Szentgyörgyi Csegedi Gergely és Túrcsáni Szurda István	1493. VII. 29. (DF 260914.) 1494. VII. 21. (DL 36638.) ²³⁶¹
(Szengyeli) Sárosi Bernát	1503. IV. 25. (WassLt 514. sz.)
Petlendi Egresi Tamás és Szengyeli Sárosi Bernát	1508. XI. 6. (TelOkl II. 305.)
Nemes Imre	1510. IV. 27. (DL 74338) ²³⁶²
Petlendi Egresi Tamás és Szengyeli Mátyás	1512. VII. 5. (DF 260916.)
Petlendi Egresi Tamás és Petlendi Bakó Gergely	1515. XI. 10. (DL 28565.) 1515. XI. 25. (DL 36890.)
Petlendi Egresi Tamás	1517. X. 26. (MonRustReb 438.)

²³⁵⁸ Szentgyörgyi Mátyás (TelOkl II. 27–28., valószínűleg elírás Szengyeli helyett); Szengyeli Mátyás (TelOkl II. 28–29).

²³⁵⁹ Pókai András, tordai alispán (1448).

²³⁶⁰ Szengyeli Mátyás 1447-ben is szolgabíró (TelOkl II. 28).

²³⁶¹ Az átírt oklevélben Szonda (Zonda) István szerepel.

²³⁶² Héderfáfi Barlabási Lénárd alvajda parancslevele nobilibus Iohanni Kys de Poka, Emerico Nemes iudlium et Blasio Zylagy de prefata Poka. (A iudlium tisztségnév ragozhatatlan, csak Nemes Imréről állítható bizonyossággal, hogy szolgabíró volt).

6. Az erdélyi megyék középkori archontológiája. 7. Torda. Szolgabírák

Komjátszegi István ²³⁶³	1520. X. 15. (DF 275302.)
Csáni Egresi Tamás	1530. VIII. 15. u. (<i>Assumpt. Marie</i> ; Kemény: DiplApp IX. köt. 164. [Kolozsmonostori konv. lt, XII/81.])
Kobza Ferenc és Komjátszegi István	1536. XII. 4. (iktári Bethlen cs lt [CJ-F-00329-1-188])

Megyei jegyző

Csomaíji Pál magister	1478. VII. 17. (DF 261029.) ²³⁶⁴
Tordai Gáspár deák	1519. III. 31. (DF 277759.)

7. Ispánok, szolgabírák és jegyzők személytörténeti adattára

- [---] Mihály, Küküllő vm. szolgabírája (1439).
 [---] Miklós, Belső-Szolnok vm. isp. (1408).
 abosfalvi cs: **Szakál**
 ádámosi cs: **Porkoláb**
 Agmánd nemzetség: **Péterházi, Zsuki**
 Ákos nemzetség: **Torockói**
Alárdfi (= **Meggyesfalvi**, de Megesfalua, Maros-szék; TD; Csánki V. 427–428, 745–746)
 – Jakab (Alárd f), Torda vm. isp. (1440). Meggyesfalvi Alárd f ([1430?]; KmJkv I. 29. sz.; 1448: TelOkl II. 33); Ercsei (TD) Alárd f (1447: uo. II. 29); Alárd (1448: uo. II. 33), Péter (1451: KmJkv I. 995. sz.), László (1461: uo. I. 1600. sz.) és Torockói Péterné Dorottya apja (uo. I. 1474: 2146. sz.). Petén (TD) birtokos (1447: TelOkl II. 27), 1448-ban maros-széki birtokokat szerez meg (uo. II. 35). Ű (1440: KmJkv I. 282. sz.). 1459-ben néhai (uo. I. 1352. sz.).
Almádi ([**macskási**], KL, BSz; Csánki V. 428–429)
 – Mihály, B-Szolnok vm. szolgabírája (1495). Almádi Illés f, Doboka és B-Szolnok vm.-ben birtokos (1491, 1493: KmJkv II. 2719, 2851. sz.); macskási (KL; 1493: uo. II. 2851. sz.); csepegőmacskási. 1504-ben néhai; Máté apja (1504: uo. II. 3318. sz.).
Almádi (szavai), DO; Sándor: A szavai Almádi család 73–74)
 – Bálint, Doboka vm. isp. (1544). Egregius, Vécs (TD) várnagya (1530: KmJkv II. 4285. sz.). Szilkeréki (Jósika cs hitb. lt, 1529. XII. 22. [CJ-F-00255-1-511]). I. János kir. Magyarkályán, Oláhkályán, Visa (KL; 1528. XI. 15.: Jósika cs hitb. lt), Báni, Harasztos, Katona (KL; Jósika cs hitb. lt, 1529. XII. 22.), Móric (1529: DO, Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka V. 201) birtokokban adományoz neki jószágrészeket. Oláhpénteken és Szükeréken birtokos (BSz; uo. V. 426, 532).
 almakeréki cs: **Apafi**
Alpestesi (HD; Csánki V. 150)
 – Egyed (László f), Hunyad vm. szolgabírája (1410).
 alpestesi cs-ok: **Balog, Csanádfi, Kónya, Lógó**
 András (Miklós f), Kolozs vm. szolgabírája (1360–1361) l. **Szucsáki** András
Andrásházi (KL; Csánki V. 429–430)
 – Darabos Mihály (István f), magister, B-Szolnok vm. isp. (1397–1400). Mérán (KL) birtokos (1418: TelOkl I. 435–436). Magyarfrátán (KL) telket vesz zálogba (1410: uo. I. 360–361). 1389-ben andrásházi (KL) jószág rész eladása ellen tiltakozott (uo. I. 216). [Losonci?] László erd. vajda özvegyének pénzt hitelezett (1392: uo. I. 239). Eml. 1422-ben (uo. I. 462).
 – Nagy Gergely, Kolozs vm. szolgabírája (1439–1446). Fel: Kéméndi Marcus Péter leánya: Dorottya (HD; 1439: KmJkv I. 170. sz.); ü (1450: uo. I. 854. sz.).
Angyali (dictus de Angal; KL?)
 – István, Kolozs vm. isp., Léta (KL) várnagya (1408). Angyali István „valószínűleg azonos – vagy rokon – az 1435-ben említett Cluswar-i Enghel (d) István mesterrel” Arch. 1301–1457. I. 249).

²³⁶³ 1530-ban tordai alispán, majd 1536-ban tordai szolgabíró.

²³⁶⁴ Kolozs megyei jegyző 1476-ban.

Antal deák (litteratus), Fehér és Küküllő vm.-ék jegyzője (1438). Kornéltelkén (KK) jószág-részt vásárol Gyógyi Lukács fia: István fia: László fiától: Mihálytól (DL 27648). Talán azonos → **Szőkefalvi** Antal deákkal, Fehér vm. alispánjával (1451).

[**Apafi**] ([**almakeréki**], BSz; Engel: Gen., Becse-gergely nem, elágazás és 2. tábla: Apafi)

- Gegus magister, B-Szolnok vm. szolgabírája (1325). Apa fia: almakeréki Miklós f (1298: CDHung VI/2. 152; 1315: CDTrans II. 243. sz.). → János, Miklós és Gergely apja (1345: uo. III. 251. sz.). Fehér és B-Szolnok vm.-ben birtokos (Almakerék, Újfalú stb. 1305, 1340: uo. II. 44. sz.; III. 8. sz.). Kir és vdi emb (1326, 1328: uo. II. 571, 623. sz.). Szécsényi Tamás erd. vajda familiárisa (1329: uo. II. 658. sz.).
- János magister (Gegus f), Kolozs vm. isp. (1355). Almakeréki → Gegus fia: János (1374: DRHC. XIV. 458). Péter és László apja (1367: Ub II. 287). Udvari lovag, jobbagyai és birtok-talan famulusai felett ítélkezhet (CDTrans IV. 429. sz.; idézi: Arch. 1301–1457. II. 484). Új-falun (FH) lakóháza és malma volt, ezüst ser-legeit, fegyvereit említik (1345: CDTrans III. 250. sz.). Almakerék, Keresd, Bese, Rudály, Földszín, Újfalú stb. (FH) birtokban volt része (1349: uo. III. 534. sz., relator: Lackfi András székelisp.; 537, 541, 543, 548. sz.). Nagyfa-lun és Décsén (BSz) birtokos (1353: uo. III. 722. sz.). Bethleni és almakeréki (1364: CDTrans IV. 218, 304. sz.). Lackfi Dénes erd. vajda mellett részt vett I. Lajos kir. bulgáriai hadjáratában (1365: uo. IV. 380, 387. sz.). Vdi emb (1366: uo. IV. 408. sz.).

Apor I. **Ebesfalvi**

Aranyi ([**bencenci**, **piskinci**], HD; Csánki V. 75, 125, 150–151, 163; Engel: Gen., Aranyi, ben-cenci, piskinci)

- [**Porkoláb**] István (Malac Miklós f), Bálványos vár (BSz) várnagya (1377: DRHC. XV. 346–348), Doboka vm. isp. (1378–1379), Hunyad vm. isp., Déva és Hátszeg várnagya (1390). Piskinci/Bencenci Miklós f, magister, udvari lovag → János testvére (1387, 1391: ZsOkl I. 214. sz., DocVal 404). [Aranyi] Miklós fia: István (1386: DL 29439). → Miklós apja. (vö. Wertner: Hunyadmegye tisztikara 63).
- István (de Aran), Hunyad vm. szolgabírája (1333).
- János magister (Piskinci/Bencenci Malac Mik-lós f; 1395, 1400, 1408: ZsOkl I. 3804. sz., Ub III. 250; ZsOkl II/2. 6030. sz.), Hunyad vm. isp. (1382–1384, 1387–1390), dévai várnagy (1384, 1387–1390; DL 30731; DocVal 326; Török B. gyűjt., DF 244533; TelOkl I. 223), hátszegi várnagy (1390; uo. I. 223; Ortvay:

Temes I. 195). Piskinci/Bencenci Miklós f, magister, udvari lovag, → István testvére (1387, 1391: ZsOkl I. 214. sz., DocVal 404).

- Miklós (de Aran), Hunyad vm. isp. (1439). → István f (1428: DF 255024). Az 1437-es pa-rasztfelkelés idején a nemesség egyik képví-selője az Apátiban (DO) megkötött egyezés-g alkalmával (Demény: Parasztfelkelés 95. = DL 26778). Aranyon, Kituden, Piskincen bir-tokos (HD), harcol a törökök ellen (1439: DF 252610, idézi Engel: Gen.).

Bácsi (HD; Csánki V. 70, 151)

- György, Hunyad vm. szolgabírája (1510–1512). bácsi cs: **Porkoláb**

Bádoki (DO; Csánki V. 430–431)

- Antal, Doboka vm. isp. (1448). Domokos f (1440: KmJkv I. 206. sz.), → Mihály apja (1473: uo. I. 2088. sz.). Szentmártonmacská-son (DO) jószágreszt vesz zálogba (1440: uo. I. 175. sz.), ellentmondott egy botosmacskási (DO) iktatásnak (1447: DL 27477). Bádoki fa-miliárisait említik 1441-ben (KmJkv I. 305. sz.). Ü (1444, 1448: uo. I. 526, 632. sz.).
- Balázs, B-Szolnok és Doboka vm. alisp. (1452), B-Szolnok vm. isp. (1455), Doboka vm. isp. (1456). Foris, Kelemen és Lozsádi Albertné Ilona apja (1494: KmJkv II. 2906. sz.). Bádok-on birtokos (1494: DL 27223). Ü (1469: KmJkv I. 1890. sz.), kir emb (1456, 1472, 1481: DL 27482, 27513, 27214, 36832).
- János, Doboka vm. szolgabírája (1406–1407). Péter, László, Lukács és Jakab apja ([1430?]: KmJkv I. 40. sz.). Ellentmondott egy botos-macskási (DO) iktatásnak (1447: DL 27477). Kir emb (1395: ArhIstRom 2/2004. 2. sz. 23. = DL 27441; 1396: uo. 26. = DL 27441). Ü (1441, 1442, 1447: KmJkv I. 305, 406, 432, 454, 633. sz.). 1441-ben Bádokon lakó famili-árisait említik (DO; uo. I. 305. sz.).
- László, Doboka vm. szolgabírája (1407). Neve valószínűleg elírás → Bádoki János helyett, aki dobokai szolgabíró 1406–1407-ben.
- László, Doboka vm. szolgabírája (1435–1436), Doboka vm. isp. (1444), Kolozs vm. isp. (1445). Királynéi emb (1440: DL 30312). Somkeréki [Erdélyi] Miklós végrendelkezésé-nél tanú (1427: TelOkl I. 505).
- Mihály, Doboka vm. isp./alisp. (1475–1476). → Antal f (1473: KmJkv I. 2088. sz.), sólyomköi Menyhárt Mátyásné Julianna (1500, 1502: uo. II. 3133, 3262. sz.) és bádoki Bojti/Vámos Máténé Márta apja (1500, 1502: uo. II. 3133, 3262. sz.). Girolton, Szentmártonmacskáson (DO; 1480, 1486: uo. I. 2294, II. 2628. sz.) és Bádokon birtokos, itt kúriája is volt (1498: uo. II. 3043. sz.; Entz: Erdély építészete II. 230; DL 97543). Avdi , országbírói és vdi emb

- (1477, 1481, 1496, 1499, 1500: DL 62905, 27541, 27568, 27576. és 27578).
- Péter, Doboka vm. szolgabírája (1332–1341). Vdi emb (1348: CDTrans III. 470. sz.), Miklós és János apja (1369: CDTrans IV. 780. sz.). Vö. Jakó: Hamis oklevelek 130.
- Bagdi** (BI; Csánki V. 602)
- (d) Demeter, Kolozs vm. alisp. (1416).
- Bagói** (FH; Kis: Miske-család 31; Iczkovits 38, 50–51). L. még **Mocsi** cs
- Miske, Fehér vm. szolgabírája (1435). A bagói Miske család (Csánki V. 557) tagja. Minden bizonnyal azonos **Mócsi** Miskével Kolozs vm. szolgabírájával (1425, 1426–1427) (KmJkv I. 334. sz.).
- bakaji cs: **Macskási**
- Bakó I. **Petlendi** Bakó
- Baksa** (Boxa, **csomafáji**, DO)
- János, Doboka vm. alispánja (1528).
- Baládfi cs** (KK; Szalók nb.; Csánki V. 843, 906–908; Karácsonyi: Nemzetségek 962–965)
- Balad, Küküllő vm. szolgabírája (1361); a Baládfi család névadója. Balad magister kendhidai Simon bán fia: Tamás f (1358: CDTrans III. 1011. sz.). Kendhidai Balad, aki Pipe és Istvánd (KK) jószágokban birtokos (1344: uo. III. 192. sz.); kendhidai Balad, Gyákoson (KK) birtokos (1373: DRHC. XIV. 335–337); Zala vm.-ben birtokos (1380: Ub II. 512–513); kendhidai (1383: DL 30726, idézi: Engel: Gen., Szalók nem, 2. tábla: erdélyi ág). Domo-kos apja (1416: ThLt 25. sz.).
- Balátfi, Barátfi** (Balatffy, Barthffy) András, Hunyad vm. isp. (1531). Egregius, I. János kir. familiárisa (1531: Pataki: Hunedoara 259–260). L. még **Barátfi**.
- Balai** (kisdevecseri, DO; Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka III. 292)
- Mihály, Doboka vm. szolgabírája (1495–1496). Kisdevecseren (DO) birtokos (1499: KmJkv II. 3075. sz.). Avdi (1498: WassLt 496. sz.; 1499: DL 27577) és vdi (1500: DL 27231, 28662) emb. A család Feldevecseren is birtokos (1468: DL 62892).
- Balázsfalvi** (FH; Iczkovits 17–18)
- László (Balázs f), Fehér vm. szolgabírája (1348). Kir emb (1346, 1357: CDTrans III. 340, 903. sz.), Túron és Kapuson/Gyáktelken (FH), Mártontelken (Selykszék) birtokos (uo. III. 575, 588, 1100. sz.). Famulusát említik (1357: uo. III. 891. sz.).
- balázsfalvi cs: **Cserényi**
- Bálint deák** (litteratus), Kolozs vm. isp. (1468).
- Bálint**, dévai pap, téves közlés szerint Hunyad vm. alleveltárosa [!] (vicearchivarius, 1533: HunyadmÉvk 5/1887–1888. 108–109). Helyesen: hunyadi esperes (vicearchidiaconus comitatus Hwnyadiensis, 1533. VI. 22., dom., X. mil. mart., MNL-OL, Hunyad megyei családok, R 391, 1. csomó, 8. tétel, 4^r, Hosdát, Súlyom Fekete gyűjt.-ből).
- Balog** (alpestesi, HD; Csánki V. 153)
- Ferenc provisor, Hunyad vm. isp., Hunyad vár várnagya (1507; helyesen: 1557). Hunyad megye 1507. április 27-i oklevelének (DF 260457). keltezésben tollhiba lehet és az irat helyes kelte 1557. április 27. Ekkorról ugyanis egy rongált, de szinte teljesen azonos szövegű oklevél maradt fenn (Révay cs központi lt, malomvízi Kende cs iratai, fasc. III., no. 24.). Emellett szól az is, hogy az 1507. évinek írt oklevélben már néhaiként említett Kendefi Miklós 1530-ban vagy 1532-ben is (uo., fasc. II. no. 16., no. 18.) még élt.
- Balog** (ispánlaki, FH)
- Pál, Fehér vm. szolgabírája (1511, 1522). István f (1509: DL 30976). Kir (1516: DL 26533) és vdi emb (1516: KmJkv II. 3597. sz.).
- Balog nemzetség; balogi cs: **Derencsenyi**
- Balogsemjén nemzetség: **Kállói**
- Báncsa**, Banha (**frátai**, KL; **hesdái**, DO; Csánki V. 442, Boncza név alatt; Boncz, Boncza, DL 26901, KmJkv I. 2409. sz.)
- Imre, Kolozs vm. szolgabírája (1462). Fel: Keresztúri Mátyás leánya: Ilona (DO; 1468: KmJkv I. 1833. sz.). Antal, Miklós és hosdái Porkoláb Baláznén Dorottya apja (1479, 1482, 1509: DL 26806; KmJkv I. 817, 3491. sz.). A család Magyar- és Oláhfrátán birtokos (KL; 1492: DL 26933). Kir emb (1470: DL 26901). Fogott bíró (1482: KmJkv: I. 2337. sz.).
- Bánk** (Bács vm.)
- Pál, Doboka vm. isp. (1548), Újbálványos (Szamosújvár) udvarbírája és várnagya (1540–1542, 1544, 1546, 1548–1552; P. Kovács: Szamosújvár 211; EMOKl 559. sz.; KmJkv II. 4934. sz.; Berger: Regesten I. 1512, 1551, 1936. sz.), erd. alvajda és székely alisp. (1553; KmJkv II. 5218. sz.). Egregius (1549; uo. II. 4934. sz.). A szamosújvári építkezések az ő irányításával folytak az 1540-ből való építési emléktáblája szerint (Balogh: Az erdélyi renaissance 283–284; Uő: Kolozsvári kőfaragó műhelyek p. 332, 383. és 195. sz. kép).
- Bányabükki Kerubin I. **Tótprónai** Kerubin
- Barancskai/Branyicskai** (HD; Csánki V. 72–73; Török: A Barancskai család [megi.: a családfán az alábbi Tamás nem szerepel])
- Tamás, Fehér vm. alisp. (1478–1479). Branyicskán (HD) birtokos.
- Barátfi** (Barthffy) András, Hunyad vm. isp., Hunyad vár várnagya (1531) I. **Balátfi**
- Barcsai** ([**mezőszengyeli**, TD; **kisbarcsai**, HD]; Csánki V. 196; Iványi: Barcsai Pál). Lásd még

Kisbarcsai cs.

- Pál magister, egregius, Torda vm. isp. (1525–1526), Hunyad vm. isp. (1531). Dévai Pál (1506: DL 29914), Kisbarcsai Pál (1509: DL 27593; 1510: DL 29615; 1509: DF 255 080) és barcsai Dévai Pál (1509: DL 27 591) néven említik. Anyja Kisbarcsai Vince leánya: Anna (1509: DF 255080). A kolozsmonostori konv. jegyzője (1485–1496, vö. KmJkv I. p. 65, 101, 126. II. 2544. sz.; DL 27075, 26938, 28877). Később az országbírói kancellária jegyzője (1497?–1507, 1510–1516, vö. 1506: DL 29914; 1509 e.-re: DL 27591); a vajdai kancellária secretarius (1507–1510; 1508: KmJkv I. 3470. sz.; 1509: DL 27591, TelOkl II. 312, DL 27593; 1510: TTár 1907. 106) Szentgyörgyi Péter országbíró és erdélyi vajda ítélőmesterének, Verbőci Istvánnak a keze alatt. Ezalatt II. Ulászló királytól Árkin (HD; 1506: DL 29914) és Kisbarcsán (más néven Apródpálfalván, HD, 1510: DL 29615) kap jószággrészt. Szapolyai János vajda ítélőmestere 1516-tól (1516: a vajdai kancellária alkalmazottja, WassLt 622. sz.; protonotarius, 1519: KmJkv II. 3708. sz.; DF 255 097; 1527: iktári Bethlen cs lt, VI. R. Fasc. 327. no. 2). 1527-ben a Habsburg-pártiak bebörtönzik, majd 1528-ban követi Szapolyait Lengyelországba (1531: iktári Bethlen cs lt, VI. R. Fasc. 20. no. 6; Kemény: DiplSuppl VI. 171–176). Visszatérésük után királyi secretarius Budán és Hunyad vm. isp. (1531: iktári Bethlen cs lt, VI. R. Fasc. 20. no. 12; Kemény: DiplSuppl VI. 171–176), erdélyi ítélőmester (1531: iktári Bethlen cs lt, VI. R. Fasc. 20. no. 12). Kisbarcsán birtokos (HD; 1509: iktári Bethlen cs lt, DF 255 080). Mezőszengyelen és Mezőszakálon jószággrészt szerez (TD; 1516: DF 255093–255094; vö. SzapolyaiOkl 495–496; 1536: KmJkv II. 4569. sz.), Korpádon jószággrészt kap zálogba, amit utóbb továbbad (KL; 1493, 1495: uo. II. 2899, 2974, 3774. sz.). Birtokszerzeményeit megerősíteti a vajdával (1526: iktári Bethlen cs lt, VI. R. Fasc. 304. no. 34). † 1532 e. (Kemény: DiplSuppl VI. 203–206; a felsorolt adatok forrása Jakó: Vajdai kancellária 70–73).

Becsegergely nemzetség: **Apafi, Bethlen, Erdélyi**

Bécsei (tévesen Bechey: WassLt 442. sz.) Gergely, Doboka vm. szolgabírája (1450–1452) I. **Récei** Gergely

Bekes (Bekws, [endrédi, vö. DL 37797], AD; Csánki II. 73)

- János, Hunyad vm. isp., Hunyad vár várnagya (1509, 1518–1524, 1529). Hunyad vár birtokosának, Brandenburgi Györgynek a

familiárisa (Pataki: Hunedoara 177); Facsáti (KR); egregius; Gyula (Békés vm.) várnagya (1524, 1528: Veress: GyulaOkl 83, 85, 136).

Béldi (FH; Iczkovits 51)

- Benedek, Fehér vm. szolgabírája (1494), Fehér vm. alispánja (1499). Márton apja, Bodolán (FH) birtokos (1462: DL 45 028). 1467-ben az erd. kápt. szilvási, 1498-ban pedig orbói (FH) birtokát pusztítja (1467: KmLt 210, 303. sz. = DF 275 368). Vdi emb (1492, 1493, 1506, 1513, 1520: DL 30 481, 30931, 26491, 30 534, 31 030).

béldi cs: **Herepei**

[**Bencefi**] (v. **Pestesi**, HD; Csánki V. 163)

- Mihály (Benche f) Hunyad vm. szolgabírája (1395).

bencenci cs: **Aranyi**

Benedek comes, László erd. alvajda helyettese [Fehér vm. isp.?] (1291: CDTrans I. 479. sz.).

- (Lőrinc f), Doboka vm. szolgabírája (1350).

- Doboka vm. isp. (1443).

Benkovics (Benkowyth, **plávnai**, BCs; Csánki II. 158)

- Miklós (Nicolaus de Plawna), Hunyad vm. isp., Hunyad vár várnagya (1506). 1507 k. állítólag adományul kapta Corvin János herceg özvegyétől [Frangepán] Beatrixtól Kávás, Fajdas, Somos, Újfalu (ZD) birtokokat (1507: DL 37 812 = Veress: GyulaOkl 46). Beatrix familiárisa (1507: DL 37806 = Veress: GyulaOkl 45; Bónis: Hübériség és rendiség 229).

bényei cs: **Herepei**

Bereck várnagy, Kolozs vm. isp. (1462). Talán azonos Porkoláb Bereckkel, aki Torda vm. isp. (1462–1463).

Berecki/Bereck (**harói**, HD; Csánki V. 163)

- Péter, Hunyad vm. szolgabírája (1520–1536).

Besenyő ([**galántai** /PO/? vagy **özdögei** /Ny/?]. Azonosítására lásd Arch. 1301–1457. I. 246, 295. II. 35.)

- Pál, B-Szolnok vm. isp. (1368). Csicsói várnagy (1364: TelOkl I. 133; [1364–1368]: DocVal 178).

Bethlen/Bethleni ([**bethleni**], BSz; Becsegergely nb.; Csánki V. 438; Engel: Gen., Becsegergely nem, 3. tábla: Bethleni, Bethlen)

- Gergely (Jakab fia: János f, lásd Arch. 1301–1457. I. 249), magister, Kolozs vm. isp. (1373). Szatmári alisp. (1370), udvari lovag (1390–1393, Arch. 1301–1457. II. 36). Bethlen, Málom (BSz; 1368, 1369: CDTrans IV. 712., 762. sz.), Bod (BSz) birtokosa (1371: Ub II. 757). Rokonaival együtt visszaadja a Virágosberkieknek Brétét és Szekérbrétét (1364: TelOkl I. 132–135). Részt vett Zsigmond kir. havasalföldi hadjáratában, személyes küldötte (1395: ZsOkl I. 3913. sz.).

Bikali (bikali, tamásfalvi, középlaki, KL; Csánki V. 438–439)

- Ambrus, Kolozs vm. szolgabírája (1524). Inaktelki Gyerőfi András leánya: Erzsébet férje (1543: KmJkv II. 4805. sz.). 1526-ban Bikal, Alsó-, Közép- és Felsőfüld, Tamásfalva, Topa, Szentmihálytelke (KL) birtokokból követelt részt (1526: uo. II. 4164. sz.; vö. 1518 u.: uo. II. 3699. sz.), Valkón (KL) birtokos (1542: uo. II. 4763. sz.). Bikali (1538: uo. II. 4647. sz.). † 1545 e. (uo. II. 4858. sz.).

bikali cs: **Bikli**

Bikli ([bikali], KL; Csánki V. 48–49, 439; Engel: Gen., Mikola rokonsága, 8. tábla: Bikali, Tamásfalvi)

- János, Hunyad vm. isp., Hunyad vár várnagya (1493–1504). Fel: Harinaí Farkas Tamás leánya: Margit (1510: KmJkv II. 3556. sz.), gyermekeik: Tamás, Ferenc, János, Katalin, Margit, Borbála és Erzsébet (1522: uo. II. 3867. sz.). Egregius (1516: uo. II. 3607. sz.). Hunyad várát (HD) zálogban bírta. Fel testvérével ennek Doboka, B-Szolnok, Torda és Kolozs vm.-i birtokait illetően örökösödési szerződést kötött; Biklinek ekkor Kolozs és B-Szolnok vm.-ben voltak birtokai (1502: uo. II. 3607. sz.; vö. 1505: uo. II. 3375. sz.). Bikali (KL; uo. II. 3261. sz., említve birtokai). Corvin János familiárisa (1499: DL 30493); amikor Mátyás Hunyad várát Nagylucsei Orbán egri püspökre bízta (1489–1491), ez utóbbi állítólag Biklit elfogatta (1492 e.: DL 37673 = Jajcza 84–93, idézi Kubinyi: A megyésispánok 1490-ben 179. 109. jegyz.; Uő: A budai vár udvarbírói hivatala 87). Familiárisát említik, akinek Szászfülpösön házat építtettek 1519-ben (KmJkv II. 3739. sz.). Fogott bíró (1504, 1507: TelOkl II. 265, 298).

Bíró (HD)

- (**hosdái**, HD; Csánki V. 170) Bálint, Hunyad vm. szolgabírája (1495–1496, 1505, 1507–1508).
- (**pestesi**, HD; Csánki V. 164) Máté, Hunyad vm. szolgabírája (1489).

Bíró László, Torda vm. isp./alisp. (1446, 1448) I.

Hadrévi Bíró László

Boda (kistárkányi, ZN; Engel: Gen., Boda, kistárkányi)

- Dénes, B-Szolnok vm. isp. (1443). Kistárkányi Miklós deák f (1414, 1418: ZsOkl IV. 2715. sz., VI. 1806. sz.). Akolszögön (ZN) birtokos (1437: Szerbia 108). Hunyadi János erd. vajda familiárisa; Brankovics György rác despota Pácin és Karsa birtokokat adományozza neki (ZN, 1443: Szerbia 142–143); címeres pecsétje magánlevelén: 1443, KárolyiOkl II. 232–233. (A felsorolt forrásokat idézi: Engel:

Gen.).

Bogár (Bugar d) János, Kolozs vm. szolgabírája (1351) I. **Korpádi János**

Bogáti (bogáti, TD; Csánki V. 749–753; Engel: Gen., Kökényesradnót nem, 2. tábla: Bogáti)

- Herceg (d) Péter, Torda vm. szolgabírája (1366). [Dobokai] Mikud bán fia: Péter comes fia: Hercek (d) Péter; Bányabükkön (TD; 1355: CDTrans III. 775. sz.) és Mikesen (TD; 1352: uo. III. 674. sz.) birtokos. Magister (1357: uo. III. 908. sz.). Fia: → Imre.
- Imre, Küküllő vm. isp. (1416). Az erdélyi nemesek által a királyhoz küldött követ, Almakeréki Apafi Miklóssal (Nicolaus Appa) együtt (1428: DL 27136). Veres (Rufus) Imre, → Herceg Péter f (1389: ZsOkl I. 950. sz.; 1391: Ub III. 22). Feli: Gerendi Miklós lánya: Margit (1411: ZsOkl III. 191. sz.; 1416: uo. V. 1739. sz.), majd Járjai Mihály fia: László leánya (1438: KmJkv I. 99. sz.). Gyermekei: László (1391: Ub III. 22), Péter (1435, 1438, 1439: uo. IV. 572; KmJkv I. 99. sz.; DL 28379), Drági Jakabné Brigitta (1422: TelOkl I. 459) és Vingárti Geréb Miklósné Otília (1438: Ub V. 11, lásd Engel: Gen.). A Küküllő vm.-i Bolkácson, Zsidvén (1391: ZsOkl I. 1977. sz. = Ub III. 22), Ádámoson (1405: ZsOkl II/1. 4276. sz.), Dégen (1419: uo. VII. 818. sz.), a Fehér vm.-i Szentjakabon és Oroszin (1410: uo. II/2. 7547. sz.) és Kolozs vm.-ben birtokos (1409: uo. II/2. 7225. sz.). 1423-ban a havasalföldi törökellenes hadjáratba készülve radnóti (KK) birtokának jövedelméből adományt tesz a radnóti templom javára (1423: KmLt 113. sz. = ZsOkl X. 907. sz.).

Bogáti János, Küküllő vm. isp. (1526). A Kökényesradnót nemzetségbeli Bogátiak családfáján ebben a korszakban csak egy János nevű pap szerepel (1506, vö. Engel: Gen.), János ispán valószínűleg mégis ide tartozik és azonos azzal radnóti (KK) Bogáti János egregiussal, akinek özvegye, losonci Bánfi Magdolna 1532-ben gyermekeit: Jánost és Annát mások mellett Bátori János erdélyi vajda oltalmára bízta (KmJkv II. 4389. sz.). Egyik fia, János, Kapuson és Iklandon (TD; 1539: uo. 4720. sz.) illetve Radnóton (1553: uo. II. 5180. sz.) birtokos. Gyermekei: János, Anna és András (1532, 1552, 1553: uo. II. 1389, 5129, 5180. sz.). Birtoka: Radnót (1526: KK, Bischofsurkunden 74. sz.).

Bojtori (HD; Csánki V. 165)

- (de Boythor) György, Hunyad vm. alisp. (1496). Vdi emb Hunyad vm.-ben (1482: DL 29855).

Bolta (gáldi, FH; KmJkv II. 861)

- Albert, Fehér vm. szolgabírája (14[–]). A keltezése événél csonka oklevélben vele együtt

- említve van Váraskeszi Lépes Loránd, Fehér vm. ispánja (alvajda 1415–1438 között, vö. WassLt 323. sz. és Arch. 1301–1457. I. 14). Bolta fia: Albert (1418: ZsOkl VI. 1909. sz.); Bolta Albert avdi emb (gáldi; 1440: DL 26422), kir emb (1441: DL 30179); ü (1441–1452: KmJkv I. 338, 656, 1024. sz.).
- Bolyai** (FH)
– Dávid, Fehér vm. kapitánya (1525).
Boncnyíresi l. **Nyiresi**
Bonca, Boncza (frátai) l. **Báncsa**
Bongárdi (DO; Csánki V. 442)
– János, Doboka vm. szolgabírája (1332). Bongárdon (DO) birtokos (1343, 1344: CDTrans III. 153, 161, 197. sz.).
– Mihály, Doboka vm. szolgabírája (1378). Kir emb (1377: DRHC. XV. 211).
bongárdi cs: **Szilágyi**
Bordi (széplaki, kisleludi, radnóti, KK; Csánki V. 917) cs
– (**Radnóti**) Bord (d) László, Küküllő vm. szolgabírája (1407). Valószínűleg azonos azzal a Bordi Lászlóval, aki 1395-ben Kolozs vm.-ben jár el vajdai emberként a Tuzsoniak birtokügyében (1395: TelOkl I. 250). További említések: 1383, 1390, 1407, 1420: DL 30137, 31111, 30411; ZsOkl VII. 2101. sz.
– **Bord/Burd**, Küküllő vm. szolgabírája (1344). Vajdai közgyűlésen ülnök (Bord, 1344: CDTrans III. 227. sz.), vdi emb (1351: uo. III. 589. sz.). Bord faluban (KK) birtokos (1337: uo. II. 927. sz.).
Borsa nemzetség: **Gyulai**, **Iklódi**, **Nadányi**, **Szentpáli**
borzafői cs: **Huszár**
Bot
– Miklós, B-Szolnok vm. alisp. (1482).
Botházi (KL; Csánki V. 443, 560; Benkő: A botházai templom). L. még **Frátai** cs
– Péter, Kolozs vm. szolgabírája (1516–1517). Botházán (KL) birtokos (1515: KmJkv II. 3591. sz.; TelOkl II. 345). Fel: Katalin (1535: KmJkv II. 4542. sz.). 1536-ban néhai (uo. II. 4575. sz.).
– Nagy (Magnus) Simon, Kolozs vm. szolgabírája (1473). Mocs (KL) szomszéd birtokosa (1473: DL 27050) Berkenyesi (KL) halastó megvásárlásától tiltják (1473 : KmJkv I. 2096. sz.); 1473. XI. 22-én néhai, özvegye: Katalin (DL 26906).
botházi cs: **Nagy, Porkoláb**
Bozkúti (Bwzkuthy, KL; Csánki V. 338; Bozkút elnéptelenedett település Mocs környékén)
– János, Kolozs vm. alisp. (1482).
Brandenburgi György (1510–1531), Hunyad vár birtokosa 1531-ig, amikor is azt I. Ferdinándra ruházta át. Ebben a minőségben ő nevezi ki a vármegye ispánjait (1529-ig?) és a Hunyad vár várnagyait (1533-ig).
Brassói-rokonság: **Drági**
Budai ([**budai**, **óbudai**], KL; Buda = Burjános-óbuda, Bodonkút; Csánki V. 446–451). Lásd még Budai (sárdi), Kis (újbudai) cs.
– Gergely, Kolozs vm. szolgabírája (1419). György f, Buda, Diós, Kölesmező és Balogjánostelke (KL) birtokokban voltak jószágrészei (1407: ZsOkl II/2. 5265, 5551. sz.). Kir emb (1417, 1421: uo. VI. 20. sz.; uo. VIII. 1238. sz.).
– György, Kolozs vm. szolgabírája (1363). Mihály f, Budán és Kölesmezőn (KL) birtokos (1367: CDTrans IV. 650. sz.). Avdi emb (1360, 1364: uo. IV. 54, 277. sz.).
– Lázár, Kolozs vm. alisp. (1497). → Pál f (1486: KmJkv II. 2607. sz.). Jószágrészei vannak a következő birtokokban: Buda, Kölesmező és Diós (KL; 1502: uo. II. 3237. sz.); Nádason (KL) jószágrészt vesz zálogba (1510: uo. II. 3551. sz.). Fel: Szentpáli Tamás leánya: Katalin (KL; 1502: uo. II. 3237. sz.). Fia: György és Pál (1518, 1536: uo. II. 3659, 4557. sz.). 1518-ban néhai (uo. II. 3682. sz.).
– Pál, Kolozs vm. szolgabírája (1482). Óbudai Pál (1498: KmJkv II. 3049. sz.). → Lázár, Imre, Barnabás és Ambrus apja, Óbudán és Dióson (KL) birtokos (1486: uo. II. 2590. sz.).
Budai (sárdi, KL; Csánki V. 446–452). Lásd még Budai (budai, óbudai) cs.
– Nagy Gergely, Kolozs vm. isp. (1522–1526). → István f (1499, 1519: KmJkv II. 3101, 3751. sz.). Fel: Gesztrágyi Albert leánya: Margit (1517: uo. II. 3638. sz.), gyermekei: nádasi Tomori Györgyné Klára, István, Eustachius (1526, 1543: uo. II. 4133, 4783. sz.). Egregius (1524: DF 257632). Sárdi Budai Nagy Gergely, nándorfehérvári vicebán 1514-ben (1514: Szabadi–W. Kovács: Íntregiri 104–105. = DF 292763; 1517, 1519: KmJkv II. 3638, 3715. sz.; Monumenta Hungariae Historica. 2. Scriptorum. III. köt. Pest 1857. p. 8, 1. sz. jegyzet). – A vajda helyettese: 1526. IX. 11. (Bischofsurkunden 76. sz.). Birtokai Kolozs vm.-ben feküdtek: Sárdon (1497, 1521–1522: KmJkv II. 3016, 3830, 3871. sz.), Szentmihálytelkén (1519: uo. II. 3751. sz.), Magyar-nádason (1517, 1520, 1524: uo. II. 3638, 3755, 3987. sz.), Kölesmezőn, Óbudán (1520–1529: uo. II. 3766, 4032, 4182, 4264. sz.), Gyekén (1526: uo. II. 4133–4134. sz.), zálogba vett Szomordokon (1524: uo. II. 4005. sz.), Kölesmezőn (1525: uo. II. 4070. sz.), Berenden (1526: uo. II. 4141. sz.); [Kalota]szentkirályon, Deritén, Oláhbikalon és Bedecsen (1527: uo. II. 4202. sz.) pedig vásárolt jószágrészeket.

- Szapolyai János erd. vajda familiárisaként [1522-ben] részt vett ennek havasalföldi hadjáratában ([1529?]: uo. II. 4268. sz.). 1523-ban, szolgálatai jutalmául Szapolyai János vajda Szucsák, Som (KL), Szilvás és Nyíres (DO) birtokokban levő jószágrészeket adományozott neki (DL 27130; Neumann: Vajdai adományozás 267; Uő: The voivode's right of donation 293–295. 1543-ban néhai (KmJkv II. 4783. sz.).
- István, Kolozs vm. szolgabírája (1492–1493). Sárdi → Budai Gergely és → Vince apja (1499, 1519: KmJkv II. 3101, 3751. sz.). Fogott bíró (1493: uo. II. 2872. sz.). Néhai 1499-ben (uo. II. 3101. sz.).
- Vince, Kolozs vm. szolgabírája (1513–1514, 1521–1523). → Sárdi Budai István f, → Gergely öccse (1499, 1519: KmJkv II. 3101, 3751. sz.). Sárdon és Újbudán (KL) birtokos, ahol kúriái voltak (1500, 1505: uo. II. 3129, 3365. sz.).
- Burd**, Küküllő vm. szolgabírája (1344) l. **Bordi**.
- Burján** (péterfalvi, petendi, KK; Csánki V. 918; Péterfalva = Magyarpéterfalva; Petend vagy Pettend = elnéptelenedett település Szancsal környékén)
- Pál, Küküllő vm. szolgabírája (1448). Avdi, kormányzói, királyi emb (1437, 1438, 1447, 1448, 1453: DL 29783, 27648, 29791, 14196, 27667). Szancsalon (KK) jószágrészt vesz zálogba (1438: DL 29785; vö. 1440: ThLt 28. sz.); péterfalvi; kir emb (1435: DF 260739).
- [---], Küküllő vm. szolgabírája (1439). Lehet, hogy a fentivel azonos.
- Bükkösi** (KK; Csánki V. 870, Bikkési név alatt)
- János (Boncha f), Küküllő vm. szolgabírája (1416).
- Bwzkuthy l. **Bozkúti**
- Caplon/Coplon, Doboka vm. szolgabírája (1331) l. **Lónai** Caplon
- Cibak** ([palotai, gyéresi, BI]; Csánki I. 631–632; Engel: Gen., Hontpázmány nem 10. Szentjánosi ág, 2. tábla: Cibak; Palota = elnéptelenedett település Újpalota közelében; Gyéres = Körösgyéres).
- László, Kolozs vm. isp. (1429–1430). Palotai (BI) Chybak fia: Mihály fia: László magister f; testvérei: Mihály, János és György (1403: ZsOkl II/1. 2434. sz., vö. uo. VI. 1436. sz.). Palotai Chybak, Mihály és László apja (1417: ZsOkl VI. 1183. sz.). Családja: szőregi (CsD; 1411: Reizner János: Szeged története. IV. Szeged 1900. 19. = ZsOkl III. 622. sz.); Apátin birtokos (ZD, 1415: ZsOkl V. 1300. sz.; a forrásokat idézi Engel: Gen.).
- Cikmántori** (KK, Szalók nb.; Csánki V. 843, 920; Engel: Gen., Szalók nem, 2. tábla: erdélyi ág)
- János (Jakab f), Küküllő vm. szolgabírája (1407).
- Cine** (Cyne, **olaszi**, de Olazy; BI; Olaszi = Érolaszi)
- Marót (Marouth) magister (olaszi Cyne /d/ Péter f; BH), Torda vm. isp. (1350).
- Corvin** János, Hunyad vm. isp. (1479–1504?). Vajdahunyad vár birtokosaként viseli olykor az ispáni címet, ez idő alatt a várnagyok familiárisai közül kerülnek ki.
- Cucor** (Cuchor, **gáldi**, FH)
- Balázs, Fehér vm. alisp. (1510).
- Csanádfi** (**pestesi**, HD; Csánki V. 168)
- Bertalan (= alpestesi Csanád Bertalan), Hunyad vm. szolgabírája (1467–1469).
- Fábián (= alpestesi Csanád /d/ Fábián), Hunyad vm. szolgabírája (1433–1439).
- István ([István?] f), Hunyad vm. szolgabírája (1413).
- István, Hunyad vm. szolgabírája (1390–1395). Alpestesi; Csanád f; avdi emb (1389: DocVal 358).
- Csáni György (Jakab f) l. **Járai** György
- Csáni** ([**mezőcsáni**], TD; Csánki V. 756–758)
- János (Torda f), Torda vm. szolgabírája (1392). Torda f, → Mihály apja (1413: ZsOkl IV. 335. sz.).
- László (mezőcsáni; Thorda f; [= Tordafi]), Torda vm. alisp. (1449). Az 1437-es parasztfelkelés idején a nemesség egyik képviselője az Apátiban (DO) megkötött egyezség alkalmával (Demény: Parasztfelkelés 95. = DL 26778). Torda f; Jára, Túr, Csán (TD) falvakban birtokos (1430 [?], 1441: KmJkv I. 57, 381. sz.), Szentjakabon (TD) jószágrészt vesz zálogba (1446, 1452 [?]: uo. I. 600, 1029. sz.). Ü (1439: uo. I. 165. sz.), f b (1442 [?]: uo. I. 403. sz.), vdi emb (1447: uo. I. 606. sz.). Benedek apja (1443: uo. I. 477. sz.). Özvegye: Iklódi Erzsébet (1452 [?]: uo. I. 1057. sz.).
- László, Torda vm. szolgabírája (1461). István f (1461: KmJkv I. 1618. sz.). Ü (1466: uo. I. 1685. sz.).
- Mihály (János f), Torda vm. szolgabírája (1421). Torda fia: → János f, Szentjakabon (TD) birtokos (1413: ZsOkl IV. 335. sz.). Avdi emb (1415: uo. V. 355. sz.). Torda Mihály, Skolasztika férje (1429: DL 28809).
- Császári** (Cassari, Chasary d, **egresi**, [**szentmártoni**], TD; Csánki V. 758–759)
- Mihály, Torda vm. szolgabírája (1444), Torda vm. alisp. (1449). Fel: Egresi Balázs leánya: Skolasztika, gyermekei: Albert, Mihály, Zsigmond, Borbála, Lúcia és Margit (1444, 1449, 1467: KmJkv I. 516, 772, 1762. sz.). Azonos szentmártoni Császár Mihállyal, aki alsóegresi (TD) birtokok eladományozása ellen tiltakozik (1440: uo. I. 250. sz.). Ez utóbbi

- néven említve, ü (1442, 1461: uo. I. 469, 1649. sz.). Fel révén birtokos Egresen (TD; 1444: uo. I. 516). Szentmártoni (TD) jószágrészt vesz zálogba (1455: uo. I. 1216. sz.). 1467-ben néhai (uo. I. 1762. sz.).
- Császár (szentgyörgyi, HD; Csánki V. 137, 168; Szentgyörgy = elnéptelenedett település Dédács környékén)**
- Demeter, Hunyad vm. szolgabírája (1489–1494). Fel: Skolasztika (1494: DF 255060). Kir és vdi emb (1498, 1499, 1501, 1504: DL 29889, 29546, 28887; Pesty: Krassó 477). piski (HD) szomszédja (1498: DL 28881).
- Csegedi (Chegedy, szentgyörgyi, TD; Csánki V. 760; Szentgyörgy = Csapószentgyörgy)**
- Gergely, Torda vm. szolgabírája (1485–1487, 1493–1494).
- Cseh (d) [DO?]**
- János, Doboka vm. szolgabírája (1334). Valószínűtlen, hogy a Kolozs vm.-ben birtokos rödi Cseh cs tagja lenne.
- Cseh (rödi, KL; Csánki V. 453–456). L. még Rödi cs.**
- (Chech d) Dezső (Jakab f), Kolozs vm. szolgabírája (1349). Röd és Galac, ill. pata és Bós részbirtokosa (KL; 1345, 1346: CDTrans III. 306, 320. sz.).
 - Gergely, Kolozs vm. szolgabírája (1499). Bálint fia: György f (1486, 1497: KmJkv II. 2575, 3020. sz.). Mátyás, Gábor, Ferenc és Zsófia apja (1504: uo. II. 3302. sz.). Szentmárton, Röd (TD) és Gyéres (KL) birtokokban van része (1486, 1497, 1501: uo. II. 2575, 3020, 3200, 3269. sz.); szentmártoni jószággrészeről lemond Szentgyörgyi Péter erd. vajda javára (1509: uo. II. 3526. sz.); királyi emb (1497: TelOkl II. 219).
 - Jakab, Kolozs vm. isp. (1312–1314). Kán nb. László erd. vajda familiárisa (1312: CDTrans II. 195. sz.). 1336-ban néhai; Péter rödi (hibásan: Beud-i) nemes apja (1336: uo. II. 907. sz.).
 - László, Kolozs vm. szolgabírája (1353–1355). Rödi Cseh Jakab f (1345, 1346: CDTrans III. 306, 320. sz.). Avdi és vdi emb (1351, 1366: uo. III. 628. sz.; BánfOkl I. 267). Pecsétjének leírása: TelOkl I. 97.
 - Mihály comes, Kolozs vm. szolgabírája (1334 [?], 1340 [?]). Rödi Cseh Jakab f (1345: CDTrans III. 295, 306. sz.). Jakab apja (1358: uo. III. 983. sz.).
 - Miklós, Torda vm. isp. (1444–1446). → Péter apja (1460, 1485: KmJkv I. 1492, II. 2508. sz.). Létai (TD) officiális (1450: uo. I. 916. sz.). 1431 k. a kir. szolgálatában volt (uo. I. 66. sz.). Ü (1439, 1452: uo. I. 137, 1024. sz.), f b (1445, 1450: uo. I. 542, 835. sz.). 1461-ben
- néhai (uo. I. 1615. sz.).
- Péter, Kolozs vm. szolgabírája (1493). → Miklós f (1460, 1485: KmJkv I. 1492, II. 2508. sz.). Özvegye: Dorottya, Porkoláb Balázsné; gyermekei: Imre pap, Miklós, Pál és Apollónia (1509: uo. II. 3506. sz.). Budaki (DO) jószággrész birtokosa (1472, 1485: uo. I. 2057, II. 2508. sz.). Örökös birtokrészei voltak Szentjakabon (TD; 1493: uo. II. 2874. sz.), Patán (1468: uo. I. 1876. sz.), Bóson (1473: uo. I. 2106. sz.) és Rödön (KL; 1503: uo. II. 3290. sz.). Kir emb (1497: TelOkl II. 219). 1509-ben néhai (uo. II. 3506. sz.).
- csehi cs: **Móré, Nádasi Csekelaki** (FH; Iczkovits 52–53)
- Adorján, Fehér vm. szolgabírája (1455). Ü (1468: KmJkv I. 1826. sz.). Csekelakán (FH) kúriája volt (1486: uo. II. 2569. sz.). 1481-ben néhai (uo. I. 2332. sz.).
 - Miklós (Lukács f), Fehér vm. szolgabírája (1336). Vdi emb (1331, 1339: CDTrans II. 703, 1020, 1031. sz.).
- Csép** (Cheph d) János, Doboka vm. szolgabírája (1331).
- Cserényi** (Chereny, [balázsfalvi], DO; Csánki V. 456)
- Pál, Kolozs vm. isp. (1493). Drágfi Bertalan erd. vajda (1493–1497) familiárisa, töröcsvári várnagy (1494: TTár 1907. 104. = DF 244554). Balázsfalvi, 1519-ben familiárisát említik (KmJkv II. 3736. sz.). Alsó- és Középföldön (KL; 1504: uo. II. 3319. sz.), Kisesküllön (DO; 1505: uo. II. 3364. sz.), Járán (TD; 1508: uo. II. 3462. sz.), Szentandrason, Kajlán (DO; 1510: uo. II. 3540. sz.) jószággrészt vesz zálogba. A losonci Bánfi család osztályánál f b (1515: uo. II. 3587. sz.).
- Cseszelicki** (Kyzeleczky, keresztesi, TD; Keresztes, ma Torda város része)
- János, Torda vm. isp. (1499). Szentgyörgyi Péter erd. vajda familiárisa; ispáni kinevezéséről értesítés Torda vm.-hez 1499-ből maradt fenn (DL 65442. = Arch. 1458–1526. II. 483.). Mátyás királyi aulicus (DL 28473) f (1516: DF 255093.). Az apa, Mátyás palotás már Mátyás királyt is szolgálta és 1501-ben Ulászló Moszkvába küldött követe (RegProvHung 1024. tétel). Valószínűleg a Kolozs és Torda vm.-ben birtokos [mező]szilvási (KL) Cseszelicki cs (vö. Csánki V. 456–457, 714) tagja. Amikor a kolozsmonostori konvent Drágfi Bertalan erd. vajda kérése Keresztes egészbirtokba (TD) Losonci Dezső fiát: Jánost be akarta vezetni, az iktatásnál Cseszelicki (Chezelezky) János (egregius; aule regie miles) egyik ottani jobbágya – ura nevében – ellentmondott (1495: DL 28452; vö. 1496: DL

28454). 1501-ben II. Ulászló kir. Egres, Peterd és Indal (TD) birtokokban levő jószágrészeket adományozott neki; ekkor aule familiaris (DL 28464).

Csesztvei (FH; Iczkovits 53)

- Jakab, Fehér vm. szolgabírája (14[–]). A kelezése événél csonka oklevélben vele együtt említve van Váraskeszi Lépes Loránd, Fehér vm. ispánja (alvajda 1415–1438 között, vö. WassLt 323. sz. és Arch. 1301–1457. I. 14.). Csesztvei Jakab f b (1448: TelOkl II. 37), kormányzó emb (1448: DL 30445).

csesztvei cs: **Csongvai, Mike**

Csikós (**harói**, HD; Csánki V. 168)

- Pál, Hunyad vm. szolgabírája (1500).

Csolnokosi (HD; Csánki V. 169)

- [Demeter], Hunyad vm. szolgabírája (1507; helyesen: 1557). Hunyad megye 1507. április 27-i oklevelének (DF 260457). kelezésben tollhiba lehet és az irat helyes kelte 1557. április 27. Ekkorról ugyanis egy rongált, de szinte teljesen azonos szövegű oklevél maradt fenn (Révay cs központi lt, malomvízi Kende cs iratai, fasc. III., no. 24.). Emellett szól az is, hogy az 1507. évinek írt oklevélben már néhaiként említett Kendefi Miklós 1530-ban vagy 1532-ben is (uo., fasc. II. no. 16., no. 18.) még élt. A keresztnév a DF 260457-ből hiányzik, az 1557. éviben szerepel.

Csomafáji (DO). L. még **Tót (csomafáji)**

- Gergely Doboka vm. szolgabírája (1475–1482, 1487). Katalin férje (1462: DL 27489), valószínűleg Csomafáji Tót István f (1454: KmJkv I. 1174. sz.). → István, → László és Mátyás apja (uo. II. 3047. sz.) Örökölt birtoka Kide (DO; 1473: uo. I. 2088. sz.), Csomafáján birtokos (uo. I. 2383, 3047. sz.; 1462: DL 27489). Avdi emb (1468: KmJkv I. 1832. sz.; 1472: DL 27513), ü (1470: uo. I. 1994, 2061. sz.). † 1498. IV. 30. e., Csomafáján kúriája volt (uo. II. 3047–3048. sz.).
- György, Doboka vm. alisp. (1466). → Péter f (KmJkv I. 562, 579, 629. sz.), János, Adorján és Csomafáji Pálné Veronika testvére (1446, 1448, 1461: uo. I. 563, 631, 1631. sz.), Kopányi János leánya: Katalin férje, Margit és Katalin apja (uo. I. 1503. sz.). Csomafáján (uo. I. 579, 1059, 1227, 1503. sz.), Koródon, Mérán (KL; uo. 579, 629. sz.) és Kidén birtokos (DO; uo. I. 1174. sz.), testvéreivel együtt a mérai plébánia templom kegyurai (uo. I. 631. sz.). Ü (uo. I. 1429, 1631. sz.), királyi kúriából kiküldött kir emb (1467: DL 27496, 27497, 27498). Vingárti Geréb János [erd. alkormányzó] familiárisa (1446: KmJkv I. 562. sz.).
- István, Doboka vm. alispánja (1528) és szolgabírája (1530–1538). Valószínűleg Csomafáji

→ Tót Gergely f, László és Mátyás testvére (1498: KmJkv II. 3047. sz.; 1507: uo. II. 3429. sz.). János, Ferenc, György, Márta, Margit és Zsófia apja (1507, 1518: uo. II. 3429, 3676. sz.). Csomafáján és Szentmártonmacskáson (DO; 1498, 1509: uo. II. 3047–3048, 3429, 3494. sz.) birtokos, előbbin kúriája volt (1498, 1509: uo. II. 3047, 3494. sz.), utóbbit 1518-ban a Drágiaknak adta el (1518: uo. II. 3676. sz.). Bádokon jobbágytelket vett zálogba ([1530?]: uo. II. 4336. sz.). Testvéreivel együtt birtokolt mikházi (BSz) kúriáját a Kodoriak kidei udvarházára és jószág részére cserélték (1505: KmJkv II. uo. 3382, 3499. sz.). Vdi (1499: TelOkl II. 233) és kir emb (1514: uo. II. 3585. sz.; BánfOkl II. 446).

- László, Doboka vm. szolgabírája (1486). Valószínűleg Csomafáji → Tót Gergely f (1498: KmJkv II. 3047. 1507: uo. 3429. sz.). Csomafáján (DO; 1477: uo. I. 2230. sz.), Kidén és Bádokon (DO; uo. II. 3429. sz.) birtokos. Fogott bíró (1484–1485: uo. II. 2514–2515. sz.), vdi emb (1479: DL 27535).
- Pál magister, Kolozs vm. jegyzője (1476), Torda vm. jegyzője (1478). Adriányi János f, Menyőn (KSz) birtokos (1475: FKmJkv I. 2199. sz.), Csomafáján (DO) birtokos (1477: uo. I. 2230. sz.). Ü (1467, 1468, 1469: uo. I. 1737., 1801., 1882. sz.).

csomafáji cs: **Baksa, Erdélyi, Kidei, Tót**

csombordi cs: **Tompa**

Csongvai (csesztvei, FH; Iczkovits 53)

- Gergely, Fehér vm. szolgabírája (1483).
- (Chungway) György (csesztvei), Fehér vm. szolgabírája (1510). Nádori emb (1507: DL 30071).

Csoronk (Choronk, Chorunk; **papfalvi**, KL; Csánki V. 458–459, 566; Papfalva = Nádas-papfalva)

- Benedek, Kolozs vm. szolgabírája (1413–1414). Papfalvi Chornuk f, Papfalván (KL) birtokos (1397: ZsOkl I. 5116. sz.). 1389-ben Kolozs vm. szolgabírái előtt köt egyezséget (TelOkl I. 222). Elfoglalta a kolozsmonostori apátság Bács (KL) nevű birtokát (1411, 1415: ZsOkl III. 1139. sz.; V. 862. sz.). Kir emb (1415: uo. V. 582. sz.).
- Benedek, Kolozs vm. szolgabírája (1514). Papfalván birtokos (1498: KmJkv II. 3053. sz.). Pál f. Fel: Markos (d) Mihály kolozsvári polgár leánya: Eufrozina (1508: uo. II. 3453. sz.).

Csúcsi (de Chwch, FH; Iczkovits 53)

- Miklós, Torda vm. isp. (1447). Gomboc, Nándorlaka és Bükkös (FH) iktatásakor szomszéd birtokos (1449: KmJkv I. 656. sz.).

csúcsi cs: **Tomori**

Csuka (**harói**, HD; Csánki V. 170)

- Máté, Hunyad vm. szolgabírája (1495–1496). Kir emb (1506: DL 29914).
- Mátyás, Hunyad vm. szolgabírája (1500). Neve valószínűleg elírás Máté helyett.
- Tamás, Hunyad vm. szolgabírája (1477–1479, 1483).
- Csutaki (de Chutak, valószínűleg elírás de Zvchak helyett) Tatár (d) Péter, Kolozs vm. szolgabírája (1415–1417) l. **Tatár** (d) Péter
- Csügedi** (FH; Iczkovits 53)
 - Miklós, Fehér vm. szolgabírája (1435).
- Dancs (szindi) l. **Tancs**
- Darabos (macskási) l. **Macskási**
- Darabos Mihály, B-Szolnok vm. isp. (1397–1400) l. **Andrásházi** Darabos Mihály
- Darlaci** Miklós (KK; Engel: Gen., Szalók nem, 2. tábla: erdélyi ág)
 - Miklós, Kükküllő vm. szolgabírája (1344). Simon bán fia: Miklós; Véckefőn és Zsákodon (KK) birtokos (1342: CDTrans III. 92. sz.); Darlaci (1344: uo. III. 188. sz.). Magister (1351: uo. III. 617. sz.). 1344-ben a vajdai közgyűlésen ülnök (1344: uo. III. 227. sz.).
- Deáki** (BSz; Deáki = elnéptelenedett település, ma pusztá Kodor szomszédságában)
 - Balázs, B-Szolnok vm. szolgabírája (1449–1455). Ü (1440, 1459: KmJkv I. 256, 1384. sz.). Tévedés, hogy Kolozs vm. szolgabírája lett volna (Rüsz Fogarasi: Kolozs 8).
 - Mihály, B-Szolnok vm. szolgabírája (1474).
- Dédácsi** (HD; Csánki V. 172–173)
 - Illés, Hunyad vm. alisp. (1467). Kir emb (1462: TTár 1907. 113. = DF 244 546).
- Deme** (Miklós testvére), Doboka vm. szolgabírája (1305). Talán azzal a Demével azonos, aki Tötörön birtokos (DO; 1317: CDTrans II. 265. sz.).
- Demeter (Barnabás f), Hunyad vm. szolgabírája (1382) l. **Harói** Barnabás
- Demjén nemzetség: **Lapádi**
- Dénes**, Kolozs vm. szolgabírája (1347).
- Dengelegi** (SzR; Csánki I. 493; Káta nb., Engel: Gen., Káta nem, 5. tábla: dengelegi Pongrác)
 - Zsigmond, Hunyad vm. isp., dévai várnagy (1433). Közép-Szolnok vm. alisp. (1418–1427). Bertalan f, Dengeleg birtokosa (SzR; 1399: KárolyiOkl I. 504. = ZsOkl I. 6040. sz.; 1448: Ub V. 257. = DF 292 189). Csáki Miklós és László familiárisa (Arch. 1301–1457. I. 201. II. 59). Kir emb (1422: ZsOkl IX. 214. sz., az adatok forrása: Engel: Gen.).
- Dengelegi** (BSz; Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka III. 262)
 - (d) István magister, B-Szolnok vm. szolgabírája (1392, 1399). Dengeleg (BSz) birtokosa (1397: TelOkl I. 261).
 - Zsigmond (Mihály f), B-Szolnok vm. isp. (1443), Demeter fia: néhai Mihály f (1443. I. 2.: DF 247 260, vö. Berger: Regesten I. 111. sz.). Dengeleg birtokosa (1439: DL 29 074), ennek 1439-es eladományozása után az iktatáskor tiltakozik (DL 27 873). Kir emb (1456: BánfOkl I. 688).
- Derencsényi** [**balogi, derenki**, GM; **terenyei**, NO; Balog nb.; Karácsonyi: Nemzetségek 192; Engel: Gen., Balog nem 2. Derencsényi; Arch. 1301–1457. I. 271. II. 60]
 - Orros Pető (Péter) erd. alvajda (1337–1342), Fehér vm. isp. (eml.: 1339). Miklós f (1325: AOkl IX. 584. sz.). Orros (1338: TelOkl I. 56–57; 1344: ADH Hanvay 58. sz.). → János, B-Szolnok vm. isp. (1370) és → Miklós, Doboka vm. isp. (1364–1372) apja.
 - János magister (→ Pető f), B-Szolnok vm. isp. (1370). Testvéreivel együtt Léta (KL) várnagya (1364: TelOkl I. 133; Petheu fiai: Miklós, László és János (idézi Engel: Gen.). Bálványos vár (BSz) várnagya (1364–1371: TelOkl I. 133; Ub II. 366). Testvére: → Miklós, Doboka vm. isp. (1364–1372).
 - Miklós magister (→ Pető f), Doboka vm. isp. (1364–1372). Gömör vm. alisp. (1354–1357; Arch. 1301–1457. I. 130), majd a Lackfiak familiárisaként Doboka vm. isp. (1364–1372), 1364-ben Léta (KL; CDTrans IV. 304. sz.), 1364–1371 között Bálványos vár (BSz; CDTrans IV. 304, 940. sz.) várnagya, 1377–1380 között székely ispán (Arch. 1301–1457. I. 192). 1373-ban a királyi udvar tagja (DL 48025, idézi Arch. 1301–1457. I. 485). 1380-ban miles, ekkor adományként megkapja I. Lajos királytól Inakháza birtokot (ArhIstRom 2/2004. 2. sz. 8–9. = DL 27438). Pecsétjén (TelOkl I. 132, DL 73704) a Balog nemzetség kétfejű sast ábrázoló címere látható (vö. Karácsonyi: Nemzetségek 1176–1178 [Magyar nemzetségi címerek. Írta Csoma József. Bp. 1904. 34–36). Testvére: → János létai (1364) és bálványosi (1364–1371) várnagy, illetve B-Szolnok vm. isp. (1370).
- derenki cs: **Derencsényi**
- Ders** magister (KK?), Kükküllő vm. isp. (1331). Talán azonos azzal a Tamás fiával: Ders-sel, aki Hidegvízen (FH) birtokos (1326: CDTrans II. 570. sz.).
- Dévai Pál l. **Barcsai Pál**
- Devecseri** (DO; Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka III. 301)
 - András deák (litteratus), Doboka vm. isp. (1455). Ü (1446: KmJkv I. 571. sz.).
- Devecseri** ([**feldevecseri**], DO; Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka III. 301; Feldevecser = Kis-devecser)
 - Mihály (Miklós f), Doboka vm. alisp. (1429–

- 1430); Doboka vm. szolgabírája (1431–1436). Feldevecseren birtokos, a jószág egy részét bírság fejében átadja Császi Mátyás deáknak (1414: ZsOkl IV. 2642. sz.), akit utóbb meggyilkol; feldevecseri jószágrészei az áldozat özvegyéhez és gyermekeihez kerülnek (1421: uo. VIII. 1059. sz.). Talán azonos azzal a Feldevecseri Mihállyal, aki avdi emb (1405: WassLt 265. sz.) és aki igényt támaszt Pulyon, Szentegyed, Borzás, Móríc és Jankatelke egyes részeire (DO; 1408: uo. 277. sz.).
- Fábán, Doboka vm. jegyzője (1520–1525) I. **Kisdevecseri Fábán** devecseri cs: **Fenesi**
 - Dezméri** (KL; Csánki V. 462, 553; Engel: Gen., Mikola rokonsága 7. tábla: Mikola [dezméri, szamosfalvi])
 - Miklós (Mikola f), Kolozs vm. szolgabírája (1315).
 - Tamás, Kolozs vm. szolgabírája (1408–1410, 1413–1417). Mikola fia: Mihály f (Csánki V. 553; 1417: ZsOkl VI. 371. sz.).
 - Dezső (patai, KL; Csánki V. 462–463, 764). L. még Patai cs.**
 - Antal, Doboka vm. és Kolozs vm. isp. (1460). László f (1459: KmJkv I. 1334. sz.). Fel: Zsombori Tamás leánya: Anna (1461: uo. I. 1461. sz.). Mérán, Koródon (KL; 1459: uo. I. 1334–1335. sz.; 1484: TelOkl II. 164), Patán (KL; 1467: KmJkv I. 1749. sz.) és Fehér vm.-ben is birtokos (1461: uo. I. 1552. sz.). Ü (1459, 1482: uo. I. 1389, 2418. sz.), 1464-ben (Zsuki Mihállyal együtt) királyi adó szedője (dicator: DF 255167); f b (1467, 1483: uo. I. 1750, 2430. sz.), kir emb (1468: uo. I. 1800. sz.; TelOkl II. 92).
 - György, Torda vm. isp. (1447–1448).
 - János, Torda vm. isp. (1447–1448).
 - Dezsőfi (losonci; BSz; Engel: Gen., Tomaj nem, 6. tábla: Losonci Dezsőfi)**
 - János, Torda vm. isp. (1508). B-Szolnok vm.-ben birtokos (1501: KmLt = DF 275 351). Mihály f (1502: Veress: Acta et epistolae IV. 61–62). 1500 k. intézkedik Csicsó vár (BSz) és tartozékainak István moldvai vajda részére történő átengedéséről (Iványi: Bánffy 96; DL 30 065; 1502: Veress: Acta et epistolae IV. 61–62). 1502–1503-ban Csicsó várából részt kap, de ezt továbbadja. Utoljára 1519-ben említik; családja vele fiágon kihalt (Iványi: Bánffy 95–96). 1505. évi ispánsága nem igazolható (uo. 628).
 - Dobai** (KSz; Csánki I. 570; V. 463)
 - Gergely, Kolozs vm. isp. (1458).
 - Dobokai** (DO; Engel: Gen., Kökényesradnót nem, 1. tábla: Dobokai)
 - János, Doboka vm. isp. (1404), erd. alvajda (1406–1409, Arch. 1301–1457. I. 14). Magister, János f (1391, 1403: ZsOkl I. 1982. sz.; II/1. 2865. sz.).
 - Miklós, Kolozs vm. isp. (1429–1430). Talán Dobokai János erd. alvajda (1406–1409) f (Engel: Gen.; 1439: BánfOkl II. 628).
 - Miklós, Doboka vm. isp. (1317). Magister, Mikod bán és dobokai isp. f (1295: CDTrans I. 540. sz.). Magister; János, Miklós, László, Mihály (1312: uo. II. 202. sz.) és Leukus apja (1337: uo. II. 928. sz.). Csoboló (DO) birtokosa (1312: uo. II. 202. sz.). Egregy (BSz) és az ottani vám birtokosa, I. Károly kir.-t ennek első erdélyi útja alkalmával fogadja (1310: uo. II. 174. sz.). Mészkö, Kerekegyház és Igrictelke (Aranyosszék, 1311: uo. II. 182. sz.), Bányabükk (KL; 1322: uo. II. 437. sz.) birtokosa. I. Károly kir. Doboka vm.-i birtokokat adományoz neki (1317: uo. II. 265. sz.). Kir emb (1320: uo. II. 356. sz.).
 - Dobszai** ([gyerőmonostori], KL; Csánki V. 463–464)
 - Antal, Doboka vm. isp. (1505). Fogott bíró; gyerőmonostori (1508: KmJkv II. 3458. sz.). Fel: gyerőmonostori Radó András és Ilona leánya: Katalin (1493: KmJkv II. 2887. sz.; BánfOkl II. 316), gyermekei: Zsigmond, Borbála, Anna és Margit (1494: DF 257836). Ferenc édestestvére; 1491-ben a familiárisai megölték Kemény Pétert (DF 257828).
 - Domokos (Bezter f), Küküllő vm. szolgabírája (1331) I. **Haranglábi**
 - Drági** (DO; Csánki V. 464; Engel: Gen., Brassói-rokonság 2. tábla: Drági; 1492: KmJkv II. 2772. sz.; Konrad G. Gündisch: Das Patriziat siebenbürgischer Städte im Mittelalter. Köln–Weimar–Wien 1993. [Studia Transylvanica 18]. 426–428).
 - (de Dragy) Ferenc, Doboka vm. isp. (1401). Péter f (SzebenNLt, Brukenthal-gyűjt., 492. sz.). Nevét 1416-ban is említik (TelOkl I. 424–425); leánygyermekei 1417-ben hajadonok (ZsOkl VI. 995. sz.); utolsó ismert említése 1421-ből való (ZsOkl VIII. 1148. sz.). Fel: Gyerő fia: István leánya: Margit (1416: TelOkl I. 424). Özvegyét 1456-ban említik (1456: KmJkv II. 1251. sz.). Véltőleg vele azonosítható az a Franciscus de D[---], aki 1408-ban Kolozs vm. isp. és Léta várnagya (1408: TelOkl I. 342). → Jakab kolozsi és → László dobokai ispánok testvére (Engel: Gen.).
 - „Nagy” Jakab (1440: KmJkv I. 189. sz.). Kolozs vm. isp. (1417–1419), létai (KL) várnagy (1419: ZsOkl VII. 1000. sz., idézi Arch. 1301–1457. I. 358), 1422 e. hátszegi (HD) várnagy (TelOkl I. 459; idézi: Arch. 1301–1457.), Doboka vm. isp. (1429–1431),

- [Belső-]Szolnok vm. isp. (1431). 1449-ben vdi emb (KmJkv I. 659. sz.). → Bogáti Imre leánya: Brigitta férje (1422: TelOkl I. 459; forrás: Engel: Gen.). Zsigmond és Torockói Péterné Hedviga apja (1462: KmJkv I. 1655. sz., idézi Engel: Gen.). → László magister és → Ferenc dobokai ispánok testvére (? vö. Engel: Gen.). Az 1437-es parasztfelkelés idején a nemesség egyik képviselője az Apátiban (DO) megkötött egyezség alkalmával (Demény: Parasztfelkelés 95. = DL 26 778).
- (de *Dragh*) Ferenc, Doboka vm. isp. (1530). Márton f (1516: KmJkv II. 3615. sz.). Felsőfüzesen, Szentmártonmacskáson, Mikón, Páncélcsehen, Hídalmásan, Ördögkeresztúron, Örmözön, Zsomboron jószágrészeket szerez (DO; 1516–1539: uo. II. 3615, 3676, 3693, 4408, 4442, 4463, 4480, 4683. sz.). Egregius (1527: uo. II. 4196. sz.). 1540-ben a kolozsmonostori apátság officiálisa (uo. II. 4741. sz.). 1544-ben néhai (uo. II. 4830. sz.).
 - László magister, Doboka vm. isp. (1397–1400, 1406), Közép-Szolnok vm. isp. (1407: DL 65396), Belső-Szolnok vm. isp. (1408). Drági Jakab fia: Péter f, a Zsomboriak osztályos atyafia, Szászszomboron (DO) birtokos (1407: ZsOkl II/2. 5756. sz.). Kir emb (1421: ZsOkl VIII. 1148. sz.). → Jakab és → Ferenc dobokai ispánok testvére (Engel: Gen.).
 - Márton, Kolozs vm. isp. (1512–1514). Zsigmond f, Kékesen (DO) birtokos (1482: KmJkv I. 2403. sz.). Egregius (1507: uo. II. 3445. sz.). Drágon jószágrészt vásárol (1500: uo. II. 3119. sz.), Örmözön, Borzován és Farkasmezőn (DO) birtokos (1505: uo. II. 3345. sz.). [Az 1514-es] „keresztes” háborúban megölték (1544: uo. II. 4830. sz.). Fel: Zsófia, aki első férje halála u. Károlyi Lancz Lászlóné (1524: uo. II. 3996. sz.), gyermekei: Ferenc, Zsigmond (egregiusok) és Károlyi Zsigmondné Anna (1516, 1544: uo. II. 3615, 4830–4831. sz.).
- [**Ebesfalvi**] (KK; Györffy III. 551; Csánki V. 925–926; Benkő: A középkori Székelyföld I. 201)
- Oppor, Küküllő vm. szolgabírája (1331). Sarus fia: László f, comes, jószágrészt vásárol Újlak birtokon (KK, 1325: CDTrans II. 531. sz.). 1337-ben Apour comes és fia: László Gyákoson birtokos (1337: kk, uo. II. 941, 951. sz. = Ub III. 239). Oppor fia: Szentiváni László leszármazottai Ebesfalván (KK) birtokosok (1351: CDTrans III. 617. sz.; 1395: Ub III. 113–116).
- Egresi (csáni, TD; Csánki V. 764)**
- Tamás, Torda vm. szolgabírája (1530). Valószínűleg az alábbival azonos.
- Egresi (petlendi, TD; Csánki V. 764; Petlend elnéptelenedett település Túr határában)**
- Tamás, Torda vm. szolgabírája (1508–1512, 1517), Torda vm. alisp. (1530). Petlenden birtokos (1520, 1532: KmJkv II. 3785, 4369. sz.). Fogott bíró (1520: uo. II. 3776. sz.).
- Egresi (TD; Csánki V. 764; a család Egres, Bucs és Indal helységeiben birtokos)**
- István, Torda vm. szolgabírája (1440). István és György apja (1443?: KmJkv I. 481. sz.). Ű (1441: uo. I. 338. sz.; 1453: uo. I. 1103. sz.).
 - Tamás, Torda vm. szolgabírája (1404).
- egresi cs: **Császári**
- Egyed (kidei, DO)**
- István, Doboka vm. szolgabírája (1509 [?]). Miklós f (1528: KmJkv II. 4221. sz.). Kidén birtokos, itteni udvarházát bádokira (DO) cserélte (1529: uo. II. 4261. sz.).
- Elekesi (FH)**
- Boldizsár, Fehér vm. szolgabírája (1536).
- György, Fehér vm. szolgabírája (1498).
 - István, Fehér vm. szolgabírája (1499).
- elekesi cs: **Komjátszegi**
- endrédi cs: **Bekes**
- Erdélyi (csomafáji, DO, KL; Csánki V. 465, 617)**
- Péter, Kolozs vm. isp. (1444). Nem azonos (tévesen: Csánki V. 617) → csomafáji [Tót] Péterrel, Doboka vm. szolgabírájával (1429–1430), mert utóbbi 1439-ben már halott (1439: DL 26885).
- Erdélyi (ilyei, HD)**
- Mihály, Hunyad vm. isp., Hunyad vár várnagya (1531). Kir emb (1532: Amlacher: Broos 104–105).
- Erdély, kerelői, János I. **Kerelői** „Erdély” János
- Erdélyi (somkeréki, BSz; Csánki V. 467–470; Engel: Gen., Becsegergely nem, 4. tábla: Erdélyi, somkeréki; Décsényi: A somkeréki Erdélyi család)**
- László magister, Doboka vm. isp. (1350). Geleth f (1325, 1329, 1364: CDTrans II. 533, 664. sz.; TelOkl I. 133), Katalin férje, Geleth apja (1399: WassLt 239. sz.), Mihály, Miklós, Geleth, László, András apja (1364: TelOkl I. 133). Testvéreivel együtt Virágosberek, Somkerék, Sajóudvarhely, Székérbréte, Kócs részirtokosa (BSz; CDTrans II. 1325, 1329, 1333: 533, 664, 776–777. sz.). Magister (1364: TelOkl I. 133). Pajzs alakú pecsétjének töredéke: Wass cs lt, 1350. II. 16. (DF 252762 = CJ-F-00457-1-49).
 - Miklós (Antal f), erd. alvajda (1448, lásd Arch. 1301–1457. I. 15), Torda vm. isp. (1448). Erdélyi Antal alnádor (1423) f ([1430?]: KmJkv I. 44. sz.; Engel: Gen.). Egregius (1449: KmJkv I. 685. sz.). Fel: Apafi Anna (1451: uo. I. 986. sz.). Gyermekei: László, Ilona, Katalin,

- Dorottya (1449: uo. I. 685. sz.), Zsombori Lászlóné Potenciána (1451, 1473: uo. I. 986, 2027. sz.) és István (1470: uo. I. 1935. sz.) [erd. alvajda] és Görgény (TD) várnagya (1465: TelOkl II. 87).
- Erdős (mányiki, DO; Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka V. 130)**
- János, Doboka vm. szolgabírája (1464–1465). Ü (1461, 1462: KmJkv I. 1567, 1658. sz.). Széplakon (KL) jószágrészt vásárolt (1497: uo. II. 3027. sz.). 1456-ban a királyi kúriából kiküldött kir emb a bálványosi uradalom iktatásánál (BánfOkl I. 699; DL 27898; vö. Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka V. 130), avdi emb (1488: DL 27552).
- esküllői cs: **Ördög**
- Esztári** (de Eztar [= Sztári, **mindszenti**], BI; Engel: Gen., Hontpázmány nem 10. Szentjánosi ág, 1. tábla: Esztári és Battyáni)
- Imre, Kolozs vm. isp. (1416). Benedek f (Benefia), Bebek Ferenc familiárisa (1403: DF 255015, a cs birtokai: Megyer, Szentjános, Marja, Fancsika, Bozinta; BI). Csáki Miklós familiárisaként bihari alisp. (1422). Azonosítására és a forrásokra lásd Arch. 1301–1457. II. 70–71.
- Esztényi** (DO; Csánki V. 471; Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka III. 420)
- István, Doboka vm. isp. (1450). Mihály f (1452: KmJkv I. 1001. sz.), Antal apja (1461: uo. I. 1550. sz.). Esztényen és Lónán birtokos (DO; 1441: uo. I. 321. sz.).
- esztényi cs: **Kis, Marói**
- Ezbdwy** (izbugyai/zbugyai? Ung vm.?) Bernát, Doboka vm. isp. (1486).
- Farky [**Zsuki?**] Pál, Kolozs (KmJkv II. sz. 2925. sz.) vagy Doboka (DF 257836) vm. isp. (1494).
- farnasi cs: **Veres**
- Fegyveres (kidei, DO)**
- György, B-Szolnok vm. alisp. (1485–1487). Eml.: 1493, 1496: KmJkv I. 2879, 2994. sz.
- Fejér (németi, HD; Csánki V. 178; Németi = Marosnémeti, HD; talán a Hermán nemzetségbeli Németi cs egyik ága)**
- Péter, Fehér vm. alisp. (1478–1483). Hunyad vm.-ben birtokos (1468: KmJkv I. 1824. sz.). Kir (1468: DL 27499) és vdi (1485: DL 27548) emb.
- feldevecseri cs: **Devecseri, Kis**
- Felpestesi** (HD; Hermán nb.; Csánki V. 180, 244)
- András, Hunyad vm. isp. (1536).
 - Zakariás, Hunyad vm. isp. (1496, 1500, 1508). Zacharias Felpethewsy de Nemethy (1485: KmJkv II. 2519. sz.). Georgius Zacharias de Pesthes, kir emb (1504: Pesty: Krassó 477; Csánki V. 244).
- felsőszálláspataki cs: **Szerecsen**
- Fenesi (devecseri, göci, DO; Nagydevecseren birtokos család; 1396: ArhIstRom 2/2004. 2. sz. 23–24. = DL 27442/1; Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka III. 299–300)**
- László, Doboka vm. szolgabírája (1407).
 - László, Doboka vm. szolgabírája (1439). Devecseren birtokos (1441: KmJkv I. 386. sz.).
 - Mihály, Doboka vm. szolgabírája (1493–1494). Fel: göci Lócse Margit (KmJkv I. 2093, II. 2979. sz.), fia: Gothárd (uo. II. 3266. sz.). 1496-ban devecseri Fenesi Mihály. Göcön és Kisdevecseren birtokos (DO; uo. II. 2979, 3266. sz.). országbírói és vdi emb (1482: TelOkl II. 159; 1499: DL 27577). † 1503. I. 15. e. (KmJkv II. 3266. sz.).
- Ferenc deák Hunyad vm. isp./alisp., hunyadi várnagy (1446–1454) l. **Páznádi** Ferenc
- Ficsor** (*Phicor*; TD; Csánki V. 772) János, Torda vm. isp. (1463).
- Fodorházi** (DO; vagy **Korpádi**, KL; Csánki V. 528–529)
- András, Doboka vm. szolgabírája (1443–1445). János (KmJkv I. 620. sz.) és mányiki Gáltői Jánosné Dorottya apja (uo. II. 2603. sz.). Ü (1441, 1461: uo. I. 308, 1625. sz.). Korpádon birtokos (KL; uo. I. 1012. sz.), Kovácsiban (DO; uo. II. 2877. sz.) és Bábocon (DO) zálogbirtokos (1493: DL 27559). Deák (1457: KmJkv I. 1276. sz.; 1461: DL 27322; KmJkv I. 1625. sz.). 1447-ben tiltakozott az ellen, hogy a férfiorokös nélküli Korpádi György bevallásokat tegyen Korpád és Pata (KL) birtokbeli részeit illetően, vagy hogy ezeket bárki adományul kérje a királytól (uo. I. 620. sz.). Fodorházi András fia: János korpádi örökjogú jószágrésze a Korpádiaknál volt zálogként lekötvén (1452: DL 27027).
- l. még **Korpádi**
- Folti** (HD; Csánki V. 181–183)
- László, Hunyad vm. isp. (1509–1512), Vajdahunyad várnagya, Brandenburg György familiárisa (1511: Brandenburger Lit., 1056/8 = DF 267268. = Pataki: Hunedoara 154 = Pesty: Krassó 496–497). Hunyad vm. szolgabírájával: → Kisbarcsai Mihállyal együtt bocsát ki oklevelet (1520: DF 257630). Egregius, Mátyás király udvarában apród (parvulus), 1494-ben Liki és Deszk (AD) jószágrészeire mentességet kapott a borkilenced fizetése alól Corvin Jánostól (DF 246267). Kolozs megyei jószágrészeit Küküllő megyeiekre el (1500: DF 244558). 1504-ben II. Ulászló kir.-tól Hunyad vm.-i jószágreszeket kapott (Pesty: Krassó 476–478). Kir emb (1493: DL 29875; 1523: Veress: Acta et epistolae IV. 128. = DL 31040). 1527-es végrendeletében hagyatkozik

a folti plébániatemplomnak, a szászvárosi és vajdahunyadi (HD) ferenceseknek (Entz: Erdély építészete II. 519).

Fonói ([TO, Bágyon-fi Benedek f])

- János magister, beszercei, kolozsi és kolozsvári ispán (1317). 1324 e. az erdélyi részek kapitánya, királynéi pohárnokmester, I. Károly kir. híveként részt vesz Erdély visszafoglalásában (1324: CDTrans II. 482. sz.), raholcai várnagy (1321–1323), királynéi pohárnokmester és verőcei ispán (1323–1324; lásd Arch. 1301–1457. II. 76; Uő: Az ország újraegyesítése 345, 395).

Forró ([háportoni], FH)

- Tamás, Fehér vm. helyettes alisp. (1522). 1521-ben szolgálatai jutalmául birtokadományt kap Szapolyai János erdélyi vajdától; egregius; László és Mátyás apja (SzapolyaiOkl 445–446). Ecsellőn (FH) birtokot vásárol (1501: KmJkv II. 3202. sz.); Lapádon (FH), Fügeden (TD), Lapupatakon, Vásártelkén és Argyason (KL) jószágrészt vesz zálogba (1519, 1520, 1528: uo. II. 3721, 3781, 4213–4214. sz.); Bényén (KK) zálogbirtokos (1519: TTár 1907. 117); háportoni (1516: KmJkv II. 3618. sz.; 1521: SzapolyaiOkl 445–446). Nádori (1507: DL 30071) és kir emb (1514: KmJkv II. 3585. sz.); f b (1522: uo. II. 3865. sz.).

Forrói (Forray, de Forro; FH; Iczkovits 54)

- János, Fehér vm. szolgabírája (1525).
- Imre, Fehér vm. szolgabírája (1435).
- Mihály, Fehér vm. szolgabírája (1342–1348), vajdai közgyűlésen ülnök (1344: CDTrans III. 227. sz.). Avdi emb (1347, 1348: uo. III. 425, 483. sz.).
- Miklós, Fehér vm. szolgabírája (1406–1408, 1417). Péter f. Szentkirály, Bagó (FH), Mocs, Báld, Csehtelke és Gyéres (KL), Jakabfalva (KK) birtokokban jószágrészeket vásárol (1414: ZsOkl IV. 2363. sz.; vö. 1413: uo. IV. 1206. sz.); kir emb (1421: uo. VIII. 852. sz.). 1417-ben Váraskeszi Lépes Loránd alvajda nevében jár el (Ub IV. 57–58).
- Péter comes Fehér vm. szolgabírája (1303). Fogott bíró (1308: CDTrans II. 81. sz.). Kir emb (1299: uo. I. 589. sz.).

Földvári (de Fewdwar, [vajdaszentiványi], TD; Csánki V. 773)

- Imre, Torda vm. alisp. (1453).
- Frank (kidei) l. **Kidei Frank** Gergely, Doboka vm. szolgabírája (1493)

Frátai (KL; Csánki V. 475–477)

- Gergely, Kolozs vm. szolgabírája (1471).
- Imre (Beke f), Kolozs vm. szolgabírája (1386). Fráta (KL) birtokosa (1369: CDTrans IV. 789. sz.; 1377: DRHC. XV. 330). Avdi emb (1374: BánfOkl I. 325).

- János, Kolozs vm. szolgabírája (1439). Avdi emb (1424: TelOkl I. 470).

Frátai (KL; **Botházi; Márkházi**, DO; Csánki V. 337, 358, 475–476)

- Péter magister (Gál f), Doboka vm. szolgabírája (1384, [1384–1392?], Márkházi Gál fia: Péter, Kolozs vm. szolgabírája (1398, 1403–1407). Both fia: János fia: Gál f, Frátán (KL; 1355: CDTrans III. 813. sz.) és Botházán birtokos (KL; 1402: ZsOkl II/2. 1593. sz.). István és László testvére (1401: TelOkl I. 281). Vdi emb (1380: uo. I. 197). Jogtalanul használta Keszüt (KL; 1392: WassLt 216. sz.). Testvéreivel együtt román falut telepített Fráta területén (1391: DocVal 414). A Magyarfrátán, Oláhfrátán, Botházán (KL) és Márkházán birtokos János apja, akivel ez a fiúág kihalt (1440: DL 3031; DL 27484). Pecsetje: TelOkl I. 264.

frátai cs: **Bánca, Szentes**

Furka (keresztúri; HD; Csánki V. 183)

- Balázs, Hunyad vm. szolgabírája (1492–1494). Miklós f, Keresztúron és Bóson (HD) birtokos (1496: HunyadmÉvk 1/1880–1881. 69–73). Kir emb (1506: DL 29914).

Fürményesi (KSz; Csánki I. 555)

- Mihály, Doboka vm. szolgabírája (1379–1380). András f, hihetőleg a Közép-Szolnok vm.-i Fürményes birtokosa (1358: III. 1013. sz.). Avdi emb (1371: uo. XIV. 17).

gáji cs: **Mocsk**

Gál magister (Pascha f), Kolozs vm. isp. (1353), B-Szolnok vm. isp. (1355) l. **Járai Gál**

Galaci (DO; Csánki V. 477–478)

- János (Demeter f), Doboka vm. szolgabírája (1350, 1361–1362). Galaci (DO); az 1350-es években több alkalommal királyi, vdi és avdi emb (1353, 1356, 1357: CDTrans III. 709, 869, 898, 928, 971. sz.). † 1362. XII. 13. e. (CDTrans IV. 180. sz.).
- János, Doboka vm. szolgabírája (1493 előtt).
- Lőrinc, B-Szolnok vm. isp. (1471). Péter f, Galacon (DO) és Lompérdon (KL) birtokos (1463: KmJkv I. 1660. sz.), ü (1480: uo. I. 2309. sz.).
- Miklós, B-Szolnok vm. isp. (1405). Gyermekai: Péter, László és Katalin, akik Szentjakab és Bő (TD) birtokukat eladják (1413: ZsOkl IV. 743. sz.). Kir emb (1402, 1407: TelOkl I. 287, 322).

galántai cs: **Besenyő**

Gáldi (FH; Iczkovits 55)

- Ferenc, Fehér vm. szolgabírája (1511). Kir és nádori emb (1499, 1507: KmJkv II. 3077. sz., DL 30071).
- László, Hunyad vm. isp. (1505).

gáldi cs: **Bolta, Cucor**

Gáldtői (FH; Iczkovits 55)

- Benedek, Fehér vm. szolgabírája (1515). Vdi emb (1515: TelOkl II. 342). Zsófia férje, Barnabás és Ferenc apja, Pókán (TD) és Eresén (KL) jószágrészt vásárol (1495: KmJkv II. 2955. sz.).
 - Kelemen, Fehér vm. kapitánya (1525). Tamás f (1509: KmJkv II. 3484. sz.), Magyarbényén, Oláhbényén (KK) és Lombfalván (FH) birtokos (1527: uo. II. 4191. sz.).
 - Péter, Fehér vm. alisp./isp. (1451, 1454–1455). Ű (1468, 1471, 1482: KmJkv II. 1826, 2027, 2357. sz., az erd. püspökség gubernátorának ü-je), kir emb (1479: DL 26432).
 - Tamás, Fehér vm. szolgabírája (1499). Zsigmond, Gergely, Kelemen, István, Orsolya, Potenciána, Dorottya és Klára apja (1509: KmJkv II. 3484. sz.). Vdi (1493, 1506: DL 36875, 26491), kir (1501: KmJkv II. 3193, 3203. sz.) és nádori emb (1507: DL 30071).
- gáldtői cs: Sülyei**
 Gegus magister, B-Szolnok vm. szolgabírája (1325) I. **Apafi** Gegus
Gálfi (hosdái, HD; Csánki V. 154)
 – Bálint, Hunyad vm. szolgabírája (1544).
- Gerendi** (TD; Tyukod nb.; Csánki V. 479, 774–777; Karácsonyi 1039; Engel: Gen., Tyukod nem, 1. tábla: Gerendi; Gyulai: Gerendi)
- László, Torda vm. isp. (1512–1525). Miklós és Dobokai Anna f, Miklós erd. püspök testvére (Engel: Gen.). Feli: 1. Czeke János leánya: Gedrud/Ieronyma/Gera, dicsőszentmártoni Sándor János özvegye (1507: TelOkl II. 296; 1510: KmJkv II. 3547. sz.); 2. Váncsa Márta (Váncsa János és Haranglábi Ilona leánya, 1532: uo. II. 4380. sz.). → Márton apja (1522: uo. II. 3837. sz.). Egregius (1520: uo. II. 3782. sz.). Bányabükk, Ród (KL), Füged, Szentmárton, Cikud, Szentkirály birtokosa (TD; 1520, 1522, 1523: uo. II. 3781, 3784, 3787, 3792, 3860, 3894. sz.); Szelicse zálogbirtokosa (TD; 1524: uo. II. 4017. sz.). Megszerzi Dicsőszentmárton mezővárost (KK) és Péterlaka (FH) birtokot (1513: TelOkl II. 317; 1517: KmJkv II. 3622. sz.). Megvásárolja Szentmárton (TD; uo. II. 3782–3783. sz.). Kir emb (1515: TelOkl II. 343, 347).
 - Márton, Torda vm. isp. (1536). → László f (1522: KmJkv II. 3837. sz.); István, Borbála és Katalin apja (1550: uo. II. 4989. sz., ekkor néhai).
 - Miklós comes (Péter f), B-Szolnok vm. isp. (1325), Torda vm. isp. (1310–1312, 1326), Kán László erd. vajda fiainak familiárisaként létai várnagy (1315 e.), majd I. Károly kir. oldalára állva részt vett Erdély pacifikálásában a polgárháború idején (CDTrans II. 482. sz.; Kristó: Erdély 1315-ben). Valószínűleg vele azonosítható az a Péter fia: Miklós comes, aki 1325-ben Belső-Szolnok vm. ispánja (CDTrans II. 527, 532. sz.). Engel (Arch. I. 200) tévesen Szolnok vm.-nél szerepelteti (a szolgabírák nevéből kiderül, hogy Belső-Szolnokról van szó; helyesen: uo. II. 84). Péter f, Jakab és Miklós apja (1318, 1340, 1345: CDTrans II. 312. sz.; III. 31, 301. sz.). Comes; Bő, Szentkirály, Felgerend, Szarkad, Tordalaka, Örke (TD; uo. II. 23, 168, 197, 312. sz.), Lóna, Egerbegy, Szentmárton, Hadrév, Keresztúr, Cikud (TD; uo. II. 1026. sz.) birtokosa, megvásárolja Bányabükköt (KL; uo. II. 437. sz.).
 - Péter, Torda vm. isp. (1540), Fehér vm. isp. (1546). Egregius; György, János, Márta, Anna, Magdolna, Erzsébet és Katalin apja (1550: KmJkv II. 5001. sz.).
- Gergely** magister (János f), Kolozs vm. isp. (1373) I. **Bethlen(i)** Gergely
Gergely, Doboka vm. isp. (1443).
Gergelyfi (hosdái, HD; Csánki V. 185)
 – Bálint, Hunyad vm. szolgabírája (1488).
Gesztrágyi (KL; Csánki V. 479–482)
 – Ábrahám, Kolozs vm. szolgabírája (1499). Fogott bíró (1508: KmJkv II. 3458. sz.), avdi emb (1513: TelOkl II. 319). Mérai; Koródon (KL) birtokos (1514: KmJkv II. 3584. sz.); mérai Gesztrágyi Ábrahám, kir emb (1496: BánfOkl II. 335). Leánya: mérai Nagy Pálné Márta (1523: uo. II. 3899. sz.).
- Albert, Doboka vm. isp. (1505). → Benedek és Margit f (1495: KmJkv II. 2948. sz.); Margit – sárdi Budai Nagy Gergelyné, majd sárvári Tomori Jánosné – apja (uo. II. 3638, 4602. sz.). Özvegye, Katalin, később Sárdi Pálné. † 1518. II. 21. e. (uo. II. 3661. sz.). Birtoka: Gesztrágy, kúriával (KL; uo. II. 3824. sz.). Jószágrésze volt Petlenden (TD; uo. II. 3785. sz.), részt vásárolt Monyoróalján (KL; uo. II. 3390. sz.). Apja, Gesztrágyi Benedek, per útján megszerezte a Budai család több birtokát (Diós, Kölesmező, Óbuda; vö. Csánki V. 480; 1495: DL 26937–26938).
- Benedek, Kolozs vm. isp. (1499). → Albert apja (1495: KmJkv II. 2948. sz.). Fel: Budai Margit (1486: uo. II. 2607. sz.). Jószágreszeket vásárolt Buda, Diós és Kölesmező (KL; 1495: uo. II. 2948. sz.), Szomordok (KL) birtokokban (1499: uo. II. 3313. sz.); Szucságon (KL) zálogba vett birtokot (1498: uo. II. 3071. sz.). Fogott bíró (1486: uo. II. 2629. sz.), ü (1490: uo. II. 2710. sz.), vdi emb (1494: BánfOkl II. 320). L. még. KmLt 317. sz. = DF 275 356 (1500).
- László (János f), Kolozs vm. szolgabírája (1391, 1398).

Girolti (BSz; Csánki V. 482)

- Antal, B-Szolnok vm. szolgabírája (1434–1435).
Ügyvéd (1440–1442, 1446, 1448–1450: KmJkv I. 191, 305, 405, 596, 632, 646, 856. sz.). Kir emb (1439: DL 27 872). Téves az az adat, miszerint Bálványos vár (BSz) várnagya lett volna 1449-ben (DL 36 391/98/3, idézi Kálniczky: Várnagyok 83), mert az idézett forrás szerint Iklódi Beke és Miklós töltötték be ezt a tisztséget (Arch. 1301–1457. I. 272; KmJkv I. 777. sz.).
- Illés, B-Szolnok vm. szolgabírája (1468). 1497-ben néhai (KmJkv II. 3012. sz.), szeszármai Szabó Zsigmondné Margit apja (1503: uo. II. 3276. sz.). Kir emb (1467: BánfOkl II. 97).
- Márton, B-Szolnok vm. szolgabírája (1487). Mihály és György apja, 1497-ben néhai (KmJkv II. 3019. sz.).
- Miklós, B-Szolnok vm. szolgabírája (1474). Imre f, Csepegőmacskáson és Alsótőkön (DO) birtokos (1473, 1483: KmJkv I. 2121, 2443. sz.). Vdi emb (1472: TelOkl II. 120). Téves az az adat, miszerint Bálványos vár (BSz) várnagya lett volna 1449-ben (DL 36391/98/3, idézi Kálniczky: Várnagyok 83), mert az idézett forrás szerint Iklódi Beke és Miklós töltötték be ezt a tisztséget (Arch. 1301–1457. I. 272; KmJkv I. 777. sz.).
- Miklós, Doboka vm. szolgabírája (1495, 1505).
Gyermekei: Mátyás, id. Gergely, ifj. Gergely, Albert, Szentiváni Jánosné: Katalin, szászzsombori Roth Jánosné: Ilona, illetve Márta. Alsótőkön jobbágytelkeket vásárolt (1505: KmJkv II. 3378. sz.). 1500-as adat szerint tóki (DO) Girolti Miklós (uo. II. 3140, 3144. sz.). Avdi emb (1492: DL 27974).
- Veres (Rufus) Miklós, B-Szolnok vm. szolgabírája (1407).

Gombási (FH?)

- János magister, Kolozs vm. isp. (1351).

Göci (DO)

- [id.] György, Doboka vm. szolgabírája (1456–1462). → Demeter és Mátyás apja (1473: KmJkv I. 2093, 2116. sz.). Ügyvéd (1453, 1459: uo. I. 1092, 1348. sz.), avdi emb (1455: WassLt 452. sz.).
- [Porkoláb?] Demeter, Doboka vm. szolgabírája (1471–1473, 1482). → [id.] Göci Lőcse (d) György f (1473: KmJkv I. 2093, 2116. sz.), György apja (1496: uo. II. 2979. sz.), Zsuki Dávid leánya: Borbála férje (1473: WassLt 465. sz.; 1473: DL 27520). Göcön birtokos (1473: KmJkv I. 2116. sz.). Vélhetőleg azonos göci Porkoláb Demeterrel (1482: DL 27543) vagy azzal a bongárdi Porkoláb Demeterrel, akit – Bongárdi Benedek leánya: Jusztina nevű feleségével együtt, ennek jussán – bon-

gárdi jószágreszbe vezettek be (1488: DL 27552) és aki Veregyházon és Mányikon szerzett zálogos jószágreszeket (DO; 1496: DL 27569). Szentmihálytelkén birtokos (KL; 1501: KmLt 318. sz. = DF 275354). Országbírói emb (1483: TelOkl II. 159).

- Mátyás, Doboka vm. szolgabírája (1505, 1513), göci Porkoláb Mátyás, Doboka vm. alisp. (1513). Göci Mátyás vélhetőleg azonos az alisp. Göci Porkoláb Mátyással (1513: WassLt 587. sz.), aki Porkoláb László f (1495: uo. 489. sz.). Fogott bíró (Göci Mátyás: 1510: uo. 560. sz.), vdi emb (Göci Mátyás: 1474: DL 27523; 1511: WassLt 568. sz.; 1514: Göci Porkoláb Mátyás: DL 27257). Göcön birtokos, itt kúriája volt (Göci Mátyás: WassLt 544. sz.).
- Mihály magister, Doboka vm. isp. (1392). László f, Katalin férje (WassLt 203, 214, 239. sz.; TelOkl I. 310), György apja, Szászssombor zálogbirtokosa (ZsOkl II/2. 5756. sz.). Göcön birtokos (TelOkl I. 295), ismeretlen jogcímen magának követelte a Vas család cegei halastavát (1390: WassLt 205. sz.). Avdi emb (1396: ArhIstRom 2/2004. 2. sz. 25. = DL 27 442/1), kir emb (1403: TelOkl I. 295).

göci cs: **Fenesi**

Gula/Jula comes (Artolph/Ortalp f), Doboka vm. szolgabírája (1315) l. **Gyulai** Gula/Jula

Gútkeled nemzetség: **Várkői**

gyekei cs: **Sztrigyi**

gyéresi cs: **Cibak**

Gyerőfi (gyerővásárhelyi, KL; Csánki V. 487; Engel: Gen., Mikola rokonsága, 3. tábla: Gyerőfi, kiskapusi, inaktelki)

- László, Kolozs vm. isp (1527–1528). Perényi Péter erd. vajda familiárisa (1527: MNL-OL, R 293, Megyei iratok, 5. d, No. 1., f. 1.). László f (1486: KmJkv II. 2570. sz.). Gyerővásárhelyi, egregius. Fel: keceli Szele Márton leánya: Klára. Részt vett [Szapolyai János?] 1521-es [havasalföldi?] hadjáratában (1521: uo. II. 3818. sz.). Gyerővásárhely, Kapus, Oláhkapus, Pányik, Bedecs, Szentkirály, Sztána és Szamosfalva (KL) birtokokban voltak jószágreszei (1543: uo. II. 4782. sz.).

Gyerőfi (kiskapusi, inaktelki, KL; Csánki V. 486–492; Engel: Gen., Mikola rokonsága, 3. tábla: Gyerőfi, kiskapusi, inaktelki)

- Balázs (János f; kiskapusi), f b, talán Kolozs vm. szolgabírája (1493). János f (1486: KmJkv II. 2588. sz.). Fel: ónoki Herceg Pál leánya: Adviga (1505: uo. II. 3356. sz.). Kiskapusi (1482, 1485: uo. I. 2405, II. 2542. sz.), magyarkapusi (1483: uo. II. 2436. sz.). Szamosfalva, Magyarkapus, Oláhkiskapus, [Gyerő]vásárhely, Pányik, Bedecs, Sztána, Inaktelke falvakban birtokos (KL; 1486: uo. II. 2562. sz.), [Ka-

- lota]szentkirályon (KL; 1493: uo. II. 2860. sz.), Sárdon és Újbudán zálogbirtokos (KL; 1500: uo. II. 1329. sz.). Ügyvéd (1489: uo. II. 2704. sz.), a losonci Bánfiak osztályánál f b (1499: BánfOkl II. 357).
- Ferenc (inaktelki), Kolozs vm. szolgabírája (1512). Ábrahám f (1497: KmJkv II. 3009. sz.). Gyermekai: Szutori Pálné (1527: uo. II. 4200. sz.), majd Zsombori Györgyné Druzsianna és Mihály; birtokai: Inaktelke, Gyerővásárhely, [Magyar]kapus, Oláhkapus, Sztána, Pányik, Bedecs, Szamosfalva, Topaszentkirály (KL; 1549: uo. II. 4932. sz.). Vdi emb (1501: uo. II. 3173. sz.). Fogott bíró (1516: uo. II. 3609. sz.). 1527-ben néhai (uo. II. 4200. sz.).
 - Mihály, Kolozs vm. (alisp.?) (1451?). [Gyerő]vásárhelyi János fia: Miklós f (1441: KmJkv I. 320. sz.). Fel: Bakaji Zsigmond leánya: Ilona (1449: uo. I. 764. sz.). Gyermekai: Ábrahám, András, Katalin, Orsolya és Ilona (1456: uo. I. 1254. sz.). Inaktelkén (KL) birtokos (1441: uo. I. 320. sz.). Ügyvéd (1441: uo. I. 366. sz.), Lépes Loránd volt erd. alvajdával együtt f b (1442: uo. I. 435. sz.). † 1458. XI. 23. e. (uo. I. 1324. sz.). Valószínűleg azonos azzal a Gyerő fia: Mihállyal, aki 1445-ben az erd. püspök makói (KL) birtokát pusztította (KmLt 163. sz. = DF 275 273).
- Gyerőfi (szamosfalvi, KL; Csánki V. 482–486, 777; Engel: Gen., Mikola rokonsága, 2. tábla: szamosfalvi Gyerőfi)**
- János (Gyerő f), Kolozs vm. alisp./isp. (1449–1451), Torda vm. alisp. (1453), B-Szolnok (1455) és Doboka vm. isp. (1455). Jóságrészei Szamosfalva, Vásárhely, Kapus, Inaktelke, Sztána, Pányik, Oláhkapus birtokokban (KL; 1469: KmJkv I. 1915. sz.) és Keresztes prédiumban voltak (DO; 1454: uo. I. 1122. sz.). István f (1430: WassLt 406. sz.; 1439, 1460: KmJkv I. 119, 1485. sz.; tévesen László f, 1450: uo. I. 829. sz.). Korpádi György leánya: Lúcia férje, Péter, Jakab, István, Zsófia és Márta apja (1451: uo. I. 962. sz.). † 1460. XI. 25. e. (uo. I. 1485. sz.). Testvére: Gyerőfi István fia: → László.
 - László, Kolozs vm. isp. (1439). István f (1439, 1454: KmJkv I. 119, 1122. sz.; tévesen László f, 1450: uo. I. 829. sz.). Vdi emb (1449: uo. I. 664. sz.). Fel: Cserényi Pál leánya: Margit (1451: uo. I. 974. sz.), majd Ilona. Fia: Tamás (1460: uo. I. 1458. sz.). Testvére: → János.
 - Mihály, Kolozs vm. szolgabírája (1536). Említve 1531–1543 között (KmJkv II. 4350. és 5407. sz.; Engel: Gen.). István apja (1555: uo. II. 5407. sz.). 1531-ben Kolozs megyei jóságrészeit (Szamosfalva, Kiskapus, Oláhkapus, Pányik, Bedecs, [Gyerő]vásárhely, Inaktelke, Sztána, Topaszentkirály) elzálogosítja (uo. II. 4353. sz.); Pulyonban és Szentegyeden birtokos (DO; 1533: uo. II. 4424–4425. sz.). Kir emb (1538: uo. II. 4625. sz.). Egregius (1555: uo. II. 5394. sz.). † 1555 e. (uo. II. 5395. sz.).
- gyerőmonostori cs: **Dobszai, Kemény Gyógyi** (FH; Iczkovits 55; Györffy II. 163)
- Gergely comes, Fehér vm. szolgabírája (1320–1322). Péter f (1318: CDTrans II. 293. sz.), Mihály apja (uo. III. 355. sz.), kir emb (1320: uo. II. 389. sz.).
- György magister (Jakab f), Kolozs vm. isp. (1358–1359) l. **Járai György**
- Györgyfalvi („Henke”, KL; Csánki V. 492–497)**
- Imre, Doboka vm. isp. (1423–1425). Imre és Péter apja (1423: DL 26770; 1427: TelOkl I. 506; 1431: DL 26881), cegei Vas Junyth férje (1429: WassLt 395. sz.). Györgyfalván (KL; 1417, 1418: ZsOkl VI. 371. sz.; VII. 1419), Pulyonban és Szentgothárdon birtokos (DO; 1427, 1428: WassLt 375, 389. sz.), 1427-ben jogtalanul használt légeni (KL) jóságrészeket (uo. 382. sz.). Örökösei sikertelenül próbálták megszerezni a cegei Vas család által nekik ígért Győr és Veszprém vm.-i Wass-birtokokat (1430: uo. 402. sz.). Testvérevel együtt 1420–1430 k. adományként megkapta Zsigmond királytól Fűzkút és Szentkirály birtokait (KL; ZsOkl VII. 2440. sz.).
 - János (Mihály f), Kolozs vm. szolgabírája (1360–1361). A birtoknév nélkül említett Mihály fia: János Györgyfalvi Mihály fia: Jánossal (1350: CDTrans III. 572. sz.; 1366: CDTrans IV. 493. sz.) azonosítható. Azonos az 1371-ben említett Oláh (d) György fia: Mihály fia: Jánossal, aki Györgyfalván (KL) birtokos (CDTrans IV. 924. sz. Kir emb (1377: DRHC. XIV. 181).
 - „Henke” János, Kolozs vm. szolgabírája (1478). „Henke” László f (1449, 1451: KmJkv I. 764, 989. sz.) vagy „Henke” Domokos f (1450 k., 1460: uo. I. 923, 1439. sz.). 1494-ben néhai (uo. I. 2918. sz.). → „Henke” Salatiel apja (1494: uo. II. 2930. sz.).
 - „Henke” László, Kolozs vm. szolgabírája (1389–1391, 1393, 1398–1402). Avdi emb (1384: DRHC. XVI. 539–541).
 - „Henke” Mihály, Kolozs vm. szolgabírája (1364–1366). Györgyfalvi „Henke” (d) Mihály (1366: CDTrans IV. 493. sz.), Olah (d) György unokája, Györgyfalván birtokos (1371: TelOkl I. 170).
 - „Henke” (d) Péter comes, Kolozs vm. szolgabírája (1334). Györgyfalvi „Henke” Péter (1344: CDTrans III. 231. sz.). Kir és avdi emb (1341,

- 1342, 1345: uo. III. 58, 93, 249. sz.). A Zsuzsák állítása szerint rokonaival együtt ezek – Felekfark nevű (KL) – örökjogú birtokát elfoglalta és azt Györgyfálynak nevezve használja (1344: uo. III. 231. sz.).
- „Henke” Salatiel, Kolozs vm. szolgabírája (1497, 1513–1514). Györgyfályn Nagy „Henke” (Nag Henke) (d) Salatiel, olykor Magnus Salatiel (1517, 1518: KmJkv II. 3639, 3697. sz.). → „Henke” János f (1494: uo. II. 2930. sz.). Szucságon, Patán (KL) jószágrészt vásárol (1494, 1516, 1518: uo. II. 2930, 3593, 3689. sz.). Zálogba vett Györgyfálya, Pata, Szentmihály (1524: uo. II. 3986. sz.), Oláhdezmér (KL; 1524: uo. II. 3989. sz.) birtokbeli részeket. Fogott bíró (1516: uo. II. 3609. sz.). Vdi és kir emb (1513, 1515, 1516: TelOkl II. 319, 349, 351). Fel: szancsali Sulyok György leánya: Katalin, gyermekei: Benedek, Sebestyén, Antal, Fráta Salatielné Orsolya és Zsófi (1519: KmJkv II. 3712. sz.).
- Kis (Kys, minor) vagy ifjabb (iunior) „Henke” (d) Salatiel, Kolozs vm. szolgabírája (1521–1523, 1525–1526). Egregius. Fel: nagylaki (FH) Csorónk Lőrinc leánya: Ilona, gyermekei: Mihály, Gáspár, János, Bagó Miske Mihályné Dorottya és Orsolya (1527: KmJkv II. 4186. sz.).
- Győri** (de Iaurino) Dénes, Hunyad vár várnagya (1484).
- Gyulai** (DO; Csánki V. 497–498; Engel: Gen., Borsa nem 4. Szentpáli)
- Gula/Jula comes (Artolph/Ortalph f), Doboka vm. szolgabírája (1315). Gyula (DO) birtokosa (1307, 1329: CDTrans II. 68, 644. sz.). Valószínűleg azonos azzal a Borsa nb. Szentpáli Rodolf fiával: Gyulával, akit 1295-ben (uo. I. 537. sz.) említnek.
- János, Doboka vm. isp. (1530–1540). Ügyvéd (1523: KmJkv II. 3917. sz.). Gyulán (DO) birtokos (1533: uo. II. 4403. sz.), Szamosfalva, Kiskapus, Oláhkapus, Pányik, Bedecs, Vásárhely, Inaktelke, Sztána, Topaszentkirály (KL) birtokokban részeket vett zálogba (1531: uo. II. 4353. sz.). Vdi emb (1516: WassLt 616, 622. sz.).
- Lorand (Artolph/Ortalph f), Doboka vm. szolgabírája (1315). Gyula birtokosa (1307, 1329: CDTrans II. 68, 644. sz.). → Szentpáli Gula/Jula comes testvére.
- Gyulai Mihály**, Doboka vm. exactora (1545). gyulai cs: **Valkai**
- Hacaki** (de Hathzak, de Haczak, [sárdi, KL; oszt-rói, HD]; Csánki V. 499)
- Dénes, Kolozs vm. szolgabírája (1497). Fel: sárdi Budai Ilona (1499: KmJkv II. 3101. sz.). Gyermekei: Bálint, András, László, Gergely és István (1498: uo. II. 3065. sz.). Sárdon (KL) birtokot szerez (1505: uo. II. 3365. sz.). Fogott bíró (1502: uo. II. 3225. sz.). 1516-ban néhai (uo. II. 3609. sz.).
- Gáspár, Kolozs vm. szolgabírája (1536–1538) és nótáriusa (1537–1538), notarius sedis [comitatus?] (1543: KmJkv II. 4797. sz.), a vármegye protonotarius (1544). István f (1488: uo. II. 2671. sz.), Sárdon birtokos (KL; 1518: uo. II. 3662. sz.), ü (1523: uo. II. 3955. sz.). Hunyad vm.-ben birtokos (1524: uo. II. 4012. sz.).
- Hadrévi** (TD; Csánki V. 778–779)
- Bíró László, Torda vm. (al)isp. (1446, 1448). A hadrévi nemesek, majd Drági Jakab úje (1439, 1440: KmJkv I. 165, 201. sz.; vö. 1442: uo. I. 429. sz.).
- háportoni cs: **Forrói**
- Haranglábi** (KK; az alább említendő Bezter név alapján Csánki és feltételesen Karácsonyi is a Nána-Besztter nemzetséghez sorolja; Csánki V. 499, 930–934; Karácsonyi 1097; Engel: Gen., Haranglábi)
- Domokos (Bezter f), Küküllő vm. szolgabírája (1331). 1344-ben vajdai közgyűlésen ülnök (1344: CDTrans III. 227. sz.). 1350-ben néhai (uo. 557. sz.). Haranglábi (1358: uo. 1016. sz.).
- Gál, Kolozs vm. isp. (1426–1427). Fia: Zsigmond (1441: KmJkv I. 380. sz.). Fel: Zsuzsák leánya: Veronika (1482: uo. I. 2388. sz.). Jószágrészei: Harangláb, Gálfalva, Telek, Désfalva, Boziás és Sáros (KK). 1441-ben néhai (uo. I. 380. sz.).
- Mihály, Küküllő vm. isp. (1532–1536). Egregius (KmJkv II. 4320. sz.). Zsigmond f (1491: uo. II. 2756. sz.). Fel: losonci Bánfi István leánya: Borbála (1523: uo. II. 3922. sz.). Désfáln (KK) birtokos (1538: uo. II. 4671. sz.).
- Harói** (HD; Csánki V. 186)
- Bálint, Hunyad vm. szolgabírája (1494, 1505). **Harói** harói (Harray de Harro) Bálint, 1499-ben vdi emb (DL 30238). L. még Kis (harói) Bálint
- Demeter (Barnabás f), Hunyad vm. szolgabírája (1382, 1390). Harói Barnabás f, avdi emb (1362: CDTrans IV. 166. sz.; 1390: Ortway: Temes I. 188. és 196).
- János, Hunyad vm. szolgabírája (1481).
- Máté, Hunyad vm. szolgabírája (1503).
- harói cs-ok: **Berecki, Csikós, Csuka, Marcus** (?), **Kis**
- Hátszegi** I. Hacaki
- héderfái cs: **Lökös**
- „Henke” I. **Györgyfályn** „Henke”
- Herepei** (bényei, KK; béldi, herepei, FH)
- Gergely, Fehér vm. alisp. (1511–1515, 1522,

1524–1525). Béldi (1522: DL 67262). Bényei, alisp. (1524: DL 67263); herepei, Bényén (KK) jószágrészt vásárol (1527: KmJkv II. 4188. sz.). Egregius (1526: uo. II. 4141. sz.). Meggykerék 1501. évi iktatásánál szomszéd birtokos (uo. II. 3203. sz.). Kir emb (1515, 1518: DL 30270, TelOkI II. 371). Oláhbényén (KK) és Lomfalván (FH) birtokos, 1522-ben familiárisát említik (KmJkv II. 3865. sz.). Fel: bényei Temesvári Orsolya (1530: uo. II. 4293. sz.), majd Tötöri István leánya: Ilona; első feleségétől gyermekei: Katalin, Potenciána, Magdolna és Fruzsina. Első fel révén Berenden (KL) birtokos (1526: uo. II. 4141. sz.). Kalotaszentkirályi (KL) jószág részét bényeire cseréli (1524: DL 67263). 53–54

Herepei (FH; Csánki V. 935; Iczkovits 56)

- István, Jakab és Mihály, Küküllő vm. alispánjai (1448). A Herepei család Küküllő vm.-ben is birtokos (Ub III. 456; 1462: DL 27676, idézi Csánki V. 935).
- Péter, Fehér vm. isp. (1471). Fel: Ilona, fiai: Mihály és Gergely (1475: DL 30894). 1476-ban az erd. kápt. magyarorbói (FH) birtokát pusztítja (1476: KmLt 238. sz. = DF 275418). Kir (1479: DL 26432) és vdi emb (1469, 1479: DL 29298 és 26432).

Herepei (FH; [szentlászlói, KL; Csánki V. 407–408; Szentlászló = Tordaszentlászló])

- Erdélyi (1439: DL 29468) Márk, udvari lovag (1433–1439), erd. alvajda (1446–1450), Torda vm. isp. (1448). Szentlászlói András f (1433: Lukcsics II. 290. sz.). Özvegye: szamosfalvi Gyerőfi László leánya (1451: KmJkv I. 926. sz.). Első fel Arany Miklós [hunyadi isp.] leánya (1439: DF 252 610, idézi Engel: Gen., Aranyi). 1427-ben Újlaki István familiárisaként részt vett Zsigmond kir. havasalföldi törökellenes hadjáratában, Galambóc ostromában (1428), és ennek jutalmaként megkapta a birtokaiban – Budak (DO), Herepe és Tordas (FH) – levő királyi jogot (1428: DL 30431). 1439-ben elnyerte Albert kir.-tól Budakot (1439: DL 29 468); I. Ulászló kir.-tól pedig Léta várát (KL; 1441, 1443: DL 28 382, 28 387). Ügyvéd, egregius (1441: KmJkv I. 366. sz.), Budakon birtokos (1442: uo. I. 472. sz.). 1433-ban a herepei templomot felkeresők számára bűnbocsánatot kérvényezett a pápánál (1433: Lukcsics II. 235, 290. sz.); udvari lovag (1439: miles aule, DF 252610; 1439: DL 29468, a felsorolt forrásokat idézi Arch. 1301–1457. II. 98, 507). Végrendeletében a vásárolt szilvási halastavát és malmát a kolozsmonostori apátságra, szentlászlói jószág részét az ottani egyházra hagyja. [Torda]szentlászlón (KL) kápolnát építtetett;

Léta vár építésére pénzt hagy; magát Kolozsmonostoron akarja eltemettetni; említve létai várnagya (1450: DL 28986). 1450-ben a kolozsvári domonkos kolostortól könyveket vásárol (KmJkv I. 828. sz.).

Hermán nemzetség: **Felpestesi**

Hesdái (de Hozdath/Hazdath, DO, KL; Csánki V. 501; Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka IV. 21)

- Imre, Kolozs vm. szolgabírája (1465–1468). Hesdát (DO) birtokos (1461: KmJkv I. 1646. sz.), valószínűleg a Kolozs vm.-ben is birtokos frátai Hesdái család tagja.

Hontpázmány nemzetség: **Cibak, Esztári, Indali**

Horvát (mikeszási, KK; Csánki V. 935–936; Neumann Tibor: A Szapolyaiak erdélyi ága – a Mikeszási Horvát család. Acta Universitatis Szegediensis, Acta Historica Tomus CXXXII. Szeged 2011. 73–88. 83)

- Mihály, Küküllő vm. isp. (1513). Mihály és Brigitta f. Apja Mikeszási Horvát (KK) birtokos (1486: DL 29861). Talán azonos azzal a Horvát Mihállyal, aki 1510-ben fogarasi várnagy (DF 246022.).

Horvát (újbudai, KL; Csánki V. 500)

- Tamás, Kolozs vm. alszolgabírája (1543).

Horvát cs-ok

- Bertalan, Hunyad vm. isp. (1531). Egregius, I. János kir. familiárisa (1531: Pataki: Hunedoara 259–260).
- János, Hunyad vm. isp. (1492), Déva vár várnagya (1492: DF 255055). Talán azonos Horvát János lippai és solymosi várnaggyal (1509: TelOkI II. 313).
- Kelemen, B-Szolnok vm. isp. (1509).
- Péter, Hunyad vm. isp., Hunyad vár várnagya (1544). [Enyingi Török Bálint familiárisa?]
- Simon, Fehér vm. isp. (1499).

Hosdái (HD; Csánki V. 187)

- Bálint, Hunyad vm. szolgabírája (1495–1496, 1505, 1507–1508). L. még **Bíró (hosdái)**
- Gergely, Hunyad vm. szolgabírája (1510–1516).
- János magister, Hunyad vm. szolgabírája (1500, 1509) és jegyzője (1507, 1524–1526).
- Lukács deák, Hunyad vm. jegyzője (1544).
- Pál, Hunyad vm. szolgabírája (1523).
- Vince, Hunyad vm. szolgabírája (1503).

hosdái cs: **Bíró, Gálfi, Gergelyfi**

Hosszútelti (FH; Iczkovits 56)

- Ferenc, Fehér vm. isp. (1536).
- László, Fehér vm. szolgabírája (1451).
- Ozsvát, Fehér vm. szolgabírája (1483).
- Zsigmond, Fehér vm. szolgabírája (1525).

Huszár (borzafői, de Borzafew; Borzafő nevű település Krassó megyében feküdt; helye nem ismert, a Berzava forrásvidékén, Resicabánya körül kereshető, l. Arch. 1301–1457. I. 286; Csánki II. 95)

- Fülöp, Doboka vm. alisp. (1471), B-Szolnok vm. isp. (1471).
- Iklódi** (DO; KL, Borsa nb.; Csánki V. 503–507; Engel: Gen., Borsa nem 3., Iklódi)
- Gergely (Beke f) magister, Kolozs vm. isp. (1388–1390).
- István, Doboka és Kolozs vm. isp. (1465), Belső-Szolnok vm. alisp. [1465?] (1471 előtt). Szentgyörgyi és Bazini János erdélyi vajda embere és familiárisa (1466: DF 260975). Péter f (KmJkv I. 1871. sz.), aki Pénteken (BSz) birtokos (1460: uo. I. 1450. sz.). Ügyvéd (uo. I. 1874. sz.). 1468-ban Doboka vm.-i birtokairól idézik (DL 27498). 1470-ben néhai (DL 107472).
- Márton, Doboka vm. isp. (1460, 1465), Kolozs vm. isp. (1465). Iklódi István 1466-ban azt vallotta Szentgyörgyi és Bazini János erdélyi vajda előtt, hogy Vingárdi Geréb János kormányzósága idején [1458, 1460], 5 évvel azelőtt Iklódi Márton dobokai ispán volt (1466: DF 260975). Beke fia: György f (1440, 1441: KmJkv I. 203. sz.; Bekefi dictus 1441: uo. I. 378. sz.). Fel: Drágyi Zsigmond leánya: Potenciána (1466: KmJkv I. 1688. sz.), gyermekei: János, Tamás és Márta (1466: DL 16446). Iklódon (DO; 1449: uo. I. 672. sz.) birtokos, Poklostelkén (DO; 1466: uo. I. 1690. sz.) jószágrészt vásárolt, Keresztesen (DO; 1454, 1467: uo. I. 1127, 1743. sz.), Öron, Szoporon (KL; uo. I. 1218, 1689. sz.), Dálon, Ugrócon (DO; uo. I. 1664. sz.), Magyardezméren, Oláhdezméren, Szentmiklóson (KL; uo. I. 1903. sz.; TelOkl II. 96–98, 102, 104–105, 111–112), Köblösön és Szótelkén (DO; KmJkv I. 1940. sz.), Kecskéhaton (DO; uo. I. 2369. sz.) zálogos jószágrésze volt. Ezeken kívül Vajdaháza, Füzes (DO; uo. I. 1784. sz.), Kecskéhat, Köblös és Kékes, illetve a B-Szolnok vm.-i Péntek birtokokban is volt jussa (uo. I. 1763, 1844. sz.). Ügyvéd (1446, 1469: uo. I. 568, 1880. sz.). Csatlakozott Szentgyörgyi János lázadó erd. vajdához (1467: Ub VI. 293), amiért is Mátyás kir. elkobozta birtokait (Nógrády: A lázadás ára 134, 24. és 27. jegyz., 135, 33. jegyz., ahonnan az idézett oklevelek). 1467: DL 36557 [eredetije: DL 27330]: KL: Szopor és Ör; DO: Iklód, Poklostelke, Vajdaháza, Füzes, Kecskéhat, Köblös, Kékes; BSz: Péntek; 1470–1471: DL 26901–26902, 27508–27510: Iklód, Poklostelke, Kecskéhat, Köblös. Vö. 1470: DL 27337: Vajdaháza, Füzes, Kékes, Péntek). A kir. neki megkegyelmezett (DL 27339). Vdi emb (1457: DL 27524). 1473-ban familiárisát említik. † 1473. I. 31. e. (KmJkv I. 2078. sz.).
- Máté, Belső-Szolnok vm. szolgabírája (1519).
- Demeter f, Iklód, Füzes, Poklostelke (DO), Ör, Szopor (KL) birtokokban volt része (1492: KmJkv II. 2818. sz.).
- inakfalvi cs: **Székely**
- Inakházi** János (Inok f), Doboka vm. szolgabírája (1361–1364). Kidén (DO) birtokos (CDTrans IV. 180. sz.). Gyűrűspecséje (1364: TelOkl I. 132 (DL 73704)).
- inaktelki cs: **Gyerőfi**
- Indali** (TD; Csánki V. 507–508, 781–782)
- Gál, Torda vm. szolgabírája (1383).
- Pál, Kolozs vm. alisp. (1434–1435), Doboka vm. alisp. (1435). Elírás, miszerint Torda vm. ispánja lett volna (Arch. 1301–1457. I. 251). Torda vm.-i család tagja (más néven peterdi Fancsika; vö. Csánki V. 507–508, 770–771; Engel: Gen., Honfpázmány nem 11. Ugocsai ág 4. tábla: Peterdi), házassága révén Doboka vm.-ben is birtokos. Több alkalommal ü (1413, 1423, 1431: WassLt 315. sz.; TelOkl I. 467; KmJkv I. 76. sz.; 1421-ben a kolozsmonostori apát ü-je, ZsOkl VIII. 1072. sz.), vdi (1415: uo. V. 327. sz.) és kir emb (1419: uo. VII. 1131. sz.). Fel: Gyulai Márta (akitől a jelek szerint Doboka vm.-i birtokokat örökölt a család), gyermekei: Miklós, György (1423: uo. X. 584. sz.), Gergely (1451: KmJkv I. 952. sz.; vö. Csánki V. 497–498) és János (1444: KmJkv I. 488. sz.).
- Ipolt** János, Küküllő vm. szolgabírája (1536).
- iregdi cs: **Patócsi**
- Ispán (kidei, DO)**
- Máté (!), Doboka vm. alisp. (1510).
- Mátyás, Doboka vm. szolgabírája (1510). Valószínűleg az előbbivel azonos, a két név – Mátyás és Máté – szerepeltetése tollhiba.
- Ispánlaki** (FH; Iczkovits 56)
- Benedek, Fehér vm. alisp. (1435), Fehér vm. szolgabírája (1451).
- ispánlaki cs: **Balog**
- István** (Márton f), B-Szolnok vm. szolgabírája (1370) l. **Szilkeréki** István
- (Elleus f), B-Szolnok vm. alisp. (1349) l. **Torocói** István
- comes, B-Szolnok vm. szolgabírája (1325).
- (Pető f) B-Szolnok vm. szolgabírája (1392). Apja, Pető, talán Némái Petővel azonos (1392: TelOkl I. 238).
- (Miklós f) magister, Doboka vm. isp. (1378–1379), Hunyad vm. isp., dévai és hátszegi várnagy (1390) l. **Aranyi** Porkoláb István
- comes, Kolozs vm. alszolgabírája (1340).
- Küküllő vm. isp., küküllővári alvámagy (1407).
- Iwahun** magister, Torda vm. isp. (1319). Valószínűleg Balogsején nb. Kállai Egyed fiával: Ivánnal azonos személy (Zsoldos Attila szíves szóbeli közlése). A családra lásd Engel: Gen.,

- Balogsemjén nem 1. Kállai 3. tábla: kállói Vitéz).
- izbugyai, zbugyai l. **Ezbdy**
- Jakab** magister, Torda vm. isp. (1335). Engel (Arch. II. 111) azzal az István fia: Jakabbal azonosítja, akit 1338-ban említenek mint Csicso vár (BSz) egykori védőjét (CDTrans II. 1013. sz.).
- Jankafi** (ősi, DO; Csánki V. 509–511; Engel: Gen., Jankafi)
- János, Kolozs vm. isp. (1378). Ősi Janka (Iwanka) f (1359, 1379, 1383, 1397: CDTrans III. 1075. sz.; BánfOkl I. 345–346; KmJkv I. 14. sz.; ZsOkl I. 5031. sz.). Ivánka, Péter, Simon, László és György apja (Engel: i. m.; 1402, 1404: TTár 1907. 90. = DF 280914, 244536). Ős (DO), Palatka, Petelaka és Légen (KL) birtokosa (1373, 1377, 1379: DRHC. XIV. 359; uo. XV. 189–190; BánfOkl I. 345–346; WassLt 173. sz.).
- Jánoktelki/Jánoki** (BSz; Jánoktelke/Jánok = ismeretlen fekvésű település)
- Péter fia: Antal, B-Szolnok vm. szolgabírája (1405–1406, 1408).
- János** deák (litteratus), Doboka vm. jegyzője (notarius sedis, 1512), Kolozs vm. jegyzője (1511).
- deák, Hunyad vm. jegyzője (1507, 1524–1526). Lásd **Hosdát** János
 - (Demeter f), Doboka vm. szolgabírája (1350–1361) l. **Galaci** János
 - (Márton f), Doboka vm. szolgabírája (1315), Doboka vm. isp. (1321–1334) l. **Mórici** János
 - (Miklós f), Hunyad vm. isp. (1382–1390), dévai várnagy (1382–1390), hátszegi várnagy (1390) l. **Aranyi** János
 - magister, Hunyad vm. isp., dévai várnagy (1397).
 - (Gegus f), Kolozs vm. isp. (1355) l. **Apafi** János
 - magister, beszercei, kolozsi és kolozsvári ispán (1317) l. **Fonói** János
 - (Mihály f), Kolozs vm. szolgabírája (1360–1361) l. **Györgyfalvi** János.
- Jánosdi** (BH)
- (dictus de Janosdi) Domokos, Doboka vm. alisp. (1415). Csáki Miklós erd. vajda és bihari ispán (Arch. 1301–1457. I. 113) familiárisa.
- Járai** (TD; Engel: Gen., Zicsi/Zichy; Csánki V. 671)
- Gál magister (Pascha f), Kolozs vm. isp. (1353), B-Szolnok vm. isp. (1355). Azonosítására lásd CDTrans III. 58, 449. sz. (1341, 1348). Járai; Pascha f és János apja, aki Szentmárton (TD) birtokosa és Gerendi Miklós fia: Miklós rokona (1362: CDTrans IV. 163. sz.). A Zichy cs öse; valószínűleg ő építtette Jára várát/Bélavárat (TD; Arch. 1301–1457. II. 332. Lásd még: Csánki V. 671).
- Járai** (TD; Csánki V. 783–786)
- Domokos (Marcellus f), Torda vm. szolgabírája (1310).
 - György (Jakab f), magister, Kolozs vm. isp. (1358–1359). Olykor Csáni György névvel említik (CDTrans IV. 102. sz.). Azonosítására lásd CDTrans III. 61, 785, 830. sz. (1341, 1355, 1356; téves azonosítása: EM 1902. 245). 1344-ben vajdai közgyűlésen ülnök (uo. III. 227. sz., ahol Csáni Györgyként szerepel); comes: uo. (1351: uo. III. 600. sz.). Torda vm.-ben birtokos (1341: uo. III. 61. sz.). Pecsétje: TelOkl I. 111.
 - László (Dénes f), Torda vm. szolgabírája (1335, 1338 e.). Tótháza (KL; 1334: CDTrans II. 829. sz., kétes hitelű okl.) és Benk (TD; uo. III. 52, 89. sz.) birtokosa.
 - Miklós (Tamás f), Kolozs vm. szolgabírája (1358–1359). Tamás fia: Miklós minden bizonnyal Kolozs vm.-ben birtokos; talán azonos a Járai Tamás fiával: Miklóssal, akit 1356-ban egy Doboka vm.-i egyezség kapcsán említenek (CDTrans III. 830. sz.) és aki f b Belső-Szolnok vm.-ben (1380: TelOkl I. 193).
 - Miklós, Torda vm. isp. (1461). Ügyvéd (1459: KmJkv I. 1393. sz.).
- Járai Péter l. Váradjai**
- jegyzők:** Antal deák (Fehér és Küküllő vm., 1438); **Csomafáji** Pál magister (Kolozs, 1476; Torda, 1478); sárdi **Hacaki** Gáspár (Kolozs, notarius: 1537–1538; notarius: 1543; protonotarius: 1544); **Hosdát** János magister (Hunyad vm., 1507, 1524–1526, 1529–1531); **Hosdát** Lukács deák (Hunyad, 1544); **János** deák (Kolozs vm., 1511; Doboka, 1512); **Kidei** Damján magister (Doboka, 1543–1546); **Kisdevecseri (Devecseri)** Fábián magister (Doboka, 1520–1525; Belső-Szolnok 1520); **László** magister (Kolozs, 1487 és [Torda vm.?, 1484]; **Miklós** deák (Kolozs, 1524–1533); **Németi** Albert (Belső-Szolnok, 1479); **Péter** deák (Kolozs, 1423); **Sebestyén** (Doboka, 1516); **Szőkefalvi** [János?] (Fehér, 1536); **Szucsáki Miklós** magister (Doboka, 1530); **Tamás** (notarius Albensis) (Fehér, 1510); **Tordai Gáspár** deák (Torda, 1519); **Újfalusi** Lukács deák (Doboka, 1494–1495).
- Kabos (gyerőmonostori, KL; Csánki V. 512–517; Engel: Gen., Mikola rokonsága 5. tábla: Radó és gyerőmonostori Kabos)**
- Péter, Doboka vm. alisp. (1452). Talán azonos az 1419-ben említett gyerőmonostori Kabos fiával: Péterrel (Engel: Gen.; 1419: ZsOkl VII. 270. sz.). Ilona (1439: KmJkv I. 108. sz.), majd cegei Vas Potenciána férje (1449: uo. I.

706. sz., WassLt 43). Tamás, János és Mihály apja (1441: KmJkv I. 303. sz.). Deritén (uo. II. 451. sz.), Berenden és Szentmiklóson birtokos, része volt a Gyerőmonostoron szedett vámban (KL; 1423: ZsOkl X. 45. sz.). Ügyvéd (KmJkv I. 136, 405, 611, 707, 917, 1025. sz.). 1442-ben Kolozs vm.-i birtokperben döntőbíró (ekkor – mások mellett – Váraskeszi Lépes Loránd volt erd. alvajda társa, uo. I. 435. sz.; I. még: uo. I. 836. sz.).
- Kabos** Mihály, Hunyad vm. isp. (1531), Kolozs vm. ispánja (1549). Egregius, I. János kir. familiárisa (1531: Pataki: Hunedoara 259–260). Kacsics nem: **Zagyvafői**
- Kakas** (**kazai**, BSD; pásztói, HS; Rátót nb.; Csánki I. 161; Engel: Gen., Rátót nem, 5. tábla: Kakas, kazai)
- (Kakas d) Gyula, Hunyad vm. isp., hátszegi várnagy (1413). László f (1427: ZsOkl XIV. 55. sz.). Udvari lovag (1406–1426, Arch. 1301–1457. I. 497). Pásztón (HS) jószágrészt vesz zálogba (1427: ZsOkl XIV. 55. sz.). 1428-ban néhai (DL 89887; a forrásokat idézi: Engel: I. m.).
- Kállói** ([**semjéni**] SzB; Balogsemjén nb.; Csánki I. 535–536; Engel: Gen., Balogsemjén nem I. Kállai, 1. tábla: semjéni ág)
- Ubul (v. Tamás; László f, semjéni) magister, Lackfi Dénes erd. vajda, majd Lackfi István többi fiának familiárisa, Újvár várnagya, Küüllő vm. isp. (1361), Sebesvár (KL) várnagya (1364), Szatmár vm. (al)isp. (1364–1367), Arad vm. alisp. (1368–1372), Vas vm. alisp. (1379). 1348–1350-ben Lackfi István erd. vajda oldalán Nápolyban harcolt; 1379-ben a velenceiek ellen harcolt Itáliában. Feleségei: keszi Rátóti János leánya: Orsolya és Kelneki Magdolna. (Lásd Arch. 1301–1457. II. 121; Engel: Honor 118; Uő: Egy magyar lovag levele 36–37).
- Kályáni** ([**kályáni**], KL; Csánki V. 519–520)
- Mihály (Dénes f), magister, Kolozs vm. isp. (1398). Mihály apja (1412: TelOkl I. 388). Eml.: DL 28769, keltezés nélkül.
- Kaplyon nemzetség: **Károlyi**
- Károly** (**szenzmiklósi**, DO; Szentmiklós = Áron-szenzmiklós; a család azonos vagy rokon az ugyancsak Áronszentmiklóson birtokos **Szenzmiklósi** családdal, l. ott is)
- István, Doboka vm. isp. (1456–1457). Áronszentmiklóson (DO) birtokos család tagja (KmJkv II. 3040. sz.). Avdi emb (1455: WassLt 451. sz.).
- László, Doboka vm. isp. (1453). Áronszentmiklóson birtokos család tagja (KmJkv II. 3040. sz.; 1452: DL 29493, idézi Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka II. 51), vdi emb (1480: DL 27540; 1482: TelOkl II. 152–153, 159).
- Károlyi** (*de Karol*; SzR; Kaplyon nb.; Engel: Gen., Kaplyon nem, 1. tábla: Károlyi)
- Lanch [= László], Kolozs vm. isp. (1431). Károlyi Mihály fia: László (1394: KárolyiOkl I. 470; gyermek: 1395: uo. I. 471). Károlyi Mihály fia: Lancz; fel: Henchidai Mihály fia: László leánya, Gyapoli Péter özvegye (1436: uo. II. 183–184). 1447-ben néhai (uo. II. 253; a felsorolt forrásokat idézi Engel: Gen.).
- kazai cs: **Kakas**
- Káta nemzetség: **Dengelegi**
- kecseti cs: **Székely**
- Kecseti** (Kechethy, TD; Csánki V. 786–787)
- Balázs, Torda vm. isp. (1530–1536). Egregius (1524: KmJkv II. 4007. sz.). 1530-ban somlyói Bátor Istvánól megkapja petlendi Egresi Kelemen és fia: Tamás birtokait (1530: MNL-OL, Erdélyi iratok, 1527–1938, R 298, Vegyes erdélyi iratok, 9. d, Évrendezett iratok, 1527–1600). Gyéresen (TD) volt udvarháza; János apja; 1555-ben néhai (KmJkv II. 5367. sz.).
- Kegye** (Kege dictus; **mikói**, DO)
- Miklós, Doboka vm. alisp. (1415–1416, 1426–1428). Mikó (DO; elnéptelenedett település Hídalmás és Drág között) birtokosa. Vdi emb (1428: WassLt 384. sz.).
- Kéméendi** (HD; Csánki V. 188–189)
- István, Hunyad vm. szolgabírája (1496).
- Miklós; Hunyad vm. szolgabírájával: → Kisbarcsai Mihállyal együtt bocsát ki oklevelet (1520: DF 257630).
- Pál, Hunyad vm. szolgabírája (1467).
- Péter, Hunyad vm. alisp. (1467). Kir emb (1468: DL 27499).
- Simon (Gergely f), Hunyad vm. szolgabírája (1433).
- Kemény** (de Kemen, **gyerőmonostori**, KL; Csánki V. 512–517; Engel: Gen., Mikola rokonsága, 6. tábla: Kemény, gyerőmonostori)
- Péter, f b, talán Kolozs vm. szolgabírája (1493), Kolozs vm. isp. (1510–1516, 1521, 1528). Gyerőmonostori Kemény István [erd. alvajda] f (1460: KmJkv I. 1483. sz.). Berenden, Gyerőmonostoron (KL) birtokos (1467, 1493: uo. I. 1767. sz., II. 2873. sz.). Egregius (1522, 1525: uo. II. 3845, 4065. sz.). 1531-ben néhai; gyermekei: János, Péter, László, Ferenc, Imre (1531: uo. II. 4350. sz.; vö. Csánki V. 513).
- Péter, Fehér vm. isp. (1533).
- Kendhidai Balad l. **Baládfi**
- Kendi** (DO; Csánki V. 521–522; Horn: Kendyek 161–184)
- Antal, Doboka vm. isp. (1540). → Gál f (Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka VI. 279, VII. 7, idézi Horn: Kendyek 164–165). Fejedelmi

- tanácsúr (1542–1551, 1556–1558). Izabella királyné 1558-ban megöleti (Trócsányi: Erdély központi kormányzata 29, 106, 257. jegyz.). Bogáti Klára (1553: KmJkv II. 5205. sz.), majd Jaksics Anna férje (1555: uo. II. 5435. sz.). Szentiván, Pulyon, Császári, Cege (DO; 1502, 1506, 1507: WassLt 509, 532, 537. sz.), továbbá Fodorháza, Szentkatolna, Szótelke, Ugróc (DO) birtokokban volt jószág része; egregius (1555: KmJkv II. 5392. sz.). Szótelkén jószág részt vett zálogba (1534: uo. II. 4485. sz.), Oláhdellőn (TD) jobbágytelkeket vásárolt (1549: uo. II. 4924. sz.).
- Gál, Doboka vm. isp. (1513–1525). Antal [erd. alvajda (1477–1479)] f (1493: WassLt 482. sz.), Ferenc apja (KmJkv II. 4672. sz.). Sükösd Katalin férje, → Antal apja (Horn: Kendyek 163–164). 1506-ban alsótóki (DO) jószág részét – gyermekei: Ferenc, Fruzsina és Klára nevében is – elcserélte Tőki Imre lónai jószág részéért és ottani kúriájáért (1506: DL 30512). Császáriban jószág részt vásárolt (WassLt 537. sz.), Szentiványon (1502: uo. 509. sz.), Pulyonban (uo. 532–533. sz.), Cegén (uo. 537. sz.), Szentgothárdon (DO) birtokos; ezek a jelek szerint a Györgyfalviaktól örökségként jutottak hozzá (uo. 545. sz.). Fogott bíró (1507: TelOkl II. 298). Eml. 1486–1525 között (Horn: Kendyek 164–165).
 - Gergely, Doboka vm. szolgabírája (1392–1397, 1408 e.). Avdi emb (1393: ArhIstRom 2/2004. 2. sz. 22. = DL 27440/1).
 - Mihály, B-Szolnok vm. isp. (1539). Eml.: KmJkv II. 5245. sz. (1553). Szilvási Zsófia és Bethlen Kata férje, Katalin és Farkas apja (1554: uo. II. 5304. sz.; Horn: Kendyek 165). Egregius, Fodorháza, Szentkatolna, Szótelke, Ugróc (DO) birtokosa (1555: uo. II. 5392. sz.). Eml. 1507–1571 k. (Horn: Kendyek 165–167).
 - Tamás (Raphael f), Doboka vm. szolgabírája (1369–1372). Kendi (1372: WassLt 159. sz.). Avdi emb (1371: TelOkl I. 168).
- Kerelői** (KK; Csánki V. 883, 967; Török: A kerelői Kerelői család)
- „Erdély” János, Torda vm. isp. (1484–1487). Valószínűleg azonos azzal a Kerelői Jánossal, aki Pál f, Kerelőn (1468: KmJkv I. 1820. sz.) és Dányánon (KK) birtokos (1492: uo. II. 2798. sz.). Egregius (1486: uo. II. 2552. sz.).
 - „Tatár” (Thatar d) Lőrinc (Bálint apja), Küküllő vm. szolgabírája (1416). Kerelőn (KK) birtokos (1410: DL 27633). A kerelői Tatár család őse (Csánki V. 967).
- Keresztesi** (DO; Keresztes = elnéptelenedett település Nagyiklód határában)
- Mihály (Kaza f), Doboka vm. szolgabírája (1305). Fia 1354-ben Keresztes birtokosa (DO; CDTrans III. 743. sz.).
- Keresztesi (szentiványi)**, BSz; Szentivány = Iklódszentivány)
- Antal, B-Szolnok vm. szolgabírája (1482–1483). 1500-ban néhai; ekkor gyermekei – Mátyás, Domokos és Zsófia – a keresztesi (DO; elnéptelenedett település Iklódszentivány közelében) jószág részüket elidegenítik (KmJkv II. 3145. sz.).
- Keresztúri** (HD; Csánki V. 194; Keresztúr = Csernakeresztúr)
- Kelemen, Hunyad vm. szolgabírája (1488). Kir emb (1506: DL 29914).
 - Péter (Pál f), Hunyad vm. szolgabírája (1333).
- Keresztúri** (TD; Csánki V. 714; Keresztúr = Gerendkeresztúr)
- László deák, Torda vm. szolgabírája (1436–1440). Ügyvéd (1441, 1445, 1448, 1452: KmJkv I. 338, 546, 627, 1043. sz.).
- Keresztúri** (TD; Keresztúr = Gerendkeresztúr v. Pókakeresztúr)
- Péter (András f), Torda vm. szolgabírája (1404). keresztúri cs-ok: **Furka, Veres**
- Kegyei** (de Kege; KSz; Csánki I. 477)
- Péter, Doboka vm. szolgabírája (1379).
- Kidei (csomafáji, DO)**
- János, Doboka vm. alisp. (1495–1496).
- Kidei** (DO; Csánki V. 523)
- András, Doboka vm. szolgabírája (1420). Miklós apja; Kidén birtokos (1469: KmJkv I. 1879. sz.). Talán Andreas Mony de Kyde-vel azonos (ügyvéd: 1415: TelOkl I. 419). Avdi emb (1423: ZsOkl X. 584. sz.; 1434: DL 27295).
 - Damján magister, Doboka vm. jegyzője (1543–1546).
 - Frank, Doboka vm. szolgabírája (1470–1473). Kidén birtokos (1454: KmJkv I. 1174. sz.). Fel: kidei Bíró András leánya: Erzsébet. Gyermekei: Mátyás és Gergely (1454, 1482: uo. I. 1174, 2400. sz.). Olykor Ferencként említik (1482: uo. I. 2400. sz.). Kir emb (1456: DL 27482), vdi emb (1479: DL 27535).
 - István, Doboka vm. szolgabírája (1439). 1415-ben vdi emb (ZsOkl V. 327. sz.). Ügyvéd (1440, 1441: KmJkv I. 199, 346. sz.).
 - János (Inok f) l. **Inakházi János**
 - **Frank** Gergely, Doboka vm. szolgabírája (1493). Vdi emb (1496, 1499, 1500, 1509, 1511: DL 27568, 27576, 27578, 27517, WassLt 568. sz.). Neve alapján bizonyára Frank f.
- kidei cs: **Egyed, Fegyveres, Récsei**
- Kis** (Parvus; **esztényi**, DO)
- Tamás, Doboka vm. alisp. (1481).
- Kis** (Parvus; **feldevecseri**, DO)
- István, Doboka vm. szolgabírája (1449–1452). Avdi emb (1455: WassLt 451. sz.).

Kis (Parvus; **harói**, HD)

– Bálint, Hunyad vm. szolgabírája (1488, 1508). L. még **Harói Bálint** (1505)

Kis (Parvus, **makrai**, de Mackra; BSz?)

– Tamás, B-Szolnok vm. isp. (1474). Talán a B-Szolnok vm.-i Szentgyörgyön (= Vízszentgyörgy, puszta Széplak közelében) birtokos Makrai cs tagja (Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka VII. 114).

Kis (Parvus)

– Lőrinc, Hunyad vm. alisp. (1410).

Kis (Parvus; **szőkefalvi**, KK; Csánki V. 939)

– Illés, Fehér vm. szolgabírája (1499), Küküllő vm. szolgabírája (1499–1513). Vdi (1503, 1504, 1507: DL 29905, 27784, 28558) és nádori emb (1507: Veress: Acta et epistolae IV. 88).

– Illés, Küküllő vm. szolgabírája (1532).

Kis (Parvus; **tőki**, DO)

– Mihály vagy tőki Konc Mihály, Doboka vm. szolgabírája (1415). Vdi emb (1415: ZsOkl V. 327. sz.).

Kis (Parvus; **újbudai**, KL; Csánki V. 446–452, Budai név alatt). Lásd még **Budai**

– Gergely, Kolozs vm. szolgabírája (1429–1434). Domokos apja (1455: KmJkv I. 197. sz.)

Kis, Parvus (sárdi) Antal, Doboka vm. alisp. (1510) l. **Sárdi** (Kis) Antal

Kis (Temesvári) cs l. Temesvári **Kis**

Kisbarcsai (HD; Csánki V. 196). L. még **Barcsai** cs

– Mihály, Hunyad vm. szolgabírája (1516–1520), alisp. (1524).

kisdevecseri cs: **Balai**

Kisdevecseri/Devecseri (DO)

– Fábán magister, Doboka vm. jegyzője (1520–1525), Belső-Szolnok vm. jegyzője (1520). Kisdevecseri (1520: DF 261121; 1522: WassLt 633. sz.). Avdi emb (1522: uo. 633. sz.). Kisdevecseri Simon apja (1550: KmJkv II. 5019. sz.).

Kisenyedi (FH; Iczkovits 57)

– János, Fehér vm. szolgabírája (1510).

kiseskülli cs: **Székely**

kisfaludi cs: **Bordi**

kiskapusi cs: **Gyerőfi**

kistárkányi cs: **Boda**

Kyzeleczky l. **Cseszelicki**

Kobza (*Kobza*)

– Ferenc, Torda vm. szolgabírája (1536).

Kodori (BSz; az olasz eredetű Manini család lezármozottai; Draskóczy: Olaszok a 15. századi Erdélyben 131)

– András, B-Szolnok vm. szolgabírája (1476, 1484–1485). Kodori Pape f, ü (1473: KmJkv I. 2083. sz.). Ferenc és Jakab apja, 1491-ben néhai. Családja birtokai: Kecset (DO), Kodor, Törpény, Keménye, Alsó- és Felsőgyékényes,

Péterháza (BSz; 1491: uo. II. 2719. sz.).

kolozsvári cs: **Sértő**

Komjátszegi (**elekesi**, FH)

– István, Fehér vm. szolgabírája (1515).

Komjátszegi (TD; Csánki V. 527, 790)

– Imre, Torda vm. szolgabírája (1401–1408).

– István, Torda vm. alisp. (1530), Torda vm. szolgabírája (1520, 1536). Fel: Budai Tamás leánya: Margit (KL; 1537: KmJkv II. 4606. sz.). Komjátszegen és Szentmártonon (TD) birtokos (1528, 1537: uo. II. 4207, 4607. sz.).

– János, Torda vm. szolgabírája (1484). Komjátszegen és Baromlakán birtokos (TD; 1482: KmJkv II. 2358. sz.). Ügyvéd (1482: uo. II. 2357. sz.).

– Miklós, Torda vm. szolgabírája (1409–1418). Oláhfrátán (KL) is birtokos (1402: ZsOkl II/1. 1593. sz.). Avdi, kir és vdi emb (1401, 1412, 1420: TelOkl I. 281, 383; ZsOkl VII. 1729. sz.)

– Miklós, Kolozs vm. szolgabírája (1429). Lehet, hogy azonos a fentebbel.

Konc Mihály l. **Kis** (tőki) Mihály

Kónya (**alpestesi**, HD; Csánki V. 197)

– János, Hunyad vm. szolgabírája (1507; helyesen: 1557). Hunyad megye 1507. április 27-i oklevelének (DF 260457) keltezésben tollhiba lehet és az irat helyes kelte 1557. április 27. Ekkorról ugyanis egy rongált, de szinte teljesen azonos szövegű oklevél maradt fenn (Révay cs központi lt, malomvízi Kende cs iratai, fasc. III., no. 24.). Emellett szól az is, hogy az 1507. évinek írt oklevélben már néhaiként említett Kendefi Miklós 1530-ban vagy 1532-ben is (uo., fasc. II. no. 16., no. 18.) még élt.

Korógyi (v. **Koródi**, KK; Csánki V. 940)

– András, Küküllő vm. szolgabírája (1478–1479). Kir emb (1473: DL 30323).

Korpádi (KL; Csánki V. 528)

– Bogár (Bugar d) János, Kolozs vm. szolgabírája (1351). Korpádi (KL); Márton fia: Beke f (1345: CDTrans III. 280. sz.); Korpádi Bogár János. Korpádon birtokos (1357: uo. III. 879. sz.). Patán (KL) birtokot vásárol (1344: uo. III. 204. sz.). Avdi emb (1352, 1356: uo. III. 643, 676, 845. sz.; 1366: DL 30105).

– András l. **Fodorházi** András

Kozárvári (BSz)

– László deák, [Belső]szolnok vm. isp. (1536). 1520-ban Szolnoki László néven második férje losonci Bánfi István leánya: Katalinnak, 1525 u. nevezi magát Kozárvárinak. 1539-ben részt vett a Majlád-féle titkos szervezkedésben (BánfOkl II. 497, 501, 537; Középkori leveleink 474–475; Bánffy cs nemz. lt, 1536. VII. 29. u.). Gyermekai: György, Ferenc, János, Zsófia és Anna (1547: MNL-OL, Gyulafehérvári kápt. országos lt, F3, Centuriae, A

- 36). Litteratus (Suky cs lt, 1535. III. 7.). Bánfi Istvántól zálogba kapta Gledény, Kisgledény (KL) és Oroszfalu (TD) birtokokat (1528. VI. 14.: Bánffy cs nemz. lt).
- Kökényesradnót nemzetség: Bogáti, Dobokai**
- Kömörői** (de Kemere; SzR; Csánki I. 496; a Szentemagócs nb. Kölcei cs egyik ága, I. Arch. 1301–1457. II. 135)
- János, Kolozs vm. isp. (1431), Szatmár vm. alisp. 1440-ben (Arch. 1301–1457. I. 191). Szatmár vm.-ben birtokos (1438: DL 68060).
- Köre**i (de Kere, HS; Csánki I. 65)
- Kristóf, Hunyad vm. isp. (1468–1469). 1474-ben dengelegi Pongrácz János lippai várnagya (DL 17660).
- Körtvélyesi** (de Kertheweles; KSz?; Csánki I. 559)
- György, Doboka vm. isp. (1473).
- Köte** (Kethe; [kőtegyáni, remetei]; BI)
- János, Torda vm. isp. (1430–1436). Csáki László (1426–1437) erd. vajda familiárisa. Zaránd vm. követe (1440), országgyűlési követ 1444-ben (Arch. 1301–1457. II. 519).
- kövesdi cs: **Tomori**
- középlaki cs: **Bikali**
- Kucsor ([?] Cuchor) I. **Cucor**
- László (Myke f), B-Szolnok vm. szolgabírája I. **Tötöri** László
- Laki** György, Hunyad vm. alisp., Hunyad vár várnagya (1477), [1481 u.] Atyina (Körös vm.) várnagya 3 évig (1495: Jajcza 128; az adatot Horváth Richárdnak köszönöm).
- Lapádi** (Demjén nb.-i; FH; Iczkovits 58; Györffy II. 171)
- Péter magister (Bökény/Buken f), Fehér vm. szolgabírája (1320). Demjén (HS) birtokosa, melyet elcserél Lapádra (FH; 1316, 1317: CDTrans II. 262, 277. sz.). Demjén nb. (uo. II. 277. sz.). Udvarháza volt Lapádon (Entz: Erdély építészete II. 526).
- László** (Márk f), B-Szolnok vm. isp. (1392) I. **Szavai** László
- magister (Miklós f), Hunyad vm. isp., dévai várnagy (1395) I. **Zagyvafői** László
- magister (László f), Kolozs vm. isp. (1366) I. **Nádasi** László
- magister, Kolozs (1487) és [Torda vm.?] (1484) jegyzője.
- (Barnabás f) Küküllő vm. szolgabírája (1361) I. **Szentpáli** László
- (Dénes f), Torda vm. szolgabírája (1335) I. **Járai** László
- Lépes** (váraskeszi, ZD; Csánki I. 752, V. 941; Engel: Gen., Treutel-rokonság, 2. tábla: Lépes, váraskeszi)
- Loránd, Küküllő vm. isp. (1434), erd. alvajda, Fehér vm. isp. (1415–1438). Miklós-fi Loránd f, Zaránd vm.-i cs tagja. Tamási János erd. vajda (1403–1409) és ajtónállómester (1409–1416) familiárisa, szolnoki alisp. (1407), kir. alajtónállómester (1414–1415), udvari familiáris (1414). Csáki Miklós (1415–1426) és Csáki László (1426–1437) erd. vajdák familiárisaként erd. alvajda (1415–1438) és Küküllő vm. isp. (1434). Hunyadi János erd. vajda (1441–1446) familiárisaként erd. vajdai kormányzó (1444–1445). Lásd Arch. 1301–1457. II. 145. A Lépes családnak Küküllő vm.-i birtoklásáról a 15. század közepéről vannak adatok (Csánki V. 941).
- Lógó** (alpestesi, HD; Csánki V. 150 [Alpestesi cs], 203)
- Máté, Hunyad vm. szolgabírája (1477–1483).
- Lónai** (DO; Lóna = Kendilóna)
- Caplon/Coplon, Doboka vm. szolgabírája (1331). Lónai Péter f, testvérei: János, Fyntha, Mihály (1315: CDTrans II. 252–253, 258. sz.). Miklós apja (1369: DRHC. XIII. 653). Doboka, Lozsád, Maró és Jenő (DO) szomszédja (1348: CDTrans III. 461. sz.).
- Demeter comes, Doboka vm. szolgabírája (1364–1367). Imre apja (1369: CDTrans IV. 780. sz.). Avdi és vdi emb (1357, 1361: CDTrans III. 890. sz.; IV. 937. sz.). Lónán kúriája volt. † 1395. II. 1. e. (ArhIstRom 2/2004. 21–22. = DL 27440/1). Gyűrűspecstje (1364): DL 73704.
- Lorand (Artolph/Ortalph f), Doboka vm. szolgabírája (1315) I. **Szentpáli** Lorand
- losonci cs: I. **Dezsőfi**
- Lozsádi** (HD; Csánki V. 163, 203)
- Bereck fia: Benedek (Benedictus Bricatii), Hunyad vm. szolgabírája (1468–1469).
- Lozsádi** (HD?; Csánki V. 203)
- István, Fehér vm. alisp. (1478).
- Lökös** (héderfái, KK; Csánki V. 942)
- Domokos, Küküllő vm. szolgabírája (1448).
- Lukai** (Lwkay)
- Bernát, Torda vm. isp. (1493).
- Macskási** (bakaji, HD; Csánki V. 204)
- Gáspár; Hunyad vm. szolgabírájával: → Kisbarcsai Mihállyal együtt bocsat ki oklevelet (1520: DF 257630). 1523-ban vdi emb (DL 31039).
- Macskási** (DO, KL; Csánki V. 544–545; Tığau: Măcicașu)
- Damján, Doboka vm. szolgabírája (1513–1516). Szentkeresztmacskáson (DO, eltűnt település Macskás környékén) birtokos. János apja. † 1527. V. 17. e. (KmJkv II. 4189. sz.).
- Darabos Mihály, Doboka vm. szolgabírája (1378). Diósmacskáson (DO; Csánki V. 377) birtokos (1357: DRHC. XI. 174). Avdi emb (1357, 1367, 1371: WassLt 112. sz.; TelOkl I. 155; uo. I. 170).

- János (Márton f), Doboka vm. szolgabírája (1390). Diósmacskáson birtokos (1358: CDTrans III. 952. sz.), avdi (1365: uo. IV. 361. sz.; 1371: uo. IV. 916. sz.) és kir emb (1395: ArhIstRom 2/2004. 23. = DL 27441).
- Péter, Kolozs vm. szolgabírája (1410, 1422–1424, 1425, 1429). A kolozsmonostori apát Kajántó nevű birtoka felőli határperrel kapcsolatosan említik, Macskáson (KL) birtokos (1417, 1418: ZsOkl VI. 20, 1404, 2113. sz.). Kir és avdi emb (1421: uo. VIII. 1238. sz.; 1427: TelOkl I. 496). Egy 1422. IX. 30-i oklevélben (uo. I. 462) tévesen szerepel Doboka vm. neve, ez valójában Kolozs vm. kiadványa és mocsí Macskási Péter ennek a vm.-nek a szolgabírája.
- macskási cs: **Almádi**
Magnus I. **Nagy**
Magyi (de Magh, SzB) Pál [Dömötör f, PerényiLt 489. sz.], Hunyad vm. isp. (1492), Déva vár várnagya (1492: DF 255055). Alországbíró és alvajda (alországbíró: 1501: DL 71079; mindkettő: Arch. 1458–1526. I. 88, 90), alnádor (1504–1505), vö. Arch. 1458–1526. I. 82; 1505: DL 39335. Lásd még: Bónis: Jogtudó értelmiség 356–357). Ugocsai ispán (1504), Arch. 1458–1526. II. 299.
- Makrai (szentgyörgyi, BSz; Szentgyörgy = Vizsszentgyörgy)**
– Bertalan, B-Szolnok vm. isp. (1527)
makrai cs: **Kis**
mányiki cs: **Erdős, Sztrigyi**
Mányiki László, Doboka vm. szolgabírája (1465–1470).
- Marcus (?) (harói, HD; Csánki V. 187)**
– Miklós, Hunyad vm. szolgabírája (1496–1499).
- Margai** (de Marga; Szörényi bánság?)
– László, Torda vm. isp. (1461).
- Marói** (DO; Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka V. 138)
– Lőrinc, Doboka vm. szolgabírája (1487). Dobokán, Lozsádon (1475: uo. I. 2195. sz.) és Marón birtokos (1473: DL 27347, Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka V. 139). 1475-ben Marói Lőrincet – továbbá Albertet, Andrást, Pált és Zsigmondot – beiktatták Maró birtokbeli részeikbe, amelyeket őseik régtől fogva békésen birtokoltak, kir adomány címén (1475: DL 27525–27526). Ügyvéd (1470: KmJkv I. 1994. sz.), vdi emb (L. de Mara, 1466, 1470, 1482: DL 27327, 27336, 27528, 27370). 1468-ban tanúként idézik egy Doboka vm.-i perben (DL 27498).
- marói cs: **Székely**
Márkházi Péter (Gál f), Doboka vm. szolgabírája (1384, [1384–1392?]) I. **Frátai** Péter (Gál f)
Marót magister, Torda vm. isp. (1350) I. **Cine** Marót
- Márton [Máté f], Hunyad vm. isp. (1333), dévai várnagy (1326–1338) I. **Mátéházi** Márton
- Mátéházi** (GM)
– Márton (Máté f), Hunyad vm. isp. (1333), dévai várnagy (1326–1338; azonosítására lásd DL 86571. = AOkl X. 321. sz.; idézi Arch. 1301–1457. I. 248; vö. W. Kovács: Szécsényi Tamás familiárisairól 81).
- Mátyás** deák, (al)vajdai jegyző, Fehér vm. alisp. (1398).
- Medvés (szentmártoni, DO; Szentmárton = Szépkenyerűszentmárton [?])**
– Antal, Doboka vm. alisp. (1431–1434), B-Szolnok vm. alisp. (1434–1435).
- Meggyesfalvi Jakab (Alárd f), Torda vm. isp. (1440) I. **Alárdfi Jakab**
- Méhesi** (TD)
– Balázs, Torda vm. alisp. (1440). Vélhetőleg a Torda vm.-i méhesi Gyerőfi (v. Méhesi) család (I. Csánki V. 777) tagja.
- méhesi cs: **Tót**
Méhesi [?] [KL?]
– Miklós comes (Gyerő f), Doboka vm. isp. (1341). Nem tagja a szamosfalvi Mikola családnak (Engel: Gen., Mikola rokonsága 2. tábla; Gyerőfi; Arch. 1301–1457. I. 246, 395. sz. jegyz.). Talán azonos azzal a Gereu fia: Miklóssal, aki Gyekén (KL) birtokos (1335: CDTrans II. 862. sz.). László apja (1363: uo. IV. 201. sz.).
- Mérai** (KL; Csánki V. 550–552)
– Bálint, Kolozs vm. szolgabírája (1389). Jakab f (1388: DF 254815).
- Miklós, Kolozs vm. isp. (1334). Domokos, László, Miklós, Kelemen, Jakab deák és Ilona apja (1334, 1348, 1354: CDTrans II. 796, III. 468, 485, 755. sz.). Koródon (KL) jószágrészt vásárolt (1334: uo. III. 797. sz.). Kir emb (1326, 1332, 1334: uo. III. 571, 760, 806. sz.). 1344-ben vajdai közgyűlésen Kolozs vm.-ből választott esküdt ülnök (uo. III. 227. sz.).
- mezőcsáni cs: **Csáni**
Mezőcsáni László (Thorda f), Torda vm. alisp. (1449) I. **Csáni**
- Mihálcfalvi** (v. **Mihálcfalvai**, FH; Iczkovits 59)
– Bakó, Fehér vm. szolgabírája (1357). Balázs testvére (1366: CDTrans IV. 534. sz.). Kir (1357, 1359: CDTrans III. 903, 1100, 1111. sz.) és avdi emb (1367: DRHC. XIII. 363, 411). Középvincen (FH) birtokos (1391: ZsOkl I. 1992. sz.). Magister, 1393-ban néhai (1393: uo. I. 3122. sz.).
- Péter (Jak f), Fehér vm. szolgabírája (1406). Testvérei: László, Lőrinc és István (1391: ZsOkl I. 1992. sz.). Mihálcfalván (1393: uo. I. 3066. sz.) és Középvincen birtokos (FH; 1391:

- uo. I. 1992. sz.).
- Mihály** magister, erd. alvajda, Fehér vm. isp. (1322–1332).
- (Albert f), B-Szolnok vm. isp. (1329–1332), Torda vm. isp. (1338) l. **Zsuki** Mihály
- (Benche f), Hunyad vm. szolgabírája (1395) l. **Bencefi** Mihály
- (Dénes f) comes/magister, Kolozs vm. szolgabírája (1312–1314) l. **Szentpéteri** Mihály.
- (Kaza f), Doboka vm. szolgabírája (1305) l. **Keresztési** Mihály
- [---] **Mihály**, Küküllő vm. szolgabírája (1439).
- Mihályfi** (**koronkai**, Marosszék; KmJkv II. 980)
- Péter, Kolozs vm. isp. (1536). Tófalván jószág-részt foglal el (Marosszék; 1529: KmJkv II. 4246. sz.), Túr és Csán negyedét zálogba veszi; egregius (TD; uo. II. 4426. sz.).
- Miske** [**Mike** (!)] (**csesztvei**, FH; Kis: A magyar-csesztvei Miske család; Iczkovits 50–51, 53)
- Tamás, Fehér vm. alisp. (1510). Csesztvei; Szentbenedeken (FH) birtokos (1516: KmJkv II. 3599. sz.). Csongván (FH) jobbágytelkeket vásárol; Imre, György, András, Krisztina, Orsolya, Borbála apja (1521: uo. II. 3821, 3833. sz.). Gabud és Gezse (FH) birtokbeli részeit csúcsi Tomori Istvánnak adja, amiért ez kiváltotta Mocs (KL) és Ispánlaka birtokrészeit, illetve csesztvei jószágát (FH; 1521: uo. II. 3833. sz.).
- Myke** comes, B-Szolnok vm. szolgabírája (1329). Talán azonos azzal a Myke-vel, aki 1308–1310 között bálványosi várnagy (1308: CDTrans II. 80. sz.; 1310: Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka II. 109; 1334: CDTrans II. 829. sz.) és aki 1308-ban Szilágytőn (BSz) birtokot vásárol (1308, 1319: uo. II. 80, 321. sz.).
- Mikeházi** (BSz; Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka V. 164–166)
- Antal magister, B-Szolnok vm. szolgabírája (1399). Eml.: 1398: TelOkI I. 268. Ügyvéd (1430 [?]: KmJkv I. 36. sz.). Fel: Kidei Inok leánya: Borbála; gyermekei: Mátyás és Erzsébet (DO; 1440: uo. I. 192. sz.). Királynéi emb (1440: DL 27874).
- Bálint, B-Szolnok vm. szolgabírája (1487). Vdi emb (1487: DL 27952–27953).
- Fülöp, B-Szolnok vm. szolgabírája (1519). Vdi emb (1514: KmJkv II. 3581. sz.). Egregius, eskütárs (1517: uo. II. 3637. sz.; vö. DL 27997).
- Imre, B-Szolnok vm. szolgabírája (1509). A bethleni Bethlenek ü-je (1500: DL 27998). Vdi emb (1502, 1506: DL 27789, 27240; eml. 1503: DL 28002).
- Mikei l. **Mikói**
- Mikói** (Mykey; de Myke; Mikói, DO)
- Péter, Doboka vm. szolgabírája (1431). Doboka vm. hatóságának megbízásából 1430-ban vizsgálatot tartott (DL 74045).
- Miklós** comes (Gyerő f), Doboka vm. isp. (1341) l. **Méhesi** [?] Miklós comes
- comes (Albert f) Kolozs vm. isp. (1339) l. **Zsuki Miklós**
- (Kozma f), B-Szolnok vm. szolgabírája (1392) l. **Szilágytői Miklós**
- comes (Péter f), B-Szolnok vm. isp. (1325), Torda vm. isp. (1310–1312, 1326) l. **Gerendi Miklós**
- (Simon bán f), Küküllő vm. szolgabírája (1344) l. **Szalók nb.** Miklós (Simon bán f)
- (Tamás f), Kolozs vm. szolgabírája (1358–1359) l. **Járai Miklós**
- Kolozs vm. isp. (1337) l. **Mérai** Miklós, Kolozs vm. isp. (1334) és **Zsuki** Miklós (Albert f), Kolozs vm. isp. (1339)
- magister (István f), Doboka vm. isp. (1384). L. **Szentgyörgyi** Miklós.
- magister, Kolozs vm. isp. (1347) l. **Vas Miklós**
- deák, Kolozs vm. jegyzője (1524–1530).
- Kolozs vm. isp. (1315). Wertner M. tévesen azonosítja Pok nb. Meggyesi Miklós erd. vajdával (1315–1316) (TTár 8/1907. 15).
- mikói cs: **Kegye**
- Mikola** (**szamosfalvi**, KL; Csánki V. 552–556; Engel: Gen., Mikola rokonsága, 7. tábla: Mikola, dezmeri, szamosfalvi)
- László, Kolozs vm. isp. (1530–1536, 1540–1549). Mikola Ferenc f (1499, 1502: KmJkv II. 3085, 3260. sz.). Egregius (1521: uo. II. 3812. sz.). Erd. alvajda (1536–1539) és szé-kely alisp. (1537) (alvajda: Bánffy cs nemz. lt, 1536. VIII. 2.; alvajda és szé-kely alisp.: 1537. VI: 4. KovásznaNLt, Kálnoky cs lt; 1537. VI. 16.: SzebenNLt, Urkunden V. 346. sz.; iktári Bethlen cs lt, 1539. V. 27., az adatot Hegyi Gézának köszönöm), a kir. erdélyi helytartó-jának helyettese 1543–1545 között (1543, KmJkv II. 4797. sz.; vicelocumtenens regius: 1543–1544, Jósika cs hitb. lt 23–24. sz.; Kemény J. gyűjt. 1544. IV. 28.; Kemény cs malomfalvi lt, 100. sz., 1545. III. 21.), királynéi alhelytartó (1545: KmJkv II. 4850. sz.; helyettes királynéi helytartó: 1549: uo. II. 4941. sz.; 1549. XI. 6.: vicelocumtenens reginalis, Kemény J. gyűjt.), erd. főbíró helyettese (1545: KmJkv II. 4850. sz.). Korpádon (1520: uo. II. 3774. sz.), Szamosfalván, Oláh- és Magyar-dezméren (1521, 1523, 1524: uo. II. 3803, 3930, 4014. sz.), [Pusztaszentmiklóson (1521: uo. II. 3812. sz.), Zsobokon, [Kalota]szentkirályon (1522: uo. II. 3845. sz., KL) birtokos. Zálogba vesz jószágrészeket Csapó, Sályi, Kocsárd (KK) birtokokban (1534: uo. II. 4459.

- sz.). A kolozsvári domonkos kolostor javára testvérével együtt adományt tesz (1521: uo. II. 3803. sz.). Síremléke a szamosfalvi róm. kat. templomban található (Balogh: Kolozsvári kőfaragó műhelyek 329–330).
- mindszenti cs: Esztári**
Miske cs (bagói) l. Bagói Miske
Miskei
 – Ambrus, Doboka vm. alisp. (1471).
miskei cs: Török
Mocsi (KL; Csánki V. 557–559). L. még Szentkirályi és Bagói cs
 – István (Miske f), Kolozs vm. szolgabírája (1373). Avdi emb (1369: CDTrans IV. 764. sz.; 1373: DRHC. XIV. 382–387).
 – Miklós (István f), Kolozs vm. szolgabírája (1396).
 – (de Machy) Miklós (Sandrinus f), Kolozs vm. szolgabírája (1419–1424, 1429–1435), Kolozs vm. alisp. (1425). Megyei ember (DF 255257). Fel: Némai Kakas Jakab leánya: Katalin (BSz; KmJkv I. 2105. sz.). Ügyvéd (1441, 1442, 1444: uo. I. 349, 427, 429, 536. sz.); vdi és avdi emb (1417, 1424: WassLt 339, 371. sz.; ZsOkl VI. 299. sz.; 1427: TelOkl I. 494), f b (1444: KmJkv I. 536. sz.). Egy 1422. IX. 30-i oklevélben (TelOkl I. 462) tévesen szerepel Doboka vm. neve, ez valójában Kolozs vm. kiadványa és Mocsi Miklós ennek a vm.-nek a szolgabírája.
 – Miske, Kolozs vm. szolgabírája (1425, 1426–1427). Minden bizonyiak azonos **Bagói Miskével**, Fehér vm. szolgabírájával (1435) Fel: Csesztvei Erzsébet (FH; 1419: ZsOkl VII. 640. sz.). Mócsi János a (1431 [?]: KmJkv I. 70. sz.). Vdi (1420: DF 255228) és avdi emb (1426: DL 27008), ü (1440, 1441: KmJkv I. 217, 334. sz.), f b (1444, 1450: KmJkv I. 536, 785. sz.). 1430-ban az ősi Jankafiak tiltakoztak az ellen, hogy Zsigmond kir. Bagó, Szentkirály és Borsjakabfalva (FH), valamint Mocsi, Csehtelke, Báld és Gyéres birtokokban (KL) levő jószágrészeiket Mocsi Miskének és rokonainak adományozta (1430: WassLt 406. sz.; vö. DL 27012, KmJkv I. 54. sz.).
 – Simon (Mucz-i [?!]), Kolozs vm. alisp. (1466). Miske f (1458: KmJkv I. 1281. sz.), Benedek apja (1473: DL 27050). Eml.: 1461 (KmJkv I. 1571. sz.).
Mocsk (gáji, TC, Engel: Gen., Mocsk; Pór: Macska Domokos; Engel: Alvajda 181)
 – Domokos, erd. alvajda (1356–1359; 1356: CDTrans III. 838. sz.; 1359: uo. III. 1090. sz.), Fehér vm. isp. (eml.: 1357). Királynéi udvari ifjú (1346–1349), Lackfi András familiárisaként Nyaláb (UG, 1349–1353), Aranyos (KSz, 1349–1350) és Huszt (mm) várnagya (1353), udvari lovag (1353–1366), baranyai alisp. (1354), lásd Arch. 1301–1457. II. 168–169. Harcolt a tatárok és a rutének ellen, illetve Itáliában (1349, 1357: CDTrans III. 533, 906. sz.).
- Mór (csehi, DO; Cseh = Páncélcseh; Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka V. 386)**
 – Miklós, Doboka vm. szolgabírája (1524, 1525, 1528). Páncélcsehn (DO) birtokos család tagja (KmJkv I. 983). Kir emb (1518: DL 27413); 1526-ban ü (KmJkv. II. 4151. sz.).
- Mór (More, zsombori, de Zombor, DO; Zsombor = Szászsombor; Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka VII. 150)**
 – Gergely, Kolozs vm. alisp. (1478).
- Mórici (szilkeréki; BSz)**
 – Péter, B-Szolnok vm. szolgabírája (1482).
- Mórici (DO; Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka V. 197)**
 – János (Márton f), Doboka vm. szolgabírája (1315), Doboka vm. isp. (1321–1334). Azonosítására lásd WassLt 19. sz. (1326). István, Jakab és Thelman apja (1342: CDTrans III. 100. sz.). Jószágrésze volt Ős birtokban (DO; 1333, 1342: uo. II. 783. sz.; III. 100. sz.). Fia hesdát (DO) örökjogú birtokosa (1352: uo. III. 637. sz.). Comes (1332: uo. II. 753. sz.). Vdi emb (1315: uo. II. 256. sz.), f b (1321: uo. II. 410. sz.). Szécsényi Tamás erd. vajda servise (1329: uo. II. 658. sz.); famulusa: 1341: uo. III. 78. sz.
- Nadányi (BÉ; Borsa nb.; Karácsonyi: Nemzetsek 225, 231–233; Györffy I. 511; Csánki I. 653, 661; Engel: Gen., Borsa nem 2. Nadányi; Nadány = Körösladány)**
 – László, Fehér vm. isp. (1406), erd. alvajda (1404–1406). Miklós f (ZsOkl X. 1567. sz.); Márk apja (1405: uo. II/1. 3864. sz.). Békés vm.-ben birtokos (1411, 1412: uo. III. 1164, 1712. sz.). Bihar vm.-i birtokot foglal el (1414: uo. IV. 1694. sz.; idézi Engel: Gen.).
- Nádasdi (KL [?]; Csánki V. 804; Nádasd = Magyarnádas)**
 – János, Torda vm. isp. (1446).
- Nádasi (csehi, bádoki, DO; Cseh = Páncélcseh)**
 – György, Doboka vm. szolgabírája (1540–1548). A vm. okleveleiben 1540–1544 között csehi, 1545–1548 között bádoki. Doboka vm.-ben birtokos, Menyhárt Gergely leányának: Annának a f (KmJkv II. 4788. sz.). 1554-ben eskütárs Doboka és Kolozs vm.-i birtokokért folyó perben, ekkor bádoki Nádas Györgyként említik (DO; uo. II. 5278. sz.).
- Nádasi (KL; Csánki V. 385–386, 559–560; Nádas = Magyarnádas)**
 – Domokos (Lőrinc f), Kolozs vm. szolgabírája (1393, 1396). Kir emb (1418: ZsOkl VI. 1848.

- sz.).
- Ferenc, Kolozs vm. szolgabírája (1516–1517, 1533). Ródi néhai Cseh Miklós f. [?] (1525: KmJkv II. 4079. sz.). Fel: sólyomkői Menyhárt Gergely leánya: Katalin (1526: uo. II. 4159. sz.). Gyermekei: György, Péter, Bálint, János, Anna, Fruzsina és Mihály (1522, 1525: uo. II. 3880, 4079. sz.). Vdi emb (1501: uo. II. 3173. sz.), f b (1508: uo. II. 3458. sz.). Vataháza prédiumban (KL) jószágrészt vásárol; egregius (1522: uo. II. 3880. sz.). 1539-ben néhai (uo. II. 4722. sz.).
 - László magister (László f), Kolozs vm. isp. (1366). Fel: Bongárdi Pető leánya (1351: CDTrans III. 615. sz.; 1367: DRHC. XIII. 313; 1372: uo. XIV. 230). Nádas (1367: uo. XIII. 313, 429). Járai Péter erd. alvajda szentimrei officialisa, aki az alvajdának járó adót a Kolozs és Doboka vm.-i szolgabírákkal együtt kell hogy behajtsa (1366: TelOkl I. 168; 1363 v. 1368: uo. I. 92); részt vesz I. Lajos kir. 1371. évi hadjáratában, érdekében a kir. perhalasztást rendel el (1371: uo. I. 171). Avdi emb (1365, 1368: DRHC. XII. 403; uo. XIII. 467), vdi emb (1372: uo. XIV. 180).
 - Nagy Gergely (andrászázi), Kolozs vm. szolgabírája (1439–1446) I. **Andrászázi** Nagy Gergely
 - Nagy Gergely I. **Budai** (sárdi) Gergely
 - Nagy (botházi) I. **Botházi**
 - Nagy** (Magnus; **kápolnai**)
 - Tamás, Doboka vm. alisp. (1471).
 - Nagy** (Magnus; **sáromberki**, TD; Csánki V. 804)
 - Imre, Torda vm. alisp. (1448). Fel: Vincen lakó Kosa/Kasa László leánya, aki Peterden (TD) birtokos. Gyermekeik: György, Ilona, Erzsébet (1449: KmJkv I. 780. sz.).
 - Nagy** (Magnus; **[sándorházi]**, KSz; Csánki I. 575)
 - Ambrus, B-Szolnok vm. isp. (1468). Sándorházi (1475: KSz; DF 260809).
 - Nagy** (Nagh; **szenzmiklósi**, KL; Csánki V. 561; Szentmiklós = Pusztaszentmiklós)
 - Lőrinc, Kolozs vm. szolgabírája (1524).
 - Nagy** (Magnus; **szilágyi**)
 - Jakab, Doboka vm. alisp. (1444).
 - Nagy** (Magnus; **szucsáki**, KL; Csánki V. 561–562)
 - Benedek, Kolozs vm. alisp. (1482–1488). Szomordokon és Nádasen (KL) birtokos (1489: KmJkv II. 2708–2709. sz.). Fogott bíró (1474, 1478, 1482, 1486: uo. I. 2156, 2253, 2353. sz.; II. 2629. sz.), kir emb (1479: TTár 1907. 98. = DF 244549). Ügyvéd (1489: KmJkv II. 2704. sz.).
 - Kelemen, Kolozs vm. szolgabírája (1462–1465, 1468). Szucsáki Nagy Mihály f, Szomordokon (KL) birtokos (1460: KmJkv I. 1448. sz.). Ügyvéd (1467: uo. I. 1720. sz.).
 - Pál, Kolozs vm. szolgabírája (1460).
 - Nagy** (Magnus; **túrcsáni**, de ThwrChan, TD; Csánki V. 804; Túrcsán = Pusztacsán; Nagh, **csáni**, TD)
 - (Magnus) János, Torda vm. szolgabírája (1485–1487). Fia: Máté (1508: KmJkv II. 3447. sz.). [Túr]csán (TD) határában jószágrészt vásárol (1501: uo. II. 3200. sz.), Remetén, Kisremetén és Szurdokon jószágrészt vesz zálogba (TD; 1507, 1508: uo. II. 3421, 3447, 3479. sz.). 1509-ben túrcsáni örökjogú részét eladja, ingóságait unokáinak ajándékozza el (1519: uo. II. 3738).
 - (Nagh) Mihály, Torda vm. alisp. (1520). Csáni (1520: DF 275302^v). Tancsházán, Szinden (TD), Csegezen (Aranyosszék) birtokos, Tancsi Lúcia férje (1498: KmJkv II. 3069., 3472. sz.). 1525-ben még említik (uo. II. 4121. sz.).
 - Nagy** (Nagh; **újbudai**, KL; Csánki V. 450)
 - Domokos, Kolozs vm. szolgabírája (1509). Imre fia (1501: Csánki V. 450).
 - Nagy György fia: Zalai Pál (Paulus Georgius Magny [!] de Zala) I. **Zalai** Pál
 - Nagy** (Magnus; **zsombori**, DO; Zsombor = Szász-zsombor)
 - Albert, Doboka vm. alisp. (1479–1481, 1487). 1476-ban kir emb (DL 27530).
 - Nagy** (Magnus) családbeliek
 - Bálint, Doboka vm. isp. (1475). Talán azonos Szakácsi Nagy Bálinttal (1450: TelOkl II. 43; 1461: KmJkv I. 1639. sz.; 1472: uo. I. 2059. sz.), aki a bélteki Drágfiak és kusalyi Jakcsok ü-je (1459: uo. I. 1376. sz.; 1461: uo. II. 1560. sz.).
 - Barnabás, B-Szolnok vm. alisp. (1482).
 - Bertalan, Doboka vm. alisp. (1470).
 - Gergely *lásd* Budai Nagy Gergely
 - János, B-Szolnok vm. alisp. (1484).
 - Máté, B-Szolnok vm. alisp. (1495).
 - Pál, B-Szolnok vm. isp. (1470).
 - Pál, Doboka vm. alisp. (1470, 1475–1476). Talán azonos az 1460-ban és 1461-ben említett Csomafáji Nagy Pállal (KmJkv I. 1496, 1608. sz.) vagy azzal a → Nagy Pállal, aki 1470-ben B-Szolnok vm. isp. (DF 257678).
 - Pál, Hunyad vm. isp., Hunyad vár várnagya (1481–1483).
 - Tamás, Kolozs vm. alisp. (1493 k.).
 - nagyszentmihálytelki cs: **Olcsárdi**
 - Nagyvátyi** (BAR?) György, Fehér vm. szolgabírája (1536).
 - Naláci** (HD; Csánki V. 213)
 - István, Hunyad vm. szolgabírája (1520, 1524–1544). Kir emb (1518: DL 29964).
 - János, Hunyad vm. jegyzője (1507, 1524–1531).
 - Nána-Beszter nemzetség: **Haranglábi**
 - Némai** (**némai**, KmJkv II. 3958. sz.; BSz; Kádár–

- Tagányi: Szolnok-Doboka V. 226)
- Gergely, B-Szolnok vm. szolgabírája (1435).
Ügyvéd (1439, 1449: KmJkv I. 126, 650. sz.).
 - István (Pető f) l. **István** (Pető f)
 - Mihály (Pető f), B-Szolnok vm. szolgabírája (1392).
 - Tamás, B-Szolnok vm. szolgabírája (1509). Fel: Anna (1523: KmJkv II. 3905. sz.). Gyermekei: Margit és Erzsébet (1523: uo. II. 3950. sz.). Némán és Bekében (BSz) birtokos (1523–1524: uo. II. 3950, 3958, 4031. sz.). Vdi (1501: Veress: Acta et epistolae IV. 56) és kir emb (1514: KmJkv II. 3585. sz.).
- németi cs: **Fejér**
nemzetség: Agmánd, Ákos, Balog, Balogsemjén, Becsegergely, Borsa, Brassói-rokonság, Csák, Geregye, Gútkeled, Kacsics, Kán, Demjén, Hermán, Hontpázmány, Kaplyon, Káta, Kőkényesradnó, Miskolc, Nána-Beszter, Szalók, Szentemagócs, Tomaj, Tyukod, Zsombor
- Németi** (BSz; Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka VI. 259)
- Albert magister, [Belső-]Szolnok vármegye jegyzője (1479). Deák, ügyvéd (1469: KmJkv I. 1874. sz.).
- Nényei** (Nenyey) István, Hunyad vm. isp., Hunyad vár várnagya (1544). [Enyingi Török Bálint familiárisa?].
- nótárius l. **jegyző**
Novaji (KL; Csánki V. 563)
- Fülöp, Kolozs vm. szolgabírája (1441–1446).
Ügyvéd (1440, 1454: KmJkv I. 272, 1137. sz.), f b (1450, 1454: uo. I. 922, 1173. sz.). 1461-ben néhai; öröksége Novaj (KL; uo. I. 1636. sz.).
- nótárius l. **jegyző**
novaji cs: **Sztrigyi**
Nyíresi (boncnyíresi, DO)
- István, Doboka vm. szolgabírája (1414–1415, 1426–1430). → Lukács és → Mihály, továbbá György, Tamás, Erzsébet, Márta és Magdolna apja (1439: KmJkv I. 126–127. sz.). Nyíresen birtokos (DO; 1415: BánfOkl I. 537), Ugrócon és Szúnyogszegen (BSz) csere útján szerzett birtokokat, csere révén Igrice felének is birtokosa (1405: ZsOkl V. 327. sz.). Jóságrészei voltak Nyíres, Mányik és Móric birtokokban (DO; 1416, 1417: uo. V. 2520. sz., VI. 52. sz.; vö. 1439: KmJkv I. 127. sz.). Kir emb (1426: WassLt 373. sz.).
 - János (Domokos f), Doboka vm. szolgabírája (1341). Valószínűleg azonos azzal a Domokos fia: Jánossal, aki 1318-ban testvérel együtt eladja Boncnyíres negyedrészt cegei id. Vas Miklósnak (DO; CDTrans II. 294. sz.; WassLt 30. sz.) és aki vdi emb (1340: uo. 62. sz.), vajdai közgyűlésén Doboka vm.-ből választott esküdt ülnök (1344: CDTrans III. 227. sz.).
 - Lukács, Doboka vm. szolgabírája (1448). → István f (1439: KmJkv I. 126–127. sz.). Fia: Pál apja, fel: Erzsébet (1457: uo. I. 1283. sz.). Boncnyíresen birtokos (1439: uo. I. 121. sz.). Jóságrésze volt Alsó- és Felsőtőkön (1442: uo. I. 439, 442. sz.), Mányikon és Móricon (1439: uo. I. 127. sz.). Felsőtői jóságrészt – testvéreivel együtt – 1442-ben zálogosította Agmándi Péter váci püspöknek (uo. I. 439. sz.). Ügyvéd (1442: uo. I. 443. sz.).
 - Mihály, Doboka vm. szolgabírája (1453–1466). → István f (1439: KmJkv I. 126–127. sz.), Tamás deák apja (1484: DL 27546). Boncnyíresen birtokos (1465: WassLt 461. sz.). Jóságrészei voltak még Mányikon, Móricon (1439, 1475: KmJkv I. 127, 2198. sz.), Alsó- és Felsőtőkön (1442, 1468, 1472: uo. I. 442, 1832, 2065. sz.; 1484: DL 27546). Felsőtői jóságrészt – testvéreivel együtt – 1442-ben elzálogosította Agmándi Péter váci püspöknek (1442: KmJkv I. 439. sz.). Több alkalommal ü (1440, 1442, 1459: uo. I. 199, 443, 1387, 1390. sz.), 1468-ban tanúként idézik egy Doboka vm.-i perben (tői Nyíresi Mihály, DL 27498).
- óbudai cs: **Budai**
Oláh (Olah) András, Doboka vm. isp. (1475).
olaszi cs: **Cine**
Olcárdi (Olchardy, **nagyszentmihálytelki**, KL; Csánki V. 563, 622)
- János, Kolozs vm. szolgabírája (1514, 1518).
Várcai (KL; 1508: KmJkv II. 3458. sz.). Fogott bíró (1518, 1529, 1531: uo. II. 3698, 4244, 4337. sz.). Részbirtokot vásárol Szentmihálytelkén (KL; uo. II. 4849. sz.).
- Ölnoki** (v. Ónoki, DO; Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka V. 285)
- Barnabás, Doboka vm. szolgabírája (1384). János f, Ónok (DO) birtokosa (1371: DRHC. XV. 17), → István apja (1426: WassLt 373. sz.). Vdi emb (1370: TelOkl I. 164; 1376: DRHC. XV. 101).
 - István, Doboka vm. szolgabírája (1423–1429). → Barnabás f (1426: WassLt 373. sz.).
 - Pál, Doboka vm. szolgabírája (1397–1406, 1414). Avdi emb (1431: DL 27463).
- Oppor (László f), Küküllő vm. szolgabírája (1331)
l. **Ebesfalvi Oppor**
osztrói cs: **Hátszegi**
Ózdi (FH; Iczkovits 60)
- Illés, Fehér vm. szolgabírája (1494).
- Ördög (solyomkői, DO; Engel: Gen., Zsombor nem, 1. tábla: Ördög, solyomkői, esküllői)**
- Miklós, Doboka vm. szolgabírája (1416–1419). Az Ördög család a Zsombor nem kiágazása, fontosabb birtokai: Esküllő, Bábóc, Kovácsi, Solyomkő, [Magyar-, később Borsa]újfalú,

- Fodorháza, Nagyesküllő, [Ördög]keresztúr, Köblös, Szentkatolna, Szótelke (DO; 1395: ArhIstRom 2/2004. 22–23. = DL 27441; sólyomkői Botos János öröksége, 1441: DL 27474). Ördög Miklós szótelkei birtoklásáról maradt fenn oklevél (1408: ZsOkl II/2. 6026. sz.). Ügyvéd (1423: WassLt 367–368. sz.). 1431-ben néhai (KmJkv I. 78. sz.).
- özdögei cs: **Besenyő**
- Pál** deák, Torda vm. isp. (1446).
- magister (Kochka Mihály f), Torda vm. szolgabírája (1321).
- B-Szolnok vm. isp. (1368) l. **Besenyő Pál**
- Palásti** ([mezőkeszi?, HT?])
- Péter, B-Szolnok vm. isp. (1509). Vö. Csánki V. 235 (Szentimrei cs); 1504, 1509: DL 30507, 30339.
- Pálosi** (FH; KK) Gergely, Küküllő vm. isp. (1536).
- palotai cs: **Cibak**
- papfalvi cs: **Csoronk**
- Parvus l. **Kis**
- Patai** (KL; Csánki V. 566–567; vö. patai **Dezső**)
- János (Imre f), Kolozs vm. szolgabírája (1373, 1378, 1381, 1386, 1388, 1390). Csánki V. 567. szerint – forrást nem idéz – 1384-ből is lenne adat a szolgabíróságára.
- János, Kolozs vm. szolgabírája (1451). Patai Dezső (1431[?], 1439, 1440, 1449: KmJkv I. 72, 133, 243, 684. sz.) vagy Patai Imre f (1439: uo. II. 134. sz.). Patán (KL) birtokos (1439: uo. II. 133–134. sz.). Patai Dezső fia: János rödi, bósi és patai (KL) jószágrészt vesz zálogba (1440: uo. II. 243. sz.). Patai Imre fia: János Rödön birtokos (1442: uo. II. 394. sz.). Ügyvéd (1452: uo. II. 1062. sz.). 1458-ban Patai Dezső fia: János néhai (uo. II. 1325. sz.).
- patai cs: **Dezső**
- Patócsi** (iregdi, AR; Csánki I. 786)
- Péter, Hunyad vm. isp. (1516), Hunyad vár várnagya (1513–1516). Sarudi. Brandenburgi György familiárisa (1514: MonRustReb 306). Aradi országgyűlési követ (1517; Arch. 1458–1526. II. 406).
- Paulus Georgius Magny [!] de Zala l. **Zalai Pál**
- Páznádi** (TS; Csánki V. 216; Páznád = elnéptelenedett település Temeskenéz és Kisbecskerek mellett)
- Ferenc deák Hunyad vm. isp./alisp. (1446–1452), hunyadi várnagy (1446–1456). [Páznádi] Ferenc hunyadi várnagyot Hunyadi János nagyobbik f, Hunyadi László kir. lovászmester (1456–1457) a „mi várnagyunk”-nak nevezi (1456: Szabó: A vajda-hunyadi görög katolikus egyház levéltáráról 49). Id. Rozgonyi István familiárisa 1439-ben (Arch. 1301–1457. II. 187), később a Hunyadi család familiárisa.
- Perényi** (AJ; Csánki I. 230; Engel: Gen., Perényi, 1. tábla: nyalábi ág)
- (de Puren) Péter, Küküllő vm. isp. (1344). Említve: DL 75361 (1345). Orbán-fi János f (Engel: i. m.).
- pestesi Benche fia: Mihály, Hunyad vm. szolgabírája (1395) l. **Bencefi Mihály**
- pestesi cs-ok: **Bencefi, Bíró, Csanádfi**
- petendi cs: **Burján**
- Péter**, Kolozs vm. alisp. (1414).
- deák (litteratus), Kolozs vm. jegyzője (1423).
- Péterházi** (BSz; Agmánd nemzetség, Péterházi cs)
- Péter, Belső-Szolnok vm. szolgabírája (1488). Kir emb (1488: DL 30052, Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka VII. 205).
- Péterfalvi** (KK; Csánki V. 951–952; Péterfalva = Magyarpéterfalva)
- Kristóf deák, küküllői alispán (1526).
- András, Küküllő vm. alisp. (1478), küküllővári várnagy (1478) l. **Porkoláb András**
- péterfalvi cs: **Burján, Porkoláb**
- Petlendi** (TD; Csánki V. 809. Petlend = elnéptelenedett település Túr határában)
- Pál, Torda vm. szolgabírája (1463). Fogott bíró (1449: KmJkv I. 710. sz.), ü (1459: uo. I. 1381. sz.).
- Bakó Gergely, Torda vm. szolgabírája (1515).
- petlendi cs: **Egresi, Solymos, Veres**
- Phicor l. **Ficsor**
- piskenci cs: **Aranyi**
- Pókai** (TD; Csánki V. 809)
- András, Torda vm. szolgabírája (1447), Torda vm. alisp. (1448).
- Porkoláb Bereck, várnagy, Torda vm. isp. (1462–1463). Talán azonos → Bereck várnaggyal, aki Kolozs vm. isp. (1462).
- Polyák** (szentannai, Marosszék; **györgyfalvi**, KL; **szentmihályi**, DO; Csánki V. 568)
- Albert Kolozs vm. isp. (1499), görgényi „ispán” (1502; TD; SzOkl VIII. 197). Szentmihályi (KmJkv II. 2938. sz.), nagymihályi (uo. II. 2987. sz.), nagymihályi Nagy (uo. 2926. sz.), szentannai (uo. II. 3001. sz.), györgyfalvi (KL), 1519-ben néhai (uo. II. 3728. sz.). Fel: Györgyfalvi „Henke” Pál leánya: Zsófia (uo. II. 2938. sz.). Fia: Gáspár, Albert és Boldizsár (uo. II. 2995, 3728, 4249. sz.). 1495-ben 670 Ft-on zálogba vette sógora: Györgyfalvi Miklós györgyfalvi, [szamos]szenmiklósi és patai (KL), keszüi, pulyoni, móríci és cegői (DO) jószágrészeit, 1496-ban pedig meg is vásárolta a keszüi jószágrészt (uo. II. 2938, 2987. sz.). 1496-ban Kolozs, Torda és Küküllői jószágrészeket vásárolt 2000 arany Ft-ért (uo. II. 2995. sz.) és 1500 arany Ft-on zálogba vette felesége örökös jószágrészeit (uo. II. 2996. sz.).

Polyeni (HD; Csánki V. 126, 128)

– János, Hunyad vm. alisp., Hunyad vár várnagya (1477).

Porkoláb (ádamosi, KK; Csánki V. 952–953)

– Imre, Küküllő vm. szolgabírája (1507). János f; Ádamoson nemesháza, Kocsárdon, Sályin és Csapón (KK) jószágrésze volt (1503: KmJkv II. 3280. sz.). 1503-ban jószágrészt adományozott (valószínűleg famulusának, 1503: uo. II. 3281. sz.). Szentgyörgyi Péter erd. vajda és székely isp. fővesztésre ítélte jogtalan eljárás miatt (1507: uo. II. 3417. sz.). 1509-ben még említik (uo. II. 3517. sz.).

Porkoláb (bácsi, KL)

– János, Kolozs vm. alisp. (1465–1466).

Porkoláb (botházi, KL; Csánki V. 569)

– Mihály, Kolozs vm. szolgabírája (1476, 1482–1484, 1491). András, Pál és Péter apja (1480, 1486, 1492: KmJkv I. 2291, II. 2570, 2777 sz.). Fogott bíró (1482: uo. I. 2337, 2407. sz.).

Porkoláb (csapói, KK)

– György, Küküllő vm. alisp. (1538).

Porkoláb (göci) Mátyás, Doboka vm. szolgabírája (1505, 1513), Doboka vm. alisp. (1513) I. Göci Mátyás

Porkoláb (péterfalvi, KK; Csánki V. 953)

– András, Küküllő vm. alisp., [küküllővári] várnagy (1478), Küküllő vm. isp. (1479). Losonci László erd. vajda familiárisa (1494: DF 245414). Meggyesfalvi Zsófia férje, János, Simon (1483: KmJkv I. 2426. sz.), Lőrinc (1503: uo. II. 3280. sz.) és Zsigmond apja (1505: uo. II. 3349. sz.). Mikeszása, Tótfalu (Küküllőlonka) és Lodormány (KK) iktatásánál vdi emb (1478: Ub VII. 167), ü (1482: KmJkv. I. 2357. sz.). 1492-ben Cicsó és Küküllővár István (Štefan) moldvai vajda részére történő iktatásánál kir emb (Veress: Acta et epistolae IV. 44).

Porkoláb (szentgyörgyi, BSz; Szentgyörgy = Vízszentgyörgy, puszta Széplak közelében)

– Sandrinus, B-Szolnok vm. szolgabírája (1476). Ügyvéd (1482: KmJkv I. 2422. sz.).

Porkoláb (szucsáki, KL; Csánki V. 571)

– Demeter, Kolozs vm. szolgabírája (1488), Bánfi Ferenc sebesvári (KL) várnagya (1493: DL 32515). Özvegye: Orsolya (1498: KmJkv 3071. sz.). Ügyvéd (1490: uo. II. 2710. sz.). Fogott bíró (1497: uo. II. 3006. sz.).

Porkoláb (tompaházi, FH)

– Józsa, Fehér vm. szolgabírája (1522).

Porkoláb

– Demjén, Torda vm. alisp. (1469). Rédei János erd. alvajda familiárisa (1469: KmJkv I. 1851. sz.).

Porkoláb Bereck, Torda vm. isp. (1462–1463) I.

Pókai Porkoláb Bereck

Porkoláb Mátyás, Doboka vm. alisp. (1513) I.

Göci Mátyás

Radnóti Bord (d) László, Küküllő vm. szolgabírája (1407) I. **Bordi**

Rákosi ([abosfalvi], FH; Csánki V. 953) Mihály, Küküllő vm. szolgabírája (1534–1538).

Rákosi (HD)

– Gáspár, Fehér vm. alisp. (1494). Vdi emb (1506: DL 26491).

Rápolti (HD; Csánki V. 221–222; KmJkv I. p. 56–58)

– György, Kolozs vm. isp. (1467). Mátyás fia: Péter f; Gothárd kolozsmonostori gubernátor és gyulafehérvári prépost testvére (KmJkv I. 1506. sz.). 1468-ban Mátyás király Gothárdnak és Györgynek adományozza a hűtlen Kecseti László Sályi (TD), Velkér, [Mező]szentmárton, Méhes és Ölyves (KL) nevű birtokait (DL 26413). Kettejük anyai birtokai: Kecset (BSz) és Felsőtők (DO) fele (1468: DF 275427). Fel: Borbála, leányai: Ilona (Macskási Tárnok Péter szőrényi bán fel), Katalin (albisi Zólyomi Dávidné), Margit (Ráskai Mihályné), Márta (Ravazdi Péterné); Hari (FH) birtokosa; 1500-ban néhai (DL 30950).

– Mátyás, Hunyad vm. isp. (1439–1446), dévai várnagy (1446–1458). Ügyvéd (1440, 1452: KmJkv 184, 1024. sz.).

Rátót nemzetség: **Kakas** cs

Ravasz (szucsáki, KL; Csánki V. 573–574)

– Lukács, B-Szolnok vm. szolgabírája (1470). Szucsáki Ravasz Domokos f ([1430?], 1495: KmJkv I. 43. sz.; II. 2965. sz.). Fel: Péterházi/Gyékényesi Balázs leánya: Ágota (1458: uo. I. 1283. sz.; 1487: uo. II. 2647. sz.). Péter apja (1487: DL 27949). A losonci Bánfiak üje (1461, 1472 [?]: uo. I. 1585, 2061. sz.). Fogott bíró (1485: uo. II. 2514. sz.).

Récsei (kidei, DO; Csánki V. 584)

– Gergely, Doboka vm. szolgabírája (1450–1452). Récsei Miklós (1441: DL 27474) vagy récsei Yhthor (d) Mátyás f (1459: KmJkv I. 1401. sz.), cegei Vas János leánya: Dorottya férje (1473: DL 27519), Jakab, Lőrinc, György/Gergely, Gyulai Porkoláb Istvánné Katalin és Ilona apja (1469, 1475, 1478, 1504: KmJkv I. 1914, 2184, 2257. sz.; II. 3303. sz.). Récsén (KA, 1468: DL 29828) birtokos, Szentmiklóson (KL; KmJkv I. 1894. sz.) és Oláhkecelen (KA) zálogbirtokos (1471: uo. I. 2036. sz.). Ügyvéd (1440–1441, 1444, 1451, 1453, 1461, 1466, 1472: uo. I. 183, 306, 485, 981, 1090, 1564, 1714, 2061. sz.). Avdi (1441: DL 27474) és kir emb (1451: DL 27883), 1469-ben familiárisát említik (TelOkl II. 100).

Rédei (HS; Csánki I. 83)

– János, erd. alvajda (1468–1472), Hunyad vm.

- isp. (1468–1469). Heves vm. alisp. (1461–1467), I. Havassy Péter: Heves megye közepkori tisztségviselői. Eger 1986. (Studia Agriensia 6.) 39–40. Pecsétje: TelOkl II. 111.
- Rimai** (GM; az almágyi nemesek egyik ága)
- (d) Miklós magister (Miklós f), kolozsvári (!) ispán (1331), Kolozs vm. isp. (1332), kecskési várnagy (1322), létai várnagy (1331–1341). Lásd Arch. 1301–1457. II. 205.
- Rohodi** (de Rohod, SzR [?], 1511: DL 62392)
- János, Hunyad vm. isp. (1496). Fogott bíró a Corvin János özvegye, Frangepán Beatrix és Hunyad vm. nemessége közötti vitában (1507: DL 37813). Talán azonos azzal a Rohodi Jánossal, aki 1499-ben a görgényi (TD) várnaggyal együtt részesül Hunyad vm.-i kir adományban (DL 29546), illetve aki 1500-ban Szentgyörgyi Péter erd. vajdától és székely ispántól kap parancsot egy marosszéki eljárás lefolytatására (SzOkl III. 145–148; a felsorolt adatok forrása: Neumann: Felső-Tisza-vidéki nemesek 440–441).
- Roth** (Rod, Rood; **zsombori**, DO; Zsombor = Szászsombor)
- András, Doboka vm. szolgabírája (1487). Szászsomboron kúriája volt (1499: KmJkv II. 3080. sz.). Vdi emb (1482, 1495: DL 27543, 27564).
 - János, Doboka vm. szolgabírája (1524–1525, 1536–1540). Ilona férje (1505: KmJkv II. 3378. sz.). Vdi emb (1533: WassLt 656. sz.). † 1540. III. 16. e. (uo. 664. sz.).
- Rődi** (KL; Csánki V. 574)
- János, Kolozs vm. szolgabírája (1536).
- rődi cs: **Cseh**
Rufus I. **Veres**
- Sándor** (szamosfalvi, KL)
- András, Kolozs vm. szolgabírája (1533). Berenden zálogbirtokos (KL; 1536: KmJkv II. 4566. sz.).
- Sándorházi** (szucsáki, KL; Csánki V. 574–575)
- Ambrus, Kolozs vm. alisp. (1510–1517). → György f (1486: KmJkv II. 2573. sz.). Fel: Orsolya, gyermekei: Benedek, Tamás, Mihály, sárdi Hacaki Gáspárné Márta, Borbála, Zsófia, Katalin (1524: uo. II. 4058. sz.). Gyalu (KL) erd. püspöki vár várnagya, egregius (1477: DF 280922; 1478: DF 255243; 1479: DL 27213; DF 280924; 1482: uo., DF 280928; az adatok forrása: Horváth Richárd kéziratos váradattára). Szomordokon (KL) birtokos (1489: KmJkv II. 2708. sz.). Bócon (KL) jószágrészt vásárol (1518: uo. II. 3690. sz.). Szucsákon (KL) birtokos (1526 uo. II. 4148. sz.). 1482-ben Sándorházi Ambrus gyalui várnagyot említik (TTár 1907. 99–100). Fogott bíró (1508, 1510: KmJkv II. 3458, 3531. sz.), ü (1523: uo. II. 3954. sz.). Sandorhazy Ambrus 1522-en egykori ispánjának, Kemény Péternek az özvegyét képviseli (Sandorhazy Ambrus). A gyalui uradalom hatáiról szóló 1536. szeptember 23-i (sab. p. Mathei ap. et ev.) tanúkihallgatásban 70 évesnek mondja magát (MNL-OL Filmtár, 43561. sz., Kolozsmonostori konv. orsz. lt, Centuria N. 100. = erd. kápt. mlt, V/90. töredék, az adatot Bogdándi Zsolt-nak és Hegyi Gézának köszönöm).
 - György, Kolozs vm. alisp. (1491–1492, 1497). → Ambrus, László, János és Tamás apja (1486: KmJkv II. 2573. sz.). Fel: Margit (1489: uo. II. 2708. sz.). Szucsáki (KmJkv II. 2708. sz.). Szomordokon (KL) birtokos (1489: uo. II. 2708. sz.). Ügyvéd (1490: uo. II. 2710. sz.), kir emb (1479: TTár 1907. 98. = DF 244549).
- Sárdi** (KL; Csánki 575–577)
- András, Kolozs vm. alisp. (1423–1424).
 - (Kis) Antal, Doboka vm. alisp. (1510). Minden bizonnyal azonos azzal a Sárdi Antal Kolozs vm.-i nemessel, aki f b a Gyerőfiek perében (1508: KmJkv II. 3458. sz.).
- sárdi cs: **Budai, Hátszegi**
sáromberki cs: **Nagy**
- Sárosi** (szengyeli, TD; Csánki V. 811)
- Albert, Torda vm. szolgabírája (1484).
 - Bernát, Torda vm. szolgabírája (1503–1508). Szengyelen (TD) birtokos (1516: KmJkv II. 3598. sz.).
- Sárosi** (KK? KL?; Csánki V. 577)
- János, Kolozs vm. isp. (1441).
- sárvári cs: **Székely**
- Sásvári** (UG) Miklós, Torda vm. isp. (1494). Talán azonos azzal a Sásvári Miklóssal, aki Doboka vm.-i birtokokat próbál megszerezni (1492: KmJkv II. 2764. sz.) és aki Cikudon (TD) jószágrészt vásárol; egregius (1520: uo. II. 3792. sz.). Ugocsa alispán (1462, 1481; Arch. 1458–1526. II. 297–298).
- Saul** magister, Hunyad vm. isp. (1365).
- Stoltz** Georg, Hunyad vár tulajdonosának, Brandenburgi Györgynek a várnagya (1526–1529). Felső-sziléziai nemes, az örgróf jägerndorfi (ma Krnov, Csehország) udvarának a tagja. Noha várnagyátársa, Szentimrei András és a megye nemessége és Hunyad mezőváros polgárai folyamatosan panaszkodtak rá, az örgróf megtartotta a tisztségben valószínűleg azért, mert megpróbálta ura bevételeit feljebb srófolni. Szentimrei halála után a várbeliek agyonverték. Egyházellenes magatartása miatt az erdélyi püspök vizsgálatot folytatott ellene. Lásd Csepregi: A reformáció nyelve 113–117.
- Sebestyén**, Doboka vm. jegyzője (1516).
semjéni cs: **Kállói**
- Septéri** (KL; Csánki V. 577, 811)

- Gyula, Torda vm. alisp. (1448, 1453), Fehér vm. isp. (1455). Ügyvéd (1450: KmJkv I. 855. sz.).
- Sértő** (Serthew, **kolozsvári**; Tonk: A középkori közjegyzőség 60, 273–274, 59. sz. jegyz.)
- Péter magister, Kolozs és Torda vm. isp. (1462). Mihály f (1447, 1453: KmLt 171. sz. = DF 275238; DL 30316). Providus; eladja birtokát (1439: KmJkv I. 122. sz.); deák (1452: uo. I. 1023. sz.); magister (1450: uo. I. 845. sz.). Ügyvéd (1440, 1452, 1459: uo. I. 193, 1028, 1389. sz.). Császári közjegyző (1445: Nagybányán, Ub V. 155–156; 1447: KmLt 171. sz.; 1453: Sáromberkén, Petrus Michaelis Serthew de Cluswar, DL 30316). Tarkői Rykalf fia: György erd. alvajda aljegyzője 1451–1461 között (subnotarius; 1451: TelOkl II. 45; Ub V. 328–329; 1452: DL 29493; 1461: alvajdai subnotarius; DF 277554; KmJkv I. 1590. sz.), vdi emb (1451: TelOkl II. 45). Kolozsvári háztulajdonos 1453-ban (csak Sértő Péterként említik; Tonk: i. m.; Kovács: Kolozsvár számadáskönyvéről 188.). Tordán lakik, Egyházasfalván birtokos (1459: KmJkv I. 1389. sz.; Csánki V. 702).
- Simon**, Hunyad vm. isp. (1431).
- Kolozs vm. alisp. (1445).
- Solymos (petlendi, TD; Csánki V. 812; Petlend = elnéptelenedett település Túr határában)**
- Miklós, Torda vm. szolgabírája (1436). Gyermekei: Pál és → Zsigmond ([1452?]: KmJkv I. 1061. sz.). Ügyvéd (1430, 1439: uo. I. 37, 137. sz.).
- Zsigmond, Torda vm. szolgabírája (1453). → Miklós f ([1452?]: KmJkv I. 1061. sz.). Ügyvéd (1449, 1468: uo. I. 775, 1833. sz.). 1452-ben Berkes (TD) bitorlása miatt tiltakozik ([1452?]: uo. I. 1061. sz.).
- sólyomkői cs: **Ördög**
- Somai** (KL; Csánki V. 578–579; Soma = elpusztult település Szucság közelében)
- Gergely, Kolozs vm. alisp. (1445), Kolozs vm. szolgabírája (1465–1466). Fel: Újbudai Nagy (Magnus) János leánya: Márta (KL; 1449, 1471: KmJkv I. 652, 2042. sz.), gyermekei: Imre, Gergely/György, Nyíresi Mihályné Ilona, Némái Tamásné Anna, Orsolya (1470, 1492: uo. I. 1953. sz.; II. 2784. sz.). Jakab f; Szucsákon (1446, 1449, 1469: uo. I. 576, 652, 1878. sz.) és Somán (KL) birtokos (1470, 1474: uo. I. 1953, 2156. sz.), Újbudán (KL) jószágrészt vásárol (1471: uo. I. 2042. sz.). Ügyvéd (1447, 1461: uo. I. 611, 1602. sz.), f b (1460, 1474: uo. I. 1448, 2134. sz.), kir emb (1472: uo. I. 2062. sz.).
- Sombory l. **Zsombori**
somkeréki cs: **Erdélyi**
Suky l. **Zsuki**
- Sulyok (szancsali, KK; Csánki V. 959–960)**
- Benedek, Torda vm. isp. (1508). György f; Benedek, György és Borbála apja; ősi birtoka Szancsal (KK). Nővérétől, Györgyfalvi „Henke” Salatielné Katalintól ennek férje által vásárolt patai (KL) jószágrészt kap (1519: KmJkv II. 3712. sz.). Szancsalon jobbágytelkeket vásárol (1513: DL 29945). Kir és vdi emb (1514, 1515, 1519, 1524: DL 30269, 26527, 29971, DL 26550).
- Demeter, Küküllő vm. szolgabírája (1513). Avdi, vdi és kir emb (1497, 1501, 1503, 1505, 1510, 1514, 1515: DL 29888, 29899, 29905, 29744, 26510, 29931, 29931, 30269, 26527).
- Menyhárt, Küküllő vm. szolgabírája (1532).
- Sülyei** (FH; Iczkovits 62; Csánki V. 958–959)
- Gergely, Fehér vm. szolgabírája (1435).
- Illés, Torda vm. isp. (1436). Kormányzói emb (1448: DL 30445).
- István, Fehér vm. szolgabírája (1357–1366). Miklós f, avdi emb (1348: CDTrans III. 483. sz.). Gergely, Antal, Lukács és Miklós apja (1418: DL 31124. = ZsOkl VI. 1909. sz.). Kereclőn (KK) birtokos (1356: CDTrans III. 855. sz.). Kir és vdi emb (1359, 1372, 1374: uo. III. 1103. sz.; DRHC. XIV. 162; uo. XIV. 467. = DF 253587).
- Mihály, Fehér vm. szolgabírája (1478–1479). Kir emb (1468: DL 30211).
- Ozsvát, Fehér vm. alisp. (1494). Vdi, nádori, avdi emb (1493, 1520, 1507: DL 26453, 31030, 30071).
- Sülyei (gáldtői, FH; Iczkovits 62; Csánki V. 958–959)**
- Illés, Fehér vm. szolgabírája (1471).
- sülyei cs: **Volkányi**
- Swerch-i (v. sztrigyi Swarch) János** magister, erd. alvajda, Fehér vm. isp. (1396–1401). Fiai Sztrigyen (HD) birtokosok (1426: DL 27856; vö. Csánki V. 206, 237).
- Szakácsi** (KSz; Csánki I. 563)
- [Nagy] György deák, Doboka vm. alisp. (1493–1494). Olykor Szakácsi Nagy Györgyként említik (1486: DL 27944, 1495: DL 27981). Báldoni (KA) Nagy Mátyás fia: szakácsi Nagy Bálint és Keceli Tamás leányának: Margitnak a f, Rátoni Nagy Albertné Ilona és Szodorói Albertné Katalin testvére, Magyarkecelen birtokos (KA, 1498: KmJkv II. 3054. sz.). Iklódi Balázs leánya: Kata férje, János apja, 1493-ban füzesi, oláhpénteki és poklostelki jószágrészekkel kapcsolatosan egyezséget köt Iklódi Benedekkel (Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka III. 483). 1498-ban Kecel (KA) iktatásának ellentmondott (1498: ErdKLt 758. sz.; idézi Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka III. 613). Szakácsin birtokos

- (kSz, é. n., TelOkl II. 43). 1479 k. Doboka vm. alispánjával, szolgabírájával és több más nemesel együtt osztályt hajt végre a megyében (KmJkv I. 2272. sz.). Kir emb (1495: DL 27981). Ügyvéd (1493: DL 27560).
- Szakál (abosfalvi, KK; Csánki V. 960)**
– Imre, Küküllő vm. szolgabírája (1478–1479). Ügyvéd (1468: KmJkv I. 1826. sz.).
szálláspataki cs: **Szerecsen**
- Szalmás** (Salmas) Miklós, Torda vm. szolgabírája (1430).
- Szalmatercsi** (NO; Csánki IV. 118)
– János, Doboka vm. isp. (1451), Kolozs vm. alisp. (1450–1451). Nevéből ítélve Nógrád vm.-i nemes.
- Szalók nb. Miklós, Küküllő vm. szolgabírája (1344) l. **Darlaci Miklós**
- Szalók nemzetség: **Baládfi, Cikmántori, Darlaci, Kendhidai**
szamosfalvi cs: **Gyerőfi, Mikola, Sándor**
- Szancsali** (KK; Csánki V. 585, 960)
– Mihály, Kolozs vm. isp. (1458). Fel: Sárdi László leánya: Ilona (1453: KmJkv I. 1108. sz.).
szancsali cs: **Sulyok**
- Szarkadi** (TD; Csánki V. 813–814)
– László (Miklós f), Torda vm. szolgabírája (1409, 1418, 1421). János, Tamás, László és Szentmihályi Péterné Dorottya apja (1417: ZsOkl VI. 352. sz.; Csánki V. 813).
- Szászszombori** (DO)
– Salatiel, Doboka vm. szolgabírája (1511–1515). Péter, Bálint és László apja; Szászszomboron birtokos (KmJkv II. 3681. sz.), Galacon zálogbirtokos (1518: uo. II. 3605. sz.). 1516-ban lemondott a szolgabírárságról (WassLt 617. sz.). Vdi és kir emb (1511, 1518: uo. 568. sz.; DL 27411). Ép gyűrűspecstje, f bi oklevélen: Wass cs lt, 1511. XI. 23., CJ-F-00457-1-413 (WassLt 567. sz., DF 255370).
- Szavai** (DO) László (Márk f), B-Szolnok vm. isp. (1392). Vdi emb (1377: DRHC. XV. 110, 189). A család Pélen és Sállakán (ZD) is birtokos (1371: uo. XIV. 79, 88).
- Székely (inakfalvi, Aranyosszék; Csánki V. 590)**
– Tamás, Kolozs vm. isp. (1458). Valószínűleg Székely Tamás Kolozs vm.-i alispánnal azonos.
- Székely (kercsedi [?], de Kerczet, Aranyosszék)**
– Tamás, Kolozs vm. alisp. (1465–1466). L. fentebb.
- Székely (kiseskülli, DO)**
– Sebestyén, Doboka vm. isp. (1548). Fel: Zsombori Klára (1552: KmJkv II. 5167. sz.). Kis- és Nagyesküllön birtokos (1537, 1553: uo. II. 4597, 5238. sz.), Kolozs vm.-ben zálogbirtokos (1548, 1551: uo. II. 4903, 5067. sz.), eg-
- regius (1545: uo. II. 4852. sz.). 1554. évi végrendelete ismeretes (uo. II. 5276. sz.).
- Székely (marói, DO)**
– Péter, Doboka vm. alisp. (1414).
- Székely (d) (sárvári, [Sajósárvár?] DO?; Székelyföld?)**
– Ágoston, Doboka vm. isp. (1411). Talán azonos azzal a Sárvári Ágostonnal, aki 1420-ban Bodolán (FH) birtokos (SzOkl I. 112. = ZsOkl VII. 1470. sz.).
- Székely (szentgyedi, DO; Csánki V. 591)**
– István Doboka vm. alisp./isp. (1446–1452), 1452-ben B-Szolnok vm. alisp. (1452). Herepei Márk erd. alvajda familiárisa (1450: KmJkv I. 805. sz.). Ügyvéd (1446, 1449, 1452, 1459: uo. I. 571, 707, 1055, 1394. sz.), vdi emb (1449: uo. I. 659. sz.; 1461: DL 27487). Talán azonos Szentgyedi Istvánnal (András fiával), aki Doboka vm. szolgabírája 1453–1455 között.
- Lőrinc, Doboka vm. szolgabírája (1481, 1486), Doboka vm. alisp. (1487). Cegei Vas Margit férje (1505: WassLt 530. sz.; 1477: DL 26427). Szentgyeden zálogbirtokos (DO; 1482: KmJkv I. 2344. sz.), Pulyonban (DO; WassLt 568. sz.; KmJkv I. 2442. sz.) és Szentmiklóson (DO; 1476: DL 37304) birtokos. Szentgyedi és pulyoni birtokát emberölés miatt II. Ulászló kir. eladományozta (1499: DL 30303). Fogott bíró (1497, 1501: WassLt 492, 503. sz.), ü (1503, 1508; uo. 517, 544 sz.), vdi emb (1496: TelOkl II. 427; 1500: DL 28662). 1514-ben jobbágy famulusát említi (WassLt 610. sz.). 1505-ben megírt végrendeletében a szentgyedi egyháznak adományt tett, másokra pulyoni házát és szőlőit hagyta (uo. 530. sz.); gyóntatója a szentgyedi plébános volt (uo. 630. sz.). † 1511. XI. 29. e. (uo. 568. sz.).
- Székely ([iklódsszentiványi? mányiki?] DO?)**
– János, Doboka vm. szolgabírája (1537). Talán az 1536-ban Iklódsszentiványon birtokos Székely Jánossal, vagy az 1546-ban említett mányiki (DO) Székely Jánossal azonos (Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka IV. 95., III. 303).
- Székely (TD)**
– Miklós, Torda vm. isp. (1494). Vélhetőleg szentiváni Székely Mihály fiával: Miklóssal azonos, akinek örökjogú részbirtokai [Vajda]szentiványon, Szakálon és Szengyelen (TD), zálogos jószágrészei pedig Faragón (KL), Némán és Rücsön voltak (TD; 1492, 1513: KmJkv II. 2793, 3713. sz.; 1491: TelOkl II. 176).
- Szengyeli** (TD; Csánki V. 817–818; Mihalik: Szengyeli Ferenc)
– Domokos, Torda vm. szolgabírája (1444, 1453). Szengyelen (TD) birtokos (1468: KmJkv I.

1804. sz.). Kir emb (1468: DL 26413), ü (1471: KmJkv I. 2020. sz.).
- László, Torda vm. szolgabírája (1401).
 - Mátyás, Torda vm. szolgabírája (1447, 1462–1463), Torda vm. alisp. (1469). Benedek f, András, Benedek, Klára és Margit apja (1467: KmJkv I. 1725. sz.). Szengyelen birtokos (TD; 1447: DL 30185; 1468: KmJkv I. 1804. sz.), vdi emb (1467: DL 31170), ü (1468: KmJkv I. 1806. sz.). Rédei János erd. alvajda familiárisa (1469: uo. I. 1851. sz.).
 - Mátyás, Torda vm. szolgabírája (1512).
 - Miklós, Torda vm. szolgabírája (1449). Lőrinc apja, 1459-ben néhai (KmJkv I. 1347. sz.).
- szengyeli cs: **Sárosi, Tót**
szentannai cs: **Polyák**
Szentegeyedi (DO)
- András (Mihály f), Doboka vm. szolgabírája (1397–1406, 1411, 1414, 1416–1420, 1423). Pál apja (1435: DL 44023). Vélhetőleg → Mihály szolgabíró f. Szentegeyeden birtokos (1407: WassLt 276. sz.), Császáriban zálogbirtokos (ZsOkl IV. 806. sz.); 1392-ben vajdai, 1410-ben avdi emb (WassLt 217, 286. sz.), ü (1398: uo. 231. sz.).
 - István (András f), Doboka vm. szolgabírája (1453–1455). Vélhetőleg → András szolgabíró f. Rápolti Anna férje (HD; KmJkv I. 1024. sz.). Talán azonos az ekkor élt szentegeyedi Székely Istvánnal (1449: uo. I. 707. sz.), aki alisp. és ispán 1446–1452 között.
 - Mihály magister (Jakab f), Doboka vm. szolgabírája (1367–1372). Azonosítására lásd WassLt 158. sz. (1372). Vélhetőleg → András szolgabíró apja. Avdi és vdi emb (1366, 1369, 1372: uo. 142, 163. sz.; DRHC. XIII. 635).
- szentegeyedi cs: **Székely, Valkai**
szentemagócs nemzetség: **Kömörői**
Szentes (frátai, KL; Csánki V. 592–593)
- György, Kolozs vm. szolgabírája (1458). Gyermekei: Máté, Barnabás, Fülöp és Erzsébet (1469: KmJkv I. 1857. sz.), akik közül Máté 1467-ben beiratkozott a krakkói egyetemre (Tonk: Erdélyiek egyetemjárása 84–85, 290 [1509. sz.]). Magyar- és Oláhfrátán, Botházán (KL), Márkházán (DO) birtokos (1440, 1442: uo. I. 230, 450, 471. sz.). Oláhfrátai birtokosként és (egykori?) szolgabíróként említik 1461. IV. 13-án is (DF 255310). Ügyvéd (1440: uo. I. 281. sz.).
- Szentgyörgyi (BSz; Szentgyörgy = Vízszentgyörgy, elnéptelenedett település Széplak határában).**
- Miklós mgr (István f), Doboka vm. isp. (1384). Királynéi parancsra oltalmazza a Vas család birtokait (WassLt 186–187. sz.). Vélhetőleg Losonci László erd. vajda (1376–1385) és
- Losonci Miklós székely ispán (1382–1385) familiárisa (uo. 189. sz.). A birtoknév nélkül említett István fia: Miklós mgr valószínűleg azonos azzal az István fia: Miklóssal, aki Szentgyörgyön keltezi (in Sancto Georgio, in Ioh. a. port. Lat.) levelét [Losonci] Miklós székely ispánhoz (1382–1385; vö. Arch. 1301–1457. I. 193), lásd WassLt 189. sz. (1384. V. 6-ra keltezve). Az oklevél valószínűbb kelte tehát [1382–1385]. V. 6. A kelet-hely, az írás és a pecsét egyezése folytán István fia: Miklós azonosítható az [1384?]. III. 29-i levél írójával (WassLt 186–187. sz.), és így feltehetően az 1384. évi dobokai ispánnal is (WassLt 190. sz.) István fia: Miklós magister azonos tehát Szentgyörgyi (v. Pestesi) cs (Hermán nb) István fia: Miklós mgr-rel. (A fentebbi oklevél új keltezését és az azonosítást Hegyi Géza javasolta).
- Miklós, B-Szolnok vm. szolgabírája (1443). László f (1440: KmJkv I. 273. sz.), Gergely apja (1440: uo. I. 274. sz.). Szentgyörgyön és Széplakon (BSz) birtokos (1440: uo. I. 273. sz.). Ügyvéd (1442, 1453: uo. I. 458, 1090. sz.).
- Szentgyörgyi (HD; Csánki V. 137, 229–235; Szentgyörgy = Sztzigyszentgyörgy?)**
- István, Hunyad vm. szolgabírája (1439).
 - János (Mihály fia: János fia) Hunyad vm. szolgabírája (1410–1413).
- Szentgyörgyi (szopori, KL; Csánki V. 593; Szentgyörgy = Marosszentgyörgy)**
- György, Kolozs vm. szolgabírája (1488, 1492). Barnabás f (1486: SzOkl I. 259). Fel: méhesi Tót István leánya: Márta (1482: DL 26925; KmJkv I. 2408. sz.). Egregius, Kolozs vm.-i birtokokkal való megadományozása ellen 1492-ben tiltakoznak (uo. II. 2818. sz.). Szoporon és Örön (KL) birtokos (Csánki V. 593). Kir emb (1493: KmJkv II. 2845. sz.).
- Szentgyörgyi (TD; Csánki V. 819; Szentgyörgy = Csapószentgyörgy)**
- János, Torda vm. szolgabírája (1461).
 - Mátyás, Torda vm. szolgabírája (1447). Valószínűleg elírás Szengyeli Mátyás Torda vm. szolgabírájának (1447, 1462–1463) neve helyett.
- szentgyörgyi cs: **Császár, Csegedi, Porkoláb**
Szentimrei (FH; Csánki V. 235)
- András deák (litteratus), Hunyad vm. isp., Hunyad vár várnagya (1520–1524, 1529). 1509-ben Szentimrei (másként morvaországi, de Moravia) András az erd. vajda dévai és aldiódi jövedelmeinek kezelője, Lövdöld (Moson vm.) birtokosa, egregius (DL 30 339, idézi Csánki V. 235). 1509-ben bevezetik Középszilvás és Alsószilvás (HD) birtokokba (DL 27 590). Hunyad vár birtokosának, Brandenburgi

- Györgynek a familiárisa (Pataki: Hunedoara 177). † 1530-ban (uo. 242–243).
- Szentiványi** (TD; Csánki V. 819; Szentivány = Vajdaszentivány)
– Péter, Torda vm. szolgabírája (1430). Avdi emb (1427: TelOkl I. 490).
- Szentiványi** (BSz; Szentivány = Iklódszentivány)
– István (János f), B-Szolnok vm. szolgabírája (1408).
szentiványi cs: **Keresztes**
- Szentkirályi** (de Sancto Rege, FH; Csanád nb.; Szentkirály = Enyedszentkirály; Iczkovits 62–63; Györffy II. 186)
– Gergely comes, Fehér vm. szolgabírája (1303). 1291-ben az alvajda helyettese mellé kirendelt társbíró (CDTrans I. 479. sz.).
– Gyula, Fehér vm. szolgabírája (1462).
– István comes, Fehér vm. szolgabírája (1320–1322). Enyedszentkirály (FH) birtokosa. → Sándor apja (CDTrans II. 875, 1033. sz.).
– Sándor (István f), Fehér vm. szolgabírája (1336–1339). → István comes f (CDTrans II. 875, 1033. sz.).
- Szentkirályi** (székelyföldi, a Tuzsoni cs egyik ága, Simon fia: Semjén utódai [1366–1378]; TD; Csánki V. 820–821)
– Semjén, Torda vm. isp. (1440).
- Szentkirályi** (TD; Szentkirály = Pusztaszentkirály)
– Oláh (Wolach) János, Torda vm. alisp. (1440). Lehet, hogy azonos Szentkirályi János görgényi (TD) várnaggyal (1439: TelOkl II. 7., de vö. Arch. 1301–1457. II. 228.)
szentkirályi cs: **Sztrigyi**
szentlászlói cs: **Herepei**
- Szentmargitai** (TD; Csánki V. 821)
– Miklós, Torda vm. szolgabírája (1408).
- Szentmártoni** (TD; Csánki V. 821; Szentmárton = Pusztaszentmárton)
– János (Beke f), Torda vm. szolgabírája (1383). Azonos **Harói** Beke fia: Jánossal. Avdi emb Fehér (1363: CDTrans IV. 231, 235. sz.) és Hunyad (1366: CDTrans IV. 548. sz.) megyében. Fel: Szentmártoni János fia: Péter leánya: Erzsébet, aki révén harói és szentmártoni jószágreszekre tett szert (1368: CDTrans IV. 658. sz.) Szentmártonon birtokos (1377: DRHC XV. 302–305).
– Miklós (Pál f), Torda vm. szolgabírája (1392). Kir emb (1368: CDTrans IV. 658. sz.), avdi emb (1378: TelOkl I. 182). Fel, Klára, Szentmártonon birtokos (1377: DRHC XV. 302–305). Másként **Petlendi**, avdi emb (1363: CDTrans IV. 188, 658. sz.). Másként **Koppándi**, avdi emb (1374: DRHC XIV. 508–516).
szentmártoni cs: **Medvés**
- Szentmiklósi** (DO). Talán azonos vagy rokon az ugyancsak Áronszentmiklóson birtokos szentmiklósi Károly családdal (l. ott is).
– Ferenc, Doboka vm. szolgabírája (1407). Avdi emb (1419: WassLt 354. sz., uo. 1423: 366. sz., 1424: uo. 371. sz., DL 27290; 1434: WassLt 426. sz.). Áronszentmiklóson birtokos (uo. 426. sz.; más néven: Aranyszentmiklós).
– Jakab, Doboka vm. szolgabírája (1390–1397, 1406).
szentmiklósi cs: **Károly, Nagy**
- Szentpáli** (KL; Csánki V. 598–599; Karácsonyi: Nemzetségek 290; Engel: Gen., Borsá nem 4. Szentpáli; Szentpál = Magyarszentpál)
– András (szentpáli), Doboka vm. isp. (1527, 1536, 1544–1546). Részt vett Szapolyai János erd. vajdának 1522 őszén lezajlott, Havasalföldre vezetett (második) hadjáratában (KmJkv II. 4268. sz.; DF 255115., idézi C. Tóth: Szapolyai János havasalföldi hadjáratái 1005., 148. jegyz. Mihály és Gesztrágyi Erzsébet f, Menyhért testvére (1514: KmJkv II. 3583. sz.), lelei Szilágyszegi Pál leánya: Margit (uo. II. 3814. sz.), majd Vitéz Katalin férje (uo. II. 4920. sz.); Borbála és Anna (uo. II. 3814. sz.), Erzsébet, Menyhért, András és János apja (második feleségétől: uo. II. 4849, 4920, 5342. sz.). Szapolyai János király familiárisa (Simon: Szapolyai familiárisai 241), követe (D-Gy.: Pöstyényi Gergely 175). Szapolyai János erdélyi vajda (1510–1526) kíséretének tagjaként részt vett a hatvani országgyűlésen (1525: DL 24172, idézi Kubinyi: Szapolyaiak 191). Perényi Péter erdélyi vajda familiárisa (1527; Bischofsurkunden 88. sz.). Fogott bíró Kolozs vm.-i birtokperben, egregius (1519, 1524: KmJkv II. 3751, 4048. sz.), ü (uo. II. 3955, 4514. sz.). Szentpálon (uo. II. 3814. sz.), Koródon (mindkettő Kolozs vm.-ben; 1514: uo. II. 3583. sz.), Felegregyen, Szentpéterfalván (uo. II. 4400, 4442. sz.), Hídalmáson (uo. II. 4520. sz.), Szentmihálytelkén (KL; uo. II. 4849. sz.) birtokos; olykor hídalmási Szentpáliként említik (uo. 4583. sz.). Szentpálon kúriája és malma volt (uo. II. 3814, 4268. sz.). Nagyesküllön nemesi kúriát (DO; 1524: uo. II. 4015. sz.), Papfalván (KL; 1535: uo. II. 4526. sz.) és Zsomboron (DO; 1536: uo. II. 4583. sz.) jószágreszt vásárolt. Andrásné (KL) és fodorházi (DO) pusztá jobbágytelkeit átengedte [Zsombor nb.] Solyomkői Menyhért Mátyásnak cserébe ez utóbbi nagyesküllői (DO) pusztá jobbágytelkeiért (1524: uo. II. 4016., 4019, 4021. sz.), melyeket utóbb ugróci (DO) jobbágytelkekért és halastóhelyért cserélt el (1529: uo. II. 4274. sz.). Jenőn jószágreszt,

- udvarházat és malmot vett zálogba (DO; 1543: uo. II. 4786. sz.). I. János királytól 1526-ban mogyorókeréki és szentkirályi (KL) jószág-részt kapott adományként (Kemény: Dip-lSuppl VI. 107.). I. János kir. (1526–1540) hí-veként megszerezte az I. Ferdinánd kir. párt-ján álló Valkaiak bábóci jószág részét (DO; 1535: uo. II. 4520. sz.). Pénzen vásárolt erdélyi birtokai felét 1539-ben feleségére hagyta, minthogy állítása szerint annak anyai birtokai jövedelméből legalább annyi birtokot vásárolt, mint a szolgálataival szerzett saját pénzéből (1539: uo. 4692. sz.). † 1549. V. 7. e. (uo. II. 4920. sz.).
- Gula/Jula comes (Artolph/Ortalp f), Doboka vm. szolgabírája (1315) l. **Gyulai**
- János, Kolozs vm. szolgabírája (1511–1512, 1525). Szentpáli, ü (1523: KmJkv II. 3955. sz.). Vdi emb (1528: uo. II. 4227. sz.).
- Lorand (Artolph/Ortalp f), Doboka vm. szolga-bírája (1315) l. **Gyulai**
- Mihály, Kolozs vm. szolgabírája (1478, 1484, 1491), f b, talán szolgabíró is (1493). Pál f (1472, 1474: KmJkv I. 2066, 2126. sz.). Koródon (KL) birtokos (uo. I. 2126. sz.).
- Pál, Doboka vm. isp. (1457), Kolozs vm. isp. (1458). Csicsó (BSz) várnagya (losonci De-zsőfi János familiárisaként, 1462: BánfOkI II. 51). Mihály, Tamás, Bálint apja (KmJkv I. 2136. sz.). Szentpálon (KL, olykor DO; uo. I. 1286. sz.; vö. uo. 609. sz.) és Koródon (KL) birtokos (uo. I. 483, 1287, 2136. sz.). 1439-ben az ugyancsak Kolozs megyében birtokos Valkói Benedek egyik társaként vérdíj fizeté-sére kötelezi magát egy gyilkosság kapcsán (uo. I. 153. sz.). Több alkalommal ü (uo. I. 305, 2113. sz.) vagy f b (uo. I. 1448, 2134. sz.). Vdi emb (1450: I. uo. 830. sz.; 1472: DL 27515), 1469-ben a tordai vajdai közgyűlés egyik ki-küldötte (uo. I. 1851. sz.), és a közgyűlés ne-vében a kolozsmonostori konv.-nél bevallást tett (uo. I. 1852. sz.).
- Szentpáli** (KK; Csánki V. 964–965; Szentpál = Kerelöszentpál)
- László (Barnabás f) Küküllő vm. szolgabírája (1361). Ügyvéd (1364, 1367: DRHC. XII. 206, XIII. 443–444).
- Szentpéteri** (KL; Györffy II. 373; Szentpéter = Uzdiszentpéter)
- Mihály (Dénes f) comes/magister, Kolozs vm. szolgabírája (1312–1314). Vélhetőleg azonos Szentpéteri Dénes fiával: Mihállyal (1305: CDTrans II. 46. sz.). Miklós magister telegdi főesperes, erd. kanonok testvére. Fel: Agmánd nembeli Lőrinc leánya (1303: uo. II. 22. sz.). Magister, kir emb (1321: uo. II. 406. sz.).
- széplaki cs: **Bordi**
- Szerecsen (szálláspataki, HD; Csánki V. 236; Szálláspatak = Felső- és Alsószálláspatak)**
- János [Hunyad vm. szolgabírája?], 1526-ban Naláci István szolgabíróval együtt fogott bíra-ként okleveleznek Hunyad vm.-ben (Révay cs központi lt, Kende, fasc. II. nr. 10).
- Szilágyi (bongárdi, DO)**
- (Zylagy de Bangarth) János, Kolozs vm. isp. (1462), Torda vm. isp. (1462). Fel: Girolti Ozsvát leánya: Klára, gyermekei: Bernát, Jób, Klára, Magdolna és Rwsynth (1471, 1491: KmJkv I. 2014, 2743. sz.). Bongárdon (DO) birtokos (1461: uo. I. 1547. sz.). Ügyvéd (1468: uo. I. 1833. sz.); eml. 1480 (uo. I. 2292. sz.); 1486-ban néhai (uo. I. 2596. sz.).
- szilágyi cs: **Nagy**
- Szilágytői (BSz)**
- János, B-Szolnok vm. szolgabírája (1434–1435).
- Lesták, B-Szolnok vm. szolgabírája (1397–1398, 1400).
- Miklós (Kozma f), B-Szolnok vm. szolgabírája (1392, 1407). Avdi emb (1391: TelOkI I. 232).
- Szilkeréki (BSz)**
- András, B-Szolnok vm. szolgabírája (1452), Do-boka vm. szolgabírája (1487). Ügyvéd (1453, 1482: KmJkv I. 1090, 1137, 1669, 2387. sz.). Szilkeréken (BSz) birtokos (uo. I. 2290. sz.), ahol nemesi kúriája volt (uo. II. 2720. sz.). Al-sótőkön birtokos (DO; 1484: DL 27546). Vdi emb (1464: DL 27491), 1468-ban tanúként idézik meg egy Doboka vm.-i perben (DL 27498). Somkeréki Erdélyi István ü-je (1476: TelOkI II. 122; 1479: uo. II. 139). Mihály f, tőki Varsány Ambrusné Ágnes (KmJkv II. 2720. sz.), illetve Lőrinc dévai plébános apja (uo. II. 2514. sz.). vö. Csánki V. 600.
- Demeter (Jakab f), B-Szolnok vm. szolgabírája (1483–1485). → Jakab f (1480: KmJkv I. 2290. sz.).
- István (Márton f), B-Szolnok vm. szolgabírája (1370). Igrice (BSz) határjárásánál tiltakozást jelentett be (1379: DRHC. XV. 572).
- Jakab, B-Szolnok vm. szolgabírája (1449). → Demeter és Fábián apja (1480: KmJkv I. 2290. sz.). Tévesen szerepeltette a szakirodalom Ko-lozs vm. szolgabírái között (Rüsz Fogarasi: Kolozs 8).
- János (Jakab f), B-Szolnok vm. szolgabírája (1397–1398, 1400–1406). Vdi emb (1380: Te-lOkI I. 197).
- Mihály, B-Szolnok vm. szolgabírája (1471). Szilkeréki birtokrész elidegenítése miatt tilta-kozik (1480: KmJkv I. 2290. sz.). 1480-ban mikházi Szilkeréki Mihályként említik (DL 27940).
- Miklós, B-Szolnok vm. szolgabírája (1471, 1495). Péter f (1480: KmJkv I. 2290. sz.).

- Péter, B-Szolnok vm. szolgabírája (1455–1470). Miklós apja (1480: KmJkv I. 2290. sz.).

Szilkeréki (tőki, DO)

- Lukács, Doboka vm. szolgabírája (1494). 1497-ben Sárd birtokba (KL) való bevezetésekor elmentmond (KmJkv II. 3016. sz.). 1499-ben az alsótőki (DO) kúriáért perel (uo. II. 3091. sz.), Felső- és Alsótőkön zálogbirtokos (uo. II. 3926. sz.), leánya: Katalin Sárdon birtokos (uo. II. 3938. sz.). Avdi emb (1495: DL 27565).

szilkeréki cs: **Mórici**

Szilvási (KL; Csánki V. 601, 823; Szilvás = Mezőszilvás)

- Bertalan (András f), Torda vm. isp. (1415). Testvére, illetve a fia: Balázs, 1448-ban a Vajdaszilvás, más néven Mezőszilvás (KL) nevű örökbirtokukat Farnasi Dénesnek vallják (1447, 1448: TelOkl II. 31–33; KmJkv I. 613, 628. sz.).
- Kristóf, Belső-Szolnok vm. isp. (1515 e., DL 36607), vajdai nótárius (1487: DL 62927; 1498: DL 37032, idézi Neumann: Drágfi Bertalan 229; 99. jegyz.). Bátori István vajda familiárisa, akit Telegdi István Szebenbe küldött a vajdai sallariumért (1496: DF 245424; 1497: DF 245242). Az erdélyi kápt. jegyzőkönyvének keltezetlen töredéke (DL 36607) szerint Nyíresi Tamás, az erd. kápt. jegyzője (1491–1514, DL 29547. és 29623) Nyíres (DO) birtokát Szilvási Kristóf Belső-Szolnok vm.-i ispánnak és feleségének: Katalinnak kötötte le. Szilvási Kristótot 1515-ben vezették be az ekkor már néhai Nyíresi Tamás birtokába (DL 27605).

szilvási cs: **Tót**

Szindi (TD; Csánki V. 739)

- Sándor (Alexander, Sandur), Torda vm. szolgabírája (1366). Vdi (1360: DRHC. XII. 547, 552) és avdi emb; magister (1366: uo. XIII. 295).

szindi Dancs l. **Tancs**

Szomordoki (KL; Csánki V. 603–606)

- Domokos, Doboka vm. isp. (1446–1448), Kolozs vm. isp. (1449), Kolozs vm. szolgabírája (1451), Kolozs vm. alisp. (1461). Szucsáki (KL; KmJkv I. 752. sz.). Királynéi (1440: DL 30312) és vdi emb (1449: KmJkv I. 659. sz.). Ügyvéd (1460: uo. I. 1429. sz.; 1461: uo. 1572. sz.). Péter f (uo. I. 1148. sz.), Imre (uo. I. 474. sz.) és György testvére (uo. I. 563. sz.), Mihály, György és Antal apja (uo. I. 1544. sz.). Jóságrészei voltak a Kolozs vm.-i Szomordokon (uo. I. 1544–1545. sz.), Szucsákon (uo. I. 1148. sz.), Nádason (uo. I. 474, 563–564. sz.; 1482: DL 27069) és Karán (KmJkv II. 752. sz.). A Szucsákiakkal atyafi, Szucsákon jóságrészt szerez (uo. I. 209. sz.). 1449-ben vdi

emb (uo. I. 659. sz.). Fia, Mihály Vajdaházán és Felsőfüzesen birtokos (uo. II. 2586. sz.).

- Imre, Kolozs vm. szolgabírája (1425, 1426–1427, 1434–1435). Szomordokon (KL) birtokos (1427: TelOkl I. 496).
- László (Domokos f), magister, Kolozs vm. isp. (1396), Kolozs vm. szolgabírája (1398–1407).
- Mihály, Kolozs vm. szolgabírája (1510).

Szonda (Zonda) l. **Szurda**

szopori cs: **Szentgyörgyi**

Szórád (Zolardus/Zorad), B-Szolnok vm. isp. (1483–1485). A meglehetősen ritka keresztnév alapján megkövethető az, hogy azonos azzal az abafalvi Abafi Szóráddal (Abafy Zerath, Zoradus, Zorardus, Zoratus), aki 1487-ben Gömör megyei birtokok megvásárlásáról tesz bevallást a kolozsmonostori konvent előtt (KmJkv I. 2654. sz.; ADH Abaffy 34–35. sz.) és akit 1515-ben is még életben volt (Engel: Gen., Abafi [abafalvi, kisvárkonyi], 1517-ben pedig már valószínűleg nem ADH Hanvay 290. sz.). Szórád ispán Bor Miklós nevű familiárisát említi Bethlen Gergely (é. n.: DL 63055).

Szőkefalvi (KK; Csánki V. 963)

- [---], Fehér vm. jegyzője (1536). Talán azonos Szőkefalvi János deákkal, aki Mohács előtt ügyvédkedett és 1534–1539 között a vajdai kancellária jegyzője (Jakó: Vajdai kancellária 76). 1543-ban királynői jogügyi igazgató (director causarum reginalis maiestatis), f b (KmJkv II. 4799. sz.), 1549-ben egregius és nobilis (uo. II. 4930. sz.); Szőkefalván (Küküllő vm.) birtokos (1553: uo. II. 5244. sz.), utolsó adatunk róla 1553-ból való, amikor is a vajdai ítélőszéken korábban létrejött egyezségről tanúskodik (uo. II. 5264. sz.).
- Antal deák, Fehér vm. alisp. (1451). Deák (litteratus); Rédei János erd. alvajda Erdélyen kívüli familiárisa; itteni birtoka Szőkefalva, ahol kőtemplomot építtet (1468: KmJkv I. 1808. sz.; Entz: Erdély építészete II. 528). Kormányzói emb (1447: DL 29791). Lásd még **Antal deák**, Fehér és Küküllő vm.-ék jegyzője (1438).

szőkefalvi cs: **Kis**

Sztári l. **Esztári**

Sztrigyi (HD; **szentimrei**, FH; Szentimre = Marosszentimre)

- Péter, Fehér vm. isp. (1406), erd. alvajda (1404–1408). 1390-ben Hunyad vm. hatósága előtt ügyvédet vall (TelOkl I. 223). Az erd. kápt. tiltakozása szerint ennek Hunyad vm.-i birtokait el akarta pusztítani (1396: ZsOkl I. 4319. sz.). 1405-ben Zsigmond kir. (Nagy)denk (HD) birtokot neki adományozta (1405: TelOkl I. 303). Magister (1408: uo. I. 331). Fel:

- Somkeréki [Erdélyi] Miklós leánya: Katalin (1408, 1410: uo. I. 335, 362). Gyermekei: László szolnoki majd erdélyi főesperes, a bécsi egyetem hallgatója (Tonk: Erdélyiek egyetemjárása 82, 273 [1227. sz.]) Miklós, Imre és Ilona (1408, 1425: uo. I. 335, 475).
- Sztrigyi (szentkirályi, FH; Iczkovits 62–63; Szentkirály = Marosszentkirály v. Enyed-szentkirály)**
- Dénes, Fehér vm. szolgabírája (1455). Ügyvéd (1452: KmJkv I. 1024. sz.).
- Sztrigyi (sztrigyi, HD; mányiki, DO; novaji, gyekei, KL; Csánki V. 606. Mányikon birtokos család, 1395: Ub III. 158)**
- György, Doboka vm. szolgabírája (1443–1446). Valószínűleg gyekei Sztrigyi Györggyel (KmJkv I. 100. sz.) azonos, aki 1444-ben f b Doboka vm.-ben (uo. I. 536. sz.), 1449-ben néhai (uo. I. 681. sz.). Fia: Imre Gyeke (KL) és Áronsztmiklós (DO) elfoglalása ellen tiltakozott (1449, 1461: uo. I. 695, 1577. sz.).
 - István (novaji), Kolozs vm. szolgabírája (1449–1450). Fogott bíró (1448: TelOkl II. 37).
 - István, Doboka vm. alisp. (1493). 1496-ban kir emb (KmJkv II. 2989. sz.). Mányikon (DO) volt háza, 1523-ban néhai (uo. II. 3936. sz.).
 - László (mányiki) l. **Mányiki László**.
 - László, Doboka vm. szolgabírája (1530). Füzükúton (KL; KmJkv II. 4653. sz.) és Mányikon (DO) birtokos, ahol kúriája volt (1535, 1538: uo. II. 4523, 4652. sz.).
 - Simon (mányiki), Belső-Szolnok vm. alispánja (1519). Fel: apáti Bojár András leánya: Ilona (1519: KmJkv II. 3707. sz.). Fiai: János és Péter (1523: uo. II. 3936. sz.). 1538-ban még élt (uo. II. 4654. sz.), 1549-ben néhai. Mányik, Apáti (DO), Báld, Kolozs (KL), Oláhdellő, Magyardellő (TD), Szentbenedek, Medvés (FH) birtokban voltak jószágrészei (1549: uo. II. 4910. sz.).
- Szucsáki (v. Szucsági, KL; Csánki V. 606–608)**
- András (Miklós f), Kolozs vm. szolgabírája (1360–1361). – A családnév nélkül említett Miklós fia: András azonosítására két lehetőség van: 1. Szucsáki Bese fia: Miklós f, vásárolt birtoka: Felsőmacskás (KL; 1357, 1358, 1368: CDTrans II. 911, 977, 1077. sz.; DRHC. XIII. 515–516). 2. Szentmihálytelki Chol Miklós f, magister, valkói (KL) nemes (1358: CDTrans III. 1022, 1030–1031. sz.; vö. Engel: Gen., Mikola rokonsága, 1. tábla: elágazás).
 - János (István f), Kolozs vm. szolgabírája (1351). Szucsáki István fia: János vdi emberrel azonosítható (1348: CDTrans III. 450. sz.). János és Domokos apja (1361: TelOkl I. 119). Eskütárs (1353: CDTrans III. 716. sz.).
 - János (Jakab f), Kolozs vm. szolgabírája (1424, 1425). Ügyvéd (1423: TelOkl I. 467).
 - János (László f), Kolozs vm. szolgabírája (1408). Eml. 1409-ben (ZsOkl II/2. 7225. sz.).
 - Mátyás, Kolozs vm. alisp. (1467). János f. Fel: Szucsáki László fia: Antal leánya: Márta (1460: KmJkv I. 1439). János [vajdai nótárius] apja (1499: uo. II. 3093. sz.). Szucsákon birtokos (1453: uo. I. 1088. sz.). Vdi emb (1449, 1464: uo. I. 659, 1674. sz.), ü (1442, 1469: uo. I. 427, 1878. sz.), f b (1460, 1466, 1471: uo. I. 1448, 1702, 2041. sz.). Antal kolozsmonostori apát familiárisa és ü-je (1451: uo. I. 971. sz.). † 1480 e. (uo. I. 2295. sz.).
 - Mihály (Antal f), Kolozs vm. szolgabírája (1476). Szucsáki László fia: Antal f (1460, 1474: KmJkv I. 1439, 2154. sz.). Vdi emb (1464: uo. I. 1675. sz.), f b (1474, 1478: uo. I. 2156, 2253. sz.).
 - Miklós magister, Doboka vm. jegyzője (1530). Szucsákon (KL; KmJkv II. 4227), Némán és Bekében (BSz) szerez birtokrészeket (1524: uo. II. 4031. sz.). 1519-ben a vajdai ítélőszék-ről kiküldött ember (DL 30281). Deák (1525: KmJkv II. 4075. sz.); özvegye: Apollónia (1536: uo. II. 4575. sz.).
 - Porkoláb Demeter, Kolozs vm. szolgabírája (1488) l. **Porkoláb**
- szucsáki cs: **Nagy, Ravasz, Tatár, Vas**
- Szurda (túrscáni, indali, TD; Csánki V. 823)**
- István (Tamás f), Torda vm. szolgabírája (1493–1494). Indali; Tamás f, Indalon és Alsóegresen (TD) birtokos (1484: KmJkv I. 2482. sz.). Avdi és vdi emb (1489, 1494: DL 28444, 27224).
- Tabiási (eceli, Medgyesszék; Csánki V. 966) János, Küküllő vm. isp. (1532). István f. (1507: KmJkv II. 3394. sz.). Fel: Bánfi Orsolya, gyermekei: János, Erzsébet, Katalin, Klára (1551: uo. II. 5074. sz.). Azonos azzal az almási Tabiási Jánossal (egregius), akinek Bá-bóc (DO), Bürkös (FH), Almás, Somogyom, Darlac, Pócstelke, Gyákos, Szénaverős, Bábalma, Bord, Kocsárd, Kissáros, Désfalva, Szentiván (KK) birtokokban volt jószágrésze (1526: uo. II. 4161. sz.). Eceli, Ördögkeresztúron (DO) birtokrészt vásárolt, Kovácsi (DO) birtokosa (1531, 1533: uo. II. 4359, 4421. sz.).**
- Tamás, Kolozs vm. isp. (1177 k.).**
- Tamásfalvi (KL; Csánki V. 608–613; Jakó: A Farnasi Veres család 215–217; Engel: Gen., Mikola rokonsága; 8. tábla: bikali Tamásfalvi)**
- György (Gergely f), Kolozs és Doboka vármegyék ispánja (1434). Családja Valkón, Szentmihálytelkén, Topán és Kelecelen birtokos (KL; 1408: ZsOkl II/2. 6449. sz.). György magister, miles és egregius Isztriában, Friaulban (Itália) és Németországban teljesített

- szolgálataiért a család Zsigmond királytól új adomány címén kapta Háromfüld (Alsó-, Felső-, Középföld, KL) birtokot (1415: ZsOkl V. 897. sz.; vö. uo. V. 958, 1057, 1079, VI. 46. sz.) és ugyancsak 1415-ben címeradományt (uo. V. 645. sz.). Tamásfalvi Erdélyi György, Ozorai Pipó, majd kusalyi Jakcs János székely isp. familiárisa, Zsigmond királytól testvéreivel, → Tamással és Imrével együtt megkapja Felső- és Középföld, illetve Tancs szerzett birtokokban levő királyi jogot (KL; 1428: DL 43742). András apja, † 1438. e., a bikali Vitéz cs öse. Az itt idézett forrásokat felsorolja: Engel: Gen.
- Tamás (Gergely f), Doboka vm. isp. (1419–1420). Olykor Bikali Tamás (KmJkv I. 1120, 1703. sz.) vagy Vitéz (uo. I. 1406. sz.; bikali Vitéz Tamás: uo. II. 2008. sz.) néven említik. Tamásfalvi Illés fia: Gergely f, Miklós, Imre és György miles testvére (ZsOkl V. 897. sz.; 1434: DL 29245), György, Mihály, László és Gergely apja (KmJkv I. 188, 1120. sz.). Kolozs vm.-ben (Bikal, Kelecel, Szentmihálytelke, Topa, Valkó) birtokos család tagja (ZsOkl I. 4936, 5433. sz.; TelOkl I. 498; ZsOkl II/2. 6449. sz.). Tamás Bikalon (KL; KmJkv I. 497. sz.), Szentmihálytelkén (KL; 1451: uo. I. 993. sz.), Tancson (KL; uo. I. 1120. sz.), Háromfüldön (KL; uo. I. 1703. sz.) birtokos; osztályos testvéreivel együtt telepítette Nyírszeg (KL) falut (KmJkv I. 674. sz.). 1444-ben a családtagok érvénytelennek nyilvánították azt a korábbi egyezségüket, miszerint az érdemeikért kapott birtokaikat egyenlően elosztják (uo. I. 520. sz.; DL 44400). † 1466. XI. 13. e. (KmJkv I. 1703. sz.).
- tamásfalvi cs: **Bikali**
- Tancs** (Tanch, Danch; **szindi**, TD; Csánki V. 823–824)
- Péter, Torda vm. szolgabírája (1446–1448). Tárkányi Dénes, B-Szolnok vm. isp. (1443) l.
- Boda**
- Tatár, kerelői, Lőrinc l. **Kerelői** „Tatár” Lőrinc
- Tatár** (szucsáki, KL; Csánki V. 614)
- (Tatar d) Péter, Kolozs vm. szolgabírája (1410, 1415–1417). Avdi emb (1419: ZsOkl VII. 513). † 1423. e.; Katalin apja (uo. X. 418. sz.).
- Tátéi** (FH; Iczkovits 62)
- László (→ Márton f), Fehér vm. szolgabírája (1363–1366). Avdi emb (1367: DRHC. XIII. 363, 411), kir emb (1369: uo. XIII. 577).
- Márton (Kemin f), Fehér vm. szolgabírája (1339–1342). Péter és → László apja (1369: DRHC. XIII. 661). Comes, Bökenyszege (FH) birtokos (1354: CDTrans III. 751. sz.), vajdai közgyűlésen ülnök (1344: uo. III. 227. sz.), vdi emb (1343, 1356: uo. III. 121, 864).
- vö. Jakó: Hamis oklevelek 120.
- Temesvári** Kis Vince, Hunyad vm. alisp. (1479), Hunyad vm. isp., Hunyad vár várnagya (1481–1483, 1489–1491). Kis (Parvus; Jajcza 87). II. Ulászló királytól Hunyad vm.-i birtokokat kap adományba (1491: KmJkv II. 2737. sz.). Talán azzal a Bosory István fiával: Themeswary Vincével azonos, aki apjának Naghezechenn (AD) nevű birtokára vonatkozó oklevelek kiadását kéri 1484-ben az aradi káptalantól (DL 15294). Vö. Márki Sándor: Aradvármegye és Arad szabad királyi város története. Arad 1892. 292.
- terenyei cs: **Derencsényi**
- Tholdalagi l. **Toldalagi**
- Thorda**, Torda vm. szolgabírája (1338 e.). Tomaj nemzetség: **Dezsőfi**
- Tomori** (kövesdi, csúcsi, FH)
- István, kolozsmonostori jószágigazgató (1521), erdélyi alvajda (1523–1526), Fehér vm. isp. (1530). Lásd KmJkv I. p. 74–75.
- Toldalagi** (TD; Csánki V. 824–826)
- Barnabás, Torda vm. szolgabírája (1335).
- Tamás, Torda vm. szolgabírája (1446). Mihály apja ([1444]: KmJkv I. 532. sz.). Kir emb (1439: DL 28378).
- Tompa** (d) ([csombordi], FH)
- Jakab, Fehér vm. szolgabírája (1408). Antal apja; csombordi (1418: ZsOkl VI. 1909. sz.).
- tompaházi cs: **Porkoláb**
- Tordai** (TD)
- Gáspár deák, Torda vm. jegyzője (1519). Gaspar litteratus de Thorda, notarius comitatus Thordensis (DF 277759^v).
- Torockói** (v. **Thorotzkay**; **torockószentgyörgyi**, TD; Csánki V. 827–829; Engel: Gen., Ákos nem 6. Torockói; ThLt 5–6)
- István (Elleus f), B-Szolnok vm. alisp. (1349). 1344-ben a vajdai közgyűlésen ülnök, Torda vm.-ből (CDTrans III. 227. sz.). Vdi emb (1355: uo. III. 785. sz.), f b (1355: uo. III. 788. sz.). 1366-ban ő és fiai: Elleus, Miklós, Elek és László magisterek I. Lajos kir.-tól pallosjogot kapnak (1366, 1373: DRHC. XIII. 83–84; uo. XIV. 426–427).
- Tót** (csomafáji, DO; Csánki V. 617)
- Balázs, Doboka vm. szolgabírája (1411). Vdi emb (1391: DL 30741).
- Péter, Doboka vm. szolgabírája (1429–1430). → György, kidei Nagy Pálné Veronika, János és Adorján apja, akik Csomafáján, Mérán és Koródon birtokosok és a mérai templom kegyurai (KL; 1446, 1448, 1454, 1470: KmJkv I. 579, 629, 631, 1059, 1174, 1976. sz.).
- Tót** (méhesi, KL; **szentannai**, Marosszék; TD; KA; Csánki V. 617–618, 829)
- Balázs (szentannai), Torda vm. isp. (1493). →

- István (1466: KmJkv I. 1704. sz.) vagy Balázs f (1488: uo. II. 2688. sz.). Tomb, Tuzson (KL), Dátos, Gerebenes, Sályi (TD), Benefalva és Szabad (Marosszék) részbirtokosa (1495: uo. II. 2951. sz.). Kraszna vm.-i ősi birtokai: Petyenyefalva, Szentkeresztfalva, Alsó- és Felsősereden (1499: uo. II. 3088. sz.).
- István (méhesi), Kolozs vm. alisp. (1476). Fel: Drági Zsigmond leánya: Potenciána, → Iklódi Márton özvegye (1476: KmJkv I. 2211. sz.; 1478: DL 26910). Szentannai Tót István Sebesvár (KL) várnagya 1462-ben (SzOkl I. 192–193; az adatot Horváth Richárdnak köszönöm). Valószínűleg azonos néhai szentannai Tót Miklós fiával: Istvánnal, aki György, Miklós és Albert apja és aki Tuzson, Tomb (KL), Dátos és Lekence (TD) elfoglalása ellen tiltakozik (1462: DL 28524; Csánki V. 617). Avdi emb (1479: DL 26806).
- Tót (szilvási, [BSz; Szilvás = Kecsedszilvás?])**
- István B-Szolnok vm. isp. (1476).
- Tótházi (KL; Csánki V. 420)**
- Benedek (Tamás f), Kolozs vm. szolgabírája (1378–1381, 1388).
- Tótpárnai (TC; Csánki V. 617) v. Bányabükki (KL)**
- Kerubin (Cherwbyn), Kolozs vm. isp. (1514–1521). Egregius (1514: DL 28565). Fel: Gerendi Miklós özvegye (DL 74275). 1514-ben szolgálatai jutalmául és 2000 arany Ft-ért zálogba kapta Szentgyörgyi Péter országbírótól annak szentmártoni (TD) jószággrészt (DL 22638). Fehér vm.-ben birtokokat vásárol (1505: KmJkv II. 3359. sz.), zálogba veszi Zsombori Péter Doboka megye birtokait (Nagyrákos [=Almásrákos], Farkasmező, Borzova, Örmező; 1513: DF 65461) és Gerendi Mátyás birtokait (1519: KmJkv II. 3714. sz.). Szentmártonon (TD) birtokos, Bányabükön (KL), Egregyen, Kékesen, Nyárlón (DO) zálogbirtokos (1520: uo. II. 3783–3784. sz.; 1521: uo. II. 3798. sz.). Bányabükki Cherubin, Kolozs vm. ispánja (1518: DF 275313). Később bizonyára a Turóc vm.-ben birtokos Szapolyai János erdélyi vajda (1510–1526) vagy Turóci Miklós erdélyi alvajda (1511–1516) familiárisa.
- Tőki (kidei, DO)**
- Gergely, Doboka vm. szolgabírája (1446–1449). Ügyvéd (KmJkv I. 126, 305. sz.). Kidén birtokos (DO; uo. I. 192, 361, 387 sz.), Alsó- és Felsőtőken zálogbirtokos (uo. I. 442. sz.). Királynéi emb (1440: DL 30312). Fiai: Bálint és László (1471: uo. I. 2021. sz.), akik Kölesmezőn (KL) zálogbirtokosok (1470: uo. I. 1992. sz.) és Poklostelkén jószággrészt vásárolnak (1471: uo. I. 2021. sz.).
- tőki cs: **Kis**
- Török (miskei)**
- Ferenc, B-Szolnok vm. isp. (1468).
- Török cs**
- Ambrus, B-Szolnok vm. isp. (1470).
- András, Hunyad vm. isp. (1505).
- Tötöri (DO)**
- László (Myke f), B-Szolnok vm. szolgabírája (1370). Tötöri (1371: DRHC. XIV. 66).
- túrcsáni cs: **Nagy, Szurda**
- Túri (TD; Csánki V. 829–830)**
- Benedek, Torda vm. isp. (1512, 1527), erdélyi alvajda (1505–1507; Arch. 1458–1526. I. 88). Csánon és Túron birtokos (1493: KmJkv II. 2898. sz.). A kolozsvári domonkos kolostor javára adományt tesz (1501: uo. II. 3215. sz.; túri birtokait annak adományozza, 1520: KmLt 389. sz. = DF 275302). Kir emb (1514: KmJkv II. 3585. sz.). † 1520 e. (KmLt 389. sz. = DF 275302).
- János (János f), Torda vm. isp. (1366). János f, Csánon és Túron birtokos (1366: DRHC. XIII. 77). Vdi emb (1366. uo. XIII. 126). Magister (1367: uo. XIII. 375).
- Turóci (TC; Engel: Gen., Bogomér rokonsága, 3. tábla: Prónai/Turóci)**
- Jakab (Beke f), Kolozs vm. isp. (1381), Körös vm. isp. (1386). Turóc vm.-i nemes, Pál fia: Beke f (Arch. 1301–1457. II. 248). Avdi emb (1379: DRHC XV. 568–569).
- Tyukod nemzetség: **Gerendi**
- Újbudai (= Budai, KL; Csánki V. 447)**
- Balázs, Kolozs vm. szolgabírája (1449–1450). István fia: György f (KmJkv I. 1700. sz.).
- Bálint, Doboka vm. isp. (1453). Péter fia: István f, Kolozs vm.-ben zálogbirtokos (KmJkv I. 1436. sz.). 1455-ben f b (uo. II. 1206. sz.).
- újbudai cs: **Horvát, Kis, Nagy**
- Újfalusi (DO; Újfalu = Borsaujfalu?)**
- Lukács deák (litteratus), Doboka vm. jegyzője (1494–1495). Nemes, nevéből ítélve talán Újfalun lakos (DO; ma Borsaujfalu).
- Vajcai (de Wayca) András, Hunyad vm. alisp., Hunyad vár várnagya (1479).**
- vajdaszentiványi cs: **Földvári**
- Vajda (várcai, KL; Csánki V. 423–424; Várca = elnéptelenedett település Incel környékén)**
- Vasile, Kolozs vm. szolgabírája (1530). Fel: inaktelki Gyerőfi András leánya: Katalin (1543: KmJkv II. 4805. sz.).
- Valkai (gyulai, DO; KL; Csánki V. 625; Engel: Gen., Mikola rokonsága, 9. tábla: Valkói és farnasi Veres)**
- Márton, Doboka vm. alisp. (1509 [?]-1510). Fel: Koppány Péter leánya: Margit (1529: uo. II. 4277. sz.). leányai: ősi Jankafi Miklósné Lúcia, bikali Vitéz Andrásné Ágnes, gyerőmonostori

Kabos Imréné Fruzsina, Borbála, gyerőmonostori Kabos Kristófné Anna és Istvánházi Istvánházi Györgyné, majd balázsfalvi Cserényi Györgyné Klára (uo. II. 4277, 4488. sz.). Családja Gyula birtokosa (DO; ZsOkl VI. 1655. sz.). Galaci (DO; 1502: KmJkv II. 3228, 3332. sz.) és gyulai (DO; uo. II. 3917. sz.). Vdi emb (1512, 1513: WassLt 576, 599. sz.). Jószágrészei voltak Szentmiklósmacskáson (DO), Valkón és Kelecelen (KL; 1518: KmJkv II. 3660. sz.; 1515: KmLt 363. sz.), Farnason (KL; KmJkv II. 3910. sz.). Kajlán és Szentandrason jószágrészt vásárol (uo. II. 3228. sz.). † 1529. XI. 11. e.

Valkai (szentegyedi, DO)

- István, Doboka vm. szolgabírája (1528). Péter f, Gáspár, Boldizsár, János és Borbála apja. Jószágrészei voltak Gyula, Szentmiklósmacskás (DO), Valkó, [Kalotajújfalu és Kelecel (KL) birtokokban (1534: KmJkv II. 4488. sz.).
- János Doboka vm. szolgabírája (1475–1479). → Péter apja (1514: WassLt 610. sz.). Valószínűleg azonos azzal a Valkai Jánossal, aki 1479-ben jószágreszeket próbált megszerezni Méra, András háza, Valkó, Kelecel, Koród (KL), Gyula és Macskás birtokokban (DO; uo. I. 2273. sz.). Kir (1472: DL 27513) és vdi emb (1482: DL 27543, 1487: DL 27915).
- Péter, Doboka vm. szolgabírája (1498–1510, 1516). → János f (1514: WassLt 610. sz.). Fel: Szomolyai Péter leánya: Katalin (1524: KmJkv II. 4023. sz.); leánya: hídalmási Kántor Gáspárné, majd Hodosi Ferencné Zsófia (1533, 1538: uo. II. 4403, 4648. sz.) és Dorottya, akiknek Szentandrason volt örökölt jószáguk és kúriájuk (uo. II. 4404. sz.). Fia: István (1534: uo. II. 4488. sz.). Egregius (1529: uo. II. 4241. sz.). Kir és vdi emb (1496, 1513: uo. II. 2989. sz.; WassLt 581. sz.), f b (1503, 1507, 1515: KmJkv II. 3285, 3399, 3587. sz.), per tárgyalásán oklevelet olvas fel (WassLt 598. sz.). Gyulán, Szentmiklósmacskáson (DO) és Valkón (KL) birtokos (1529: KmJkv II. 4241. sz.).

Váradjai (Járai, FH; Engel: Gen., Váradjai/Járai; Lázár: Járai Péter)

- Péter (Mihály f), magister, erd. alvajda (1344–1349: CDTrans III. 233, 531. sz.), Fehér vm. isp. (eml.: 1348), Kecskés/Kecskekő vár (FH) várnagya (1346: CDTrans III. 335. sz.). Lackfi István erd. vajda (1344–1350) familiárisa, majd ugyanennek familiárisaként Körös vm. (Szlavónia) isp. (1351–1353), Nagykemlék vár (Körös vm.) várnagya (1351), szlávón vicebán (1352–1353); Lackfi Dénes és ifj. Lackfi Miklós erd. vajdák familiárisaként erd. alvajda (1359–1368), Hátszeg vár (HD)

varnagya (1360: DRHC. XI. 506–510). Lásd Arch. 1301–1457. II. 254. Magister, részt vett a zárai hadjáratban, ennek jutalmaként megkapta Váradját (FH; 1346: CDTrans III. 338. sz.). † 1368-ban, I. Lajos kir. havasalföldi hadjáratában (Thurocz, Johannes de: Chronica Hungarorum. I. Textus 181).

váraskeszi cs: Lépes

Várközi (Warkoy) Amade [**várkonyi Amadé**; PO; Engel: Gen., Gütkeled nem 3. Amadé-ág]

- György, Kolozs vm. isp. (1499). Talán várkonyi Amadé Lénárd fiával: Györggyel azonos (1486, 1499, 1502: DL 90410, 48492, 48694). Pozsony vm.-i nemes. Bizonyára Szentgyörgyi Péter erdélyi vajda familiárisaként került Erdélybe.

Varsányi (de Warsaw)

- Péter, Doboka vm. alisp. (1464). Talán annak a Varsányi családnak a tagja, amelynek egyik tagja 1491-ben Tökön (DO) birtokos (KmJkv II. 2720. sz.).

Vas (Wass, cegei, szentegyedi, DO; Csánki V. 626–627; Engel: Gen., Vas, Wass, cegei, szentegyedi; WassLt 27–115)

- Miklós magister, ifj., Kolozs vm. isp. (1347, 1349), Doboka vm. isp. (1361). Emuch fia: János f (1331: WassLt 25. sz.). Fel: Aba nembeli Csente (Cente) János nővére volt (1356: uo. 110. sz.). Debreceni Dózsa erd. vajda famulusa (1329: uo. 22. sz.). Höltovény várában szolgált 1335–1344 között (uo. 36, 72. sz.), Köhalom (al)varnagya (1357, 1358: WassLt 111, 117. sz.; DRHC. XI. 247–248; WassLt 119. sz.). 1355-ben az erdélyi nemesek képviseletében ő járt közben I. Lajos királynál a vajdai közgyűlések ügyében (1355: DRHC. X. 380–382). Cege, Keresztes, Mohaly, Nyíres, Pulyon, Szentegyed, Szentgothárd, Szentiván, Szilvás (DO) és Keszü (KL) részirtokosa (1362: uo. XII. 102–103). Pecsétjén címert használt (DL 73688).

- Veres (Rufus) Péter (János f), Kolozs vm. alisp. (1359, 1361 [?]). Verres/Weres dictus (1354, 1359: WassLt 103, 121. sz.). Emic fia: János f (1335: uo. 36. sz.). 1344–1348 között Lackfi Dénes allovázmestere (1344, 1348: uo. 72, 89. sz.), 1363-ban harcolt Boszniában (miles, 1363: uo. 130. sz.), 1368-ban ifj. Lackfi Miklós erd. vajda familiárisaként küllővári várnagy. Részt vett a Havaselve elleni hadjáratban, ahol elesett (Thurocz, Johannes de: Chronica Hungarorum. I. Textus 181).

- Zsigmond, Doboka vm. alszolgabírája (1516).

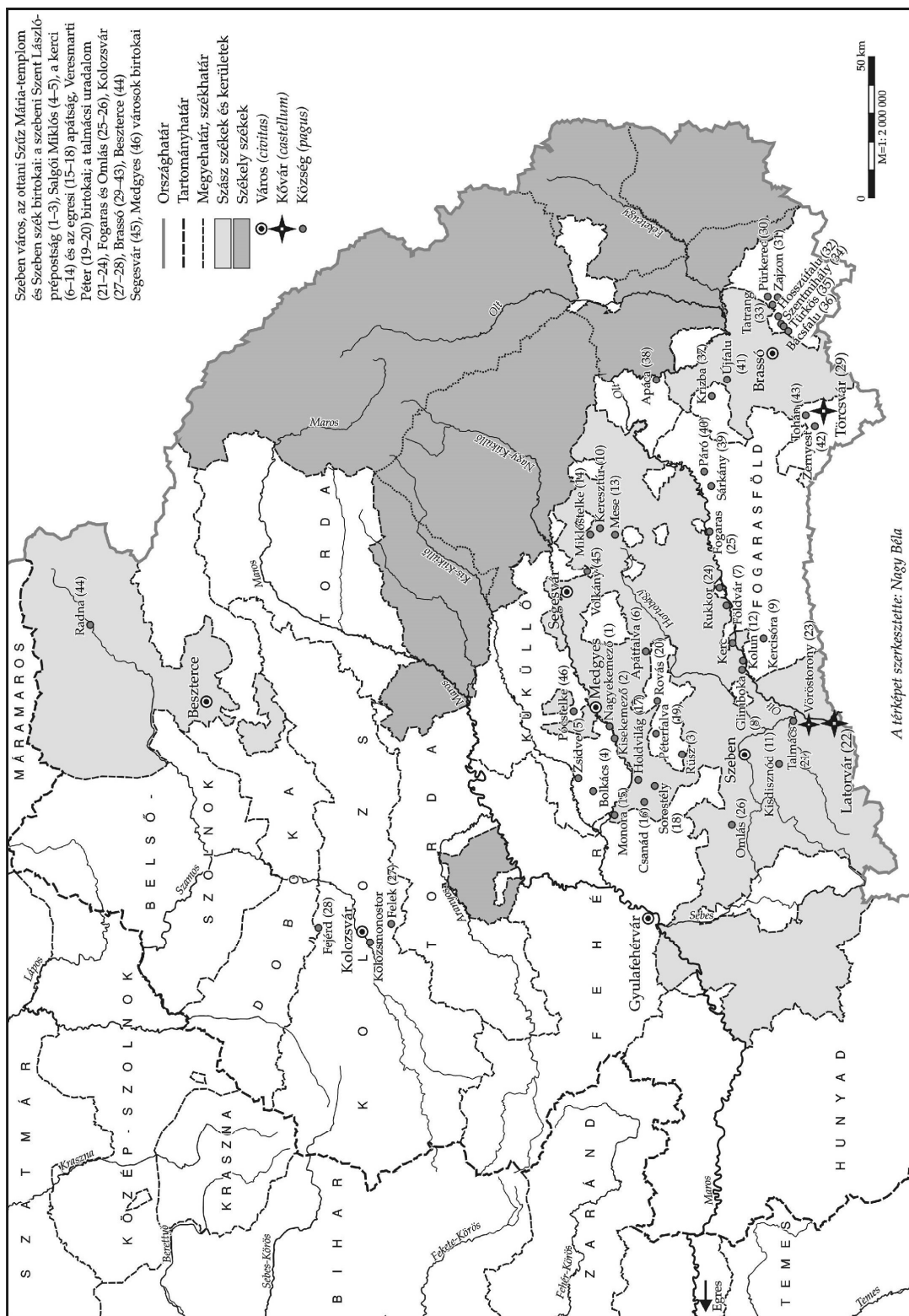
Vas (Was, szucsáki, KL; Csánki V. 627)

- Fábián, Kolozs vm. szolgabírája (1451?–1458). Fel: budai Hamar Péter leánya: Ilona (KL; 1455: KmJkv I. 1197. sz.). Ügyvéd (1457,

- 1467: uo. I. 1283, 1720. sz.). vö. DL 27039 (1463).
- Vásári** (BI; Engel: Gen., Vásári, I, Rupolújvári)
– Miklós (Szügyi Loránd f), erd. alvajda (1319–1320), Fehér vm. isp. (eml.: 1320). Loránd f (1295: HOKm VIII. 347. = DF 278504, idézi: Arch. 1301–1457. II. 255).
- Vátyi I. Nagyvátyi**
- Vécsei** (de Wece; AJ; Csánki I. 234) Balázs, Küüllő vm. isp. (1513). 1525-ben vécsei Nagy Balázsként említik, ekkor Szapolyai János erdélyi vajda (1510–1526) kíséretének tagjaként részt vett a hatvani országgyűlésen (1525: DL 24172; idézi Kubinyi: Szapolyaiak 191). Szapolyai János király familiárisai között említik (Simon: Szapolyai familiárisai 241). Vö. MonRustReb 408.
- Veres (farnasi, KL; Engel: Gen.; Mikola rokon-sága, 9. tábla: Valkói és farnasi Veres; Jakó: A Farnasi Veres család 231)**
– Márton (János f), Kolozs vm. isp. (1530–1533). János f (1509: KmJkv II. 3507. sz.). Egregius (1540: uo. II. 4753. sz.). Farnas, Valkó, Föld, Szentmihálytelke, Tamásfalva stb. (KL) és Torda vm.-i jószágrészek birtokosa (1518: uo. II. 3653. sz.). Erdélyen kívüli szolgálatra megy (1518: uo. II. 3655. sz.), Szapolyai János erdélyi vajda familiárisa, havasalföldi hadjáratban vesz részt (1529 e.-re: uo. II. 4267. sz.). Koppányi Péter leánya: Magdolna férje, Detreh és Mindszent (TD) birtokosa (1520: uo. II. 3778). 1549-ben néhai (uo. II. 4923. sz.).
- Veres** (Veres, **keresztúri**, HD; Csánki V. 243)
– László, Hunyad vm. szolgabírája (1500).
- Veres** (Rufus, Weres, **petlendi**, TD; Csánki V. 836)
– Pál, Torda vm. szolgabírája (1449), f b (1449: KmJkv I. 710. sz.), ü (1450, 1452, 1474: uo. II. 785, 1058, 2131 sz.). Ilona és Márta apja, Torda vm.-ben birtokos (1452: uo. II. 1061. sz.).
- Veres (Rufus) Miklós, B-Szolnok vm. szolgabírája (1407) I. **Girolti** Veres Miklós
- Veres (Rufus) Péter, Kolozs vm. isp. (1359) I. **Vas Péter**
- Vessződi** (FH; néhai gáldtői Vessződi György birtokai 1515-ben: Kisenyed, Farkastelke, Hidégviz, Vessződ, Bólya, Ingodály, Salkó, Salfalva, Ivánfalva, Kövesd: DL 63007)
– Elek, Fehér vm. alisp. (1525).
– János, Fehér vm. alisp. (1435).
– János, Küüllő vm. alisp. (1518 e.).
- Vízközi** (de Wykhez; PO; Neumann: Vízköz 442).
– András, Hunyad vm. isp., Hunyad vár várnagya (1484–1488). Vízköznek a Hunyad megyei Vízközzel (ro.: Hobița) való azonosítása (Lupescu: Domeniul cetății Hunedoara 27) ezek szerint téves.
- Volkányi (sülyei, Fehér vm.; Volkány 1487-től Segesvárszékhez tartozik: DL 36636)**
– Miklós, Fehér vm. szolgabírája (1478–1479). Sülyei (1470: KmJkv II. 1960. sz.). György apja (1484: TTár 1907. 101. = DF 253727). A Torockói család ü-je (1470: DL 28535).
- Wass I. Vas**
- Zagyvafői** (NO; Kacsics nb., várbirtokuk: Zagyvafő, vö. Csánki I. 111; Engel: Gen., Kacsics nem, 2. tábla: Zagyvafői)
– László magister (Miklós f), Hunyad vm. isp., dévai várnagy (1395), borsodi alisp. (1405), sárpataki (TD) officiális 1411-ben (TelOkl I. 372). Pető fia: Miklós f. Zsigmond királlyal együtt Morvaországban fogságba esett, testvére váltotta ki (1414: ZsOkl IV. 2361. sz.; 1393?: uo. I. 3124. sz.; azonosítás és az idézett adatok forrása: Arch. 1301–1457. II. 261).
- Zakariás (felpestesi) I. Felpestesi Zakariás**
- Zalai** (TD?; Csánki V. 796, 837)
– (d) Pál, Torda vm. alszolgabírája (1310).
- Zalai (bongárdi, DO)**
– Gáspár, Doboka vm. szolgabírája (1544–1546). Cegői Zalai Gáspár, Mányikon (DO) jószág-része van (1537: KmJkv II. 4609. sz.).
- Zalai (cegői, zalaházi, DO; Csánki V. 635–636; Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka II. 498; Zalaháza = eltűnt település Esküllő közelében)**
– László, Doboka vm. választott esküdtje (1489), 1478-ban egyike annak az öt Doboka megyei nemesnek, akit a vajda Kolozsvárra hívott tanácskozni (DL 62910, idézi Horváth–Neumann: Batori István 46, 211. jegyz.). István f (1451: KmJkv I. 931. sz.). Fel: Kewsla, aki férje halála u. köblösi Teke Balázs fel; István, János (1499: DL 27577), László, Kecseti Lászlóné Magdolna és Anna apja (1503: DL 27234; vö. KmJkv II. 3533. sz.). Cegői Zalai (uo. II. 2405. sz.) vagy zalaházi Zalai László (uo. I. 2343. sz.; 1464: DL 27177) néven említik. Zalaházán (KmJkv I. 929. sz.), Szentmártonmacskáson (1451: uo. I. 931. sz.) birtokos. Katonán (KL) udvarháza volt (1493: Entz: Erdély építészete II. 313). Királyi (1464: DL 27490; 1475: DL 27055), vdi (1489: DL 27379) és avdi emb (1449: KmJkv I. 659, 671. sz.), ü (uo. I. 1977. sz.). Zalogos vagy vásárolt jószágrésze volt Kékes (DO; 1450: uo. I. 795. sz.), Csomafája (DO; uo. I. 2230; II. 3533. sz.), Felsőbréte és Kócs (BSz; 1477: uo. I. 2246. sz.), Bábóc (DO; 1477: uo. I. 2249. sz.), Szilvás (1482: KL, uo. I. 2343. sz.), Régen, Magyarrégen (TD), Dedrád, Széplak, Kissajó birtokokban (KL; 1483: uo. I. 2450. sz.; 1474: DL 27199). Csépán és Priszlop (BSz) zalog-birtokosa (1481: TelOkl II. 145). † 1499. XI.

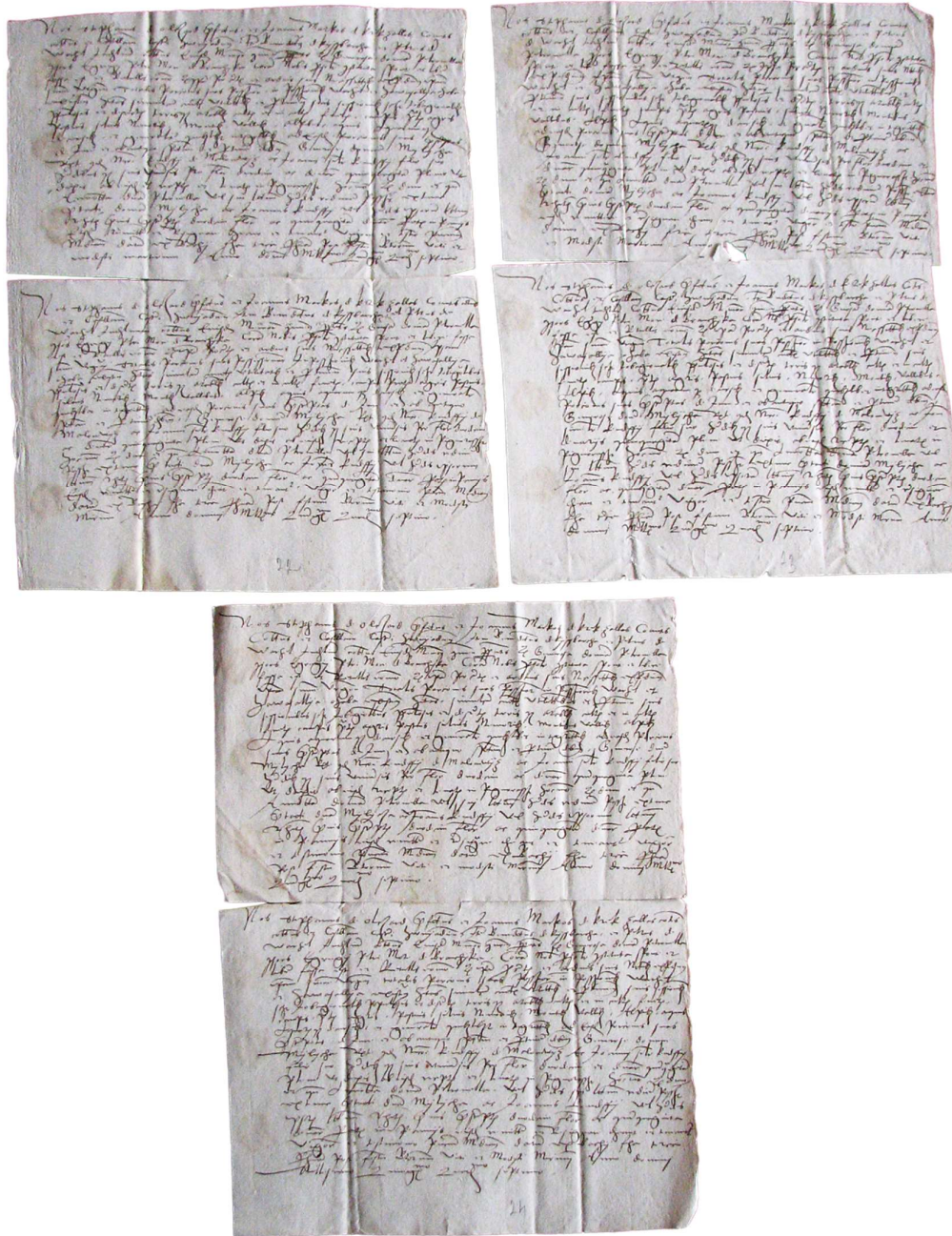
15. e. (DL 27577).
- Pál, Nagy György f (Paulus Georgius Magny [!] de Zala), Kolozs vm. isp. (1468).
- zalai cs: **Nagy**
- Zalasdi** (HD; Csánki V. 244)
- János, Hunyad vm. isp., Hunyad vár várnagya (1507; helyesen: 1557). Hunyad megye 1507. IV. 27-i oklevelének (DF 260457) keltezésben tollhiba lehet és az irat helyes kelte 1557. IV. 27. Erről a dátumról ugyanis egy rongált, de szinte teljesen azonos szövegű oklevél maradt fenn (Révay cs központi lt, malomvízi Kende cs iratai, fasc. III., no. 24.). Emellett szól az is, hogy az 1507. évinek írt oklevélben már néhaiként említett Kendefi Miklós 1530-ban vagy 1532-ben is (uo., fasc. II. no. 16., no. 18.) az élők között említik.
- Zbugyai, Izbugyai I. **Ezbwdy**
- Zicsi, Gál magister, Belső-Szolnok vm. isp. (1355)
- I. **Járai Gál**
- Zolardus/Zorad I. **Szórád**
- Zonda I. **Szurda**
- Zutori** ([= középlaki, középlaki **Kémeri**], KL; Csánki V. 529–534)
- István deák, Doboka vm. alisp. (1510). Siroki Mátyás leánya: Borbála férje, István és Erzsébet apja. 1555-ben egy kolozsvári ház elidegenítése ellen tiltakozik (KmJkv II. 5353. sz.). Zutoron (KL) birtokos (1538: uo. II. 4637. sz.; vö. Csánki V. 636). Bócon (KL; elnéptelenedett település Magyaránadas közelében) zálogjóságot szerez (1508: KmJkv II. 3450. sz.).
- Zsámboki** Simon erd. alvajda (1333–1336), Fehér vm. isp. (eml.: 1336). Zsámboki (1361: DRHC. XII. 18–19; idézi: Arch. 1301–1457. I. 11).
- zsombori cs: **Móré, Nagy, Roth**
- Zsombor nemzetség: **Ördög**
- Zsombori Salatiel, Doboka vm. szolgabírája (1511–1515) I. **Szászszombori** Salatiel
- Zsombori** (DO; Zsombor = Szászszombor)
- Mátyás, Doboka vm. szolgabírája (1487). Vélhetőleg azonos Zsombori Kis (Parvus) Mátyás avdi emberrel (1479: DL 27535).
- Pál (Pető f), Doboka vm. szolgabírája (1380). Vdi (1380, 1382: DRHC. XV. 700. és XVI. 239–240) és kir emb (1383?: DL 29443).
- Zsombori** (v. **Sombory**; DO; Engel: Gen., Brasói-rokonság, 1. tábla: Zsombori, Sombori; Zsombor = Szászszombor)
- László, Doboka vm. szolgabírája (1548). Péter f (1540: KmJkv II. 4737. sz.).
- Péter, Torda vm. isp. (1499). Szentgyörgyi Péter erd. vajda familiárisa; ispáni kinevezéséről értesítés Torda vm.-hez 1499-ből maradt fenn (DL 65442. = Arch. 1458–1526. II. 483.). Gergely [gyalui várnagy] f (1473, 1474: DL 65430; KmJkv I. 2124. sz.). Első fel: Zsófia (uo. II. 2342. sz.). Gyermekei: Péter, Benedek, Mihály, János, Borbála, Cakó Benedekné Margit, Klára és Fruzsina (1492, 1507, 1520, 1526: uo. II. 2772, 3439, 3758, 3 796, 4 139. sz.). 1519-ben néhai (uo. II. 3742. sz.). Özvegye: Klára (1520: uo. II. 3796. sz.). Egregius (1507: uo. II. 3438. sz.). Somi Gáspár udvarbírája, intézője és jövedelmeinek kezelője (1520: uo. II. 3758–3759. sz.). Ügyvéd (1482: uo. I. 2379. sz.). Esküllő, Kisesküllő, Galponya, Örmező, Farkasmező, Kendermező, Borzova, Szászszombor, Rákos (DO) és Ajton (KL) birtokokban voltak jöszág részei (1473–1508: DL 65430, 65426, 65429, 65430; KmJkv II. 2666, 2670, 2806, 3364, 3439, 3482. sz.). Magyaregregyen (DO) birtokrészt vásárol (1507: uo. II. 3438. sz.). A drági (1488: uo. II. 2669. sz.) és az örmezői vám birtokosa, II. Ulászló kir. évenkénti sóadományban részesíti (1496: DL 65441). 1482-ben, római zárandoklata előtt végrendelkezik (KmJkv I. 2342. sz.). Familiárisait említik (1482, 1524: uo. I. 2342. sz.; II. 4003. sz.).
- Zsuki** (KL; Csánki V. 580–584; Engel: Gen., Agmánd nem 2. Zsuki, Suky; Daróczi: Suky; Petrichevich-Horváth: Suky).
- István comes, Kolozs vm. szolgabírája (1312–1314). Demeter f, Lénárt, László, Sandur és György apja (1332: CDTrans II. 746. sz.). Zsukon birtokos (1312, 1326, a rokonság birtokostálya 1332-ben: uo. II. 195, 563, 569, 746. sz.). Kir emb (1332: uo. II. 760. sz.).
- János comes (Domokos f), Kolozs vm. szolgabírája (1340–1349, 1353–1359, 1363–1367). Comes (1342: CDTrans III. 117. sz.). Domokos f, Zsuk birtokosa (1326, 1332: uo. II. 563, 746. sz.). 1344-ben, majd 1371-ben, rokonaival együtt, tiltakozik Felekfark nevű, utóbb Györgyfalvának elnevezett (KL) birtokuk elfoglalása ellen (uo. III. 231. sz.; TelOkl I. 169–170). Birtokai: Zsuk, Szovát, Sármás és Kötelend (KL; 1348, 1354, 1359, 1360: CDTrans III. 482, 755, 1102. sz. DRHC. XI. 457, 473). 1344-ben vajdai közgyűlésen ülnök (CDTrans III. 227. sz.). Vdi és avdi emb (1351, 1364: uo. III. 628. sz.; DRHC. XII. 249).
- Zsuki Pál** I. Farky Pál

Mentességek a megye által beszedett királyi adók alól (térkép)

A megyei hatóság közreműködésével szedett királyi adók alóli mentességek a középkori Erdélyben

Hunyvad megye hat azonos szövegű példányban kiállított 1547. évi oklevele (hasonmás)

Hunyvad megye hat azonos szövegű példányban kiállított oklevele, Révay cs központi lt, III/10. (1547. VI. 21.), előlap.

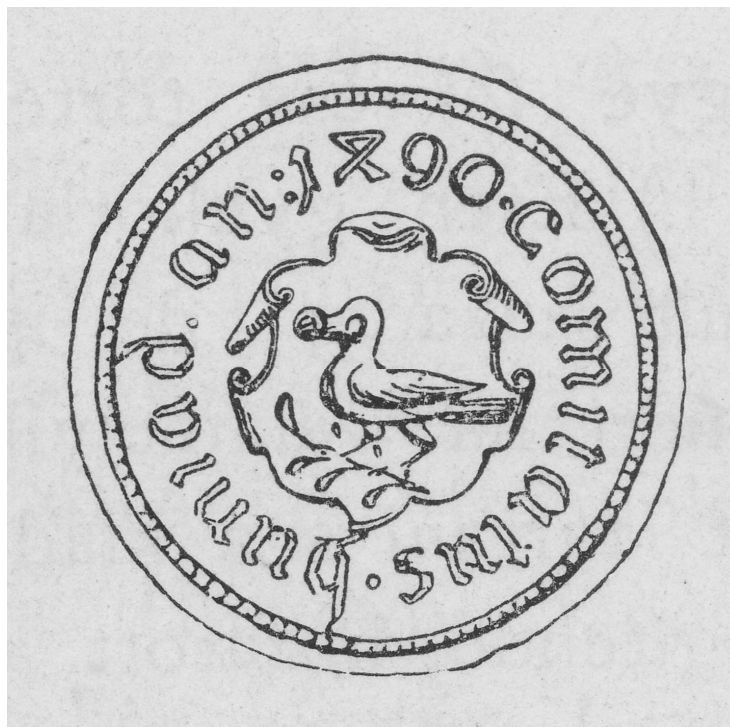

Hunyad megye hat azonos szövegű példányban kiállított oklevele, Révay cs központi lt, III/10. (1547. VI. 21.) hátlap.

Hunyad megye pecsétjének 1630-ból fennmaradt lenyomata (hasonmás)

Bánffy cs nemz. lt, 1626. sz. (régi jelzet: Appendix 30).
(Dáné Veronka felvétele)

Szinte Gábor: Hunyadmegye czimere. In:
A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve (Déva), 8 (1893–1896). Kvár 1897. 27.

RÖVIDÍTÉSEK

Általános rövidítések

† = meghalt	AD = Arad vm.
(d) = dictus	AJ = Abaúj vm.
a = apja	BAR = Baranya vm.
a. = ante (keltezésben)	BCs = Bács vm.
ái = átirat	BÉ = Békés vm.
avdi emb = alvajdai ember	BI = Bihar vm.
cs = család, -i	BSz = Belső-Szolnok vm.
e. = előtt	BSD = Borsod vm.
eml. = említés, említve	CsD = Csanád vm.
f = fia	DO = Doboka vm.
f. = feria (és alakjai; keltezésben)	FH = Fehér vm.
f. b. = fogott bíró	GM = Gömör vm.
gyűjt. = gyűjtemény, -e	HD = Hunyad vm.
hitb. = hitbizományi	HS = Heves vm.
isp. = ispánja	KA = Kraszna vm.
k. = körül	KK = Küküllő vm.
kápt. = káptalan	KL = Kolozs vm.
kir. = királyi	KR = Krassó vm.
kir emb = királyi ember	KSz = Közép-Szolnok vm.
konv. = konv.	MM = Máramaros vm.
lt = levéltár, levéltára	NO = Nógrád vm.
mlt = magánlevéltára	NY = Nyitra vm.
nb. = nemzetségbeli	PO = Pozsony vm.
nemz. = nemzetségi	SzR = Szatmár vm.
p. = post (keltezésben)	TC = Turóc vm.
sz. = szám	TD = Torda vm.
u. = után	TO = Tolna vm.
uo. = ugyanott	TS = Temes vm.
Uő = ugyanő	UG = Ugocsa vm.
ü = ügyvéd	ZD = Zaránd vm.
v. = város	ZN = Zemplén vm.
vdi emb = vajdai ember	
vm. = vármegye	

Könyvészeti rövidítések

- ADH = Az Abaffy család levéltára 1247–1515. A Dancs család levéltára 1232–1525. A Hanvay család levéltára 1216–1525. Ila Bálint kézírata alapján sajtó alá rendezte és szerkesztette Borsa Iván. Bp. 1993. (A Magyar országos levéltár kiadványai II: Forráskiadványok 23.)
- Amlacher: Broos = Urkundenbuch zur Geschichte der Stadt und des Stuhles Broos bis zum Übergang Siebenbürgens unter Erbfürsten aus dem Hause Österreich 1690. Hg. Albert Amlacher. Hermannstadt 1879.
- AnInstIstCluj = Anuarul Institutului de Istorie din Cluj (I–XIII. Cluj 1958–1970); Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj (XIV–XVI. Cluj 1971–1973); Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca (XVII–XLI. Cluj/Cluj-Napoca/Buc. 1974–2002); Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca. Series Historica (XLII–. Buc. 2003–).
- AOkl = Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia 1301–1387. Szerk. Kristó Gyula, Blazovich László, Géczi Lajos, Almási Tibor, Kőfalvi Tamás, Tóth Ildikó, Makk Ferenc, Piti Ferenc, Sebők Ferenc, Teiszler Éva, B. Halász Éva, Rábai Krisztina, Papp Róbert. I–XV (1301–1331), XVII–XXXVIII (1333–1354), XL (1356), XLII (1358), XLVI–L (1362–1366). Bp–Szeged 1990–2020.
- Arch. 1000–1301 = Zsoldos Attila: Magyarország világi archontológiája 1000–1301. Bp. 2011. (História könyvtár. Kronológiák, adattárak 11.)
- Arch. 1301–1457. = Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. Bp. 1996. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.)
- Arch. 1458–1526. I–II. = C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás: Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapok és bárók; C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás – W. Kovács András: Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II. Megyék. Bp. 2016–2017. (MHHElenchi).
- Archív mesta Bratislavy = Archiv mesta Bratislavy. Inventár stredovekých listín, listov a iných príbuzných písomností. Vypracovali: D[arina] Lehotská, D[arina] Handzová, V[ladimír] Horváth, Z[denko] Hrabuššay, N[esti] Merglová. Praha 1956.
- ArhIstRom = Arhiva Istorică a României. Serie nouă. Buc. I–. 2004–.
- B. Szabó: A Szapolyaiak hadserege = B. Szabó János: A Szapolyaiak hadserege Szapolyai János és II. János korában (magánföldesúri, vajdai, királyi hadak, 1510–1571). In: Egy elfeledett magyar királyi dinasztia: a Szapolyaiak. Szerk. Fodor Pál, Varga Szabolcs. Bp. 2020. 213–241.
- B. Szabó–C. Tóth: A magyar elit 1526. évi katonai szerepvállalásáról = B. Szabó János–C. Tóth Norbert: „Árnyékboksz az árnyéksereggel” – avagy már megint mindenért Szapolyai a hibás. A magyar elit 1526. évi katonai szerepvállalásáról Bottlik Richárd új könyve kapcsán. In: HK 131 (2018). 287–320.
- Bácskai: Mezővárosok a XV. században = Bácskai Vera: Magyar mezővárosok a XV. században. Bp. 1965. (Értekezések a Történeti Tudományok Köréből. Új sorozat 37).
- Bakács: Hont = Hont vármegye Mohács előtt. Írta Bakács István. Bp. 1971.
- Balázs: Kolozs megye kialakulása = Balázs Éva: Kolozs megye kialakulása. Bp. 1939. (Település- és Népiségtörténeti Értekezések 3.)
- Balogh: Az erdélyi renaissance = Balogh Jolán: Az erdélyi renaissance. Kvár 1943.
- Balogh: Kolozsvári kőfaragó műhelyek = Balogh Jolán: Kolozsvári kőfaragó műhelyek. XVI. század. Bp. 1985.

- BánfOkl = Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család történetéhez. Szerk. Varjú Elemér, Iványi Béla. I–II. (A Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család története). Bp. 1908–1928.
- Bartos-Elekes: Mappae comitatum Transylvaniae = Bartos-Elekes Zsombor: Mappae comitatum Transylvaniae. Kvár 2020.
- BátoriOkl = Documenta ad historiam familiae Bátori de Ecsed spectantia. I. Diplomata 1393–1540. Ad edendum praeparaverunt Richardus Horváth, Tiburtius Neumann, Norbertus C. Tóth. Nyíregyháza 2011. (A nyíregyházi Jósa András Múzeum kiadványai 67.)
- Bedeus: Mediascher Stadtbuch = Joseph Bedeus von Scharberg: Mitteilungen über ein Mediascher Stadtbuch aus dem 16. und 17. Jahrhundert. In: VerArch 3 (1858). 55–66.
- Béli: Szolgabírók = Béli Gábor: A nemesek négy bírója. A szolgabírók működésének első korszaka 1268–1351. Bp.–Pécs 2008. (Institutiones Juris. Dialóg Campus Szakkönyvek). Pécs 2008.
- Benisch: Marino Sanuto = Marino Sanuto „Diarii”-jének magyar művelődéstörténeti vonatkozásai. Írta Benisch Artur. Bp. 1903. (Művelődéstörténeti értekezések 9.)
- Benkő: A botházai templom = Benkő Elek: A botházai református templom építési feliratai. In: EM 56 (1994). 3–4. sz. 56–61.
- Benkő: A középkori Székelyföld = Benkő Elek: A középkori Székelyföld. I–II. Bp. 2012.
- Benkő: Transsilvania = Benkő József: Transsilvania specialis. Erdély földje és népe. Fordította, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közzéteszi Szabó György. I–II. Buk.–Kvár [1999].
- Berger: Regesten = Albert Berger: Urkunden Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen. I–II (1203–1570). Aus dem Nachlass herausgegeben von Ernst Wagner. Köln–Wien 1986; III (1571–1585). Begründet von Albert Berger. Mit Ioan Dordea, Ioan Drăgan und Konrad G. Gündisch herausgegeben von Ernst Wagner. Köln–Weimar–Wien 1995. (Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens. Bd. 11/I–III.)
- Bertényi: Az országbírói intézmény = Bertényi Iván: Az országbírói intézmény története a XIV. században. Bp. 1976.
- Bessenyei: TörökBálintOkm = Enyingi Török Bálint okmánytára. A bevezetést írta és a forrásokat közzéteszi Bessenyei József. Bp. 1994.
- Bichicean: Adunările de stări = Gheorghe Bichicean: Adunările de stări în țările române. Congregațiile generale în Transilvania voievodală. Sibiu 1998.
- Bogdándi: Kolozsmonostor = A kolozsmonostori konvent a fejedelemség korában. Kvár 2012. (Erdélyi Tudományos Füzetek 274. sz.)
- Bónis: Egyházi bíraskodás = Bónis György: Az egyházi bíraskodás fejlődése a Mohács előtti Magyarországon. In: Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bíraskodás történetéhez a középkori Magyarországon. A szerző hátrahagyott kéziratát gondozta és szerkesztette Balogh Elemér. Bp. 1997. (Jogtörténeti Tár 1/1). 621–658.
- Bónis: Hübériség és rendiség = Bónis György: Hübériség és rendiség a középkori magyar jogban. Kvár [1947].
- Bónis: Jogtudó értelmiség = A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Bp. 1971.
- Borosy: Hadseregszervezés = Borosy András: Hadseregszervezés, mozgósítás Magyarországon a XIV. században. In: HK 118 (2005). 782–794.
- Borosy: Telekkatonaság = Borosy András: A telekkatonaság és a parasztság szerepe a feudális magyar hadszervezetben. Bp. 1971. (Értekezések a Történeti Tudományok Köréből. Új sorozat 60.)
- Borsa: A hiteleshelyekről = Borsa Iván: A hiteleshelyekről. In: „Magyaroknak eleiről”. Ünnepi tanulmányok a hatvan esztendő Makk Ferenc tiszteletére. Szerk. Piti Ferenc. Szerkesztőtárs Szabados György. Szeged 2000. 99–106.
- Borsa: Irrattípusok = Borsa Iván: Irrattípusok a középkori Magyarországon. In: LtKözl 64 (1993). 27–37.

- Borsa: Megyei levéltári fondképződés = Borsa Iván: Megyei levéltári fondképződés a 14. században. In: Európa vonzásában. Emlékkönyv Kosáry Domokos 80. születésnapjára. Szerk. Glatz Ferenc. Bp. 1993. 37–43.
- Borsa: Somogy pecsétje = Borsa Iván: Somogy vármegye címereslevele és első pecsétje. Megjelent Somogy vármegye címeres levele és pecsétje adományozásának 500. évfordulója alkalmából. 2. kiadás. [Kaposvár 1998].
- Botár: Csík településtörténete = Botár István: Havasok keblében rejtőző szép Csík. A Csíki-medence középkori településtörténete. Bp. 2019. (Opitz Archaeologica 15.)
- Botár: Vármegyei enklávék = Botár István: Vármegyei enklávék, magánbirtokok, mezőváros a középkori Csíkban. In: Székelyföld 16 (2012). június. 97–118.
- Bp. = Budapest
- Brósz: Az egresi ciszterci apátság = Az egresi ciszterci apátság története. Írta Brósz Egyed. Bp. 1911. (Művelődéstörténeti Értekezések 49.)
- Buc. = București
- Buk. = Bukarest
- C. Tóth: 1522. évi költségvetés = C. Tóth Norbert: A Magyar Királyság 1522. évi költségvetése. In: Pénz, posztó, piac. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Szerk. Weisz Boglárka. Bp. 2016. (MHHDiss). 83–148.
- C. Tóth: A megyék és a hiteleshelyek. = C. Tóth Norbert: Adatok a megyék és a hiteleshelyek közötti viszonyra a 14. és a 15. században. In: Századok 136 (2002). 2. sz. 351–364.
- C. Tóth: Bereg = C. Tóth Norbert: Bereg megye járásai a középkorban. In: SzSzBSzle 40 (2005). 2. sz. 177–186.
- C. Tóth: Erdélyi Bátori birtokok = C. Tóth Norbert: Bátori (I.) István országbíró második felesége és az erdélyi Bátori birtokok. A Betleni család az ecsedi Bátoriak életében. In: SzSzBSzle 49 (2014). 4. sz. 49–58.
- C. Tóth: Járások = C. Tóth Norbert: Lehetőségek és feladatok a középkori járások kutatásában. In: Századok 141 (2007). 2. sz. 391–470.
- C. Tóth: Öt megye = C. Tóth Norbert: A nemesi megye a középkori Magyarországon. Öt megye példája. In: SzSzBSzle 45 (2010). 405–413.
- C. Tóth: Politikatörténeti források = C. Tóth Norbert: Politikatörténeti források Bátori István első helytartóságához (1522–1523) Bp. 2010. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 50.)
- C. Tóth: Szabolcs = C. Tóth Norbert: Szabolcs megye működése a Zsigmond-korban. Nyíregyháza 2008.
- C. Tóth: Szapolyai János havasalföldi hadjáratai = C. Tóth Norbert: Szapolyai János erdélyi vajda 1522. évi havasalföldi hadjáratai: Havasalföld korlátozott függetlenségének biztosítása. In: HK 125 (2012). 4. sz. 987–1014.
- C. Tóth: Világi igazgatás = C. Tóth Norbert: Világi igazgatás Magyarországon a Zsigmond-korban különös tekintettel Veszprém megyére. In: Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a veszprémi püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére. Szerk. Hermann István és Karlinszky Balázs 2010. (A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 22. – A Veszprémi Egyházmegye Múltjából 22.). 319–344.
- C. Tóth: Zsigmond király tisztségviselőinek itineráriuma = C. Tóth Norbert: Zsigmond király tisztségviselőinek itineráriuma. I. (Uralkodása elejétől az 1420-as évekig.). In: Századok 138 (2004). 2. sz. 465–494.
- Călători străini = Călători străini despre Țările Române. Ed. Maria Holban, Maria Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu et alii. Buc. I–X/1–2. 1968–2001. Supliment I–II. Buc. 2011–2016.
- CDHung = Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Studio et opera Georgii Fejér. Tom. I–XI. Budae 1829–1844.
- CDTrans = Codex diplomaticus Transsylvaniae. Erdélyi okmánytár. I–IV. (1023–1372). Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel regesztákban közlése Jakó Zsigmond. [A III. és

- IV. kötet Hegyi Géza és W. Kovács András közreműködésével]. Bp. 1997–2014. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai. II. Forráskiadványok 26, 40, 47, 53.)
- Cîmpeanu: Districtele săsești Bistrița și Brașov = Liviu Cîmpeanu: Districtele săsești Bistrița și Brașov și jurisdicția lor asupra Rodnei și asupra Branului în secolele XV–XVII. In: *Banatica* 20 (2010). vol. II. 131–154.
- ColDiplHungarica = Collectio diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország digitális levéltára. Digital archives of medieval Hungary. A Magyar Országos Levéltárban (MNL-OL) a Mohács előtti gyűjteményekhez 1874–2008 között készült levéltári segédletek és oklevelek elektronikus feldolgozása (DL-DF 4.3.). Szerk. Ráczy György. Bp. 2008. – Internetes kiadás (DL-DF 5.1.): 2009.
- Corpus Juris Hungarici 1000–1526 = Nagy Gyula–Kolosvári Sándor–Óvári Kelemen–Márkus Dezső: 1000–1526. évi törvényczikkek, Bp. 1899. (Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár 1000–1895).
- Crestomație = Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R. P. R. I–III. Întocmită de Ștefan Pascu și Vladimir Hanga. Buc. 1955–1963.
- CsákyOkI = Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez. Kiad. Bártfai Szabó László. I/1–2. Bp. 1919. (A körösszegi és adorjáni gr. Csáki család története. I. Oklevéltár).
- Csánki = Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I–III, V. Bp. 1890–1913.
- Csepregi: A reformáció nyelve = Csepregi Zoltán: A reformáció nyelve. Tanulmányok a magyarországi reformáció első negyedszázadának vizsgálata alapján. Bp. 2013. (Humanizmus és Reformáció 34.)
- Csomor: A kolozsmonostori apátság = Csomor Lajos: A kolozsmonostori benczés apátság és birtokai. Kvár 1912.
- Csukovits: A középkori írástudók „munkaideje” = Csukovits Enikő: A középkori írástudók „munkaideje”. In: *LtKözl* 63 (1992). 1–2. sz. 3–14.
- Csukovits: Ismerték-e az összes megyét? = Csukovits Enikő: Ismerték-e a késő középkori magyar udvarban az összes megyét? In: *Aktualitások a magyar középkorban*. Szerk. Font Márta–Fedeles Tamás– Kiss Gergely. Pécs 2010. 93–121.
- Csukovits: Sedriahelyek = Csukovits Enikő: Sedriahelyek – megyeszékhelyek a középkorban. In: *TSzle* 39 (1997). 3–4. sz. 363–386.
- Dáné: Tisztviselői kar = Dáné Veronka: Az erdélyi vármegyék tisztviselői kara a Fejedelemség korában (1541–1658). In: *Századok* 148 (2014). 5. sz. 1111–1129.
- Dáné: Torda bírósági gyakorlata = Dáné Veronka: „Az önagysága széki így deliberála”. Torda vármegye fejedelemségkori bírósági gyakorlata. Debrecen–Kvár 2006. (Erdélyi Tudományos Füzetek 25.)
- Dani = Ioan Dani: Anton cel Mare de la Buda în lumina unui document din 1435. In: *Sub semnul lui Clío*. Omagiu acad. prof. Ștefan Pascu. Cluj 1974. 317–325.
- Daróczi: Suky = Daróczi Zoltán: A Suky család leszármazása a XVI. sz. közepéig. In: *Turul* 26 (1908). 139–142.
- Deák: Alcsernátoni Damokos család = Deák Farkas: Az alcsernátoni Damokos család nemzedékrendje. In: *Turul* 6 (1888). 3. sz. 97–102.
- Decreta 1301–1457 = Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungars 1301–1457. Collectionem manuscriptam Francisci Döry additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Vera Bácskai. Bp. 1976. (Publicationes Archivi Nationalis Hungarici. II. Fontes 11.)
- Decreta 1458–1490 = Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1458–1490. Francisci Döry collectionem manuscriptam additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Geisa Érszegi, Susanna Teke. Bp. 1989. (Publicationes Archivi Nationalis Hungarici. II. Fontes 19.)
- Décsényi: A somkerek Erdélyi család = Décsényi Gyula: A somkerek Erdélyi család 1415. évi czimeres levele és nemzedékrendje. In: *Turul* 10 (1892). 105–112.

- Deér: Zsigmond király honvédelmi politikája = Deér József: Zsigmond király honvédelmi politikája. In: HK 37 (1936). 1–57, 169–202.
- Degré: A Négyeskönyv perjogi anyaga = Degré Alajos: A Négyeskönyv perjogi anyaga. Bp. 1935. (A Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Jogtörténeti Szemináriuma. Az Illés szeminárium anyaga).
- Degré: A szomszédok öröklése = Degré Alajos: A szomszédok öröklése és a szomszédi elővásárlási jog kialakulása. In: Emlékkönyv Dr. Viski Illés József tanári működésének negyvenedik évfordulójára. Szerk. Eckhart Ferenc, Degré Alajos. Bp. 1942. 122–141.
- Demény: Parasztfelkelés = Az 1437–1438. évi erdélyi parasztfelkelés forrásai. Előszóval és jegyzetekkel közlésezi Demény Lajos. A latin okleveleket fordította Bodor András, Köllő Károly, Szabó György. Bukarest 1991.
- D-Gy.: Pöstyényi Gergely = D-Gy.: Pöstyényi Gergelynek, Szapolyay János király 1526–1532. udvari kiadásáról vezetett jegyzéke. In: TTár 1898. 172–175.
- Diaconescu: Structura nobilimii = Marius Diaconescu: Structura nobilimii din Transilvania în epoca angevină. Cluj-Napoca 2013.
- DocVal = Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia usque ad annum 1400 p. Christum. Ediderunt Antonius Fekete Nagy et Ladislaus Makkai. Budapestini 1941. (Études sur l'Europe Centre-Orientale. Ostmitteleuropäische Bibliothek 29.)
- Draskóczy: A kőso bányászata és kereskedelme = Draskóczy István: A magyarországi kőso bányászata és kereskedelme (1440–1530-as évek). Bp. 2018. (MHHDiss).
- Draskóczy: A máramarosi sókamara 1458–1490 = Draskóczy István: A máramarosi sókamara sorsa 1458–1490. In: Hadi és más nevezetes történetek. Tanulmányok Veszprémy László tiszteletére. Szerk. Kincses Katalin Mária. Bp. 2018. 101–105.
- Draskóczy: A Mátyás-kor erdélyi sókamara ispánjai = Draskóczy István: A Mátyás-kor erdélyi sókamara ispánjai a kincstári reform után. In: Universitas–Historia. Tanulmányok a 70 éves Szögi László tiszteletére. Szerk. Draskóczy István, Varga Júlia, Zsidi Vilmos. A szerkesztésben részt vett Hős János és Kmety Adrienn. Bp. 2018. (Magyar Levéltárosok Egyesülete kiadványai 15.). 541–549.
- Draskóczy: A szászöldi adóztatás = Draskóczy István: A szászöldi adóztatás kérdéséhez. In: Perlekedő évszázadok. Tanulmányok Für Lajos történész 60. születésnapjára. Szerk. Horn Ildikó. Bp. 1993. 81–100.
- Draskóczy: Az erdélyi sókamara ispánjai = Draskóczy István: Az erdélyi sókamara ispánjai, 1529–1535: az erdélyi sóbányák sorsa a Szapolyai korszakban. In: Ltközl 75. (2004). 1. sz. 27–45.
- Draskóczy: Az erdélyi Szászöld = Draskóczy István: Az erdélyi Szászöld demográfiai helyzete a 16. század elején. In: EM 61 (1991). 1–2. sz. 1–30.
- Draskóczy: Királyi jövedelmek = Draskóczy István: A királyi jövedelmek a 16. század elején Magyarországon. Szempontok bányászatunk és külkereskedelmünk történetéhez. = Historia critica. Tanulmányok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Történeti Intézetéből. Szerk. Manhercz Orsolya. Bp. 2014. (Publicationes Instituti Historici Universitatis Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae). 75–92.
- Draskóczy: Olaszok a 15. századi Erdélyben = Draskóczy István: Olaszok a 15. századi Erdélyben. In: Scripta manent. Ünnepi tanulmányok a 60. életévét betöltött Gerics József professzor tiszteletére. Bp. 1994. 125–135.
- DRHC = Documenta Romaniae Historica. C. Transilvania. Vol. X–XVI. (1351–1385). Sub red. Ștefan Pascu. Întocmit de Sabin Belu, Ioan Dani, Aurel Răduțiu, Viorica Pervain, Konrad G. Gündisch, Marionela Wolf, Adrian Rusu, Susana Andea, Lidia Gross, Adinel Dincă. Buc. 1977–2014.
- DRMH = Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary. Vol. I–V. E copiis manu scriptis Ferenc Döry. Critice recensuerunt et Anglice reddiderunt János M. Bak, György Bónis, James Ross Sweeney, Pál Engel, Leslie S. Domonkos, Paul B. Harvey Jr., Péter Banyó, Martyn Rady, Zsolt Hunyadi. Bp., Idyll-

- wild, Bakersfield, Salt Lake City, Los Angeles 1989–2012. (The Laws of Hungary. Series I. 1000–1526).
- E. Kovács: Mátyás és az erdélyi lázadás = E. Kovács Péter: Mátyás és az erdélyi lázadás. In: Korunk. Harmadik folyam 19 (2008). 7. sz. 17–19.
- Eckhart: Magyar jogtörténet = Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Szerk. Mezey Barna. Bp. 2000. (Milleniumi Magyar Történelem).
- Eder: Observationes = Eder Josephus Carolus: Observationes criticae et pragmaticae ad historiam Transsilvaniae sub regibus Arpadianae et mixtae propaginis. Cibinii 1803.
- Első katonai felmérés. = Az első katonai felmérés. Erdély és a Temesi Bánság. A lemez elkészítésében közreműködtek Jankó Annamária, Szatlóczki Gábor, Oross Andras. Bp. 2005, CD-ROM.
- EM = Erdélyi Múzeum. Az Erdélyi Múzeum-Egylet Bölcsélet-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztályának kiadványa. I–. Kvár 1874–.
- EMOKI = Az Erdélyi Múzeum eredeti okleveleinek kivonata (1232–1540). Összeállította Szabó Károly. Bp. 1889. (Klly. A TTár 1889–1890. évfolyamából.)
- Engel–C. Tóth: Itineraria = Itineraria regum et reginarum (1382–1438). Királyok és királynék itineráriumai (1382–1438). Zsigmond király és császár (1382–1437) itineráriumát készítette Engel Pál. Kiegészítette, szerkesztette és mutatóval ellátta C. Tóth Norbert. Mária királynő (1382–1395) és Borbála királyné (1405–1438), Zsigmond király és császár feleségei, valamint Erzsébet (1382–1386) királyné, I. Lajos király özvegye itineráriumait készítette, szerkesztette és mutatókkal ellátta C. Tóth Norbert. Bp. 2005. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 1. Segédletek a középkori magyar történelem tanulmányozásához 1.)
- Engel: Adatok az Anjou-kori magyar hadseregről = Engel Pál: Adatok az Anjou-kori magyar hadseregről. In: Tanulmányok a középkorról. Szerk. Neumann Tibor. [Bp.–Piliscsaba] 2001. (Analecta Mediaevalia I.). 73–82.
- Engel: Alvajda = Engel Pál: Néhány XIV. századi erdélyi alvajda származása. In: Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára. Szerk. Kovács András, Sipos Gábor, Tonk Sándor. Kvár 1996. 176–186.
- Engel: Az ország újraegyesítése = Engel Pál: Az ország újraegyesítése. I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen (1310–1323). In: Engel: Tanulmányok 320–408. (Korábban megjelent: Századok 122/1988. 1–2. sz. 89–147).
- Engel: Egy magyar lovag levele = Engel Pál: A török–magyar küzdelmek legrégebbi fejezete? Egy magyar lovag levele Rodoszról 1361-ből. In: Szomszédaink között Kelet-Európában. Emlékkönyv Niederhauser Emil 70. születésnapjára. Szerk. Glatz Ferenc. Bp. 1993. 33–40.
- Engel: Gen. = Engel Pál: Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301–1457. Középkori magyar genealógia. [Bp.] 2001 [CD-ROM].
- Engel: Honor = Engel Pál: Honor, vár, ispánság. Tanulmányok az Anjou-királyság kormányzati rendszeréről. In: Engel: Tanulmányok 101–161.
- Engel: Kamarahaszna-összeírások = Engel Pál: Kamarahaszna-összeírások 1427-ből. Bp. 1989. (Új Történelmi Tár 2.)
- Engel: Királyi emberek = Engel Pál: Királyi emberek Valkó megyében. In: Engel: Tanulmányok 578–599.
- Engel: Salgai Miklós = Engel Pál: Salgai Miklós. In: LtKözl 63 (1992). 15–26.
- Engel: Szolgabíró = Engel Pál: Szolgabíró. In: KMTL 654.
- Engel: Tanulmányok = Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok. Válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket gondozta Csukovits Enikő. Bp. 2003. (Milleniumi Magyar Történelem. Historikusok.)
- Engel: Térkép = Engel Pál: Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről. Hungary in the Late Middle Ages. Digital vector map and attaching database about the settlements and landowners of medieval

- Hungary. Bp. 2001 [CD-ROM]. – 2., javított kiadás: Magyarország a középkor végén. Digitális térkép a középkori Magyar Királyság településeiről 1383, 1439, 1498. [Bp.] 2020. (A Bölcsészettudományi Kutatóközpont kiadása).
- Engel: Ung = Engel Pál: A nemesi társadalom a középkori Ung megyében. Bp. 1998. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 25.)
- Entz: Erdély építészete II. = Entz Géza: Erdély építészete a 14–16. században. Kvár 1996.
- EOE = Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Monumenta comitalia Regni Transylvaniae I–XXI. Szerk. Szilágyi Sándor. Bp. 1876–1898.
- ErdKáptJkv = Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei 1222–1599. Mutatókkal és jegyzetekkel regesztákban közléteszi Bogdándi Zsolt, Gálfi Emőke. Kvár 2006. (Erdélyi Történelmi Adatok VIII/1.)
- ErdKirKv I/1–3. = Az erdélyi fejedelmek királyi könyvei. I. (1569–1581/1602). János Zsigmond, Báthory Kristóf, Báthory Zsigmond királyi könyvei. 1. János Zsigmond királyi könyve 1569–1570. 2. Báthory Kristóf királyi könyve 1580–1581. 3. Báthory Zsigmond királyi könyvei 1582–1602. Mutatókkal és jegyzetekkel regesztákban közléteszi Fejér Tamás, Rác Etelka, Szász Anikó. Kvár 2003–2005. (Erdélyi Történelmi Adatok VII/1–3.)
- ErdKLt = Beke Antal: Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárt. Bp. 1889–1895. (Klny a TTár megfelelő évfolyamaiból).
- Érszegi: Román nemesek = Érszegi Géza: A román nemesek az erdélyi tartományi gyűlésen a 13. század végén? (Egy forráshely értelmezéséhez). In: Nobilimea românească din Transilvania. Az erdélyi román nemesség. Coordinator: Marius Diaconescu. Studiu introductiv: Ioan Drăgan. Satu Mare 1997. 64–76.
- Fehértói: Helynevek mint családnevek (I–II.) = Fehértói Katalin: Helynevek mint családnevek de praepositio vagy -i képző nélkül. In: Magyar Nyelv 69 (1973). 197–203., 71 (1975). 113–117.
- Fehértói: Magyar megkülönböztető nevek = Fehértói Katalin: A XIV. századi magyar megkülönböztető nevek Bp. 1969. (Nyelvtudományi Értekezések 68.).
- Fejér: A fogarasi református eklézsia = Fejér Tamás: A fogarasi református eklézsia egyházi státusa a 17. században. In: EM 74 (2012). 3. sz. 124–137.
- Fejérpataky: II. Ulászló jövedelmei = Fejérpataky L[ászló]: II. Ulászló jövedelmeinek jegyzéke. In: TTár 1880. 167–170.
- Fekete Nagy Antal: A Petróczy = Fekete Nagy Antal: A Petróczy levéltár középkori oklevelei. I–II. In: LtKözl 8 (1930). 190–264; 9 (1931). 105–168.
- Fekete Nagy: A levéltárak kialakulása = Fekete Nagy Antal: A levéltárak kialakulása. In: LtKözl 14 (1936). 23–36.
- Feneşan: Districtul Dobra = Costin Feneşan: Districtul Dobra și privilegiile sale pînă spre sfîrșitul veacului al XV-lea. In: AnInstIstCluj 27 (1985–1986). 301–321.
- Feneşan: Dobra = Costin Feneşan: Privilegiile târgului Dobra pînă la 1552. In: Arhiva Românească 1 (1995). 1. sz. 151–158.
- Feneşan: Ohaba = Costin Feneşan: Ohaba și Ponor – două moșii românești din Țara Hațegului și stăpîinii lor în secolele XV–XVI. In: Sargetia 18–19 (1984–1985). 181–194.
- Föglein: A vármegyei jegyzőkönyv = Föglein Antal: A vármegyei jegyzőkönyv. In: LtKözl 16 (1938). 142–167.
- Föglein: A vármegyei levéltárak őrzőhelye = Föglein Antal: A vármegyei levéltárak első állandó őrzőhelye. In: LtKözl 20–23 (1942–1945). 196–245.
- Föglein: A vármegyei levéltárosi állás = Föglein Antal: A vármegyei levéltárosi állás kialakulása. In: LtKözl 37 (1966). 1. sz. 32–62.
- Fügedi: Városprivilegiumok = Fügedi Erik: Középkori magyar városprivilegiumok. In: Uő: Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról. Bp. 1981. 238–310.

- Gábor: A megyei intézmény = A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt. Írta Gábor Gyula. Bp. 1908.
- GenFüz = Genealógiai Füzetek. I–XII. Kvár 1903–1914.
- Gerics: Árpád-kori jogintézmények = Gerics József: Árpád-kori jogintézmények és terminológia törvényhozásunk egyik keltezetlen emlékében. In: Századok 103 (1969). 4. sz. 611–640.
- Gerics: Korai rendiség = Gerics József: Korai rendiség Európában és Magyarországon. Bp. 1987.
- Goldenberg: Istoria Bistriței si a Văii Rodnei = Samuil Goldenberg: Contribuție la istoria Bistriței si a Văii Rodnei la începutul secolului al 16-lea. In: Studia Universitatis Babeș–Bolyai. Series IV. Fasc. 1. 1960. 59–78.
- Gulyás: A jobbágyság költözése a Felső-Tisza vidékén = Gulyás László Szabolcs: A jobbágyság szabad költözése a középkorvégi Felső-Tisza vidékén. In: SzSzBSzle 50 (2015). 49–59.
- Gulyás: A magyarországi jobbágysággal kapcsolatos rendelkezések = Gulyás László Szabolcs: Lex és consuetudo: a magyarországi jobbágysággal kapcsolatos rendelkezések középkori szabályrendelete. In: TSzle 60 (2018). 3. sz. 373–396.
- Gulyás: Zsigmond jobbágysággal kapcsolatos rendelkezései = Gulyás László Szabolcs: Luxemburgi Zsigmond jobbágysággal kapcsolatos rendelkezései. In: „Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris”. Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából. Szerk. Bárány Attila, Pósné László. Debrecen 2014. 242–254.
- Gündisch: Die Türkeneinfälle in Siebenbürgen = Gustav Gündisch: Die Türkeneinfälle in Siebenbürgen bis zur Mitte des 15. Jahrhunderts. In: Jahrbücher für Geschichte Osteuropas 2 (1937). 3. Heft. 393–412.
- Gyémánt–Câmpeanu–Dörner–Mureșan: Conscriptia din 1750. I/1–2. = Ladislau Gyémánt–Remus Câmpeanu–Anton Dörner–Florin Mureșan: Conscriptia fiscală a Transilvaniei din anul 1750. Vol. I. Partea 1–2. Buc. 2009.
- Gyöngyössi: A kamara haszna = Gyöngyössi Márton: A kamara haszna a késő középkorban. In: Pénztörténet – gazdaságtörténet. Tanulmányok Buza János 70. születésnapjára. Szerk. Bessenyei József, Draskóczy István. Bp.–Miskolc 2009. 141–152.
- Györffy = Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. Geographia historica Hungariae tempore stirpis Arpadianae. I³–IV. Bp. 1987–1998.
- Gyulai: Gerendi = Gyulai Richárd: Adatok a Gerendi család történetéhez. In: GenFüz 4 (1906). 49–52.
- Hajnik: A perdöntő eskü = A perdöntő eskü és az előzetes tanúbizonyítás a középkori magyar perjogban. Bp. 1881. (Értekezések a Társadalmi Tudományok Köréből 6.)
- Hajnik: Okirati bizonyítás = Hajnik Imre: Okirati bizonyítás a középkori magyar perjogban. Bp. 1887. (Értekezések a Társadalmi Tudományok Köréből 8.)
- Hajnik: Perjog = Hajnik Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyes- házi királyok alatt. Bp. 1899.
- Halász: „Ratione prioritatis termini” = Bátoriné Halász Éva: „Ratione prioritatis termini”. Egy középkori jogi kifejezésről. In: Acta Historica CXXXVI. Szeged 2015. 81–93.
- Hațeg = Izvoare privind evul mediu românesc. Țara Hațegului în secolul al XV-lea (1402–1473). Introducere, ediție îngrijită, note și traduceri de Adrian Andrei Rusu, Ioan Aurel Pop, Ioan Drăgan. Cluj-Napoca 1989. (Testimonia).
- Hegy: A románok tizedfizetése = Hegyi Géza: A „keresztény földre” telepedett románok tizedfizetése: az elmélettől a gyakorlatig. In: EM 82 (2020). 1. sz. 24–46.
- Hegy: A Szilágyság birtokviszonyai = Hegyi Géza: A Szilágyság birtokviszonyai a középkorban. In: A Szilágyság és a Wesselényi család (14–17. század). Kvár 2012. (Erdélyi Tudományos Füzetek 277.) 45–134.

- Hegyi: A Szilágyság hovatartozása a középkorban = Hegyi Géza: Magyarország vagy Erdély? A Szilágyság hovatartozása a középkorban a társadalmi kapcsolatok tükrében. In: EM 74 (2012). 3. sz. 23–45.
- Hegyi: Az újvári (bonyhai) uradalom = Hegyi Géza: Az újvári (bonyhai) uradalom birtoklás-története a 13–16. században. In: Számontartatol. A gógánváraljai magyar közösség évszázadai. Barót 2016. 10–21.
- Hegyi: Decima Volahorum = Hegyi Géza: Decima Volahorum. Az egyházi birtokokon lakó románok tizedfizetésének kérdése. In: Certamen. IV. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. szaksztyályában. Szerk. Egyed Emese, Gálfi Emőke, Weisz Attila. Kvár 2017. 257–269.
- Hegyi: Erdély és a Szilágyság birtokviszonyai = Hegyi Géza: Erdély és a Szilágyság birtokviszonyai 1341-ben (a CDTrans IV. térképmelléklete).
- Hegyi: Radna = Hegyi Géza: Radna és a Radna-völgy a középkorban (1241–1469/1475). Birtok- és településtörténet. In: EM 68 (2006). 3–4. sz. 32–54.
- Hegyi–W. Kovács: Alvajda = Hegyi Géza–W. Kovács András: Néhány erdélyi alvajda azonosításáról. In: Testimonio litterarum. Tanulmányok Jakó Zsigmond tiszteletére Dáné Veronka, Lupescuné Makó Mária, Sipos Gábor szerkesztésében. Kvár 2016. 151–168.
- Hegyi–W. Kovács: Parasztfelkelés = Hegyi Géza–W. Kovács András: Megjegyzések az 1437–1438. évi parasztfelkelés történetéhez. Korunk 2018. 2. sz. 18–24.
- HK = Hadtörténelmi Közlemények. A Hadtörténelmi Intézet és Múzeum folyóirata. I–. Bp. 1888–.
- HOkl = Hazai oklevéltár. Szerk. Nagy Imre, Deák Farkas, Nagy Gyula. Bp. 1879.
- HOkm = Codex diplomaticus patrius/Hungaricus. Hazai okmánytár. Kiad. Nagy Imre, Páur Iván, Ráth Károly, Stummer/Ipolyi Arnold, Véghely Dezső. I–VIII. Győr–Bp. 1876–1891.
- Holub: Főispán és alispán = Holub József: A főispán és az alispán viszonyának jogi természete. Adatok középkori vármegyei közigazgatásunk történetéhez. In: Emlékkönyv Fejérfatagy László életének hatvanadik, történetírói működésének negyvenedik, szemináriumi vezetőtanárságának harmincadik évfordulója ünnepére. Bp. 1917. 186–211.
- Holub: Zala = Holub József: Zala megye története a középkorban. I. A megyei és egyházi közigazgatás története. Pécs 1929.
- Hóman: A magyar királyság pénzügyei = Hóman Bálint: A magyar királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában. Bp. 1921.
- Honoris causa = Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére. Szerk. Neumann Tibor, Rácz György. Bp.–Piliscsaba 2009. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 40. – *Analecta Medievalia* 3.).
- Horn: Gerendiek = Horn Ildikó: Gerendiek a kora újkorban. In: Uő: Tündérország útvesztői. Tanulmányok Erdély történelméhez. Bp. 2005. (TDI Könyvek). 102–124.
- Horn: Kendyek = Horn Ildikó: Ismeretlen Kendyek. In: Művészet és mesterség: Tisztelgő kötet R. Várkonyi Ágnes emlékére. I. Szerk. Horn Ildikó, Lauter Éva, Várkonyi Gábor, Hiller István, Szirtes Zsófia, Balogh Zsuzsanna, Pásztor Katalin, Tamás Máté. Bp. 2016. 161–184.
- Horváth: Itineraria regis Matthiae Corvini = Horváth Richárd: Itineraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia (1458–[1476]–1490). Bp. 2011. (História könyvtár. Kronológiák, adattárak 12. – *Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam* 2.)
- Horváth–Neumann: Batori István = Horváth Richárd–Neumann Tibor: Ecsedi Batori István. Egy katonabáró életpályája 1458–1493. Bp. 2012. (MHHDiss).
- HunyadmÉvk = Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve. I–XXII. Bp.–Arad–Kvár–Déva 1882–1913.
- Hurmuzaki = Documente privitoare la Istoria Românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki. I–XXI. Supl. I–II. Bucuresti 1876–1942.

- Iczkovits: Fehér = Iczkovits Emma: Az erdélyi Fehér megye a középkorban. Bp. 1939. (Település- és Népiségtörténeti Értekezések 2.).
- Ila: A dézsma adminisztrációja = Ila Bálint: A dézsma adminisztrációja. In: LtKözl 18–19 (1940–1941). 223–249.
- Illés: Az Anjou-kori társadalom = Az Anjou-kori társadalom és az adózás. Írta Illés József. Bp. 1900.
- Istványi: A generalis congregatio = Istványi Géza: A generalis congregatio (Második és befejező közlemény). In: LtKözl 18–19 (1940–1941). 179–207.
- Istványi: Megyei írásbeliség = Istványi Géza: A megyei írásbeliség első korszaka. In: Századok 71 (1937). Pótfüzet. 517–552.
- Istványi: Megyei levéltárak = Istványi Géza: A megyei levéltárak első nyomai a XIV. században. In: LtKözl 15 (1937). 245–249.
- Istványi: Megyei oklevéladás = Istványi Géza: A 14. századbeli megyei oklevéladáshoz. In: Turul 50 (1936). 81–83.
- Iványi: Bánffy = A Tomaj nemzetség és a Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család története. Írta Iványi Béla. I. kötet. Kezdetektől 1526-ig. Bp. 1941.
- Iványi: Barcsai Pál = Iványi Béla: Barcsai Pál címereslevele. In: Turul 48 (1934). 25.
- Iványi: Gyömrő = A római szent birodalmi széki gróf Teleki család gyömrői levéltára. (Archivum Gyömröense gentis comitum Teleki de Szék). Írta és összeállította dr. Iványi Béla. Szeged 1937.
- Jajcza = Jajcza (bánság, vár és város) története 1450–1527. Írta Thallóczy Lajos. Az oklevéltárat szerkesztette Horváth Sándor. Bp. 1915. (Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria XL. Magyarország Melléktartományainak Oklevéltára. Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum 4.).
- Jakó: A Farnasi Veres család = Jakó Zsigmond: A Farnasi Veres család. (Az 1467. évi erdélyi lázadás kutatásához). In: Emlékkönyv Imreh István születésének nyolcvanadik évfordulójára. Szerk. Kiss András, Kovács Kiss Gyöngy, Pozsony Ferenc. Kvár 1999. 211–231.
- Jakó: A kolozsmonostori apátság = Jakó Zsigmond: A kolozsmonostori apátság és hiteleshelyi jegyzőkönyvei a szekularizációig. In: KmJkv I. 19–169.
- Jakó: Az erdélyi fejedelmek levéltáráról = Jakó Zsigmond: Az erdélyi fejedelmek levéltáráról. In: Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére. Szerk. Csukovits Enikő. Bp. 1998. 105–129.
- Jakó: Az erdélyi levéltárügy = Jakó Zsigmond: Az erdélyi levéltárügy története. In: Uő: Írás, levéltár, társadalom. Tanulmányok és források Erdély történelméhez. Szerk. Dáné Veronka, Fejér Tamás, Jakó Klára. Bp. 2016. (MHHDiss) 3–94.
- Jakó: Az erdélyi püspökség birtokai = Jakó Zsigmond: Az erdélyi püspökség középkori birtokairól. In: Szabó István emlékkönyv. Kovács Ágnes közreműködésével szerkesztette Rácz István. Debrecen 1998. 136–157.
- Jakó: Az erdélyi vajdák kinevezéséről = Jakó Zsigmond: Az erdélyi vajdák kinevezéséről. In: Uő: Társadalom, egyház, művelődés. Tanulmányok Erdély történelméhez. Bp. 1997. (METEM Könyvek 18.). 75–89.
- Jakó: Bihar = Jakó Zsigmond: Bihar megye a török pusztítás előtt. Bp. 1940. (Település- és Népiségtörténeti Értekezések 5. sz.).
- Jakó: Hamis = Jakó Zsigmond: A kolozsmonostori apátság hamis oklevelei. In: LtKözl 55 (1984). 2. sz. 111–139.
- Jakó: Három erdélyi vajda = Három erdélyi vajda Zsigmond király udvarában. In: Mályusz Elemér emlékkönyv 189–207.
- Jakó: Sigilografia = Jakó Sigismund [Zsigmond]: Sigilografia cu referire la Transilvania. In: Documente privind istoria României. Introducere II. [Buc.] 1956. 559–633.
- Jakó: Vajdai kancellária = Jakó Zsigmond: Az erdélyi vajda kancelláriájának szervezete a XVI. század elején. In: EM 52 (1947). 1–4. füzet. 50–80. (Önállóan is megjelent: Kvár 1947. [Erdélyi Tudományos Füzetek 202.]; rövidített változata: Uő: Írás, könyv, értelmiség.

- Tanulmányok Erdély történelméhez. Buk. 1976. 42–61, 315–319; román nyelvű változata: Organizarea cancelariei voevodale ardeleni la începutul secolului al XVI-lea. In: Hrisovul 6 [1946]. 111–148).
- Jakó: Vizakna = Jakó Zsigmond: Vizakna hamisított okleveleiről. In: In honorem Gernot Nussbächer. Volum îngrijit de Daniel Nazare, Ruxandra Nazare și Bogdan Florin Popovici. Braşov 2004. 183–198.
- Janits: Erdélyi vajdák = Janits [Borsa] Iván: Az erdélyi vajdák igazságszolgáltató és oklevéladó működése 1526-ig. Bp. 1940. (A Pázmány Péter Tudományegyetem Történelmi Szemináriumának Kiadványai 18.)
- Jékely: Suki = Zsombor Jékely: European Patterns of Patronage in Medieval Transylvania: The Suki Family. In: Convergences. European Landmarks in Transylvanian Arts. Ed. Daniela Dâmboiu, Iulia Mesea. Sibiu 2007. 17–24.
- K. Papp: Deés = K. Papp Miklós: Deés város levéltára. In: Történeti Lapok (Kolozsvár). 1 (1874). 409–411, 424–426, 439–441, 456–458, 470–472, 489–491, 504–506, 519–521, 537–538, 553–555, 568–570, 585–587, 600–602, 616–618, 634–636, 647–649, 663–665, 682–684, 694–698.
- Kádár–Tagányi: Szolnok-Doboka = Szolnok-Doboka vármegye monographiája. Írták Tagányi Károly, Kádár József, Réthy László, Pokoly József. I–VII. Deésen 1901–1905.
- Kádas: A megye emberei = Kádas István: A megye emberei. A szolgabírói hivatal és viselői Északkelet-Magyarországon (1329–1545). Bp. 2020. (MHHDiss).
- Kádas: A megye pénze = Kádas István: A megye pénze. A zsoldosok fenntartására kivetett adó és a megyei pénztár (1498–1511). In: Veretek, utak, katonák. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Szerk. Kádas István, Skorka Renáta, Weisz Boglárka. Bp. 2018. (MHHDiss). 185–203.
- Kádas: Abaúj = Kádas István: Az Abaúj megyei szolgabírói társadalom a Zsigmond korban. In: Korall 57 (2014). 110–132.
- Kádas: Az elit és a megye. In: Az Anjou-kor hatalmi elitje. Szerk. Csukovits Enikő. Bp. 2020. (MHHDiss). 211–277.
- Kádas: Az adószedés megyei kezelése = Kádas István: Az adószedés megyei kezelése (1436–1474). In: Márvány, tárház, adomány. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Szerk. Kádas István, Skorka Renáta, Weisz Boglárka. Bp. 2019. 131–163. (MHHDiss).
- Kádas: Megyei emberek Északkelet-Magyarországon = Kádas István: Megyei emberek az északkelet-magyarországi megyei oklevelekben. In: Micae Mediaevales IV. Szerk. Gál Judit, Kádas István, Rózsa Márton, Tarján Eszter. Bp. 2015. (ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola Tanulmányok – Konferenciák 8.). 107–122.
- Kádas: Sárosi „reform” = Kádas István: Sárosi „reform” Miklós fia Miklós ispánsága idején (1374–1380)? In: Micae mediaevales V. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról. Szerk. Fábián Laura, Gál Judit, Haraszi Szabó Péter, Uhrin Dorottya. Bp. 2016. (ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola Tanulmányok – Konferenciák 9.). 127–143.
- Kádas: Város, falu, megye = Kádas István. Város, falu, megye. A városi birtokok hadpénze a középkor végén. In: Korall. Társadalomtörténeti folyóirat 20 (2019). 78. sz. 59–75.
- Kálniczky: Várnagyok = Kálniczky László: Várnagyok és várkapitányok a Hunyadiak korában. In: Tanulmányok a bölcsészettudományok köréből. (A XV. Országos Tudományos Diákköri Konferencián díjat nyert dolgozatok). Bp. 1982. (Tudományos Diákköri Füzetek 11. Eötvös Loránd Tudományegyetem Tudományos Diákköri Tanács). 65–164.
- Karácsonyi: Jegyzék = Karácsonyi János: A hamis, hibáskeltű és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400-ig. Bp. 1902.
- Karácsonyi: Nemzetségek = Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Bp. 1995².

- KárolyiOkl = Codex diplomaticus comitum Károlyi de Nagy-Károly. A nagykárolyi gróf Károlyi család oklevéltára. Sajtó alá rendezi Géresi Kálmán. I–V. (1253–1707). Bp. 1882–1897.
- Kenderesi: Vajda Hunyadvár = Kenderesi Ferenc: Vajda Hunyadvár külső tekintetben és ennek történeti leírása az újabb időkig. In: Tudományos Gyűjtemény 7 (1831). 31–32.
- Királyi Könyvek 1527–1918. (2 DVD). Szerk. Németh István et al. Bp. 2006.
- Kis: A magyarcsesztvei Miske család = Kis Bálint: A magyarcsesztvei Miske-család. In: Turul 33 (1915). 26–32.
- Kis: Miske-család = Kis Bálint: A magyarcsesztvei Miske-család. In: Turul 33 (1915). 29–32.
- KmJkv = A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei. Kivonatokban közzéteszi és a bevezető tanulmányt írta Jakó Zsigmond. I–II. (1289–1556). Bp. 1990. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai: II. Forráskiadványok 17.)
- KmLt = Beke Antal: A kolosmonostori konvent levéltára. Bp. 1898. (Klny a TTár 1896–1898. évfolyamából).
- KMTL = Korai magyar történeti lexikon. Főszerkesztő Kristó Gyula. Szerkesztők Engel Pál és Makk Ferenc. Bp. 1994.
- Koncz: Hunyadvármegye főispánjai = Koncz József: Hunyadvármegye főispánjai (1540–1711). In: HunyadmÉvk 11 (1900). Déva 1900. 145–147.
- Kordé: A székely ispáni méltóság = Kordé Zoltán: A székely ispáni méltóság története a kezdetektől 1467-ig. Szeged 2019. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 29.)
- Kordé: A székely ispánok katonai szerepe = Kordé Zoltán: Megjegyzések a székely ispánok 1467 előtti katonai szerepéhez. In: HK 118 (2005). 3. sz. 721–732.
- Kordé: A székelyispáni méltóság = Kordé Zoltán: A székelyispáni méltóság a Zsigmond-korban. In: TSzle 46 (2004). 3–4. sz. 193–239.
- Kordé: Az 1412. évi Congregatio = Kordé Zoltán: Az 1412. évi erdélyi Generalis Congregatio. = Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica. Tom. CXXIV. Szeged 2006. 53–61.
- Kordé: Erdély a konstanzi zsinat korában = Hatalmi-politikai viszonyok Erdélyben a konstanzi zsinat korában. In: „Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris”. Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából. Szerk. Bárány Attila, Pósn László. Debrecen 2014. 269–277.
- Kordé: Határőrzés = A középkori székelység és a határőrzés. In: Tanulmányok a székelység középkori és fejedelemség kori történelméből. Énlaka–Székelyudvarhely 2012. (Énlaka Konferenciák 3.). 31–42.
- Kordé: Rozgonyiak = Kordé Zoltán: A Rozgonyiak és Erdély. In: Bölcsész-műhely 2009. Szeged 2010. 65–79.
- Kosáry–Kulcsár–Szakály: Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba = Kosáry Domokos–Kulcsár Krisztina–Szakály Orsolya: Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába. I. Általános rész. 1. Könyvtárak és bibliográfiák. Közreműködött Kulcsár Krisztina, Reisz T. Csaba, Szakály Orsolya. I. Általános rész. 2. Országos jellegű levéltárak és forrásközlések. Az új kiadás elkészítésében közreműködtek Kulcsár Krisztina, Szakály Orsolya, Kovács Ferenc, Koncz Ádám. I. Általános rész. 3. Megyei levéltárak és forrásközlések. Főszerk. Kosáry Domokos. Szerk. Kulcsár Krisztina, Szakály Orsolya. A kötet elkészítésében közreműködött Kovács Ferenc, Lappints Virág, Goda Károly. I. Általános rész. 4. Városi, mezővárosi és községi levéltárak és forrásközlések. I–II. A kötet elkészítésében közreműködött Horváth Edina, Horváth Dávid, Kovács Ferenc, Lappints Virág, H. Németh István. Bp. 2000–2015.
- Kovachich: Scriptorum minores = Scriptorum rerum Hungaricarum minores hactenus inediti. Edidit Martinus Georgius Kovachich. Tomus I–II. Budae 1798.
- Kovachich: Supplementum = Supplementum ad vestigia comitiorum apud Hungaros. I–III. Edidit Martinus Georgius Kovachich. Budae 1798–1801.
- Kovács Kiss: Végrendeletek = Kovács Kiss Gyöngy: Végrendeletek Kolozsvár város levéltárában. In: Emlékkönyv Csetri Elek születésének nyolcvanadik évfordulójára. Az Erdélyi

- Múzeum-Egyesület elnöksége megbízásából szerkesztette Pál Judit és Sipos Gábor. Kvár 2004. 258–267.
- Kovács: A magyar jogi terminológia = Kovács Ferenc: A magyar jogi terminológia kialakulása. Bp. 1964. (Nyelvészeti Tanulmányok 6.)
- Kovács: Kolozsvár számadáskönyvéről = Kovács András: Kolozsvár legrégebb számadáskönyvéről. In: Cluj – Kolozsvár – Klausenburg 700. Várostörténeti tanulmányok. Studii de istorie urbană. Főszerk.: Lupescu Makó Mária. Szerk. Ionuț Costea, Ovidiu Ghitta, Sipos Gábor, Rüszt-Fogarasi Enikő. Kvár 2018. 181–212.
- Köszeghy: Zsigmond király két honvédelmi szabályzata = Köszeghy Sándor: Zsigmond király két honvédelmi szabályzata. In: HK 5 (1892). 586–608.
- Középkori leveleink = Középkori leveleink (1541-ig). Szerk. Hegedűs Attila és Papp Lajos. Bp. 1991. (Régi Magyar Levéltár 1.)
- Kranzieritz: A nikápolyi csata = Kranzieritz Károly: A nikápolyi csata magyar résztvevői. In: HK 128 (2015). 162–183.
- Kristó: Erdély 1315-ben = Kristó Gyula: Erdély 1315-ben. In: Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára. Szerk. Kovács András, Sipos Gábor, Tonk Sándor. Kvár 1996. 333–342.
- Kristó: I. Károly harcai = Kristó Gyula: I. Károly harcai a tartományurak ellen (1310–1323). In: Századok 137 (2003). 2. sz. 297–347.
- Kristó: Tájszemlélet = Kristó Gyula: Tájszemlélet és térszervezés a középkori Magyarországon. Szeged 2003. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 19).
- Kubinyi: A budai vár udvarbírói hivatala = Kubinyi András: A budai vár udvarbírói hivatala (1458–1541). (Kísérlet az országos és a királyi magánjövendelmek szétválasztására). In: LtKözl 35 (1964). 67–98.
- Kubinyi: A Jagelló-kori értelmiség = Kubinyi András: A Jagelló-kori értelmiség. Az értelmiség Magyarországon a 16–17. században. Die Intelligenz in Ungarn in dem 16. und 17. Jahrhundert. Szerk. Zombori István. Szeged 1988. 7–21.
- Kubinyi: A kincstári személyzet = Kubinyi András: A kincstári személyzet a XV. század második felében. In: Tanulmányok Budapest múltjából. 12 (1957). 25–49.
- Kubinyi: A királyi tanács ülnökei = Kubinyi András: A királyi tanács köznemesi ülnökei a Jagelló-korban. In: Mályusz Elemér emlékkönyv 257–268.
- Kubinyi: A középbirtokos nemesség = Kubinyi András: A középbirtokos nemesség Mohács előestéjén. In: Magyarország társadalma a török kiűzésének idején. Szerk. Szvircsek Ferenc. Salgótarján 1984. (Discussiones Neogradiensis 1.). 5–24.
- Kubinyi: A magyarországi városok országrendisége = Kubinyi András: A magyarországi városok országrendiségének kérdéséhez (különös tekintettel az 1458–1526 közti időre). In: Tanulmányok Budapest Múltjából 21 (1979). 7–48.
- Kubinyi: A Mátyás-kori államszervezet = Kubinyi András: A Mátyás-kori államszervezet. In: Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára. Szerk. Rácz Gyula, V. Molnár László. Bp. 1990. 53–147.
- Kubinyi: A megyéispánok 1490-ben = Kubinyi András: A megyéispánok 1490-ben és Corvin János trónörökösödésének problémái. Adatok a veszprémi püspök örökös főispánsági joga felfüggesztéséhez. In: A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 16 (1982). 169–180.
- Kubinyi: A mohácsi csata és előzményei. = Kubinyi András: A mohácsi csata és előzményei. In: Uő: Nándorfehérvártól Mohácsig. 156–195.
- Kubinyi: Erdély = Kubinyi András: Erdély a Mohács előtti évtizedekben. In: Tanulmányok Erdély történetéről. Szakmai konferencia Debrecenben 1987. október 9–10. Szerk. Rácz István. Debrecen 1988. 65–73.
- Kubinyi: Hadszervezet = Hadszervezet a késő középkori Magyarországon. In: Uő: Nándorfehérvártól Mohácsig 199–215.

- Kubinyi: Királyi udvar a Jagelló-korban = Kubinyi András: A királyi udvar élete a Jagelló-korban. In: Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. Szerk. Koszta László. Szeged 1995. 309–335.
- Kubinyi: Mozcósítási problémák = Mozcósítási és hadseregellátási problémák Mátyás alatt. In: Uő: Nándorfehérvártól Mohácsig 50–56.
- Kubinyi: Nándorfehérvártól Mohácsig = Kubinyi András: Nándorfehérvártól Mohácsig. A Mátyás- és Jagelló-kor hadtörténete. Bp. 2007. (A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára).
- Kubinyi: Politika és honvédelem = Politika és honvédelem a Jagellók Magyarorszáában. In: Uő: Nándorfehérvártól Mohácsig 216–232.
- Kubinyi: Szapolyaiak = Kubinyi András: A Szapolyaiak és familiárisaik (szervitoraik). In: Tanulmányok Szapolyai Jánosról és a kora újkori Erdélyről. A Szapolyaiak a magyar történelemben című, 2002. november 22-i és az Erdély története a 15–17. században című, 2001. november 30-i Miskolcon rendezett konferenciák előadásai. Miskolc 2004. (Studia Miskolcensia). 169–194.
- Kubinyi: Városaink háborús terhe Mátyás alatt = Kubinyi András: Városaink háborús terhe Mátyás alatt. In: Nándorfehérvártól Mohácsig 93–104.
- Kubinyi: Városok az Alföldön = Kubinyi András: Városok, mezővárosok és központi helyek az Alföldön és az Alföld szélén. In: Uő: Városfejlődés és vásárhálózat a középkori Alföldön és az Alföld szélén. Szeged 2000. (Dél-Alföldi Évszázadok 14.). 7–102.
- Kvár = Kolozsvár
- KvOkl I–II. = Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez. Oklevéltár Kolozsvár története második és harmadik kötetéhez. Összegyűjtötte és szerkesztette Jakab Elek. Buda/Bp. 1870–1888.
- Lakatos: Mezővárosi oklevelek = Lakatos Bálin: Mezővárosi oklevelek. Települési önkormányzat és írásbeliség a késő középkori Magyarországon 1301–1526. Bp. 1919. (MHHElenchi).
- Lázár Miklós: Erdély főispánjai = Lázár Miklós: Erdély főispánjai 1540–1711. In: Századok 21 (1887). 5. sz. 400–426 (Fehér); 6. sz. 518–528; 7. sz. 610–625; 9. sz. 700–715 (Kolozs); 22 (1888). 1. sz. 33–41; 3. sz. 242–251; 4. sz. 334–348 (Küküllő); 5. sz. 426–434; 6. sz. 505–522 (Torda); 7. sz. 622–637; 8. sz. 730–739 (Doboka); 10. sz. 911–931 (Belső-Szolnok); 23 (1889). 1. sz. 30–41 (Hunyad); 2. sz. 131–147 (Kővár-vidék); 3. sz. 229–237 (Fogarasz-vidék). – Különlenyomat: Bp. 1889.
- Lázár: Járai Péter = Lázár Miklós: Járai Péter alvajda és maradékai. In: Turul 2 (1884). 152–156.
- Libri Regii. Királyi Könyvek. 1527–1918. (DVD) = Libri Regii. Királyi Könyvek. 1527–1918. A szöveges adatbázist készítették: Vissi Zsuzsanna, Trostovszky Gabriella, Tuza Csilla, H. Németh István, Kis Péter, Csavlek Judit. I–II. [DVD. Bp. 2006].
- Lipszky: Mappa Transilvaniae = Mappa Transilvaniae et Partium regni Hungariae repertoriumque locorum objectorum. Erdély és a Részek térképe és helységnévtára. Készült Lipszky János 1806-ban megjelent műve alapján. Szerk. Herner János. Szeged 1987.
- LLMAeH = Lexicon Latinitatis Medii Aevi Hungariae. Volumen I (A–B); II (C); III (D–E); IV (F–H); V (I); VI (K–M); Supplementum I (A–I). Ad edendum praeparaverunt Iván Boronkai, Ibolya Bellus, Kornél Szovák. Bp. 1987–2017.
- LtKözl = Levéltári Közlemények. A Magyar Országos Levéltár folyóirata. I–. Bp. 1923–.
- Lukács: DocFogarasz = Documente făgărăşene. I. 1486–1630. Editate de Antal Lukács. Buc. 2004. (Documenta Transilvaniae Historica I.)
- Lukács: Fogaraszföld = Lukács Antal: Fogaraszföld autonómiája: keretek és korlátok. In: Történelmi autonómiák a Kárpát-medencében. Autonomii istorice în spaţiul carpato-dunărean. Szerk. Hermann Gusztáv Mihály, Kolumbán Zsuzsanna. Odorheiu Secuiesc–Miercurea Ciuc 2004. 54–59 (román változata: uo. 60–66).

- Lukács: Țara Făgărașului = Lukács Antal: Țara Făgărașului în Evul Mediu (secolele XIII-XVI). Buc. 1999.
- Lukcsics = Lukcsics Pál: XV. századi pápák oklevelei. I–II. Bp. 1931–1938. (Olaszországi Magyar Oklevéltár).
- Lupescu: Domeniul cetății Hunedoara = Radu Lupescu: Domeniul cetății Hunedoara în timpul Hunedorenilor. In: *Maedievalia Transilvanica* 6–7 (2001–2002). 1–2. sz. 7–34.
- MaCsalSzle = Magyar Családtörténeti Szemle. Bp. 1935–1944.
- Magyarország hadtörténete I. = Magyarország hadtörténete I. A kezdetektől 1526-ig. Főszerk. Hermann Róbert. Bp. 2017.
- Majláth: Majlád István = Oklevelek Majlád István történetéhez. Közli Majláth Béla. In: *TTár* 1891. 621–638. 1892. 75–95.
- Makkai: Belső-Szolnok és Doboka = Makkai László: Belső-Szolnok és Doboka megye a középkorban. In: *Szolnok-Doboka megye magyarsága*. Szerk. Szabó T. Attila. Ds–Kvár 1944. 45–70.
- Makkai: Erdély a középkori magyar királyságban = Makkai László: Erdély a középkori magyar királyságban (896–1526). In: *Erdély története. I. A kezdetektől 1606-ig*. Szerk. Makkai László–Mócsy András. Bp. 1986. 235–408.
- Makkai: Románok magyar oklevelekben = Az erdélyi románok a középkori magyar oklevelekben. Írta Makkai László. Kvár 1943. (*Erdélyi Tudományos Füzetek* 157.)
- Makkai: Szolnok-Doboka = Makkai László: Szolnok-Doboka megye magyarságának pusztulása a XVII. század elején. Kvár 1942. (*Erdélyi Tudományos Intézet*).
- Mályusz Elemér emlékkönyv = Mályusz Elemér emlékkönyv. Szerk. H. Balázs Éva, Fügedi Erik, Maksay Ferenc. Bp. 1984. (*Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok* [1.]).
- Mályusz: A magyar rendi állam = Mályusz Elemér: A magyar rendi állam Hunyadi korában. In: *Századok* 91 (1957). 1–4. sz. 46–123, 5–6. sz. 529–602.
- Mályusz: Erdélyi társadalom = Mályusz Elemér: Az erdélyi magyar társadalom a középkorban. Bp. 1988. (*Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok* 2.)
- Mályusz: Magyar társadalom = Mályusz Elemér: A magyar társadalom a Hunyadiak korában. A hűbériség és rendiség problémája. In: *Mátyás király emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára. Első kötet*. Szerk. Lukinich Imre. Bp. [1940]. 309–434.
- MaMűL = Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor. I–XIV. Főszerkesztő: Kőszeghy Péter. Bp. 2003–2014.
- MDE = Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából 1458–1490. I–IV. Szerk. Nagy Iván–B. Nyáry Albert. Bp. 1875–1978. (*Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek* 4. Magyar Diplomáciai Emlékek).
- Meznerics: A megyei büntető igazságszolgáltatás = A megyei büntető igazságszolgáltatás a 16–19. században. Írta Meznerics Iván. Bp. 1933. (*Értekezések Eckhart Ferenc Jogtörténeti Szemináriumából* 1.).
- MHHDiss = *Monumenta Hungariae Historica. Dissertationes. Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések*.
- MHHElenchi = *Monumenta Hungariae Historica. Elenchi. Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak*.
- Mihalik: Szengyeli Ferenc = Mihalik Béla Vilmos: A kanonok két leánya? Adalékok Szengyeli Ferenc családjának történetéhez. In: *Turul* 86 (2013). 153–156.
- Minea: Din istoria unui cnezat = Ilie Minea: Din istoria unui cnezat ardelean. In: *Cercetări Istorice* 10–12 (1934–1936). 1. sz. 3–61
- MOE = Magyar országgyűlési emlékek. *Monumenta comitalia regni Hungariae*. I–XII. Szerk. Fraknoi Vilmos, Károlyi Árpád. Bp. 1874–1917. (*Magyar Történelmi Emlékek* III. osztály).
- MonRustReb = *Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV. Maiorem partem collegit Antonius Nagy Fekete. Ediderunt Victor Kenéz et Ladislaus Solymosi atque in*

- volumen redegit Geisa Érszegi. Bp. 1979. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 12. Publicationes Archivi Nationalis Hungarici. II. Fontes 12.)
- Müller: Die Gräven = Georg Müller: Die Gräven der Siebenbürger Sachsenlandes. In: Festschrift Seiner Hochwürden D. Dr. Friedrich Teutsch gewidmet zu seinem 25jährigen Bischofs-Jubiläum vom Ausschuß des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. Hermannstadt 1931. 103–178.
- Müller: Die Schäßburger Bergkirche = Friedrich Müller: Die Schäßburger Bergkirche, ein kunstgeschichtlicher Versuch. In: VerArch 1 (1853). 303–362.
- Müller: Stühle und Distrikte = Müller, Georg Eduard: Stühle und Distrikte als Unterteilungen der Siebenbürgisch-Deutschen Nationsuniversität 1141–1876. Hermannstadt 1941.
- Nacu: „Die Dorfhälften” = Andrei Nacu: „Die Dorfhälften” auf dem Verwaltungsgebiet der siebenbürgisch-sächsischen Stühle (15–19. Jh.). In: Forschungen zur Volks- und Landeskunde 55 (2017). 37–48.
- Neumann: Alispánválasztás = Neumann Tibor: Alispánválasztás a középkor végi Magyarországon. In: Századok 155 (2021). 1. sz. 99–134.
- Neumann: A gróf és a herceg magánháborúja = Neumann Tibor: A gróf és a herceg magánháborúja (Szapolyai István és Corvin János harca a lipitói hercegségért). In: Századok 148 (2014). 2. sz. 387–425.
- Neumann: A királyi városok adóztatása = Neumann Tibor: „Minden időkben kegyelmes uratok kívánunk lenni”. A királyi városok adóztatása a 15. század végén. In: Hatalom, adó, jog. Gazdaságtörténeti adatok a magyar középkorról. Szerk. Kádas István és Weisz Boglárka. Bp. 2017. (MHHDiss). 13–106.
- Neumann: Békekötés II. = Neumann Tibor: Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló–Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490–1492) (Második közlemény). In: Századok 145 (2011). 2. sz. 293–347.
- Neumann: Bulgária-Erdély-Temesvár = Neumann Tibor: Bulgária-Erdély-Temesvár. In: Keresztesekből lázadók. Bp. 2015. (MHHDiss). 103–154.
- Neumann: Dózsa legyőzője = Neumann Tibor: Dózsa legyőzője. Szapolyai János erdélyi vajdasága (1510–1526). In: Székelyföld. Terra Siculorum 18 (2014). 11. sz. 93–107.
- Neumann: Drágfi Bertalan = Neumann Tibor: Drágfi Bertalan politikai szerepe II. Ulászló király idején. In: A Szilágyság és a Wesselényi család (14–17. század). Szerk. Hegyi Géza, W. Kovács András. Kvár 2012. (Erdélyi Tudományos Füzetek 277.). 213–235.
- Neumann: Felső-Tisza-vidéki nemesek = Neumann Tibor: Felső-Tisza-vidéki nemesek a késő középkori Nyitra megyében. In: SzSzBSzle 42 (2007). 4. sz. 435–449.
- Neumann: Királyi hatalom és országgyűlés = Neumann Tibor: Királyi hatalom és országgyűlés a Jagelló-kor elején. In: Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon a kezdetektől 1918-ig. Szerk. Dobszay Tamás, Forgó András, ifj. Bertényi Iván, Pálffy Géza, Rácz György, Sziártó M. István. Bp. 2014. 46–54.
- Neumann: Szapolyai és a Dózsa-féle parasztháború = Neumann Tibor: Szapolyai János és a Dózsa-féle parasztháború. In: SzSzBSzle 50 (2015). 1. sz. 75–83.
- Neumann: The voivode’s right of donation = Neumann Tibor: The beginnings of the voivode of Transylvania’s right of donation. In: Banatica 26 (2016). vol. II. 279–296.
- Neumann: Vajdai adományozás = Neumann Tibor: A vajdai adományozás kezdetei. In: TSzle 55 (2013). 2. sz. 261–269.
- Neumann: Választott nemesi esküdtek = Neumann Tibor: Választott nemesi esküdtek Nyitra megyében. (Az 1486. évi 8. tc. végrehajtása). In: Századok 139 (2005). 2. sz. 261–289.
- Neumann: Vízköz = Neumann Tibor: A Vízköz kisnemesi társadalma a középkorban. In: Századok 136 (2002). 2. sz. 417–450.
- Nógrády: A lázadás ára = Nógrády Árpád: A lázadás ára. In: EM 67 (2005). 3–4. sz. 131–137.
- Nógrády: Kegyelemlevél = Nógrády Árpád: Mennyit ér a kegyelemlevél? In: Honoris causa 235–249.

- Nógrády: Magistratus et comitatus = Nógrády Árpád: „Magistratus et comitatus tenentibus”. II. András kormányzati rendszerének kérdéséhez. In: Századok 129 (1995). 1. sz. 157–194.
- Nussbächer: 1493 in Schässburg = Gernot Nussbächer: Luckenhafte Quellen anno 1493 in Schässburg. In: Uő: Aus Urkunden und Chroniken. Beiträgen zur siebenbürgischen Heimatkunde. Neunter Band. Schässburg, Kronstadt 2010. 58–61.
- Nussbächer: Administrația orașului Brașov = Gernot Nussbächer: Contribuții la istoria administrației orașului Brașov în perioada medievală (secolele XIII–XVI). In: Historia Urbana 2 (1994). 1. sz. 79–89.
- Nussbächer: Bran = Gernot Nussbächer: Contribuții la istoricul cetății Bran și a domeniului ei în secolele XIV–XV. In: Cumidava. Culegere de studii și cercetări a Muzeului Brașov 9 (1976). Partea I. 25–33.
- Nussbächer: Posesiunile orașului Brașov în Țara Făgărașului = Gernot Nussbächer: Posesiunile orașului Brașov în Țara Făgărașului în secolele XV–XVII. In: AnInstIstCluj 24 (1981). 325–336.
- Nyáry: Heraldika = A heraldika vezérfonala. Írta Nyáry Albert. Bp. 1886.
- Oborni: Erdély pénzügyei = Oborni Teréz: Erdély pénzügyei I. Ferdinánd uralma alatt 1552–1556. Bp. 2002. (Fons könyvek 1.)
- Ortvay: Temes = Ortvay Tivadar: Oklevelek Temesvármegye és Temesvár város történetéhez. Másolta és gyűjtötte Pesty Frigyes. Sajtó alá rendezte Ortvay Tivadar. I (1183–1430). Pozsony 1896. (Temesvármegye és Temesvár város története. 4.)
- P. Kovács: Szamosújvár = P. Kovács Klára: A Szamos menti új vár. Szamosújvár a 16–19. században. Bp. 2019. (Opitz Historiae Artium 1.)
- Pál-Antal: Vármegyék pecsétjei = Pál-Antal Sándor: Az erdélyi és partiumi vármegyék címeres pecsétjei. In: Szabolcs-szatmár-beregi Levéltári Évkönyv. XI. Szerk. Nagy Ferenc. Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltár, Nyíregyháza 1995. 269–304. [Újraközlése: Az erdélyi és partiumi vármegyék, a székely és szász székek címeres pecsétjei. In: A Székelyföld és városai. Történelmi tanulmányok és közlemények. Marosvásárhely 2003. (Erdély Emlékezete). 341–358].
- Pálmay: Háromszék = Háromszék vármegye nemes családjai. Szerk. Pálmay József. Sepsiszentgyörgy 1901. (Hasonmás kiadás: Sepsiszentgyörgy 2000).
- Pálosfalvi: A Hunyadiak kora = Pálosfalvi Tamás: A Hunyadiak kora 1437–1490. (Magyarország története 7.)
- Pálosfalvi: From Nicopolis to Mohács = Pálosfalvi Tamás: From Nicopolis to Mohács: A History of Ottoman-Hungarian Warfare 1389–1526. Leiden–Boston 2018. (The Ottoman Empire and Its Heritage: Politics, Society and Economy 63.).
- Pálosfalvi: Grebeni Hermanfi László = Pálosfalvi Tamás: Grebeni Hermanfi László alnádor. Egy tekintélyes szlavón köznemesi politikus pályaképe. Második közlemény. In: Századok 142 (2008). 2. sz. 267–313.
- Pálosfalvi: Körös = The Noble Elite in the County of Körös (Križevci) 1400–1526. By Tamás Pálosfalvi. Bp. 2014. (Monumenta Hungariae Historica. Dissertationes).
- Pálosfalvi: Nikápolytól Mohácsig = Pálosfalvi Tamás: Nikápolytól Mohácsig 1396–1526. Bp. 2005.
- Pataki: A vajdahunyadi váruradalom = Pataki József: A vajdahunyadi váruradalom a XVI. század első évtizedeiben. In: EM 54 (1992). 1–4. sz. 90–101.
- Pataki: Hunedoara = Pataki Iosif [József]: Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea. Studiu și documente. Buc. 1973. (Biblioteca Istorică XXXIX.)
- PerényiLt = A Perényi család levéltára 1222–1526. Közzéteszi Tringli István. Bp. 2008. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 44.)
- Pesty: Krassó = Krassó vármegye története. Írta Pesty Frigyes. Harmadik kötet (Oklevéltár). Bp. 1883.

- Petrichevich = Petrichevich Horváth Emil: A Petrichevich család történetének regesztái. Első rész. II. 1069–1942. Pécs 1942. (A Mogorovich nemzetségbeli Petrichevich család története és oklevéltára).
- Petrichevich-Horváth: Suky = Petrichevich-Horváth Emil: A Suky család címereslevele. In: Turul 50 (1936). 69–77.
- Podmaniczky = A podmanini Podmaniczky-család oklevéltára. Közzétette, családtörténeti bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Lukinich Imre. I–V. Bp. 1937–1943.
- Pop et alii: Feleacul = Ioan-Aurel Pop, Daniela Marcu Istrate, Tudor Sălăgean, Alexandru Simon: De vertice montis. Feleacul, Clujul și Transilvania în Evul Mediu. Cluj-Napoca 2017. (Minerva. I. Homines et mores 15.)
- Pop: Adunările cneziale = Ioan Aurel Pop: Instituții medievale românești. Adunările cneziale și nobiliare (boierești) din Transilvania în secolele XIV–XVI. Cluj-Napoca 1991.
- Pop: Privilegii obținute de români = Ioan Aurel Pop: Privilegii obținute de români în Epoca lui Matia Corvinul. In: Revista Istorică 2 (1991). 11–12. sz. 677–677.
- Popa: Hațeg = Radu Popa: La începuturile evului mediu românesc. Țara Hațegului. Buc. 1988.
- Pór: Macska Domokos = Pór Antal: Macska Domokos, királyi kardhordó, erdélyi alvajda, 1357. In: Turul 27 (1909). 130–132.
- ProtHermannstadt = „zu urkundt in das Stadtbuch lassen einschreiben”. Die ältesten Protokolle von Hermannstadt und der Sächsischen Nationsuniversität (1522–1565). Edition und Einleitung von Mária Pakucs-Wilkocks. Hermannstadt-Bonn 2016. (Quellen zur Geschichte der Stadt Hermannstadt. Band 5.)
- Rácz: Háromszék telepesei = Rácz Tibor Ákos: Háromszék első magyar telepesei és a határvédelem. In: EM 65 (2003). 1–2. sz. 1–15.
- Rácz: Megyei papíroklevelek = Rácz György: Az első megyei papíroklevelek. In: Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. Szerk. Juan Cabello, C. Tóth Norbert. Nyíregyháza 2011. (A Jóna András Múzeum Kiadványai 68.). 307–313.
- Răduțiu: Valea Jiului = Aurel Răduțiu: Valea Jiului la 1484. In: Revista de arhivistică. Editată de Asociația Arhiviștilor „David Prodan” Cluj-Napoca. Seria a III-a. 3 (1997). 1–2. sz. 101–106.
- Rady: Jagello Hungary = Martyn Rady: Jagello Hungary. = DRMH IV. xi–xlviii.
- Rázsó: Zsoldosság = Rázsó Gyula: A zsoldosság gazdasági és társadalmi előfeltételei és típusai Magyarországon a XIV–XV. században. In: HK 9 (1962). 1. sz. 160–217.
- Rechnungen Hermannstadt I. = Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt und der Sächsischen Nation. (Quellen zur Geschichte Siebenbürgens aus Sächsischen Archiven). Mit mitteln der Sächsischen Universität herausgegeben vom Ausschuss der Vereins für siebenbürgische Landeskunde. I. Von c. 1380–1516. Hermannstadt 1880.
- Rechtslage = Zur Rechtslage des ehemaligen Törzburger Dominiums. Erläuterungen, veranlaßt durch den Gesetzes-Vorschlag des Klausenburger Advokaten-Vereines über die Regelung der auf dem Königsboden bis 1848 thatsächlich bestanden Urbarial- und verwandten Verhältnisse. Kronstadt 1871.
- RegProvHung = Neumann Tibor: Registrum proventuum regni Hungariae. Liber rationum thesaurarii regni Hungariae (1494–1495). A Magyar Királyság kincstartójának számadáskönyve (1494–1495). Bp. 2019. (Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak).
- Rusu: Hunedoara = Adrian Andrei Rusu: Documente inedite privitoare la comitatul Hunedoara în secolul al XV-lea. In: Sargetia 15 (1981). 87–101.
- Rüsz Fogarasi: Dés = Rüsz Fogarasi Enikő: Dés, mint Szolnok és Doboka vármegye központi helye. In: Studii de istorie modernă a Transilvaniei. Omagiu profesorului Magyarai András. Tanulmányok Erdély újkori történelméről. Magyarai András emlékkönyv. Szerk. Pál Judit, Rüsz Fogarasi Enikő. Cluj-Napoca–Kvár 2002. 179–186.
- Rüsz Fogarasi: Juzii nobiliari = Rüsz Fogarasi Enikő: Juzii nobiliari în societatea medievală transilvăneană. In: Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia 49 (2004). 1. sz. 17–25.

- Rüsz Fogarasi: Kolozs = Rüsz Fogarasi Enikő: Kolozs vármegye szolgabírái a középkorban. In: Turul 82 (2009). 1. sz. 1–12.
- Rüsz Fogarasi: Központi helyek = Rüsz Fogarasi Enikő: Központi helyek az erdélyi középkori vármegyékben. In: Erdélyi várostörténeti tanulmányok. Szerk. Pál Judit és Fleisz János. Csíkszereda 2001. 20–42.
- Sacerdoțeanu = Aurelian Sacerdoțeanu: Două acte hațegane și unul vâlcean. In: Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice. Seria III. Tom. 18 (1935–1936). 215–225.
- Sándor: A szavai Almádi család = Sándor Imre: A szavai Almádi család. In: GenFüz 8 (1910). 73–83.
- Sargetia = Sargetia. Acta Musei Devensis. I–. Deva 1966–.
- Schuler v. Libloy: Siebenbürgische Rechtsgeschichte = Friedrich Schuler v. Libloy: Siebenbürgische Rechtsgeschichte. I. Einleitung, Rechtsquellen und Staatsrecht. Hermannstadt 1867.
- Schuller: Umriss = Johann Karl Schuller: Umriss und kritische Studien zur Geschichte von Siebenbürgen mit besonderer Berücksichtigung der Geschichte der deutschen Colonisten im Lande. I–III. Hermannstadt 1840–1872.
- Simon: Az erdélyi szászok adói a Jagelló-korban. = Simon Zsolt: Az erdélyi szászok adói a Jagelló-korban. Kézirat. <http://real.mtak.hu/41632> (letöltés ideje: 2019. III. 29.).
- Simon: Feleacul = Alexandru Simon: Feleacul (1367–1587). Cluj-Napoca 2004.
- Simon: Szapolyai familiárisai = Simon Zsolt: Szapolyai János familiárisainak egy lajstroma 1531-ből. In: Tanulmányok Szapolyai Jánosról és a kora újkori Erdélyről. Miskolc 2004. (Studia Miskolcensia 5.). 231–243.
- Sinkovics: A magyar nagybirtok = Sinkovics István: A magyar nagybirtok élete a XV. század elején. Bp. 1933. (Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez 8.).
- Sófalvi: Határvédelem = Sófalvi András: A székelység szerepe a középkori és a fejedelemség kori határvédelemben. In: EM 74 (2012). 3. sz. 3–22.
- Solymosi: Az Ernuszt-féle számadáskönyv = Solymosi László: Az Ernuszt-féle számadáskönyv és a középkor végi népességszám. (A középkori megyei adószámadások forrásértéke). In: TSzle 28 (1985). 3. sz. 414–436.
- Solymosi: Hospeskiváltság 1275-ből = Solymosi László: Hospeskiváltság 1275-ből. In: Tanulmányok Veszprém megye múltjából. Szerk. Kredics László. Veszprém 1984. (A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 3.). 17–96.
- Solymosi: Veszprém = Solymosi László: Veszprém megye 1488. évi adólajstroma és az Ernuszt-féle megyei adószámadások. In: Tanulmányok Veszprém megye múltjából. Szerk. Kredics László. A sorozatot szerkeszti Madarász Lajos. Veszprém 1984. (Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 3.). 121–239.
- Sunkó: Pecsétgyűjtemény = Sunkó Attila: Pecsétgyűjtemény V szekció. Bp. 2006. (A Magyar Országos Levéltár Segédletei 23.).
- Süttő: Anjou = Süttő Szilárd: Az Anjou-Magyarország alkonya. Magyarország politikai története Nagy Lajostól Zsigmondig, az 1384–1387. évi belviszályok okmánytárával. I–II. Szeged 2003. (Belvedere-monográfiák 2.).
- Szabadi–W. Kovács: Întregiri = Szabadi Péter – W. Kovács András: Întregiri la monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV. In: Revista Arhivelor. Seria a III–a. (1997-től a folyóirat címe: Revista de Arhivistică.) Editată de Asociația Arhiviștilor „David Prodan” Cluj-Napoca 4 (1998). Nr. 1–2. 103–105.
- Szabó: A kolozsmonostori apátság gazdálkodása = Szabó Noémi Gyöngyvér: A kolozsmonostori bencés apátság gazdálkodása a késő középkorban. Doktori (PhD)-értekezés, Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar 2012. (kézirat).
- Szabó: A vajda-hunyadi görög catholikus egyház levéltáráról = Sz[abó] K[ároly]: Jelentés a vajda-hunyadi görög catholikus egyház levéltáráról. In: Századok 21 (1887). Pótfüzet 48–50.

- Szabó: Országgyűlések II. Lajos korában = Szabó Dezső: A magyar országgyűlések története II. Lajos korában. Bp. 1909.
- SzabolcsOkl II. = C. Tóth Norbert: Szabolcs megye hatóságának oklevelei. II. (1387–1526) Bp.–Nyíregyháza 2002. (A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Kiadványai 53.).
- Szádeczky: Fogaras = Szádeczky Lajos: Fogaras vára és uradalma történeti emlékei. Kvár 1892.
- Szakály: Tolna = Szakály Ferenc: Tolna vármegye középkori szolgabírái (Esettanulmány). In: TSzle 39 (1997). 3–4. sz. 411–424.
- SzapolyaiOkl = A Szapolyai család oklevéltára. Documenta Szapolyaiana. I. Levelek és oklevelek. Epistulae et litterae (1458–1526). Közreadja Neumann Tibor. Bp. 2012. (Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria).
- Szathmári P.: Vármegyepecsét = Szathmári P. Károly: A legrégebb magyar vármegyepecsét. In: Vasárnapi Ujság X. évf. 26. sz. (1863. VI. 28). 230.
- Szatlóczi: A magyar vármegyei hadszervezet = Szatlóczi Gábor: A magyar vármegyei és vártartományi hadszervezet a 16. század közepén. Az 1550. évi dunántúli őszi hadfelkelés. Győri Tanulmányok 40. Felelős szerkesztő Bana József. Szerk. Bagi Zoltán Péter, Dominkovits Péter és Horváth József. Győr 2019. 7–38.
- SzatmárOkl = Piti Ferenc–C. Tóth Norbert–Neumann Tibor: Szatmár megye hatóságának oklevelei. Documente ale autorităţii comitatense din Sătmăr. Documents of the authorities of Szatmár County (1284–1524). Nyíregyháza 2010. (A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Kiadványai 65.).
- Szekfü: Serviensek és familiarisok = Szekfü Gyula: Serviensek és familiarisok. Vázlat a középkori magyar alkotmány- és közigazgatástörténet köréből. Bp. 1912. (Értekezések a Történeti Tudományok Köréből XXIII/3.).
- Szentpétery: Az erdélyi okleveles gyakorlat = Szentpétery Imre: Az erdélyi okleveles gyakorlat jellege. In: Turul 55 (1941). 1–2. füzet. 3–39.
- Szentpétery: Oklevéltan = Szentpétery Imre: Magyar oklevéltan. Bp. 1930. (A magyar történettudomány kézikönyve II. 3.). Reprint: Bp. 1995.
- Szerbia = A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára (1198–1526). Szerk. Thallóczy Lajos és Áldásy Antal. Bp. 1907. (Magyarország Mellektartományainak Oklevéltára. 2. Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria XXXIII.)
- Szinte: Hunyadmegye czimere = Szinte Gábor: Hunyadmegye czimere. In: HunyadmÉvk 8 (1893–1896). 27–34.
- SzOkl = Székely oklevéltár. Szerk. Szabó Károly, Szádeczky Lajos, Barabás Samu. I–VIII. Kvár–Bp. 1872–1934.
- SzSzBSzle = Szabolcs-szatmár-beregi Szemle. Társadalom, tudomány, művészet. I–. Nyíregyháza 1956–.
- SzT = Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár. Anyagát gyűjtötte és szerkesztette Szabó T. Attila et alii. I–XIV. Buk.–Bp.–Kvár 1975–2014.
- Tagányi: Magyarország címertára = Tagányi Károly: Magyarország címertára. Bp. 1880.
- Tagányi: Megyei önkormányzatunk = Tagányi Károly: Megyei önkormányzatunk keletkezése. Bp. 1899. (Értekezések a Történelmi Tudományok Köréből XVIII/6.).
- TelOkl = Codex diplomaticus Sacri Romani Imperii comitum familiae Teleki de Szék. A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára. Szerk. Barabás Samu. I–II. (1206–1526). Bp. 1895.
- Temesváry: Erdély püspökei = Temesváry János: Erdély középkori püspökei. Cluj-Kvár 1922.
- Teutsch: Die „Unionen” der „Nationen” = Die „Unionen” der drei ständischen „Nationen” in Siebenbürgen his 1542. Inauguraldissertation zur Erlangung der philos. Doctorwürde an der Universität Heidelberg. Von Friedrich Teutsch. Hermannstadt 1874.
- Thallóczy: A kamara haszna = A kamara haszna (lucrum camerae) története. Írta Thallóczy Lajos. Bp. 1879.
- ThLt = A torockószentgyörgyi Thorotzkay család levéltára. Ismerteti Jakó Zsigmond és Valentin Antal. Kvár 1944. (Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára 1.).

- Thoroczkay: A szebeni prépostság = Thoroczkay Gábor: A szebeni prépostság történetének főbb kérdései a XIV. század közepéig. In: Fons 19 (2012). 37–55.
- Thurocz, Johannes de: Chronica Hungarorum = Johannes de Thurocz: Chronica Hungarorum. I. Textus. Ediderunt Elisabeth Galántai et Julius Kristó. II. Commentarii. 2. Ab anno 1301 usque ad annum 1487. Coposuit Elemér Mályusz adiuvante Julio Kristó. Bp. 1985–1988. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Series nova. Tomus 7.).
- Țigău: Măcișu = Dragoș Lucian Țigău: Fragmente biografice ale nobililor din Măcișu (secolele XIV–XVI). In: Vocația istoriei. Studii în memoria profesorului Nicolae Bocșan. Volum îngrijit de Ligia Boldea și Rudolf Gräf. Cluj-Napoca 2017. 53–66.
- Tonk: A középkori közjegyzőség = Tonk Sándor: A középkori közjegyzőség Erdélyben. In: Művelődéstörténeti tanulmányok. Szerk. Csetri Elek, Jakó Zsigmond, Sipos Gábor, Tonk Sándor. Buk. 1980. 36–61.
- Tonk: Erdélyiek egyetemjárása = Tonk Sándor: Erdélyiek egyetemjárása a középkorban. Buk. 1979.
- TordaVmJkv = Torda vármegye jegyzőkönyvei. I. 1607–1658. II. 1659–1707. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közzéteszi Dáné Veronka. Kvár 2009–2014. (Erdélyi Történelmi Adatok IX/1–2.).
- Torma: Adalék = Torma Károly: Adalék gróf Lázár Miklós „Erdély főispánjai (1540–1711.)” című közleményéhez. In: Sz 23 (1889). 4. sz. 311–324.
- Tornya: Hunyadmegyei pecsét = Tornya Sándor: Hunyadmegyei pecsét és címer. In: HunyadmÉvk 1 (1880–1881). 79–86.
- Török: A Barancskai család = Török Pál: Középkori magyar nemes családok Erdélyben. II. A Barancskai család. In: MaCsalSze 1942. 8. sz. 177–179.
- Török: A kerelői Kerelői család = Török Pál: Középkori magyar családok Erdélyben. IV. A kerelői Kerelői család. In: MaCsalSze 1942. 10. sz. 237–240.
- Török: A Morgondai család = Török Pál: Középkori magyar nemes családok Erdélyben. I. A Morgondai család. In: MaCsalSze 1942. 7. sz. 158–163.
- TörtLapok = Történeti Lapok. Szerk. K. Papp Miklós. I–III. Kvár 1874–1876.
- Transilvania = Transilvania. Foia asociațiunei Transilvane pentru literatura Română și cultura poporului Român. I–LXXVII. Brașovia–Sibiu 1868–1946.
- Trauschenfels: Rechtslage = Eugen von Trauschenfels: Zur Rechtslage des ehemaligen Törzburger Dominiums. Kronstadt 1871.
- Tringli: A hatalmaskodások törvényes alapjai = Tringli István: A középkori hatalmaskodások törvényes alapjai. In: Tanulmányok Jakó Zsigmond tiszteletére. Dáné Veronka, Lupescuné Makó Mária, Sipos Gábor szerkesztésében. Kvár 2016. 409–416.
- Tringli: Az újkor hajnala = Tringli István: Az újkor hajnala. Magyarország története 1440–1541. (Tudomány–Egyetem). Bp. 2003.
- Tringli: Birtokvédelem = Tringli István: Birtokvédelem a középkori Magyarországon. In: Birtok és birtoklás a középkori Magyarországon. Szerk. Zsoldos Attila. Székesfehérvár 2020. 9–35.
- Tringli: Királyi jog = Tringli István: Királyi jog. In: MaMűL V. 404–405.
- Tringli: Közgyűlések működése = Tringli István: Két szokásjogi norma a közgyűlések működéséről. In: TSze 39 (1997). 3–4. sz. 387–400.
- Tringli: Le contee in Ungheria = Tringli István: Le contee in Ungheria nel periodo degli Angiò. In: L’Ungheria angioina. A cura di Enikő Csukovits. Roma 2013. (Bibliotheca Academiae Hungariae, Roma. Studia 3.). 139–178.
- Tringli: Levelesítő jegyzék Zalából = Tringli István: Jagelló-kori levelesítő jegyzék Zalából. LtKözl 69 (1998). 10–15.
- Tringli: Megyék = Tringli István: Megyék a középkori Magyarországon. In: Honoris causa 487–518.

- Tringli: Mezei károk = Tringli István: A magyar szokásjog első összefoglalója a mezei károkról. In: *Arcana tabularii. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére*. II. Szerk. Bárány Attila, Dreska Gábor, Szovák Kornél. Bp. 2014. 793–808.
- Tringli: Pallosjog = Tringli István: Pallosjog. In: *MaMűL* IX. 14–15.
- Tringli: Pest = Tringli István: Pest megye a késő középkorban. In: *Pest megye monográfiája*. I. kötet. Második rész. A honfoglalástól 1686-ig. Torma István közreműködésével szerkesztette Zsoldos Attila. Bp. 2001. 75–194.
- Tringli: Pest és Pilis = Tringli István: Pest és Pilis megye sajátos viszonyai a török hódítás előtt. Hasonlóságok és különbségek a középkori megyék történetében. In: *Megyetörténet. Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a veszprémi püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére*. Szerk. Hermann István és Karlinszky Balázs. Veszprém 2010. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 22. – A Veszprémi Egyházmegye Múltjából 22.). 369–419.
- Tringli: Segítők a hatalmaskodásokban = Tringli István: Segítők a későközépkori hatalmaskodásokban. In: *Ünnepi kötet dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Balogh Elemér és Homoki-Nagy Mária gondozásában. Szeged 2013. (*Acta Universitatis Szegediensis. Acta juridica et politica*. Tomus LXXV.) 691–713.
- Tringli: Vadászati jog = Tringli István: Adalékok a magyar vadászati jog középkori történetéhez. In: *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 52 (2013). 213–219.
- Trócsányi: Erdély központi kormányzata = Trócsányi Zsolt: Erdély központi kormányzata 1540–1690. Bp. 1980. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai. III. Hatóság- és Hivaltörténet 6.)
- TSzle = Történelmi Szemle. A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének értesítője. I–. Bp. 1958–.
- TTár = Történelmi Tár. Évnegyedes folyóirat. Kiadja a Magyar Történelmi Társulat közvetítése mellett a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága. Bp. 1878–1911.
- Turul = Turul. A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság közlönye. I–LXIV. Bp. 1883–1950; LXV–. Bp. 1993–.
- Ub = Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. I–VII. Von Franz Zimmermann, Carl Werner, Georg Müller, Michael Auner, Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Gernot Nussbächer, Konrad G. Gündisch. I–VII. (1191–1496). Hermannstadt, Bukarest 1892–1991. – Kiegészítései és folytatása: Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen (Online-Fassung). Szerk. Martin Armgart, Adinel Dincă, Thomas Şindilariu; Attila Verók; Sarah May; Johannes Gerstner; Gernot Nussbächer. Digitális adattár, Universität Trier 2012. [<http://siebenbuergenurkundenbuch.uni-trier.de>].
- VerArch = Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. Herausgegeben vom Vereins–Ausschuss. I–L. Hermannstadt 1845–1944.
- Veress: Acta et epistolae IV. = Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia. Collegit et edidit Andreas Veress. Bp. 1914. (*Fontes Rerum Transylvanicarum* IV.).
- Veress: GyulaOklt = Gyula város oklevéltára (1313–1800). Szerk. Veress Endre. Bp. 1938.
- Vita/Szabolcs = Vita. Szabolcs megye hatósága a Zsigmond-korban. In: *SzSzBSzle* 40 (2005). 3. sz. 505–521.
- W. Kovács: A Wass család a középkorban = W. Kovács András: A cegei Wass család a középkorban. In: *EM* 66 (2004). 1–2. sz. 1–40.
- W. Kovács: Erdélyi megyék = W. Kovács András: Az erdélyi vármegyék középkori archontológiája. Kvár 2010. (Erdélyi Tudományos Füzetek 263.).
- W. Kovács: Hunedoara = W. Kovács András: Administrația comitatului Hunedoara în evul mediu. In: *Sargetia* 35–36 (2007–2008). 203–240.
- W. Kovács: Ispánok = W. Kovács András: Az erdélyi vármegyék ispánjai a középkorban. In: *TSzle* 56 (2014). 3. sz. 407–421.

- W. Kovács: Királyi adó = W. Kovács András: Az erdélyi megyék részvétele a királyi adó behajtásában a 16. század elejéig. In: Peregrináció és erudíció: Tanulmányok Tonk Sándor tiszteletére. Szerk. Bogdándi Zsolt, Lupescuné Makó Mária. Kvár 2020. 487–515.
- W. Kovács: Középszolnok és Kraszna = W. Kovács András: Középszolnok és Kraszna vármegyék hatóságának középkori történetéhez. In: EM 74 (2012). 3. sz. (Kiss András-emlékszám.). 46–67.
- W. Kovács: Megyei emberek = W. Kovács András: Megyei emberek a középkori Erdélyben. In: EM 80 (2018). 1. sz. 30–39.
- W. Kovács: Megyeszékhelyek = W. Kovács András: Megyeszékhelyek a középkori Erdélyben. In: Emlékkönyv Egyed Ákos születésének nyolcvanadik évfordulójára. Szerk. Sipos Gábor, Pál Judit. Kvár 2010. 177–187.
- W. Kovács: Szécsényi Tamás familiárisairól = W. Kovács András: Szécsényi Tamás erdélyi vajda familiárisairól. (Néhány kiegészítés az Archontológiához). In: EM 67 (2005). 3–4. sz. 78–85.
- W. Kovács: Szolgabírák = W. Kovács András: Az erdélyi vármegyék középkori szolgabírái. EM 88 (2016). 1. sz. 1–12.
- W. Kovács: Szolgabírák és járások = W. Kovács András: Szolgabírák és járások a középkori Erdélyben. In: EM 77 (2010). 3–4. sz. 33–42.
- W. Kovács: Tax Collection = W. Kovács András: The Participation of the Medieval Transylvanian Counties in Tax Collection. In: Hungarian Historical Review. New series of Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae 7 (2018). 672–693.
- W. Kovács: Vármegyei jegyzőkönyv = W. Kovács András: Vármegyei jegyzőkönyv és vármegyei pecsét a középkori Erdélyben? In: Certamen. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. szakosztályában. III. Szerk. Egyed Emese, Gálfi Emőke. Kvár 2017. 271–285.
- W. Kovács: Vice-voivodes = W. Kovács András: Remarks on the careers of the vice-voivodes of Transylvania in the Late Middle Ages (1458–1526). In: Transylvanian Review. Vol. XXI, Supplement no. 2, 2012. (Institutional Structures and Elites in Sălaj Region and in Transylvania in the 14th–18th Centuries). Ed. by András W. Kovács. Linguistic editor: Emese Czintos). 103–138.
- W. Kovács: Wass de Czege = W. Kovács András: The History of the Wass de Czege Family. Translated by Ágnes Baricz. Copyedited by Matthew Suff. Hanburg 2005.
- Wagner: Ortsnamenbuch = Ernst Wagner: Historisch-Statistisches Ortsnamenbuch für Siebenbürgen. Mit einer Einführung in die historische Statistik des Landes. Köln–Wien 1977. (Studia Transylvanica 4.).
- WassLt = A Wass család cegei levéltára. Valentiny Antal oklevélkivonatait felhasználva bevezető tanulmányokkal és jegyzetekkel közzéteszi W. Kovács András. Kvár 2006. (Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára 3.).
- WassLtBruk = W. Kovács András: A Wass család cegei levéltára. Lappangó középkori oklevelek a nagyszebeni Brukenthal-gyűjteményben. Levéltár-történeti adatok. In: Certamen. II. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában. Szerk. Egyed Emese, Bogdándi Zsolt, Weisz Attila. Kvár 2015. 194–216.
- Weisz: A kamara haszna okán szedett collecta = Weisz Boglárka: A kamara haszna okán szedett collecta. In: „Köztes-Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére. Szerk. Bagi Dániel, Fedeles Tamás, Kiss Gergely. Pécs 2012. 547–557.
- Weisz: Erdélyi sókamarak = Weisz Boglárka: Az erdélyi sókamarak ispánjai a 14. század végéig. In: Certamen. IV. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában. Szerk. Egyed Emese, Gálfi Emőke, Weisz Attila. Kvár 2017. 241–256.
- Weisz: Kamaraispánok az Árpád-korban = Weisz Boglárka: Kamaraispánok az Árpád-korban. In: Turul 83 (2010). 3. sz. 79–87.

- Weisz: Vásárok és lerakatok = Weisz Boglárka: Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban. Bp. 2012. (MHHDiss).
- Weisz–Zsoldos: A báni joghatóság = Weisz Boglárka–Zsoldos Attila: A báni joghatóság Szlavóniában és a Dráván túl. In: „Fons, skepsis, lex”. Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére. Szerk. Almási Tibor, Révész Éva, Szabados György. Szeged 2010. 469–482.
- Wenzel: Stibor = Wenzel Gusztáv: Stibor vajda. életrajzi tanulmány. Bp. 1874. (Értekezések a Történeti Tudományok Köréből IV. 2.).
- Werbőczy: Tripartitum = Werbőczy István Hármaskönyve. Az eredetinek 1517-iki első kiadása után fordították, bevezetéssel és utalásokkal ellátták dr. Kolosvári Sándor és dr. Óvári Kelemen. Magyarázó jegyzetekkel kíséri dr. Márkus Dezső. Bp. 1897. (Corpus Iuris Hungarici. Magyar Törvénytar 1000–1895).
- Wertner: Adalékok = Wertner Mór: Adalékok a XIV. századbeli magyar világi archontológiához (I–IV. közlemény). In: TTár 1906. 583–609; 1907. 1–69, 161–198, 327–354.
- Wertner: Árpádkori megyei tisztviselők = Wertner Mór: Az Árpádkori megyei tisztviselők (I–III). In: TTár 1897. 439–486, 653–679; 1898. 105–133.
- Wertner: Hunyadmegye tisztkara. = Wertner Mór: Hunyadmegye legrégebbi tisztkara (a XV. század végéig). In: HunyadmÉvk 11 (1900). Déva 1900. 58–69.
- Wertner: Márton főispán. = Wertner Mór: Márton hunyadmegyei főispán családja. In: HunyadmÉvk 12 (1901). 137–139.
- Wertner: Siebenbürgens Komitatsbeamtenkörper = Wertner Moritz: Siebenbürgens Komitatsbeamtenkörper bis zum Ende des vierzehnten Jahrhunderts. In: VerArch 29 (1899). 236–311.
- Wertner: Újabb adalékok = Wertner Mór: Újabb adalékok az Árpádkori megyei tisztviselők ismeretéhez (I–II). In: TTár 1905. 42–61, 164–184.
- Zichy: Járai = Zichy Nándor: A Járai-család címere. In: Turul 31 (1913). 145–157.
- ZsOkl = Zsigmondkori oklevéltár. I–II/1–2 (1387–1410). Összeállította Mályusz Elemér. Bp. 1951–1958. III–VII (1411–1420). Mályusz Elemér kéziratát kiegészítette és szerkesztette Borsa Iván. Bp. 1993–2001. – VIII–IX (1421–1422). Borsa Iván, C. Tóth Norbert. – X (1423). C. Tóth Norbert. – XI (1424). Közzéteszi: Neumann Tibor, C. Tóth Norbert. – XII (1425). Közzéteszi: C. Tóth Norbert, Lakatos Bálint. – XIII. (1426). Közzéteszi: C. Tóth Norbert, Mikó Gábor és Lakatos Bálint közreműködésével. – XIV. (1427). Közzéteszi: C. Tóth Norbert, Mikó Gábor, Lakatos Bálint. Bp. 2003–2020. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 1, 3–4, 22, 25, 27, 32, 37, 39, 41, 43, 55, 59.)
- Zsoldos: A hadszervezet átalakulása = Zsoldos Attila: A hadszervezet átalakulása a 13. századi Magyarországon. In: „A hadtáp volt maga a fegyver.” Tanulmányok a középkori hadszervezet és katonai logisztika kérdéseiről. Szerk. Pósn László és Veszprémy László. Bp. 2013. 212–226.
- Zsoldos: A megye intézménye = Zsoldos Attila: A megye intézménye a 14. század második felében (térkép). In: KMTL 488–489. oldalak között.
- Zsoldos: A szolgabírói tisztségnév = Zsoldos Attila: A szolgabírói tisztségnév kialakulásának kérdéséhez. In: Levéltári Szemle 38 (1988). 4. sz. 12–19.
- Zsoldos: Az özvegy és a szolgabírák = Zsoldos Attila: Az özvegy és a szolgabírák. In: Századok 137 (2003). 4. sz. 783–808.
- Zsoldos: Béla herceg bárói = Zsoldos Attila: Béla erdélyi herceg bárói. In: Testimonio literarum. Tanulmányok Jakó Zsigmond tiszteletére. Dáné Veronka, Lupescuné Makó Mária, Sipos Gábor szerkesztésében. Kvár 2016. 441–449.
- Zsoldos: Közsabad nemzetségek = Zsoldos Attila: Közsabad nemzetségek. In: Mediaevalia Transilvanica 2 (1998). 1. sz. 43–60.

A felhasznált kéziratok (levéltári és kéziratári) források őrzőhelyei és azok rövidítései

Arhivele Naționale Cluj (Cluj-Napoca) *lásd* KolozsNLt
Arhivele Naționale Covasna (Sfântu Gheorghe) *lásd* KovásznaNLt
Arhivele Naționale Sibiu (Sibiu) *lásd* SzebenNLt
Arhivele Naționale Bihor (Oradea) *lásd* BiharNLt
Arhivele Naționale Brașov (Brașov) *lásd* BrassóNLt
Bánffy cs nemz. lt (az ENMLt-nak a KolozsNLt-ban és a KvEkt-ban őrzött anyagában)
Batthyaneum = Batthyaneum-könyvtár, Gyulafehérvár (Biblioteca documentară Batthyaneum, Alba Iulia)
Béldi cs mezőmehesi lt (ENMLt)
Beszterce v lt (KolozsNLt)
Bethlen, bethleni, cs lt (DL és MNL-OL).
Bethlen, iktári, cs lt (az ENMLt-nak a KolozsNLt-ban őrzött anyagában)
Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca *lásd* KvEkt
Biblioteca documentară Batthyaneum, Alba Iulia *lásd* Batthyaneum
BiharNLt = A Román Nemzeti Levéltár Bihar Megyei Igazgatósága, Nagyvárad (Direcția Județeană Bihor ale Arhivelor Naționale, Oradea)
Bischofsurkunden (Archiv der Evangelischen Landeskirche, Bischofsurkunden, SzNLt)
Bornemisza cs (kászoni br) lt (ENMLt)
Brassó v lt (BrassóNLt)
BrassóNLt = A Román Nemzeti Levéltár Brassó Megyei Igazgatósága, Brassó (Direcția Județeană Bihor ale Arhivelor Naționale, Brașov)
Brukenthal-gyűjtemény (SzebenNLt)
Családi fondtöredékek (MNL-OL)
Damokos (alsócsernátoni) cs lt (KovásznaNLt)
Dés v lt (KolozsNLt)
DF = Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (MNL-OL)
DL = Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Levéltár (MNL-OL)
ENMLt = Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára (a KolozsNLt és a KvEkt, valamint a KvAKt őrizetében)
ENMLt Törzsgyűjtemény = Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának Törzsgyűjteménye (a KolozsNLt és a KvEkt őrizetében)
Erdélyi káptalan mlt (a Batthyaneum őrizetében)
GyfKáptLt = Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára (MNL-OL)
Gyulay–Kuún cs lt (az ENMLt-nak a KolozsNLt-ben őrzött anyagában)
Hunyad megyei családok (korábban Súlyom Fekete Ferenc gyűjteménye; MNL-OL)
Jósika cs hitb. lt (az ENMLt-nak a KolozsNLt-ban őrzött anyagában)
K[olozsvári] Papp Miklós gyűjtemény (DL és MNL-OL)
Kálnoky cs lt (KovásznaNLt)
Kemény cs csombordi lt (KolozsNLt)
Kemény cs malomfalvi lt (az ENMLt-nak a KolozsNLt-ban őrzött anyagában; Kemény Pál le-téte)
Kemény József gyűjteménye (az ENMLt-nak a KolozsNLt-ban és a KvAKtban őrzött anyagá-ban)
Kemény: DiplApp = Josephus Kemény: Diplomatarii Transsilvanici Appendix, kéziratok má-solatgyűjtemény (Kemény József gyűjteményének a KvAKt-ban őrzött anyagában)
Kemény: DiplSuppl = Kemény, Josephus: Diplomatarii Transsilvanici Supplementum, kézira-tos másolatgyűjtemény (Kemény József gyűjteményének a KvAKt-ban őrzött

anyagában)
Kendeffy cs lt (MNL-OL)
Kolozsmonostori konvent hiteleshelyi lt (DL; MNL-OL, F 17)
Kolozsmonostori konvent mlt (a Batthyaneum őrizetében)
KolozsNLt = A Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága, Kvár (Direcția Județeană Cluj ale Arhivelor Naționale, Cluj-Napoca)
Kolozsvár v lt (KolozsNLt)
KovásznaNLt = A Román Nemzeti Levéltár Kovászna Megyei Igazgatósága, Sepsiszentgyörgy (Direcția Județeană Covasna ale Arhivelor Naționale, Sfântu Gheorghe)
KvAKt = Kolozsvári Akadémiai Könyvtár (Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj)
KvEKt = Kolozsvári Egyetemi Könyvtár (Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca)
Megyei iratok (MNL-OL)
MNL-OL = A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Bp.
MTAKt = Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Bp.
Nagy Jenő csíkszentmártoni gyűjteménye (a KovásznaNLt őrizetében)
Radák cs lt (DL és MNL-OL)
Révay család központi levéltára (Szlovák Nemzeti Levéltár)
Schnell-gyűjtemény (Brassó v lt)
Slovenský Národný Archív, Bratislava *lásd* Szlovák Nemzeti Levéltár
Sólyom Fekete Ferenc gyűjteménye *lásd* Hunyad megyei családok
Suky cs lt (az ENMLt-nak a KolozsNLt-ban őrzött anyagában)
SzebenNLt = A Román Nemzeti Levéltár Szeben Megyei Igazgatósága, Nagyszeben (Direcția Județeană Sibiu ale Arhivelor Naționale, Sibiu)
Szebeni káptalan lt (SzNLt)
Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony (Slovenský Národný Archív, Bratislava)
SzNLt = Szász Nemzeti és Szeben v lt (SzebenNLt)
Urkunden (oklevélsorozat a SzNLt-ban)
Teleki cs marosvásárhelyi lt (DL és MNL-OL)
Toldalagi cs lt (az ENMLt-nak a KolozsNLt-ban őrzött anyagában)
Tausch, Josephus Franciscus: Diplomatarium Transsilvanicum (Brassói Fekete Templom lt – Archiv der Honterusgemeinde, Kronstadt)
Ugrai-Bölöni cs lt (BiharNLt)
Wass cs lt (az ENMLt-nak a KolozsNLt-ban őrzött anyagában)
Zimmermann: Urkundenbuch = Zimmermann, Franz: Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen (kéziratos másolatgyűjtemény a SzNLt -ban)